

JEGYZETEK



Szüleim emlékének

1. A JELEN KIADÁSRÓL

Toldy Ferenc és Váczy János egyaránt *Kazinczy Ferencz és kora* címmel adta ki máig meghatározó életrajzát Kazinczy Ferencről (TOLDY 1987; VÁCZY 1915). A Kazinczyt személyesen ismerő tudós és a Kazinczy-levelezés szerkesztője irigylésre méltó tudásanyag birtokában a lehető legteljesebb és leghitelesebb élet- és korrajzra törekedett. A különböző forrásokból kinyert adatok azonban nemegyszer zavaró ellentmondásokhoz vezettek. A két irodalomtörténész a megrajzolni kívánt Kazinczy-portré önazonosságának megőrzéséhez – úgy tűnik – néha válogatni kényszerült a különböző autobiográfiák, feljegyzések, naplók, levelek stb. adatai között, sőt néha mentegetni is kellett a tévedéseiben, gyengeségeiben leleplezett író: „A *Pályám Eml.* id. kiadásában bizonyosan tévedésből írja, hogy a régi tanító meghagyatott mellettök.” Továbbá: „Érdekes, hogy a *Pályám Eml.* ezt [Vitrina és Pictet műveinek olvasását – O. L.] tagadja; de több hitelt kell adnunk idézett levelének. A *Pályám Eml.* e helye ellenmondásban van iskolai pályája végével, a mi szintén azt bizonyítja, hogy itt Kazinczy tudatosan másít a valón. [...] Különös, hogy Toldy F. e pontról egészen hallgat, holott máshol a legcsekélyebb adatról sem feledkezik meg; valószínűleg érezte az ellenmondást s nem akart sem egyik, sem másik adattal ellenkezni.” (VÁCZY 1915, 58, 27. lábjegyzet; uott, 74, 53. lábjegyzet.)

Az utóbbi monográfia egy olyan „való” létét feltételezi, amelyen az író néha „tudatosan másít” ugyan, ám a „legcsekélyebb adat”-okat is felderítő irodalomtörténész jóvoltából mégis megismerhető. De akár elrejtji, akár feltárja egy önéletírás módosításait az életrajzíró, végső soron szöveget értelmel: példánkban „A *Pályám Eml.* id. kiadásá”-t és a Kazinczy-levelezés szövegét (noha az utóbbiról is jól tudhatta Váczy, hogy részben utólag átirú, több „változat”-ban létező, válogatott szövegek alkotják). A biográfus tevékenységétől független, adatokból rekonstruálható élettörténet megkérdőjelezésével elveszti vonatkoztatási alapját az önéletírás, vagyis ha több Kazinczy-szöveg adataiból kell válogatni, nincs olyan biztos pont, ami alapján kiválasztható lenne az igazi és őszinte változat. Kazinczy és korának története nem található meg sem a különböző szövegekbe szétírtva, sem a szövegek mögé rejtve, így az irodalomtörténész számára is lehetetlen a „való”-t átnyújtani az olvasónak.

Ezért nem lehet a jelen kiadás célja egy olyan klasszikus történeti-kritikai elveket követő szövegrendezés, amely Kazinczy egyetlen hiteles önéletírását kívánná rekonstruálni vagy reprodukálni. Az a kiadás, amelyik a „jó”-nak nyilvánított szöveget elhatárolja az előzményektől és a későbbi átdolgozásoktól, egy értékhierarchiát állít fel, hiszen az egyik szöveget kiüntetett helyen kezeli, míg a többit annak alárendelt változataként közli. E megoldás kétségtelen előnye, hogy jól olvasható művet hoz létre, de egyszersmind egy erőteljes értelmezést is végrehajt. Az írásban rögzített emlékek (adatok) hitelességének illúziójához nagy mértékben hozzájárul a neki teret adó szöveg és e szöveg közege. A változatlan főszövegben és több, ennek alárendelt szövegváltozatban érdekelt szerkesztői szemlélet egy erős, végleges művet és ugyanilyen kiadványt eredményez, miközben elrejtji például az írás és az autobiografikus műveknél különösen fontos emlékezés időbeli változékonyságát. A befejezett és felülírhatatlan könyvként asztalunkra kerülő *Pályám emlékezete* című kiadvány olyan olvasási módra tesz erőteljes javaslatot, amely befejezett és felülírhatatlan műként láttatja Kazinczy önéletírását és élettörténetét is.

Egy-egy múltbeli időponthoz, helyszínhez, személyhez köthető emlék egymástól akár igen eltérő szövegekben is feltűnhet. Kazinczy önéletírói tevékenysége nem csak olyan szövegre terjedt ki, amely címében pályára való emlékezést, önéletírást vagy naplót ígér, hanem az életmű egészét munkára fogta. Kiadásunk ezt a szerzői munkamódszert is láttatni akarja, ezért keletkezésében, kidolgozásában, terjedelmében és műfajában távoli szövegeket is egymáshoz rendelt. A keletkezés-történeti és műfajelméleti kérdések sokaságát felvető szövegkapcsolatok feltárásával Kazinczy mindent rögzítő (leíró) és mindent elmozdító (újraíró) sajátossága válik érzékelhetővé.

Az így összeválogatott igen gazdag szövegösszeállítás kezelésére elvileg egy genetikusszövegkiadás lenne hivatott. Kazinczy autobiografikus szövegalkalmazat azonban egy ilyen kiadás nem tudná átlátható módon kezelni, még a legszorosabban összetartozó szövegcsoporthoz belül, a [*Pályám emlékezete*] hat ismert szövegen sem lenne működőképes. A szerkezeti, szintaktikai és lexikai egyezések-

eltérések váltakozása és felcserélése még itt is átláthatatlanul bonyolult, olvashatatlan szerkezetet eredményezne. Példaként rendelkezésünkre áll Debreczeni Attila kísérlete, amely egy Csonkai-szövegen mutatta be, hogy egy következetesen végigvitt genetikus elv milyen olvashatatlan kiadáshoz vezet egy átlagosnál bonyolultabb esetben (DEBRECZENI, 1994). E fenntartásokat fokozottan érvényesnek érezzük a Kazinczy-életmű egészét behálózó szövegekre. Ezért, míg a tisztán klasszikus-történeti kiadásról elvi, a tisztán genetikusról gyakorlati okok miatt mondtunk le.

Kazinczy autobiografikus szövegeinek ideális kiadása egyszerre biztosítaná az egyes szövegek önálló, mellérendelt státusú, jól olvasható megjelenését, ill. a szövegek genetikus szemléletű összevetését (vagyis pl. egy-egy történet vagy szerkezeti elem több szövegen átívelő – horizontális – nyomon követését), továbbá a jegyzetapparátus különböző szintjeinek használatát, ráadásul mindezeket választható formában. E követelményeknek egy elektronikus kiadás felelne meg a leginkább. Az elektronikus és könyv alakú kiadás egymással nem felcserélhető vagy helyettesíthető, ám a digitális kiadás néhány technikai megoldását és főleg szöveg szemléletét mégis érdemes figyelembe venni.

Az elektronikus és papíralapú kiadás közötti különbség a terjedelem esetében alapvető és meghatározó: kiadásunk terjedelmi okok miatt nem tartalmazhatja az összes önéletrajznak ítéltető Kazinczy-szöveget. Egy könyvformátumú kiadás szövegkapcsolatait és jegyzeteit a szerkesztői munka rögzíti, míg egy számítógépes adatbázisban a felhasználó a szerkesztőtől függetlenül szabadon rákereshet minden egyes szóra, tetszőlegesen hozhat létre újabb kapcsolatokat (linkeket, szövegmezőket, szövegcsoportokat), és módosíthatja akár a jegyzeteket is. Lényegi különbség, hogy az elektronikus kiadásban a szövegek és jegyzetek meghatározó része független adatbázisként bárhol elérhető, míg egy könyv állandó, rögzített szöveggörnyezetet jelent. A könyv alapvetően lineáris szerkezete elkerülhetetlenül hierarchizál, és egy új, azelőtt sohasem létezett kontextus létrehozásával határozottan megjeleníti a kiadói szándékot is.

Kötetünk a papíralapú klasszikus és genetikus, ill. az elektronikus kiadások szemléletéből, technikai megoldásaiból merítve törekedett arra, hogy jól olvasható, de önálló státusú szövegeket adjon közre, egy olyan szerkesztői apparátussal, amely a szövegek genetikus szemléletű, keletkezéstörténeti érdekeltsgű összeolvasását és az elektronikus kiadásokból ismert összekapcsolását (link) is lehetővé teszi. A szövegkapcsolatok felépítésekor átengedtük az olvasó/felhasználó számára azt a döntést, hogy életbe lépteti-e a szövegek önállóságát felülíró szerkesztői beavatkozást, a szöveggondozó értelmezői munkáját. Magyarán: ellapoz-e a lapszéli oldalszámokkal megadott szöveghelyekhez.

A válogatás, a kiválogatott szövegek csoportosítása, a közlés sorrendjének megállapítása óhatatlanul is egy előzetes értékítéletet és szerkesztői rangsort sugall. Ennek mérséklésére a szövegek többirányú olvashatóságát kívántuk megteremteni. A margináliák a különböző szövegek egymásnak megfeleltethető szöveghelyeit kötik össze (így pl. egy történet vagy gondolat szövegeken átívelő olvasására adnak lehetőséget); az élőfej keletkezési és elbeszélte időről tájékoztató adatai egy-egy alkotói korszak, egy-egy életidő, vagy éppen a kettő közötti távolság vizsgálatát teszik lehetővé; a tér-idő jellemzők mentén szervezett jegyzetmezők pedig a jegyzetek felől elinduló tematikus olvasást kínálják fel.

A jegyzetekben, margináliákban és a szövegmezők hálózatában megjelenő szerkesztői apparátus nyomai és kapcsolódási pontjai részben benne maradtak a szövegekben, ám a működésbe léptetésükhöz szükséges döntés és aktivitás az olvasóra hárul. (De egy ilyen tapasztalat birtokában feltehetően az is tudatos befogadói viszonyulást igényel majd, ha a kötet használója önálló, lezárt műként kívánja olvasni Kazinczy egy-egy autobiografikus írását.) Nyilvánvaló, hogy a szövegkapcsolatok kezelésére sem elvileg, sem technikailag nem találhattunk tökéletes megoldást egy papíralapú kiadásban, és a feltárt szövegkapcsolatok bemutatásában éppúgy válogatni kellett, mint a közölt szövegekben. Ezért önkényes, és bizonyára vitatható döntéseket hoztunk, de úgy gondoltuk, hogy a gyakorlati előnyök kárpótolnak mindezért. Reméljük, a jelen kiadás nyitva hagyta a lehetőséget a szerkesztői koncepciótól lényegesen eltérő olvasatok létrejöttére, és azt is, hogy a bemutatott összefüggések lezárhatatlansága és továbbgondolhatósága munkánk felülírására ösztönzi az olvasót.

1.1. A szövegek

A szövegek kiválasztásakor *Az én naplóm*, *Az én életem...* és a hat [*Pályám emlékezete*] mellett az ezekkel szövegszerű egyezéseket mutató, ill. a naplóformájú szövegeket vettük figyelembe. Tehát egyfelől a szerkezeti, szintaktikai és lexikai azonosságokkal, hasonlóságokkal vagy párhuzamosságokkal jellemezhető szövegeket kerestük, másfelől pedig dátumokhoz rendelt, magukat többnyire „napló”-ként vagy „diárium”-ként meghatározó hosszabb-rövidebb Kazinczy-műveket.

Kiadásunk műfajelméleti megalapozottságú szövegválogatás helyett gyakorlati szempontokat érvényesített. Ennek oka, hogy Kazinczy önéletrajzi szövegeinek műfajai összerosmódnak. Például *Az én naplómban* Kazinczy útirajzaira jellemző alcímet találunk: *Pászthói út*. Az Orpheusban *Útazások* cím alatt megjelent Kazinczy-szövegek a kéziratok eredeti, de törölt címei szerint életrajzként keletkezettek, majd a javítások nyomán megjelent a (fiktív) levél műfajára utaló címzés: „Kazinczy NN-hez; Kassa, Jún. 21. 1789.” (Szemere-tár, 1. kötet, 833–839/6–12). Tehát gyakorlatilag csupán a paratextusok megváltoztatásával három műfajt utazott be ugyanaz a szövegcsoport. Mindez arra a megfontolásra vezetett, hogy a hagyományos műfaji felosztás helyett összefoglalóan önéletrajzi szövegcsoportról vagy autobiografikus szövegekről beszéljünk.

Nem fogadhattuk el általános érvénnyel Kazinczy műfaji megjelöléseit az igencsak képlékeny fogalomhasználat miatt: *Az én naplómat* 1812-ben mint egy tervezett, hosszabb autobiográfiába szervesen betagozódó részt tekinti: „Reményilem nem fogom elfelejteni holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszéllendem.” És: „Julisnak férjhez menéskorai historiáját a’ maga helyén (1785) fogom beszélleni, ha majd ezen Decenniumi Naplómat elvégezvén, Biographiámat születésemel kezdve írom-meg. Itt csak rövideden említem [...]” A *Pályám’ Emlékezete* [I.]-et egyik levelében viszont éppen ellenkezőleg, naplónak nevezi: „Bár időm legyen Pályám’ Naplójit (nem Annálisait – a’ szó kevélykén hangzik, a’ mellékideák miatt) folytatni.” (KazLev, 20/4791, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Széphalom], 1827. jún. 19. [1.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*]).

A műfaji keretek feloldásának hozadéka, hogy esetenként távolinak tűnő műfajokat is figyelembe vehettünk. Beemelhattunk kiadásunkba így pl. egy újsághoz írt lábjegyzetet vagy egy Szirmay-családtörténehez csatolt személyes bejegyzést.

A szövegek életművön belüli kapcsolata nemcsak a minta, szerző, elbeszélő, főszereplő életeseményeinek és nevének részleges vagy teljes azonosságán alapul (vö. LEJEUNE 2003, 30–31), hanem Kazinczy munkamódszerén is. A hiányos mondatokból álló 1828-ban írt *Feldolgozni valók* c. autográf lista különböző autobiografikus szövegek egységes háttérmunkálatairól tanúskodik. A *Feldolgozni valók* kidolgozását többségében a *Fogságom naplójában* és a [*Pályám emlékezete I–VI.*]-ban sikerült azonosítani. A keletkezéstörténetnek ebben a szakaszában kimutathatóan és szorosan összekapcsolódnak a különböző szövegcsoportok. 1824 körül egy személyes kalendáriumban egymás mellé jegyzi be Kazinczy a számára fontos történelmi, irodalmi, családi és személyes adatokat, és ezeket úgy is számon tartja, mint az (újra) megírandó „én Életem” részeit: „Aprilis. [...] 6. 1804. † Kácsándy Theréz. [...] 11. 1738. Kazinczy András, Istvánnak atyja, szül. – 1750. mh. Kazinczy Dániel. [...] 17. Blidlit 1788. ma látom elsőben. – [...] 27. 1779. Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (*Történetek’ Kalendariuma*, MTAKK K 633/I, [*Az én Pandektám I.*], 1a–62a). Nem ritka az sem, hogy Kazinczy egyes történetek, személyek kapcsán más (néha még meg sem írt) szövegeihez irányítja az olvasót, miközben korábbi szövegeit mintegy építőanyagként hasznosítja újra. Az átjárhatóság műveket, műfajokat köt össze, kötetünk szöveg szemlélete ezért nem idegen sem a Kazinczy-szövegekből kikövetkeztethető kapcsolatrendszerrel, sem a kritikai kiadásokkal szemben támasztott azon elvárástól, hogy törekedni kell egy adott szöveg életművön belüli kapcsolatának feltárására.

Kazinczy leveleiben többször is utalt arra, hogy a *Pályám emlékezete*, az *Erdélyi Levelek* és az 1828 körüli útirajzok szövegeit együtt kívánta megjelentetni (1.: 1.4.2.a. *Áttekintő adatsoportok*; 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*). Az *Erdélyi Levelek* egyik átdolgozását 1828–1829-ben – Szabó Ágnes megállapítása szerint – éppen az indokolta, hogy Szemere Pál tanácsára ekkor még a *Pályám emlékezete*-be kívánta beépíteni. De az *Erdélyi Levelek* „eme átdolgozása végül nem került

kiadásra a *Pályám emlékezetének Hetedik könyve*ként, Kazinczy ugyanis visszatért 1830-ban eredeti tervéhez, önálló kötetet szánt a leveleknek.” (SZABÓ 2003, 114, 117.)

A kötetünkben közölt önéletrói szövegcsoporthoz és a *Fogságom naplója* is nyilvánvalóan szoros kapcsolatban van, erre a jegyzetekben igyekeztünk rávilágítani. (Mivel a *Fogságom naplója* kritikai kiadása még nem áll rendelkezésünkre, ezért kötetünkben az MTAKK K 614 jelzetű kéziratból idéztünk, a szöveghely azonosításához megadtuk az elbeszélte esemény dátumát.) Nem érthetünk egyet azonban Busa Margittal, aki a *Fogságom naplóját* a *Pályám emlékezte* részének tekinti: „A *Fogságom naplójának* eredeti kézírata ismeretlen. Részletek jelentek meg a *Pályám emlékezte* »Harmadik-szak«-jában, a Tudományos Gyűjtemény 1828. évi számaiban.” (KAZINCZYŇE 1986, 18. – A Tudományos Gyűjtemény szövege egyébként is csak 1794-ig tart.)

1.1.1. Feljegyzések

Az önéletrajzi feljegyzések több ezer kéziratoldalny anyagából terjedelmi korlátok miatt válogatni kényszerültünk. (A teljességre törekvés a digitális kiadásra hárul.) Az előmunkálatokkor megvizsgáltuk a tematikus-műfaji és a lelőhely szerinti közlés lehetőségét is, de emellett szólt a legtöbb érv, hogy a Feljegyzések között olyan szövegeket adjunk közre, amelyek szövegszerű kapcsolatba hozhatók a Naplók (különösen *Az én naplóm*), az Önéletrajzok és a [*Pályám emlékezte I–VI.*] szövegeivel.

Az 1910-es években a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Bizottsága a levelezés kiadása után előkészítette Kazinczy további munkáinak közlését is. Az anyag összeállítására Váczy János kérték fel. Ő, akárcsak korábban Toldy Ferenc, tematikus rendben képzelte el Kazinczy eredeti műveinek publikálását (Toldy 1830. dec. 15-i levelét l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*). Váczy kiadási terve: VÁCZY 1913, ennek pótlásai: HARSÁNYI 1913, BAYER–HAJNÓCZY 1913, HARSÁNYI 1914). A kiadássorozat egészére nézve ez igenis indokolható koncepció, azonban éppen a Feljegyzések esetében több kérdést is felvet.

Váczy az *Önéletrajzi művek* kötetbe az alábbiakat sorolta volna: *Pályám emlékezte; Fogságom naplója; Az én naplóm*; a Dékányi-féle szövegek; *Zemplény vármegyei vice-nótáriusságom*; a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárában (továbbiakban: MTAKK) ma K 608-as jelzeten őrzött kéziratkötetből: *Rothasztó forró betegségem, Jegyzések elhányt régi papirosaimból* és egyéb *Önéletrajzi jegyzetek*. Ezek közül kötetünk csak a *Fogságom naplóját* nem közli. (Nem egyértelmű viszont, hogy *Az én életem...-mel* számolt-e a tervezet.) Váczy ugyanakkor az általunk kiadott szövegek közül *Történelmi dolgozatnak* tekintette az *Özv. Kazinczy Józsefné sz. Bossányi Sus. emlékezetét*, az Angelo Solimánról, Born Ignácról és Baranyi Gáborról írt biografikus műveket; a *Bírálatok, hírlapi tudósítások, adomafélék* csoportjába sorolta az *Anecdotonok. Bohószkodás* c. írást. A kategorizálás bizonytalanságára Kazinczy édesanyjáról írt búcsúztatóját emeljük ki példának. Ez a kis nyomtatvány ugyanúgy tekinthető a gyászhirről tudósító híradásnak, mint *Történelmi dolgozatnak*, de Kazinczy 1829 végén Szemere Pálhoz írt levelében már „asszonyi Biographia”-ként határozza meg művét, és miközben felajánlja közlésre az *Élet és Literatúrának*, hajlandónak mutatkozik a tizenhét évvel korábban írt „gyászlevél” átdolgozására, vagyis az alkalmi műfajtól való eltávolítására is: „– Ha felveszi Uram Öcsém úgy még igazítani, bővíteni fogok rajta.” (KazLev, 21/5084, Kazinczy – Szemere Pálnak, [Széphalom], 1829. dec. 30.)

E művek kötetünkbe kerülését nem tudjuk mással indokolni, mint az előzetes kiadói koncepció által kiemelt autobiografikus művekkel való szövegszerű kapcsolatukkal. A döntésünk tagadhatatlanul önkényes, és sajnos kizár néhány kisebb feljegyzést, de mégis következetesebben megvalósítható, mint a tematika és műfaj alapján történő válogatás.

A másik lehetőség az egyes, feljegyzéseket tartalmazó kéziratári kötetek jelenlegi egységének megtartása és teljes publikálása lehetett volna. *Az én Pandectám I–VI.* (MTAKK K 633/I–VI) vagy éppen a *Magyar Dolgok* (MTAKK K 624) címen katalogizált kéziratkötetek címei olyan szerzői szándékot sugallnak, amelyet egy kritikai kiadásnak mindenképpen tiszteletben kellene tartania. Ám a kéziratok eredeti elrendezése sok esetben megváltozott és rekonstruálhatatlan. A *Magyar Dolgok* címlapján 1830-as keltezését találunk, de pl. a 68a oldalon a *Háborgás Pesten, a cholera mi-*

att, 1831. címet olvashatjuk, vagy a 120a oldalon egy csonka, félszóval kezdődő szöveget találunk. Az *én Pandectám* hatodik kötetében a Kazinczy-hagyaték 19. sz.-i rendezőjének kifakadása biztosít arról, hogy nem az eredeti elrendezésben és címen maradtak ránk a kéziratok: „Ez egy teljesen összezavart gyűjtemény, megpróbáltam rendezni, napokig fáradtam vele, a fő szédülésig; sehogy sem tudtam végre hajtani. Ugy látszik, lelkiismeretlenség mive; elvittek belőle, össze hányták, megcsonkították, van emlékezet XI–XII–XIII számú Pandectáról is, a minnek semmi nyoma nincs, már ma. Aki egybe tudja állítani, szerencsésnek mondva. Én teljesen bele romlottam, ezért egy folyó számot keresztül vittem rajta, hogy legalább ezen túl ne csonkíttassék tovább.

Buda-Pest, decz. 3. 880 Jakab Elek.” (Jakab Elek bejegyzése egy Kazinczy-kéziraton, MTAKK K 633/VI, 1a.)

A kéziratlapon eredeti sorrendjét esetenként helyre lehet állítani egy naplóban vagy egy hosszabb szövegben az időrend és a szövegösszefüggések segítségével, ám az apróbb, sokszor papírszeletekre írt, nem összefüggő feljegyzések sorrendje, összetartozása legfeljebb csak valószínűsíthető. A tartalmi utalás, az íráskép, a papír, a tinta, a fejléc, a fejezetszámok és az oldalszámok vizsgálata segíthet a kéziratkötegek rekonstruálásában is, de tapasztalatunk szerint a kézirathagyaték egy részének elveszése miatt e „fő szédítő” vállalkozás nem vezethet megnyugtató sikerhez. Kiadásunk természetesen igyekezett a felcserélt kéziratlapon eredeti sorrendjét helyreállítani (pl.: 31. *Ignatius von Born*; 74. [1801–1804]), és a több lelőhelyre került szövegek eredeti állapotát rekonstruálni (pl.: 28. *Aszalai János* [...] *keze-írása*; [Pályám emlékezete II.]; 1.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*). Az eredménytelen helyreállítási kísérletre példaként az MTAKK K 641-es kéziratkötetet hozhatjuk fel (l. 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*).

A Feljegyzések szövegcsoporthoz részben a fent bemutatott textológiai nehézségekből fakadó sajátossága, hogy nem minden esetben közöl teljes szövegegységeket. De más, a kiadás egészének alapelvéből következő megfontolások is szerepet játszottak a válogatásban, elhagyásban. Az MTAKK K 605-ös kötet német folyóiratból kimásolt cikkeket tartalmaz, amelyek némelyikéhez Kazinczy magyar lábjegyzeteket írt. A lábjegyzetekhez kétségkívül szorosan hozzátartozik a megjegyzetelt szöveg is, ám kiadásunk csak arra vállalkozhatott, hogy bemutassa ezen megjegyzéseknek és más autobiografikus szövegeknek a kapcsolatát. Ugyancsak egy részlet található a jelen kiadásban a *Világ' Nagyjai és kicsinyei* című életrajzi adatsorból. Ez egy különböző nevekhez hozzárendelt, jellemzően 2-3 sornyi részletekből felépülő szöveg, amelyben egy olyan hosszabb feljegyzés is van, amelynek történetét különböző formában több autobiografikus műben is megtalálhatjuk. Itt szintén a kötet szemlélete és nem az eredeti szövegegység védelme volt a fontosabb. Ezeket az eljárásokat – nem mellékesen – terjedelmi okok is megkövetelték. Egy elektronikus kiadás közegében nemcsak a terjedelmi korlátok oldódnak fel, hanem a szövegek helyhez kötöttsége is, hiszen egy adatbázisban szereplő szöveg több elérési útvonalon is megközelíthetővé válik.

A fejezet szövegeinek kiválogatásakor tehát a szövegszerű kapcsolatokat vettük figyelembe. Ebből következik, hogy az így kiválasztott szövegek közlési sorrendjét sem határozhatta meg a jelenlegi kézirattári lelőhely. De nem határozhatta meg a lejegyzés időpontja sem, mert ezt sok esetben nem, vagy csak bizonytalanul lehetett megállapítani. Mindez részben e kéziratok esetleges lelőhelyével (az egyes szöveg környezete nem jelent megbízható támpontot), részben Kazinczy munkamódszerével (folyamatos újradolgozások, javítások) magyarázható. Így az elbeszélte események idejét tekintettük e szövegek közlési sorrendjét meghatározó egyetlen tényezőnek, remélve, hogy ezáltal áttekinthetőbb is lett a szövegcsoporthoz.

1.1.2. Naplók

A jelen kötet Naplók-szövegcsoporthoz az *én napló*val szövegszerű egyezést mutató művek, valamint Kazinczy naplóformájú autobiografikus szövegei találhatóak. Így a fejezet összeállításakor két, általában egymást erősítő szempont érvényesült.

A fejezet terjedelmileg is kiemelkedő szövegei az *én napló* és a [Napló. 1828–1831. Pesti Út. 1828.] Az előbbi esetében Kazinczy forrásként felhasználta néhány korábbi szövegét is,

erre szövegszerű egyezések mutatnak rá. Címe (és részben formája) szerint tehát napló, ám a retrospektív elbeszélőtechnika és az eltérésekben kimutatható utólagos elbeszélői érdekelttség a szorosabb értelemben vett önéletrázásokkal rokonítja. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] esetében is bizonyos, és szöveghelekyéből kimutatható az utóidejűség (az utolsó néhány sor kivételével, erről l.: 3.2.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Naplók*). Mindez általánosságban elmondható az összes ismert naplóformájú Kazinczy-szövegről, ezért helyesebb folytatólagos dátumokhoz rendelt önéletrajzi feljegyzéssorozatokról, tulajdonképpen álnaplókról beszélni. A lejegyzés és elbeszélés idejének szinkronitása lényegi meghatározója a naplónak mint műfajnak: az eseményekkel egyidejűleg, napról napra írt, tehát a jövőre nyitott műveket tekintjük naplónak. Kötetünk ezzel szemben a mű formai jegyeit vette figyelembe, amikor a Naplók csoportjába besorolta a közölt szövegeket.

A szövegkeletkezés és az elbeszélte életesemények, történetek időbelisége sajátos összefüggést mutat a szövegek narratopoetikai jellemzőivel. Eszerint a közölt naplók három csoportba sorolhatók:

1. Közvetlenül fogsága után Kazinczy felkutatta és rendszerezte 1794 decembere előtti életének szöveges emlékeit. A megtalált naplókat vagy naplóformájú jegyzeteket egybemásolta, letisztázta, pl.: *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból; Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim között 1794ben tett következő jegyzésemet.* Az elbeszélte történet, életesemény és az újramásoló-elbeszélő időbeli, élethelyzetbeli távolsága, valamint a dokumentálás szándéka védte e szövegeket az utólagos átírástól. Ezekben a rövid, szikár feljegyzésekben az utólagos reflexiók nyomai nem szembeötlőek, kimutathatóak; igaz, ennek ellenére nem zárható ki bizonyosan a visszatekintő elbeszélő beavatkozása, hiszen hiányzik az összevetés alapja, az „elhányt régi papiros”; a fogság előtt írt naplók nem maradtak fenn, vagy lappanganak.

2. Kazinczy szabadulása utáni éveit egyre inkább a családi viták, magánéleti nehézségek határozták meg. Az osztozkodás nyúgei arra készítették, hogy a jelennel és a közelmúlttal is foglalkozzon, afféle számvetést, védőiratot írjon megpróbáltatásairól. Így e szövegekben egy időben jól körülhatárolható életszakaszt összefüggő történetté alakítva beszél el az emlékező narrátor naplóformában, de részben korábbi feljegyzésekre hivatkozva. A korábbi naplók nyomai és a követett időrend naplóformájúvá teszi ezt a szövegcsoporthat is, de – néha a bejelentett időkereteket is átlépő – mindentudó narrátor visszatekintő elbeszélői pozíciója és az elbeszélte történet egészének a részleteken is áttűnő tapasztalata a szorosabb értelemben vett autobiográfiák felé mozdítják el e szövegeket. Ebbe a csoportba tartozik [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*] és *Az én naplóm*.

3. A harmadik csoport az, amely formailag is, az elbeszélte idő és az elbeszélő idő szinkronitásának az illúziója és az elbeszélő autoritás korlátozottsága miatt is a legközelebb áll a naplóhoz mint műfajhoz. Ilyen a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. szöveg. A javítások, ill. néhány szöveghely azonban itt is arról árulkodik, hogy a szöveg nagyobb részében utólagos kidolgozást olvasunk:

„10. Meghal a’ Pápa Rómában.

[...]

18. Hír hogy megholt a’ Pápa.”

Nyilvánvaló, hogy a hír megérkezése előtt nyolc nappal még nem tudhatta Kazinczy a pápa halálát. Utólagos lejegyzésről van tehát szó, és ha talán volt is egy „igazi” napló (és nem emlékeit jegyezte le), kétségtelen, hogy változtatott rajta Kazinczy.

1.1.3. Önéletrajzok

Az Önéletrajzok kifejezést Toldyt, Abafit és Váczyt követve összefoglaló megnevezésként használjuk a következő négy szövegre: 1. [*Kazinczy Ferencz’ Élete, egyedül maradékainak számokora I.*], 2. *Kazinczy Ferencz’ Élete, egyedül maradékainak számokora [II.]*, 3. *Az én életem. Barátimnak, Literatúránk’ barátjainak, ’s legközelebb gyermekeimnek*, 4. [*Kazinczy Ferencz’ saját kezével irtt Autobiographiája 1785⁹⁸*]. Az Önéletrajzok több helyütt szövegszerű egyezéseket mutatnak egymással, ismétlődő szókapcsolatok, jelzős szerkezetek szövik át ezt a szövegcsoporthat, ami kétségtelenné teszi e források keletkezéstörténeti kapcsolatát. A kapcsolat azonban mégsem olyan mértékű és főképpen nem olyan jellegű, mint a [*Pályám emlékezete I–VI.*] szövegei esetében. Az Önéletrajzok szövegei között lényegesen nagyobb időbeli távolság feszül, kidolgozásuk és a terje-

delmük is nagyobb mértékben eltér, ezért nem tudtuk a [*Pályám emlékezete*]-ihez hasonlóan összevethető szövegmezőkre osztani ezeket.

E szövegcsoport egyik fontos sajátossága, hogy az egyes szövegek keletkezési idejének a távolsága miatt több jelentősebb változtatást is megfigyelhetünk. Így, miközben felismerhetők maradnak az átöröklődött szövegrészek, az is láthatóvá válik például, ahogy az elbeszélő bizonytalanságait a későbbi szövegek elfedik. Az adatok körüli bizonytalanság és a szövegjavítások alatt rejtőző kérdések határozott állításokká alakulnak, de néha az egyes események közötti ok-okozati összefüggések is megváltoznak, áthelyeződnek:

- „**Úgy vélem 1768ban** volt az midőn az atyám engemet, Dienest és Szirmay Andrást Késmárkra vitt-fel” ([*Kazinczy Ferencz' Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „**Végre 1768ban** Kézmárkra viteténk-fel” (*Az én életem...*; – kiem. O. L.)
- „**írt az atyámnak**, hogy teljesítsé kívánságomat. Az atyám ezt gyalázatnak nézte, 's tanácsot kére Prof. Szentesitől” ([*Kazinczy Ferencz' Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „boldogultam volna, ha az **anyám** Prof. Szentesit is meg nem szállította volna. Ez azt tanácslá az **anyámnak**” (*Az én életem...*; – kiem. O. L. Az „atyám” szó mindkét esetben az „anyám”-ból javítva.)
- „**Szép volt a' nap**, 's én őket ezért a' Botkóig kísértem-vissza [...] Leülénk az asztalhoz, 's lelkemet **valamelly sejdítés fogta-el**; nem illetem az előttem álló levest. 'S íme az Anyám elhalva jó, az Istenért Patikárius Uram, a' férjem lábai hidegek.” ([*Kazinczy Ferencz' Élete... I.*]; – kiem. O. L.) – „engem szokatlan, érthetetlen **aggodalom fogott-el**; felültem szekerekre, 's kikísérem a' Botkóig [...] ebédre szállítatánk. Alig ülénk vala le, midőn az anyám ordítva jó, kiáltja hogy atyámnak lábai hidegek.” (*Az én életem...*; – kiem. O. L.)

1.1.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei

A [*Pályám emlékezete*] szövegei és a [*Pályám emlékezete I–VI.*] gyűjtőcímek alá azokat a szövegeket soroltuk be, amelyek a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában *Pályám' Emlékezete [I.]* címen megjelent szöveggel szoros szövegszerű egyezéseket mutatnak (természetesen ideértjük magát a *Pályám' Emlékezete [I.]*-et is). A címadást Toldy 1855-ös listája is alátámasztja, ugyanis Toldy a címmel kezdi az egyes szövegek leírását, és így a címlap nélküli [*Pályám emlékezete II.*]-t ő is „Pályám emlékezete” címen említi a 32. pontban (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*). Az Önéletrajzoktól nemcsak az irodalomtörténeti hagyomány és szövegszerű egyezések eltérések alapján határozhatjuk el a [*Pályám emlékezete*] szövegeit, hanem a keletkezés ideje szerint is: e szövegek mind 1827 utániak, tehát későbbiek, mint az Önéletrajzok.

Tehát a [*Pályám emlékezete*] szövegei kifejezésen a következőket értjük: 1. a Tudományos Gyűjtemény folyóirat *Pályám' Emlékezete [I.]* c. szövege, 2. [*Pályám emlékezete II.*], 3. [*Pályám emlékezete III.*], 4. a Szemlélő folyóirat szövege: [*Pályám emlékezete IV.*], 5. [*Pályám emlékezete V.*], 6. [*Pályám emlékezete VI.*].

Az ebben a fejezetben található szövegek állnak a legszorosabb kapcsolatban egymással, így a keletkezési sorban elfoglalt helyük nagy biztonsággal meghatározható az átdolgozás folyamatának nyomán követésével. A [*Pályám emlékezete I–VI.*]-ban olyan panelszerűen elmozduló szövegelemeket láthatunk meg, amelyek ha elmozdulnak is, alapvetően megtartják szerkezeti, szintaktikai és lexikai kidolgozásukat, felépítésüket, és e szövegrészek következetesen megfeleltethetők egymásnak. Ezért vált lehetségessé és szükségessé a szövegmezők fogalmának bevezetése.

Kiadásunk terjedelmi okok miatt nem vállalkozhatott a hat ismert [*Pályám emlékezete*] szövegének teljes közlésére. A keletkezés időrendje szerint az első, az egyik közbenső és az utolsó [*Pályám emlékezete*]-t közöljük teljes egészében, a három további szövegből ([*Pályám emlékezete II.*], [*Pályám emlékezete IV.*], [*Pályám emlékezete V.*]) csak részleteket adunk.

A hat önéletrajz egyaránt vizsgálható önálló szöveggként vagy egymás szövegváltozataként, variánsaként, sőt jegyzetként is. Ennek eldöntésére a jelen kiadás nem vállalkozik, ezért nem követi kizárólagosan sem a klasszikus, sem a genetikus kiadás módszereit. A tartalmi és szerkezeti változtatásokat azonban érzékeltetni kívántuk a szövegmezők segítségével. A változtatások az önálló jelentéssel nem bíró, szónál kisebb egységektől a szavakon és mondatnyi egységeken át az

önálló bekezdések és fejezetek szintjéig terjednek. A klasszikus retorika fogalmai segítségével leírva az átalakítások módját, négyféle alapműveletet különböztethetünk meg: bővítés (adjekció), csökkentés vagy elhagyás (detrakció), felcserélés vagy áthelyezés (transzmutáció), helyettesítés (immutáció). Végül soron azonban a szövegkiadó személyes döntése nem küszöbölhető ki, és ezért nem is elleplezhető. Ennek tisztázása felhatalmazza a reménybeli olvasót a bizonytalan mértékig önkényes szerkesztői döntés eredményeinek felülbírálására (adjekciójára, detrakciójára, transzmutációjára és immutációjára).

1.2. A szövegközlésről

Kiadásunk a betűhű forrásközlés elvét követi. Ettől a Tudományos Gyűjtemény néhány ma már nem használatos (és kéziratban Kazinczy által sem használt) betűformája esetében térünk el: ő=õ, ú=ű.

A szövegkritikai jegyzeteket lábjegyzetben adjuk.

A rövidítések és ligatúrák esetében az alábbi elvekhez igazodtunk:

- A ligatúrákat írástechnikai sajátosságnak tekintettük, és jelöletlenül oldottuk fel.
- A nem publikálásra szánt szövegekben érzékelhetően több rövidítéssel találkozhatunk, mint a nyomdakészek esetében, a kidolgozottság sajátos jelentést hordoz a nyilvánossággal is számoló szerzőre vonatkozóan és megmutatja az egyes szövegekre, szövegtípusokra jellemző vázlatosságot is. Az *egyedi és az általánosan használt, nyomtatott forrásokban is megtalálható rövidítéseket* ezért egyaránt változatlan formában közöltük, feloldásukat részben a *Szótárban* (pl. esztöd=esztendő; kapit.=kapitány; k., kir.=király, királyi), részben a *Jegyzetmezőkben* (pl. mor.=morietur; Szgyi=Szentgyörgyi) adtuk meg.
- Nem jegyzeteltük azokat a rövidítéseket, amelyek a szövegkörnyezetből egyértelműen feloldhatók (pl. egy személynév és a néhány sorral későbbi rövid alakja; olyan közszó, amely a szövegkörnyezetből egyértelműen kiderül).
- A bizonytalan feloldású rövidített szavakra lábjegyzetben hívtuk fel a figyelmet (pl.: „szolgal.” szolgálatát, szolgálatját, szolgálatait; „elt.” eltemetik, eltemettetik).

Megőriztük a rövidítések következtelen alkalmazását az egyes szövegeken belül, mivel nem következetes teljesen Kazinczy írásmódja sem. A Tudományos Gyűjteményben közölt *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben nincs feloldva pl.: Octób.; Decemb.; Várm.; eszt. (= esztendőben is); Tekint.; Méltós.; Nagys. Uram; Philos Professor; Consil.; Superint.; Honor. Notáriusnak; Kir. Commisáriusnak; District. Tábla; Prof. (név előtt). Ezzel szemben pl.: Fő-Notáriusa; Fő-Szolgabírája; Vice-Ispán; Vice-Cancellárius; Báró; Gróf; Nagyságod; Professor; Vármegyének; Superintendens (név helyett); Cancellárius; Királyi Commissáriussal. (Aláhúzással kiemeltük billegő megoldásokat.)

Kötetünk következetes és egységes írásképet mutató szövegeiben jelöletlenül emendáltuk a Kazinczy általános használatától tollhiba miatt eltérő szóalakokat. Néhány kivételes esetben azonban a szöveg formai sajátosságává válik pl. az ékezetek elhagyása, ekkor a javítatlan betűhű közlést választottuk. Ezért őriztük meg pl. az *Extractusok Diáriumomból* c. naplóformájú feljegyzésben a „Gyor”=Győr, „Godóloról”=Gödőlőről típusú alakokat.

A nyomtatott szövegforrásoknál (a Dékáni-közlések, a Tudományos Gyűjtemény és a Szemlélt szövegei) az emendálásokat nem jelöltük a szövegkritikai lábjegyzetben. Ezeket sajtóhibaként, tehát a szerzőtől független esetlegességekként kezeltük, kétséges esetekben összevetettük a többi közölt szöveg és a Kazinczy-levelezés szóalakjaival. Így emendáltuk az egykori kiadások szövegrontásai közül pl.: a „Sóphia=Sophia”, „Nicsi=Nincki” személyneveket; az ékezethibákat („felsphéra”, „eleggé”); az aposztróf hiányát (a); és egyéb sajtóhibákat (a Szemléltben: „fogyaszotta=fogyasztotta”, „bannünket=bennünket”). Nem változtattuk meg az írásképi sajátosságnak tekintett vagy a mai köznyelvtől eltérő kiejtést tükröztető, Kazinczy más szövegeiben is megfigyelhető szóalakokat, pl.: „taval”, „egy” (a Tudományos Gyűjtemény novemberi közleményében, ahol e szóalak oldalakon át így olvasható), „madarkák”.

Lábjegyzetben adtuk a folyóiratbeli közlések paratextusait, mert ezek szolgálhatnak magyarázattal néhány szerkezeti sajátosságra. Így válik érthetővé a későbbi [*Pályám emlékezete*] szövegeiben bevezetésként szereplő, de a Tudományos Gyűjteményben csak a harmadik közlemény elején feltűnő bekezdés helye, vagy a Dékáni-szövegekben emlegetett levelek megléte vagy hiánya.

A Tudományos Gyűjtemény közleményeiben meghagytuk a cenzúra nyomait jelző kihúzásokat (l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).

1.3. A szövegek kapcsolatrendszere

1.3.1. Kapcsolat a [*Pályám emlékezete*] szövegei között: a szövegmező

1.3.1.a. A szövegmező meghatározása

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] teljes szövegtartományát szövegmezőkre osztottuk. A szövegmezőket szögletes zárójelben félkövérrel kiemelt számok jelzik. E szövegmező-számozás minden egyes szövegben **folyamatos**, tehát az [1]-es számmal kezdődik. Az egyes [*Pályám emlékezete*]ben létrehozott **szövegmező** az a legnagyobb terjedelmű szövegrészlet, amely szövegszerű egyezéseket mutat más [*Pályám emlékezete*] szövegrészleteivel (azaz szövegmezőjével), illetve, ha csak egyetlen [*Pályám emlékezete*]-ben fordul elő, akkor maga a szövegrész. A számozással kijelölt egyes szövegmezőket a különböző [*Pályám emlékezete*] szövegekben egymáshoz rendeltük, ezzel kialakítottuk a **szövegmezők hálózatát**.

A szövegmezők kialakításakor nem lehetett kizárólagosan sem a mondatra, sem a bekezdésre, sem a szövegtagolás egyéb formájára hagyatkozni, mert ezek határai gyakran elmozdulnak.

A szövegmezők létrehozásával a hat [*Pályám emlékezete*] szövegeinek a hasonlóságait és eltéréseit kívántuk rendszerszerűen összemérhetővé tenni.

Az egymásnak megfelelő szövegmezők – általában – eltérő számot kaptak, az egybeesés véletlenszerű.

A szövegmezőket a [*Pályám emlékezete I–VI.*]-ban tehát []-ben látható számok jelölik, a hat [*Pályám emlékezete*] szövegmezői közötti kapcsolatot – a szövegmező-hálózatot – a **lapszélre írt oldalszámok**, ill. az 5.2. A *szövegmezők összefoglaló táblázata* teremti meg.

1.3.1.b. A részlegesen adott [*Pályám emlékezete*]-i

A helyhiány miatt részben közölt [*Pályám emlékezete II., IV., V.*] teljes szövegtartományát, vagyis a nem látható, nem közölt szövegrészeit is szövegmezőkre osztottuk és folytatólagosan beszámoltuk. Így A *szövegmezők összefoglaló táblázatában* a három egészében közölt [*Pályám emlékezete I., III., VI.*] szövegmezőinek összetételével ezek szerkezetéről, jellegéről is tájékozódhatunk. Minden esetben teljes szövegmezőket adtunk a helyhiány miatt részben közölt szövegek-ből is, ha egy mondat átnyúlik a nem közölt szövegmezőbe, akkor a mondat egészét közöltük.

A [*Pályám emlékezete II., IV., V.*]-ből a közlendő szövegmezők kiválasztásakor az alábbi szempontok figyelembevételével igyekeztünk csökkenteni a válogatás esetlegességét.

Nem közöltük a szövegmezőt:

- ha a helyet és időt, továbbá a neveket, címeket, adatokat, titulusokat stb. csak pontosítja, de nem módosítja;
- ha azonos tartalmat, logikai állítást fejez ki más szavakkal, pl.: „sok hetekig sínlett”, „néhány holnapokig sínlett”; „Termete Beregszászinak nem nagy és nem kicsiny”, „Termete ’s testessége középszerű”.

Közöltük a szövegmezőt:

- ha máshol nem található meg a szövegrész;
- ha lényegesen eltér az elbeszélt történet kidolgozása;
- ha lényegesen át van szerkesztve;
- ha lényeges új információ, név, dátum stb. található, vagy az adatok között ellentmondás feszül.

1.3.1.c. A szövegek átalakulásáról, a szövegmezők kialakításáról

A szövegmező terjedelme szerkesztői döntés eredménye, de ugyanakkor Kazinczy munkamódszerével is összefügg. Ha egy emléket, történetet már viszonylag korán megírt, szövegbe rögzített Kazinczy, akkor általában kisebb változtatással, mintegy kész panelként emelhetette be a *[Pályám emlékezete]* szövegeibe (ilyenek pl. az I. Ferenc koronázását megíró részek). Ha kevesebb *[Pályám emlékezete]*-ben beszél el „ugyanazt”, akkor csökken egy-egy szövegrészlet változtatásának a lehetősége, ami szintén hosszabb szövegmezőket eredményez (pl. Ráday portréjának elkészítése).

A szövegmezők jellemzésére az alábbiakban néhány példát hozunk fel (dőlt kiem. – O. L.).

1. Egy korábbi szöveg szavait, frázisait néhol jól láthatóan építőkövekként használta fel Kazinczy, akár teljesen másra vonatkoztatva:

- „szóllék Rádayval, hogy kezdenénk egy folyó-írást, mely bírálgassa a’ megjelent Munkákat, és minthogy a’ példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő *grammatikázások*, a’ *legrosszabb fők’ birkozó-piaczai*, végyen-fel aestheticai értekezéseket és dolgozásokat is.”
- „egy folyó-írást készülgeték kiadni, mely bírálgassa megjelent munkáinkat, és minthogy a’ példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő *grammatikázások*, *légyen az a’ legrosszabb fők’ birkozó piacza*, ’s végyen fel aestheticai értekezéseket ’s dolgozásokat.”

2. Egy korábbi szöveg szavait, frázisait akár ellentétes állítás megfogalmazásához is felhasználta:

- „*Meleg hidegséggel bántam vele*, de nem sokára azután leveleink által forránk egymáshoz, ’s kevélységem hogy barátságával dicsekednem szabad.”
- „Egyszerre tűnt el minden rettegésem, ’s tartalék nélkül adtam által neki magamat; *vége vala meleg hidegségemnek, mellyel addig vele is bántam.*”

3. Jellemző változtatás az adatok módosítása:

- „S ő, és Váradí Kánonok *Gróf Forgács Ferencz*, Mesterek, ’s elhíresedett Mesterek a’ Violínen, hallaták magokat.”
- „Estve ő, és Váradí Kanonok *Gróf Forgács Pál*, elhíresedett mesterek a’ violínon, hallaták magokat.”

E két *[Pályám emlékezete I., III.]* szövege között helyezkedik el keletkezési idő szerint a *[Pályám emlékezete II.]*, amelyben a kézirat 144b oldalán a javítás műveletét is láthatjuk:

- „Estve ő és Váradí Kanonok *Gróf Forgács <Ferencz> Pál*, elhíresedett mesterek a’ violínon, hallaták magokat.” (A „Pál” szó a törlés felett van.)

4. A változtatások egy része az egyre határozottabb jelentésképzés irányába mutat. A *[Pályám emlékezete]* szövegcsoportján belül jellemző a dátumok, adatok, titulusok pontos megadása, ott is, ahol a feljegyzésekben még látszik a bizonytalanság:

- „SCHWARTNER MÁRTON [...] *1790ben vagy 92ben a’ fejér farkas* nevű Fogadóban közönséges asztalnál ettünk ő is, és én is.”
- „Visszaemlékezvén ezen időm’ scenájira, tisztelet’ érzéseivel telik-el szívem a’ megholt Prof. Schwartner eránt, ki egy ebéd mellett, a’ *Fejér-Farkasnál, hol Dietai Követek* is ültek, gyönyörű példáját adá nemes gondolkozásának.”
- „Az *1790diki Dieta alatt* egy fogadó’ asztalnokja vadúl kergete ki közzülünk egy kolduló beteg és öreg asszonyt, ’s a’ hosszú asztal’ végében Schwartner látá a’ vadságot.”

Az elsőként idézett *Schwartner Márton* c. feljegyzésben még érzékelhető az emlékezés bizonytalansága, a *[Pályám emlékezete II.]*-ben ezt elkendőzi a „Dietai Követek” megfogalmazás, míg végül a *[Pályám emlékezete III.]*-ban már egy határozott tudással felvértezett elbeszélői szólammal találkozhatunk. Ebben a bizonytalanságot elnyelő folyamatban azt láthatjuk meg, ahogy egy későbbi szöveg megírásakor az emlék írásban rögzített narratívájához és nem az „emlék”-hez nyúl vissza az elbeszélő.

1.3.2. Kapcsolat a Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [Pályám emlékezete] szövegei között: átjárás a szövegcsoportok között

A Feljegyzések, Naplók és Önéletrajzok szövegcsoportjain belül nincs olyan fokú szövegszerű egyezés, mint a [Pályám emlékezete] szövegeiben, ezért nem oszthatók következetesen szövegmezőkre. De – már csak a válogatás szempontjai miatt is – minden esetben található olyan szöveghely, amely odautalható a [Pályám emlékezete I–VI.], *Az én életem...* vagy *Az én naplóm* valamelyikéhez (kivéve a kései naplóformájú szövegeket), illetve e szövegek között is van kimutatható kapcsolat. A szövegközötti kapcsolatokat a jellegzetes lexikai elemek (hívószó, frázis), dátumok (dátum mint hívószó), történetek (pontosan datálható események: kvázi dátumok) köré építettük ki. Így a szövegek és szövegcsoportok közötti hálózatnak szerves részévé vált a [Pályám emlékezete I–VI.] szövegmezőinek rendszere. Egy szövegen belül csak kivételes esetben utaltunk össze szövegrészeket, pl. akkor, ha az elbeszélő átengedi a szót másnak is „ugyanarról” beszámolni (azaz mások leveleiből idéz Kazinczy), ha túl távolra kerül egymástól a két részlet, vagy ha más külső szövegekkel is össze van kötve.

A Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok és a [Pályám emlékezete] szövegeit is lapszámra írt oldalszámok utalják össze.

A kötetben túlmutató szövegszerű összefüggésekre, pl. a levelezésre, a szöveghelyhez kötődő tárgyi magyarázatokban, a *Jegyzetmezők*ben található adat; ide is marginália vezet el. A szövegek kapcsolatrendszere a keletkezéstörténeti tanulságokon túl, az egyes szöveghelyek értelmezéséhez is támpontot nyújt, azaz a szerkesztői magyarázatok számottevő részét is kiváltja.

Két példa:

1. A [1801–1804] c. naplóformájú szövegben ezt olvashatjuk: „[1801. jún.] 26. István és a' testvérem József két inasikkal 's Laczkó János Regmeczi öreg gazdánkkal fel a' várba. Szakad az eső, innen a' szerencsétlenség.” Hogy mi is ez a „szerencsétlenség”, az ebben a szövegben nincs kifejtve, ami arra utal, hogy e feljegyzést csak saját magának írta Kazinczy. Az olvasóközönségre is tekintettel lévő *Az én naplóm*ból viszont megtudható, hogy Kazinczy kiszökött a börtön folyosóra, ahol az eső miatt nem hallotta az örök közeledtét. Kiadásunkban e szövegrészeket is margináliák utalják egymáshoz, ezért minden további szerkesztői magyarázat felesleges. A jegyzetértékű szövegre a lapszéli oldalszám hívja fel a figyelmet és egyetlen lapozással elérhető.

2. A *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* c. 1802-es keltezésű szövegben Kazinczy 1784-hez többek között ezt jegyzi be:

- „21. Mart. Miskolczon Generalis Orczynál ebédeltem. Francziául beszéll. Olvassa verseit és a' Barcsaiét.”

A lapszéli oldalszám elvezet egy 1810-ben vagy ezután írt *Orczy Miskolczon 1784. 21.* című feljegyzéshez:

- „[Orczy az] Asztalnál velem francziául beszéllt, elég folyvást. Asztal után pedig Barcsay Abrahámnak verseit olvasgatta. Melly vétkem volt, hogy buzdításaira versbeli correspondentiára nem ereszkedtem vele. – »Ha a' Haza eltapostatik, eladom minden jószágomat, 's Helvetziában egy kis kertet veszek.« – [...] Ezen négy lapot az ezen esztendőknben a' nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide. Azokat, halála után, író-asztalán találtam. –”

Mindkét helyről a marginália vezet el a [Pályám emlékezete III.]-hoz:

- „Itt is elővévő szekrényét, mellyben verseit 's a' Barcsayéit tartogatta, elzárkozik velem, 's végig-olvasá a' melly leghosszabb a' Barcsay' dolgozásai közt. Helvetziának óhajtott volna lenni lakosa. Nem ismere szebb éltet mint e' maroknyi népé, melly fény nélkül boldog.”

Az utóbbi, kiadásra szánt szövegben nincs megokolva (bizonyára a cenzúra miatt), hogy miért is óhajtott volna Orczy Helveciának lakosa lenni, ezért a korai feljegyzés tárgyi magyarázatként is szolgál. E szövegek összevetésével azonban lényeges keletkezéstörténeti információkhoz is jutunk. Kazinczy évtizedekkel később egykori levelezése, papirosai és – nyilván – emlékei alapján meséli el ifjúságának egyik meghatározó eseményét. A nagyobb terjedelmű autobiografikus szövegek keletkezését eszerint úgy is elgondolhatjuk, hogy a naplók dátumokból, nevekből, kulcsszavakból készült vázára rögzítette fel Kazinczy a levelezés, a feljegyzések és egyéb írásos emlékek,

továbbá az emlékezés anyagát, majd ezt formálta önálló művé. Mindezt a szövegek erre vonatkozó reflexiói is megerősítik, pl.: „Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) hivatalos dolgaim Egerbe ’s Hatvan’ tájára szállítanak.” (*Pályám’ Emlékezete [I.]*)

1.4. Filológiai apparátus

A filológiai apparátusnak a tárgyi és nyelvi magyarázatok, szövegkritikai jegyzetek stb. bemutatása mellett a szövegek kapcsolatrendszerének feltárása/létrehozása is feladata. A fenti példasorokban a szövegek közötti kapcsolatokat a lapszélre írt oldalszámok teremtik meg. Ez gyakorlatilag a kötetünk magyarázatrendszerének első szintjét hozza létre, jelentős mértékben tehermentesítve a magyarázó jegyzeteket. A margináliák másik csoportja – mint alább tárgyaljuk – a magyarázó jegyzetekhez, *Jegyzetmezőkhöz* irányítja az olvasót. A szövegek egymás közötti kapcsolatait és a filológiai apparátus működésbe léptető utalásokból egységes, egymást támogató rendszer létrehozását céloztuk meg, hogy a kötet technikai egészként legyen használható.

A szó- és fogalommagyarázatok egy része a *Szótárban* található meg, a szövegkritika szöveghelyhez kötött része a lábjegyzetben, a szöveg beazonosításának alapvető adatai pedig az élőfejben olvashatók.

1.4.1. Oldaltűkőr

90. [<i>Pályám emlékezete III.</i>] Kelt: 1829. Tartam: 1739–1804.		561
ÉLŐFEJ	Sorszám. A szöveg címe. Felépítése: A keletkezés ideje. Az elbeszélt esemény időtartama.	OLDALSZÁM
SZÖVEG	<p>[13] Ez a’ lencse egy más famíliai történetünkre¹ emlékeztet. Az elsőbb Rákóczy Ferencz, átmenvén Patakról Újhelybe, a’ nagyatyám’ nagyatyjánál Kazinczy² Péternél szálla meg. Makay Kata a’ grádicson ült, ’s törte fa kalánjával a’ lencsét, midőn a’ Fejedelem a’ pitvarba belépett. Vacsorakor a’ szép asszony maga akará az orját felvagdálni, melly a’ lencsében főtt; ’s a’ mint azt a’ tálból kiemelte, az orja visszazuhana a’ lencsében, ’s a’ Fejedelem’ skarlátszínű dolmánya végig vala fecskendve. Könnyű képzelní Kata Asszony mint követgetőzött, ’s a’ Fejedelem még oda haza sem felejtethé az asszony mint szégyenlette hibáját, ’s neki egy vég violaszín bársonyt küldé ajándékban.</p> <p>[14] Bossányi Ferencznek ifjabb sőt még férfi éveiben is igen csínos kézírása volt, ’s a’ sorok egyenest folytak, mintha olmozás után voltak volna írva. Most keze reszkete (bort soha nem ivott), ’s nagy fáradtság nélkül nem írhatta többé. Ez miatt oly inast tartá mindég, a’ ki írni tudott, ’s diktálgatá leveleit. [15] Hozzá szokván [...]</p>	<p>19, 20, 889 720</p> <p>395, 403, 447, 473, 720</p>
SZÖVEG-MEZŐSZÁM	Szögletes zárójelben és félkövérrel kiemelve a szövegmező folyamatos, szerkesztői számozása.	
MARGINÁLIA	A normál szedésű oldalszám a kötet azon oldalához utal, ahol az adott szövegmezőnek vagy szövegrésznek megfeleltetett másik szövegmező vagy szövegrész található. A kiemelt szedésű oldalszám a kötet azon oldalához utal, ahol az adott szövegrészt (ami nem esik egybe a szövegmezővel) jegyzetelő <i>Jegyzetmező</i> kezdődik.	
LÁBJEGYZET	Szövegkritikai jegyzet.	

¹ történetemre [Átírás.]

² nagyanyjánál <az [?]> Kazinczy Péternél [Átírás és törlés.]

1.4.1.a. A szövegmező sorszámozása

Csak a [*Pályám emlékezete*] szövegeit osztottuk fel szövegmezőkre, tehát csak itt található meg a szövegben szögletes zárójelben, félkövérrel kiemelve ez a folytatólágoosan adott számozás.

1.4.1.b. Élőfej

A kötet egészét – tehát a szövegeket és a filológiai apparátust egyaránt – egy általános tájékoztató funkciójú élőfejjel láttuk el. A szövegek lap tetején lévő adatsora arról tájékoztat, hogy melyik szövegben vagyunk, mikor keletkezett a szöveg és megadja az elbeszélte történet, esemény időtartamát, időpontját is. Az utóbbi adatokkal az elbeszélte történet, esemény, ill. a megírás idejét figyelembe vevő szövegcsoporthoz képzést, mint lehetséges olvasási stratégiát kívántuk segíteni. Ezen adatok kiemelését a keletkezéstörténetből az is indokolja, hogy a Feljegyzések esetében – szemben a többi szövegcsoporthal – nem a keletkezés, hanem az elbeszélte történet időrendjében közöltük a szövegeket.

1.4.1.c. Margináliák

A lap szélére írt oldalszámok a szövegek–szövegek és a szövegek–magyarázatok között létrehozott kapcsolatokat jelölik. A normál szedésű számok Kazinczy szövegeihez, a kiemelt szedésű számok a tárgyi és nyelvi magyarázatokat megadó *Jegyzetmezőkhöz* utalnak el. A részlegesen közölt [*Pályám emlékezete*] szövegeknél a pusztán szövegmezőszámmal jelölt részekhez – tehát ahol nincs szövegközlés – nem utalunk a margón.

1.4.1.d. Szövegkritikai lábjegyzetek

A szövegkritikai jegyzeteket a lap alján, lábjegyzetben adtuk meg. A jelen kiadás egyik legfőbb célja a szövegdinamika bemutatása, amelynek része a javításokban létező változtatás, változat is. A szöveghelytől elváló szövegkritikai jegyzetek gyakorlatilag holt anyaggá válnának, ezért döntöttünk a lábjegyzet mellett. A javítások jellege, sűrűsége információt nyújt a kézirat kidolgozottságáról, ami az autobiografikus műveknél különösen fontos lehet.

Az írás folyamata, az eltérésekben megképződő jelentés a kisebb javításokban, átírásokban éppúgy megmutatkozhat, mint a nagy átdolgozásokban. Találhatunk példát arra, hogy ellentétes állítás látható a törlés alatt (pl. *Az én életem...*, jelen kötet, 401), hogy a törlés láthatóvá tétele tárgyi jegyzet értékű (pl. *Nemes büszkeség*, 23), és arra is, hogy az utólagos javítások, betoldások adnak magyarázatot az egyes szövegen belül érzékelhető stilisztikai egyenetlenségekre, az elbeszélés idejénél későbbi adatok megjelenésére (pl. *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete*, 162–167). A nyomtatott szövegforrásoknál (a Dékányi-közlések, a Tudományos Gyűjtemény és a Szemléltető szövegei) az emendálásokat nem jelöltük a szövegkritikai lábjegyzetben. Ezeket sajtóhibákként és nem Kazinczy elírásaiként kezeltük, tehát jelöletlenül emendáltuk, de a hibák típusaira a jegyzetekben felhívtuk a figyelmet (l.: 1.2. *A szövegközlésről*; 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*). Egyedi megoldást választottunk az *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete* c. nyomtatványnál, ahol a két ismert autográf javítású példány változtatásait párhuzamosan adtuk (l.: 3.2.1. *Feljegyzések*).

1.4.2. Kézirat-leírás és keletkezéstörténet

A kézirat-leírás és keletkezéstörténet tárgyalását két fő részre osztottuk. Egyrészt áttekintő adatsoportokat hoztunk létre, másrészt a szövegek adatait és keletkezését egyenként vettük sorba. Az összefoglaló jegyzetekkel a felesleges ismétléseket kívántuk elkerülni, és csak így nyílt lehetőség az egyes szövegekhez kapcsolódó adatok együttes bemutatására és összehasonlítására is.

1.4.2.a. Áttekintő adatsoportok

Három áttekintő adatsoportot hoztunk létre. A *Gyűjteményes szövegforrások* fejezetet azért, mert a kötetünkben közölt szövegek többségét olyan kézíratos forrásból adjuk ki, amely több szövegnek is lelőhelye. Ha a szövegforrásokat az egyes szövegeknél mutatnánk be, az felesleges ismét-

lésekhez vezetne, ezért ebben a fejezetben tárgyaljuk az összes kéziratot gyűjteményt és itt adjuk Dékányi Kálmán közleményeinek összefoglaló leírását is. Mivel egy-egy bekötött vagy bekötetlen kéziratgyűjteményből gyakran több szöveget is beválogattunk, ezek együttes vizsgálata többször is alapvető információkat ad az eredeti szövegállapotról vagy a keletkezéstörténetre vonatkozóan.

A [*Pályám emlékezete*] szövegeinek összevetése c. fejezet célja az, hogy a hat ismert [*Pályám emlékezete*] azonos szöveg helyein végrehajtott változtatások és javítások egymás mellé helyezése láthatóvá tegye a szövegek keletkezési sorrendjét. A négy év alatt írt hat szövegből hármat is datálni tudunk a levelezésből, a [*Napló. 1828–1831. Pesti Utam. 1828.*]-ból és a [*Pályám emlékezete*]-ből ismert adatok alapján, ezért az összehasonlító vizsgálattal megállapított relatív időrend is viszonylag pontos keletkezési adatokat ad meg.

Kazinczy leveleiben számtalan önéletrajzi utalást találhatunk, amelyek egy részét a szöveghelyhez kötött jegyzetekben dolgoztuk fel. A hosszabb, összefoglaló, Kazinczy életét a születésétől fogva megíró önéletrajzi, illetve a keletkezéstörténetre vonatkozó leveleket a *Keletkezéstörténet a levelezés alapján* c. fejezetben adjuk. A levelezés és az önéletrajz összefonódásának beszédes példája, hogy Kazinczy 1813-ban a „biographiája” megírása helyett inkább hajlandó összegyűjteni és át- és újraírni leveleit, némelyiket akár emlékezetből is, hogy majd ezt adja ki kiegészítve önéletrajzi elemekkel (l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*; MEZEI 1994, 167–171; NÉMETH 2002.)

1.4.2.b. Az egyes szövegek adatai és keletkezése

A Feljegyzések, a Naplók, az Önéletrajzok és a [*Pályám emlékezete*] szövegcsoportjain belül egyenként tárgyaljuk az egyes szövegek keletkezéstörténetére vonatkozó ismereteket (amelyeket összevetünk az *Áttekintő adatcsoportok* fejezeteiből leszűrhető adatokkal), továbbá itt adjuk meg az egyes szövegek szövegforrásra és megjelenésre vonatkozó legfontosabb adatokat is.

1.4.3. Tárgyi és nyelvi magyarázatok

Mint már utaltunk rá, a szövegek kapcsolatrendszere az egyes szöveg értelmezéséhez is támogatást nyújt, azaz tárgyi magyarázatnak is tekinthető. Szintén lapszéli oldalszámok utalnak el a szerkesztői tárgyi és nyelvi magyarázatokhoz, a *Jegyzetmezőkhöz*. Ezt a rendszert egészítjük ki a *Családfa* és a *Szótár* információival.

1.4.3.a. Családfa

Kazinczy szűkebb és tágabb rokoni hálózatát többé-kevésbé maguk a Kazinczy-szövegek és a *Jegyzetmezők* is magukban foglalják, ám az áttekinthetőség miatt szükséges egy összefoglaló felület. A családi kapcsolatok feltárása igen szövevényes személyes kapcsolati hálót derít fel és tesz érzékelhetővé. A *Családfában* a Kazinczy, a Bossányi, a Comáromy, a Péchy, a Szirmay és a Török családot térképeztük fel. A Kazinczy család esetében a teljes ismert családfát adtuk Kazinczy szépüleitől Kazinczy gyermekeiig. A többi családnál a kötetünkben említett személyek ágát mutatuk be. A *Családfa* az említett rokonok összes ismert vagy a közölt szövegekhez szükséges életrajzi adatait tartalmazza. Ahol a Kazinczy-szövegek értéséhez fontosnak láttuk, ott megadtuk az egy-egy rokoni ágon öröklődő legfontosabb birtokrészek neveit, és utaltunk a vallásváltásra is. A *Jegyzetmezőtől* minden esetben elutaltunk a *Családfához*, ha rokonokról esett szó.

A *Családfához* az alábbi kiadványok adatait használtuk: ABAFI/KAZINCZY 1884, KAZINCZY Béla 1910, KEMPELEN, NAGYIVÁN, PALLAS, SZIRMAY 2005, VÁRMEGYÉK I–III., VÁCZY 1915. A Kazinczy-kéziratok közül különösen: MTAKK K 608, 148a–149b; MTAKK K 633/I, 1–62 (*Történetek' Kalendariuma*); MTAKK K 633/V, 35a–35b; MTAKK K 636/I, 48b, 50a, 51a; MTAKK K 759, 70 (Bossányi Ferenc [II.] bejegyzései a családi Bibliába); MTAKK K 760, 95a; továbbá: BECSKE Bálint feljegyzése (in: KAZINCZYNÉ 1986, 75) és a kötetünkben közölt Kazinczy-szövegek. (Meglítjük, hogy Kazinczy családtörténeti adatait a fenti kiadványok nagyrészt Kazinczy szövegeiből merítik – azaz ezek használatkor Kazinczyval kommentáljuk Kazinczyt –, ezért ha ellentmondó és nem ellenőrizhető adatokat találtunk, akkor Kazinczy kéziratot jegyzeteinek adatait fogadtuk el.)

1.4.3.b. Jegyzetmezők

Az idézetek kimutatására, az idegen nyelvű részek fordításaira, a szövegértelmezésre, a kötetünkben nem közölt szövegekkel (jellemzően a Kazinczy-levelezéssel) való összefüggések bemutatására több megoldás is kínálkozott. A kritikai kiadások legelfogadottabb jegyzetelési technikája az, hogy a saját alá rendező minden egyes szöveget külön megjegyzetel, majd ezt kiegészíti egy általános szó- és névmagyarázattal. Ez kötetünk szövegeinél azonban rendkívül nagyszámú ismétléshez vezetett volna.

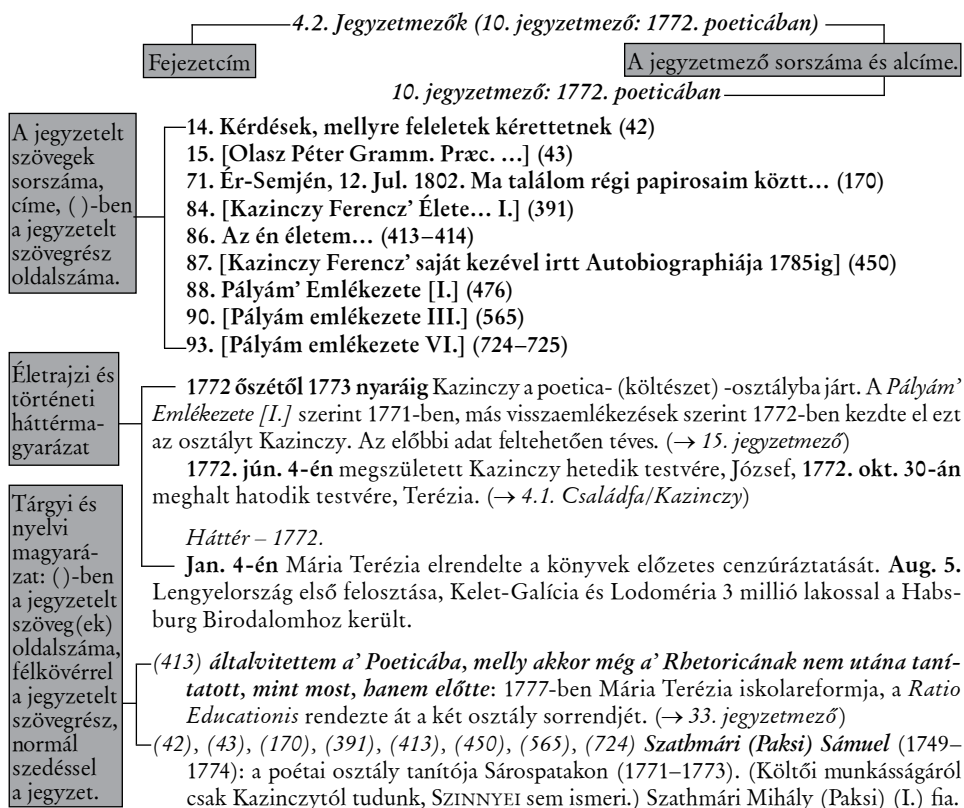
Felépíthettük volna egyetlen szöveg (például a legbővebb [*Pályám emlékezete*]) köré is kötetünk összes jegyzetét, ám ez a módszer – az előbbihez hasonlóan – egy igen nehézkes utalásrendszert követel meg, másrészt azt az elvet sértette volna, miszerint minden közleményt egyenrangú, egymásnak mellérendelt szövegnek tekintünk.

Megpróbáltuk a másik véglet felé eltolni a jegyzetelési technikát: egy általános, minden tárgyi jegyzetet (személynevek, helynevek, épületek, művek, idegenszavak stb.) magában foglaló ábécérendbe szedett lexikont készítettünk, amely egy szövegektől elváló adatbázisként működhetett volna. Ám gyakorlatban ez is használhatatlannak bizonyult, egyetlen többszereplős mondat értelmezése is fárasztó lapozgatást igényelt az olvasótól.

Ezért olyan jegyzetcsoportokat alakítottunk ki, amelyek Kazinczy életének egy-egy helyszínéhez, rövidebb-hosszabb életszakaszához, esetleg meghatározó személyéhez kapcsolódnak. Ezek a *jegyzetmezők*. A jegyzetmezőket kronológiai láncra fűztük fel, ez a *Jegyzetmezők* című fejezet. Az összesen 90 jegyzetmezőből álló jegyzetfelület a kötet összes szövegéhez kötött tárgyi és nyelvi magyarázatot tartalmazza, ezenfelül szöveg helytől elváló háttérmagyarázatokat is ad. (Ez utóbbi nem mindenhol található meg.)

A szövegtől a jegyzetmezőkhöz egy lap szélére írt kiemelt oldalszámmal utalunk el.

A jegyzetmező felépítése:



A jegyzetmező tárgyi és nyelvi magyarázatokat tartalmazó része együtt jegyzeteli a legszorosabban összetartozó szövegeket, amennyire csak lehet, követve azok szerkezeti felépítését is. A jegyzetmezőn belül a tárgyi magyarázatok jelentős részét személynevekhez kötöttük, hogy könnyebben kereshető legyen. Egy-egy személy foglalkozásának, tisztségének, közéletben vagy Kazinczy személyes életében betöltött szerepének, családi és társadalmi viszonyainak, műveinek stb. ismertetése tehát elsősorban a személynév-nél keresendő. Azért, hogy áttekinthetőbb legyen a jegyzetmező, a jegyzetelt szöveg dátumaival – ahol lehetett – tovább tagoltuk a jegyzetet.

Előfordult, hogy egyes információkat Kazinczy itt közölt szövegeiből is (vagy csak innen) merítettünk, de mivel ez a jegyzet több szöveget is kiszolgál, és nem tudható, hogy az olvasó éppen melyik szöveg felől közelíti meg ezt az adatbázist, ezek az ismétlések elkerülhetetlenek voltak.

A jegyzetmezőt általában egy néhány mondatos életrajzi és történeti háttér egészíti ki. Kazinczy autobiografikus műveire egyszerre jellemző az egyéni élet és a történelem összefonódó ábrázolása, és a történeti események elrejtése is. Talán a legtöbbször megírt önéletrajzi jelenet az I. Ferencnél tett látogatás, miközben alig található nyílt utalás a korszak nemesi-nemzeti törekvéseire vagy a franciaországi változásokra. Ezért egy szöveghelyektől elváló, de könnyen megtalálható felületet jelöltünk ki a háttérinformációknak a jegyzetmező legelején.

A történeti háttér összeállításakor a Benda Kálmán által szerkesztett kronológiát és a *Magyarország története tíz kötetben* 4. és 5. részét követtük (BENDA 1982; *Magyarország története, 1686–1790; Magyarország története, 1790–1848*). A helységek azonosításában Lelkes György *Magyar helységnév-azonosító szótára* volt nélkülözhetetlen (LELKES 1998). A személynév-magyarázatokhoz az általánosan használt lexikonokon kívül különösen az alábbi honlapok voltak nagy segítségünkre: <http://genealogy.euweb.cz> (Family trees of many European royal and noble families compiled by Miroslav Marek [2009-04-11].); <http://www.thepeerage.com/p11424.htm#i114237> [2009-04-11].

1.4.3.c. Szótár

A kötet egészét jegyzetelő *Szótárba* a háromnál többször előforduló és értelmezésre szoruló idegen- és régies szavakat, kifejezéseket, rövidítéseket és mértékegységeket vettük fel. A *Szótáron* belül nyíllal (→) utaltuk össze az egymást kiegészítő tételeket, pl. a kormányzati, közigazgatási, igazságszolgáltatási és oktatási rendszer fogalmait.

1.4.5. Táblázatok, mutatók

1.4.5.a. A szövegforrások összefoglaló táblázata

A *szövegforrások összefoglaló táblázata* a szöveg címét, a kézirat legfontosabb jellemzőit, a keletkezés idejét, az elbeszélrt időtartamot, korábbi megjelenését és a jelen kötetbeli helyét mutatja be. A keletkezési idő és az elbeszélrt idő összevetése pl. azért fontos, mert a Feljegyzéseket az elbeszélrt idő szerinti sorrendben adjuk, míg a többi szövegcsoporthoz a keletkezési idő volt a döntő. A *Gyűjteményes szövegforrások* c. fejezetben a lelőhelyhez, *Az egyes szövegek adatai és keletkezésében kötetünk szövegcsomózásához* igazítottuk a sorrendet.

1.4.5.b. A szövegmezők összefoglaló táblázata

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] teljes szövegtartományát szövegmezőkre osztottuk és folytonosan beszámoltuk, tehát a helyhiány miatt részben közölt [*Pályám emlékezete II., IV., V.*] nem látható, nem közölt szövegrészeit is. A *szövegmezők összefoglaló táblázatának* az az elsődleges célja, hogy a [*Pályám emlékezete*]-i szerkezeti átalakulásait, szövegmezőinek elmozdulásait bemutassa. Emellett a három részlegesen adott szöveg szerkezeti felépítéséről is tájékoztat az egészében közölt [*Pályám emlékezete I., III., VI.*] szövegmezőinek összevetésével. A szerkezeti és tartalmi alakulás nyomon követése fokozott befogadói aktivitást igényel, de megítélésünk szerint e módszer alkalmazása „felhasználóbarátabb”, mint a tisztán genetikus vagy klasszikus kiadások által kínált megoldások.

Az egyes [*Pályám emlékezete*] szövegmezőit a cím, a szövegmezők számai és az oldalszám alapján lehet beazonosítani. Ahol nincs mező- és oldalszám, ott az adott [*Pályám emlékezete*]-ben nincs az adott szövegmezőnek megfeleltethető szövegrész. Ahol van mezőszám, de nincs oldal-szám, ott van ugyan megfeleltethető szövegrész, de nem közöltük.

Mind a hat [*Pályám emlékezete*] szövegében a mezőszámolás folyamatosan eggyel növekvő, mindegyik első szövegmezője az [1]-es, második a [2]-es számot viseli és így tovább. De pl. a *Pályám' Emlékezete* [I.] és a [*Pályám emlékezete* III.] [1]-es és [2]-es szövegmezője más-más szöveget jelöl, hiszen máshogy kezdődik a két szöveg. Az egymásnak megfeleltethető szövegmezők: *Pályám' Emlékezete* [I.] [1] = [*Pályám emlékezete* III.] [2]; *Pályám' Emlékezete* [I.] [2] = [*Pályám emlékezete* III.] [3]; *Pályám' Emlékezete* [I.] [105] = [*Pályám emlékezete* III.] [1].

A táblázatban a szövegmezőszámokat a *Pályám' Emlékezete* [I.]-től indítjuk, e szöveg táblázatbeli számozása is folyamatosan eggyel növekvő. A többi szöveget hozzá viszonyítjuk, illetve a kezelés időrendjében egymáshoz is. A [*Pályám emlékezete* II–VI.] szövegmezőinek táblázatbeli sorrendje tehát nem folyamatosan eggyel növekvő, hanem a szövegmezők feltűnését vagy eltűnését, ill. elmozdulását tükrözteti.

1.4.5.c. Személy- és Helynévmutató

A *Személy- és Helynévmutató*ba felvett tulajdonnevek szöveg- és jegyzetbeli előfordulásaira oldalszámok mutatnak rá, így lehetőség nyílik egy tematikus jellegű olvasásra, hiszen egy név gyakran azonos referenciával rendelkező történeteket, szövegrészeket is összeköt.

A személynevek mindegyikét az adott szöveghelyhez kapcsolt jegyzetmezőben jegyzeteltük meg. A helynevek közül is megjegyzeteltük, ill. azonosítottuk az összes ma már nem Magyarországhoz tartozó és/vagy nem a mai hivatalos nevével említett helység-, ill. helység-résznevet (pl. Nagyvárád, Ásvány), továbbá felvettük a kisebb, de Kazinczy életében személyes jelentőséggel bíró településeket (pl. Aszód, Alsóregmec) és a nem magyar néven említett külföldi városokat (pl. Basilea). A *Személy- és Helynévmutató*ba az összes kötetünkben előforduló személy- és helynevet felvettük.

* * *

A kötet sajtó alá rendezője helyet és szavakat keres köszönete kifejezésére...

Debreczeni Attila éveken át szervezte, támogatta és javíttatta a jelen kiadást. Ezért elsősorban őneki köszönhető, hogy létrejött ez a könyv. Nem könnyű megfogalmazni egy olyan mondatot, amely a szakmai segítségen túl kíván köszönetet mondani. Mégis megpróbálom: köszönöm, hogy biztos hátteret, bizalmat és mindezekben túl olyan emberi támogatást nyújtott, amellyel segített átvészelni egy nehéz időszakot is.

Köszönöm a hosszú munka során nyújtott állandó baráti és szakmai segítségét Borbély Szilárdnak, Hovánszki Máriaának és Bodrogi Ferenc Máténak, akik a könyv majd minden oldalához hozzájárultak tudásukkal. Bodrogi Ferenc Máténak külön is köszönöm a *Személy- és Helynévmutató* elkészítését. Köszönöm a lektoroknak: Onder Csabának, aki főleg a kötet szövegeit és kapcsolatrendszerét ellenőrizte odaadó figyelemmel, és Taxner-Tóth Ernőnek, aki hónapokig tartó aprólékos és alapos munkával segítette a magyarázatok elkészítését és figyelmes kritikájával ösztönözte a kötet magyarázatrendszerének átdolgozását. Köszönöm a kötet fordítóinak, Bódi Katalinnak (francia), Szép Beátának (német) és Balogh Piroskának (latin és görög) a lelkiismeretes munkát. Ahol nem jelöltük külön, ott kötetünk összes idegennyelvű szövegrésze az ő fordításukban olvasható magyarul, de a német részeknél a fordító felhasználta Szilágyi Ferenc és Szauder Mária kiadásait is. Balogh Piroskának külön is köszönöm a latin és görög idézetek azonosításához nyújtott segítségét (ezeket a jegyzetekben is kiemeltem). Több fontos adattal járult hozzá a könyvhöz Szilágyi Márton és Czifra Mariann is, nekik szintén itt mondok köszönetet. Végül köszönettel tartozunk a kiadótól Bálint Ágnesnek és a tördelésért Marosi Editnek, továbbá a kiadott kéziratokat őrző közgyűjtemények dolgozóinak és vezetőinek türelmükért és segítségükért.

2. KÉZIRATHAGYATÉK ÉS KIADÁSTÖRTÉNET

Kazinczy Ferenc jelen kötetben kiadott autobiografikus szövegeinek egy része már eddig is hozzáférhető volt nyomtatott formában, így kiadásunk számos ponton támaszkodhatott az eddigi szövegközlések tapasztalataira. Az előzmények elvi megfontolásainak és gyakorlati megvalósulásainak vizsgálata a jelen kiadás összeállításához is nagy segítséget jelentett. Vizsgálódásunk másik nagy célja a kéziratok forrásainak beazonosítása volt, ugyanis azt tapasztaltuk, hogy a kiadástörténet és a szöveghagyomány kérdésköre több lényeges ponton is elválaszthatatlanul összefonódott. A szövegforrások számát nem lehetett tisztázni a kiadások részletes vizsgálata nélkül.

2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége

Az autobiografikus jellegű Kazinczy-kéziratok pontos számát nem lehet meghatározni. Egyrészt a különböző, egymással vitatkozó műfajelméleti megfontolások nehezítik az egyes szövegek egyértelműen autobiografikussá nyilvánítását, másrészt Kazinczy folyamatosan átszerkesztő, továbbbíró munkamódszere, aminek eredményeként az egyes önéletrajzi szövegek számos átdolgozásban, változatban vagy – szemlélettől függően – szövegcsoportokban léteznek. Az önéletrajz konkurens elméletei kapcsán pl. Lejeune és De Man vitájára (LEJEUNE 2003, 42–44.; DE MAN 1997, 97), az előszöveg, vázlat, változat, variáns, mű, vagy éppen a fogalmazvány–tiszttázat filológiaelméleti kérdései kapcsán pl. a Helikon tematikus számaira utalhatunk (Helikon, 1989/3–4; 1998/4, 2000/4).

Az a több évtizedes időtartam, amíg a Kazinczy-hagyaték nagyobb része végleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattárába került, pedig az utókor nehézségeit vetíti előre az írói örökség áttekintésekor. A közvetlen utókor nem férhetett hozzá minden, jelenleg ismert kéziratához, és hiányzott a szövegek pontos beazonosításának a feltétele is. Toldy Ferenc és Abafi Lajos is többnyire még csak a Kazinczy Gábor tulajdonában lévő, vagy hagyatékából származó kéziratokat említhetett, ami, mint alább látni fogjuk, eléggé tág kategória.

Kazinczy 1831-es halálától majdnem negyven évig folyt a kiadóknál, barátoknál, rokonoknál maradt kéziratok összegyűjtése, az örökösök, a Magyar Tudós Társaság (MTA), a kiadók és Toldy alkudozása. Török Sophie, Kazinczy özvegye, 1832-ben egy gyűjteményes kiadás reményében küldte el az MTA által kért kéziratokat, de Kazinczy Klára (Pálóczi Horváth Ádám özvegye) és mások is jelentős kéziratgyűjteményt juttattak el Pestre. A gyűjteményes kiadás azonban nem valósult meg. Török Sophie 1842-es halála után az örökösök érdekeit az egyik fiú, Kazinczy Bálint képviselte tovább. 1848-ban a Kazinczy testvérek felhatalmazást adtak a hagyaték egy tekintélyes részét már birtokló Kazinczy Gábornak, az író unokaöccsének az Akadémián lévő kéziratok birtokbavételéhez. Gergye László szerint „Az összkiadás tervének meghiúsulása elsősorban valóban Kazinczy Gábor lelken szaradt, másfelől azonban igazságtalanság lenne vele szemben elhallgatni, hogy így is sokat tett e hagyaték egyes részeinek publikálásáért.” (KazKat, 19.) E publikációk között azonban nem szerepeltek önéletrajzi írások. Amikor Kazinczy Gábor 1864-ben meghalt, fiától, Artúrtól Arany János és Lónyay Gábor sürgetésére 1868-ban végre megvette az Akadémia a kéziratokat. Az iratanyag rendezése 1875-től 1891-ig tartott, tehát az a kitétel, hogy Kazinczy Gábor hagyatékából való, a legtöbb Kazinczy-kéziratra igaz lehetett még 1879-ben is, amikor Abafi Lajos elsőként jelentette meg önállóan a *Pályám emlékezetét*. Abafi tehát ezért nem adhatta meg lelőhelyként a Magyar Tudományos Akadémia Kézirattárának jelzeteit. 1903-ra, a Váczy-kiadás idejére azonban már megtörtént a rendszerezés, vagyis a kéziratok egyértelmű azonosítása lehetővé vált, így a hagyaték további története elszakadt Kazinczy Gábor nevéttől. (E bekezdésben főleg Gergye László tanulmányára támaszkodtunk: KazKat, 7–23; ezenkívül l. még: BALLAGI 1891; KAZINCZY-NÉ 1986; FRIED 1986/1996.)

Kazinczy Gábor és Toldy feljegyzései válaszolhatnak arra a kérdésre, hogy létezett-e azóta elveszett vagy lappangó jelentősebb autobiografikus szöveg. Másrészt arra is választ keresünk, hogy a jelenleg ismert kéziratok közül melyekről volt tudomása a hagyaték örökösének és kezelőjének, ill. Kazinczy első monográfusának. Erre nézve a legfontosabb forrásunk az MTAKK RUI 4° 15-ös kéziratgyűjtemény: „Kazinczy Ferenc írásairól készült másolatok, kivonatok, valamint Toldy Ferenc feljegyzései. [...] Több kéz írása, közte Toldy Ferencé és Kazinczy Gáboré. [...] A kötet Toldy Ferenc hagyatékához tartozik, a Kazinczy Ferenc munkáiról készült másolatok egyaránt származhatnak Kazinczy Ferenc és Kazinczy Gábor hagyatékából is. A számozatlan címlapon: Toldy Ferenc: »Jegyzések Kazinczy Ferenc Pandectáiból Kazinczy Gábornál.« Bánfalva, 1855. márc. 31.–ápr. 7.» (KazKat, 138–139).

A gyűjteményben a 29–34. oldalon található Toldynak egy „Kazinczy Ferenc kézirati Munkái Kazinczy Gábor könyvtárában” c. feljegyzése, amelynek a 32–34. pontja több *Pályám emlékezete* kéziratot írt le:

„32. (A *Pályám emlékezete*, egy 4r kötet [...] papirosra, mely [...] Báróczy Két Szerencsétlenével végződik, 1803). I. k. 1759–1794. II. könyv 1795–1801. III. könyv. 1801–1816. a második szak (MDCCCIV.) és 26. §§al végződik.)

44 szakban

Ugy hiszem második dolgozatja, TudGybeli után*)

33. (Szinte az cím nélkül, összevarrt apró füzetekben s tarka papir borítékban. Elég sűrű írással a 240 lapon szakad meg. Legtovább megy. I. K. 2. szakban p 3–65. 1759–1783. – II. K. 6 szakban 1784–1794. / – III K. 3 szakban 1794–1801. p 174–208. – IV K. 2 szakb. 1801–1804. p 209–236. – V. K 1804–1815. p 237 vagy ink. 239, s 240 megszakad. – Ugy hiszem harmadik dolgozat, legtovább megy.)

34. Biographiám. Kék borítékpapirba varrva. I. K. 1759–1779. p 1–54. – II. K. 1779–1783., 55–124. 53 §ban – Ugy látszik a negyedik, legbővebb dolgozat.

*Ezt előzte meg jóval korábban (181) egy csupán barátjainak szánt önéletrajz, némikben gazdagabb ezeknél, de mely csak 178 ig megy, és csak egy (autograph) példányban létezik egy asszony-ságnál, Pap Endrénénél, s egy másolatban, nálam.

Bfalva apríl 9. 1855.

Toldy”

32. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete II.*] első részével (l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).

33. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete III.*]-mal.

34. pontban említett kézirat azonos a [*Pályám emlékezete VI.*]-tal.

A lábjegyzetben említett kézirat azonos a [*Kazinczy Ferenc’ saját kezével irtt Autobiographiája 1785⁹⁸*] c. önéletrajzzal. (Toldy másolata: MTAKK M. Tört. 4° 32.) Az ismertetett jellemzők (lap-számok, tagolás, címnélküliség) megegyeznek a jelenlegi állapottal.

Toldy – és Kazinczy Gábor – tehát a négy jelenleg is fellelhető *Pályám emlékezete* kézirat közül egyedül a [*Pályám emlékezete V.*]-öt nem ismerte, és nem tudott a Szemlélődben közölt [*Pályám emlékezete IV.*]-ről sem.

A másik fontos forrásunk szintén az MTA Kézirattárában található. A *Kazinczy Ferenc hagyatékából ill. gyűjteményéből származó iratok* c. gyűjteményben (véltetően) Toldy Ferenc kézírásából a 19. sz. középső harmadából maradt fenn egy összefoglaló leírás az Önéletrajzok kézíratairól:

„1.) Kazinczy Ferencz élete, egyedül maradékaiknak számokra. Széphalom, májusban 1814. p. 1–18.

Ugyanazon papír és írással ismét p. 11–25. de a pag. 11 – 2. félben elrepezstve.

2. Az én életem. Barátimnak, literaturánk barátjainak s legközelebb gyermekeimnek. Kazinczytól. p. 101. tart az eperjesi mulatásig.” (MTAKK Tört 2° 21, 130a.)

Az itt leírt kéziratok: *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]*, [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.*] és *Az én Életem. Barátságainak, Literatúrának' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek*. Az ismertetett jellemzők (cím, lapszámok ill. a csonka lap) megegyeznek a jelenlegi állapottal.

Toldy – és így Kazinczy Gábor is – tehát mind a négy kötetünkbe felvett Önéletrajzt ismerte.

Toldy a Kazinczy-monográfiához fűzött *Jegyzésében* írja, hogy az Önéletrajzok (ÖÉ. I., ÖÉ. II., ÖÉ. III.) kéziratai mellett csak a [*Pályám emlékezete II.*] (első részének) kéziratához fért ekkor hozzá. Ugyanott írja, hogy a Tudományos Gyűjtemény szövegét „élete utolsó éveiben még háromszor dolgozta át szerzője, van tehát PE. II. – PE. III. – PE. IV.; mind a három Kazinczy Gábor úr birtokában; én közölök – ennek szívességéből – a PE. IV-et használtam, mely négyrétben lapozatlan 274 beírt lapon 1759–1804-ig megyen, úgy, hogy az I. könyv 184 lapon fogsága előtti, a II. könyv 50 lapon fogsága alatti, a III. könyv, mely 1816-ig menedett, 40 lapon házasságáig (1804) folyt életét beszéli el; az előbb is már tárgyalt részekben itt-ott bővebben, de sokat rövidítve és majdnem szárazon regisztrálva; a II. könyvben pedig rejtélyeskedve, hogy a cenzor engedélyét megnyerhesse.” (TOLDY 1987, 196–197. Némi magyarázatra szorul ezen idézet és az 1855-ös lista összevetése. A kézirat ugyanis valóban a Báróczy-novellával végződik, mint ahogy a lista mondja, de ez szervesen toldaléknak hathat a házasságot elbeszélő rész után. Vagyis, mint élettörténet a „házasságáig folyt életét beszéli el”, de mint szöveg egy idézettel végződik: »[...]« Báróczy eddig.”)

A *Jegyzés* megerősíti, hogy Toldy ismerte az Önéletrajzok jelenleg fellelhető kéziratait is, viszont nem tesz említést *Az én naplómról*, amit viszont Kazinczy Gábor, mint más jegyzéseiből kiderül, bizonyosan ismert (l.: MTAKK M. Tört 2^o 21).

A *Kazinczy Ferenc hagyatékaiból ill. gyűjteményéből származó iratok* c. gyűjtemény különösen érdekes része a *Variantok, jegyzetek* c. feljegyzés. Ebben oldalakon keresztül követhetjük Toldy összehasonlító jegyzeteit a különböző [*Pályám emlékezete*] kéziratokból. Egy idézet következik belőle:

„23. cz. Mint az előbbi, némi változtatással mindenikből. (*Kék péld. 105. Tiszt. péld. 108. Egy ismerősöm* <...> e helyett: *Egy zsidó*, de a ki selyem szőnyegű szobában lakott, és a kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha *voltam-e* etc. (*Kék péld.*)”

Az idézet értelmezése: a „*Kék péld. 105.*”, mint az 1855-ös listából láttuk, a ma is ismert „kék borítékpapírba” volt varrva a [*Pályám emlékezete VI.*] c. kézirat, tehát ennek a 105. oldalára utal, ahol valóban ezt olvashatjuk: „Egy Zsidó, de a' ki selyem szőnyegű szobában lakott, és a' kit Voltairt olvasva találtam egy nap, azt kérdé tőlem, ha voltam e [...]” A „*Tiszt. péld. 108.*” (vagyis tisztázott példány) alatt a [*Pályám emlékezete III.*] szövegét sejtethetnénk, itt olvasható ugyanis „Egy ismerősöm [...]” kezdettel az előbbi idézetnek megfelelő rész, de az oldalszám eltér: itt az eredeti számozás szerinti 90. (45b) oldalon található ez az idézet. Ugyanígy nem felel meg az oldalszám a többi ismert [*Pályám emlékezete*] kéziratnak sem. (Több esetben is ugyanígy eltérnek az oldalszámok, tehát nem egyszerűen elírás történt.) Ebből nem tudunk más következtetést levonni, minthogy Toldy egy előttünk ismeretlen tisztázatot vagy tisztázatról készült másolatot is ismert, amely viszont igen közel állhatott az [*Pályám emlékezete III.*]-hoz. De ha ez tényleg így van, akkor az a kérdés merül fel, hogy miért nincs feltüntetve az 1855-ös listán, és miért nem számolt vele az 1859–60-as monográfiában? A másolatot éppúgy meg kellett volna említenie a listáján, mint ahogy a [*Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}*] másolatát megemlítette. A felmerült kérdésekre nem találtunk más választ, minthogy a *Variantok, jegyzetek* c. feljegyzés későbbi, mint Toldy idézett listája és monográfiája, és ezért nem szerepel ezekben az említett kézirat.

Gergey László idézett tanulmányában részletesen foglalkozik Toldy és Kazinczy Gábor kiadási terveivel, és idézi Toldy 1858-as kifakadását, amely mintegy összegzése a korszak sikertelen kiadói törekvéseinek: „Végző szavam a K[azinczy] F[erenc] munkái ügyében ez: A m[agyar] irodalom soha nem fogja a K[azinczy] F[erenc] munkáit hozzá méltó kiadásban bírni s a gyermekek soha nem fognak egy 'teljes' v[agy] félig teljes kiadásból 100 ft hasznot látni... Fogadtam egykor, hogy Jerovom K[azinczy] F[erenc] iránti hálatartozásomat; maholnap 30 éve lesz ennek, s nem tehetek semmit.” (KazKat, 19.)

2.2. A [Pályám emlékezete] szövegeinek kiadástörténete

2.2.1. Az Abafi- és a Váczy-kiadás

A [Pályám emlékezete] első két kiadását megjelentető Tudományos Gyűjtemény (*Pályám emlékezete* [I.] és a Szemlélő (*Pályám emlékezete* IV.) c. folyóiratokat szövegforrásként kezeljük, ezért ezeket a 3.2.4. A [Pályám emlékezete] szövegei c. fejezetben tárgyaljuk.

A harmadik kiadás Abafi Lajos 1879-es kiadása volt, amely először adott ki önálló *Pályám emlékezete* című kötetet. (Abafi először füzetenként adta ki, majd ezt kötette be, erről l. Busa Margit tanulmányát: BUSA 1961.) A követhetőség kedvéért előre kell bocsátani az Abafi-kiadás felépítéséről, hogy:

1. Az Abafi-kiadás főszövegének, amit Abafi K. G. I.-nek (Kazinczy Gábor 1. másolatának) nevezett, az alábbiak lehetnek a forrásai:

a. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 12.), [*Pályám emlékezete* III.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 3–229.

b. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 32.), [*Pályám emlékezete* II.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 229–236.

Vagy: az 1a és 1b pontban megadott kéziratok ismeretlen, összeszerkesztett másolata.

2. Az Abafi-kiadásban a *Pótlások* egyik szövegének, a K. G. II.-nek nevezett szövegnek a forrása:

a. MTAKK M. Tört. 4° 70, [*Pályám emlékezete* V.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 237–250 és 257–343.

b. MTAKK K 606 (korábban: MTAKK M. Tört. 4° 12.), [*Pályám emlékezete* VI.] lelőhelyű és című autográf. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 250–256.

Vagy: az 2a és 2b pontban megadott kéziratok ismeretlen, összeszerkesztett másolata.

3. Az Abafi-kiadásban a *Pótlások* másik szövegének a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában megjelent szöveg a forrása. A kézirathoz tartozó oldalszámok a kiadásban: 237–302.

A kötet szerkezete: Abafi főszöveggként közölte a K. G. I.-et, majd a *Pótlások*ban a K. G. II.-ből és a Tudományos Gyűjteményből részleteket adott ki. (A 2. és 3. pontban említett szövegek oldalszámainak átfedését az magyarázza, hogy Abafi a *Pótlások* c. alatt több forrást párhuzamosan idézett.)

Az Abafi által K. G. I.-en, tehát Kazinczy Gábor első másolatán alapulóknak mondott szöveg tovább megy, mint a [*Pályám emlékezete* III.] című autográf, amely csak az *Ötödik könyv* első szakának első két bekezdéséig készült el. Ezután a kiadás a 229. oldalától, a „Debreccennek még egy kincse van [...]” bekezdéstől a 236. oldalig, tehát a szöveg végéig – mintegy kiegészítve az előbbi kéziratot – egy a [*Pályám emlékezete* II.]-vel azonosítható részletet közöl. A K. G. II. szövege, Kazinczy Gábor második másolata, mai kéziratismeretünk alapján a közepén hiányos [*Pályám emlékezete* V.] c. autográffal, és – ezt kipótolva – a [*Pályám emlékezete* VI.] c. autográffal azonosítható. A szerkesztő sem az előszóban, sem a jegyzetek között nem említi meg, hogy forrásai kiegészítéseknél felhasznált volna további szövegeket. Abafi ezt írja: „[Kazinczynek] G u z m i c s iránt 1829. jul. 7-én tett nyilatkozata: »én júniusban másodszer dolgozám Életemet, most harmadszor [...]« – úgy volna értelmezendő, hogy ekkor eszközölte művének második és harmadik á t d o l g o z á s á t, illetőleg a Tudományos Gyűjteménybeli szöveg harmadik és negyedik változatát. E változatok közül kettőt leltünk K a z i n c z y Gábor hagyatékában másolatban, sajtókészen: egyikét elfogadtuk jelen kiadásunk szövegéül, és függelékben adtuk a másíknak, valamint a Tudományos Gyűjtemény szövegének hátrő helyeit. Kiadásunk ennél fogva először közölvén külön a »Pályám Emlékezetét« egyuttal három szövegét egyesíti magában. Negyedik változatát, valamint az Ön-életírás három szövegét – fájdalom – nem vehettük tekintetbe, nem lévén módunk, azokhoz hozzáférni.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, XV–XVI.) Ha figyelembe vesszük azt, hogy Abafi egyaránt másolatoknak mondja a K. G. I.-et és a K. G. II.-t, és továbbá azt is, hogy az idézet szerint a *Pályám emlékezete* szövegei közül csak ezt a kettőt lelte meg Kazinczy Gábor hagyatékában, az alábbi el-
lentmondásokra kell választ keresni.

Feltehetjük, hogy a K. G. I. és a K. G. II. valóban egy-egy másolat volt, mégpedig egy olyan másolat, amely már összeszerkesztette az általunk azonosított két-két autográfot. Ez azonban még nem autorizálja a közölt szöveget, hiszen nincs lényegi különbség aközött, hogy két autográf kon-taminációját egy másoló vagy egy szerkesztő végezte-e el. Ez az összemásolás azonban megmagya-rázhatná, hogy Abafi miért állítja azt, hogy csak két *Pályám emlékezete* kéziratot ismert. De ebből az is következne, hogy Abafi előtt a ma ismert [*Pályám emlékezete II., III., V., VI.*] négy kézírata is ismeretlen volt, míg előttünk az ő általa használt két másolat maradt rejtve. Vagyis egyetlen kö-zös kéziratot sem tudnánk megnevezni a lehetséges hatból, noha Abafi szerint is a Magyar Tudományos Akadémiára kerültek a kéziratok. Abafi – Toldy Ferenc nyomán – összesen hét autobiografikus szö-veg *kéziratát* tartja számon: az *Önéletrajzok* három és a *Pályám emlékezete* négy szövegéről is em-lítést tesz. A Tudományos Gyűjtemény szövegét „[...] élete utolsó éveiben még háromszor dolgoz-ta át szerzője; mind a három Kazinczy Gábor hagyatékából a m. t. Akadémia birtokába ment át. Van tehát összesen hét szöveg, azaz: az *Önéletrajz* három, és a *Pályám Emlékezete* négy kézír-atban.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, III.) Abafi megfogalmazása annyiban félreérthető, hogy kéz-iratként említi a Tudományos Gyűjtemény szövegét, ellentétben Toldy 1859–60-as forrásmunkájá-val (TOLDY 1987, 195–197). Abafi állítása ellen szól Toldy és Kazinczy Gábor kéziratismeretének a feltérképezése, amely szerint a hagyatékot gondozó unokaöcs birtokában a jelenleg is ismert kéz-iratok egy része volt (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

Nem lehet figyelmen kívül hagyni, hogy az általunk említett kéziratoknak a javításain nyomon követhető a megírás folyamata, ami eleve kizárja azt, hogy másolatoknak lehessen tekinteni őket. Ez az ellenvetés a [*Pályám emlékezete II.*] esetében vitathatatlanul felmerül, hiszen ez a szöveg vi-szonylag sűrűn van javítva. De a [*Pályám emlékezete III.*] -on már talán kevésbé látszik a munka-folyamat, így elbizonytalanodhat a fogalmazvány–tiszttázat kategóriába sorolás egyértelműsége is. A két kéziratot összevetve, a [*Pályám emlékezete III.*] egyik változatának, tulajdonképpeni fogal-mazványának is tekinthette Abafi az [*Pályám emlékezete II.*] -t. Talán ez a magyarázat arra, hogy Abafi nem önálló forrásnak mondja a két szöveget, hanem egy K. G. I. kéziratról ír. Elképzelhető, hogy ugyanez a magyarázat rejlik a K. G. II., ill. a [*Pályám emlékezete V.*] és a [*Pályám emlékezete VI.*] összefüggései között is.

Összefoglalva: az Abafi-kiadás ellentmondásait nem tudjuk feloldani anélkül, hogy kétségbe ne vonnánk Abafi közléseinek helyességét.

Feltevésünk szerint a kiadvány főszövege, tehát a K. G. I., az *Ötödik könyv* első két bekezdésé-ig a [*Pályám emlékezete III.*] -ből, az ezután következő rész pedig a [*Pályám emlékezete II.*] -ből átemelt részből állt össze. Az *Ötödik könyv* első két bekezdéséig – a sajtó- és egyéb ilyen jellegű hi-báktól eltekintve – híven követi a [*Pályám emlékezete III.*] -at, amivel a szakaszolásában is megegyezik. Az Abafi-kiadás *Ötödik könyv* harmadik bekezdésével kezdődő része egy mondat híján megegyezik a [*Pályám emlékezete II.*] -vel; a kiadásból kimaradt mondat: „Életemnek ez volt egyik legkínosabb pillantása.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 234; és MTAKK K 634, [*Pályám emlékezete II.*], 258a.)

Abafi tehát a [*Pályám emlékezete III.*] befejezetlen *Ötödik könyvét* kiegészítette, míg Váczy János – mint alább látni fogjuk – teljesen elhagyta ezt az *Ötödik könyvet*. Mindketten, és így nyo-mukban minden ezután kiadott *Pályám emlékezete* is, a [*Pályám emlékezete II.*] -ből emelték át a zárlatot. A [*Pályám emlékezete II.*] első része (amely az MTAKK K 634-es jelzeten található) azonban nem a III. könyv Második szak 24. fejezetével zárul, hiszen ezután következik még *A két szerencsétlen* c. Báróczy-novella. (A MTAKK K 634-es jelzeten található kézirat vége azonban nem a szöveg vége, a kézirat befejező része más lelőhelyre került, erről l.: 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei.) Így, noha a különbség a két kiadás főszövege között lényegében csak kétbekezdésnyi, tartalmában azonosnak mondható a két szövegrészlet, mégis azt mondhatjuk, hogy Abafi és Váczy egy-aránt átszerkesztette a [*Pályám emlékezete*] -t.

A főszövegeként közölt kéziratok a Váczy- és az Abafi-kiadásban (K. G. I.)

	[Pályám emlékezete III.] (a teljes kézirat)		[Pályám emlékezete II.] (a kézirat III. könyvének Második szaka)	
	I–IV. könyv	V. könyv	17. fejezet	18–24. fejezet
Abafi-kiadás	IV. könyv végéig (1–227. l.)	V. könyv első két bekezdése (228–229. l.)	–	V. könyv harmadik bekezdésétől végig (229–236. l.)
Váczy-kiadás	IV. könyv, Második szak, 21. fejezetéig (175–362. l.)	–	IV. könyv, Második szak, 22. fejezete (362–363. l.)	IV. könyv, Második szak, 23. fejezetétől végig (363–369 l.)

Szilágyi Ferenc megállapítása szerint is az MTAKK M. Tört. 4° 70, [Pályám emlékezete V.] le-
lőhelyű és című autográf az Abafi-kiadásban K. G. II. cím alatt idézett részletek szövegforrása:
„Megjegyezzük, hogy a *Pályám emlékezete* Abafi által *II.*-nak jelölt változata nem másolatban,
hanem Kazinczy Ferenc eredeti kézírásával, tisztázatlanul található az Akadémiai Könyvtárban,
Tört. 4-r. 70. jelzeten.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18.)

Abafi pontosan megadja, hogy a közölt részletek a kézirat melyik könyvének hányadik §-ából,
azaz fejezetéből valók. Néhány eltérés jellege miatt azonban kétségek merülhetnek fel a kézirat és
a K. G. II. megfeleltethetőségét illetően. Például a kiadásban ezt olvashatjuk:

1. „Ifjabb esztendeiben vitézkedett is, s deák nyelven írt naplója tele van elmésségekkel. Csa-
patja, nem tudom hol, azt beszéle, hogy midőn az a seregecske, melyben ő is szolgált, egy váracska
alá vágtatván s látván, hogy azt ők meg nem fogják vehetni, egyik társa, a híréért, a várra süttötte
pisztolyát, s oda hagyták.”

2. A fent említett kéziratban viszont ezt: „Egy munkájában azt beszéle, hogy midőn az a s-
regecske, melyben ő is szolgált, egy váracska alá juta, s lálták hogy azt ők meg nem fogják vehet-
ni, egy huszár, a híréért, a várra süttötte pisztolyát, s oda hagyták.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 239;
MTAKK M. Tört. 4° 70, [Pályám emlékezete V.], 5a. Kiem. O. L.)

Ha viszont összevetjük a két szöveget a [Pályám emlékezete VI.] megfelelő helyével, azt állapít-
hatjuk meg, hogy az Abafi-kiadás a két szöveg kontaminációját hozta létre:

3. „Ifjabb esztendeijében vitézkedett is, s deák nyelven írt Naplonya tele van elmésségekkel.
Csapatja, nem tudom hol, mert a Naplonyt soha nem láttam, és ha az sok unokáji közt nem vezett
e el, nem tudom, valamely váracska alá vágtatván, s látván hogy azt ők meg nem vehetik, egyik
társa, a híréért, a várra süttötte pisztolyát, s azzal tovább ment.” (MTAKK K 606, [Pályám emlé-
kezete VI.], 9. Kiem. O. L.)

Ugyanezt a jelenséget tapasztalhatjuk a következő idézetekben is:

1. Abafi-kiadás: »a nehéz kedv« után (II.): »ez a nagy ostora az életnek, magát még kegyetlen-
nebbül bünteti mint másokat.«”

2. [Pályám emlékezete V.]: »[...] és hogy a' nehéz kedv magát még kegyetlennebbül bünteti mint
másokat.»

3. [Pályám emlékezete VI.]: »[...] és hogy a' nehéz kedv, ez a nagy ostora az életnek, magát még
kegyetlenebben bünteti az illy szerencsétlent mint másokat.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 237; MTAKK
M. Tört. 4° 70, [Pályám emlékezete V.], 3b; MTAKK K 606, [Pályám emlékezete VI.], 8. Kiem.
O. L.)

Tehát a K. G. II. forrása nemcsak a MTAKK M. Tört. 4° 70, [Pályám emlékezete V.] lelőhelyű
és című autográf, hanem az MTAKK K 606, [Pályám emlékezete VI.] lelőhelyű és című autográf is.
Mindezt az teszi kétségtelenné, hogy Abafi a *Pótlások*ban ott is K. G. II. cím alatt közöl részlete-
ket, ahol a [Pályám emlékezete V.] kézírata jelenleg hiányos. A kézirat autográf számozás szerinti
41–56. oldalai hiányoznak, de az utólagos számozás folyamatos, tehát már a bekötéskor is csonka
volt. Az Abafi-kiadás a 250–256. oldalakon ehhez a hiátushoz tartozó szövegrészeket idéz. Ezeket
az oldalakat összevetve a [Pályám emlékezete VI.] kézirat megfelelő helyeivel, azt tapasztaljuk,
hogy a K. G. II. innen pótolta ki a hiányzó részeket. Ez azt is jelenti, hogy a [Pályám emlékezete
V.] már legkésőbb 1879-ben is csonka volt.

Nem zárható ki ennek ellenére sem, hogy a K. G. II. valóban egy előttünk ismeretlen másolat, de itt is megismételhetjük, amit a K. G. I. esetében, vagyis, hogy nincs lényegi különbség aközött, hogy a kontaminációt egy másoló vagy egy szerkesztő hozta-e létre.

Hogy valóban a két említett autográf szolgált a K. G. II. létrehozásának alapjául azt a [*Pályám emlékezete V.*] hiányainak a kitöltési nehézségei bizonyítják. Ugyanis a K. G. II. folyamatos fejezetszámozást igyekszik adni ezeken a helyeken is, de a két kézirat fejezetszámozása eltér. A két számozás összehangolásakor több figyelmetlenség is árulkodik a kontaminációról. A [*Pályám emlékezete V.*]-ben a 29. fejezetszám alatti szöveg megegyezik az Abafi-jegyzetek II. 29. §-ával (vagyis K. G. II. 29. fejezetével; ABAFI/KAZINCZY 1879, 250), de a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban az ennek megfelelő rész már a 30. fejezet. Tehát az Abafiban található idézetek eddig még a [*Pályám emlékezete V.*]-ből vannak, de a [*Pályám emlékezete VI.*] fejezetszámozása eggyel eltér. Ezért [*Pályám emlékezete VI.*] 31. fejezetéből 30. §-ként idéz. Viszont a 33. fejezetnél – kissé önkényesen – egy ugrással összehangolja a két kézirat fejezetszámozását: „II. 33. §. (a 32. §. tollban maradt)” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 251). Ám a [*Pályám emlékezete VI.*] *Második könyvé*nél újakezdi a számozást Kazinczy, míg a [*Pályám emlékezete V.*]-ben folyamatosan halad tovább. Az Abafi-kiadás újra felveszi a [*Pályám emlékezete VI.*] számozását, és követi az 5. fejezetig/§-ig. Ekkor a II. könyv 6. fejezeténél/§-ánál elmulasztja a számot megadni: „51. l. 2. kikezdéssel kezdődik II. §. [tehát: K. G. II., fejezetszám nélkül – O. L.], áldoldolgozva [sic!]” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 256). Ezután már ismét visszatérhet a [*Pályám emlékezete V.*] számozásához, mert szerencsésé innentől már rendelkezésére áll ez a kézirat.

A Kazinczy-önéletrások következő nagy jelentőségű kiadása Váczy János 1903-as *Kazinczy Ferencz műveiből* című válogatáskötetében kapott helyet. A szerkesztő a *Bevezetés*-ben azt írja, hogy „A *Pályám emlékezete* ezúttal negyedszer jelenik meg nyomtatásban, most először teljesen s egészen híven a M. Tud. Akadémia könyvtárában őrzött azon példányhoz, a melyet Kazinczy utolsó éveiben sajtó alá készített, ellátva azt a nyomtatónak adott aprólékos utasításokkal. Csupán az orthographia tér el az eredetitől.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 19.)

Figyelemre méltó, hogy Váczy a kiadások között csak a Tudományos Gyűjtemény, Abafi és a saját, 1900-as kiadását tartotta számon, nem vette figyelembe az 1836-os, 1888-as, 1890-es és az 1899-es szövegközléseket. Tehát ez nem a negyedik, hanem már a nyolcadik olyan kiadás, amely *Pályám emlékezete* címen közöl szöveget. Igaz, az elfeledett kiadások nem törekedtek a teljes mű közlésére. (Vö. VÁCZY/KAZINCZY 1900, 1.)

Az 1903-as kiadás utolsó hét fejezete előtt egy szerkesztői jegyzet figyelmeztet, hogy „Innen kezdve végig Kazinczynak egy másik önéletrajzából való, a mely ugyancsak a M. Tud. Akad. levéltárában őriztetik M. Tört. 4-r. 32. sz. alatt. A folyó számokat a szerkesztő az előbbinek folytatásaképp adja.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362.) A kiadvány tehát mégsem „egészen hű” az elsőként említett kéziratához.

Az említett két kézirat, tehát a kiadás szövegforrásai:

1. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4^o 12.), [*Pályám emlékezete III.*] jelzetű és című autográf. A kéziratához tartozó oldalszámok a kiadásban: 175–362.

2. MTAKK K 634 (korábban: MTAKK M. Tört. 4^o 32.), [*Pályám emlékezete II.*] jelzetű és című autográf. A kéziratához tartozó oldalszámok a kiadásban: 362–369. (A kézirat-katalógus téved abban, hogy korábban mindkét kézirat a Tört. 4^o 12. jelzeten volt [KazKat, 87, 141–143], és Váczy helyesen adja meg az „M. Tört. 4-r. 32. sz.”-ot: a [*Pályám emlékezete II.*] kézirat 121a oldalán ma is olvasható ez a régi jelzet.)

Mint Váczy írja, a [*Pályám emlékezete III.*] valóban „el van látva a nyomtatónak adott aprólékos utasításokkal”, de hogy a kiadás első alapszövege bizonyosan azonos az MTAKK K 634 [*Pályám emlékezete III.*] lelőhelyű és című autográfval, azt Váczy két lábjegyzete teszi kétségtelenné: „E név [Gróf Illetzháznén – O. L.] után Kazinczy e sort kitörlé: *de minék ez a csuda név?*” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 355). A kéziratban ez a javítás a 113a (az eredeti számozás szerint: 225.) oldalon található meg. A másik lábjegyzet: „Ide Kazinczy még óhajtott valamit följegyezni később, azért hagyott nagyobb hézagot a kéziratban is.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 294.) Ez az említett kézirat 74b–75a (az eredeti számozás szerint: 148–149.) oldalaira vonatkozik.

A [*Pályám emlékezete III.*] kézirat a *Negyedik Könyv* végéig megfeleltethető a Váczy-kiadás 175–362. oldalig tartó szövegével. A helyesírás megváltoztatásán túl az eltérések másolási vagy nyomdahibának tűnnek, vagy éppen szerkesztői beavatkozásnak akkor, amikor a kézirat *Negyedik Könyvének* egy mondatból álló 22. fejezetét összevonta a kiadás a szintén rövid 21. fejezettel (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362; [*Pályám emlékezete III.*], 119b). A kézirat *Ötödik Könyve* és a kiadásban ennek megfeleltethető *Negyedik könyv Második szak* 22–29. fejezete közötti különbségnek azonban már a kéziratok kontaminációja az oka (l. fentebb). Váczy a [*Pályám emlékezete II.*] c. kéziratból származó rész hozzátoldásával részben helyettesítette, részben mintegy lekerekítette a [*Pályám emlékezete III.*] végét. A szövegközlő fent idézett jegyzete („Innen kezdve végig Kazinczynak egy másik önéletrajzából való [...]”) pontosításra szorul, mert nem csupán kiegészíti az addig közölt kéziratot, hanem el is hagy belőle.

A [*Pályám emlékezete II.*]-ből kiemelt részlet beillesztését minden bizonnyal az magyarázhatja, hogy befejezetlen az első alapszövegnek választott kézirat. Ugyanis az utolsó, *Ötödik könyv* címében bejelentett 1815-ös dátumot a csupán két fejezetből álló befejezés meg sem közelíti, és ezenkívül tartalmi lezárás sem érzékelhető. Az autográf Sylvester János *Grammatica Hungarolatina* című munkája lemásoltatásának anekdotikus történetével ér véget, ami vélhetően hiányérzetet kelthetett a szövegközlőben. Váczy egy olyan szövegrészt iktatott be a [*Pályám emlékezete II.*]-ből a másik kézirat *Ötödik könyve* helyére, amely szintén elbeszéli ezt az eseményt, de ezután Kazinczy házasságának a története követi. Ezzel a szövegrészcserevel egy tartalmi átkötésen keresztül kapcsolódik az első alapszöveghez az élettörténet egy szakaszát lezárni hivatott befejezés.

Váczy tehát a Kazinczy házasságáról szóló rész beillesztésével a legjobbnak vélt szöveget a lehető legkisebb változtatással igyekezett lezárt egészé formálni. Ezzel azonban – a mai kiadási elvek felől nézve – társszerzővé lépett elő a szerkesztő-kiadó szerepköréből, még akkor is, ha más Kazinczy-szövegeknél megfigyelt szerkezethez közelíti ezzel az önéletrírást. A [*Pályám emlékezete V.*] (MTAKK M. Tört. 4° 70) kéziratának felépítése megegyezik a Váczy által megkonstruált *Pályám emlékezetéjével*, ezért felvetődik a kérdés, hogy miért nem ez utóbbi autográfot, vagy éppen a [*Pályám emlékezete II.*]-t választotta egyedüli szövegnek.

A kiválasztott szöveg több okból is a „legjobbnak” bizonyulhatott, még akkor is, ha nincs befejezve. A „jól szerkesztett” [*Pályám emlékezete V.*] jelenleg hiányos: a 41–56. oldal hiányzik, amely már a bekötéskor (1948–49-ben) kimaradt, és láttuk, hogy 1879-ben, az Abafi-kiadás idején is hiányos volt. Az is elképzelhető, hogy Váczy nem fért hozzá ehhez a kézirathoz, ám mindenképpen értesülnie kellett róla Abafi kiadásából, hiszen nagy valószínűséggel ez a *K. G. II.* címen említett szöveg. A [*Pályám emlékezete II.*] pedig sűrűbben van javítva és korábban keletkezett, melyet így akár a [*Pályám emlékezete III.*] fogalmazványának is tekinthetett. És nem felelt meg a kiadhatóság követelményeinek *tartalmi* okok miatt az utolsóként írt [*Pályám emlékezete VI.*] (MTAKK K 606) sem, mert az elbeszélte idő szempontjából lényegesen hamarabb szakad félbe a szöveg, mint a korábbi kéziratok esetében. (E szöveg ismerete szintén kérdéses, de nem találtunk adatot a szövegközlő keletkezési sorrendre vonatkozó tudásáról sem.)

A „tartalméktalan szabadsággal” írt, de csak 1785-ig tartó Önéletrajzokhoz Abafi bizonyosan nem fért hozzá, így talán valóban számolhatunk „a tehetetlenségnek nemcsak a fizikában, hanem a filológiában is érvényesülő törvényével”, vagyis a Tudományos Gyűjtemény és az Abafi-kiadás kánonteremtő hatásával is (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18–19). Vagyis a 20. sz. elejére kialakuló hagyománnyal, hogy a Kazinczy-életrírás egyenlő a *Pályám emlékezetével*.

Abafi tehát Kazinczy Gábor hagyatékából származó másolatnak mondta kiadásra kéziratait, Váczy viszont az Akadémia birtokában lévő autográfokat jelölt meg szövegforrásként. És mivel Abafi csak két kézirat felhasználásáról számolt be, habár Toldy nyomán három *Pályám emlékezete* kéziratról értesülhetett az irodalomtörténet-írás, ezért juthatott arra a következtetésre pl. Szauder József, hogy a *Pályám emlékezetének* a harmadik, Abafi által nem talált, de megemlített kéziratát adhatta ki Váczy 1903-ban: „Abafi annak idején a három átdolgozás kézírata közül csak kettőt talált meg, másolatban, Kazinczy Gábor, az unokaöcs hagyatékában. A Váczy által kiadott szöveg bizonyára az a harmadik változat, amelyhez akkor Abafi nem férhetett hozzá. Változatnak ugyan alig nevezhető [...]” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469.)

Váczy 1900-as szövegközlésében az Abafi-kiadást kritizálva egyértelműen azonos kézirat alapuló szövegnek mondja a két kiadást: „Nemzeti Könyvtárbeli kiadásnak is nagyrészt ez volt alapja [...]” (VÁCZY/KAZINCZY 1900, 5–6.) Nagyon valószínű, hogy Váczy 1903-ban is ugyanazt a szövegforrást használta újra, mint 1900-ban. Váczy állításával, miszerint az Akadémián jelenleg is fellelhető kéziratokon alapul az 1879-es kiadás, Gálos Rezső is egyetért: „A *Pályám emlékezetének* alapszövege a Tudományos Gyűjteményben, 1828-ban jelent meg s azontúl Kazinczynak még két átdolgozását őrizi a M. Tud. Akadémia. Abafi ez utóbbiak egyikét közölte, de a másik kéziratnak és a nyomtatott szövegnek eltérő vagy a főszövegből hiányzó részeit is fölvette a jegyzeteibe.” (GÁLOS 1943, 160.)

Váczy az 1900-as kiadása fent említett oldalain azt írja az Abafi-közlésről, hogy: „...e kiadásban annyi hiba van, hogy a szöveg sok helyütt más, mint az eredeti”, majd lábjegyzetben közli a valóban értelemzavaró hibák egész sorát: „A *Nemzeti Könyvtárbeli* kiadás 7. lapján (10. sor) ezt olvassuk: »Bossányi túrheterlen volt volna, ha fene szeszeit lelke nemessége és az *oly gyengességig* menő lágyság nem szelídítik vala meg«; holott az eredetiben; »... és az *olykor gyengességig menő* lágyság...«; látni való, hogy egyetlen szótag elhagyása egészen más értelmet ad a mondatnak. – Vagy például amott (33. l.); »Prof. Szilágyi Márton ... tüzelt, írassak magasztaló verseket«; az eredetiben: »... írassak *barátaimmal* magasztaló verseket.« Amott (45. l.); »Rideg élte unalmait atyjának, ki pozsonyi *prókátor* vala, rá maradt theologiai könyveivel vidítatá« (t. i. Milecz Sámuel). [...] Milecz atya pozsonyi *predikátor* volt [...]. Amott (50. l.) »*kedves* szenvedelem«-ről olvasunk, holott az eredetiben »*heves* szenvedelem«-ről van szó; ismét (81. l. 8. sor) a következő sorban ezeket olvassuk: »Talán, én, magyar, a dolognak nem vagyok illő *barátja*«, az eredetiben: »nem vagyok illő *bírája*«, stb. [...]” A pártatlanság jegyében itt azt jegyezzük meg, hogy sajnos az igen gondos 1903-as kiadásban (és így az összes ezt követőben) is felfedezhetünk néhány hasonló jellegű hibát. Egy bekezdésen belül pl.: „falusi *kántor* szabása” („falusi *kontár*’ szabása” helyett), „hónja alatt *három* nagy szórkalap” („hónja alatt *háromszögű* nagy szórkalap” helyett) (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 225–226).

2.2.2. Az Abafi- és a Váczy-kiadás követői

Pályám emlékezete cím alatt a különböző kiadások nem minden esetben közölnek azonos szövegeket. Más szöveg olvasható pl. a Szauder Mária, a Váczy János vagy az Abafi Lajos által szerkesztett kötetekben (SZAUDER M./KAZINCZY 1979; VÁCZY/KAZINCZY 1903; ABAFI/KAZINCZY 1879). A legutóbbi, az 1993-as kiadás Orosz László 1956-os szövegét (és függelékét, jegyzeteit, utószavát) adja ki újra (OROSZ/KAZINCZY 1993; OROSZ/KAZINCZY 1956). Ám Orosz László is egy korábbi kiadás alapján közölte a *Pályám emlékezete* főszövegét: ő Váczy János 1903-as szövegközlését használta fel, de hozzá Abafi *Pótlások*-jából is válogatott: „Mostani kiadásunk Váczy János 1903-ban, a Magyar Remekírók sorozatában megjelent kiadása alapján készült. Ez a Kazinczy által sajtó alá készített akadémiai kézirat példány teljes és hív kiadása volt. Kiegészítésként függelékben néhány érdekes részletet közlünk az Abafi Lajos kiadásában megjelent szövegváltozatokból.” (OROSZ/KAZINCZY 1956, 268.)

Szauder Mária 1979-es kötete a tizenkilenc évvel korábbi, Szauder Józseffel együtt szerkesztett szöveg változatlan újraközlése (SZAUDER/KAZINCZY 1960). A Szauder házaspár szintén Váczy 1903-as szövegét vette át, de felhasználta Abafi Lajos 1879-es kiadását is. Más, kevésbé forgatott kiadásokat vizsgálva is hasonló megállapításra juthatunk. A Kazinczy-önéletrész az 1903-as és/vagy az 1879-es kiadások alapján adott ki. Ez a két szövegforrássá vált kiadvány azonban – mint fentebb láttuk – nem azonos szöveget közöl.

A „szöveghagyomány és kiadástörténet problémái”-ra, köztük Abafi és Váczy eltérőnek vélt szövegforrásaira, már a Szauder-kiadások is felhívták a figyelmet: „A Váczy által kiadott szöveg bizonyára az a harmadik változat, amelyhez akkor Abafi nem férhetett hozzá. Változatnak ugyan alig nevezhető [...]” Ez utóbbi félmondat azonban már érzékelteti azt a gyanakvást is, amit a Váczy- és az Abafi-kiadás figyelmes összevetése kelt, noha a két kiadvány eltérő szövegforrásokra utal (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469; és SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/869–871).

Az 1960-as és az 1979-es kötetek egyaránt főszöveggként közölték a Váczy-szöveget, úgy, hogy „[a]z Abafi-féle *Pótlások*-ból néhány jellegzetes változatrészletet is beiktattunk a főszövegbe (mindig szögletes zárójelbe téve a beillesztett részeket és a jegyzetekben hivatkozva a lelőhelyükre)” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/470; és SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/869).

Noha a Szauder házaspár törekedett a főszöveg identitásának megőrzésére, ez az eljárás vég-eredményben egy immár öt különböző forrásból összeállított *Pályám emlékezete*-t eredményezett, ugyanis Abafi és Váczy nagy valószínűséggel összesen öt különböző szövegforrást használt. Az eredeti szövegegység védelmét egyébként sem biztos, hogy elegendő egy szögletes zárójelre vagy egy jegyzetre rábízni, hiszen még ez a két igen figyelmes kiadás is megfelelnek Váczy lábjegyzetéről: „Innen kezdve végig Kazinczytörtént egy másik önéletrajzából való, a mely ugyancsak a M. Tud. Akad. levéltárában őriztik M. Tört. 4-r. 32. sz. alatt. A folyó számokat a szerkesztő az előbbinek folytatásaképp adja.” (VÁCZY, 1903, 362.) A zavar oka vélhetően az lehetett, hogy a Váczy- és az Abafi-kiadás ezen a ponton tér el leginkább egymástól, és az alapkiadások kontaminációját csak a kéziratok ismeretében lehetett volna tisztázni.

Lengyel Dénes 1943-as kiadását (LENGYEL/KAZINCZY 1943) Szauder József éppen azért bírálta, mert a különböző „változatok belemosódnak a főszövegbe, s így egy sohasem volt szövegegység konstruálódik meg, mesterkéltén.” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/469; SZAUDER M., I/870.)

Feltűnően magas azonban a szövegek teljes közléséről eleve lemondó kiadások száma is. A Tudományos Gyűjtemény 1828-as publikációin túl: INÁNCSI PAP/KAZINCZY 1836; LAMPÉL/KAZINCZY 1888, 3–91; BALASSA/KAZINCZY 1890, 6–64; BALASSA/KAZINCZY 1899, 6–64; VÁCZY/KAZINCZY 1900; DEZSI/KAZINCZY 1928, 121–240; VAJTHÓ/KAZINCZY 1932, 92–121; VAJTHÓ/KAZINCZY 1942, 19–43; BALASSA/KAZINCZY 1943. Ez arra hívja fel a figyelmet, hogy nemcsak gyakorlati (terjedelmi, oktatási, politikai stb.) megfontolások működhetnek e kiadói gyakorlat mögött. Az összes ismert [*Pályám emlékezete*] szöveg kézirat befeljezetlenül vagy csonkán maradt fenn, másrészt jól érzékelhető az anekdotikus, panszterűen elmozdítható elemekből építkező szerkesztésmód. A szövegforrásként kezelt kiadások közül a Tudományos Gyűjtemény szövege csak a fogságig tartó időszakot mutatja be, úgy, hogy az elhallgatás a kortársak és az utókor számára is egyértelműen érzékelhető (a kihúzásokról: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*; 3.2.4. *A [*Pályám emlékezete*] szövegei*). Váczy szerkesztői lábjegyzete a *Második Könyv* után meg is fogalmazza ezt a tapasztalatot: „Itt végződik a *Pályám emlékezete* első és fontosabb része. A censor vizsga szeméttől való félelmében még a mondatot sem végéig be Kazinczy; különben jól tudta, hogy minden olvasója megérti a szokatlan zajtól és dobogástól fölrettent két szobaleány ijedelmét, a kik a tizenkét uláhnus dzsidás katonára zörgetésére sikoltozni kezdtek. Kazinczyt elfogták. Fogságáról szól a következő »harmadik könyv«-ben.” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 315.)

Váczy első, 1900-ban megjelent *Pályám emlékezete*-kiadása iskolai „köteles olvasmány”-nak készült. Elsősorban egy jól nyomon követhető Kazinczy-pályaképet kívánt nyújtani, ezért a *Második könyv* után következő nehezen megérthetőnek gondolt rész *helyett*, a szerkesztő hangja szólal meg: a *Toldalékban* Váczy írása olvasható Kazinczy 1795-től 1831-ig terjedő életútjáról (VÁCZY/KAZINCZY 1900, 9–195, 196–227).

Balassa József a kiadásai előszavában megismétli Toldyt és Abafit a kéziratokról szólva, majd a kiadói koncepcióját így összegzi: „E szemelvényekben főleg azokat a részeket közöljük, melyekben Kazinczy vagy önmagáról szól, vagy pedig a vele egykorú magyar írókat mutatja be, kikkel vagy baráti viszonyban élt, vagy legalább futólagos ismeretségbe jutott.” (BALASSA/KAZINCZY 1899, 5.) Balassa az Abafi-szöveget másolta át, mint ahogyan pl. Lampel Róbert könyvkereskedésének 1888-as kiadása is ezt a kiadást követi kisebb-nagyobb szövegkihagyásokkal a második könyv második szakának közepéig, amikor is minden különösebb magyarázat nélkül félbeszakad. A szövegátvételtől az átöröklődő elírások árulkodnak, de a Balassa-kiadás esetében az is, hogy Abafi két különböző kéziraton alapuló *Ötödik könyvét* szóról szóra vette át.

Már Abafi *Pótlásai* nyomatékosan felhívták a figyelmet az elbeszélés egyes elemeinek felcserélhetőségére, kihagyhatóságára, továbbírhatóságára is. A Kazinczy-élet-történetbe beavatott olvasó/szerkesztő az üres helyek fizikailag is érzékelhető nyomai miatt érezhette magát újra meg újra felhatalmazva arra, hogy az elhallgatottnak, de rekonstruálандónak tétélezett történethez igazítsa a Kazinczy-szövegeket. E kiadói szemlélet összegzéseként is olvashatjuk az 1960-as *Pályám emléke-*

zete-kiadásban az alábbi szerkesztői jegyzetet: „Mint Váczy János (I. kiadása 294. l.) megállapította, ide Kazinczy »még óhajtott valamit följegyezni később, azért hagyott nagyobb hézagot a kéziratban is«. Alighanem a Dayka Gáborról, kedvencéről szóló följegyzéseit kívánta ide iktatni. Ez okból is tesszük ide át ezt a részt Kazinczy G. II. sz. másolatából (I. Abafi kiad. 297-298. l.)” (SZAUDER/KAZINCZY 1960, I/118; SZAUDER M./KAZINCZY 1979, I/875.)

Összességében megállapíthatjuk, hogy az eddig tárgyalt *Pályám emlékezete*-kiadások mind-egyike részközlés vagy kontamináció, hiszen az 1879-es és 1903-as kiadás is az. A szövegközlések közötti eltérés lényegében abból ered, hogy melyik kiadást vették alapul (vagyis gyakorlatilag abból, hogy 1903 előtt vagy után jelentek-e meg), ill., hogy Abafi *Pótlásai*-nak felhasználására milyen technikai megoldásokat alkalmaztak.

2.3. További kiadások

A szövegek önálló státusának fenntartására törekvő szerkesztési elvet eddig csak néhány, feljegyzést kiadó kisebb közleményben (pl. ABAFI/KAZINCZY, 1884; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999; HEGEDŰS 2008) és Dékányi Kálmán közléseiben láthatunk. (E közleményeket l. a 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Feljegyzések és 3.2.2. Naplók.*)

A Feljegyzések, Naplók, Önéletrajzok eddigi kiadásai közül két kötet emelkedik ki, mind feladatvállalásában, mind terjedelmében és fontosságában. Szilágyi Ferenc *Az én életem* (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987) és Busa Margit *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831* (BUSA/KAZINCZY 1995) c. kiadásában közös, hogy egy Kazinczy-kronológiához igazított tematikus szövegválogatást adtak ki. Mindez azonban együtt járt az egyes szövegek önállóságának megszüntetésével, és egy új Kazinczy-élet-történet felépítésével.

A címe szerint nem a jelen kötet feladata lenne a *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831* c. kiadvány bemutatása, ebben a kritikai kiadás sorozat Kazinczy Ferenc utazásait közlő kötete tűnhetne illetékesnek inkább. Ám a cím több mint megtévesztő. A szerkesztő parrtalanná tágitott utazásfogalma megfoghatatlanul szubjektívvé teszi a szövegválogatást: „Így került az utazások szövegéhez Kazinczy házasságáról írt beszámolója. [...] Úgy éreztük, hogy hozzátartozik a férj-feleség kapcsolatának kezdete az utazások során annyiszor átéreztetett összetartozásukhoz.” (BUSA/KAZINCZY 1995, 509.)

A kiadvány legfőbb érdeme – a népszerűsítő szándék mellett – az eddig nem ismert források közlése lehetne. De a kötet túlnyomórészt nyomtatásban már eddig is hozzáférhető szövegek újraközlésére vállalkozik csupán. Anyagának nagyjából 2/3-át a Kazinczy-levelezésből veszi („adatainkat különösen a nehezen hozzáférhető, csak könyvtárakban található, 23 kötetes levelezéséből emeljük ki”, BUSA/KAZINCZY 1995, 509), a fennmaradó rész felét pedig különböző kiadványokból. Az első publikálásnak tekinthető szövegközlés – kötetünk előfeltevése szerint – kivétel nélkül a Feljegyzések és Naplók közé sorolható. A kötet 119 „szövegegység”-re bontva adja ki a szövegeket, és ebből csak a 8., 27., 34., 37., 82., 92., 93., 97., 107., 114., 116. (az utóbbi négy szám valójában egyetlen kéziratot rejt) volt eddig kiadatlan. E kiadvány szerkesztési elvére jellemző, hogy az 1960-as *Pályám emlékezete*-kiadásból pl. 7 rövid részletet idéz (1–4, 7, 11–12), a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. kéziratot szintén széttagolva közli (97, 107, 114, 116). Meg kell jegyezni azt is, hogy a fenti szövegek esetében mindkétszer tévesen adja meg az autográfok lelőhelyeit: a *Pályám emlékezete* 1960-as kiadásából közölt részletekhez a kötet a jegyzetekben – mintha kéziratból idézne – lelőhelyként tévesen az MTAKK K 612-es jelzetet adja meg (ráadásul egy nyomdahiba az egyik „szövegegység”-nél még tovább tetézi a tévedést: „Jelz. K 812.”); valójában az MTAKK K 634-es kéziratot kötetben található a Szauder-kiadáshoz rendelhető kézirat. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. szöveg jegyzetei között lelőhelyként tévesen az „MTAKK jelz. K. 760. 8–32. l.”-t olvashatjuk; valójában: MTAKK K 763, 8–34 (BUSA/KAZINCZY 1995, 373–378, 380–381, 384–385; 467).

Az én életem című kötet Kazinczy önéletrajzának minősített szövegeiből tesz közzé egy válogatást. Szilágyi Ferenc elsőként adott ki olyan fontos szövegeket, mint *Az én életem...*, *Az én naplóm* vagy a [*Kazinczy Ferenc' saját kezével írt Autobiographiája 1785^{ig}*] (részlet). A szövegválogatás-

ban fontos szerepet játszott a hitelesség és őszinteség elvárt megjelenése: „A gyakran önkényes történelmi értelmezések után a tények megcáfолhatatlan igazságaira kiéhezett közönségnek ezek [az emlékiratok és a naplók – O. L.] sokkal többet mondanak, mint a gyakran önkényes történelmi értelmezések.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 7.) E mondat szóismétlései hívják fel a figyelmet arra az – egyébként talán rejtve maradó – ígéretre, miszerint hitelesen, „önkényes értelmezések”-től mentesen nyújtja át az „igazságra kiéhezett közönségnek” a Kazinczy-műveket. A kötetben megfigyelhető szövegromlások és kontaminációk azonban végső soron már a hitelességről szóló beszédet is hiteltelenné teszik. Egy példa a szövegromlásra: „Zemplényi főnótárius [innen – tehát egy „mondat” közepéről – hiányzik a kézirat teljes 60b oldala] tényérát telerakta csemegével, s öcsém-uram taníta meg engem, úgymond, mint bánjak nemes ifjúval.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 100; vö. MTAKK K 612, 60a–61a.) Egy példa a kontaminációra: a kötet egy feljegyzés bekezdésébe ékelve közli Kazinczy *Anett és Lübin* c. Marmontel-fordítását; e szerelmi történet beiktatása igen-csak erőteljes javaslat Kazinczy és a szolgálólány viszonyának értelmezéséhez. (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 378–388, 660.)

A kiadvány a legőszintébbnek nyilvánított szöveg, *Az én naplóm* köré szerveződött, mintegy kiegészítve azt: „Kezdetben csak ezt [ti. *Az én naplóm*at – O. L.] akartam kiadni a Magyar Hírmondó sorozatban, mivel ez, mint legkorábbi – 1812-i –, a leghitelesebb, a legőszintébb, a legszabadabban szóló önéletírás. Egy hibája, hogy csonka.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 22. – *Az én naplóm* őszinteségét nem áll módunkban megítélni, az azonban bizonyos, hogy a Szilágyi-kötet közlései között sem a legkorábbi [l. Dékányi-szövegek], és nem csonka, vagyis nem elveszett a vége, csak éppen nincs befejezve.)

Az én naplóm előtti és utáni textuális hézagokat a szerkesztő a legkülönbébb szövegek, szövegrészletek beillesztésével egy egységes és teljes élettörténetté kerekítette ki. A kötet „lehetőség szerint [Kazinczy] teljes önéletrajzát, az átfestések alatti élénkebb színű freskóréteg szerint” igyekezett hozzáférhetővé tenni (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 25; kiem. O. L.). A kiegészítés, a helyreállítás óhaja tehát nemcsak egy-egy konkrét szövegforrásra vonatkozik, hanem a Kazinczy-önéletrajzra is: „[...] élete utolsó, félbemaradt levele zárja az önéletrajzát a zemplényi kolerazendülésről, amelynek ő maga is áldozata lett.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 27; kiem. O. L. Kazinczy a járványnak, és nem a zendülésnek vált áldozatává.) A szerkesztő itt már alkotótársként nyilatkozik meg, hiszen csak az általa kiadott kötetet, és nem Kazinczy valamelyik önéletrajzát zárja le az említett levél.

Ezek után mi sem zárhatjuk másként e fejezetet, mint annak megismétlésével, hogy egy szöveg-válogatás menthetetlenül ki van szolgáltatva a szövegválogató szubjektív döntéseinek, előfeltevéseinek, értelmezői tevékenységének, és hogy ennek hangoztatása kínos, de elengedhetetlen feladata a szövegközlőnek.

3. KÉZIRATLEÍRÁS ÉS KELETKEZÉSTÖRTÉNET

3.1. Áttekintő adatszoportok

3.1.1. Gyűjteményes szövegforrások

A kötetünkben közölt szövegek többségét kéziratoss forrásból adjuk ki. Egy-egy bekötött vagy bekötetlen kéziratgyűjteményből gyakran több szöveget is bevalogatunk. E közös lelőhelyű szövegeknél a gyűjteményes szövegforrások leírása ismétlésekhez vezetne, ezért ebben a fejezetben tárgyaljuk az összes említett kéziratoss gyűjteményt. A közgyűjtemények a következő sorrendben találhatóak meg: a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának Kézirattára (MTAKK K), az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, a Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye és Zemplén Vármegye Levéltára. Itt adjuk Dékány Kálmán közleményeinek összefoglaló leírását is. A közgyűjteményeken belüli egyes tételek a jelzet szerinti növekvő rendben vannak. A címsorban idézőjelben a kéziratoss forrás katalóguscíme található. (Az egyes szövegek leírása: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése.*)

MTAKK K 604/I, „Apróságok I.”

„Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. I–II. 235 + 94 f.” (KazKat, 27–32.)

A kéziratkötet vegyes szövegek gyűjteménye. Ezenbelül a papír, az íráskép és az oldalakon átnyúló szövegrészek megfelelése alapján egy, több rövid feljegyzésből, újságkijegyzésből és levél-másolatból álló szövegegyüttes különíthető el. Ennek része a két közölt anekdota, és egy Kazinczy képeit felsoroló lista is (78b–79a), amelyen az utolsó dátum: „Wesselényinek Dónát 1816.” Tehát ezen időpont után keletkezett a két közölt feljegyzés is.

A közölt szövegek:

18. *Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök.*

50. [*Alxingerrel 1791ben*]

MTAKK K 605, „Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer.” Bécs 1784.

„Másolatok Kazinczy Ferenc megjegyzéseivel. Ném. magy. Autogr., 170 f.” (KazKat, 32–33.)

E kéziratkötet a német *Journal für Freymauer. Als Manuscript gedruckt für Brüder und Meister des Ordens. Herausgegeben von den Brüdern der □ zur wahren Eintracht im Orient von Wien. – Wien, gedruckt bey Christian Friedrich Wappler 5784. in octavo* (Bécs, 1784–1787) című folyóiratból kimásolt szabadkőműves tárgyú írásokat tartalmazza, amelyek némelyikéhez Kazinczy magyar nyelvű jegyzeteket írt. Az egységes íráskép, a kötetben belüli utalások arra vallanak, hogy egy időben írta le Kazinczy. A kimásolás és a jegyzetek keletkezésének időpontját a 155b oldal alapján határoztuk meg: „s én 42 eszt. alatt az álitást mindég valónak találtam.” Itt Kazinczy a saját, 1784-es szabadkőműves-felvételére utal, tehát 1826 a leírás időpontja.

A közölt szövegek:

30. [*Ratschky, Alxinger, Haschka*]

35. [*Páter Fast*]

MTAKK K 606, „Biographiam 1759–1779.”

„Autogr., 124 p. [...] Számozatlan címlap, versóján bejegyzésekkel. A címlap évszáma csak az I. könyvre vonatkozik.” (KazKat, 33.)

A kéziratkötet csak Kazinczy önéletírását tartalmazza.

A közölt szöveg:

93. [*Pályám emlékezete VI.*]

MTAKK K 608, „Cikkek, versek, családi emlékek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat. Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. 152 f.” (KazKat, 34–37.)

A kéziratkötet vegyes, különböző témájú és keletkezési idejű kézírásokat, nyomtatványokat tartalmaz.

A közölt szövegek:

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél
42. Gróf Széchényy Ferencz
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál
71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim köztt...
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból
73. rövid jegyzés után
74. [1801–1804]
79. Engem illetők
80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal
82. Bécsi út, 1815.

MTAKK K 610, „Emlékezések, mendemondák.” [Gerincím.]

„Magy., lat., ném., fr. Autogr., ill. több más kéz írása, közte Kazinczy Gáboré; részben Kazinczy Ferenc-kéziratok másolatai. 133 f.” (KazKat, 41.)

A közölt szöveg:

6. Baranyi Gábor [III.]

MTAKK K 612, „KAZINCZY FERENC Élete egyedül maradékainak számokra.” Széphalom, 1814. máj.

„Autogr. fogalm. 90 f. A 11. f. sérült, kiegészítve.” (KazKat, 42.)

A címlap után, mely Jakab Elek írása, Kazinczy címlapja következik, majd az utólagos számozás szerinti 3–18. lapokon két kézirat-töredék található a *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra* cím alatt. A két szöveget a kézirat katalógusa egy tisztázat-fogalmazvány párnak tekinti, ezért sorolja be őket egy cím alá. A tisztázat (85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]*) a 3. lap rektójától a 10. lap versóján egy félbehagyott mondatig tart. A fogalmazvány (84. [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]*) a csonka 11. lap rektójától a részben üresen maradt 18. lap rektójáig maradt fenn. Az eredeti lapszámozás szerint a tisztázat az 1–18. lapig, a fogalmazvány a 11–25. lapig megy. A két töredék után a 86. *AZ ÉN ÉLETEM. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek c. önéletrajz és a Pestre. 1828. c.* (kötetünkben nem közölt) útirajz következik.

A közölt szövegek:

84. [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]*
85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]*
86. *AZ ÉN ÉLETEM. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek*

MTAKK K 613/III, „Életrajzi adatgyűjtemény III.”

„Magy., ném. Autogr. ill. nyomt. 99 f. Különféle személyekre vonatkozó életrajzi adatok, kisebb feljegyzések, nyomtatványok.” (KazKat, 43.)

A közölt szövegek:

19. *Régibb Jegyzésimből*
40. [*Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István*]

MTAKK K 614, „Fogságom naplója. – Az én naplóm.”

„Másolat, ill. autogr. 176 + 258 p.” (KazKat, 43.)

A közölt szöveg:

78. *Az én naplóm*

MTAKK K 620, „Hisztóriai jegyzések.”

„Magy., lat., ném., franc. Autogr., több más kéz írása, ill. nyomt. 230 f.” (KazKat, 45.)

Az egységet alkotó kézirat-kötet bevezetése alatt autográf kelteztést olvashatuk: „1827. Decemb. 12d.” (3a). Ez vélhetően a különböző időpontokban keletkezett szövegek egybemásolására utal.

A közölt feljegyzéseket Kazinczy a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárból jegyezte ki, ahol 1821-től dolgozott levéltárosként. Az eredeti számozás folytonossága több helyen is megszakad, tehát a kéziratkötet hiányos.

A közölt szövegek:

22. [Jurátusoknak...]

27. [Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]

MTAKK K 621, „Kazinczyana. – Cholera morbus.”

„Magy., lat., ném. Autogr., ill. nyomt. 135 f.” (KazKat, 45–46.)

A kéziratkötet a Zemplén vármegyei levéltárból kimásolt szövegeknek, az ezekhez fűzött autográf megjegyzéseknek és egyéb levél- és cikkmásolatoknak a gyűjteménye. A pontos címe: „Kazinczyana. In Archivo Comitatus Zemplinien[sis] szóról szóra kiírva az Elenchusokból.” Kazinczy 1821-ben vállalta el a levéltár rendezését.

A közölt szövegek:

10. Kazinczy József és Bossányi Susánna

26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlalom]

MTAKK K 624, „Magyar Dolgok.”

„Magy., ném., lat. Autogr., idegen kéz másolata, ill. nyomt. 152 f. [...] Vegyes tárgyú feljegyzések, kivonatok, levélmásolatok stb.” (KazKat, 51–52.)

A kéziratkötet belső címlapján olvasható a keltezés: „Széphalom, 1830.” Ez a datálás azonban nem érvényes a kötet egészére, hiszen 1831-es szöveget is tartalmaz.

A közölt szövegek:

34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.

46. Magyar Öltözet

47. Diétai Dolgok. Kazinczy András

54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Diétán

55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban

60. Eggy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.

MTAKK K 633/I, „Az én Pandektám I.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., franc., ném., gör. Autogr., ill. nyomt. 195 f.” (KazKat, 65–68.)

Az *én Pandektám* c. kötetek különböző feljegyzések, listák, nyomtatványok stb. Jakab Elek által a 19. sz. végén összeállított, majd egybekötött gyűjteményei. Az esetleges elrendezésről az autográf oldalszámozás eltérései, ugrásai is árulkodnak (vö. a kéziratok rendezőjének a *Bevezetőben* idézett mondataival). Az egyes szövegek keletkezési körülményeiről, időpontjáról tehát a kötet egésze nem nyújthat megbízható információt.

A közölt szövegek:

1. A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében

66. Csokonainak és Herdernek eggy gondolatja

MTAKK K 633/V, „Az én Pandektám V.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., ném., franc., gör., ol. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 207 f.” (KazKat, 76–81.)

(L. fentebb.)

A közölt szövegek:

14. Kérdések, mellyre feleletek kérettetnek

15. [Olasz Péter Gramm. Praec. ...]

16. Feldolgozni valók

17. Patak

61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]

MTAKK K 634, „Pályám emlékezete.”

„Autogr. fogalm. 261 f. A 190., 198–199. és a 204. f. üres.” (KazKat, 87.)

A kéziratkötet első oldalán, a *[Pályám emlékezete III.]* „ELSŐ KÖNYV.” felirata előtt és után Jakab Elek (?) írásával: „Kazinczy Ferenc életirati s rokon tárgyú följegyzései, / (cím nélkül.) / ELSŐ KÖNYV. / (1–8 fogás, 1-től 240 lapig)”

A kötetbe bekötött két kéziratnak nincs címlapja. Az utólag – talán a hagyaték katalogizálója által – adott címek így legfeljebb csak az 1948–49-es bekötéskor rögzített sorrendre utalhatnak, és nem a keletkezésük idejére. Az első kézirat katalógusbeli címe: „Első kidolgozás. 1759–1783.”, ezt kötetünk *[Pályám emlékezete III.]* címen adja. A másodiké: „Második kidolgozás”, ez a kötetünkben a *[Pályám emlékezete II.]* címen kiadott szöveg első (nagyobbik) felének szövegforrása. A bekötés sorrendje és a katalógus címei tehát félrevezetőek.

A közölt szövegek:

89. *[Pályám emlékezete II.]* (az első rész)

90. *[Pályám emlékezete III.]*

MTAKK Lev 4^o 27, „Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából.”

A közölt szöveg:

89. *[Pályám emlékezete II.]* (a befejező rész)

MTAKK K 636/I, „A’ Szirmay-ház a’ Magyar Nemzet’ Európába költözése olta a’ mai időkig”

„Magy., lat. Autogr. fogalm. [...] 186 f.” (KazKat, 94.)

Kazinczy 1810-es évek elején felkérte a történész-levéltáros Szirmay Antalt, hogy írja meg az igen kiterjedt, több ágra szakadt családjá történetét. Azonban Szirmay elhárította a kérést, és így „a’ Munka’ dolgozását tehát én [Kazinczy] vevém-által, ’s a’ mit ez a’ Házától ’s Hazájától sokat érdemlett férjfiu számomra feljegyzze, azt én az ő akarátja, kívánsága, ’s jóvá-hagyása szerint feldolgoztam [...]” (MTAKK K 636/I, 84b). E kéziratkötet tehát Szirmay genealógiai gyűjtőmunkáján, jegyzetein, szóbeli információin alapuló, ám Kazinczy saját kutatásaival, megjegyzéseivel is kiegészített családtörténeti írások gyűjteménye. Két, teljességre törekvő kidolgozás maradt fenn, amelyek részletes családfákat, életrajzi adatokat és életrajzokat tartalmaznak. Mindehhez még Kazinczy több kisebb-nagyobb feljegyzést is írt, ezek közül közöltünk kettőt.

A közölt szövegek:

2. *[Lencse I.]*

3. *[Lencse II.]*

MTAKK K 638/I, „Töredékek I.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 128 f.” (KazKat, 95–99.)

A kötet, mint a gerenc cím is mutatja, vegyes szövegrészletek, töredékek gyűjteménye.

A közölt szöveg:

45. *II. József*

MTAKK K 638/II, „Töredékek II.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc., gör. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 143 f.” (KazKat, 99–102.)

A kötet, mint a gerenc cím is mutatja, vegyes szövegrészletek, töredékek gyűjteménye.

A közölt szöveg:

28. *Aszalai János’ [...] keze-írása*

MTAKK K 641, „Történeti és egyéb jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., gör. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 230 f.” (KazKat, 105–107.)

A kéziratkötet 181a–204b oldalain levélmásolatok, életrajzi és önéletrajzi feljegyzések, újságkijegyzések és egy nyomtatvány található. E szövegeket a folyamatos autográf számozás köti össze: 477–526. Bizonyosan nem az eredeti szövegállapotokat mutatja a jelenlegi lelőhely, hiszen pl. hiányzik az autográf számozás szerinti 489–490. oldal, miközben az utólagos számozás folyamatos.

Továbbá a 182a (479) oldalon ezt olvashatjuk: „Ezen négy lapot az ezen esztendőkbén a’ nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide”, viszont a kéziratkötet ezelőtti három oldalának autográf számozása: 326, 477, 478. Vagyis az említett négy helyett csak három oldal található meg jelenleg. Az eredeti oldalszámozáson túl, a szövegek összetartozását Kazinczy utalása is bizonyítja: „Lásd itt lap 502.” (196b, [510]). Vélhetően mégsem egyszerre keletkezett e csoport összes szövege, tehát nem egyetlen és egységes szövegről van szó, hanem egy utólagos elrendezés eredményét, pontosabban ennek nyomait láthatjuk. A 189b (496) oldalra Mailáth József életrajzi adatait jegyezte fel Kazinczy, közte több olyat is, amely a 200a (517) oldal alján található feljegyzéséből hiányzik, tehát az utóbbi szöveg nem „látja” az előbbit. Ha Kazinczy keze ügyében lett volna a hiányzó adatokat tartalmazó szöveg is, akkor bizonyára kipótolta volna a hiányt. Mindez arra utal, hogy Kazinczy utólag rendezte egybe és látta el a szövegeket folyamatos számozással.

Az MTAKK K 610-es kötet e szövegek egy részének idegenkezű másolatát is tartalmazza, de más sorrendben, ezért e másolatok nem nyújthatnak segítséget az autográf szövegcsoporthoz eredeti elrendezésének rekonstruálásához.

A közölt szövegek:

20. *Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának*
21. *Superintendens Szilágyi és a’ Nyelvtvrontók*
24. *Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.*
38. *B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a’ két Swieten*
42. *Gróf Széchényy Ferencz*
44. *Gróf Eszterházy Ferencz, a’ Cancellarius’ fija. 1789.*
48. *Gróf Majláth József Excellentiánál visitám 1790.*
52. *Gróf Majláth József 1792ben*
57. *Lónyai Menyhért*
59. *Generális Gróf Fekete János*
65. *Dugonics a’ Kreutzertheaterben*

MTAKK K 759, „Családi emlékek, kisebb dolgozatok.” [Gerinc cím.]

„Magy., lat., franc., ném. Autogr., ill. idegen kezek írása. 90 f.” (KazKat, 114–115.)

A kötet családi feljegyzéseket, rajzokat, verseket, leveleket és egyéb feljegyzéseket tartalmaz. A kéziratkötetből közölt szövegek keletkezési idejét magukból a szövegekből lehet megállapítani.

A közölt szövegek:

11. [Sas]
67. [Mineralógiai diploma]

MTAKK K 760, „Elegyes jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat., franc. Autogr., több idegen kéz írása, ill. nyomt. 97 f.” (KazKat, 115.)

A kötet leveleket, vegyes gazdasági, életrajzi és történeti feljegyzéseket tartalmaz.

A közölt szövegek:

75. [1804–1805]
77. *Extractusok Diáriumomból*
81. [1811–1814]

MTAKK K 762, „Maradványok” [Gerinc cím.]

„Autogr. 60f.” (KazKat, 115–116.)

A kötet egy Wieland-fordítás, levélmásolatok és több életrajzi írás gyűjteménye.

A közölt szövegek:

29. *Niczky József Kemecsen, Szabolcs Vármegyében*
31. *Ignatius von Born*
32. *Angelo Soliman*
58. *Lónyai Menyhért, Auratus Eques*

MTAKK K 763, „Naplótöredékek, jegyzetek.” [Gerinc cím.]

„Magy., ném., lat. Autogr. 66 f.” (KazKat, 116.)

A kötet tartalma: családi, gazdasági, történeti és életrajzi tárgyú feljegyzések, ill. a Napóleon házasságára írt Kazinczy-vers.

A közölt szövegek:

56. *Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.*

83. [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]

MTAKK Magy. Nyelvtud. 4^o 41/I, „[Versei, prózai írásai, főként nyelvészeti tárgyú kivonatai, jegyzetei, valamint egyéb gyűjteménye.]”

„Magy., ném. Autogr., ill. nyomt. 233 f.” (KazKat, 130–131.)

A közölt szöveg:

37. *Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.*

MTAKK Magy. Ir. RUI 2^o 2/I, „Stúdiumok I.”

„Magy., ném., franc., lat., gör. Autogr., idegen kéz írása, ill. nyomt. 194 f.” (KazKat, 117–121.)

A kötet jobbára versek, versfordítások, drámafordítás-töredékek, nyelvészeti, önéletrajzi és családi szövegek gyűjteménye.

A közölt szövegek:

7. *Nemes büszkeség*

13. *Anekdotonok*

51. *Dán nyelv’ hangzása*

MTAKK Tört. 4^o 24, „[Toldy Ferenc másolatgyűjteménye]”

„Idegen kéz másolata. 20 f. [...] Toldy Ferenc másolatgyűjteményének 16. darabja.” (KazKat, 139.)

A közölt szöveg:

12. *Gróf Ráday Gedeon, az Első...*

MTAKK M. Tört. 4^o 65, „Emléklapok KAZINCZY FERENCnek tulajdon kéziratái közül.”

„Autogr. A címek Cs. Ormós László kézírásával. 32 f. Az 5., 7., 32. f. üres.” (KazKat, 136.)

A közölt önéletrajz néhány rövidebb írás és „emléklap” után van bekötve. A kötet ajánlása:

„Az érdemet becsülni tudó utódok, ez itteni töredékeket egykor drága kincsül tekintendik. Ovják is meg szentetlen kezeiktől a’ szent maradványokat a’ szépéret istenei!!!

S. Patak. 1936^k évi Nyárelő hava 16^{kán}

Cs. Ormós László sk.”

A következő lapon a kötet tartalma, szintén az összeállító kézírásával:

I. Kazinczy Ferencnek saját és adatos névalíratja (:Széphalom. Novemb. 27. 1814.

II. Gróf Török Sophienak, Kazinczy hitvesének saját kéziratja a’ Kázméri klostrom-omladéknak ugyan csak saját kezével mohból és fahéjból kirkott ábrázolatjával. 1798.

III. Kazinczy Ferencz AUTOBIOGRAPHIA-jának egy része. – a’ halhatatlan ember saját kezétől írva.”

A közölt szöveg:

87. [*Kazinczy Ferencz’ saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{ig}*]

MTAKK M. Tört. 4^o 70, „Biographiám.” [Gerinc cím.]

„Autogr. fogalm., ill. nyomt. 273 p. [A 41–56. p. hiányzik; már a bekötéskor kimaradt.]” (KazKat, 136.)

A kötetben egyetlen szöveg, a [*Pályám emlékezete V.*] található.

A közölt szöveg:

92. [*Pályám emlékezete V.*]

Az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Quart. Hung. 1238, „Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.”

A lelőhely egy magyar, német és latin autográf kéziratokat tartalmazó kolligátum. A közölt szövegek megírásának idejéről szövegen kívüli adatot nem találtunk.

A közölt szövegek:

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartatbatik...]

23. [Kalmár György]

33. Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d.

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Szemere-Tár, 1. kötet, 1786–1808, „Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések.”

A Szemere-tár szövegei kapcsán meg kell említeni, hogy Szemere Pál kézírása Kazinczy szerint megtévesztésig hasonlít az övére: „[Kaposi Mihály kézírása] Szirmay Antalétól úgy nem különböztethetik-meg mint az enyém és a' Szemere Pálé, 's a' Consil. Vay Jósefé és a' Prof. Útié” (MTAKK K 636/I, 175b–176a). De egyrészt pl. a Szemere-tár 3. pótkötetében a 15. tétel előtt Szemerét idézve állítja egy ismeretlen (levéltáros?), hogy Kazinczy kézírása olvasható a kérdéses kék lapokon, másrészt a közölt szövegek javításai minden esetben szerzői változtatások és nem a másoló elírásainak kiigazításai. Ezért a felmerült kételyek ellenére autográfoknak tekintendők a közölt szövegek.

A közölt szövegek:

4. Baranyi Gábor [I.]

5. Baranyi Gábor [II.]

25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom

36. Regmecz 13^a Januar. 1802.

49. Schwartzner Márton

62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon

A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye, Szemere-Tár, 3. pótkötet.

A közölt szöveg:

41. Báró Orczy Lőrincz

Zemplén Vármegye Levéltára, Sátoraljaújhely, IV. 1001/f. „Közgyűlési és törvényszéki iratok 1814–1822.”

Levéltári irat, Kazinczy megjegyzésével.

A közölt szöveg:

9. Ujhely Július 20d. 1825.

Dékáni Kálmán szövegközlései

Dékáni Kálmán a berkeszi Vay család könyvtárának rendezésekor több Kazinczy-kéziratot fedezett fel újra, majd publikált az Irodalomtörténeti Közleményekben. Az első szövegközlő tájékoztató és ismertető sorai ezek:

„Ezen, még eddig teljesen ismeretlen Kazinczy-kéziratokat a gróf Vay-család berkeszi könyvtárának rendezése alkalmával fedeztem föl, a könyvtár kéziratai között. A család birtokába valószínűleg gr. Vay Ábrahám idejében juthattak, kinek neje Kazinczy Zsófia volt és így nagyon közeli rokonság kötötte össze a két családot egymással. Ezen »Följegyzések« képezik – időrendben – az irások első részét s ugyanezzel együtt voltak a közlés többi darabjai, egy naplószerű följegyzés, a »Széphalom« című önálló dolgozat, egy másik rövidebb kézirat és a különböző időből való levelek, Kazinczy, az anyja sz. Bossányi Zsuzsánna, a testvérei és nagybátyja levelei stb.

Irodalmunk történetének ismerői előtt feleslegesnek tartom e kéziratok értékét s fölfedezésük irodalomtörténeti fontosságát méltatni. Érdekességüket még az is emeli, hogy Kazinczy életének épen azon idejére vetnek legtöbb világosságot, melyről még eddig legkevésbé tudomásunk volt. Ez az idő a fogságából való kiszabadulása és házassága közti évekre, továbbá családi életének első

idejére esik. A följegyzések talán nem is lévén arra szánva, hogy valaha a nagy közönség színe elébe kerüljenek, a legnagyobb részletességgel és őszinteséggel vannak megírva. Az anyja és testvérei József és László által üldözött, sokszor vérig sértett Kazinczy Ferencz ezen írásaiban önti ki keserveit, melyek sokszor méltatlankodássá fokozódnak. De – és ez mutatja az ő nagy lelkét – még az anyja legnagyobb igazságtalansága, vagy a testvér legdurvább sértése után sem szűnik meg benne az anyja iránti tisztelet s a testvérei iránti nemes érzés. Kazinczy egyéni jelleme csak ezen kézírataiból ismerhető meg igazi nagyságában és egész alakja még egyszer olyan magasra emelkedik az utókor előtt, ha igazi martyrságig menő szenvedéseinek történetét olvassa.” (DÉKÁNI/KAZINCZY 1902, 502.)

A közlemények négy részre tagolódnak. *Kazinczy Ferencz családi levelezése* c. alatt Dékáni több Kazinczy-levelet és feljegyzést jelentetett meg, e közleményen belül egy levelekből és kommentárokból álló, összefüggő szöveget fedezhetünk fel. Ezt és két további közleményt, a 68. [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-t és a 69. *Széphalom és házi dolgaimat*, a feljegyzések között adtuk ki. A naplóformájú szövegek közé soroltuk a 76. [*Kazinczy Ferencz „Diáriumá”*]-t. A szövegek egy tematikus egységet alkotnak, 78. *Az én naplóm* megfelelő szöveghelyeivel olvashatók egybe, annak keletkezéstörténeti előzményét sejtethetjük bennük. Mindegyik szöveg a Kazinczy fogsága utáni családi osztozkodással foglalkozik, összeköti e közleményeket az is, hogy az elbeszélő-levelező író a döntést meghozó anyához, ill. a döntést elbíráló utókorhoz szól: „Sok körülállás adja elő magát az életben, melyre nehéz felelni, és mégis ártatlan a' gyanús, 's ez nehézzé teszi a' birák' dolgát. Illyen ez a' jelenvaló is.” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]; kiem. O. L.); ill. „A' Vármegye Archivuma bizonyosság ezen istentelenül vitt dologban.” és „Az én egyenességemnek, 's a' Dienes igazságtalanságának tanúja az egész Semlyén és a' Vgye Protocollumai.” ([*Kazinczy Ferencz „Diáriumá”*]; kiem. O. L.)

A levelek elválaszthatatlan részét képezik az őket körülvevő kommentároknak: „Én vévén azon irtóztató levelet, mely itt pag. – fordul elő” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]). Közlésüket az is indokolja, hogy Kazinczy átirhatta és néhány helyen bizonyíthatóan át is írta a leveleket, noha nem egyszer éppen a „stylus” a legfőbb oka vagy jele a családi vita eldurvulásának: „Ez a tíz sor stylusára nézve megváltozott az elküldött leírásban: de értelme ugyanaz” ([*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]).

A szövegekről általánosságban megállapítható:

A kéziratok eltűntek, valószínűleg a II. világháborúban semmisültek meg, így kiadásunk csak Dékáni szövegközléseire támaszkodhat (Berkesz a Vay család grófi ágának uradalmi központja volt, a kastélyban különépületben őrizték az értékes családi levéltárat. Ennek megmentett anyaga Debrecenbe vagy Sárospatakra került.)

A kéziratok valószínűleg autográfok voltak. Deák Farkas már 1875-ben beszámolt a berkeszi könyvtár kincseiről, és ő is autográfokként írta le Kazinczy szövegeit: „Újabb időből Kazinczy Ferencznek sok szép levele édes anyjához s másokhoz, naplói 1803–5-ből, be nem végzett irodalmi vázlatok, tervek, mind saját kézírása [...]” (DEÁK 1875, 476.)

Dékáni közlései nem teljesen betűhűek.

Címadásai vitathatók, hiszen az eredeti címekről (ha voltak) nem adott pontos leírást a közlő, így a hitelesség kérdése eldönthetetlen. Dékáni javaslatait mégis elfogadtuk, mert címei hagyományossá váltak.

A szövegromlást csak kivételes és egyértelmű esetekben javítottuk: a [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]-ben pl. „ere”–„erre”, „Orszgban”– „Országban”, „előhordotam”– „előhordottam”, „szemtül esküdne”– „szentül esküdne”

Az első szövegközlő megjegyzéseit lábjegyzetbe vettük fel.

A közölt szövegek:

64. [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]

68. [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]

69. *Széphalom és házi dolgaim*

76. [*Kazinczy Ferencz „Diáriumá”*]

3.1.2. A [Pályám emlékezete] szövegeinek összevetése

A hat ismert [Pályám emlékezete] azonos szöveghelyein végrehajtott változtatások és javítások egymás mellé helyezése láthatóvá teszi a szövegek keletkezési sorrendjét. A négy év alatt írt hat szövegből hármát is datálni tudunk a levelezésből, a [Napló. 1828–1831. Pesti Útamból. 1828.]-ből és a [Pályám emlékezete]-iből ismert adatok alapján, ezért az összehasonlító vizsgálattal megállapított relatív időrend is viszonylag pontos keletkezési adatokat ad meg (l. 3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján és 3.2.4. Az egyes szövegek adatai és keletkezése: a [Pályám emlékezete] szövegei).

Az alábbi idézetek a javításokból kikövetkeztethető időrendet követik. (Félkövér kiem. O. L.).

1. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, nem ő tevő, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjabból **szedett (nem áltszökött)** Prussziai Huszár-Ezrednél.”

[Pályám emlékezete II.]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, **(hogy rá lött egy ötet ingerlő¹ munkására)** azt nem ő tevő, hanem testvére János, egykor Kapitány a' magyar-születésű ifjabból **szedett, nem² oda áltszökött**, Prussziai Huszár-ezrednél.”

[Pályám emlékezete III.]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, **hogy rá lött egyik ingerlő munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyar ifjabból **szedett, nem áltszökött**, Prussziai Huszár-ezrednél.”

[Pályám emlékezete IV.]: „A' mit felőle emleget egy bitang hír, **hogy rálöve egy ötet vadon ingerlő³ 's előtte megszaladt munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor kapitány a' magyar ifjabból **királyi engedelem mellett szedett, 's nem átszökött** prussziai huszárezrednél.”

[Pályám emlékezete V.]: „A' mit felőle egy bitang hír emleget, **hogy rá-lött egy előtte megszaladt 's ötet vadon ingerlő munkására**, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyar ifjabból **királyi engedelem mellett szedett, és nem áltszökött** Prussziai huszár ezrednél.”

[Pályám emlékezete VI.]: „Mert a' mit **Bossányi** felől péld. egy bitang hír emleget, azt nem ő tevő, hanem ifjabb testvére János, egykor Kapitány a' magyarokból **állított** Prussziai huszár-ezrednél.”

2. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „Szérüje rakva igen sok asztaggal, igen sok kazallal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá-meg a' szűkölkedőnek hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. Hihetetlen dolgok, 's nem csudálnám, ha Olvasóm az előadásban hajlandóbb volna gyermeki hűséget és hiuságot gyanítani, mint valót; de még vagynak, a' kik ötet ismerték, 's hírét a' korabeliektől hallották, 's én még hihetlenebb dolgot fogok említeni.”

[Pályám emlékezete II.]: „**Szérüje** gazdagon rakva asztagokkal, **széna és szalma** kazalokkal,³ pinczéje tele borral, vermei étellel; 's ezeket szükség' idején inkább nyitá-meg a' **szorultnak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőnek fizetésért. **Hihetlen** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom** gyermeki hűséget, hiuságot gyanítatna; de még vagynak a' kik ismerék,⁴ hírét a' **korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbet **említhetek**.”

¹ ötet <a' rá-lövésre bosszantva> ingerlő

² szedett, <és> nem

³ kazallal, [Átírás.]

⁴ ha <Olvasóm az> előadásban <hajlandóbb volna> gyermeki hűséget, hiuságot gyanítatna <ni mint valónak venni>; de még vagynak a' kik <ötet> ismerék, [Az „előadásom” átírás; a „gyanítatna; <inkább>” sor feletti javításban törlés.]

[Pályám emlékezete III.]: „**Szérűje** gazdagon rakva asztagokkal 's **széna- és szalma-kazalokkal**, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom gyermeki hűséget 's hiúságot gyanítatna**; de még vagynak a' kik ismerék, hírét a' **korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **említhetek** [...]”

[Pályám emlékezete IV.]: „Gazdagon rakva **szóró kertje** asztagokkal 's **gabona, széna és szalma** kazlakkal, pinczéje borral, vermei étellel, 's ezeket szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe és kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám, ha **előadásom hiúságot gyanítatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vannak, kik ötet ismerék, 's hírét a' **korabeliektől** hallják, 's én még hihetlenebbeket **említhetek**.”

[Pályám emlékezete V.]: „Gazdagon rakva **szóró-kertje** asztagokkal 's **gabona 's széna és szalma** kazlakkal, pinczéje borral, vermei étellel; 's ezeket szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelbe 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám ha **előadásom hiúságot gyanítatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vagynak a' kik ismerék, 's hírét **az ő korabeliektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **említhetek** [...]”

[Pályám emlékezete VI.]: „**Szóró-kertje** gazdagon vala megrakva asztagokkal, kazlakkal, pinczéje tele borral, vermei étellel, 's ezeket a' szükség' idején inkább nyitá meg a' **szorultaknak** hitelben 's kamat nélkül, mint a' nyerekedőknek fizetésért. **Alig hihető** dolgok, 's nem csudálnám ha **beszédem hiúságot gyanítatna inkább 's gyermeki hűséget**; de még vagynak a' kik ismerék, a' kik hírét az **akkor és az őkorülte éltektől** hallották, 's még hihetlenebbeket **lehet említenem**.”

3. példa:

Pályám' Emlékezete I.: „Az alatt míg az anyám' testvére 1766. Debreczenben betegnek fekvék, és ott meg is holt, én a' Collégiumba jártam vala fel [...]”

[*Pályám emlékezete II.*]: „**Néhány hetekig Dienes öcsémmel** együtt (1766.) a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert mindég betegbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, **nagyatyám és nagyanyám** ezt ott gyógyítatá.⁵”

[*Pályám emlékezete III.*]: „**Néhány hetekig Dienes öcsémmel** együtt 1766. a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert mindég betegbé válván anyám' testvére, hogy Orvost és patikát találhasson mikor a' szükség kívánta, **nagyatyám és nagyanyám** ezt ott gyógyítatá.”

[*Pályám emlékezete IV.*]: „**A' mult esztendőben néhány hetekig** a' debreczeni Collegiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, Klári mindég betegbé lévén, **nagyatyám, és nagyanyám** Debreczenbe vivék be a' kedves beteget hogy orvos, és patika segédjére lehessenek. **A ritka szépségű virág ott hala el (1766 Jul. 21d.) 's anyám egyetlen gyermeke marada épen nem szegény szüleinek.**”

[*Pályám emlékezete V.*]: „**A' mult esztendőben néhány hétig** a' Debreczeni Collégiumban is tanultam, mert az anyám' testvére, Klára, mindég betegbé válván, **nagyatyám és nagyanyám** azt oda hozák⁶ be Semlyénből, hogy Orvost és patikát minden pillantatban találhasson. **Az anyagi szépségű leány ott meghala (1766. Júl. 21d.), 's anyám így egyetlen gyermeke marada nem szegény szüleinek.**”

[*Pályám emlékezete VI.*]: „**A' mult eszt. néhány hetekig** a' nálamnál tizenöt holnappal **ifjabb Dienes** a' Debreczeni Collégiumban is tanultam; mert az anyám' testvére, az említett Klári mindég betegbé válván a' városba vitetett, hogy Orvost és patikát közel találhasson. **Meghala az igen szép leány 1766. Július 21d., 's ott temettetett, igen fényesen.**”

⁵ patikát <mindég> találhasson mikor a' szükség kívánta, <a'> nagyatyám és nagyatyám ezt <bevitte a' városba, hol az meg is holt.> [A „t” emendálva „n”-re; javítás a törlés felett és a sor végén.]

⁶ oda <vit> hozák

4. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete II.]: „Termete nem szálas, arca⁷ kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékek.”

[Pályám emlékezete III.]: „Termete nem szálas, arca igen kedves, színe tiszta, hajai feketék, szemei kékek.”

[Pályám emlékezete IV.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete V.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete VI.]: [Hiányzik.]

5. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: „Valamelly Deák vizbe fült, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének.”

[Pályám emlékezete II.]: „Valamelly Togátus, Újhely és a' Patak között a' jég alá fült.⁸ Koporsójára versek 's festések függesztetének.”

[Pályám emlékezete III.]: „Valamelly Togátus Újhely és Patak közt a' jég alá fült. Koporsójára versek 's tarka festések függesztetének.”

[Pályám emlékezete IV.]: „Valamelly togátus a' jég alá fült, 's koporsójára versek és czinóberrel festett rózsák, sáfránnyal festett liliumok függesztetének.”

[Pályám emlékezete V.]: „Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá fúla, 's koporsójára versek és tarka festések függesztetének.”

[Pályám emlékezete VI.]: „Valamelly Togátus Ujhely és Patak közt a' jég alá esett 's megfült. Koporsójára készültek a' versek, festések.”

6. példa:

Pályám' Emlékezete [I.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete II.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete III.]: [Hiányzik.]

[Pályám emlékezete IV.]: „Azonban ez a' Kártigám legelsőben támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lesném, mennyiben alkalmas már nyelvünk azt adni, a' mit más nyelvek adhatnak, 's látni akarám magyar könyveinket a' bibliothecában.

Gyön[g]yösi, 's azon kiadásban, melyet a' vásároknban szürjeiken 's ponyváikon árulgatnak a' kofák. – Alkotásai nem jók, 's az a' sok haszontalan fecsegés öldöklő, de nyelve gyönyörű, kivált a' hol római példák lebegtek előtte. Olyan, mondám, mint a' hibás rajzolatú, de szépen festett kép.”

[Pályám emlékezete V.]: „Ez a' Kartigám' olvasása támasztá fel legelsőben lelkemben azt a' gondolatot hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni a' mit más nyelvek adhatnak, 's mentem Szathmáry Mózeshez, hogy vigyen be a' Bibliothecába, 's láttassa velem a' magyar Költőket. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' sok haszontalan cifrák, az a' sok tudós lom, melyet Gyöngyösi a' maga Ovidiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly strophák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkeiket nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szeretteték. Olyan, mondám, mint egy rossz rajzolatú, de szépen festéklett kép.”

[Pályám emlékezete VI.]: „Azonban ez a' Kartigám még is igen nagy hatást teve reám; ez támasztá fel lelkemben azt a' gondolatot, hogy lessem, mennyiben alkalmas már a' magyar nyelv azt adni

⁷ nem <nagy> szálas, <tiszta színe> arca

⁸ Valamelly Togátus, Újhely<be menvén,> a' jég alá <bukott 's oda> fült. [Javítás a törlés felett.]

a' mit más nyelvek adhatnak, 's kértem Szathmárit, ismertessen⁹ meg a' Könyvtár' magyar Költőjével. Az Gyöngyösit adá kezembe.

Az a' sok fecsegés, azok a' haszontalan sok czifrák, az a' tudós lom, melyet Gyöngyösi a' maga Ovidiusából, nem gondolván vele, kell e, nem e, halmozva horda fel, elgyilkolt; de az olly stróphák mint a' mellyen Palinodiáját kezdi, vétkeiket nem csak elfeledteték velem, hanem beszédét nagyon meg is szeretteték. Ollyan, mondám, mint egy rosszúl rajzolt, de némelly részeiben szépen is festéklett kép."

7. példa:

Pályám' Emlékezete I.]: „Már közelíte az Exámen, midőn az anyám emlékezék [...]"

[Pályám emlékezete II.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' parancsa,¹⁰ [...]"

[Pályám emlékezete III.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel verém keresztül magamat, érkezik anyám' levele, [...]"

[Pályám emlékezete IV.]: „S midőn ezen sippadozó lépésekkel verdesém keresztül magamat, íme veszem anyám' levelét, [...]"

[Pályám emlékezete V.]: „S midőn ezen sippadozó lépésekkel verdesém keresztül magamat, íme érkezik anyám' levele, [...]"

[Pályám emlékezete VI.]: „Midőn ezen sippadozó lépésekkel keresztül vergődém, íme érkezik anyám levele [...]"

8. példa:

Pályám' Emlékezete I.]: „'S ő, és Váradi Kánonok Gróf Forgács Ferencz, Mesterek, 's elhíresedett Mesterek a' Violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete II.]: „Estve ő és Váradi Kánonok Gróf Forgács Pál,¹¹ elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete III.]: „Estve ő, és Váradi Kánonok¹² Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek¹³ a' violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete IV.]: „Estve ő és váradi kánonok gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat."

[Pályám emlékezete V.]: [A kézirat e szöveghelynél hiányos.]

[Pályám emlékezete VI.]: „Estve ő, és Váradi Kánonok Gróf Forgács Pál, elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat."

⁹ kértem <a' Bibliothecáriust, hogy> ismertessen [Törlés fölé írt javítás.]

¹⁰ sippadozó<. > lépésekkel <haladgaték> érkezik anyám' parancsa, [Javítás a törlés felett.]

¹¹ Forgács <Ferencz> [Jav. a törlés felett.]

¹² Kánonok [Az ékezet lehúzva.]

¹³ Mesterek [Átírás.]

3.1.3. Keletkezéstörténet a levelezés alapján

1782. júl. 4-én kelt Kazinczy első olyan levele, amelyben a *Vallomások*at említi: az önéletíró Rousseau egyszerre példa és „modell”.

„Egy nem igen régen meg-hóltt Frantzia író, életének leírásában ezt mondja maga felől: »Én esmérem a szívemet, esmérem pedig az embereket is. Nem vagyok olyan mint a' kiket láttam; bátorkodom hinni, hogy épen nem olyan vagyok mint egy azok közül a kik élnek; de azért nem vagyok jobb, – nem vagyok rosszabb – tsak hogy épen egyéb vagyok. Jól tette-é a Természet, vagy nem? hogy azt a Modellt, azt a' formát, a' melybe öntött engemet, el-törte, akkor ítéltessen meg, minekutánna ezen írásom el-olvastatik.« – Ezen sorait olvasván egykor Rousseauanak, letettem a kezemből a' könyvet, és elmélkedtem sorsomon. Tapasztaltam azt, hogy a' Természet engemet nem a közönséges Modellbe öntött; de azt is tapasztaltam, hogy azt a' Modellt, a' melybe öntettem, se nem egyedül az én számomra készítette, se bele lett öntésem után mindjárt el nem törte.” (KazLev, 22/5402 [24/a], Kazinczy – Szánthó Jánosnak, Alsóregmec, 1782. júl. 4.; vö. ROUSSEAU 2001, 9.)

1789. aug. 13-án Kazinczy egy **önéletrajzot** tartalmazó levelet küldött Aranka Györgynek.

„Hogy valamennyire bővebben esmérj, ímé itt egy kis Biographiám:

»Születtettem 1759. Octob. 27dikén Anyai Nagy Atyám Bossányi Ferencz házában Bihar Vármegyében; kiről (engedd hadd kevélykedjem ebben) ezt írta valaki az Ország Gyűlésén 1764-ben:

Bossányi Ferentzem, Baranyi Gáborom,

Kiket meg nem lepe a' Németes korom. etc. etc.

Neveltetem Késmárkon a' Német Nyelv miatt kevés ideig és S. Patakon. El-végezván a' Törvény tanulását 1784ben, először Zemplény, azután (mivel ennek határai közt lakozom), Abaúj Vármegyének Vice Notariusává lettem, 's Abaújnak Tab. Judriae Assessorává is tétettettem. Midőn két Vármegye kínált az Ordinarius Notariusi hivatalal, által-léptem a' mostaniba, és ezt 1786dik óta gyönyörűséggel 's Előljáróimnak bennem meg-nyugvásokkal, sőt másoknak irigységekre viselem. Fizetésem leg-közelébb 1500. ftban határozottatott-meg; Subalternus Visitatoraim pedig Fő szolgabírói Characteret és 600. ft fizetést kaptak. Lakásom eddig Kassán volt; most, reménylem, ki vonhatom magamat ezen Atyai kis Jóságomba. Nős nem vagyok, 's egyhamar még nem is leszek. Született Nyelvemen kívül a' Deákot, Németet, Frantziát és Olaszt értem és valamennyire a' két utolsót szólom is. Termetem (ne neves ezen) Alatsony, színem barnás fejjér; physiognomiámat mutatni fogja egy rövid nap alatt bé-küldendő gipsz képem, melyet Leonard Posch nevű Bétsi Künstler készített, és a' mely hozzám tökéletesen hasonlít; ki-vévn azt, hogy Római öltözetem és lobogó hajam ezt nagyon el-idealisálja.” (KazLev, 1/232, Kazinczy – Aranka Györgynek, Alsóregmec, 1789. aug. 13.)

Fogsága utáni leveleiben Kazinczy többször is említette Franklin, Rousseau és Voltaire önéletírásait: Franklint már **1796-ban**, a brünni fogságban olvasta.

Pl.: KazLev, 2/426, Kazinczy – Domokos Imrénének [?], 1802. aug. 6.; uott, 2/552, Kazinczy – Csokonai Mihálynak, Regmec, 1802. dec. 12.; uott, 4/1064, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. jan. 24.; uott, 5/1235, Kazinczy – Báróczy Sándornak, Széphalom, 1808. febr. 8.; uott, 8/1912, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1811. jan. 17. (L. még az 1816. máj. 3-ánál idézett levelet.)

1808. aug. végén vagy szept. elején

1808. aug. végéről–szept. elejéről maradt fenn Kazinczy első **önéletírói szándékot** rögzítő levele.

„Tegnap az a' gondolat szálla-meg, hogy életemet írom-meg születésem olta esztendőnként. Nem a' publicum számára, és nem azért, mintha valami nagyot gondolnék nékiek hagyhatni, hanem azért, mert a' maradéknak mindig kedves az, ha Elődjeiket a' legkissebb kicsinységekben is ismerhetik. Hiszen magunknak nem azért festetjük, hogy szép ábrázatot akarunk hagyni a' maradéknak. Ezt a' gondolatot onnan fogtam, mert a' napokban láttam, hogy Péter Bátyám (az a' temérdek gazdagságú ember) a' sírásig illetődött-meg, midőn, bizonyos dolgot parancsolván, hogy Beszéljek-el előtte, azon scenámra jutottam, hogy a' Minister B. Swieten Gottfried, midőn 1791 anno elmozdítván vallásom miatt a' hivataltól, engem két ízben ölelt meg, és így

egyszer is két, másszor is két csókot nyomott orcámra. Ennek a' négy csóknak mindenike megér, édes barátom, egy-egy koronát.” (KazLev, 23/5748, Kazinczy – Cserey Farkasnak, 1808. aug. vége vagy szept. eleje. A levél címzettjének azonosításáról: NÉMETH 2002.)

1808. szept. 6-i válaszában Cserey Farkas helyeselte Kazinczy önéletírói tervét.

„Hiba volna tölled, nagy, ha életedet le nem írná és aszt nem csak ön maradékidnak, hanem tiszteletedre kész barátidnak is meg nem hagynád – csak a Báró Swieten csókjai magokba elégségesek, hogy Tégedet a maradék előtt el feleithetetlenül kedvessé tégyenek; ird meg tehát életedet minden környül álasokkal és úgy, a mint olj férjfiú, mint Te, maradékinak és biztos Baráttyaainak által adhattya.” (KazLev, 6/1350, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1808. szept. 6.)

1809. nov. 30-án Kazinczy Rummy Károly György biográfiai gyűjteménye számára elküldte **önéletrajzát**, amelyet Rummy németre fordított és közzétett *Franz von Kazinczy* címen 1810 áprilisában a bécsi *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban (II. 125–128). Kazinczy (később?) elhatárolódott a publikálástól.

„Valóban szerencsés gondolat volt öntől, miszerint ön a jelenleg élő magyarországi tudósokról könyvet akar írni. Kivánom, hogy művéhez jó kiadót találjon. Itt van, mit ön tőlem kíván. Születésem napja 27-ik október 1759, s születésem helye Ér-Semlyén, Debreczen és Károly, Kálló és N.-Várad közt. (De nem szükség mondanom, hogy ezt, mit itt olvasand, csupán önnek írom, nem pedig a közönségnek). Atyám József, Kazinczy Dániel és Szirmay Terézia fia s Kaz. Péternek unoka gyermeke, ki II. György és I. Rákóczy Ferencz fejedelmnek s ezek özvegyeinek, Batori Zsófia és Zrinyi Ilonának »primus aulae familiaris«-a vala, I. Leopold alatt 3-or börtönbe záratott, csak a catholicizmushoz való áttérése által s nagy pénzváltással menté meg életét, aztán tábla- és ítélőbírónak nevezetett ki, végre ő (Dániel) 20-dik évében már Zemplén és Bereg főjegyzője, fejedelmeinek pedig a bécsi udvarnál küldöttje lévén, úgy, hogy ott majd a császártól, majd meg a császárnétól solennis audientiát nyert. Mondom, atyám József nőül vevé Bossányi Ferencz, ki nevezetes és igen nemes szívű ember vala, egyetlen leányát; én vagyok legelső gyermekök, és ugyan e tisztelt ember nevére is kereszteltek. Atyám tulajdon házában születtem s addig Regmeczen valék, míg 1768-ban ifjabbik testvérem Dienes, most második viceispány Biharban, s Szirmay Andrással (atyámnak unokaöccse, mert Szirmay Terézia Pazdicsból származó Sándornak testvérje volt), Késmárkra, s 1769-ben őszszel Patakra jövék. – Atyám a legkedvesebb emberek egyike, észrevette hajlamomat, büszkesége kívánta, hogy én valaha költő legyek.

Ő vallásos vala, a mint egy protestánsnak az akkori idők súlya alatt lelkileg kellett lennie. Ő tehát Gellert iratainak 5-ik részét adá nekem fordítani, hogy a fordítmány a mű bevégeztével azonnal kinyomathassék. A dolgozat fölötti ügyeletet ő maga akará vezetni. Alig volt e kísérlet: mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság? kész, atyám meghalt 1774-ben márczius 20-dikán. Anyám sürgetett, hogy nyomassam ki munkámat; mert tudta, hogy atyámnak mi czélja vala. Ez ügyben beszélt Öry tanárral, ki most superintendens. Ez nevetett azon ötleten, miszerint egy 15 éves gyermek mint költő lépjen föl, s gúnyolt, a helyett hogy útba igazított volna. E gúny bántotta anyámat. Ő tehát azt mondá: maradjon e munka nyomtatlanul: de követeli haladéktalanul, legyen bármi, e júliusi próbatételre valamit nyomassak ki, s megparancsolá nekem, hogy erről senkinek se nyilatkozzam. Én akkor Pray évkönyveit olvasám!!!! és e mellett átdolgoztam egy kis geografiát tulajdon használatomra. Patakon egy lélek sem volt, ki bizalmamat megnyerhette volna, arról pedig fogalmam sem volt, miképp kelljen egy könyvet összeállítani. Példányképül választám magamnak a »Hármas tükör« szerkesztőjét, – s geografiám ki vala nyomtatva, a nélkül hogy egy idősb, tudományedzett barát tanácsát adta volna róla. A próbatét eljött, s a füzetke ki lón osztva. Szilágyi superintendens jelen volt, megjegyzését nyilvánítá munkám fölött, melyre még most is pirulok. De a váratlan dicséret engemet s anyámat csak újlag serkentett. A következő próbatételre Szilágyi Márton tanácsára (a superintendens fia) fordítám Bessenyei »Amerikaner« című munkáját németből így: »Az amerikai Podocz és Kazimir keresztény vallásra térése. Kassán, 1776.« Akkori időben azt gondolta az ember: hogy a ki valamely munkát kinyomtatott, minden esetre tudományos embernek kell lennie, s ez előítélet is már eleveníté a legszebb reményeket. András, jó

nagy Bátyám, magával vitt azon utazásra, melyet mint zempléni küldött Szirmay Tamás, Antal zempléni jeles viceispány unokaöccsével Mária Térézia és Albert herceghez megkezdett; itt láttam Bessenyeit még a testőrségnél; ennek fénye lángra gyulasztott engemet. 1781-ben midőn Eperjesen patvarista valék, kezdém Gessnernek Idylljeit fordítani. Még ez évben (1809) újlag dolgoztam e munkán; Gessner oly annyira kedvenczem lőn, s merem mondani: Idylljei remekül vannak fordítva. 1782-ben Pestre jöttem. Ráday kegyére méltatott. Színházban vagy mellette, vagy háta mögött ültem. Ő és mily nyájasan beszélt velem e nagy férfiú, midőn a függöny legördült, a hármás egységről, melyet Göthe a »berlichingi Götzben« körülírt. 1784. évben Orczy Lőrincz díjas aljegyzőnek nevezett ki Abaujban, azon napon, midőn mint főispán legutolsó ülését ülte. Néhány napra László fiát igtatta az ő helyére. Ez ülnöknek nevezett ki. 1785-ben valódi jegyző valék. Két főnökön Komáromy és Tiszta, a német nyelvet nem ismerék, József pedig a német nyelvet hozta be. Én vezetém tehát a tollat egy alispán mellett, (Kelcz Antal) ki németül nem értett. A rendeleteket latinra fordítottam, hogy azokat értse, a feleleteket ismét latinul fogalmaztam, hogy Kelcz áttekinthesse őket, s aztán lőnek az iratok németre átdolgozva. E háromszoros munka majd megrongálta egészségemet. Vay József tanácsos, akkor szabolcsi alispán levén, főjegyzőséggel kínál meg. Én repültem volna oda, de gróf Török Lajos a kassai kerület igazgatójául neveztetett ki, s ez a nemzeti iskola főlügyelői állomással kínál meg. Most ha a legfényesebb állással kínálta volna meg, visszautasítottam volna. Ugyan akkor bilincselte le a mostani gróf Gyulay Ferencznél szerelme (Kácsándy Zsófia [helyesen: Zsuzsanna – O. L.] kisasszony) és Radvánszky Terézia vonzalma, ki Kassán fiatal éveimben őrangyalom volt. Egészen elfeledém még fölhozni azt, hogy Kelcz mennyire megijedt kineveztetésem, mert ő távozásom miatt többé nem szolgálhat – Szent-Iványinak ünnepélyesen megvallván, hogy ő (Kelcz) mindenért jót áll, a mit én fogalmaztam. Szent-Iványi kinevezett. De én a tudományokhoz vonultam, minthogy az akkori változások útálatos működésével e széles világért sem barátkoztam volna meg. 1786-ik év november 11-én (nősülésem napja, 28 év után) léptem hivatalomba mint nemzeti-iskolai főlügyelő Kassa, Szepes, Sáros, Zemplén, Ungvár, Bereg, Abauj, Torna, Gömör, Borsod, és Heves, aztán a Jászság és Kis-Kúnság kerületeiben. 1791. april 1-én a helytartóság elmozdított hivatalomtól azon okból mivel nem vagyok rom. katolikus, s fizetésemet még is ex praebenda Canonicorum Agriensi veszem, – egy évi kegyelemdíjjal (1500) s azon ígérettel, hogy első alkalommal illetékel alkalmaztatandom; ezt azonban már többé nem óhajtottam, habár anyám kedvéért egyszer Leopoldnál, másszor pedig 1792 a koronázás alkalmával gróf Teleky József kérelmére Ferencznél alkalmazásért folyamodtam. Büszkém emlitem, hogy midőn 1791-ben van Swieten, a tanügyministertől elbúcsuzám, köszönetemet kegyeiért papírról olvasám föl előtte s kéréim, miszerint engedje meg, hogy kezeit megcsókolhassam; ezt megengedé ugyan, de aztán felém jött, s kétszer oly tüzesen csókol meg, mint atya a fiát utolsó elválásakor. Én hátra léptem elpirulva, de a nagy férfiú ismét megcsókol harmadszor és negyedszer még tüzebben mint előbb. Ez legbüszkébb pillanatja életemnek. Soha nem voltam boldogabb. Nem azért, mivel egy miniszter csókol meg, hanem mivel Swieten tévé azt. Midőn 1791-ben májustól egész augusztusig Bécsben Leopold császárra vártam, ki Pisában Franciaország ellen szövetséget kötött, ekkor kezdtem Hajnóczyt ismerni. Ez küldött nekem egy angol nyelvmestert. De én sárgakórba estem, s föl kellett vele hagynom. Ő azt tanácslá nekem, hogy a hol csak nemzetemnek dicséretére valamit tehetek, soha se jelenjek meg máskép, mint magyar öltönyben, hogy lássák az osztrákok, miszerint a kurta mentés magyar nem oly vad, mint ők hiszik. S így valóban becsületet szereztem Ártáriánál (erről alább többet): elmenék tehát augusztus 18-án a szabadkőmívesek páholyába s igen szerencsésnek érzém magamat, hogy ez oly napon történt, melyen I. Ferencz császár halálának napját ünnepelték. A páholy a megholt nagy férfiú tisztelete s emléke iránt oly nagy lelkesedésbe tört ki, hogy háromszor egymásután megünnepelték ez emléket. 1788-ik évben Bornnál lettem bemutatva, és 1789-ben hívatott Sonnenfels magához, ki három óra hosszáig mulatott velem. Ezek örök emlékü napok! A tanügy tanácskozmánya Magyarországon akkor Swieten elnöklété alatt folyt: Pásztorj írá a jelentéseket. Pásztorj nem csókol meg soha, de igen kegyes volt máskép irántam. Mi lehetett volna honomból, ha az, mit Swieten és Pásztorj vetettek, kinyilhatott volna! 1789. november havába Széchenyi Ferenczhez mentem. Ő ebédre hitt meg, s mivel én csak 3 napig akartam

nála maradni, kért, hogy ne vegyem rossz néven, hogy ő ezalatt honn nem lesz, mert a vidékre van meghíva. »Mondjon ön valamit nekem kisebb költeményeiből!!!« Kegyelmes Úr, kívülről nem tudok semmit. »De még is!« – Semmi sem jutott eszembe, mint fordítmányom Kásztner epigrammjából: »Fiam te is?« szól Julius. Anyám, de Róma, mondá Brutus, s mélyebben döfe meg, szabadság szent vasa.«

Midőn Pásztortól búcsút vevék, azt mondá: »ön e napokban valaki előtt egy epigrammot mondott el; súgja azt tollamba« s ő azt leírá. Széchenyi akkor Pásztory barátja volt. Később nem akart felőle semmit sem tudni; mert Pásztory Fiumébe száműzetett. 1794-ben a sajtószabadság rendelkezései lőnek kihirdetve.

A sajtószabadság ügyében én Kassán, Mád, Kálló, Diószegen (Biharmegye) szónokoltam, ez utóbbi helyen Sauer prépost jelenlétében, ki hajdan Pásztory barátja volt s lépést tett, hogy püspök lehessen, de VI. Pius pápa ezt nem engedé, mert ő (Sauer) Batthyányi kardinál nagybátyjával Bécsben Józseffel tartott. 1793 vagy 1794-ben augusztusban tiltatott le egy nyomorult füzetke, melyet az exjesuita Szuhányi e cím alatt adott ki: A szabadkőművesek Jakobinusok, s mely az udvart sértette, mivel az tárgyalatott benne, hogy Leopold szabad kőművesek által mérgeztetett volna meg. Szent-Imrey Pál, igen vallásos egyén, azt mondá: »quiquie dicatur latomi sunt Jacobini.« Én fölkeltem erre, arczomat Bodendorf jezsuita felé fordítám, s azt feleltem reá: »Civitate miscere, et reges sicario more tollere, non Latomorum est, sed Jesuitarum.« Szomszédom meglökött s azt mondá: »Ezt jól fölródd, mert fölróják ők.« 1794-ben december 14-én, – órányira Széphalomtól, anyám házában elfogtak. Dec. 19-én jöttem éjfél tájban Budára, hol a Ferencz-rendű szerzetesek zárdájában 1. sz. alatt levék bezáratva, s egy 6 lábnyi hosszú lánczozal a földhöz bilincselve. Május 8-án hirdeté ki a királyi tábla fölöttem a halálos ítéletet, 8 napra reá (máj. 16.) a szeptemvirátus ugyan azt, – s csak június 1-én déli 12 órakerkező a kegyelmezés, június 11-én én s a többi államfogylok áttettünk a Ferenc-rendűek zárdájából a többi államfogylokhoz a magyar testőrség kaszárnyájába. Szeptember 27-én (1795) elkísértettem 15 társammal Brunnbe. Október 7-én Spielbergben két emelettel lejjebb tettem, mint a superfícies arcis, egy föld alatti börtönbe. Innét december 21-én (1795) ugyan e fogházban egy földszinti szobába tettek át; mert e lyukban nagyon megdagadtam.

1796-ik év január 21-én jövének a brünni fegyházba, de még mindég mint államfogylok (azért czipeltek bennünket a várból ide, mert megengedetett, hogy szabad léget élvezhessünk, az pedig jobban hatott itt reánk, mint ama vermek üregeiben). Június 22-én (1799) Kufsteinba kísérték (1799-iki július 6-án érkezém oda), hol 1800. június 30-ig voltam. 1800. június 29-én hallottam a kufsteini toronyból az ágyúzást Münchennél; a következő napon vittek közülünk 5 magyar foglyot, Fiorella francia generális és Chipault francia ezredest ugyanazon hajón Linczbe, innen érkezénk Budára s úgy Munkácsra, Fiorella Péterváradra lőn rendelve, de egy sürgöny utólerete Pesttől a legelső állomáson, s szabad volt.

Ő Napoleonnak jó barátja vala, Turinba capitulált, s capitulációjában egy czikk vala, mely Magyarországra való áttetését tiltá: »Én azt gondolám, Magyar ország Szibéria, s most küld votra infame gouvernement jusque à la frontière de la Turquie«, mondá achillesi tüzzel jelenlétünkben tisztjeinknek. De hát ha még azt tudta volna, a mit tisztjeinknek rendeletében olvasánk, miszerint ő hadi fogoly ugyan, de alattomban mint államfogylyal bánjanak vele. Én 1800. augusztus 25-én jövék Munkácsra. Ott szabadítottam meg 1801. június 28-án. Rabsági időm 2386. napig tartott (6 év 179 nap). 1799 nap és éjjel lánczon voltam. 1794-ben 5-ik deczembertől egész 1796. június 5-6 szakált viseltem. Könyveim s ruháim voltak, amennyire erszényem engedte; eledelem is e szerint; kivéve 1795. oktober 7-től egész deczemberig, mi ugyan nem királyi parancs folytán történt, hanem gróf Ugarte Alajos morvaországi kormányzónak kicsinhitésége okozta. – Budán és Kufsteinban az ablakok kivételesen magasak és keskenyek voltak, Brunnben különösen 2 vasrúddal voltak ellátva.

Főfelügyelőm gúnyos szavainak eléggé ki valék téve, de még sem baromilag. (Mi azon tisztiz számban álltunk, kik a porkolábnál szokta ülni s úgy szóltak hozzánk »ön«, nem pedig »ő« vagy »te«). Én lefegyvereztem őket megelőző bizalommal, s olykor egész palaczk tokajit kaptam tőlök; nem vettek el tőlem viszkötvényt. Néhány napra reá, midőn haza érkezém, jelentést kelle

tennem, hol fogok állandóan lakni, hogy szemmel tarthassanak. – 1803-ban Bécsbe mentem ő felségéhez köszönetet mondani.

Tatában a postalovak tulajdon kocsimat feldöntötték; elestemben egy láda 12 palaczk to-kajjival és ménesivel telve balkezemre esett, s majd ketté töré; az orrom is nehéz sebet kapott. Orromat még Tatában gyógyíttattam meg, karomat pedig Bécsben egy nyakamról lecsüngő szalagon hordoztam.

Bujánovics ügynök, kinek egy folyamodásért 500 frtot kellett fizetnem, időn kiszabadítottak, tanácslá, hogy térjek vissza. Non est adhuc tempus adire suam Majestatem. Scribam ergo, quando erit. Kiszabadulásom után 1095 frtot kellett a causer. Reg. Director parancsára a kamarának titulo expensarum, in me erogatarum fizetnem. (Jóformán mindég tulajdon erszé-nyemből éltem; előfogat, orvos, szolgálat, világitás a folyosóban, fűtés, ott mind általam lón megterítve.) És egy évre rá, ismét jött egy parancs: hogy a számla, mely az előbbi követelésen alapult, nem vala teljes, s így még 400 frtot kelljen reá fizetnem. A positiók sem az elsőben, sem a második számlában nem valának megjegyezve. Csak az összeg vala kitéve. Három veszélyes betegségen mentem át: Spielbergben földagadtam; – Brünbnben vérbajban (Scorbut) szenvedtem, s Munkácsra utazásom által száraz fekélyeket vittem magammal. Örömmel jegyzem meg, hogy tárczám egész fogságom alatt barátimnak nyitva állt, kiknek pénzök nem lévén, azon 20 krból éltek, melyet nekik az udvar élelmökre rendelt; két idegent pedig, kik csak 4 krajczárt kaptak naponkinti élelmezésökre, négy hónál tovább segitettem. Gyertya, kés írószer s ujságunk nem volt. Utóbb már könyveket sem volt szabad venni. nekem mégis majd 300 darabom volt.

Sorsunk bizonytalan levén (ad indeterminatum tempus) szenvedtünk, máskülönben is igen szomorú napokra viradánk...” (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30. Kazinczy elhatárolódása a publikálástól: uott, 7/1759, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1810. máj. 30.; uott, 7/1766, Kazinczy – Berzsenyi Dánielnek, Széphalom, 1810. jún. 4.; uott, 7/1776, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1810. jún. 9.; uott, 7/1793, Kazinczy – Aranka Györgynek, Széphalom, 1810. júl. 1.; uott, 14/3285, Kazinczy – Horváth Endrének, Széphalom, 1816. okt. 6–9.)

1810. jan. 19-én Kazinczy beszámolt Jankovich Miklósnak a gróf Széchényi Ferenc felkérésére készülő **önéletrajzáról**; a fogság elbeszélése a nyilvánosság akadályá; Jankovich könyvtárának is ígért egy példányt.

„Ha a' Gróf Széchényi parancsolatjára végre elkészítem köszönő leveletem, mellyben a' parancsolathoz képest életem leírásának is állani kell – de – csak képzeld ezt a' tilalmat! – szerencsétlenségemnek említése nélkül: – le fogom azt Néked is másolni; még pedig a' Gr. Széchényi által említeni tiltott cikkkellyel. Rettenetesek voltak azok: de Cicero szerént jucunda memoria malorum praeteritorum. Osztán én itt is azt a' vigyázást fogom követni a' mit beszélléseimben szoktam: a' szenvedés' históriáját szabadon 's nagyítás nélkül hirdetem; de a' legoktalanabb cselekedet felől melly valaha emberi főbe, legalább magyaréba férhetett, hallgatni szoktam, s hallgatni is fogok. Eggy immorális, bosszút lihegő, tudományos de eszetelen Pap egy heves de széplelkű 's magát a' régi Görög Ország és Róma korába vissza álmodozni szerető Haynóczyt elvakította, elámította, megcsalta; 's véle együtt olly sok ártatlan, semmi tilalmast nem is akaró nem hogy cselekvő leve egész éltére szerencsétlen. Reménylem, hogy maga ez az írás az én kezemből eredve, nem most, de egy két 's több század múlva, Maradékodnak becsebb lészen, mint ha nékiek, kik külömben is gazdagok lesznek, 1500 ftozt pénzben hagyta volna.” (KazLev, 23/5760, Kazinczy – Jankovich Miklósnak, Széphalom, 1810. jan. 19.)

1812. jan. 23-i levele példát szolgáltat az **önéletrajzok és a levelezés** elbeszélt történeteinek és keletkezéstörténetének párhuzamosságára: egy 1799-ben hallott történet egyaránt 1812-ben jelenik meg a levelezésben és az emlékirásokban (*Az én naplóm*) is.

„Elborzadtam én 1799ben, midőn Szulyovszkj azt beszéllte, hogy ő és a' Homonnai Csáky Istvánné esküdt ellenségek voltak, 's ő Julist arra vette, hogy szövjön barátságot a' Csákyiné házában lakó Ployer Kisasszonnyal, 's correspondeáljon vele titkon, 's írasson-meg a' Ployer leánnyal magának minden titkot a' mi a' Csákyiné házában esik. Ez meglett. Csákyiné soha sem tudta, miként tudhat a' cronique scandaleuseból Szulyovszkj mindent, 's gyanúba vette Ployert, ládáját felnyitatta, 's ott lelék Julisnak egész Correspondentiáját, tudakolódásait,

Instruciójait.” (KazLev, 9/2132, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1812. jan. 23. Vö.: *Az én naplóm...*, jelen kötet, 259.)

1812. ápr. 2-án Kazinczy felkérte Szemere Pált és Helmecey Mihályt a levelezés kiadására; közben Szemerét életrajzírójának is szeretné megnyerni (Szemere talán éppen ezért biztatta később Kazinczyt önéletírásra). A levelezés és az (ön)életírás kiadásának gondolata egy időben jelentkezett (vö. MEZEI 1994, 120). E levélből tudható, hogy Kazinczy egy hete kezdte el letisztázni *Az én naplóm*at, és ekkor 1803 júniusánál, a 171. lapnál tartott: ez a két adat megegyezik az általunk ismert szövegforrás adataival. Kazinczy – e levél szerint – szabadulása óta vezetett egy általunk már *nem ismert naplót*.

„Szeretném, kedves barátom, ha Te ezt a’ munkát [a levelezés gondozását – O. L.] együtt tehetné meg Szemerével, kit én rég olta Biographusomnak óhajtok, és a’ ki által magamnak ezt félig már meg is ígértettem. [...] Ezen munkának, (Leveleim’ Gyűjteményének) nem lehetne más célja mint az, hogy Literaturánk progressióját fessék. [...] Épen ma egy hete kezdém Naplómát 1801 olta tisztázni, hogy valaha fiam olvashassa, mert én Jun. 28dika olta 1801. Naplót tartok. Már a’ 171dik lapot írom és még csak 1803 Júniusában vagyok. Tegnap tevém papirosra akkori Pesten léteemet, ’s feljegyzém hogy Horvát István Jún. 16 és 17 közt szobámba hála; feljegyzém, melly igen sajnálom, hogy némelly jóknak intése – hogy féljek a’ titkos Polizeytől, melly még barátimat ’s dolgozó társaimat is hozzám és reám küldheti – sem ez eránt sem Révai eránt nem mutattam egész bizodalmat! Kipótolhatóan örömeiktől fosztottak-meg!” (KazLev, 10/2267, Kazinczy – Helmecey Mihálynak, Széphalom, 1812. ápr. 2.)

1813. szept. 4-én Kis Jánosnak megírta, hogy Szemere a „biographiája” megírására kívánta rábírní. Kazinczy viszont azt tervezte, hogy összegyűjti és át-, ill. újraírja leveleit, némelyiket akár emlékezetből is, majd ezeket a szövegeket **önéletrajzi elemekkel** kiegészítve adja ki.

„Szemere arra akara bírni, hogy Biographiámat írjam-meg. Azt sem szerénységem, sem kevélységem, sem ízlésem nem engedi. Melly génie tudna ebből egy művész munkát dolgozni! – A’ helyett valamit készíték a’ mi ehhez jól hasonlíthat, és erre Te adtad nekem a’ gondolatot. Két három esztendeje lesz, hogy Pesti barátimnak azt tanácslád, hogy szedjék össze leveleimet, ’s a’ mi nyomtatható vagyon benne, adják-ki. Most tehát Levelezőimtől kölcsön fogom venni leveleimet, s övéikkel együtt végig olvasom, a’ mi a’ Publicumot interesszálhatja, kiszedem, ’s új stílusba öntöm, ’s haladék nélkül kiadom. Meg fogom vallani, hogy új formába vannak öntve, és hogy sok leveleimet emlékezetemből írom. Szüléimen, életem első esztendein, oskolai ’s patvaristai koromon kezdem, ’s elbeszéltem mint fejlődtek-ki tehetségéim, mint lettem Íróvá, mint jöttem szövetekezésbe Rádayval, Orczyval, Báróczyval ’stbb ’s ezeknek képeiket festem, elbeszéllem hol voltam velek, mik felől beszélünk; elbeszélésem életemnek szebb scénáját, ’s Leveleim hasonlítani fognak Mathissonnak leveleihez. A’ tőlem kitelhető elegantiát adom-meg nekik, hogy némelly olvasót a’ dolog, némelly mást a’ stylus interesszáljon. – Még e’ holnapban hozzá fogok e’ munkához, ’s fél esztendő alatt kész leszek két vagy három kötettel. Megtörténhetik, hogy Leveleim nyolcz kötetre is fognak nevedekni.

E’ célra az szükség, hogy Te is küldd hozzám leveleimnek csomóját, mert Pesti barátim bizonyossá tesznek, hogy az nálad meg vagyon.” (KazLev, 11/2510, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1813. szept. 4.)

1813. nov. 1-jén művei kiadásának tervezésekor együtt kezelte Kazinczy a levelezést és **önéletrajzi írásait**.

„Dolgozásaim egy cím alatt jelennek-meg, de négy osztályokban. [...] a’ Harmadik osztály: LEVELEK. ÉLETSEM NEVEZETESEBB EPOCHÁJI.” (KazLev, 11/2542, Kazinczy – Helmecey Mihálynak, Széphalom, 1813. nov. 1.)

1816. ápr. 19-én Kazinczy hozzákezdett *Az én életem...*-hez – feltehetően a *Kazinczy Ferencz’ Élete...* [I–II.] alapján. Kazinczy ekkor Kölcsey Ferencet és Szemerét mondta az önéletrajz ösztönzőjének.

„Kölcsey újabb levelében is unszol, a’ mire ő és Pali rég olta unszolnak, hogy írjam meg életemet. – Elővévem papirosaimat, ’s két nap olta folytatom. Szebb mint képzelni mertem; ha tovább is így megyen, igen szépen fog elsűlni. Titulusa ez:

AZ ÉN ÉLETEM

barátimnak, Literaturánk' barátjainak,
's legközelebbi gyermekimnek.

KAZINCZYTÓL.

Ilyen forma a' Göthe Aus meinem Lebenje is; tudnillik a' titulusa, mert különben a' kettő közt nincs hasonlatosság, 's úgy írom, mintha azt nem is olvastam volna. Nem Chroniconi renddel megyen a' dolog, hanem poetai öszvefűződéssel, és a' mi benne legjobb, meleg szívvvel és az elmének, jó kedvnek, csintalanságnak elég benigna venájával." (KazLev, 14/3191, Kazinczy – Helmeccy Mihálynak, Széphalom, 1816. ápr. 21.)

1816. ápr. 30-án már készen volt *Az én életem...* első könyve.

„Gróf Desőffy József April. 30d. betért hozzám [...] 's én neki által adtam Biographiám' első Könyvét, mert még csak az vala kész [...] Desőffy Máj. 5dikére ígérkezett, 's 13dikán ére hozzám. [...] Megvallá visszaadván kézírásaimat, hogy Biographiámon kívül semmit meg nem olvasott, mert azt sokszor 's nagy örömmel olvasta, 's kért hogy a' többit hadd vihesse-el. [...] 'S a' Trattner rettenetes levele, mellyben engemet solemnissime tanít *mint kellene dolgoznom*, 's ez a' Cicero, 's Biographiám annyira elfogtak, hogy a' Messziához hozzá sem nyultam." (KazLev, 14/3212, Kazinczy – Helmeccy Mihálynak, Széphalom, 1816. máj. 16.)

1816. máj. 3-án Kazinczy az írás jelenéig (1816-ig) tervezte *Az én életem...* folytatását. Ekkor három könyvvel számolt, szemben a fennmaradt kettővel: 1. könyv 1779. júl. 13-ig, 2. könyv 1794. dec. 14-ig, 3. könyv 1801. jún. 28-tól. Tehát a fogság kimaradt volna, ami alátámasztja azt a levéلبeli állítást, hogy Kazinczy meg akarta jelentetni az önéletrírását. Kazinczy az általunk ismert kéziratból idézett, a levélben megadott kéziratoldalszám és a szöveg is megfelel kiadásunk szövegforrásának: az oldalszám azonos, szövegben csak kisebb eltéréseket találunk. Kazinczy ekkor a 85. oldal körül tartott, vagyis az 1779. szept.-i események elbeszélésénél.

„[Gróf Dessewffy József] Vasárnap ide jó, itt hál, hétfőn dél után megyen. Oda adám neki olvasásra Aprílben dolgozni kezdett életemet, melly három Könyvben, 's egy vagy két Kötetben fog megjelenni ez idén vagy esztendő alatt. Az első megyen azon napig, mellyben Iskoláimat bérekesztém 1779. Júl. 13dikán. – A' második elfogatattasom napjáig, 1794. Dec. 14d. – a' harmadik kiszabadulásom napja olta 1801. Június 28dikáig [tollhiba! – O. L.] a' munka berekesztéséig. Fogságomról nem lesz szó. Holnap vagy még ma Pesti Jurátusságom fordul elő. Látni fogod, együtt fogjuk olvasni Kolozsvárt a' mi addig kész lesz.

Ez a' munka formális ángoly kert a' compositióra nézve. Új meg új interessánt scének, 's mindenik váratlanul jó, mindeniknél kedves a' múltás. Hol magamat festem, hol azokat, a kiket csudáltam, példányaimmá tettem, hol a' kort, hol a' costumöt, hol a' tudományok 's iskolák állapotját, hol a' Nyelvét 's Literaturáét. A' tón hol komoly, hol eleven, hol humoristisch. Sem a' Franklin' élete nem forog előttem, azt Brünn és 1796 olta nem olvastam, sem a' Marmontelé, sem a' Göthéé (ezt Febrban olvasám, de csak reptébe 's félre tettem, hogy munkám copie ne legyen); magamból van szedve minden, 's mindennel meg vagyok még elégedve. De te, Szemere, Kölcsey, Helmecczi, Szent Miklósi, Tóth László, Kis Superint. olvasni fogjátok, hogy ítéleteketek értsem. Mert képzeled melly zivatar vár értte. Azt sem fogják nekem elnézhetni, hogy életemet írni mertem.

Élj szerencsésen kedves barátom. Csókold Carloszt, Lajost, Bölönit. Mélt. Kenderesy Urnak egy hosszú genialis levelét vettem. Ollyan az mint a' Höllen-Breughel' festései. Setét és világ, angyali szépségű emberiségek és ördögök együtt. Alig várom hogy a' Valónak ezt a' tiszteletes barátját szívemre szoríthassam.

Életemnek második könyve pagina 85. így kezdődik: Sept. 9d. 1779. patvariára mentem Milecz Sámuel Urhoz, ki Kassán lakott. Abaúj¹ és Torna Vármegyének Táblabírájához, 's a'

¹ Hász-Fehér Katalin jegyzete: „Váczi szerint innen a levél idegen kéz írása. A kézírás azonban nagyon hasonlít Kazinczyéhoz, legfeljebb az elírások tanúskodhatnak idegen kézzől.”

Keglevics-ház' Tornai és Sztropkai jószágainak Fiscalisához. Atyja, Posonyi Predicátor, ezt a' fiját gonddal nevelte, 's a' természet neki elég jó mértékben adá minden ajándékait; de a' csaknem asszonyi csinoskodás 's apróságos rendhez szoktatott élete nem engedték hogy lelkének szokatlan kimiveltetést adjon; azt ő Verbőczy mellé talán nem is nézte épen szükségesnek. Csinosabb embert, csinosabban tartott szobákat mint az övéi, nem láttam; vasárnap reggel olta szombaton estig minden pillantásban azon helyen lehetett volna látni író-szereit, ollóját, papirosát, húsz harmincz darab könyvét; 's az idegen azt mondhatá, ha be lépett és őt nem az első hanem a' hátulsó szobákban lelte, hogy ezeknek lakosa rég olta nincsen honn. Az illy csinos embereknek ritkán marad idejek, egyebet is csinálni. Egy jól-nőtt, széparczú, komoly de nyájas, igen nemes-lelkű, igen jó ember, kinek minden baja, minden vétké az volt, hogy nem mer vén házassági jelentést tenni, közel ötven esztendőt ridegen élt-el. Házára 's konyhájára egy nálánál éltebb, rövid, zömök, csillogó-szemű, fogatlan asszonyság, egykori Prókátor-társának özvegye viselt gondot, 's az alsóbb szobákban lakott, mi ketten a' négy vagy öt felsőbbekben. Principálisom az öreg, zömök, csillogó-szemű, fogatlan, imádkozni 's énekelni nagyon szerető német-asszony halála után, jóval később mint a' hogy én onnan eljöttem, úgy házasodék-meg, mint azok szoktak, a' kik feleséget kérni sokáig nem mertek, 's későn jutnak annak értésére, hogy asszony nélkül lenni nem jó, asszonnyal, kivált széppel és fiatalkéval, nem rossz.

Ez a' magát örökös hallgatásra kárhoztatott jó ember nem ereszkedik ugyan velem nyájaszkodásokra, és ha hozzám szállania kellett, elébb mindég egyyel pirult; de nagy gondja vala, hogy minden Cselédi szolgálatoktól megkiméltessen. Azok akkor még a' patvaristáknak kötelességeik voltak, 's kevés patvarista dicsekedhetik az én szerencsémrel, hogy a' csizmahúzás' és csizmatisztítás' tudományában nem gyakoroltatott. Épen arra degradálnom magamat, kedvem ugyan nem volt, 's még kevesebbé volt volna, ha az kívántatott volna tőlem; de maguk a' szolgálatok is elvesztik azt, a mi benne alacsonyító van, mihelytt önnként és csak figyelemből tészük; 's így én magamat Principálisom eránt azoknak örömmel vettem alálok. Gyermekaink egykor cselédek voltak, most Úrfiak; egykor rabok voltak, most senkitől nem függnek, senki eránt nem mutatnak figyelmet; mind ez hiba, mind amaz; de amaz nem vala olly veszedelmes következtetésű. Ha útra menénk, ámbár engemet a' természet csatlósnak nem szült, nem csak köttettem, hanem kötöttem is párnaszákját, 's ha az út egyenetlen vala, látván hogy Principálisom minden billenésre magán kívül van, 's nem retteg kevesebbet mint a' nyaktörés, ki szoktem mellőle 's kis sullyommal helyre igyekszém hozni kocsinknak korbáját a' mint az tőlem kitölt. 'S olyankor ő mindég elpirúla, szintén füleiig, 's nem tévedek-meg ha azt hiszem, hogy ez a' pirulás nem csak a' félelem által vala támasztva, hanem a' Sternei Hermeneutica szerént azt is tette, a' mit mi közönséges emberek e' szóval szoktunk tulajdon cselédjeinknek is jelenteni: Köszönöm. De az én Principálisom köszönni is szégyenlett, hogyne szégyenlett volna tehát leányt kérni?

Én a' portrékat 's costumeket apróságos gondokkal festem-ki, 's meg lehet, hogy ezek által némely Olvasómat elúnasztom; de nekem épen ezek az apróságos vonások látszanak leginkább érdeklőknek, midőn a' nem láthatott emberek felől vagon szó. 'S mi teszi különben azt, hogy midőn nevezetes ember' szemléléséhez van módunk, látni óhajtjuk azt, ha vele beszédbe nem eredhetünk is? 'S minthogy a' múlt idők magyar costumjeit a' maradék nem látja majd a' szerént rezekben, mint a' XIV. Lajos' korabeli Párizsiakat a' Picartéin 's a' Chodowieczkyéin a' nagy Király' korabeli Berlinieket; ezek az én vonásaim poltólékül lehetnek e' részben a' később nyomoknál. – Míleczi Úr egy Májusi szép vasárnap levendulaszín ruhájába öltözött, 's a' térdig-érő nyusztal-prémezt menté mellé karmazsin-színű atlasz arannyal igen ékesen 's igen gazdagon ki tűzött lájblit veve. Nadrága' szíjára egy horgon felakasztá könnyű ezüst kardját, mely csaknem horizoni lineában álla oldalán; fejére három szegű kalapot teve-fel; jobbábra nádját vevé, 's így ment öszve nem öltött karral a' biczegő, fogatlan, de tűz szemű Pl.né oldala mellett ki a' templomba. Hajait röviden hordá, 's azok a' gallér körül fel kondorítva állottak, púderesen, pompodésan. Később kopaszágát tourral fedte-be s minthogy így fejének első felével változtatást teve, változtatást teve egyszersmind a' hátulsó felével is; 's a' fel kondorított hajak czafliba fonattak. Én nagyon nyalkácska soha sem valék; pedantság nélkül, szántam az időt az ollyanra, 's az igen csinos embert alig nézhettem mosoly nélkül; de ezt az Urat mind a' mellett nem lehetne nem csudálnom; soha az én szemeim szebben-chaussirozott embert nem láttak; 's

fel nem tudtam érni, mi világ csudája lehet, hogy ennek lábain egészen másként álla, mint más Ádám Atyántól származott emberkéén az ezüst keskeny sarkantyúval ékeskedő kordovány-csizmácska. Nem jött ki az a' maga innata formájából még mikor megkopni már elkezdett is, holott az enyém, és a' másoké már az első napokban, hogy a' Balás Uram' Officinájából kiléptek, tele valának ráncokkal. Alig tudom elhítenni magammal, hogy Verbőczinek szebb-csizmájú követője lett volna, vagy valaha lehessen.

Ebéd után Tornára kelle kimennünk. Az idő szép volt, 's éjszakára Tornai Vice-Ispán Bárczy Imre Úrhoz akaránk menni, 's így Principálisom jónak látá meg nem változtatni öltözetét; úgy üle-fel a' posta kocsi, a' mint délelőtt öltözve volt. De midőn már messze valánk a' Vároستól, borongani kezdének a' fellegek, 's Nagy-Ida és Szeszta között reánk jöve egy rettenetes, de hamar elment zápor, úgy hogy a' felkondorított haj csirizze vált, az atlasz lájblí pedig, két köpenyegen keresztül is jól megázott. (Embterlen szive van Olvasómnak, ha a' csinos embert e' rettenetes esetben nem szánna.) Én ötet szántam, nem magamat; rajtam nem vala annyi rontani való, 's fiatal ember még örül, mikor a' veszély nagyságot éreztet vele, mert az az érzés néki váratlan. Felettünk dörgött az Ég, ropogott, 's a' Menykövek hullottak, de a mint látszék, nem közel. Nem látván sehol veszedelmet, emlékeztem Klopstock felől, ki az égi háborút gyönyörködve nézé, 's Vernetnek ismeretes rezére; 's ez még bátrabbá tett, a' veszélyt velem még inkább feledteté. Azomban most ismét csattana, 's úgy tetszett hogy a' lángfolyam az előttünk fekvő Szesztát érte; egy két perczig semmit sem láttak szemünk, magam is meg rándúltam; de szegény Principálisom úgy kapá-bé fejét, hogy a' két fő nagyot kocczana; 's az övé nagyot koccanhata, mert félig hajatlan volt. Valóban úgy vólt a mint hittük; a' vilám Szeszta alatt egy embert leüte egy keskeny ösvényen. Ketten mentek haza felé Szepsi tájékára, 's az elsőbb látván hogy társa nem felel kérdésére, visszapillant, 's ezt elterítve látja. Homloka veres volt, jobb pofájáról a' láng elperzselt a' bajúst és a' két három hét olta nem betrvált szakált, 's a' patkós bakkancsot le szakasztá 's messze el rúgta egyik lábáról." (KazLev, 14/3202, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1816. máj. 3.; a kézirat szerint javította Hász-Fehér Katalin.)

1816. máj. 22-én Kazinczy egy Kölcseyhez írt levelében Kölcseyt mondta az önéletrajz ösztönzőjének. Ezentúl beszámolt arról, hogy az „első könyv sűrűen írva 60 lap, 's tart iskolai esztendeimen végig” (a kézirat első könyve az 56. lapig tart). Kazinczy ekkor írta az ismert kéziratnak megfelelő utolsó, 100–101. oldalakat (1781. jan.). E levél szerint ekkor már négy könyvre tervezte *Az én életem...*-et: az 1–2. könyv a' ismert felosztásban, 3. a fogságig, a 4. a fogságtól.

„Az Uram Öcsém utolsó levele engem arra bírta, hogy életemet megírjam. Hozzá fogtam azonnal. Az első könyv sűrűen írva 60 lap, 's tart iskolai esztendeimen végig. – A' második patvaristái életemet foglalja magában. Most írom Eperjesen lételemet. A' 3dik 1794 xber 14dikéig folyt életemet fogja előadni. (Fogságom egy nagy hézag lesz; mert azt nem illetem.) a' 4dik lesz a' 28a Jun. 1801. – Ez a' Munka egészen Anglus kert. Egy szép az az interessans scénától a' másikkig viszem az olvasót téveszgető útakon, úgy hogy soha se tudhassa, mi fog következni. 'S hol egy nagy ember szobrához 's portréjához, hol kifejtőzémem' festéséhez, hol literaturai történeteinkhez vezetem, hol az idöket festem, 's azoknak costümjeit. A' Chronologiai rendet mesterség sok helyt kitalálni. A' humor, a' csintalanság, a' víg a' szomorú a' didacticus partiák szépen váltják fel benne egymást, 's minthogy a' Franklin életét 1796, a' Marmontelét 1807 olta nem olvastam, a' Góthéét pedig csak reptében, itt egészen originál vagyok. –” (KazLev, 14/3219, Kazinczy – Kölcsey Ferenchez, Széphalom, 1816. máj. 22.)

1817. máj. 7-én átengedte Szemerének a *Nyelvrontók* írását, amihez a nyelvújítási harcok közegébe illeszkedő önéletrajzot mellékelte.

„Örömet abba hagyom én a' *Nyelvrontókat*, hiszen az a' kevés a' mit két papirosra írva lát Uram Öcsém, egész Aprilisi munkám; egyebet egy holnap alatt nem tudtam dolgozni. Azalatt életemnek egy epocháját ledolgozhatám vala. Ha van valami becse dolgozásaimnak Uram Öcsém előtt, ne feledje ezt Uram Öcsém, 's a' Munka menni fog. Ne ijesszesse-el magát általa. Segélni fogom én a' miben lehet és illik. – Mi lehet ezen Munkájából Uram Öcsémnek, ha azt legelébb én, a' históriai dátumok miatt – azután Kölcsei, végre Szent Miklósi olvassuk-

meg, 's a' Munka úgy jelenéhdhet-meg, hogy annak készüléseit senki meg nem sejtí. Olyan forma lenne az mint a' mit Jénisch írt Góthének Írói érdeme felől. A' Munkát csak címjéből ismerem. – Góthe és K? ezt lehetne kérdeni. De kevélység nélkül, ha Góthét csak úgy tekintjük mint Nyelvmívészt, én vagyok, lehetek, az a' Magyarnek és most, a' mi 1800 körül Lessing és Klopstock után Góthe a' Németnek.

K. F. 1759. Octób. 27d. születék. Hol vala akkor Nyelvünk? Mít lelete akkor olvasni magyarul? 1772. szólala-meg Báróczi és Bessenyei, 1777. Baróti. K. látta a' fény' első gyenge felcsillámlását 's tüzet kapott. Atyja azt akará, hogy ő Író legyen. Anyja, ki 1774 Marz. 20. özvegyen marada, emlékezett férje' akaratajáról, 's tüzelte fíját. Így jelene-meg az a' nyavalyás firkálás, mely M. Orsz. Geogr. név alatt 1775. ada[tott] ki. 1776. Bessenyeinek Die Amerikaner nevű németül írt munkáját adá-ki Magyarban. (Bessenyei ez által M. Theresiának akara tetszeni, hogy szerelmeit Báró Grátznéval űzhesse, 's a' Császárné azt higyjé, hogy Hofdámája Bessenyeivel tudományos dolgok felől beszélget midőn együtt vannak.)

K. látott új csínt, francziaságot Bessenyeinek mázolásain, de látta a' tanulatlanság' szennye-it is. Bessenyei neki nem vala kedves olvasása, de nem nevette Bessenyeit, midőn mások röhögve kacagták; kedves olvasása a' (híres nevezetes) Kártigám sem volt, mellyet mások faldosva faldostak, mellyet Batsányi még 1790 is imádot. K.-nak bálványá a' Báróczi Marmonte vala, 's az marada még akkor, midőn a' Báróczi által fordított Dusch Moralische Briefejeit meglátta. Rendes, hogy K. Kassandrának csak első Kötetét sem olvashatta-el, nem talán 2 ívet is ezen nyomorult Munkából.

Visszább térék. – K. 10 esztendő korában Késmárkra vitetett németül tanulni. Hívtelenebb kezekre nem bízathatott mint Luth. Praeceptorai, a' Publicusok és a' Privátusok; ezek tudatlanok is voltak, nem csak hívtelenek. Hogy a' Németet Patakon el ne felejték, Luth. Praeceptorokat tartottak mellettük szüléji. Patakon a' tanulás úgy méne mint Késmárkon. Késmárkon és Patakon mindég a' Tugendschule volt neki az a' mi most Horázt, az az, az a' könyve, mellyet minden esztendőben olvas.

De végre a' poeticába vitetik. Ott nyíltak-meg szemei. Szerencsére Szathmári Paksí Sámuel vala a' poet[ikában] Publicus Praeceptor. Ez gerjesztgeté a' szikrát. Később Prof. Szent Györgyi, ki ötét a' görögben is iníiálta. Azolta Horázt és Virgíli vala minden gyönyöre, nem soha Ovid. Még Patakon annyira ment, hogy Tibullt is értette, szerette. Azonban mindig faragcsált magyar verseket.

'S most 1777. megjelene Baróti. K. versekben írt neki levelet. Baróti felelt. Kenyeres József Exjesuita és Kassai Académiai Pro-Director Patakra jött az öregebb Péchy Gábor Septemvir és Kassa Megyebeli Supr. Studiorum Directorral, ezek nagy számú Vendégekkel látogaták-meg a' Collégiumot, 's midőn mind az Auditoriumban valánk, Kenyeres felszóla: Hol Kazinczy Ferencz? Professorok, ifjak csudálkoznak. Engem első állítanak. 'S Kenyeres engem Pataknak úgy producál, mint én Kelemt az Erdélyieknek, köszönt a' Baróti nevével, kér, abba ne hagyjam a' Metricusságot, 's Isten tudja mit jövendől.

A' szikra gerjedezett; szégyeltem a' Geographiát és Podoczot, 's feltettem magamban hogy a' mocskot letörlöm, dolgozgtam. Siegartot fordítom. Bácsmegeit. Mindent a' mi kezembe akad.

Baróti, Rájnis, Révai. – Az én Poetám (de csak az Elegiákban) Révai, 's most is azt ítélem: méltán. Ugyan poetai (nem philologiai) érdemét tekintvén, mi Révai mellett az az irtóztató Mázoló B[aróti] és Rájnis?

Pesten Jurátus vagyok. Ráday. Orczy. Gr. Teleki József, László és István fíjait járatja hozzám, keresteti velek társalkodásomat, 's Cornides megkülömböztetve bán velem.

1785. Kassán V. Notarius leszek. 1787. (de anno, additionis 1788) nyomtattatik Geszner Idyllje. Rádainak ajánlom. Már Ráday ekkor egy kis tiszteletceskével bánt velem, Orczy pedig Örsön elzárkozik velem a' maga szobájába, 's együtt olvassuk Verseit, a' Barcsayét (de a' kit meg nem nevez) 's a' franczia poétákat. *Az én kis barátom* ez vala nevezetem Orczy körül.

Czirjék Mihály Gárdista meglátta Rollyt Bécsben 1785 táján, 's látta melly levis familiarításban ereszkedik ehhez az immoralis bolondhoz Gróf Sztáray Mihály Bécsben. Kéri

Rollyt, szerezne neki szolgálatot, hogy Duhálszki Bábit elvehesse. Rollynak tetszik a' leány, 's megtanulván Sztáraitól, hogy biztatni hazudva is illik, azt mondja nekik, hogy Czirjék és a' Kisasszony vele jöjjenek Felső-Regmeczre; itt újra fogják sürgetni Sztárayt, hogy Assessorrá tegye a' Kassai Kamaránál. Már annakelőtte Czirjék Pápistává is lett hogy kenyeret annál hamarabb kapjon. Czirjéknek Gárdai szabadsága kitölt, vissza kelle mennie. Rolly a' leányt megtartja, 's eléri nála a' mit óhajtott. Czirjék hivatalt nem kapott, lányát elvesztette. – Felső Regmeczen lévén, Rolly az Anyámat ebédre hívja, mi vissza őket. Czirjék előttem Abelardnak és Heloíznak leveleit in M. S. olvassa, meg sem álmodván hogy én is Anch io pittore. Én más nap mutatom neki Tómusokra ment dolgozásaimat, Geszneremet csudálja, Bécsbe megy, elbeszéli melly ifjúra talált, 's Báróczi a' hírt megviszi Pászthorynak 's Széchényinek. Széchényi Angliai 's Franciaországi útjában Gessznernek.

1785. az Ipam Supr. Stud. Director leve. Swieten parancsolja neki, proponáljon egy Pápista és egy Protestáns embert Inspectornak. Az Ipam Melczér Septemvirt (!) és engem proponal. Consil. Ladomerszki búcsút vesz Swietentől, Swieten ennek is ezt hagyja. Ez ezt feleli: Pápistát nem tudok, de igen egy Protestánst: *Kazinczyt*. Swieten azt hitte hogy öszvebeszéllt az Ipammal. Sagen Sie mir, haben Sie den K. nicht darum vorgeschlagen, weil ihn Graf Török empfielht. Kegyelmes Uram, ezt nem is tudtam. Swieten így felőlem sokat várt, Pászthory pedig engem tolt és vont 's azzá lettem.

Kassára jutván mint V. Notarius 1784, 's mint Inspector 1786. (ekkor valék Bécsben először úgy szólván, mert 1777diki ott létemet nem is tartom méltónak hogy említsem) igen gyakran valék Barótinál, 's mindég barátságos lábon vele, míg az ördög Batsányit fel nem hozta. – Midőn ez a' Piaristáknál tanult Pesten, 's még soha nevét sem hallottam, meglátogatám Horányit, 's egy fiú asztala mellett írt. (Horányi felől tudva van, hogy az ő tanítványai neki feleségei voltak.) Beszélvén Horányival, a' fiu praeceptorin hangon tarta nekem tanítást. Elhültem a' fattyú' impertinentziáján. Kassára jövén, engem *Kazinczy Uramnak* kezdte titulázni, maga honorárius Cancellista lévén a' Kamaránál, de akkor osztán megmagyarázám neki melly különbség van a' *K. Uram* (Herr K.) és a' *K. Ur* (Herr von K.) közt.

Baróti Jottista volt. B[acsányi] annál fogva tevé Ypsilonistává, hogy a' Jottistaság Kalvinistaság. Tudja Uram Öcsém mint vonám-ki magamat a' Muzéumból, mellyet én fundáltam. Higyjen nekem, Takács előtt B[acsányi] ezen czimboraság mellett kedves.” (KazLev, 15/3428, *Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1817. máj. 7.*)

1817. jún. 14-én elküldte Kölcseynek *Az én életem...-et*. Kazinczy ekkor már tartotta közölhetőnek önéletírását.

„Ha elolvasta Uram Öcsém Erd[élyi]. Leveleimet, kérem küldje vissza most. Itt küldöm Életemet. Ez így nem marad, 's nem Nyomatás alá való.” (KazLev, 15/3455, *Kazinczy – Kölcsey Ferenchez, Széphalom, 1817. jún. 14.*)

Eddigi leveleiben Kazinczy *Az én életem...* jelenleg is ismert szövegén túl egyszer sem idézett más szövegrészt: tehát nincs lappangó folytatás.

1826. okt. 31-én egy évtizede szünet után újra felbukkant a levelezésben az önéletírás témája, ekkor Kölcseyre hivatkozva **Toldy Ferenc** biztatta Kazinczyt élete megírására.

„Kölcsey azt beszélte egyszer nekem, hogy több évek előtt önbiographiáéhoz fogtál, s hogy nagy veszteség lenne, ha be nem végeznéd: az nemzetünk belső életének is ama korban historiája fogna lenni. Sürgetve kérlek tehát erre, most és mind addig, míg reá nem adod Magadat. Jelenben mindazáltal a mi czélunkra kevesebbet kérek, s még is sokat. Közöld velünk azon biographiai dátumokat, melyeket szabad lesz feldolgoznunk. Hívebb és melegebb szívekre, hidd el, nem bízhatod nálunknál.” (KazLev, 20/4704, **Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1826. okt. 31.**)

1827. jan. 12-én Kazinczy aggodalmát fejezi ki **Toldy Handbuchjához** írandó önéletrajzával kapcsolatban.

„Egész halom levelek várják tőlem a' választ, 's rég olta. Légyen ez mentségem, hogy kívánságot Biographiám felől, nem töllyösítettem.

De ezt nem csak a' sok dolog miatt nem tevém eddig. Csiklandós dolog magunk felől szólni; 's kivált nekem, kit szeretni olly sokan nem méltóztatnak. Csak nézzd-el Pestet. Nyugtót

kívánnék vég napjaimra, nem karczolgatásokat. Te vigyázz, kérlek, hogy a' mit rólam mondasz, nekem új ellenségeket ne csináljon, a' régieket nekem ne dühítse. Megküldöm a' mit gondolok hogy kívánsz.” (KazLev, 20/4726, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. jan. 12.)

1827. jan. 25-én Kazinczy elküldte Toldynak a kért **önéletrajzot**, ám azzal a megjegyzéssel, hogy „ezek nem arra valók hogy elmondd.”

„Édes barátom, Óhajtom tettel bizonyítani-be, hogy a' mit kívánsz, és tőlem kitelik, szívesen teszem; de hosszas tűnődésem után sem értem, mit írassak úgy magam felől, hogy várasodat kielégítse. Magunk felől szóllani bajos, 's ezek az örök félre-értések, ezek a' csúnya világos vagy titkos összeszövetkezések, virrongások, elkeserítenek. [...] Én azt hittem, 's hiszem, édes barátom, hogy Te a' felvött Iróknak igen rövid Notice-ját fogod adni; hogy az Olvasó legfeljebb születése napját tudja, lakását, hivatalait, mellyeket viselt, 's a' mi az Elmondást Írói pályájáról érdemelhetné, péld. mit mikor írt, 's mi ada rá alkalmat, hol lakott. – Imhol tehát a' mi eszembe jut, de téged arra kérlek, hogy használd azt vigyázással.

Születtem 1759. Októb. 27d. Ér-Semlyénben, melly Bihar Vármegyének postás magyar nyelvű helysége Debreczen és Károly 's Kálló és Nagy-Várad közt. Az anyám Bossányi 's Nagy-Ugróczi Bossányi Susána, egyetlen gyermeke vala Ferencznek, ki Biharnak fő embere vala, 's Dietai híres, az az hív, Követje. Ifjabb testvéreim 1. Dienes, Consiliarius, Biharnak Subst. V. Ispánja 1807. követje, † 1824. 2. László Oberster Davidovicsnak Magyar gyalog seregénél † 1807. 3. József, Alsó-Regmeczen és 4. Miklós még élnek, 's 3 leány.

Én Késmárkon esztendeig tanultam a' Német Nyelv kedvéért 1768. Azolta mind végig 1779. Patakon.

Házi Nevelőm egy oktalan Theologus volt. A' mit Atyám az asztalnál Vendégeivel beszélt, ha megkapta figyelmemet, én titkon papirosra vettem. (Anekdóták). – A' Grammatica és még inkább a' Káté nem fért fejembe, de a' Német Bibliában gyönyörűséggel olvasgattam azokat a' tüzes profétákat, még mikor nem parancsolták is. – Szerencsétlenségemre Praeceptorom rá akada az én titkos Commentáriusaimra, 's panaszosan mutatá-be az Atyámnak hogy íme ezen írások miatt nem megy a' Gramm. és a' Káté. Az Atyám megörült. Több esze volt mint Praeceptoromnak.

Patakon a' Syntaxisták is kezdének tanulni Görögöt, de nem tovább mint az első Declinatioig. Ezt azoktól kívánták a' kik Papságra akarták adni magokat; mi egyebek azalatt szabadok voltunk. Én hallgattam, de lopva. Egy lelkes Professorom (Szentgyörgyi István) megpillantá papirosaim közt a' görög Declinatioit. Ijedve feleltem, hogy az enyém. Ez tüzelt, hogy úzzem, 's álljak mingyárt Homérnak. Olly gyerek valék és annyira nem volt segédem, hogy ennek neve elrettentett, 's megelőgvém, hogy Anacreont baktathatom.

A' Poesisban valék otthon; de a' 4 soru stropha nem az én csemegém vala. Sokat tanultam meg Virgílból, Horáztból, 's egy barátommal a' Bodrog szélein mondogatánk a' mit tanultunk. Ez Deákka lévén, Bibliothecariusnak tétetett. Elzárkozáim vele, 's míg ő a' Theologusokat, én szüntelen a' medii et recentissimi aevi latin Poetákat forgattam.

Rhétor valék, 's hívatalt nem viselő Atyám (a' Calvín emberei akkor még nem lehettek Vármegye Tisztek) megholt 1774. Martz. 20d. Lelkes Anyám, – ah barátom, melly Magyar Asszony! – mindent elkövette, a' mit boldogságunkra nézve jónak látott. Egy Francia tiszt duellála Párizsban, 's megszökék. Duellála Róma körül, 's megszökék. Bécsben egy derék Pataki deák egy czédulával küldé Patakra hozzám. Az Anyám befogadta. 3 holnap múlva ismét ment. De én tudtam annyit, hogy már olvashaték; és ha iskolai esztendeimben Gessnernek a' Munkáit soha nem láttam is, a' Bibliothecának voltak francia könyvei.

Megjelene Kartigám. Az egész világ azt olvasta, 's Philosophiát tanuló ifjaink ebben lelék örömeiket. Melly dagály! szaladtam tőlök és Kartigám elől. – Egy új Bibliothecárius, látván hogy szeretek könyvet venni 's ismerni, hírt ada, hogy kezéhez 2 nyomtatvány küldetett eladás végett; Mesék, és sok kép van benne, de ő nem érti, ámbár a' könyv magyar. – Báróczi Meséji Marmontel után. Ut vidí, ut perii! Ezolta nekem Báróczi vala mindenem.

Szabó Dávid kiadá Verseit 1777. Megnyiltak szemeim. Egy levelet írtam hozzá distichonokban. Péchy Gábor Septemvir és Supr. Stud. Director Patakra jött, kísérve a' Kassai

Acad. Prodirectora által. A' mint mind együtt valánk, Kenyeres engem szállít-elő. Köszönte a' Baróti Sz[abó] D[ávid] nevében, 's kért, hogy abba ne hagyjam a' merést, az ifjakat pedig, hogy engem kövessenek.

Az Anyám emlékezék hogy megholt Atyám olly véggel fordítata velem valamit, hogy azt kinyomtattassa. Tudni akará, mi volt az. – Gellertnek valamelly Abhandlungja. – Parancsolá, hogy tekintessem-meg valamelly Professorommal. Ez nevette engem, az Anyámat, az Atyámat; 15 esztendő's gyerek, 's már Auctor! – Megírtam az Anyámnak. Ez parancsolt, ne szálljak senkinek; hanem a' legnagyobb titokban dolgozzam akár mit, hogy examenig kész lehessen.

Az Examen Juliusban szokott tartatni, ez pedig Május végén parancsoltatott nekem. Elunván az iskolai pensusokat (oh, melly tanítás akkor!), Magyar Ország Historiáját akartam tanulni olvasásból, 's a' Pray Ásiai Kötetén kezdém. Nem neveltsz? Mit tudék tenni? Egy nyavalás Compendium Geogr. Hung. írtam, 's az egyik rám ordíta: Quas tu ibi merces proponis? Reszketék a' következtől. De Superint. Szilágyi felkölt; egy két pillantással látta hogy a' Munka felette rossz; de azzal végzé, hogy valaha igen jót adhatok, csak a' kezdett pályát üzzem. – A' Professorok ezt látván elhallgatának.

Anyám hallá hogy rossz vala próbám, 's azt magam is mondám. Most jobbat kívána. Gyakorlatlan lévén, 's nem lévén a' ki vezessen, lefordítám Bessenyeinek németül írt philos. Románkját: Die Amerikaner. 'S ekkor megszűntem a' Könyvcsináló pályán. Egy igen tiszteletes leány szerelme Siegwartot fordítatá velem, 's Gesszner Idylljeit; de láttam hogy nem kell sietni. 1784. Vice Notárius lettem Abaujban, 's sokszor láttam Barótit. Izetlenebb embert nem képzelhetsz. Nála a' Latín Irók csak pedanteriából voltak valamik. De tiszteletes jó ember. Bacsányi Kassára jött. Mindég együtt valánk estve. Ez a' dölyfős ember nyargala az öregem, 's rajtam is akara; de én recalcitráltam. A' húr megpattant.

Egy estve nem vala jelen Bacsányi. Mondám Szabónak, hogy én holnapos írást kezdek. Igen; ha B.t is beveszem társnak. – Tiszta szívből. – Jön B. 's ezt teszi talpúl: A' Redactio háromból áll; két vótum győz. – Sz. mindég azt akará a' mit B. Kivonám magam, 's újat kezdek; Orpheust.

1786. Gróf Teleki Sámuel (a' Cancellárius) akkor Bihari Kir. Commissarius, Fő Notáriussá akara tenni Szabolcsban Vay József V. Ispán mellé; Szent Iványi Ferencz Kassai Kir. Commissarius Fő Notáriussá Abaujban. De Gróf Török Lajos (az ipam 1804ben) Supr. Stud. Director leve Kassán, 's unszolt, keresném a' Nemz. Iskolák Inspectorságát. Szerettem Vayt, Telekit, de még inkább Törököt, 's nem szerettem a' Politicai dolgok akkori folyamátját. Aug.-ban felmenék Bécsbe. Pászthory már tudta hogy Könyvcsináló vagyok. Swieten a' Minister fél óráig beszélte velem, 's megszeretett. Nov. 11d. (XId.) beiktattatám hivatalomba. Districtusom Magyar Országának negyed része volt. Melly szép hivatal, 's a' mixta iskolák mellett! 1500 fr. fizetéssel pengő pénzben. Egy Pápista Papnak arany medájl, egy másiknak veres övet adaték Swietennel. Tenyereken hordának a' Papok. Érzették hogy fejem szívem tiszta.

II. Leopold véget vete a' mixta iskoláknak. Így B. Prónay Gábor Exc. és Consil. Vay István, ez Pécsi, amaz Pozsonyi Fő Directorok, 's én a' 3dik 1791. Apr. 1. napján költ parancsára a' Helytartó Tanácsnak, elereszteténk, de azon ígérettel, hogy első nyílással már hivatalt kapunk. Én felmentem Bécsbe. Kegyelmes Uram mondám a' Ministernek, én örömmel szolgáltam, az ügy miatt; ettől elestem, más szolgálatot nem óhajtok. Excdat úgy néztem mint Atyámat, nem mint Előjárómat. Ha érdemlek valamit, engedje Excád, hogy kezét megcsókolhassam. – Swieten ide tartóá hidegen, (soha hidegebb embert nem képzelhetsz). De a' mint megcsókolám, nekem esik 's jobb és bal orczámat megcsókolja. Félre rántám magam, nem annyira hogy egy Minister, mint hogy egy illy hideg német csókol-meg. Nekem jöve nyomban, 's a' 3dik 's 4dik csókot nyomta orczáma. – Ezzel inkább kevélykedem, mintha Angyalok szállottak volna le hozzám az égből, hogy megöleljenek. Sírkövemre metszetném, ha illenék, hogy engem Swieten, Pászthory és Gróf Török Lajos szeretének.

Mit írtam, mit nyomtattattam, tudhatod; én bizony előszámálalni nem tudom; nem semmit titkon, 's a' hol magamat meg nem neveztem is, nem kívántam nem ismértetni. Sok rossz, de aliter non fit, Avite, liber. Más is rosszat írt. 'S nem semmit Censor engedélme nélkül.

1794. Dec. 14d. elfogattam Regmeczen az Anyám házánál; 1801. Június 28d. eleresztettem Munkácson. Szenvedtem Budán, Brünbnben, Kufsteinban, Munkácson. Sententiám nyomtatva van. Nem kell szégyenlenem azt. Munkácson a' Császárunk Nevelője Báró Riedl András Obristlieutenant volt a' szomszédom. Ezt és még hármat 4 holnapig én tartám, a' kemence lyukon nyujtván fel nekik az edelt. Mert ők napjában 4 rral tractáltattak; én főzethettem, öltözhettem, a' mint erszényem bírta.

1804. Novemb. XIId. elvettem kedves előljárómnak leányát. 4 fiam él, és 3 leányom.

Ezek nem arra valók hogy elmondj; de téged interesszálhatnak.

Legkedvesbb dolgozásom Emilia Galotti, Marmontel, és kivált Szalluszt. Nem képzelhetsz munkatűrőbb dolgozót, mikor látom, hogy előképem érdemi. Miért vesztém időmet fordításmások által, és énáltalam. Csudáлом tűzét, teremtő erejét. De legjobb Ódája is tiszta ízlet e? Tövisemre és Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: Das ist das geistreichste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat. 'S talán nem minden tekintetben hamis ítélettel. Epigrammjaim nekem, kivált a' görög ízlésűek, 's némelly Sonetteim igen kedvesek. Epistolám – Epistolák! Sermo merus.

Verseimet, míg magamnak meg nem felelének, ki nem eresztém kezeim közzül. Keveset eresztettem-ki, sokat elégettem. Mások többet adtak, több teremtő tűzzel, némellyek minden tekintetben jobbat; de, ha magamnak a' magam dolgozásom felől szóllanom szabad, azt mondanám, hogy a' régi ízlet az én verseimen van legigazábban. Berzsenyi méltán tiszteltetik mások által, és énáltalam. Csudáлом tűzét, teremtő erejét. De legjobb Ódája is tiszta ízlet e? Tövisemre és Virágaimra ezt mondá nem tudom ki: Das ist das geistreichste Werk, das Ungarn bis jetzt aufzuweisen hat. 'S talán nem minden tekintetben hamis ítélettel. Epigrammjaim nekem, kivált a' görög ízlésűek, 's némelly Sonetteim igen kedvesek. Epistolám – Epistolák! Sermo merus.

Széphalom Újhely felett nordwestl. eggy óra. Általellenben vele Toronya, 's az már Hegyaljának része mint Ujhely. Széphalom és Tornyá közt kaszálók és Toronya alatt rét. Toronya felett szőlő és erdő-hegyek. Széphalom megett nyugotra erdők, 's magas vad, de szép hegyek.

E' világ minden szugolyáji közt, kis
Széphalom nékem te nevensz leginkább.

(KazLev, 20/4731, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. január. 25.)

1827. jún. 10-én Toldy ismét Kölcseyre hivatkozva sürgette Kazinczy önéletírását. Toldy adata szerint *Az én életem...* Kazinczy patvarista koráig készült el; jelenleg is csak ennyit ismerünk e szövegből.

„Kölcsey beszéllé nekem, hogy ezelőtt több évvel felolvasád jelenlétében Életed, gondolom patvarista-korodig víve, s hogy az remek. S még többet monda, mi mohón váratja velem a megbecsülhetetlen könyvet.” (KazLev, 20/4789, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. jún. 10.)

1827. jún. 19-ei válaszában Kazinczy *Az én életem...* elégetését fontolgatta, helyette a „Pályám' Naplójit” kívánta folytatni: vagyis ekkor már írta a *Pályám' Emlékezete [I.]*-et. Az új önéletírását a fogságáig tervezte. A *Pályám' Emlékezete [I.]* ma már nem ismert kéziratának első része ekkor a pesti szerkesztőknél, Toldynál és/vagy Szemerénél volt. A munka kiadásra készült: számolt a cenzor törléseivel, szövegjavítást kért a szerkesztőktől és a „Pályám Naplójának íveit még a' Könyv elkészülése előtt” kérte a pestiektől.

„Biographiám, tudnillik a' mit K. [Kölcsey – O. L.] remeknek monda, előttem olvashatatlán. Nem égettem-el, de elfogom. Bár időm legyen Pályám' Naplójit (nem Annálisait – a' szó kevésyén hangzik, a' mellékideák miatt) folytatni. A' mi 1794. Decemb. 14dikéig következik, nagyon interesszans lesz. Az Olvasó, ha szíve van, nem veszi rossz neven, hogy olly gyónásokat nem teszek magam felől, mint Rousseau, hogy péld. Madame de Warens körül mit csinála; sem azt nem, ha magamat némelly szép scénájiban életemnek ragyogtatom. Bizonyosan elmondom, hogy engem Swieten megcsókolt, 's köszönje az Olvasó hogy trombita szó alatt nem nyargalom végig az úczákat, 's úgy nem hirdetem-ki. El fogom azt is, hogy a' Császár 1792. Jún. talán 8d. nekem melly gyönyörű szót monda – ha a' Censor ki nem törli. Mint mosolyog rajta majd némelly Olvasó, arra semmi gondom. Lesznek annak olly Olvasói is, a' kik azt megértik.

Minekutána annyi barátsággal vagy erántam, kérlek, pillants belé a' Pályám Naplójiba, 's ott a' hol a' Ladomérszky név ad annum 1785. előfordúl, tedd oda keresztnevét: Ladomérszky István. Tegnap haza futék, felkeresém a' keresztnevet, 's rá találtam. Az illy kicsinsyések' ki-pótlása nem esik rosszúl. A' név után hozzá tehetnéd: Consil. és Assessora a' Kőszegi District. Táblának, hol az igen véres fiatal ember nem sokára azután meghala.

Szemerét, Bártfait 's kivált az én igen kedves barátnémat, ennek asszonyát, kérlek tiszteld. Szemerének vettem levelét. Bár Szemere Pályám Naplójának íveit még a' Könyv elkészülése előtt nekem postán megküldené." (KazLev, 20/4791, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Széphalom], 1827. jún. 19.)

1827. jún. 21-i levélből kiderül, hogy a Szemerénél lévő kézirat, akárcsak a Tudományos Gyűjteményben fél év múlva megjelenő *Pályám' Emlékezete [I.]*, §-ra van osztva. Kazinczy személyes emlékeit nyomtatott források alapján igazította ki, fogalmazta meg (vö. az előző levéllel).

„Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11dik Kötetében lap 205. hogy II. József parókát 1783 olta hordott, és így nem előbb. E' szerint kérlek, édes barátom, téged és Szemerét, hogy Pályám Naplójiban keressétek-fel azt a' lapot, hol beszéllem, hogy Józsefet 1770. Május 20d. láttam, 's parókásan. Ezt töröljétek-ki, 's tegyétek inkább oda ezen parenthezist:

(Parókát csak 1783. olta horda, rheumája miatt).

Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a' Ladomérszky név után tegyétek oda: István. – Keresztneve eránt kétségem támada, mikor írtam; azolta megtekintém." (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.)

1827. júl. 16-án Toldy visszaküldte Kazinczynak a *Pályám' Emlékezete [I.]* kéziratát és ennek másolatát Szemere Pál kézírásával és javításaival. Toldy rousseau-i vallomásokot és Baróti Szabó iránti kíméletet kért Kazinczytól.

„Veszed tehát Önbiographiádat mind saját kéziratodban, mind Szemeréében azon elrendeléssel, melyet ő javasol. Azon kívül némel apróságokat is változtatva fogsz találni, melyekről Sz. személyesen ohajtana Veled értekezhetni, s minden lehető félreértést így megelőzhetni. Én a sok §-t nem szeretem; de szeretném ha a lapok oldalain annyiszor a mennyiszer ott állának az esztendők. Engedj egy kérdést: vajon nincsen-e az egész több tartózkodással írva, mint a mennyit a historiai interessze enged? Úgy ohajtanám írva látni e munkát, mint Rousseau gyónásai vannak. Keveset szólsz magadról. Megismerkedünk a tisztviselővel s még nem a gyermekkel és ifjúval. Baróti iránt valóban kegyetlen vagy. Szemere az Általad írt életrajzolásokat is összegyűjtötte, s felküldte hogy használhasd, ha valamelyik tán nem volna kezednél." (KazLev, 20/4810, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. júl. 16.)

1827. júl. 24-én Kazinczy visszaküldte Pestre a kéziratot: vélhetően ez a Tudományos Gyűjtemény 1828-as évfolyamában megjelent *Pályám' Emlékezete [I.]* első felének forrása. Kazinczy elfogadta Szemere javaslatait, de ismételten elhárította a rousseau-i vallomásokot.

„Nyalábotat Teleki maga adá kezembe; én Önbiographiámat azonnal megolvastam, lepecsétlém, 's még az nap visszaadám a' Grófnak hogy juttassa kezedhez. Nincs ellenemre a' mit Szemerénk veled teve, sőt azt még köszönöm is neki. – Azt jegyzed-meg hogy már megismerkedétek a' Tisztviselővel, 's még nem ismeritek a' gyermeket és az ifjút. Barátom, forró köszönet értte, hogy ítéletedet, ohajtásodat szabadon hallatod; valóban barátokhoz az illik, 's az illy szabados, bizakodó, nemes szállás igazi jótétel. De hát mit írhatnék én gyermeki 's ifjúi koromról? Szerénységem nem engedé hogy magamról többet mondjak, és ha mondhatnék is, többet mondani nem akarok. Nem magamat akarám festeni, hanem azt a' kort, melyet éltem, 's annak jól vagy rosszúl nevezetes fiait. A' Mikrológiát nem kerültem; az olyan a' mostani időnek is már, igen kedves; hát majd a' később századoknak. Némellyeknek még portréjokat is adom, 's a' var a' Kalmár' képén úgy essentialis portéka, mint lábán a' málybőr csizma, 's fején a' beliszteztet paróka. Baróti úgy van festve, hogy ötet utálnunk kell. Kivéven hogy ő nagyon szerette a' hazát és a' Nyelvet, én felőle jót mondani talán nem tudok, tudok mondani sok rosszat. Az Ipam Supr. Studior. Director volt, 's ellene egy fertelmes csoport kelet-fel; meg akarák bukattani, mert Nagy Mestere vala a' Kőművesek Lózsijának. Én ezekről semmit sem tudtam, neki már akkor is híve. Eggy estve meglátogatám Szabót. A' mint beléptem, elijede, 's zsebkendőjét papirosára veté. Úgy hittem, hogy verse készül, de titkolja, míg majd elő fogja önkényt mutatni.

Elfelejtetem vele papirosát, 's kértem, bizonyos könyvet adna kölcsön. Míg ő kevés könyveihez ment, versére pillanték, 's mit láték: Egy gaz delátiót Török Lajos ellen. Elborzadva kapám-el szeméimet, 's meg nem olvasám; azt tiltá a' becsület. –" (KazLev, 20/4812, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. júl. 24.)

1828. jan. 12-én a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését átvevő Vörösmarty Mihály Kazinczy jóváhagyását kérte, hogy az önéletírás első, már cenzornál lévő részét ő közölhesse. Szemere tehát átengedte Vörösmartynak a megjelentetést. Ebben a levélben olvasható elsőként a „Pályám emlékezete” cím. Vörösmarty szerkesztőként apróbb változtatásokat javasolt, és aggodalmát fejezte ki, hogy Kazinczy esetleg máshol (is) publikálni akarja művét.

„Minden ösmerősim 's barátaim között Szemere volt, a' ki kész munkákkal segíthetett. Szívességéből bírom a' Tekintetes Urnak «Pályám emlékezete» című munkáját is. Gyönyörrel, 's nagy részvétellel olvastam a' szép töredéket, 's minthogy Szemere fölvehetése felől a' Tns Úr' akarattjáról is biztossá tett, olly bizodalommal vagyok, hogy folytatását tőlem meg nem fogja vonni. A' munka Censornál van, 's az első kötetben már kezdete lesz.

Két észre vételem van, a' mit nem magamért, hanem az ügy' kedvéért teszek. A' pálya emlékezetében egy környülmény említetik, a' Vármegyékhez az idegen nyelvnek országos behozása. A' Ts. Úr itt örömet, 's gyönyörűségét említi. Megvallom ezen két szót semmivé kívántam volna tenni, de ha magamat kivésem is, úgy hiszem sokak előtt igen különösnek fog tetszeni, hogy országos fölforgatásakor nyelvünknek volt ollyan, a' ki örülhetett, 's gyönyörét találta abban, hogy magát egyebek' tudatlansága miatt szomszédink' nyelvében a' rá parancsolt fordítások által gyakorolhatta.

Másik az, hogy egy helyen az ügy nevezett scripták hosszabban említetnek, mint talán azokat az olvasó kívánhatná.

Ezekre nézve az volna kérésem, méltóztatnék a' jövő Postával (mert a' munka már sajtó alá megyen) tudósítani, változtathatók-e e' két helyen Szemere tudtával úgy, hogy az első helyen az öröm, 's gyönyörűség elmaradjanak, a' másikon egyéb módosítás vagy rövidítés által. Egyébiránt én olly tisztelője vagyok akarattjának, hogy az ellen csak betűjét sem mozdítom ki helyéből, 's észre vételeimet csak olly reménnyel tettem, hogy, ha kedve ellen vannak, azokat el fogja felejtteni. [...]

Azt is hallom, a' Ts. Úr a' Minervába is akarta e' munkáját adni, méltóztatnék ez iránt is megnyugtanni; mert nem szeretnék második lenni annak közlésével.” (KazLev, 20/4891, Vörösmarty Mihály – Kazinczynek, Pest, 1828. jan. 12.)

1828. jan. 21-én Toldy értesítette Kazinczyt, hogy megjelent a Tudományos Gyűjteményben a *Pályám' Emlékezete [I.]* első része. Azt is megírta, hogy a közleményben a mínuszokkal teli sorok a cenzor törléseinek nyomai (két helyen található ilyen sor: az apa halála utáni családi gyászt leíró, és a gróf Sztáray Mihályról és a kanonok Forgács Ferencről [?] szóló oldalakon).

„Ezen kivül még a Tud. Gy. januáriusi füzetében jelenik meg Pályád Emlékezete, s ki az ilyeket kimerítöleg szereti, ott mindent meglel. A minuszokkal teli sorok a censor kegyetlen kezének nyomdoki. Már ki vala nyomtatva az ív, midön azon gond szálla meg, hogy talán neheztelni fogsz azért, hogy az ok ki lévén törölve, az okozatot én nem törölém ki. De hiszen hazánkban [senki] sincs, ki sorsodot ne tudná, az idegen pedig gyaníthatja.” (KazLev, 20/4893, Toldy Ferenc – Kazinczynek, Pest, 1828. jan. 21.)

1828. febr. 13-án Toldy jelentette, hogy megjelent a második része is a *Pályám' Emlékezete [I.]*-nek, és hogy a pestiek várják a „kevesebb elfogódottsággal”, de a fogság kihagyásával írt folytatást.

„A Gyűjt. 2-dik kötetében már ki van nyomtatva az, mi Pályádból hátra maradt, s nincs köztünk, ki ezen interesszans munka folytatását ne óhajtáná. Ha nekem ifjúnak, s tanítványodnak, Neked tisztelve szeretett mesterem, szabad valamit javaslanom, arra kérlek, folytasd azt úgy, mint ha nem a veled-élőknek írnád, hanem a jövődőségnek. Többet fogsz így mondhatni, s kevesebb elfogódottsággal; s ha az akkor fog a község kezeibe jutni, midön többé nem leszesz – a mi adja istenünk, hogy igen sokára légyen – a magyar ügy fogja azt nézni, mint egy szent ereklyét, s engesztelődve, bánkódva s Feléd visszasóhajtva fog bájos szavaidon csüggeni. Mert el lehet-e most mondanod fogságod történeteit, midön még élsz? De még szabadabban szólhatsz így utolsó huszonöt évedről, a nélkül, hogy az élők ellened felzendülnének. Azonban

most jut eszembe, hogy még egy tíz évi periodusod hátra vagyon (1784–94), melyet életedben közölhetsz, s vajha közölnéd minél előbb!” (KazLev, 20/4902, Toldy Ferenc – Kazinczy, Pest, 1828. febr. 13.)

1828. okt. 21-én fejezte be Kazinczy a harmadik negyedét a *Pályám' Emlékezete [I.]*-nek Továbbra is tervezte a folytatás megírását (a fogság kihagyásával). Toldy közvetített Kazinczy és Vörösmarty között. Kazinczy most Szemerét mondta az önéletírás ösztönzőjének.

„E' pillantatban végzém-el Pályám' emlékezetének folytatását 1789ig, 's ennek kell jönni a' Tud. Gyűjt. Novemberi darabjába. Mondjad azt Vörösmarti barátunknak. Megbecsülhetetlen dolgok fordulnak-elő benne, mind Literaturánkra nézve, mind azért, hogy Rádayt, a' Széchényi István atyját, az Egri Püspök Eszterházit és a' Rozsnyait festik. Mit köszönhetek Szemerének, hogy e' Munka' dolgozására erőszakkal rá kényszeríte! – [...] November elején meglátlak csalhatatlanul. Akkor viszem mai dolgozómat. De az harminczhat lap in 4, 's azt nem szabad két Kötetre szakasztani. A' Xriben életemet ad 14 9br. [!] 1794. fogom vinni. Azt követi a' 2387 napi pausa. Januáriusban ott kezdhetem.” (KazLev, 20/4944, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 21.)

1828. nov. 8-án Toldy megírta, hogy megjelent a *Pályám' Emlékezete [I.]* harmadik része is, a cenzor azonban ebből is törölt.

„A Pálya harmadik szakasza, Tek. Úr, megjelenik a novemberi füzetben. Mikor az megérkezett, teli volt ugyan már a kötet, de Károlyi a Bajza három ívnyi értekezését mindjárt kivételte, s a XII. kötetbe tétette által, hogy a Tiéd foglalhasson helyt. Fájdalommal mondom, hogy azt egészen el nem olvashattam. Vörösmartynak t. i. azt izeném, hogy lesse meg nyalábotat Bártfaynál, s ha nekem szólna is, bontaná fel, hogy haladék nélkül a cenzorhoz adhassa. S így történt. A cenzurából visszajövé, Szemere akarta látni, s így alig maradt annyi időm hogy a felén átfuthassak; az Angelo születése s halála napja nincsen benne: Niczky §-ában a cenzor négy sort törölt: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niczky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!” (KazLev, 20/4951, Toldy Ferenc – Kazinczy, Pest, 1828. nov. 8.)

1828. nov. 9-én Kazinczy ismét a cenzúrára panaszkodott.

„A' Tud. Gyűjt. Kiadójiszinte kényszerítének hogy Biographiámat folytassam. A' Novemberi Kötetben fogod olvasni a' 3dik szakaszt, a' 4diket a' Decemberiben. Sok szép dátumok; de melly kár, hogy a' Censurát rettegven, szabadon nem szállhatunk. Kivált Egri Püspök Gróf Eszterházy felől sok szépet mondhaték vala. Mit adnék érte, ha azt együtt olvashatnám, ha majd Pannonhalmára ér! ha kipótolhatnám hézagjait!” (KazLev, 20/4952, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1828. nov. 9.)

1828. dec. 10-én kelt levelében Kazinczy pótolta a cenzúra törléseit.

„Olvasád e a' Tudom. Gyűjt. Novemberi darabjában Pályám' emlékezetét? Azt itt minden ember elragadtatott örömmel fogadta. Most folytatom Autobiographiámat, nem említvén a' mit nem szabad. Lap 70. sor 3. olvasd: Martinovics, Fessler.” (KazLev, 20/4957, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1828. dec. 10.)

1828. dec. 6. és 1829. jan. között a Pesten tartózkodó Kazinczy át- és tovább írta a Tudományos Gyűjteményben megjelent önéletírását: ez a *Pályám emlékezete* második kidolgozása, a *[Pályám emlékezete II.]*. (L. alább az 1829. ápr. 4-i levelet.)

1829. jan. 8-án írt levél szerint a szerkesztők is töröltek a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ből. De Kazinczy nem mondott le arról, hogy az általa gyűlölt személyekről ismételt elmondja a véleményét; ez a személyes motiváció az egyik adatolható oka a további munkának.

„Lássa a' maradék, mik voltak ők. Biographiám Novemberi darabjában a' Bacsfányi neve mellől csak azt töröl-ki Szemere, hogy én és Bacsfányi egymást soha sem szerettük; 's azt én most ismét el fogom mondani mind Bacsfányiról mind Versegfiről; az utolsótól még irtóztam is. Nem emberem nekem a' minek minden szent ha célra visz; 's a' ki a' Versegghi moralitását akarja ismerni, 's neheztel hogy én azt tagadom, hallgasson-ki, 's akkor szölljon. Elhirdetni melly rossz, melly alacsony ember volt az, ok nélkül nem fogom soha; az hozzáam nem illik: de a' ki vádol engem ő miatta, kívánhatom, hogy hallgasson-ki, 's akkor szölljon. [...] Szemerének felolvasám levelemet és a' tiédet.” (KazLev, 21/4961, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pesten, 1829. jan. 8.)

1829. jan. 23-án Kazinczy a [*Pályám emlékezete II.*] önálló megjelenését és a jelenig való ki-terjesztését tervezte.

„Olly gyönyörrel olvasod e Te is életemet a' Tud. Gyűjt. XI. XII. Kötetében mint mások? – Látván a' köz óhajást, folytatom azt, nem említve a' 2387 napi bajt, igen holmi szép scénáját még ezen epochának is. Egész mostanig viszem a' Munkát, melly két Kötetben 1829. megjelen. Sok jó magvát hintém-el 'a' jónak, 's religosus érzésimnek benne. Nem térek vissza feleségem-hez, gyermekimhez, míg a' munkát be nem végzem; mert azt a' Szemere szemei előtt kell dolgoznom. Ó az én legbízatosabb tanácslóm.” (KazLev, 21/4965, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1829. jan. 23.)

1829. febr. 28-án a Pesten tartózkodó Kazinczy (korábban) a [*Pályám emlékezete II.*]-n dolgozott és még ebben az évben ki akarta adni a munkát. E levél szerint Szemere 1812 óta sürgette Kazinczyt élete megírására, vagyis Kazinczy *Az én naplómra* mint a [*Pályám emlékezete*] előzményére tekint.

„Miolta itt vagyok, a' Nagyok közt keveset forogtam, mert rövidke lévén a' téli napok, 's az idő alkalmatlan, inkább akarék ithon úlni, 's Életemet dolgozám, hogy még ez idén, talán két Kötetben, kiadhassam. Nem tudom, édes barátom, az, a' mi a' Tud. Gyűjt. tavalyi I. II. XI. XII. Köt. megjelent, mennyire nyerhető-meg javalásodat, de mások nagy javalással vevék. Szemere ostromla 1812. olta hogy írjam, de nem mertem, hogy az gőgre magyaráztatik. Hetedfél esztendőmről hallgatok, mert azt említenem nem szabad. Sok dolgok' emlékezete van megtartva általam, 's ez nekem elég.” (KazLev, 21/4978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. febr. 28.)

1829. febr.–márc.-ban Kazinczy félretette a [*Pályám emlékezete II.*] szövegét.

„Hogy Pályám megnyeré javalásodat és fiadét, azt a' beszélt dolgok interesszantságának köszönhetem, nem a' dolgok elbeszéléseinek, ha hiszem is hogy Te és ő óhajjátok hogy toltam nyerhessen javalást. Decemberben és Januáriusban azt dolgozám itt bővebben és tovább. Februáriusban a Muzáronba felvett dolgok foglalának el; Martziusban a' Pyrker Patriarcha' Szent Hajdanának Gyöngyei és holmi, a' mire reá illik a' Horatziusi Aliena negotia cura excussus propriis, a' mi nekem örökös veszedelmem. De az afféle apróságoknak is van haszna, 's a' mi ügyünket előviszi, ha magunkra fényecskét vagy hasznot nem hoz is, méltó a' jók' törekedésire. A' legutolsóbb hetekben pedig a' Szemere betegeskedései zavarának meg.” (KazLev, 21/4990, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. ápr. 4.)

1829. jún. 3. és júl. 8. között Kazinczy újra az önéletírásán dolgozott: ez a [*Pályám emlékezete*] harmadik említett kidolgozása, tehát vélhetően ez a [*Pályám emlékezete III.*] szövege.

„Június 3d. értem haza, 's azolta kétszer kelle Eperjesre járnom, hogy Bírót kapjak az Executióra, melly Júl. 27dikére van rendelve. És még is ezen idő alatt ötven ívet írtam tele. Életemet dolgozom sietve.” (KazLev, 21/5014, Kazinczy – Toldy Ferencnek és anyjának, Széphalom, 1829. júl. 8.)

1830. dec. 15-én Toldy két kötetben tervezte a [*Pályám emlékezete*] kiadását.

„Csak egy pár szót a Tek. Úr munkáji iránt: Tessék az eredetieket mind összeszedni, talán ily renddel:

K. F. Eredeti Munkái.

1. kötet: Poetai munkák.
2. – Historiai munkák (biographiák).
3. 4. – Philos. és aesthetikaiak (ide valók az előszók is, és minden polemicumok).
5. – Erdélyi Levelek.
6. 7. – Pályám Emlékezete.”

(KazLev, 21/5253, Toldy Ferenc – Kazinczynak, [Pest], 1830. dec. 15.)

1831. jan. 11-én Toldy ismét írt a „Pálya” kiadásáról.

„De Boufflers' leveleit, Rochefoucauldót, Sallustot, Cicero' beszédeit 's leveleit, Horác' epistoláit 's az Erdélyi leveleket valamint a' pályát is hozzá-le magaddal. Kell végre módot találni, hogy ezek kijöhessenek, 's fogunk is találni. [...] Prózai munkáid' öszveszedése nem nagy munka lesz. Azokat osztályokra osztva 's időrend szerint elintézve csak le kell írni. Engedd-meg

hogy a' mi szívünkön van, nyíltan kimondjuk. Mi mindnyájan azt hisszük, hogy remekül dolgozol, de hogy változtatgatásaidnál semmi nem lehet szerencsétlenebb, 's kikkel prózai írásaid' összevgyűjtéséről szóltam, a' legnagyobb félelemben vannak, hogy azoknak egy második kéz használni nem fog. Ne feledd-el, hogy prózai írásaid mind annyi literáriai documentumok is, mellyek, ha itt ott lehetnének egy gránummal szebben stilizálva is, becsök' nagy részét elvesztenék, ha rajtok változtatások történnek." (KazLev, 21/5268, Toldy Ferenc – Kazinczyna, Pest, 1831. jan. 11.)

1831. aug. 8-ai levele szerint Kazinczy a [*Pályám emlékezete*], az *Erdélyi Levelek* és az 1828–31-es pesti élményeiből írt útirajz szövegeit együtt akarta megjelentetni, de a *Pannonhalmi út* sikerének hatására az önéletírás „tónus”-át kész megváltoztatni.

„Most Biographiámnak adom azt a' tónust, melly a' Pannonhalmi útéhez hasonlítson. Erdélyi Leveleim már készen állanak. Ez a' Biographia így 3 Kötetet fog adni az 1828–1831. Pesti úttal.” (KazLev, 21/5378, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, Széphalom, 1831. aug. 8.)

1831. aug. 10-én Szemere Pálnak és feleségének írt levelében Kazinczy részletet közölt önéletírásából, ez azonos a [*Pályám emlékezete VI.*] kezdetével.

„Biographiámat e' szókon kezdem:

Eljédék midőn Szemere megszólíta, kére, kényszeríte, hogy a' miket dolgaink és magam felől olly sokak előtt elmondani mindég késznek talált, mondjam el mindennek; azok érdemlik a' tudást, 's némelly tévedt hírek csak így némúlhatnak el. Érzém hogy én hisztoriai személynek nem születtem, 's el nem tudám hinni hogy korunk az Autobiographiákat már tűrhesse. De 14 eszt. olta olly sok ízben újíttatván meg az ostrom, végre megadám magamat, 's szerénységem sugallatit áldozatúl hoztam annak a' társamnak, kinek gondolkozását, érzését, ízlését tisztelni olly nagy okaim vannak. A' mit dolgozásomból a' Tud. Gyűjt. 1828 felvett, nem remélt kedvezéssel látám elfogadva, 's az neki-bátorított folytatni jegyzéseimet. De midőn én teszem a' mit némelly Olvasóink várni fognak, én viszont azt kérem kedvezésképen tőlök, hogy előadásaimat tekintsék ne mindennek, hanem csak szorosb barátim' kis körének, ollykor csak maradékimnak mondva, 's tűrjék midőn olly tárgyakra ereszkedem, mellyek inkább mulathatják a' beszélőt mint hallgatójít. Így újra éljük eltűnt öröminket, 's hálás szívnek kedves emlegetni a' miket szeret.” (KazLev, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.)

3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése

3.2.1. Feljegyzések

1. A' Németet-termő tölgy / Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében

Kézirata: MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I*, 75a–76b. Autográf tisztázat. Kelt: 1808. aug.–1831. máj. között. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 19. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 65a–66a.)

A keletkezés idejéről a közölt szöveg közvetlen környezetében található, azonos írásképet mutató szövegek szolgálnak adatokkal: „Szirmay Antal Urnak szájából, Ujhelyben, 1808. 9. Aug.” és „Rhédey, a' ki akkor épen olly patriota volt, mint a' hogy most nem az”: tehát 1808. aug. után és Rhédey Lajos halála, vagyis 1831. máj. 21. előtt.

2. [Lencse I.]

Kézirata: MTAKK K 636/I, *A' Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése olta a' mai időkig*, 36a–36b. Autográf. Kelt: 1820. Elbeszélte időtartam: 1711 előtt. Kiadatlan. Kötetünkben: 19–20. oldal.

A közölt szövegrészlet Kazinczy Szirmay-családtörténetének első, 1820-as kidolgozásában található, Szirmay András (1659–1723) életrajzának utolsó bekezdéseként.

3. [Lencse II.]

Kézirata: MTAKK K 636/I, *A' Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése olta a' mai időkig*, 127a. Autográf. Kelt: 1823. Elbeszélte időtartam: 1711 előtt. Kiadása: ORBÁN 2005, 208–209. Kötetünkben: 20. oldal.

A közölt szövegrészlet Kazinczy Szirmay-családtörténetének második, 1823-as kidolgozásában található, Szirmay András (1659–1723) életrajza utolsó két bekezdéseként.

4. Baranyi Gábor [I.]

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 44a sorszám, 271–274. Autográf. Kelt: 1803. júl. 15. Elbeszélte időtartam: 18. sz. közepe. Kiadatlan. Kötetünkben: 20–21. oldal.

A keletkezési idejét a szöveg címe adja meg, de a levelezés is alátámasztja. Kazinczy 1803. július 2-től tartózkodott a nagyváradi püspöki fürdőben, július 9–16. között pedig a szintén nagyváradi Félix bánya nevű fürdőben. (Vö. KAZINCZY, *Baranyi* 1807; ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212.)

5. Baranyi Gábor [II.]

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 44b sorszám, 275–281. Autográf. Kelt: 1826 után. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 21–22. oldal.

A közölt szöveg és a Hazai Tudósításokban 1807-ben megjelent Baranyi Gábor-életrajz keletkezéstörténeti kapcsolatáról: KazLev, 4/1100, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. ápr. 16. A feljegyzés elhallgatásai is arra utalnak, hogy publikálásra szánta Kazinczy. A 275. oldalon, a közölt szöveg felett idegen kéz írásával, piros tintával: „Életírások Kazinczy Ferencztől; saját kezével igazítgatva Muzáron számára. / 1. Baranyi Gábor. / 2. b. Orcy Lőrincz szül. 1718 / 3. Gessner Sal. 1730 / 4. Bároczy. 1736. / 5. Ürményi 1741. / 6. Kazinczy László 1763 / 7. Dayka 1768.” Eszerint az 1807-es szöveg 1826 utáni átdolgozása, hiszen az eredetileg Élet és Literatura címen megjelenő Muzáront Szemere Pál 1826-tól adta ki. (A Hazai Tudósításokban megjelent életrajz: KAZINCZY, *Baranyi* 1807; újraközlése: ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212.)

6. Baranyi Gábor [III.]

Kézirata: MTAKK K 610, [*Emlékezések, mendemondák*], 10a. Kazinczy Gábor másolata. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 18. sz. első fele. Kiadatlan. Kötetünkben: 22–23. oldal.

A közölt szöveg Kazinczy Gábor kézírása, autográfját nem találtuk meg, és a keletkezés körülményeiről sem rendelkezünk adattal. Kazinczy Gábor keltezhető másolatai az 1850-es évek közepén keletkeztek, így vélhetően ez is.

7. Nemes büszkeség

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 127a–128b. Autográf. Kelt: 1787. Elbeszélte időtartam: 1750-es évek vége. Kiadása: REXA/KAZINCZY 1928; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 143–145; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 226–228. Kötetünkben: 23–24. oldal.

A keletkezési idejét maga a szöveg adja meg: „Ér Semjén 1^a Martzius. 1787.” Szentimrey-Vén Dénes megjegyzése a korábbi kiadásokról: „Szilágyi Ferenc átírata sokkal jobb a Rexáéénál, de előfordulnak benne pontatlanságok, ez szövegtagolásán is kimutatható, ám ami a legnagyobb baj, hogy a *Nemes büszkeség* az önéletrajzi közegben elveszíti önállóságát, anekdotikus jellegét.” (SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 225.)

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 1a. Autográf. Kelt: 1806 után. Elbeszélte időtartam: 1759–1806. Kiadatlan. Kötetünkben: 25. oldal.

A szövegben az utolsó említett dátum: 1806.

9. Ujhely Július 20d. 1825.

Kézirata: Sátoraljaújhely, IV. 1001/f. Közgyűlési és törvényszéki iratok 1814–1822, Fasc. Jur. 104. No. 17. Autográf. Kelt: 1825. júl. 20. Elbeszélte időtartam: 1794–1801. Kiadása: HÓGYE 1990, 7. Kötetünkben: 25. oldal.

A szöveg keletkezéséről: „Zemplén vármegye közgyűlésén a Helytartó Tanács leiratára biznyságlevelet adtak ki arról, hogy Kazinczy Ferencnek a vármegyében semmiféle vagyona nem volt. Ezt nagybátyja, Kazinczy András kérte.” (HÓGYE 1990, 7.) Kazinczy András 1795. április 15-i latin nyelvű levelére Kazinczy mint zempléni levéltáros jegyezte fel a közölt szöveget 1825. július 20-án.

10. Kazinczy József és Bossányi Susánna

Kézirata: MTAKK K 621, *Kazinczyana*. – *Cholera morbus*, 76a. Autográf tisztázat. Kelt: 1821 után. Elbeszélte időtartam: 1756–1758. Kiadatlan. Kötetünkben: 25. oldal.

Kazinczy 1821-ben vállalta el a Zemplén vármegyei levéltár rendezését, a szöveg a levéltári iratok ismeretéről tanúskodik, tehát 1821 után keletkezhetett.

11. [Sas]

Kézirata: MTAKK K 759, [*Családi emlékek, kisebb dolgozatok*], 9a. Autográf. Kelt: a rajz 1767-es, Kazinczy későbbi megjegyzésének kelte bizonytalan. Elbeszélte időtartam: 1767. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 45. Kötetünkben: 26. oldal.

A kéziratlap mindkét oldalán Kazinczy rövid megjegyzései, ill. vegyes latin és magyar feljegyzések több idegen kéz írásával.

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első. Ráday Pálnak, a' Rákóczy Secretáriusának fija, és ekkor egyetlen a' familiában

Kézirata: MTAKK Tört. 4° 24, [*Toldy Ferenc másolatgyűjteménye*]. Kazinczy Gábor (?) másolata. Kelt: 1808. márc. 8. Elbeszélte időtartam: 18. sz. Kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1884, 1–19. Kötetünkben: 27–35. oldal.

A *Gróf Ráday Gedeon, az Első...* c. feljegyzés autográf kéziratát nem ismerjük, forrásunk Toldy Ferenc másolatgyűjteménye. A kézirat vélhetően Kazinczy Gábor kézírása, a másolat helyesírási sajátosságai arra utalnak, hogy a másoló híven követte az autográfot. Egyetlen lényeges eltérést találunk Abafi kiadása és a szövegforrásunk között: a „Nem sokára mentünk.” mondat után „A grádicson felém fordult:” félmondat hiányzik a másolatból. A kiadás bővebb, tehát vagy nem az általunk ismert másolat alapján készült, vagy Abafi itt (is) önkényesen változtatott. A szöveg keletkezési idejét a kézirat keltezése adja meg: „Széphalom, Mart. 8d 1808.” Ezen írásába nagy valószínűséggel korábbi feljegyzései adatait is bedolgozta Kazinczy: „1784. Octobr. 3dikán Öcsém László[val] Péczelre értem [...] éjjeli tizenkettőfélkor még verseit olvasta. *Jut eszembe*, hogy egy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágynak képekben. »Édös léköm Asszonykám! mű kigyelmődnek egy Comédiát csináltonk« stbb. – A' Tordai Gyöngyösinek »úntató fecsegését« épen úgy nem szenvedheti, mint leoninus módját. »Molnár János Szepesi Kánonok ellen, (a' ki Gyula Császárnak nevezte Július Cæsart,) ha ifjabb volnék egy Hetes-Írást bocsátának-ki.« Anglus kertjében Zríni Miklósnak és Gyöngyösinek, a' Keményiás és Muranyiás Éneklőjének, márvány emléket akart állítani. Két magyar hexameter fogott volna állani mind az egyik mind a' másik alatt, mellyeket előttem el is mondott, de *jegyzéseimben* nem lelem.” (Dólt kiem. O. L.) Ezt összevetve a *Jegyzések elhínyt régi Papirosaimból* e dátumhoz kapcsolódó soraival, arra következtethetünk, hogy e naplóformájú *jegyzését* is igénybe véve idézte fel emlékeit Kazinczy, kiegészítve mindazzal, ami *eszébe jutott*: „[1784.] 3. Octobr. László Öcsémmel Péczelre. Az áldott Öreg éjjeli 12félóráig olvassa verseit. A' Gyöngyösi István úntató fecsegését nem szereti. Ha ifjabb volna, Kánonok Molnár János ellen Hetesírást írna.” Pár sorral alább szintén utal korábbi jegyzéseire: „Hosszasabban 's így meg nem háborítva mint ekkor, Rádayval én soha nem voltam, 's *jegyzéseim* felőle itt legbővebbek.” (Kiem. O. L.) Ehhez azt tehetjük hozzá, hogy a később keletkezett emlékezések, így a [*Pályám emlékezete*] szövegei is itt a legbővebbek.

13. Anekdotonok

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 131a–137a. Autográf, ill. Aszalay János és Kazinczy Miklós kézírása. Kelt: 1794. dec. előtt. Elbeszéltdörtartam: 18. sz. vége. Kiadása: SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 228–239. Kötetünkben: 36–42. oldal.

Aszalay János 1785–1786-ban Kassán tanítója volt Kazinczy öccsének, Józsefnek és Miklósnak, ill. Kazinczyval is szoros (hivatali és irodalmi) kapcsolatban állt. Az 1794. decemberi letartóztatásokig fennmaradt a kapcsolat köztük, majd 1796-ban Aszalay meghalt a gráci börtönben. Eszerint az Aszalay kezével írt szöveg csakis 1794 decembere előtt keletkezhetett. Kazinczy Miklós 1774-ben született, jelen írása már gyakorlott, érett kézre vall. A 14. anekdota cselekményének idején Aszalay 10 éves volt, és a 6. történet is Kazinczy életrajzához köthető, ebből az valószínűsíthető, hogy Kazinczy elbeszélése (diktálása?) után jegyezte le e történeteket, akárcsak Miklós, aki Kazinczy diáktársaival tanulóként nem találkozhatott. Mindenesetre Kazinczy utólagos megjegyzéseivel, kiegészítéseivel autorizálta az anekdotákat.

Aszalay és néha Kazinczy Miklós kézírásában is jellegzetes hosszú ékezeteket találunk: a hosszú ő és ú két pont-vesszővel van jelölve (ezt kiadásunk nem tükrözteti).

14. Kérdések, melyre feleletek kértettek

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 43a–43b. Autográf, ill. ismeretlen kéz írása. Kelt: 1818 (?). Elbeszéltdörtartam: 1770–1774. Kiadatlan. Kötetünkben: 42–43. oldal.

Feltehetően Kazinczynak a sárospataki kollégiumról írt cikkéhez kapcsolható ez a feljegyzés (KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818). Mivel ez a Tudományos Gyűjtemény 1818-as évfolyamában megjelent cikk már tartalmazza azokat az adatokat is, amelyekre itt kapott feleleteket, ezért 1818-ra tehető a feljegyzés keletkezése. A jobb oldali oszlopban látható latin feleletek két felső kivételével idegen kéz írásai: ezeket dólttel szedtük. (Vö.: 15. [*Olasz Péter Gramm. Prac. ...*].)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...]

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 26a. Autográf. Kelt: 1818 (?). Elbeszélte időtartam: 1770–1774. Kiadatlan. Kötetünkben: 43. oldal.

E szöveg a fenti 14. *Kérdések, melyre feleletek kérettenek* c. feljegyzés ismeretlen kéz által írt válaszainak az autográf átírása.

16. Feldolgozni valók

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 46a–46b. Autográf. Kelt: 1828. febr.–nov. (?). Elbeszélte időtartam: (?). Kiadatlan. Kötetünkben: 44–45. oldal.

A *Feldolgozni valók* minden bizonnyal a [*Pályám emlékezete*] és *Fogságom naplója* háttérmentes kálataihoz tartozik. A következő megjegyzések „feldolgozás”-át a *Fogságom naplójában* találhatjuk meg: „Ens Und hier ist der 9te. Spitzbu[b]en,” „Rakics, pride,” „Talan csak beelégli mar,” „Menettetem,” „Aubert a’ tökös,” „Kuderka Huf.; Gal Mózes Markusfalvi Zászlortarto;,” „Teczal és Juritek; Mitrovski,” „Rohe. Frohe.” A Mihályról, a neumarki pohárról, a horgárdi plebánosról, az Aszalaynak adott 5 forintról, a schottenthóri alamizsnáról és a Lampachról szóló utalásokat a [*Pályám emlékezete*] szövegeiben sikerült azonosítani. 1828-ban a Tudományos Gyűjteményben négy részben (jan., febr., nov., dec.) jelent meg a *Pályám’ Emlékezete [I.]*. Ez nem tartalmazhatta a fogságban történetek kidolgozását, hiszen 1794-gyel befejeződött. De azok a *Pályám’ Emlékezete [I.]*-ben is megtalálható utalások, amelyek a feljegyzés szerint még „feldolgozni valók”, mind a novemberi és decemberi számokban vannak feldolgozva: a horgárdi plebánosról szóló a novemberiben, a Mihályról és Aszalayról a decemberiben. A januári és februári számokhoz kapcsolható történetekre nem utal Kazinczy. Ezért azt valószínűsítjük, hogy a feljegyzés keletkezésekor a februári szám már megjelent, de a novemberi még nem. E szöveg meglete fontos adat a feljegyzések, a *Fogságom naplója* és a [*Pályám emlékezete*] keletkezéstörténeti összetartozására is.

17. Patak

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 29a–29b. Autográf. Kelt: 1828 után. Elbeszélte időtartam: 1770–1828. Kiadatlan. Kötetünkben: 45. oldal.

A szövegben található utolsó dátum alapján 1828 után keletkezett.

18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök.

Kézirata: MTAKK K 604/I, *Apróságok I.*, 81a–81b. Autográf tisztázat. Kelt: 1816 után. Elbeszélte időtartam: 1779 k. (?). Kiadatlan. Kötetünkben: 45–46. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

19. Régibb Jegyzésimből

Kézirata: MTAKK K 613/III, [*Életrajzi adatgyűjtemény III.*], 63a. Autográf tisztázat. Kelt: 1809 és 1823 között. Elbeszélte időtartam: 1770–1788. Kiadatlan. Kötetünkben: 46–47. oldal.

A *Régibb Jegyzésimből* c. szöveg keletkezési idejét a közölt szöveg verzióján (63b) található feljegyzésekből állapíthatjuk meg. Ezek között az utolsó adat 1809 májusából való, de ugyanitt egy más tintával írt, utólagosnak tűnő 1823. októberi bejegyzés is található, eszerint 1809 és 1823 között keletkezett a közölt szöveg is.

20. Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 46a–50b. Autográf, ill. Aszalay János és Weingand János Mihály kézírása. Kelt: 1804 után. Elbeszélte időtartam: 1776–1794. Kiadása: BUSA/KAZINCZY 1985. Kötetünkben: 47–49. oldal.

A kézirat kötetbeli helye nem szolgál adatokkal, a szövegben olvasható legutolsó dátum 1804., tehát ezután keletkezett. A 46b és 50a oldalak üresek, a 49. lap Weingand „Attestatuma”.

21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 173b. Autográf. Kelt: 1810-es években vagy ezután. Elbeszélte időtartam: 1780. Kiadatlan. Kötetünkben: 50. oldal.

A szöveg kéziratlapjainak és kötetbeli környezetének eredeti, folytonos számozása arra utal, hogy a jelenlegi kötetbeli környezetével egy időben keletkezhetett: előtte a 170b (eredeti számozás: 310) és utána a 175a (319) oldalakon egyaránt olvasható az 1810-es évszám. A szövegben utalás van a nyelvjárási vitákra, ez is azt erősíti, hogy az 1810-es években vagy ezután keletkezhetett.

22. [Jurátusoknak...]

Kézirata: MTAKK K 620, *Historiái jegyzések*, 32b (50). Autográf. Kelt: 1821/1827. dec. után. Elbeszélte időtartam: 1782. szept. 21. Kiadatlan. Kötetünkben: 50. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

23. [Kalmár György]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 81a–81b. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 1782. szept. Kiadása: HEGEDŰS 2008, 147–149. Kötetünkben: 50–52. oldal.

A kéziratkötet 79a–80b oldalain Kalmár György latin levele található Johann Jakob Breitingerekhez Kazinczy másolatában. Ezt követi a közölt autográf Kazinczy-szöveg. Az alábbi idézet tanúsága szerint publikálásra szánta Kazinczy: „– Hol, és mikor hala-meg, nem tudjuk, 's kérjük itt, a' kik ezt tudhatják, 's utolsó napjai felől a' Literatúra' barátjaival valamit tudathatnak, szövaljanak-meg.”

24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 182a. Autográf. Kelt: 1810-es években vagy ezután. Elbeszélte időtartam: 1784. Kiadatlan. Kötetünkben: 52. oldal.

A közölt kéziratoldal verzóján, a 182b oldalon az 1810-es évszám olvasható. „Ezen négy lapot az ezen esztendőben a' nagy atyámhoz írt leveleimből írom ide.” Eszerint e szöveget és a közvetlenül előtte lévőket Kazinczy 1810-ben jegyezte ki az 1783–84-es levelezéséből. A közölt oldal autográf számozása: 479. A kéziratkötet ezelőtti három oldalának eredeti számozása: 326, 477, 478. Vagyis az említett négy helyett csak három oldal található meg jelenleg.

25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 34b sorszám, 226–227. Autográf. Kelt: 1802. dec. 14. Elbeszélte időtartam: 1784. nov. Kiadatlan. Kötetünkben: 53. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4° 15, 287–288.)

A közölt szöveg keletkezéséről az alcímben ez olvasható: „egy 14 xbr. 1802 talált régi jegyzésem után.” Ez a mondat azonban csak a „régijegyzés” megtalálására utal, az új szöveg, a *Zemplény Vármegyei V. Notariusságom* megírásának idejére nem. A szövegforrás környezetében azonban több 1802-es feljegyzés is van, ezért úgy gondoljuk, hogy az alcímben megadott idő nagy valószínűséggel a *Zemplény Vármegyei V. Notariusságom* keletkezési ideje is.

26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]

Kézirata: MTAKK K 621, *Kazinczyana*. – *Cholera morbus*, 121a–125b. Autográf tisztázat. Kelt: 1821. aug. 2. Elbeszélte időtartam: 1784. aug.–nov. Kiadása: VÁCZY 1893, 6–8. (részletek). Kötetünkben: 53–56. oldal.

A keletkezési idejét és körülményét magából a szövegből állapíthatjuk meg: „Szirmay elkérte papirosomat, 's az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán, midőn Zemplény Vgyének parancsolatjából az Archivum' megbontakozott rendét helyre hozni igyekezem) véletlenül lelem [...]” A kötet előző, 120. lapján az 1831-es kolerára vonatkozó szöveget találunk, ami azt valószínűsíti, hogy az 1821-ben keletkezett szöveg 1831-es tisztázatáról van szó. De a 120b oldalon

Török Sophie sorait is olvashatjuk Kazinczy haláláról: „Szegény adott férjem szívére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholera-ba esset és 21 augustba meg betegegdvén 23 meghalt.” Tehát a kötetben található szövegek jelenlegi sorrendje nem szolgálhat támpontul a keletkezés vagy letisztázás idejére. Váczy János az [*Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom*]-ból Kazinczy (le)köszönő levelét közölte.

27. [Kazinczy vicanotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]

Kézirata: MTAKK K 620, *Hisztóriai jegyzések*, 201a (379). Autográf. Kelt: 1821/1827. dec. után. Elbeszéltd időtartam: 1784–1785, 1827, 17. sz. Kiadatlan. Kötetünkben: 57. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

28. Aszalai János' [...] keze-írása

Kéziratai: MTAKK K 638/II, [*Töredékek II.*], 74a–74b és MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I*, 77a–78b. Autográf. Kelt: 1804. nov. után. Elbeszéltd időtartam: 1786. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 135–139 (másolatból). Kötetünkben: 58–60. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 7a–9a.)

Az *Aszalai János' [...] keze-írása* c. szöveg jelenleg két kéziratkötetbe szétosztva található: a szöveg MTAKK K 638/II leldőhelyű első fele a következő mondatig tart: „S ez egy rendes történetre ada alkalmatosságot, mellyet itt azért jegyzek-fel, mivel győzedelmem' emlékezete kedves előttem, s talán másutt fel nem jegyeztem.” Ez a mondat a 74b oldal legalján található, és nyilvánvalóvá teszi, hogy Kazinczy feljegyzése folytatódik, mégpedig az MTAKK K 633/I, 77a oldal tetejétől kezdve. Az utólag törölt, ill. átírt eredeti autográf számozás is a két szövegforrásban található részek összetartozását bizonyítja: MTAKK K 638/II, 74a=<197> átjavítva: 237-re, 74b=<198> 238, MTAKK K 633/I, 77a=<199> 239, 77b=<200> 240, 78a=<201> 241, 78b=<202> 242. Ugyancsak e két rész összetartozását bizonyítja a Kazinczy Gábor kézírásával fennmaradt másolat (MTAKK K 610, 7a–9a), amely szerint 1864 előtt (Kazinczy Gábor 1864-ben halt meg), még egyben volt a két rész. A keletkezés idejéről: „ipam”-nak nevezi Török Lajost, tehát 1804 novembere után.

29. Niczky József Kemecsén, Szabolcs Vármegyében

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 47a–48b. Autográf. Kelt (?). Elbeszéltd időtartam: 1780-as évek. Kiadatlan. Kötetünkben: 61–62. oldal.

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]

Kézirata: MTAKK K 605, *Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer*, 63b–64b (150–152). Autográf. Kelt: 1826. Elbeszéltd időtartam: 1786. Kiadatlan. Kötetünkben: 62–63. oldal.

E feljegyzés a kéziratkötet eredeti számozás szerinti 150. lapján található, de a 143. lapjához, azaz Kazinczy egy korábbi kijegyzéseire kapcsolódik. A keletkezési idő meghatározása: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

31. Ignatius von Born

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 49a–54b. Autográf. Kelt: 1804. Elbeszéltd időtartam: 1786–1791. Kiadatlan. Kötetünkben: 64–66. oldal.

A következő szöveghelyek szerint 1804-ben keletkezett ez a feljegyzés: „Most újra használtatik a' Born által tanácslott Amalgama. (1804)”; „Tavaly vettem-meg Bécsben (Jún, 1803)”. A kéziratkötet néhány lapja rossz sorrendben van bekötve, ezt egy idegen kézzel a lapok tetejére írt számozás is jelzi. Eszerint az itt közölt szöveg kéziratlapjainak helyes sorrendje: 51a, 51b, 49a, 49b, 54a, 54b, 52a. (50a: feljegyzés Lónyay Menyhértről, 50b: üres, 52b: üres, 53a: feljegyzés Luby Károlyról, 55a–55b: üres.)

32. Angelo Soliman [I.]

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 37a–39b. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1796. Kiadatlan. Kötetünkben: 66–68. oldal.

Soliman 1796-ban halt meg, Kazinczy nagy valószínűséggel csak szabadulása után láthatta a szövegben említett levelét, tehát a feljegyzés 1801 után keletkezhetett.

33. [Angelo Soliman II.]

Kézirata: OSZK, Quart. Hung. 1238, [*Kazinczy Ferencz kisebb dolgozatai. (1824–1826.) Kassa, 1825–1826.*], 7b–9a. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1796. Kiadatlan. Kötetünkben: 68–69. oldal.

A szöveg Kazinczy szabadulása után keletkezhetett, l.: 32. *Angelo Soliman [I.]*.

34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 42a–44b. Autográf tisztázat. Kelt: 1810 után. Elbeszélte időtartam: 1786. aug., 1791. máj.–aug. Kiadatlan. Kötetünkben: 70–73. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 1a–5b.)

A cím után olvasható a német folyóirat címe, oldalszáma, amelyet Kazinczy feldolgozott; ebből tudható, hogy 1810 után keletkezett Kazinczy feljegyzése is.

35. [Páter Fast]

Kézirata: MTAKK K 605, *Auszüge aus dem Werk Journal für Freymauer*, 105a–106a. Autográf. Kelt: 1826. Elbeszélte időtartam: 1786. Kiadatlan. Kötetünkben: 73–74. oldal.

E feljegyzését Kazinczy Blumauer *Glaubensbekenntniss eines nach Wahrheit Ringenden* c. verséhez (100a–105a) fűzte hozzá. A keletkezési idő meghatározása: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások*.

36. Regmecz 13^a Januar. 1802.

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 26c sorszám, 168–169. Autográf. Kelt: 1802. jan. 13. Elbeszélte időtartam: 1786. aug. Kiadatlan. Kötetünkben: 74–75. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4^o 15, 282–284.)

A keltezést a szöveg adja meg: „Regmecz 13^a Januar. 1802.” A kézirat 168. oldalának tetején ismeretlen kéz írásával ennek a – javított és ezért nehezen kivethető – keltezésnek a téves olvasata van feljegyezve: „1801. januar. 13.” Kazinczy 1801 januárjában még fogságban volt, ezért nem keltezhetette Regmecről. A közölt szöveg melletti oldalakon több kijegyzés található a Magyar Kurir 1801–1802-es számaiból és egy 1802-es levélből (= KazLev, 2/502, Kazinczy – Asbóth Jánosnak, Regmec, 1802. jan. 1.)

37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.

Kézirata: MTAKK Magy. Nyelvtud. 4^o 41/I, [*Versei, prózai írásai, főként nyelvészeti tárgyú kivonatai, jegyzetei, valamint egyéb gyűjteménye*], 186a–187a. Autográf. Kelt: 1811 után. Elbeszélte időtartam: 1786–1787. Kiadása: GERGYE/KAZINCZY 1998, 421, (csak az első bekezdés). Kötetünkben: 75–77. oldal.

A kézirat 186a–188b oldalait folyamatos autográf számozás köti össze (361–366), és a 187b oldalon az 1811-es évszám olvasható.

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 216b–218b. Autográf. Kelt: 1801–1812 között; a jegyzet 1816 után. Elbeszélte időtartam: 1787. Kiadatlan. Kötetünkben: 77–78. oldal.

Az íráskép és az autográf számozás (400–406, a kezdő szám jav. ebből: <380>) ezt a szöveget egy szabadkőművességről szóló szöveggel köti össze. Utóbbiból tudható a keletkezés ideje: „[...] ’s két most is élő Püspököt *) ismerek azt [?]. A’ megholtak között Pápista Pap Piarista Prof. Koppi Károly ’s Minorita Dudási is azok valának.” A csillaggal jelölt helyhez fűzi hozzá Kazinczy később

az alábbi jegyzetet: „Megholt mind a’ kettő, ’s álljon itt nevek: Baró Brigido Mihály Szepesi Püspök és Milassin Székesfejérvári.” (219b.) Dudásy Antal 1798-ban, Koppí 1801-ben, Brigido 1816-ban, Milassin Miklós 1812-ben halt meg. Tehát 1801–1812 között keletkezett a szöveg, a jegyzet pedig 1816 után.

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 82a–84a. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 1786–1788 (?) nyara. Kiadatlan. Kötetünkben: 78–80. oldal.

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

40. [Világ’ Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]

Kézirata: MTAKK K 613/III, [*Életrajzi adatgyűjtemény III.*], 86a–86b. Autográf tisztázat. Kelt: 1818–1819/1827. Elbeszélte időtartam: 1788 (?) nyara. Kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1884, 298. Kötetünkben: 81. oldal.

A *Világ’ Nagyjai és kicsinyei* (80a–88a) című életrajzi gyűjteményben egy-egy személyről – a közölt szövegtől eltérően – általában 2-3 sornyi megjegyzés található. A folyamatosan írt szövegben 1818-as az utolsó adat, az 1819-es adatok már más tintával vannak pótolva (87b). A legutolsó pótolta adat 1827-es, eszerint 1818–1819 között keletkezett, majd 1827 után átjavította, kiegészítette Kazinczy.

41. Báró Orczy Lőrincz

Kézirata: Szemere-tár, 3. pótkötet, 22. sorszám, 307–312. Autográf. Kelt: 1805 előtt (?). Elbeszélte időtartam: 1779 (?), 1784. Kiadatlan. Kötetünkben: 81–83. oldal.

Kazinczy kétszer is publikált Orczy-életrajzot: a Hazai Tudósításokban 1805-ben és az Erdélyi Múzeumban 1815-ben (KAZINCZY, *Orczy* 1806; KAZINCZY, *Orczy* 1815; újraközlése: ABAFI/KAZINCZY 1884, 98–101). E kiadások és a közölt kézirat nagyfokú egyezést mutatnak, ám a kiadások 1. bekezdése hiányzik a kéziratból. Ehhez képest Abafi ezt írja a lábjegyzetben: „Megjelent: Hazai Tudósítások 1805. I. 397. l. és Erdélyi Múzeum 1815. III. 174. l. »Bárá Orczy Lőrinc emléke« cím alatt »Szemere Pál gyűjteményéből«, de egy betű változtatás nélkül.” A kézirat autográf, más tintával készült javításai az Abafi-kiadás szövegét írják felül.

42. Gróf Széchényi Ferencz

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 207b–209a. Autográf. Kelt: 1820 előtt. Elbeszélte időtartam: 1789. Kiadatlan. Kötetünkben: 83–84. oldal.

A kéziratkötet 205a–209b oldalai az autográf számozás tanúsága szerint összetartoznak. A saját kézzel javított autográf számozás: <379> 297–<385> 304 (az utolsó lap verzóján idegen kéz pótolta a hiányzó oldalszámokat: 386, 304.). A közölt szöveg vélhetően egy nagyobb szövegcsoporthoz tartozik, talán egy egységnek tekinthető az autográf számozással összekötött szövegekkel. A mai lelőhely alapján e szövegcsoporthatárait azonban nem tudjuk kijelölni, és bizonyos, hogy végül is nem készült el, hiszen, habár Kazinczy utalt az elkészítendő folytatásra, de a lapszámot nem tudta megadni: „mellyről lássd itt alább lap” (és itt hely van kihagyva az oldalszámnak). Az oldalszám hiányát valószínűleg az magyarázza, hogy tollban maradt a folytatás. A közölt szövegből kiderül, hogy Széchényi Ferenc a megírás idején még élt, tehát 1820 előtt keletkezett.

43. Rothasztó forró-betegségem

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 29a–32b. Autográf, ill. Kazinczy Miklós kézírása autográf javításokkal. Kelt: 1809. Elbeszélte időtartam: 1789. jún. Kiadatlan. Kötetünkben: 84–88. oldal.

A keletkezést a közölt szövegből állapíthatjuk meg: 1789 után „20. esztő múlva”, tehát 1809-ben.

44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija. 1789.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 194a–194b. Autográf. Kelt: 1803 után. Elbeszélte időtartam: 1789. Kiadatlan. Kötetünkben: 88–89. oldal.

A szövegben olvasható legutolsó dátum 1803., tehát ezután keletkezett.

45. II. József

Kézirata: MTAKK K 638/I, [*Töredékek I.*], 31a–32a. Autográf tisztázat. Kelt: 1808 után. Elbeszélte időtartam: 1782–1808. Kiadatlan. Kötetünkben: 89–90. oldal.

A közölt szöveg autográf oldalszámozása és a környező oldalak számozása nem folytatódott, tehát a jelenlegi helye nem szolgálhat információkkal a keletkezés körülményeiről. A 31a oldal te-tején két, vízszintes vonallal elkülönített, egy-egy mondatnyi feljegyzés olvasható II. József és I. Ferenc császárokról. A szöveg, a benne található adatok alapján, 1808 után keletkezett.

46. Magyar Öltözet

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 40a–41b. Autográf tisztázat. Kelt: 1828 után. Elbeszélte időtartam: 1789–1828. Kiadatlan. Kötetünkben: 90–91. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 80a–81b.)

A szöveg utal Kazinczy 1828-as Pesti utazására, tehát 1828 után keletkezett.

47. Diétai Dolgok. Kazinczy András

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 7a–8b. Autográf tisztázat. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1790. Kiadatlan. Kötetünkben: 91–92. oldal.

A feljegyzés a kéziratkötet 6a–9b oldalain *Diétai Dolgok* összefoglaló cím (fejléc) alatt található három feljegyzés, anekdota egyike. E feljegyzéseket hordozó lapok méretben is különböznek az elé és mögé bekötött lapoktól (kisebbek), a kötet belső címlapjának dátumát már csak ezért sem vehetjük a keletkezés idejének. A „szerencsétlen végű Palatínus, Sándor Leopold” említése a nádor 1795-ös halálára utal, így csak Kazinczy fogsága után keletkezhetett a szöveg.

48. Gróf Majláth József Excellentziánál visitám 1790.

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 198b–199a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélte időtartam: 1790. Kiadatlan. Kötetünkben: 92. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 36a–36b.)

A szöveg előtt egy 1810. jan. 22-i levél autográf másolata van (197a), a 200a oldal alján lévő (nem közölt, de folyamatos írásképet mutató) életrajzi adatok között utal az 1809-es bécsi békére, viszont nem említi meg, hogy Mailáth 1810 decemberében meghalt. Tehát vélhetően 1810-ben keletkezett a közölt szöveg.

49. Schwartner Márton

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 30b sorszám, 203–204. Autográf. Kelt: 1802. Elbeszélte időtartam: 1790 vagy 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 93. oldal. (Másolata: MTAKK RUI 4^o 15, 285–287.)

A közölt szöveg környezetében Kazinczy két 1802-es levele (KazLev, 2/550, Kazinczy – Majláth Györgyhöz, 1802. okt. 8.; uott, 2/556, Kazinczy – Kozma Gergelyhez, 1802. okt. 19.) és több apró 1800–1801-es vegyes feljegyzése, köztük a munkácsi börtönben hagyott könyveknek az 1801-es listája található. Tehát a szövegkörnyezet 1802 utáni keletkezést valószínűsít, akárcsak a szöveg utalása: „a' Pesti Luth. Synodusban nagy tűzzel szállott a' Censura ellen, 's azt mondotta hogy az elme' szárnyait nyirbálni nem kell. - Tíz esztdő múlva [...]”; a pesti evangélikus zsinat 1791 őszén ülésezett.

50. [Alxingerrel 1791ben]

Kézirata: MTAKK K 604/I, *Apróságok I.*, 73b. Autográf tisztázat. Kelt: 1816 után. Elbeszélte időtartam: 1791. Kiadatlan. Kötetünkben: 93–94. oldal.

A szöveg keletkezési idejéről: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

51. Dán nyelv' hangzása

Kézirata: MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, *Stúdiumok I.*, 29b. Autográf. Kelt: (?). Elbeszélte időtartam: 1791. jún. Kiadatlan. Kötetünkben: 94. oldal.

A keletkezés körülményeiről nem találtunk további adatokat.

52. Gróf Majláth József 1792ben

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 199a–199b. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélte időtartam: 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 94–95. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 37a–37b.)

A 48. *Gróf Majláth József Excellentziánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett.

53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 43a. Autográf. Kelt: 1811 után. Elbeszélte időtartam: 1792. jún. 17. Kiadatlan. Kötetünkben: 95. oldal.

E szöveg egy napokhoz rendelt feljegyzésekből kiemelt lapon található, a lap verzóján a június 18-i dátumnál Kazinczy első fiának születéséről van említés. Kazinczy első fia, Emil, 1811-ben született, második fia, Antonin, 1813-ban, így mivel Emil 'első'-ként van megnevezve, a bejegyzés 1813 utáni.

54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 111a–113b. Autográf tisztázat. Kelt: 1826 után. Elbeszélte időtartam: 1792. máj.–jún. Kiadásai: FRANKENBURG/KAZINCZY 1847 (részlet); SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 149–154 (másolatból). Kötetünkben: 95–99. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 68a–71b.)

A másolat és az autográf szoros kapcsolatát tanúsítja pl. az „akárni/akarni” tévesztése, melynek a javítását az MTAKK K 610-ben is észlelhetjük. Az MTAKK K 610 címe is jelzi, hogy több szöveg összemásolása: „Budai emlékezetek 1792-ből.” Az MTAKK K 610 egyrészt bővebb egy az MTAKK K 624, 142b–143a-ból kimásolt részlettel, másrészt a szöveg vége „A' Primás most kiálta...” bekezdéstől hiányzik a másolatból. Ez a hiány bizonyítja egyébként, hogy az 1847-es kiadás autográfból vagy egy általunk nem ismert másolatból dolgozott. Az MTAKK K 610-es másolatot autográfunk mondvá adta ki Szilágyi Ferenc: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 619.

A keletkezés idejét a szövegből állapíthatjuk meg: „az 1826. megholt Finanz-Minister Gróf Zichy Károly”, tehát 1826 után. A 'nyersanyagként' használt lejegyzés és rajz viszont 1792-ben keletkezett: „Még akkor nap papirotra vetém jegyzésimet.”

Az 1847-es szövegközlés szerkesztői jegyzete Frankenburg Adolftól: „Ezen igen érdekes erekléket Kazinczy Gábor barátomnak köszönöm: sziveskedjék a' t. cz. közönség azokat olly pietással fogadni, minővel én adom. Szerk.” Frankenburg „A' Primás most kiálta...” bekezdés közepéig közli a „naplótöredék”-et, és habár ígéretet tesz a folytatásra, a szöveg fennmaradó részét már nem közölték; a folytatás elmaradásáról az *Életképek 1847*, 17. sz. borítóján a *Mondani valók*-ból értesülünk. E közlésben – nyilván a cenzúra miatt – a személyneveket csak monogramok jelzik, és hiányzik pl. a toszkán hercegre nézve kínos, zsbívsáért említő mondat éppúgy, mint a Lónyay káromkodását idéző is.

55. A' Királynál, Budán, 1792. Június 17d. és 23diban

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 142a–144b. Autográf. Kelt: 1801 után. Elbeszélte időtartam: 1792. jún. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 621 (másolatból, részletek). Kötetünkben: 99–102. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 68a–71b.)

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk külső adatokat, a feljegyzés viszont utal a Martinovics-perre.

56. Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.

Kézirata: MTAKK K 763, [*Naplótöredékek, jegyzetek*], 1a–3b. Autográf. Kelt: 1804 (?). Elbeszélte időtartam: 1792. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 154–157. Kötetünkben: 102–104. oldal.

Az *Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.* felett ugyanúgy előfejként van az évszám, mint az 1804-es *31. Ignatius von Born*-ban. Ez a Kazinczynál ritka formai megoldás a két szöveg szoros keletkezéstörténeti kapcsolatára utal, ezért feltételezzük, hogy ezt a szöveget is 1804-ben írta. A „II. Ferencz az itt elől álló rezen” mutatószava arra utal, hogy egy rézmetszet környezetében volt eredetileg, esetleg egy kiadvány számára készült ez a feljegyzés.

Szilágyi a „(Gróf Széchényi...” és a „II. Ferencz az itt elől álló rezen...” kezdetű bekezdéseket nem közölte, noha az elsőt megjegyezte.

57. Lónyai Menyhért

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 203a–204a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélte időtartam: 1792. jún. 6. Kiadatlan. Kötetünkben: 105. oldal.

A 48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett. Ezt támasztják alá az alábbi szöveghelyek is: „Gróf (most Herczeg) Pálffy Károly”, Pálffy 1807-től herceg és 1816-ban halt meg; „Ferdinand Herczeg, (az akkori Toskanai nagy Herczeg most Würzburgi) ’s József, (a’ mostani Palatinus)”: Ferdinánd 1806-tól würzburgi nagyherceg és 1824-ben halt meg, József 1796-tól nádor és 1847-ben halt meg.

58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques

Kézirata: MTAKK K 762, [*Maradványok*], 50a. Autográf. Kelt: 1810 körül. Elbeszélte időtartam: 1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 105–106. oldal.

A szöveg keletkezéséről l.: 57. *Lónyai Menyhért.*

59. Generális Gróf Fekete János

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 200a–201a. Autográf. Kelt: 1810 k. Elbeszélte időtartam: 1792–1803. Kiadatlan. Kötetünkben: 106–107. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 27a–28b.)

A 48. *Gróf Majláth József Excellenciánál visitám 1790.* c. feljegyzéshez írtak alapján 1810 k. keletkezett.

60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán, 1794.

Kézirata: MTAKK K 624, *Magyar Dolgok*, 141a–141b. Autográf tisztázat. Kelt: 1827. Elbeszélte időtartam: 1794. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 161–162 (másolatból). Kötetünkben: 107–108. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 97a–97b.)

A keltezését magából a szövegből állapíthatjuk meg: „még most is (1827.) lobogok.” A másolatból pl. éppen a datálást segítő félmondat hiányzik: „azzal a’ tüzzele, a’ mellyel a’ jó mellett ’s a’ rossz ellen még most is (1827.) lobogok.” További eltérés: „Ne gondolja Olvasóm, hogy ezen szókat most” (MTAKK K 610) és „Ne gondolja Olvasóm, hogy a’ gondolatot most” (MTAKK K 624). Szilágyi Ferenc annak ellenére a másolatot adta ki, hogy kötete jegyzetében megadta az autográf leelőhelyét is (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 623).

61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]

Kézirata: MTAKK K 633/V, *Az én Pandektám V.*, 137b. Autográf. Kelt: 1822. márc. után. Elbeszélte időtartam: 1795. szept. 29. Kiadatlan. Kötetünkben: 108. oldal.

Az e szöveggel egy oldalon található feljegyzésekben a legkésőbbi dátum 1822. március.

62. 13. Aug. 1801. Ér-Semjénben, B. Wesselényi Farkastól

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 22. sorszám, 141. Autográf. Kelt: 1802. júl.–1804. okt. között. Elbeszélte időtartam: 1801. aug. 13. Kiadatlan. Kötetünkben: 108. oldal.

A kéziratlap verzóján Kazinczy feljegyzése olvasható lovairól, ami alapján behatárolható e szöveg keletkezése: „Czicza fakó kancza. Vettem az Ujhelyi Sarlós [azaz júliusi] vásárban 1802.”; és egy másik lóhoz írt utólagos bejegyzés: „megdöglött Kázmérrt, 1804. 17. Octobr.”

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon

Kézirata: Szemere-tár, 1. kötet, 1786–1808, [*Irodalmi levelezés, versek, egyéb jegyzetek és feljegyzések*], 39d sorszám, 257–258. Autográf. Kelt: 1803 után. Elbeszélte időtartam: 1802 előtt. Kiadatlan. Kötetünkben: 109. oldal.

A közölt szöveg környezete 1803 utáni keletkezést valószínűsít, ezt alátámasztja a szöveg utalása is: „1802ben Consil. Vay Jósefnek [...]”.

64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1903. Kelt: 1802 (?) Elbeszélte időtartam: 1802. ápr.–máj. A Kazinczy-levelek megjelentek még: KazLev, 22/5425 (519/a); uott, 22/5426 (519/b); uott, 22/5427 (525/a). Kötetünkben: 109–118 oldal.

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

E feljegyzés egy önálló szövegcsoporthoz tartozik Dékányi *Kazinczy Ferencz családi levelezése* címen két részben megjelentetett közleményén belül (ItK, 1903, 201–220, 357–371). A [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*] 1802-es levelek, ill. események kommentárjaiból épül fel. E szövegcsoporthoz Dékányi két lábjegyzete nyitja meg, ill. zárja le, ezekből tájékozódhatunk az eredeti elrendezésről, és ezek alapján beszélhetünk önálló, megszerkesztett alkotásról. Dékányi nyitó jegyzete: „E sorok egy külön negyed ív papíron vannak, mely a leveleknek borítékául szolgálhatott. De már a K. F. levele, »mely a nagy tüzet csinálta« hiányzik és helyette egy nyolcz lapos füzet van, melyben a K. László 1802. ápr. 5-ki levelének másolata azután K. F.-től magyarázatok hozzá és az összezőrdülések leírása, azután a László és K. F. leveleinek tárgyalása jön, majd arra és egy újabb levelére a válaszok s új lapon egy Dieneshez írt levél következnek. Dékányi Kálmán közlő.” Dékányi záró jegyzete, amit Kazinczy László leveléhez (az alábbi felsorolás 4. pontja) fűzött hozá: „Ez és a következő levél németül van megírva és egy valószínűleg elveszett levél az előbbi sorozathoz csatolná őket. Így azonban csak a kettő együtt képez egy külön egészet. Dékányi Kálmán a közlő.”

Dékányi *Kazinczy Ferencz családi levelezése* című közleményének tartalma:

1. Bossányi Zsuzsanna levele Kazinczy Ferenczhez (KazLev, 22/5423 [483/b], Bossányi Susánna – Kazinczynak, [1795. jún. ?].)
2. Bossányi Zsuzsanna levele Kazinczy Péterhez (→ 4.2. *Jegyzetmezők: 74. jegyzetmező*, 1805. júl. 3-i jegyzet.)
3. [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]
 - a) Kazinczy kommentárja
 - b) Kazinczy László levele Bossányi Zsuzsannához, Linz, 1802. ápr. 5.
 - c) Kazinczy kommentárja
 - d) Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemjén, 1802. ápr. 17. (KazLev, 22/5425 [519/a])
 - e) Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemjén, 1802. ápr. 30. (KazLev, 22/5426 [519/b])
 - f) Kazinczy levele Kazinczy Dieneshez, Érsemjén, 1802. máj. 20. (KazLev, 22/5427 [525/a])

4. Kazinczy László levele Kazinczyhoz, [Linz], 1802. júl. 25. (l. KazLev, 22/5428 [(525/b)])
 5. Kazinczy levele Kazinczy Lászlóhoz, Érsemlyén, 1802. aug. 5. (KazLev, 22/5430 [525/d])
 6. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Érsemlyén, 1803. aug. 29. (KazLev, 22/5442 [612/a])
 7. Kazinczy levele Kazinczy Péterhez, Érsemlyén, 1805. jún. 3. (KazLev, 22/5457 [769/a])
 8. Kazinczy levele gróf Teleki Sámuelhez, Érsemlyén, 1805. júl. 21. (a KazLev-ben nincs kiadva)
 9. Péchy Imre levele Kazinczyhoz, Álmosd, 1805. aug. 7. (a KazLev-ben nincs kiadva)
 10. Kazinczy levele Péchy Imréhez, Kázmér, 1805. aug. 18. (KazLev, 3/804)
 11. „Az Álmosdon 1806. márcz. 12-én történt birtokrendezési irat.” Péchy Imre kézírása, Bossányi Zsuzsanna aláírásával, két dátummal: 1806. márc. 12., 1807. [hónap nélkül] 28. (→ 4.2. *Jegyzetmezők: 75. jegyzetmező*, 1806. márc. 12-i jegyzet.)
 12. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1807. okt. 19. (a KazLev-ben nincs kiadva)
 13. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, 1806. dec. 24 után (a KazLev-ben nincs kiadva)
 14. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1807. dec. 24. (a KazLev-ben nincs kiadva)
 15. Kazinczy levele Bossányi Zsuzsannához, Széphalom, 1810. máj. 31.; és kijegyzés több más levélből is (a KazLev-ben nincs kiadva)
- Kazinczy több helyen oldalakat vágott ki az összeállított szövegekből, de bizonyos, hogy szándéka ellenére is sérült a gyűjtemény: „(Ad ddo 2ae Febr. iratott általam Dienesnek; és most Linczből jöven hozzám, ezen csomó elején áll.) [...] (Lásd magát az általam Dienesnek írt levelet ezen csomó elején)” Ehhez Dékányi jegyzete: „E levél, mint már jeleztük, hiányzik. Dékányi Kálmán közli.” (Ez a levél elveszett vagy lappang.)

65. Dugonics a' Kreutzertheaterben

Kézirata: MTAKK K 641, [*Történeti és egyéb jegyzetek*], 209b. Autográf. Kelt: 1820 előtt. Elbeszélte időtartam: 1803. Kiadatlan. Kötetünkben: 118. oldal.
E feljegyzés 1820 előtt íródott, l.: 42. *Gróf Szécheny Ferenccz.*

66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja

Kézirata: MTAKK K 633/I, *Az én Pandektám I.*, 134b–135a. Autográf. Kelt: 1809. jan. 1. Elbeszélte időtartam: 1804. máj. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 345–346 (másolatból). Kötetünkben: 119. oldal. (Másolata: MTAKK K 610, 19a–19b.)
A keletkezés idejéről a szöveg tájékoztat: „Ma (Jan. 1^é napján 1809.) Herdert olvasom.”

67. [Mineralógiai diploma]

Kézirata: MTAKK K 759, [*Családi emlékek, kisebb dolgozatok*], 10a. Autográf, Nagy Gábor és több idegen kéz írása, ill. nyomtatvány. Kelt: 1805. nov. 26. Elbeszélte időtartam: 1803–1805. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 321. Kötetünkben: 119–120. oldal.

A diploma szövegének átírása és fordítása:

„DIE VON SEINER HERZOGLICHEN DURCHLAUCHT ZU SACHSEN WEIMAR UND EISENACH GNAEDIGST ANERKANNT SOCIETAET FÜR DIE GESAMMTE MINEROLOGIE ZU JENA URKUNDE/T DURCH GEGENWAERTIGES DIPLOM DASS SIE DURCH EINSTIMMIGE WAHL den Herrn Franz von Kazinczy der Hochlobl. Biharer, Zempliner u. Abaujarer Gespanschaften Gerichts – Tafeln Assosor ZU IHREM Ehren-MITGLIEDE ERNANNT HAT JENA 29. Sept 1803. Franz Edler von Dobschany Bibliothekar PRAESIDENT Fürst Dimitri von Gottitzis VICE-PRAESIDENT. OBERBERGHAUPTMANN VON TREBRA. DIRECTOR. BERGRATH UND PROFESSOR LENZ SECRETÄR Johann Blasino.” (ném.): 'Szászország, Weimar és Eisenach város főméltóságú hercege által kegyesen elismert Jénai Együttes Mineralógiai Társaság ezen diplomával igazolja, hogy Franz von Kazinczy Urat, a nagytiszteletű bihari, zempléni és abauji ispánságok törvényszéki joggyakornokát tiszteletbeli tagjává fogadja. Jena, 1803. szept. 29. Franz Edler von Dobschany könyvtáros, elnök Dimitri

von Gottizis fejedelem, alelnök Von Treba főbányakapitány, igazgató Lenz bányatanácsos és professzor, titkár Johann Blasino.’ (Átírás és fordítás: Szép Beáta.)

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1902. Kelt: 1805 nyara. Elbeszélte időtartam: 1790, 1803–1805. A Kazinczy-levelek megjelentek még: KazLev, 22/5458 (782/a); SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 365–378, 388–439. Kötetünkben: 121–154. oldal.

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A [Kazinczy Ferencz Följegyzései] több szöveghelye igazolja az 1805-ös keletkezési időpontot. „Disznainak nem adatott tengerit, ’s azok úgy oda lettek, hogy tavaszi malaczkok nem volt ’s még ez idén sem igen lesz; az legalább igaz, hogy még 30 d. Jul. olly hitványok voltak, mint tavasszal, és hogy a’ kondás ’s az egész falu azt mondja, hogy soha rosszabb sertést nem látott. Azt mondta, hogy nem a’ rossz tartás az oka, hanem a’ tavalyi járvány betegség [...]” (azaz: 1804+1=1805. júl. 30. után.) „[...] Asszonyám, megemlékezvén arról, hogy mint Anyám, ennek a’ köztisztéletet érdemlő Úrnak [azaz gróf Török Lajosnak] erántam 21 esztendő olta bizonyított kegyességiért, nevezetesen azért, hogy Vice-Ispáni Karakterű ’s másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat is egyenes az ő kegyességének és senkinek sem másnak a’ világon, köszönhetem [...]” (azaz: 1784+21=1805.) „Juniusban 1805. egynehány darab földjének vetését mindössze 132 kereszt 6 keve gabonát.” „Aug. 1805.” A [Kazinczy Ferencz Följegyzései] végén Dékáni lábjegyzete a szöveg befejezetlenségére hívja fel a figyelmet: „Itt megszakadnak a följegyzések, de hogy folytatásuk szándékában volt Kazinczynak, azt mutatja az egésznek befejezetlensége. *Közlő.*”

69. Széphalom és házi dolgaim

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1904. Kelt: 1810. dec. Elbeszélte időtartam: 1791–1810. Megjelent még: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 475–490. Kötetünkben: 154–161. oldal. (Másolata Kazinczy Gábor kézírásával: MTAKK K 610, 74a–75b.)

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A *Széphalom és házi dolgaim* keletkezési idejét az alcím adja meg: „Irtam ezt 1810. Decememben.” Ezt a következő szöveghely is megerősíti: „Így most 1810-ben Decemb. ezek a’ Zselléireim.”

Kazinczy Gábor másolatának címe: *Ferencz Nagybátyám’ e’ című kéziratából: Széphalom és házi dolgaim. 1810.* Az unokaöcs másolata és kijegyzése a Dékáni-szöveghez képest hiányos, a vágásokat néhol „– –” jellel jelöli és zárójelben utal a kihagyott részek tartalmára. Eltér a helyesírása is, a másolat közelebb áll Kazinczy szokásos helyesírásához, mint a Dékáni-közlés.

Dékáni közlésében néhány paragrafus és mondat felcserélődött, de az eredeti szövegállapot rekonstruálható volt, ezt a javítást részben már Szilágyi Ferenc is megtette. A Dékáni-közlésben a 10. § megszakad és a 16. § második felével folytatódik. A 10. § hiányzó része a 22. § végén található és ezután következik a 11–15. § és a 16. § első fele. A 22. § második része a 16. §-ba került át. Kötetünk természetesen a helyreállított szöveget közli. Kazinczy Gábor másolata is az általunk helyreállított szövegállapotot igazolja. Ő a 10. § után átugorja a problémás helyeket és a 17. §-ból idéz, így ez nem szolgál használható információval, viszont a 22. §-ból éppen a kérdéses helyet írja ki: „Ezen elakadásában az atyja’ testvérhúgának herczeg Salmnak fíjához, a’ Gurki herczeg-püspökhöz vette magát, ’s kérte, hogy ez írna, a’ testvér bátyjának, h. Salm Károlynak, ’s kéréne, hogy neki a’ tőle általvett jószágok’ fizetetlen harmadrészét neki tenné-le. A’ herczeg, látván hogy Rogendorff nőtelen és öreg, ezt cselekedni nem akarta; de ígérte, hogy ötlet holtig eltartja, mint atyafít.” (Az eltéréseket félkövérrel kiemeltük. Így látható az is, hogy Kazinczy Gábor éppen a kérdéses helyen felejt ki a „neki” szót, tehát lehetséges, hogy a kézirat lapjai voltak összekeveredve, és ez zavarta meg Dékánit.) A szöveget a 22. § végéig jegyzetelte ki Kazinczy Gábor.

70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete. Írta első-születőtte Kazinczy Ferencz. Rokonainak 's barátjainak gyászlevél' helyébe; maradékainak a' dolgok' tudása végett. S.Patakon, 1813.

Kiadásunk szövegforrása két autográf javítású nyomtatvány, amelyeknek a lelőhelye: 1. Szemere-tár, 10. kötet, 37. sorszám, 253–268. 2. MTAKK K 608, 37a–76b. Kelt: 1813; a javítások: 1829., ill. 1827. Elbeszélte időtartam: 1740–1813. Megjelent: Sárospatak, 1813. Kötetünkben: 162–167. oldal.

Kazinczy édesanyja 1813-ban halt meg. A kor szokásának megfelelően a legidősebb fiú egy önálló nyomtatványban gyászjelentést adott közre, amely az elhunyt életrajzát is tartalmazta. Az alcím azonban túlmutat e szerepkörön, és a vallomások, védőiratszerű önéletírások beszédmódját idézi fel. Az újraközlés gondolata 1829-ben merült fel Kazinczyban: ez a [*Pályám emlékezete*] szövegei megírásának időtartamára esik, azaz vélhetően nem független a Tudományos Gyűjteményben megjelent önéletírás sikerétől. Az alapszövegül választott saját kezűleg javított nyomtatvány elé be van kötve Kazinczynak egy 1829-es levele is: Szemere-tár, 10. kötet, 37. sorszám, 251 (=KazLev, 21/5084, Kazinczy – Szemere Pálnak, 1829. dec. 30.). Kazinczy bizonyára e levélhez mellékelve küldte el a kiadásunk alapjául szolgáló nyomtatványt is, tehát az autográf javítások 1829-esek. A levél utal arra, hogy Kazinczy további javításokat, átdolgozásokat is tervezett, de csak akkor, ha Szemere felveszi az Élet és Literaturába, mint „Asszonyi Biographiát”. Ez azonban nem történt meg, így valószínűleg ez a szöveg utolsó, szerző által jóváhagyott változata. Kiadásunkban figyelembe vettük az MTAKK K 608-as szöveg javításait is, amelyek – az egyik megjegyzés szerint – 1827. dec. 4-e utániak. A két forrás javításait összevetve a Szemere-taré bizonyul későbbinek. (Figyelemre méltó, hogy a nyomtatvány egyik homályosabb utalását felfejtő kézíratos megjegyzés 16 év elteltével is csak a szerkesztő-barátnak szól, és a remélt nyilvánosság – vagyis inkább a cenzúra – előtt el van rejtve: „az-az kétezer háromszáz nyolcvanhét napokig tartta fogságom; - de ez nem nyomtattatik-le.”)

Az említett kíséző levél szövege:

„SZEMERÉNEK.

Uram Öcsém még Asszonyi Biographiákat is akar felvenni az Élet és Liter. Köteteiben, mint péld.: a' Gróf Sztáraynéét. Miért? a' Személyért e, vagy az előadásért? –

Ha ez utóbbikért, úgy ez is érdemlené a' felvételt: ha az elsőbbikért, úgy B. S. annyi gyermekek anyja, és olly lelkes és tisztas assz. is érdemlené. – Ha felveszi Uram Öcsém úgy még igazítani, bővíteni fogok rajta.

(Kazinczy)

(Xbr. 30. 1829.)”

Alapszöveggként a Szemere-tár javított szövegét választottuk, mint vélhető utolsó változatot. Az MTAKK K 608-as lelőhelyű nyomtatvány autográf javításait nem érvényesítettük a főszövegben, csak a lábjegyzetben – a lelőhely feltüntetésével – közzöltük. A nyomtatványok minden javítása autográf. A nyomtatvány *-gal jelölt lábjegyzeteit mi is *-gal adtuk, de a szöveg végén, akárcsak a *-gal jelölt kézírásos lábjegyzeteket. Az MTAKK K 608-as példány címlapján: „Kazinczy Gáboré 1833. Májusza 1^{én}. Egyedül hiteles példány.”

Az MTAKK K 604/II jelzeten is megtalálható egy példány, szintén Kazinczy Gábor possessori bejegyzésével: „Kazinczy Gáboré 1833 Év April 30^{án}” (37a–43b). E nyomtatvány nem tartalmaz kézíratos javításokat.

3.2.2. Naplók

**71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt 1794ben tett
következendő jegyzésemet**

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 57a–58b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1802. júl. 12. Elbeszélte időtartam: 1759–1794. Kiadatlan. Kötetünkben: 169–171. oldal.

A szöveg keletkezési idejét a cím adja meg. A kézirat utolsó 58b oldalának alja üresen maradt, tehát a szöveg a ma ismert terjedelemben készült el. (Vö.: *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból.*)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 53a–56b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1802. Elbeszélte időtartam: 1782–1792. Kiadatlan. Kötetünkben: 172–176. oldal.

A cím többes száma több különböző forrás összedolgozására, letisztázására utal, ezt az utólagos beszúrások is megerősítik. Az utolsó oldal félig üres, tehát eddig készült el. Az *Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...* c. naplóformájú feljegyzéssel egy időben készülhetett, mert a lap tetején lévő díszítősor megegyezik, ill. az „x” betűk egyaránt sajátos írásképet mutatnak mindkét szövegben. Tehát 1802-es tisztázat mindkettő. A *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* és a *Gróf Ráday Gedeon, az Első...*, ill. a [*Pályám emlékezete*]-i adatainak a következetes egyezése arra mutat, hogy az utóbbiak írásakor felhasználta Kazinczy e jegyzéseit.

73. rövid jegyzés után

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 141b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1803. dec. után. Elbeszélte időtartam: 1803. máj.–1803. dec. Kiadatlan. Kötetünkben: 177. oldal.

A kéziratkötetben a közölt szöveg előtti két oldalon Kazinczy fogságával kapcsolatos feljegyzései vannak. Az utána következő 142a–147b oldalakon az [1801–1804] c. szöveg található, amelyből azonban hiányzik az 1803-as év eseménysora (l. alább). A bekötéskor egymás mellé került ez a két szöveg és a lapok tetején vélhetően idegen kéz írásával, piros színnel látható évszámok is egybe fűzik e szövegeket. Azonban a két szöveg írásképe eltér: a hónapok nevei a [1801–1804]-ben minden esetben ki vannak emelve a folyószövegből, míg a jelen szövegben nem. Ezért, noha az elbeszélte események időrendje valóban összekeleti a két naplóformájú feljegyzést, két önálló szöveggé kezeljük. A *rövid jegyzés után* keletkezési körülményeire csak magából a szövegből következtethetünk, a cím szerint bizonyosan az elbeszélte események, tehát 1803 decembere után jegyezte le Kazinczy.

74. [1801–1804]

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 142a–147b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1804. jún.–1807 között. Elbeszélte időtartam: 1801–1802, 1804. Kiadatlan. Kötetünkben: 178–185. oldal.

A kéziratlapok sorrendje a bekötéskor felcserélődött, helyesen: 143a–147b, 140a–142b. A szöveg bizonyosan csonka, hiszen az 1803-as és az 1804 júniusa utáni események elbeszélése is hiányzik. A keletkezés idejét az elbeszélte időtartam, és *Az én naplóm* kikövetkeztethető fogalmazványa határozza be. (L. fentebb a *rövid jegyzés után* és alább *Az én naplóm* jegyzeteit.)

75. [1804–1805]

Kézirata: MTAKK K 760, [*Elegyes jegyzetek*], 35a–38a. Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1805. dec. Elbeszélte időtartam: 1804. nov.–1805. dec. Kiadatlan. Kötetünkben: 186–199. oldal.

A vázlatos kidolgozású szöveg két oszlopban van lejegyezve, ezt kiadásunk nem tükröztette. A 35b oldalon fordítva van a szöveg, kivéve néhány matematikai műveletet; ez utóbbit nem közöltük. A [*Kazinczy Ferencz „Diáriumá”*]-ban az 1804. okt. 25-i bejegyzésben azt olvashatjuk, hogy: „Itt elfogyott diáriumom.” A következő bejegyzés nov. 11-i. Ugyanilyen fontos utalást találunk az 1805. dec. 28-i dátumnál: „Semlénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb

diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig." A jelen szöveg 1804. nov. 11-ével kezdődik és 1805. dec. végéig tart. A dátumok egybeesése bizonyára nem véletlen. Eszerint a [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*] 1804. nov.–1805. dec. közötti részletéhez az [1804–1805] szolgálhatott vázlatul. A [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*] 1805–1806-ban keletkezett, eszerint az [1804–1805] c. szöveget 1805 decemberében jegyezhetette le Kazinczy. A szöveg folyamatos írásképén túl jellegzetes javítások árulkodnak arról, hogy nem napról napra írt napló, hanem utólagos visszaemlékezés: „20. Haza Francz. nem jó Szentgyörgyi. <Vinczét bé Debrbe.> / 21. Vincze bé Debreczenbe.”

76. [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: DÉKÁNI/KAZINCZY 1905. Kelt: 1805–1806. Megjelent még: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 339–362, 440–472. Kötetünkben: 200–227. oldal.

Dékáni Kálmán szövegközléseiről összefoglalóan: 3.1.1. *Gyűjteményes szövegforrások.*

A [*Kazinczy Ferencz „Diáriuma”*] keletkezéséhez az alábbi szöveg helyek szolgálnak adatokkal:

- „De hadd tegyem-fel hát ide ma, az az 27d. Deczemberben 1805, hogy íme 14dik holnapját élem házasságomnak [...]"
- „mostan pedig (Xbris 1805) [...]"
- „Semlyénbe érkezésem olta mindég ezen diáriumomat dolgoztam régibb diáriumaimból 1801-nek Júniusa olta a' mai napig.”

Kazinczy az elbeszélte eseményekhez képest utólag, 1805. dec. 17-e (ekkor érkezett Érsemlyénbe) és dec. 28-a között dolgozott először e szövegen, majd 1806-ban folytatta. Az 1806-os események lejegyzése is utóidejű, hiszen az elbeszélő ismeri a következményeket is: „4dikben. Julis húgomnak és Miklós Öcsémnek megküldöm a' Protestatio mását Postán (sem egyike nem felelt reá, sem másika)”; „A' mint a' következés mutatja, ekkor jelentette bé házasadási szándékát Asszonyámnak. Én felőle semmit sem sejtettem meg.”

A feltételezhető szövegelőzményről l. fentebb az [1804–1805] jegyzetét.

Vélhetően e szövegre vonatkozik Kazinczy Szentgyörgyihez írt levelének következő két mondata: „Ezen pakétnek, a' mellyet a' kis fiú viszen, pedig adj helyt, míg kezemhez veszem. Ez semmi nem egyéb, mint 1801 olta való diáriumom.” (KazLev, 4/857, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1806. jan. 2.) Ha feltevésünk helytálló, akkor a szöveg írásának megszakítására is magyarázatot lelünk: amíg Szentgyörgyinnél volt a kézirat, addig Kazinczy nyilván nem folytathatta.

Dékáni magyarázata a címadásra: „Igy nevezi ő maga is (1804. okt. 25-ki feljegyzésében: »Itt elfogyott diáriumom...[«] és 1805. decz. 28-ki írásában: »ezen diariumomat dolgoztam régibb diariumaimból...«) jegyzetét. Ezért tettem a különben javim nélkül[i] kézirat fölébe e címet. (V. ö. XII. évf. 502. l.) A közlő.” A szöveg műfajára erős javaslatlalt élő cím kapcsán fel kell hívni a figyelmet a visszatekintő elbeszélő anekdotikus szerkesztési módjára is: „Képére tartozik ennek a' becsületes embernek az a' két kétséget teljességgel nem szenvedő anekdot, melly itt következik.” és: „Bonaparte felől lévén szó, kedvem jött, azt is feljegyezni, a' mit Nini ír Bécsből.” A két szövegalkotási technika egyidejűsége a Maris-história megírásakor válik problematikussá: „20d. Pünkösöd Vasárnapja. Kezdődik a' Maris históriája, mellyet külön fogok megírni, hogy a' beszéd folytatban menjen 's meg ne szaggattassék. (Lásd XII. évf. 191. l.)” Dólttel Dékány [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-re utaló megjegyzése olvasható, tehát Dékány összetartóznak ítéli e szövegeket. Ugyanakkor – az utolsó mondathoz írt jegyzete szerint – befejezetlennek is gondolja a jelen szöveget: „Itt vége szakad a »diáriumnak«, de valószínű, hogy Kazinczy tovább folytatta. Ezt a folytatást azonban nem találtam meg. A közlő.”

77. Extractusok Diáriumomból

Kézirata: MTAKK K 760, [*Elegyes jegyzetek*], 28a–29b. Autográf. Kelt: 1821 után. Elbeszélte időtartam: 1807. dec.–1809. szept. Kiadatlan. Kötetünkben: 228–232. oldal.

A szöveg keletkezési idejére e sorból következtetünk: „Itt Szögyényi (később Personalis.)” Szögyényi Zsigmond (1776–1826) 1821-től volt királyi személynök. A diáriumot, amelyből a cím szerint a kijegyzés készült, nem sikerült azonosítani. E naplójegyzet előtt háromsornyi latin feljegyzés található gróf Török Józsefről, melyet áthúzással törölt Kazinczy.

78. Az én naplóm

Kézirata: MTAKK K 614, 1–258. Autográf, tisztázat. Kelt: 1812. márc.–ápr. Elbeszélte időtartam: 1801–1804. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 183–336. Kötetünkben: 233–319. oldal.

A napló 1804 májusánál megszakad: az utolsó, 258. oldal tetejére még beírta Kazinczy a fejléccet („1804. Május”), de az oldal már üresen maradt.

Több szöveg helyre állítását megerősíti, hogy *Az én naplóm* 1812-ben írta le Kazinczy:

- A kézirat címdala: „Az én NAPLÓM. – 1801. Jún.–1810. Decemb. – Tisztáztam Széphalmon 1812. Martz.”
- „most (1812ben).”
- „Thomas Langhoz a’ Gravórhöz, ki nekem ekkor és 1808ban is pecsétnyomóimat metszi. Ez az ember ez idén 1812 holt meg.”
- „Kilencz’ esztdeje hogy rajtam ez esett;” ez 1803. júl. 16-ánál olvasható.

A címdal „tisztáztam” utalása szerint *Az én naplóm* volt szövegelőzménye, egy általunk nem ismert fogalmazványa. Erről az alábbi adatot találjuk *Az én naplóm*ban: „Itt [1803. jún. 18.] jegyzéseimben hézag vagyok, ’ emlékezetemből kelle kipótlanom azt ezelőtt öt esztendővel.” Eszerint az 1812-es tisztázathoz képest „öt esztendővel” korábban, 1807-ben készült a fogalmazvány. E fogalmazványnak is volt azonban egy szövegelőzménye, az említett „jegyzésim.” Ebben a „jegyzés”-ben „hézag vagyok,” éppen ott, ahol az [1801–1804] is hiányos: 1802. dec.–1804. febr. között (a rövid jegyzés utánban ehhez az időszakhoz is kapcsolódik néhány szó). Tehát feltehetően Kazinczy az [1801–1804]-et használta fel *Az én naplóm* 1807-es fogalmazványához.

A tartalmi egyezések miatt kapcsolódó szövegnek tekinthetjük Dékány Kálmán szövegközléseit is: [Kazinczy Ferencz kellemetlenlései László és Dienes öccsével]; [Kazinczy Ferencz Följegyzései]; Széphalom és házi dolgaim; [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”].

A folytatás, ill. egy nagyobb szövegcsoportba helyezés tervére is több példát mutathatunk be:

- 1801. dec. 18. „Reményem nem fogom elfelejteni [gróf Teleki József] holmi bohó cselekedeteit feljegyezni, midőn majd, megírván ezen Decenniumomat, életemnek elsőbb szakait beszélnem.”
- 1801. dec. 22. „Julisnak férjhez menésekorai historiáját a’ maga helyén (1785) fogom beszélni, ha majd ezen Decenniumi Naplóm elvégezvén, Biographiámat születésemre kezdve írom meg. Itt csak rövideden említem [...]”
- 1803. ápr. 6. „Meglátogatom Consiliárius Fáy Agostonnét [...] kit 1794 oltá még nem láttam. Erről alkalmasabb helyem lesz szólni midőn Kassai lakásom’ esztendejét írandom meg.”

A levezetésben Kazinczy ezen írására mint a [Pályám emlékezete] szövegeinek egyik előzményére tekint: „Szemere ostromla 1812. oltá hogy írjam.” (KazLev, 21/4978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pest, 1829. febr. 28.)

Az én naplóm a nyilvánosság szempontjából sajátos arculatot mutat. Az, hogy korábbi szövegei felhasználásával megírta Kazinczy ezt a művet, jelzi, hogy a rögzítés és megőrzés szándéka kiegészült a nyilvánosság elé lépés igényével. Mindemellett többször közvetlenül is a szélesebb olvasóközönséghez szól. Néhol viszont találunk csak a kézirat közegében értelmezhető utalásokat, ami kizárja a nyomtatott formát.

- „Itt egy történet még, melly azt a’ ki a’ személyeket nem ismerte, talán nem mulattató; de én azt a’ magam emlékezetem kedvéért tészem-fel [...]”
- „Gyermekeim, ha ezt valaha olvassátok [...]”
- „A’ ki ezt valaha olvasni találja, azt fogja hihetni, hogy ez Bárczay Ferencz [...] csak komázott [...]”
- „Lehet olly Olvasóm, a’ ki ezen mosolygani fog és engem hiúsággal vádol az efféléknek feljegyzéséért. Én tudom mit cselekszem, ha ő nem tudja is midőn rajtam mosolyog. – Nagy a’ romlottóság mellyben élünk: de az Istennek még vannak hívei. Hát ezt megérti e a’ mosolygó? vagy ezen is mosolyg?”
- „Hogy nem igaz gondolkozásra ne nyissak út, kénytelen vagyok azt az alacsonyságot feljegyezni, hogy [...]”

- 1801. szept. 29. „a’ mint látni fogjuk alább a’ Decembri Naplóban lap 59.” Vagyis a kézirat autográf számozású 59. oldalára utal.
- „Vissza térek a’ 100dik lapra.” Vagyis a kézirat 104. lapjáról a 100.-ra, azaz egy Berzeviczyvel foglalkozó kitérő után saját magára.

A felhasznált szövegelőzmények ellenére (vagy éppen azért) *Az én naplómban* többször is tematizálódik az emlékezés tünékenysége:

- „Itt van helye, hogy egy Laczit-festő történetet beszéljek-el, melyet nem Domokos Urtól vettem, hanem egy valakitől, a’ ki jelen vala az actuson; de a’ kit többé meg nem nevezhetek; elfeledtem, ki volt.”
- „Megtörténhetnék hogy másutt elfeledném feljegyezni, és így álljon itt: – II. Leopold a’ Frankfurti Coronatióra kivitt némelly Magyarokat magával [...] (Megtörténhetnék, hogy itt botlom, és így nem szököm által, hogy ez talán nem a’ II. Leop. hanem a’ mostani Császár Német Országai koronázásakor 1792ben volt.)”
- „Gondatlan valék feljegyezni, mely nap volt az, a’ midőn az öreg, nékem olly sok tekintetekben kedves BÁRÓCZYt meglátogatám.”
- „Nem emlékezém magamtól a’ tette, de azt Horvátnak leveleiből tudom [...]”
- „Nem emlékezem, üresen lelélem e’ házat, vagy én nem mehetek oda.”

Az elbeszélte időhöz képest *Az én életem* utólagos lejegyzésű. Az elbeszélte történet egészének ismerete több helyütt is nyilvánvalóvá válik: „Ezeket előre kelle bocsátanom, hogy a’ mi következik, meg lehessen érteni, ’s én félbe szabadalni a’ beszédet kéntelen ne legyek.” Vagy egy 1801. okt. 5-i bejegyzésnél: „Generalis B. Vay Miklós, de a’ ki csak 1805ben lett Generális.”

A napló első kiadója, Szilágyi Ferenc szerint: „Az 1812-ben letisztázott *Az én naplóm*-at [...] Toldy nem ismerte, s így a’ többi kutatók, illetve szövegkiadók sem, akik Toldy kéziratismereteire támaszkodtak. Köztük az első Abafi Lajos volt [...], s Szauder Józsefnének kerek száz év múlva, 1979-ben a Magyar Remekírókban közreadott szövege is lényegében ezen [vagyis Toldy kéziratismeretén – O. L.] alapul még [...]”, noha Váczy János az 1915-ös Kazinczy-monográfiájához már felhasználta (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 17, 18).

79. Engem illetők

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 137a–139b. Autográf, tisztázat. Kelt: 1826 után. Elbeszélte időtartam: 1783–1826. Kiadatlan. Kötetünkben: 320–323. oldal.

Ez a szöveg bizonyosan korábbi feljegyzések, naplóformájú feljegyzések, így pl. a *Jegyzések elhányt régi papirosaimból*, alapján készült. Utolsó bejegyzett dátum: 1826. A 139b oldal félig üres, tehát a kézirat vége nem elveszett, hanem csak eddig készült el. A 138. fólió fordítva van bekötve, a kéziratlapok helyes és kiadásunkban is követett sorrendje: 137a, 137b, 138b, 138a, 139a, 139b.

80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 150a. Autográf. Kelt: 1812 (?). Elbeszélte időtartam: 1812. okt. 14.–1812. nov. 5. Kiadatlan. Kötetünkben: 324. oldal.

A szöveg keletkezési körülményeiről nem találtunk további adatokat.

81. [1811–1814]

Kézirata: MTAKK K 760, [*Elegyes jegyzetek*], 33a–34b. Autográf. Kelt: 1814. máj.–1828. okt. között. Elbeszélte időtartam: 1811. aug.–1814. máj. Kiadatlan. Kötetünkben: 325–327. oldal.

A 34b lap alján a *Cerinthushoz 1828. 8br. 27d. c.* vers található. „Ez éjjel Széphalmon hálék; ott töltém azt a’ napot, mely engem 69dik évemből a’ 70dikbe általvive. Nem alhatván gondjaim közt, ’s végig pillantván elmúlt napjaimon, ’s előre a’ hátravalókra, hogy gondjaimat elverhessem, lefordítottam Sulpiciának egy gyönyörű Epigrammját a’ setétben.” (KazLev, 20/4947, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 28.) Eszerint a kézirat 1828-ban – a [*Pályám emlékezete*] szövegeinek írása idején – Kazinczy előtt volt. Az elbeszélte időtartam: 1811. aug.–1814. máj. Eszerint 1814. máj.–1828. okt. között jegyezte le Kazinczy.

82. Bécsi út, 1815.

Kézirata: MTAKK K 608, [*Cikkek, versek, családi emlékek*], 151b–151a. Autográf. Kelt: 1815 (?). Elbeszélte időtartam: 1815. ápr. 10.–1815. okt. 8. Kiadatlan. Kötetünkben: 328–329. oldal.

Bécsi tartózkodásáról részletesebben írt Kazinczy *A Bécsi Polizey velem, 1815.* c. másolatban fennmaradt művében (MTAKK K 610, 82a–85a; kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 161–164).

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]

Kézirata: MTAKK K 763, [*Naplótöredékek, jegyzetek*], 8a–34b. Autográf. Kelt: 1830–1831. Elbeszélte időtartam: 1828. febr.–1831. aug. Kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 240–251, 272–281, 307–320, 324–334 (részletek). Kötetünkben: 330–386. oldal.

A korábbi kiadásáról: 2. *Kézirathagyaték és kiadástörténet.*

Több ütemben keletkezett a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*], erre több szöveg helyből és az íráskép összetettségéből is következtethetünk. Az elbeszélte idő 1828. febr. 11-ével kezdődik, és bizonyos, hogy a szöveg első, nagyobb része utólagos kidolgozás, de az utolsó oldal(ak) egyidejűnek tekinthető(k).

A keletkezés idejéről példákon keresztül:

- „[1828. márc. 14.] (1831. mondá hogy a' fák élnek.)”: mivel a zárójeles megjegyzés a sor végén található, ezért eldönthetetlen, hogy a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] egésze utólagos vagy csak ez a beszúrás.
- „[1829. febr.] 10. Meghal a' Pápa Rómában. [...] [1829. febr.] 18. Hír hogy megholt a' Pápa.” Itt nyilvánvaló, hogy utólagos.
- „[1829. ápr. 10.] Akáczot ültetek a' Ráday kriptája mellé Papp Jozsef Úr jelenlétében. Megfogamzott; él.” Az íráskép szerint a „Megfogamzott; él.” megjegyzés az előzőekkel egy időben lett lejegyezve.
- 1830. jan. 28-ánál két műlista is található. Az első csoportban Kazinczy 1830. januári tisztázatai, a másodikban Kazinczy 1830. júliusi és augusztusi művei találhatók. A második csoport az első mellé más tintával van beírva. Tehát **1830. jan. 28. és aug. között** írta Kazinczy ezt a részt (első csoport), majd **aug.-ban vagy aug. után** újra átnézte/írta (második csoport).
- „[1830. ápr.] 26. Estvére Újhelybe. Sophie másodsor vérzik orrából. Horn Úr mondja hogy az könnyít; és valóban könnyülését is érezte. - <Papiroson kapom fel a' Sophie véret.> [...] [1830. ápr. 30.] Gyakran vérzik. Felkaptam orra vére' cseppjeit papirostra gyermekimnek. -” Utólagos, hiszen 26-án nem írhatta be a 30-i eseményt.
- „Talan épen ezen holnapban [1830. júl.] a' Kassai Posta valamely Tisztjének a' fija kiment puskázni [...] [a] puszka elsült, 's az ifju ember mellyén keresztül méne a' lövés. Három holnap mulva elholt.” Tehát legalább három hónap távlatából, **1830. okt. után** írta;
- „[1830. dec. 31.] A' rettenetes sár miatt 10 nap jött Pestről. [...] Ma Pesten béverik a' Judex Curiae Gr. Cziráky Antal ablakait [...]” Tehát legalább 10 nappal későbbi a lejegyzés, **1831. jan. 10-e utáni**.
- A kézirat 31b oldalán egy halványabb szöveg olvasható felig az 1831. máj. 17–28-i bejegyzések alatt, mintha egy piszkozatra írta volna rá Kazinczy e májusi bejegyzéseit. Ebben a 11 soros piszkozatban 1831. márc. 24-e és jún. 12-e közötti dátumokhoz rendelt feljegyzéseket olvashatunk, amelyek többnyire a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 'rendes' szövegében is megtalálhatók. Vagyis az 1831. májusi bejegyzéseket **1831. jún. 12-e után** írta.
- 831. júl. 18. „Rátkay itt – (Pesten történt lármát lásd itt ad 25^m Jul.)” Tehát **1831. júl. 25-e után** írta.

Eddig tehát bizonyos, hogy részben vagy teljesen egy általunk nem ismert szöveg felhasználásával utólag írta meg, ill. részben vagy teljesen utólag átnézte és átjavította a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]-at Kazinczy.

A kézirat utolsó előtti 33. lapján a Magyar Tudós Társasághoz kapcsolódó 1831. februári feljegyzéseket találunk, noha előtte a 32. és utána a 34. lapon is 1831. júliusi adatok szerepelnek. (Ez lehet egy utólagos, Kazinczy szándékától független elrendezés eredménye is, de ezt ma már nem lehet tisztázni.) A kézirat utolsó, csonka lapján 1831. július végi és augusztusi feljegyzések találha-

tók, közte 1831. aug. 6-án: „Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné.” Ugyanezen az oldalon – néhány sorral feljebb – utólag van bejegyezve júl. 31-éhez Kézy, és aug. 3-ához Rozgonyiné halála. Tehát a legutolsó kéziratlap sorairól feltételezhetjük, hogy az eseményekkel egyidejű, vagy közel egyidejű a lejegyzés. A Kazinczy halála előtt egy héttel, 1831. augusztus 16-án írt utolsó sor vége hiányzik, a lap többi része üresen maradt.

1828. febr.-tól 1830. okt.-ig egységes az írásképe. A kézirat 21b oldalának a felső negyedén 1830. október végi jegyzések találhatók, míg az oldal nagyobbik részén dátumoktól elváló bejegyzések vannak. Ez arra mutat rá, hogy ezt az oldalt már egyszerre használta Kazinczy diáriumnak és vegyes jegyzetnek. Ugyanezt a vegyes alkalmazást látjuk a 22b oldalnál is (1830. dec.). A szövegen túl a kézirat maga is sajátos kollázs-jelleget kap innentől: a 23. és 24. lap tulajdonképpen a 24. lap néhány autográf sorából és az erre a lapra ráragasztott 5 idegen kézzel írt levélből, ill. cédulából áll. A 26. lap egy kis német nyelvű cetli, a 27b üres. Fentebb utaltunk rá, hogy a 31b afféle kétfelekű lap: a bejegyzések alatt más bejegyzések is olvashatók. Szintén utaltunk rá, hogy a 32b oldal után talán a 34a oldalnak kellene következni; a 33. lapnak az írásképe is eltér, és 1830 februárjára vonatkozik. A 34a oldal bal felső és a 34b oldal jobb felső sarka hiányzik.

A 23–24. lapok 5 beragasztott levélének idegen kézzel írt szövegét itt, és nem a főszövegben közöljük:

1. Márton József levele Kazinczyhoz, Bécs, 1830. [?] 14. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24.)

„Irtam Tállyára, hogy az ott lévő 65. vagy ha az ólta több jött volna öszve usque 94. [...] a' Posta Mester Úr által adni Kedves Tekintetes Barátom Uramnak; 's azt azonnal fogja is tenni. Első Expeditio ezer meg ezer baj. A' könyveket levitte B. Vay Miklos Úr házi Secretariusa Ujhelybe.

Márton”

2. Márton József levele Kazinczyhoz. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24.)

„Vitkovics Úr kérdése, melly a' Tud. Gyűjtem. volt úgy tetszik ide ment ki: ha több [...] vala [...]:

Attila dolmányban fénylik most nemzetiségünk:

Bétsi szabó mond meg, tart e' sokáig ez így?

Magam sem tudom hogy? két Bétsi felelet juta most ezen kérdésre eszembe:

a) Mind addig Magyarim tartson bár nemzetiségtek,

Míg az többnyire tsak köntösötökbe' ragyog.

b) Nemzetiségtektől nem tartunk, tartson az a' míg

Tzifra ruhán, de nem a' tetteitekbe' ragyog.”

3. Márton József Kazinczyhoz írt 1830. dec. 3-i levele. (A KazLev-ben nem található meg; várható kiadása: KazLev, 24; a keltezés Kazinczy kézírása.)

„Bécsben 1830. Decemb. 3d.

Engedje meg nekem Nagy Érdemű Tekintetes Úr, ha most és ezután is tsak így minden formadás nélkül írok: Így többet 's többször írhatok.

1., Denkmäler des alten Roms, – félretettem már, ki is váltottam volna, de nem telik. 20 ft W. W.

2, Merkwürdige Gebäude der Stadt Paris. Ez 3 Tomus igen igen sok képpel. Az ára 6f. Váltóban. Nem láthatám, mert a' Magazinjában volt Kuppitschnak. Mondottam, hogy ezt is tartsa meg számmunkra.

3, Tek. Szent Györgyi Urat kértem írásban, hogy feleljen a' feltett kérdésre, Déva [...] priv. erént: Még nem felelt. Majd elküldöm én azt.

4. Déva rajza itt van még most is T. Barkasy Úrnál, szerencsére. Nekem az az egy volt.

5. Tek. Helmecey Úr kéri a' Pesti Ujság kiadására a' Fels. engedelmet, melly elől Kisfaludynk kihala. Véghetetlenül szeretem, hogy rá nem hagytam volt vetetni magamat, hogy recursust adjak ellene. Én ha tizen recurrálnak sem fogok ellene a' Felsőséghez folyamodni. Pedig, Ujságom állapotja ez: Van 536 fizető Olvasom, jár pedig 625. 's így fizetek ezért a' Fels. Aerariumnak félesztendőnként per 5 f. V. 3126 for. V. A' fizetők közül nem fizet rendszerint minden félesztendőben 50–60 leg-alább is. Az elhatalmazott speculatio lelke azt hozta módiba, hogy sok postahívatat csak fél eszten-dő végén küldi fel a' pénzt; abból t.i. a' mit már az új eszt. prænumeratióból újra öszveszedett, 's így

bitangol fel esztendeig ki 2 ki 3. 4 száz forintot, 's én e' miatt kinlódom. Most kin van [?] p. o. 174 Olvasótól [...] de ezért előre kifognák a Aearium számára per 5 f. a' taksát. Hogy élek tehát? Ebből ugyan nem: hanem tanítok naponként, 3, 4 órát. Sic fata tulere..."

(A szöveg bal oldalán 90 fokkal elforgatva, Kazinczy kézírásával: „Magyar Kurír állapotja 1830.”

4. A negyedik cédula szövege egy háromszöget és egy köré írt kört formáz. A háromszög egyik oldala:

„Lélek. Pap. Atya.

A' Pap az el nem hágy soha:

Facultas Theologica.”

A másik oldala:

„Test ([.....]) Doktor. Fájd. [?]

a' Doktor óv halálíg:

Medica”

A harmadik oldala (alapja):

„Törvények és (Moralitás) Prokátora a' Lélek[nek].

Ügyvédök védik holtod után is ügyed.

Juridica.”

A körbeírt szöveg:

„Facultas philosophiae nincs [?], ha van nem jól van [?]: kiben ez nem [.....] e' háromnak ítélő bírāja.”

5. Márton József levele Kazinczynak (a KazLev-ben nem található meg).

„Imé küldök betű mustrákat Haykul Nyomatató 's Betűöntő műhelyéből. Strausztól is kértem; de nem kaptam. Mielta megholt Strausz nem öntetnek betűt mások számára. Nem is szebbek az övéi ezeknél. Déva Hunyad rajzát általadtam Barkassy Barátomnak. Le akarta küldeni a' többi kőmetszésekkel együtt Pestre Báró Podmaniszky Lajos által: de a' mint mondá még is jobbnak tartotta itt fogni, hogy annak kimetszése eránt értekezessék; ha szükséges. Ez szép; Velinre van nyomtatva. Vele szives örömmel szolgálók, 's már többé nem enyém.

Örökös tisztelője Márton.”

Kazinczy több részre bontva dolgozta fel, ill. kívánta feldolgozni a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] anyagát.

1. Útirajzok.

- *Pestre 1828.* Az útleírás kéziratának leleghelye: MTAKK K 612, 68a–90a, kiadásai: REXA/KAZINCZY 1929; BUSA/KAZINCZY 1995, 216–240; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 535–563.) Szilágyi Ferenc a *Pestre 1828.* kiadásának jegyzetében írja, hogy a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] „alapul szolgált a későbbi részletes kidolgozáshoz [a *Pestre 1828.*-hoz – O. L.]. Ebben több olyan mozzanat van, amely nem került bele a részletes útirajzba.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 680.)
- *Pesten és körülé hárman.* Ezen útleírás kézírata lappang vagy elveszett (Busa Margit tévesen adja meg a MTAKK K 760, 33–38 jelzetet [BUSA/KAZINCZY 1995, 467]), kiadása: Auróra, 1834, 29–41 (Szemere Pál közlése); BUSA/KAZINCZY 1995, 265–272. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1831. máj. 13-i bejegyzései között olvashatjuk: „a' Muzárior' számára.” A *Pesten és körülé hárman*-ról Csahinen Károly írta: „Szemere ugyanis nemcsak a szerző neve nélkül adta ki Kazinczy dolgozatát (valójában még cím nélkül is), hanem összecsapta két más, Pestről szóló dolgozattal s a hármat *Pesten és körülé hárman* közös címmel közölte. Így azután érthető, hogy ebben a névtelen és megtévesztő című dolgozat-bokorban senkinek sem jutott eszébe Kazinczy egy művét keresni. [...] Szemerének gondolata volt az, hogy Kazinczy számoljon be irodalmi formában pesti benyomásairól, s Kazinczy a *Pesti utazásomat* már írásakor Szemere Muzáriorába szánta, több más dolgozatával együtt. Biztatására ő maga küldte el neki útleírásának újabb szövegezését, Szemere azonban a Muzárior helyett Aurorájában tette közzé, de már csak Kazinczy halála után.” (CSAHINEN 1936, 101–102.)
- *KAZINCZY Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra*, Pest, 1831. Útleírás az 1831. ápr. 7–16. közötti időszakról (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831).

- *Nógrád, Gömör. 1831.* Útleírás az 1831. jún. 12–29. közötti időszakról (KAZINCZY, *Nógrád* 1831).
- 2. A Magyar Tudós Társaság története. A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1831. máj. 14-i bejegyzései között olvashatjuk: „M. Academia historiája.” Kazinczy kéziratában, ill. idegen kezek írásával fennmaradt dokumentum-gyűjteményei az Akadémiáról: *Magyar Academia 1828* (MTAKK K 623, 1–172); *A' Magyar Academia' felállása 's munkálkodásai. 1828 és 1831.* (MTAKK K 761).
- 3. A kolerajárvány és -lázadás történetét is meg akarta írni Kazinczy, erről a levelezésen kívül (l.: 4.2. *Jegyzetmezők*) az alábbi kéziratok és gyűjtemények tanúskodnak:
 - *Cholera morbus, 1831* (MTAKK K 621, 120a–120b; ezen újságcikkjegyzések forrása: „Hazai 's Külföldi Tudósít. 1831. Júl. 9d. Nro. 3. lap 19. M. Kurír Nro 3. Júl 8d.”; a 120b lap alján Török Sophie jegyzete: „Szegény aldott férjem szivére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholerába eset és 21 augustba meg betegedvén 23 meg halt.”).
 - *Az Orosz (Indiai) Cholera Zemplényben, 1831.* (MTAKK K 621, 130a–132a, báró Jósika Jánoshoz írt levéltöredék).
 - *Háborgás Pesten, a' cholera miatt, 1831* (MTAKK K 624, 68a–75b, Kazinczy másolata a pesti eseményekről beszámoló levélről).

3.2.3. Önéletrajzok

84. [Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]

Kézirata: MTAKK K 612, 11a–18a (eredeti oldalszámozás: [11]–25). Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1814. május előtt (?). Elbeszélte időtartam: 1767–1774. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 588–610 (részletek). Kötetünkben: 387–393. oldal.

A kézirat első (11.) lapja csonka, az utolsó (18.) lapja félig üresen maradt: a 18a részben, a 18b oldal teljesen üres. Tehát a [*Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.*] befejezetlen.

A keltezést a *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]* alapján tehetjük 1814-re. A „Prof. Öry Filep Gábor Ur most Superintendens” félmondat szerint is 1823 előtt keletkezett, hiszen Öri Fülep Gábor 1799-től haláláig, 1823-ig volt szuperintendens.

Toldy Ferenc a *Kazinczy Ferenc és kora* c. munkája forrásai között megnevezi az általa ismert önéletrajzokat is: „[...] legrégebb dolgozata, melyet ismerek, e címet viseli: *Kazinczy Ferenc élete, egyedül maradékainak számokra. Széphalom, májusban, 1814.* E kézirat 4-rétben, már a 18. lapnál szakad meg, az 1767. évnél; mellette, mint látszik, e tisztázat fogalmazata, a 13–25. lapig, kezdődik az 1767. évvel, s atyja temetése elbeszélésével végződik. [...] Idézeteimben ÖÉ. I. (Önéletrajz I. dolgozat) rövidítéssel hivatkozom reá. Több becses részlettel bír, mely a következő dolgozatokból kimaradt; különben – a formát tekintve is – első, az utóbbiakhoz képest még nyers öntés.” (TOLDY 1987, 195.)

Ezt az önéletrajzot és a következő 85. *Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]* címűt nem tekintjük egy szövegnek (mint Toldy tette), de a címadással emlékeztetni kívánunk a két szöveg szoros keletkezés- és befogadástörténeti kapcsolatára.

85. Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]

Kézirata: MTAKK K 612, 2a–10b (eredeti oldalszámozás: 1–18). Autográf, tisztázat. Kelt: 1814. május. Elbeszélte időtartam: 1759–1767. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 591–600 (részletek). Kötetünkben: 394–399. oldal.

A szöveg csonka, befejezetlen: a fennmaradt kézirat utolsó (10b) oldalának utolsó sorában egy mondat első fele olvasható, a mondat befejezését, az önéletrajz folytatását tartalmazó lap(ok) ismeretlen(ek).

A megírás idejét a kézirat autográf címodala adja meg: „Kazinczy Ferencz' Élete. egyedül maradékainak számokra. Széphalom, Májusban, 1814.” Ezt megerősíti a következő szöveghely: „az idősb Péchy Imre Úr, Imrének a' Bihari volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatínusnak atyja.”

Péchy Imre (II.) 1790–1803 között volt Bihar vármegye alispánja és 1813-tól lett alnádor, majd 1824-től szeptemvir.

86. AZ ÉN ÉLETEM.

Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek

Kézirata: MTAKK K 612, 21a–66b (eredeti oldalszámolás: 1–102). Autográf, tisztázat. Kelt: 1816. Elbeszélte időtartam: 1759–1781 tavasz. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109. Kötetünkben: 400–445. oldal.

Az én életem befejezetlen: az eredeti számozás szerinti 102. oldalra az előbbiekkal azonos színű tintával még felírta Kazinczy az oldalszámot, ám az oldal már üresen maradt. Mint Szilágyi Ferenc írja: „A tisztázat azonban, sajnos, csak az 1781. évig készült el: az eredeti számozás szerint 1–101. oldalra terjedő kézirat a 101. lap alján e félmondattal megszakad: *Eperjesnek fekvése gyönyö...* Folytatása nincs a 102. oldalon.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 589.) Az utolsó mondattörredék utolsó felszavát azonban áthúzta Kazinczy: „– Eperjesnek fekvése <gyönyö> –”. Ezért az „Eperjesnek fekvése” szókapcsolatot egy később kibontandó tételmondatként is értelmezhetjük, vagyis feltehetjük, hogy nem a másolást vagy letisztázást hagyta félbe Kazinczy, hanem a másolandó szöveg vagy a fogalmazvány anyaga fogyott el. A 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*-ban idézett levelekben sem találtunk adatot a tervezett folytatás elkészültére, és Toldy is csak az általunk ismert szöveget találta meg 1860-ban: „I. K. 1779. júliusáig; II. K. időmeghatározás nélkül, s megszakadva 1781-nél” (TOLDY 1987, 196; l. még Toldynak a 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc örökségében* idézett listáját).

Eredeti oldalszámolás 1–102-ig tart, az utólagos számozás viszont a 21. rektótól csak a 66. fólió rektójáig tart. Tehát az eredeti számozás tízzel több oldalt jelöl. A címoldal után, az eredeti számozás szerinti 3. oldalon található az „ELSŐ KÖNYV 1779. Júliusáig” felirat. Az Első könyv a 73. lapig (56. rektóig) tart. Az 56. verső és az 57. verső üres, és nincs eredeti számozásuk, akárcsak a 57. rektónak, melyen a „Második könyv” felirat olvasható. Az 58. rektón kezdődik a Második könyv szövege, de az eredeti számozás szerinti 85. oldalon. Az eredeti számozás szerinti 74–84. oldalak tehát nem hiányoznak, hanem tollhiba miatt ugrott a számozás. A kéziratban más színű tintával írt, autográf javítások is láthatók.

Toldy szerint ez a harmadik önéletrajz, de a keletkezésben téved: „Szoros barátjai unszolására következett aztán, már szélesb körnek s művészileg dolgozva *Az én Életem. Barátaimnak, literatúránk barátjainak, s legközelebb gyermekeimnek. Kazinczytól*. A borítékon *Széphalom, 1817*. áll. Kétségtelen, hogy nem a munka keletére vonatkozik ez év. Egyetlen helye van (1. lap), mely ezt biztosan megállapítaná: »Én Rádayn kezdve a most még csak tizenöt esztendő Kelemenig csaknem minden írónkkal vagy személyes ismeretségben, vagy csak levelezésben állottam...« De hát mikor vala Kelemen [...] tizenöt éves? Ha tán mint gyanítom 1825. körül, úgy e dolgozat a harmadik, amit a könyvekre osztás (I. K. 1779. júliusáig; II. K. időmeghatározás nélkül, s megszakadva 1781-nél), az igen gondos dolgozás, s a két elébbinél sokkal gazdagabb tartalom látszanak mutatni. [...] Idézem ÖÉ. III. alatt.” (TOLDY 1987, 196.) A „boríték” 1817-es évszámának helyessége mellett Abafi Lajos így érvelt: „Toldy ez évszámot nem tartja a kézirat keletkezése évének, és ezt 1835-re [sic! – O. L.] teszi azon oknál fogva, mert abban a 15 éves Kelemenre történik hivatkozás, ez pedig – Toldy szerint – 1829-ben tűnt volna fel néhány versével. Kazinczynak Böllöni Farkas Sándorral való levelezéséből azonban tudjuk, hogy az utóbbi őt 1816-ban ismertette meg tanítványával, a nagy reményeket keltett 14 éves Kelemen Lajossal, ki eszerint csakugyan 1817-ben volt 15 éves, és így ama kézirat évszáma is egészen helyes.” (ABAFI/KAZINCZY 1879, II.) A 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján*-ban idézett levelek szerint ezt az önéletrajzát Kazinczy 1816-ban írta, ám azt is tudjuk a levelekből, hogy 1817-ben elküldte Kölcseynek. A vitatott 1817-es évszám Toldy szerint egy „boríték”-on látható (a mai bekötött állapotban ez már nem nyilvánvaló), ezért lehetséges, hogy éppen a Kölcseynek küldött kézirat és ennek csomagolása maradt fenn, tehát az évszám a csomag feladásának idejére, a „Széphalom” pedig a helyére vonatkozik. Kelemen Lajos egyébként – SZINNYEI szerint – 1801. okt. 8-án született, tehát 1816-ban volt 15 éves. Toldy 1825-ös dátumát az 1821-ben meghalt gróf Teleki Lászlóra vonatkozó szöveghely is cáfolja: „[Teleki] Lászlónak a mostani Somogyi Administrátornak” (kiem. O. L.).

Kazinczy az 1824 után írt *Történetek' Kalendariuma* c. kéziratában ápr. 27-ére ezt jegyezte be: „1779. Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (MTAKK K 633/I, 20b.) Tehát évekkel később is e címen említette önéletrajzát Kazinczy, vagyis az 1820-as évek közepéig újabb önéletrajzot nem írt.

A borítékon (előzéklapon) autográf gazdasági feljegyzések is találhatóak. Ezek a feljegyzések azért igazán értékesek, mert bizonyítják, hogy 1817–19-ben is Kazinczy birtokában és keze ügyében volt ez az önéletrajz, tehát lett volna alkalma befejezni a szöveget.

A boríték autográf feljegyzései:

„SZÉPHALOM

1817.

Dollnak 18 Maji 1818 küldöttem Rumi ált. 40/30x.

Az 1818. April. bevetett Luczernás föld szélessége 45 lépés hossza 86 lépés; és így az egész föld 946 □ öl.

Abaujban egyy egész telkes gazda mindöszve bír 22 köbl. földet a' 3 mezőn, és 6 ember vágó rétet, ezt per 800 □ öl, amazt per 1200 □.

Traján meghágtá a' Kedvest 22 Jul. 1819

Cicero a' Miczát -----

Traján meghágtá Minnyont 13 et 14. 7br. 1818.”

E feljegyzésekben két szövegjavítás található, amelyek szerint nem a történnel egyidejű a lejegyzés: „bevetett <loher> Luczernás” ; „Kedvest <27. Apr.> 1819” (Utóbbinál javítás a törlés felett).

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}]

Kézirata: MTAKK M. Tört. 4^o 65, 9a–31b. Autográf. Kelt: 1823. Elbeszélrt időtartam: 1759–1785. Kiadása: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 111–129. (részlet); SZILÁGYI F. 1985 (részlet). Kötetünkben: 446–470. oldal.

Kazinczy önéletrajza előtt található Cs. Ormós László címoldala: „Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}.”

A kézirat utolsó beírt lapjának versója félig üresen maradt, a következő két lapot (32, 33) még folytatólagosan beszámozta Kazinczy, de már ezekre sem írt. Az 1785-ig tartó autobiográfia tehát befejezetlen.

Toldy Ferenc Kazinczy-monográfiájában ÖÉ. II.-ként idézi és cím nélküli autográfának mondja (TOLDY 1987, 195–196). Gergye László is autográfának tekinti (KazKat, 136), Szilágyi Ferenc szerint viszont „valószínűleg Kazinczy Gábor másolata az eredetiről” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 588.). Szilágyi állításának ellentmond, hogy a kéziratban több, részben a leírás folyamatával egyidejű javítás található, így nyilván nem lehet másolat. (A kézirat első két lapján több mint egy tucat javítás található, a következő oldalak viszont alig vannak javítva.) Másrészt a feltételezett másolóhoz csak 1848-ban jutott el a Kazinczy-hagyaték nagyobb része (így valószínűleg ez is), viszont Cs. Ormós László már 1836-ban összeállította a kötetet.

Toldy határozta meg a szövegből a keletkezés időpontját: „Íratása korát e sorok [...] határozzák meg: »Én pedig – mondam azzal a nagy tüzzel, mely engem hatvanmegyedik esztendőmben, most is ifjúvá teszen – én pedig...« stb. Tehát 1823.” (TOLDY 1987, 195–196.)

A [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785^{is}] a kidolgozást tekintve elkülönül az előző három önéletrajztól. Ennek okát a szöveg adja meg: „Mind az a' mit itt Autobiographiámban írok, az első lapon kezdve ezen sorig, nem papirosról van általírva, hanem egyenesen itt, mintha azt szóval beszélném.”

Ezen önéletrajzra vonatkozik a 2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége fejezetben idézett Toldy-lista alábbi részlete:

„Ezt előzte meg jóval korábban [181] egy csupán barátjainak szánt önéletrajz, némiképpen gazdagabb ezeknél, de mely csak 178 ig megy, és csak egy (autograph) példányban létezik egy asztonyságnál, Pap Endrénénel, s egy másolatban nálam.”

Másolata: MTAKK M. Tört. 4° 32, *Kazinczy Ferenc önéletrajza első kidolgozásban. 1823.* E másolat utolsó, 106. oldalán Toldy Ferenc jegyzete: „Eddig van e dolgozat [monogram] 1843. január.” A másolat vélhetően Ring Adorján munkája. (KazKat, 139.)

3.2.4. A [Pályám emlékezete] szövegei

88. Pályám' Emlékezete [I.]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: Tudományos Gyűjtemény, 1828/I, 32–59, II, 3–24, XI, 43–79, XII, 74–103. Kelt: 1827. jún.–1828. Elbeszéltd időtartam: 1759–1794. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–302 (részletek). Kötetünkben: 471–531. oldal.

A Tudományos Gyűjtemény szerkesztését 1828 januárjában átvévd Vörösmarty Mihály az év folyamán négy részletben közölte Kazinczy önéletrásainak addigi utolsó kidolgozását. A levelezésből tudjuk, hogy a közleménybe a cenzúra és a szerkesztők több helyen is töröltek, ill. változtattak. Kazinczy a szövegközlők (Vörösmarty Mihály, Toldy Ferenc és Szemere Pál) egyetértésével döntött a fogság elhallgatásáról, és noha a szerkesztők biztatták az 1801 utáni életpálya megírására, az utolsó, decemberi rész már „Bérekesztés.” alcímmel jelent meg. A Kazinczy-levelezés egyedül ezt az önéletrást említi *Pályám emlékezete* címen.

Jelöletlenül emendáltuk a szöveget (l.: 1.2. *A szövegközlésről*).

89. [Pályám emlékezete II.]

Kézirata: 1. MTAKK K 634, 121a–261b 2. MTAKK Lev 4° 27, [*Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából*], 1a–7a. Autográf, fogalmazvány. Kelt: 1828. dec.–1829. jan. Elbeszéltd időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadásai: 1. ABAFI/KAZINCZY 1879, 229–236 (részlet); VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362–369 (részlet) 2. SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 493–501; KazLev, 4/966, Kazinczy – Révai Miklósnak, Széphalom, 1806. aug. 5. (részlet). Kötetünkben: 532–557. oldal (részleteket közlünk).

A levelezésből ismert keletkezési időt (1828. dec.–1829. jan.) a szövegből és a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*]-ból vett idézetek is megerősítik.

- „még ma is, midőn életemnek hetvenedik esztendejébe már beléptem”: tehát 1828. okt. 27-e után és 1829. okt. 27-e előtt.
- „ezidén megholt Kulcsár Ujságíró lakott”: Kulcsár 1828. márc. 30-i halála után és 1829. jan. 1. előtt (vö. a [*Pályám emlékezete III.*]-mal).
- „Historiai Zsebkönyve 1829.”
- „itt Pesten 1828. Decemberben, belépvén már életem' hetvenedik esztendejébe”: tehát Pesten volt Kazinczy e sorok írásakor, vagyis erre vonatkozik a [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] c. napló 1828. december 9-i bejegyzése: „Dolgozom Biographiámat.”
- A [*Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.*] 1828. dec. 31-i bejegyzése: „Elvégzém Sallustot.” A [*Pályám emlékezete II.*] kapcsolódó utalása szerint „utolszor itt Pesten 1828. Decemberben” dolgozta át a Sallustius-fordítást (kiem. O. L.). Ám a napló 1829. aug. 10-i dátuma mellett ismét ezt olvashatjuk: „Elvégzem Sallustot.”, majd nov. 2-ánál ezt: „Ujra fordítom Szallustot.” Eszerint a [*Pályám emlékezete II.*] 1828. dec. 1.–1829. aug. 10-e között keletkezett. Szintén e naplóból tudjuk, hogy 1829. márc. 31-ig tartózkodott „itt” Pesten Kazinczy, ami tovább pontosítja a keletkezési időhatárokat.
- A „Második könyv” címdoldalának versóján, a 217b oldalon idegen kéz írásával: „A fogsági Naplót 1828. aug. körül írta. E II. könyvét a Pályának 1828. dec. és utóbb Pesten, hihetőleg amazzal egy huzamban.”

Az MTAKK K 634 kézirat 204. lapja üres: itt Kazinczy – a szövegkörnyezet szerint – Angelo Solimanról kívánt többet írni. Szintén üres a 215b oldal: ez a hely vélhetően a nyelvi vitáknak volt fenntartva. A 145a, 158a, 167b, 168a, 174b, 231b–232a oldalakon német nyelvű, nyomtatónak adott utasítások vannak, a 229b oldalon egy tervezett rajz (rézmetszet) helye látható: „VIGNETTE.” Az autográf számozás az első 1–4. oldalon párhuzamosan fut az utólagos számozással, ezután váltakozva vagy az autográfra van ráírva az utólagos, vagy csak utólagos, vagy újra párhuzamosan halad a két számozás. Az autográf számozás nem folytonos.

Toldy 1855-ös listáján a 32. pont alatti bejegyzés az MTAKK K 634, 121a–261b kéziratra vonatkozik (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

A [Pályám emlékezete II.] befejező része az MTAKK Lev 4° 27 lelőhelyen [*Töredék Kazinczy Ferenc önéletrajzából*] címen található meg. Ezt Szilágyi Ferenc „*Élet és irodalom*” cím alatt közölte, azzal a megállapítással, hogy ez a „saját kezű kézirat szövegtörténetileg az egyik legjelentősebb: bizonyítja, hogy Kazinczy valóban folytatta a *Pályám emlékezete* írását; ezt a szakaszokat jelölő sorszámozás is bizonyítja.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 672.) Valóban, a fejezetszám folyamatossága, az oldalszámozás hiánya, az írásképp, továbbá a tartalom bizonyossá teszi, hogy ez az MTAKK K 634, 121a–261b kézirat folytatása. További folytatásban azonban nem reménykedhetünk: az MTAKK Lev 4° 27 lelőhelyű kézirat utolsó, 7a oldalának második fele és a 7b üres, vagyis nem írta tovább Kazinczy a [Pályám emlékezete II.]-t. Ezért, és az elbeszélés érezhető félbeszakadása miatt is befejezetlennek kell tekintenünk, noha a kéziratban látható nyomtatónak adott utasítások jelzik, hogy a kiadás szándékával készítette Kazinczy.

(L. még alább a [Pályám emlékezete III.]-mal való összehasonlítást.)

90. [Pályám emlékezete III.]

Kézirata: MTAKK K 634, 1a–120b (eredeti oldalszámozás: 1–240). Autográf, tisztazat. Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadásai: ABAFI/KAZINCZY 1879, 1–229; VÁCZY/KAZINCZY 1903, 175–362 (részlet). Kötetünkben: 558–680. oldal.

A levelezésből ismert keletkezési időt a [Pályám emlékezete III.] következő idézetei is megerősítik:

- „tavaly (1828.) megholt Kulcsár Újságíró lakott” (vö. a [Pályám emlékezete II.]-vel).
- „Báró Mednyánszky Aloyz Historiai Zsebkönyve 1829.”
- „Harminczöt eszt. olta úgy hiszem”, a kapcsolódó szöveghely a Tudományos Gyűjtemény 1828. decemberi számában: „a’ mint harmincznégy eszt. olta hiszem.”
- „A’ Tudományos Gyűjtemény négy elsőbb szakaimat (1828. Köt. I. II. XI. XII.) felvevé.”

A [Pályám emlékezete II.] és a [Pályám emlékezete III.] szoros kapcsolatára utalnak az alábbi másolási hibát sejtető elírások, öröklődő tollhibák:

- A [Pályám emlékezete II.] „Második könyv”-ében: „<MÁSODIK> HARMADIK SZAK.”, a [Pályám emlékezete III.] ennek megfelelő helyén „HARMADIK SZAK.” van írva, az utóbbi esetben tévedésből, mert helyesen a NEGYEDIK SZAK következne. Feltehető, hogy a másolt szöveg javítása zavarta meg Kazinczyt.
- A [Pályám emlékezete III.] „Harmadik könyv”-ében Kazinczy 43. fejezetszámot ír 42. helyett; a [Pályám emlékezete II.]-ben az ennek megfelelő szöveghely a „Második könyv” 43. fejezete. (Ugyanígy a 43/44. fejezetnél.)
- [Pályám emlékezete II.]: „Hogy légyen valaki, a’ kívül szöllhasson, mert velem szöllani ’s az Uraság’ Cancellistájával, ki szint úgy fiatal ember vala mint én, [nem akart], meghívá a’ Plebánust minden ebédjeire, vacsorájira.” [Pályám emlékezete III.]: „Hogy légyen valaki a’ kívül szöllhasson, mert velem szöllani, ’s az Urodalom’ Cancellistájával, ki szint úgy fiatal-ember vala mint én, [nem akart], meghívá a’ Plebánust minden ebédünkhöz, vacsoránkhöz.” Mindkét szövegnél ugyanaz a tollhiba. (A szögletes zárójeles szövegjavítások Váczy János kiadása nyomán: VÁCZY/KAZINCZY 1903, 214.)
- A fejezetszámok megegyeznek a 12. fejezetig, de a 12-es fejezetszám a [Pályám emlékezete II.]-ben egy utólagos beszurás miatt kétszer szerepel.

A [Pályám emlékezete III.] utolsó könyvből csak az első két bekezdés készült el, így az „ÖTÖDIK KÖNYV – MDCCCIV–MDCCCXV” alcímben ígért 1815-ös dátumot nem éri el az elbeszélte idő. Az is jelzi a lezáratlanságot, hogy az utolsó előtti oldalra feljegyezte Kazinczy az „ELSŐ SZAK” fejezetcímet, de a második stb. szakot már nem írta meg. Az „Ötödik könyv” előtti két üres, de számozott oldalon ceruzával írt bejegyzések („Dayka Theatr. Ráday” és „Pozsonyi Dieta, Fodor.”) jelzik, hogy a kézirat befejezetlen. A nyomtatónak adott utasítások viszont azt teszik egyértelművé, hogy e szövegét is kiadásra szánta Kazinczy (2b, 14a, 43b, 48b, 54a, 65a, 78a, 95a [„Vignette”], 100a, 112b); ezek az utasítások azonos tintával, és a szöveg lejegyzésével párhuzamosan íródtak, szemben néhány utólagos, sötétebb színű tintával készült javítással.

A Sylvester János grammatikájának lemásoltatásával véget érő szövegben tartalmi lezárás sem érzékelhető, azaz nem jut el egy olyan nyugvópontra az elbeszélés, mint pl. a [Pályám emlékezete V.]-ben (házasság), vagy mint a Tudományos Gyűjtemény szövegében (egy általános érvényű tanítás vagy összegzés).

Toldy 1855-ös listáján a 33. pont alatti bejegyzés erre a kéziraatra vonatkozik (l.: 2.1. Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége).

91. [Pályám emlékezete IV.]

Kézirata elveszett vagy lappang, a szövegforrás: Szemlélo, 1836, 2. félév, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394 (a közlő – állítása szerint – egy autográfából adott ki részleteket). Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1779. Kötetünkben: 681–684. oldal (részleteket közlünk).

A szöveget – kézirat és más kiadás híján – Ináncsi Pap Endre (1817–1851) kiadása után közöljük. 1836 körül Pap Endre Szatmárcsekén volt joggyakorlaton a Szatmár vármegyei főjegyző, Kölcsey Ferenc mellett. Emiatt valószínűsíthető Kölcsey szerepe az önéletírás megjelentetésében, és ugyanezért tudhatott a készülő akadémiai kiadásról a joggyakornok.

A közlő utószava:

„Végén vagytok, olvasóim, Kazinczy Ferencz’ autobiographiája’ első szakának. Egész kiterjedésben, és hüven előtökbe van varázsolva gyermekkorá ’ iskolai pályája a’ műveiben örökké élő férfúnak, kinek magasztalására sem tollam nincs, sem erőm, ha bár mestere volnék is az apotheosisnak. De nem is szükség ott magasztalmakkal élni, hol a’ dolog kiált, ’s midőn a’ kiáltó szó – mint nagyon hiszem – nem pusztában zeng el. – Én a’ közlött életképet eredetiben bírom, ’s úgy tartom mint ereklyét, és elraboltatni csak szívemmel együtt engedném; de hogy a’ szent embernek sorai homályba ne maradjanak, közlöttem azt, a’ mi kincs a’ késő generatio előtt, olly hűséggel, a’ millyen hűséget kívánt illy szent maradvány. Egyedül az orthographián tettem némelly változtatásokat, ’s miért, elmondom okát. Maga autobiographusunk ezen irományában különböző helyesírási ’s szóragasztási szabályokat követett: ugyan ez arra birt engemet, hogy a’ közlésben azon orthographiai rendet igyekezsem tartani sinórmértékül, mellyet tart nemzeti academiánk Kazinczy’ minden munkái’ kiadásában.

Vegyétek, olvasóim, kedvesen közleményemet. Tiszteljétek úgy, mint én, Kazinczynkat. Hálakönyveket hullassunk a’ széphalmi sírra, és szent érzések támadjanak bennünk, valahányszor rá gondolunk a’ kezdőre, a’ küzdőre, és halhatatlanra. –

Ináncsi Pap Endre.” (1393–1394. oldal)

Az első közlő „orthographián tett némelly változtatás”-a gyakran Kazinczy által nem, vagy csak ritkán használt szóalakat eredményezett: ’egy’, ’egyébb’, ’mu’sikára’, ’generalisné’, ’theol. professor’, ’felsőregmeczi’. A 1348. oldalon olvasható lábjegyzet arra utal, hogy a helyesíráson kívüli változtatásokat megjegyeztelte Pap Endre: „A’ s z e r e t n i bizonyosan o l v a s n i akart lenni, ’s a’ toll hibázott. – A’ közlő.” (A többi Pályám emlékezete szövegének ismeretében tudjuk, hogy itt a közlő hibázott.) Téves olvasatra is csak egyetlen példát találtunk: „de mivel a’ kézsmárki deák, mind iskolai tanítónk” (a ’mivel’ helyesen: ’mind’, 1349. oldal). Jelöletlenül emendáltuk a szöveget (l.: 1.2. A szövegközlésről). Toldy nem ismerte a [Pályám emlékezete IV.]-et.

92. [Pályám emlékezete V.]

Kézirata: MTAKK M. Tört. 4° 70, 1a–127a (eredeti oldalszámozás: 1–273, ebből a 41–56 hiányzik). Autográf, tisztaát és nyomtatvány. Kelt: 1829. ápr. után. Elbeszélte időtartam: 1759–1804. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–343 (részletek). Kötetünkben: 685–715. oldal (részleteket közlünk).

Az eredeti számozás szerinti 41–56. oldalak hiányoznak, az utólagos számozás viszont folyamatos (20., 21. fólió). Tehát már a bekötéskor is hiányos volt a szöveg. Abafi Lajos viszont a hiányzó szöveg-helyekről is idézett K. G. II. cím alatt: ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–254. Valójában itt a [Pályám emlékezete VI.]-ből „pótolt” Abafi, de ezt jegyzeteiben nem említette meg. A szöveghelyek azonosságán túl erről leginkább a két szöveg eltérő fejezetszámainak kissé erőltetett összehangolása tanúskodik: „XV. §-sal kezdődik II. 33. §. (a 32. §. tollban maradt)” (ABAFI/KAZINCZY 1879, 251.) Eddig ugyanis az Abafi által megadott számozás a [Pályám emlékezete V.] számozását követte. A kézirat 41–56. oldala tehát már 1879-ben is hiányzott. (L.: 2.2.1. *Az Abafi- és a Váczy-kiadás.*)

Abafi másolatnak mondta a kéziratot, ezt azonban mind Gergye László, mind Szilágyi Ferenc megcáfolta: „Megjegyezzük, hogy a *Pályám emlékezete* Abafi által II.-nak jelölt változata nem másolatban, hanem Kazinczy Ferenc eredeti kézírásával, tisztaátban található az Akadémiai Könyvtárban, Tört. 4-r. 70. jelzeten.” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 18; KazKat, 136).

E kézirat hiányzik Toldy 1855-ös listájáról, és mivel az 1860-as *Kazinczy Ferenc és kora* című munkájában szintén csak három átdolgozását említi a Tudományos Gyűjtemény szövegének, megállapítható, hogy Toldy nem ismerte ezt a kéziratot (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*; TOLDY 1987, 196–197).

93. [Pályám emlékezete VI.]

Kézirata: MTAKK K 606, 1–124 p. Autográf, tisztaát. Kelt: 1831 nyara. Elbeszélte időtartam: 1759–1789. Fontosabb kiadása: ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–256. (részletek). Kötetünkben: 716–780. oldal A keletkezés idejéről:

- „De tizenégy esztendő olta olly sok ízben újítván meg az ostrom, végre megadám magamat”: tehát 1831-ben, mert itt az 1816–1817-es *Az én életemre utal* (vö. [Pályám emlékezete IV.]: „Ellenkezem, ’s tovább mint tiz esztendőök alatt;” – 1816–1817+ $több mint 10=$ az első, 1828-as *Pályám’ Emlékezete [I.]*).
- Akárcsak a [Pályám emlékezete IV.]-ben, itt is említi a *Szent Hajdan Gyöngyeit*: 1829. márc. után.
- A címlapján autográf bejegyzések között olvasható: „Teleki József Elegiája Minerva. 1829. IV. Köt. lap 752.” A borító lap (tehát 1. és 2. oldal) más színű (kékes), tehát a rajta lévő feljegyzéseket nem lehet kételyek nélkül a szöveg datálásához felhasználni. De mivel Toldy 1855-ös listájának a 34. pontja erre a kéziraatra vonatkozik, vagyis a kézirat már 1855-ben is a ma is ismert borítékpapírba volt varrva, feltehetően Kazinczy idejében is (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).
- A kézirat kezdete megegyezik Kazinczy Szemere Pálnak és feleségének 1831. aug. 10-én írt levelében közölt részlettel. Kazinczy a levél írása után kevesebb mint két hét múlva meghalt, tehát minden bizonnyal ez a legutolsó [Pályám emlékezete].

A kéziratnak csak eredeti lapszámozása van. A belső címlap után a kézirat két könyve következik: I. könyv: 1759–1779., II. könyv: 1779–1783. A címlap évszáma tehát csak az I. könyvre vonatkozik. Toldy 1855-ös listáján a 34. pont alatti bejegyzés erre a kéziraatra vonatkozik (l.: 2.1. *Kazinczy Gábor és Toldy Ferenc öröksége*).

A borító autográf feljegyzései a címlap verzőjén, ill. az utolsó két sor egy beragasztott cédulán: „Teleki József Elegiája Minerva. 1829. IV. Köt. lap 752.

Pálffy Péczelihez 1787. Maj. 19d.

Pronay 1788. Jún. 13d.

Horváth Adam első levele 1788. 8br. 6d. Szül. 1760. Máj. 11d. † 1820. Jan. 28d.

Born szül. 1747. Xbr. 26d. † 1791. Aug. 28d. így Hormayr.

Dienes 1783. Jún. 4d. VNot. honor. Biharban.”

4. TÁRGYI ÉS NYELVI MAGYARÁZATOK

4.1. Családja

A családfát generációk szerinti tagolásban – lehetőség szerint – a szépszüloktől (1.) mutatjuk be, így Kazinczy és testvérei, unokatestvérei stb. a 6. szinten található. A kiterjedt rokoni hálózat legfontosabb 6 családját térképeztük fel: a Kazinczy, a Bossányi, a Comáromy, a Péchy, a Szirmay és a Török családot. A Kazinczy család esetében a teljes ismert családfát adtuk a 7. szintig. A kötetünkben említett személyek nevét félkövérrel kiemeltük, a nagyon távoli vagy nem azonosítható rokonokat külön soroltuk fel.

KAZINCZY CSALÁD (KAZINCI)

1. **Péter, I.** (?–1649. jan. előtt): Kazinczy **széppapja**, a Kazinczy család első ismert tagja. A Lorántffyak jobbágyaként szerzett birtokot és Miskolcon házat, majd 1630-ban nemességet is. 1640-től két évig, majd 1647-től haláláig Borsod vármegyében szolgabíró volt. Felesége: **Szabó Borbála** (?–1649 előtt).
2. **Péter, II.** (1638 k.–1689 előtt): Kazinczy **ükapja**, ítélmester. A sárospataki kollégiumban tanult, majd 1659-ben törvénygyakorlatra a Rákócziak udvarába került. II. Rákóczi György, Báthory Zsófia, I. és II. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona bizalmas embere (tanácsadó, jogász, jószágigazgató) volt. Bereg és Zemplén vármegyék jegyzője (1658–1662, 1664–1675) és országgyűlési követe (1659, 1662). 1662-ben protestáns zempléni követként közvetített hitfelei és a rekatolizált Báthory Zsófia között. Részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, amelynek bukása után 1671-ben a pozsonyi vészbíróság távollétében halálra ítélte, de életét és birtokait Báthory Zsófia pártfogása, katolizálása és 3000 forint pénzbírság kifizetése megmentette. 1678-ban egy véres rajtaütés során kuruc portyázók fogságába esett, ekkor szintén váltságdíj ellenében szabadult meg (6000 Ft). 1676-tól a királyi tábla bírója, 1681-ben ítélmester. **Alsóregmecen** 1663-ban szerzett birtokrészt. Felesége 1662-től: **Makay Kata** (?–1689 után).
3. **Erzsébet (Dessewffy Ádámné)** (1659–?)
 4. Dessewffy Ferenc (családja nem volt)
 4. Dessewffy Pál (családja nem volt)
 4. Dessewffy Péter: felesége: Mérey (?)
 5. **Dessewffy János**: szepesi kanonok
 5. Dessewffy Ádám: felesége Daróczy Anna, gyermekük nem volt
 5. Dessewffy Henrik, báró
 6. két utód nélkül elhalt fiú
 5. négy utód nélkül elhalt fiú
3. **Anna (Tussay Mártonné)** (a leszármazást nem ismerjük)
3. **András, I.** (1660 v. 1662–1728): Kazinczy **dédapja**, alispán. Jezsuita neveltetése ellenére visszatért apja eredeti református vallására és a sátorlajújhelyi egyházközség bőkezű támogatója lett. Zrínyi Ilona és Thököly Imre udvarában, majd Zemplén vármegyénél lett tisztviselő, 1700-tól Ung vármegyei alispán. II. Rákóczi Ferenc felkelésében a kezdetektől részt vett: Ung vármegye követe a szécsényi országgyűlésen, az adókvető bizottság tagja az ónodi országgyűlésen és a terebesi vármegyegyűlés kapitánynak választotta. A szabadságharc bukása után királyi kegyelemben részesült, és visszavonult a közélettől. Kazinczy az Orpheusban két versét közölte. Felesége: (vinnai) **Eödönffy Erzsébet** (?–1732), Eödönffy György és Csathó Judit egyetlen lánya, hozományaként került a **vinnai** birtok a Kazinczy családhoz.
4. **Borbála** (Nagy Andrásné) (a leszármazást nem ismerjük)

4. **Zsuzsanna** (Fekésházy Tabódy Mihályné). Tabódy Mihály Ung vármegyei alispán (1715) és követ (1729).
 5. Tabódy Sándor: Ung vármegyei alispán
 6. négy gyermek
 5. Tabódy Mihály
 6. négy gyermek
4. **Dániel** (1685 k.–1750): Kazinczy **nagyapja**. A sátorlajújhelyi egyházközség főgondnokságán kívül más közhivatalt nem vállalt. **Alsóregmecen** 1739-ben ő is szerzett, ill. a Hericz családtól zálogba vett birtokrészeket. Felesége 1722-től: **Szirmay Terézia (I.)** (1706–1757 után), Szirmay András (I.) lánya, a **lasztóci** birtokrész az ő hozományaként került a Kazinczyak birtokába. (→ családja/Szirmay)
 5. **András** (1729–1731)
 5. **József, I.** (1732–1774): Kazinczy **apja**. Az **alsóregmeci** birtokrészek örököse. Felesége: **Bossányi Zsuzsanna** (1740–1812), Kazinczy **anyja** („**Asszonyám**”); nekrológja: KAZINCZY, *Kazinczy Józsefné* 1813. Az **érszemlyéni** birtokrész az ő hozományaként lett a Kazinczy család birtoka. (→ családja/Bossányi)
 6. **KAZINCZY FERENC** (1759–1831). Felesége gróf **Török Sophie** (1780–1842) (→ családja/Török). Osztályrésze 1813-tól: **Széphalom**.
 7. **Iphigénie, I. (Phigie, Fizsi, Génie, Izsi)** (1805–1806): Kazinczy **lánya**. Emlékét Kazinczy *Eggy gyermek’ sírkövére* c. epigrammájában örökítette meg.
 7. **Eugenia** Petronella Nicolaissa Barbara (**Genie, Zseni, Dencsi**) (1807–1903): Kazinczy **lánya**. Férje: **Kraynik Imre** (1803–1859), Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia.
 7. **Thalie** Anna Sophronia Thalia Theresia (1809–1863): Kazinczy **lánya**. Első férje 1832-től Varga József szászados, a második Hrabovszky Sándor (1811–1853).
 7. **Emil** (Marc-Emil; Marcus Aemilius Ferenc) (1811–1890): Kazinczy **fia**. 1831-ben – még Kazinczy életében – huszár lett, végül őrnagyi rangra emelkedett. Nőtlen.
 7. **Antonin** Sophron Ferenc (1813–1879 v. 1885): Kazinczy **fia**. Nőtlen.
 7. **Iphigénie, II. (Fizsi)** (1817–1890): Kazinczy **lánya**, Iphigénie néven a második. Férje: Becske Lajos.
 7. **Bálint** (1818–1883): Kazinczy **fia**. 1848-as honvédtiszt, 1849. jan. 16-tól főhadnagy. Végigküzdötte a szabadságharcot, Világos után szegénységben és hivatal nélkül élt. Felesége Homoky Matild (1851-től).
 7. **Lajos** (1820–1849): Kazinczy **fia**. Az 1848–49-es szabadságharc tábornoka, aradi vértanú (Haynau 1849. okt. 25-én lövette agyon). Nőtlen.
 6. **Dienes** (1761–1824): Kazinczy **öccse**. Bihar vármegye al- és főjegyzője (1784-től), másodalispánja (1803–1811, lemond), országgyűlési követ (1808), királyi tanácsos. 1794-ben a nagykarolyi főispáni beiktatáson Kazinczy megismertette a Martinovics-szervezkedéssel. Osztályrésze 1813-tól: **Érszemlyén**.
 1. élettársa (Kazinczy szerint): **Gordánné Czulai Kata**
 7. **Gordán Zsuzsanna**: 1826-től testvérének, Kazinczy Miklósnak a második felesége
 7. három nem ismert gyermek

2. élettársa (Kazinczy szerint): **Klobusiczky Antalné Pruszkay Antónia**
7. **Theréz (?)**
7. **Cecilia (?)**
6. **Julianna (Julis)** (1762–1844): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Alsóregmec*. Férje 1785-től **Dercsényi** (eredetileg: **Weisz**) **János** (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa (1782), Bereg vármegyei táblabíró, tanácsos (1814), mineralógus, timsógyár-tulajdonos.
7. **Dercsényi Károly** (1787–1848)
7. **Dercsényi Ferenc** (1789–1825)
7. **Dercsényi Pál**, báró (1797–1843), földbirtokos, gazdálkodó. Dercsényi János fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró Geymüller Henrika (Henriett), báró Vay Miklósné (II.) Geymüller Katalin testvére, egy bécsi bankár lánya.
7. **Dercsényi János Lajos**, báró (1802–1863): udvari tanácsos, a temesi kamara igazgatója (1836-tól), mezőgazdasági szakíró. 1839-től báró.
7. **Dercsényi Terézia (Desseffy Tamásné)** (1791–1814)
6. **László, I. (Laczi)** (1763–1807): Kazinczy **öccse**. Katonatiszt. Pályáját gróf Wartensleben Vilmos regimentjében kezdte 1782-ben, 1783-ban zászlótartó lett. Harcolt a török és francia háborúkban és őrnagyi (*major*) rangra léptették elő. A bihari nemesi főkelők (*insurgensek*) alezredese (*obristlieutenant*) lett 1800-ban és ezredese 1805-ben. 1806-tól a Davidovics-ezredben szolgált. Felesége 1806-tól az örmény származású **Lukács Franciska** (Fanni; később báró Paul Radivojevich felesége), Lukács Miklós örmény származású Bihar vármegyei táblabíró lánya. Kazinczy nekrológia: KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807.
6. **Klára (Clári, Klári)** (1766–?): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén*. Férje 1788-tól: **Kraynik József (I.)** (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró, akinek testvére: **Kraynik Mária** (Vékony Jánosné, majd Ibrányi Károlyné) (?–1802 v. 1803; *kötaji* háza fogadó volt). A Kraynik házaspár lakhelye: *Göncruszka* (Abaúj-Torna vm.).
7. **Kraynik Aloyz (Loyzi)** (?–1827)
7. **Kraynik Gusztáv Ágoston**
7. **Kraynik Ferenc**
7. **Kraynik László**
7. **Kraynik Imre** (1803–1859): felesége: **Kazinczy Eugénia**, Kazinczy lánya.
7. **Kraynik Pál**
7. **Kraynik József, II.**: Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829). Felesége 1830-tól: Irinyi Johanna.
7. **Kraynik Terézia** (Csercsi; **Theresie**; Martinides Lászlóné) (1791–?)
7. **Kraynik Klára**: férje 1819-től **Hericz József (II.)**
7. **Kraynik Josepha** (Kállay Gáborné)
7. **Kraynik Amália**
6. **Zsuzsanna (Susi; Susana)** (1768–1842): Kazinczy **húga**. Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén*. Férje 1788-tól: **Péchy Sándor** (1757–1811) (→ családja/Péchy)
7. **Péchy László** (1792–?): felesége: Kengyel Mária.
7. **Péchy Klári** (Fényes Károlyné) (?–1811)

6. **Terézia, I.** (1770–1772): Kazinczy húga.
6. **József, II. (Jócsi)** (1772–1855): Kazinczy öccse. Abaúj vármegye tábla- és főszolgabírája. Osztályrésze 1813-tól: *Alsóregmec*. Felesége 1802-től: **Ragályi Mária Magdolna** (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos és Szemere Katalin lánya, Ragályi Klári, Kata, József (II.), János, Tamás, Mária Magdolna és Erzsébet testvére.
 7. **József, III.** (1803–1852), felesége: **Bay Cecilia**.
 7. **Amália (Máli;** Gencsy Pálné) (1806–?)
 7. **László, II.** (1810–1841)
6. **Miklós** (1774–1844): Kazinczy öccse. Bihar vármegye táblabírája. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de felmentették és – a fog-sága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. Kazinczy hatására lefordított egy Gebler-színművet: *Ozmondok vagy a' két Hely tartó* (1792; Kazinczy bevezetésével; 1794-ben Pesten előadták). Osztályrésze 1813-tól: *Érsemlyén* vagy *Pásztó*.
 1. felesége 1797-től: **Beothy Victoria (Victoire)** (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.
 7. **Gusztáv Adolf** (1799–1823): katona
 7. **Sándor** (1801–1861): őrnagy
 7. **Viktor** (1805–1864): szolgabíró
 7. Dénes (1811–?): gyermekkorban meghalt (?)
 7. **Titusz** (1812–1848): gárdista
 7. Géza (1816–?)
 7. Oszkár
 7. Béla
 7. **Natália** (gyermekkorban meghalt)
 7. **Isabella** (1808–1809)
 2. felesége 1826-tól: **Gordán Zsuzsanna**, aki (Kazinczy szerint) testvérenek, Kazinczy Dienesnek házasságon kívül született gyermeke volt.
5. **András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja („Bátyám”, „onkelem”). Zemplén vármegyei tisztségviselő, adószedő (1775), országgyűlési követ (1790/91. és 1796. Szirmay Antallal [I.]), királyi udvari tanácsos. A sátoraljaújhelyi református egyház főgondnoka. A *vinmai* birtokrészt örököse, *Pazdicson* lakott. Említett arcképe, amit Kazinczy Blaschke János rézmet-szótól rendelt meg: *Andreas Kazinczy de Eadem...* (1805, Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében, Pest, 1808). Nekrológját Kazinczy jelentette meg a *Zeitschrift von und für Ungernban* (1804, 334) és a *Magyar Kurírban* (1805/I, 203). Felesége: **Aisdorfer Mária** (?–1806), a *Beretón* földbirtokos Aisdorfer Sámuel lánya.
 6. **Honoráta (Kárner Lászlóné)** (1769–?): férje ungvári alispán, királyi tanácsos volt
 6. **Tamás** (?–1784)
 6. öt ismeretlen gyermek
 6. **István** (1774–1827): zempléni egyházmegyei gondnok
 1. felesége 1800. szept.–től: báró **Hellenbach Eszter** (1785–1801. dec.)
 2. felesége 1802-től: **Józsa Mária** (?–1815)
 7. **András, III.** (1803–?): Zemplén vármegye alispánja (1839-től másod, 1843–1849-ben első).
 7. **Mária (Mici;** Turánszki Kálmánné) (1808–1832)

7. **Ottília (Tili;** Lónyai Gáborné [II.] 1828-tól) (1810–1883). Férje zempléni szolgabíró, 1835/36-ban ellenzéki követ.
3. felesége 1816-tól: **Boronkay Rozália** (korábban Mudrány Dánielné)
7. Gábor (1818–1864): író, szónok, országgyűlési képviselő, Kazinczy műveinek kiadója, Toldy Ferenc barátja. Felesége: Fáy Emma.
7. Rosalia (Stépán Sándorné) (1820–?)
7. Sophia (Stépán Vincéné) (1820–?)
7. Klára (Barkóczy Mihályné) (1822–?)
7. István (?–1883)
7. János
7. Piroska (Prisca; Kovách Illésné) (1824–?)
5. **Klára** (1745–?)
5. **Péter, III.** (1747–1827): Kazinczy nagybátyja („**Bátyám**”). Zemplén vármegyei táblabíró, adószedő, alispán (1799–1804) és országgyűlési követ (1802). A református egyház és a sárospataki kollégium bőkezű támogatója. A *Lasztóci* birtokrész örököse.
1. felesége: **Boronkai Éva.**
6. **Lajos** (?–1788)
6. Pál
6. Apollónia (Jósa Antalné) (1774–?)
6. két ismeretlen lány (gyermekkorban meghaltak)
6. **Terézia, II.** (Szemere Jánosné, később: Bernáth Jánosné) (1774 után–?)
7. **Szemere Péter**
7. Szemere Terézia (Szirmay Mihályné)
2. felesége 1792-től: **Ragályi Zsuzsanna** (?–1827)
6. **Sophie** (1794–?). 1810-től férje: gróf **Vay Ábrahám, II.,** (1789–1855): kamarás (1815), Borsod vármegyei alispán (1825-től) és országgyűlési követ (1825/27), királyi biztos Szabolcsban (1828) és Beregben (1830–1832), Máramaros vármegyei főispán (1832). A Magyar Tudós Társaság (MTA) alapításához nyolcezer forinttal járult hozzá. A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottságnak és az igazgatótanácsának is tagja volt (1830). 1830-tól gróf. Vay József (I.) fia.
7. **Vay Eulalia,** grófnő (**Lila, Lilla, Eulalie;** Lónyai Jánosné [I.] 1827-től) (1812–?)
7. **Vay Erzsébet,** grófnő (Gyürky Pálné)
7. **Vay Péter,** gróf (1813–?)
7. még kilenc gyermek
5. **Borbála** (?–1789)
5. még három gyermek
5. **Pintér Márton** (Legenyei) (?–1773): Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (eszerint Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). 1767–1773 között Zemplén vármegye alispánja. Pintér István és Anna (**Szirmay Antalné** [I.]; → családja/Szirmay) apja.

BOSSÁNYI CSALÁD (NAGYBOSSÁNYI ÉS NAGYUGRÓCI)

3. **Ferenc, I.** (?–1710): Kazinczy **dédapja**, nógrádi alispán. Felesége **Péchy Zsófia**. (→ családfa/Péchy)
 4. **Ferenc, II.** (1703–1786): Kazinczy **nagyapja**. Bihar vármegyei al- és főjegyző (1732), főszolgabíró, országgyűlési követ (1751, 1764/65). Diákkorában reformátusról katolikus hitre tért Bécsben (felesége és lányai reformátusok). Felesége: (Kóji) **Comáromy Julianna** (1717–1798). (→ családfa/Comáromy)
 5. Judit (1738–1739)
 5. **Ferenc, III.** (1744–1745)
 5. **Klára** (1746–1766): Kazinczy **nagynénje** („Tántom”) és **keresztanyja**.
 5. **Zsuzsanna (Kazinczy Józsefné [I.]**) (1740–1812): Kazinczy **anyja**. (→ családfa/Kazinczy)
 4. **János** (1703 után–1760): Poroszországban volt huszárkapitány.

A **Bossányi** család további említett tagja:

– **Miklós**, báró (?) (?–1760): szeptemvir.

A **Bossányi** család egyes ágai között „az összefüggést [...] nem tudhatva” mutatja be **NAGYIVÁN** a családfa egyes részeit, így a közvetlen rokon **Bossányiak** és a család bárói ágának kapcsolatát nem tisztázza.

COMÁROMY CSALÁD (KÓJI)

2. **György**: Kazinczy **ükapja**. Felesége: Kölesséry Sára.
3. **György, I.**: Kazinczy **dédapja**. Békés vármegyei alispán (1715). Felesége: **Rhédey Julianna**, Rhédey László lánya.
 4. Klára (Zeykné)
 4. Krisztina (Darvas Sándorné). Darvas Sándor unokatestvérei: **Comáromy Lajosné Darvas Klára**; **Darvas József**, Szirmay Zsuzsanna férje. (→ családfa/Szirmay)
 5. Darvas Sándor
 5. **Darvas Imre** (?–1812), rédei birtokos. Felesége: **Dráveczky Klára**.
 6. **Darvas Menyhért**
 7. öt lány
 4. **Julianna (Bossányi Ferencné [II.]**) (1717–1798): Kazinczy **nagyanyja**. (→ családfa/Bossányi)
 4. Kata (Diószeghy Istvánné)
 4. Ágnes (Bornemisszáné)
 4. **Anna (Péchy Imréné [I.]**) (1729–1777) (→ családfa/Péchy)
 4. Zsuzsa (Ormósné)
 4. József
 4. Imre
 5. György
3. **István**
 4. **Sándor**
 5. **György, II.** (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kolégium algondnoka (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

6. **István** (1777–1845): Abaúj vármegye főadószedője, főjegyzője, alispánja (1824), országgyűlési követe (1825–1827), főispáni helyettese (1838–1841). Felesége 1817-től: **Bárczay Borbála**.
7. **József** (1817–?): Kazinczy **keresztfia**.
7. **István** (1820–?)
7. **László** (1825–?)
6. György, III.: felesége: gróf **Beleznay Julianna** (1811–?).
7. négy lány
6. András
6. ? **Anna** (Náni; Menszáros Lászlóné) (róla NAGYIVÁN nem tud).
5. **Lajos**: Abaújvármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: **Darvas Klára**.
6. **Ferenc** (?–1816): meggyilkolták
6. **Klára** (?–?). Férje 1808-tól: **Domokos Lőrinc**.
6. Lajos
6. Sámuel
3. Mária. Férje: **Domokos Márton** (1697–1764), debreceni főbíró, a debreceni református egyház gondnoka.
4. **Domokos Lajos** (1728–1803): debreceni főbíró. Debreceni tanulmányai után az utrechti egyetem hallgatója volt. 1751-től jegyzője, majd főjegyzője, 1774–1786 között többször is főbírája Debrecennek, a debreceni református egyház és kollégium gondnoka. A kollégium önállóságának harcos védelmezője volt, szembe került Kazinczy iskolafelügyelői tevékenységével. 1790-ben Bihar vármegye alispánja, az 1790/91-es országgyűlésen ellenzéki követe, a diétán fellépett a magyar nyelv ügyében. Bírálta Révai Miklós nyelvészeti munkásságát, ellenezte Kazinczy nyelvújítási nézeteit, részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* kiadásában. A debreceni világiak és egyháziak közötti viszályban és Sinai Miklós református püspök megbuktatásában vezető szerepet játszott, a kollégium vezetését világi felügyelet alá vonta. Kötetünkben említett munkája, a J. Rautenstrauchtól fordított *Álom II. Józsefről*. Felesége: **Kenesey Katalin**.
5. **Domokos Jakab** (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán. Felesége: **Uray Julianna**.
6. Domokos Julianna (báró Dőry Józsefné)
6. Domokos László (?–1853)
5. **Domokos Imre**: debreceni tanácsos, Bihar vármegyei táblabíró, majd alispán
5. Domokos Dienes
6. Rozália (Illosvay Dánielné)
6. Zsuzsanna (Illosvay Györgyné)
5. **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Bihar vármegye aljegyzője (1785-től), az egyesített Csanád, Csongrád és Békés (1787–1790), majd Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Felesége 1808-tól: (Kóji) **Comáromy Klára**.
5. Domokos Lukács
6. Zsófia (Barcza Dánielné)
6. Zsigmond
6. Márton
5. Domokos Mária (Berzsenyi Lajosné, majd **Halmágyi Lászlóné**): férje, **Halmágyi László** (?–1810) Szolnok vármegyei táblabíró volt.
3. Sára (Gyürky Gáborné)
3. József: ezredes. Felesége: Baranyi Mária.
4. öt gyermek

A Comáromy család további említett tagjai:

- Gábor (?–1817): meggyilkolták
- Mihály: (léta)vértesi lakos (18. sz. vége)

PÉCHY CSALÁD (PÉCSÚJFALUSI)

1. Ferenc: Kazinczy **szépapja**. 1. felesége: Berzeviczy Mária, 2. felesége: (Dada) Nagy Bora
2. **Mihály, I.**: Kazinczy **ükapja**. Felesége **Fráter Mária**.
 3. **Zsófia (Bossányi Ferencné [I.]**): Kazinczy **dédanyja**. (NAGYIVÁN szerint újra férjhez ment Püspöky Sámuelhez.) (→ családja/Bossányi)
 3. Pál
 3. István
 3. Klára
 3. **Mihály, II.**: felesége: Vass Mária.
 4. László: felesége: Sombory Erzsébet.
 5. László
 5. **Mihály, IV.** (1755–1819): építész, hadmérnök tábornok. A debreceni református Nagytemplom építője (1805–1821), a kollégium újjáépítője (1804–1818).
 4. Anna (Kölcsey Sándorné)
 4. Júlia. Férje: Bydeskuty Zsigmond alispán (1740), **szödemeteri** lakos.
 5. Bydeskuty Imre: alispán. Felesége (Pálóczi) Horváth Mária.
 6. Bydeskuty Mária. Férje: Bölöni Ádám.
 7. Bölöni Ágnes (1767–1802). Férje: Kölcsey Péter (1754?–1796).
 8. **Kölcsey Ferenc** (1790–1838): író, költő, értekező, politikus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (1830).
 8. még három gyermek
 7. még hét gyermek
 6. **Bydeskuty Julianna**. Férje Dráveczky János.
 4. Ágnes
 4. **Imre, I.** (?–1795): felesége: (Kóji) **Comáromy Anna** (1729–1777), Kazinczy nagyanyjának a testvére (→ családja/Comáromy)
 5. **Imre, II.** (1753–1841): Bihar vármegye jegyzője (1783-tól), alispánja (másod-alispán 1787-től, első 1790–1803 között) és országgyűlési követ (1796-tól többször; 1812 és 1825/27-ben pesti követ), államtanácsos (1805). A tiszántúli református egyházkerület és a Debreceni Kollégium főgondnoka (1801–1839), alnádor (1813-tól), szeptemvir (1824-től). A Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: **Prónay Magdolna** (1767–1821), Prónay Pál és Éva (Kubinyi Andrásné) testvére.
 6. Ferenc
 6. Teréz
 6. Karolina
 6. Petronella
 6. Janka (Szepessy Ferencné)
 4. Kata (Zsombory Györgyné)
 4. **Mihály, III.**: alispán. Kazinczy **keresztapja**. Felesége: (Csepi) **Zoltán Krisztina**.
 2. Zsigmond
 2. Ferenc
 2. Márton
 2. Pál: felesége: Verebélyi (?)

3. Sándor: felesége: Görgey (?)

4. Sándor (1757–1811): felesége 1788-tól: **Kazinczy Zsuzsanna** (1768–1842).
Kazinczy sógora. (→ családfa/Kazinczy)

5. László (1792–?): felesége: Kengyel Mária.

5. Klári (Fényes Károlyné) (?–1811)

A Péchy család további említett tagjai:

– Antal (1805 k.)

– Terézia (1805 k.)

– Lajos: akit Kazinczy Dienes elzárattott és megveretett Nagyváradon (1804 k.)

– György (?–1783): a tiszáninneni kerületi tábla bírása (1760 és 1770). Péchy István testvére.
(Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gábornak a leszármazottja.)

– István (?–1775 k.): lapispataki birtokos, jogi író. *Cultellus Longicom cuius potus et canis c. muna* miatt mint lázítót és felségsértőt kézlevágásra és fővesztésre ítélték (1770), de Mária Terézia megkegyelmezett neki és az ítéletet tízévnyi Grazban letöltendő börtönre változtatta. Pere mintául szolgált a Martinovics-perhez. 1772-ben II. József bocsáttatta szabadon, ezután Batthyány József hercegprímásnál volt könyvtáros. Péchy György testvére. Felesége: Rolly Mária. (Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gábornak a leszármazottja.)

– Gábor, I. (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. (Kazinczy igen távoli rokona, Péchy Ferenc unokatestvérének, Gáspárnak a leszármazottja.) Péchy Gábor (II.) apja.

– Gábor, II.: tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia.

– Ferenc (1830 k.): „a’ Septemvir fija”: Péchy Gábor (I.) vagy Gábor (II.) vagy Imre (II.) fia.

SZIRMAY CSALÁD (SZIRMAI ÉS SZIRMABESSENYŐI)

1. István (1550–1613): Kazinczy szépapja.

1. felesége: Keczer Zsófia. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 210.)

2. felesége: Ongay Borbála, Kazinczy szépanyja.

2. Anna

2. Péter, I. (1608–1659): Kazinczy ükapja. 1641-ben Borsod vármegyéből az egri törökök portyázása elől a sárospataki vár által védett Zemplénbe települt át, ahol I. Rákóczi György fejedelem pártfogásával 1644-ben jegyző, 1646-ban alispán lett (1655-ig). Országgyűlési követ (1647, 1649, 1655), királyi táblai bíró (1655-től). Felesége: (Lipóci) **Keczer Anna** (?–1659 után), a pazdicsi birtok örököse. *Pazdics*on ők építették 1648–1649-ben a Szirmay-kastélyt.

3. István, I. gróf (1647–1711): ítélőmester; katolizált. Felesége: (Vinnai) Eödönffy Zsuzsanna. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 218.)

3. Miklós (1652–1720): 1. felesége: Semsey Anna; 2. felesége: Csery Anna.

4. Tamás, I. (1688–1743): ezredes, Sáros és Zemplén vármegye országgyűlési követe (1721, ill. 1723, 1729 és 1740), a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1735–1743). 1741-ben, az osztrák örökösödési háborúban, saját költségén egy gyalogezredet állított ki a poroszok ellen. Felesége 1711-től: báró Mednyánszky Anna Mária.

5. Anna (Radvánszky Istvánné, később Poturnyay Andrásné) (1719–1786)

6. Radvánszky Terézia (**Kapy Józsefné** [I.]

6. Radvánszky Mária (Márkusfalusi Márjásy Miklósné)

6. Radvánszky Klára (Zsembery Mihályné)

6. Radvánszky Joanna

6. Poturnyai Imre (?–1784)

6. Poturnyai Péter

6. Poturnyai Tamás (?–1802)
6. Poturnyai Heléna (Szirmay Péterné)
6. Poturnyai Éva (Szulyovszky Sándorné): férje Szulyovszky Menyhért és László testvére.
6. Poturnyai Klára (Szirmay Pálné)
6. Poturnyai Rozália (Pongrácz Imréné)
4. (A további gyermekek: SZIRMAY 2005, 210.)
3. Péter, II. (1655–1712): 1. felesége: Fáy Zsófia; 2. felesége: Szepessy Katalin.
4. István (1685–?): felesége: Görgey Zsófia.
5. István-Jób (1723–1791): felesége: (Stansics, Grádeczi) Horváth Joanna (Janka).
6. István, II. (István-Jób) (1752–1818): Zemplén vármegye főügyésze. Felesége: Okolicsányi Anna Mária. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 211.)
6. Jeanette v. Johanna v. Janka (Szirmay Tamásné, III.) (1772–1831)
6. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 211.)
5. (Még három lány: SZIRMAY 2005, 211.)
4. Zsuzsanna (Anna; Darvas Józsefné): férje Nógrád vármegyei alispán, tanácsos. (→ családja/Comáromy)
5. Darvas József
5. Darvas Ferenc (1740–1810): Nógrád vármegyei alispán (1773–1783), helytartói tanácsos (1784-től), Pest vármegye ellenzéki országgyűlési követe (1790). A Martinovics-perben meggyanúsították, de nem ítélték el. Szabadkőműves, az Orpheus egyik szerzője, a Wesselényi-féle színtársulat támogatója.
6. Darvas János (?–1805): abaúji szolgabíró. Lefordította Schiller *Die Räuber* c. színművét: *A hegyi tolvajok* (Pest, 1793; előadása: Pest, 1810; egy részlete megjelent az Orpheusban is). 1. Felesége: Fáy Mancsi; 2. felesége: Csemniczky Zsuzsanna.
6. Darvas Zsuzsanna (Puky Ferencné) (?–1805)
3. Sára (Butkay Istvánné, majd Székely Andrásné) (?–1688).
3. András, I. (1658 v. 1659–1723): Kazinczy dédapja. Apja református vallásáról, annak halála után, anyja evangélikus vallására tért át testvéreivel együtt. Ifjú korában járt Odera-Frankfurtban, ahol hadmérnökséget tanult. A Wesselényi-összeesküvés után 1671-ben elfogták, de a pozsonyi törvényszék eleresztette; e perről feljegyzéseket készített. Thököly Imre egy kisebb csapatát vezetve 1682-ben rajtaütött a kulcsfontosságú kassai erődítményen és elfoglalta azt a németektől. Thököly bukása után 1785-ben kegyelmet nyert. 1687-ben Caraffa, Miklós testvérével együtt, elfogatta, de Wallis tábornok közbenjárására ismét kegyelmet kapott. Ott volt az ónodi országgyűlésen (1706), majd Zemplén vármegye követeként az 1712-i, az 1715-i és az 1723-i diétán is. Felesége: (Királyfalvi) Róth Julianna, Róth Ádám Zólyom vármegyei alispán lánya; testvérei: Prónay Gáborné Róth Éva (báró Prónay Gábor, László és Éva anyja) és Tamás (gróf Teleki Józsefné [I.] Róth Johanna apja).
4. Menyhért (1691–1765): felesége: Péchy Éva (Mária).
5. Borbála (Szulyovszky [Szirmiensis] Lászlóné)
6. Szulyovszky László: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: (Stansics, Grádeczi) Horváth (?)
7. Szulyovszky Anna (Boronkay Gáspárné) (?–1830)
6. Szulyovszky Sándor: Sáros vármegye alispánja, országgyűlési követe. Felesége: Poturnyai Éva (Poturnyai Andrásné Szirmay Éva lánya).
6. Szulyovszky Menyhért (1752–1831 után): Zemplén vármegyei törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe

- (1790, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult, elsőként a munkácsi foglyok közül. 1794 júniusában ő adta át Szentmarjai Ferenc kérésére Martinovics kátéját Kazinczynak, vagyis közvetlenül ő szervezte be az összeesküvésbe. Felesége: (Lucskai) Bánó Anna.
7. **Szulyovszky József** (?–1831): szolgabíró. A koleralázadáskor élettársával és lányával együtt meggyilkolták.
7. Szulyovszky Terézia (Szirmay Mihályné)
7. **Szulyovszky Borbála (Bábi; Pongrácz Jánosné)**
7. Szulyovszky Rozália
4. **András, II.** (1694–1762): felesége: (Csicseri) Orosz Julianna.
5. Tamás (?–1768): felesége: Kis Judit.
6. **Tamás, III.** (1768–1806 v. 1807): felesége: **Szirmay Jeanette v. Johanna** (1772–1831), Szirmay István-Jób és (Stansics, Grádeczi) Horváth Joana lánya.
5. (Még két lány: SZIRMAY 2005, 213.)
4. **Ádám, I.** (1697–1751): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1751). Tolcsva és Erdőbénye birtokosa. Nőtlen volt.
4. **Imre, I.** (?–1776 előtt): katonatiszt, táblabíró. Felesége: Bégányi Krisztina.
5. **Lajos** (?): felesége: Seckendorff Terézia.
6. Károly: felesége: (sárói) Sárosy Joana.
6. Dorothea (Péchy Jánosné)
5. Zsigmond (?–1816): felesége: Márjásy Zsuzsanna.
6. Helena (Pulszky Sámuelné)
6. Apollónia (Szirmay Ádámné [III.]
5. Klára
5. Erzsébet (Kovácsnay Zsigmondné, majd Kisné, majd Kisné [!])
4. **Sándor, I.** (1704–1776): a *pazdicsi* birtok és kastély örököse. 1. felesége: Máriaassy (?); 2. felesége: (Stansics, Grádeczi) **Horváth Klára**.
5. Imre, II. (?–1779): katonatiszt; katolikus hitre tért.
5. **Péter, III.** (1741–1809): 1786-tól Ung vármegye alispánja. Felesége: Poturnyai Heléna (Ilona), **Poturnyai András** és Szirmay Anna lánya, Szirmay Pálné testvére.
6. Mihály: Zemplén vármegye főszolgabírája. Felesége: Szulyovszky Terézia, **Szulyovszky Menyhért** lánya.
6. (Még három gyermek: SZIRMAY 2005, 213.)
5. Sándor, II. (1745–1795): katona. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 215.)
5. Ádám II. (1747–1810): felesége: báró **Podmaniczky Terézia** (?–1841), Podmaniczky Sándor (I.) lánya.
6. **Ádám, III.** (1781–1848), kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 216.)
6. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 216.)
5. **Pál** (1751–1822): főhadnagy, visszavonulva *Lazon*-ban lakott, a kastélyt is ő építtette. A pazdicsi evangélikus egyház felügyelője, támogatója (1781–1822). Felesége: Poturnyai Klára, **Poturnyai András** és Szirmay Anna lánya, Szirmay Péterné testvére. 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene.
5. **András, III.** (1762–1811): Göttingenben, Londonban és Párizsban tanult. A *pazdicsi* birtok örököse. Felesége: (Stansics, Grádeczi) **Horváth Anna** (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. A *Grádeczi-Stansics-Horváth család birtoka* a fiúsított Horváth Annára, és így a Szirmay családra szállt. (A leszármazás: SZIRMAY 2005, 213.)

5. **József** (1765–1811): katonatiszt. Első felesége kedvéért katolikus hitre tért.
1. felesége: **Kállay Mária** (Mimi; Anna) (?–1802), Kállay László alispán és báró Reviczky (?) lánya. Gyermekük korán meghaltak, elváltak. Ezután az orosz hadsereg tisztjeként harcolt a török ellen, de egy fegyelmi vétségéért (egy orosz herceget megsebesített) hat év fogságra ítélték. Kegyelmet nyert, hazatért, újránősült: 2. felesége: **Bégányi Jozefa**. *Pazdicson* lakott. (A le származás: SZIRMAY 2005, 217.)
5. **Zsuzsanna (Bernáth Ferencné)**
6. **Bernáth Klára (Jenny)** (1781–?): Kazinczy egyik kassai barátjánéja. Férje (1797-től): **Bárczay Ferenc (II.)** (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, Bárczay Ferenc (I.) fia. Kazinczy közös barátságuk, szerelmük emlékére ajánlotta *Sztella* c. fordítását: [*A Jenny barátjának és az enyémmnek*].
6. Bernáth Zsuzsanna (Kandó Gáborné)
6. **Bernáth Anna (Fáy Ferencné)**
4. **László, I.** (1701–1767): Zemplén vármegyei alispán (1751-től másod-, 1757-től elsőalispán), 1760-tól királyi tanácsos. Ifjú korában evangélikusról katolikus vallásra tért át. Felesége: Okolicsányi Teréz.
5. **Tamás Antal** (1732–1789): Zemplén vármegye aljegyzője (1757-től), alispánja (1767-től második, 1770-től 1785-ig első), országgyűlési követe (1764), tanácsos (1779). Felesége: Beniczky Mária Honoráta (?–1804).
6. Rozália (báró Luzsinszky Pálné) (?–1822)
7. **Luzsinszky János**, báró (1790–1857): kamarás, ezredes
7. Luzsinszky Pál: felesége: Szirmay Eszter.
6. (Még öt gyermek: SZIRMAY 2005, 214.)
5. **László, II.** (?–1808), Zemplén vármegye aljegyzője (1767-től), főszolgabírója (1773-tól) és bátyja után – tanácsosi címmel – alispánja (1785–1794), országgyűlési követe (1790). Felesége: **Révay Apollonia**, Révay Simon főispán lánya.
6. Mihály: felesége: Szemere Terézia (Szemere János és **Kazinczy Terézia [II.]** lánya).
6. (Még három gyermek: SZIRMAY 2005, 216.)
5. Rozália (**Soos Józsefné**): férje kapitány volt.
5. Terézia, II. (**Soos Pálné [I.]**) (1744–1812): férje Kazinczy András (II.) patvarista társa volt.
6. **Soos Pál, II.**: Zemplén vármegyei főbíró (1813-tól), alispán (1829-től). Felesége 1798-tól: **Beothy Franciska (II.)**, Beothy János lánya, Kazinczy Miklósné Beothy Victoria testvére.
5. (Még két gyermek: SZIRMAY 2005, 214.)
4. **Terézia, I. (Kazinczy Dánielné)** (1706–1757 után): Kazinczy nagyanyja. (→ családja/Kazinczy)

A Szirmay család további említett tagjai:

– **Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. 1773-tól Zemplén vármegye al-, majd 1777-től főjegyzője és táblabírája, ekkor rendezte a vármegye levéltárát. 1784-től Abaújban és Borsodban, 1789-től Sárosban és Ungban táblabíró. 1787-ben királyi udvari tanácsos és az eperjesi királyi tábla elnöke, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796, Kazinczy Andrással [II.]). „De sértegető élcei és elve (mindég az erősbekkel tartás) utóbb közönséges gyűlölségbe sodorták és 1797. octob. 27-én az eperjesi táblától is el kellett válnia” (NAGYIVÁN), és 1798-ban elvesztette követi tisztségét is, mert megyei ellenfelei bevádolták, hogy a jakobinus eszmékkel rokonszenvez. Ezután visszavonult vékei birtokára. Udvarhú felfogásban megírta a Kazinczy által élesen kritizált *Jacobinorum Hungaricorum Historia*-t (‘A magyar jakobinus mozga-

lom története', 1809.), ugyanebben az évben birtokadományban részesült. Kazinczy életrajzot írt róla: *Szirmay Antal Udvari-Tanácsos Ur' Élete. Tulajdon jegyzései után (Felső Magyar-Országi Minerva, 349–354)*, és a Szirmayak kéziratban maradt családtörténetében is hosszabban említi: MTA KK 636/I, 70a–74a. (Kazinczynak igen távoli rokona, Szirmay István [a szépapa] dédapjának a testvérének a leszármazottja, a Szirmay család ugoicsai ágának tagja.)

1. felesége 1770-től: (legényei) **Pintér Anna** (?–1783), a zempléni alispán Pintér Márton – Kazinczy apjának „titkos testvére” – lánya; gyermekük: **József** (1781–?), Zemplén vármegyei szolgabíró, felesége: Zámory Zsuzsanna.

2. felesége 1784-től: báró **Ghilányi Franciska**; gyermekük: **Antal (II.)** (1785–?), táblabíró, Kassán lakott.

– **János**: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy említett szonettje: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (Talán gróf Szirmay István ükunokája, mert a család ezen ága viselt tisztségeket Sáros vármegyében.)

– **Mihály** (1800 k.)

– **Terézia, II.** (1806–1857): 1828. máj. 27-től Ambrózy Lajosné (II.). (NAGYIVÁN tévesen Muslay Izabellát véli báró Ambrózy Lajos [II.] feleségének.)

TÖRÖK CSALÁD (SZENDRŐI)

2. Ferenc (1641–?): 1. felesége Ferenczy Éva; 2. felesége: Szinyei Merse Anna.

3. Ferenc (1687–?): Torna vármegyei alispán. Felesége: báró Vécsey Zsuzsa.

4. **József, I.**, gróf (1714–1776): Borsod vármegyei alispán, országgyűlési követ (1751), udvari tanácsos, a szepesi kamara elnöke. Szabadkőműves, alkimista és rózsakeresztes. 1774-től gróf. Felesége: báró **Pfeffershoffen Katalin** (?–1790).

5. Anna

5. Eszter (gróf Andrassy Istvánné, majd báró Henniger Jánosné)

5. **József, II.**, gróf (1742–1816): a debreceni kerületi tábla bírása (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. 1787-ben római katolikusról református vallásra tért át. Mindkét szemére világtalan.

1. felesége: **Vas Anna** (1770-től, elváltak 1780-ban).

6. Borbála

6. Bálint

2. felesége: **Horvát Borbála** (1810-től).

5. **Lajos**, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később **apósa** („ipam”). Ellenzéki politikusként vett részt az 1790/91-i országgyűlésen, 1791–1793 között tagja volt a tanulmányi bizottságnak. Szabadkőműves és rózsakeresztes volt, foglalkozott alkímiával, kémiával. A miskolci Erényes Világpolgárok (virtuosos cosmopoliták, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója (1784. jan. 16.) Felesége: gróf **Rogendorff Aloysia** („napam”) (1754–1817), akinek testvérei: **Rogendorff Kajetán** és a két apáca „Rogendorff gróf kisasszony”.

6. **József, III. (Pepi)**, gróf (1777–1830): Kazinczy sógora. Apja halála után vitatta a lánytestvérei örökösödési jogát a **kázméri** birtokhoz, ezért Kazinczy három év alkudozás után végül pert indított ellene, amit csak 1830-ban nyert meg, és csak a halála után kapja meg Török Sophie a megítélt javak egy részét (az egyharmad birtok és 25 000 Ft helyett 10 000 Ft-ot). Felesége: báró **Vécsey Mária**, Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya.

7. **Bálint**, gróf (1806–1882): kamarás, helytartósági tanácsos, kamarai alelnök, titkos tanácsos, szeptemvir és országbíró-helyettes. Felesége: Révay Zsófia.
7. **Sándor**, gróf (1809–?): altábornagy.
7. **Napoleon**, gróf (**Napi**; neve később: **Nepomucénus [Muki]**) (1810–1898): országgyűlési képviselő (1861-ben).
7. **János**, gróf (1810–?): felesége: gróf Sztáray Paulina.
7. **Miklós**, gróf (1812–?): ezredes. Felesége: gróf Harnancourt Unverzagt Matild.
7. **Albert**, gróf (1813–?)
7. **Teréz**, gróf (1815–?)
6. **Sophie Antonia** (Zsófia), grófnő (**KAZINCZY FERENCNÉ**) (1780–1842) (→ családja/Kazinczy)
6. **Pál**, gróf (gyermekkorban meghalt)
6. **Marie Susie** (Mária Zsuzsanna), grófnő (**D’Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné**) (1783–?)
 7. **Marie Adelgunde Josephine Aloysia**, grófnő (1808–?)
3. **András**
 4. hét gyermek
 4. **Imre**
 5. két lány
 5. **András**
 6. öt gyermek
 6. **András** (?–1772): táblabíró. Felesége: **Lanzer Karolina**.
 7. **Karolina Sarolta** (Charlotte) (1786–1862): 1804-től herceg **Georg von Hessen-Darmstadt** (1780–1856) felesége és Nidda hercegnője (Prizessin zu Nidda). Férje I. Lajos hesseni nagyherceg és Luise Henriette hessen-darmstadti hercegnő fia volt.
 7. **Teréz**. Férje: gróf **Unwerth Emanuel**, a pest-budai színházak bérlője (1790–1793).
 7. **Anna** (Batternay Imréné)
 7. **János** (1790 után–?): Nógrád vármegyei táblabíró, podrecsányi birtokos. Felesége: **Holecz Carolina**.
 8. **Béla** (1826–?)
 8. **Sándor** (1821–?): Nógrád vármegyei alispán (1861).

4.2. Jegyzetmezők

1. jegyzetmező: 1759. a kezdet

- 8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
- 9. Ujhely Július 20d. 1825. (25)
- 10. Kazinczy József és Bossányi Susánna (25)
- 70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete (162–167)
- 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
- 79. Engem illetők (323)
- 85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (394)
- 86. Az én életem... (400–401)
- 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (446)
- 88. Pályám' Emlékezete [I.] (471)
- 90. [Pályám emlékezete III.] (558–559)
- 93. [Pályám emlékezete VI.] (716)

Kazinczy Ferenc 1759. okt. 27-én Érsemlyénben, anyai nagyszülei házában született, innen viték át szülei az alsóregmeci otthonukba. 1761. febr. 22-én világra jött első testvére, *Dienes*, ezért Kazinczy visszakerült a nagyszülőkhöz Érsemlyénbe. 1766-ig még három testvérük született: 1762. máj. 13-án *Julianna*, 1763. jún. 19-én *László*, 1766. dec. 12. *Klára*. (→ 4.1. *Családfa*)

Kazinczy 1766 végéig nevelkedett a bihari *Érsemlyén*ben (Érsemlyén, Semlyén; ma: Šimian [R]), a Bossányi nagyszülőknél. E település lakosai túlnyomóan református magyarok voltak, katolikus temploma a korban nem volt. Az érsemlyéni református templomhoz 1776-ban Mária Terézia engedélyével építettek egy fatornyot, 1780-ban felújították és 1795-ben elnyerte jelenlegi formáját. Kazinczy másik gyermekkori lakhelye az abaúji *Alsóregmecen* (Regmec), a Kazinczyak egyik családi központjában volt; később ide költözött haza a tanfelügyelői állás elvesztése után. Alsóregmecen 1663-ban Kazinczy Péter (II.), majd 1739-ben Kazinczy Dániel szerzett, ill. a Hericz családtól zálogba vett birtokrészeket, amelyeket Kazinczy apja örökölt (a zálogrészt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József [I.]). 1739-ben az alsóregmeci részekkel együtt szerezte meg a család a későbbi *Széphalmot* is. A katolikus szlovák többségű település református templomát főképp a Kazinczy család tartotta fenn.

Háttér – 1766-ig

1756 óta Mária Terézia birodalma hadban állt II. Frigyes Poroszországgal. A váltakozó sikerrel vívott hétéves háborút 1763. febr. 15-én a hubertusburgi béke zárta le, amelynek értelmében a Habsburgok lemondtak Sziléziáról. 1760-ban a királynő magyar nemesi testőrséget állított fel Bécsben, amelynek az első kapitánya gróf Pálffy Lipót volt. Pozsonyban – 1751 után először – összeült az 1764/65. évi országgyűlés, amelyen a két Bihar vármegyei követ *Baranyi Gábor* és Kazinczy nagyapja, *Bossányi Ferenc* volt. A diétán az udvar a nemesek és a papság megadóztatására törekedett, ami a rendek ellenállása miatt nem sikerült, ellenben a magasabb hadiadót megszüntették. 1765-ben Mária Terézia a – gróf Batthyány Lajos halálával megürült – nádori méltóságot üresen hagyta, és a vejét, Albert szász-tescheni herceget magyarországi helytartóvá nevezte ki (1780-ig). 1765. aug. 18-án meghalt Mária Terézia férje, I. (Lotaringiai) Ferenc német-római császár, utóda fia, II. József, aki szeptembertől társuralkodó lett. A birodalom ügyeiben továbbra is a királynő maradt a döntő szó.

(25), (25), (25), (163), (394), (400), (446), (471), (558), (716) *Kazinczy József, I.* (1732–1774): Kazinczy apja. *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750) és *Szirmay Terézia (I.)* (1706–1757 után) fia. *Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728) és (vinnai) *Eödfnyffy Erzsébet* (?–1732) unokája. *Kazinczy András (II.)* (1738–1804) és *Kazinczy Péter (III.)* (1747–1827) testvére. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

- (25), (25), (25), (162), (169), (394), (400), (446) **Bossányi Zsuzsanna** (Kazinczy Józsefné [I.]) (1740–1812): Kazinczy anyja. **Bossányi Ferenc (II.)** (1703–1786) és (Kóji) **Comáromy Julianna** (1717–1798) lánya. **Bossányi Ferenc (I.)** (?–1710) és **Péchy Zsófia** unokája. **Bossányi Ferenc (III.)** (1744–1745) és **Bossányi Klára** (1746–1766) testvére. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi, Comáromy és Péchy*)
- (446), (471), (558), (716) **anyám**: Bossányi Zsuzsanna.
- (394) **anyám' ifjabb testvére**: Bossányi Klára.
- (394), (401) **Dienes** (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (163), (167), (400) **Péchy Mihály, I.**: Kazinczy anyai ükajja. Felesége **Fráter Mária**. Gyermekai: **Péchy Mihály (II.)**; és Kazinczy dédanyja: Bossányi Ferencné (I.) **Péchy Zsófia (Sófia)**. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (169), (394) **Péchy Mihály, III.**: alispán. Kazinczy keresztapja, Péchy Mihály (II.) fia. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (163), (166), (167) **Péchy Imre, I.** (?–1795): Kazinczy nagyanyja testvérének, Comáromy Annának a férje. Péchy Mihály (II.) fia. Fia: **Péchy Imre (II.)** (1753–1841) Bihar vármegyei alispán, szepetmvir, alnádor. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (25), (163), (400) **Comáromy György, I. (Kóji)**: Kazinczy anyai dédapja. Felesége: **Rbédey Julianna**. Gyermekai: **Comáromy Julianna (Kóji)** (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798), Kazinczy anyai nagyanyja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (394) **nagy-anyám**: Comáromy Julianna.
- (166), (471), (558), (716) **Szirmay András, I.** (?–1723 v. 1724): Kazinczy dédapja. Felesége: (Királyfalvi) **Róth Juliána**. Gyermekük: Kazinczy nagyanyja, **Kazinczy Dánielné Szirmay Terézia (I.)** (1706–1757 után); továbbá: **Menybert**, András (II.), Ádám (I.), Imre (I.), Sándor (I.), László (I.) (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Nagy-Károly / Károly**: Nagykároly, Szatmár vármegye egykori székhelye, ma Carei (R).
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Kálló**: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye.
- (394), (400), (446), (471), (558), (716) **Nagy-Várad / Várad**: Nagyvárad, Bihar vármegye egykori székhelye, ma Oradea (R).
- (163) **Érkeserű / Keserű** (Bihar vm.): ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (558), (716) **Pazdics** (Zemplén vm.): ma: Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (471), (558), (716) **Zemplény' Újbelye**: Sátoraljaújhely.
- (25), (164) **Vinna** (Ung vm.): ma Vinné (SZK). Eődönffy Erzsébet hozománya révén részben a Kazinczy család birtoka, Kazinczy apjának születési helye, Kazinczy András (II.) öröksége.
- (25) **Ungvár** (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (164) **Lasztócz** (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (162) **Cornéliák**: a hűséges, a családért minden áldozatra kész asszonyok. Cornélia (i. e. 3. sz.), római asszonyideál, a Gracchusok anyja, aki férje halála után elutasította Ptolemaiosz egyiptomi király kezét, hogy gyermekei nevelésének élhessen, és aki gyermekei tragikus sorsát hősiesen viselte.
- (163) **Ferenc Erdélyi Fejedelem**: I. Rákóczi Ferenc (1645–1676).
- (163) **Baranyi Gábor** (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követ. (→ 3. jegyzetmező)
- (163) **Dobozy Mihály** (1699–1774): a tiszántúli egyházkerület főgondnoka. Kései második házasságából született gyermekei: Dobozi Lajos, Mihály, Krisztina.
- (163) **Domokos Márton** (1697–1764): debreceni főbíró (1735–1764). Gyermekai: **Domokos Lajos** (1728–1803): szintén debreceni főbíró (1774–1786 között). Unokája: **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Bihar vármegyei főjegyző, országgyűlési követ. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (169), (446) **Meg van a' békötetendő Csomóban az a' levél is... / Ide tézsem azon levelét...: az említett levél:**

„Kiváltképen való Drága Nagy Jó Uram Atyám

Isten ő Szent Felsége Kedves Feleségemet [Kazinczy beszúrása: Bossányi Susánát] tizenkét óráig tartó keserves fájdalmaival meg szabadítván bennünket egy fiui magzattal meg aldani méltoztatott, kiért is áldassek Szent neve a mi bűnös Lelkeinktől mind örökké. Kit is midőn kegyes Atyái s Uri gratiájiban velem együtt ajánlván jelentenek, Az Aszony Aszonyom Anyám [Kazinczy beszúrása: Kóji Comáromy Juliána] szeretettel köszönti beteges Feleségem Hugom Aszonyal [Kazinczy beszúrása: Bossányi Klára, megholt leánykorában, 1766. Július' 21d. Debreczenben] alázatosan tisztelne örökös tisztelettel vagyok

Az Urnak Uram Atyámnak
ÉrSemjeny 27. 8br. 1759.

alázatos szolgálja

Fia Kazinczy József”

A lap tetején Kazinczy megjegyzése: „Az Atyám' levele a' nagy-atyámhoz Bossányi Ferencz-hez, ki az én ennek itt jelentett születésemkor, Margitai szüretén vala. – Széphalom Május 27d. 1814. Kazinczy Ferencz.” (MTAKK Tört. 2^o 166.)

(169), (446) *Margita* (Bihar vm.): Margitta, ma Marghita (R).

(169), (394), (446) *Makódi János*: a Kazinczyt megkeresztelő érsemlyéni református lelkész.

(394) *Erycina*: Venus (Aphrodité) istennő egyik mellékeve Erykiné (a szicíliai Eryx hegyéről).

(394), (401) *Kovács Ilona / Bihar Vármegyei magyar szoptatóra bízatom*: (Kazinczy székelyhídi dajkájáról további adatokat nem találtunk.)

(394) *Lublyai (Lublyói) ferdő*: Lublófürdő, nevezetes fürdőhely a Szepes vármegyei Újlubló (Nova L'ubovňa; SZK) határában.

(394) *Drusbach* (Szepes vm.): talán Lubló vagy Lublófürdő része.

(163) *temetum* (lat.): alkoholos ital.

(25), (164) *Dráveczky László*: ezredes (1735–1765). Felesége: (Királyfalvi) Róth Borbála, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának rokona. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

(25), (164) *Gálospetri* (Bihar vm.): ma Galošpetreu (R). Itt áll a Dráveczky család kastélya.

(25) *1756 Diatán*: ez évben nem volt országgyűlés, Bossányi Ferenc az 1751-es és az 1764/65-ös diétán volt követ.

(25), (164) *Várad Püspöki ferdő / Nagy-Várad Püspöki hévvíz*: a Szent László-fürdőként is ismert melegvíz gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti [R]). Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az ettől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premontrei rend birtokában volt.

(25) *Szent Mihály napja táján*: szept. 29-e körül.

(164) *Házasságok termékeny vala...*: Kazinczy testvérei, sógorai, sógornői és a leszármazottak: → 4.1. *Családfa/Kazinczy-ág*.

(164) *Házassági boldog egygyeségek, olly boldog, hogy abhoz még távolról sem férkeztett sem szenny sem gyanú*: Kazinczy talán egy szóbeszédre utal, amelyről további adatokat nem találtunk, de amelynek megcáfolását *Az én életemben* is szükségesnek látta: „noha azoknak gonoszsága a' kik ötet soha nem látták, reá is akart ragasztani mocskot; soha őhozzá idegen kar nem közelített [...]”

(164) *ínbidegben Regmeczen elaludt*: Kazinczy apja – a leírt tünetek alapján – egy magas lázzal járó tüdőgyulladásban halt meg. (→ 13. *jegyzetmező*)

(165) *nem mind tartotta-meg a' mi idegent könnyed áldozatokkal [...] lebeve vala megtartania*: Kazinczy bizonyára a Hericz családtól zálogba vett alsóregmeci birtokrészekre utalt.

(165) *eggyik fijának szerencsétlensége [...] Júniusnak 28dika 1801.*: Kazinczy fogsága és szabadulása.

(166) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese. Gróf *Rogendorff Aloysia* férje, *Török Sophie* apja, tehát Kazinczy apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)

(166) *Feld-Marschal-Lieutenant* (ném.): altábornagy.

(166) *osztály* (rég.): osztozkodás az örökségen, osztályrész.

(166) *Az akkori háborgó időkben... Györgyei határon, Szolnok-Abony mellett*: utalás a Rákóczi-szabadságharc kezdetére. A várandós asszony és testvére a forrongó felső-tiszai vidékről az

ország nyugodtabb tájaira (*Tápiógyörgye* és *Abony*: Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.) húzódott. (→ 2. jegyzetmező)

2. jegyzetmező: Bossányi nagypapa/lencse

2. [Lencse I.] (19–20)
3. [Lencse II.] (20)
85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (394–396)
86. Az én életem... (402–404)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irrt Autobiographiája 1785ig] (447)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (471–473)
90. [Pályám emlékezete III.] (559–562)
91. [Pályám emlékezete IV.] (681)
92. [Pályám emlékezete V.] (685–686)
93. [Pályám emlékezete VI.] (716–720)

A lencséhez kapcsolódó „famíliai történet” elbeszélése a [*Pályám emlékezete III.*]-ban és a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban, ill. a két [*Lencse*] c. feljegyzésben időben, térben és szereplőiben is eltér, miközben a történetet 'hitelessé' tévő színezésekben, apróságokban megegyezik. Ezért az elbeszélte történet ideje is bizonytalan.

- (394) *nagy-atyám*: Bossányi Ferenc (II.) (402), (471), (559), (685), (716) *Bossányi Ferenc, II.* (1703–1786): Kazinczy nagypapa. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (394), (402) *körny*: környék, vidék.
- (471), (559), (716) *Bossányi Ferenc, I.* (?–1710): Kazinczy dédapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (716) *az Erdélyi Fejedelem' egyik Udvarnok*: a NAGYIVÁN a Bossányiak közül csak Gábor nyitrai követről feltételezi, hogy II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelem híve volt: „Talán ugyanaz, ki 1704-ben Rákóczy híve, és Bercsényi főhadvezér titkára [...] volt.” (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (471), (559), (716) *Péchy Zsófia (Sófia)* (Bossányi Ferencné [I.]): Kazinczy dédanyja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (394), (402), (471), (559), (681), (685), (717) *Baranyi Gábor* (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe. (→ 3. jegyzetmező)
- (394), (402) *Juvenál*: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. Az egykori zsarnok császárokat és korának erkölcsi romlottságát ostorozó, a régi idők nagyságát a jelennel szembeállító moralizáló satírái népszerű olvasmányok voltak a 18. században is. Kazinczy fordította először magyarra.
- (395), (402) *régi dagasztékú*: régi vágású (ember).
- (402) *Atila*: Attila (433–453), hun uralkodó.
- (471), (559), (717) *midőn a' Megye egykor a' maga Kormányzója által megakara lepettetni / midőn a' Megye, egyik Tisztválasztó-széke' alkalmával, meg akara Kormányzója által lepetni / egykor a' Fő-Ispány sem tanácskozást nem akara tartani*: az említett, Patachich Ádám főispán (→ 3. jegyzetmező) által vezetett vármegyei tisztújításról Kazinczy egy 1820-as levelében részletesen is beszámol: „Akkor tájban midőn én születtem, Báró Patachich Ádám Bihar Fő Ispán és Váradi Püspök a' maga Oeconomicus Praefectusát, valami Istenek tudják honnan jött Pál Ferenczet, akár Vice Ispánná választatni; 's előre látván hogy abból semmi sem lesz, ha a' Rendeknek jusaikon erőszakot nem követend-el, nem tarta Conferentiát, 's némelly híveit titkon megkérte, hogy készítsenek előre embereket, a' kik Pál Ferenczre voksolgassanak. A' Rendek összevgyültek 's Conferentiát vártak, sőt kértek. Az erőszakkal élni akaró nem látá tanácsosnak azt tartani; azt tehát a' Rendek tartottak a' Fő Ispán nélkül. Előre látván, hogy olly két ember fog candidáltatni, a' kik meg nem választathatnak, nem tudták elkészíteni a' tőlök függő aljas sokaságot, kire sikoltozzanak; arra taníták-meg tehát, hogy senki se merjen egyebet kiál-

tani, mint a' mit Bossányi Ferencz kiált-ki, de azt osztán vakon sikoltozzák. Még akkor a' sokaság tisztelettel viseltetett némelly Nagyjaink eránt, mert akkor ezek a' Nagyok nem tevék magokat nevelésessékké sem a' gyalázatos tartalékok 's igazságtalan tettek, lopások és rablások, sem a' csak patvaristákhoz illő kurválgatások által; én még emlékezem, hogy ha a' Nagyatyám (ez a' Bossányi Ferencz) 's a' Vice Palatinus Péchy Imre atyja, ki a' Nagyatyámnak cousinje, patvaristája, tovább sógora volt, 's az öreg Domokos Lajos megjelentek, minden úgy felszökött ülő helyéből, mint midőn Cátó lépe a' Flóra' Circusába.

A' Fő Ispán tehát candidálja V. ispánnak Bóthy Mihályt, egy valakit a' kinek nevét elfelejtettem, és harmadiknak Pál Ferenczet. Pál Ferencz azt hitte, hogy már Vice Ispán.

Nagy volt a' csendesség. Bossányi Ferencz, egy száraz, magas, metsző hangú férfi, feláll, a' sokaság felé fordul, 's kikialtja a' Bóthy nevét.

Bóthy egygyű, magával is tehetlen ember volt, 's csudálkozott, hogy rá adhat valaki voksot. Azonban a' sokaság csak Bóthyt harsogta.

Képzeltetetlen volt a' Fő Ispán elakadása, és a' Pál Ferenczé." (KazLev, 17/3841, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1820. márc. 31.; vö. VÁCZY 1915, 49.)

(471) *alkalmatos de útált [...] két egészen alkalmatlanok*: l. a fent idézett levelet.

(472), (559), (717) *Tagja volt azon Bízosságnak, mely elébb Báró Barkóczy Károly', tovább Gróf Sztáray János-Filep' előlülése alatt, eligazítá a' határvonást Máramaros és Erdély között*: „az ország határai iránt a szomszéd tartományokkal főnforgó villongások végleges elintézéséről” hozott 1764/65. évi XVI. törvénycikk rendelkezett az Erdélyt érintő határviták rendezéséről is, e bizottság tagja volt Barkóczy Károly és Baranyi Gábor is, mint Bihar vármegye alispánja. A bizottságban első helyen gróf Károlyi Antal neve áll, Kazinczy nagypapa nincs megemlítve a törvény szövegében (<http://www.1000ev.hu/index.php?a=3¶m=4841> [2009. aug. 17.]). (1765-ben Erdély nagyjefejeleméssé lett, önálló kancelláriával és országgyűléssel.)

(472), (559), (717) *Barkóczy Károly, báró (?–1795)*: kamarás, a királyi ítélőtábla zászlósa. A Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság tagja.

(472), (559), (717) *Sztáray János-Filep*, gróf (1739–1815): helytartósági tanácsos (1770), Ung vármegyei főispán (1772–1785, 1790–1804). Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság vezetője. Sztáray Mihály testvére.

(472), (559), (717) *Előlülője egy másikkal a' Hajdú-Városok' dolgában, Debreczen körül*: (e megbízatról nem találtunk adatokat.)

(402), (472), (559), (717) *a' mely kegyetlenséget róla beszéllnek... / A' mit felőle egy bitang hír emleget...*: a Kazinczy-hagyatékban fennmaradt Grassalkovich Antal (I.) királyi törvényszéki elnöknek Bossányi Jánoshoz írt 1747. aug. 28-i levele, de – mint Busa Margit írja – „a levél melléklete elveszett, így nem tudjuk, miért kellett a törvény előtt megjelennie” Kazinczy nagypapa testvérenek (BUSA 1981, 452–453). A [*Pályám emlékezete III.*]-ban felidézett „bitang hír” szerint azért, mert „rá lőtt egyik ingerlő munkására.”

(402), (472), (559), (717) *Bossányi János* (1703 után–1760): Kazinczy nagypapjának testvére. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)

(472), (559), (717) *Kapitány a' magyar-születésű ifjakkól szedett (nem áltzökött) Prussziai Huszár-Ezrednél / Kapitány a' magyarokból állított Prussziai huszár-ezrednél*: Bossányi János a szatmári béke után részt vett a porosz huszárság megszervezésében (vö. VÁCZY 1915, 45.), s NAGYIVÁN szerint „cs. kir. kapitány” volt.

(472), (559), (717) *patriarchai felsőséggel* (gör.): (ős)atyai, családfői hatalommal.

(472), (559), (717) *bottal büntetgeté*: Mária Terézia 1767-ben kibocsátott úrbéri rendelete után a földesúr a jobbágyát kisebb vétségekért botbüntetéssel vagy 1–3 napi kézi robottal büntethette. A jobbágyság bírói fóruma továbbra is az úriszék maradt, de fellebbezhetek a vármegyéhez. A botozást II. József 1786. júl. 24-i rendelete tiltotta meg a földesuraknak.

(472), (559), (717) *idegen helyből hozzá-hozottakon is / Szolgabíró és a' Helységek' Bíráji, az egész tájon, hozzá küldék a' vétkeseket / kik idegen Vármegyéből is hozzá folyamodának*: Bossányi főszolgabíróként a vármegye nemeseinek és nem nemeseinek ügyében ítélkezhetett, vagyis

azok felett, akiket a szolgabírák vagy a helységek bírái hozzá küldtek. A főszolgabíró idegen vármegyéből érkezettek közötti vitában csak akkor dönthetett, ha a perlekedők erre közös megegyezéssel felkérték.

- (685), (717) *Bossányi Censor volt*: a censor az ókori Rómában a közerkölcsre felügyelő hivatalnok volt.
- (472), (559), (717) *Szérűje rakva igen sok asztaggal / Szérűje gazdagon rakva asztagokkal / Szóró-kertje gazdagon vala megrakva asztagokkal*: a szérű (szóró-kert) a gabonaasztag, azaz a kéké-kebe kötött és halomba rakott gabona tárolásának és a cséplésnek a helye.
- (472), (560), (718) *Meghalván Nyitrában Báró Bossányi, 's ennek birtoka réá/nagyatyámra néz-vén*: alább kiderül a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ből, hogy 1771-ben vagy 1773-ban („atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járni”) járt el az örökség ügyében Bossányi Ferenc, vagyis nem a báró Bossányi Julianna által 1776-ban a herceg Eszterházyak és mások ellen indított, elhíresült örökösödési perbe kívánt bekapcsolódni. Eszerint báró Bossányi Miklós (?–1760) szep-temvir hagyatékából igyekezett egy részt megszerezni a nagyapa, hiszen ő volt ebben az időben az egyetlen elhalt báró Bossányi: „A bárói ág II. Miklós szep-temvirnek Julianna nevű leányá-ban özvegy gróf Révay Jánosnéban fogyott ki [...]” (NAGYIVÁN). (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (472), (560), (718) *diurnum / nappénz* (lat.): napidíj.
- (472), (560), (718) *A' Helytartó-Tanács nem veheté valónak az előadást, de az valónak/annak találatott*: Kazinczy gyűjteményében megtalálható a helytartótanács 1796. febr. 22-én (Bossányi halála után) kelt levele, amelyben megköszöni a hadisegélyül felajánlott zabot (MTAKK Tört. 2° 22/b).
- (472), (560), (718) *Egyik példája hogy van vétkes jószág/gondolatlan nemes-lelkűség*: a fogsága után folyamatosan anyagi gondokkal terhelt Kazinczy már 1805-ben is nehezményezte a család-i örökség elvesztesztetését: „Honnan van Asszonyámban ez az irresolutio – a' mi tiszteletre méltó, de ebben a' részben a' hihetelenségig gyenge Nagy-Atyánk' vére cselekszi e, a' ki szere-tte leányát, vejét, unokáját, és mégis mind Nyitrai succesioját mind Mármaros diurnumait oda hagyta, noha rajtunk látta az ínséget, – én nem tudom.” (KazLev, 22/5457 [769/a], Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.)
- (403) *individualitás* (lat.): egyéniség, sajátosság.
- (395), (403), (447), (473), (561), (720) *nagyatyám' jobbja reszketett / nagyatyám, reszkető keze / most reszketé jobbja / most keze reszketé / reszketni kezdének kezei*: Kazinczy több idegen kézzel lejegyeztet Bossányi-levelet is megőrzött, amelyeket Bossányi csak aláírt és néhány sorral kiegészített: a nagyapa kézírása valóban reszkető kézre vall (MTAKK Tört. 2° 166).
- (473), (720) *lineázva / lineázott* (lat.): vonalazva / vonalazott.
- (561) *olmozás* (rég.): sorvezető húzása a papírlapra, vonalazás (a grafitot ólomfajta ásványnak tartották; írón='író ón').
- (395), (403) *Nyéki*: (a nagyapa íródeákjáról további adatokat nem találtunk.)
- (447) *Ladányi*: (az érsemlyéni jegyzőről [?] további adatokat nem találtunk.)
- (403) *granatéros* (rég.): gránátos, magas termetűekből válogatott gyalogos katona.
- (395), (403) *fűsű* (rég.): fésű.
- (403) *horizontális vonásban* (lat.): vízszintes vonalban.
- (395), (403) *hunczfutka* (ném., rég.): hajtincs, huncutka.
- (403) *barátság* (rég.): barna.
- (395) *bagariasztj*: puha, cserzett marhabőr szíj.
- (395) *parázson áll*: kéznél van.
- (560) *szesz* (rég.): szeszély, indulat.
- (560) *sing* (rég.): hossz mérték (62,2 cm).
- (560) *összeguzsolódott* (rég.): összegabalyodott.
- (685) *Debreczeni sokadalmakban*: debreceni vásároknál.
- (685) *paráde* (fr., rég.): díszszemle.
- (395), (403), (560), (685) *sinkó* (rég.): fejfedő.
- (560), (685) *pantalon* (fr.): pantalló, egyenes szárú férfi hosszúnadrág.

- (404), (560) *Gespräche im Reich(e) der Todten* (ném.): 'Beszélgetések a holtak birodalmában'; a régi idők híres embereinek fiktív beszélgetéseit tartalmazó negyedréti méretű (lat.: *quartant*) kiadvány „1757-ben jelent meg Frankfurtban és Lipcsében. A század húszas-harmincas éveiben egy hasonló című folyóirat is nagyon el volt terjedve” (VÁCZY 1915, 51).
- (560) *Febronius*, Justinus (írói álnév; valójában: Johann Nikolaus von Hontheim) (1701–1790): koblenzi katolikus püspök, teológus író. Az egyházi cenzúra által betiltott, álnéven megjelent műve: *De statu ecclesiae et legitima potestate romani pontificis* ('Az egyházi államról és a római pápa törvényes hatalmáról'; 1763). Az egyház elleni támadásait később visszavonta.
- (560) *Erlang*: Erlangen, német egyetemváros.
- (560) *Lipsia* (lat.): Lipcse.
- (685), (718) *portentósus* (lat.): rendkívüli, csodálatos.
- (685), (718) *anyja*: l. fentebb: Péchy Zsófia.
- (685), (718) *magát 1703. Ér-Semlyénből Pest Vármegyei jószágába Tápio-Györgyére kísérteté... / ...az Erdélyi Fejedelem már kiereszté Munkácsról tüzet-gyulasztó írását*: vagyis a Rákóczi-szabadságharc kezdetekor a forrongó felső-tiszai vidékről az ország nyugodtabb tájaira (*Tápio-Györgye*: Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.) húzódtak. II. Rákóczi Ferenc 1703 júniusában tartózkodott Munkács környékén, de a harcba hívó kiáltványát május 6-án Brezánban (Árva vm.) írta Bercsényi Miklóssal, és május 21-én tették közzé Bereg vármegyében.
- (685), (718) *Péchy Mihály, II.*: Kazinczy anyai dédanyjának, Péchy Zsófiának a testvére. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (686), (718) *Rokonunk Personális Száraz, egyet értve Protestáns vallású anyjával*: a nagypapa vallásváltásáról Kazinczy egyik levelében így írt: „Az Anyám Atyja, Bossányi Ferencz, Bécsben német nyelv miatt mulata, s anyja, Péchy Sónia, nem küldte neki pénzt, meg lévén tanítva Personális Száraz által, ki rokona volt az ifjúnak, hogy így csak Pápistává lesz, s a szegény fiú tétettetett és tétettet Pápista volt egész hosszú életében.” (KazLev, 17/3805, Kazinczy – Nyomárkay Józsefnek, h. n., [1820.]) *Száraz György*: királyi személynök (1724–1730), udvari kancelláriai tanácsos, 1731-től báró.
- (686), (718) *Szent István' Temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el.
- (472), (561), (719) *Comáromy Julianna (Kóji)* (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (472), (561), (719) *Comáromy György, I. (Kóji)*: Kazinczy anyai dédapja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (472), (561), (719) *Rbédey Juliána* (Comáromy Györgyné [I.]): Kazinczy anyai dédanyja. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (561), (719) *Otomány* (Bihar vm.): Ottomány, ma Otomani (R).
- (472), (561), (719) *ennek testvérét mint vette-el egy nagy tekintetű Úr, kinek fija életben van / Egy nagy tekintetű ház' gyermeke/fija...*: Péchy Imre (I.) – Péchy Imre (II.) apja – vette el Comáromy Annát. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (473), (561), (719) *Ágnes Hugom-asszonyt / Anna búgom asszonyt / Anna búga asszonyt*: a névtévesztés oka az lehetett, hogy Comáromy Juliannának Ágnes (Bornemisszáné) és Anna (Péchy Imréné) nevű húga is volt. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (473), (561), (719) *nagyatyám Követnek választatott... / nagyatyám 1751. Követnek választaték [...] Kend jól tenné, ha velem jönné; mert Dietát nem mindég lát az ember*: Mária Terézia 1741-es koronázása után 1751-ben hívott össze először országgyűlést, a következőre csak 1764-ben került sor.
- (681), (685) *archaizmus* (lat.): régies elem egy műalkotásban.
- (19), (20) *Szirmay András, I.* (1659–1723): Kazinczy dédapja. Nagypapa – Kazinczy szépapja – Szirmay István volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (19), (20) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.

- (20) *Sándor fijára, 's erről a' most élő Andrásra: Szirmay Sándor* (1704–1776) Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Teréziának (I.) testvére; Szirmay András (I.) fia; nyolc gyermek, közte *András (III.)* (1762–1811) apja volt. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (19), (20) *Második Rákóczy Ferencz*: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője. I. Rákóczi Ferenc fia.
- (20), (20) *Rotb Julianna (Királyfalvi)*: Kazinczy dédanyja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (561), (720) *elsőbb Rákóczy Ferencz*: I. Rákóczi Ferenc (1645–1676) erdélyi fejedelem (1652–1676). II. Rákóczi György és Báthori Zsófia fia, Zrínyi Ilona férje, II. Rákóczi Ferenc apja. A Weselényi Ferenc-féle főúri összeesküvés katonai vezetőjeként 1670-ben fegyverbe hívta a felvidéki nemességet, Zrínyi Péter elfogatásának hírére azonban letette a fegyvert. Kegyelmet 300 000 Ft váltásdíj lefizetése ellenében, és anyja ellenreformációs érdemeiért kapott.
- (720) *Hecské*: Hecsketető, Sátoraljaújhely hegye, amelyen a Rákócziaknak szőlőbirtokuk volt.
- (561), (720) *nagyatyám nagyatyja*: Kazinczy ükapja: *Kazinczy Péter (II.)* (1638 k.–1689 előtt). Felesége 1662-től *Makay Kata* (?–1689 után). Kazinczy nagyapja *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (720) *Dessewffyné és Tussayné*: Dessewffy Ádámné Kazinczy Erzsébet (1659–?) és Tussay Mártonné Kazinczy Anna, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lányai. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

3. jegyzetmező: Baranyi Gábor

4. Baranyi Gábor [I.] (20–21)
 5. Baranyi Gábor [II.] (21–22)
 6. Baranyi Gábor [III.] (22–23)
 86. Az én életem... (430–432)
 92. [Pályám emlékezete V.] (685, 686)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (718–719)

- (20), (21), (22), (431), (686), (718) *Baranyi Gábor* (Váradi és micskei) (1713–1775): a váradi járás főszolgabírája (1739-től), Bihar vármegye alispánja (1757–1773), országgyűlési követe (1751 és 1764/65). A Magyarország és Erdély közötti határ rendezésére az 1764/65-ös országgyűlésen felállított bizottság tagja. Kazinczy 1807-ben megjelentette az életrajzát a Hazai Tudósításokban (KAZINCZY, *Baranyi* 1807; vö. ABAFI/KAZINCZY 1884, 209–212). Baranyi Miklós fia. Felesége *Bagosi Zsuzsanna*. Nyolc fia volt: Baranyi Ferenc (főhadnagy), Miklós (főszolgabíró), Gábor, Péter (hadnagy, Szilágy Mária férje), Mihály, István, György, László.
- (20), (21), (431) *Baranyi Miklós* (Váradi és micskei): Bihar vármegyei főjegyző és alispán (1717–1725), szeptemvir. Ő szerezte a micskei birtokot. Katolizált. Baranyi Gábor apja. Unokatestvére, Baranyai Mihály volt Debrecen főbírája 1724–1735 között (tehát Kazinczy *Az én életem...*-ben téved, amikor Miklóst mondja debreceni főbírónak).
- (20), (22), (431) *Reviczky*: (a királyi ügyigazgatóról további adatokat nem találtunk.)
- (21) *vicit amor patriæ 's general pardon publicáltatván* (lat.): 'a hazaszeretet győzött' és 'közkegyelem' lett hirdetve.
- (21) *Bagosi László*: Szatmár vármegyei alispán (1724–1727, 1734–1738). Bagosi Zsuzsanna apja.
- (21) *Beothy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: (Felsőbüki) Nagy Teréz.
- (21) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (22) *a' délczeg ifjat gyakorta az elcsüggedésig űzte. Azért katonává lett.* – – – : a gondolatjelek a cenzúrára tekintettel lévő elhallgatást jelölik. Kazinczy a Hazai Tudósításokban megjelent Baranyi-életrajza kapcsán írta Cserey Farkasnak: „Kultsár e okosságból, – vagy a parancsolat miatt a Censor? sokat kihagyott a Baranyi Gábor életéből. Nem veszem balúl, sem egyiknek, sem másiknak. Előre láttam, hogy az lesz, 's jól esett hogy úgy esett. De a dolog megérdemli, hogy a' Hazai Tudósításoknak azon kötetében, melly könyveid közt fog állani, a hézag kipótolassék. Ragasztassd tehát oda azt, a' mit e' végre ide rekesztek.

[...]

Kívül:

Méltóságos Cserey Farkas Úrnak. Debreczen, Somlyó, Kraszna.

Toldalék a' Baranyi Gábor

Biographiájához

az 1807dik esztendőbeli Hazai Tudósítások' 170-dik lapjához.

Az én rokonlelkű kedves barátom, Mélt. Cserey Farkas Úr' exemplárjába. –

A' hazai Tudósítások' Írója, vagy a' Censor, ezen Biographiából ezeket törölte-ki:

Lap 171 rend 4. elcsüggedésig űzte: »Ezt cselekedte véle egy nap' is, midőn számos vendégeket hitt vala asztalához; ebéd előtt a' szolgálai munka, 's ingerlő parancsolgatás, ebéd alatt pedig a' tetézett szitkok által alázgatván büszkeségét. Még tartott szitka, midőn bort parancsol 's a' parancsolás közben, maga tőt Vármegyei eredetű lévén, alföldi tulkot említ. B. az elkeseredés legfelső grádcisára volt gyúlasztva, 's ezen elkeseredésében bor helyett egy pohár sert nyújt-be Principálisának. Ez tudni akarja, miért adott neki sert, holott bort kívánt. Vereshasú tótnak, úgymonda B. a' ser is jó; 's érezvén tette' vakmerőségét, kitakarodik a' szobából, 's a' kapu előtt látván elmenni a' verbungot, felcsap, fejébe nyomja a' csákót, 's végig tánczolja Pestnek útszajit. B. sietett hírt adni a' Septemvirnek; ez pedig sürgette a' Tiszteket, hogy a' fiját váltáságért adnák-ki. De a' gyermek észre vévén mi légyen munkában, fenyegetőzött, hogy ha ötet kiadják, vádat tészzen ellenek, 's kimondta az atyjának, hogy ha ötet kiveszi is, ismét beadja kezét. E' szerint közlegénynek assentátlatott, 's kivitetett az ellenség elébe. – A' vétek büntetése az újabb vétek szokott lenni. B. elcsábítván két társát, noha nem tett semmi törvénytenséget, mellyért büntetéstől kellett volna rettegnie, merő elméltlenségből általszökött a' francia sereghez, 's öröme volt látni, hogy ott talentomaira nézve elébb csak strázsamesterséggel, továbbad többel is megtiszteltetett. De győzött az ész' sugallása és a' haza szent szeretete 's nem sokára azután nem két, hanem tíz társal vissza szökött. Nevezetes, hogy az ellenség szolgálatjában, ámbár maga atyjának újabb Religiojában neveltetett, az elfogott vagy által szökött Református legényeknek vasárnaponként magyar predikációkat mondott; úgy készülvén, a' nélkül hogy azt álmodhatná, azon nagy munkára, mellyre ötet a' Gondviselés a' Vármegye kormányzásában 's a' Diétai szóllásokban hívta.

Bihar érzette becsét Lap 171. rend 5. – Aestimandos aestimare olvasd Reverendos revereri . . . [’Becsülni a becsülnivalókat’ olvasd ’Tisztelni a tisztelnivalókat.’] – Rend 20. lágy-meleg Pápista. –” (KazLev, 4/1100, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. ápr. 16.)

(22), (432), (686), (718) *bívtalát kevély hatalommal viseli... / Mint viselé magát... / mutatják lelkét 's érzéseit / Baranyi ritkán volt baj nélkül...*: „Már az 1751-iki országgyűlésen magára vont a figyelmet heves beszédeivel, majd utóbb az 1764–65. évi országgyűlésen is ő képviselte Bihar vármegyét. 1757-től 73-ig a vármegye alispáni székében ült. Mint alispán rendkívül szigorú, erélyes, de pártatlan és igazságos volt.” (VÁRMEGYÉK I.)

(22) *Aestimandos aestimare didici: virilem tamen aetatem assecutus, tali magisterio, quale illi pretendunt, subesse, nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio: ingenue tamen confiteor, me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* (lat.): ’Megtanultam becsülni a becsülni valókat: azonban a férfikort elérvén, ilyen irányítás alatt lenni, melyet azok nyújtanak, sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.’

(686) *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem adsecutus, ministerio, quod illi postulant, subesse nec possum, nec volo. Votorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia ejiciendi potestate non pollere.* (lat.): ’Vádlóimat megtanultam tisztelni; azonban a férfikort elérvén, olyan szolgaságban lenni, melyet azok megkövetelnek, sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.’

(718) *Accusatores meos revereri didici; virilem tamen aetatem assecutus, magisterio eorum subesse nec possum, nec volo. Suffragiorum libertatem non impedio; confiteor tamen me muta daemonia*

ejiciendi potestate non pollere. (lat.): 'Vádlóimat megtanultam tisztelni; azonban a férfikort elérvén, az ő irányításuk alatt lenni sem nem tudok, sem nem akarok. A szavazás szabadságának gátat vetni nem akarok, azonban őszintén megvallom, nem rendelkezem hatalommal arra, hogy a néma démonokat kiűzzem.'

- (22) *bizonyos cikkelyben lágymeleg:* a megjegyzés Baranyi katolikus vallására utal (l. a fent idézett levelet). A lágymeleg szó bibliai összefüggése: „Annakokáért mivelhogy lágymeleg vagy, sem hideg sem hev, kiokádlak tégedet az én számból.” (Jel 3,16.)
- (22) *Én tétettetett vagyok, 's nem csuda:* Baranyi Gábor apja református vallásáról áttért katolikus hitre, tehát ezért volt „tétettetett” katolikus (l. a fent idézett levelet).
- (22) *Dietai történetei ismertetések:* Baranyi országgyűlési szereplésével kapcsolatban Kazinczy Szirmay Tamás Antal feljegyzésére is támaszkodhatott: „1765diki Ország-Gyűlésének Néhai Szirmay Tamás Antal által dolgozott Napló-könyvét, 's annak némelly nevezetes helyeit Archivárius Stenczelnek jelenlétében olvasgatánk. Hogy az a' Napló, mellyet Ud. Consiliárius Úr kivont, nem más esztendei Ország-Gyűlésének, hanem épen az 1765dikinek Naplója volt, megtetszik onnan, mert Szirmay Tamás Antal ezen Dietán vala Fő Notáriusságán kívül Követünk, és onnan, hogy csak ezen kötetben lehetett olvasnunk a' Bihari Követ Baranyi Gábor' összveütődését a' Palatínussal, melly itt Tacitusi lélekkel és tollal festetett [...]” (KazLev, 10/2277, Kazinczy – Zemplén vármegyéhez, 1812. júl. 6.)
- (22), (431) *tarjag, tarjagos* (táj.): tályog, tályoggal borított, szederjes.
- (22) *Valamelly Goda:* a Goda család tagjai „az 1754/55. évi orsz. nemesi összeíráskor Biharmegyében Boldizsár, Gáspár, István, János, Pál, Antal” voltak (KEMPELEN).
- (23) *Ex quo factum est, ut et arx illæsa maneret, et nos incolumes domum reverteremur* (lat.): 'Amiért is az történt, hogy mind a vár sértetlen maradt, mind pedig mi magunk is sértetlenül tértünk meg otthonunkba.'
- (431) *Eiche, die dem Orkane steht.* (ném.): 'Tölgyfa, amely állja a szélvész.' (Idézet Klopstock *Fürstenlob* c. ódájából.)
- (431), (686), (718) *bírom Baranyinak a' nagyatyámhoz írt leveleit / egy csomó levelei vagynak kezemben / leveleiből egy kisdéd csomócskát én menttettem meg:* Baranyi Bossányihoz írt levelei közül egyet találtunk meg a Kazinczy-hagyatékban az MTAKK Tört. 2° 166-os jelzeten.
- (431) *Fő-Ispánjával:* báró *Patachich Ádám* (1717–1784), nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1759–1776), a nagyváradi püspöki palota és székesegyház építtetője, 1776-tól kalocsai érsek. Mária Terézia 1777-ben a budai egyetemi tanács, 1779-ben a tanulmányi bizottság elnökévé nevezte ki.
- (431) *mint Caesár azt a' ki így adta-be neki a' levelet, bozzá kapa:* Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) életrajzát Kazinczy Suetonius római történetíró munkájából (is) ismerte (SÜETONIUS 1994; vö. KazLev, 15/3547, Kazinczy – Gr. Dessesffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 20.)
- (718) *naplony:* napló.
- (686), (718) *Ita factum, mond Baranyi, ut et castellum illaesum manserit, et nos incolumes discederemus. / Factum ita, ugymond [...] discesserimus.* (lat.): 'Így történt,' mond Baranyi/ugymond, 'hogy a vár is ép maradt, és mi is sértetlenül távoztunk.'
- (719) *marroquin* (fr.): marokkói bőr.
- (719) *causticus* (gör.–lat.): maró, csípő.

4. jegyzetmező: 1759–1766. Érsemlyén

11. [Sas] (26)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
 85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (396–398)
 86. Az én életem... (404–408)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (446, 447–448)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (473–474)
 90. [Pályám emlékezete III.] (562)
 91. [Pályám emlékezete IV.] (681)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (720–721)

1759-től Alsóregmecen és Érsemlyénben nevelkedett Kazinczy. 1766 nyarán a Debreceni Református Kollégiumban tanult, amíg nagynénjét, Bossányi Klárát, a városban gyógyíttatták. Szülei 1766 végén vagy 1767 elején viszik végleg haza a nagyapa érsemlyéni házából az apai alsóregmeci házba.

- (562), (720) *Nyéki*: (a nagyapa íródeákjáról további adatokat nem találtunk.)
 (396), (562), (720) *Ladányi*: (az érsemlyéni jegyzőről [?]) további adatokat nem találtunk.)
 (396), (404), (447) *Darvas Imre* (?–1812): rédei birtokos, Dráveczky Klára férje, Darvas Menyhért apja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
 (473), (562), (720) *ólom / plajbász* (rég.): ceruza.
 (169), (396), (404), (447), (473), (562), (720) *Clári Néném / tántom / Bossányi Klári / Klári / anyám' testvér-öccse: Bossányi Klára* (1746–1766. júl. 21.), Kazinczy nagynénje (*tánt*)ja és keresztanyja, Bossányi Ferenc (II.) lánya. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
 (562) *anyám' [...] egyetlen testvére*: Kazinczy anyjának két gyermekkorban elhalt testvére volt. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
 (169) *Dienes* (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (473), (562) *Grátzia-kellemű/alakú*: bájos, kecses (a báj és kellem három istennőjének közös nevéből).
 (396), (404), (447) *Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bossányi és Nagy-Ugróczi... / Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Nagy-Ugróczi és Nagy-Bossányi...:* a Bossányi család nemesi előneve (*lat.: praedicatum*) volt a család (egykori) birtokaira utaló 'Nagy-Bossányi és Nagy-Ugróczi.'
 (404) *szertette a' szokatlan neveket, talán szint annyi tűnődés után, a' mennyibe a' Tristram Shandy' atyjának került...:* Laurence Sterne (1713–1768), angol író, pap *The Life and Opinions of Tristram Shandy* ('Tristram Shandy úr élete és gondolatai', 1760–1767) c. regényének a hőse Tristram Shandy. A névadás bonyodalmairól az I. könyv 19. fejezete számol be. (→ 28. jegyzetmező)
 (404), (562), (681), (721) *Makódi János*: (a Kazinczyt keresztelő papról további adatokat nem találtunk.)
 (396), (405), (720) *fejemre czaflis és buklis parókát 's katonai kaskétot tettek / parókás és kaskétos fejjel: czaflis* (rég.): hajfonat, copf; *bukli* (fr.): állatszőröből készült műhajfonat, tincs; *kaskét* (rég.): katonai fejfedő.
 (169), (396), (405), (473), (562), (720) *gyermekkori képemen... / Eperjesi Festő Krámer képe-met... / Krámer Eperjesi Festő képemet... / Még bírom egy olajban festett képemet...:* a képet Krámer Jónás Gottlieb (1716–1771) eperjesi festő – a szintén festő Krámer Dániel (vagy János) apja – készítette. Ugyanekkor megfestette Kazinczy szüleinek portróját is. (A festmények ma Széphalmon, a Kazinczy Emléksarnokban láthatók.)
 (169), (396), (405), (473), (562), (720) *Ferd. Herczeg / Károly Herczeg*: Mária Terézia fiai: Károly József Emánuel (1745–1761) és VII. Ferdinánd (1754–1806). Az 1741-ben felállított 2. (magyar) gyalogezrednek Károly 1749-től korai haláláig volt „tulajdonosa”, ezután öccse nevét viselte az ezred (ténylegesen a Haditanács rendelkezett felette).

- (396), (405), *gömpöly* (veresbegy, németül *Gimzel*) a 'bangók' emblemája / *gömpölymadár*: a vörösbegy (lat.: *erythacus rubecula*) tehát bénák jelképe (a 'bangó' cigányul 'béná'-t jelent).
- (405) *gyermek-Cátó*: utalás Cato Censorius (i. e. 234–i. e. 149) és/vagy Cato Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) római államférfiakra.
- (169), (396), (404), (473), (562), (720) 1764. *Decemb. 3dikán már igen jól írtam egy levelet... / Kezemben vagyok egy, Ér-Semlyénből 1764. Decembernek 3dik napján születimhez írt levelem... / kezemben van egy 1764. December 3dikán írt levelem... / Még bírom egy 1764. Decemb. 3-dikán írt levelemet...: Kazinczy 1814. május 27-én (tehát a Kazinczy Ferencz' Élete... [II.] írásakor) a következő jegyzettel látta el Széphalmon az említett levelet: „A' Generális subscriptiora fel kell jegyeznem, hogy az atyám engem még csecsemőt katonának készíte. Négy esztendő koromban a' Károly Herczeg Magyar Gyalog Regementjének Uniformisában járattott, 's úgy festetett-le is. Az a' reménysége hogy teljesedésbe hozom óhaj-tását, igen hamar elmúlt, 's emlékezem, hogy mindég sírtam, mikor nevem alá hol az Oberster, hol a' Generális titulust kelle vetnem. Látszik itt is, hogy azt először elhagytam, 's parancsolatra vettem nevem alá, mert az oda plajbászolás után van írva, holott az egész levél szabad kézzel volt. Katona az atyám sok gyermekei közzül csak egy leve: László, ki mint Óbestere a' Davidovics Magyar Gyalog Regementjének Bécsben hala-meg 1807. Júl. 17dikén.” A levél kiadónak jegyzete szerint „A Generalis szót és a köv. nyolc szót Kazinczy édesapja plajbászos írására írta rá jó nagy betűkkel.” (KazLev, 22/5394 [1/a], Kazinczy – szüleinek, Érsemlyén, 1764. dec. 3.) A közölt szövegek többféleképpen is értelmezik a levél aláírását.*
- (405) *Lublyai ferdő*: Lublófürdő, nevezetes fürdőhely a Szepes vármegyei Újlubló (Nova L'ubovňa; SZK) határában.
- (396) *pesztonka* (szláv): szárazdajka.
- (169), (396), (405), (448), (562), (681), (721) *Kecskés György Ér-Semjéni Oskola Mester / mester / Mester-Uram / Iskola-Mester* (rég.): az (*oskola*) *mester* kollégiumot végzett elemi iskolai tanító, rector volt. (Kazinczy érsemlyéni iskolamesteréről további adatot nem találtunk.)
- (397), (405), (448) *I. Ferencz' márvásával [...] a' pénzen a' Toskánai hat golyót / Első Ferencz' [...] Toskánai címér*: az érmét verető I. (Lotharingiai) Ferenc német-római császár és toszkán herceg címerének része a Medici-család régi, hat golyót ábrázoló címere is. (A húszkrajcáros ezüst váltópénz magyar neve *márvás* volt a rajta lévő Mária-képről: 1 Ft=3 márvás=20 garas=60 krajcár [rég.: *grajcár*].)
- (397), (405), (448) *poltra / poltura* (rég.): Mária Terézia – és I. (Lotaringiai) Ferenc – korában használatos régi magyar váltópénz.
- (405), (448) *heraldika* (lat.): címertan.
- (26) *Franc. Kazinczy pinxit 1767.* (lat.): 'Kazinczy Ferenc festette 1767-ben.'
- (397), (405), (447), (473), (562), (720) *kétfejű sas*: (a *Boda Gergely* asztalos után készült rajzot l. a [Sas] c. feljegyzésben.)
- (397), (405) *pulpitus* (lat.): szónoki emelvény.
- (405) *accentek nélkül* (lat.): ékezetek nélkül.
- (405) *Fügerek*: azaz a korban elismert festők; utalás Friedrich Heinrich Füger (1751–1818) bécsi udvari festőre. (→ 8. jegyzetmező)
- (405) *Eugénie*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (405) *a' Canóva' Mausoleumát az Augustinianusok' templomában*: Antonio Canova (1757–1822) olasz klasszicista szobrász szívét őrző „Mausoleum”, amely eredetileg Tiziano-síremléknek készült, a velencei Basilica di Santa Maria Gloriosa dei Frari ferences (tehát nem Ágoston-rendi) templomban található.
- (406) *Raphael*: Raffaello Santi (1483–1520) itáliai reneszánsz festő és építész.
- (406) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (406) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (406) *Péter onkelem*: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

- (397), (406), (562), (681), (721) *Azalatt míg a' Nagy-atyám a' Dietán múltata, 1764ben [...] az őszi hónapokban, de a' mint emlékezem, a' tavasziakban, reám jöve a' természetes himlő. / a' mint a' már említett Decemb. 3dikán írt levélből látom, ősszel reám jöve a' természetes himlő... / Azalatt míg nagyatyám a' Dietán múltata, nekem jött egy gonosz himlő...*: (a betegség időpontjáról tehát a közölt szövegekben eltérően nyilatkozik Kazinczy, a bizonytalanság azonban fokozatosan eltűnik.)
- (398), (406) *Gálos-Petri; Óberster Draveczy László*: ezredes (1735–1765). Felesége: (Királyfalvi) Róth Borbála, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának rokona. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (406) *pyramisz*: piramis.
- (406) *Palmyra*: oázisra épült ókori város a Szír pusztán, amelyet a hagyomány szerint Salamon király alapított.
- (406) *Helvétziai gletscher*: svájci gleccser.
- (407) *Álmosdra is általmenénk az öreg Péchy Imre Úrhoz, a' mostani Vice Palatínus' atyjához*: a Bihar vm.-i *Álmosdon* többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt birtoka. *Péchy Imre, I.* (?–1795), fia: *Péchy Imre, II.* (1753–1841) bihari alispán, alnádor. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (407) *a' Vice-Palatínus' s' Generális Péchy Mihály Urak*: az alnádor: *Péchy Imre, II.* (1753–1841). *Péchy Mihály, IV.* (1755–1819), építész, hadmérnök, tábornok. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (407) *bekülde könyves szobájába, mellynek cifra neve, mint társainál még most is, Muzéum vala*: Kazinczynak is volt „muzéuma”, amit így írt le Csokonai: „[...] Regmecen pedig minden leveleit, képeit és könyveit megmutatta, azzal az antique módra készült 30 fontos urnával, mellyben szeretője leveleinek hamvát tartja, és a mellyet a *museumába* való beléptekor az író asztaláról felvén azonnal megcsókolt.” (CSOKONAI 1999, 142, Csokonai – Csokonai Józsefnének, Onga, 1801. július 19.)
- (562), (681), (721) *Bazileai kiadások / bazeli nyomtatású könyv*: a korábbi keletkezésű szövegek a *Heidelbergi Kátét* és Hübner könyvét említik (l. alább).
- (407), (681), (721) *Haas / Haase, Johann Wilhelm* (1741–1800): Baselen működő német betűöntő és nyomdász. Kötetünkben említett kiadása, a *Belvedere Galeria* Kovátsch József metszeteit tartalmazza.
- (398), (407), (446) *a' Katechismust, a' Bázeli kiadását a' Heidelberginek, Imhofnál / Heidelbergi Nagy-Káté / Palatinátusi Catechismus' Bázeli nyomtatása*: a *Heidelbergi Káté* c. református vallástani népkönyv. (→ 5. jegyzetmező)
- (398), (407), (681) *Imhof Rudolf*: bázeli könyvnyomtató.
- (398), (407) *a' Hübner' Bibliai Historiáját pedig, melly könyv ugyan-e' műhelyben nyomtatott*: Johann Hübner bibliai témájú könyve: *Zweimal 52 auserlesenen biblischen Historien und Fragen* (Halle, 1714.) (→ 5. jegyzetmező)
- (562), (681), (721) *embryó* (gör.–lat.): embrió, valaminek a kezdete, csírája.
- (407) *Tinódi Sebestyén* (1515 előtt–1556): költő, zeneszerző, énekmondó.
- (407) *Tigúrum, Basilea, Ultrájektum, Amstelodámum, Londinum* (lat.): Zürich, Basel, Utrecht, Amszterdam és London; ezek az egyetemi városok és kulturális központok voltak a lelkésznek készülő magyarországi protestáns diákok legfőbb úticéljai. (→ 26. jegyzetmező)
- (407) *Acsád* (Szabolcs vm.): Nyírácsád.
- (407) *Domokos Márton* (1697–1764): debreceni főbíró. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (408) *lictor* (lat.): díszkíséretként alkalmazott szolgáló, inas.
- (408) *Ráday Gedeon, I.* (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (1782-től báró, 1790-től gróf.) (→ 12. jegyzetmező)
- (408) *Rákóczyak' idejében*: a 17–18. sz.–ban.
- (408) *Hunyadi Mátyás* (1443–1490): magyar király (1458–1490).
- (408) *Mindszenti György*: református lelkész, Mindszenti Sámuel apja.
- (408) *Mindszenti Sámuel* (1752–1806): komáromi református esperes, a Mindenés Gyűjtemény szerkesztője (Pécelivel és Perlaky Gáborral, 1789–1792). Thomas *Broughton* (1704–1774) anglikán lelkész és egyháztörténész lexikonának említett fordítása: *Broughtonnak a religióról való historiai lexikona* (három kötet, Komárom, 1792–1793). Mindszenti György fia.

- (408) *Péczeli József* (1750–1792): református lelkész, író, fordító, a Mindenes Gyűjtemény (1789–1792) megindítója. (→ 47. jegyzetmező)
- (473), (562) *László*: Kazinczy László, I. (1763–1807), Kazinczy öccse. Katonatiszti pályát futott be, végül ezredes lett. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (474) *Davidovics Pál*, báró (1737–1814): tábornok (1790), tábornaszernagy (1796). A törökök (Bosznia), a poroszok (a hétéves és a bajor örökösödési háborúk) után a belga felkelők és Napóleon ellen is harcolt. 1809-től Komárom parancsnoka volt.

5. jegyzetmező: 1767. Regmec

1. A' Németet-termő tölgy / Egy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében (19)
8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (387–388)
85. Kazinczy Ferencz' Élete [II.] (398–399)
86. Az én életem... (401, 401–402, 408–409)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (448)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (474)
90. [Pályám emlékezete III.] (562–564)
91. [Pályám emlékezete IV.] (681–682)
92. [Pályám emlékezete V.] (686)
93. [Pályám emlékezete VI.] (721–722)

1767-ben Kazinczyt nagyszülei érsemlyéni házából szülei Alsóregmecre vitték.

- (25) *Alsó-Regmecen [...] neveltetettiskolai esztendeijében*: a [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] c. feljegyzésben Kazinczynak ez az állítása – mint a többi szövegből is kiderül – nem egészen helyes, hiszen inkább nagyszülei érsemlyéni házában nevelték.
- (399) *elhibított nevelés* (rég.): elhibázott nevelés.
- (387), (399), (408) *Péchy Imre / idősb Péchy Imre Úr, Imrének a' Bihar volt Vice Ispánnak 's mostani Vice-Palatínusnak atyja: Péchy Imre, I.* (?–1795): Kazinczy nagyanyja testvérének, Comáromy Annának a férje. Fia: *Péchy Imre, II.* (1753–1841). (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (169), (448), (474), (562), (682), (722) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (563) *Susána húgom, özvegy Péchy Sándorné*: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842): Kazinczy húga. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (169), (401), (408), (474), (562), (686), (721) *Pesko András / egy Kézmárkról hozott Deák / tót Deák*: Pesko András, késmárki evangélikus szlovák diák, Kazinczy magántanítója. (Késmárk: → 6. jegyzetmező.)
- (169) *Luth[eranus] studiosus* (lat.): evangélikus tanuló.
- (169), (448), (474), (563), (721) *Szirmay Sándor* (1704–1776): Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Teréziának (I.) testvére. Horváth Stansith Klára férje, Szirmay András (III.) apja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (401), (448) *Horváth Stansith Klára (Stansics, Grádeczi)*: Szirmay Sándor felesége, Szirmay András (III.) anyja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (169), (409) *Szirmay Therézia, I.* (1706–1757 után): Kazinczy apai nagyanyja. *Szirmay András, I.* (1659–1723) és (Királyfalvi) *Róth Julianna* lánya. Szirmay Sándor testvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (409), (474) *nagy-anyám*: Szirmay Therézia (I.)
- (169), (387), (401), (448), (474), (563), (682), (721) *Szirmay András, III.* (1762–1811): *Szirmay Sándor* (1704–1776) és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

- (169) *Stráska* (Szepes vm.): Nagyőr, ma Szepesbéla (Spišská Belá; SZK) része. 1556-tól a Horváth-Stansith család birtoka volt, a család a régi gótikus várat fokozatosan reneszánsz kastéllá alakította át. 1801-ben a település a Szirmayak birtoka lett.
- (401), (563), (721) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (169) *Horváth Stansith Anna* (*Stansics, Grádeczi*) (?–1808): Szirmay András (III.) felesége, Horváth Boldizsár (*Stansics, Grádeczi*) lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (401) *Kapy József, I.*: udvari tanácsos, az eperjesi kerületi tábla elnöke (1760–1770), Bereg vármegye főispáni adminisztrátora. Visszaélései miatt II. József hivatalától megfosztotta, de 1790-ben újra hivatalképessé nyilvánította (HAJDU 1982, 96). Felesége a Szirmay család leszármazottja, Radvánszky Terézia. Kapy József (II.) apja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (401) *noba azoknak gonoszága a' kik ötet soba nem látták, reá is akart ragasztani mocskot; soba őhöz á idegen kar nem közelített...*: Kazinczy egy olyan szóbeszédre utal, amelyről további adatokat nem találtunk, de amelynek megcáfolását anyja nekrológiájában is szükségesnek látta: „Házassági boldog egyességek, olly boldog, hogy ahhoz még távolról sem férkezhetett sem szenny sem gyanú [...]” (*Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete*).
- (387) *leggrávisabb alakban 's attitűdben* (lat.): legkomolyabb, legtekintélyesebb alakban és pózban, szerepben.
- (387) *corporatio* (lat.): testület.
- (388), (409) *Klári*: Bossányi Klára (1746–1766), Kazinczy nagynénje és keresztanyja. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (409) *constructio* (lat.): mondatszerkezet.
- (409), (563), (681), (686), (721) *német nagy Biblia / képekkel gazdag Biblia / orosz rajzolatú Bibliáját / Luter Bibliája*: Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Therezianának (I.) evangélikus német bibliáját olvasta.
- (409), (681) *Mózes*: ószövetségi próféta. Mózes öt könyve a *Biblia* első nagy egysége, a *Tóra*.
- (409), (563) *Esaiás* (Ézsaiás, Jesaia) (i. e. 765 k.–i. e. 701): héber író-próféta, a *Biblia* egyik könyvének szerzője.
- (409), (563), (681), (721) *Apocalypsis / János' Jelenései* (gör.): János apokalipszise, a *Jelenések Könyve* az *Újszövetségi* kánon utolsó irata.
- (563) *Pál' Levelei*: Szent Pál (Paulus, eredetileg: Saul) (10 k.–64 és 68 között): héber apostol-író, egyházszervező neve alatt az *Újszövetségben* fennmaradt művek: *Pál apostol levelei*.
- (474), (564) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (682) *Péter*: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (564), (682) *vir doctissimus* (lat.): 'a legtudósabb férfi', vagyis a házitanító.
- (19) *Rákóczy*: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735) erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője. I. Rákóczi Ferenc fia.
- (19), (474) *Széchényi Pál* (1645–1710): Veszprém vármegye főispánja (1687–1710), kalocsai érsek (1696-tól). 1704-ben mindkét fél előtt egyaránt tiszteletben álló emberként a bécsi udvar megbízásából tárgyalt II. Rákóczi Ferencsel, de a megegyezés nem jött létre.
- (722) *delicia* (lat.): kedvelt téma, tárgy.
- (398), (408), (722) *Das galante Sachsen / galante Sachsen*: báró Karl Ludwig Pöllnitz (1692–1775) franciául alkotó német író és kalandor *La Saxe galante* (1734) c. munkájának német fordítása, a mű egyik szereplője II. (Erős) Ágost (*Fridericus-Augustus; Friedrich August*).
- (722) *obscoenus* (lat.): obszcén, illetlen.
- (474) *Fridericus-Augustus*: Friedrich August; II. (Erős) Ágost (1670–1733) szász választófejedelem (1694-től) és lengyel király (1697-től). Kazinczy apja vélhetően Pöllnitz *Das galante Sachsen* c. munkájából ismerte II. Ágost történeteit. (A „patkótörő 's kísértetfogó” történeteit nem sikerült megtalálni.)
- (401), (474), (563), (682), (722) *Thuanus*: Jacques-Auguste de Thuanus (Thou) (1553–1617) francia történetíró, humanista. Klasszikus latin minták után írt történeti munkája: *Historia mei Temporis* ('Az én korom története'; 1604–1617).

- (401) *Gellert*, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (401) *Praedestinatio* 's más effélék' magyarázata...: az eleve elrendelés tana, a praedestinatio, a kálvinizmus alaptétele. (→ 7. jegyzetmező)
- (402) *író-almárium* (lat., rég.): polcos, alacsony írólapos szekrény.
- (474), (564), (722) *lapta* (rég.): labda.
- (388), (408), (474), (564), (722) *Face-nek találtam mondani a' facio imperativusát / a' dico, duco, facio Imperativusaira / dic, duc, fac, fer* (lat.): latin rendhagyó ragozású igék; 'dico' ('mond'), 'duco' ('vezet') és 'facio' ('csinál') szavak felszólító módja (lat.: *imperativusa*): 'dic' ('mond'), 'duc' ('vezesd'), 'fac' ('tedd'); a 'fer' jelentése: 'vidd.'
- (408) *sátoros innepék*: a reformátusok három legfőbb ünnepének bibliai eredetű gyűjtőneve; tehát a karácsony, a húsvét és a pünkösd (ekkor iskolai szünet volt).
- (388) *Langius*, Joachimus (Joachim Lange) (1670–1744): német evangélikus teológus. Említett műve: *Colloquia. Quibus accedunt imitationes hungaricae, grammatica latina, lexiconque latino-hungarico-germanicum*.
- (388), (398), (563) *Hübner*, Johann (1668–1731): német író és pedagógus. Említett, bibliai történeteket feldolgozó számos kiadást megért könyvét a 19. sz. végéig tankönyvként használták Magyarországon is: *Zweimal 52 auserlesenen biblischen Historien und Fragen* (Halle, 1714; első fordítása: Fodor Pál, *Száz és négy válogatott bibliaéli historiák, a melyeket az ó és új testamentomi szent írásköböl a gyengéknek kedvekért össze-szedett Hübner János*, Basilea, 1754, 1760). Major József (1779–1830) sátoraljaújhelyi református lelkész e tankönyvet 1825-ben demitologizáló átírásban újra kiadta. Kazinczy ezzel az átdolgozással annyira elégedetlen volt, hogy ő is megírta gyermekeknek szánt bibliai tankönyvét: *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta; a második kötetbe tervezett dogmatika, protestáns egyháztörténet és a térképek nem jelentek meg).
- (388) *Heidelbergi Káté* (*Heidelbergi Nagy-Káté, Heidelbergi Katechismus, Palatinátusi Catechismus* – utóbbi név a keletkezési helyéről): református vallástani népkönyv, amit III. Frigyes pfalzi választófejedelem megbízásából Zachariás Ursinus és Kasper Olevanus hittudósok 1563-ban írtak; habár Magyarországon 1748-tól többször is betiltották, a református kollégiumok legfontosabb tankönyve volt.
- (388) *az 5dik és 130 Zsoltárt éneklénk*: az 5. zsoltár Dávid reggeli imája, a 130. egy bűnbocsánatért való könyörgés (Zsolt 5 és 130).
- (388) *A' ki a' világot szereti, az engemet nem szeret, ezt vette textűl*: a textus János könyvéből van: „Ne szeressétek e' világot, se azokat mellyek e' világban vagynak. Ha valaki szereti e'világot, nintsen abban az Atyának szerelme.” (Ján 2,15.)
- (388) *praedestinálva* (lat.): az üdvösségre kiválasztva; a praedestinatio az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus sarkalatos hittétele.
- (563) *mint atyja, 's nagyatyja András [...] 's ennek atyja Péter*: Kazinczy nagyapja: *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750) a sátoraljaújhelyi egyházközség főgondnoka volt. Kazinczy dédapja: *Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728), jezsuita neveltetése ellenére visszatért apja eredeti református vallására és a sátoraljaújhelyi egyházközség buzgó támogatója lett. Kazinczy ükapja: *Kazinczy Péter (II.)* (1638 k.–1689 előtt). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (474), (564), (722) *fija Generalis ugyan nem lesz többé, de igen Könyvtörő*: Kazinczy apja nem szépíró, hanem – a kötetünkben is közölt *Széphalom és házi dolgaim* állítása szerint – vallási ügyvivőt akart fiából nevelni. Ez magyarázhatja a későbbi Beleznay-látogatás megszervezését és általában az írói törekvések támogatását is. (Vö. VÁCZY 1915, 56.)

6. jegyzetmező: 1768. Késmárk

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (169)
 84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (388–390, 391)
 86. Az én életem... (401, 409–412)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irrt Autobiographiája 1785ig] (448)
 88. Pályám Emlékezete [I.] (474–475)
 90. [Pályám emlékezete III.] (564)
 91. [Pályám emlékezete IV.] (682)
 92. [Pályám emlékezete V.] (686)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (722–723)

1768-ban Kazinczy az apjával Késmárkon járt. Ugyanebben az évben itt kezdte meg iskolai tanulmányait. 1768-tól 1769 őszéig (?) Dienes öccsével és Szirmay András (III.) rokonával német nyelvet, ill. *donatistaként* (ez volt az elemi iskola második, nyelvtant tanító osztálya, Aelius Donatus római grammatikus nevéből) és *grammatistaként* (harmadikos diák) a későbbi tanulmányokhoz szükséges latin nyelvtan alapjait sajátította el. (Az elsős kisdiakokat *primánusnak* [lat.] hívták.)

1768. okt. 4. megszületett Kazinczy ötödik testvére, *Zsuzsanna*. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

A szepesi *Késmárk* (Kézmárk; ma: Kežmarok [SZK]) Poprád-parti város, lakossága többségében evangélikus német és szlovák, kisebb részben magyar és zsidó volt. Jelentős kereskedelmi és gazdasági központ volt, egy 15. sz.-ban épült katolikus és egy 18. sz.-ban fából épült evangélikus templommal, kollégiuma az öt legfontosabb evangélikus iskola egyike a pozsonyi, a soproni, a lőcsei és az eperjesi mellett.

(409) *Rozgony* (Abaúj-Torna vm.): ma Rozhanovce (SZK).

(409) *Soos József*: Szirmay Tamás Antal (1732–1789) sógora. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

(391), (409) *Péchy István* (?–1775 k.): lapispataki birtokos, jogi író. A *Cultellus Longicom cuius potus et canis* c. munkája miatt elítélték. A per, amelyre Kazinczy utal, 1770-ben, tehát az itt leírt találkozás után zajlott. Egy 1812-es levelében Kazinczy együtt említi a Martinovics-perrel: „Péchy István Sáros V[árme]gyei Ur, Lapis-Patakán lakott. Egy írást írt a' Nemzet' szorongatásai alatt, mellyben az is állá: A' Magyarnak még nem roszdásodott hüvelyébe a' kardja. M. Th. elfogattatá, 's Kassán halálra sententiáztatott. Elájúlt ezt hallván. De a' halálos sententia felolvasását nyomban követte a' Grationális felolvasása. A Gréczi várban tartatott néhány esztendőig. Jósef, ki senkitől nem félt, meglátván ott Péchynt, azt tudakozta megvető nevetéssel: Ez az ember hány százezer embert állíthat ki ellenem. Azt felelték hogy tíz embert sem. Lasset also den Narren laufen. Bár 1795ben is ezt mondták volna!” (KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.; a levél szövegét a kézirat szerint javította HÁSZ-FEHÉR Katalin.) Kazinczy e távoli rokonának történetét, életrajzát Szirmay Antal *Péchy István szerencsétlensége* c. kéziratot munkájából is ismerhette (SZINNYEI). *Lapispatak* (Sáros vm.): ma Ploské (SZK). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)

(409) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán. (→ 19. jegyzetmező)

(409) *Eperjest az atyám elvive azon helyre, hol Caraffa alatt vér folyt*: az eperjesi véstörvényszéket 1687-ben felállító gróf Antonio Caraffa (1646–1693) áldozatainak emlékéért Szentháromság-szobor őrzi a város főutcáján, a vérpad helyén. (→ 25. jegyzetmező)

(409) *mutatta a' Sárosi várat, hol Rákóczy elfogattatott*: a nagysárosi várkastély (Sáros vm., SZK) Eperjes közelében ekkor már rom volt. II. Rákóczi Ferencet 1701. ápr. 18-án itt tartóztatták le I. Lipót parancsára. Rákóczit Bécsújhelyen felség sértés vádjával fej- és jószágvesztésre ítélték, de nov. 8-án megszökött a börtönből és Lengyelországba menekült.

(409) *Széchenyi Pál* (1645–1710): kalocsai érsek. (→ 5. jegyzetmező)

(409) *Dezsöffy*: Dessewffy János szepesi kanonok, Dessewffy Ádám és Kazinczy Erzsébet unokája, Kazinczy Péter (II.) dédunokája. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(388), (410), (475), (564), (722) *Cornidesz*: Kazinczy késmárki szállásadójának neve a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben tévesen szerepel Cornides Dánielként. Helyesen: *Cornides Márton*

- (1735–?), akinek felesége *Jónya Zsófia*, lánya *Cornides Zsuzsa* (*Engel János-Jakabné*), bátyja Cornides Dániel (II.) (aki nem azonos a történésszel).
- (389), (410) *Engel János Jakab*: orvos, Cornides Zsuzsa férje. Nemeslevelet 1792-ben nyert. Testvére Engel János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814) neves szepességi szász történetíró.
- (410) *Paulínus-szerzetbeli*: pálosrendi.
- (410) *Mudrány Pál*: (a Késmárkon lakó nemesről további adatokat nem találtunk.)
- (410) *Eggy más Cornides Úr*: (késmárki lakos, további adatokat nem találtunk.)
- (410) *laterna magica* (lat.): 'bűvös lámpa', képvetítő gép.
- (410) *prospekt* (lat.): látkép.
- (389), (411) *Jobny (Jóny)*: leibitzi birtokos, lánya Jónya Zsófia (Cornides Mártonné).
- (389) *Julis Húgunk*: Kazinczy Julianna (1785-től Dercsényi Jánosné) (1762–1844), Kazinczy húga. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (389), (410) *Carlovsky János* (1721–1794): tanár. Halléi és göttingeni egyetemi tanulmányai után a késmárki evangélikus gimnázium és az eperjesi evangélikus kollégium tanára, rektora (1770–1794).
- (169), (389), (410), (564) *Daniel Lesch / Lesch Dániel*: (Kazinczy késmárki iskolai tanítójáról további adatot nem találtunk.)
- (169) *calligraphus* (gör.): szép, művészi betűket író személy.
- (169) *Pesko András*: (Kazinczy késmárki iskolai tanítójáról további adatot nem találtunk.)
- (448), (474), (564), (722) *Praeceptor*: segédtanító: Pesko András (?).
- (169), (389), (410), (686) *Hellner Illyés*: (a késmárki segédtanítóról [*lat.: subrector*], később eperjesi evangélikus prédikátorról további adatot nem találtunk.)
- (169) *Mauksch Tamás* (1749–1832): tanár, evangélikus lelkész, botanikus. Sárospataki és eperjesi iskolái után a lipcei egyetemen tanult teológiát és természettant (1772–1773). A késmárki liceum tanára és igazgatóhelyettese (1773–1784), német evangélikus lelkész Bártfán (1784–1786) és Nagyszalókon (1787–1820). Nyugalomba vonulva Késmárkon borkereskedéssel és a Magas-Tátra kutatásával foglalkozott. Diáktanítóként (*lat.: privatus praeceptor*) Kazinczynak Késmárkon és Sárospatakon is adott magánórákat. Erről naplójában is megemlékezik, Kazinczyra vonatkozó német nyelvű naplótöredékét kiadta H. Balázs Éva: *Töredékek Mauksch Tamás naplójából* (H. BALÁZS 2005, 235–237).
- (389) *botos* (rég.): más lábbelire húzott csizma.
- (389), (410) *inauguralis beszéd / oratio* (lat.): székfoglaló beszéd.
- (410) *subrector* (lat.): segédtanító.
- (410) *figürtröz* (fr.–ném.): alakít, szerepel.
- (410) *Clarissimus Vir Carlovskyus* (lat.): 'a jeles férfiú, Carlovsky.'
- (389) *szakmány* (rég.): szakma, műszak.
- (389), (410), (448), (475), (564), (722) *Tugendschule, (Rényiskola)*: egy német erkölcsnevelő könyv, Farkas Antal későbbi fordításában: *Erkölcsei iskola, azaz buszonnégy nyájás historiák...* (Kassa, 1790). A 'rény' (erény, virtus) Kazinczy szóalkotása.
- (410) *ysop* (lat.–ném.): izsóp, ajakas félcserje.
- (410) *Farkas András*, névtévesztés, helyesen: *Farkas Antal*: II. József idején testőr, majd a kassai kerületben tartományi biztos (*lat.: provinciális commissárius*). (A *Tugendschule* említett fordítását l. fentebb.)
- (411), (475), (564), (722) *Nére / Nyére* (Szepes vm.): Késmárk környéki település, a 16. sz.-tól a Horváth-Stansith család birtoka.
- (411) *Horváth-Stansith Urak*: a felvidék jelentős, vezető szerepet betöltő, főképpen Szepes vármegyében birtokos evangélikus nemesi családja. A horvát eredetű família a 19. sz. elején kihalt.
- (411) *Tököli (Thököly) Imre*, gróf (1657–1705): kuruc vezér, Felső-Magyarország (1682–1685) és Erdély (1690) fejedelme, Zrínyi Ilona második férje. Késmárkon született, itteni várkastélya 1741-ben tűzvészben pusztult el.

- (389), (686), (723) *Gellert's Meséjével 's a' Rabener' Satyrájival / Gellert's 's Rábener' írásival*: Christian Fürchtegott *Gellert* (1715–1769) német költő és író; Gottlieb Wilhelm *Rabener* (1714–1771) német satíráíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (389), (411), (475), (564), (722) *Leibitz* (Szepes vm.): ma L'ubica (SZK).
- (389), (722) *Lomniczi tető*: Lomnický štít (SZK), 2632 méteres hegycsúcs a Magas-Tátrában.
- (411) *hyacinth* (gör.): jácint.
- (389), (411) *aurikula / auricula* (lat.): kankalin.
- (411) *Mózes [...] két szarvval*: az ószövetségi prófétát tévedésből, egy fordítási hiba miatt ábrázolják dicsőfény helyett szarvakkal.
- (411) *Kálvin János*: Jean Calvin (1509–1564), francia származású svájci vallásreformátor.
- (411) *Luther, Martin* (1483–1546): német vallásreformátor, író, Biblia-fordító, Ágoston-rendi szerzetes. A lutheránus, azaz evangélikus egyház hittételeiben és szertartásaiban a református (kálvinista) és a római katolikus egyház között helyezkedik el.
- (411) *egy bizonyos innepen a' templomot a' mindenüvé rakott fiatal veresfenyők töltik-el kedves illatjokkal*: a karácsonyfa-állítás német eredetű szokása Magyarországon csak a 19. sz.-ban terjedt el.
- (411) *Egy tavaszi vasárnap egy Primánus...*: mint a szövegből kiderül, a 'primánus'-nak mondott diák idősebb volt Kazinczynál („óhajtottam volna, hogy én is felserdülhessek”), ezért feltehető, hogy 'primárius' volt Szontagh Mihály. A 'primánus' (lat.) szó a kollégium elsős kisdiaákját, míg a 'primárius' (lat.) a kollégium papi pályára készülő togátus, tehát felsőbbéves (már felserdült) diákjai közül a legjobb tizenkét tanuló egyikét jelenti.
- (389) *Badányi nem tudom kicsoda*: (Szontagh Mihály kedveséről további adatokat nem találunk.)
- (389), (411) *Szontagh (Sonntagh) Mihály* (1738–1822): herceg Eszterházy Miklós uradalmának jogkormányzója, a pesti evangélikus egyházközség felügyelője. Szontagh Sámuel fia.
- (389), (412), (475), (564), (722) *Lengyel Confoederatio / Confoederatio bajai [...] Radzivil / Radzivil*: Karol Stanisław Radziwiłł (1734–1790) lengyel-litván herceg a II. Szaniszló Ágost lengyel király ellen 1768-ban sikertelenül felkelt bari konföderáció fővezére volt. A belháborúba beavatkoztak az oroszok, a lengyel felkelés bukása után (1772) többen – Radziwiłł herceg is – Magyarországra menekültek. (Az eperjesi lengyel emigránsokról: → 14. jegyzetmező; a lengyel hatásra alakult eperjesi szabadkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)
- (564), (722) *Eperjes* (Sáros vm.): ma Prešov (SZK). (→ 25. jegyzetmező)
- (475), (564), (722) *a' Császár' nevét viselő Huszárság*: Mária Terézia 1756-ban a hétéves háború kitörésekor hozta létre a férje nevét viselő Ferenc császár (később I.) huszárezredet.
- (475), (564), (722) *templomjáró valék, mert ott képet leltem és muzsikát*: a református templomok jellemzően fehér falaival és egyszerűbb istentiszteleteivel szemben hangsúlyozza Kazinczy a késmárki katolikus és evangélikus templomok díszítettségét. Emögött azonban a zenei, képzőművészeti és idegennyelvi oktatás felekezeti meghatározottságáról is szó van: „Minden kétségen kívül vagyok az, hogy a' Lutheranusok Oskoláiból jönnek-ki azok az Ifjak, a' kik Aesthezzissel dicsekedhetnek. Városokban neveltetvén, Muzsikát és valami kevés Festést, 's Németül tudván, a' Német Irók' Munkáinak ismeretségét tehetitek magatokévá, mellyek nélkül haszontalan igyekszik valaki hazai Literatúránkat boldogítani. A' Pápista Ifjúság a' Német Irókat olvashatná, de nem olvassa, a' Görögök' és Rómaiak' Klasszikusait csak nyomorult Chrestomathiából ismeri: a' Kálvinista pedig a' Német Irókat nem olvassa, mert nem érti; a' régi Klasszikusokkal pedig meg nem ismerkedik, mert Vitringát, Witsiust, és Piktétet kell tanulnia; 's muzsikáttal helyeken neveltetvén, muzsikái érzéketlenségei miveletlenül maradnak.” (KazLév, 2/424, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1793. júl. 27.; vö. még: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812.)
- (390) *Úgy emlékezem, meg vagyok papirosaim közt a' levél, és ha megvan, ide fog tétettetni*: Kazinczy *Az én életem...*-ben közli a levelet.
- (412) *Spectabilis D[omi]ne Parens...* (lat.): "Tisztelt Atyám uram! Isten kegyelmes jóvoltából túl vagyunk a vizsgánkon, ebben a levélben leírom [vizsgái] szónoklatomat. Elnézését kérem Szülémnek, hogy [többet] nem írhatok. Legalázatosabb szolgája és fia..." (Vö. KazLév, 1/2, Kazinczy – atyjának, k. n.)

(390), (448), (564) *flauta / bárántsíp*: (rég.): fuvola, harántsíp.

(390) *instrument* (lat.): hangszer.

(564) *violín* (lat.): hegedű.

7. jegyzetmező: 1769–1771. grammaticában

14. Kérdések, melyre feleletek kértettek (42)

15. [Olasz Péter Gramm. Prac. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (390–391)

86. Az én életem... (401, 412–413)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (448–449, 449–450)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (475)

90. [Pályám emlékezete III.] (565)

93. [Pályám emlékezete VI.] (723)

1769 őszén (?) Kazinczyt szülei hazavitték Késmárkról, így a sárospataki tanulmányai megkezdéséig Alsóregmecen tartózkodott. 1769. szept. 11-én kezdte meg Kazinczy Sárospatakon a kollégiumi tanulmányait: 1771 tavaszáig – másfél évig – járt a grammaticaosztályba. A kollégium *épiteteiről*, a *tanrendről*, a *tanárokról*, *előljárókról* és *diákokról*: → 15. jegyzetmező.

1770. jún. 19-én megszületett Kazinczy hatodik testvére, Terézia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(412), (448), (475), (565), (723) *Mi valánk az elsők e' tájon a' kik németül tudánk / A' Pataki Collégiumban a' két testvér Kazinczy és Szirmay András voltak az elsők, a' kik németül tudtak / Soba még eddig Patakon németül-tudó gyermek nem volt*: Kazinczy *Az én életem...*-ben még csak Alsóregmecről és környékéről állítja, hogy nem tudtak más gyermekek „e' tájon” németül. A későbbi szövegekben a sárospataki kollégiumra is kiterjeszti ezt az állítást, amely így már nem helytálló. Mert bár Kazinczy sárospataki tanulmányai kezdetén valóban nem tanítottak a kollégiumban német nyelvet, de 1751 és 1755 között igen, majd 1771-től ismét. Végh János hívja fel a figyelmet arra, hogy felvidéki magántanítóktól és a külföldet megjárt egykori tanulóktól is lehetett németül tanulni: „Nem hihető Kazinczynak ez az állítása, mert lehetetlen, hogy sem a nevelőktől tanítottak közül, sem a szepességi városokból vagy Pozsonyból és a külföldről visszatérő diákok közül soha egyik se sajátította volna el a német nyelvet [...]” (VÉGH 1913, 70; vö. VÁCZY 1915, 61.)

(412) *Clarissimus Hellnerus* (lat.): 'a jeles Hellner úr.' (→ 6. jegyzetmező)

(390), (412) *skófum* (lat., rég.): hímzésre használt ezüst- vagy aranyszál.

(412), (448), (475), (565), (723) *tokos* (rég., gúny.): német.

(390) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).

(390) *Pintér Márton* (legényei) (?–1773): Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (tehát Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(390) *a' Transsubstantiatio 's a' Praedestinatio* (lat.): ezek a katolikus és református hit sarkalatos tételei. A *transsubstantiatio* (átváltozás, átlényegülés) katolikus hittétel, amely szerint az oltáriszentségben a kenyér és bor Jézus testévé és vérévé változik át, míg a *praedestinatio* az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus alaptétele.

(390) *azok a' Prop'héták a' kik Malachias után támadtak*: tehát azok a próféták, akik nem ószövetségi szerzők. Malachias (Malakiás) (i. e. 5. sz.) a kispróféták sorában az utolsó, a neve alatt fennmaradt könyvvel zárul a Biblia ószövetségi része.

(412) *Berbely(i)*: talán a tolcsvai Berhely András (1745–?), akit Kazinczy bizonyosan ismert (vö. MTAKK K 613/III, 84b).

(412) *Praeceptoromnak, ki, [...] ismét Kézmárki volt*: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...* c. feljegyzés szerint Mauksch Tamás lehetett Kazinczy házitanítója 1769-ben Késmárkon és/vagy Alsóregmecen is, és ősszel ő kísérte el Sárospatakra is. (E szöveghelylyel szemben Váczy – Toldyra hivatkozva – úgy véli, hogy Kazinczy „[a] *Pályám Eml.* id. kiadá-

- sában bizonyosan tévedésből írja, hogy a régi tanító meghagytott mellettök.” [VÁCZY 1915, 58, 27. lábjegyzet.]
- (170) **Mauksch Tamás** (1749–1832): ekkor Kazinczy magántanítója, később evangélikus lelkész, tanár, botanikus. (→ 6. jegyzetmező)
- (42), (43), (170), (413), (475), (565), (723) **Olasz Péter**: ekkor Kazinczy osztálytanítója, később kazinc(barcika)i prédikátor.
- (42) **denomináltott Grammatices Praeceptor Publicusnak** (lat.): ’kineveztetett a grammatikai osztály tanítójának.’
- (42) **Sub examine anni 1769...** (lat.): ’Az 1769-ik évi vizsgán, júliusban nevezték ki, egészen az 1770-es vizsgáig.’
- (43) **Gram[matices] Praeceptor] 1769 ad 1770.** (lat.): ’a grammatikai osztály tanítója 1769-től 1770-ig.’
- (475) **calligraphiai scripta** (gör.–lat.): művészi szépségű kézírás.
- (170) **Tasnádi István**: Kazinczy osztálytanítója Sárospatakon (1770 k.). Talán azonos Tasnádi Székely István (1746 k.–1800) református lelkésszel, aki Sárospatakon és külföldi egyetemeken tanult, 1779-ben Abaújszepsiben lelkész, 1786-ban tanácsbíró és 1793-ban esperes lett.
- (170) **Marecek György**: késmárki evangélikus diák, aki Kazinczynak Sárospatakon magánórákat adott (további adatokat nem találtunk).
- (413) **itt más könyvek voltak előnkbe adva mint Kézmárkon**: Sárospatakon a grammatikaosztályban Christoph Cellarius (1638–1707) német filológus és pedagógus – magyar igényekhez igazított – tankönyveiből oktattak (vö. VÁCZY 1915, 59).
- (448), (475), (565), (723) **Decsy Sámuel** (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró. 1790-ben szót emelt a *Pannóniai Féniksz, avagy a hamvából feltámadott magyar nyelv* c. munkájában a magyar nyelvért, a sajtószabadságért és egy leendő magyar tudóstársaságért. 1793-tól haláláig a bécsi Magyar Kurírnak és melléklapjának, a Magyar Musának szerkesztője.
- (565), (723) **Magyar Kurír**: az első bécsi magyar hírlap (1786–1834). Szacsvai Sándor alapította, majd 1793-tól Decsy Sámuel vette át a szerkesztését. 1798-ban egyesült a bécsi Magyar Merkuriusszal, ettől kezdve Decsy és Pántzél Dániel együtt szerkesztették. 1827-től Márton szerkesztette. (Melléklapja a Magyar Musa.)
- (475), (565), (723) **Maga Vay József is, [...] mint a’ két szép testvér, Lónyay László és Menyhért, a’ tokosok’ nyelvét Patakon laktokban még nem tudták**: Végh János szerint Vay Ábrahám német nyelvre is taníttatta a fiait, így vélhetően Józsefet is: „Patakra Vay Ábrahám Szilágyi Sámuel bécsi ágens útján keres nevelőt 1747-ben s ez időben, mint több levél is tanúsítja, a bécsi ágens másoknak is commendál német nevelőt. 1777 dec. 10-én Szentgyörgyi István professzornak írva Reisz Gáspár toporcai luth. pap emliti, hogy ő 2 évig volt Vay Ábrahám fiainál Patakon a német nyelv informátora.” (VÉGH 1913, 71.)
- (449) **Tornaljai Márton**: táblabíró (1815 k.). Kazinczy sárospataki diáktársa, Tornaljai Károly testvére, Antal és Lucian apja.
- (449) **Tornaljai Károly** (1761–1822): Kazinczy sárospataki diáktársa. Tornaljai Márton testvére.
- (448), (475), (565), (723) **Vay József, I.** (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka (→ 15. jegyzetmező). **Gyermekei**: gróf Vay Ábrahám (II.) (1789–1855), kamarás, főispán (→ 4.1. Családfaj/Kazinczy); József (II.) és Erzsébet (Péli Jánosné).
- (475), (565), (723) **Lónyai László, I.** (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országyűlési követ. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje, Lónyai László (II.) apja.
- (475), (565), (723) **Lónyai Menyhért (Menyhárt)** (1769–1816): Ugocsa vármegye országyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (448), (475), (565), (723) **Kézmárkról hozott Lutheránus Praeceptor – Lutheránus Deákok / a’ tót diák / Kézmárki Deák**: Kazinczy házitanítója itt már nem Pesko András, hanem Mauksch Tamás és Marecek György volt, akik szintén késmárki evangélikus diákok voltak.
- (449) **saluator** (lat.): köszöntő, üdvözlő.
- (449) **Professorok [...] Szentgyörgyi**: ekkor Sárospatakon négy professzor tanított: Szentesi János (1735–1781), **Szentgyörgyi István** (1736–1799), Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823) és Szathmári (Paksi) Mihály (I.) (1715–1778). (→ 15. jegyzetmező)

(449) *Publicus Praeceptor*: l. fentebb Olasz Péter vagy Tasnádi István.

(449) *Domine Clarissime, non habet donum memoriae.* (lat.): 'Igen tisztelt uram, nincs emlékező tehetsége.'

(449) *Privatus Praeceptoraim*: l. fentebb Mauksch Tamás és Marecsek György.

(565), (723) *tortúra* (lat.): vallatás, kínvallatás, kínzás.

8. jegyzetmező: 1770. II. József Sárospatakon

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

17. Patak (45)

19. Régibb Jegyzésimből (46)

86. Az én életem... (432)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (449)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (475–476)

90. [Pályám emlékezete III.] (565–566)

93. [Pályám emlékezete VI.] (723–724)

1770. máj. 20-án vagy 30-án II. József (1741–1790) német-római császár (1765–1790), a későbbi magyar király (1780–1790) Sárospatakra érkezett, ahol Kazinczy is látta. A pontos időpont azonban bizonytalan, Kazinczy a *Történetek' Kalendariuma* c. 1820-as években írt autográf feljegyzésében május 30-ára írta be a császár látogatását: „[május] 30. [...] II. József Császárt látom Patakon ebédelni.” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 26a.)

(475), (723) *Professorok / Egyik Professora az iskolának*: ekkor Sárospatakon négy professzor tanított: Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799), Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823) és Szathmári (Paksi) Mihály (I.) (1715–1778). (→ 15. jegyzetmező)

(724) *hypothesis* (gör.): hipotézis; csak részben igazolt tételeken alapuló tudományos feltevés.

(432), (449), (476), (566), (724) *Albert* Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822): magyarországi helytartó (1765–1780). III. Ágost lengyel király fia, Mária Terézia bizalmasa. Felesége Mária Terézia lánya, Christina főhercegnő (1766-tól). Híres rajz- és metszetgyűjteménye volt. Szabadkőműves. *Sax-Teschen; Saxen-Teschen*: Sachsen-Teschen, Szász-Tessen; a hercegség a cseh korona részeként került a Habsburgok fennhatósága alá, a hercegi címet 1766-tól Albert, 1822-től Károly főherceg viselte.

(432) *Christina* (Mária Krisztina), főhercegnő (1742–1798): Mária Terézia leánya, az Osztrák-Németalföld helytartója, Albert Kázmér felesége (1766-tól).

(432), (449), (476), (566), (724) *Lacy (Lascy)*, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (ném.: *feldmarschall*), II. József bizalmasa, hadügyminiszter.

(432), (476), (566), (724) *Noszticz / Nostitz*: (a kiterjedt cseh nemesi-grófi család tagját nem tudtuk azonosítani.)

(476), (566), (724) *Vice-Ispán / Szirmay Tamás Antal unokatestvére az atyámnak*: a Zemplén vármegyei alispán Szirmay Tamás Antal (1732–1789) apja Szirmay László (I.), aki Kazinczy nagyanyjának, Kazinczy Dánielné Szirmay Teréziának (I.) volt a testvére. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

(449), (475), (565), (724) *casquet / félsphéra-formájú úti-kaskét* (gör., fr.): könnyű katonai fejfedő / félgömb formájú, vastag bőrből készült könnyű katonai fejfedő, sapka.

(449) *sürtout* (fr.): felöltő, felsőkabát.

(566), (724) *gyolcs kamásli/kamás* (ném.): len vagy pamut bokavédő, lábszárvédő.

(724) *suvíkszos stibli* (ném., rég.): kibokszolt (német) cipő.

(432), (449), (476), (566), (724) *Iste vinus Tokajinus? / Iste vinus Tokajinus?* (lat.): 'Ez az a tokaji bor?' A mondat helyesen, mivel a bor latinul hímnemű, azaz nem „vinus”, hanem „vinum”: 'Istud vinum Tokajinum?'

(432) *státió* (lat.): postaállomás.

- (476) *Video vestes pulchras...* (lat.): 'Látok szép ruhákat, francia frizurát, de nem látok semmi észet.'
- (432) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. Batsányi portróját is megfestette (1808). Említett művei: Born (Füger alkotása elveszett, de a festmény után Johann E. Mansfeld által készített rajz fennmaradt, vö. H. BALÁZS 2005, 343, a kép: II. tábla); II. József; *Die Ermordung Caesars* ('Caesar meggyilkolása').
- (432) *Adam*, Jakab (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, több portrét készített a Habsburg-családról és a magyar arisztokráciáról is. Born Ignác Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyezség') nevű szabadkőműves páholyának tagja. II. Józsefről 1783-ban és az 1788-ban készített metszetei megtalálhatók Kazinczy metszetgyűjteményében is, amelyet ma a zempléni levéltár őriz (megjelent: HÖGYE/KAZINCZY 1992/I, 22. és 23. képmelléklet).
- (432) *Hickel*, Joseph (1736–1807): bécsi udvari festő és rézmetsző. Több II. Józsefről festett portréja közül egyet a Pannonhalmi Főapátságban is őriznek (1777).
- (432) *akkor ifju volt, 's nem horda parókát*: 1827-ben a Tudományos Gyűjteménybe elküldött kézirát kiigazítását kérte Kazinczy a szerkesztőktől: „Hormayr azt írja Oesterr. Plutarchja 11dik Kötetében lap 205. hogy II. József parókát 1783 olta hordott, és így nem előbb. E' szerint kérek, édes barátom, téged és Szemerét, hogy Pályám Naplójában keressétek-fel azt a' lapot, hol beszéllem, hogy Józsefet 1770. Május 20d. láttam, 's parókásan. Ezt töröljétek-ki, 's tegyétek inkább oda ezen parenthezist: (Parókát csak 1783. olta horda, rheumája miatt).” (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.) A *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben tehát töröltek egy parókára vonatkozó állítást, de sem ebbe, sem a későbbi szövegekbe nem került be a kiegészítés.
- (432) *Zauner*, Franz Anton von (1746–1822): bécsi udvari szobrász, a bécsi művészeti akadémia tanára, direktora (1806–1815). Szabadkőműves. Említett és legfontosabb műve II. József császár lovas szobra (1795–1806, Bécs, Josefplatz).
- (432) *Bécsi Bibliothéca*: a császári királyi könyvtár a Josefplatzon (ma: Österreichische Nationalbibliothek).

9. jegyzetmező: 1771. syntacticában

14. Kérdések, melyre feleletek kérettetnek (42)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (391)

86. Az én életem... (413)

1771 tavaszától 1772 nyaráig, másfél évig, Kazinczy a syntactica- (mondattan) -osztályba járt. (→ 15. jegyzetmező)

(42) *Syntax[istum] Præc[ep]tor[is] Publ[ic]us* (lat.): 'a szintaxistaosztály tanítója.'

(42) *Sam[uel] Mándi const[it]utus*... (lat.): 'Mándi Sámuel 1770 januárjában nevezték ki 1771 júliusáig.'

(42), (43), (170), (413) *Sam[uel] Mándi / Mándy Péter / Mándi Sám[uel]*: Kazinczy bizonytalan a sárospataki diák és tanító keresztnevében: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*-ben Mándy Sámuelként, máshol Mándy Péterként említi, de az ismeretlen válszóla a *Kérdések, melyre feleletek kérettetnek*-ben szintén Sámuelt ír.

(170), (413) *Szőcs István*: (e sárospataki diákról és tanítóról további adatokat nem találtunk.)

(413) *Tasnádi István* (1746 k.–1800): Kazinczy osztálytanítója, később református lelkész (?). (→ 7. jegyzetmező)

(43), (170) *syntax. / syntaxista* (gör.–lat., rég.): a kollégium negyedik gimnáziumi osztályába járó diák.

- (170), (391), (413) *Marecsék György / a' Luth. Praeceptor / a' Kézmárki Praeceptor*: (a tanító neve bizonytalan, további adatokat nem találtunk.)
- (170), (391), (413) *Öcsém Laczi / László öcsém*: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öcsöcse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (413) *a' térdelést öszvetéveszté egyébbel [...] a' Tíz Parancsolatnak egy bizonyos cikkelye*: mint az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*-ből és a [*Kazinczy Ferencz' Élete... I.*]-ből kiderül, a református kisfiú a térdeplést a bálványimádással azonosította, és ehelyett vállalta volna inkább azt a bizonyos „cikkely”-t, vagyis a paráznság bűnét.
- (391) *Patrónusok*: a kollégium patronátusának tagjai. A patronátus egy döntéshozó jogkörű világi testület, amelynek fő feladata kollégium anyagi hátterének biztosítása volt.
- (391) *purus-labor* (lat.): tisztázat.
- (391) *Szent Györgyi István* (1736–1799): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

10. jegyzetmező: 1772. poeticában

14. Kérdések, melyre feleletek kérettetnek (42)
15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)
71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...* (170)
84. [*Kazinczy Ferencz' Élete... I.*] (391)
86. *Az én életem...* (413–414)
87. [*Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig*] (450)
88. *Pályám' Emlékezete [I.]* (476)
90. [*Pályám emlékezete III.*] (566)
93. [*Pályám emlékezete VI.*] (724–725)

1772 őszétől 1773 nyaráig Kazinczy a poetica- (költészet) -osztályba járt. A *Pályám' Emlékezete [I.]* szerint 1771-ben, más visszaemlékezések szerint 1772-ben kezdte el ezt az osztályt Kazinczy. Az előbbi adat feltehetően téves. (→ 15. jegyzetmező)

1772. jún. 4-én megszületett Kazinczy hetedik testvére, József, 1772. okt. 30-án meghalt hatodik testvére, Terézia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

Háttér – 1772.

Jan. 4-én Mária Terézia elrendelte a könyvek előzetes cenzúráztatását. Aug. 5. Lengyelország első felosztása, Kelet-Galícia és Lodóméria 3 millió lakossal a Habsburg Birodalomhoz került.

- (413) *általvittem a' Poeticába, melly akkor még a' Rhetoricának nem utána tanítatott, mint most, hanem előtte*: 1777-ben Mária Terézia iskolareformja, a *Ratio Educationis* rendezte át a két osztály sorrendjét. (→ 33. jegyzetmező)
- (42), (43), (170), (391), (413), (450), (565), (724) *Szathmári (Paksi) Sámuel* (1749–1774): a poétai osztály tanítója Sárospatakon (1771–1773). (Költői munkásságáról csak Kazinczytól tudunk, SZINNYEI sem ismeri.) Szathmári Mihály (Paksi) (I.) fia.
- (476) *Tanítóm*: Szathmári (Paksi) Sámuel.
- (414) [*Szathmári (Paksi) Sámuel*] *testvér bátyja pedig Physicai Professor volt*: Szathmári (Paksi) Sámuelnek három fivére volt: Mihály (II.), Simon és Mózes. Mózes Kazinczyval közel egykorú lehetett (→ 17. jegyzetmező), Simonról pedig nincs további adatunk, így talán Kazinczy tévedett, és a *bölcsészdoktor* sárospataki tanárra, Szathmári (Paksi) Mihályra (II.) (1745–1773) kívánt utalni.
- (42) *Anno 1771. die VIa Julii...* (lat.): '1771. év július 6-án nevezték ki, egészen 1773 júliusáig dolgozott.'
- (43), (391), (414), (450), (565), (724) *Szathmári (Paksi) Mihály, I.* (1715–1778): sárospataki teológus, tanár, református lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
- (391) *Szathmári (Paksi) Mihály, II.* (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. Szathmári Mihály (Paksi) (I.) fia. (→ 15. jegyzetmező)

- (391) *lethargia* (gör.): közöny, érdektelenség.
- (413) *a' Júliusi 's Augustusi vacatióban* (lat.): a nyári iskolai szünet a sárospataki kollégiumban aratáskor volt, július közepétől szeptemberig tartott (ezenkívül még a három sátoros ünnepen 14-14 napig volt szünet).
- (413) *Pomey*, François (1618–1673): francia jezsuita retorikaprofesszor. Említett műve: *Pantheum mythicum, seu fabulosa deorum historia, hoc primo epitomes eruditionis volumine breviter, dilucideque comprehensa*.
- (476), (565), (724) *Tugendschule / Rényiskola*: egy német erkölcsnevelő könyv, Farkas Antal későbbi fordításában: *Erkölcsei iskola, azaz buszonnégy nyájás historiák...* (Kassa, 1790). A 'rény' (erény, virtus) Kazinczy szóalkotása.
- (476), (565), (724), (565), (724) *Cornelius Nepos* (i. e. 100 k.–i. e. 25 k.): római történetíró, életrajzíró.
- (413), (476), (565), (724) *Horáztz*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő. A Horatius-kiadások metrikai és műfaji szempontok alapján tagolódnak az ódák 4 (*Carmen saeculare*), az epódoszok, a szatírák (sermők, *sermones*) és a levelek (*epistulae*) 2-2 könyvére. Nagy hatással volt a deákos iskola költőire, Ráday Gedeonra, Horváth Ádámrá, Kazinczyra, Virág Benedekre, Berzsenyire.
- (413) *Lónyai Ferencnek némelly verseivel ismertete-meg*: Lónyai Ferenc költői munkásságáról csak egy Orpheusban közölt latin epigramma nyomán és Kazinczy ehhez fűzött kéziratos megjegyzéséből tudunk: „*Lónyainak emlékezetére feljegyzük, hogy gyermekkorunkban láttuk egy alkalmas testességű kötet deák Verseit Poocs András akkor Pataki Togatus-Deák, később' Zemplényi 's majd osztán Ungvári Tractusbeli Reform. Predikátor, most Catholicus Világi-ember', kezében. Az öreg Lónyai a' Verseket olly ígéretvétel alatt adta által Poocsnak, hogy azok Hollandiában, hova ez indulni készült, kinyomtatassanak; 's meg vala csalva. Elveszett a' csomó, 's mása Lónyainál sem maradt.*” (MTAKK K 625, 152; idézi: ORPHEUS, 544.)
- (414) *a' Poetica Classis' ifjújának Senecát, a' Philosophust, javaslá, 's megtanítá, mint csináljon Excerptákat*: itt tehát Szathmári (Paksi) Mihály (I.) javasolja, hogy készítsen Seneca műveiből kivonatot, jegyzetet Kazinczy. Ugyancsak *Az én életem...* szerint Szentgyörgyi István is ugyanezt tanácsolta később.
- (414) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (414) *excerpta* (lat.): könyvből készített kivonat.
- (414) *in quarto* (lat.): negyedrébten.
- (414) *alphabét* (gör.): ábécé.
- (414), (476), (565), (724) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő. Itt említett művei: *Eclogae; Aeneis*.
- (414) *Juvenál*: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. (→ 2. jegyzetmező)
- (414), (476), (565), (724) *Ovid*: Publius Ovidius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18) római költő. Említett művei: *Tristia* ('Ovidius keservei'); *Metamorphoses* ('Átváltozások').
- (414) *Tibull*: Tibullus Albius (i. e. 55 k.–i. sz. 19) római költő. (Kazinczy egyik szabadkőműves neve is – a közismert Orpheus mellett –, vö. BENDA 1957/I, 870.)
- (414) *Poocs András* (1740–1747 között–1815): a sárospataki kollégium diákja és 1772-től publicus praceptor is, 1774–1776-ban külföldi egyetemeken tanult. Hazatérte után református lelkész lett. 1786-ban félévi börtönre ítélték paphoz méltatlan magatartása miatt. Említett munkája: *Csenkeszfai Poóts András ifjú versei* (Pozsony és Komárom, 1791.; közte az 1787-ben befejezett novellafordítása Aeneas Sylvius Piccolominitől [II. Pius pápától]: *Senai Lukrétzia...*).
- (414) *Archilochusz* (Arkhilokhosz) (i. e. 7. sz.): görög költő, aki a hagyomány szerint féktelenül pocskondiázó gúnyverseivel üldözte halálba egykori kedvesét és családját.
- (414) *exercitium* (lat.): gyakorlat, írásbeli feladat.
- (414) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (414) *subalterni* (lat.): mellékes, mellék(szerep).

- (414) *Margonya* (Sáros vm.): a Dessewffy család birtoka, ma Marhaň (SZK).
 (414) *plagiárius* (lat.): plagizátor.
 (476), (565), (724) *Kézsmárki Diák / Deák*: Kazinczy házitanítója itt már nem Pesko András, hanem Mauksch Tamás és Marecsék György, akik szintén kézsmárki evangélikus diákok voltak. (→ 7. jegyzetmező)
 (476), (565), (725) *Alexist, Corydont, és a' Daphne' elváltóságát*: a pásztorköltészet állandó alakjai. *Alexis* és *Corydon*: Vergilius II. eklogájában szereplő szerelmesek. *Daphne*: görög mitológiai alak, aki Apollón szerelme elől úgy menekült meg, hogy Gaia elsüllyesztette a földbe és helyette egy babérfát növesztett ki. Történetét Ovidius is feldolgozta *Metamorphoses* ('Átváltozások') c. munkájában.

11. jegyzetmező: 1773. rhetoricában

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (28)
 14. Kérdések, melyre feleletek kérettetnek (43)
 15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
 84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (391–392)
 86. Az én életem... (414–415, 417–418, 419)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (450, 450–451)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (476–477, 478)
 90. [Pályám emlékezete III.] (566, 568)
 91. [Pályám emlékezete IV.] (683)
 92. [Pályám emlékezete V.] (687)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (725, 726, 728)

1773 őszétől 1774 nyaráig Kazinczy a rhetorica- (szónoklattan) -osztályba járt. A *Pályám' Emlékezete* [I.] szerint 1771-ben, más visszaemlékezések szerint 1773-ban kezdte el ezt az osztályt Kazinczy. (→ 15. jegyzetmező)

- (43), (43), (170), (419) *Vécsey Sigmund*: (Kazinczy sárospataki magántanítójáról további adatokat nem találtunk.)
 (43) *denomináltatott Oratoria Præceptor* (lat.): 'kineveztetett a szónoki osztály tanítójának'.
 (43) *Anno 1773 mense Julio...* (lat.): '1773. év júliusában nevezték ki, egészen az 1774. év júliusáig.'
 (43) *Rhet[or] 1773 ad 1774* (lat.): 'retorikai tanító 1773-tól 1774-ig.'
 (43), (43) *Szathmári Mihály (Paksi), II.* (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. (→ 15. jegyzetmező)
 (43) *Rediit ex Academia Uttrajectana...* (lat.): 'Az utrechti akadémiáról tért vissza, ahol professzorjelölt volt 1771 végén, hivatalát elhagyta 1772. január 9-én. – 1773. június 24-én, 28 éves korában meghalt.'
 (43), (43) *Szilágyi Márton (Piskárkosi)* (1748–1790): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
 (43) *1773. die 20a Septemb[ris] defunctus 4ta Novemb[ris] 1790. aetatis 43.* (lat.): '1773. szeptember 20-án, 1790. november 4-én, 43 évesen halt meg.'
 (43), (43) *Obs[er]vationes]. Steph Terhes fuit Præceptor Grammatist[arum] an[is] 1773/1774 / Præceptor] in Grammatistis] 1773, 1774.* (lat.): 'Megjegyzések. Terhes István, a grammatikai osztály tanítója volt az 1773–1774-es években' / 'a grammatikai osztály tanítója, 1773, 1774.' (Terhes Istvánról nem találtunk további adatokat.)
 (43), (391), (415), (450), (476), (566), (725) *Szent-Györgyi (Szentgyörgyi) István* (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
 (170) *Schlachta Imre*: (Kazinczy sárospataki magántanítója, további adatokat nem találtunk.)
 (170), (419) *Skrabák Dániel*: (Kazinczy sárospataki magántanítója, további adatokat nem találtunk.)

- (414), (450), (476), (566), (725) *atyám talán épen ezen időben múltata a' nagyatyámmal Nyitrában / atyám ekkor talán Nyitra Vármegyébe útazott a' nagyatyámmal / atyám ekkor fogott nagyatyámmal Nyitrába járni*: a meghalt báró Bossányi öröksége ügyében intézkedtek. (→ 2. jegyzetmező)
- (414) *András onkelem*: Kazinczy András (II.) (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (392) *...írt az atyámnak, hogy teljesítse kívánságomat. Az atyám ezt gyaláztatnak nézte...*: a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] kivételével mindenhol az anyjához köti a levélváltást, a szövegjavítások tanúsága szerint eredetileg itt is így volt.
- (476), (725) *A' többi hajthatatlan volt, 's kivált az egyyk*: Szentesi János.
- (392), (415), (450), (566) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (392), (451), (476), (566), (725) *Cicero*, Marcus Tullius (i. e. 106–i. e. 43): római szónok, író, köztársaságpárti politikus.
- (392), (476), (566), (725) *Tanács / Forum / Cúria / Atyák*: a *Forum Romanum* (lat.) az ókori Róma legnagyobb közéleti tere, ahol a népgyűléseket rendezték. A *Cúria* (lat.) az ókori Rómában patriciusok (*Atyák*) egy-egy csoportját, később a szenátorok és lovagok ülését (*Tanács*) jelentette, ill. az a teret vagy épületet, ahol a gyűlések voltak.
- (415), (451), (476), (566), (725) *Cicerót halljam Catilina ellen / Catilina, Verres, Antonius ellen*: Cicero említett művei: *In Catilinam* (i. e. 63), *In Verrem* (i. e. 70) és a *Philippicae*, melyet Marcus Antonius (i. e. 83–i. e. 30) triumvir, hadvezér, szónok ellen írt. Lucius Sergius *Catilina* (i. e. 108–?): erkölcsstelenségéről hírhedt római politikus; Gaius Cornelius *Verres* (i. e. 1. sz.): római lovag és szicíliai kormányzó volt (mindkettőjük ellen fellépett Cicero). Kazinczy Cicerónak több munkáját is lefordította, de életében csak egy részlet jelent meg: *Kazinczy' Előbeszéde az általa fordított Sallustiushoz. A' Cicero' első Catilinariájának első fejezetével* (Kassa, 1824).
- (415), (451), (476), (566), (725) *Caesárt követem majd Britanniába / Cizárral elijtiti a pápirost / a' Caesar megrendül, 's kiejti kezébül a' tekereszt*: Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) római államférfi, hadvezér, történetíró, diktátor. 55–54-ben harcolt Britanniában.
- (415) *Brutus (Brütusz)*, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi. Julius Caesar fogadott fia, az ellene összeesküvők egyik vezetője és gyilkosainak egyike.
- (415) *Grotius* (de Groot), Hugo (1583–1645): németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. (→ 15. jegyzetmező)
- (415) *a' két Heinsius*: egy holland család tagjai. *Daniel Heinsius* (1583–1655) latinul is alkotó holland költő, drámaíró, tudós, Grotius barátja. Fia: *Nicolaas Heinsius* (1620–1681) klasszika-filológus. Unokája: ifj. *Nicolaas Heinsius* (1656–1703 után) író.
- (415) *Dousa*, Janus (1545–1604): németalföldi újlatin költő, történész, államférfi.
- (415) *Francius*, Petrus (1645–1704): németalföldi újlatin költő.
- (415) *Hoogstratán* (Hoogstraten), David van (1658–1724): németalföldi újlatin költő.
- (415) *Olivet*, Pierre-Joseph Thorellier (1682–1768): francia nyelvész, klasszika-filológus. Említett műve: *Deliciae Poetarum Gallorum* ('A gall költők ékessége').
- (415) *cbria* (gör.): a sententia-verstípus egyik formája, amely a tétel-körülírás-bizonyítás-konklúzió rendet követi (l. Debreczeni Attila összefoglaló jegyzetét: CSOKONAI 1999, 575).
- (415), (687) *Anacreon (Anakreon)* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.
- (415) *Óry Filep* (Fülep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. (→ 15. jegyzetmező)
- (417), (450) *Svétziai Grófné*: Gellert műve (l. alább).
- (417), (450) *a' Gróf Székely Ádám által fordított Locke' munkáját a' Gyermekek' Neveléséről / Lock: John Locke* (Lock) (1632–1704) angol filozófus *Some Thoughts Concerning Education* (1693) c. tanulmánykötetének fordítója gróf *Székely Ádám* (?–1789) kamarás, több erdélyi református egyházi alapítvány és iskola gondnoka: *A gyermekek neveléséről, melyet Locke János... angol nyelven írt... Coste... francia nyelven adott ki...* (Kolozsvár, 1771).
- (417), (683), (728) *Mészáros Ignác* (1721–1800) író, műfordító. Menander után készült műve: *Buda várának visszavételekor a keresztyének fogságába esett egy Kartigam nevű török kisasszony-*

- nak titka és emlékezetes történeti...* (Pozsony, 1772). A német eredeti műve: *Der unvergleichlich schönen Türkin wundersame Lebens- und Liebes Geschichte. Zur Angenehmen Durchlesung aufgezeichnet von Menander zu finden in der Frankfurter und Leipziger Messe, 1723.* ('A hasonlíthatatlan szépségű török leány csodálatos életének és szerelmének története, kellemetes olvasmányul lejegyezve Menander által. Kapható a frankfurti és a lipcsei vásárban, 1723-ban').
- (417), (687) **Tuszanói Herczeg**: Mészáros Ignác *Kartigamjának* hőse.
- (687) **a' szép rableány**: Mészáros Ignác *Kartigamjának* hőse.
- (687), (728) **Kézmárki Deák**: az *Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim között... és Az én életem...* c. szövegekből három diáktanító, Schlachta Imre, Skrabák Dániel és Vécsey Zsigmond nevét ismerjük.
- (417), (683), (687), (728) **Mészáros Ignác Urat néztem az első Irónak a' világon / én azt a' haszontalan cifrát, 's azt a' visszas dagályt szépnek nem ismerbetem / Kartigámot sem alkotása, sem dagályai 's a' haszontalan cifra miatt szépnek nem ismerbetem / Én sem azt az ízetlen dagályt sem a' Mészáros' magyarságát nem tudtam megszeretni**: Mészáros *Kartigamjáról* ellentmondó értékítéleteket olvashatunk a különböző szövegekben. „Jellemző, hogy a *Pályám Eml.* kiadásra szánt példányában vagy egészen elhallgatja e fontos adatot, vagy elferdíti s úgy tünteti föl magát, mint a kinek már akkor fejlettebb volt műérzéke, semhogy a *Kartigámot* megszerethette volna. E mű eredetijének Kazinczytól használt ritka példánya megvan a sárospataki főiskola könyvtárában.” (VÁCZY 1915, 65.) „Ugyancsak már sárospataki korban, 1778-ban megvult könyvei között Menander ma már a legnagyobb ritkaságok közé tartozó regénye. A címlap előtt levő s egy török nőt ábrázoló rézmetszet hátlapjának felső jobb sarkában ugyanis Kazinczy eme följegyzése olvasható: »Fr. v. Kazintzy. 778.«” (HARSÁNYI 1914b, 107; a könyv leírását I. KISS 2006, 121–122.)
- (417) **Bába-gödri**: Sárospatak egykori területétől északra eső hely, ma a város része.
- (28), (418), (450), (478), (568), (726) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író, a lipcsei egyetem erkölcsfilozófiai professzora. Említett művei: *Fabeln und Erzählungen* (1746–1748; Kónyi János fordítása: *Gellert professzornak erköltsös meséi és előbeszélései*, 1776); *Leben der Schwedischen Gräfin von G**** (1747–1748; e regénynek két fordítását is ismerhette Kazinczy: Tordai S.: *A svetziai grófné G***-né asszony élete*, 1772; Szlávniczai Sándor I.: *G*** nevezetű svédi grófnének rendes történeti*, 1778); a fiatal Kazinczy által fordított teológiai értekezés címe: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonaság?* (*Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet).
- (568) **Rabener**, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német satíraíró. Több kiadást megért műve: *Sammlung satyrischer Schriften* (1751–55; 'Szatirikus írások gyűjteménye').
- (726) **majd egyebet is fordítottok**: a [*Pályám emlékezete III.*] szerint Kazinczy apja Rabener *Sammlung satyrischer Schriften* c. művét ajánlotta fiának.
- (451) **chronostichon** (gör.): kronosztichon; verses mondat vagy felirat, amelyben a latin nagybetűkkel írt római számok valamely esemény évszámát jelzik.
- (451) **Contrascribájja Komjáti Ábrám** (1743–1827): a kollégium diáktisztviselője, később jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. (→ 12. jegyzetmező)
- (451) **Juvenál**: Decimus Junius Juvenalis (60 k.–138 után) római satíraszerző. (→ 2. jegyzetmező)
- (451) **Persius** Flaccus, Aulus (34–62): római satirikus költő.
- (687), (728) **Szathmári (Paksi) Mózes**: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
- (683), (687), (728) **Gyöngyösi István** (1629–1704): költő. Ovidiust gyakran szó szerint is követő versei a 18. sz. végéig igen népszerűek voltak. Kötetünkben említett művei: *Marsal Társalkodo Muranyi Venus. Avagy Annak Emlékezete: Miképpen a Mélt. gróff Hadadi Veselenyi Ferencz Magyarország Palatinussa, akkor Füleki Fő Kapitány, a Tekintetes es Nags Gróff Rimai Szetsi Maria Aszszonnyal jövendőbéli házasságokról való titkos végezése által tsudálatosképpen megvötte a Hires Muranyi Varat* (Kassa, 1664); *Porábúl meg-éledett Phoenix, Avagy A Néhai Gyerő Monostori Kemény János, Erdeli Fejedelemnek Lonyai Anna Aszszonnyal levő házasságának, Tatár Országai nabságának, az Török ellen viselt Hadi dolgainak, és végre, Hazája mellett Vitézül le-tett életének, halála utánis élő emlékezete* (Lőcse, 1693); *Palinodia Prosopoeia Hungariae*.

- Az az: *Maga gyamoltalanságát keseregő, és abban a Kardos-Griffnek szárnya alá folyamodo Nympha. A mellyel Magyarország, mostani állapotját példázza* (Lőcse, 1695).
- (683) *inversio* (lat.): fordított szórend.
- (687), (728) *Ovidius*, Publius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18): római költő.
- (450) *Thuanus*, Jacques-Auguste de (1553–1617): francia történetíró. (→ 5. jegyzetmező)
- (450) *Barclay*, John (1582–1621): latinul alkotó skót író, költő. Említett műve az *Argenis* (1621) c. lovagregény.
- (450) *Szirmay Tamás Antal [...] fija lévén Atyám anyja testvérének*: a zempléni alispán Szirmay Tamás Antal (1732–1789) apja Szirmay László (I.) volt, aki Kazinczy nagyanyjának, Kazinczy Dánielné Szirmay Teréziának (I.) volt testvére. (→ 4.1. Családja/Szirmay)

12. jegyzetmező: 1773. Bugyi

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (27–28)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
84. [Kazinczy Ferencz' Élete... I.] (392)
86. Az én életem... (415–417)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (451–452)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (477)
90. [Pályám emlékezete III.] (567–568)
91. [Pályám emlékezete IV.] (682)
93. [Pályám emlékezete VI.] (725–726)

1773. dec. 6-án Kazinczy és öccse, Dienes, a sárospataki kollégium nevében köszöntötte Beleznay Miklóst a bugyi kastélyában. A *Gróf Ráday Gedeon, az Első...* c. feljegyzésben és a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben 1772-re, máshol 1773-ra datálja Kazinczy ezt az eseményt. Valószínűleg ez utóbbi adat a helyes, ugyanis 1773. szept. 2-án volt az a fontos bugyi konferencia, ahol a négy református egyházkerület elhatározta, hogy ezentúl együttesen képviselik a magyarországi reformátusok érdekeit Bécsben. Ekkor választották egyetemes főgondnokká Beleznayt, és titkárrá Bessenyei Györgyöt. A [*Pályám emlékezete*]-iben említett „igen kedves válasz” tehát Mária Terézia jóváhagyása lehetett, de emellett – mint a korábbi önéletírások hangsúlyozzák – Beleznay a kollégiumot anyagilag is támogatta. Váczy János szerint ezenkívül az is „[f]öltehető, hogy Beleznay gróf másféle biztató ígéretet is kapott a sárospataki főiskola további fennállására nézve, talán éppen Ürményi József [...] közbelépéséről.” Egy névtelen feljelentő ugyanis a kollégium főiskolai osztályainak megszűntetését sürgette Mária Teréziánál, és ezt a fenyegetést hátrította el Ürményi (VÁCZY 1915, 62–63). Id. Ráday Gedeont ekkor látta elsőként Kazinczy. A Kazinczy testvérek **karácsony**-ra értek haza. (A *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben az eltérést bizonyára az iskolai tanulmányok dátumozásának elcsúszása okozta.)

Háttér – 1773.

Júl. 21-én a pápa feloszlatta a jezsuita rendet, a jezsuták magyarországi vagyonából tanulmányi alap létesült. **Novemberben** a királynő tanulmányi bizottságot hozott létre egy új tanulmányi rend kidolgozására. (→ 33. jegyzetmező)

- (27), (392), (416), (451), (726) *Ráday Gedeon, I.*, báró, majd gróf (1713–1792): költő, irodalom-szervező, országgyűlési követ. Tízéves korától a pozsonyi evangélikus gimnáziumban Bél Mátyásnál tanult, 1731-ben Mányoki Ádámmal nyugat-európai tanulmányútra indult, ahonnan 1733-ban tért haza. 1764/65-ben Pest vármegye országgyűlési követe volt, 1782-ben bárói, 1790-ben grófi rangot kapott. Kiterjedt levelezést folytatott korának íróival, támogatta Kazinczy irodalmi törekvéseit, a Magyar Museum és az Orpheus megjelenését személyes tekintélyével és műveivel is segítette. A péceli családi könyvtárat jelentősen gyarapította. Német mintára írt rimes-mértékes verseivel nagy hatást gyakorolt a magyar költészetre. Foglalkozott Zrínyivel, az *Aeneist* Gyöngyösi-féle négyrimes versben fordította. Klimesch által 1788-ban

- rajzolt arcképéről Mark (megjelent: az Orpheus II. kötetében; ORPHEUS, 305) és Mansfeld (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 5. kötet, Pest, 1815) is rézmetszetet készített. Gyerekkori portróját Mányoki Ádám festette meg (erről Kazinczy képzőművészeti cikkében is beszámol: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812). Az Orpheusban megjelent említett fordítása: *Eviralla, Ossziánnak Tóldalékjából* (forrás: *Evirallen, Neu-entdeckte Gedichte Ossians*, Düsseldorf, 1787; ORPHEUS, 41–46 és 440.) Említett Gyöngyössi János ellen írt verse: *Dieneshez*. Zrínyi nyomán írt verse, amelynek mintájára Kazinczy a *Fogy az élet, s nemsokára...* (címvariációk: *Bóldog bolondoskodás*, MAGYAR MUSEUM I., 59; *Bor mellett*, GERGYE/KAZINCZY 1998, 46) c. versét írta: *Mechmet Dala. Gróf Zrínyi Miklós' Szigeti Veszedelmének III. Énekéből* (KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 61–63; megjelent még a Magyar Museumban is: MAGYAR MUSEUM I., 230–232, vö. *uott*, II., 105. és 156.) Felesége: Szentpétery Katalin (1720–1779). Ráday Pál (I.) fia, Ráday Eszter testvére és Gedeon (II.) apja, Pál (II.) és Gedeon (III.) nagypaja. Ráday életét, ill. a család történetét Kazinczy több írásában is feldolgozta, pl.: KAZINCZY, *Rádayak* 1827.
- (27) *Ráday Pál, I.* (1677–1733): a Rákóczi-szabadságharc egyik vezető diplomatája, református főgondnok, országgyűlési követ, a Ráday-könyvtár megalapozója. Ő fogalmazta a szabadságharc *Recrudescunt inclytæ gentis Hungaræ vulnera...* kezdetű kiáltványát. Ráday Gedeon (I.) és Eszter apja.
- (27) *Maria Theresiának uralkodása alatt a' Protestánsok Magyar-Országnak minden Dicasteriális hivataljaikból ki voltak rekesztve*: II. József türelmi rendeletéig (1781. okt. 25.) maradt fenn a protestánsok hátrányos megkülönböztetése. *Dicasteriális hivatalok* (lat.): az uralkodónak alárendelt államhivatalok, kormányiszervek és kormányiszékek.
- (27) *perceptoratus* (lat.): adóhivatal.
- (27) *Landedelman* (ném.): vidéki nemes.
- (27) *Podmaniczkyak József által tettettek Bárókká*: Trencsén vármegye egyik legrégebb – protestáns – nemesi családját valójában már Mária Terézia bárói rangra emelte: „A családfán álló I. Jánosnak fiai II. János és I. Sándor M. Terézia király asszony által a bárók sorába emeltettek, de a báróság csak 1783-ban hirdettetett ki.” (NAGYIVÁN)
- (27), (451), (682) *Podmaniczky Sándor, I.*, báró (?–1786): egy jelentős érem-, kép- és metszetgyűjtemény létrehozója, többek között Mányoki Ádám támogatója. Podmaniczky Judit (Orczy Lőrinc első felesége), János és Anna-Mária testvére, Sándor (II.), Károly és Terézia (Szirmay Ádámné [II.]) apja.
- (27) *az 1778ban kezdett Prussz háború*: 1778. márc. 13-án kezdődött a bajor örökösödési háború Mária Terézia és II. Frigyes között, miután a porosz király nem ismerte el II. József jogát a bajor trónhoz.
- (27) *quidam Podmaniczky* (lat.): 'valamelyik Podmaniczky' (tehát nem tudták, vagy nem akarták megnevezni).
- (27), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (682), (725) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, mecénás. 1773-tól dolgozott a magyarországi reformátusokat összefogó konzisztórium megalkotásán. A sárospataki kollégium gimnáziumi osztályainak helyet adó Beleznay-sor az ő anyagi támogatásával épült fel (1773–1789). Apja Beleznay János (1673–1754) tábornok volt, aki a Rákóczi-szabadságharc után császári tisztként részt vett a Habsburg-örökösödési háborúban. Anyja Grassalkovich Zsuzsanna, Grassalkovich Antal (I.) testvére. Felesége: báró *Podmaniczky Anna Mária* (1726–1803), mecénás, akinek a pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt; testvérei: Podmaniczky Sándor (I.), Judit (Orczy Lőrinc első felesége) és János. Kazinczy állításával ellentétben volt gyermeke a házaspárnak: Károly, akiben a Beleznay család ezen ága kihalt.
- (392), (415), (451) *Beleznay Miklós [...] épületet állítá az iskolában / épületet tétetni Patakon / Convictus Nobilium-ot alkosson*: a kollégium gimnáziumi osztályainak később helyet adó nemesi diákokthon (lat.: *convictus nobilium*), az ún. Beleznay-sor építésére utal Kazinczy: (→ 15. jegyzetmező). (A [*Pályám emlékezete*] szövegeiben más érdemeit emeli ki Beleznaynak!)
- (27) *Grassalkovich Antal, I.*, báró, majd gróf (1694–1771): Mária Terézia bizalmas híveként emelkedett királyi személynökké, kamaralnékké és az ország egyik legnagyobb birtokosává.

- Testvére Grassalkovich Zsuzsanna, Beleznay Miklós anyja. Fia: herceg *Grassalkovich Antal, II.* (1734–1794), Bodrog (1759–1794) és Zólyom vármegyék főispánja (1769–1790), koronaőr (1772–1783), főlovászmester (1783–1794). 1784-től herceg.
- (27) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (27), (417), (575) *Bessenyei György* (1746–1811): író, költő, drámaíró, a bécsi magyar testország Szabolcs vármegyei tagja (1765–1773), a magyarországi reformátusok bécsi titkára (1773–1778). 1753–1760 között Sárospatakon tanult, majd apja kivette a kollégiumból, de otthoni taníttatása hiányos maradt. Az 1773-as bugyi konferencián választották meg Beleznay titkárának, ám a tiszántúli egyházkerületet vezető Szilágyi Sámuel és Teleki József (I.) már 1775-ben ellene fordult, ezért hivatalát kénytelen volt feladni. 1779-ben áttért katolikus hitre, ezután Mária Terézia látta el fizetéssel, amit II. József megvont tőle. Kazinczy *Az Amerikai Podocz és Kazimir keresztényen vallásra való megtérése* (Kassa, 1776) címen lefordította *Der Amerikaner* (Bécs, 1774) c. írását. Említett, ill. 1773-ig megjelent művei még: *Hunyadi László tragédiája* (Bécs, 1772); *Ágás tragédiája* (Bécs, 1772); *Az embernek próbája* (Pope *An Essay on Man* költeményének magyarítása; Bécs, 1772; Niczky Kristófnak ajánlva); *Eszter-bázi vígasságok* (Bécs, 1772); *Bessenyei György Társasága* (Bessenyei, Orczy, Barcsay és Báróczi verseinek gyűjteménye; Bécs, 1777).
- (417) *Alexandrínusait két és nem négy sorokban írta*: páros és nem négyes rímű sorokban írta az (általában) jambikus lejtésű, 12 szótagból álló középmetszetes nyugat-európai verssorait.
- (27), (417), (575) *Grátné*: báró Grass Frigyesné, Mária Terézia udvarhölgye, Bessenyei György támogatója (*fr.*: *protegalója*). A báróné és Bessenyei kapcsolatáról Bíró Ferenc összefoglalóan *Az Ágás tragédiája keletkezése* kapcsán ezt írja: „Arra a kérdésre, hogy Bessenyei mikor és mi módon került báró Grassné társaságába, jelenleg aligha adható pontos válasz, ahogyan különféle feltételezések szólnak a közöttük lévő kapcsolat természetéről is. Gálos Rezső [...] végül is nem zár ki semmilyen lehetőséget, azt sem, amelyet a Bessenyeit nem nagyon kedvelő és a helyzetet bizonyosan túlszínező Kazinczy Ferenc értesülései (vagy pletykái) őriztek meg. [...] Maga Csóka J. Lajos kizártnak tartja ezt, számára Grassné túl öreg volt Bessenyeihez [...] [de] az ötven év körüli udvarhölgy és huszonöt éves testőr között nem lehet *teljesen* kizárni ama »belső viszony« létezését. [...] Bessenyei – Grassnéval együtt – Kollár Ádám Ferenc szűkebb baráti köréhez tartozott [...]” (BESSENYEI 1990, 42–43.)
- (27) *quoniam tempus admonuit* (lat.): ’mivel az idő sürget’; a kifejezés szabad idézet Sallustius *Bellum Catilinae / De coniuratione Catilinae* (I, 5) c. művéből: „quoniam de moribus ciuitatis tempus admonuit” (Balogh Piroška fordítása és adata).
- (27) *Szalluszi kicsavarodással előadok*: Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.), római történetíró, stilisztá, politikus, akit Kazinczy a moralizáló történetírása mellett tömör stílusáért és nyelvi újításáért is becsült. (→ 71. jegyzetmező)
- (27) *Mária Terézia férje*: I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765) német-római császár.
- (28) *Voltaire*, François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (28) *jezuitismus*: ravaszság, erkölcstelen eszköz alkalmazása a cél érdekében (a jezsuita rend nevéből).
- (28) *Nagy Sámuel, I.* (?–1802): református ügyvivő. A debreceni kollégiumban tanult, majd a Ráday családnál volt nevelő, 1760-tól a bázeli, majd a bécsi egyetemre járt. A tiszántúli reformátusok bécsi ágense volt 1763–1797 között. Gergye László háttérmagyarázata a Bessenyei–Nagy Sámuel vitához: „A Tiszán inneni és a Duna melléki nemesség Beleznayban, a tiszántúliak jó része (különösen a debreceniek) pedig Teleki Józsefben látta a jövőendő református főigazgatót. Tovább fokozta a szembenállást az a körülmény, hogy Bessenyei már 1774-ben keményen megtámadta Nagy Sámuel, a reformátusok bécsi ágensét, akit azzal vádolt, hogy nem képes hivatalának megfelelő betöltésére. Bessenyei főnöke, Beleznay még a rágalmozástól sem riadt vissza, s mindent elkövetett, hogy a Teleki József és Ráday Gedeon támogatását élvező Nagy Sámuel elmozdítsák állásából.” (BESSENYEI 1991, 67.)
- (28) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1759–1761-ben a bázeli egyetemen tanult, látogatást tett Voltaire-nél, Rousseau-nál és d’Alambert-nél.

1767-től az erdélyi királyi tábla bírása, 1782-ben Békés vármegyei adminisztrátor, majd Ugocsa vármegyei főispán (1782–1796), 1787-től pécsi tankerületi főigazgató, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, 1792-től titkos tanácsos, 1795-től koronaőr. A magyar protestánsok feliratai közül többet ő fogalmazott és terjesztett az uralkodó elé. Az 1791-i budai református zsinat elnökévé választották. A reformátusok egyetemes főgondnoksága kapcsán Beleznay Miklóssal és Bessenyei Györggyel összeütközésbe került (erről: F. CSANAK 1983, 253–260). Kazinczy id. Ráday Gedeon javaslatára közölte folyóiratában a főispáni székébe viszatérő Teleki magyar nyelvű beszédét: *Ugotsai Fő-Ispán Gróf Teleky József úrnak beszéde azon vármegye rendeihez. Nagy-Szőlősen, April. 29dikén, 1790.* (ORPHEUS, 162–167). Kötetünkben említett művei: *Atya-füi barátságának oszlopa. Mellyet a maga nemének, és emberi nyomának díszére éltt, minden a jót betsülni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösöd havának 26. napján ki-éltt néh. r. sz. b. gróf Széki Teleki Eszter aszszonyinak, Mélt. gróf Torotzko Sz. Györgyi Torotzkai Sigmond úr kedves élete párjának emlékezetére emelni kívánt [...] testvér bátyja [...]* (Kolozsvár, 1779); *Essai sur la foiblesse des esprits forts* ('Esszé az erős elmék erőtlenségéről'; Leiden, 1760 és Amsterdam, 1762). Kazinczy megjelentette verseit (Felső Magyar-Országi Minerva, 1829, 752–779) és kiadta arcképét (*Kazinczy Ferencz' Munkái*, 8. kötet, Pest, 1816; Kreutzinger rajza után Adam rézmetszete 1791-ből). Ráday Pál (I.) unokája, Teleki László (I.) fia, István, László (II.), Jeanette (Janka) és József (II.) apja.

(28) *T. verset írt B. ellen. B. felelt: „Ha Nagyságod bika, én szelindek vagyok!”*: Kazinczy emlékezete téved, amikor Telekit a bikával, Bessenyeit a szelindekkel azonosítja: „Miért teszi magát önként szelendeknek? / Miért marja tövét nyavalyás fülemnek? / Egyszer olyan dőfést tehetek oldalról / Hogy le-esik Nagysád úgyis tört faráról. / A hol Nagysád ugat ott én is bőggetek, / Ha Nagysád szelendek, én Bika lehetek;” (*Bessenyei György Gróf Telekinek*, in: BESSENYEI 1991, 213). Bessenyei megjelentette és el is küldte Telekihez a költeményt (*Bessenyei György Társasága* [Bécs, 1777]; vö. BESSENYEI 1991, 214). A költemény keletkezési hátterét feltáró Gergye László szerint a személyeskedő vita és hatalmi harc hátterében az állt, hogy Beleznay (és Bessenyei), ill. Teleki eltérően ítélte meg a *Ratio Educationist*. Míg Beleznayék a tanügyi reformot elkerülhetetlennek és hasznosnak látták, addig Teleki és a debreceni vezetők a nagy hagyományú és jól körülbástyázott református kollégiumi iskolarendszert védelmezték. Telekiék elérték, hogy Mária Terézia a helytartótanács javaslatára megszüntette az egyetemes főgondnoki rendszert, így Beleznay és Bessenyei nem teljesíthette feladatát, felhatalmazásuk csak a dunamelléki egyházkerület képviselőit maradt. 1777. március elején a református egyházkerület Pesten tanácskoztak, ahol a jogkörről vita alakult ki, és Teleki számon kérte Bessenyein az immár illegitim tárgyalásokat is. (BESSENYEI 1991, 66–68.)

(28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Komjátby (Komjáti) Ábrahám* (1743–1827): jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. A sárospataki kollégista korában *primáriuskét* (*lat.*), azaz a legjobb tizenkét papi pályára készülő diák egyikeként különböző diáktiltségeket viselt: könyvtáros (1770–1773), *contrascriba* és 1774-ben *senior* (*lat.*: a diákonkormányzat választott, gazdasági ügyeket is intéző vezetője) is volt, majd svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra küldték. *Contrascriba* (*lat., rég.*): a senior után rangban a második, de a 18. sz. második felére már formálissá vált választott diáktiltségek a református kollégiumokban; eredeti feladata a diákság magatartásának és kötelesség-terjesztésének az ellenőrzése volt.

(28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Bugyi* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): a Beleznay-uradalom része (később a Vay család birtoka lett), az 1773-as református egyházi gyűlés helyszíne.

(28) *Pilizs*: (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Pilis. A Beleznay család a 18. sz. második felében épített itt kastélyt.

(28), (170), (392), (415), (451), (477), (567), (725) *Miklós napja*: december 6.

(28) *chria* (gör.): a sententia-verstípus egyik formája, amely a tétel–körülírás–bizonyítás–konklúzió rendet követi (l. Debreczeni Attila összefoglaló jegyzetét: CSOKONAI 1999, 575).

(28), (392), (416), (451), (477), (567), (726) *Niczky Kristóf*, gróf (1725–1787): országbíró, királyi személynök, II. József tanácsadója. (→ 43. jegyzetmező)

- (28) *illiberális nevelés* (lat.): nem szabad, diktatórikus nevelés.
- (392), (415), (477), (567), (725) *Professorok / négy Professor*: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799) és Öry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823). (→ 15. jegyzetmező)
- (392), (416), (452) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. Budán a várban, Pesten a Beleznay-házban volt könyvesboltja, elsőként rendelkezett nagyobb készlettel külföldi könyvekből.
- (392), (416), (452), (682) *Horányi Elek* (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. (→ 68. jegyzetmező)
- (392), (416), (452), (477), (567), (682), (726) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (392), (416) *Káta*: Nagykáta.
- (452), (477), (567), (682), (726) *Gödöllő*: a Grassalkovichok birtokközpontja volt, itt építették fel 1744–1747-ben tekintélyes barokk kastélyukat.
- (416), (452), (477), (682) *Podmaniczky János*, báró (?–1788): a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1760–1778). Podmaniczky Sándor (I.), Judit (Orczy Lőrinc első felesége) és Anna-Mária testvére, László, József és Zsuzsanna apja.
- (416) *Radvánszky Ferenc* (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei táblabíró, a miskolci evangélikus egyházközösség alapítója. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddóműves társa volt, de kilépett.
- (416), (451), (477), (567), (726) *Ignoscant augusta mihi loca, dique locorum* (lat.): 'Bocsássanak meg nekem a fenséges helyek s a helyek istenei.'
- (416) *Oh, azt mondom atyámról, a' mit a' magáérol Horáthz monda*:
 „[...] Habár
 Egy kis jószág volt szűkös birtoka,
 Nem küldte Flaviushoz iskolába,
 Kihez pedig jár sok előkelő
 Centuriónak úri gyermeke
 [...]
 Hanem fiát Rómába merte vinni,
 Tanulja ott mind azt a tudományt,
 Amelyre bármely lovag és szenátor
 Taníttathatja gyermekét [...]”
- (Horatius, *Sermones*, I. 6., Csengery János fordítása; idézi: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 599.)
- (416), (568), (726) *Ovenus / Owenus*, Johannes (eredetileg: John Owen) (1560 k.–1622): walesi újlatin epigrammaköltő.
- (451), (477), (567), (725) *FőCurátor: Szatbmári Király György* (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.
- (451), (477), (567) *Superintendens: Szilágyi Sámuel (Piskárkosi), I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító, polihisztor. A debreceni kollégiumban csodagyerekként indult, majd Pozsonyban és külföldi egyetemeken tanult. 1742-ben visszatért Debrecenbe, ahol fizikát, matematikát, görög nyelvet, történelmet, római irodalmat és teológiát tanított, emellett a könyvtár első igazgatója lett. 1759-ben le kellett mondania, ezután több helyen lelkes, 1765-től haláláig tiszántúli püspök volt. 1772-ben agyvérzést kapott, 1779-ben betegsége miatt visszavonult. II. József 1770-es debreceni látogatásakor fogadta, és a hagyomány szerint e beszélgetésnek is szerepe volt a türelmi rendelet kiadásában. Az időmértékes verselés egyik meghonosítója. Péczeli mellett ő is lefordította Voltaire *Henriade* c. eposzát (*Voltér úrnak Henriása*, Pozsony, 1789; ford. 1784). Fordította Horatius verseit, és 1750-ben egy Klopstock-verset is átültetett magyarra. Szilágyi Sámuel (II.), Márton, Mihály, Gábor, Mária (Vécsey Sámuelné) és Anna (Öry Fülep Gáborné) apja. Kazinczy megírta életrajzát: KAZINCZY, *Szilágyi* 1820.
- (477), (567), (726) *Hercules Musageta barbatus / Hercules Musageta* (gör.–lat.): 'a műsákat vezető/szakállas/ Herkules', vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója. A 'szakállas'

jelentésű 'barbatus' átvitt értelemben 'ókori római ember'-t is jelent; a 'múzsák vezére' jelentésű 'musageta' Apollón és Herkules egyik mellékneve is.

(477), (567), (726) *a' bajdani Gróf Czobor ház' utolsó sarjadéka*: Czobor József (1705–1771 v. 1785) volt a család utolsó férfi sarja. A család összes birtokát legendás költekezéseivel elpazarló gróf élete utolsó éveit Mária Teréziától nyert csekély kegydíjból tengette, a holicisi és sassini uralmait I. (Lotaringiai) Ferenc császár vette meg, így a Habsburgok birtokába került. A NAGYIVÁN, KEMPELEN és VÁRMEGYÉK szerint 1771-ben halt meg, a <http://genealogy.euweb.cz> szerint 1785-ben; ez utóbbi támasztja alá Kazinczy állítását, miszerint 1773-ban látta Czobor Józsefet.

(477) *lottéria* (ol., rég.): sorsjáték.

(726) *Péczel*: a Ráday család birtokközpontja. (→ 45. jegyzetmező)

13. jegyzetmező: 1774. az apa balála

71. *Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...* (170)

[Kazinczy Ferencz' Élete... (I.)] (392–393)

86. *Az én életem...* (418–419)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (452–453)

88. *Pályám' Emlékezete [I.]* (478)

90. [Pályám emlékezete III.] (568)

91. [Pályám emlékezete IV.] (682)

93. [Pályám emlékezete VI.] (726–727)

1774. márc. 20-án meghalt Kazinczy apja, Kazinczy József. A temetés egy héttel később volt Felsőregmecen. 1774. aug. 15-én megszületett Kazinczy nyolcadik testvére, Miklós. (→ 4.1. Családfá/Kazinczy)

(392), (418), (452), (478), (568), (726) *Szép volt a' nap, 's én őket ezért a' Botkőig kísértem-vissza / engem szokatlan, éribetetlen aggodalom fogott-el; felültem szekerekre / mintha érzésem közelítő elmaradásomat / Szokatlan/Magyarázhatatlan aggodalom robana rám elválásokkor*: a [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben tehát Kazinczy a szép idővel, míg a többi szövegben a bekövetkezendő tragédia megsejtésével indokolja azt, hogy elkísérte szüleit. A [Kazinczy Ferencz' Élete... I.]-ben csak az ebédnél fogja el „valamelly sejtítés”.

(392), (418), (452), (478), (568), (726) *Botkőig kísértem-vissza / kikísérem a' Botkőig / messze kísértem el Újhely felé: Botkő*: dúló a ma már Sárospatakhöz tartozó Végardó határában.

(568), (726) *anyám' levelével / levelét vettem anyámnak*: (az említett levél elveszett vagy lap-pang.)

(393), (418), (452), (478), (568), (726) *Katonai-Orvos / Offenloch / Offenbach*: a Sárospatakon állomásozó katonai seborvos csak a [Pályám emlékezete VI.]-ban szerepel Offenbach néven. (A Kazinczy-levelezésben nem található meg a neve.)

(393), (418), (452), (478), (568), (726) *Nem volt Orvos Újhelyben / nem vala jelen a' Vármegye Orvosa / az Orvos más betegei által lévén elfoglalva / a' Vármegye' Orvosa falura vitetett*: „Az egészségügyi viszonyok Zemplénben meglehetősen elhanyagolt állapotban voltak a 18. században. Az 1740-es években a megyében mindössze egy-egy borbély, sebész és gyógyszerész működött. Az 1770-es években – a központi kormányzat előírására – már két orvossal, valamint hét seborvossal a Patakhoz közeli Újhelyen egy patikáriussal is rendelkezett a vármegye. A korabeli források szerint a leggyakoribb és legveszedelmesebb betegségek közé tartozott a fertőző vérhaj, valamint a kollégiumi betegnaplóban is többször megjelenő fertőző láz és harmad-, negyednapos hideglelés, amelyekkel élethalálharcot vívtak a kezdetleges ismeretekkel rendelkező helyi orvosok.” (UGRAI 2002. Ugrai János hivatkozásai: ELEKES György, *A sárospataki főiskola orvostanári és egészségügye*, Orvosi Hetilap, 1932/50, 1137–1139; DONGÓ GYÁRFÁS Géza, *Egy-két adat Zemplénvármegye közegészségügyének történelméhez*, in: Adalékok Zemplén vármegye történetéhez, XV. kötet, Sátoraljaújhely, 1910, 319–320.)

- (393), (452) *Kaltenstein József*: (a sátoraljaújhelyi patikusról további adatot nem találtunk.)
- (418) *Patikárius*: Kaltenstein József.
- (393), (418), (452), (726) *rothasztó hideg / inhideg*: a betegséget a leírt tünetekből nem lehet egyértelműen azonosítani, így csak feltételelesen érthetünk egyet Váczy állításával, miszerint Kazinczy apja magas lázzal járó tüdőgyulladásban halt meg (VÁCZY 1915, 65.; vö. fentebb: UGRAI 2002.) A tünetek alapján kevésbé valószínű Szilágyi Ferenc és Kazinczy Béla feltevése, akik szerint „váltóláz (Febris putrida)”, vagy tífusz okozta a betegséget és halált (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 600; KAZINCZY Béla 1910). (A betegség leírása, elnevezése részben azonos Kazinczy 1789-es és 1803-as betegségével: → 48. jegyzetmező és → 70. jegyzetmező.)
- (393) *Más nap Marcz. 27d.*: Kazinczy a dátumot utólag pótolta, azonban a halálozás és a temetés napját összekeverte: az apja március 20-án halt meg és 27-én volt a temetés.
- (393), (418) *Bydeskuty Imre* (?–1804).
- (393) *Szödemeter* (Szilágyi vm.): ma Säuca (R). A Péchy, a Bölöni, a Bydeskúty és a Dráveczky családoknak is volt itt birtoka.
- (393), (418), (452) *Katona Zsigmond*: (a sátoraljaújhelyi református lelkészről további adatot nem találtunk.)
- (418) *sakramentom* (lat.): szentség.
- (418), (452), (568), (727) *Miklós*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (419), (452) *bárom húgaim / leánytestvéreim*: Kazinczy Julianna (1762–1844), Klára (1766–?) és Zsuzsanna (1768–1842). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (452), (478), (568), (727) *gyermekek száma ez volt... / hét élő gyermekkel bagyá, a nyolcadik*: (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (393) *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (393), (419), (452) *Óry Filep (Fülep) Gábor* (1739–1823): református püspök, tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (170), (393), (419), (682), (727) *F. Regmecz / Felsőregmec* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): református magyar többségű település, részben a Kazinczy család birtoka, Kazinczy apjának nyughelye.
- (452) *Textusaik: Matth. V. 5. és Psalm. XXIII. 4.*: a halotti búcsúztató *Máté evangéliumából* és a *Zsoltárok könyvéből* vett bibliai szöveghelyei: „Boldogok a szelídek: mert ők örökségül bírják a földet.” (Mt 5,5): „Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy; a te veszsződ és botod, azok vigasztalnak engem.” (Zsolt 23,4.)
- (452), (682) *Lutheránus anyja / anyja*: Kazinczy Dánielné Szirmay Thérézia (I.) (1706–1757 után), Kazinczy nagyanynja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (452) *Darvas József*: nógrádi alispán, Szirmay Zsuzsanna férje, Darvas Menyhért apja. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (452) *Raksányi János*: (a pesti jogászlól további adatokat nem találtunk.)
- (452) *Jäger* (ném.): vadász.
- (452) *Viol[on] d'Amour* (fr.): 'a szerelem hegedűje.'
- (452) *Kapy József, I.*: udvari tanácsos, az eperjesi kerületi tábla elnöke (1760–1770), Bereg vármegye főispáni adminisztrátora. Felesége, Radvánszky Terézia, Szirmay-leszármazott. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (453), (682) *Protestans ember akkor nem igen jutbata Várm. szolgálatba / Hívatalt, akkor, nem viselhete*: utalás II. József türelmi rendeletére (1781. okt. 25.)
- (453) *Urbariális Commissárius Neubold*: (az abaúji úrbéri megbízottról további adatokat nem találtunk.)
- (453) *Conscriptor és Exequens Assessor* (lat.): összeíró, népszámláló és végrehajtó vármegyei hivatalnok.
- (453) *mint midőn 1796 és 1814 között az együtt vendéglettek Napoleont és a Francziákat magasztalgták vagy szidták*: Napoleon – és Franciaország – sorsa természetesen Kazinczyt is élenken foglalkoztatta. A tehetségével kitűnő, a világtörténelmet formáló egyéniség tiszteletéről több Kazinczy kézírásában fennmaradt anekdota tanúskodik: MTAKK K 630, 76b–79a, MTAKK K

633/VI, 129a–139b. (Utóbbi gyűjteményben egy francia katonai kabát egy darabját és egy el-esett katona kokárdáját – melyet öccse, László a csatamezőről küldött haza – is megőrizte Kazinczy).

(453) *Regmecznek felét zálogba vette [...] bár azt az anyám továbbá is megtarthatta volna:* Kazinczy bizonyára a Hericz családtól zálogba vett alsóregmeci birtokrészekre utalt, az anyja gazdálkodásáról a nekrológiájában is írt (l. *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' emlékezete*). (→ 1. jegyzetmező)

(478), (568), (727) *Házunk' rokonai 's baráti közzül senki sem találtaték, kinek gondja volt volna az árván 's vezér nélkül maradtakra:* Váczy János szerint „[...] az öreg Bossányi, aztán Kazinczy András, Szathmári Király György, az iskola főgondnoka, nemcsak figyelemmel kísérik az özvegy s árvái sorsát, hanem egyben-másban segítségükre is vannak [...]” (ennek alátámasztására Váczy idéz a nagyapa és a főgondnok leveleiből is: VÁCZY 1915, 66).

(478), (568), (727) *Komjátí / Komjátby* Ábrahám (1743–1827): papi pályára készülő sárospataki kollégista, contrascriba és senior (1774), aki ekkor indult svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra. (→ 12. jegyzetmező)

(568), (727) *Hollandiában [...] az akkori Respublica' egyik Követjének [...] Vinschotten:* (hollandiai követről további adatokat nem találtunk.)

14. jegyzetmező: 1775. logicában

14. Kérdések, melyre feleletek kértettek (43)

15. [Olasz Péter Gramm. Præc. ...] (43)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. Az én életem... (419, 424–425)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (455–456, 459)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (478–480)

90. [Pályám emlékezete III.] (569–570)

93. [Pályám emlékezete VI.] (727–728, 729–730)

1775-ben Kazinczy a grammatica- (nyelvtan), syntactica- (mondattan), poetica- (költészet) és rhetorica- (szónoklat) -osztályok után az utolsó, logica-osztályba járt. Kazinczy a Szathmári Mózzsal tett Bodrog-parti sétáit és Kästner epigrammájának fordítását *Az én életem...*-ben az 1777-es bécsi útja utánra helyezi, míg a [*Pályám emlékezete*] szövegeiben 1775-höz kapcsolja. (A jegyzetelés könnyebbsége miatt az utóbbi szövegek időszerkezetét követjük.) (→ 15. jegyzetmező)

(43) *Anno 1774 usque ad Julium Steph[anus] Bosvai anno eodem 14a Julii constit[utus] Steph[anus] Batori.*: '1774. évben júliusig nevezték ki Bosvai Istvánt, ugyanezen év július 14-én Batori Istvánt.' (Bosvai István és Batori [Báthori] István 'elöljáró'-król [*lat.: praeses*] nem találtunk további adatokat.)

(43), (170), (419) *Batori István* (lat.): (l. fentebb.)

(170), (419) *Pásztor Mihály*: (nem találtunk további adatokat.)

(170), (419), (455) *Komjátí (Komjátby) Ábrahám* (1743–1827): papi pályára készülő sárospataki kollégista, contrascriba és senior (1774), aki ekkor indult svájci, angliai, franciaországi és belgiumi tanulmányútra. (→ 12. jegyzetmező)

(419) *affaire d'honneur* (fr.): 'becsületbeli ügy' (párbaj).

(419), (455), (479), (570), (730) *Anyám első kérésemre befogadta mellénk / Komjátí' levelét. Az anyám irt / Komjátí' levelét az anyámnak, 's még az nap vettem válaszá / Komjátí' levelét...*: (az említett levélváltás elveszett vagy lappang.)

(419), (455), (479), (570), (730) *Cap-Martin de Chaupy*: (a francia katonáról nem találtunk további adatot.)

(419) *passus* (lat.): útlevel.

(730) *barbarus* (gör.–lat.): barbár, műveletlen, idegen.

- (730) *honesta cicatrix* (lat.): 'dicső sebhely.'
- (419), (455), (479), (570), (730) *egy Kazay nevű Deák a' düell' tiszteletét elfogadta / duellálgatni akara, 's minthogy olytat ott nem találta / elfogadák a' bívást:* (itt az egyes szövegek emlékezete eltér; Kazayról további adatokat nem találtunk.)
- (419), (455), (479), (570), (730) *düell / duellum; duellál* (fr.): párbaj; párbajozik.
- (419), (479), (570) *Eperjестt Lengyelek vannak, 's azok quasi-franciák / Eperjesen Lengyelek tartózkodtak:* 1768–1772 között a lengyel–oros hadüzenet nélküli háborúban (bari konföderáció) a lengyel irreguláris seregek az országhatár közelében vezettek gerillatámadásokat az orosz megszállók ellen. Az Eperjesen gyülekező felkelőket francia tisztek készítették fel a visszatérésre. (GEBEI, 2003.) *Quasi-franciák* (lat.): 'majdnem-franciák.' (A lengyel hatásra alakult eperjesi szabadkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)
- (419), (480), (570), (730) *lector* (lat.): nyelvtanár.
- (419), (480), (570), (730) *Herczeg Rzewulsky:* Waclaw Rzewulski (1705–1779) lengyel hadvezér (hetman) vagy valamelyik fia lehetett Eperjesen (vö. GEBEI, 2003; a család azonban nem volt herceg).
- (480), (570), (730) *bódorgásboz / borongásboz:* Váczy Jánosnak a 'borongáshoz' írt lábjegyzete: „Nyilván tollhiba, a helyett hogy *bolyongásboz*” (VÁCZY/KAZINCZY 1903, 196).
- (419), (730) *a' mint hallám, természetes balállal megbala / egy nem szerencsés düelje borongásinak örök véget vetett:* (itt az egyes szövegek emlékezete eltér.)
- (425) *vínyye* (rég.): (kovács)műhely.
- (425) *abentbeuerlich* (ném.): kalandos.
- (425) *Der verliebte Eremit:* a német Johann Leonhard Rost (1688–1727) Meletaon álnéven írt regénye ('A szerelmes remete'; Nürnberg, 1720). Kazinczy 1777-ben (?) fordította, de a fordítás nem maradt fenn.
- (425), (569), (727) *Szathmári Mózes* (Paksi): *Szathmári Sámuel* (Paksi) testvére. (→ 17. jegyzetmező)
- (478) *barátom...*: Szathmári (Paksi) Mózes.
- (425), (478), (569), (727) *Virgíl:* Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő itt említett művei: *Eclogae; Aeneis (Dido az Aeneisben szereplő karthágói királynő); Georgica* (egyik hőse *Orpheus* görög mitológiai dalnok).
- (425) *Horátz:* Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.
- (425) *Tibull:* Tibullus Albius (i. e. 55 k.–i. sz. 19), római költő.
- (425) *Catull:* Caius Valerius Catullus (i. e. 84 k.–i. e. 54 k.), veronai születésű római költő.
- (425) *Anacreon:* Anakreon (i. e. 572 k.–487 k.), görög költő.
- (478), (569), (727) *Milton neki istenkáromló vala, hogy az ördögökre kilőtt villám elszakasztaték futásában:* John Milton (1608–1674) angol költő említett eposza: *Paradise Lost* (1667; 'Elveszett paradicsom'), az eposz főhőse a Sátán (Lucifer). Első magyar fordítója Baróti Szabó Dávid volt.
- (478), (569), (728) *Pentber,* Johann Friedrich (1693–1749): német építész és matematikus, a göttingeni építészeti akadémia professzora. Említett építészeti könyve: *Ausführl. Anleitung zur Bürgerlichen Bau-Kunst, 4 Bände* (Augsburg, 1744–1748).
- (478), (569) *Katona-sor:* a sárospataki kollégium 1751-ben emelt 4 szobás lakóépülete. (→ 15. jegyzetmező)
- (478), (569), (728) *Valamelly Deák vizbe fült, 's koporsójára versek 's rajzolatok függesztetének / Valamelly Togátus Újbely és Patak közt a' jég alá fült...*: a Sárospataki Kollégium Könyvtárának Kézirattára őriz egy 1774–1818 között elhunyt pataki diákok halálára írt versek c. kéziratkötetet (SRKKt. 1124).
- (569), (728) *sáfránnyal, cinóberrel:* a sáfrány fűszerként és sárga festékként használt növény; a *cinóber* (ném.) élénkpiros festék készítésére használt ásvány.
- (569), (728) *mosdalva / mozsodalva* (rég.): vízzel hígított tussal rajzolva.
- (425), (459), (478), (569), (728) *Párniczkynek vagy Báró Podmaniczky Sándornak / Gyürky István:* az epigrammát közvetítő diáktárs kilétében tehát bizonytalanság van. *Párniczky* Mihály

- (?–1834), báró *Podmaniczky Sándor* (II.) (1758–1830), *Gyürky István* (?–1807): → 17. jegyzetmező.
- (425), (459), (479), (569), (728) *Szilágyi / Professor*: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (425), (459), (479), (569), (729) *Göttingában [...] Almanachban / Göttingából egy Musen-Almanachot / Göttingi Almanach* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach, a Göttinger Hainbund német írói csoport 1770-től kiadott évkönyve, a Sturm und Drang jelentős fóruma. Szerzői (többek között): Voss, Klopstock, Goethe, G. A. Bürger, Stolberg fivérek, J. M. Miller.
- (425), (479), (569), (729) *Kästner (Kaestner)*, Abraham Gottlieb (1719–1800): német matematikus, epigrammaköltő. Említett műve: *Caesar und Roma*, amelynek fordítását Kazinczy többször is kiadta *Brútus*, ill. *Caesar és Róma* c. alatt (ORPHEUS 53; KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 109–110; KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY, *Poetai* 1813, 169). Az Orpheusban a következő magyarázattal jelentette meg Kazinczy: „Caesar gyilkolói közt látja-meg Brútust, kit annyira szeretett, hogy meg-szokott névvel *fijának* szólítja még most is. – Brútus ezen emlékeztetés által meghökken. De tsak hamar eszébe jut, hogy ez az, a’ ki Rómát, az ő Hazáját, járom alá vetette, ’s méljebben döfe-meg tégedet Szabadság’ szent Vasa! – Minő festés!” Gecsei Kolos szerint azonban „Klopstock művének kritikai kiadásában mint Klopstock epigrammája szerepel ez a költemény. ([V]ö.: Klopstock, Friedrich Gottlieb. *Werke und Briefe. Klopstocks Arbeitstagebuch. Historisch-kritische Ausgabe*. Berlin: Walter De Gruyter. 1975. 251.)” (GECSEI/KAZINCZY 2008, 93.)
- (479), (569) *geometra* (gör., rég.): matematikus, földmérő.
- (425) *Auch du, mein Sohn?* (ném.): e sor Kazinczy fordításában: „Fiam te is?”
- (479), (569), (729) *Brutus*, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi, Caius *Julius Caesar* (i. e. 100–i. e. 44) fogadott fia. A császár elleni összeesküvők egyik vezetője és gyilkosainak egyike.
- (729) *spondéusa, jámbusa* (lat., gör.): az időmértékes verselés leggyakrabban alkalmazott verslábai.
- (425), (459), (479), (569), (730) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Erzékeny, rokokó művészete nagy hatással volt Kazinczyra, az 1780-as évek elején leveleztek is, munkáinak fordítását már 1782-ben bejelentette. Kötetünkben említett művei: *Idyllen* (1756); *Die Zephyre* (in: *Neue Idyllen*, 1772). Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Geszner’ Idylliumi* (Kassa, 1788). Kazinczy további fordítása 1788-ból: *Az Éjtszaka, Gesznerből* (*Die Nacht* [1753]; MAGYAR MUSEUM I, 33–35). Az *Erast* c. színjátékát Kazinczy fordításában adta elő Kelemen László társulata Pesten 1792-ben. A *Kazinczy Ferenc’ Munkáji* 2. és 3. köteté Gessner életrajzát és munkáit (*Ábel’ halála; Szemíra és Szemín* [ez az Orpheusban is megjelent]; *Daphnisz; Első hajós*; ill. *Idyllek; Evander; Eraszt*) tartalmazza (Pest, 1815; Orczy Lőrinc és Barkóczy Ferenc arcképeivel). A „tájfejtései”-ként említett műve: *Briefe über die Landschaftsmalerei* (‘Levél a Tájfestésről,’ 1772). Kazinczy legalább tizenháromszor fordította újra Gessnert, 1800-ban pl. akkor, amikor Kufsteinből Munkácsra vitték.
- (425) *ut vidi, ut perii!* (lat.): idézet Vergilius *Nyolcadik Eklogájából*: „Láttalak és elvesztem.” E felkiáltást a [*Pályám emlékezete VI.*]ban Morhofra és Janus Secundus Hagiensisre alkalmazza: → 15. jegyzetmező.
- (459) *Diogenes*: Christoph Martin *Wieland* (1733–1813) német költő, író műve: *Dialogue des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770.) (→ 18. jegyzetmező)
- (730) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (479) *licitatio / kótyavetye / kótya* (lat., rég., nép.): árverés.
- (425) *Kleist*, Ewald Christian von (1715–1759): német költő, katonatiszt, Lessing barátja. Nagy hatással volt Csokonaira.
- (425), (459) *Rabener*, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német szatíraíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (425), (459), (729) *Kartigám: Mészáros Ignác* (1721–1800) Menander után készített műve. (→ 11. jegyzetmező)
- (425) *A szerelmes remete*: l. fentebb: *Der verliebte Eremit*.

(459) *Báróczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, testőr. Említett fordítása: *Erkölcsei mesék* (Marmontel *Contes moraux* c. elbeszélésfüzére után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785). (→ 71. jegyzetmező)

15. jegyzetmező: Kollégium

13. Anekdotonok (36–42)

17. Patak (45)

19. Régebbi Jegyzésimből (46–47)

86. Az én életem... (425–426)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (450, 454–455, 459)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (480–481)

90. [Pályám emlékezete III.] (570–572)

91. [Pályám emlékezete IV.] (683)

92. [Pályám emlékezete V.] (686–687)

93. [Pályám emlékezete VI.] (727, 730–731)

Épületek

A Sárospataki Református Kollégium diákszállásai közül 1751-ben építették a 4 szobás *Katonasort*, 1758–1759-ben az 5 szobás *Paradicsomot*, 1771-re készült el a *Berna-sor*. Utóbbi építések bontották le a „kunyhók” nagy részét, amelyek több mint ezer négyzetméteren terültek el a kollégium udvarán. Ezeket az egy-két szobás kis házakat jobb módú tanulók számára a szülők építették. „Alig fejezték be a Berna-sor munkálatait, máris Beleznay Miklós tábornok anyagi támogatása mellett elkezdték 1773-ban a konviktus építését [...]. Halálával azonban az építkezés megakadt. Alapítványát felhasználva mégis tető alá került 1789-ben a róla elnevezett tractus, a Paradicsomsor folytatásaként.” Ez volt tehát a *Beleznai anum*. Már Vay főgondnoksága alatt kezdték el a kollégium új épületének („*napnyugoti pompás sora*”) megépítését: az 1801-ben megkezdett előkészületek után 1806. szept. 23-án tették le az alapkövet, de csak 1845-re készült el. (HÖRCSIK 1981, 267–271.)

Tanrend

A kollégiumok középfokú szintje hét osztályból (classisból) állt: declinista (szótanuló), conjugista (igeragozó), grammatica (nyelvtan), syntactica (mondattan), poetica (költészet), rhetorica (szónoklattan; 1777-től a rhetorica a poetica elé került) és logica. (Kazinczy az első két osztály tananyagát Késmárkon sajátította el.) A kollégiumi tanítási rendszer sajátossága volt, hogy a túlerhelyelt professzorok munkáját az alsóbb osztályokban végzős vagy végzett diákok segítették: ezek a diákok voltak a magánórákat adó tanítók (*lat.: privatus praeceptor*) és az osztályokban előadó köztanítók (*lat.: publicus praeceptor*). A kollégiumi oktatás legfelső szintje két részre tagolódott: az egyik a papi pályára készülő togátusok (akik a kollégiumban lakva togát viseltek), a másikon a világi pályára lépő publicusok (nem togátusok) tanultak. (→ 17. jegyzetmező)

Tanári kar

A kollégiumban kezdetben egy, majd kettő, 1742-től három, 1771-től négy tanár oktatott. Vay József (I.) főgondnoki működésének első évétől (1796) már hat professzort alkalmazott, akiket nyolc osztálytanító (praeceptor) segített. 1818-tól hét professzor, négy „második rendbeli” professzor és hat osztálytanító oktatott. (BENDA 1981, 99; KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818, 16, 27.)

Professzorok és előjárók (csak az itt említettek, ábécérendben)

Kácsándy László (?–1777): 1775-től a sárospataki kollégium főkurátora. Kácsándy Terézia és Zsuzsanna apja.

Óry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. Miskolci és sárospataki tanulmányai után 1760-tól külföldi egyetemekre ment, 1765-ben teológiai doktorátust szer-

zett. Belgiumban és Hollandiában professzori állást ajánlottak neki. 1768-tól Aszalón lelkész, 1773–1798-ig Sárospatakon a teológia tanára (így Kazinczy tanára is), 1799-től a tiszáninneri egyházkerület püspöke volt. Felesége: Szilágyi Sámuel (I.) lánya, Anna. Fia: Őry Fülep Sámuel [?].

Patay József (?–1797): a sárospataki kollégium és a tiszáninneri református egyházkerület főgondnoka (1788-tól).

Rozgonyi József, I. (1756–1823): sárospataki tanár. Sárospatak után Bécsben tanult, ahol 1784-ben II. József „személyes kihallgatáson [fogadta], első[ként] nyert további utazásra engedelmet, s vele nyílt meg újonnan a külföldi akadémiák látogatása” (SZINNYEI). Hazatérve 1791-től Losoncon, 1798-tól haláláig Sárospatakon tanított filozófiát (antikantiánus szellemben), természetjogot, esztétikát és pszichológiát. Több Kant-ellenes munka szerzője. Kötetünkben említett, Lengyel József ellen írt, *Kant Philosophiájának megrostálása* (1802 k.) c. munkája talán azonos az *Észrevételek azon még kézírásban lévő s a Kant ízlése szerint készült munkára nézve, melynek neve: Erkölcsi tudományok megrostálása* (Sárospatak, 1813) c. kiadvánnyal.

Szathmári Károly György (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.

Szathmári (Paksi) Mihály, I. (1715–1778): sárospataki teológus, tanár, református lelkész. Marosvásárhelyi, sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1742-ben Sárospatakon a teológia tanára, 1743-ban mezőcsáti lelkész, majd újra tanár. Sárospataki tanárságától betegsége miatt 1772-ben vonult vissza. (Költői munkáiról SZINNYEI nem tud.) Szathmári István testvére, Mihály (II.), Sámuel, Simon és Mózes apja.

Szathmári (Paksi) Mihály, II. (1745–1773): sárospataki tanár, bölcsészdoktor. Sárospataki és külföldi (németalföldi) egyetemi tanulmányai után 1772-től (apját követve) lett tanár Sárospatakon. Az első hazai Rousseau-ellenes mű szerzője (GULYÁS 1935, 68). Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szathmári (Paksi) Sámuel (1749–1774): a poétai osztály tanítója Sárospatakon (1771–1773). Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szentesi János (1735–1781): sárospataki tanár. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1763-tól rektor Rimaszombaton, 1766-ban lelkész Bükkaranyoson, 1767-től haláláig tanár volt Sárospatakon, így Kazinczy tanára is. Tanított történelmet, földrajzot, latin irodalmat és jogot, foglalkozott összehasonlító nyelvészettel, keleti nyelvekkel. (A sárospataki nyomdát újrarendítő Szentes[i] József apja.)

Szent-Györgyi/Szentgyörgyi István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. Aszalón, Rimaszombaton és Sárospatakon tanult. 1764-től Nemesbikken lelkész, 1767-től 1797-ig a sárospataki kollégiumban a filozófia és a görög nyelv tanára, így Kazinczy egyik tanára is volt. (Említett fiáról nem találtunk adatot.)

Szilágyi Márton (piskárkosi) (1748–1790): sárospataki tanár. Debreceni és külföldi egyetemi tanulmányai után 1773-tól haláláig Sárospatakon tanított fizikát (*lat.: physica*), matematikát (*rég.: mat[h]esis*), filozófiát és természetrajzot; ekkor Kazinczy tanára is. Szilágyi Anna (Őry Fülep Gáborné) testvére. Apja: *Szilágyi Sámuel* (I.) (1719–1785) debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító, polihisztor. (→ 12. jegyzetmező)

Szombathi János, II. (1749–1823): sárospataki tanár. Rimaszombati, sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1783-tól (Szentesi Jánost követve) haláláig történelemtanár Sárospatakon, ahol elsőként adott elő irodalomtörténetet. A kollégium jeles könyvtárosa volt, megírta az iskola történetét, tanárainak életrajzát. Kazinczy később is kikérte véleményét, tanácsát.

Vay István (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.

Vay József, I. (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. 1786–1790 között Szabolcs vármegyei alispán, 1790-ben a tiszántúli református nemesség országgyűlési vezetője, majd államtanácsos (1805). 1796-tól a tiszáninneri egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, az iskola főépületének építtetője, oktatási rendszerének átalakítója. A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjének Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-es országgyűlési szereplése előtt Kazinczy versben tisztelgett: *Impromptü a' Hab-tsilapítóra. Benn, az Ország' Házában,*

1790 (ORPHEUS, 248). Felesége 1774-től Mocsáry Erzsébet (?–1813). Vay Ábrahám (I.) fia, Ábrahám (II.), József (II.) és Erzsébet (Péli Jánosné) apja.

Diákok és diáktanítók (csak az itt említettek, ábécérendben)

Bakk: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Bárczay Ferenc, II. (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró. Felesége Bernáth Klára, aki Kazinczy egyik kassai barátjánéja volt. Bárczay Ferenc (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

Bárczay Sámuel: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Domine Diós (lat.): 'Diós úr' (a szolgáladiákról [?] további adatokat nem találtunk).

Gombai István: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Gombos: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Halász: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Hétzei: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Horváth Ádám (Pálóczi), II.: (e személyről, aki nem lehet azonos az író, költő, népdalgyűjtő Horváth Ádámmal, nem találtunk további adatokat; talán névtévesztés, és akkor Pálóczi Horváth György.)

Horváth György (Pálóczi) (1760–?): naplóíró, ungvári alispán (1805-től). (→ 17. *jegyzetmező*)

Kenesey: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Nádaskai: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Márjási (Máriássy) Boldizsár (1759–1811): Kazinczy sárospataki diáktársa. Máriássy Zsigmond testvére. Felesége Losonczi Klára (1771–1820), Losonczi Károly lánya.

Márjási (Máriássy) Zsigmond (1759 után–?): sárospataki diák, Máriássy Boldizsár testvére.

Óvári Miklós: talán Óváry László rokona [testvére?]; 1803-ban Miskolcon lakott.

Rigó László: sárospataki diák, 1818 k. nagytoronyai lakos.

Soos Ferenc: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Szathmári (Paksi) Mózes: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szathmári (Paksi) Simon: Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.

Szemere Albert (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.

Szendrei Balogh Sami: (a sárospataki diákról további adatokat nem találtunk.)

Terbes István: a grammatikai osztály tanítója volt az 1773–1774-es években.

Török István, I.: a Sárospataki Kollégium primáriusa, 1781-ben seniora, később losonci prédikátor. Kazinczy sárospataki magántanítója (1777-ben).

Zoltán Pál: Kazinczy sárospataki diáktársa. Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin, Splényi Gábor lánya.

(36) *Ques tu es ibi?* (lat.): 'Ki vagy te ott?'

(36) *opponens* (lat.): vitapartner, a nyilvános vitaközösségnél a disputans ellenfele, vizsgázó diák.

(36) *Objectio* (lat.): ellenvetés.

(36) *vilia mea Argumenta proferam – Vilia Argumenta* (lat.): 'hogy szerény érveimmel előhozakodjak' – 'szerény érv.'

(36) *ne mind Vilyből hordanátok az Argumentumokat:* a szójáték a Sárospatakhoz közeli Vily (ma: Vilyvitány; Abaúj [1881-től Zemplén] vm.) településre utal.

(36) *Dux Gregis ipse caper monda Sz[ent]Györgyi Virgiliusból* (lat.): 'nyájam vezetője maga a kecskebak.' Idézet Vergilius *Hetedik Eklogájából*. Az idézett szöveghely pontosan: „vir gregis ipse caper” ('elseje nyájamnak bakom'; ford. Lakatos István).

(46) *Ord[inar]iusj Profess[or]* (rég., lat.): rendes (vagyis nem rendkívüli vagy megbízott) tanár.

(46) *inaugurál* (lat.): felavat, ünnepélyesen beiktat.

(36), (420) *Videant mei Auditores num ego haec dictaverim / videant Auditores mei...* (lat.): 'lás-sák az én hallgatóim, hogy vajon én ezeket diktáltam-e.'

(45), (47) *a' nagy templom fundamentuma letéteik a' régi fából épült templom helyén / a' Pataki nagy Templom a' régi helyén épülni kezd:* az új református templomot 1781. júl. 18-án avatták

fel. A város négy korabeli temploma közül legrégebb az 1625-ben épült római katolikus és az 1700-ban épült görög katolikus templom volt.

(45) *Héce*: Sárospatak egykori északi településrésze.

(45), (47) *consecrãtatik* (lat.): felszenteltetik.

(36) *Clarissime Domine! Ista Contumelia me non erigũt, sed frangit* (lat.): 'Igen kedves uram, ezzel a gyalázkodással engem nem serkent, hanem megtör.'

(36) *Ergo frãctus pereas*. (lat.): 'Megtöretvén el fogsz veszni.'

(36), (570) *Frater Halász! Audio te in lusu Chartarum Pictarum tantum fecisse Progressum, ut jam vel ipsum Szẽmere antecellas. / Frater H–, [...] audio te tantum in lusu chartarum pictarum fecisse progressum, ut jam ipsum etiam Sz– antecellas*. (lat.): 'Halász testvér, hallom, a kártyajátékban akkora előrehaladást tettél, hogy már magát Szemerét is megelőzöd.'

(36) *Iváné*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)

(36) *provocal* (lat.): (fegyelmi) vizsgálatra idéz.

(37) *Consilium cepissemus in arena* (lat.): 'Elhatároztuk volna a küzdõtérén.'

(37) *Az alatt míg a' Templom épũlt az Isteni tiszteletet a' Pataki nép a' Csũrbe tartotta*: 1776 márciusában tették le az új sárospataki templom alapját a régi fatemplom helyén, az építkezés ideje alatt az istentiszteleteket a város szélén egy csũrben tartották.

(37) *casus* (lat.): ok, alkalom, ürügy.

(37) *Lãcainé*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)

(37) *Hollman*, Samuel Christian (1696–1787): gõttingeni filozófiaprofesszor. Említett mũve (véltetõen): *Jurisprudentiãe naturalis primãe lineãe* (Gõttingen, 1751). Kazinczy *Természet Oeconomiãja* címen 1792-ben lefordította *Die Oekonomie der Natur* (Bécs, 1782) c. munkáját. A fordítást a budai fogságában tisztázta le és Sáróy Szabó Sámuelnek ajánlotta.

(37) *Kaz. Fer.*: Kazinczy Ferenc.

(37) *Pinkóc* (Ung vm.): Ungpinkóc, ma Pinkovce (SZK).

(37) *Prima et ultima Visitatio Domine Clarissime!* (lat.): 'Elsõ és utolsó látogatás, igen tisztelt uram!'

(37) *Kis Kati*: (a sárospataki lányról további adatokat nem találtunk.)

(37) *Papainé*: (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)

(38) *preco* (lat.): könyörögni, imádkozni; itt: az a diák, aki felolvassa az imádságot.

(38) *excessus* (lat.): kicsapongás, kihágás.

(38) *deprecãl; deprecãtio* (lat.): kér, esedezik (bocsánatért); bocsánatkérés, megkövetés.

(38) *Eadem nãvi navigari...* (lat.): 'Mivel ugyanabban a hajóban evezünk, igen nyájas férfiak, kérem, hogy szíveskedjenek megbocsátani.'

(38) *Respondens* (lat.): publicus respondens; nyilvános vitában számonkért diák.

(38) *Omne bonum donum...* (lat.): 'Minden jó adomány fönrõl jön: jöjjön onnan a te segítségével ebben az órában. Amen.'

(38) *Aszalay János* (1769–1796): író, a kassai nemzeti iskola tanára. (→ 52. jegyzetmezõ)

(38) *Miklõs Öcsém*: Kazinczy Miklõs (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Csalãdja/Kazinczy*)

(38) *seriositas* (lat.): komolyság.

(38) *vexa* (lat.): kínzás, gyötres.

(39) *Horvãth*: (a sãtoraljaũ helyi szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)

(39) *Hejneccius* (Heineccius, Heinecke), Johann Gottlieb (1681–1741): német jogtudós, tanár és humanista filozófus. Összegyũjtött mũvei: *Opera ad univẽsam jurisprudentiam, philosophiam et litteras humaniores pertinentia* (Gent, 1744–1749, 8 kötet).

(39) *de Ideis claris et Distinctis adãqvãtis* (lat.): 'a tiszta ideãkrõl és a helyes megkülönböztetésrõl.'

(39) *Domine Perill[ustrime] Jud[ex Nobi]lium...* (lat.): 'tekintetes szolgabíró uram, ez a hajdú képes lehetett volna megkülönböztetni a kõpeny és a kerítõ ideãját.'

(39) *Tortura Capillorum* (lat.): 'hajkínzás.'

(39) *Zopf* (ném.): copf, hajfonat.

(39) *acqvãsitio* (lat.): acquisitio, szerzemény, vagyonszerzés.

(39) *de structura Corporis humani* (lat.): 'az emberi test felépítésérõl.'

- (39) *musculus* (lat.): izom.
- (39) *Musculi acceperunt nomen a muribus...* (lat.): 'Az izmok az egerekről kapták a nevüket, mivel egér formájuk van, vannak, amelyeknek van feje, törzse és farka, s vannak, amiknek nincs se fejük, se farkuk, ezeket inkább az alvó egerekhez kellene hasonlítani.'
- (40) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyában Kazinczy szabadkőműves társa.
- (40) *Rolly*: talán Rolly József (1751–1820 után) zempléni nemes.
- (40) *Milec*: talán Milecz Sámuel kassai ügyvéd, abaúji és tornai táblabíró, akinél Kazinczy 1779–1780-ban joggyakornok volt. (→ 23. jegyzetmező)
- (40) *czvergli* (ném., rég.): törpécske (a német Zwerg szóból).
- (40) *partes* (lat.): részek, itt: városi külterületek.
- (40) *attakirozni* (ném., rég.): rohamozni, rárontni.
- (40) *Csizi János*: sárospataki református lelkész, esperes (1755–1790).
- (40) *Kis patak* (Zemplén vm.): ma Sárospatak része; a Bodrog-parti települést jórészt halászok lakták.
- (40) *Meg próbáltál Uram engemet, mint az ötvös az aranyat Esaiás*: az idézett bibliai textus: „Ímé, megtszítótallak, de nem úgy, mint ezüstöt, megpróbáltalak a nyomor kemenczében.” (Ésa 48,10.)
- (41) *Queritur Aegistus Curnam sit factus adulter? / In promptu Causa est*----- (lat.): „Megkérdezik Aegisztoszt, hogy miért lett házasságtörő? / Nyilvánvaló oka van...” Az idézet nem Ovenustól, hanem Ovidiustól van: „Quaeritur, Aegisthus quare sit factus adulter / In promptu causa est: desidiosus erat?” (Ovidius, *Remedia Amoris*, 61–62; Balogh Pirokska adata.)
- (41) *In promptu Causa est otiosus fuit.* (lat.): 'nyilvánvaló oka van, mert rest' (*uott*, 62).
- (41) *desidiosus erat* (lat.): 'mert rest' (*uott*, 62).
- (41) *Babarék*: (a petrahói prédikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (41) *Petrahó* (Zemplén vm.): Bodroghalász, ma Sárospatak része.
- (41) *textus* (lat.): szöveg; evangéliumi szövegrész, amelyen a prédikáció alapul.
- (41) *exordium* (lat.): bevezetés; a prédikáció bevezetése.
- (41) *partitio* (lat.): felosztás, (szöveg)rész.
- (41) *applicatio* (lat.): alkalmazás, hozzáigazítás.
- (41) *extemporisal* (lat.): rögtönöz.
- (41) *ambitio* (lat.): becsvágy.
- (41) *abordirozás* (ném.): megszólítás.
- (42) *Kammerherrschlüssel* (ném.): kamaráskulcs (a kamarási cím díszjelvénye egy aranyrojtón függő aranykulcs volt).
- (42) *perszifliroz* (fr.): kigúnyol.
- (42) *Az ifjabb Pósa egyszer Bárczára megyen, a' Feri atyjához; egy ártatlan, de aristocraticus búzú Öreghez*: a Kazinczy-levelezésben évtizedekkel később is előkerült ez az „anekdoton”, de ekkor Kazinczy kommentárja már mindkét fél magatartását kritizálta: „Az öreg Bárczay Ferencz Úr, az Uram Öcsém Sógorának nagyatyja, meg nem tudta emésztetni, 1785 körül, hogy egy szegény legény' bátyja jószágocskát vett; 's ezt mindenképen nyaggatta, hogy beszélje el, mint történt ez a' vétel. Az a' fiatal ember bona fide mindent elmonda. Akkor az öreg Úr kínjában felkölt, 's e' szókkal hagyta ott a' szegény sorsú fiatal-embert: B–m a' lelkét Kentek miatt már az ember Úr sem lehet. – Bűdös Aristocratismus; de ezeknek a' mereszkedő semmiknek a' szemtelen vakmerősége is bűdös, 's köszönjék magoknak ha őket verik. A' modestus szegény sorsút senki se bántja. – Engedjen meg Uram Öcsém fecsegésemenek, 's ezen leveletem egésze el, hogy az illy emberek nekem ne álljanak.” (KazLev, 21/5276, Kazinczy – Lónyay Gábornak, 1831. jan. 30. L. még: Kazinczynak a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratkötetben található autográf feljegyzését, Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 9.)
- (42) *Pósa Gábor*: István testvére. Pósa Gábor és testvére „Veszprémmegyéből nemességüket 1787. decz. 23. legf. helyen is igazolják” (KEMPELEN).
- (42) *Pósa István*: Gábor testvére.

- (42) *Bárca* (Abaúj-Torna vm.): ma Barca (SZK). Itt található a Bárczay család angolkertje és kúriája.
- (42) *Bárczay Ferenc, I.* (1726–1801): Bárczay Ferenc (II.), Sámuel és István apja.
- (42) *Patay Sámuel* (?–1819).
- (42) *controversia* (lat.): ellentét, vita.
- (42) *stabiliál* (lat.): állandósít.
- (47) *Prof Histor. et Juris* (lat.): 'történelem- és jogi professzor.'
- (45), (47) *introducál* (lat.): bevezet, kinevez (hivatalba).
- (45) *Supr[emus] Stud[iorum] Director* (lat.): tankerületi főigazgató.
- (47) *Steph[anus] Vay fit Supr[emus] Studior[um] Director Reg[ius] in Distr[ictio] Quinque Ecclesiar[um]* (lat.): 'Vay István királyi tankerületi főigazgató lesz a pécsi tankerületben.'
- Quinqueecclesiae* (lat.): Pécs.
- (45) *az építéskor az uralkodás nem engedte feljebbre vinni*: az 1781-es türelmi rendeletig a katolikus Habsburg uralkodók jelentősen korlátozták a protestáns (és görögkeleti) templomok építését. Különengedély kellett pl. ahhoz, hogy tartósabb anyagot, téglát vagy követ használhasanak az építők, de engedély kellett a torony építéséhez is. A türelmi rendelet értelmében ott, ahol legalább száz nem katolikus család élt, lehetőség nyílt protestáns templom építésére, de a rendelet továbbra is csak torony és harang nélküli, nem forgalmas útra néző épületre adott lehetőséget.
- (45) *A' templomot pályakövel 182 fedték be*: 1826 májusa előtt fedték be palával a templomot (vö. KazLev, 20/4627, Kazinczy – Kazinczy Andrásnak, Széphalom, 1826. máj. 19.)
- (480), (570), (683), (686), (727) *eggy más Professor / historiák' professora / Historiákat ' Természeti Törvényt tanító*: Szentesi János.
- (480), (570), (686), (727) *Philos. Professor*: Szent-Györgyi (Szentgyörgyi) István.
- (480), (570), (683), (686), (727) *eggy harmadik / theol. professor / a' ki Theológiát tanított*: Őry Fülep (Filep) Gábor.
- (480) *cursus* (lat.): kurzus, tanfolyam.
- (480), (570), (687), (727) *negyediket*: Szilágyi Márton.
- (480), (570), (683), (686), (727) *supplens* (lat.): helyettes.
- (480) *Achenwall*, Gottfried (1719–1772): jogtudós, statisztikus, a göttingeni egyetem filozófia- és jogtanára.
- (420), (454), (480), (571), (683) *Grotius*: Hugo de Groot (1583–1645) németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. Említett, a polgári és nemzetközi jogtudományban alapvető, tankönyvként is használt műve: *De Jure Belli et Pacis* ('A háború és béke jogáról,' Párizs, 1625). Kiadta többek között Terentius műveit is.
- (454) *praelegál* (lat.): felolvas.
- (420) *Eggyik Tanítónk*: Szilágyi Márton.
- (420) *Non verses mihi illum librum* (lat.): 'Ne forgasd nekem azt a könyvet!'
- (420) *manuális* (lat.): írnok.
- (454) *Polignacot Lucrettzel összeveeszté*: Melchioris De *Polignac* (1661–1742) francia politikus, bíboros egy *Anti-Lucretius, sive de Deo et natura* (Párizs, 1745) c. munkát írt *Lucretius* Carus (i. e. 96–i. e. 55) római költő, materialista filozófus ellen.
- (454) *synopsis* (gör.): összefoglalás, vázlat.
- (481) *a' legszükségesebb, legfelsőbb tudományban*: teológiában.
- (481), (571) *három társaim*: Bárczay Dániel (1758–1838); Pálóczi Horváth György; Szemere Albert. (→ 17. jegyzetmező)
- (481), (571), (731) *excellál* (lat.): kitűnik, jeleskedik.
- (425), (455) *a' kinek privatámban tanítani kellett volna / privaták* Kazinczynak ekkor Török István (I.) adott magánórákat (lat.: *privata*).
- (426), (459), (481), (572), (731) *Vitringa*, Campegius (1639–1712): németalföldi református teológus. Említett negyedréte méretű műve (lat.: *quartánt*)a vélhetően: *Doctrina christiana religionis* ('A keresztény vallás tanai').

- (481), (572), (731) *Vitsius / Witschbius / Vitschbius*, Herman (1636–1708): németalföldi protestáns teológus, egyetemi tanár. Főműve: *De oeconomia foderum Dei cum hominibus* (1677).
- (731) *grapsa* (lat.): nagy, értéktelen papírhalm, iromány.
- (426), (459), (481), (572), (731) *Morbhof*, Daniel Georg (1639–1691): német költő, kritikus, irodalomtörténész. Említett enciklopédikus műve: *Polyhistor philosophicus et practicus* (Lubecae, 1688.)
- (426), (481), (572), (731) *Werenfels*, Samuel (1657–1740): svájci református teológus, humanista, a bázeli egyetem tanára.
- (426), (459), (481), (572), (731) *Janus Secundus Hagiensis* (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536): flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája (Lollym szája); Közös lélek*.
- (459) *Musen-Almanach* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach. (→ 14. jegyzetmező)
- (459) *Rabener*, Gottlieb Wilhelm (1714–1771): német sajtóíró. (→ 11. jegyzetmező)
- (731) *Ut vidi, ut perii!* (lat.): idézet Vergilius *Nyolcadik Eklogájából*: „Láttalak és elvesztem.” Kazinczy e felkiáltást *Az én életem...*-ben Gessnerre alkalmazza. (→ 14. jegyzetmező)
- (572), (731) *Calvín' Institutióji*: Kálvin János (Jean Calvin) (1509–1564) francia származású svájci vallásreformátor *Christianae Religionis Institutio* (1536) c. munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette.
- (481), (572), (731) *Alphonsus Turretinus / Turretín Alfonz*: Jean Alfons Turretin (1671–1737 vagy 1739) genfi protestáns teológus, aki munkásságával a reformátusok és evangélikusok egyesítésére törekedett.
- (426) *Theokritusz*: Theokritosz (i. e. 305 k.–i. e. 260 k.), görög idillköltő. Hatására vált a pásztor-költészet állandó alakjává pl. Corydon (Korüdón) és Daphne (Daphnisz).
- (426) *valamelly kétségemet Prof. Szent-Györgyinek élébe terjesztém*: egy 1803-as levél szerint nemcsak olvasta, hanem fordította is Kazinczy Theokritoszt: „Én Theocritnak ezt az Idylljét igen jól emlitem. A' kedves Szentgyörgyivel fordítgattam egykor görögből. Szép költemény, noha Theocritusi parasztság tonusában.” (KazLev, 3/613, Kazinczy – Édes Gergelynek, Érsemlyén, 1803. szept. 1.)
- (426) *Lucián*: Lukianosz (120 előtt–180 után), görög író, filozófus. Említett műve: *Nekrikoi dialogoi* ('Halottak párbeszédei').
- (426), (571) *Homér*: Homérosz (i. e. 8. sz.), görög költő, a hagyomány szerint az *Iliász* és az *Odüsszeia* c. eposzok szerzője.
- (426), (450), (571) *Anacreon* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.
- (426), (480), (571) *ez engem kiborda szőlejébe / én valék az az eggy, kit sétálásai közt magáboz venni méltóztatott*: „Molnár Antal, aki az abaújmegyei Aszalón volt református lelkész, jegyzi fel naplójában: Kazinczy Ferenc beszélé nekem 1824-ben, midőn karácson szombatján ezen előttem örökre felejtethetlen szép napot nála valék szerencsés eltölteni.
– Egykor Vay József, a pataki kollégium főkurátora, mondá nekem: »Öcsém uram, ugyan mit tevők legyünk, hogy a pataki diákok excessusait, kihágásait korlátozhassuk?« – Szerezzünk a deákoknak örömet. – »Hogy érti ezt öcsém uram?« kérdé Vay. – Úgy – viszonzá Kazinczy – hogy eszközöljük azt, hogy a professzorok vonják s bocsássák közelebb magokhoz az ifjakat s a leckék óráin kívül is társalognak velök, mindjárt ritkulni fognak a kihágások. Engemet, mondá folytatólag Kazinczy, filozófus tanítvány koromban Szentgyörgyi sokszor meghívott házához, kivitt a mezőre, szőlőhegyre sétálni s nyájasan kiereszkedve beszélgetett velem: ilyenkor tőle mindig igen sokat s majdnem többet tanultam, mint a különben igen tudós és épületes leckéin. *Ennélfogva én a világ minden kincséért sem mentem volna kóborolni éjjel, vagy korcsmázni vagy bálozni, attól tartva, hogy e nagy ember bizalmát és barátságát elveszítem.*» (HEGYALJAI KISS 1928, 242.)
- (426) *peripateticus* (gör.): sétálva oktató (Arisztotelész iskolájának nevéől, ahol a mester a legközelebbi tanítványait egy fasorban sétálva oktatta).
- (426) *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus.
- (426) *Semler*, Johann Salomo (1725–1791): német racionalista evangélikus teológus, a hallei egyetem tanára.

- (426) *Döderlein*, Christian Albrecht (1714–1789): német evangélikus teológus.
- (426) *intett, bogy most még csak tanuljak, később pedig kételkedjem, de tiszteletlenség nélkül, 's beszéltte egyenességgel, melly útát teve ő maga*: Szentgyörgyi – és később Kazinczy – kételkedése a lélek halhatatlanságát és ezáltal a keresztény hit alapjait érinthette. (→ 23. jegyzetmező)
- (480), (571), (683) *Pataknak közel húsz ezer Kötetből álló Bibliothecája van / gazdag bibliothecája lévén*: Kazinczy megállapítása a [*Pályám emlékezete I–VI.*] írásának idejére vonatkozik: „1760-ig lassú gyarapodással csak 1795 könyvre nőtt az állomány. Ettől kezdve gyorsabb a gyarapodás üteme. 1766-ban 2569, 1785-ben 3500 könyve van a könyvtárnak.” Ezután a Beleznay-könyvtárral (2308 kötet) és 1806-ban Kazinczy gyűjteményével (1511 könyv, 1081 rézmetszet, 19 kézirat) is gyarapodik az állomány. Így Szombathy János könyvtáros korszakának a végén, az 1820-as években haladja meg az állomány a 15 000-et, de csak a 19. sz. közepére éri el a 20 000-et. (SZENTIMREI 1981, 279–280.) 1818-ban Kazinczy ismerete szerint is tízezer kötetből állt a könyvtár, vö. KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818, 19.
- (426) *Seneca' Epistoláját végig olvassam, excerpáljam...*: ugyancsak *Az én életem...* szerint ugyanezt a tanácsot adta volna korábban Szathmári (Paksi) Mihály (I.). Erről és Senecáról: (→ 10. jegyzetmező).
- (426), (480), (571) *excerpál / excerpta* (lat.): könyvből kivonatot készít / kivonat.
- (455) *Obristwachmeister Budayné [...]'s a' Joánka*: (a törzsőrmesternéről és lányáról további adatokat nem találtunk.)
- (455) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (455) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő.
- (455) *Horázt*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.
- (455) *donum memoriae* (lat.): 'emlékező tehetség.'
- (455) *Penther*, Johann Friedrich (1693–1749): német építész. (→ 14. jegyzetmező)

16. jegyzetmező: 1775. az első nyomtatott mű

71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
86. *Az én életem...* (421)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (453–454)
88. *Pályám' Emlékezete [I.]* (481–482)
90. [*Pályám emlékezete III.*] (572–573)
93. [*Pályám emlékezete VI.*] (731–732)

1775. júl. közepén megjelent Kazinczy első nyomtatott műve: *Magyar Ország' Geographica, Az Az Földi Állapotjának Le-rajzolása, mellyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szedetetett és azoknak, a' kik Hazájokhoz illendő szívésséggel viseltetnek, szemek eleibe terjesztett Kazintzy Ferentz*, Kassa, 1775. (továbbiakban: KAZINCZY, *Geographica* 1775.)

- (481), (572), (731) *Hogy Magyarnek illő volna Nemzete' Történeteit ismerni...*: a református kollegiumi oktatás a fő hangsúlyt a teológiai képzésre és a latin nyelv tanítására helyezte, ezért a diákoktól elsősorban a hittani munkák (pl. *Heidelbergi Káté*) bemagolását és klasszikus görög-latin szerzők ismeretét követelték meg: „mert új tantervről, a mely a nagy állami alkotásnak mintegy útát készített, csak 1776-ban gondoskodtak, s ez az új tanterv is csak a gymnasiumi tárgyakra terjedt, helyet szorítván a nemzeti történelem s földrajz elemeinek, valamint a magyar nyelvű fogalmazásnak is.” (VÁCZY 1915, 72.)
- (421), (481), (572), (732) *Megírtam az anyámnak mindent [...] felelete / anyám' levele [...] új levél / Anyámnak megírtam [...] anyám' második levelét vevém*: (az említett májusi–júliusi levélváltás elveszett vagy lappang.)
- (481), (572), (731) *melly az atyám' parancsáról emlékezék / a' melly fordítást atyám parancsolt*: l. alább: Gellert.
- (572), (731) *Deguignes*: Joseph De Guignes (1721–1800) francia orientalista. Említett négykötetes műve: *Histoire générale des Huns, Turcs, Mongols at autres Tartares* (Párizs, 1756–1758).

- (170), (421), (481), (572), (731) **Pray György** (1723–1801): jezsuita történetíró, az egyetemi könyvtár őre, nagyváradi kanonok. Említett, a magyar kritikai történetírást meghatározó műve: *Annales veteres Hunnorum, Avarum et Hungarorum...* (Bécs, 1761).
- (170), (421), (453), (481), (572), (732) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. Említett értekezése: *Abhandlung über die Religion* ('Értekezés a vallásról', in: *Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet), Kazinczy fordításának címe: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság?* Említett meséi: *Fabeln und Erzählungen* (1746–1748; ennek egykorú fordítása Kónyi Jánostól: *Gellert professzornak erkölcsös meséi és előbeszélései* [1776]). (→ 11. jegyzetmező)
- (170) **Terbes István**: a grammatikai osztály tanítója volt 1773–1774-ben.
- (170) **Beleznayhoz Pilisre, Pestre, Aszódra**: vagyis Beleznay Miklós (1723–1787) tábornokhoz és református főgondnokhoz, majd Aszódra a Podmaniczky családnak. Aszód a Podmaniczky család birtokközpontja volt, ahol a család két kastélyt is birtokolt. (→ 12. jegyzetmező)
- (170), (453), (481), (572), (732) **Puky Ferenc**: jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Puky László testvére.
- (454) **Szent Istváni terminus** (rég.): aug. 20-ához kötött (törvénykezési) időszak.
- (454) **Dolyán** (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (170), (454) **Losonc** (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (454) **Pestre, Péczelre Rádayhoz [...] Bugyit: Pécel** a Ráday család birtokközpontja: → 45. jegyzetmező; **Bugyi** (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.) a Beleznay-uralalom része, 1773-ban a református egyházi gyűlés helyszíne. (→ 12. jegyzetmező)
- (421), (481) **Professor**: Öry Filep (Fülep) Gábor.
- (453), (572), (731) **Öry Gábor** (Filep; Fülep) (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. **Felesége**: Szilágyi Anna, Szilágyi Sámuel lánya, Márton testvére. (→ 15. jegyzetmező)
- (453) **paradíroz** (fr., rég.): parádézik, ünnepeletti magát.
- (421), (453), (481), (573) **Losonczi István** (1709–1780): teológiai doktor, nagykőrösi református gimnáziumigazgató. A számos kiadást megért és Sárospatakon is tankönyvként használt műve: *Hármas kis tükör, mely I. A szent históriát, II. Magyarországot, III. Erdély országot, annak földével, polgári állapotával, és históriájával, gyenge elmékhez alkalmaztatott módon, a nemes tanulóknak, summáson, és világosan elő-adja és ki-mutatja* (két térképpel; Pozsony, 1773).
- (731) **Kis-Tükör**: l. fentebb: Losonczi István.
- (453) **Landerer' emberei**: nyomdászok. Landerer János Mihály (1725–1795) nyomdász és könyvkiadó, Kassán 1775–1794 között működtetett nyomdát. (→ 17. jegyzetmező)
- (421), (453), (573), (732) **Klein Efraim** (írói álneve: Fémer Kilián): kassai evangélikus rektor. Egyetlen ismert magyar munkája: *Mindennapi közönséges és barátságos levelek, a levélírásban gyakorlatlanoknak kedvéért s hasznokért követelésre való például kibocsátottanak Femer Kilián által* (Pozsony, 1776). A magyar nyelv tanítását egy latin nyelvű magyar nyelvtanban szorgalmazta: *Specimen enucleationis grammaticae Hungaricae* (Pozsony–Kassa, 1776).
- (573), (732) **anagramma** (gör.): egy szó betűinek felcserélésével alkotott másik szó.
- (421), (453), (573), (732) **még időtlenebbé tette / nevetséges magyarságával még rontott is / német magyarságával czifrázgatta meg / felczifrázta németes magyarságával, de vétkeimet igazítás nélkül hagyta**: e műből Toldy és Váczy is szemelgetett elírásokat, tévedéseket, pl.: „[b]ajos megmondani, hogy a tudatlanság vagy sietés miatt ejt-e oly hibákat, mint midőn Magyarországot nyugatról Tótországgal határoltatja [...]” (VÁCZY 1915, 70; vö. TOLDY 1987, 199–201.)
- (421) **Cornides Dániel, I.** (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Említett műve: *Bibliotheca Hungariae, sive Catalogus Scriptorum de rebus omnis generis Hungariae adnexarum provinciarum gentiumque finitimarum, tam typis publice editorum, quam manu exaratorum* (Pest, 1792). (→ 26. jegyzetmező)
- (421) **Szentgyörgyi** István (1736–1799): sárospataki professzor. (→ 15. jegyzetmező)
- (454) **Szentesi János** (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (454), (482), (573), (732) **Quas tu ibi merces proponis?** (lat.): 'Miféle portékát árulsz itt?'
- (482), (573), (732) **a' metszve szöllani szerető Professor / a' metszve szöllani szerető Eloquentiae Professor / Az a' Professor...**: Szentesi János. *Eloquentiae Professor* (lat.): az ékesszólás tanára.

(573) *H- és Sz- kártyázó társakat*: Halász és Szemere Albert (1760–?). (→ 15. jegyzetmező)
 (421), (454), (482), (573), (732) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő. (→ 12. jegyzetmező)

17. jegyzetmező: 1776–1779. főiskola

71. *Ér-Semjén, 12. Jul.* 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
 86. *Az én életem...* (419–420, 421–422)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (456)
 88. *Pályám' Emlékezete [I.]* (482)
 90. [Pályám emlékezete III.] (573)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (733)

1776 nyarán Kazinczy letette utolsó vizsgáját logicából, ezzel befejezte a kollégium középfokú osztályait (→ 15. jegyzetmező). Osztálytársaival együtt először Kazinczyt sem engedték át az 1776. februári első logica-vizsgán (*lat.: censúra*), így csak nyáron fejezhette be gimnáziumi tanulmányait. Így Kazinczy **ősszel** ment tovább a főiskolai osztályokba, ahol „publicus”-ként tanult. A kollégiumi oktatás legfelső szintje két részre tagolódott: az egyik a papi pályára készülő *togátusok* (akik a kollégiumban lakva tógát viseltek), a másik a világi pályára lépő *publicusok* (nem togátusok) tanulak. 1776-ban Kassán megjelent nyomtatásban Kazinczy második munkája, Beszenyei György *Der Amerikaner* c. művének fordítása: *Az Amerikai Podotz és Kazimir' keresztényen vallásra- való meg-térése. Németből magyarra fordítottat Kazinczi Kazinczy Ferencz által* (továbbiakban: KAZINCZY, *Amerikai* 1776).

Háttér – 1776.

Aug. 5-én Mária Terézia Ürményi József kancelláriai tanácsos javaslatára 9 tankerületre osztotta az országot (eltérve a vármegyei rendszertől), élükre tanügyi főigazgatókat és népiskolai tanfelügyelőket állított, akiknek a jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedt, felsőbb hatóságuk a helytartótanács tanulmányi bizottsága volt. **Nov. 1-jén** Pozsonyban megnyílt az első hazai (németül játszó) kőszínház.

1777.

Ápr. 13-án Mária Terézia-ellenes szövetséget kötött II. Frigyes porosz király és II. Katalin orosz cárnő. **Aug. 22-én** Mária Terézia kiadta a hazai közoktatást átfogóan, felvilágosult szellemben szabályozó rendelkezést, Ürményi József, Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám alkotását, a *Ratio Educationis*, amely állami irányítású egységes iskolarendszert hozott létre és az egyházi iskolák állami felügyeletét rendelte el. Az állami beavatkozás ellen tiltakoztak a református kollégiumok. (A reform anyagi háttérét az eltörölt jezsuita rend vagyona biztosította.) **Szept. 26-án** a királynő áthelyeztette a nagyszombati egyetemet (és vele a volt jezsuita nyomdát és könyvtárat) a budai várba (hivatalosan azonban csak 1780. jún. 25-én). **Novemberben** Nagyszombatban jogi és teológiai királyi akadémia nyílt. **Az év folyamán** megjelent Beszenyei György *A filosofus* c. vígjátéka; Benyák Bernát, a pesti piarista gimnázium tanára vitát rendezett a filozófia magyar nyelvű oktatása mellett érvelve.

1778.

Jún. 6-án a királynő rendelettel visszacsatolta Magyarországhoz a Temesi bánságot. **Az év folyamán** megkezdte működését az egri líceum obszervatóriuma; megjelent Beszenyei György *Magyarság* c. munkája.

(170), (422), (456), (482), (573), (733) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. jegyzetmező)
 (170) *Szathmári (Paksi) Mózes*: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
 (456), (733) *Óry Fülep (Fílep) Gábor* (1739–1823): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
 (421), (456), (573), (733) *Szilágyi Márton* (1748–1790): Szilágyi Sámuel (I.) fia, sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(419) *Szent Pál napkor*: jún. 29.

(419) *oeconomiai* (gör.): gazdasági.

(419) *excellens* (lat.): kitűnő.

(420) *Az a' levél, a' mellyet az anyámnak íra egy Professor, kézzel tapinthatóvá tevő, hogy velünk igazságtalanság történt*: az említett levelet Öry Fülep Gábor írta Kazinczy anyjának, de nem a nyári, hanem a téli vizsgaidőszak után, 1776. febr. 6-án. Itt közöljük a levél teljes szövegét, * -gal jelölve Kazinczynak a levélhez írt jegyzetét és a jegyzetelt helyet is:

„Tekintetes Aszszony

Kiváltképen való Drága Nagy Jó Aszszonyom!

A' Ferentz Promotiójának [felsőbb osztályba lépésének – O. L.] nem elmulása, hanem csak egy kevéssé tovább való haladása, igaz ugyan, hogy nem épen az ő érdemtelen voltáért, /:noha a' bizonyos, hogy őis jobb lehetett volna:/* mint inkább azért esett, hogy ötet magánosan promoveálván [felsőbb osztályba léptetvén – O. L.], tartottunk attól, hogy valami módon, tanuló társai előtt, oly irigységben, 's gyűlötségben eshetnék, a'mellyből kedvetlen dolgok is következhetnének. Azomban előttünk forgott az is, hogy ő kivált még, idejére nézve, ha kevés ideig a Logicusok között maradnais, semmi kára benne nem forgana, sőt hasznára szolgálna. Nem hogy hát Ötet, a' mint a' Tek. Aszszony, méltóztatik felvenni a' tanulástól akartuk volna idegeníteni, de sőt inkább ez által, még nagyobb szorgalmatosságra igyekeztünk serkenteni. Ez úgys látszik, hogy ő ezen, már maga megis nyugodott. Annyivalis inkább mivel még a' Logicát ezutánis kívánna tanulni T. Szentgyörgyi István Uram alatt. A' ki pedig most, betegsége miatt sem ezt sem más tudományokat nem taníthat. Avagy csak addig azért, míg ö[k]e[m] megépülhet, 's taníthat, szükségesnek tartottuk, 's tartjuk, Ferentznekis a' többekkel ott való maradását. Melly aránt, maga sem fog a' mint nekem jelentette, másképen gondolkodni. Méltóztasson azért az Aszszonyis ezen jó igyekezetünkben velünk egyetérteni, és bennünket, minden helytelenségre czélzóó szándeknak gyanúja alól kimenteni. Mert mi ugyan mindnyájan, 's különösen pedig magam felől jó Lélekkal írhatom, hogy a' Tek. Aszszony Kedves Fiainak előmeneteleket tellyes tehetségünk szerint munkálkodjuk. Mellyek után, midőn Feleseggemmel együtt alázasosan tiszteljük a' Tek. Aszszonyt 's Uri kedveseit, magamat tapasztalt Uri favoriban rekesztvén, allandó tisztelettel vagyok, sietve S.Patakon d. 6. Febr. 1776.

A' Tekintetes Aszszonynak –

mindenkori alázasos szolgálja
Öry F. Gábor
mk.

* Tíz esztendeje már hogy ez rajtam történt, és így fel-indúlt vérem egészen le tsendesedhetett, 's le is tsendesedett egészen. De igaznak kell lennem magam eránt is. Prof. Öry Uram itt szemtelenül hazud. Én ezenn a' Censurán oly szerentsésen feleltem minden kérdesekre, mintha arra maga felelt volna a' Philosophiæ Professor. A' min az egész Classis fel-akadt, azt én fejttem-meg: de azért ezt nem tulajdonítom érdemnek, mert a' kérdés olyan volt, a' mellyet a' Classis nem tartozott tudni, és én is csak onnan tudtam hogy talám két héttel az előtt Bruckernek a' Hist. Philosophicáját olvasgatván, fris emlékezetembe' volt a' tudakozott Sectának eredete. Egy szóval, nem voltam ugyan készületlen, de szerentsés feleletemet inkább csak hazárdnak tulajdonítom: Öry Pr. Uram itt is jelét mutatja, mint tud *simulálni*.

Kassán 28. Febr. 1786.”

(MTAKK Lev. 4^o 29.)

(420) *magokat exlexeknek tekinthették* (lat.): azaz törvényen kívülinek, kiközösítettnek. A fenti levélben említett sikertelen és a nyári sikeres vizsga között, tehát február végétől június végéig tarthatott a diákság e sajátos szabadsága.

(420) *Kartigámokat*: népszerű szerelmes románokat; a *Kartigám* Mészáros Ignác fordítása. (→ 11. jegyzetmező)

(420) *A' Censúrákor Prof. Szent-Györgyi halálos betegségben feküdt, 's most már lábadozott*: l. a fenti levelet.

- (421), (456), (573) *Gyürky István* (?–1807): referendárius, szeptemvir, nógrádi alispán, Torna (1799–1802) és Torontál (1802) vármegyei főispán. Felesége: (Ócsai) Balogh Johanna (korábban Ambrózy Gáborné); fia: Gyürky Pál.
- (456) *Szilasy József* (1755–1836): szeptemvir (1819), zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), koronaőr (1836). „Két öccse” közül csak Szilasy Ferenc (I.) ismert. Említett gyermekei: Szilasy Ferenc (II.), Terézia (Csoma Zsigmondné), Mária (Péli Nagy Andrásné).
- (456) *Szilasy Ferenc, I.* (1759–1782): Szilasy József testvére.
- (421) *Podmaniczky Sándor, II.*, báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársá. Később a pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (421) *Párniczky Mihály* (?–1834): kamarai titkár, királyi tanácsos. Kazinczy sárospataki diáktársá.
- (421) *Pulszky Dániel*, báró (1759–1817): tábornok. Három fivére volt: Károly (1756–?), Miksa és János.
- (421) *két Kántor Urak*: (e testvérpárról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *Gombai István*: (Kazinczy sárospataki diáktársáról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *Richter*: (Kazinczy sárospataki diáktársáról további adatokat nem találtunk.)
- (421) *a’ Semlyéni templom’ mennyezetéről azt a’ szép sast festegetém*: a Boda Gergely asztalos után készült rajzot l. a [Sas] c. feljegyzésben.
- (421) *cirkalom* (rég.): körző.
- (421) *Penther*, Johann Friedrich (1693–1749): német építész. (→ 14. jegyzetmező)
- (422) *az effekt frappant volt* (lat.): ‘az eredmény hatásos volt.’
- (422) *naturalistaság* (lat.): természethű ábrázolás.
- (422) *regálpapiros* (lat., rég.): finom papír.
- (422) *roll* (fr.–ném.): tekerecs.
- (422) *perspectivai rajzolat* (lat.): távlati, térbeli ábrázolás sík lapon.
- (422) *Clavigo*: Goethe drámája. (→ 40. jegyzetmező)
- (456) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok és református főgondnok. (→ 12. jegyzetmező)
- (456) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (456) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő. (→ 12. jegyzetmező)
- (482) *azon Professorhoz*: Szilágyi Márton.
- (422), (456), (482), (573), (733) *írassak társaimmal verseckéket elébe / írassak társaimmal gratuláló verseket, tegyek elébe egy Ajánlást az anyámhoz / barátimmal írassak elébe verseket*: Kazinczy a munkát anyjának ajánlotta (vö. KazLev, 1/5, Kazinczy–anyjának, 1776. febr. 16.), ezután következett egy előszó, majd Kazinczy Dénes és László, Terhes István, Torma Mihály, Barczafalvi Szabó Dávid és Dobay Dániel latin és magyar versei.
- (422) *Puky Ferenczet haza kelle küldenünk, nagyatyjához Consil. Darvas Úrhoz*: Puky Ferenc felesége Darvas Zsuzsanna, apósa Darvas Ferenc volt, így az említett consiliárius Darvas úr Puky feleségének nagyapja, *Darvas József* nógrádi alispán, Szirmay Zsuzsanna férje. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (422) *Pécel, Pilis*: a Ráday és a Beleznay család birtokközpontjai. (→ 45. jegyzetmező) (→ 12. jegyzetmező)
- (170), (456) *Landerer János Mihály* (1725–1795): nyomdász, könyvkiadó, a második budai nyomdásznak, Landerer János Sebestyénnek a fia. A család Budán (1723–1817), Pozsonyban (1751–1808), Kassán (1775–1794) és Pesten (1783–1854) üzemeltetett nyomdát, így az ország legjelentősebb könyvkiadója volt. 1764-ben megindította az első magyarországi napilapot, a *Pressburger Zeitungot*, később elvállalta az *Orpheus* kiadását is. 1784-ben nemességet kapott.
- (573) *Gellert’ Értekezése*: Christian Fürchtegott Gellert (1715–1769) német költő és író Kazinczy által fordított teológiai értekezése: *Mi veszedelmesb, a hitetlenség vagy a babonáság?* (*Moralische Vorlesungen*, 1770, V. kötet). (→ 11. jegyzetmező)

(733) *famam extendere factis* (lat.): idézet Vergilius *Aeneis*éből (X. 468): „tettekkel gyarapítani hírét.”

18. jegyzetmező: 1777. az első bécsi út

- 7. Nemes büszkeség (23–24)
- 16. Feldolgozni valók (44)
- 20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának (47)
- 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
- 86. Az én életem... (422–424, 425, 437–438)
- 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (456–457, 458)
- 88. Pályám' Emlékezete [I.] (484)
- 90. [Pályám emlékezete III.] (574–575)
- 92. [Pályám emlékezete V.] (689)
- 93. [Pályám emlékezete VI.] (733–736)

1777. március. Kazinczy első, 5 napos bécsi útja. Kazinczyt a nagybátyja vitte magával egyik hivatalos útjára. Kazinczy András Zemplén vármegye megbízásából járt Pozsonyban és Bécsben, a küldöttség további tagjai Szirmay Tamás Antal, Bernáth Ferenc és felesége, Jósa László és Beck Pál voltak. „Az ő [ti. Szirmay Tamás Antal] szolgálata alatt hozatott-be az Urbárium; 's ekkor 's az ő kérésére történt, hogy a' nagy Zemplény, melly addig öt Járásból állott, hatra osztassék, mellyet hogy annyival bizonyosabban lehessen megnyerni, Szirmay Tamás Antal és Kazinczy András 1777. Martziusban Pozsonyba útaztak Albert Szász-Tesseni Herczeghez, Magyar-ország' Királyi Helytartójához. A' kérés teljesítetett.” (Kazinczy autográf kézirata, *A' Szirmay-ház a' Magyar Nemzet' Európába költözése olta a' mai időkig*, MTAKK K 636/I, 46a.) Magyarország helytartója – és nem nádora – 1765 és 1780 között *Albert Kázmér* (1738–1822) szász-tescheni (sax-tescheni) herceg volt. (→ 8. jegyzetmező)

(170), (422), (456), (483), (574), (733) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja („*onkelem*”). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(170), (422), (456), (484), (574), (733) *Szirmay Tamás Antal* (1732–1789): Zemplén vármegye alispánja (1767–1785), országgyűlési követe (1765), udvari tanácsos. Szirmay László (I.) fia. Felesége: Beniczky Honoráta (?–1804). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(574) *Szirmay László, I.* (1701–1776): Kazinczy nagyanyjának, Szirmay Teréziának (I.) testvére. Zemplén vármegyei alispán (1740-től), udvari tanácsos. Ifjú korában evangélikusról katolikus vallásra tért át. Szirmay András (I.) fia, László (II.) és Tamás Antal apja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(574) *Szirmay László, II.* (?–1808): Zemplén vármegyei alispán (1785–1794), tanácsos. Szirmay László (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(574) *Topolóka* (Zemplén vm.): ma Topol'ovka (SZK).

(170), (422), (456) *Bernáth Ferenc és felesége*: Bernáth Ferenc (1741–?) Zemplén vármegyei alispán (1785–1799). 1798-ban egy megyegyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. Bárczay Ferenc (II.) apósa, Bernáth József testvére. Felesége *Szirmay Zsuzsanna*. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(170), (422), (456) *Jósa (Józsa) László (Pankotai) és felesége*: zempléni birtokosok.

(170), (422) *Beck Pál* (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. Téglási kastélya körül nevezetes angolkertet alakított ki. Csokonai pártfogója, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben a Habsburgok trónigényének jogosságát kétségbe vonó ellenzékiek egyik küldöttje a porosz és szász udvarnál. Felesége Bárczay Anna (Náni).

(170) *Török István, I.*: sárospataki diák. (→ 15. jegyzetmező)

(422) *Argenis*: a latinul alkotó skót író, költő, John Barclay (1582–1621) lovagregénye (1621).

- (423) *Orosznak, a' második Al Ispánnak általadbassa a' pecsétet*: ha a vármegye hivatalos pecsétjét őrző első alispán elhagyta a vármegye területét, akkor át kellett adni a pecsétet a második alispánnak. Zemplén második alispánja 1773–1777 között (*Csicseri*) **Orosz János** volt.
- (423) *vilcsur* (rég.): nagy bundakabát.
- (484), (574), (733) *Gessner*, Salomon (1730–1788) svájci-német író, idillköltő, festő. (→ 14. jegyzetmező)
- (574), (733) *Göttingi Musen-Almanach / Göttingi Zsebkönyv* (ném.–arab): Göttinger Musenalmanach, a Göttinger Hainbund német írói csoport 1770-től kiadott évkönyve. (→ 14. jegyzetmező)
- (423), (458), (484), (574), (733) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (47), (423), (425), (458), (484), (574), (733) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író, műfordító, filozófiaprofesszor. 1772-től Anna Amália weimari hercegnő gyermekeinek (köztük Károly Ágostonnak) nevelője. A fiatal Kazinczy költészetének egyik legfőbb ihletője (pl. *Az áldozó* c. Kazinczy-vers), és meghatározó hatással volt rá Adelung szemléletével szemben álló nyelvfelfogása is. Említett művei: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768, Geysér rézmetszeteivel Oeser után; a műhöz Agricola után John is készített metszeteket); *Comische Erzählungen* ('Vidám történetek', 1765); *Geschichte des Agathon* ('Agathon története'; 1766–1767, 1773, 1794); *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770; Geysér 11 rézmetszeteivel Oeser után; Kazinczy fordítása: *Sokrates Mainomenos az az a' Szinopei Diogenes' dialogusai*, Pest, 1793, [a fordítás 1790-ben készült]); *Oberon* (regényes eposz; Lipcse, 1781). Kazinczy fordításai még: *A' szalamandrín és a' képszobor* (Kazinczy Ferencz' Munkájai, 8. kötet, 1816; Teleki József [I.] arcképével); *Wieland Adelung ellen: Mi a' Tiszta Németség?* (*Wielands Werke Supplem. VI. Band.*) *Tűkörül azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezzetik: Mi a' Tiszta Magyarság? – 's intésül a' szere felett merészeknek* (Felső Magyar-Országai Minerva, 1825, 269–286; [Verseghy Ferenc ellen]); *A' Bölcsék' köve* (kéziratban maradt).
- Kazinczynak a Wieland-művek megismerésére vonatkozó állításait összefoglalva*: a *Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának* c. feljegyzése szerint Kazinczy Nedeczky Beóthy Franciscától 1776-ban kapta ajándékba *Die Dialogen des Diogenes* (Lipcse, 1770; „Geysérnek sok rezeivel Oeser után”) c. Wieland-kötetet, vagyis 1777-ben a bécsi út idején, a *Musarion oder die Philosophie der Grazien* (Lipcse, 1768) c. kiadvány vásárlásakor már ismerte Wieland, Geysér és Oeser nevét. Ezzel szemben a [*Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig*], *Az én életem...* és a [*Pályám emlékezete III., VI.*] szerint nem ismerte Wieland, Geysér és Oeser nevét (a *Pályám' Emlékezete [L.]* hallgat erről). A [*Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig*] és *Az én életem...* egyúttal azt is állítja, hogy csak később kapta ajándékba Nedeczky Beóthy Franciscától *Diogenest* – ez utóbbi munka ismeretéről viszont a [*Pályám emlékezete VI.*] hallgat.
- (47), (425), (458) *Nagy Kázmér / Kázmér*: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel'ky Kazimír (SZK). Szlovák többségű település volt, ahol 1770-től Beóthy Franciska és férje, Nedeczky Nepomuk János, majd Kazinczy apósa, gróf Török Lajos is birtokos volt.
- (47) *Nedeczky Nepomuk János*: Zemplén vármegye főjegyzője (1766) és alispánja (1777–1785).
- (425), (458) *Nedeczky Jánosné Beóthy Franciska, I.*: 1770-től nagykázméri birtokos.
- (47), (484), (574), (733) *Geysér*, Christian Gottlieb (1742–1803): német rézmetsző, könyvillusztrátor. Oeser festményei után készült, említett rézmetszetei Wieland következő műveiben találhatók: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* (Lipcse, 1768); *Die Dialogen des Diogenes* (Lipcse, 1770).
- (47), (484), (574), (733) *Oeser* (Őser), Adam Friedrich (1717–1799): pozsonyi származású német klasszicista festő, szobrász, rézkarcoló, a drezdai, majd a lipcsei művészeti akadémiák tanára, ill. igazgatója, Winckelmann és Goethe rajztanára és barátja. Kazinczy a tervezett Messiásfordításához egy festményt rendelt tőle: *Gábrriel és Eloa* (1794). Említett festményei Geysernél fentebb említett Wieland-kiadásokban találhatók. (E festmény sorsáról: → 66. jegyzetmező, [1802. júl. 9.])

- (733) *Baranyi és Bossányi: Baranyi* Gábor (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe (→ 3. jegyzetmező); és *Bossányi* Ferenc (II.) (1703–1786), Kazinczy nagypapja (→ 4.1. *Családja/Bossányi*).
- (23), (438), (734) *K. A. / Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (23), (438), (734) *S. P. / S. Pál*: Soos Pál I.: Kazinczy András (II.) patvarista társa volt. Szirmay Terézia (II.) férje, Soos Pál (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (23), (437), (734) *Z. G. / Zámory Gábor*: Zámory Gábor, Zemplén vármegyei főjegyző.
- (23), (44), (437), (734) *Generális Gróf A. / Almási Generalis és né / Gróf A. / Kapitány Gróf* –: gróf Almásy József Ignác (1726–1804): a hétéves háború huszár ezredese, tábornok. 1771-től gróf. Első felesége báró *Splényi Janka*, második báró Splényi Teréz (?–1830).
- (23), (44), (437), (734) *Sookut / Sókút* (Zemplén vm.): ma Sol (SZK).
- (437) *quártélyoz* (ol.–ném., rég.): kvártélyoz, katonaságot polgári lakásokba szállásol.
- (438) *convert* (lat.): teríték.
- (438) *credenz* (ném.): kredenc, konyhaszekrény.
- (24) *P[rincij]pális* (lat.): a joggyakornok főnöke, hivatali előjáró.
- (24) *ettiquett* (fr.): etiquette, illemszabály.
- (24) *Coclesek*: római hősök; Horatius Cocles római hős a Porsenna elleni háborúban (i. e. 6. sz.) tűnt ki.
- (734) *az 1790diki Dietán mostani Fejdelmünk is, tettét javalva, nevezte el **** Apostolának*: a *Diétai Dolgok, Kazinczy András* c. feljegyzés szerint az akkori trónörökös, a későbbi I. Ferenc a „közönséges nevetés tárgyá”-vá lett gróf Batthyány Józsefet nevezte Kazinczy András apostolának. E szöveg szerint azonban éppen fordítva, Kazinczy Andrást nevezte el Batthyány apostolának I. Ferenc. (Vö. még: *KazLev*, 6/1348, *Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom*, 1808. szept. 5.) (→ 54. jegyzetmező)
- (423), (456), (484), (574), (735) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).
- (423), (457), (575), (689), (736) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. jegyzetmező)
- (575), (689), (736) *Beleznay Miklós* (1723–1787): tábornok, a református egyháztanács elnöke, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka. (→ 12. jegyzetmező)
- (575), (689), (736) *Gratzné*: báró Grass Frigyesné, Mária Terézia udvarhölgye, Bessenyei támogatója. (→ 12. jegyzetmező)
- (423), (457), (575), (689), (736) *[Bessenyei] képét, pasztelben e vagy olajban / pastellben festett képe*: míg a *[Pályám emlékezete]* szövegei egyértelműen pasztellképet (színes kréta- vagy ceruzarajz) említenek, addig *Az én életem...*-ben és a *[Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiájá]*-ban bizonytalanság tapasztalható, hogy a portré „pasztelben e vagy olajban” készült. Kazinczy információja szerint a kép Pusztakovácsiba (Bakonszeg), Bessenyei utolsó lakhelyére került: „Járna végére Uram Öcsém [...], hogy Bessenyei Györgynek Gardistakori képe meg legyen e még Kovácsiban Ujfalu mellett? 's kitől kellene azt kölcsön kérni a' lemásolás végett.” (*KazLev*, 11/2564, *Kazinczy Ferenc és Szemere Pál – Kölcsey Ferenchez, Széphalom*, 1814. jan. [4–6.])
- (689), (736) *Salzburgi Érsek*: gróf Hieronymus Joseph Franz de Paula Colloredo (1732–1812): osztrák főpap, 1772-től haláláig Salzburg érseke, a salzburgi szabaddóműves páholy nagymestere.
- (689), (736) *Bessenyei a' professiót a' Salzburgi Érsek' kezébe [...] 's lovas cseléd vitte ki a' bírt, mungyárt a' tett' végével, Szépkútra / ...'s a' bírt Szépkútra nyargalva vitte ki egy Udvari-cseléd*: Bessenyei 1779. aug. 15-én vagy 16-án tért át katolikus hitre, és – Kókay György szerint – a hitvallás (*lat.*: *professio*) hírét „maga a salzburgi érsek vitte meg Schönbrunnba Mária Teréziának, aki az írónak évi 2000 Ft kegydíjat juttatott.” (KÓKAY 2000a, 45.) A *Boromus Szent Károly* templom: Karlskirche; a Borromei Szent Károlyról (Carolus Boromeus) elnevezett római katolikus barokk templom Bécsben (elkészült: 1737-ben).
- (736) *pensio* (fr., rég.): nyugdíj, kegydíj.
- (736) *scriptor* (lat.): írnok, titkár.

- (736) *Udv. Bibliotheca*: az egykori császári könyvtár Bécsben (ma: Österreichische Nationalbibliothek).
- (736) *francia Materialisták*: a világ anyagiságát hirdető filozófusok (pl. Holbach).
- (423) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. (→ 69. jegyzetmező)
- (423) *Laingrübener Induszinir-Academia*: bécsi mérnökképző főiskola.
- (423) *fiacre* (fr.): fiaker, bérkocsi.
- (423) *pikkíroz* (fr.–ném.): csipked, sért.
- (423) *Bernoulli*, Daniel (1700–1782): a fizika, az anatómia és a botanika tanára Bázelen, a matematikus Jacob Bernoulli fia.
- (423) *Jósefváros*: Josefstadt, Bécs városrésze.
- (423), (457), (689), (736) *Báróczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (423), (457), (689), (736) *Barcsay Ábrám* (1742–1806), költő, testőr, ezredes. (→ 22. jegyzetmező)
- (457) *Czirjék Mihály* (1753–1797): testőríró. (→ 29. jegyzetmező)
- (423) *Császári kriptába [...] Capucínusok' Kincstárját*: a bécsi ferences templom (Kapuzinerkirche) alatt található a Habsburgok kriptája (Kaisergruft), itt nyugszik I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765) német-római császár is. A kolostorban képtár és kincstár is található.
- (423) *Szent István-templom*: Stephansdom. Itt tért át reformátusról katolikus hitre Kazinczy anyai nagypapja, Bossányi Ferenc (II.). (→ 2. jegyzetmező)
- (423), (575), (689), (735) *Szépkiút*: Schönbrunn; bécsi barokk kastély és ennek parkja, amelyben pálmaház és állatkert is volt.
- (735) *Szépkiúton végig járánk a' szobákat [...] Francia Királyné' képét*: Schönbrunnban a 12. szobában (ún. gyerekzsoba) látható Mária Terézia 11 lányának, köztük Mária Antóniának az arcképe.
- (735) *Maria-Antonia*: Mária Antónia, Marie Antoinette (Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án a forradalmi törvényszék ítélete alapján kivégezték.
- (424) *menagerie* (fr.–ném.): állatkert.
- (424), (456), (484), (574), (735) *Alföldi Iskola*: a németalföldi (flandriai és hollandiai) festők csoportja, többek között: Rembrandt, Rubens, Van Dyck, Van Huysum, Bosch és a Brueghelek. Kazinczy itt az *Olasz Iskolával*, vagyis az itáliai reneszánsz festészettel állítja szembe őket.
- (424), (456), (484), (574), (735) *Denner/Donner Boldizsár*: Balthasar Denner (1685–1747), német realiztikus portréfestő. Említett műve vélhetően: *Portrait eines alten Mannes, in derselben Weise wie das vorige behandelt* ('Egy idős ember arcképe, akiben a bölcsességet az idők érlelték meg'). (Másik említett portréját nem sikerült azonosítani.)
- (424), (456), (484), (574), (735) *Van Dyck*, Anthonis (1599–1641): flamand arcképfestő, Rubens tanítványa, angol udvari festő. Az itt említett műve: *Ein junger bärtiger Mann* ('Egy fiatal szakállas ember').
- (424), (456), (574), (735) *Van Huysum*, Jan (1682–1749): holland rokokó tájkép- és csendéletfestő.
- (484), (735) *egy kakast, mintha élne; egy csomó virágot*: utalás Huysum csendéleteire.
- (424) *Rosa* (Róza), Josef (1726–1805): bécsi tájképfestő, rézmetsző, a császári képtár igazgatója (1772-től). Katalógusa: *Gemählde der k. k. Gallerie* ('A Császári és Királyi Galéria festményei'; Bécs, 1796).
- (424) (*Gemählde der k. k. Gallerie: Wien, 1796. II. Band, Seite 52.*) *Nro 4. áll* (ném.): 'Császári és Királyi Galéria festményei [c. katalógus]: Bécs, 1796. II. kötet, 52. oldal'-án a 4-es szám alatt áll.
- (424), (484), (574), (735) *Hoogstraten*, Samuel van (1627–1678): holland festő, Rembrandt tanítványa. Említett képe: *Alter Mann am Fenster* (1653; 'Öregember az ablaknál'; Kunsthistorisches Museum, Bécs).
- (456) *Zsidófej*: Hoogstraten *Alter Mann am Fenster* c. festménye.
- (574), (735) *Hondekoeter*, Melchior (1636–1695): holland csendélet- és madárképfestő.
- (574), (735) *Steinwick / Steinwyck*: Hendrik van Steenwijck (idősebb) (1550–1603): holland architektúrafestő (vagy a fia, Hendrik van Steinwick (1580–1649), aki főleg az antwerpeni székesegyházat festette).

- (424), (456), (574), (735) *Correggio* (eredetileg: Antonio Allegri) (1489–1534): itáliai reneszánsz freskó- és oltárképfestő. Említett képei: *Jupiter és Io* (1531; Bécs, Kunsthistorisches Museum), *Ívfaragó Amor*. (Több Madonna-képet is festett.)
- (484), (574), (735) *Rubens*, Pieter Pauwel (1577–1640): flamand festő. Itt említett festményei: *Franz Xaver die Todten erweckend* ('Xavéri Ferenc a holtakat feltámasztja'); *Die Teufel-ausstreibung. Der heilige Ignatius von Loyola steht in einer grossen Kirche an Altare* ('A kísértő ördög. Loyolai Szent Ignác áll egy nagy templom oltáránál'). („A' Bétsi Bellvederben sok szép darabjai vannak, mellyek közt leg-nevezetesebb az a' két Tábla, melly oda az Antverpiai Jésuitáktól hozatott. Eggyikén a' Jesuita Szent Ferentz úzi az ördögöket.” [Magyaráztatja az esméretlenebb szóknak, KAZINCZY, Bácsmegyeynek 1789.]
- (424) *persifflíroz* (fr.–ném.): gúnyol.
- (424), (575), (689), (736) *Theresia / Maria Theresia*: Mária Terézia.
- (424), (575), (736) *Udvári Kápolna*: a bécsi Burgban lévő kápolna (itt ravatalozták fel a Habsburgokat is).
- (575), (736) *fekete hét*: a katolikus nagyböjt ötödik, húsvét előtti hete. Vasárnapján a feszületet és a főoltárt egy fekete vagy lila lepellel takarják le.
- (736) [*Mária Terézia*] *özvegysege*: a királynő férje, I. (Lotaringiai) Ferenc 1765-ben halt meg.
- (424) *Burg*: a bécsi királyi palota.
- (424) *machina* (lat.–ném.): szerkezet.
- (424) *Szarvas*: bécsi fogadó.
- (424) *Girincsen ebédlénk Fő-Ispánunknál*: Zemplén vármegyei főispánja gróf Döry Ferenc (?–1778) a zempléni Girincsen 1730-ban építtetett kastélyt (Döry Ferenc: → 19. jegyzetmező).

19. jegyzetmező: 1777. bibari installáció

86. Az én életem... (426–427)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irrt Autobiographiája 1785ig] (457–458)

- (426) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán (1757–1778), kamarás, tanácsos, főpohárnokmester (1771–1778). 1766-tól gróf. Felesége Sennyey Klára, fia Döry Gábor, lánya Andrassy Istvánné Döry Teréz. A zempléni Girincsen 1730-ban építtetett kastélyt.
- (426), (458) *Andrassy István*, gróf (?–1812): Bihar (1776–1778) és Borsod vármegyei (1778–1784) főispán. 1780-tól gróf. Első felesége Döry Teréz (Döry Ferenc lánya), második Festetics Mária, utóbbiútól született fia: Andrassy György.
- (458) *Monok* (Zemplén vm.): a 17. sz. közepétől az Andrassy grófok birtoka volt.
- (426), (458) *Varjas János* (1721–1786): debreceni tanár. Csákvári, kecskeméti, debreceni és külföldi egyetemi tanulmányai után 1750-től Kecskeméten igazgató és tanár, 1752-től haláláig a teológia tanára a debreceni kollégiumban. Kölcsey és Szemere kigúnyolta a *Mondolatra* írt *Feleletben*. Említett munkáját, a csupa 'e' magánhangzóval írt *Megtért embernek énekje*. *Mellyet nem régen szerzett és egy meg-keseredett de reménységgel tellyes lélek képében tett-fel egy nevezetes ember c. elégiáját* Kazinczy adta ki újra a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Prof. Varjas János E vocálison írt Éneke Debreczenben 1775*. Az elégia első kiadása: *Elégia veri nominis post tot secula ab elegis inventis si musis placet prima et ipsa Hungarica* (Debrecen, 1775). Egyik unokája Budai Ézsaiás felesége.
- (426), (458) *Atila*: hun uralkodó (433–453).
- (426) *barbarus* (gör.–lat.): barbár, műveletlen külföldi.
- (426) *A' többit elmondám az említett Szent Péter' Éneke előtt 's Sylvester' Grammatikája megett*: Kazinczy előszava Varjas János *Megtért embernek énekje*-hez: „Én még életben értem a' sok-érdemű Öreget. Iskolai pályámnak utolsó esztendőjében Sáros-Patakról Biharba utazván, meglátogatám. Nekem szökött papirosával, mihelytt magamat megneveztem. Hiszem e kérdé, hogy Atila tudott deákul? Íme, ugymond, ez az írás ezt mutatja. Azt kívánta, hogy olvassám.
»Amari ait fel;
Cela casta nive.

--- Ius esto

Ruenti Romae. St!

Atilla«

Nem értettem mit akar. Maga oldotta-fel előttem a' titkot, a' deák textust magyar hangon olvasván:

»A' Marjait fel

kell akasztani. Ve...

--- Ius és

Törvényt írom ezt.

Atilla«

's [heuréka] örvendezéssel örvendett a' rendes találmánynak!" (*Magyar régiségek és ritkaságok, I.*, Pest, 1808, 191–192). Sylvester János *Grammatica Hungaro-latina* c. művét Kazinczy szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok I.* kötetében adta ki: *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (→ 73. jegyzetmező).

(458) *Amari ait fel / Cela casta nive...* (lat.): a szójáték latin kifejezései nem értelmezhetőek összefüggően: 'amari ait'='azt mondja, szerettetik', 'cela casta nive'='rejtsd tiszta hóval.'

(427), (458) *Kennikot' Bibliája / becses kiadású Zsidó Bibliát*: Benjamin Kennicott (1718–1783) angol bibliakutató említett *Ószövetség*-kiadása: *Vetus Testamentum Hebricum cum Variis Lctionibus* ('Héber Ószövetség, különféle változatokkal'; Oxford, 1776).

(427), (458) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. Debreceni tanulmányai után 1755–1759 között nyugat-európai egyetemeket látogatott. 1760-tól a debreceni kollégiumban a történelem és a klasszikus nyelvek tanára volt. Küzdött Debrecen világi vezetése ellen az egyházi intézmények függetlenségéért. 1791. máj. 2-án választották meg a tiszántúli kerület püspökévé, de elmozdították és helyébe júl. 29-én Hunyadi Ferencet (1743–1795) választották meg, majd jún. 28-án tanári állásából is eltávolították. Tízévnnyi pörlekedés után 1800-ban végleg felfüggesztették állásából, 1803-ban nyugalomba vonult. Élete utolsó éveiben a protestantizmus történetén dolgozott, amelynek kéziratát gróf Teleki Sámuel vette meg. Bocskai István politikai végrendeletének kötetünkben említett kiadása: *Sylloge actorum publicorum...* (Victorinus de Chorebo álnéven, Pest, 1790.) Sinai Sándor apja.

(458) *studens* (lat.): diák, tanuló.

(427), (458) *syllabizál / syllaba* (gör.): szótagolva beszél; szótag.

(427) *vokál* (lat.): magánhangzó.

(427) *Szent-Györgyi* (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)

(458) *a' szeretetre-méltó Öreg*: Szentgyörgyi (Szent-Györgyi) István.

(427), (458) *tizennyolcz esztendei tanításai után a' IIIIdik Százig juta? / ...ennyi idő alatt a' Harmadik Százig tudott elővergődni?*: Sinai kollégiumi előadásainak fennmaradt kézíratairól Tóth Béla azt írja, hogy a hatalmas és színvonalas tudásanyag „éppen méreteiben tévesztett célt! A hároméves felsőfokú kurzusok tanulói a leendő tanítók, lelkészek az előadott ismereteknek csak egy töredékével ismerkedtek meg [...] De a nyolcvanas évek kezdetétől éppen ez a terjengősség adta az egyik fegyvert ellenfelei kezébe. [...] Sajátos módszerének még külföldön is híre kelt. A. L. Schlözer göttingai Staats-Anzeigen c. lapjában egy kecskeméti levelezőre hivatkozva azt írta róla, hogy Sinai az ún. egyetemes történet előadásában 18 év alatt csak a középkorig jutott el. (Staats-Anzeigen IV. 1784. 377.)” (TÓTH 1988, 109 és 147/171. jegyzet.)

(427) *Egyetemi História* (rég.): világtörténelem.

(427) *Molière* (eredetileg: Jean-Baptiste Poquelin) (1622–1673): francia színműfűró, színész. (Kazinczy fordításairól: → 65. jegyzetmező.)

(427) *egy barmadikát, kinek szállása csupa affectáció volt*: a harmadik debreceni professzor tanár: *Szatbmári István (Paksi)* (1719–1791), debreceni tanár, református püspök. Sárospataki és

külföldi egyetemi tanulmányai után 1745-től Aszalón lelkész, 1747-től a debreceni kollégiumban történelmet, klasszikus nyelveket, majd 1760-tól teológiát tanított. 1785-től a tiszántúli egyházkerület püspöke. Szathmári Mihály (I.) testvére.

(427) *Der unvergleichlich schönen...* (ném.): 'A hasonlíthatatlan szépségű török leány csodálatos életének és szerelmének története, kellemetes olvasmányul lejegyezve Menander által. Kapható a frankfurti és a lipcsei vásárban, 1723-ban'. A *Kartigámról*, Kazinczy saját példányáról és Mészáros Ignác fordításáról: → 11. jegyzetmező.

20. jegyzetmező: 1779. búcsú a Kollégiumtól

19. Régibb Jegyzésimből (47)

71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. *Az én életem...* (429–430)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (455, 459–460)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (485)

90. [Pályám emlékezete III.] (576, 579)

93. [Pályám emlékezete VI.] (739–740, 741–742)

1779. ápr. 27. „Péchy Gábor és Kenyeres Patakon. NB. az én Életemre.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 20b). 1779. júl. 13-án vagy 15-én Kazinczy letette az utolsó vizsgáját, és befejezte sárospataki kollégiumi tanulmányait. (Az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*-ben és *Az én életem...*-ben 1779. júl. 13-a, a [Pályám emlékezete]-iben 15-e szerepel.) A vizsga tételei nyomtatásban is megjelentek: *Magis momentosa universi juris naturae seu gentium capita, LVI assertis inclusa...* (Kassa, 1777 [!]; l. VÁCZY 1915, 86–87, 72. lábjegyzet).

(170), (429), (579), (742) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170) *Szentgyörgyi István* (1736–1799): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170), (460) *Óry Fülep (Filep) Gábor* (1739–1823): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(170) *Szilágyi Márton* (1748–1790): Szilágyi Sámuel (I.) fia, sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(485), (576), (739) *Ürményi József* (1741–1825): országbíró. Nagyszombati jezsuita gimnáziumi és egri jogi tanulmányai után a bécsi egyetemen tanult. 1766-tól ügyészségi, 1769-től ítélőtáblai, 1773-tól kamarai, 1774-től magyar kancelláriai tanácsos. A pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), kincstartó (1788–1789), királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), Galícia kormányzója (1801-től), országbíró (1806–1825). Bihar (1782–1785), Nyitra (1785–1790), Bács (1790–1802) és Fejér (1802–1825) vármegyék főispánja. Ő dolgozta ki a magyar *Ratio Educationist* (1777) Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám közreműködésével. Az 1770-es években fellépett Mária Teréziánál a sárospataki kollégium védelmében (VÁCZY 1915, 62–63). A királyi tábla elnökeként I. Ferenc utasítására ő indította meg a Martinovics-mozgalom elleni pert 1794. okt. 20-án. Kazinczy életrajza: KAZINCZY, *Ürményi* 1826. Fiai: Miksa (1773–1836), János (1778–1843), Ferenc (1780–1858), Vince, Imre (1790–1822).

(485), (576), (739) *új formát ada a' tanításoknak... / A' Jezsuiták' eltörlése után 1773., Therésia megigazítatá a' tanítás' szerét...*: 1773. júl. 21-én a pápa feloszlatta a jezsuita rendet, a bullát a Habsburg Birodalomban szeptember 21-én hirdették ki. A rend magyarországi vagyonából tanulmányi alap létesült. 1773 novemberében Mária Terézia tanulmányi bizottságot hozott létre egy új tanulmányi rend kidolgozására, és 1776. aug. 5-én Ürményi József kancelláriai tanácsos javaslatára – eltérve a vármegyei rendszertől – 9 tankerületre osztotta az országot. Ezek élére tanügyi főigazgatókat és népiskolai tanfelügyelőket állított, akik jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedt, felsőbb hatóságuk a tanulmányi bizottság lett. Egy év múlva, 1777. aug. 22-én a királynő kiadta a közoktatást átfogóan, felvilágosult szellemben szabályozó rendeletét, Ürményi József, Terstyánszky Dániel, Makó Pál és Kollár Ádám alkotását, a *Ratio Educationist*. Ezzel létrehozta az állami irányítású egységes iskolarendszert, és elrendelte az egyházi iskolák állami felügyeletét. A reform anyagi háttere a tanulmányi alap vagyona volt. Habár a rendelet hivatalosan nem vonatkozott a protestáns iskolákra, a reformátusok tiltakoztak az állami beavatkozás ellen. (→ 33. jegyzetmező)

- (47) *SuprStudDir.* (lat.): supremus studiorum director; tankerületi főigazgató.
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Péchy Gábor, I.* (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (576), (739) *Péchy Gábor, II.*: királyi tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Kenyeres József* (1724–1805): jezsuita tudós, kanonok, író. A nagyszombati egyetemen húsz évig tanította a bölcséletet és a teológiát, később a kassai rendház főnöke volt. A jezsuita rend feloszlatása után, 1774-től rozsnyói kanonok.
- (576) *a' Collégium nem álla Péchynek kormányja alatt*: „A valóságban igenis Péchy volt a pataki kath. latin iskolának is, a ref. collegiumnak is főigazgatója; de Kazinczy itt az iskolai előljáráóság szándékos felfogását tolmácsolja, mely szerint Péchy Gábor vendég volt nekik, nem hivatali előljárójok.” (FINÁCSY 1899/II, 389.)
- (47), (429), (459), (485), (576), (739) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. *jegyzetmező*)
- (459) *Prof. Szombathy Úrnak jegyzéséből*: (ez az említett – de általunk nem ismert – jegyzés lehetett az alapja a *Régibb Jegyzésimből* c. feljegyzésnek is.)
- (429), (579), (741) *Török István, I.*: a Sárospataki Kollégium primáriusa, 1781-ben seniora, később losonci prédikátor. Kazinczy sárospataki magántanítója.
- (485) *Tanítóm*: Török István (I.)
- (429) *Publicus Respondens* (lat.): nyilvános vitában számonkért diák.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Bárczay Dániel* (1758–1838): Kazinczy sárospataki iskolatársa.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Pálóczy Horváth György* (1760–?), Kazinczy sárospataki diáktársa, később ungvári alispán (1805-től). Naplóíró.
- (429), (455), (485), (579), (741) *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (429), (455), (579), (741) *belőlünk két testvérekből / a' két Kazinczyt / ...öccsém / ...Dienes*: Kazinczy és az öccse, Dienes (1761–1824). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (429) *homilética* (gör.): egyházi szónoklattan, az igehirdetés elmélete.
- (429) *exegetica* (gör.): az írásmagyarázat tudománya.
- (579) *Római hitű anyai nagyatyámnak, Bossányi Ferencznek*: Kazinczy nagyapja ifjú korában a bécsi Szent István-templomban (Stephansdom) tért át reformátusról katolikus hitre. (→ 2. *jegyzetmező*)
- (579), (741) *cathedrai tudományok / Theologia*: l. fentebb: homilética, exegetica, ill. a görög és héber.
- (455) *jus naturae* (lat.): természeti jog.
- (429), (455), (485) *theses* (gör.): tézis, a megvitatandó tétel.
- (429), (485), (579) *defensio / defendál / defendens* (lat.): itt: tételvédelem, vizsgázás; vizsgázik, megvéd (vizsgán egy tételt); vizsgázó.
- (460) *publicus defensor* (lat.): nyilvánosság előtt vizsgázó diák.
- (460) *recte, praestanter, optime* (lat.): helyesen, kitűnően, igen jól.
- (485) *ordináció* (lat.): pappá szentelés.
- (460), (485), (579), (742) *In Vobis! A' hely Ciceróból vétetett. / mit felele/kiálta Catulusnak a' Tanács [...] In Vobis* (lat.): 'Bennetek.' Idézet Cicero *In Catilinam* (I, 32) c. munkájából: „tantum in vobis auctoritatem”, 'bennetek oly nagy tekintélyt' (Balogh Piroska adata.) *Catulus*: Quintus Lutatius Catulus (i. e. 150 k.–i. e. 87), római konzul, költő, történetíró, Cicero által nagyra becsült szónok. (Ésetleg: Quintus Lutatius Catulus Capitolinus (?– i. e. 61), római konzul, az előbbinek fia.)
- (429) *Decsy Sámuel* (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró. (→ 7. *jegyzetmező*)
- (429) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. *jegyzetmező*)
- (429) *superintendentia* (lat.): protestáns egyházkerület, püspökség.

- (429) *Virgiliūm vidi tantum.* (lat.): 'Vergiliusszal épp csak találkoztam.' (Ovidius, *Tristia*, IV. 10. 51.)
- (430) *az első Deák a' ki Patakon németül tuda, Decsi volt:* a német nyelv tanításáról: → 7. jegyzetmező.

21. jegyzetmező: 1779. zempléni installáció

18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök (45–46)
41. Báró Orczy Lőrincz (81–82)
86. Az én életem... (432–434)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (460)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (482–483)
90. [Pályám emlékezete III.] (577–579)
93. [Pályám emlékezete VI.] (740–741)

1779 júliusában Kazinczy részt vett Zemplén vármegye legfontosabb közéleti eseményén, a főispáni beiktatáson. „A Pressburger Zeitung egykorú tudósításaiból kitűnik, hogyan fogadták az új főispánokat. [...] Pálffy Károly gróf zempléni beiktatásán olyan ünnepség volt, hogy a tudósító szerint »a legöregebb emberek se láttak hasonlót.«” (FALLENBÜCHL 1994, 20, 50, a belső idézet forrása: Pressburger Zeitung 1779, 24–28, Juli, Nr. 59–60.) Kazinczy itt látta először báró Orczy Lőrincet.

- (82), (432), (460), (482), (577), (740) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): 1757-től kamarás, 1762-től udvari tanácsos, 1774-től az udvari kamara alelnöke. Alkancellár (1777–1787), kancellár (1787–1807), főudvarmester (1783–1816), Zemplén (1779–1785) és Pozsony (1791–1816) vármegyék főispánja. 1807-ben nyugalomba vonulásakor osztrák herceg lett. A magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere volt.
- (432) *József császár:* II. József.
- (482), (577), (740) *most uralkodó Fejedelmünk:* I. Ferenc 1792-től magyar király és német-római császár (II. Ferenként).
- (432), (482), (577), (740) *Döry Ferenc*, gróf (?–1778): Zemplén vármegyei főispán. (→ 19. jegyzetmező)
- (460), (482), (577) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár (1762–1785), gróf Eszterházy Károly és Miklós testvére. (→ 49. jegyzetmező)
- (45), (432), (460), (482), (577), (740) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799). Gróf Eszterházy Ferenc (I.) és Miklós testvére. (→ 49. jegyzetmező)
- (432), (460), (483), (577), (740) *Professorok / négy Professor / még akkor csak négy Professor:* a négy tanár: Szilágyi Márton (Piskárkosi) (1748–1790), Szentesi János (1735–1781), Szentgyörgyi István (1736–1799) és Öry Fülep (Filep) Gábor (1739–1823). 1796-ban Vay József (I.) főgondnok emelte a professzori állások számát négyről hatra. (→ 15. jegyzetmező)
- (433), (483), (578), (740) *Pataki vár / a' Várban / a' Pálócziak, Prényiek, Dobók, Lórántfiak, Rákócziak' várában:* a sárospataki vár a Palóczy, Perényi, Dobó és Lorántffy családok után 1617-ben került a Rákócziak birtokába. 1710-ben elfoglalta I. Lipót, 1806-ban a Breczenheim hercegek kapták meg. (Vö. KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818.)
- (433), (460), (483), (577), (740) *Petrahó* (Zemplén vm.): Bodroghalász, ma Sárospatak része.
- (433), (461), (483), (577), (740) *Szentesi János* (1735–1781): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (433), (482), (577), (740) *Szent-Györgyi* (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
- (433) *alcaeuszi strophá* (gör.): alkaioszi versszak.
- (433), (461), (482), (577), (740) *Dienes:* Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)

- (433), (461), (482), (577), (740) *újabb deák Poetáimat / valamely új deák Poetát / deák újabb Poetáimat*: vélhetően Az én életem...-ben fentebb említett két Heinsius, Dousa, Francius, Hoogstratán, Olivet műveiből válogatható Kazinczy Dienes. (→ 11. jegyzetmező)
- (433), (461), (483), (578), (740) *egyik kísérfőjének / Kanonok*: az egri káptalannak 20-30 kánonokja lehetett, ezért nem azonosítható a püspököt éppen ekkor kísérő személy.
- (433) *galoup* (fr.): galopp, vágta.
- (433) *joyeuse entrée* (fr.): örömteli bevonulás.
- (482), (577), (740) *Pataknak akkor még Typographiája nem volt*: Lorántffy Zsuzsanna már 1650-ben nyomdát alapított a kollégiumban, ez 1671-ig, az iskola ideiglenes bezárásáig működött. Több mint 130 év múlva, 1807-ben indította újra a sárospataki nyomdát Szentesi János tanár fia, Szentes(i) József kapitány. (TAKÁCS 1981, 300–306.) Kazinczy természetesen tudott a 17. sz-i nyomdáról is, l. KAZINCZY, Sáros-Patak–Collégium 1818, 13–14.
- (461), (483), (577), (740) *Virtus ista, quam D[omi]natio Vestra memorat, filia est alterius virtutis, quam D[omi]nus noster Jesus Christus his verbis commendat... / Virtusea/Virtus, quam Dominatio Vestra memorat, filia est alterius virtutis, per Salvatorem nostrum his verbis inculcatae...* (lat.): 'Az az erény, amelyet uraságod említ, leánya egy másik erénynek, melyet a mi Urunk Jézus Krisztus e szavakkal ajánl: ...' / 'Az az erény, amelyet uraságod említ, leánya egy másik erénynek, melyet Üdvözítőnk ezekbe a szavakba foglalt...'
- (45), (577) *canonica visitatio* (lat.): egyházlátogatás. Az egyházmegye intézményei és híveit felügyelő és ellenőrző egyházi bizottság. (A türelmi rendeletig a katolikus püspökök fennhatósága alatt álltak a protestánsok is.)
- (45) *Balog (Szendrei)*: (Szendrei) Balog József apja (további adatokat nem találtunk).
- (46), (577) *éjjeli ijedelmek*: (az „éjjeli ijedelmek”-ről szóló zsolnárt nem sikerült azonosítani.)
- (46) *Balog József (Szendrei)*: abaúji szolgabíró, (Szendrei) Balog fia (további adatokat nem találtunk).
- (46) *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): udvari tanácsos, Abaúj vármegye alispánja (1787-től), Bereg vármegye adminisztrátora (1803–1820), Ugocsa vármegye főispánja (1807–1821). Fáy Bertalan testvére, János, Mici és Kriszta apja. 1809-től gróf. Kazinczy az Orpheusban közölte az 1790. márc.-i Abaúj vármegyei beszédét (ORPHEUS, 56–57, Kazinczy kommentárja: uott, 57–59).
- (46) *remanens materiák* (lat.): elmaradt anyagok.
- (46) *investigatio* (lat.): vizsgálat, nyomozás.
- (46) *consideálni* (lat.): ülésezni, megtanácskozni.
- (433), (483), (578), (741) *Vármegye-ház / Vármegye' Szálája / Gyűlési palota*: a Zempléni vármegyháza Sátoraljaújhelyen a mai Kossuth utcán található barokk épületben volt. Alapkövét 1754-ben rakták le, 1768-ban vette birtokba a megyei tisztikar. Itt található az 1772-ben Szirmay Antal által létrehozott levéltár is (ma: Kazinczy Ferenc Levéltár), ahol Kazinczy 1821-től haláláig dolgozott.
- (46) *Batthyány Ignác*, gróf (1741–1798): egri kanonok, nagyprépost, 1780-tól erdélyi püspök, egyháztörténész. Egyik vezetője volt a II. József reformjai ellen fellépő egyháziaknak és az 1790/91-i országgyűlés vallásügyi tárgyalásainak.
- (46) *lakóniai rövidséggel*: lakonikusan, epigrammaszerű rövidséggel (a spártaiak nevéből).
- (46), (434) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (433) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK). A 13. sz.-ban alapított jászói premontrei prépostságot 1786-ban II. József feloszlatta. Az egykor várként is használt templom 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor, 1802-ben újraépítették.
- (433) *Sauberer András*: jászói prépost (1745–1779), udvari tanácsos (1774). A lukovi apátságból küldték Jászóra, ahol rendezte a monostor anyagi helyzetét és 1770-re hosszú pereskedés után elérte a prépostság önállóságát. A barokk templom és az új monostor építtetője. (Amikor Kazinczy 1775-ben látta, prépostságának 30. évfordulóját ünnepelték.)
- (433) *1777ben jelen valék a' Gróf Andrási István' Bibari Fő-Ispánságba iktatásán*: → 19. jegyzetmező.
- (433) *Hecske*: Hecsketető, Sátoraljaújhely hegye.

- (433), (483), (578), (741) *Klobusiczky Ferencné Viczay Mária*, grófnő: (további adatokat nem találtunk.)
- (433), (483), (578), (741) *Szepesi Sámuelné Vatai-Batta Mária*, báróné: a tiszáninneni kerületi tábla ülnökének első felesége (1792). Szepesi Ignác anyja.
- (433) *Palocsay*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (433), (578), (579), (741) *Forgács Ferenc / Pál* gróf: *Az én életem...*-ben és a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben Kazinczy *Forgács Ferenc*et ír, későbbi szövegeiben *Forgács Pál*-t. A *[Pályám emlékezete II.]*-ben látható a javítás folyamata is: „Estve ő és Váradi Kanonok Gróf Forgács <Ferenc> Pál, elhíresedett mesterek a' violínon, hallaták magokat.” (Javitás a törlés felett; MTAKK K 634, 144b; [az idézett szöveghelyet kötetünkben nem közöljük].) De 1779-ben sem gróf *Forgács Ferenc*, sem gróf *Forgács Pál* nevű kanonok nem élt. A korban legközelebb eső gróf Forgács Pál nagyváradi (1748–1759), majd váci katolikus püspök, esztergomi kanonok 1696-ban született és már 1759-ben meghalt.
- (433) *violinját solo játsza* (ol.): szólóban, egyedül hegedül.
- (81), (433), (483), (578), (741) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármege főispáni helytartója, majd főispánja (1765–1767, 1767–1784). Harcolt az örökösödési és a hétéves háborúban, ahol a saját hajdú és jászkun ezredeit vezette. Részt vett Drezda ostromában és Hadik András nevezetes hadi tetteiben, Berlin 1757-es lerohanásában. A II. Józseffel szembeni nemesi ellenállás meghatározó személyisége. Batsányi és a Magyar Museum támogatója. A Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja. Említett művei: *Bugaci csárdának tiszteletére* c. vers, amely a *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől* c. kötetben jelent meg (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1787, 199–201; 1810-ben Kazinczy is írt egy *A bugaczi csárdához* c. verset); *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1789; Barcsay Ábrahámmal). Versei jelentek meg a *Bessenyei György Társasága* c. gyűjteményben (Bécs, 1777), a Magyar Museumban és az Orpheusban is. Kazinczy cikkei Orczyról: *Kassán, Bika Hav. 17-dik napj. 1790.* (Mindenes Gyűjtemény, 1790/IV, 149–153); *Magyarok' Emlékezete. B. Orczy Lőrincz* (Hazai Tudósítások, 1806, 47. sz., 397–398); *Báró Orczy Lőrincz' emléke* (Erdélyi Múzeum, 1815, III, 174–176). Arcképei: Donát portréja után Mansfeld által készített pontozómodorú rézmetszet, amit Kazinczy megjelentetett a *Kazinczy Ferenc' Munkáji* 2. kötetében (Pest, 1815); Stunder festménye után rézmetszet Ehrenreichtől (Buda); Tiscler Antal rézmetszete. Első felesége: Podmaniczky Judit, második: báró Laffert Anna. Gyermekei: Anna (1741–1805; gróf Haller Péterné), Zsuzsanna (1744–1783; báró Splényi Gáborné), Mária, József, László, Terézia (1758–1813; gróf Keglevich Ádámné), István.
- (81) *Hadik* András, gróf (1710–1790): tábornagy, hadvezér. A hétéves háborúban Berlint egy portyázáson megsarcolta (1757). Mária Terézia az udvari haditanács elnökévé (1774-ben), II. József pedig a török ellen harcoló császári-királyi sereg fővezérévé (1789-ben) nevezte ki.
- (81) *Barcsay Ábrahám* (1742–1806): költő, testőr és ezredes. (→ 18. jegyzetmező)
- (81) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (81) *Bessenyei Györgynek Társasága: Bessenyei György Társasága* (Bessenyei, Orczy, Barcsay és Báróczi verseinek gyűjteménye; Bécs, 1777). (→ 12. jegyzetmező)
- (81) *Kassai Museumban; és az én Orpheusomban*: Kazinczy folyóiratai. (→ 47. jegyzetmező)
- (82) *Sváda*: Suada; a római mitológiában a szelíd meggyőzés és a rábeszélés istenasszonya (átvitt értelemben: szónoki lendület).
- (82), (433), (578), (741) *Dónát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portréját is.
- (82) *Herkules*: a római mitológia istene, akire később Héraklész görög mitológiai hős tulajdonságait is ráruházták.
- (433) *Mansfeld*, Johann Georg (1764–1817): bécsi rézmetsző. Kazinczy Ferenc *Munkáji* (1–9 kötet, 1814–16) metszetei közül többet, így Orczy Lőrinc pontozómodorú rézmetszetét is ő ké-

- szította. Ez megjelent a sorozat 2. kötetében (a *Gessner* munkáit közreadó két kötet közül az elsőben; → 14. jegyzetmező).
- (483) *Az arcz textus a' lélekre, ugymond Göthe*: Goethe *Stella* c. drámájának említett részlete Kazinczy fordításában: „[...] az ábrázat Textus arra a' mit az ember felől – mondani lehet.”
- (483), (578), (741) *Némelly éltét adja...*: az Orczy-vers címe: *Világi tekintetek megvetéséről* (1759). A vers folytatása: „Nem tetszik szabadság / Inkább fényes rabság / Kit eladott egy kulcsért, / Egy varrott csillagért, / Arany báránkyáért, / Gondolja, hogy jól cserélt.” A kamarásokat, lovagrend-tagokat megszóló verset Toldy antológiájából, a *Pályám' Emlékezete* [I.]-gyel egy időben készülő *Handbucsból* kitorolta a cenzúra: „A censor is szörnyen vexál. Képzeld Orczy két réf pántlikáját is kihúzta, de sok más szelidebbeket is.” (KazLev, 20/4810, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1827. júl. 16.)
- (578) *Orczy József*, báró (1746–1804): költő, az Orczy-kert létrehozója, Békés (1790–1791) és Zemplén (1792–1797) vármegyék főispánja. A pesti *Nagyszívűséghez* szabadkőműves páholy tagja, budai *Hallgatagság* vezetője. Orczy Lőrinc (I.) fia. Négy fia és két lánya volt.
- (578) *Orczy László*, báró (1750–1807): belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik legtekintélyesebb vezetője. Az Orczy-kertet Pest városának adományozta. A pozsonyi szabadkőműves páholy tagja. Orczy Lőrinc (I.) fia. Gyermekei nem voltak.
- (434), (483), (578), (741) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): a tiszáninneri kerületi tábla elnöke, királyi kamarai tanácsos, a kassai kamara igazgatója, Ugocsa (1781–1782) és Szabolcs (1782–1784, 1790–1791) vármegyék főispánja. II. Lipót a legveszedelmesebb ellenzékiek egyikének tartotta. Sztáray János Filep testvére. Felesége: gróf Eszterházy Eleonóra (1758–1820) (1777-től Niczky Istvánné, 1779-től Sztáray Mihályné), gróf Eszterházy Ferenc (I.) lánya. Sztáray Albert és Eleonóra apja. Sztáray azért is kerülhetett Mária Antónia kíséretéhez, mert anyja francia volt, és emellett – mint Granasztói Olga írja – „állítólag gyönyörű férfi volt, folyékonyan beszélt franciául, és modorában is ízig-vérig franciának számított. Ezt támasztja alá a *Magyar Kurír* egyik 1791-es számában megjelent anekdota is, miszerint amikor a magyar testőrök megjelentek Marie Antoinette esküvőjének alkalmából Párizsban, pallérozott francia beszédjükkel, és »legmódisabb, tsinosabb maga viseletük«-kel úgy elkápráztatták az egyik kolostor fejedelemasszonyát, aki a magyar népet addig egy barbár nemzetnek hitte, hogy azonnal, a gárdatisztek szeme láttára elégette azt a francia könyvet, amiben erről olvasott.” (GRANASZTÓI 2000, 64.)
- (434), (483), (578), (741) *Mária Antónia* (Marie Antoinette; Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia (I.) lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án kivégezték.
- (434) *dauphin* (fr.): trónörökös.
- (434), (483), (578), (741) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792). Mária Antoinette férje (az esküvő 1770-ben volt). 1793. jan. 21-én kivégezték.
- (434) *Lengyel-szélekig*: a Lengyelországgal határos vidékig.
- (434) *krompely* (táj.): krumplics, burgonya.
- (434) *Szécskeresztúr* (Zemplén vm.): ma Zemplínska Teplica (SZK).
- (434) *Szirmay Tamás Antal* (1732–1789): Zemplén vármegye alispánja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (434) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (434) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (434) *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (434) *Újvároson Debreczen mellett*: Balmazújváros.
- (434) *Siklói Andrási Zsigmond* (Andrássy): tiszántúli tartománybiztos (?).
- (434) *excentricus* (lat.): különc.
- (434) *más tekintetekben pedig francia és török volt*: azaz szabados erkölcsű (Kazinczy ugyanígy jellemzi gróf Fekete Jánost a *Pályám' Emlékezete* [I.]-ben).
- (434) *Döry Gábor*, gróf (?–1804): királyi kamarás (1770), szepesi kamarai tanácsos. Döry Ferenc fia.

- (434) *Kácsándy József* (1751–1817).
- (434) *Kolozsi (Koloszi) József, I.* (?–1801): zempléni birtokos. Kolosi József (II.) apja. Gyilkosságot követett el, majd öngyilkos lett.
- (434) *annak a' Szirmaynak, a' ki a' Prussziai háborúban az ő házáért fegyvert viselt: Szirmay Tamás, I.* (1688–1743), ezredes, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1720, 1729 és 1741), a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1735–1743). 1741-ben, az osztrák örökösödési háborúban, saját költségén egy gyalogezredet állított ki a magyar királynő védelmében. Életrajza Kazinczy Szirmay-családtörténetében: MTAKK K 636/I, 39a–41b, ahol szintén megemlíti Kazinczy, hogy a „kegyes Fejedelem ennek arczában még harminczhat eszt. múlva is lelt hasonlóságot az azével.” (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (434) *Ghorschame Dienerin* (német.): 'alázatos szolgálója' (Gehorsame).
- (434) *pronunciatiójú* (lat.): kiejtésű.
- (434) *Ferdinand fiám, és a' megholt Károly*: Károly József Emánuel (1745–1761) és VII. Ferdinánd (1754–1806) főhercegek.
- (434) *egyikek rák módjára vette menését az ajtó felé, 's a' viaszos parketen a' Fejedelem előtt egyet zubant*: Kazinczy „Kolozsi” c. – egyébként Szirmayakhoz kapcsolódó – feljegyzésében oldalakon keresztül sorolja Kolosi József szerencsétlenségeit, gonoszítottait. A balesetek egyike: „Midőn innen kimennének, Kolozsi utolsó lévén, meg akarta mutatni hogy ő több móres-t tud mint a' többi, 's nem úgy ment mint ők, hanem nagy tiszteletből mint a' rák, háttal az ajtó felé 's lesüllyesztett fővel. Képzeld az Olvasó mit tehete a' szegény Császárné, mit a' menő Magyarok, mikor csak a' zupp hallatszott, 's ezek kénytelenek voltak visszafordulni, 's Kolozsit a' viaszos parketen látták elterülve!” (Kazinczy autográf kézírata, MTAKK K 636/I, 175a.)

22. jegyzetmező: 1770–1779 irodalom

86. Az én életem... (427–429, 430)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (457, 459)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (484–485)
90. [Pályám emlékezete III.] (575–576, 576–577)
92. [Pályám emlékezete V.] (688, 689)
93. [Pályám emlékezete VI.] (736–739)
- (427) *Weingand* János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (427) *Kis István* (?–1805): könyvkötő, -árus, -kiadó. 1799-ben nyitott könyvesboltot Pesten. Halála után István nevű fia folytatta az üzletet.
- (427) *Tbeszpisz* (i. e. 6. sz.): görög drámaíró, a tragédia kialakítója, aki elsőként léptetett fel egy színészt a karral szemben. A hagyomány szerint a hordozható színháza egy szekér volt, ez Tbeszpisz kordéja v. targoncája.
- (427), (577), (738) *Teleki Ádám*, gróf (1740–1792): költő, műfordító, kővári kapitány, Doboka vármegyei főispán (1775–1785), majd a kolozsvári kerület királyi biztosa. Említett Corneille-fordítása: *Czid. Szomorújáték, melyet hajdon Corneille Péter francia nyelven készített, mostan pedig magyar versekbe foglalt Gróf T. Á.* (Kolozsvár, 1773).
- (577), (738) *Corneille*, Pierre (1606–1684): francia klasszicista drámaíró. Említett műve: *La Cid* (1636).
- (427) *Zalányi* Péter (18. sz.): felvinci református lelkész, fordító. Említett Marmontel-fordítása: *Belisarius, mely a frantzia nyelv művelésére rendeltetett társaság egyik tagja Marmontel uram által azon nyelven ki-adatott. Mostan pedig magyarra fordította Z. P.* (Kolozsvár, 1773).
- (427), (459), (484), (575), (689), (737) *Marmontel*, Jean François (1723–1799): francia költő, író, drámaíró, az *Enciklopédia* egyik szerzője. Említett műve: *Contes moraux* (1761; fordításai: Kónyi J., *Díszes erköltsre tanító beszédek...*, 1775; Báróczi S., *Erkölcsei mesék*, 1775 és 1785, uéz Kazinczy kiadásában: 1813). (→ 71. jegyzetmező)
- (427), (576), (738) *Bessenyei György* (1746–1811): író. Említett művei: *Az eszterházi vigasságok* (Bécs, 1772), *Ágis tragédiája* (Bécs, 1772), *Hunyadi László tragédiája* (Bécs, 1772), *Az embernek*

- próbája* (Pope *An Essay on Man* költeményének magyarítása; Bécs, 1772). (Teleki Józseffel [I.] való kapcsolatáról: → 12. jegyzetmező.)
- (428) **Zechenter** Antal (18. sz. vége): drámafordító, író, a prágai udvari haditanács tisztje. Említett Voltaire-átdolgozása: *Geklen és Adelaida* (Bécs, 1772).
- (428) **Faludi** Ferenc (1704–1779): író, költő, fordító, jezsuita szerzetes. Révai adta ki két kötetben verseit, amelyek a kor költészetére jelentős hatással voltak: *Faludi Ferenc költeményes maradványai. Egybe szedte, s előbeszédekkel és szükséges oktatásokkal megbővítve közrebocsátotta a magyar Költeményes Gyűjtemény öregbedésére Révai Miklós* (Győr, 1786–87). Említett fordításai Joseph **Dorell** angol jezsuita írótól: *Istenes jószág és szerencsés boldog életre oktatott nemes ember* (Nagyszombat, 1748.); *Istenes jószág és szerencsés boldog életre oktatott nemes asszony* (Nagyszombat, 1748.); *Istenes jószág és szerencsés boldog életre oktatott nemes urfi* (Nagyszombat, 1771.) Ez utóbbi részletet tartalmaz Baltasar **Gracian** y Morales (1601–1658) spanyol jezsuita író *El Criticón* ('A bíráló', 1651–1657) allegorikus regényéből is. Gracian y Moralestól lefordította még a *Oráculo manual* (1647; *Bölcs és figyelmes udvari ember*, Nagyszombat–Pozsony, 1750–1771.) c. művét is.
- (428) *a' Deákok, kik innepekre [...] küldettek*: az ún. 'legatio'-ba küldött diákok; a lelkésznek készülő diákokat a református kollégiumok a legfőbb ünnepeken követségbe és adománygyűjtő útra küldték.
- (428), (457), (459), (484), (575), (689), (736) **Bibliothecarius / Szathmári Mózes** (**Paksi**), Szathmári (**Paksi**) Mihály (I.) fia.
- (428), (459), (484), (575), (576), (689), (736) **Báróczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, 1760-tól a bécsi magyar testőrség tagja, ezredes. Említett fordítása: *Erkölcsei mesék* (Marmontel *Contes moraux* c. elbeszélésfüzéré után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785). (→ 71. jegyzetmező)
- (737) *velem volt a' könyv Budán, a' Morva-földön, Tyrolisban, és a' Bereg' ormán*: vagyis Kazinczy budai, brünni, kufsteini és munkácsi fogsága alatt is.
- (428) **Barcsay Ábrahám** (1742–1806): költő, testőr. A nagyenyedi református kollégiumban tanult, 1762-ben a bécsi magyar testőrség tagja, Bessenyei írói köréhez tartozott. 1777-ben katolizált. Részt vett a török és a francia háborúknak, 1790-ben testőr ezredes lett. 1794-ben visszavonult birtokára. A Martinovics-per után rövid időre letartóztatták. Versei Báróczi 1775-ös Marmontel-kiadásában, *Bessenyei György Társaságában* (Bécs, 1777) és a Magyar Museumban jelentek meg, epizódusait Révai Miklós adta ki: *Két nagyságos elme költeményes szüleményeiben* (báró Orczy Lőrinc műveivel, Pozsony, 1789).
- (428) *Tanítóm, ki engem Vitringának olvasására serkengete*: Török István (I.) buzdította Kazinczyt a teológus Campegius Vitringa (1639–1712) olvasására: (→ 15. jegyzetmező)
- (428) *a' rím ott szível és kedvel vala, és minthogy az a' articulus el vala hagyva az első sor' bölcs Minervája elől*: Báróczi 1775-ös Marmontel-kiadása elé írt *A' Fordítóhoz* c. versének első sorai: „Barátim! ti, kiket bölcs Minerva szível, / Kiket paizsával védelmez és kedvel;”.
- (428) **Poocs András** (1740–1747 között–1815): költő, a sárospataki kollégium diákja és 1772-től publicus praeceptor is, 1774–1776-ban külföldi egyetemeken tanult. (→ 10. jegyzetmező)
- (428), (457), (485), (575), (737) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. Baróton, Háromszék vármegyében született, 1757-ben Székelyudvarhelyen lépett a jezsuita rendbe, a rend feloszlata után, 1773-tól világi pap, 1774-től Komáromban, 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), 1799-ben nyugalomba vonult és haláláig Pyber Benedek virti birtokán lakott. A klasszikus versformák híve, Kazinczy és Batsányi mellett szerkesztője a Magyar Museumnak. A prozódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. Fontosabb művei: *Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei* (Kassa, 1777; verseit többször átdolgozta és újra kiadta, az említett 1786-os második kiadás: *Vers-Kozsorú*); *Kisded szótár* (Kassa, 1784); *Ki nyertes a hangnérséklésben?* (Kassa, 1787).
- (428), (457) **Kassán az Académiai Gymnasiumnál / Kassán Rhetoricát tanító**: a kassai akadémia a jezsuita rend 1773-as eltörlésével megszűnt, de 1777-től az iskolareform (*Ratio Educationis*) alapján Péchy Gábor igazgatása alatt mint gimnázium és jogakadémia újra működhetett. (1657-

- ben Kisdy Benedek egri püspök egészítette ki a jezsuita gimnáziumot főiskolai szintű bölcséleti, jogi és teológiai képzéssel.) (→ 33. jegyzetmező)
- (428), (457), (485), (576), (737) *Eggy nyavalyás versezetem / a' mit én írtam [...] eltéptem / Elragadtatva köszöntém-meg / Írtam Barótinak / a' mit én írtam hozzá, az nálam meg nem marada:* eszerint Kazinczy e leveléről nem készített másolatot, vagy, mint a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiájá]-ban írja, eltépte a saját példányát. Így Kazinczynak e versét nem ismerjük.
- (457), (485), (576), (737) *Szabó feleletét / válasza megérkezék, és versben / megérkezék válasza / válasza:* a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig]-ben közölt vers – a helyesírás sajátosságoktól eltekintve – azonos a levelezésben található verssel; vö. KazLev, 1/10, Baróti Szabó Dávid – Kazinczynak, Kassa, 1778. márc. 8.
- (457) *Mit fogadál, mikoron szembe beszédbe jövének?*: eszerint Kazinczy személyesen is meglátogatta Baróti Szabót Kassán (VÁCZY 1915, 81).
- (457) *gereb* (rég.): mesterséges akadály (a folyón faúsztatáskor használt építmény).
- (457) *böjtmás hava* (rég.): március.
- (428) *Virgil*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő.
- (428) *Horázt*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (428), (576), (738) *leoninus*: középkori újlatin eredetű rimes, időmértékes versforma. Általában olyan disztichon, amelyben a középmeteszlet előtti szó a sorvégi szóval rímel.
- (485), (575), (737) *hexameterek, de kocczanók nélkül / scandált sorokban [...] kocczanók nélkül*: rímetlen időmértékes sorok, nem leoninusok (l. fentebb).
- (737) *adonicus* (lat.): hagyományosan egy daktilusból és egy spondeusból vagy trocheusból álló időmértékes verssor.
- (737) *némelly hexameteireit a' Péczeli palotának*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792) → 12. jegyzetmező; a péceli palotájáról: → 45. jegyzetmező.
- (428), (485), (576), (737) *Gyöngyösi / Torda' nagy Poetája*: Gyöngyössi János (1741–1818): tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője. Első versei már diákkorában (1765) megjelentek. Ráday és Kazinczy bírálatainak hatására felhagyott a verseléssel.
- (428), (737) *Házasodol, látomia / Házasodol, látom; mi bajod, Gombási, barátom?...:* a Gyöngyössi-versben szereplő Gombási bizonyára Gombási István református lelkész és tanító, aki 1774-től 1777-ig Tordán lakott. (E „papír hosszához” mért verssorokat – mint elretentő példát – még Arany János is idézi az *Irányok* c. művében.)
- (429) *Székely Poeta*: Baróti Szabó Dávid.
- (737) *ponere totum* (lat.): 'egybekomponálni az egészet' (Horatius: *Ars poetica*, 35. Balogh Piroksa adata és fordítása.)
- (737) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Itt említett diákkori munkája vélhetően az *Alkalmi versdarabkák* (Pozsony, 1802–1804, külföldönnyomat a Magyar Hírmondóból), vagy: *Poétai zsengek* (Pest, 1806). (→ 62. jegyzetmező)
- (737) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós, a Pesti Hírlap szerkesztője (1844–1845). Említett munkája: *Bimbók* (Pest, 1831; ezt Kazinczy a Magyar Tudós Társaság felkérésére recenzálta). (→ 89. jegyzetmező)
- (430), (576), (738) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1767-től az erdélyi királyi tábla bírása, békési adminisztrátor (1782), majd ugocsai főispán (1782–1796), 1787-től pécsi tankerületi főigazgató, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, 1790/91-ben országgyűlési követ, 1792-től titkos tanácsos, 1795-től koronaőr. Az 1791-i budai református zsinat elnöke. Említett művei: *Essai sur la foiblesse des esprits forts: 'Esszé az erős elmék erőtlenségéről'* (Amsterdam, 1762); *Atya-füüi barátságának oszlopa. Mellyet a maga nemének, és emberi nyomának dízére éltt, minden a jót betsülni tudóknak szomorúságára 1778. eszt. pünkösöd havának 26. napján ki-multt néh. r. sz. b. gróf Széki Teleki Eszter aszszonyinak, Mélt. gróf Torotzko Sz. Györgyi Torotzkai Sigmond úr kedves élete párjának emlékezetére emelni kívánt [...] testvér bátyja [...]* (Kolozsvár, 1779). (→ 12. jegyzetmező)

- (430), (576), (738) **Teleki László, I.**, gróf (1710–1778): kamarás, belső titkos tanácsos, Erdély főpohárnoka. Teleki Sámuel testvére, tíz gyermek, köztük József (I.), Eszter és Klára apja.
- (430), (576), (738) **Ráday Eszter**, grófnő (Teleki Lászlóné [I.]) (1716–1764): Ráday Pál (I.) lánya, Ráday Gedeon (I.) testvére, Teleki József (I.) és Klára anyja.
- (430) **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár. Küküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787), majd 1790-től haláláig ismét bihari főispán. Erdélyi alkancellár (1787–1791), II. Lipót uralkodása alatt főkancellár. Szabadkőműves. A marosvásárhelyi kollégium támogatója, a 60 000 kötetes marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója (erről Kazinczy cikke: *Erdélyi Cancellarius Gróf Teleki Sámuel Excell. Bibliothecája Maros-Vásárhelytől*, Tudományos Gyűjtemény, 1817/VII., 3–8.). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. Teleki László (I.) testvére.
- (430) **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Bécsi és a göttingeni egyetemi tanulmányai után, 1789-től tisztviselő az erdélyi kormányzóknál, 1792-től az erdélyi és 1803-tól a pesti királyi tábla bírójára, Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Teleki József (I.) fia, Teleki József (IV.) apja. Első felesége gróf Teleki Mária, második báró Mészáros Jeanette (Johanna) (1784–1843).
- (576), (738) **Toroczky Zsigmondné**: gróf **Teleki Eszter** (?–1778), Teleki László (I.) lánya.
- (430), (576), (738) **Álmosd** (Bihar vm.): többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt itt birtoka.
- (576), (738) **anyai nagyapám**: Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786), Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (430) **dogmaticus** (gör.): hittudós.
- (576) **felemelkedheténk vala e oda, hogy Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza a' magok dalaikat énekelbessék**: Kazinczy magánleveleiben már Vörösmarty első megemlézésekor is őt látja (Kisfaludy Károly mellett) a hazai költészet egyik legnagyobb ígéretének: „Kedves vala előttem a' Kisfaludi Károly Szellője is, és Viszontlátása. Ez a' munkás ifjú férjfi igazán testvére Sándornak lélekre nézve, de egészen más nemben. Továbbá Veresmartit [!] kedvelém-meg, 's tőle igen sokat várok. Az az út, a' mellyet nekünk kelle írtani, íme törve van, 's lelkes ifjaink futnak a' hol nekünk mászni kelle. Mint örvendek hogy nyílni látom a' szép tavaszt!” (KazLev, 18/4273, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1823. dec. 29.) **Kisfaludy Károly** (1788–1830), író, költő, drámaíró; **Vörösmarty Mihály** (1800–1855), költő; **Bajza József** (1804–1858), író, költő, kritikus.
- (430) **II. Ferencz – I. Ferencz**: I. Ferenc magyar király II. Ferenc néven 1792. júl. 5-től 1806-ig német-római császár is volt.
- (430) **Sind Sie der gelehrte Teleki?** (ném.): 'Őn a tudós Teleki?'
- (430) **Baranyi Gábor** (1713–1775): bihari alispán, országgyűlési követ. Felesége Bagosi Zsuzsanna. (→ 3. jegyzetmező)
- (430) **Telegd** (Bihar vm.): Mezőtelegd, ma Tileagd (R).
- (430) **embaras** (fr.): zavartság, zavar.
- (430) **Cornides Dániel, I.** (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Pozsonyi és erlangeni egyetemi tanulmányai után a Wesselényi családnál nevelő, majd Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka és utóbb gróf Teleki József titkára lett. (→ 26. jegyzetmező)
- (688), (739) **Szathmáry** (Paksi) Mózes: Kazinczy sárospataki diáktársa és barátja, a kollégium könyvtárosa. Szathmári (Paksi) Mihály (I.) fia.
- (688) **autographon** (gör.): saját kezű írás.
- (688) **Ex libris Sam. Pitisci** (lat.): 'Sam[uelis] Pitisci könyveiből.' **Samuel Pitisci** (Pitiscus) (1637–1727): német klasszika-filológus.
- (688), (739) **Autographonokból gazdag Gyűjteményt bírok / Autographiai Gyűjteményem**: Kazinczy 1821-től haláláig dolgozott a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárban, e levéltárnak ajándékozta az említett kéziratokat, ahol az *Autographa I–II.* című és IV. 1001/b 36 jelzetű gyűjtemény részét képezik: „Kérkedés nélkül szabad említenem, hogy a' képek, és a' lemásolt

és sok eredeti Kézírások az én ajándékaim; általhoztam azokat Autographiai Gyűjteményemből, melyet a' Külföld is ismer. [...] – Ujhely 1831. Január. 16d. Kazinczy Ferencz.” (Kazinczy autográf kézirata: *Zemplén vármegye levéltára történetére és Kazinczy Ferenc levéltári működésére vonatkozó iratok gyűjteménye, Előintés*, XV–5.; vö. HÖGYE 1990, 64 skk).

(739) *herbárium* (lat.): növénygyűjtemény.

(739) *Mindszenti György*: református lelkész. A Mindenest Gyűjteményt szerkesztő komáromi református esperes Mindszenti Sámuel apja. (1752–1806). (→ 4. jegyzetmező)

(739) *Domokos Márton* (1697–1764): debreceni főbíró. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)

23. jegyzetmező: 1779–1780. kassai joggyakorlat

71. *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)

86. *Az én életem...* (435–437, 439–441)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével írtt Autobiographiája 1785ig] (460–461)

88. *Pályám' Emlékezete I.* (485–488)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (579–583)

92. [Pályám emlékezete V.] (689)

93. [Pályám emlékezete VI.] (742–746)

1779. szept. 9. Kazinczy megkezdte joggyakorlatát Kassán. A vármegyei törvénykezés megismerése a nemes ifjak egyik lehetséges pályájára, a vármegyei szolgálatra való felkészülést jelentette. Kassán 1780. okt. 18-ig lakott.

Háttér – 1779.

Máj. 13. a tescheni békével véget ért a bajor örökösödési háború, a Habsburgok lemondtak bajor trónigényükről. **Az év folyamán** megalakult Pesten Bessenyei György, Ányos Pál, Kreskay Imre és Horányi Elek Hazaifüi Magyar Társasága; Tessedik Sámuel Szarvason mintagazdaságot létesített; megkezdte működését a budai egyetem csillagvizsgálója (1805-ig); megjelent Bessenyei *Holmi* c. tanulmánykötete.

1780.

Jan. 1. Rát Mátyás megindította a pozsonyi Magyar Hírmondót. **Márc. 25.** a királynő rendezte a budai egyetem jogi és vagyoni helyzetét, 3 690 000 Ft tőkélre tanulmányi alapot hozott létre, megalapította a budai Teréziánumot (Nemesi Akadémiát). **Nov. 29.** meghalt Mária Terézia, utóda II. József, aki nem koronáztatta magyar királlyá magát. **Az év folyamán** befejeződött az – 1751 óta készülő – francia *Enciklopédia* kiadása.

(485), (579), (742) *Az én koromban Patakon és Debreczenben még nem tanítanak Magyar-országi Törvényt, sem a' Világ' Történetein kívül Magyar-országi Történeteket*: a sárospataki kollégiumban 1793-ban szervezték meg az ország első önálló, hazai jogot tanító tanszékét Kövy Sándor tanár vezetésével. A magyar jog és történelem fontosságának a felismerése összhangban állt az 1790/91-es nemzeti mozgalom törekvéseivel (vö. KONCZ 1981, 146–147). Sárospatakon az 1810-es évek elején a jogot egy sajátos módszerrel, egy fiktív állam („Páncélország”) modellezésével tanították (vö. CSORBA 2000). A történelemoktatásról: → 16. jegyzetmező.

(485), (579) *Dogmatica és Polemica Theologia* (gör.): a hittudománynak az egyház hittételeit összefoglaló és a hitvitára felkészítő ágai.

(742) *Catechismus [...] Heidelbergi*: a *Heidelbergi Káté* c. református vallástani népkönyv. (→ 5. jegyzetmező)

(579), (742) *Melly törvényeinket állapodik Vallásunk, 's mi az a' Bécsi, három Nickelspurgi, Linczi, Szathmári Béke*: a Bocskai-felkelést lezáró 1606-os bécsi béke elsőként biztosította a vallásszabadságot Magyarországon. Bethlen Gábor erdélyi fejedelem a bécsi békét megerősítő nikolsburgi (nickelspurgi, nickelsprucki) békében (1621) a Habsburgok javára lemondott a királyi címről, viszont megkapta a hét felső-tiszai vármegyét. A linzi béke, amelyet 1645-ben

kötött I. Rákóczi György erdélyi fejedelem és III. Ferdinánd, a szabad vallásgyakorlást kiterjesztette a jobbágyokra is. A szatmári béke a Rákóczi-szabadságharcot zárta le 1711-ben. Kazinczy a [*Pályám emlékezetei*] írásával közel egyidejű valláspedagógiai munkája kapcsán ugyanígy érvel: „Visszakapván Prof. Somosy Urtól MSomat, kitoldám azt egy harmadik Résszél, 's itt elbeszéllem a' Protestáns Vallás történeteit a' mai időkig, nem dió, hanem mogoró-héjban. Mert irtóztató az, hogy mi annyi haszontalanságot tudunk a' Theológiából, de nem tudjuk mi az a' Bécsi Béke, 's a' Nickelspurgi 's Linczi 's Szatmári. [...] A' Munka címje ez: Szent Történetek a' Biblia szerint. Kitoldva a' Keresztyén Vallás' Történeteivel a' mai időkig.” (KazLev, 19, 4602, Kazinczy – Kis Jánosnak, Sátoraljaújhely, 1826. márc. 13.)

(485), (579), (742) *praxis* (gör.–lat.): itt: ügyvédi működés, gyakorlat.

(435) **MÁSODIK KÖNYV**: Kazinczy Döbrentei Gábornak 1816. máj. 3-án írt levelében hosszabban idézett e szövegből, l.: 3.1.3. *Keletkezéstörténet a levelezés alapján* (KazLev, 14/3202).

(170), (435), (460), (486), (579), (742) *Milecz Sámuel*: kassai ügyvéd, abaúji és tornai táblabíró, a Keglevics grófok tornai és sztropkói uradalmában jószágigazgató, akinél Kazinczy joggyakorlók voltak (1779–1780). Apja Milecz Illés (1693–1757) pozsonyi szlovák-magyar evangélikus lelkész.

(435), (460), (486), (579), (742) *Torna* (Abaúj-Torna vm.): az Abaúj vm.-vel 1785-ben ideiglenesen, majd 1882-ben véglegesen egyesített Torna vm. egykori székhelye, ma Turná nad Bodvou (SZK). A városban álló kastély a *Keglevich* grófoké volt, a város fölött emelkedő hegyen van Thököly Imre egykori vára, melyet a császári seregek 1685-ben visszafoglaltak és leromboltak.

(435) *Sztropka* (Zemplén vm.): Sztropkó, ma Stropkov (SZK).

(460) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 5. jegyzetmező)

(460) *Keresztúr* (Zemplén vm.): Bodrogkeresztúr.

(460) *Major Zsigmond*: bodrogkeresztúri jogász, Zemplén vármegyei főjegyző. A joggyakorlaton lévő Kazinczy Dienes előjárója (*lat.: principális*). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

(460) *Aspermont (Aspremont)* grófok: magyarrá lett német főúri család, amelynek utolsó tagjai: János Gobert (1757–1819); fia: Károly Gobert (1790–1809); lánya: Mária Ottilia (1787–1819, 1807-től gróf Erdődy Györgyné). A lednici, ónodi, szerencsi, borsi, makovicai várak és uradalmak voltak birtokukban. Aspremont János Gobert a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt.

(435) *Verbőczy* (Werbőczy) István (1458 v. 1460–1541): királyi ítélmester, személynök, majd nádor. Az általa szerkesztett és „Verbőczy”-ként említett munka az *Opus Tripartitum juris consuetudinarii incliti regni Hungariae (Hármaskönyv; Bécs, 1517)* a magyar rendiség törvénykönyve volt 1848-ig.

(460), (485), (579), (742) *Huszt* István (18. sz.): ügyvéd, az egri Foglár-intézet jogtanára, a *Huszt*-ként említett *Jurisprudentia practica, seu commentarius novus in jus hungaricum* (Buda, 1745) c. jogtudományi tankönyv szerzője.

(486), (580) *Vitringa*, Campegius (1639–1712): németalföldi református teológus. (→ 15. jegyzetmező)

(486), (580), (742) *Witschius / Vitschius*, Herman (1636–1708): németalföldi protestáns teológus, egyetemi tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(742) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536): németalföldi humanista költő. (→ 15. jegyzetmező)

(742) *Anacreon* (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő.

(742) *Bión* (i. e. 2. sz.): görög bukolikus költő. Az első fordítói Vályi Nagy Ferenc (*Bion' és Moschus' Idylliumai*, Sárospatak, 1811) és Kazinczy (*Erosz a' Tanítóány*; megjelent: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813) voltak.

(742) *Moschusz* (Moschos; Moszkhosz) (i. e. 2. sz.): görög bukolikus költő. Fordítása: Vályi Nagy Ferenc: *Bion' és Moschus' Idylliumai* (Sárospatak, 1811).

(435), (486), (580), (742) *rideg* (rég.): itt: magányos, agglegény.

(435) *degradál* (lat.): lefokoz, lealacsonyít.

- (435) *csatlós* (rég.): kocsit kísérő szolga.
- (436), (460), (486), (580), (743) *párnaszák* (rég.): úti párna (kocsiban), csomag.
- (436) *korba* (rég.): kocsikas.
- (436) *Sternei Hermeneutica* (gör.): 'sterne-i értelmezéstan.' Laurence *Sterne* (1713–1768), angol pap és író, szatirikus művek szerzője. (→ 28. jegyzetmező)
- (436) *XIV. Lajos* (Bourbon) (1638–1715): francia király (1643–1715).
- (436) *Picart*, Bernard (1663–1733): francia rézmetsző. Gróf Ráday Gedeon (I.) péceli palotáját díszítő freskók Picart rézmetszetei után készültek.
- (436) *Chodowiczky* (Chodowiecki), Daniel Nicolaus (1726–1801): berlini lengyel festő, rézkarcoló. Kazinczy a tervezett Messiás-fordítás címlapjához tőle rendelt egy *Mária és Portia* c. rézmetszetet.
- (436) *a' nagy Király*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786) porosz király.
- (436) *horizoni linea* (lat.): vízszintes vonal.
- (436), (461), (486), (580), (742) *Gl...né / Glaczingerné / Prókátor [...] özvegye*: (Milecz Sámuel házvezetőnőjéről további adatokat nem találtunk.)
- (580), (743) *Tugend és a' Religion* (ném.): 'erény és a vallás.'
- (743) *confráter* (lat.): tisztárs.
- (436) *felkondorítva* (rég.): felgöndörítve.
- (436) *tour* (fr.): hajtincs (amit a kopasz területre lehet ráfésülni).
- (436) *szebben-chaussírozott* (fr.): szebben méretre szabott, jól szabott.
- (436) *innáta* (lat.): eredeti, veleszületett.
- (437) *Balás Uram' Officínájából*: azaz: a cipésmester műhelyéből.
- (437), (486) *Bárczy Imre* (1753–?): Torna vármegyei alispán.
- (580), (743) *Buzita* (Abaúj-Torna vm.): ma Buzica (SZK).
- (437), (580) *Nagy-Ida* (Abaúj-Torna vm.): ma Vel'ká Ida (SZK).
- (743) *ezt mondá a' Zsoltárból*: „A' szarvas is idétlent szül.” *Az elsőbb sort*: „Az Úr' szava ha megdördül” *hozzá értette*: „Az UR szava úgy megzendül, / Hogy a' szarvas idétlent szül” (a *Biblia* Károli Gáspár 1685-ös fordításából [ARANYOS BIBLIA], Zsolt 29,4).
- (437), (486), (580), (743) *Szeszta* (Abaúj-Torna vm.): ma Cestice (SZK).
- (437) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803) német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (437) *Vernetnek ismeretes rezére*: Kazinczy Claude-Joseph *Vernet* (1714–1789) népszerű francia tájképfestő *Tempéte* festményére utal (amely nyomán Kisfaludy Károly *Vész* c. olajfestményét készítette). A Vernet-mű Schlicht által 1788-ban készített rézmetszetét – mint Kazinczy *Az én naplómban* írja – 1789-ben vásárolta meg, eszerint az 1779-es emlék képeit csakis utólag kapcsolhatta e képhez. (→ 68. jegyzetmező)
- (581) *Caesar magának véletlenül jött halált óhajta*: Caius Julius Caesar (i. e. 100–i. e. 44) „óhaja” Suetonius római történetíró életrajzában olvasható: „Egyszer ugyanis, mikor Xenophon művében azt olvasta, hogy Cyrus betegsége vége felé bizonyos intézkedéseket tett temetése dolgában, Caesar az ilyen lassú haláltól megborzadva gyors elmúlást kívánt magának; egy nappal a halála előtt, amikor Marcus Lepidusnál ebéd közben arról folyt a szó, ki mint szeretné végezni életét, ő a váratlan, hirtelen halált választotta.” (SUETONIUS 1994, 59. Vö.: KazLev, 15/3547, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 20.)
- (743) *Luther, mondám, épen így járt, 's barátá leve ijedtében*: Luther jogi pályára készült, amikor 1505. júl. 2-án a mögötte sétáló barátját egy hirtelen támadt viharban a villám agyoncsújtotta. E megrázkódtatás után Luther másnap belépett az Ágoston-rendi barátok sorába.
- (437) *Szepsi* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszepsi, ma: Moldava nad Dodvou (SZK).
- (439), (583), (746) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő. (→ 22. jegyzetmező)
- (583) *versifex* (lat.): verscsináló, rímkovács.
- (439) *A' hét esztendővel ezelőtt eltörlött Jezsuíta Szerzet' Collegiumának*: a kassai akadémia a jezsuita rend 1773-as eltörlésével megszűnt, de 1777-től az iskolareform (*Ratio Educationis*) alapján Péchy Gábor igazgatása alatt újra működött. (→ 22. jegyzetmező)
- (439) *lustrum* (lat.): ötéves időszak.

- (439), (487), (582), (689), (745) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy számára a *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788) c. fordítása hozta meg az írói sikert. Az *Első hajós* a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 2. kötetében jelent meg (Pest, 1815). (→ 14. jegyzetmező)
- (439) *Hagedorn*, Friedrich von (1708–1754): a korai német felvilágosodás költője. Christian von Hagedorn testvére.
- (439) *Bürgernek legelső Kiadását*: Gottfried August *Bürger* (1747–1794): német költő. Kazinczy több versét lefordította, de hatott Csokonai Lilla-dalaira és Kisfaludy Károly balladáira is. *Macbeth*-fordítása alapján ültette át Shakespeare művét magyarra Kazinczy. Köteményeinek első gyűjteménye (Gedichte) 1778-ban Göttingenben jelent meg.
- (439), (487), (582), (745) *Gleim' és Jacobi Leveleit*: Johann Wilhelm Ludwig *Gleim* (1719–1803) német költő és Friedrich Heinrich *Jacobi* (1743–1819) német kantianus filozófus, író levelezése: *Briefwechsel zwischen Gleim und Jacobi* (Berlin, 1768).
- (439) *Fried* Sámuel (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (439) *Lipsia* (lat.): Lipcse.
- (439) *Fukker* (Fuker) Frigyes Jakab (1749–1805): kassai orvos (1773-tól), német és latin művek szerzője. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (439) *Viczay* József (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. Kassai házánál 1794-ig titkos összejöveteleket tartottak gróf Török Lajos és Szulyovszky Menyhért részvételével. Szabadkőműves. Arcképét Julius Franz Wagner festette meg és Czetter Sámuel metszette rézbe 1803-ban.
- (439) *lavírozás* (lat.): itt: a rajz árnyékolása tört vonalakkal.
- (439) *Le Brün* (Lebrun, Le Brun), Charles (1619–1690): francia klasszicista festő, XIV. Lajos udvari festője. Freskói a Louvre-ban és Versailles-ban is láthatóak.
- (440) *Midőn később Bácsmegyeimen dolgozám, szívem emlékeztete erre a' valóban szép tájra, 's ide hozám a' történetnek egy két scénjét*: a levélregényben Bácsmegye jú. 3-a és jú. 12-e között 12 levelet írt Tornáról barátjának, Marosynak. Ezekből Theréz Bácsmegyei iránt érzett viszonzatlan szerelmét ismerhetjük meg. (→ 53. jegyzetmező)
- (487) *Szonntagb Sámuel* (1736–1822): kassai evangélikus lelkész (1776-tól), a tiszai evangélikus egyházkerület püspöke (1808-tól), a göttingai egyetem teológiadoktora (1817). Szontagh Mihály apja.
- (582), (745) *a' német Predikátor*: Szonttagh Sámuel.
- (487) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja, itt áll a család két kastélya.
- (487), (582) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve II. József a fumei kormányzósághoz, majd a helytartótanácsba nevezte ki tanácsosnak. Az 1790/91-es országgyűlésen a reformok támogatója, a tanulmányi bizottság tagja, Bács-Bodrog vármegye főispánja (1802–1823), a bécsi udvar párizsi tárgyalóbiztosa (1815–1817). Szabadkőműves. Podmaniczky János fia.
- (487), (583), (745) *Bause*, Johann Friedrich (1738–1814): német rézmetsző, Wieland műveinek illusztrátora, a rézmetszés tanára Lipcsében. Az említett személyekről Anton Graff (1736–1813) német arcképfestő munkái nyomán készített rézmetszeteket.
- (487), (583), (745) *Haller Albert*: Albrecht von Haller (1708–1777) svájci német költő, természettudós, a göttingeni egyetemen a botanika és az orvostudomány professzora.
- (487), (583), (745) *die zwey Schweitzer* (ném.): 'a két svájci.'
- (487), (583), (745) *Hagedorn*, Christian von (1712–1780): művészettörténész. Friedrich von Hagedorn testvére.
- (487), (583), (745) *Lessing*, Gotthold Ephraim (1729–1781): német költő, író, esztéta, a felvilágosodás meghatározó alakja. Említett vallásfilozófiai drámai költeménye: *Nathan der Weise* (1779; 'Bölcs Náthán'). (→ 53. jegyzetmező)
- (487) *ach, der Feind der christl. Religion; ach, der Spötter!* (ném.): 'óh, a keresztény vallás ellensége; óh, a gúnyolódó!'
- (583), (745) *Ach, der gefährliche Feind des Christenthums!/Religion* (ném.): 'Óh, a kereszténység/vallás veszedelmes ellensége.'

- (487), (583), (745) **Zollikofer**, Georg Joachim (1730–1788): svájci protestáns hitszónok, erkölcs-filozófus.
- (487), (583), (745) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (583) **Uz**, Johann Peter (1720–1796): német költő. A 18. sz. végén Magyarországon az ő közvetítésében váltak ismertté Anakreón művei, hatott Csokonaira is.
- (583) **Ramler**, Karl Wilhelm (1725–1798): német költő, 1790–1796 között a berlini nemzeti színház vezetője, Lessing köréhez tartozott.
- (583) **Daphne Mezereum** (lat.): farkashárs v. farkasbors; kora tavasszal virágzó szép, de bódító virágú cserje.
- (488), (583), (745) **Wieland' Diogeneséből**: Wieland műve: *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770.) (→ 18. jegyzetmező)
- (488), (745) **Első Hajóst és az Idylleket**: Gessner művei. (→ 14. jegyzetmező)
- (488), (583), (745) **Revéra? Also mit Schriftstellerey beschäftigt?** (ném.): 'Igazán? Tehát írással foglalkozik?'
- (745) **Das ist schön! recht schön!** (ném.): 'Az szép! nagyon szép!'
- (488), (583), (745) **Also einen Reformirten (Gessner), und einen Evangelischen (Wieland)** (ném.): 'Tehát egy reformátust (Gessner) és egy evangélikust (Wieland).'
- (461) **kaszvár** (rég.): gazdatiszt, gazdasági intéző.
- (440), (461), (581), (744) **Hajnalkőy / Hajnalkövy János**: tornai plebánus. Említett műve: *Sur les livres defendus* ('A tiltott könyvekről'). (E papról és művéről további adatokat nem találtunk.)
- (486) **Plebánus**: Hajnalkőy (Hajnalkövy) János.
- (461) **Gellert**, Christian Fürchtegott (1715–1769): német költő és író. (→ 11. jegyzetmező)
- (461) **expediál** (lat.): kiment, elintéz.
- (581), (743) **Luther**, Martin (1483–1546): német reformátor, író, Biblia-fordító.
- (486), (581), (744) **lócus** (lat.): szöveghely, (bibliai) idézet.
- (487), (581), (744) **eruditio** (lat.): műveltség, képzettség.
- (440), (461) **Calvin**, Jean (Kálvin János) (1509–1564): francia származású svájci vallásreformátor. Említett teológiai munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette: *Christiana Religio Institutio* (1536).
- (440), (487), (581), (744) **előmbe tevő Calvinnek Istitutióját... / czikkely [...] mellyet Calvin és egy más valaki a' Philosophiából vöve a' Theológiába**: Kazinczy itt, mint azt *Az én életem...*-ben és a [Kazinczy Ferencz' saját kezével írt *Autobiographiája 1785ig*]-ben olvasható, Kálvinnek a *Christiana Religio Institutio* c. művében tételelesen kifejtett eleve elrendelésre (lat.: *praedestinatio*), a református egyház alaptételére utal. (E tanítás előzményei már a középkorban is felbukkantak, pl. Abelardnál vagy Augustinusnál.)
- (440) **inconsequentia** (lat.): ellentmondás, következetlenség.
- (440), (461), (487), (582), (745) **Szent-Györgyi** (Szentgyörgyi) István (1736–1799): sárospataki tanár, lelkész. (→ 15. jegyzetmező)
- (440), (461), (487), (582), (745) **elbeszéllem mi történt / elpanaszlám bajomat / két kérdést gördíték elébe**: az egyik kérdés, mint fentebb látható, az eleve elrendelés volt. A másik kérdés a lélek halhatatlanságára vonatkozhatott. Kazinczy az Orpheusban közölt *Keresztes Bálint kedveséhez Tornai Márgithoz, a' Szent Földről. Kassán, Septemb. 24dik 1789. Pálózi Horváth Ádámhoz* írt episztolájához egy hosszú **JEGYZÉSEK**-et írt. Ennek témája inkább a lélek halhatatlansága volt, mint a vers magyarázata. Itt olvashatjuk, hogy Horváth Ádám „azt állítja, hogy a' Lélek halhatatlanságát természeti okoskodások által is meg lehet mutatni: én pedig azt, hogy a' Philosophia azt nem tanítja positive; leg-alább nem úgy, hogy az ellene támadható kétségek egészen el-oszlattassanak.” E szövegkörnyezetben idézi fel Szentgyörgyi István tanítását: „[Szentgyörgyi] nagy erőt talál abban az el-gondolásban, hogy a' test maga-magába nem hat: de nevezetesen Hollmannal, meg-vallja azt, hogy a' Teremtői Mindenhatóságnak nem volt talám lehetetlen a' testet annyira raffinírozni, hogy gondolkozhasson.” (ORPHEUS, 65–70.)
- (487), (582), (745) **de vígyázz, hogy az eránt, a' mi szent, soha magad tiszteletlennek nem találhassd... / de vígyázz hogy tiszteletlennek ne találathassál/találd magad...:** Kazinczy *Az én*

- életem...-ben a kollégiumi évekhez is hozzákapcsolja Szentgyörgyi bölcs útmutatását (→ 15. jegyzetmező), a [Pályám emlékezete VI.]-ban pedig „egy két esztendő mulva” jelenik meg a professzor. (Mindhárom időben és térben azonos, hogy sétához köti a tanítást Kazinczy.)
- (440), (487), (581), (744) *rondella* (fr.): körbástya.
- (440), (461) *Elyrendelés / Praedestinatio* (lat.): az eleve elrendelés tana, a kálvinizmus alaptétele.
- (461) *Szent Pál* (Paulus, eredetileg: Saul) (10 k.–64 és 68 között): héber apostol-író, egyházszervező.
- (582), (745) *Savoyardi Vicáriussal*: utalás Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Émile ou de l'éducation* ('Emil, avagy a nevelésről') c. pedagógiai regényére, amelynek negyedik része a *Profession de foi du vicaire savoyard* ('A szavojai vikárius hitvallása'). Itt fejt ki Rousseau deista vallás-erkölcsi nézeteit a természetes vallásról, a lelkiismereten alapuló erényről. (Rousseau mintája a szavojai Gaime abbé volt, vö. ROUSSEAU 2001, I, 98–100. L. még: MEZEI 1987–88.)
- (582), (745) *Egyiptusi sötétség*: utalás a bibliai tíz csapás egyikére (2Móz 10,21–29).
- (461), (487), (582), (745) *apológia* (gör.): felmagasztaló védőirat, védelem.
- (487), (582), (745) *Grotius* (de Groot), Hugo (1583–1645): németalföldi államférfi, újlatin költő, klasszika-filológus. (→ 15. jegyzetmező)
- (582) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *Eggy haszontalan fiatal-ember...*: (e személyt nem tudtuk azonosítani.)
- (532) *II. Friedrich' Munkáját, 's a' Marsal Keitbhoz írt levelet: II. (Nagy) Frigyes* (1712–1786) porosz király (1740–1786) említett, Jakob *Keith* (1696–1758) porosz tábornaghoz írt morálizáló műve: *Epitre au maréchal Keith*.
- (440) *Grátzia-nevésű*: bájos, kecses (a báj és kellem istennőinek nevéből).
- (440) *szugolya* (táj.): zugoly, zug, kis szoba.
- (170), (440) *Rozgonyi Erzsi* (?–1810): Kazinczy kassai barátnéja.
- (170) *Ragályi Clári (Rhédey Gedeonné)*: Ragályi József (I.) lánya, Kazinczy kassai barátnéja.
- (441) *Götbének Egmontját*: Goethe darabját – melynek egyik szereplője Klára – Kazinczy is fordította: *Egmont* (1788; *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 8. kötet, Pest, 1816).

24. jegyzetmező: 1780. irodalom

21. Superintendens Szilágyi és a Nyelvrontók (50)

86. Az én életem... (441–444)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (488–489)

89. [Pályám emlékezete II.] (532)

90. [Pályám emlékezete III.] (583–585)

93. [Pályám emlékezete VI.] (746–748)

- (441), (488), (583), (746) [1780. jan. 1.] *Újságlevél*: Rát Máttyás 1780. jan. 1-jén indította meg Pozsonyban az első magyar hírlapot, a Magyar Hírmondót, amely hetenként kétszer kisalokban jelent meg. Rát 1782-ig szerkesztette, őutána: Mátyus Péter (1783), Révai Miklós (1784), Szacs vay Sándor (1785), Barczafalvi Szabó Dávid (1786), Ungi Pál (1787) és Szabó Márton (1788) adta ki. A lap 1788-ban szűnt meg. Szépirodalmi melléklapja a Magyar Musa volt (1787–1788).
- (441), (488), (583), (746) *Ráth Máttyás* (Rát) (1749–1810): győri származású evangélikus lelkész, az első magyar hírlap szerkesztője, írója. Győrben, Modorban, Pozsonyban és Sopronban, majd nyugat-európai egyetemeken tanult. A Magyar Hírmondót 1780–1782-ig szerkesztette, ezután Győrben evangélikus lelkész lett 1783–1786 között és 1789 után.
- (488), (583), (746) *Prometheus*: a görög mitológia egyik titánja, a tűz elhozója, nevének jelentése: 'előrelátó'.
- (583), (746) *discussio* (lat.): vita, tárgyalás.
- (746) *ugarlás*: az ugar felszántása.
- (488), (583), (746) *Atlanticus-tenger*: Atlanti-óceán.

- (441) *a' Hadi Történetek' érdemes Kiadóji a' magok' Újságleveleiket a' Ráth' leveleinek címje után Magyar Hirmondónak nevezték-el:* Görög Demeter és Kerekes Sámuel Hadi és Más Nevezetes Történetek c. hetente kétszer megjelenő bécsi lapja, amely 1789 júliusában (a török háború idején) indult, 1792-től szintén Magyar Hirmondó címen jelent meg. E lapot 1800-tól Sándorfy József, 1801-től Márton József, 1802-től Császár József adta ki. 1803-ban szűnt meg.
- (583), (746) *magyar Athéne / Magyar Aténás:* Debrecen.
- (488) *eggy nagy férfit:* Domokos Lajos.
- (441), (583), (746) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája, Bihar vármegye ellenzéki követe az 1790/91-es országgyűlésen. Említett munkája, a Johann Rautenstrauchtól fordított *Álom II. Józsefről.* (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (746) *németizmus:* germanizmus, a német nyelvre jellemző sajátosságok használata a magyar nyelvben.
- (442), (488), (583), (746) *Ráthnak egyik levele... / csipkedé-meg vétkes magyarságáért / megcsipkedé:* Kazinczy kéziratgyűjtésében fennmaradt egy 1818. okt. 29-én kelt autográf kijegyzés az *Álom II. Josefről* (.) *Németből magyarra fordítva. Nyomtatott Budán, Landerer Katalin betűivel, 1781. c. munkáról.* A 47 lapnyi nyolcadrésű kis kötet nyelvi sajátosságaiból, „vétkes magyarság”-aiból Kazinczy háromoldalmi példaanyagot jegyzetelt ki. A jegyzetelést ezzel zárja: „Úgy hiszi a' világ, hogy ezt a' kisdéd munkát Domokos Lajos Úr, Bihar Vgyének Dietai Követe 's a' Debr. Grammatikának egyik Írója fordította. Ez az Ur nagy ellensége volt a' Nyelvrontásnak, 's alig jelene-meg ez a' Munka, midőn Ráth Mátyás a' M. Hirmondó Leveleiben recenseálá, 's arra emlékezteté a' nem ismert Fordítót, hogy a' cím *németes.* Domokos tiszteletre méltó 's nagy tudományú 's igen szép tollú ember volt, de nehéz minden eránt a' mit nem maga csinált; 's nem azért, mert magát tartotta nagynak, vagy mivel másnak érdemeit kevesíteni akarta volna, hanem mert nagyon óhajtotta, hogy a' dolog jól menjen, hibátlanul. Látta a' maga gyarlóságait, 's mint ember arról hallgatott, magát mások előtt nem feddegette; látta a' mások' érdemét, és azt melegen magasztalta. Füredi Vidának az illy character megfoghatatlan volna.” (MTAKK K 638/II, 1a–2b.)
- (442) *Eperjesi Districtuális Tábla:* az eperjesi kerületi tábla. (→ 25. jegyzetmező)
- (50), (442), (488), (532), (584), (746) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító. Említett életrajza Kazinczytól: KAZINCZY, *Szilágyi* 1820. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *Klopstock,* Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (532), (584), (747) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (584), (747) *Fazekas Mihály* (1766–1828): debreceni költő, botanikus, katona, Csokonai és Földi János barátja. 1796-ban lemondott főhadnagyi rangjáról és hazaköltözött Debrecenbe, ahol 1806-tól városi és kollégiumi hivatalokat vállalt. 1804-ben készült el a *Lúdas Matyi, egy eredeti magyar rege négy levonásban*, amelyet először az ő tudta nélkül adott ki Kerekes Ferenc 1815-ben Bécsben (második, átdolgozott kiadás: Bécs, 1817). A nyelvújítási harcok közegében megjelent művet Kazinczy személye elleni támadásként értelmezte. 1806–1807-ben éles vitát (Árkádia-pör) folytatott hírlapokban és levelezésben Kazinczyval. Sógorával, Diószegi Sámuellel együtt adták ki a *Magyar Fűvészkönyvet* (Debrecen, 1807).
- (584), (747) *syncretismus* (gör.–lat.): különböző irányzatok, nézetek összehangolása.
- (50) *Gróf Brunszvik József:* névtévesztés, helyesen: Brunszvik Antal.
- (442), (488), (584), (747) *Brunszvik Antal,* gróf (1709–1780): udvari tanácsos, szeptemvir, Esztergom (1769–1776) és Bihar vármegyei főispán (1779–1780). 1775-től gróf. Brunszvik József apja, Teréz nagyapja.
- (584), (747) *Brunszvik József,* gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos (1786), szeptemvir, királyi kamarás, Bihar vármegyei adminisztrátor (1790), államtanácsos (1805), Csongrád (1795–1808) és Nógrád (1806–1827) vármegyék főispánja, országbíró. Valószínűleg tagja volt a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholynak. Brunszvik Antal fia.
- (442) *öcsém:* Kazinczy Dienes (1761–1824). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (442) **Major Zsigmond**: bodrogkeresztúri jogász. (→ 23. jegyzetmező)
- (442) **Aspremont (Aspermont)** grófok: magyarrá lett német főúri család. (→ 23. jegyzetmező)
- (50), (442), (488), (584), (747) **Révai Miklós** (eredetileg Mátyás) (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. Jobbágycsaládban született, 1769-ben lépett a piarista rendbe, Nagyváradon rajztanár volt (1777–1781), 1778-ban papá szentelték, 1783–1784 között a pozsonyi Magyar Hírmondó szerkesztője. 1802-től a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. Mint a nyelvtörténeti módszer úttörőjét (*Elaboratio Grammatica Hungarica*, 1–2, Pest, 1803–1805) és a jottista (szóelemző) helyesírás hívét Kazinczy is nagyra becsülte. Kiadta Bessenyei, Barcsai, Orczy Lőrinc és Faludi műveit. Említett művei: *Lantversek. Nagyméltóságú... Károlyi Károlyi Antal gróff úrnak n. Szathmár vármegye főispányának kegyes pártfogó urának Révai Miklós, mikor Korompai Brunszkeik Antal gróff urat n. Bihar vármegye főispányának béhelyeztette* (h. n., 1779; in: *Elegyes versei* (Pozsony, 1787, 157); *A magyar alagának I. könyvek* (Nagykároly, 1778); *Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb kötetlen írásai. Függelékül hozzájuk adatnak másoknak is némely hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is* (Pozsony, 1787). Világosvári Miklósfí János álneven kiadott említett vitairata: *Verségi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága*, (Pest, 1805). Fényfalvi Kardos Adorján álneven kiadott említett vitairata: *Versesgby Ferencznek megcsalatozott illetlen mocskolódásai a Tiszta Magyar-ságban* (Pest, 1806). Elsőként közölte és kommentálta a *Halotti beszédet az Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803) c. kiadásában. Kazinczy életrajzi írásai: *Révai Miklós érdemei* (Hazai Tudósítások, 1807, I, 281–283, 288–290); *Révainak nevei 's születési-napja* (Hazai s Külföldi Tudósítások, 1808, I, 311–312). Arcképét Kazinczy megjelenítette a *Kazinczy Ferencz' Munkáji* 1. kötetében (Pest, 1814).
- (488) **Patachich** Ádám, báró (1717–1784): nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1759–1776), a váradi püspöki palota és székesegyház építtetője, 1776-tól kalocsai érsek. Mária Terézia 1777-ben a budai egyetemi tanács, 1779-ben a tanulmányi bizottság elnökévé nevezte ki.
- (50), (442), (488), (584), (747) **Buday László** (?–1812): testőr, Bihar (1778–1783), majd Ung vármegyei alispán, bihari országgyűlési követ (1796), királyi tanácsos (1806).
- (50), (442), (488), (584), (747) **Nem de talán az örömszekeren...**: l. fentebb: **Révai Miklós**: *Lantversek...*
- (50), (442), (488), (584), (747) **Camillus**, Marcus Furius (?–i. e. 365): római patrícius, hadvezér, „Róma második alapítója.” Az előzőtt, majd visszahívott Camillus a hagyomány szerint éppen akkor tért vissza Rómába és ütött rajta a gallokon, amikor azok a hadisarcként követelt aranyat mérték.
- (747) **poetaster Criticaster** (lat.–ném.): 'versfaragó kritikuska.'
- (443), (489), (585), (748) **Erdődy Lajos (Diószeghi)**: költő, földbirtokos, Szabolcs vármegyei tábla- és szolgabíró. Versei megjelentek a Magyar Hírmondóban és a Magyar Musában is.
- (443) **exequia** (lat.): gyászszertartás.
- (489), (585), (748) **Therésia**: Mária Terézia.
- (443), (489), (585), (748) **Római Császárné...**: Mária Terézia.
- (443), (489), (585), (747) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő. A prozódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. Itt említett műve: *Új mértékre vett külömb verseknek három könyvei* (Kassa, 1777; verseit többször átdolgozta és újra kiadta, az 1786-os második kiadás: *Vers-Koszorú*). (→ 22. jegyzetmező)
- (443) **strophista** (gör.–lat.): rímes-ütemes versek szerzője.
- (50), (443) **Horátz, Virgíl, Ovíd, Propertz**: vagyis: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő, Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő; Publius Ovidius Naso (i. e. 43–i. sz. 17 v. 18) római költő; Propertius Sextus (i. e. 50 k.–i. e. 15 k.) római elégiaköltő. Az antik klasszikusok neveinek német mintán alapuló rövidítése a nyelvújítási vita egyik sarkalatos pontja volt.
- (443) **a' particuláknak a' magok verbumaiktól messze ellökések**: az igekötőknek (lat.: *particula*) az igéktől (lat.: *verbum*) távolra kerülése.
- (443), (488), (584), (747) **Károlyi Antal**, gróf (1732–1791): tábornag, Szatmár vármegyei főispán (1758–1791), szeptemvir, étekgögmester (1775–1787), a nemes testőrség kapitánya

(1787–1791), a nagyváradi és ungvári kerületi iskolák főigazgatója (1777–1782). Egyetlen fia: Károlyi József.

- (444) **normális iskola:** a Mária Terézia által megreformált alapfokú oktatási rendszer része a nemzeti (nationális) és a falusi iskola mellett. Ebben az iskolatípusban egységes, szigorúan előírt tanrendben tanították az alapfokú ismereteket, mintát adva ezzel a többi iskolának is. Ezenfelül az alsóbb hivatali, gazdasági stb. pályákhoz szükséges gyakorlati ismereteket is oktattak, majd az utolsó, negyedik osztályban a leendő tanítókat képezték ki, akikkel az oktatási „norma” elméletét és gyakorlatát sajátították el. (FINÁCZY 1899/II, 48–50.)
- (444), (489), (585), (748) **Landerer János Mihály** (1725–1795), nyomdász, könyvkiadó. (→ 17. jegyzetmező)

25. jegyzetmező: 1781–1782. Eperjes

71. **Ér-Semjén, 12. Jul. 1802.** Ma találom régi papirosaim közt... (170)
 86. **Az én életem...** (444–445)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig] (461–462)
 88. **Pályám' Emlékezete [I.]** (489–490, 500–502)
 89. [Pályám emlékezete II.] (532)
 90. [Pályám emlékezete III.] (585–586, 606)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (748–750, 774)

1781. jan. 11. Kazinczy *Eperjesre* (Sáros vm., ma Prešov, SZK) ment joggyakorlatra, hogy a vármegyei jogrendszer után a kerületi tábla gyakorlatával ismerkedhessen meg. Nagyszombat, Kőszeg, Debrecen és Zágráb mellett Eperjesen működött kerületi (*lat.: districtualis*) tábla, azaz első fokon ítélkező bíróság. (Ennek a feljebbviteli fóruma a királyi tábla.) Kazinczy **1782. július 2-án** hagyta el Eperjest: habár a *Pályám' Emlékezete [I.]*-ben „1782. Jun. 2-d.”-át írt, a későbbi [*Pályám emlékezete*] szövegekben már 1782. július 2-a szerepel. Ez utóbbi adat helyességét támasztja alá, hogy Kazinczy László 1782. június 6-án még Eperjesre írt levelet Kazinczyhoz (ami azt is jelenti, hogy nem egyszerre hagyták el a várost). (A eperjesi szabadkőműves páholyról: → 29. jegyzetmező.)

Háttér – 1781.

Máj. 8. megalakult gróf Török Lajos vezetésével a miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták) elnevezésű szabadkőműves páholy. **Júniusban** a cenzúrendelet a birodalom területén a könyvek megjelenésének engedélyeztetésére állami hivatal (Könyvvizsgáló Bizottság) hozott létre, amit Van Swieten irányított. **Okt. 25.** a türelmi rendelet (Tolerantiale Edictum) biztosította a protestánsok és a görögkeletiek szabad vallásgyakorlását, templomépítési és paptartási jogát, megszüntette a katolikus püspökök felügyeleti jogát és engedélyezte minden állami hivatal betöltését a nem katolikusok számára is (azaz nem kötelezheték őket katolikus hivatali esküre). **Az év folyamán** megjelenik Bessenyei *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* c. értekezése (nyomtatásban 1790-ben) és Rájnis József *A magyar Helikonra vezető kalauza* (a prozódiai harc nyitánya).

(748) **Milecz Sámuel:** kassai ügyvéd. (→ 23. jegyzetmező)

(748) **Major Zsigmond:** bodrogkeresztúri jogász. (→ 23. jegyzetmező)

(170) **accessista** (*lat.*): növedék.

(170), (444), (461), (585), (748) **Toperczer Zsigmond:** (az eperjesi kerületi táblai ügyvédről további adatokat nem találtunk.)

(489) **Principálisunk:** Toperczer Zsigmond.

(585), (748) **Dienes:** Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(748) **Bárczay István** (1762–1829): Bárczay Ferenc (I.) fia.

(444), (462), (489), (585), (748) **Krámernek fija / Krámer / Krámer, fija annak: Krámer Dániel (vagy János)** (1740–1786), eperjesi arcképfestő. Kazinczyt 1781-ben megfestette, a kép Steinmetz

Anna birtokába került, azóta elveszett. (HÓGYE/KAZINCZY 1992/I, [1.] szerint Jánosnak hívták.) Apja, *Krámer Jónás Gottlieb* (1716–1771) festette meg Kazinczy gyermekkori képét (amelyen a 2. gyalogezred – *Károly főherceg* regementje – egyenruhájában van lefestve) és szüleinek portréját is (1763 k.) A festmények ma Széphalmon, a Kazinczy Mauzóleumban láthatók. (→ 4. jegyzetmező)

(748) *Le Brun*, Charles (1619–1690): francia klasszicista festő, XIV. Lajos udvari festője. Freskói a Louvre-ban és Versailles-ban is láthatóak.

(444) *agentia* (lat.): hivatali intéznievaló.

(444) *Kézmárki Tanítom*: Hellner Illyés.

(444) *Carlovszky* János: a késmárki iskolaigazgató.

(444), (461) *Neustädter* János Károly: eperjesi német evangélikus lelkész (1778 k.–1804 k.)

(445) *Krieger*: (az eperjesi orvosról további adatokat nem találtunk.)

(532), (586), (749) *Tárcza*: Eperjes folyója.

(532), (586), (749) *Kálvária*: Jézus keresztútját ábrázoló kép- v. domborműsorozat.

(749) *Strást és Pocsokaj*: Eperjes környéki hegyek.

(532), (586), (749) *Sárosi vár*: várrom Eperjes közelében.

(586), (749) *Kapi vára*: várrom Eperjes mellett.

(749) *pittoreszk* (fr., rég.): festői.

(749) *A' nagytemplom mellett áll a' Lutheránusoké, és ez mellett a' Svéd Király' segedelme által épült Collégium...*: „A szabályosan épített csinos város középpontja az É-ről D-felé hosszan húzódó főutca, melynek közepén a Szt.-Miklósról nevezett római kat. plébániatemplom csucsíves épülete (a XIV. sz.-ból, 70 m. magas tornya 1750. ujjáépült), a róm. kat. főgimnázium, az evang. templom és az evang. kollegium nagy épülete áll. Ennek É-i oldalán áll a Szt.-háromság szobra azon helyen, hol Caraffa 1687. 23 prot. nemesembert kivégeztetett.” (PALLAS) *A svéd király: Gusztáv Adolf* (1594–1632), aki a protestáns egyházakat és iskolákat több országban is támogatta.

(586), (749) *a' szent szobrokat azon helyen, hol Karafának dübös lelke annyi ártatlant gyilkoltata / a' szent szobor, az helyt állítva fel, hol Caraffa 1687. annyi vért gyilkosan ontata*: gróf Antonio Caraffa (1646–1693) Eperjes főutcáján 1687-ben állíttatott fel vérpádot, e helyen egy Szent-háromság-szobor őrzi a megkínzott és kivégzett áldozatok emlékét. Az olasz származású császári tábornok felső-magyarországi kuruc felkeléseket megtorló hírhedt véstörvényszéke az igazságtalanság és kegyetlenség jelképévé vált a magyar történelemben. Kazinczy a Martynovics-per ügyészét, Nyéki Németh Jánost a *Fogságom naplójában* „vérszomjúzó Caraffa”-nak nevezi, továbbá lefordította Rezik János *Gróf Caraffa Antal' Eperjesi Mészárszlásai*-ról írt latin munkáját és elhelyezte Zemplén vármegye levéltárában (Zemplén Vármegye Levéltára [Sátoraljaújhely], Autographa II., sz. n.). (→ 57. jegyzetmező)

(586) *periodus* (rég.): mondat.

(749) *cziklér*: városőr (?).

(586) *vocális* (lat.): magánhangzó.

(750) *pronunciatio* (lat.): kiejtés.

(750) *ambra* (arab): illatszer, amelyet egy cet váladékából nyernek.

(586), (750) *Comische Erzählungen' és Agathon' Írója / Agathon' atyja*: Wieland.

(445), (490), (586), (750) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író. 1772-től Anna Amália weimari hercegnő gyermekeinek (köztük Károly Ágostonnak) nevelője. Itt említett művei: *Comische Erzählungen* ('Vidám történetek', 1765); *Geschichte des Agathon* ('Agathon története'; 1766–1767, 1773, 1794); *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768); *Dialoge des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770; ezt Kazinczy lefordította). (→ 18. jegyzetmező)

(462), (586), (750) *Steinmetz Náni / Náni* (Anna, Ninon): (Kazinczy eperjesi barátnéjáról, a későbbi Keczer Györgynéről további adatokat nem találtunk.)

(489) *Egy tiszteletre igen méltó leány*: Steinmetz Náni.

(586) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. (→ 26. jegyzetmező)

- (462) *Keczer György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (489), (586), (750) *Siegwart*: Johann Martin *Miller* (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok népszerű regénye: *Siegwart, eine Klostergeschichte* (Lipscse, 1776). (→ 26. jegyzetmező)
- (489), (586), (750) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): népszerű német költő. Nyelvészeti dolgozataiban az írói szabadságot hirdette a nyelvszokással szemben. Említett eposza: *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800; említett kiadása: Altona, 1780). Kilenc verse mellett a *Messias* több énekét is lefordította Kazinczy, amihez két illusztrációt rendelt Oesertől. A fordításokból 1788-ban tett közzé mutatóványt a Magyar Museumban (MAGYAR MUSEUM I, 98–101). Fordított tőle Szilágyi Sámuel (I.) is.
- (462), (500), (606), (774) *Sie siehet dieses Blatt... / Ninon siehet dieses Blatt...*: „Ó/Ninon látja ezt a lapot, s boldogan rámosolyog; talán – ó, micsoda isteni kéjl – talán a kebléhez szorítja. Istenek, engedjétek nekem az édes ábrándot, a legfőbb boldogságot földetekken, s tegyétek meg, hogy én legyek az a lap.” (Ford. SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 874.)
- (501) *A' szép kikelet...*: e verset *A Tavaszhoz* címen közli Gergye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 44–45, a jegyzetek: 221–224. (Keletkezését Gergye 1787 januárjára teszi, míg Szauder József 1784-re; l. a lent idézett Szauder-tanulmányt.)
- (501) *Czenczi*: mint Szauder megállapította: „Czenczi biztosan Süsie [azaz Kácsányi Zsuzsanna], így *A tavaszhoz* című 1784-i versében, melyre [Kazinczy] László 1788. márc. 6-i levele pontosan idézve utal, kérve, hogy írjon S-ról; visszatekintve pedig Ferencnek Cserei Miklóshoz 1812. jún. 24-én írt leveléből tudjuk, hogy 1788-ban Süsie »állhatatlansága a megőrülésig vitte« [...]” (SZAUDER 1961, 96.) E női név a Janus Secundus Hagiensis után írt *A' Czenczim szája (Lollym szája)* c. Kazinczy-átköltésben is szerepel.
- (462) *Ráday Gedeon I.* (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (1782-től báró, 1790-től gróf.) (→ 12. jegyzetmező)
- (462) *Ráday Pálhoz írt Epistolám ezt bizonyítja*: Kazinczy a *Gróf Ráday Pálhoz* című „francia könnyűségű” episztolájának megírásának nehézségeiről írta: „Csak azt jelentem, még pedig kínjaimnak teljes érzésekben, hogy a' francia könnyűséget, pajkosságot, enyelgést ezen rímákban szegény nyelven 's ilyen scándált versekben olly nehéz megadni, hogy tegnap előtt egész nap három sort ki nem tudtam dolgozni.” (KazLev, 6/1549, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. szept. 20.; a verset l.: GERGYE/KAZINCZY 1998, 188–189.)
- (462) *Versegi* (Verseghy) Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. A Martinovics-perben elítélték. (→ 71. jegyzetmező)
- (462) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. 1787-ben az egri, majd a pesti papnevelőben tanult, ahol 1790-ben meglátogatta Kazinczyt. A magyar nyelv és irodalom pártolására kispaptársaiból önképzőkört szervezett. Pappá szentelése előtt, 1791-ben kilépett az egyházi rendből és gimnáziumi tanárként helyezkedett el. Átjavított verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal: *Dayka' élete* (in: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813). Költőként jelentős hatása volt Kazinczyra és Csokonaira is. (Dayka verseinek kéziratairól, Kazinczy kiadásáról: → 65. jegyzetmező/1802. jún. 3.)
- (462) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (462) *Szent-Miklós*y Alajos (Aloyz) (1793–1849): költő, ügyvéd. Irodalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (462) *Berzsenyi Dániel* (1776–1836): költő.
- (462) *a' Berzsenyibez írt Epistolában*: Gergye László jegyzete a *Berzsenyibez* c. episztolához: „A Kazinczy »ars metricá«-jának is nevezett híres episztola 1809 októberében íródott. A verset a széphalmi mester eredetileg Cserey Farkasnak szánta, később azonban megváltoztatta eredeti szándékát, s a költői levél címzettjeként Berzsenyit választotta.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 145–150, a jegyzetek: 381–385.)

26. jegyzetmező: 1782. pesti jurátusság

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29)
 22. [Jurátusoknak...] (50)
 41. Báró Orczy Lőrincz (82)
 49. Schwartzner Márton (93)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (170)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (462–464)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (490–491)
 89. [Pályám emlékezete II.] (536)
 90. [Pályám emlékezete III.] (587, 588)
 92. [Pályám emlékezete V.] (689)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (750–752, 754)

1782. aug. 22-től Kazinczy Pesten folytatta a joggyakorlatot, ahol szept. 21-én jurátusnak eskették fel. Protestáns ifjak a türelmi rendelet (1781. okt. 25.) eredményeként ekkor tehettek először esküt a királyi ítéletábrán, ezek sorában volt Kazinczy és Dienes öccse is: „Protestans Juratusok ma eskettetnek először a' Kir. Táblán” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 45a). Kazinczy egy év múlva újra Pestre utazott, ezért e pesti emlékek összemosód(hat)tak, az időrendbe sorolás bizonytalanná vált: pl. a Kalmár Györggyel való találkozást hol 1782-re, hol 1783-ra teszi (köteünk az utóbbi dátum alatt jegyzeteli).

Háttér – 1782.

Jan. 12. II. József feloszlatta az oktatással, betegápolással vagy tudományok művelésével nem foglalkozó szerzetesrendeket, vagyonukat új plébániák létrehozására rendelte (1786-ig megszűnt a kamalduli, a kapucinus, a karmelita, a karthauzi, a klarissza, a bencés, a cisztercita, a domonkos, a ferences, a pálos és a premontrei rend). Márc. 22. és ápr. 24. között VI. Pius pápa Bécsben folytatótt a császár rendeleteiről sikertelen tárgyalásokat. Ápr. 2. II. József elrendelte a Magyar Királyi Kamara és a Magyar Királyi Helytartótanács egyesítését (ténylegesen 1784-ben egyesültek) és **augusztusban** a magyar és erdélyi kancelláriát is összevonta.

- (490), (587), (750) *Elbagyám Eperjest (1782. Jun. 2-d.) / Elbagyám Eperjest Július' 2d.: → 25. jegyzetmező.*
 (170) *Szilasy Ferenc, I.* (1759–1782): a Zemplén és Torna vármegyei főispán Szilasy József testvére. (→ 17. jegyzetmező)
 (170), (172), (464), (587), (750) *Dienes:* Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (170) *Szerencsy József* (?–1790 k.): Abaúj vármegyei táblabíró. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Radvánszky Terézia férje.
 (462), (490), (587), (750) *László öcsém:* Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
 (462), (490), (587), (750) *Teleki Klára*, grófnő (gróf *Wartensleben Vilmosné* 1773-tól), (1750–1798): Teleki László (I.) lánya.
 (689), (750) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
 (490), (587), (750) *Wartensleben Wilhelm (Vilmos)*, gróf (1734–1798): tábornok, a Bródi és a Gradiskai horvát-illír határőrezredek tábornokaként Kazinczy László (I.) felettese. 1791-ben nyert magyar honosítást. *Wartensleben Caton* (báró Prónay Lajosné), Ferdinand, Károly, Sándor, Eszter és Claire apja.
 (463) *brigada* (fr.–ném.): brigád, csapat.
 (463) *Bernáth József* (1736–1803): udvari tanácsos, szeptemvir (1787–1803), Bernáth Zsuzsanna, Borbála és Sámuel apja, Ferenc testvére.

- (50), (463) *Curia / Kir. Tábla*: a Királyi Kúria: a királyi ítélőtábla (a fontosabb ügyekben és másodfokon ítélkező bíróság, elnöke a királyi személynök volt) és a hétszemélyes tábla (a legmagasabb szintű bíróság) közös elnevezése.
- (463), (490) *Sághy Mihály*, báró: Heves vármegyei alispán (1760-ban), majd országbírói és helytartói ítélmester (gör.–lat.: *protonotarius*), szeptemvir (1787-ben), 1790-tól báró. Sághy Anna apja.
- (490), (587), (751) *Messziást (Altona, 1781. negyedréiben) megvevém*: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő munkájának említett kiadása egy évvel korábban jelent meg: *Der Messias* (Altona, 1780; kiadta: Johann D. A. Eckhardt [negyedréit, 743 oldal]). A levelezésében 1780-at ír Kazinczy is: „Klopstock sagt in der Messiad (Altone 1780. 4 S. 118.)” (KazLev, 7/1584, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 12.) (Klopstock: → 25. jegyzetmező.)
- (751) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (587), (751) *typotheta* (gör.–lat.): betűszedő.
- (490) *Cidli* (?–1758): Klopstock menyasszonya, akinek emlékét a költő ódáiban és a *Messias*ban is megörökítette. Radvánszky Terézt hívta így Kazinczy.
- (490), (587), (751) *a' két testvér Stolberg / Stolberge*: gróf *Christian Stolberg* (1748–1821) és gróf *Friedrich Leopold Stolberg* (1750–1819) német költőknek közösen jelentek meg műveik. Utóbbi 1800-ban katolizált. Kazinczy tőle két verset fordított: *An den Abendstern* (1773; *Az esthajnalhoz*); *Sie an ihm. Auf einer Herbstreise* (1782; *A téli utazás, báró Próány Ágnesnek a clavecin mellé*, későbbi címei: *A félnék leány*, 1788; *Az el-késődött leány*, *Gróf Stolberg szerént*, 1788).
- (751) *Bürger*, Gottfried August (1747–1794): német költő. (→ 23. jegyzetmező)
- (587) *fordítgatám Siegwartot*: a *Siegwart, eine Klostergeschichte* (Lipscse, 1776) c. népszerű regényt Johann Martin Miller (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok írta. Kazinczy már 1782-ben tervezte, hogy lefordítja (*Szegvári* címen), 1789-ben a *Bácsmegyeynek öszve-szedett levelei* előtti *Jelentésben* be is jelentette a fordítás elkészültét, és levélben is felkereste Millert. Barczafalvi Szabó Dávid megelőzte: *Siegwart, egy klastromi történet* (Pozsony, 1787). Kazinczy végül tűzbe vetette a kéziratát.
- (463) *palotás*: csatlós, inas.
- (463) *Kornis István* (1758–?): Abaúj vármegyei főszolgabíró.
- (29), (463), (490), (587), (751) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ, *Ráday Pál I.* fia. (→ 12. jegyzetmező)
- (587) *kivált 1794–1801 közt*: vagyis a fogság alatt.
- (463) *Orczy Lőrinc*, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (463) *Rondella* (fr.): Pest régi városfalából fennmaradt bástyatorony, amelyben színházat alakítottak ki, és ahol 1774–1812 között, a nagy Német Színház megnyitásáig, játszottak német színészek, de voltak itt magyar nyelvű előadások is.
- (29), (463), (490), (587), (751) *a' három Egység (unitas temporis, loci et actionis) / a' Dramaturgiai három Egység (temporis, loci, actionis) / három egységét* (lat.): a 'idő–tér–cselekmény egysége', a francia klasszicista színház dramaturgiájának alapelve.
- (29) *Shakespear(e)*, William (1564–1616): angol drámaíró, költő.
- (29) *Corneille*, Pierre (1606–1684): francia drámaíró.
- (29) *Racine*, Jean de (1639–1699): francia drámaíró.
- (29) *Voltaire*, François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (29), (463) *Götbe / Gothe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző. Említett lovagdrámája a *Sturm und Drang*-korszakából: *Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand* (1773).
- (463) *Rádaynak szép menyé és ennek férje*: az idősebb Ráday Gedeon menyé: *Fáy Zsuzsanna* (1749–1816); fia: gróf *Ráday Gedeon (II.)* (1745–1801) Hont vármegye főispáni helytartója (1783-tól), a királyi tábla bírása (1785-től), szeptemvir (1786-tól), belső titkos tanácsos (1792-től), koronaőr (1798-tól). 1784-ben magyar színjászó társulatot akart szervezni, de terve nem valósult meg. 1782-től báró, 1790-től gróf. Fiai: Pál (II.) és Gedeon (III.).

- (82), (463) *'S mit mondana erre anyai Nagy Atyád Bossányi Ferencz... / Kis fu, mondá Orczy, mit mondana erre a' tisztes öltözetre a' nagyatyád...*: „De a' Nagy Orczy, a' Generális és Abaúji Fő Ispán, sok ízben olvassgatta előttem Barcsayval való levelezését, még pedig akkor még, midőn magam is plundriban jártam, 's öneki engemet így kelle megszólítani: *Bobó gyermek! 's mit mond a' Nagy-Atyád* (Bossányi Ferencz), *mikor így öltözve lépsz elibe? No ha a' seggeteken plundra van is, a' szívetek Magyar legyen!*” (KazLev, 4/913, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1806. ápr. 29.)
- (464), (490), (587), (751) **Teleki József, I.**, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr, 1782-ben békési adminisztrátor. (→ 12. jegyzetmező)
- (751) **orthodoxia** (gör.–lat.): ragaszkodás a hagyományokhoz, maradiság.
- (490), (751) **fija a' Ráday' testvérének / Testvérének Ráday Eszternek fija**: Teleki József (I.) Ráday Gedeon (I.) testvérének, Teleki Lászlóné (I.) **Ráday Eszternek** (1716–1764) a fia volt.
- (464), (490), (587), (751) **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). (→ 22. jegyzetmező)
- (464), (490), (587), (751) **Teleki István**, gróf (?–1788): Teleki József (I.) fia. II. József török háborújában halt meg. (NAGYIVÁN szerint 1785-ben halt meg.)
- (464), (490), (587), (751) **Strauss, I.**: (a Teleki család német nevelőjéről további adatokat nem találunk.)
- (464), (490), (587), (751) **Cornides Dániel, I.** (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Pozsonyi és erlangeni egyetemi tanulmányai után a Wesselényi családnál nevelő, majd gróf Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka és gróf Teleki József (I.) titkára lett. A pesti egyetem könyvtárőre, az oklevél- és címertan tanára (1784-től). Szabadkőműves. Kötetünkben említett műve: *Bibliotheca Hungarica...* (Pest, 1792.)
- (587) **Prónay Sándor**, báró (1760–1839): az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője (1819–1839), királyi kamarás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) támogatója és igazgatóságának tagja (1830). Prónay László fia, Teleki Jeanette (Janka) férje, Prónay Albert nevelőapja. Kazinczy barátja.
- (587) **Prónay László**, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), II. József alatt zólyomi főispán, a besztercebányai kerület biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). Irodalompártoló főúr, Kazinczy a *Hamlet* fordítását neki ajánlotta (→ 61. jegyzetmező). Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokaöccse (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). Felesége: Radvánszky Rosália. Prónay Gábor és Éva testvére, Sándor, Lajos, Kálmán (rőla NAGYIVÁN nem tud), Simon, Honorka, Ágnes (rőla NAGYIVÁN nem tud), Prisca Tullia (Piroska) apja.
- (587) **András és Péter mósaim**: Kazinczy András (II.) (1738–1804) és Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyjai. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (490) **Gradiskai Horvát-Regement**: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornagy alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (490) **Dienes**: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (490) **Ürményi József** (1741–1825): országbíró (1806–1825). 1782–1785 között volt Bihar vármegyei főispán. (→ 20. jegyzetmező)
- (490) **Orczy Lőrinc, I.**, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (490), (588), (752) **Pesti, előbb Nagy-Szombati Universitas... / Pesti, előbb Nagy-Szombati Fő-Iskolája...**: Mária Terézia 1769-ben uralkodói igazgatás alá vonta a nagyszombati jezsuita egyetemet, 1774-ben a feloszlatott nagyszombati jezsuita egyház vagyonát az egyetemnek adta, 1777. szept. 26-án áthelyeztette a volt jezsuita nyomdával és könyvtárral együtt a budai várba (hivatalosan csak 1780. jún. 25-én), 1780-ban rendezte az egyetem jogi és vagyoni helyzetét. 1783. dec. 9-én II. József Budáról Pestre költöztette át, és rendelettel biztosította, hogy egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhassanak.
- (490), (588), (752) **Prónay Lajos**, báró: ezredes, Prónay László fia.

- (490), (536), (588), (752) **Schwartner** Márton (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. Göttingeni egyetemi tanulmányai után 1784-től Késmárkon, 1786-tól Sopronban gimnáziumi tanár, 1788-tól a pesti egyetemen a diplomatika és heraldika tanára, egyetemi könyvtárnok. Három évig báró Prónay László gyermekeinek nevelője volt. Kötetünkben említett, több kiadást megért műve: *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest, 1798).
- (490), (588), (752) **Katona István** (1732–1811): jezsuita történetíró, apát-kanonok, 1770-től a nagyszombati (a későbbi budai és pesti) egyetemen a magyar történelem tanára a tanszék 1784-es megszüntetéséig.
- (93), (536), (588), (752) **1790ben vagy 92ben / egy ebéd mellett [...] hol Dietai Követek is ültek / 1790diki Dieta alatt:** a **Schwartner Márton** c. feljegyzés 1790-re vagy 1792-re, a [*Pályám emlékezete III.*] és a [*Pályám emlékezete VI.*] 1790-re teszi ezt az epizódot, míg az e szövegek előtt keletkezett [*Pályám emlékezete II.*] nem ad meg dátumot (de egy 1792-es eseményhez kapcsolja hozzá).
- (93), (536), (588), (752) **fejér farkas / Fejér Farkas / egy fogadó:** pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (93) **kellner** (ném., rég.): pincér, felszolgáló.
- (93) **a Pesti Luth. Synodusban:** 1791. szept.–okt.-ben volt a pesti evangélikus és a budai református zsinatok ülése.
- (93) **Schedius** Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészettanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (93) **Weingand** János Mihály (?–1802): könyvkereskedő. (→ 12. jegyzetmező)
- (93) **Schaffrath** Leopold (Lipót), báró (1734–1808): piarista fizikatanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor (*könyvrevizor*). Szabadkőműves.
- (464) **Trattner** János Tamás (ifjabb) (1789–1824): nyomdász. Trattner Mátyás (1745–1828) fia, az idősebb Trattner János Tamás (1717–1798) keresztfia. Utóbbitól kapta ajándékba születésekor az 1783-ban alapított pesti nyomdát, amit nagykorúságáig apja, ezután közösen, halála után ismét az apja, majd 1827-től apjának veje, Károlyi István vezetett. A nyomda a legnagyobb hazai kiadóvállalattá fejlődött, Kazinczy több munkáját is megjelentette. Ifj. Trattner János Tamás volt az első hazai olvasókabinett alapítója (Pozsonyban, 1781).
- (464) **Jankovics** Miklós (1773–1846): földbirtokos, műgyűjtő, történetíró, bibliográfus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). Nagy értékű kézirat-, könyv- és régiségyűjteményét az országgyűlés 1836-ban vette meg a Magyar Nemzeti Múzeum számára.
- (464) **Fejér** György (1766–1851): történetíró, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény alapító szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (464) **Kulcsár** István (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. 1786-ig bencés papnak készült Pannonhalmán, Pozsonyban, majd a szombathelyi gimnázium tanára volt. 1806-ban megindította a Hazai Tudósítások címen az első folyamatosan megjelenő pesti folyóiratot.
- (464) **Horvát István** (1784–1846): történetíró, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Ürményi József országbíró gyermekeinek nevelője, majd 1820-ig titkára. Kulcsár István Hazai Tudósítások c. lapjának állandó munkatársa. 1815-től haláláig a Magyar Nemzeti Múzeum őre, 1823-tól az oklevél- és címertan, 1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen. Révai Miklós tanítványa, a hun-szittya őstörténeti elmélet kidolgozója. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). A Magyar Tudós Társaság megválasztott tagja, de elvi különbségek miatt lemondott. Boldogréti Vig László álnéven kiadott említett vitairata: *Versegi Ferencznek megfogytakozott okoskodása a tiszta magyarságban* (Pest, 1806). Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonett* (Pest, 1811, [megjelent: 1812]) c. kötetének kiadója. Első felesége Szalmássy Teréz, második Szepesy Karolina (1815-től).

- (464) *Szemere* Pál (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Horvát Istvánnal és Vitkovics Mihállyal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (464) *Vitkovics* Mihály (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (464) *Kisfaludy Károly* (1788–1830): író, költő, drámaíró, műkedvelő festő és rézkarcoló, a pesti *Auróra* c. zsebkönyv (1822–1837) szerkesztője. Kisfaludy Sándor öccse. A Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (megválasztásáról halála miatt már nem értesülhetett).
- (754) *Császár / II. József* (Habsburg) (1741–1790): német-római császár (1765–1790), magyar király (1780–1790). I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia fia, II. Lipót toszkánai nagyherceg, majd német-római császár és magyar király (1790–1792) testvére.
- (754) *II. Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (754) *Florentzia*: Firenze.
- (754) *Eximam regem Matthiam ex ore Hungarorum* (lat.): 'Ki fogom venni Mátyás királyt a magyarok szájából.' Ez a mondat a korábbi [*Pályám emlékezete*] szövegeiben más szöveghelyen olvasható. (→ 56. jegyzetmező)

27. jegyzetmező: 1783. jan.–jún./Pest

71. *ÉR-Semjén*, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* (172)
79. *Engem illetők* (320, 323)
87. [*Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig*] (464–465)
90. [*Pályám emlékezete III.*] (587–588)
91. [*Pályám emlékezete IV.*] (683–684)
92. [*Pályám emlékezete V.*] (688)
93. [*Pályám emlékezete VI.*] (755)

1783. febr. 16-án anyja betegsége miatt elhagyta Pestet Kazinczy, febr. 23-án ért haza Alsóregmecre. Márc. 26-án visszatért Pestre, ahol ápr. 5-ig tartózkodott.

- (171), (172), (320) [1783. febr. 16.] *Anyám Febrban igen beteg / vévén a' levelet, hogy Asszonyám Regmecen igen betegen fekszik / hallván, hogy az anyám beteg*: (a betegségről tudósító említett levél elveszett vagy lappang.)
- (172) [1783. márc. 6.] *Péchy György* (?–1783): a tiszáninneni kerületi tábla bírása. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (172), (320), (323) [1783. márc. 7.] *Miklós öcsém*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (320) [1783. márc. 26.] *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (172), (320) *Berzeviczy Sándorné*: Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi) (1737 k.–?), Berzeviczy Sándor második felesége (1758-tól). Testvérei: Horváth (Stansics, Grádeczi) Márk (II.), Imre, Boldizsár. Berzeviczy Gergely anyja.
- (172), (320), (755) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közgazdász, Adam Smith közgazdasági tanainak első hazai képviselője, történetíró, a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1801–1822), a göttingeni akadémia tagja. Késmárkon, majd Göttingenben tanult, több nyugat-európai körúton is részt vett. Szabadkőműves páholytag Miskolcon 1783-tól. 1790 áprilisában röpiratban érvelt a független magyar királyság mellett. A Martinovics-per idején visszavonult kakaslomnici birtokára. Berzeviczy Sándor fia. Felesége (és unokahúga) Berzeviczy Teréz (II.).
- (755) *cosmopolitismus* (gör.–lat.): világpolgárság.
- (755) *nationalismus* (lat., tört.): hazaszeretet, patriotizmus.
- (755) *V. Károly és Apafi Mihály tizenkét óráját sem tudták soba egyaránt jártni*: V. (Habsburg) Károly (1500–1558), német-római császár (1519–1556); Apafi Mihály (1632–1690) erdélyi fejedelem (1661–1690). Mindkét uralkodó szenvedélyes óragyűjtő volt.

- (755) *Fejér-Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (755) *Montesquieu*, Charles Louis de Secondat (1689–1755): francia filozófus, író, politikus.
- (755) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, külügyminiszter, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.
- (755) *Ócsai Balogh Péter* (1748–1818): 1771-től nógrádi szolgabíró, majd alispán, 1785-ben királyi táblai ülnök, majd szeptemvir, udvari tanácsos, 1789-től az evangélikus egyházak főgondnoka, Torontál (1791–1802) és Zólyom (1802–1818) vármegyék főispánja, államtanácsos (1805). Az 1790/91-i országgyűlésen nógrádi követként a Habsburg-ellenes protestáns köznemesség egyik vezetője volt, a rousseau-i „társadalmi szerződés” alapján új szerződést kívánt II. Lipót és az ország között köttetni. Szabadkőműves. Balogh Johanna (Ambrózy Gáborné, majd Gyürky Istvánné) testvére.
- (755) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (464) *tiszta és tisztátalan lelkek, mint a' Szent-Péter lepléé*: a bibliai történet szerint Péter apostol „elragadtatásában” egy égből nagy lepedőként alászálló edényt látott, „melyben valának mindenféle földi négy lábú állatok, vadak, csúszómászó állatok és égi madarak”. E tisztátalannak vélt ételkből Péter nem volt hajlandó enni, de egy égi szózat megintette: „A miket az Isten megtisztított, te ne mondd tisztátalannoknak.” (ApCsel 10,9–10,17.)
- (464) *Ferencz Császár*: I. (Lotaringiai) Ferenc (1708–1765), német-római császár (1745-től), toscanai herceg. Szabadkőműves. Mária Terézia férje.
- (464) *Iózi* (fr.): szabadkőműves páholy.
- (465) *XIII. Kelemen* (eredetileg: Carlo Rezzonico) (1693–1769): pápa (1758–1769). Szabadkőműves.
- (465) *XIV. Kelemen* (eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli) (1705–1774): pápa (1769–1774). 1773-ban eltörölte a jezsuita rendet. Kazinczy tudomása szerint szabadkőműves, ez Benda Kálmán szerint nem bizonyítható (BENDA 1957/III, 359).
- (465) *Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786) porosz király. Szabadkőműves.
- (465) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (465) *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (465) *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).
- (172), (320), (587), (755) [1783. máj. 9.] *a' levél, hogy László Öcsém Zászlórtartó / levelet, hogy Laczi öcsém... / László öcsémet...: az említett levél elveszett vagy lappang*. Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (320), (587), (755) *Gradiskai Regmt / Gradiskai Horvát-Regement / Gradiskai és Brodi Horvát Regement*: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornagy alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (755) *Generál Gróf Wartensleben* Wilhelm (Vilmos) (1734–1798): tábornagy. (→ 26. jegyzetmező)
- (755) *Vinkofca* (Szerém vm.): Vinkovce, ma Vinkovci (H).
- (755) *Eszék* (Verőce vm.): ma Osijek (H).
- (755) *cadetuskodik* (fr., ném.): hadapródként, tisztjelöltként szolgál.
- (683) *nimród*: vadász (a babilóniai Nimród nevéből).
- (684), (688) *pagát* (ol.): a tarokk legkisebb ütőerejű kártyalapja.
- (172), (320), (755) [1783. jún. 4.] *Ürményi József* (1741–1825), országbíró (1806–1825). 1782–1785 között volt Bihar vármegyei főispán. (→ 20. jegyzetmező)
- (172), (320) [1783. jún. 4.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): alispán, alnádor, szeptemvir, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). 1783-ban Bihar vármegye jegyzője lett. (→ 4.1. Családja/Péchy)

- (172), (320), (588), (755) [1783. jún. 4.] *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (172), (320) [1783. jún. 12.] *Bártfa* (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (172) [1783. jún. 16.] *Podmaniczky Erzsébet*, bárónő (?–1783): (további adatokat nem találtunk.)
- (172), (320) [1783. jún. 20.] *Makovicza vár* (Sáros vm.): várom Zboró mellett (SZK).
- (172) [1783. jún. 26.] *Gicze* (Gömör és Kishont vm.): ma Hucín (SZK).

28. jegyzetmező: 1783. júl.–dec./Pest

23. [Kalmár György] (50–52)
41. Báró Orczy Lőrincz (82)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172)
79. Engem illetők (320)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (465–467)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (491–492)
89. [Pályám emlékezete II.] (532)
90. [Pályám emlékezete III.] (588–590)
92. [Pályám emlékezete V.] (690)
93. [Pályám emlékezete VI.] (752–754, 755, 756)

1783. aug. 9.–szept. Kazinczy ismét Pesten tartózkodott. Báró Orczy Lőrinc támogatását kívánta elnyerni, hogy jegyzői állást kapjon Abaúj vármegyében, továbbá kapcsolatot keresett a szabadkőműves páholyokkal. Aug. 28. „visita Gróf Török Józsefnél a' fejér farkasnál. Ragályi István és Lónyai Menyh. nála;” szept. 4. „Kalmár Györgyöt meglátom Budán;” nov. 2. „látom legelőbb Gróf Török Lajost Tályán” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 41a, uott, 52a). (A szabadkőművességről: → 29. jegyzetmező)

Háttér – 1783.

Ápr. 25.–júl. 11. II. József magyarországi körutat tett (megfordult Felvidéken és Egerben is). Nov. 1. az uralkodó papnevelő intézetet állított fel Pesten, Pozsonyban és Zágrábban. Dec. 9. II. József a helytartótanácsot Pozsonyból Budára, az egyetemet Budáról Pestre költöztette át, és rendelettel biztosította, hogy egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhassanak.

- (172) [1783. aug.] *Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária* (1726–1803): pesti háza a kulturális élet fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. Báró Orczy Lőrinc sógornője, mert testvére, báró Podmaniczky Judit a tábornok első felesége volt. (→ 12. jegyzetmező)
- [61], (172), (320), (467), (492), (588), (755) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. Első felesége: báró Podmaniczky Judit, második: báró Laffert Anna. (→ 21. jegyzetmező)
- (82), (467), (492), (590), (756) *Tisza-Örs / Tarna-Örs* (Heves vm.): Tarnaörs. Az Orczy család birtoka, ahová Orczy Lőrinc 1784-ben költözött.
- (590), (756) *Árok-Szállás / Árokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.
- (467), (492), (590), (756) *fijának Piarista Praefectusával / István fijának Piarista Nevelője*: Orczy Lőrinc (I.) legkisebb, István fia gyermekkorban meghalt (a piarista nevelőjéről nem találtunk további adatokat).
- (467), (492), (590), (756) *Szent István Commendatori pántlikája / Szent István' Commandeur-keresztjével*: Orczy a Szent István-rend középkeresztese (commandeur) volt. E magyarországi lovagrendet (kitüntetés) Mária Terézia 1764-ben alapította a polgári és egyházi érdemek jutalmazására, három osztályában 20 nagykereszt, 30 középkereszt (commandeur) és 50 kiskeztes tagja lehetett.

- (82), (467), (492), (590), (756) *Barcsaijának verseikkel / Verseiből és a' Barcsayéból / a' maga Verseit a' Barcsaiéit Verseit, kéziratban, 's a' miket Barcsay Ábrám íra bozza és más barátihoz*: Barcsaynak Orczyval később közös kötetben megjelent versei: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* (közrebocsátotta Révai Miklós, Pozsony, 1789). *Barcsay Ábrám* (1742–1806), költő, testőr és ezredes. (→ 18. jegyzetmező)
- (756) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (465), (756) *Orczy József*, báró (1746–1804): Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (756) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abauj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (756) *Orczy Lőrinc, II.*, báró (1784–1847): Csongrád vármegye főispáni helytartója (1827–1830). Arad vármegye főispánja (1830-tól). Orczy József fia.
- (492), (590), (756) *Richwaldszky György* (?–1779): esztergomi kanonok. Említett munkája: *Vexatio dat intellectum* (1764 [?]); többen Seitz Leó Máriát tartották szerzőnek. Megjelent: Bécs, 1785.) A Kollár Ádám 1764-es udvarhű könyvével vitatkozó, a nemességet ellenállásra biztató nagyhatású röpiratot Mária Terézia betiltotta és Pozsony piacán hóhérral elégettette. „A szerzőt azonban nem sikerült kinyomoznia. Ennek nevét a röpirat utóbb, 1786-ban kinyomtatott példányainak egyikére Kazinczy Ferenc jegezte rá. Tőle tudjuk, hogy a rendiség e szőszólója Richwaldszky György (1779) esztergomi kanonok, szentgyörgymezei prépost és székesegyházi főesperes volt, gr. Barkóczy Ferenc érsek régi pártfogoltja, titkára és bizalmas embere [...]” (KOSÁRY 1983, 299.)
- (492), (590), (756) *Barkóczy Ferenc, I.*, gróf, (1700–1765): egri püspök, esztergomi érsek (1761-től), hercegprímás, Heves, Külső-Szolnok és Esztergom (1761–1765) vármegyék főispánja, szeptemvir, a magyarországi iskolák főfelügyelője, irodalompartoló főúr. Arcképét Kazinczy megjelentette a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 3. kötetében (1815). Barkóczy János (I.) testvére.
- (590) *Bossányi Ferenc* (II.) (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (690) *anyai nagyatyámról*: Bossányi Ferenc (II.)
- (690) *Grassalkovich Antal, I.*, báró, majd gróf (1694–1771): Mária Terézia bizalmas híveként közhivatalnokból emelkedett királyi személynökké. (→ 12. jegyzetmező)
- (532) *at pater omnipotens* (lat.): 'de a mindenható atya.'
- (82), (467), (492), (590), (756) *mibelyt Júnó mutatta magát / asztal felett kevély felesége miatt egy hangot sem ejte / Ebédnél és vacsoránál egy szót sem szóla/némán üle*: az étkezéseknél tehát Orczy Lőrinc felesége miatt volt szóltan. *Júnó* a római mitológiában a házasság védőistenője, Jupiter főisten felesége.
- (465) *Fejér Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (172), (320), (465) [1783. aug. 28.] *Török József, II.*, gróf (1742–1816): a debreceni kerületi tábla ülnöke (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy későbbi apósának testvére. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (465) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász. Szabadkőműves páholytag Miskolcon (1783-tól). (→ 27. jegyzetmező)
- (172) [1783. aug. 28.] *Ragályi István*: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803-tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (172) [1783. aug. 28.] *Lónyai Menyhért* (*Menyhárt*) (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (465) *belép egy valaki [...] Jó egy második*: a két nem megnevezett személy talán Ragályi István és Lónyai Menyhért volt.
- (465) *profánus* (lat.): nem beavatott (nem szabadkőműves).
- (466) *Girált* (Sáros vm.): ma Giraltovce (SZK). Itt kastélya, ill. kúriája volt a Potturnyay, Dessewffy, Szirmay és Pulszky családoknak. (A szabadkőművességről: → 29. jegyzetmező.)
- (466) *Azok, a' magok vad Libertinismusokkal...*: a girálti szabadkőműves páholy „libertinismus”-áról a szintén szabadkőműves (Pálóczi) Horváth Ádámhoz írt Kazinczy egy levelében:

„P[oturnyai András] tudomány nélkül való, asszonyokat, pompát, kártyát, vendégségeket 's minden haszontalanságot szerető ember volt. Igy a' jó öszve vala egybeledve a' rosszal, 's mi jót várhatni az ilyenből. Pajtásait felvette, 's ezek rettenetes romlást csináltak az erkölcsökben. Nem vala asszony, a' kit meg nem paráznítottak, 's a' mi fő veszedelem, nem a' praxist hanem a' theoriát is megmérgecsítették. A' tudatlan Apostolkák nevétték a' Vallást is, a' Theológiát is, a' Morált is. Iskolás fiu voltam midőn egy Űr a' maga nem dáma feleségének (az az a' ki csak tóth nyelvet tuda) azt mondá a' közönséges ebédnél, hol sok vendég űlt, hogy az Asszony inkább kurva legyen mint nem dáma. Ez a' szép intés és férjének kurvázkodásai az Asszonyt arra vivéék hogy elébb Vendég és patvarista, végre a' szakács lépett a' férji tiszt viselésbe. Eggy másik azt mondta ugyan akkor, hogy ha egyetlen leánya a' 12 esztendőt meg fogja haladni, leczkét ad neki, hogy mihelyt főködtő lesz a' fején, üssön vásárt portékájából, de addig ne, mert fattyat kap. Igy mentek ezek Girálton, édes barátom. Két leánya Poturnyainak két testvér Szirmayhoz méne férjhez, Péterhez és Pálhoz. Ez a' Péter és Pál által hozá a' mérget és a' fényt Pazdicsra Zemplénbe, 's így terjedett a' jó a' rosszal azon proportióban, a' mellyben a' mustármag áll a' Pazdicsi Luth. Templomhoz.” (KazLev, 12/2737, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 18.) Török József testvére, Lajos 1780 körül kapcsolatban állt a girálti páhollyal: „[Hanzeli Eperjesről] a páholy tevékenységét átteszi a Potturnyayak girálti kastélyába, ahol a Desefffyék, Szirmayak, Pulszkyak kúriája is állt. Ezt a páholyt látogatták a nevezett birtokosok, s egyéb vendégek, így Török Lajos gróf is.” (ÁGOSTON 1999, 101, 103.)

(466) *Domine Perillustris, monda, exspectat forsitan aliquam?* (lat.): 'Tisztelt uram, monda, talán vár valakit (egy hölgyet)?'

(172), (320), (466) [1783. aug. 31.] *vele a' hídon / jövék estve felé a' hídon, 's eggy egészen ismeretlen mellém vonakodék: a Jegyzések elhányt régi Papirosaimból és az Engem illetők, ill. a [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785⁸⁶] között tehát ellentmondás van, hogy ismerete-e Kazinczy azt a személyt (Török Józsefet), aki a szabadkőműves páholyba meghívta.*

(466) *veszem a' levelet:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)

(50), (172), (320), (491), (589), (753) *Kalmár György* (1726–1783 után): költő, nyelvész. Debrecenben, majd 1749-től Oxfordban tanult. Keleti nyelvek kutatójaként több közel-keleti utazást tett. Említett művei: *Epistola divi Pauli ad Hebraeos hebraice cum annotationibus criticis* (Pál levelének héber fordítása és magyarázata; Amsterdam, 1766); *Prodromus idiomatis Scythico-Mogorico-Chuno (seu Hunno) Avarici, sive Adparatus criticus ad linguam Hungaricam* (Pozsony, 1770; 5000 hexametert tartalmazó függelékkal); *Praecepta grammatica atque specimina linguae philosophica, sive universalis ad omne vitae genus adcommodatae* (Berlin és Lipcse, 1772; ez a „Philosophiai Nyelv' Grammatikája”), ugyanennek az olasz kiadása: *Precetti di grammatica per la lingua filosofica o sia universale* (Róma, 1773), ugyanennek a német kiadása: *Grammaticalische Regeln zur philosophischen oder allgemeinen Sprache* (Bécs, 1774), ez utóbbi két kiadás arcképet is tartalmaz. Héber nyelvtanának említett görög változata címlap nélkül készült (Halle, 1767; vö. HEGEDŰS 2008, 76). 1751-ben három angol nyelvű értekezéssel vett részt az 'Elohim' és 'Berith' héber szavakról folyó vitában: *Mr. Bate's Answer to Dr. Sharp's Two Dissertations Answered...; A Short Reply to Mr. Holloway's Few Remarks...; Censurer Censured...* (London, 1751).

(50), (589), (689), (753) *Szilágyi Sámuel, I.* (1719–1785): debreceni tanár, református püspök, író, költő, fordító. Kazinczy említett életrajza: KAZINCZY, *Szilágyi* 1820. (→ 12. jegyzetmező)

(754) *Horátnak a' Horátnak' szchemájiban fordított Ódáját:* Kazinczy a *Debreczeni Superintendens Piskárkosi Szilágyi Sámuel' Életében* személyes emlékeire hivatkozva írja, hogy Szilágyi Horatiust fordított: „még eddig nem vala tudva előttem, hogy a' kedves Öreg magyar versekben is műlatja magát, 's kértem, hogy ha mit saját dolgozásiból még tud, méltóztatnék velem hallatni. Elmondá Horátnak a' Horátnak' szchemájiban fordított Ódáját, nevezetesen ezt: Ovanis referent..., 's az Olvasó képzelheti álmélkodásomat, kivált ha tudja, hogy Debreczen és Patak, azután még hús esztendővel is, a' csengőtlen hexametereket verseknek sem tekintették.” (KAZINCZY, *Szilágyi* 1820.)

(754) *Scipsi poema hoc 1761. novem horarum itinere a Jasio in Dacia (Jassy, Moldvában), ugymond lap 204.* (lat.): 'Ezt a költeményt 1761-ben írtam, a Jassyból való moldvai úton, a 9. órában.'

Szintén a Szilágyi-életrajzban írja Kazinczy: „Arra emlékezem, hogy Kalmárt tanítványának mondotta e' nemben. Pedig ő 1761. írta (lásd Prodromusát l. 204.) ismert hexameterét.” Kazinczy ugyanitt egy lábjegyzetben még a „puska” szóhoz kapcsolt „bohó történetet” is elbeszéli Kalmárról. (KAZINCZY, *Szilágyi* 1820.)

- (50) *Horátzius*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (50) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (51), (754) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)
- (51) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. (→ 31. jegyzetmező)
- (51) *Birsi Ferenc*: alkalmi időmértékes versek szerzője.
- (51) *Rájnás József* (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. Tanított Esztergomban, Kassán, Győrben, Székesfehérvárott, Szatmáron. 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg Pozsonyban a *Magyar Helikonra vezető kalauz* c. kötetében, így Baróti Szabó és Révai is megelőzte. A kötethez írt utószava indította el a prozódiai vitát Ráttal, Baróti Szabóval és Batsányival.
- (51) *az egyik ezen Felülírással: GEORGIO KALMÁR NOBILI HVNGARO...*: 'Kalmár Györgynek, tapolcaídi magyar nemesnek, aki a szimbolikus-karakterisztikus-tudományos egyetemes nyelvet elsőként feltalálta, azt ő maga, egyedül kifejlesztette, római barátai H. C. D. D. D. 1774.' (Idézet az említett német kiadásból.)
- (51) *Az itt közölt Levél tudatja velünk ekkor hol járt, hol lakott: a [Kalmár György] c. feljegyzést az OSZK, Quart. Hung. 1238 jelzetű kéziratkötetből közöltük, itt közvetlenül a feljegyzése előtt, a 79a–80b oldalon Kazinczy másolatában található meg Kalmár latin levele Johann Jakob Breitingerhez. A levelet Hegedüs Béla adta ki, az ő összefoglalásából idézünk: „Ismerteti utazását: Strassburgból elment Belgiumba, ahonnan Angliába akart menni, de ott feltartóztaták. Össze kellett gyűjtenie a könyvkészletét Bajorországból, Brémából, Hamburgból, Koppenhágából, Danzigból, Königsbergből, Varsóból, Lembergől, Krakóból és Bécsből.” (HEGEDÜS 2008, 135–138.)*
- (51), (172), (491), (588), (752) 1782. *Septemberben / 1783. [...] 4. Septbr. / MDCCLXXXIII. [...] Septemb. 4-d. / 1782. Septemb. 4d.*: a [Kalmár György] és a [Pályám emlékezete VI.] szerint 1782 szeptemberében, míg az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*, a *Pályám' Emlékezete [I.] és a Történetek' Kalendarioma* (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 41a) szerint 1783-ban találkozott Kalmárral. (A [Pályám emlékezete III.] nem adja meg az évet.) Hegedüs Béla szerint azonban „Valószínűbb az 1781-es dátum.” (HEGEDÜS 2008, 27.)
- (51) *egy barátommal*: Prónay Mihály.
- (491), (588), (752) *Prónay Mihály*, báró: Nógrád vármegye főjegyzője (1796).
- (51), (172), (491), (588), (752) *Budán [...] Bibliothecából / Residentia mellett / Universitas' Bibliothecájából [...] nyomtatójából/typographiajából*: a volt nagyszombati jezsuita egyetem a nyomdájával és könyvtárával együtt 1777–1780 között a budai várban kapott helyet. (→ 26. jegyzetmező)
- (491), (588) *Yorick' pogácsa-árosa/pogácsasütője*: Laurence Sterne (1713–1768) angol író műveinek alakja és egyúttal írói neve is Yorick. Sterne *The Life and Opinions of Tristram Shandy* (1760–67) c. regénysorozatában egy falusi lelkészt hívnak Yoricknak, akit a *Hamlet* sírásó-jelenetéből ismert Yorick leszármazottjának mond az elbeszélő. Sterne levelezése Elisabeth Draperrel már Yorick néven jelent meg: *Letters from Yorick to Eliza* (1775). Ezt Kazinczy lefordította és kiadta *Yorick' és Eliza' Levelei* címen a *Kazinczy Ferenc' Munkái* 4. kötetében (1815). Ehhez csatolta Kazinczy Raynal francia történésznek Elisabeth Drapert írását (*Raynalnak keserve Eliza után*) és Sterne *A Sentimental Journey through France and Italy* (1768) (*Érzékeny Utazások Francia- és Olaszországban, Sterne után*) c. útikönyvét is. Az *Érzékeny Utazásokban* a *Pástétomsütő* c. epizódban (levélben) tűnik fel egy kiszolgált és magát pogácsa-árusként fenntartó egykori katona, egy „chevalier de Saint-Louis”, azaz egy Szent Lajos-rend lovagja.
- (491) *Szent Lajos-rend*: 1693-ban XIV. Lajos francia király által alapított lovagrend.

- (51) *Amicus Romanus* (lat.): 'római barát', célzás Kalmár római tartózkodására.
- (51), (491), (589), (753) *zsispvasár* (rég.): zsisbvásár, ócskapiac.
- (172) *pusztula* (táj.): pattanás, var.
- (172) *scorbuticus* (lat.): skorbutos, beteges.
- (51), (172), (491), (589), (753) *Barátom néki-bátorodék / megszóllítottam / szállítám-meg / én szállítám-meg*: (a különböző szövegek tehát eltérnek, hogy Kazinczy kezdeményezte-e a beszélgetést, vagy csak 'mellékszereplő' volt.)
- (491), (589), (753) *Syria*: Szíria.
- (52), (172), (491), (589), (753) *mondá neki az eggyikünk, én utolsó postával vettem levelet egy Helvetziában mulató barátomtól [...] kivevénk azt zsebünkbből / [...] levélből tudom / vettem Helvetziából egy barátom' levelét, 's az velem vala*: (az említett levelet – amely vélhetően a [Kalmár György] c. kézirat elveszett melléklete – nem ismerjük; a levélről az egyes szövegek eltérő adatokat közölnek.)
- (491), (589), (753) *journal* (fr.): hírlap, újság.
- (52) *Vivit siliquis, et pane secundo, ezt mondja az illyekről Horátz*: 'ezüstfilléren, s közkenyéren él' (Horatius: *Epistulae*, II. I. 123.).
- (52), (492), (589), (754) *Landerer János Mihály* (1725–1795): nyomdász és könyvkiadó. (→ 17. jegyzetmező)
- (52) *talán nem rosszabb tűz a' sáskánál*: bibliai utalás; Mózes harmadik könyve több sáskafajt is a tiszta, ehető állatok közé sorol (3Móz 11,22).
- (171) [1783. ősz] *Szerencsy házasodik*: Szerencsy József (?–1790 k.) (→ 26. jegyzetmező) Radvánszky Teréziát (→ 29. jegyzetmező) vette el, akit Kazinczy verseiben és leveleiben „a schweizi poeták és Klopstock által költeményeikben szívesen használt” Cidli néven emlegetett (TOLDY 1987, 208).
- (172), (320), (465), (492) [1783. nov. 2.] *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (492) *Ezen eszt. még arról nevezetes előttem, hogy ebben látám először, Tályán, Novemb. 2-dikán, Gróf Török Lajost*: a *Pályám' Emlékezete* [I.]-ben az 1784-es évszám alatt olvasható e megjegyzés, noha 1783. nov. 2-án látta először Kazinczy a későbbi apósát.

29. jegyzetmező: 1784. jan.–jún./szabadkőművesség

16. Feldolgozni valók (44)

24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii. (52)

41. Báró Orczy Lőrincz (82)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (172–173)

79. Engem illetők (320)

87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (467–469)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (497)

90. [Pályám emlékezete III.] (590–591, 603–604)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

93. [Pályám emlékezete VI.] (756, 772)

1784. jan. 12-től Kazinczy Miskolcon tartózkodott, ahol 16-án gróf Török Lajos felvette az *Erényes Világpolgárok* elnevezésű szabadkőműves páholyba: „Szent láng.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 4a). **Márciusban** újra Miskolcra utazott, hogy báró Orczy Lőrincnél vármegyei hivatalt nyerhessen, 21-én: „Orczy Lőrincznél ebéden Miskolczon” (uott, 14b). **Máj. 30.** „Pazdicson a' Lutheranusok közt communicálok” (uott, 26a). **Jún. 12.** „Kassán látom először Therézt [Radvánszky Teréziát]” (uott, 28a).

Háttér – 1784/1.

Febr. 13-án a császár körlevélben intette a birodalom valamennyi hivatalnokát a rendeletek pontos végrehajtására. **Ápr. 13-án** II. József a magyar függetlenség szimbólumát, a Szent Koronát Pozsonyból Bécsbe vitette, ahol a császári kincstárba helyeztette el. **Máj. 1-jén** a császár elrendelte az első népszámlálást Magyarországon, amit majd 1784–1785-ben (Erdélyben 1785–1786-ban) hajtottak végre. **Máj. 11-én** megjelent a nyelvrendelet: a latin helyett a német lett a hivatalos nyelv Magyarországon (a rendelet fokozatosan lépett érvénybe: a kormányzéseknek nov. 1-től, a megyei és városi hatóságoknak egy évvel később, az oktatás területén három év alatt kellett bevezetni a német nyelvű ügyintézés; a rendelet végrehajtását több oktatási intézmény, ill. vármegyei és városi hatóság is akadályozta).

A szabadkőművességről

1742-ben Bécsben – porosz mintára – megszervezték a *Három Törvényhez* (*Aux trois canons*) nevű páholyt, amelynek tagja volt pl. Báróczi Sándor is. Mária Terézia hosszú uralkodása során fokozatosan lett a tiltott mozgalomból eltűrt, végül a közélet szereplőinek jelentős részét összefogó hálózat, amelynek már a királynő férje, I. (Lotaringiai) Ferenc császár is tagja volt. **1772-ben** Bécsben (a későbbi) II. József császár felügyeletével hivatalos páholy alakult (*Három Csillaghoz*). **1784-ben** II. József a bécsi nagypáholy alá vonta a magyarországi páholyok működését. **1785. dec. 11-én** tovább szigorította az állami felügyeletet (csak tartományi fővárosokban működhetnek páholyok, üléseikről jelentést kellett adni), ezért a pesti kivételével a hazai szervezetek többsége **1787-re** hivatalosan megszűnt, de titokban – feltehetően – tovább működött. **1790-től** II. József rendeleteinek visszavonása után néhány évig ismét legálisan működtek a páholyok. **1795. jún. 11-én** I. Ferenc betiltotta a mozgalmat.

A magyarországi szabadkőművesség kialakulására Dunántúlon és Erdélyben elsősorban a bécsi minta hatott. Az ország déli régiójában azonban Draskovich János vezetésével egy saját rítusú, (az elején) jozefinista elveket valló, gyorsan terjeszkedő szervezet alakult ki, amelynek legfőbb fiókpáholya a *pesti Nagyszívűséghez* (*Zur Grossmuth*) volt (alapítva: 1770). A *Nagyszívűséghez* főmestere 1787-től Kreil Antal egyetemi filozófianár, tagjai pl. Pajor Gáspár, Kármán József, Pálóczi Horváth Ádám és Szilágyi György. Utóbbi két személyt Kazinczy ajánlotta, noha ő maga nem volt tag, de látogatta a pesti üléseket (1789-ben, 1790. szept. 24-én és okt. 1-jén, 1793-ban). A pesti szervezetből 1778-ban vált ki a *budai Hallgatagság*, amelynek vezetője báró Orczy József (báró Orczy Lőrinc fia) volt. 1784-ben újabb *budai* páholy alakult és működött 1789-ig *Első Artatlanság*hoz néven (tagja volt pl. id. gróf Ráday Gedeon), e *lőzsi* II. József centralizáló rendelete után felvette *Hallgatagság* tagjait is (1789-ben megszűnt). A *pozsonyi Zur Verschwiegenheit* páholyt 1776-ban alapította Draskovich, e *lőzsinak* 1778-ban már 44 tagja volt, közte pl. báró Orczy László (báró Orczy Lőrinc fia) is.

Az ország északkeleti vármegyéiben az 1760-as években a Felvidékre menekült lengyelek hoztak létre fiókpáholyokat. 1769-ben alapították a varsói nagypáholy engedélyével az *eperjesi Az érényes utazóhoz* páholyt. Ez a központ további páholyokat szervezett Balassagyarmaton, Besztercebányán és Miskolcon. A *miskolci Érényes Világpolgárok* (*Érényes Kozmopoliták, Virtuósos Cosmopoliták*) szabadkőműves páholyt 1781 körül gróf Török Lajos alapította. A páholy főmestere Kazinczy későbbi hivatali főnöke és apósa, felügyelője Vay József és Ragályi István, pénztárnoka Óváry László, titkára Fáy Barnabás. Kazinczyt 1784. jan. 16-án vette fel a miskolci páholy, szabadkőműves neve az Orpheus lett. Kazinczy a lőzsinban később titkári teendőket is ellátott. 1787-ben megszűnt a páholy (vagy titokban működött tovább). Kazinczy tagja volt az 1791-től (ismét?) működő, Spissich János által vezetett *zalaegerszegi Jó Tanács*hoz lőzsinak is. Kazinczyt felteelezhettek itt avatták mesterré 1792. máj. 14-én (→ 56. jegyzetmező). Feltehetően a *kassai Égő Csipkebokor*hoz páholytak is tagja lehetett Kazinczy, és bizonyos, hogy ismerte és látogatta a Born Ignác vezette *bécsi Zur wahren Eintracht* ('Igaz Egyetértéshez') lőzsin.

(E témakör feltárását nehezíti, hogy Kazinczy 1794-ben elégette a szabadkőműves iratait, de a titoktartási kötelezettség és a működés illegális korszakai is sok bizonytalanságot okoznak. A *girálti* lőzsinról: → 28. jegyzetmező. Grossingerről, aki a szabadkőművességre emlékeztető rózsarendet alapította: → 61. jegyzetmező. Az illuminátusokról: → 35. jegyzetmező.)

(VÁCZY 1915, 111–124; JÁSZBERÉNYI 2003, 25–38, 119–132.)

- (172), (320), (467) [1784. jan. 14.] **Szulyovszky László**: a miskolci páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Szulyovszky Menyhért testvére, Anna apja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (467) **András bátyám**: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (467) **Boronkay Gáspárné**: Szulyovszky Anna (?–1830), Szulyovszky László lánya.
- (467) **Pazdics** (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (467) **Rákócz** (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (467) **Andrássy István**, gróf (?–1812): bihari (1776–1778) és borsodi (1778–1784) főispán. (→ 19. jegyzetmező)
- (172), (320), (591) [1784. jan. 14.] **Radvánszky Ferenc** (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei ülnök, a miskolci evangélikus egyházközség alapítója, a tiszai evangélikus egyházkerület felügyelője (1793–1794). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett.
- (172), (320), (467) [1784. jan. 15.] **Kapitány Márjási / Márjási (Máriássy) István** (1753–?): Gömör vármegyei helyettes alispán, országgyűlési követ, miskolci kapitány. Az Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (172) [1784. jan. 15.] **Puky László** (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Puky Ferenc testvére.
- (172), (320) [1784. jan. 16.] **Almásy József** Ignác, gróf (1726–1804): lovassági tábornok. (→ 18. jegyzetmező)
- (172), (320), (467) [1784. jan. 16.] **Puky András** (1755–1797): gránátoskapitány, a franciák elleni harcokban esett el. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége báró Adelsheim Johanna (a későbbi Vay Miklósné [I.]).
- (467) **a' Verbung Tisztje Quártélyházához** (ol.–ném., rég.): egy civil házba elszállásolt toborzó-tiszthez.
- (468), (497), (591), (603), (772) **Török Lajos**, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója. Gyermekei: József (III.), Sophie (Kazinczy felesége), Pál és Mária. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (603), (772) **Ladomérszky István**: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszánineni kerületi tábla ügyésze (1787).
- (468) **egy még életben lévő Úr, kit épen ezért meg nem nevezek**: vélhetően Fáy Barnabás, aki 1829-ben halt meg.
- (468), (591) **Óváry László** (?–1823 előtt): Borsod vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (468), (591) **Ragályi József, I.** (1733–1804): Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy testvérének, Józsefnek, apósa. Ragályi Gedeon testvére, Szemere Katalin férje. Ragályi Kata, József (II.), János, Tamás, Klára, Mária Magdolna (Kazinczy sógornője: → 4.1. *Családfa/Kazinczy*) és Erzsébet apja.
- (591) **Fáy Barnabás** (1753–1829): főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től), kancelláriai referendárius (1810–1815) és udvari tanácsos, Szabolcs (1817–1824), majd Ung (1824–1829) vármegyei főispáni helytartó, főispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége Szily Karolina.
- (591) **Szatbmáry (Szatbmári) Király József, I.** (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: Szemere Klára, fiai: Pál (1781–?), József (II.), János.
- (591) **Melczér László** (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országgyűlési követe (1790–1792), szeptemvir. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. Melczér Margit (Puky Lászlóné) testvére, Mária apja.
- (591) **Molnár János, I.** (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. (→ 31. jegyzetmező)

- (591) **Koppi** Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. Tanított a váci piarista középiskolában, a kassai (1776-tól) és a kolozsvári (1780-tól) akadémián, majd Katona István utódként a pesti egyetemen (1785–1796). Jozefinista volt, de 1790 februárjában már röpiratban támadta az abszolutizmust és nemzeti király megválasztását javasolta. Hajnóczy barátja, a Martinovics-per után elvesztette állását és kitiltották Pest-Budáról. Szabadkőműves.
- (591) **Világot teremtének Miskolczon**: utalás a miskolci szabadkőműves páholyra, amelynek egyik vezetője Vay József (I.) volt.
- (591) **Török József, I.**, gróf (1714–1776): Borsod vármegyei alispán, országgyűlési követ (1751), udvari tanácsos, a szepesi kamara elnöke. Szabadkőműves, alkimista és rózsakeresztes. 1774-től gróf. Második felesége: báró Pfeffershoffen Katalin, (?–1790). Török József (II.) és Lajos apja. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (468), (497), (591), (604), (772) **Pászthory Sándor** (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. *jegyzetmező*)
- (497), (604), (772) **Széchenyi Ferenc**, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). (→ 32. *jegyzetmező*)
- (604), (772) **Gessner**, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. *jegyzetmező*)
- (497), (604), (772) **Swieten**, Gottfried van, báró, (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. *jegyzetmező*)
- (468), (591) **Zichy Károly**, gróf (1753–1826): Békés (1782–1783), majd Győr (1783–1785, 1790–1826) vármegyék főispánja, kincstartó (1786–1788), országbíró (1788–1795), miniszter. Az 1790/91-es országgyűlésen az alkotmányos kiegyezést támogatta, az itt elmondott üdvözlőbeszédét Kazinczy az Orpheusban közölte (ORPHEUS, 227–228). A Martinovics-per idején váltotta le I. Ferenc az országbírói tisztségéről. 1802-től az udvari kamara elnöke, 1808-ban az államminisztérium elnöke, 1809-ben hadügyminiszter, 1813–1814-ben belügyminiszter volt. Gróf Zichy Ferenc testvére. Fiának, ifj. Zichy Károlynak (1779–1834) az első felesége gróf Eszterházy Francisca (1784–1804), a második gróf Festetics Júlia volt.
- (468), (591) **Balogh Péter (Ócsai)** (1748–1818): főispán, szeptemvir. Szabadkőműves. (→ 27. *jegyzetmező*)
- (468) **Albert Herczeg**: Albert Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822). Szabadkőműves. (→ 8. *jegyzetmező*)
- (468), (497), (604), (772) **Báročzi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, testőr. Szabadkőműves. (→ 71. *jegyzetmező*)
- (772) **Siegwart**: Johann Martin *Miller* (1750–1814) német költő, lelkész és hitszónok, a göttingai Hainbund tagja írta a népszerű regényt: *Siegwart, eine Klostersgeschichte* (Lipcse, 1776). Fordításáról: (→ 26. *jegyzetmező*)
- (772) [1784. febr. 29.] **Czirjék Regmezen bagyá a' szép leányt**: l. a lentebb idézett levelet.
- (468) **Draskovics János**, gróf (1740–1787): katonatiszt, kamarás, belső titkos tanácsos, a saját rítusú magyar szabadkőműves páholy alapítója. Nádasdy Ferenc (II.) fogadott fia.
- (468) **Nádasdy Ferenc, II.**, gróf (1708–1783): az osztrák örökösödési és a hétéves háborúk tábornoka, majd tábornagya, horvát bán (1756–1783), a század kiemelkedő hadvezére. Nádasdy Ferenc (I.) unokája, Draskovics János mostohaapja.
- (468) **Föld' Savai**: utalás a bibliai hegyi beszédre: „Ti vagytok a földnek savai; ha pedig a só megízetlenül, mivel sózzák meg? nem jó azután semmire, hanem hogy kidobják és eltapossák az emberek.” (Mt 5,13.)
- (468) **Midőn József a' maga Tolerantiale Edictumát kiadta...**: II. József 1781. okt. 25-i türelmi rendelete.
- (173), (320), (497), (603), (772) [1784. febr. 29.] **Czirjék Mihály** (1753–1797): testőríró, kapitány. Sárospatakon tanult, 1775–1787 között a nemesi testőrségben szolgált. Említett Colardeau- és Dorat-fordítása: *Érzékeny levelek* (Bécs, 1785).
- (497), (603) **Hotentóti/Hotentót föld**: Afrika (a nomád afrikai nép nevééről).
- (497), (603), (772) **Rolly József** (1751–1820 után): zempléni nemes.

- (497), (604), (772) [1784. febr. 29.] **Rolly (1784. Febr. 29 d.) ebédre hívata az anyámat / ...az anyámat és engem ebédre kéréte meg:** egy 1817-es levelében Kazinczy az évszámában bizonytalan, és Rollyról igen elítélően nyilatkozik: „Czirjék Mihály Gárdista meglátta Rollyt Bécsben 1785 táján, 's látta melly levis familiaritásban ereszkedik ehhez az immoralis bolondhoz Gróf Sztáray Mihály Bécsben. Kéri Rollyt, szerezne neki szolgálatot, hogy Duhálszki Bábit elvehesse. Rollynak tetszik a' leány, 's megtanulván Sztáraitól, hogy biztatni hazudva is illik, azt mondja nekik, hogy Czirjék és a' Kisasszony vele jőjjenek Felső-Regmeczre; itt újra fogják sürgetni Sztárayt, hogy Assessorrá tégye a' Kassai Kamaránál. Már annakelőtte Czirjék Pápisává is lett hogy kenyeret annál hamarabb kapjon. Czirjéknek Gárdai szabadsága kitölt, vissza kelle mennie. Rolly a' leányt megtartja, 's eléri nála a' mit óhajtott. Czirjék hivatalt nem kapott, lányát elvesztette. – Felső Regmeczen lévén, Rolly az Anyámat ebédre hívja, mi vissza öket. Czirjék előttem Abeldának és Heloízának leveleit in M. S. olvassa, meg sem álmódvan hogy én is Anchio pittore. Én más nap mutatom neki Tómusokra ment dolgozásaimat, Geszneremet csudálja, Bécsbe megy, elbeszéli melly ifjúra talált, 's Báróczi a' hírt megviszi Pászthorynak 's Széchényinek. Széchényi Angliai 's Franciaiai Országi útjában Gessznernek.” (KazLev, 15/3428, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1817. máj. 7.)
- (497), (604), (772) **Colardeau**, Charles Pierre (1732–1776): francia költő. Említett műve az Alexander Pope *Eloisa to Abelard* (1717) című költeménye nyomán írt heroida: *Héloïse à Abailard* (1758).
- (173), (320), (497), (604), (772) **Abelárd (Abélard)**, Pierre (Petrus Abaelardus) (1079–1142): latinul író francia filozófus, költő. Héloïse iránti szerelme és titkos házassága tragikus véget ért: őt kasztrálták, felesége zárdába került. Ezt a történetet dolgozta föl Colardeau említett műve is, amely Czirjék Mihály fordításában *Érzékeny levelek* címen jelent meg. A történet népszerűségéhez Rousseau *Nouvelle Héloïse* c. műve is hozzájárult.
- (497), (604), (772) [1784. febr. 29.] **Szebb ifjat mint ez az új Abelárd... / Szebb leányt mint ez az új Heloíz...:** a Kazinczy által bemutatott Czirjék-kézirat feltűnő hasonlóságot mutat Rousseau *Nouvelle Héloïse* c. művének Rousseau *Vallomásáiban* leírt kéziratához: „Ezeknek elrendezéséből született a *Julie* két első része, amit kimondhatatlan élvezettel írtam és tisztáztam le ezen a télen. A legszebb aranysegélyű papír, az írás fölszárítására azúrkék és ezüstszín porzót, a lapok összefűzésére keskeny, kék szalagot használtam [...]” (ROUSSEAU 2001, II, 175.)
- (497), (604) **tambour pántlika** (fr.): 'dob-pántlika' (?).
- (772) **emblém** (gör.): embléma, (képzőművészeti) jelkép.
- (772) **bullá** (lat.): függő pecsétellátott középkori okmány.
- (52), (173), (320), (467), (590), (756) [1784. márc. 21.] **Orczy Lőrinc**, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (590) **Örs** (Heves vm.): Tarnaörs. Az Orczy család birtoka, Orczy Lőrinc 1784-ben költözött ide.
- (52), (173), (320), (590) [1784. márc. 21.] **Barcsay Ábrahám** (1742–1806): költő, testőr, ezredes. Itt említett verseit később Révai Miklós adta ki: *Két nagyságos elme költeményes szüleményei* (Orczy Lőrinc verseivel, Pozsony, 1789). (→ 18. jegyzetmező)
- (52) **correspondentia** (lat., rég.): levelezés, összeköttetés.
- (173) [1784. márc. 27.] **Kazinczy Tamás** (?–1784): Kazinczy András (II.) fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (173) [1784. máj. 30.] **improbál** (lat.): helytelenít.
- (52), (173), (320), (468), (590), (756) [1784. máj. 30.] **Vay József, I.** (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. (→ 15. jegyzetmező)
- (690) **Ó vala egyyike azoknak...:** Vay József (I.)
- (591), (756) **II. Lajos' epochája:** II. Lajos (1506–1526) Magyarország és Csehország királyának (1516–1526) kora.
- (52) **discursus** (lat.): beszélgetés, társalgás.
- (52) **Bossányi Ferenc, II.** (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)

- (44), (320) [1784. máj. 30.] *Pazdicsi Communio / Pazdicson communicálok a' Lutheranusoknál*: a református Kazinczy evangélikus úrvacsorát vett (említi még: KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 26a).
- (173), (320) [1784. jún. 11.] *publicáltatik a' Német Nyelv behozása eránt a' Parancsolat Kassán*: II. József nyelvrendelete (1784. máj. 11.) (→ 32. jegyzetmező)
- (173), (320) [1784. jún. 12.] *C-t először láttam / latom Tht, ma először: Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Szerencsy Franciska anyja. Kazinczy barátnéja, akit verseiben és leveleiben „a schweizi poeták és Klopstock által költeményeikben szívesen használt” Cidli néven említette (TOLDY 1987, 208). (Említi még: KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 28a).

30. jegyzetmező: 1784. júl.–dec./a vármegyénél

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom (53)
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom] (53–56)
27. [Kazinczy vicanotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.] (57)
41. Báró Orczy Lőrincz (82–83)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)
79. Engem illetők (320–321)
87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (469–470)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (493)
90. [Pályám emlékezete III.] (592)
92. [Pályám emlékezete V.] (690)
93. [Pályám emlékezete VI.] (757)

1784. aug. 9-én Kazinczyt Sáros vármegyében ülnöknek választották, aug. 30-án Zemplénben tényleges aljegyzőnek ajánlották (de nem választották meg). Okt. 13-án Abaújban tiszteletbeli aljegyzőnek, okt. 25-én ugyanott ülnöknek (táblabírónak) nevezték ki: „Orczy Lőrincz honor VNorariusnak teszen” és „B. Orczy László assessorrá nevez Abaújban” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 48b és 49b). Végül nov. 29-én Zemplénben tiszteletbeli aljegyzőnek esküdtt fel. Kazinczy a nemes ifjak szokásos vármegyei pályafutását kezdte meg, amikor a vármegyei tisztikar alsóbb hivatali tisztségeit vállalta el. II. József reformjai előtt az assessor a vármegyei ítélőszék (táblabíró) bírāja (assessornak hívták az országos hatókörű törvényszéki táblák bírait is; sokszor tényleges feladattal nem járó, tiszteletbeli cím volt). A *honorarius vicanotariusság*, azaz tiszteletbeli aljegyzőség tulajdonképpen próbaidőt jelentett – így fizetéssel sem járt –, az *actualis vicanotáriusság*, azaz tényleges aljegyzővé választás előtt. Az aljegyző a főjegyző segédjeként előkészítői és előadói feladatokat ellátó tisztségviselő volt. A *főnotárius* (főjegyző) rangban az alispán alatt állt, vármegyei vezetőként feladata a közgyűlési és bizottsági jegyzőkönyvek vezetése, a határozatok, felterjesztések stb. fogalmazása, okmányok készítése, közgyűlési témák előadása volt. Az első és a második *alispán* a vármegyékbe összpontosuló közigazgatás vezetője volt. E tisztségeket választással töltötték be (II. József uralkodásának második felét kivéve), de vármegyénként eltérő szokásjog alapján. A *főispán* a vármegye élére az uralkodó nevezte ki. A főispán az uralkodó érdekeit képviselő, a törvényesség ellenőrzésére hivatott főtisztviselő volt. A főispánság több vármegyében örökölhető vagy főpapi kinevezéssel együtt járó méltóságot jelentett. (II. József közigazgatási rendszerében a főispánoknak a királyi biztosok feleltethetők meg.) (II. József rendeleteiről: → 32. jegyzetmező.)

Háttér – 1784/2.

Júl. 3-án II. József átszervezte Erdély közigazgatását, megszüntette a székely és szász önkormányzatokat. Aug. 27-én a birodalom iparát védő vámrendelet Magyarországot a birodalom egy-egy vámtérségébe vonta. Aug. 30-án a császár megtiltotta a vármegyéknek, hogy politikai leve-

leket váltsanak egymással (a vármegyék összefogását kívánta korlátozni). **Okt. 31-én** Erdélyben kitört a Horea–Closka-féle román parasztfelkelés (az év végére leverték). **Novemberben** Cornides Dánielt kinevezték a pesti egyetem heraldika- és diplomatikatanárává.

(82), (321), (469), (493), (592), (757) **Orczy Lőrincz (I.)**, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)

(82), (469) **József**: II. József.

(82), (469), (493), (592), (757) *maga ültesse kiürült székébe másod szülött fiját, Lászlót / Fő-Ispáni hivatalát [...] egyik fijának általadni méltóztatnék / Orczy Lőrincz Kassán Octob. 13-d. 1784. restaurála/Tisztválasztó-székét tartta*: Orczy 1784-es főispáni búcsúbeszédét 1790-ben Kazinczy az Orpheusban közölte: *B. Orczy Lórintz Úr Bútsúzásása Abaújvármegye' Rendeitől. Kassán, Octob. 14dikén, 1784* (ORPHEUS, 232–235).

(82), (321), (470), (493), (592), (757) **Orczy László**, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807). Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)

(470) **Orczy József**, báró (1746–1804): Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).

(83) **Tisza-Örs / Tarnaörs** (Heves vm.): az Orczy család birtoka, Orczy Lőrinc (I.) 1784-ben költözött ide.

(173), (469), (493), (592), (757) **Batthyány Ferenc**, gróf (1737–1821): királyi kamarás, titkos tanácsos, Sáros megyei főispán.

(469), (757) *vevém-fel a' praetexta helyett a' toga virilist / virilis tógát rám [...] adá* (lat.): a 'praetexta' az ókori Rómában a fiúgyermekek tógája, a 'toga virilis' a férfiak tógája volt.

(53) *által üresség esett*: a hiányzó név: Zámory Antal.

(53), (320), (469), (493), (592), (757) **Zámory Antal**: Zemplén vármegyei aljegyző (1784-ig), főszolgabíró (1791). A [*Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785ig*] Zámory halálát adja meg az üresedés okaként, a többi szöveg a lemondást. Az [*En Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlato*] c. feljegyzésben idézett dokumentumban távoli lakóhelyre és szembetegségre hivatkozik a visszavonulás okaként. (NAGYIVÁN szerint 1791-ben még élt és főszolgabíró volt, de lehet, hogy Zámory Gáborral téveszti össze, akit 1790-ben nevezett ki Orczy László abaúji főszolgabírónak. L. KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790, 153.)

(53), (53), (173), (469) **Szirmay Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. 1773-tól Zemplén vármegye al-, majd 1777-től főjegyzője, 1786-ban királyi táblai ülnök, 1787-ben királyi udvari tanácsos és az eperjesi királyi tábla elnöke (lat.: *Distriktualis*) *Tábla Praesese*), Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796, Kazinczy Andrással [II.]). Első felesége: Pintér Anna (meghalt: 1783), fiuk: József (1781–?). Második: Ghilányi Franciska, fiuk: Antal (II.) (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(53), (53), (469), (493) **Szirmay Tamás Antal** (1732–1789): zempléni alispán. Apja Szirmay László (I.) volt, aki Kazinczy nagyanyjának, *Kazinczy Dánielné* Szirmay Teréziának (I.) volt testvére. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)

(592) **Vice-Ispán** [Zemplénben]: Szirmay Tamás Antal.

(53), (53), (469) **András bátyám / Kazinczy András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(53) *primo loco* (lat.): első helyen.

(53) *projectáltatott* (lat.): ajánlatott, javaslatott.

(53), (53) **Pálffy Károly**, gróf, majd herceg (1735–1816): zempléni főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)

(469) **Fő-Ispán**: herceg Pálffy Károly.

(469) *surrogálni* (lat.): megürült tisztséget betölteni.

(469) *Criminalis Sedria Sententiáját* (lat.): 'büntető törvényszék ítéletét.'

(53), (53), (173), (469) **Kaposy Mibály**: (a zempléni aljegyzőről további adatokat nem találtunk).

(53), (53), (173), (469) **Pintér István (Legenyei)** (1757–1821): Pintér Anna (Szirmay Antalné [I.]) testvére. Apja: *Pintér Márton* (?–1773) zempléni alispán (1767–1773), Kazinczy apjának „titkos testvére volt” (tehát Kazinczy Dániel házasságon kívül született gyermeke). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(53) *secundo loco* (lat.): második helyen.

(53) *D[ominus] Mich[aelis] Kaposy, qua primo loco positum in secundarii V[ice]Notar[ii], D[ominu]m vero Fr[anciscum] Kazinczy in honor[ium] V[ice]Notar[ium] denominálja* (lat.): 'mivel Kaposy Mihály került a másodaljegyzői poszt várományosainak első helyére, Kazinczy Ferencet pedig kinevezi címzetes aljegyzőnek.'

(53) *fűlánkos köszönettel köszönnév meg:* a köszönetet l.: [*Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom*].

(53), (469) *proponálni* (lat.): javasolni, előterjeszteni.

(54), (469) *András bátyám [...] háládatlanságát is szelíden szemére vetette / ötet (Szirmay Antalt) Kazinczy András kapta-ki a' Zemplényi Szirmayak megvetéséből, üldözéséből, 's szegénysége' bomlályából:* Kazinczy a Szirmayakról írt családtörténetében írja: „Ezt én beszéllem, nem Szirmay, mert ő ezt szegylte: Zempl. Első Allspán Szirmay Tamás nem szenvedhetette a' mi Szirmaynkat, mert ez szegény volt, és a' Luther. Szirmayakra homályt vetett. Kazinczy András megszánta, elvitte Tamáshoz, 's kártyához ültette, azt tanácsolván ennek, hogy magát kedveltesse Tamással.” (Kazinczy autográf kézírata, MTA KK K 636/I, 152b.)

(54) *impostura* (lat.): csalás, hamisítás.

(54) *registrál* (lat.): jegyzetel, kivonatol, lajstromoz.

(54) *Excell[entissime] ac Ill[ust]r[issim]e D[omi]ne Comes...* (lat.): 'Méltóságos és Nemzetes Ispán Úr, Főispán, Udvari Alkancellár Úr, általam igen tisztelt és kegyes Uram!

Okolicsányi Okolicsányi János, e vármegye eddigi címzetes aljegyzője (később Torna vármegyei főispán) előmozdítatván a Méltóságos Királyi Tábla Tiszáninenni Kerületének jegyzőjévé, Méltóságod kegyével bírván az aljegyzői hivatalába történő kinevezésekor, korábban viselt hivatalának búcsút mondott, és ragaszkodik hozzá, hogy még ma előterjesztessék méltóságodnak, hogy e megye táblabírájává szabadíttassék fel. Nemkülönbén Zámory Antal másodaljegyző is a megyegyűlés helyétől távol eső lakhelye és egészsége miatt, jelesül szembaja okán köz-hivataláról lemondott. Hasonlóképp Kovásznay Mihály is egyszerűen szembaja miatt visszalépett országgyűlési adószedői hivatalától a sztropkói járásban. Sallaky Gábor pedig a Király-Helmecki körzetben az alszolgabírói hivatalt gyógyíthatatlan vízkórságban szenvedve látja el, sőt a szolgálat ellátására alkalmatlanként lemondott arról.

Mivel azonban ezen hivatalok a felhalmozódott közfeladatok miatt nem maradhatnak tovább üresen, Méltóságodnak a legalázatosabban előterjesztjük:

A másodaljegyzői hivatalra:

Kaposy Mihályt, a jegyzői hivatal íródeákját, aki az 1. szám alatt csatolt kérvény értelmében a köz szolgálatában jeleskedett.

Legényei Pintér Istvánt, a 2. szám alatt csatolt kérvény, és Sztáray Mihály méltóságos ispán úr 3. szám alatt csatolt tanúsítványa értelmében.

Kazinczi Kazinczy Ferencet, mint e tisztség viselésére köztudomásúlag alkalmas személyeket.

Kegyeskedjék méltóságod közülük egyet e megye másodjegyzőjévé kiválasztani, és kegyesen kinevezni.

Mivel pedig a tapasztalat azt igazolja, hogy a címzetes aljegyzői hivatalra a folytonosság kedvéért ifjakat szokás alkalmazni; a kiesők mellett, akik tudniillik a fentebb felterjesztettek-ből a másodaljegyzői hivatalra nem alkalmaztatnak, még Zsádni József alispáni íródeákat és Szentandrás Horváth Józsefet terjesztjük fel.

Kegyeskedjék Méltóságod hasonlóképp a megnevezettek-ből egyet a címzetes aljegyzői hivatalra kiválasztani, és kegyesen kinevezni.

Az országgyűlési adószedői hivatalra

Boronkai Boronkay Zsigmondot, aki éppúgy mint Kolosy József, aki a sztropkói járáshoz közelebb lakván, a sztropkói járásba országgyűlési adószedővé áthelyeztetett, Boronkay Zsigmond pedig a zemplényi járásban lakván ugyanott, a járáson kívül élő Kolosy József helyére, az országgyűlési adószedői tisztséget betöltheti.

Ami pedig Sallaky Gábor szolgabírói hivatalának átadását illeti, őt, elég erős lévén, hogy felépüljön, tekintettel hasznos szolgálataira hivatalából elmozdítani nem lenne illendő, de ad-

dig is, mivel így követeli meg a közszolgálat, e beteg alszolgabíró helyére címzetes szolgabíróként korábbi esküdti fizetésével Szikszay Gáspárt, e kerület jelenlegi esküdtjét, az ő helyére pedig esküdti honoráriummal Vekei Vekey Józsefet, táblabírákul pedig az érdemes címzetes aljegyzőt, Okolicsányi Okolicsányi Jánost, korábbi jeles közszolgálati hasznára tekintettel, és Bydeskúti Bydeskúty Istvánt, e megye jeles főnemesét, becsületes és művelt férfit ajánljunk legalázatosabban Méltóságodnak, s maradunk Méltóságod kegyeiben és kedvében mint legalázatosabb szolgálói, Zemplén vármegye testülete, az 1784. augusztus 30-án Újhely városában tartott megyegyűlésről' (ford. Balogh Piroska).

(54) *Okolicsányi János* (1740–1820): eperjesi kerületi jegyző és elnök, Zemplén vármegyei alispán, tornai főispán (1810–1820).

(54) *Kovácsnay Mihály*: a pazdicsi evangélikus egyház felügyelője (1774–1781), zempléni adószedő (1784 k.).

(54) *Sztropka* (Zemplén vm.): Sztropkó, ma Stropkov (SZK).

(54) *Sallaky Gábor*: (a zempléni alszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)

(54) *Király-Helmecz* (Zemplén vm.): ma Král'ovský Chlmec (SZK).

(54) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): ekkor Szabolcs vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)

(54) *Zsádni József*: (a zempléni íródeákról további adatokat nem találtunk.)

(54) *Horváth József (Szentandrás)*: (további adatokat nem találtunk.)

(55) *Boronkay Zsigmond (Boronkai)*: (a zempléni adószedőről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Kolosy (Koloszi) József, I.* (?–1801): Kolosy József (II.) apja.

(55) *Szikszay Gáspár*: (a zempléni esküdtről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Vekey József (Vekei)*: (a zempléni esküdtről további adatokat nem találtunk.)

(55) *Bydeskúty István (Bydeskúti)* (1740–1814): volt testőr, zempléni táblabíró (1784 k.)

(56) *Hannibal* (i. e. 247 k.–i. e. 183): karthágói hadvezér. Apja, Hamilcar Barcas, gyermekként megeskette, hogy haláláig küzdeni fog a rómaiak ellen.

(53) *sugillátatik* (lat.): sértegettetik, kigúnyoltatik.

(56) *Ecce quomodo sugillor!* (lat.): 'Íme, hogyan gyaláztatom!'

(56) *az Acták közzé vitte-be, hol azt most (1821. Aug. 2dikán [...] lelem: Váczy János az [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]-ból közölte Kazinczy (le)köszönő levelét: „E beszéd nemcsak azért érdekes, mert egyetlen a Kazinczy megyei beszédei között, mely teljes épségben fenmaradt, hanem azért is, mert egészen kifejezi azt a felfogást, a melynek alapját a Kazinczy családi hagyományai s nevelése vetették meg. De nem kevésbé fontos a későbbi öntudatos író ítélete is, a melyet az ifjú szárnypróbálgatására mond.” (VÁCZY 1893, 7.)*

(56) *denominálva* (lat.): kinevezve, megnevezve.

(57) *Protocollum honorarii Vice-Notarii Franc[isci] Kazinczy* (lat.): 'Kazinczy Ferenc tiszteletbeli aljegyző jegyzőkönyve.'

(57) *1785. d[ie] 24. Januar[is] stat Loculo 24. Nro 35.* (lat.): '1785. január 24-én, a 24. szekrény 35. számán van' (a levéltári forrás lelőhelye).

(57) *Kazinczy András (Péter' fja): Kazinczy András (I.)* (1660 v. 1662–1728): Kazinczy dédapja, *Kazinczy Péter (II.)* (1638 k.–1689 előtt): Kazinczy ükapja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(57) *az Apostaták Catalogusában* (gör.–lat.): 'a hitehagyók katalógusában.' Utalás arra, hogy a jezsuita neveltetésű Kazinczy András (I.) a római katolikus hitről visszatért apja eredeti református vallására.

(57) *Fasc[iculus] 154. Nro 435.* (lat.): '154. füzet 435. szám' (a levéltári forrás lelőhelye).

(57) *„qui et Sodalis Marianus fuit.”* (lat.): 'aki egyszersmind a Mária-hívők társaságának tagja volt.' A megjegyzés talán a Mária-kultuszt fenntartó középkori eredetű Mária-társulatokra utal.

(57) *Kazinczy Péter (Dániel' fja): Kazinczy Péter, III.* (1747–1827): Kazinczy nagybátyja; *Kazinczy Dániel* (1685 k.–1750): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)

(57) *Vide hic pag[ina] 302. v[el] 291.* (lat.): 'lásd itt a 302. vagy 291. oldalt.' Azaz Kazinczy a köztölt szöveg lelőhelyéül szolgáló kéziratkötet (MTAKK K 620) eredeti számozás szerinti 302 (162b) és 291–293 (157a–158a) oldalaihoz utal. Az első helyen több levéltári jelzet és adat, a másodikon egy hosszabb, levéltári forrásokból származó kijegyzés található.

- (57) *Makay Kata* (?–1689 után): Kazinczy úkanyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (57) *Bocskay István, II.*, báró (?–1672): Zemplén vármegyei főispán (1646–1670), részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben.
- (57) *Cserney Pál*: (a 17. sz.-i zempléni birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (57) *Nádasdy Ferenc, I.*, gróf (1625–1671): országbíró (1655–1670), nádor (1667–1670). A Wesselényi-féle összeesküvés egyik vezetőjeként Bécsújhelyen lefejezték, javait elkobozták. Nádasdy Ferenc (II.) nagyapja.
- (57) *Fascic[ulus] 192. Nro 120.* (lat.): '192. füzet 120. szám' (a levéltári forrás lelőhelye).
- (57) *subrogata notar[ius]* (lat.): helyettes jegyző.
- (57) *Zboró* (Sáros vm.): ma: Zborov (SZK); vára a Rákócziak birtokában volt.
- (57) *Dezsőffy (Dessewffy) Ádámné* (1659–?): Kazinczy Erzsébet, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (57) *Lubotin* (Sáros vm.): Lubotény, ma L'ubotín (SZK).
- (57) *Tusay Mártonné*: Kazinczy Anna, Kazinczy Péter (II.) és Makay Kata lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Zombory Zsigmond* (1740–?): Abaúj vármegye alispánja (1784-től), a kassai állami törvényszék elnöke (1787-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kóji Comáromy György, II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, később országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (470), (493), (592), (690), (757) *Kende János*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), majd az eperjesi kerületi tábla jegyzője.
- (470), (493), (592), (690), (757) *Tiszta Ferenc*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, királyi táblai ülnök.
- (690) *Fáy Ábrahám* (1743–1822): Abaúj vármegyei főszolgabíró (1785-től), az eperjesi kerületi tábla ülnöke, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Fáy Ferenc apja.
- (690) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), helytartói tanácsos (1815-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (690) *Szent-Imrey Gábor* (1757–?): tanácsos, Abaúj vármegyei szolgabíró, jegyző, alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (690) *Lánczy József* (1763–1841): tanácsos, szeptemvir, Békés vármegyei főispán (1825–1836).

31. jegyzetmező: 1784. okt. Pécel

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)

79. Engem illetők (321)

1784. okt. 3-án Kazinczy Pécelre utazik id. gróf Ráday Gedeonhoz. Kazinczy e napokban Gyömrőn időzött László öccsénél. (*Pécel*: → 45. jegyzetmező; *Ráday*: → 12. jegyzetmező.)

- (29) *Gyömrő* (Pest vm.): a Ráday és a Teleki családok is birtokosok voltak itt (az 1808-ban épült református templom falában gróf Wartensleben Vilmos és felesége, Teleki Klára emlékét Canova márvány domborműve őrzi).
- (29) *Teleki Klára*, grófnő (gróf *Wartensleben Vilmosné* 1773-tól), (1750–1798): Teleki László (I.) és Ráday Eszter (I.) lánya, Ráday Gedeon (I.) testvére.
- (29), (173), (321) *Öcsém László / László Öcsém / Laczival*: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (29) *Gradiskai Regiment*: a Gradiskai és a Bródi horvát-illír határőrezred, ahol Kazinczy László (I.) gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornaszernagy alatt szolgált. (→ 26. jegyzetmező)
- (29) *Clarissa*: Samuel Richardson (1689–1761) angol író regénye (1747).
- (29) *mit mondott Grotius a' Térentz' Comoediájiról: aliter illa legere viros, aliter pueros* (lat.): 'másként olvassák azt a férfiak, másként a gyerekek'; Hugo Grotius holland tudósak tulajdonított mondás Goethe révén így is ismert: „Aliter pueri Terentium legunt, aliter Hugo Grotius.” (Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (29) *egy Eclogát írt volt menyasszony-feleségének Gömör Vármegyei jobbágyainak képekben. „Édös léköm, Asszonykám! mű kigyelmődnek egy Comédiát csináltónk”*: (az említett versről nincs adatunk.)
- (29) *Tordai Gyöngyösi*: Gyöngyösi János (1741–1818) tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője. A *leoninus*: középkori újlatin eredetű rímes, időmértékes versforma, általában olyan disztichon, amelyben a középmetszet előtti szó a sorvégi szóval rímel. (→ 22. jegyzetmező)
- (29), (173) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, kanonok. A jezsuita rend feloszlatása után pap, majd 1776-ban a budai papnevelde igazgatója, 1777-ben királyi tanácsos, a budai egyetemi tanács assessorja és szombathelyi kanonok, 1780-ban bélakuti apát, 1784-ben II. József kinevezte zepesi kanonokká. A *Magyar Könyv-Ház* c. ismeretterjesztő évkönyvsorozat szerkesztője, számos hitvédelmi mű szerzője. Kazinczy A' *törvény-szabásról (Rousseau-nak Gouvernement de Pologne nevű Írásából)* c. fordításához egy lábjegyzetet írt, amelyben Debreczeni Attila szerint Molnárra utalt: „[...] Lássák ebből Olvasóim, hogy Rousseau nem éppen olyan bolond ember, mint a' millyennek ötet – – – Úr kiáltozza; keresztyén Conscientiositásból és Papi gyűlölségből nem olvasván írásainak, (mellyek kezeim közt 30. részben vannak) tsak egy sorát-is, minekutánna Za[bu]esnigből felőlle egytet 's mást olvasott. Így vagdalkózik az, a' ki hagymázban fekszik, el-hevültt képzelődése' Bajnokjaival.” (ORPHEUS, 36, 439.) (A „Gyula Császár”-t említő művéről nem találtunk adatokat.)
- (29) *Július Caesar* (i. e. 100–i. e. 44): római államférfi, hadvezér, történetíró, diktátor.
- (29) *Hetes-Írást bocsátának-ki*: Ráday szándékát Kazinczy az Orpheusban valósította meg, mikor Molnár János „[v]erseit mintegy negatív példaként közölte, Molnár hitvédő munkásságával az Orpheus hasábjain is vitakozott.” (Debreczeni Attila, ORPHEUS, 544.)
- (29) *Zrínyi (Zrínyi) Miklós, II.*, gróf (1620–1664): költő, hadvezér, horvát bán (1647–1664). (Ráday és Kazinczy Zrínyi-verséről: → 45. jegyzetmező.)
- (29), (173) *Gyöngyösi István* (1629–1704): költő. Említett művei: *Marsal Társalkodo Muranyi Venus. Avagy Annak Emlékezete: Miképpen a Mélt. gróff Hadadi Veselenyi Ferencz Magyarország Palatinussa, akkor Füleki Fő Kapitány, a Tekintetes es Nags Gróff Rimai Szetsi Maria Aszszonnyal jövendőbéli házasságokról való titkos végezése által tsudálatosképpen meg-vőtte a Hires Muranyi Varat* (Kassa, 1664); *Porábúl meg-éledett Phoenix, Avagy A Néhai Gyerő Monostori Kemeny János, Erdeli Fejedelemnek Lonyai Anna Aszszonnyal lévő házasságának, Tatar Országi rabságának, az Török ellen viselt Hadi dolgainak, és végre, Hazája mellett Vitézül le-tett életének, halála utánis élő emlékezete* (Lőcse, 1693). (→ 11. jegyzetmező)
- (29) *Két magyar hexameter fogott volna állani...:* a később keletkezett [*Pályám emlékezete*] szövegeiben disztichont említ Kazinczy. (→ 45. jegyzetmező)

32. jegyzetmező: 1785. rendeletek

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 79. Engem illetők (323)
 87. [Kazinczy Ferencz' saját kezével irtt Autobiographiája 1785ig] (470)
 88. Pályám Emlékezete [I.] (493, 517–518)
 89. [Pályám emlékezete II.] (532–533)
 90. [Pályám emlékezete III.] (592–593, 625–626)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (757–760)

1785. márc. 18-án II. József átszervezte a magyarországi *közigazgatást*. Megszüntette a vármegyei önkormányzatot és az országot 10 kerületre (*lat.: circulus*) osztotta fel, ezek élére főispánok helyett királyi biztost (*lat.: commissarius; administrator; decemvir*) állított. Az eddig választott tisztviselőket (jegyző, alispán) is kinevezettek váltották fel. A királyi biztosok által kijelölt alispánok **jún. 1-jén** léptek hivatalba. **Ápr. 2-án** a helytartótanács kihirdette a megyegyűlések felfüggesztését, ezután az alispánok és a jegyzők (elvileg) a rendektől függetlenül intézkedhettek.

II. József **sept. 25-én** átszervezte a *bíróságokat*: az eltörölt vármegyei törvényszék helyett kinevezett bírák ítélkeztek az alsóbb fokú bíróságokban (*lat.: subalternum iudicium*) is.

A II. József *nyelvrendelete* (1784. máj. 11.) szerint a vármegyei és városi hatóságoknak **1785. nov. 1-től** a latin helyett a németet kellett (volna) hivatalos nyelvként használni (a kormányzéseknek már 1784. nov. 1-jétől). Az oktatás területén három évet kaptak a német nyelvű tanítás és ügyintézés bevezetésére. A rendelet tehát a közhivatalnokoknak és tanároknak kötelezővé tette a német nyelv ismeretét.

E rendeletek Zemplén vármegyei vonatkozásai: „[a nyelvrendeletre 1784.] június 21-én válaszol a vármegye közönsége. A felirat latinul szól. Szirmay Antal, a történetíró szerkesztette, a ki már 1780-ban viseli a jegyzői tiszteletet. Sorra válaszol a leirat érveire, melyekkel a német nyelv kötelező behozatalát lehetetlennek tartja. Mindenekelőtt kifejti a leirat, hogy a rendelet végrehajtása esetén megszűnik a vármegyei tisztikar, mert senki sem tud németül. A kijelölést a német nyelvhez kötött törvénybe ütköző dolog, mert ezáltal a legderekabb tisztviselők elveszítik hivatalukat. A német nyelv különben is idegen uralmat jelent. Hazánk törvényei értelmében csak birtokos nemesek lehetnek köztisztviselők, de ezek nem tudnak németül. Végül figyelmébe ajánlja II. József császárnak, hogy törölje el a latin nyelvet s tegye helyette kötelezővé a hazai nyelvet; »az lesz – úgymond a felirat – a legnagyobb király, a ki azt végrehajtja.« (Marczali i. m. 393. 327.) A felirat mély benyomást tett a császárra, mert Kaunitzknak is átadta; de II. József nem az az uralkodó volt, akit kitűzött útjáról eltéríteni lehetett volna.

1785-ben a vármegyékre került a sor. Gróf Pálffy főispán már előre sejtette a veszélyt, mely a vármegye fölött lebeg, s ezért már az év elején lemondott a főispáni méltóságról. Helyébe, 1785 márczius 9-én, gróf Zichy Ferenczet nevezték ki helytartóul. Az alispánok ekkor Szirmay Antal Tamás, a Szent István rend vitéze, és Nedeczky János voltak. A márczius 9-én kibocsátott rendelettel az egész országot tíz kerületre osztották fel; Zemplén a kassai kerületbe jutott, melynek élére Szent-Ivány Ferencz került. Az új királyi biztos szeptember 5-én foglalta el állását és csakhamar új rendet teremtett. A választott tisztviselőket letették; alispánokká Szirmay László királyi tanácsost és Bernáth Ferenczet nevezték ki. 1786 november havától kezdve, 1790 márczius 2-ig, a vármegyei jegyzőkönyveket németül vezették. A vármegyei törvényszék is eltöröltetvén, helyébe II. József a iudicium subalternumot hozta be, mely ugyancsak 1790 február végéig állott fenn. (Marczali i. m. II. 455. Adalékok 1905. 78.) Az új biztosnak külön utasítást dolgoztak ki, melyben a császár meghagyja, hogy Zemplénre erős felügyelettel legyen, de különös figyelmébe ajánlja a sárospataki kollegiumot. Az új tisztviselőknek rendkívül nehéz helyzetük volt, nemcsak a nemesiség magatartása miatt, hanem mert 1785-ben Zemplénben amúgy is nagy inség volt, sőt a nép között járványos betegség is ütött ki, a mi az elégületlenséget csak növelte.” (VÁRMEGYÉK I., az idézett munka: MARCZALI Henrik, *Magyarország története II. Józsefkorában*, I–III., Bp., 1881–1888.) (Az iskolaügyi rendeletekről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1785.

Aug. 22. II. József jobbágyrendelete: eltörölte a jobbágy elnevezést, személyi és költözési szabadságot biztosított, jogot adott tanulni, tulajdona felett rendelkezni és telkének szabad használatához, ezenfelül peres ügyekben jogi védelemhez segítette és megtiltotta, hogy cselédi munkára kényszerítse a földesúr (a jobbágyszolgáltatások rendjén azonban nem változtatott a rendelet). **Okt. 7-én** Izdenczy József az államtanács első magyar tagja lett.

- (171) [1785. szept.] *Szerencsével Miskolcra*: Szerencsy József (?–1790 k.) a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt. (→ 26. jegyzetmező)
- (171), (323) [1785. dec. 27.] *Bárczán szánkázás / Bárcára: Bárca* (Abauj-Torna vm.): ma Barca (SZK), itt található a Bárczay család angolkertje és kúriája.
- (171) *Az Archívumot regisztrálom*: Zemplén vármegye levéltárát rendezte Kazinczy; *regestrál* (lat.): jegyzetel, kivonatol, lajstromoz.
- (592) *ezüstpénz és papírospénz akkor egy árú vala*: utalás az 1799 körül a francia háborúk hatására megkezdődött pénzromlásra. (Az inflációról: → 60. jegyzetmező)
- (493), (532) *a' Tornával ekkor egyesített Abaujból*: II. József 1785. márc. 18-i rendeletével a kerületek létrehozásával egy időben megszüntette Torna vármegyét is, és beolvastotta Abauj vármegyébe, amelynek ezután az 5. járása lett.
- (493), (518), (532), (592), (625), (758) *Szent-Iványi Ferenc* (1731–1823): Nógrád vármegyei alispán (1765-től), a királyi tábla bírása (1772-től), kancelláriai tanácsos (1783-tól), a kassai kerület királyi biztosa (1785-től), Sáros vármegye főispánja (1785–1823), tárnokmester (1797–1802), országbíró (1802–1806), államtanácsos (1805), valóságos belső titkos tanácsos, a Szent-István-rend nagykeresztese. Szentiványi Mark és Náni apja.
- (532), (592), (758) *Ürményi József* (1741–1825): országbíró (1806–1825). Magyar kancelláriai tanácsos (1774-től), Bihar (1782–1785), Nyitra (1785–1790), Bács (1790–1802) és Fejér (1802–1825) vármegyék főispánja, a *Ratio Educationis* (1777) kidolgozója, a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790). (→ 20. jegyzetmező)
- (532), (592), (758) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (592), (758) *Szlávy Pál, I.* (1706–1785): udvari kamarai tanácsos, szeptemvir, Bereg vármegye főispánja, belső titkos tanácsos, koronaügyész (1765–1783), a munkácsi kerület királyi igazgatója (1785). Szlávy Pál (II.) apja, György, János és Mária nagybátyja.
- (532), (592), (758) *Révay Simon*, báró: kamarás, titkos tanácsos, Turóc vármegye főispánja (1782–1785), a munkácsi kerület királyi biztosa (1785–1786). Révay Apollonia apja.
- (532), (593), (758) *Rosenfeld (Székely) András*, báró (?–1808): a munkácsi kerület királyi biztosa és Ung vármegye főispánja (1786–1790), az erdélyi kancellária tanácsosa, tartományi főbiztos, 1794-től báró.
- (532), (593), (758) *Győry Ferenc*, gróf (1773–1839): torontáli főispán (1780–1783), a győri kerület királyi biztosa és Esztergom vármegye főispánja (1785–1790), tolnai (1822–1825) és bácsbodrogi (1824–1837) főispán. 1785-től gróf.
- (532), (593), (758) *Mailáth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa 1785-től 1786-ig, alkancellár (1787–1791), főkamarás (1789–1795), tárnokmester (1795–1797), 1802-től államminiszter. 1776–1783 között Fiume kormányzója, Szeverin (1776–1783), Borsod (1787–1809) és Verőcze (1803–1810) vármegyék főispánja. 1783-tól gróf. Az eltörölt jezsuita rend világi vezetője. Mailáth György (I.) testvére, Mária apja.
- (533), (593), (758) *Almásy Pál, II.* (1749–1821): koronaőr (1801–1812), szeptemvir, főlovászmester (1812–1821), Arad vármegye főispánja (1810–1815). 1786–1790 között a pesti kerület királyi biztosaként Pest és Borsod vármegyék főispánja is.
- (533), (593), (758) *Balassa Ferenc*, gróf (1731–1807): Szerém vármegye főispánja (1762–1785), királyi kamarás és koronaőr (1783–1785), horvát bán és a zágrábi kerület királyi biztosa (1785–1790).

- (533), (593), (758) **Széchenyi Ferenc**, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). A pécsi kerület királyi biztosa és Tolna vármegye főispánja (1785–1787; lemondott tiltakozásul II. József politikája ellen), Somogy vármegye főispánja (1798–1811; lemondott), Vas vármegye adminisztrátora (1807–1811), főkamarás (1799–1820) és 1800-tól országbíró-helyettes volt. Többek között Kazinczy, Révai, Batsányi, Hajnóczy és Csokonai pártfogója. Szabadkőműves. Életrajzai a Tudományos Gyűjteményben: 1812/3, 124; 1821/10, 86; utóbbihoz Kazinczy toldaléka: KAZINCZY, *Széchenyi* 1822. Johann Nepomuk Ender (1793–1854) 1823-ban festette meg Széchenyi díszruhás álló portréját (ma: Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik). Felesége: gróf Festetics Julianna, Festetics György testvére. Széchenyi Lajos (1781–1855), Franciska (1783–1861; gróf Batthyány Miklósné), Zsófia (1789–?; gróf Zichy Ferdinándné), Pál (1789–1871) és István (1791–1860) apja.
- (533), (593), (758) **Splényi József**, báró (1744–1831): Csanád (1777–1786), Tolna (1787–1790) és Temes (1791–1798) vármegyék főispánja, a pécsi kerület királyi biztosa, 1798-tól koronaőr. Splényi Gábor testvére.
- (533), (593), (758) **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. Küküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyváradai kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (533), (593), (758) **Haller József**, gróf (?–1814): a nagyváradai kerület királyi biztosa (1787–1790), helytartótanácsos, Krassó–Szörény (1781–1785), Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja, főlovászmester (1806–1812), főpohárnokmester (1812–1814). A magyarországi szabadkőműves páholyok főmestere. Lánya: Haller Julie (Bujanovics Eduárdné).
- (533), (593), (758) **Dezéri Bakó János** (Bachó) (?–1810): a temesvári kerület királyi biztosa, Krassó–Szörény vármegye főispánja (1785–1802).
- (533) **fungens Supremus Comes** (lat.): 'hivatalban lévő főispán.'
- (493), (533), (593), (759) **Fő-Notáriusom**: Kóji Comáromy György (II.) (?–1807) Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784). (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (493), (533), (593) **Tiszta Ferenc**: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, a királyi tábla bírása.
- (760) **első Vice-Notárius [...] második**: a két abaúji aljegyző: Kende János és Tiszta Ferenc. (→ 30. jegyzetmező)
- (493), (518), (533), (593), (625), (759) **Vice-Ispánom/Zombory/Kelcz**: Kelcz Antal 1775-től, Zombory Zsigmond (1740–?) 1784-től volt abaúji alispán. (→ 30. jegyzetmező)
- (533) **Prónay Sándor**, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. (→ 26. jegyzetmező)
- (760) **az estvéket eggy gyönyörű leány' társaságában töltöttem, és néha a' barátnéjában**: az említett két lány vélhetően: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után) és Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826), Kazinczy kassai barátnéi. (→ 29. jegyzetmező; → 66. jegyzetmező)
- (759) **Pectus disertum facit** (lat.): 'A szív tesz ékesszólóvá.' Az Quintilianus-idézet eredetileg: „Pectus est, quod disertum facit, et vis mentis.” (*Institutio oratoria*, X, 7, 15.)
- (518) **Szirmay István, II.** (1752–1818): Zemplén vármegye tiszti főügyésze. (→ 4.1. Családja/Szirmay)

33. jegyzetmező: 1786. Bécs/iskolaügy

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (78–79)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (493–494)

89. [Pályám emlékezete II.] (533–534)

90. [Pályám emlékezete III.] (593–595)

93. [Pályám emlékezete VI.] (760–763)

Az iskolák állami irányítás alá vonása a Habsburg Birodalomban – így Magyarországon is – a 18. sz. közepén kezdődött el. **1760-ban** Bécsben udvari tanulmányi bizottság állt fel Migazzi érsek és Gerhard van Swieten irányítása alatt. **1761-ben** Mária Terézia a magyarországi oktatásügy reformjával gróf Barkóczy Ferenc esztergomi érseket bízta meg. A tényleges reform azonban elmaradt, a hazai iskolák egyházi irányítás alatt maradtak. **1765 körül** gróf Eszterházy Károly egri érsek még egy új egyetem alapítását tervezte (egri líceum). Mária Terézia **1769-ben** uralkodói igazgatás alá vonta és orvosi karral egészítette ki a nagyszombati jezsuita egyetemet. Az intézményt **1777-ben** áthelyeztette a volt jezsuita nyomdával és könyvtárral együtt a budai várba. Az **1773-ban** felosztott jezsuita rend magyarországi vagyonából a királynő tanulmányi alapot hozott létre (a rend nagyszombati vagyonát **1774-ben** az egyetemnek adta): ez volt a reform anyagi háttere. Az uralkodó **1775-ben** megbízta Ürményi József kancelláriai tanácsost Magyarország új tanulmányi rendszerének kidolgozásával. Ürményi – és munkatársai: Terstyánszky Dániel, Makó Pál, Kollár Ádám – javaslata alapján **1776. aug. 5-én** Mária Terézia elrendelte, hogy 9 tankerület jöjjön létre az országban (eltérve a vármegyei rendszertől), és hogy ezek élére tanügyi főigazgatók és népiskolai tanfelügyelők álljanak, akiknek jogköre felekezeti különbség nélkül valamennyi iskolára kiterjedjen, felsőbb hatóságuk pedig egy állami szerv, a tanulmányi bizottság legyen. **1777. aug. 22-én** jelent meg a reform teljes egésze, a közoktatást részletesen és átfogóan szabályozó, az állami irányítású egységes iskolarendszert létrehozó rendelet, a *Ratio Educationis*. Ez az egyházi iskolák állami felügyeletét is elrendelte – habár a reform hivatalosan nem vonatkozott a protestáns iskolákra – ezért a reformátusok, gróf Teleki József ügyvivő és Szilágyi Sámuel püspök vezetésével, tiltakoztak az állami beavatkozás ellen. **II. József 1781. ápr. 27-én** megerősítette a *Ratio Educationist*, majd a *tűrelmi rendelet*ben intézkedett, hogy a protestáns iskolákra is terjesszék ki. **1785 elején** megkezdte működését az újjászervezett magyar tanulmányi bizottság. **1785. okt. 4-én** a helytartótanács kihirdette a közös, katolikus és protestáns felügyelet alatt működő alapfokú népiskolákra (*nemzeti* vagy *nationalis iskolákra*) vonatkozó királyi rendeletet is. **II. József** a kilenc tankerület számát ötre csökkentette, és két protestáns főigazgatót is kinevezett. (KOSÁRY 1983, 403–481.)

1786. aug. Kazinczy Bécsbe utazott, hogy a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjévé (*lat.: inspector*) nevezzék ki. Öt hetet töltött Bécsben. Mályusz Elemér a következőket írja Kazinczy kinevezéséről: „Kazinczy nem saját elhatározásából pályázott az inspektorságra. Eredetileg csak két jelentkező volt, akik mellett a helytartótanács még három számbavehető szakembert nevezett meg. A tanulmányi bizottság a helytartótanácsot, mivel a jelölésnél a főigazgató véleményét nem kérte ki, a hiány pótlására utasította. A főigazgató, gr. Török Lajos ekkor első helyen Kazinczyt ajánlotta (márc. 18.), aki most (ápr. 13.) beadta folyamodványát (helyytt. sehol. nat. distr. Cassov. 1786. f. 1. nr. 26.), amelyet Swieten pártfogólag terjesztett (jún. 14.) az uralkodó elé (m. kanc. 8523/1786.). Mivel József a német nyelv tanítására vonatkozó, általános követeléseinek teljesítése előtt nem akart kinevezéseket eszközölni (StR. 2689/1786.) – azt hitte ugyanis, hogy új állásokról van szó – Swietennek újabb (aug. 2.) felterjesztésben kellett a félreértést eloszlatni és kérését megismételni (m. kanc. 9807/1786.), amire Kazinczy kinevezése akadály nélkül megtörtént. (Pest, 1786. aug. 23. StR. 3241/1786.)” (MÁLYUSZ 1939, 475, 30. lábjegyzet.)

(78), (493), (594), (761) *Nemzeti Iskola*: elemi vagy kisiskola; a Mária Terézia reformjaival létrejött oktatási rendszer alapfokának része a normális iskola és a falusi iskola mellett.

(78) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799), az egri líceum alapítója (1765–1785). (→ 49. jegyzetmező)

(78) *Censeo hoc non esse Catholicum* (*lat.*): 'úgy vélem, ez nem katolikus.'

- (78), (493), (594), (761) *Supremus Studiorum Director / Director / Fő-Director* (lat.): tankerületi főigazgató, a *scholarum nationalium inspector* felettese.
- (78), (493), (594), (761) *Scholarum Nationalium Inspector / Inspector* (lat.): a nemzeti iskolák felügyelője, királyi igazgatója, a *supremus studiorum director* beosztottja. Kazinczy 1786–1791 között a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője volt.
- (78), (493), (593), (760) *Swieten, Gottfried van*, báró (1739–1803): oktatásügyi miniszter (lat.: *studiorum minister*). A Monarchia felsőoktatási reformjának vezetője, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től), a bécsi császári könyvtár igazgatója, a cenzúra- és sajtóbizottság elnöke (1791-ig). 1770–1777-ben Berlinben volt diplomata. Szabadkőműves. Gerhard van Swieten fia.
- (78), (593), (760) *Swieten, Gerhard van* (1700–1772): Mária Terézia holland származású udvari orvosa, egyetemi tanár, a bécsi császári könyvtár igazgatója. Gottfried van Swieten apja.
- (78) *Archiater* (gör.): főorvos, császári házi orvos (Nero orvosának, a krétai Andromachosnak címéből).
- (79), (493), (533), (594), (761) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (493), (593), (760) *I. Ferenc* (Lotaringiai) (1708–1765): német-római császár, Mária Terézia férje.
- (593), (760) *VI. Károly* (Habsburg) (1685–1740): német-római császár (1711–1740), spanyol király (1706–1714) és III. Károly néven magyar király. Mária Terézia apja.
- (493), (594), (762) *Páztory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (493), (761) *Péchy Gábor, I.* (?–1805): szeptemvir (1760-tól), Sáros vármegyei adminisztrátor, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (II.) apja. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (493), (594), (761) *Péchy Gábor, II.*: királyi tanácsos, szeptemvir, a kassai kerületben iskolai főfelügyelő. Péchy Gábor (I.) fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (493), (594), (761) *Ladomérszky István*: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszáninneni kerületi tábla ügyésze (1787). A Tudományos Gyűjteménybe elküldött kézirat kiigazítását itt is kéri Kazinczy a szerkesztőktől: „Pályám Naplójában [...] Ugyan ott, de más lapon ad ann. 1785. a’ Ladomérszky név után tegyétek oda: István. – Keresztneve eránt kétsésem támad, mikor írtam; azolta megtekintém.” (KazLev, 20/4792, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1827. jún. 21.)
- (494), (594), (761) *hogy Ladomérszkyval nem szóllott / hogy Ladomérszkyval és velem erről soba nem szóllott / hogy [...] én lépjek ezen hivatalba, arról soba nem gondolkozott*: a *Pályám’ Emlékezete [I.]* után megjelenő azon állításnak, hogy Török nem egyeztetett Kazinczyval az állásról, ellentmond a levelezés, amely szerint a gróf már korábban ösztönözte Kazinczyt az állás elnyerésére: „A *Pályám Emlékezetének* ez adatát számos levélbeli adat megcáfolja; ezekben éppen azt mondja, hogy a mint Török főigazgatóvá lett, őt is ösztönözte, hogy folyamodjék a kassai inspektorságért. L. kivált a *Lev. XX.* köt. 192. l. és Kazinczynak 1786 nov. 17-én Szalay Sámuelhez írt levelét a *Sárospataki Lapok* 1893. XII. évf. 13–14. h.” (VÁCZY 1915, 160.)
- (533), (594), (761) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (761) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. 1785–1787 között a nagyváradai kerület királyi biztosa. (→ 22. jegyzetmező)
- (533), (594), (761) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között szabolcsi alispán. (→ 15. jegyzetmező)
- (594) *conceptus* (lat.): fogalmazvány.
- (761) *Comáromy György* (Kóji), II. (?–1807): abaúji főjegyző és táblabíró (1784), törvényszéki elnök. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (761) *Judicium-Subalternum’ Praesese* (lat.): az alsóbb fokú bíróság (megyei törvényszék) elnöke. (→ 32. jegyzetmező)
- (761) *Kende János*: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), majd az eperjesi kerületi tábla jegyzője.
- (761) *protocollista* (gör.–lat.): a jegyzőkönyv vezetője.

- (761) *Tiszta* Ferenc: Abaúj vármegye aljegyzője (1784), később alispánja, királyi táblai ülnök.
- (762) *Török [...] első csókja*: utalás Kazinczy szabadkőműves beavatására. (→ 29. jegyzetmező)
- (494), (594), (762) *Császár*: II. József.
- (594), (762) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (494), (595), (762) *Stabális Tiszt* (ném.): törzstiszt: őrnagy, alezredes vagy ezredes.
- (763) *diagonális irányzatban* (gör.–lat.): átlósan, keresztben.
- (595), (763) *Hatvani* István, I. (1718–1786): debreceni orvosprofesszor, tanár. Rimaszombati, lossongi, kecskeméti és debreceni tanulmányai után Baselben szerzett filozófia- és orvosdoktori okleveleket, ahol a két Bernoullinál matematikát is hallgatott. Több nyugati egyetem is marasztalta, de ő a debreceni kollégium filozófiai és matematikai tanszékét választotta (1749). Magyarországon elsőként tanított kémiát. Hatvani István (II.), Pál, Mária (Kis Andrásné, 1762–1809) és Julianna (Milesz Józsefné) apja.
- (595), (763) *viisszásan szölla Debreczeni Prof. Hatvani felől, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliék a' Bábáskodást sem tanulhatják idegen felekezetbeli iskolában / viisszássággal említé Debreczeni Professor, még pedig Philosophiát tanító Professor Hatvani Istvánt, ki azt vitatá, hogy az ő felekezetebeliék a' Bábai-oktatást sem vehetik idegen vallásbeli tanítóktól*: az iskolák állami felügyelete és a szervezeti és módszertani reformok ellen évek óta tiltakozó református tárgyaló feleit, Domokos Lajost és Hatvani Istvánt Van Swieten sem tudta meggyőzni. „Hatvani az egységes oktatás elleni érveit külön röpiratban fejtette ki, amelyet most Bécsben nyugodtan közreadhatott (*Modesta disquisitio*, 1785). E »szerény vizsgálódás« – mint címe mondja – arra keresett választ, hogy »vajon a vallási meggyőződés meghagyása mellett lehet-e a filozófiában ugyanazokat a fejezeteket tanítani s így minden részében ugyanazt a filozófiát oktatni a római katolikus, az ág. hitv. evangélikus és a református iskolákban, gimnáziumokban és akadémiákon?« Hatvani a tárgyakat sorra véve egyértelműen azt próbálta bizonyítani, hogy sem lélektant, sem kozmológiát, sem természetjogot vagy közjogot, sem történelmet, de még matematikát és csillagászatot sem lehet különböző vallásúaknak egyformán tanítani.” (KOSÁRY 1983, 446.)

34. jegyzetmező: 1786. Bécs/Palásthy

16. Feldolgozni valók (44)

29. Niczky József Kemeccsén, Szabolcs Vármegyében (61–62)

36. Regmecz 13a Január. 1802. (74–75)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (494–495)

89. [Pályám emlékezete II.] (536–537)

90. [Pályám emlékezete III.] (596–598)

93. [Pályám emlékezete VI.] (764, 766–767)

- (74) *Moliere életét, Voltaire által, melly a' Didót Stereotyp editiója előtt áll*: Voltaire művének említett kiadása: *Oeuvres De Voltaire* (Edition Stéréotype Par Le Procédé De Firmin Didot, 1801.) Firmin *Didot* (1764–1836) francia nyomdász, rézmetsző és nyomdatulajdonos volt, a sztereotípia egy új eljárásának feltalálója. *Stereotyp editio* (gör., lat.): könyvek utánnomásának egyfajta technikájával készült kiadvány. *Voltaire* (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus; *Molière* (1622–1673): francia színműíró, színész.
- (536) 'S ez az emlékezet kísértetbe hoz egy ehhez nem szinte hasonló tettemet is elbeszélni...: Kazinczy humanitásáról, adakozásairól Váczy is ír: „Volt idő, hogy tekintélyes összeget elosztogatott a megszorultak közt, például 1808-ban kilenc, 1812-ben, e »mindnyájunkra olly felette terhes esztendőben« 600 frtot, pedig Isten-ember tudta, hogy nem sok adnivalója volt; hogy mint osztozatlan hét testvér egyikének rabsága s testvéröccsei fortélyai által szerencséjét örökre megrontva kellett látnia.” (VÁCZY 1989, 25–28).
- (74), (537), (596), (766) *Casinó / Leopoldvárosban, a' Mayer' casinója / Asztaladóhoz a' Leopoldvárosban / Leopoldvárosi hid' szomszédjába*: Mayer kaszinója, vendéglője Bécs Leopoldstadt nevű kerületében.

- (74), (494), (537), (596), (764), (766) **Palástby Márton** (1755 k.–1789): a bécsi Magyar Királyi Udvari Kancellária tisztviselője. A váci piaristáknál Koppi Károly tanárkodása idején tanult. 1781-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit, 1784-től a Born vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja. Részt vett a jozefinista egyházpolitika megalkotásában az Egyházügyi Bizottság tagjaként. 1785–1788 között járt Berlinben, Göttingenben, Londonban, Párizsban, Nápolyban, Rómában és Milánóban, majd betegsége miatt hivataláról lemondva abaúji birtokaira vonult vissza. **Palástby Ferenc** tábornok fia. (Levelezése Koppival: BALOGH 2008; életrajzát l. Balogh Piroska bevezető tanulmányában: uott, 7–49, különösen 12–20.)
- (494), (596), (764), (596) **Koppi Károly József** (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (494), (764) **Dessewffy József**, gróf (1771–1843): költő, író. Dessewffy József tanulmányairól írja SZINNYEI: „[...] kilencz éves korában Kassára ment iskolába [...]. Azután Koppi vette át nevelését, kit Kolozsvárra s Pestre is követtett [...]. Pesten a kegyesrendiek gymnásiumába járt [...]. Átmenvén az egyetemre, Kreil volt tanítója a bölcséletben, Dugonics a mathesisben, Werthes a széptanban, Horváth a természet-, Mitterpacher Lajos a gazdaság- s műtanban, Cornides és Schönwisner az oklevél- és pénzügytanban s Koppi a történelemben.” (→ 47. jegyzetmező)
- (596) **Pászthory Sándor** (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (596) **József epochája** (gör.): II. József korszaka, uralkodásának időszaka (1780–1790).
- (764), (766) **Swieten**, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től). (→ 33. jegyzetmező)
- (764) **Eichborn**, Johann Gottfried (1752–1827): német keletkutató, teológus és történetíró, a jénai és a göttingeni egyetemek tanára.
- (764) **Hissmann** Mihály (1752–1784): nagyszebeni származású göttingeni egyetemi tanár (1776-tól). Swieten 1784. júl. 15-én kelt levelével meghívta őt a pesti egyetem tanszékére, amit el is fogadott, ám indulás előtt 1784. aug. 14-én meghalt Göttingában.
- (764) **Weimári Fejedlem**: Károly Ágost (1757–1828), nagyherceg (1775-től).
- (74), (536) **Práter**: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.
- (74) **pirucs** (rég.): fedél nélküli kocsi.
- (74) **fiakker** (fr.): fiaker, bérkocsi.
- (74) **Schönbrunn**: bécsi barokk kastély és ennek parkja.
- (74), (495), (596), (766) **Pilati**, Carlo Antonio (1733–1802): olasz jogtanár, író. Említett egyházat kritizáló műve: *D'una Riforma d'Italia...* (Velece, 1767; 'Olaszország reformjáról'); útikönyve: *Voyages en differents pays de l'Europe en 1744, 1755 et 1776...* (L'Aja, 1777–1778; 'Európa különböző országaiban tett utazások 1744, 1755 és 1776').
- (597), (766) **accidentia** (lat.): mellékjövedelem, jutalék.
- (597), (766) **hámoros** (rég.): fémfeldolgozó mester.
- (597) **expeditum** (lat.): (gyors) ügyintézés, elintézés.
- (767) **nagyatyámnak: Bossányi Ferenc (II.)** (1703–1786): Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. Családfa/Bossányi)
- (767) **Ráday Gedeon I.**, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)
- (597), (767) **Baranyi Gábor** (1713–1775): Bihar vármegye alispánja, országgyűlési követe. (→ 3. jegyzetmező)
- (61), (597), (767) **Niczky József**: Szabolcs vármegyei alispán (1760–1763).
- (61) **fyzionomia** (gör.): fizionómia, arcberendezés.
- (61) **Vértes** (Bihar vm.): ma Létavértes része.
- (61) **Komáromy Mibály**: (további adatokat nem találtunk.)
- (61) **1786ban én Vice Notariusua valék Abaújvármegyének**: (→ 30. jegyzetmező)
- (61) **Kelcz Antal**: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.

- (61) *Farkas Antal*: II. József idején testőr, majd a kassai kerületben tartományi biztos (*lat.: provinciális commissarius*) (a SZINNYEI szerint 1790–1806 között, ami ellentmond Kazinczy adatának).
- (61) *Sztrajnya* (Ung vm.): Laborcszög, ma Staňany (SZK).
- (61) *Nedeczky Nepomuk* János: Zemplén vármegye főjegyzője (1766) és alispánja (1777–1785). Az 1770-es évektől a felesége révén nagykázméri birtokos.
- (61) *Peregrin subsumit D[omi]natio...* (*lat.*): 'Idegenül neheztel Tekintetes Uraságod stb.' A 'peregriné' átvitt értelemben járatlan, tudatlan embert is jelent.
- (62) *Barkóczy János, I.*, gróf (?–1782): Szabolcs vármegyei főispán (1759–1782). Barkóczy Ferenc (I.) érsek testvére, Ferenc (II.) apja.
- (62) *Sztáray Mihály*, gróf (1749–1798): Szabolcs vármegye főispánja 1782–1784 (lemond) és 1790–1791 (elbocsátva) között. 1779-ben vette feleségül gróf Eszterházy Ferenc (I.) lányát, *Eleonórá*t (1758–1820), aki korábban (1777-től) Niczky Istvánné volt. (→ 21. jegyzetmező)
- (62) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (62) *Niczky* István, gróf: Kőrös vármegye főispánja (1777-től). Apja: *Niczky Kristóf* (1725–1787) országbíró (*lat.: iudex curiae*), királyi személynök, II. József tanácsadója. (→ 43. jegyzetmező)
- (62) *Herr von Niczky, sind Sie aus der Familie des Grafen Niczky?* (*ném.*): 'Niczky úr, ön Niczky gróf családjából származik?'
- (62) *Wie kommt es dann, dass Sie in den Gütern über die Donau hinaus keinen Theil haben?* (*ném.*): 'Hogy lehet akkor, hogy ön a Dunán túli birtokokból nem részesedik?'
- (62) *poszpász* (*fr.*): csemege, utóétel.
- (597), (767) *Karintbiai úczán*: Kärtnerstrasse; bécsi utca.
- (597) *Che dice? che dice?* (*ol.*): 'Mit mond? mit mond?'
- (598) *két Galliczin Herceg*: a Golicyn v. Galicin orosz hercegi család tagjai.
- (598) *nagy Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (598) *decennium* (*lat.*): évtized.
- (537) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (74), (537) *Dornbach*: település Bécs mellett, ma Bécs része.
- (74), (537) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (44), (74), (537) *Schottentör*: a bécsi városfal egyik kapuja volt.
- (74), (537) *Vergelt 's Gott tausendmal!* (*ném.*): 'Isten fizesse meg ezerszer!'
- (75) *Nicht so, meine Liebe...* (*ném.*): 'Nem úgy, kedvesem – azért jöttem, hogy még egyet adjak. Ha jobban bővelkednék, sokkal többet adtam volna.'
- (75) *hogy követésére mások is buzdítassanak sokaknak beszéltem már el*: egyik levelében ezt fűzi a történethez: „– Barátom, ki volt nemesebb? én e hogy adtam, vagy ő, a' ki nyomorúságban lévén a' vettet kész vala vissza adni. – Nem bocsáthatom-meg magamnak hogy az Asszonyt azon helyre nem rendeltem másnap, 's tíz vagy húsz ftot nem adtam neki. Mennyit fecséreltem-el rosszul, holott jól lehetett volna elköltenem. Sokaknak beszéltem-el ezt már 's a' mag nem esett mindég kősziklára. – Te, a' ki Néptanítóvá tészed magad', tanúld ebből is, mint hathatunk kevésse másokra, 's melly kevésbe kerül gyakorta az embereket jobbakká, nemesebbekké tenni! –” (KazLev, 10/2441, Kazinczy – Tatay Jánosnak, Széphalom, 1813. máj. 24.)]
- (75) *discretio* (*lat.*): (bizalmasan és önként adott) adomány.
- (75) *gros de tour* (*fr.*): bordázott selyemszövet.
- (537) *Hova tévede-el a' rény!* *ezt kiáltá hasonló esetben Moliere*: utalás Voltaire fentebb említett Molière-életrajzára (?).

35. jegyzetmező: 1786. Bécs/Born

31. Ignatius von Born (64–66)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (495)

90. [Pályám emlékezete III.] (598)

93. [Pályám emlékezete VI.] (765–766)

(64), (495), (598), (765) *Ignatius von Born / Born Ignätz* (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja. Nagyszebeni, bécsi tanulmányai után 1759-ben belépett a jezsuita rendbe, amelynek 16 hónapig volt tagja. Ezután Prágában jogi tanulmányokat végzett, és nyugat-európai tanulmányútra ment. 1776-ban Mária Terézia megbízta a bécsi természettudományi múzeum (Hof-Naturalienkabinette) rendezésével, 1779-ben a bécsi bányászati udvari kamaránál udvari tanácsos lett. A bécsi Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyetértéshez') nevű szabadkőműves páholy székemestere (vezetője). 1791-ben nyert honfűlősítást. Említett műve: *Joannis Physiophilii specimen Monachologiae, methodo Linnaeana, tabulis tribus aeneis illustratum...* (Bécs, 1783). „Mozart róla mintázta a *Varázsfuvolá*ban Sarastro alakját.” (KOSÁRY 1983, 631.)

(64), (495), (598), (765) *Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).

(64) *Szilágyi Márton* (Piskárkosi) (1748–1790): sárospataki tanár. (→ 15. jegyzetmező)

(64) *Gepräge* (ném.): 'jegy, jelleg, karakter.'

(64), (495), (598), (766) *Selymecz-Bánya / Selymecz* (Hont vm.): ma Banská Štiavnica (SZK). Selmechányán 1735 óta volt bányatisztképző iskola, amely 1763-ban ásványtani és a vegytani tantervvel bővült, így már főiskolai szinten adott az egész Habsburg-monarchia számára szakembereket. 1786-ban Born Ignác Selmechányán nemzetközi tudóstársaságot alapított.

(64), (495), (598), (766) *Amalgatió / amalgamálás* (rég.): nemesfémhányák kitermelését gazdaságosabbá tévő kohászati eljárás, amely során higannyal ötvözik az ércet, majd a higanyt elpárologtatják. Az 1780-as években Born Ignác vezetésével Európában elsőként alkalmazták e technikát Selmechányán.

(495), (598), (766) *hemisphaerium* (gör.–lat.): félgömb, félteke.

(64), (495), (598) *József / Császár*: II. József.

(64) *kézi billét*: császári leirat, legfelsőbb kézirat (császári parancs; Handbillét).

(64) *Glauben Sie nicht, dass ich so grosam [=grausam] bin, dass ich nicht wisse, dass etc. etc.* (ném.): 'Nem gondolja, hogy olyan szörnyűséges lennék, hogy ne tudnám, hogy...'

(598) *Beszterce* (Beszterce–Naszód vm.): ma Bistrița (R).

(495), (598), (766) *Gyula-Fejérvár / Károly-Fejérvár* (Alsó-Fehér vm.): ma Alba Iulia (R).

(64), (495), (598), (766) *Mária Anna / Klagenfurti Marianna* (Habsburg-Lotaringiai), főhercegnő (1738–1789): Mária Terézia lánya. Born Ignác segítségével ásvány- és rovargyűjteményt állított össze. 1780-tól haláláig Klagenfurtban lakott, ahol 1783-ban tiszteletére „Zur wohltätigen Marianna” ('Jótevőnk, Marianna') elnevezésű szabadkőműves páholyt alapítottak.

(64) *TESTVÉRJEINEK nevezgette leveleiben...*: utalás a szabadkőművesség szimbolikus nyelvére és szertartásaira, habár nő nem lehetett páholytag.

(64) *scrutinium* (lat.): titkos szavazás.

(64), (495), (598), (766) *trümeau / trumeau* (fr.): fiókos (asztal).

(64), (495), (598), (766) *Ceracchi*, Giuseppe (1751–1802): bécsi udvarnál dolgozó olasz klasszicista szobrász. Mária Terézia és II. József mellszobrát is elkészítette. Párizsban Napóleon elleni összeesküvés vádjával lefejezték.

(64) *veres rák*: bécsi fogadó (?).

(64), (598), (766) *Ruprecht* Antal (1750–1808): kémia tanár a selmechányai bányászakadémián (1779–1791), bányászati pénzverdei udvari tanácsos. Közreműködött Born Ignác amalgámozó eljárásának kidolgozásában.

(598), (766) *Blumauer*, Alois (1755–1798): osztrák exjezsuita költő. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja. (→ 36. jegyzetmező)

(598), (766) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja.

- (64) *Megholt 1791ben* : 1791. júl. 24-én halt meg Bécsben Born.
- (64) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). (→ 32. jegyzetmező)
- (64) *testamentomának executora* (lat.): végrendeletének végrehajtója.
- (64) *intríg* (fr.): ármánykodó személy.
- (65), (495), (598), (765) *Madame Bayer/Beyr* (Bayern): festőnő, egy szobrász felesége. (A Bornról készített festményéről, amit Adam metszett, nem találtunk adatokat.)
- (65), (495), (598), (765) *Ádám Jakab* (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, a Habsburg-családról (pl. II. Józseféről) és a magyar arisztokráciáról is több portrét készített. Born Ignác Zur wahren Eintracht (Igaz Egyezség) nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (65) *Kempelen Farkas* (1734–1804): kancelláriai tanácsos, természettudós, építész, mechanikus, műkedvelő rézmetsző. Említett, Born arcképét tartalmazó munkája: *Mechanismus der menschlichen, Sprache nebst der Beschreibugn seiner sprechenden Maschine* (Bécs, 1791.)
- (65) *strafirt manier* (ném.): vonalazó stílusú rézmetszés-technika, vonásos metszés.
- (65), (495), (598), (765) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. Bornt ábrázoló festményéről – mely utóbb elveszett – Mansfeld készített rajzot (közli: H. BALÁZS 2005, II. tábla, 6. kép). (→ 8. jegyzetmező)
- (765) *Kininger*, Vincenz Georg (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. Készített tusrajzot Kazinczyról (1803; John 1804-ben erről készített rézmetszetet), Batsányiról és Virág Benedekről is.
- (495), (598), (765) *Hormayr* (Hormayer), Joseph (1782–1848): osztrák politikus, történétíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (politikai életrajgyűjtemény; I–XX. kötet, Bécs, 1807–1814).
- (65) *volumen* (lat.): írástekerces.
- (65) *Isis multiammia*: 'sokemlős Isis'; egyiptomi istenasszony, aki a vallás és bölcsesség szimbólumaként szabadkőműves jelkép is.
- (65) *cirkalom* (rég.): körző, szabadkőműves jelkép.
- (65), (598), (765) *hántott manierban (in geschabter Manier) / hánytott munkában / hánytva* (rég., ném.): 'kapart módban'; hántoló (kaparó) eljárással készült rézmetszés.
- (65) *spallier* (ném.): kerítésnek használt fasor, sorfal.
- (65), (598), (766) *Albert* Kázmér: szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822). (→ 8. jegyzetmező)
- (65) *a' Rend' Protectora* (lat.): a Zur wahren Eintracht (Igaz Egyezség) szabadkőműves páholy védnöke.
- (65) *Dietrichstein*, Johann Baptist Karl, gróf (1728–1808): a birodalom szabadkőműveseinek kinevezett vezetője. Első felesége: Marie Christine von Thun (1738–1788).
- (65) *kötényekkel, pántlikákkal*: szabadkőműves jelképek, öltözetek.
- (65) *Carl Theodór* (Károly Tivadar) (1724–1799): bajor választófejedelem (1777–1799). 1784. jún. 22-én és 1785. márc. 2-án az illuminátusok társaságát két rendelettel feloszlatta, a vezetőit száműzte, tagjait megbüntette.
- (65) *Illuminátusok* (lat.): 'felvilágosultak,' egy radikális titkos társaság tagjai. Az 1776-ban alapított mozgalom tagjai vallási és politikai felvilágosítást és emancipációt hirdettek, de a francia forradalommal is kapcsolatba hozták őket.
- (65) *a' mennyire ugyan én tudom, Born nem volt Illuminátus; és talán egyenesen innen eredett az ő megbasonlása Sonnenfelszel*: »[...] a szabadkőművességből kinőtt, Adam Weisshaupt ingolstadti, majd gothai egyetemi tanár által alapított ún. illuminátus rendnek Bécsben is erős központja működött, Born mellett az ifjabb Van Swieten és Sonnenfels vezetése alatt.» (KOSÁRY 1983, 325)
- (65) *Kratter*, Franz (1758–1813): bajor szabadkőműves. Az említett Born ellen írt pamflet: *Drei Briefe über die neueste Freimaurerrevolution in Wien von Ignaz Berger* (1786).
- (65) *brochür* (fr.): broszúra, kis terjedelmű könyv, röpirat.
- (65), (537) *Mayer' casinója*: (a bécsi kaszinótulajdonosról további adatokat nem találtunk.)

- (65), (75), (537) *Leopoldstadt*: Bécs régi kerületeinek egyike.
 (65) *poszpász* (fr.): csemege, utóétel.
 (66) *dispensálva* (lat.): mentesítve.
 (66) *fedett*: felfüggesztette szabadkőműves tagságát, de nem lépett ki a páholyból.

36. jegyzetmező: 1786. Bécs/írók

30. [Ratschky, Alxinger, Haschka] (62–63)
 35. [Páter Fast] (73–74)
 50. [Alxingerrel 1791ben] (93–94)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (495–496)
 90. [Pályám emlékezete III.] (598–600)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (767–769)
- (62), (64), (495), (599), (767) *Sonnenfels*, Joseph von (1733–1817): bécsi politikus, jogász, gazdasági szakember, udvari tanácsos, a Képzőművészeti Akadémia elnöke (1810). II. József bizalmi embere. 1763-tól 1791-ig a politikai és gazdasági tudományok tanára (ném., lat.: *Polizey professor*) a bécsi egyetemen, ahol *Grundsätze der Polizey, Handlung und Finanzwissenschaft* ('Az államtudomány, kereskedelem és pénzügyek alapelvei,' Bécs, 1765) c. művét tankönyvként használták. Szabadkőműves.
- (598), (767) *Jelen valának Blumauer, Ratschky, Alxinger, Gottlieb Leon, a' Dominicanus Poschinger, és többek / ... Udvari Pap, és sokan mások*: a Born Ignác vezette *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholy tagjainak felolvasására utal Kazinczy. „Minden □nak lehet valamelly különös tzelnt venni materiául. Bécsben a' Born □ja a' tudományok elő-vitelét vette tzelül. Blumauer, Ratschky, Alxinger, Leon, Haska, 's mások ott olvasták el verseiket; a' többi szent kötelességnek tartotta tartalék nélkül adni elő itéletét.” (KazLev, 2/307, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1790. márc. 25.)
- (63), (64), (73), (495), (598), (767) *Blumauer*, Alois (eredeti neve: Auer Obermayer) (1755–1798): osztrák exjezsuita költő, bécsi udvari cenzor, majd könyvkiadó. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. A jozefinizmus híve, gúnyolódó művei népszerűvé tették, Csokonaira is hatással volt. Kötetünkben említett travesztíája: *Virgils Aeneis, travestirt von Blumauer* (Bécs, 1784). Összegyűjtött művei 1802–1819-ben jelentek meg.
- (62), (64), (495), (598), (767) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (63), (66), (74), (93), (496), (598), (767) *Alxinger*, Johann Baptist von (1755–1797): osztrák költő, a bécsi udvari színház titkára. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. Említett lovagi költeményei: *Doolin von Mainz* (Lipcse, 1787), *Bliomberis* (Lipcse, 1791). Fordította Janus Secundus Hagiensis műveit.
- (598), (767) *Gottlieb Leon* (1757–1832): osztrák költő. Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja. *Apollonien* című zsebkönyvét (1807–1808), Ratschkyval együtt szerkesztette.
- (74), (598), (767) *Poschinger* Ferenc: II. József dominikánus udvari papja, hitszónok (lat.: *concionator*). Born Ignác *Zur wahren Eintracht* nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (62), (495), (599), (767) *Jezsuita volt a' Szerzet' elbomlása előtt / Szerzetek eltörülteték / a' Szerzet' eloltásakor / a' Jezuiták' eloltásokkor*: a pápa 1773. júl. 21-én oszlatta fel a jezsuita rendet, a pápai bullát a Habsburg-monarchiában szeptember 21-én hirdették ki.
- (495), (599), (767) *Császárnénak*: Mária Terézia.
- (63), (64) □: lózsai, szabadkőműves páholy, szabadkőműves négyszög (a gyűléseken négyszög alakban ültek).
- (63) *Vielleicht nicht gar zu schlecht für einen Ochsen-Notarius*. (ném.): 'Tán nem is olyan rossz egy ökör-jegyzőtől.'
- (63) *Protocollum* (gör.–lat.): jegyzőkönyv.

- (496) *ochsen-notárius* (ném.): 'ökör-notárius.'
- (599) *improtocollál* (gör.–lat.): jegyzőkönyvbe vesz.
- (63) *Superstítio* (lat.): babona.
- (496), (599), (768) *Császár / József*: II. József.
- (63) *Tyrolis*: Tirol.
- (63) *E[hr]w[ürdige] Majestät! // Um so viel Geld lasse ich mir auf dem anderen Arm brechen // allerunterhänigster // Franz Joseph Ratschky* (ném.): 'Tiszteletreméltó Felség! // Ennyi pénzért a másik karom is eltörettem // leghívebb alattvalója // Franz Joseph Ratschky.'
- (768) *atticizmus* (gör.–lat.): az attikai ógörögre emlékeztető nyelvi-stilisztikai sajátosság, jó ízlés, szellemesség.
- (73) *Fast*, Christian (Fastl Kristóf) (1735–?): osztrák jezsuita, a rend feloszlatásáig hitszónok volt Judenburgban, Pozsonyban, Budán és Klagenfurtban.
- (73) *Szent István' Temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom.
- (73) *olvastam a' Fast' nyomtatványát*: Páter Fast szabadkőművesek elleni támadásairól: „Ott [a Zur wahren Eintracht páholyban – O. L.] vevék elő, hogy mivel Card. Migazzi és P. Fast ez 's ez betsülletes okosabban gondolkozó Plébánust el-akarja nyomni, mint kellessen rajta segíteni: ott vették-elő, hogy így 's így lévén ez 's ez – mit kell tsinálni, és ki lessz az Executor. Egyre reá bízták, ez meg-igérte, hogy hűségesen el jár a' dologba 's úgy ment a' veszedelemnek mint Curtius, vagy Horatius Cocles.” (KazLev, 2/307, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassán, 1790. márc. 25.)
- (73) *Egri Püspök – Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (73) *Dioecesis* (gör.–lat.): egyházmegye, egyházkerület.
- (93) *Terent. Heautontimor. Act. 1. Sc. 2. CONSilia CONSequi CONSimilia*: utalás Publius Terentius Afer (i. e. 195 v. 185–?) római vígjátékíró *Heauton Timorumenos* ('Önkínzó') c. vígjátékának 1. felvonás 2. jelenetére (208–209): „verum ubi animus semel se cupiditate devinxit mala, / necessest, Clitipho, consilia consequi consimilia.” ('ám ha a lelket gonosz vágy keríti hatalmába, Clitiphus, szükségképpen hasonlóan romlott mércéket fog követni.')
- (93) *Ibidem Sc. 1. ne retice, ne verere, crede inquam mihi*: ugyanott 1. jelenet (85) 'ne hallgasd el, ne félj, higgy nekem – mondtam.'
- (93) *AccIplunt InImIcum Imbrem, rImIsque fatIscunt. etc.*: „a víz ízzé töri-tépi színig teli testük” (Vergilius, *Aeneis*, I. 123).
- (93), (496), (599), (768) *Alxingerrel egyg ebédnél... / Alxingerrel 1791ben...*: az [*Alxingerrel 1791ben*] c. feljegyzésben Kazinczy 1791-re teszi a találkozást, a [*Pályám emlékezetei*]-ben az 1786-os bécsi útjához köti.
- (93) *Leopoldstadti Casinóban*: Mayer kaszinója Bécs egyik régi kerületében.
- (768) *Pilati*, Carlo Antonio (1733–1802): olasz jogtanár, író. (→ 34. jegyzetmező)
- (768) *Hemsterbuys*, Franz (1721–1790): holland filozófus és esztéta, Grotius követője, nagy hatással volt a Sturm und Drang gondolkodóra.
- (93), (496), (599), (768) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536), flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája (Lollym szája; A' Lillám' szája); Közös lélek*.
- (93) *metrum* (lat.): versmérték.
- (93) *basium* (lat.): csók (utalás Secundus művére).
- (769) *Qualem purpureo diffundit mane ruborem...*: 'Amilyen vörös színt a bíbor hajnalon önt szét'; a Janus Secundus Hagiensis-sor a *Basium* 17 c. versből idézve (eredetileg az utolsó szó: 'colorem'). Kazinczy fordításában: *A' Czenczim szája (Lollym szája; A' Lillám' szája)*.
- (93), (496), (600), (769) *Csókokodat hintegeted / Rám a' legforróbb csókokat hintegeted*: idézet a fenti Secundus-vers fordításából.
- (496) *Was? was? welch ein schreckliches Wort! lauter E.* (ném.): 'Micsoda? Micsoda? Mily borzasztó szó! Csupa E.'

- (93) *repetere, reflectere, recedere, secernere, tumultuum, inimicitii, iniquissimis, difficillimis* (lat.): 'ismételni, visszafordítani, visszatérni, megkülönböztetni, zűrzavaroknak, ellenségeskedésekkel, méltánytalanságokkal, igen bonyolult.'
- (93) *νεφελην ενεπησε παρακμασσανια* (gör.): 'csapdába [...] esni' (szó szerinti jelentés: 'felhőt mondani').
- (93) *effervescere, senescere* (lat.): 'forrongani, öregedni.'
- (94), (496), (600), (769) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (94), (496), (600), (769) *auf einen entgegenstehenden Felsen / entgegengesetzten Felsen?* (ném.): 'átellenben lévő sziklák' / 'egy átellenben lévő sziklára'. Klopstock *Messiasának* eredeti (121.) sora: „Wart ihn der Vater an einen entgegenstehenden Felsen.” ('Atyja várta egy átellenben lévő sziklához.')
- (94) *propugono*: talán 'propugno' (lat.): élen harcolok, védelmezek.
- (94) *Jenisch Obelisk Seite 61. den stellvertretenden Feldberrn segelt er* (ném.): 'Jenisch Obeliszk 61. oldal. a helyettes hadvezér felé vitorlázik.' Daniel *Jenisch*, (1762–1804) német evangélikus lelkész, író, nyelvész műve: *Obelisk an die Gränzscheide des achtzehnten und neunzehnten Jahrhunderts. Eine Lapidarschrift* (Berlin, 1801).
- (94) *Fessler Math[ias] Corv[inus] T[omus] I. p[agina] 236.* (lat.): 'Fessler Mathias Corvinus, I. kötet 236. oldal.' Fessler Ignác Aurél (1756–1839) történetíró, egyetemi tanár, evangélikus püspök műve: *Mathias Corvinus König der Hungarn und Grossherzog von Schlesien* (I–II.; Breslau, 1793–94). (→ 52. jegyzetmező)
- (94) *derselben engegengeseht werden* (ném.): 'ugyanennek elébe nézni.'
- (496), (600), (769) *Orosz Császárné*: II. Katalin (1729–1796) orosz cárnő [?].
- (496), (600), (769) *Autocratix* (gör.): egyeduralkodónő.
- (496), (600), (769) *Fabri Thesaurus Eruditionis Scholasticae*: Basilius Faber műve (Lipscse és Frankfurt, 1672).
- (63) *Agentia* (lat.): hivatal.
- (63), (600), (769) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író, műfordító. Említett műve: *Oberon* (regényes eposz; Lipcse, 1781). Adelung szemléletével szemben álló nyelvfelfogása Kazinczyra nagy hatással volt, Kazinczy kapcsolódó (Verseghy Ferenc ellen írt) munkája: *Wieland Adelung ellen: Mi a' Tiszta Németiség? (Wielands Werke Supplem. VI. Band.) Tűkörüli azoknak, kik nyelvrontást emlegetnek, 's ezt kérdezgetik: Mi a' Tiszta Magyarság? – 's intésül a' szere felett merészeknek* (Felső Magyar-Országi Minerva, 1825, 269–286.) (→ 18. jegyzetmező)
- (600), (769) *Adelung*, Johann Christoph (1732–1806): német nyelvész, lexikon- és szótáríró, a német nyelvújítás ellenzője. Nyelvtana a 19. sz. elejéig meghatározó maradt, és a magyar nyelvújítási harcokban is jelentős szerepe volt.
- (496), (600), (769) *Posch*, Leonard (Lénárd, Leonhardt) (1750–1831): német festő, szobrász, éremvéső. Kazinczyról 1788-ban viaszportrét készített (*fr.–ném.: bosszirozott*).
- (63), (496), (600), (769) *Haschka*, Lorenz Leopold (1749–1827): osztrák költő, jezsuita tanár, majd a Theresianumban az esztétika tanára, az osztrák császári himnusz szövegének szerzője. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (600), (769) *Magnetiseur* (gör.–lat.): hipnotizáló, természetgyógyász.
- (769) *mysticus* (gör.–lat.): misztikus.
- (769) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák exjezsuita költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, Klopstock barátja és bárdköltészetének követője. 1759-től a bécsi Theresianumban az esztétika és irodalomtörténet tanára. Kazinczy *A' Menydőrgés és Giblaltár* c. fordításait beaválogatta antológiájába (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813).
- (769) *elementum* (lat.): (lelki) alkat, sajátosság.
- (769) *püdelnärriisch Witz* (ném.): bolond vicc.
- (63), (496), (600), (769) *Alxinger tíz ezer forintot ajándékoza neki, még minekelőtte a' papiros pénz' becse lejjebb szálla az ezüstnél / Alxinger tízezer ezüst forintot ajándékoza neki / neki tízezer forintot ajándékoza*: Alxinger a 70–80 000 gulden értékű örökségéből adott 10 000-et Haschkának (MORRISON 1997, 33; MORRISON PEZZL *Skizze von Wien* c. munkájára hivatkozik). (A pénzromlás 1799 körül a francia háborúk hatására kezdődött meg: → 60. jegyzetmező.)

(600), (769) *beneficiátus* (lat.): pártfogolt.

(600), (769) *Hofman* (Hofmann, Hoffmann), Leopold Alois (1748–1806), osztrák író, egyetemi tanár, titkosrendőr. 1782-ben Bécsbe költözött, ahol jozefinista újságíróként és szabadkőműves páholytagként támada az egyházat. A nyelvrendelet után a pesti egyetemen a német nyelv tanára lett (1785–1790). Tagja volt a pesti Nagylelkűséghez címzett szabadkőműves páholynek. 1790-ben visszatért (menekült) Bécsbe, ahol II. Lipót személyes utasítására megírta a magyar nemesi ellenállást támadó *Babel* és *Ninive* (1790) c. röpiratait.

37. jegyzetmező: 1786. Bécs/Soliman

32. Angelo Soliman (66–68)

33. Angelo Soliman, meghalt 1796. Nov. 21d. (68)

34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d. (70–73)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (498, 525)

89. [Pályám emlékezete II.] (534)

90. [Pályám emlékezete III.] (600–601)

93. [Pályám emlékezete VI.] (771)

Angelo Solimannal visszaemlékezései szerint háromszor találkozott Kazinczy. Bécsben 1786-ban és 1791-ben, és Kassán 1787-ben v. 1788-ban. (Solimanról: FURLA 2004.)

(66), (68), (70), (498), (534), (600), (771) *Angelo Soliman* (eredetileg: Mmadi Make, Magni Famori [?]) (1721–1796): a mai Nigéria területéről származó befolyásos bécsi személyiség. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja (szabadkőműves neve: Massinissa, az i. e. 202–148-ban élt numídiai királyról). Felesége: *Magdalena Kellermann* (korábban *Christiani* felesége; testvéréről, *Kellermannról* nem találtunk adatokat). Lánya: *Josephine Soliman* (1772–1801), 1797-től báró Ernst *Feuchterslebenné* (Kazinczy tévesen írja Heuchterslebennének).

(498) *Graben*: utca Bécs belvárosában.

(70) *Novellen und kleine Romans...* (ném.): 'Novellák és kisregények. Kotzebue-tól, Kuhntól, Karl Steintől, Schütztétől és másoktól. [...], Joseph Layrernél 1810. – 162–184. o.' August Friedrich Germanus *Kotzebue* (1761–1819): német író; *Kuhn* talán: Friedrich Kuhn (1774–1844) német író; Karl *Stein* (1773–1855) német író; *Schütze* talán: Johann Friedrich Schütze (1758–1810) német író, színháztörténész; *Layrer*: talán Joseph Leyrer (1846-tól Lantosy József) (?–1850) Bécsből Pestre költözött könyvkereskedő (1795), nyomdász és kölcsönkönyvtáros.

(70) *Gangusilang*: afrikai tartomány (?).

(66) *nepos* (lat.): unoka, utód.

(66) *neveu* (fr.): unokaöcs.

(66) *Lizbon*: Lisszabon.

(66) *pirata* (lat.): kalóz, tengeri rabló.

(70) *Marckéze*; *Marchéze*; *Marquise* (fr.): grófnő.

(70) *Angelína*: (további adatokat nem találtunk.)

(70) *Lobkowitz*, Johann Georg Christian, herceg, (1686–1755): osztrák tábornok, 1732-től Szicília, 1739-től Erdély kormányzója.

(70) *Gallopín* (fr.): futár.

(70) *Lacy*, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (*ném.*: *feldmarschall*), II. József bizalmas tanácsadója, hadügyminiszter.

(70) *compania* (fr.–ol.): katonai század.

(66), (70) *Liechtenstein*, Joseph Wenzel, herceg (1696–1772): Angelo Soliman pártfogója, Franz Joseph Liechtenstein nagybátyja.

(66) *skláv* (ném.): rabszolga.

(71) *Schach* (ném.): sakk.

(66) *capitális* (lat., rég.): tőke (pénz).

- (71) *Liechtenstein Ferencz* (Franz Joseph), herceg (1726–1781): Joseph Wenzel Liechtenstein unokaöccse, Alois apja.
- (71) *Liechtenstein Lajos* (Alois), herceg (1759–1805): Franz Joseph Liechtenstein fia.
- (67), (68) *D'Este, Victor*: a kassai akadémia természettan és mezőgazdaságtan tanára, pap, a kassai szabadkőműves páholy tagja. Kazinczy az Orpheusban közölte az egyik hivatalos levelét, melyet gróf Török Lajoshoz írt (ORPHEUS, 103–104).
- (534), (600), (771) *egy ismerősöm / kérdém egy valakitől Kassán / kérdém egykor valakitől*: Kazinczy említett ismerőse: Victor D'Este.
- (67) *Görzsi születésű Friauli fi volt*: az Isonzo-parti *Gorizia* városa *Friaul* itáliai hercegség (tájegység) része volt.
- (67), (71) *orientális* (lat.): keleti.
- (771) *tunica* (lat.): ókori eredetű ingszerű alsóruha.
- (600), (771) *kaftán* (perzsa–török): bokáig érő keleti férfikabát.
- (67) *Lieber Kazinczy, monda, Ibr Geschenk war mir sehr willkommen...* (ném.): 'Kedves Kazinczy, monda, szívesen fogadtam ajándékát, és azért jövök, hogy köszönetet mondjak irántam való tiszteletéért, melyet így bizonyított, és az ízletes italért.'
- (67) *simplicitású* (lat.): egyszerűségű.
- (67), (72) *Fries*, Johann von, gróf (1719–1785): bécsi bankár. 1783-ban lett gróf. Első fia: Joseph Johann von Fries (1765–1788), harmadik fia: Moritz von Fries (1777–1826), aki 1800-ban vette el báró Reviczky Judit lányát, Maria Theresia Josepha Hohenlohét.
- (67), (71), (72) *banquier* (fr.): bankár.
- (67), (72) *Friésné / Fries [...] felesége*: Anna D'Escherny (1737–1807).
- (67), (72) *Jósef / József*: II. József.
- (72) *Was wollen Sie lieber Fries* (ném.): 'Mit óhajt, kedves Fries.'
- (72) *E[hr]w[ürdige] Maj[estät] den Baronen titel. – Ich mache Sie zum Grafen* (ném.): 'Tiszteletreméltó Felség, a bárói címet. – Gróffá teszem Önt.'
- (72) *kérje a Kamarás kulcsot is*: az uralkodó által adományozott kitüntetető kamarási cím díszjelvénye egy aranyroton függő aranykulcs volt.
- (67) *Wie geht es Ihnen, lieber Graf?* (ném.): 'Hogy van, kedves gróf?'
- (67) *Ach Freund Soliman! ich bin so...* (ném.): 'Ah, Soliman barátom! Olyan szerencsétlen vagyok! – Bizonyára, hiszen nagyon gazdag. Fogadjunk: adja nekem az egész szerencsétlenségét és a fél vagyonát.'
- (73) *O mein lieber Angelo, wenn Sie wüssten, wie ich unglücklich bin!* (ném.): 'Oh, kedves Angelóm, ha tudná, hogy én mily boldogtalan vagyok!'
- (73) *fija Herceg Hohenlobe Kisasszt veve-el, Báró Reviczky Juditnak leányát*: báró Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd herceg Hohenlohe Károlyné) (1753–?): Reviczky Anna (Kállay Lászlóné) testvére, Maria Theresia Josepha Hohenlohe anyja. Batsányi 1790-ben ódát írt hozzá: *Herceg Hohenlohe Károlyné, szül. B. Revitzki Judit asszonyhoz*.
- (73) *Háza Bécsben a Józsefpiacson álltellenben a Cs. K. Bthecával és a II. József lovagszobrával*: a bécsi Josefplatzon található az Österreichische Nationalbibliothek és Franz Anton von Zauner II. Józsefet ábrázoló lovas szobra (→ 8. jegyzetmező).
- (67) *Aszalay János* (1769–1796): író, a kassai nemzeti iskola tanára. (→ 52. jegyzetmező)
- (67), (72) *diligence / dilizsánsz* (fr., rég.): delizsánsz, rendszeres járatként közlekedő, utasokat is szállító postakocsi (1824-től indult a valódi menetrendszerű személyszállítás).
- (67) *a Harminczadon praesentálta*: bemutatva vámkezelésre; a *harmincad*: külkereskedelmi vám a magyar-osztrák határon (1775. jún. 15.).
- (67), (69), (771) *sok levelei közül Solimannak bozzám csak azt az egy németül írt levelét bírom már / talán az azt köszönő levele van még nálam. Két levelét, franczia nyelven írtat, elégettem 1794ben / még bírom egyik levelét*: Kazinczy ehhez az 1792-es német nyelvű levélhez 1809-ben a következő jegyzetet fűzte: „Áldás hamvaiddra, tiszteletre méltó férjfiú! – A' több leveleit, mellyek mind francziául voltak írva, első megrettenésemben, Augustusban, 1794., Daykának minden leveleivel együtt, tűzbe vetettem, noha sem egyike, sem másika miatt nem volt okom gondban lenni. – Angelót én legelőbb 1786-ban láttam, utólszor 1791-ben. Midőn az utolsó vi-

zitemet tevéem nála 1791. Aug.-ban, feje turbán nélkül vólt, álla pedig beszappanozva. Könnyű képzelní, mint hatott meg ez a' véletlen látás. Ószülni kezdő haja olyan vólt, mint a' szürke moszkva – báránybőr, 's a' legfeketébb szerecsen orcza a' beszappanozott állal irtóztatos contrastot csinált. – Vonásaiban, 's ártatlan 's csak nem gyermeki mosolygásában egészen festette magát szelíd szép lelke. Még halloom első megszólítását: Bruder Kazinczy, ich danke Ihnen für den köstlichen Tokayer, 's felém fordította ki tekenősbékai tenyerét, 's megcsókolt. Áldás, áldás, áldás reád, jó ember! Széphalom, Aug. 8d. 1809." (KazLev, 2/416, Angelo Soliman – Kazinczynak, Bécs, 1792. nov. 16.)

(525) *moszkva* (rég.): muszka, orosz.

(69) *genírozni* (fr.): zsenírozni, zavarni.

(67), (69), (72), (525) *Babette Koller*: (Angelo Soliman lányának barátnéjáról további adatokat nem találtunk.)

(69) *crayonnírozás* (fr.): krétarajzolás.

(525) *Első Ferencz*: I. Ferenc (1768–1835) magyar király (II. Ferenc néven német-római császár).

(67), (69), (72) *Artois*, gróf (fr.: *comte*) (1757–1836): az 1793-ban kivégzett XVI. Lajos francia király testvére, X. Károly néven francia király (1824–1830). 1789-ben hagyta el a forradalmi Franciaországot, hogy a Bourbonok érdekeit külföldön képviselje.

(67), (69), (72) *XVIDíkLajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792). Mária Antoinette férje (az esküvő 1770-ben volt). 1793. jan. 21-én végezték ki.

(72) *Maria Antonia*: Mária Antónia, Marie Antoinette (Habsburg-Lotaringiai) (1755–1793): Mária Terézia lánya, XVI. Lajos francia király felesége. 1793. okt. 16-án végezték ki.

(67), (69), (72) *Bécsbe jött segedelmet sollicitálni / megszökéséből épen akkor Parizsba visszavitt bátyja / XVI. Lajos megszökéséről*: a francia király 1791. jún. 20-án próbált elszökni a forradalmi Párizsból, kísérlete sikertelen volt. *Sollicitálni* (lat.): kérni.

(69) *Aber lieber Bruder Kazinczy, sagen Sie wie ist das, dass die Bourbons keine Köpfe haben?* (ném.): 'Kedves Kazinczy testvér, hogy lehet az, hogy a Bourbonoknak nincsen fejük?'

(68), (69), (72) *Ach lieber Vater, felele a' leány, nur dass sie Füße haben! / Oh lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, genug dass sie gute Füße haben. / O lieber Vater, lassen Sie sie ohne Köpfe seyn, was hat der Noth? wenn sie nur gute Füße haben.* (ném.): 'Ah, kedves apám, felele a leány, legalább lábuk van!' / 'Oh, kedves apám, hagyja őket fej nélkül, elég, hogy jó lábuk van!' / 'Oh, kedves apám, hagyja csak, hadd legyenek fejetlenek, mi baj van azzal, míg jó lábuk van?'

(72) *Bruder Kazinczy, mondá most Angeló, alles das werden Sie nicht verstehen...* (ném.): 'Kazinczy testvér, mondá most Angeló, mindezt Ön nem érti, adósa vagyok egy magyarázattal. A lányom ma éjszaka álarcos bálban volt, s volt szerencséje ő királyi fenségével Comte d'Artois-val táncolni. Képzelve ezt a könnyelműséget; eljön udvarunkba, hogy megkérje Leopold császárt, érdeklődné Artois bátyja, a király után; egész Bécs tudja, hogy ez ügyben van itt, és ő elmegegy bálba, és áttáncolja az éjszakát.'

(68) *Papagey* (fr.): papagáj.

(68), (69), (72) *Brigidó Mihály*, báró (1742–1816): lőcsei plébános (1780-tól), szepesi püspök (kinevezve: 1787. aug. 21.), ljubljanai (ném.: *Laybach*) érsek (kinevezve: 1787. dec. 5.), újra szepesi püspök (1807. márc. 23.; valószínűleg a francia hódítás miatt lett áthelyezve). Szabadkőműves.

(69), (72) *talán 1787ben / 1788*: báró Brigidó Mihályt 1787. dec. 5-én nevezték ki ljubljanai érsekké.

(68) *colorít* (ol.): szín(ezet).

(68) *par curiosité* (fr.): kíváncsiságból.

(69), (73) *Born négysegében*: Soliman tagja volt Born Ignác (→ 35. jegyzetmező) Zur wahren Eintacht nevű szabadkőműves páholyának. Szabadkőműves nevét az i. e. 202–148-ban élt numídiái királyról, *Massinissáról* kapta.

(69), (73) *frater terribilis* (lat.): 'rettentő testvér,' a szabadkőműves beavatási szertartás egyik szereplője (?). Soliman a páholyimester Born segítője, 'almestere' volt a szertartások alatt.

(68), (69), (525) *Anatomiai Sála / Museum / Természeti dolgok' Museumában*: a bécsi császári természettudományi gyűjtemény, a Hof-Naturalienkabinette. 1748-ban alapította I. (Lotaringiai)

Ferenc, 1765-ben megnyitották a nyilvánosság előtt, 1776-ban a királynő Born Ignácot bízta meg a rendezésével, aki nemzetközi jelentőségű ásványtani gyűjteményt hozott létre.

- (68), (69), (525) *Bőrét kítőmték... / Levonták bőrét, kítőmték... / Megnyúzzák azt, kítőmték bőrét...: Soliman saját maga ajánlotta fel a múzeum számára a testét, ami nem volt példa nélküli, a Hof-Naturalienkabinette több ilyen „érdekességet” is bemutatott. Az elhunyt bőrét tehát valóban kítőmték és egy külön erre a célra berendezett teremben ki is állították. Lánya hiába tiltakozott, csak tíz év múlva, 1806-ban adta ki a maradványokat a múzeum.*
- (68) *annunciál* (lat.): kihirdet, reklámoz.
- (68), (69) *Fejedelem / Császár*: I. (II.) Ferenc.
- (68) *reliquia* (lat.): relikvia, ereklye, maradvány.

38. jegyzetmező: 1786. Bécs/Páztbory

88. Pályám' Emlékezete [I.] (497–498)
89. [Pályám emlékezete II.] (534)
90. [Pályám emlékezete III.] (596, 604)
93. [Pályám emlékezete VI.] (764–765, 779–780)

(497), (534), (596), (604), (764), (780) *Páztbory Sándor* (1749–1798): jogász, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). A Királyi Kúrián Ürményi József munkatársa, később a kancellárián titkár, majd királyi tanácsos. II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. 1787–1790-ben a bécsi magyar újságok cenzora, 1790-ben a nemesi ellenzék egyik vezéralakja. A Draskovics János alapította varasdi, majd 1779-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja. Kíninger rajza nyomán Friedrich John metszette rézbe arcképét (megjelent *Kazinczy Ferencz' Összes Munkái*, 11. kötetében, Pest, 1815). Apja *Páztbory László* szeptemvir (1768) volt.

(596) *József*: II. József.

(596) *Hogy Cancellarius Pálffy megköszöné Péczelinek a' Henriás magyarrá tételét, az a' Páztbory' munkája vala*: Pálffy Károly 1789. máj. 9-én írt francia nyelvű levelét és fordítását Kazinczy az Orpheus nyitó írásai között adta ki: *FŐ-CANCELLARIUS GRÓF PÁLFFY KÁROLY UR EXCELLENT. Levele, a' Voltaire Henriásának fordítójához, Péczeli József Úrhoz* (ORPHEUS, 11–12, jegyzetek: 423–424.) Pálffy mellett egy másik főúr, gróf Sztáray Mihály is levélben köszöntötte Péczelei fordítását (GRANASZTÓI 2000, 66–67.)

(596) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)

(596) *Péczelei József* (1750–1792): író, fordító, komáromi református lelkész. Említett fordítása Voltaire-től: *Henriás* (eposz; Győr, 1786). (→ 47. jegyzetmező)

(604) *Pallásthy Márton* (Palásthy) (1755 k.–1789): a bécsi magyar kancellária tisztviselője. 1781-től a pozsonyi Zur Verschwiegenheit, 1784-től a Born vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja. Részt vett a jozefinista egyházpolitika megalkotásában az Egyházügyi Bizottság tagjaként. (→ 34. jegyzetmező)

(604) *Beothy*: vélhetően: *Beothy János* (?–1786), Bihar vármegyei jegyző, főszolgabíró, 1783-tól alispán, tanácsos. Szabadkőműves. Beothy Victoria (Kazinczy testvérének, Miklósnak a felesége) és Francisca (II.) apja.

(604) *Szlávy*: vélhetően: *Szlávy Pál* (II.) (1755–?), Csongrád vármegye főjegyzője, udvari kancelláriai titkár, tanácsos. Valószínűleg tagja volt a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholyoknak. Szlávy Pál (I.) fia.

(497), (604), (780) *Szécbényi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító (1802). Szabadkőműves. (→ 32. jegyzetmező)

(497), (604), (780) *Skerlec Miklós* (1731–1799 k.): horvát származású politikus, közgazdasági író, zágrábi főispán (1782-től). II. József utolsó éveiben és az 1790/91-i országgyűlésen a nemesi mozgalom egyik vezető alakja, az 1791-es kereskedelmi albizottság tagja. A Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholy tagja volt.

- (497), (604), (780) **Szily József** (1746–1827): Pest vármegyei alispán és országgyűlési követ (1790/91), tornai főispán, szeptemvir, alnádor. A magyar nyelv és viselet mellett harcolt az országgyűlésen. Szabadkőműves. Első felesége: Farkas Teréz (?–1779). Szily Karolina apja.
- (497), (604), (780) **Somsics Lázár** (1739 k.–1807): királyi helytartósági titkár (1774), majd tanácsos és udvarnok (1792), Zala vármegye követe (1790). Elismert latin nyelvű költő, több tudományos társaságnak és a Draskovics János alapította pozsonyi Zur Verschwiegenheit szabadkőműves páholynak is tagja.
- (497), (604), (780) **...nézének-le rám**: egy 1811-es levél szerint Kazinczy nem lehetett biztos abban, hogy Somsics arcképét látta: „[...] Somsicsot soha nem láttam. De igen jól emlékezem, hogy 1786. Pászthorynál ebédelvén, egy szeglet-asztalkán egy illy physionomiájú ember képe állott, berzsény (az az czékla) szín schlafrockban. Sokáig néztem a’ festést, mert gyönyörű dolgozás volt; ’s meg nem tudtam fogni, hogy a’ Művész mint jutott arra a’ fonákságra, hogy a’ képet berzsényszínű ruhába öltöztesse; mert a’ carnatióknak minden világos, kivált pedig a’ veres szín kárára van, ’s minden setét azt emeli. Akkor általlottam questionálni Pászthoryt, kié legyen a’ kép: de Czetternél meglátván a’ rezet, rá fogtam, hogy az nem vala másé, mint Somsiché. Barcsay is olly testes, szőke ’s nagy termetű ember volt, ’s most kétségben volnék a’ kép eránt: de Barcsayt ismertem, ’s tudom hogy az nem lehetett ő.” (KazLev, 8/1986, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1811. ápr. 19. [A levelezés kiadásában szereplő nyilvánvalóan téves – Pászthory halála utáni – az ’1806’-os évszámot átjavítottuk ’1786’-ra.]) Kazinczy e levélben Christian Johann Lampi (1751–1830) bécsi festő 1785-ben festett Somsics-arcképére utal, amelyet Czetter Sámuel (1765–1819) 1803-ban metszett rézbe.
- (498), (604), (780) **Draskovics János**, gróf (1740–1787): katonatiszt, kamarás, belső titkos tanácsos, a saját rítusú magyar szabadkőműves páholy, a pozsonyi Zur Verschwiegenheit alapítója (1776). (→ 29. jegyzetmező)
- (498) **substituál** (lat.): helyettesít.
- (498), (534) **Orczy Lőrinc**, báró (1718–1789): költő, tábornok, abaúji főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (498), (534) **Barcsay Ábrahám** (1742–1806): költő, testőr, ezredes. (→ 22. jegyzetmező)
- (498), (534) **Bessenyei György** (1746–1811): költő, testőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (498), (534) **Báróczi Sándor** (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (498) **John**, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger rajza nyomán Kazinczy (1804), Fűger után Batsányi és II. József, Kissinger után Pászthory Sándor, Eröss János után Csokonai portréjának rézmetszetét is ő készítette. Junker sógora.
- (498), (765) **expeditor** (lat.): ügyintéző.
- (765) **protonotarius** (gör.–lat.): ítélőmester, az ország legfőbb bíráinak (nádor, országbíró, kancellár, szeptemvir) segítése, helyettese.
- (498), (765) **Ürményi József** (1741–1825): a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) kidolgozója, ekkor a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), később királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), majd országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (765) **Eszterházára ment, Fő-Ispányához, a’ Herczeghez**: herceg Eszterházy Miklós (1714–1790) kamarás, titkos tanácsos, vezértábornagy, Eszterháza építtetője, Haydn pártfogója, Sopron vármegye főispánja.
- (498), (765), (780) **Nádasdy Ferenc, II.**, gróf (1708–1783): az osztrák örökösödési és a hétéves háborúban a Habsburg-sereg tábornoka, majd tábornagya, horvát bán (1756–1783), a század kiemelkedő hadvezére. Nádasdy Ferenc (I.) unokája, Draskovics János mostohaapja.
- (765) **Bakics** (Bachich) Pál: udvari tanácsos és zágrábi főiskolai igazgató, fiúsított Anna lányát Pászthory Sándor vette feleségül.
- (765) **Miller Jacobus Ferdinandus** (Jakab Ferdinand) (Brassói) (1749–1823): a nagyváradi jogakadémia történelem- és statisztikatanára (1776–1798), történész, író. Gróf Széchényi Ferenc 1802-ben nevezte ki a Széchényi Országos Könyvtár első örének. 1808-tól az MNM igazgatója lett.

39. jegyzetmező: 1786. Bécs/festők, Trenk

88. Pályám' Emlékezete [I.] (498)
 89. [Pályám emlékezete II.] (534)
 90. [Pályám emlékezete III.] (601–602)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (769–770)

(601) *Fegyverbáz*: a bécsi Zeughaus.

(498), (534), (601) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).

(534), (601) *Cicerone / Csicseróne* (ol.): idegenvezető.

(498), (534) *Füger*, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)

(498), (534) *Maurer*, Hubert (1738–1818): osztrák klasszicista portré- és oltárképfestő, 1785-től a bécsi Képzőművészeti Akadémia tanára. Magyarországi munkái a tornai és pápai templomban láthatóak, a pápai Nagytemplom főoltárképe Szent István első vértanú megkövezését ábrázolja. A homéroszi eposzokat illusztráló festményeket és rajzokat is készített (pl. *Hermes bei Calypso und Odysseus*).

(534) *Staffeley-darab* (ném.): 'festőállvány-darab,' azaz: festmény.

(498), (534) *Képelő Akadémia*: rajz- és rézmetsző főiskola.

(498), (534), (601) *Schmutzer*, Jakob Mathias (1733–1811): osztrák festő, rézmetsző, a bécsi rajz- és rézmetsző akadémia igazgatója (1768-tól). Említett műve Theodósius (Theodózius) (346–395) római császárt ábrázolja.

(601) *1777. nekem több vala a' Van Dyck' feje mint a' Hoogstratené, úgy most annak, hogy nekem több vala most az Olasz Iskola mint az Alföldiek' játékos darabjai*: Anthonis Van Dyck (1599–1641): flamand arcképfestő; Samuel van Hoogstraten (1627–1678): holland festő; az *Olasz Iskola*: az itáliai reneszánsz festészet; az *Alföldiek*: a németalföldi (flandriai és hollandiai) festők. (→ 18. jegyzetmező)

(601), (769) *Stabális Tiszt / Stabális* (ném.): törzstiszt; őrnagy, alezredes vagy ezredes.

(601), (769) *Trenk* (Trenck), Friedrich Freiherr von (1726–1794): német író, porosz katonatiszt, kalandor. II. Frigyes nővérehez fűződő kapcsolata miatt többször is bebörtönözték Poroszországban. Kiszabadulása után magyarországi birtokaira húzódott. Harcos antiklerikális röpiratai, zsarnokellenes írásai és beszédei miatt 1790-ben a magyar nemesek egy része a szabadság bajnokaként ünnepelte. II. Lipót kiutasította birodalmából, 1791-től Párizsban élt, ahol kémnek vélték és Robespierre kivégeztette. II. Frigyes ellen írt, említett műve: *Mazedonischer Held* (1773.; fordítása Laczkovics Jánostól: *A mazedoniai vitéz* [1790]). Kazinczy az Orpheusban közölte egyik versét és annak fordítását (Orpheus, 156–161).

(602), (770) *guillotíne* (fr.): nyaktiló.

40. jegyzetmező: 1786. Bécs/színház

88. Pályám' Emlékezete [I.] (498)
 89. [Pályám emlékezete II.] (534)
 90. [Pályám emlékezete III.] (602–603)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (770–771)

A *bécsi* udvari színházat, a Burgtheatert 1741-ben alapította Mária Terézia, a német nyelvterület nemzeti színházának rangjára pályázó intézmény 1776-ban felvette a Hof- und Nationaltheater nevet. II. József olasz és francia színtársulatok helyett német színészeket támogatott, ezzel példát adott a birodalom más nemzeti számára is anyanyelvű színjátszás létrehozására. A hazai német színjátszás a Burgtheater kisugárzása alatt állt, a bécsiek gyakran vendégszerepeltek Pozsonyban, Győrben, Sopronban és *Kassán* is: „Még az 1780-as években indult el Bulla kis társulatával Kassa felé. De előtte már az 1760-as években jártak itt német színészek, a híres Bodenburg Gertrúd, majd Franz Anton Hilverding, Johann Mayer és Josef Dietelmayer keresték fel a várost és tartottak

előadásokat a Fekete Sasban. 1789-re gr. Sztáray Mihály kamarai adminisztrátor támogatásával épült fel itt – Pozsony után másodikként – a német színház.” (KERÉNYI 1990, 39; összefoglalóan: 35–42.)

(602) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)

(498), (534), (602), (770) *Brockmann*, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.

(498), (534), (602), (770) *Beaumarchais*, Pierre-Augustin Caron (1732–1799): francia színműíró. Goethe *Clavigo* c. tragédiája az ő önéletrajzi témájú *Eugénie* (1767) c. színműve alapján készült, így a Goethe-darab szereplője is Beaumarchais nevét viseli. A darabot Kazinczy 1794-ben lefordította (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái*, 5. kötet, Pest, 1815; előadása: Debrecen, 1802. okt. 6.).

(498), (534), (602), (770) *Lange* (Lang), Joseph (1751–1831): bécsi színész.

(498), (534), (602), (770) *Hamlet*: Shakespeare drámája. Kazinczy fordításában 1790-ben Kassán jelent meg: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (→ 53. jegyzetmező)

(602), (770) *Eggy ismerősöm tudni akarja, theátrumból jövőök e, honnan ő is / Eggy Zsidó [...] azt kérde tőlem, ha voltam e a' Színben*: Kazinczy itt egy 1793-as leveléhez hasonlóan számol be színházi élményéről: „A' legközelebbi játszásra Klavigó vala kihirdetve. Bé megyek, hát Brockmann Uram elő áll, 's játsza a' Beaumarchais rollját. Nézem, hát rossz. No, gondolám magamban, ditsérheti Bécs miattam Brockmann uramat, a' mint akarja, én előttem ő keme mindég egy nyomorult tusko lessz; hiszen ímé sem lépése, sem ülése, sem szava, sem semmi aktiója nincs ennek! Ezt, mondám, bizonyosan az tevé híressé, hogy Friedrich egyszer, Hamletet játszása alatt, annyira megkedvelte, hogy ezért rézre metszette a' képét. Így itéltem én Brockmann felől, 's feltettem magamban, hogy Bécsben ugyan nem szölok ellene, de Magyarországon kimondom bátran, hogy Brockmann Uram egy felette rossz Aktor.

Hát egyszer előkerül a' scena Beaumarchais és Klavigó között, midőn nála fölöstökömöl, – elő az, midőn a' levél kiesik a' kezéből Marie mellett, elő az, midőn kardot ránt a' temetés alatt.

Elsüljedtem szégyenletemben, hogy Brockmann ellen valaha szólottam. A' többek közt igen csudáltam azt a' ravaszágát, hogy haját a' homloka felett igen dagályosan verette fel, 's teli rakatta a' hajpornak a' lánjíával, hogy majd midőn belé jön a' tűzbe, 's mérgébe tenyerével a' homlokához csap, az oda rakott hajpor egyszerre depluáljon a' dupejából. – Meglett a' mit óhajtott, 's kéntelen vagyok mondani, hogy Langét és Klingmannt Hamletben kivévén, egy Brockmannál többet soha sem láttam.” (KazLev, 2/430, Kazinczy – Névtelennek, Regmec, 1793. okt. 8.)

(770) *Voltaire*[e], François-Marie Arouet (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.

(602) *Luzatto*: (a bécsi zsidó tudósról további adatokat nem találtunk.)

(602) *celebritás* (lat.): hírnév.

(770) *Garrick*, David (1716–1779): angol színész, rendező, író. Kora ünnepezt színésze, akinek természetes előadómódja iskolát teremtett.

(770) *Le-Cain* (Lekain), Henri Louis (1728–1778): francia tragikus színész, Voltaire pártfogoltja, a Théâtre Français meghatározó tagjaként a természetes előadómód meghonosítója.

(770) *Aranjuez*: spanyol város, a *Clavigo* helyszíne.

(602), (770) *Marie*: a *Clavigo* szereplője.

(602) *attenuat vires* (lat.): 'mérsékelje erejét' (az egyszerű beszéd erélye).

(770) *mezzotint* (ol.): finom tónusokkal dolgozó rézmetsző technika, művészeti eljárás.

(498), (534), (602) *Storazzi* (Storace), Anna Selina (1765–1817): ünnepezt angol énekesnő.

(602) *Mozart*, Wolfgang Amadeus (1756–1791): német zeneszerző, 1781-től Bécsben dolgozott.

A Born Ignác vezette bécsi Zur wahren Eintracht szabadkőműves páholy tagja, Bornról „min-tázta a *Varázsfuvola*ban Sarastro alakját.” (KOSÁRY 1983, 631.)

(602) *orcheszter* (gör.–lat.): zenekar.

(602) *fortepiano* (ol., rég.): zongora.

(603) *Dornbach*: település Bécs mellett, ma Bécs része.

(603) *Viczay* József (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)

41. jegyzetmező: 1786. szept.–dec.

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
 37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786. (75–76)
 39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79)
 71. Ér–Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 79. Engem illetők. (323)
 88. Pályám Emlékezete [I.] (499–500)
 90. [Pályám emlékezete III.] (603, 604–606)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (762, 771, 772–774)

1786. nov. 11. Kazinczy a kassai tankerület nemzeti (*lat.: nationalis*) iskoláinak felügyelője (*lat.: scholarum nationalium inspector*) lett, és Kassára költözött, ahol 1790-ig lakott. Hivatali főnöke – a későbbi apósa – gróf Török Lajos (→ 4.1. *Családfa/Török*) volt. (Az oktatási rendszeről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1786.

Nov. 30-án a császár eltörölte a halálbüntetést. Dec. 21-én II. József gróf Niczky Kristófot nevezte ki országbírónak és átszervezte a szabad királyi városok közigazgatási és igazságszolgáltatási rendszerét: a bírókat ezentúl a császár nevezte ki. Decemberben a császár egyházi rendelete miatt a birodalomhoz tartozó Belgiumban véres tüntetések zajlottak. Az év folyamán megindult az első hazai tudományos folyóirat, a Kovachich Márton György szerkesztette Merkur von Ungarn (1787-ig); Bécsben megjelent Szacsvey Sándor folyóirata, a Magyar Kurír.

- (323) [1786. jan.] *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
 (498), (603) *Kelcz Antal*: Abauj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
 (771) *Vice-Ispányom*: Kelcz Antal.
 (498) *Gyűléseink [...] csak két személyből állottak*: II. József 1785. márc. 18-i rendeletével átszervezte a magyarországi közigazgatást, 1785. ápr. 2-án a helytartótanács felfüggesztette a megyegyűléseket, így a továbbiakban a hivatali ügyeket az alispán és a jegyzők intézték. (→ 32. jegyzetmező)
 (498) *németül jöttek minden Rendelések...*: 1784. máj. 11-i nyelvrendelet. (→ 32. jegyzetmező)
 (499), (771) *Királyi Commissárius*: Szent-Iványi Ferenc.
 (603) *Szent-Iványi* Ferenc (1731–1823): a kassai kerület királyi biztosa (1785-től). (→ 32. jegyzetmező)
 (603) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
 (603) *Pásztory Sándor* (1749–1798): jogász, fumei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
 (499), (603) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között szabolcsi alispán. (→ 15. jegyzetmező)
 (603) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. Küküllő (1774–1778) és Máramaros (1792-től) vármegyék főispánja, a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
 (499) *juridicus* (*lat.*): jogi, törvénykezési.
 (323), (603), (762) *József alatt a' papiros pénz még egyértékű volt az ezüst és arany penzzel / ezüst vagy ezüstárú papiros pénzben / József alatt a' papiros pénz egy értékben állott az ezüstitel*: a francia háborúk hatására a Habsburg Monarchia pénze 1799-től rohamosan inflálódott. (→ 60. jegyzetmező)
 (499), (603), (762) *segédemre négy Al-Tisztet rendeltetek / négy Altisztet is adtak mellém / négy Altiszt' segédjével*: Kazinczy tankerületét öt járásra osztották, és nem négy, hanem öt revizort neveztek ki: az egriben Ivánkay Vitéz Imre, a miskolciban Vályi András, a lőcseiben Urbán

- András, az ungváriban Polyánkai Péter és a sátoraljaújhelyiben Janusek József lett az iskolalátogató. (Vö. KazLev, 1/254, Pethő Jakab – Kazinczynak, Buda, 1789. szept. 22.; uott, 1/274, Kazinczy – Péczeli Józsefnak, Alsőregmec, 1789. dec. 23.; l. még: KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789.) „Voltakép tehát most már Kazinczynak csak ez iskolalátogatók munkáját kellett ellenőriznie s felülbíralnia.” (VÁCZY 1915, 182.)
- (603) **Ladomérszky** István: nemzeti iskolák felügyelőjeként Kazinczy hivatali elődje (1785-ig), majd a tiszáninneni kerületi tábla ügyésze (1787).
- (603) **Pethő Jakab** (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.
- (75), (499), (604) **Miklós Öcsém / József és Miklós testvéreim**: Kazinczy Miklós (1774–1844) és Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccsei. (→ 4.1. *Családfaj/Kazinczy*)
- (499), (604) **Kassán tanultak**: a kassai – korábban jezsuita vezetész – gimnáziumról: → 22. *jegyzetmező*.
- (75), (499), (604), (772) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. A jezsuita rend feloszlásakor, 1773-ban, világi pap lett, 1774-től Komáromban, 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), 1799-ben nyugalomba vonult. (→ 22. *jegyzetmező*)
- (75) **Nagy János, I.** (1732–1803): jezsuita szerzetes, majd szanyi (Kazinczy szerint szőnyi) római katolikus plébános, bölcseleti doktor. Vélhetően az alábbi munkájára utal Kazinczy: *Mébi gazdaság, a mellyet Ovidius rendíhez alkalmaztatott magyar versekben foglalt* (Győr, 1786).
- (604) **Szerzőtől**: Nagy János (I.)
- (499), (604), (772) **Plinius**: Caius Plinius Secundus Minor ('az ifjabb') (61 k.–112 k.), római író, irodalmi értékű magánlevelek szerzője.
- (499), (604), (773) **1786. Octób. 16-d.**: a verset *Baróti Szabóhoz* címen közli Gergye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 186).
- (75), (499), (605), (773) **podagra** (gör., rég.): köszvény, ízületi betegség.
- (75), (500), (605), (773) **Kónyi János** (1753 k.–1792 után): író, műfordító, strázsamester. Átdolgozta a *Zrinyiászt* négyes rimes versekben: *Magyar hadi roman avagy gróf Zrinyi Miklósnak Sziget várában tett vitéz dolgai* (Pest, 1779), fordította Marmontel, Gessner, Gellert műveit. Munkásságát Kazinczy élesen bírálta.
- (75), (500), (605), (773) **Zechenter** Antal (18. sz. vége): drámafordító, író, a prágai udvari haditanács tisztje.
- (76), (500), (605), (773) **Landerer János Mihály** (1725–1795): nyomdász és könyvkiadó. Kassán 1775–1794 között működtetett nyomdát. (→ 17. *jegyzetmező*)
- (773) **díbdábság** (rég.): apróság, haszontalanság.
- (605), (773) **hendecasyllabus** (gör.): hendekaszillaba, tizenegy szótagú verssor.
- (76), (500), (605), (773) **Molnár János, I.** (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, 1784-től szepesi kanonok. (→ 31. *jegyzetmező*)
- (76), (500), (605), (773) **Miskolcz-táji Kazincz**: Sajókazinc, ma Kazincbarcika része.
- (76), (500), (605), (773) **Apollo**: a görög mitológia egyik főistene; a művészetek, a gyógyítás és a jóslás istene, a *múzsák* vezére. Egyik mellékneve Phoebus (Phoibus, 'ragyogó'), amely származására utal: *Phoebe* (*Fébe*, Phoibé), Uránusz és Gaia lánya, a delphoi templom és jósda alapítója, Apolló anyja.
- (76), (500), (605), (773) **Catullus**: Caius Valerius Catullus (i. e. 84 k.–i. e. 54 k.), *veronai* születésű római költő.
- (76), (500), (605), (774) **Suffénus**: ókori fűzfapoéta, akit kortársa, Catullus a 22. carmenjében mint pocsék költőt gúnyolt ki.
- (774) **Metastasio**, Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, 1730-tól bécsi udvari költő. Mozart, Haydn, Beethoven és Schubert is megzenésítette műveit. A *La clemenza di Tito* (1734) című színműve alapján Mozart operát írt, amelyet II. Lipót cseh királylyá koronázásakor 1791-ben mutattak be Prágában. Kazinczy ezt a színművet *Titus Kegyelmesége* címen a budai börtönben lefordította, és levélben kérte az előadás engedélyezését Barco

tábornoktól. A darabon Kazinczy élete végéig folyamatosan dolgozott, munkája kéziratban maradt. Metastasio műveit Csokonai és Döme Károly is fordította.

(774) *quadrím* (lat.): négyesrím.

(79) *Bodenlosz Mihály*: jezsuita szerzetes, kassai tanár, kaszári apát. 1794-ben „a leleszi konvent buzafalvai birtokán számvevő volt, 1802-ben pedig a kassai convictus kormányzójává s címzetes apáttá nevezte ki a király” (VÁCZY 1915, 487).

42. jegyzetmező: 1787. jan.–jún./Szepes

16. Feldolgozni valók (44)

37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786. (76–77)

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a' két Swieten (77–78)

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (502–503)

90. [Pályám emlékezete III.] (606–608, 628–629)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

93. [Pályám emlékezete VI.] (760, 774–777)

1787. jan.–febr.-ban a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként intézte hivatali ügyeit Szepes vármegyében Kazinczy. Jan. 12-én meglátogatta Molnár János kanonokot. Az útról készült egykorú beszámoló megjelent a Magyar Kurírban: *Lótséről írják: Ezen folyó bónapnak elején a' F. K. Nemzeti Oskolák' fő-vigyázója T. Kazintzi Ferentz Ur, a' [...] tanuló magyar ifjakat [...] meglátogatta [...]* (1787, I, 412–413). (Az oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1787/1.

Januárban megjelent a Magyar Musa, a Magyar Kurír irodalmi melléklapja (1792-ig), februárban pedig a Pozsonyi Magyar Musa, a Magyar Hírmondó irodalmi melléklapja (1788-ig). Febr. 15-i rendeletében a császári állami ügyvédek rendelt a paraszti jogi képviselőletére. Ápr. 2-án a földmérés irányítására telekkönyvi főhivatalt létesítettek Budán (II. József már 1786 májusában elrendelte az adóreform előkészítésére a földmérést). Máj. 23-án II. József és II. Katalin cárnő törökellenes szövetséget kötött.

(76), (79), (502), (606), (774) *Szepes* (Szepes vm.): Szepeshely, ma Szepesváralja (Spišská Kapitula; SZK) része. Csupán néhány épületből és a katedrálisból álló település volt, 1776-ban lett a szepesi püspök és káptalan székhelye.

(774) *Zápolyák vára*: Szepesvár, ma Spišsky hrad (Szepes vm.; SZK), Szepeshely közelében lévő vár. 1464-től a Zápolya család birtoka és székhelye volt 1528-ig, amikor Zápolya Jánostól elkozták a Habsburgok.

(774) *Pyrker* János László (1772–1847): egri érsek, németül alkotó költő, drámaíró, mecénás, Heves vármegye főispánja (1827–1840). Említett hőskölteményét, a *Perlen der heiligen Vorzeit*-ot (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) Kazinczy fordította le: *A' Szent Hajdan' gyöngyei* (Buda, 1830); a mű előszava a *Hárfához*. Ez a fordítás volt az ún. Pyrker-pör tárgya. (→ 89. jegyzetmező)

(76), (79), (502), (606), (774) *Molnár János, I.* (1728–1804): író, költő, jezsuita szerzetes, 1784-től szepesi kanonok. (→ 31. jegyzetmező)

(76) [*Baróti*] *Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)

(76) *Pindarus* (i. e. 522 v. 518–i. e. 442): görög lírikus, kardalköltő, a versenyjátékok győztesének ünnepelt és fizetett megéneklője.

(76) *Flaccus*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8), római költő.

(77) *Szafó*: Sappho (Szapphó) (i. e. 612 k.–i. e. 550 k.), görög költőnő.

(502), (606), (775) *Homér, ő összekevere minden dialectust, ő nála ezer folt... / Homér összekevere minden dialektetek...: Molnár a homéroszi eposzokban nagyszámban alkalmazott verstani li-*

- cenciára hívja fel a figyelmet. Ezen „engedmények”-nek egy csoportja a szavak köznyelvi alakját teszi módosíthatóvá, ill. nyelvjárási szavakat engedélyez a metrikai képlet kitöltéséhez, az „engedmények”-nek egy másik csoportja egy-egy alapütem variálhatóságát is lehetővé teszi.
- (606), (775) *Eggy sorban álla könyvei közt [...] a' sor olly igen bosszú:* Molnár neve alatt a SZINNYEI 30 könyvészeti tételt ismertet, ebből némelyik többkötetes kiadvány.
- (502), (606), (775) *Ezóp:* Aiszóposz (Aisopos; Aesopus; Ezópusz) (i. e. VI. sz.), görög meseíró. Fordításainak erdélyi kiadásai Kazinczy koráig: Heltai Gáspár (Kolozsvár, 1586; Németújvár, 1596), Németh Antal (Kolozsvár, 1777).
- (502) *apologusz* (gör.–lat.): példázat, állattmese.
- (79), (502), (606), (775) *Justitia magna virtus, mondá; ei tamen praestat religio / Ita, ugymond; justitia praeclara virtus est; ancilla tamen religionis. / Ita, ita, ugymond; justitia praeclara virtus; ancilla tamen religionis.* (lat.): 'az igazságosság nagy erény, mondá, ámde előbbre való a vallás' / 'Úgy, úgy, az igazság jeles erény, mégis a vallás szolgálója.'
- (775) *a' justitia is religio* (lat.): 'az igazság is vallás.'
- (502), (606), (775) *Brigidó Mibály,* báró (1742–1816): lőcsei plébános (1780-tól), szepesi püspök (kinevezve: 1787. aug. 21.), ljubljanai (*ném.: Laybach*) érsek (kinevezve: 1787. dec. 5.), újra szepesi püspök (1807. márc. 23.; valószínűleg a francia hadsereg előteretése miatt helyezték át). Szabadkőműves.
- (502), (607), (775) *Grádeczi Stansics-Horvát Imre* (1741–1801): udvari tanácsos, Szepes vármegyei alispán (1790–1792), a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1795–1801). Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Boldizsár.
- (690) *Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), II.:* katonatiszt a hétéves háborúban. Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Imre, Boldizsár.
- (690) *Horváth Boldizsár* (Stansics, Grádeczi), testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Imre. Fiúsitott lánya, akivel a birtok a Szirmay családra szállt: Szirmay Andrásné (III.) Horváth Anna (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). (A Kazinczytól említett másik lányról nem találunk adatokat.)
- (607), (775) *Grádeczi Stansics-Horvát Márk, I.,* báró (?–1561): győri, majd szigetvári kapitány, Baranya vármegye főispánja, végvári hős.
- (607), (775) *Zrínyi Miklós, I.,* (1508 k.–1566): horvát bán (1542–1556), tárnokmester (1557–1566), Szigetvár védője. A költő Zrínyi Miklós (II.) dédapja.
- (502), (607), (775) *Spectabilis* (lat., rég.): 'tekintetes' (megszólítás).
- (502), (607), (775) *Perillustris* (lat.): 'főtiszteletű' (megszólítás).
- (607), (775) *Fő-Notáriusa:* Mariási.
- (503) *Mariási:* (a szepesi főjegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (775) *quinqueniūm* (lat.): ötévi időköz.
- (503), (607), (775) *a' zöld asztal:* a megyegyűlés elöljáróinak asztala.
- (503), (607), (776) *Vult ergo Incl[yta] Univerſitas, ut illum flexis genibus adorem? / Vult ergo Incl[yta] Univerſitas ut illum adorem?* (lat.): 'Azt akarja hát a nemes testület, hogy letérdelve imádjam?' / 'Azt akarja hát a nemes testület, hogy imádjam?'
- (607), (776) *Berzeviczy Sándorné Grádeczi Stansics-Horvát Borbála* (1737 k.–?): 1758-tól Berzeviczy Sándor második felesége. Testvérei: Horváth (Stansics, Grádeczi) Márk (II.), Imre, Boldizsár. Berzeviczy Gergely anyja.
- (607), (776) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász, evangélikus kerületi felügyelő. (→ 27. jegyzetmező)
- (607), (776) *Kakas-Lomnic* (Szepes vm.): ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (503), (607), (776) *Késmárk:* (→ 6. jegyzetmező)
- (503), (607), (776) *Elöljáró* (rég.): gróf Török Lajos.
- (503), (628) *Török Lajos,* gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, főnöke, későbbi apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (79) *Relatio* (lat.): jelentés, előterjesztés.

- (79), (503), (608), (777) **Pászthory Sándor** (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, főmei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense. (→ 29. jegyzetmező)
- (77), (79), (503), (608), (629), (760), (777) **Swieten, Gottfried van**, báró (1739–1803): oktatásügyi miniszter, az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke (1782-től). Berlinben 1770–1777-ben volt diplomata. Gerhard van Swieten fia. (→ 33. jegyzetmező)
- (79) **praesidium** (lat.): elnökség.
- (44), (79), (503), (608), (776) **Hobgárd** (Szepes vm.): Komlóskert, ma Chmel'nica (SZK).
- (503), (608), (776) **Szolgabíró / Szolgabíró Badányi**: (a Szepes vármegyei szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (44), **Hobgardi Plebánus**: Ludwig János.
- (79), (503), (608), (777) **Ludwig/Ludwig János**: a hobgárdi plebánus esetét Kazinczy megírta a Magyar Musába: KAZINCZY, *Ludwig* 1787. Ez a cikk tehát az a „Jelentés”, amely nem került el Niczky figyelmét. A kitüntetéséről ezenkívül leveleiben is több helyen megemlékszik: „Hozzá fogtam a' hivatal viseléséhez, és első hivatalbeli Relatiomat az a' különös követte, hogy egy Plebánus arany érdempénzt kapott. Hobgárdra értem tudnillik Szepesben. A' Plebánián szállék-meg. A' Plebánus nem volt oda haza, csak egy 70. esztendő káplán volt a' háznál, a' ki Friedrich alatt Hadnagy volt, M. Theresiához által szökött, Pápiristává 's Pappá lett. Másnap megtekintetem az oskolát. A' falu el volt égve, 's a' gyermekek még is többet tudtak mint minden más helyen. Kérem, honnan jöhet ez a' megmagyarázhatatlan Phaenomenon 's a' Bírák beszélnek, hogy a' Plebánusok, Ludwig nevű (keresztelt zsidó) a' gyermekeknek kenyeret süttet a' magáéból, azt felszeldeli 's úgy osztogatván ki, minden gyermeket oskolába csal; ezen felyül minden reggel maga mégyen Oskolába 's kiveszi a' tanítást a' tanító kezéből 's szájából. Én a' Plebánust soha nem láttam, vele soha nem leveleztem és így magam kitevése annál tisztább forrásból eredett, és látszhatott eredni. –” (KazLev, 4/1058, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1806. dec. 29.; vö. VÁCZY 1915, 179–180.)
- (44), (79) **numis. / numisma** (gör.): érem, emlékpénz.
- (503), (608), (777) **1790. Máj. 14-d. / 1789. Május' 14d.**: a *Pályám' Emlékezete [I.]* 1790-re, a későbbi [*Pályám emlékezetei*] 1789-re teszik Györky kinevezését.
- (503), (608), (777) **Györky István**: a sárospataki plebánusról szintén írt Kazinczy a fent idézett levélben: „Hasonló 's még fényesebb tettem tettem későbbben. A' Pataki Plebánusnak esküdt el-lensége vala az Egri Püspök, mert ez a' Parochia javait kártyázásai miatt elpredálta, zálogba vetette. Setét fejű orthodoxus volt, de emberséges ember. Uram, ugymonda, a' Püspök alatt nem boldogúlok; tégy Préposttá; már egy Plebánust arany pénzzel boldogítottál. – »Annak érdeme volt reá!« felelék. – Hát én mint szerezzek azt? –»Végy tanuló könyveket, osztogassd ki az oskolai gyermekek közt a' Vallás' külömsége nélkül, distingváld a' Catholicus és Nem-Catholicus Tanítókat, azaz társalkodjál mindeneknek láttokra velek, 's ez által hozzd őket tekintetbe minden előtt 's a' Pataki lakosokba önts bizodalmat a' mixta oskolába való ártatás eránt.« – Meglesz! – S meg lett. Én akkor felmentem Bécsbe, 's szóval adtam elébe Swietennek a' kérést. Das wird nicht seyn! felele. Ew. Excellenc! mondám, a' Plebanus általam tiszteltetvé-meg, az egész mixta Iskolák Institutuma fog nyerni, mert minden Plebanus kedvemet fogja keresni; Excell. tehát velem közöl gráziát, nem véle. – Das wird seyn, monda a' monosyllabus Swieten, machen Sie Ihre Anzeige darüber schriftlich. 'S meglett. – 'S képzeld, a' Pap melly háládatlan volt. Alig lett az, azonnal kikürtölte a' Magyar Ujság levelekben, hogy ő Sági Prépostsággal azért tiszteltetett-meg, mert ennyi 's ennyi lelket térített a' Szent Péter' aklába. Nem lobbantottam szemére a' hazugságot soha: de a' vétek mindég maga bünteti magát. Ezen megtiszteltetés után Sátor-Alja-Ujhelyi Plebánussá tétetett, mert illőnek látták, hogy Reverendissimus légyen a' Gyűléses hely Plebanusa. A' Praepost nevezet nélkül Györki István azt a' Plebániát soha sem kapta volna-el. Itt ismét kártyázott 's a' Ciboriumot titkon egy Zsidónak zálogba vetette. Ez deferaltatott az Egri Püspöknek; a' Praepost meglepettetett, hogy adja elő a' Ciboriumot, kísült minden, cassaltatott, Localis Capellanussá tétetett, 's örökre szerencsétlen leve. – Az Egri Püspök elálméldott, látván, hogy én mit tehetek, 's a' megszégyenítésekig alálván-le magát hozzám, sokszor elpirított.”

- (503) *nyeré-meg a' keresztet és veres övet*: az apáti cím jelvényeit, az arany nyakláncról lógó keresztet és a derékra kötött veres övet (cingulus).
- (77), (628), (760) *Andrássy Antal*, báró (1742–1799): jezsuita szerzetes, majd rozsnyói káptalan (1776-tól), nagyprépost és püspök (1780-tól).
- (77), (629), (760) *Swieten, Gerhard van* (1700–1772): Mária Terézia holland származású udvari orvosa, egyetemi tanár, a bécsi császári könyvtár igazgatója. Gottfried van Swieten apja.
- (77), (628) *Rozsnyó* (Gömör és Kishont vm.): ma: Rožňava (SZK). A ferences szerzetesek 1761-ben építettek itt templomot, Mária Terézia 1775-ben hozta létre a rozsnyói római katolikus püspökséget.
- (77), (628) *Hosszúmező vagy falu / Hosszrét: Hosszúfalu* (Pozsony vm.): Felsőhosszúfalu, ma Dlhá (SZK); *Hosszúrét* (Sáros vm.) ma: Dlhá Lúka (SZK). (A települést nem tudtuk egyértelműen azonosítani.)
- (628) *Franciscánusok' temploma*: a kassai Szent Miklós ferences templom, melyet 1405-ben szenteltek fel.
- (77), (628) *Lovasi Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy szalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált. Kazinczy tervezett egy Lovasiról szóló részletet a Tudományos Gyűjteményben megjelenő önéletírásába is: „[...] én Kassán egy Debreczeni Deákból Pápastává lett, és kámzsába tévedt Papot hallék, Lovasi Benedeket, kit én hoztam hírbé – de ezt majd a' Tud. Gyűjteményben mondom-el.” (KazLev, 20/4920, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1828. máj. 10.) Ez a részlet végül is nem került bele a *Pályám' Emlékezete* [I.]-be.
- (628) *Díószegi Predikátorné*: (Lovasi Benedek anyjáról [?] nem találtunk adatot.)
- (628) *Egri [püspök]*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (77) *concionator* (lat.): hitszónok.
- (77) *Teleki Sám[uel]*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. jegyzetmező)
- (77), (629) *Jézus Christus' predikátióját, Máténál az 5dik részben / Máté V. Részét*: Máté evangéliumának említett V. része a *Hegyi Beszéd* első harmada (Mt 5,1–7,29).
- (77) *aritmetikai* (gör.–lat.): számtani.
- (78) *Archiater* (gör.): főorvos, császári házi orvos (Néró orvosának, a krétai Andromakhosznak a címéből).
- (77) *I. Ferenc* (Lotaringiai) (1708–1765): német-római császár, Mária Terézia férje.
- (78) *ha a' Szerzet feléledne...*: az 1534-ben a spanyol Ignacio de Loyola által alapított jezsuita rendet 1773. júl. 21-én oszlatta fel XIV. Kelemen pápa. 1814. aug. 7-én VII. Pius újra engedélyezte a működését.
- (629), (760) *novítius* (lat.): szerzetesnövendék.
- (629) *rector magnificus* (lat.): egyetemi rektor.
- (78), (629), (760) *De morte consummata et non consummata / De morte non consummata* (lat.): 'a halálról és a tetszhalálról' / 'a tetszhalálról.'
- (78) *incunsummata* (lat.): be nem állt, be nem végzett.
- (78) *Caveant tamen Auditores mei...* (lat.): 'Óvakodjanak azonban az én Hallgatóim, nehogy úgy véljék, Lázár tetszhalott volt.'
- (78), (629) *Lázár*: bibliai személy, akit a keresztény hagyomány szerint Jézus feltámasztott (Jn 11).
- (629) *prosternál* (lat.): térdre borul, leborul.
- (629) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák exjezsuita költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, Klopstock barátja és költészetének követője. (→ 36. jegyzetmező)
- (629) *crucifixus* (lat.): feszület.
- (78) *Ibara*, gróf: (a püspök e rokonát nem sikerült azonosítani).
- (78) *a' régi Cómicusok' parásztusainak* (gör.–lat.): az antik vígjátékok élősködő, naplopó típusának.
- (78) *Vérében volt a' spanyol vakság*: utalás a különösen kegyetlen középkori spanyol inkvizícióra, ill. a spanyol alapítású jezsuita rendre.

(78) *Pythagorás' iskolájában*: Püthagorasz (i. e. 6. sz.) görög filozófusnak Krotónban alapított iskolájában szigorú szabályok szerint éltek a tanítványok.

43. jegyzetmező: 1787. júl.–dec./Niczky–Terstyánszky

79. Engem illetők (321)

88. Pályám Emlékezete [I.] (503–505)

89. [Pályám emlékezete II.] (534–535)

90. [Pályám emlékezete III.] (608–611)

93. [Pályám emlékezete VI.] (777–779)

1787 augusztusában Kazinczy a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként meglátogatta Niczky Kristófot és Terstyánszky Dánielt Pesten. (Az oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.)

Háttér – 1787/2.

Aug. 24-én a török Porta hadat üzent Oroszországnak. **Dec. 2-án** a Habsburg Birodalom megkísérelte hadüzenet nélkül elfoglalni a török kézen lévő Belgrád várát: ezzel a sikertelen hadművelettel hadba lépett Törökország ellen. **Az év folyamán** Révai Miklós kiadásában megjelent báró Orczy Lőrinc *Költevényes holmi* c. verskötete.

(503), (778) *Nyárban 1787. (itt nincsenek-meg Naplóim) / ekkor e, vagy más eszt., nem egész bizonyossággal tudom, mert itt jegyzésimben bézagok vagynak*: (1787 nyaráról nem ismerünk Kazinczy-naplót.)

(503), (608), (777) *Septemvirátus és Királyi Tábla akkor Budán tartá üléseit*: II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe (az Üri és az Országház utca közti épülettömbbe, ahol ma az MTA több intézete található) költöztette a septemvirátust és a királyi táblát. (A két felső fokú bíróság, a *septemvirátus* és a *királyi tábla*: → 58. jegyzetmező.)

(503), (608), (777) *Ócsai Balogh Péter* (1748–1818): főispán, szeptemvir. 1785-ben királyi táblai ülnök, majd szeptemvir, udvari tanácsos, 1789-től az evangélikus egyházak főgondnoka, torontáli (1791–1808) és zólyomi (1802–1818) főispán, államtanácsos (1805). (→ 27. jegyzetmező)

(503), (608), (777) *Krisztina-város / Christina-város*: budai városrész.

(608), (777) *wie heisst man* (ném.): 'hogyan hívják.'

(321), (503), (608), (777) *Niczky Kristóf*, gróf (1725–1787): 1751-től a magyar udvari kamaránál, 1764-től a kancellárián tanácsos, 1776-tól a győri és pécsi tankerület főigazgatója, 1765–1779-ben Verőcze, 1779–1787-ben Temes vármegyék főispánja, 1782-ben a magyar kamara elnöke és a közoktatásügy főfelügyelője, 1783-ban tárnokmester és a helytartótanács elnöke, 1786-ban országbíró, 1787-ben perszonális (királyi személynök). Lánya, gróf Niczky Anna, gróf Fekete György felesége volt. Említett portréjának rézmetszetét Ehrenreich Sándor Ádám készítette.

(503), (608), (777) *Gróf Niczky Kristóf a' ház' ajtaja mellett üle... / A' kerti-ház' ajtaja előtt ült...*: Kazinczy a Tudományos Gyűjteményben megjelent *Pályám' Emlékezete [I.]*-et néhány sorral ki kívánta egészíteni, ám a szövegbe végül is nem került be a pótlás: „Rád bízom, édes barátom, hogy ha jónak látod, a' Niczky Kristóf §hoz vessed e' szókat: Miként fogadtatám én a' colosszi nagyságú férfitől, azt tudni Olvasómnak sem szüksége nincs, sem örömet neki nem adhat: de millyennek lelém én Niczkyt, azt, úgy hiszem, örömmel fogja magamtól érteni, kinek szerencsém vala látni őtet; 's azt kivált örömmel, hogy a' legkissebb apróságokban is festém.” (KazLev, 20/4947, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1828. okt. 28.) Kazinczy közel egykorú, de már Niczky halála utáni levele a találkozásról: „Én Niczkit nem esmertem. Két ízben szálltam véle. Bámúltam hasonlíthatatlan ajándékain, mellyet tsak onnan is el képzelhetsz, hogy a' midőn 1787-ben 1-a Augusti a' kertjében lévő háza pitvarában velem öszve akad, 's arra a' kérdésekre tett feleletemet: ki vagyok? el nem értette, és így szégyenlővén ujjabban tudakozni, ki légyek, 's azt tudakozván, honnan jövök, 's én ezt felelém: Ewer Excellenz, ich habe von Kaschau eine ämtliche Reise angetretten, um die Normal National Schule zu Jász-

berény zu vermischen. – ezt felelte: Aha, so sind Sie Kazinczy! – – Hidd-el Barátom, tsak nem el dültem ezen feleleten. – Én olly kis ember, olly unbeträchtlicher Beamte gegen einen Statthalterey-Praesidenten, és még is tudja, hogy engemet Kazinczynak hívnak. És minő discursus vitt, bezzeg nem – y volt ő! – Hogy tehát vissza-térjek, én Niczkit nem esmertem: de azt tudom, hogy egynehány betsülletes ember őt tisztelte; halála után pedig reá akadtak egynehány önnön kezeivel tett hatalmas repraesentatióira ollyas dolgokban, a' mellyeknek effectuatiójit ő aztán maga hevesen sürgette. De ki nem érti által ennek okát? – A Fejedelem egy Planumot véle közöl. Ó Rescribál. A' Fejedelem ismét felel, hogy muss seyn. Ez ismét rescribál, hogy kann nicht seyn. His non obstantibus tsak ugyan parantsolat érkezik an die Statthalterey: muss seyn. Ekkor már Niczki Praeses léttére kép viselője a' Fejedelemnek 's tartozott sürgetni; és én néki rossz neven nem veszem, ha esmervén a' Fejedelemnek meg mozdíthatatlanságát, a' dologt tovább nem ellenzette.” (KazLev, 2/341, Kazinczy – Aranka Györgynek, h. é. n. [1790 k.]

(608), (777) *Commandeuri kereszt' pantlikája / Commandeuri pántlika*: a Szent István-rend kö-zépkeresztjének (commandeur) pántlikája. (→ 28. jegyzetmező)

(504), (608), (777) *Sie kommen von Pesth? / Kommen Sie von Pesth?* (ném.): 'Pestről jön?'

(608), (777) *Jász-Berényben egyesítém a' Cathol. és Reform. Iskolát / Jász-Berényben egyesítettem a' Protestáns iskolát a' Catholicusokéval*: a jászberényi katolikus és evangélikus (nem református) iskolákat egyesítő megállapodás jegyzőkönyve 1787. okt. 31-én készült el, de a gyakorlati egyesítés később valósult meg: „Mivel azonban a gyakorlati összekapcsolásra csak a téli hónapokban kerülhetett sor, az egész dolog 1788 őszére maradt.” (VÁCZY 1915, 166.) A jászberényi iskolaegyesítésről: FEHÉR 1989.

(777) *So sind sie K...?* (ném.): 'Úgy ön Kazinczy?'

(608) *Hobgardi Plebánus*: Ludwig János: → 42. jegyzetmező.

(504), (609), (779) *Swieten*, Gottfried van, báró, (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)

(504), (609), (777) *Hallván hogy Református iskolám csak öt van, holott a' többiek' száma csak nem kétszázra mégyen / ...miért nincs a' magam felekezetének csak egy is*: Kazinczy 1789. decemberi összefoglalása tevékenységéről: „én most, szolgálatom' harmadik esztendejének végével, mind öszvességgel 124 Oskolát, 's ezek közt 19 közöst, 2 félig közöst, 61 Pádistát, 5 Oroszt, 25 Lutheranus, 5 Kálvinistát, és 7 Zsidót mutathatok: holott annak-előtte három Tisztviselők [...] a' fel-állítani kezdett Nemzeti Oskolák' Epochájok és, 1786diknak Novemberéig, a' midőn én hívtalomba léptem, mind öszvességgel 79 Oskolákat, mellyek között közös 2, Orosz 5, Lutheránus 2, Zsidó 3, a' hátra lévők pedig mind Pádisták valának, állítottak-fel [...]” (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789, 4; vö. VÁCZY 1915, 181.)

(609), (777) *az a' rendelés, a' mi a' templomot és iskolát még nem bírt helyeket, hogy az nekik csak azon feltétel alatt engedtetett, ha iskolájokba a' tanítás' új rendét veszik be / az a' kir. rendelés...*: az 1785. okt. 4-én kihirdetett királyi rendeletet – ellentmondva a türelmi rendelet szellemének, ám összhangban a császár központosító törekvéseivel – rákényszerítette a protestánsokra a közös iskolákat: „Kazinczy közösiskola-szervezési módszerének kiindulópontja – szó szerint ugyanaz olvasható mind a jászberényi, mind a harsányi dokumentumban – a következő: a helyi gyülekezet vezetőivel tudatja, hogy az érvényes királyi rendelkezések értelmében a protestánsok olyan helységeken, ahol eddig nem rendelkeztek templommal és iskolával (tehát nem volt nyilvános vallásgyakorlási joguk) még akkor sem nyithatnak külön protestáns népiskolát, ha elegendő számú protestáns lakos lakja is a helységet. Erre engedélyt az állami tanügyi szervektől semmi körülmények között nem kaphatnak. [...] Kazinczy tehát tulajdonképpen választás elé állította a helyi gyülekezetek vezetőit: vagy a közös iskolát választják, [vagy] semmi kilátásuk nincs református tanítók alkalmazására, a református lakosok gyermekeinek szervezett és szakszerű iskolai tanítására.” Az egyezés azonban egy biztosítékot is tartalmazott, amely jogsérelem esetén lehetőséget adott külön felekezeti iskola létrehozására. (FEHÉR 1989, 63–65; kiem. Fehér Erzsébet.)

(504), (609), (777) *a' ki előttem viselél e' hivatalalt*: Ladomérszky István volt Kazinczy hivatali elődje (Ladomérszky 1787-ben a tiszáninni kerületi tábla ügyésze lett).

- (504), (609), (778) *Miskolczi Superintendens épen ezen útam alatt teve egy lépést / ...az igyekezetet maga a' Superintendens is segítette*: a különböző felekezeti iskolák egyesítésébe egyezett bele Szalay Sámuel református püspök: „A református egyház Kazinczy jelenlétében tartja gyűlését s beleegyez az új rendszer elfogadásába oly föltétellel, hogy a közös nemzeti iskolának helyet, épületet, tanító-szállást, fizetést, valláskülönbség nélkül a császár rendel; a vallás tanítását továbbra is az illető lelkészek végzik, s ha az erre vonatkozó panaszt az állam egy hónap alatt nem orvosolja, hatalmában áll az egyháznak orvosolni a Norma megtartásával. Az iskolakönyvekből mindent kihagynak, a mi a protestáns vallással ellenkezik, s a különféle felekezeteknek saját felekezeti igazgatóik is legyenek, noha a kormánynak 1786. október 3-iki rendelete szerint a közös nemzeti iskoláknak csak királyi igazgatójuk lehet, s tanítók csak a helybeli igazgatóval egyetértve választhatók.” (VÁCZY 1915, 166–167, 173; vö. FEHÉR 1989.) A miskolci „szép példaadás” azonban a császári rendeleteknek leginkább ellenálló debreceni református vezetőket nem győzte meg. Domokos Lajos a kollégium önállóságát, a református oktatást és a magyar nyelvet továbbra is féltette a közös iskoláktól. Nagy Sámuel, a tiszántúli reformátusok bécsi ügyvivője 1787 szeptemberében a császárnál, Van Swietennél és a kancelláriánál is tiltakozott. A bécsi kormányzat a rendelet betartására szólította fel Debrecent, a város ekkor a vármegyéhez föllebbezett és csak látszólag hajtotta végre az utasítást. (VÁCZY 1915, 169 skk.)
- (609) *Szalay Sámuel* (1712–1792): miskolci tanár, majd református lelkész (1761-től), a Tiszáninnei kerület püspöke (1770-től).
- (609) *Szántó* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszántó; bortermelő és -kereskedő mezőváros, lakóinak kb. negyede zsidó volt.
- (504), (609), (778) *Mendelsobn/Mendelsobn*, Moses (1729–1786): zsidó származású német filozófus, bibliafordító, esztéta. A felvilágosodás meghatározó alakja, Lessing róla mintázta Bölcs Náthán alakját.
- (321), (504), (609), (778) *Lakics* György Zsigmond (1739–1814): egyházjogász, nagyszombati egyetemi tanár, az egyetemi nyomda igazgatója, tankönyvíró.
- (504), (534), (609), (778) *Hogy Niczky nagy lelkü... / a' nemzet nem ismerte érdeme szerint / Gróf Niczky Kristóf gyűlölt és szeretett ember vala...*: Niczky népszerűtlenségéről a fentebb idézett 1790-es (?) levelében Kazinczy így írt: „A' Vármegyék nálunk jól viselik magokat, ki vévén, hogy némelly fiatal tüüt emberek bolondoskodnak. [...] Niczkynek tetemeit az akasztó fa alatt szándékoztak meg égettetni.” Dugonics András *Etelka* c. regényének 1790-es kommentárjában az intrikus Róka alakjával azonosította Niczkyt: „Gróf Niczkynek erkölcsi, Tanácsadásai, és más fortélyai egészen le-vannak írva Etelkában Rókának színe alatt, ki Árpádnak Titkossa vala. [...] Ez valamint Róka fel-nyársoltatott, ugy ő-is fel-nyársolás forma-képpen múlt ki e' Világból. Mert végső betegségében lévén 1787-dik esztendőben Decembernek vége felé, magának Krisztért adatott; A csőnek al-felibe dugásával meg-sértődött vég hurkája, és ebbe bele halt. [...] Az előbbeni Judex Curiae Grof Fekete György ki néki nem csak jó barátta, hanem Attya-fias vala, meg-értvén azon emberének halálát, ki másképpen igen egészséges testü vala, felőlle azt mondotta: hogy halálát ugyan nem annyira sajnállaná, mivel halandó ember volt, hanem csak azt bánná, hogy halálával maga után vinné ő koporsóba egész Magyar-országnak átkát. Ezt Etelkámba tettem azon alkalmatossággal, midőn Rókát a' második könyvben fel-nyársoltattam. [...] Midőn Gróf Niczky meg-dermedett, két magyar versek jöttek ki-ellene. Ezeket ide írom: hogy a' következő Világ tudgya, mi vélekedéssel voltanak felőle a' Magyarok.” (DUGONICS 2002, 463.) Révai Miklós szavait pedig Váczy idézte és értelmezte Niczkyre: „A »kevély Béts' Ura« – mondja Révai – maga is átkozza sírjában »azt a' bűdös dögöt rothadó porában, ki nemes észre megtompult szívével, Udvart eltsábító rútv szövevényével«. [...] Kétségtelen, hogy Révai első sorban Niczky grófot érti, a Helytartó-Tanács volt elnökét, a kinek tetemeit az akasztófa alatt szándékoznak megégettini Biharban és Aradon.” (VÁCZY 1915, 313.)
- (504) *ellenségei sem tagadják*. --- : a Tudományos Gyűjtemény szövegében a hiányjelek a cenzor törlesztének nyomai: „Niczky §-ában a cenzor négy sort törölt: de hív nem vala stb. A ki felakadna a Niczky festésén, hányszor kellett annak már felakadnia!” (KazLev, 20/4951, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1828. nov. 8.)

- (609), (778) *Tberézia*: Mária Terézia.
 (504), (609), (778) *Rájnis* József (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
 (778) *barometrum* (gör.): barométer.
 (778) *D'Ellevaux*: talán D'Ellevaux János, gróf Török Mária Zsuzsanna férje, Kazinczy sógora. (→ 4.1. Családja/Török)
 (778) *Der wabre Staatsmann...* (ném.): 'az igazi államférfinak bizonyos esetekben magára kell vállallnia a vádaskodások összes terhét, különben minden összezavarodik.'
 (778) *Ich lebe so, wie heisst man, Tag zu Tag; gute Nacht* (ném.): 'én amúgy, ahogy mondják, napról napra élek; jó éjszakát.'
 (504), (610), (778) *Kovachich* Márton György (1744–1821): jogtörténész, egyetemi könyvtárőr, az első hazai tudományos hetilap, a Merkur von Ungarn... szerkesztője (1786–1787). Gazdag könyvtárát gróf Széchenyi Ferenc vásárolta meg (gyűjteménye a későbbi OSZK állományába került). Kazinczy levelezőtársa. Szabadkőműves. Felesége: Hajóssy Johanna.
 (504), (610), (779) *Fortuna*: fogadó a budai Várban.
 (610), (779) *H- / H-czy*: Hajnóczy József (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
 (504), (610), (779) *Terstyánszky* Dániel (1730–1800): levéltáros, szerkesztő, jogász. A lőcsei és pozsonyi evangélikus középiskolái után Németországban tanult jog- és államtudományokat (1755–1761). A felső-magyarországi bányapolgárok udvari ügyvivője, a bécsi Allergnädigst privilegierte Anzeigen c. ismeretterjesztő hetilap szerkesztője (1771–1776), 1774-ben a bécsi udvari kamara másodlevéltárnoka, 1790-ben a bányaugyek előadója a szeptemvirátusnál. Ürményi József, Makó Pál és Kollár Ádám munkatársaként részt vett a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) megalkotásában.
 (504), (610), (779) *Buchhalter* (ném.): könyvelő.
 (504), (610), (779) *Herr von Terstyánszky* (ném.): 'Terstyánszky úr.'
 (505), (610), (779) *bacuka* (rég.): rövid felsőkabát.
 (611), (779) *megexaminál* (lat.): vizsgáztat.
 (505), (611), (779) *Ürményi* József (1741–1825): a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) kidolgozója, ekkor a pozsonyi kerület királyi biztosa (1785–1790), később királyi személynök (1789–1795; elbocsátották), majd országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
 (505), (611), (779) *Illustrissimus* (lat.): 'méltóságos' (megszólítás, titulus).

44. jegyzetmező: 1788. jan.–jún.

71. *Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...* (171)
 72. *Jegyzések elhányt régi Papirosaimból* (173)
 79. *Engem illetők* (321)

1788-ban megjelent Kassán Kazinczy, Batsányi és Baróti Szabó Dávid lapja, a Magyar Museum és Kazinczy kiadta a *Geszner' Idylliumi* c. fordítását. Kazinczy Kassán lakott, szerelmi és baráti kapcsolatairól l. Szauder József tanulmányát (SZAUDER 1961).

Háttér – 1788/1.

Márc. 14-től II. József személyesen irányította a törökök ellen harcoló 200 ezer fős Habsburg-sereget (a fővezér Franz Moritz Lacy tábornagy). Ápr. 24-én a császári sereg bevette Szabácsot. Máj. 8-án az uralkodó rendelettel kötelezte Magyarországot újoncok és félárú gabona biztosítására. Tavasszal a vármegyéket tiltakoztak a törvénytelen újoncozás ellen; a kormány erővel rekvirált; a magyar nemesi ellenzék (Podmaniczky József, Ócsai Balogh Péter és az Orczyak vezetésével) a bécsi porosz követtel tárgyalt a Habsburgok trónfosztásáról. Augusztusban a magyar ellenzék követeket küldött II. Frigyes Vilmos porosz és Frigyes Ákos szász királyhoz. Szept. 20-án a törökök megfutamították a császári sereget, ezután a beteg II. József hazatért Bécsbe. Okt. 8-án megindult a pozsonyi Magyar Hírmondó utódja, a pesti Magyar Merkurius c. lap (1789-ig). Októberben

kitört a belga rendi felkelés II. József ellen, ami tovább erősítette a magyar ellenzékét. Az év folyamán megjelent Dugonics András *Etelka* c. regénye.

- (173), (321) [1788. febr. 9.] *Fried Sámuel* (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
 (171) *Gessner' Idylliumi kijönnék*: Salomon Gessner (1730–1788), svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
 (171), (173), (321) [1788. ápr. 17.] *Polyxén*: „Blidlit 1788. ma [1788. ápr. 17.] látom elsőben.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 19a): *Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után), Radvánszky János lánya, Clementíne anyja. Kazinczy 1790 körül feleségül akarta venni, verseiben és leveleiben a „poetai divatú” Blidli néven említette (TOLDY 1987, 208).
 (173), (321) [1788. ápr. 22.] *Gróf Török / Gr. T. L.*: gróf Török Lajos (1748–1810) ekkor a kassai tankerület főigazgatójaként Kazinczy felettese, később apósa; szabadkőműves. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
 (173), (321) [1788. ápr. 23.] *P. és Tb.*: Radvánszky Polyxén és testvére, *Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. jegyzetmező)
 (173) [1788. máj. 24.] *Leidel*: (az eperjesi koczikészítőről további adatokat nem találtunk.)
 (173) [1788. máj. 24.] *Csécs* (Abaúj-Torna vm.): ma Čečevojce (SZK).

45. jegyzetmező: 1788. Ráday

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (29–34)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (173)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (507–510)
 90. [Pályám emlékezete III.] (617–619)
 92. [Pályám emlékezete V.] (691)

1788. aug. 4-én Kazinczy Kassáról Bécsbe indult, aug. 7-én betért Pécelre a Ráday családhoz: „Pécelre. Ekkor festetem az öreg Rádayt, mely osztán rézbe metsz. –” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 32b). Aug. 11-én megérkezett Pestre, aug. 12-én Budán újra találkozott id. Ráday Gedeonnal: „Az öreg Ráday Budán szállásomra. Vele a' menyéhez, és Gróf Teleki Józsefhez, ki István fiját siratja.” (Uott, 33a.) Kazinczy aug. 23-a körül hagyta el Pestet.

Pécel a Rádayak birtokközpontja volt. A család tulajdonába Ráday Pálné Kajali Klára hozományként került, de a kastélyt már a Rádayak építtették. A péceli *könyvtárat* Ráday Pál (I.) gyűjteménye alapozta meg, amelynek egy részét Ludányban és Pesten őrizték: „a tulajdonképpeni Ráday-könyvtár azonban 1762–63-tól a péceli kastély könyvtártermében és kisebb helyiségeiben volt elhelyezve. E nevezetes könyvtárterem a Ráday Gedeon által megindított, 1755 és 1766 között folyó nagy építkezésekkel kapcsolatban alakult ki, amikor Ráday az apja által Pécelen létrehozott szerényebb »residentiát« Mayerhoffer András, a kor egyik leghíresebb magyarországi építészének fia, Mayerhoffer János által pompásabb barokk kastéllá építette át. [...] A viszonylag nem túl nagy könyvtárterem a kastély homlokzati főépületének földszintjén, a bal sarokban, a keleti szárny végében fekszik. A négyzetes alaprajzú helyiség egy-egy oldala 9,40 m, két ablaka a főfrontra nyílik, egyik ajtaja akkorig Rádaynak a keleti szárny felé eső dolgozószobájába vezetett, a másik a homlokzati főépületben lévő kis bibliotékába. [...] [Id. Ráday Gedeon 1763-ban] megbízást adott Schervitz Mátyásnak, akiben megtalálta a megfelelő embert a könyvtár freskóinak festésére. Az 1763-ban Budán kötött szerződés kétségtelenné teszi, hogy a péceli könyvtár freskói nem 1782-ből, hanem 1763-ból valók, nem Johann Nepomuk Schöpf, hanem Schervitz Mátyás művei, és a kastélynak időrendben nem utolsó, hanem első freskói, amint ezt a legújabb kutatás a Kazinczy ellenőrizhetetlen adatain alapuló eddigi felfogással szemben bebizonyította. [...] A péceli könyvgyűjtemény anyaga azonban nemcsak a könyvtárteremben volt elhelyezve, hanem ezenkívül 4-5 szobában. [...] Kazinczy híradása [a könyvtár elrendezéséről] itt feltétlenül hiteles; a levéltári

anyagban is van nyoma annak, hogy Ráday külön kezelte a »poéták collectioját«, s köztudomású volt az is, hogy a magyar könyvek Szentpétery Katalin szobájában állottak. De ha nem is lenne ilyen pontos képünk arról, hogy hol voltak elhelyezve Ráday könyvei, akkor is fel kellett volna tételeznünk, hogy a könyvtártermen kívül igénybe vett más helyiségeket is az állomány raktározására, hiszen a 60-as, 70-es években beszerzett, nagy mennyiségű anyag nem férhetett el a könyvtárteremben. E terem mellett a homlokzati főépület földszintjén még két szoba szolgált tehát könyvek lakóhelyéül. Ezek közül az, amelyik közvetlenül a márványpillérekkel és freskókkal díszített terembe nyílt, volt a kis bibliotéka. Ennek mennyezetét és falait is freskók díszítik, melyek valószínűleg még 1776 előtt készültek. Ezek is bizonyára mind Schervitz munkái: stílusukon és színezésükön kívül az is a budai mester mellett szól, hogy ő még évek múlva is dolgozott Pécelen, szinte haláláig. A szoba mennyezetén Arion [ez Pálóczi Horváth Ádám szabadkőműves neve – O. L.], a költő látható, lyrájával, amint egy delfin hátán ülve, a tengerből megmenekül. Az ajtók és az ablak felett egy ismert mitológiai történet – Orpheus [ez Kazinczy szabadkőműves neve – O. L.] az alvilágban – jelenetei díszítik a falakat. E freskók mintájául Bernard Picartnak, az Amszterdamban dolgozó francia rézmetszőnek metszetei szolgáltak; megfestésükkor kaphatott kedvet Ráday arra is, hogy a kastély nagytermét Picart metszeteivel díszíttesse.” (SEGESVÁRY 2005, 117–118.) Ez utóbbi freskók alá írt sorokat Kazinczy az Orpheusban kétszer is közölte: *Báró Rádaynak Pétzeli Palotája (festetett 1766ban)* és *B. Rádaynak Pétzeli Palotája*. A második közléshez az alábbi jegyzetet fűzte Kazinczy: „Ezek a’ Versek az Orpheus I. Darabjába a’ 33. óld. Mélt. BÁRÓ RÁDAY Urnak ő Nagyságának tudta nélkül tetettek-bé; most bővebb tudósítással hozódnak-elő, hogy az Olvasó tzéljaikat meg-érthesse, ’s tudhassa mellyik Vers mellyik kép alá tartozik, ’s a’ képeknek egymással mitsoda öszve-kötések vagyon. – Ezek a’ képek a’ híres *Picart* Réz-metszéseiteiből vagyon költsönözve, úgymint az 1732ben Amszterdamban in folio ki-jött Deák és Frantzia Ovidiusból, és az ugyan ott 1733ban in folio ki-adott *Le Temple des Muses* nevű könyvből, ’s hogy inkább hasonlítsanak a’ réz-metszéshez tsak feketén festettettek. – A’ Versek Mélt. Báró Rádaynak tulajdonai.” (ORPHEUS, 19 és 150–152.)

Gróf *Ráday Gedeon* (I.) (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező).

(173), (321) [1788. júl. 20.] *Clári/Klári Húgom lakadalma*: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.] (1766–?), Kazinczy húga. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(173), (321) [1788. júl. 21.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.

(173), (321), (508), (617) [1788. júl. 30.] *Fogy az élet, ’s nem sokára*: Kazinczy Zrínyi nyomán írt verse. Címvariációk: *Bóldog bolondoskodás* (MAGYAR MUSEUM I., 59); *Bor mellett* (GERGYE/KAZINCZY 1998, 46). Ráday szintén írt Zrínyi nyomán verset: *Mechmet Dala. Gróf Zrínyi Miklós’ Szigeti Veszedelemének III. Énekéből* (KAZINCZY, *Heliconi* 1791, 61–63; megjelent még a Magyar Múzeumban is: MAGYAR MUSEUM I., 230–232, vö. *uott*, II., 105. és 156.)

(30) *Nemzeti Iskolák Inspector* – *Norm. Prof.*: az átalakított oktatási rendszerről: → 33. jegyzetmező.

(30), (173), (321), (618) [1788. aug. 7.] *Klimesch Tamás* (Thomas Klimesch) (18. sz. vége): Bécsben élő morva származású festő. Kazinczy hívására jött Magyarországra 1787-ben, Kazinczyt négyszer is lefestette (kétszer-kétszer 1786-ban és 1788-ban, ezek a képek nem maradtak fenn). Ráday Gedeon (I.) portréját 1788-ban készítette el, amit Mark és Mansfeld is rézbe metszett. Az előbbi rézmetszet 1790-ben az Orpheus II. kötetében jelent meg (ORPHEUS, 305), az utóbbi a *Kazinczy Ferencz’ Munkái* 5. kötetében (Pest, 1815).

(508), (617), (691) *eggy ügyes Festővel*: Klimesch Tamás.

(173) [1788. aug. 7.] *en crayon* (fr.): krétarajzban.

(508), (618) *contour* (fr.): kontúr, körvonal.

(30), (173), (321) [1788. aug. 7.] *Wályi/Vályi András* (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és Kazinczy alá beosztott iskolalátogató (1789-től). 1790-ben ő is elvesztette protestáns vallása miatt állását, ekkor katolizált, és a magyar nyelv és irodalom első tanára lett

- a pesti egyetemen (1791). Egy miskolci csizmadia fia volt, írásait Kazinczy közölte az Orpheusban.
- (508), (617), (691) *egy Professorokkal/Professorral*: Vályi András.
- (30) *Cardin. Batthyáni*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és fő-kancellár (1776-tól). II. József reformjait – különösen vallásügyben – élesen ellenezte. (→ 51. jegyzetmező)
- (30) *Pesti Univeritásnál*: 1783. dec. 9-én költöztette át II. József Budáról Pestre az egyetemet, a továbbiakban egyetemi tanári állásra protestánsok is pályázhattak. (→ 26. jegyzetmező)
- (30) *Anekdotenklauber* (ném.): anekdotázgatás, pletykálás.
- (173) [1788. aug. 7.] *Anekdotáit itt-létemnek lássd a' Ráday' levelei' végében*: (nem találtunk további adatokat.)
- (30), (618) *Quirinus Mark* (Quirin) (1753–1811): bécsi rézmetsző. Dolgozott Kazinczy Orpheusa számára, Klimesch nyomán Ráday Gedeon (I.) egyik rézmetszetét is ő készítette el.
- (618) *Mansfeld*, Johann Georg (1764–1817): bécsi rézmetsző. A *Kazinczy Ferencz' Munkáji* (1–9. kötet, Pest, 1814–16) metszetei közül többet is ő készített.
- (30) *naiveté* (fr.): naivitás.
- (30), (508), (617) *Hercules / Herkules*: a római mitológia istene, akit Héraklész görög mitológiai hőssel azonosítottak. Héraklésznek örülségében elkövetett gyilkosságai miatt kellett engesztelésül Euriszteusz szolgálatába lépnie, aki 12 emberfeletti munka elvégzését követelte meg.
- (31), (508), (617) *felesége / feleségem / bitvесе*: gróf Ráday Gedeon (I.) felesége Szentpétery Katalin (1720–1779) volt.
- (617) *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.
- (691) *Gödőlőről Péczelre*: a Grassalkovichok birtokközpontjából a Rádaykéba.
- (508), (617), (691) *Tudta levelemből hogy jövök / Ráday várt; megírtam hogy látni fogom*: Kazinczy 1788 júniusában jelentette be Rádaynál látogatási szándékát: „Én Augustusba okvetetlen Nagyságodhoz megyek, még pedig, hogy leg-alább egy hetet Nagyságodnál töltsék. Engedje meg ezt Nagyságod nékem, tégye drágábbá életemet ezzel.” Ráday válasza: „Az Ur levelének azon részte, mindenek felett leg jobban meg örvendeztetett, mellyben ajánlja magát, hogy az jövő Augustusban Pézszelen engemet meg látogatni méltóztatna, melly ígéretit az Urnak nem tsak különös örömmel vettem, hanem edgyszersmind kiis kérem magamnak, hogy az Ur én nálam nem tsak egy hetet mulatni, hanem még azt megis tóldani ne sajnálja.” (KazLev, 1/135, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, Késmárk, 1788. jún. 21.; uott, 1/136, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1788. júl. 8.)
- (30), (508), (617) *Zrinyinek Adriai Syrenája... / Zrínyi, kit ekkor táján vettem vala tőle ajándékban / Zrínyi, kit még nem olvastam és a' kit tőle ajándékban vettem kevés betek előtt*: Kazinczy megkérte Rádayt, hogy egy könyvárverésen vásárolja meg számára Zrínyi munkáját. Ráday válasza: „A mi Zrínyi Miklós Syrénáját illeti, igyekeztem ugyan azt meg venni, de minthogy azt éppen 6 pf. 50 xrig verték fel, annyit érette ígégni annyival inkább sokallottam, hogy magamnak ezen Munkája Zrinyinek két exemplárban vagyom meg, mellyek közül edgyikével, ha kedveskedhetem, szerentsémnek fogom tartani, és ha iránta az Ur, valamely rendelést tesz, annak kezében adom, az kire az kézhez való vétel fog bízattatni.” (KazLev, 1/110, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1787. dec. 2.; e levélhez Kazinczy jegyzetét is írt.) Gróf *Zrínyi Miklós (II.)* (1620–1664) költő, hadvezér említett kötete: *Adriai tengernek Syrenája groff Zrini Miklós* (Bécs, 1651).
- (30), (508), (617) *Gyöngyösi István* (1629–1704): költő. (→ 11. jegyzetmező)
- (508) *benne az én levelem és az ő periphraasisa*: Kazinczy levele nem ismert, Ráday versét l. fentebb a „Fogy az élet, 's nem sokára” jegyzetében.
- (508), (617) *periphraasis* (gör.–lat.): körülírás.
- (508), (617) *episódium* (gör.): epizód, mellékcselekmény.

- (508), (618) *a' magyar distichont, melly az egyik és másik kő' lábára lesz metszve / magyar nyelven írt distichonait*: a Gróf Ráday Gedeon, az *Első...*-ben két hexametert említ Kazinczy (jelen kötet, 29).
- (30) *synchronus* (gör.): kortárs.
- (30) *Tollius*, Jacob (1626–1696): holland utazó, filológus. 1660 júniusában Zrínyi Miklós (II.) csáktornyai várában vendégeskedett, és említett *Epistolæ itinerariæ* (Amsterdam, 1700) c. művében csodálattal írt Zrínyi műveltségéről és udvartartásáról. (Kazinczy autográf jegyzetei a kiadványból: MTA KK K 603, 31a–33b.)
- (30) *Klopstock' Altonai quart kiadását*: Friedrich Gottlieb *Klopstock* (1724–1803) német költő *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposza jelent meg a német *Altona* városban 1780-ban negyedré (lat.: *quart*) méretben. (→ 25. jegyzetmező)
- (30) *Lucas*: (a Ráday család evangélikus tanár-nevelőjéről további adatokat nem találtunk.)
- (30) *bettz* (ném.): hecc, ugratás.
- (30) *expressive* (lat.): erősen, kifejezően.
- (31), (509), (618) *Pál és Gedeon*: Gróf Ráday Pál (II.) (1768–1827) az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval együtt szervezte az 1790-ben alakult Magyar Színjátszó Társaságot, Kazinczy Hamlet-fordításának színvonalas előadására jutalmat tűzött ki (→ 53. jegyzetmező). Kazinczy hozzá írt episztolája: *Gróf Ráday Pálhoz* (1809). Ráday Gedeon (II.) fia. Gyermekei: László, Gedeon (IV.), Anna (Nina), Erzsébet. Testvére gróf Ráday Gedeon (III.) bányatanácsos (1797), Pál (III.) apja.
- (509), (618) *Eliézer*: a bibliai Ábrahám ősatya szolgálója.
- (509) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (509), (618) *discussio* (lat.): vita, tárgyalás.
- (31) *Babrdt*, Karl Friedrich (1741–1792): német teológus, deista filozófus.
- (31) *critisch almanach* (ném.): kritikai írások gyűjteménye.
- (31) *Stolberg*: gróf Christian Stolberg (1748–1821) német költő, vagy testvére, a szintén költő gróf Friedrich Leopold Stolberg (1750–1819).
- (31), (508), (618) *Kindleben*, Christian Wilhelm (1748–1785): német evangélikus teológus, író, tudós (lat.: *magister*).
- (31) *aventűr* (fr.): kaland, (aventure).
- (509), (618) *a' két rézmetszet... / Rézre metszetem...*: Klimesch által 1788-ban rajzolt arcképéről Mark (megjelent: az Orpheus II. kötetében; ORPHEUS, 305) és Mansfeld (megjelent: *Kazinczy Ferencz' Munkái* 5. kötetében) is rézmetszetet készített. (L. fentebb: Klimesch.)
- (32), (173), (321), (509), (619), (691) [1788. aug. 12.] *Menyéhez / a' nagy szépségű asszony: Fáy Zsuzsanna* (1749–1816), gróf Ráday Gedeon (II.) felesége.
- (32) *Drozdik Úrnak leánya*: Drozdik József a bécsi kancellárián az evangélikusok ügyvivője (1760 k.–1790).
- (509), (619) *nem tudom melly Bécsi leányt...*: mint a Gróf Ráday Gedeon, az *Első...*-ből kiderül, Drozdik lányát.
- (32), (509), (619) *nem marad ideje valamelly Kisasszonyt kinézni / nem marad időm ott Kisasszonyt választani / olly kevés idő alatt nem választbatok ott Kisasszonyt*: Váczy Radvánszky Polyxénre tett célzásként értelmezi a jelenetet, azaz szerinte Kazinczy rokonai és ismerősei tudhattak Kazinczy házassági tervéről. Ám Váczy a [*Pályám emlékezete III.*] elírását átvéve tévesen teszi 1789-re Rádayné megjegyzését. (VÁCZY 1915, 400.)
- (691) *Festi magát Dorilis; pedig úgy is színes eléggé*: Ráday Dorilisről c. költeményének első sora. Megjelent a Magyar Museum 2. számában két hasonló témájú verssel együtt, a *Versek az feletébb szokásba jött Ortza festés ellen* összefoglaló cím alatt (MAGYAR MUSEUM I., 60. Debreczeni Attila adata).
- (32) *Jupiter, ha Júnó megharagította, záport öntött-le a' Deucalion és Pyrrha nemzetére*: Deucalion és Pyrrha görög mitológiai emberpár, amely egyedül élte túl azt az özönvizet, melyet Zeusz főisten (a rómaiaknál: Jupiter, akinek a felesége Júnó) zúdított Görögországra.
- (32), (173), (321), (509), (619) [1788. aug. 12.] *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. Ekkor ugcsoi főispán (1782–1796), pécsi tankerületi főigazgató

- (1787-től). Anyja gróf Teleki Lászlóné (I.) Ráday Eszter, gróf Ráday Gedeon (I.) testvére volt. (→ 12. jegyzetmező)
- (32), (173), (321), (510), (619) [1788. aug. 12.] **Teleki István**, gróf (?–1788): Teleki József (I.) fia. II. József török háborújában (→ 44. jegyzetmező) halt meg. (NAGYIVÁN szerint már 1785-ben meghalt.)
- (32) **conversatio** (lat.): társalgás, érintkezés.
- (32), (619) **Vízi város**: budai településrész.
- (32), (509), (619) **Pethő Jakab** (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.
- (509), (619) **Makó Pál** (1723–1793): jezsuita tanár, apát, kanonok. A bécsi Tereziánium oktatója, 1777-től a budai egyetem matematikatanára, a bölcsészeti kar igazgatója. Ürményi József, Terstyánszky Dániel és Kollár Ádám munkatársaként részt vett a *Ratio Educationis* (→ 33. jegyzetmező) megalkotásában.
- (619) **Helytartói Tanács alatt dolgozó Tudományi Biztosság**: → 33. jegyzetmező.
- (509), (619) **hol most a' Börse épül**: 1826–30 között épült a Duna-parton Hild József tervei alapján a Pesti Kereskedelmi Csarnok (Lloyd-palota, Kereskedők Háza). Az épület első emeletén volt a gróf Széchenyi István alapította Casino, a másodikon a kereskedők kaszinója, a börze. (II. világháború után lebontották, ma az Atryum Hyatt szálloda áll a helyén.)
- (32) **Szabó-Sáray (Sároy Szabó) Sámuel** (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Óz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt. Szabadkőműves. *Processus* (lat.): per.
- (33) **Puky László** (1753–1816): abaúji alispán (1784-től és 1790-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (33) **De mondbatom, nem is Cántor, – Nem is Pap, nem is tánczos...**: a „phrázis” Kazinczy *Kocczantványi* c. Gyöngyössi János ellen írt befejezetlen epigrammájában is elhangzik: „Vén Kántor, könyvpenészű Tánczos, parókás Poéta, / Iszonyodom s futok [...]” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 117.)
- (33) **Mányoki Ádám** (1673–1757): barokk arcképfestő, II. Rákóczi Ferenc udvari festője. 1724–1731 között Magyarországon festette meg – többek között – a Ráday és a Podmaniczky család tagjainak portréit. 1731-ben id. Ráday Gedeonnal nyugat-európai körútra indult.
- (33) **Albrecht Dürrent Erdélyi Szásznak hitte**: Albrecht Dürer (1471–1528) német festő. Nagypapja, a jobbágyszármazású Száraz Antal nem erdélyi szász volt, hanem a békési Ajtós községben volt ötvös, ahonnan a festő apja 1455-ben települt át Nürnbergbe. Kazinczy 1812-es művészeti cikkében is hangot adott kételyének (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).
- (33) **Briareus**: a görög mitológia ötvenfejű és százkezü óriásainak egyike, Uranosz és Gaia fia.
- (33) **adequatus** (lat.): adekvát, teljesen megfelelő.
- (33) **Vexatio dat intellectum**: gróf Barkóczy Ferenc érsek bizalmasának, Richwaldszky György (?–1779) esztergomi kanonoknak a munkája (1764 [?]; megjelent: Bécs, 1785.) (→ 28. jegyzetmező)
- (33) **Therésia**: Mária Terézia.
- (33) **Barkóczy Ferenc, I., gróf**, (1700–1765): egri püspök, esztergomi érsek, hercegprímás. (→ 28. jegyzetmező)
- (33) **Szathmári Király György** (1703–1775): a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Borsod vármegye országgyűlési követe.
- (173), (321) [1788. aug. 21.] **Posch**, Leonard (Lénárd, Leonhardt) (1750–1831): német festő, szobrász, éremvéső. Kazinczyról 1788-ban viaszportrét készített (*fr.–ném.: bosszirozott*).
- (173), (321) [1788. aug. 24.] **Péczeli József** (1750–1792): író, fordító, Komárom első református lelkésze (1783-tól). Péczelit (a német ruhában megjelenő) Kazinczy bizonyára tanfelügyelői tevékenységének hasznosságáról igyekezett meggyőzni. 1789 őszén Kazinczy egy hosszabb levélben is kifejtette álláspontját, de a komáromi lelkész ellenérzéseit nem sikerült eloszlatnia. Kazinczy hivatali elveit összefoglaló művéről (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789) Péczeli egy magyarságot féltő bírálatot írt: *T. Kazintzy úrnak a normális iskolák látogatójuk előtt tartott beszéde* (Mindenes Gyűjtemény, 1790/III, 167–171). (Péczeli: → 47. jegyzetmező.)

46. jegyzetmező: 1788. Bécs

38. B. Andrásy Antal Rozsnyai Püspök és a két Swieten (78)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (494)

90. [Pályám emlékezete III.] (595–596)

93. [Pályám emlékezete VI.] (763–764)

1788-ban Kazinczy Bécsbe utazott.

(78) *Kerekes* Sámuel (18. sz. közepe–1800): bécsi magyar újságíró, a Teréziánium magyar nyelvtanára. Bécsi háza a magyar irodalom központja volt. 1789-től 1791-ig Görög Demeterrel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot (1792–1803 között Magyar Hírmondó címen), szerkesztője az 1795-ben Bécsben megjelent debreceni *Magyar grammatikának*.

(494), (595), (763) *eggy Úr sajnállá... / eggy nagy tekintetű Úr sajnállá/megláta...*: Kerekes Sámuel.

(78) *Görög Demeter* (1760–1833): irodalomszervező, lapszerkesztő, a bécsi magyar kultúra jelentős alakja, mecénás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. Nagyváradi és bécsi filozófiai és jogi tanulmányai után több főúri családnál, majd 1802-től a királyi udvarban volt nevelő. 1789-től 1791-ig Kerekes Sámuellel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot (1792–1803 között Magyar Hírmondó címen), szerkesztője az 1795-ben Bécsben megjelent debreceni *Magyar grammatikának*.

(78), (494), (595), (763) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): Mária Terézia idején a legbefolyásosabb bécsi politikusok egyike, 1782-től az udvari tanulmányügyi bizottság elnöke. Berlinben 1770–1777-ben volt diplomata. (→ 33. jegyzetmező)

(78) *Bécsi Univerzitás*: az 1365-ben alapított Univerzitát Wien.

(78), (494) *examinál; examen* (lat): vizsgáztat; vizsga.

(494), (595), (763) *Teleki* Sámuel, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. jegyzetmező)

(494), (595), (763) *Paedagogarcha* (gör.): vezető pedagógus.

(494), (595) *nagy Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).

(494), (595) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.

47. jegyzetmező: 1788. irodalom

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (505–507)

89. [Pályám emlékezete II.] (535)

90. [Pályám emlékezete III.] (611–614)

92. [Pályám emlékezete V.] (690)

(505) *titulatura* (lat.): rang, megszólítás.

(505) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. Szabadkőműves. (→ 71. jegyzetmező)

(505), (613) *Baróti* Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. 1777-től Kassán tanított (itt Kazinczy öccsét, Miklóst is), Kazinczy és Batsányi mellett szerkesztője volt a Magyar Museumnak. A prozódiai vitában Rájnis és Révai ellenfele. (→ 22. jegyzetmező)

(505), (535), (611) *Péczeli József* (1750–1792): református lelkész, író, fordító. Debrecenben, majd külföldi egyetemeken tanult, 1783-ban Komárom első református lelkésze lett. A Mindenes Gyűjtemény (1789–1792) megindítója. Igen termékeny alkotó és fordító volt. Kötetünkben említett meséi: *Haszonnal mulattató mesék. Mellyeket rész-szerint Ésopusból vett, rész-szerint csinált, s az olvasásban gyönyörködő ifjaknak kedvéért könnyen érthető versekbe foglalt.* (Győr, 1788). Említett fordításai Voltaire-től: *Zayr* (színmű; Győr, 1784), *Mérop és Tancred* (színmű; Komárom, 1789), *Álzir* (színmű; Komárom, 1790), *Henriás* (eposz; Győr, 1786); Herveytől:

- Hervey Sírhalmai és elmékedései* (Pozsony, 1790); Youngtól: [Yung:] *Éjtzakái és egyéb munkái* (I–II., Győr, 1787).
- (505), (611) *Végő lebelltem is hazámnak szolgáljon! / Vég lebellésem is hazámnak szolgáljon!*: e sor összecseng Kazinczyknak a *Tövisek és virágokban* 1811-ben megjelent *Péczei c. epigrammájának* zárósorával: „Sok a mit tettem, s nem volt hasztalan, / A nem-hazug három rokkás-leány / Ígétét nagy kegyel teljesíté: / Szolgált hazámnak vég lehel'tem is!”
- (505), (611) *Young*, Edward (1683–1765): angol pap és költő. Említett műve: *The Complaint or Night Thoughts on Life, Death and Immortality* (1744; Péczeli fordítása: *Young Éjtzakái és egyéb munkái*, 1787; Kazinczy német közvetítéssel készített, Péczelivel vetélkedő 1788-as fordítása a Magyar Museumban jelent meg; *Young' első éjtzakájának kezdete, Szorosan az Ánglus szerint* (MAGYAR MUSEUM, I, 70–73).
- (611) *Hervey*, James (1713–1758): angol költő, filozófus. Említett műve: *Meditations Among the Tombs* (1745–47; fordítása: Péczeli József, *Hervey sírhalmai és elmékedései*, Pozsony, 1790).
- (505), (611) *Mindenes Gyűjtemény*: 1789-ben indította Péczeli József a második önálló magyar folyóiratot (a Magyar Museum után), amely hetilapként, ismeretterjesztő írásokkal indult, majd 1790-től évkönyvként jelent meg. Szerkesztői voltak még Mindszenti Sámuel és Perlaky Gábor is, 1792-ben megszűnt.
- (505), (611) *Pászthory látá Henriását, 's rá-bírá Cancellárius Pálffy Károlyt... / ...Én a' francia nyelven írt levelet lenyomtatattam Orpheusban / Cancellárius Pálffynak bozzá írt levelét Orpheusom vette fel*: Pálffy Károly 1789. máj. 9-én írt francia nyelvű levelét és fordítását Kazinczy az Orpheus nyitó írásai között adta ki: *FŐ-CANCELLARIUS GRÓF PÁLFFY KÁROLY UR EXCELLENT. Levele, a' Voltaire Henriásának fordítóájához, Péczeli József Úrhoz* (ORPHEUS, 11–12, jegyzetek: 423–424.)
- (505), (535) *Pászthory Sándor* (1749–1798): királyi tanácsos. (→ 38. jegyzetmező)
- (505), (535), (611) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (611) *egy nagy fényű Úr vétkül vevé Péczelinek, hogy [...] Voltairnek Henriását 's Játékszíni darabjait fordítgatja*: Voltaire naturalistának, materialistának vagy éppen ateistának bélyegzett műveit a „hitvédők” széles köre támadta, köztük az Orpheusban is nyilvánosságot kapó Molnár János kanonok, noha – mint Debreczeni Attila írja – „Péczei Henriása például éppen a tolerancia eposzaként vált oly igen nevezetessé.” (ORPHEUS, 371–372.)
- (506), (612) *Dugonics* András (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. 1756-ban belépett a piarista rendbe, 1764–1765-ben a váci piarista Theresianumban tanított, 1774-ben kinevezték a nagyszombati (a későbbi budai és pesti) egyetemre a mennyiségtan tanárává. 1788-tól az egyetem rektora volt, 1808-ban visszavonult Szegedre. II. József nyelvrendeletének ellenszegülve magyarul és latinul tartott órákat. A Kazinczytól élesen bíralt *Etelka* (I–II., Pozsony és Kassa, 1788) és más németből magyarított regényei, színdarabjai a kor népszerű írójává tették. Kiadta Gyöngyösi István költeményeit (1796).
- (612) *extensio* (lat.): kiterjedés, terjedelem, bővítés.
- (612) *intensio* (lat.): szándék, célzat.
- (506), (612) *de hányan keresztelteték gyermekeiket/lyánygyermekeiket Etelkának!*: Dugonics *Etelka c. regényéről* írja Váczy János: „Almásy Ignác, a Hétszemélyes Tábla bírása, Ottília leányának nevét e mű megjelenése után Etelkára változtatta” (VÁCZY 1915, 295). Kazinczy azonban korántsem volt elragadtatva a regénytől: „És ennek a' könyvnek feltásán elejétén nagyon meg-örültem, hazafiúi el-ragadtatást 's tsak Óseink előtt esmeretes felséges egygyűűsége't 's Magyar tüzet reménylén: ah, de mint szomorodtam-el, midőn a' leg-izetlenebb galanteriát a leg-alatsnyabb popularitást 's gyermeki affectatiót, hogy Magyar vagyok, találtam benne. Én is tsak-nem a' szenyvedhetelenségig, tsak-nem a' más Nemzetek meg-bántásáig kevélykedem abbann, hogy Magyar vagyok: de még is Etelkát olvasván, sok helyekenn mint egy el-szégyenlettem magamat, látván azt, hogy Pajtás Uram magát miként teszi nevettségessé a' Magyar névnek illetlen 's ok nélkül való emlegetéseivel. – El-hallgatom azt, hogy a' könyv, ha úgy tekintjük tsak, mint Románt, tsak-nem az Argirus és Stifrid Classisába való. – Nevettségessé a' szók' derivatióibann és faragásibann is.” (KazLev, 1/135, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak,

- Késmárk, 1788. jún. 21.; Ráday hasonló értékítéletet tükröző válasza: uott, 1/136, B. Id. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Pest, 1788. júl. 8.)
- (506), (612) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1773-tól a debreceni református kollégiumban tanult, de 1780-ban elhagyta az intézményt, majd ügyvédi és mérnöki vizsgát tett. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. Terjedelmes irodalmi munkássága országszerte ismert, népszerű költővé tette. A Keszthelyi Helikon mintájára megalakította a főként nőírókból álló „Göcseji Helikon”-t. 1790 után többször is országgyűlési követ. Csokonai bizalmas barátja. Kazinczy segítségével lett a pesti Nagyszívűséghez nevű szabadkőműves páholy tagja (1789), később barátságuk meghűlt és levelezésük is szünetelt.
- (612) *csombók* (rég.): csimbók, férfi hajfonat.
- (506), (612) *Barczafalvi Szabó Dávid* (1752 k.–1828): író, szerkesztő, fordító, nyelvújító, sárospataki tanár és rektor. 1770-től (Kazinczyval egy időben) Sárospatakon, majd Pozsonyban és külföldi egyetemeken tanult. 1784–1786 között szerkesztette a pozsonyi Magyar Hírmondót, 1792–1805 között matematikát és fizikát tanított a sárospataki kollégiumban. Merész, sokszor túlzó nyelvújítóként szembekerült Kazinczyval, kb. 100 szava azonban közhasználatúvá vált. A Johann Martin Millertől fordított szentimentális regényének, a *Szigvárt, klastromi történetnek* (Pozsony, 1787) a nyelvezetét Kazinczy a Magyar Museumban 1788-ban megjelent recenziójában élesen kritizálta (MAGYAR MUSEUM I, 110–113).
- (506), (612) *Galambos Kristóf*: Kolumbusz Kristóf (Cristoforo Colombo) (1446 v. 1447–1506), genovai hajós, Amerika felfedezője.
- (612) *Az az Úr, a' ki Péczelit árulá be, [...] azt tanácslá a' Szabó Dávid által írt újságdarabok' Nyomatójának, hogy ezen vágasson eret: az 'áruló'-t nem sikerült azonosítani. A nyomdász Weber Simon Péter (?–1833) lehetett, aki Pozsonyban 1783-ban indított nyomdát, hiszen Barczafalvi Szabó a pozsonyi Magyar Hírmondót 1784–1786 között szerkesztette.*
- (506), (612) *pőcze* (rég.): szennyvíz.
- (506) *pantographus* (gör.): térképet átmásoló személy.
- (171), (506), (612) *Gessnernek Idylliumait 1788. adám-ki / Én Gessnernek Idylljeit adám ki Kassán 1788.*: Salomon Gessner (1730–1788) svájci-német író, idillköltő munkáinak fordítása alapozta meg Kazinczy írói hírnevét: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
- (506), (612) *Már rég olta láttam, hogy Literaturánknak egy criticus folyó-írásra van szüksége / A' vastag ködöt csak egy jóltevő vihar fogja elverhetni*: Kazinczy és Batsányi egyaránt különösen fontosnak látták a kritikát, amely „a modern értelemben vett irodalmi nyilvánosság egyik meghatározó eleme és motorja, igaz, ezt Kazinczy az összeálló társaság tagjainak öntevékenységeként írja le, míg Batsányi inkább a Tudós Társaságnak mint szervezetnek teszi feladatává.” (MAGYAR MUSEUM II, 16; a Magyar Museumról összefoglalóan l. a folyóiratot újra kiadó Debreczeni Attila kommentárját: uott, 7–63).
- (506), (535), (612) *Rádayval szöllottam volt a' dolog felől / szöllék Rádayval, hogy kezdenék egy folyó-írást / mondám Rádaynak...*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792) a Magyar Museum és az Orpheus megjelenését személyes tekintélyével és műveivel is segítette, Kazinczyt és Batsányit különösen is támogatta (→ 12. jegyzetmező). Debreczeni Attila írja: „Ráday megnyerését már a társaságkötés estéjén elhatározták, s erre biztatta Kazinczyt Kovachich Márton György is (mondván, Ráday a nyáron hasonló tervről tett említést). [...] Rádayt meghívták tehát, s ő 1789. február 15-i levelében igenlően nyilatkozott.” (MAGYAR MUSEUM II, 35.)
- (535), (612) *a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, a' legrosszabb fők' birkozó-piacza / a' példa többet teszen mint az inkább rontó mint építő grammatikázások, legyen az a' legrosszabb fők' birkozó piacza*: a [*Pályám emlékezete II.*]-ben a „grammatikázásokra”, a [*Pályám emlékezete III.*]-ban, megengedőleg bár, de a „példá”-ra, vagyis a folyóíratra vonatkozik „a' legrosszabb fők' birkozó-piacza(i)” kifejezés.
- (506), (535), (612) *Allgemeine Deutsche Bibliothek* (ném.): 1765–1792 között Friedrich Nicolai (1733–1811) szerkesztésében megjelenő német kritikai folyóirat (1793–1805 között *Neue Allgemeine Deutsche Bibliothek* címen jelent meg).
- (535), (612) *Tordai Gyöngyösi / Tordai Leoninista*: Gyöngyössi János (1741–1818), tordai református lelkész, költő, a korban népszerű leoninusok szerzője (→ 22. jegyzetmező). Ráday Gedeon

- (I.) Gyöngyössi János ellen írt verse: *Dieneshez* (MAGYAR MUSEUM I. 64.; Debreczeni Attila jegyzete uott, II, 111).
- (690) *az öreg Úr*: gróf Ráday Gedeon, I. (1713–1792). (→ 12. jegyzetmező)
- (506), (535) *fata viam invenient, aderitque vocatus Apollo* (lat.): „majd lel a Sors kiutat, ha pedig hívod, jön Apolló” (az átdolgozás összevetésére l. MAGYAR MUSEUM II, 7–8 és 33 skk.).
- (506), (613) *Eggy estve (1787. Novemb. 13d.)*...: a társaságalapításról Kazinczy több helyen is eltérően nyilatkozik, erre vonatkozik Debreczeni Attila megállapítása: „Csak abban lehetünk biztosak, hogy a folyóiratot kiadó kassai társaság megalakulása 1787. november 13-án történt.” (MAGYAR MUSEUM II, 33 skk.)
- (506), (613) *Előbeszédemet, melly készen álla / Előbeszédemet melly rég olta készen állott*: ezt az *Előbeszédet* Kazinczy beleegyezése nélkül írta át Batsányi, és így jelent meg a lap programadó *Bé-vezetése*ként (az átdolgozás összevetésére l. MAGYAR MUSEUM II, 7–8 és 33 skk.)
- (506), (613) *Batsányi* János (1763–1845): költő, tanulmányíró, szerkesztő. 1784–86 között az Orczy családnál nevelő, 1787-től Kassán kamarai tisztviselő. Kazinczyval és Baróttal indította meg a Magyar Museumot (1788–92). 1794 őszéig, letartóztatásáig, Forgács Miklós nyitrai főispán titkára (1793-tól) volt. A Martinovics-perben a részvételét nem tudták bizonyítani, mégis egyévi börtönre ítélték. 1796 májusában szabadult. Ezután Bécsben vállalt hivatalt, 1805-ben vette feleségül Baumberg Gabriella osztrák költőnőt. 1809-ben részt vett a Bécsset megszálló Napóleon kiáltványának magyar nyelvű szövegezésében. 1809-től francia évdíjából élt Párizsban, Napóleon bukása után, 1815-ben az osztrák rendőrség letartóztatta. Előbb Spielbergben raboskodott, majd 1816-tól élete végéig Linzbe internálták feleségével együtt. A Magyar Museum közös szerkesztései megromlott a kapcsolata Kazinczyval, ettől kezdve engesztelhetetlen ellenfelek. Az *Osszián* prózai fordításához már a kassai éveiben hozzákezdett, a jelentősebb darabjainak verses fordításával az 1810-es évek közepére készült el. Kötetünkben említett (Kazinczy által kétségbe vont szerzőségű) műve: *Ode ad Hungaros* (’Óda a Magyarokhoz’; 1796).
- (506) *Bacsányiról* – –: a Tudományos Gyűjtemény szövegéből Kazinczy szerint Szemere Pál törölt: „Biographiám Novemberi darabjában a’ Bacsányi neve mellől csak azt törle-ki Szemere, hogy én és Bacsányi egymást soha sem szerettük; ’s azt én most ismét el fogom mondani mind Bacsányiról mind Verseghiről; az utolsótól még irtóztam is.” (KazLev, 21/4961, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1829. jan. 8.)
- (507), (613) *a’ suffixum’ j betűjét változtassam ezentúl én is ypsilonná / suffixumaink’ j betűjűt én is változtassam ypsilonná*: utalás az ún. ipszilon-háborúra, az ipszilonista helyesírás (Verseghy, Batsányi: ’láttya’) és a szövelemző módszer (Rájnis József, Révai Miklós, Kazinczy: ’látja’) híveinek vitájára. *Suffixum* (lat.): toldalék.
- (507), (613) *a’ patvarban Rájnisal / Bacsányi Rájnis ellen Baróttinak teve*: utalás az ún. prozódiai harcra. Baróti Szabó időmértékes verseinek kiadásával megelőzte Rájnis Józsefet (1741–1812), aki 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg. Rájnis ehhez a *Magyar Helikonra vezető kalauz* c. kötetéhez írt utószavával indította el az ún. prozódiai harcot. E vitában Batsányi Baróti pártjára állt. (Vö. MAGYAR MUSEUM II, 12–21.)
- (507), (613) *Rájnis* József (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
- (613) *Révai* Miklós (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (507), (614) *Orpheusomat*: Kazinczy Széphalmi Vince álnév alatt szerkesztett kassai folyóiratából 1790. febr.–1792. aug. között 8 szám jelent meg. Az Orpheus történetéről, l. a folyóiratot újra kiadó Debreczeni Attila tanulmányát: ORPHEUS, 389–399.
- (507) *Bandérium, Diéta, ’s járásaim, keléseim, elvonának a’ dolgozástól*: az Orpheus megszűnésének okát Debreczeni Attila elsősorban anyagi nehézségekkel magyarázza, mert Kazinczy áldozatvállalása ellenére is túlzott kockázatot jelentett a havonta megjelenő lap a nyomdász Landerer Mihály számára (ORPHEUS, 394–396).
- (614) *nem úgy nyomtattaték a’ bogy én hagytam*: Kazinczy egyik kéziratos feljegyzése szerint: „Azok a’ kik nem szerették hogy benne bizonyos holmik állanak, pénzzel vesztegették-meg a’

- Landerer betűrakóját, hogy inkább versek mint egyéb által potolja-ki a' fűz[et]eknek kiszabott árkusaikat." (Kazinczy autográf kézírata, MTA KK K 633/VI, [Az én Pandectám VI.], 219b.)
- (614) *Hogy a' Gualterus Mápés éneke sorainak csak első szavait rakta fel a' Betűszedő, nem lehet az én vétkem: Gualterus Mapes* (Gvalther; Walter de Mapes) (1140 k.–1209 k.) latinul alkotó walesi teológus, író, tudós. *Mibi est propositum in taberna mori...* c. gúnyversét Ráday Gedeon (I.) Mápés Gvalternek *Kortsma-Dala* címen fordította le. Az Orpheus második kötetének 7. számát a Ráday-fordítás téves szedése miatt újra kellett nyomtatni. (ORPHEUS, 401–403.)
- (535), (614) *Földi* János (1755–1801): író, költő, nyelvész, a hajdúkerület főorvosa (1791-től). Linnét követő nagy természettudományi munkájának csak az állatrendszertant tartalmazó első része készült el: *Természeti história a Linné systemája szerint* (Pozsony, 1801). A debreceni *Magyar Grammatika* nagyrészt az ő kézíratos *Magyar Nyelvkönyv* c. nyelvtanának átdolgozása. Csokonai barátja. Felesége Weszprémi István egyik lánya, Juliánna (így Ormós András sógora). Ráday Gedeon (I.) közvetítésével lett a Magyar Museum korrekтора, majd az Orpheus szerzője. Ekkortól levelezett Kazinczyval, de 1792-től megromlott a kapcsolatuk. Anakreón-, Horatius- és Catullus-fordításai a Mindenés Gyűjteményben, a Magyar Museumban és az Orpheusban jelentek meg. Szabadkőműves.
- (535) *a' Rádayról nevezett scandált rímes verselés*: német mintára írt rímes-mértékes vers, az ún. Ráday-versforma.
- (535) *mestere vala Csokonainak, 's az is érdem, még pedig nagy*: Csokonai az *Anakreoni dalok* (Bécs, 1806) kötetet Kazinczynek és Földinek ajánlotta: *KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem...*
- (614) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. (→ 25. jegyzetmező)
- (614) *Verseghi* Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. (→ 71. jegyzetmező)
- (507), (535), (614) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő. Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (507), (535), (614) *Dessewffy József* (Pipsz), gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Kilencéves korától Kassán, majd Koppi Károlynál Kolozsvárott és Pesten tanult. Közéleti pályáját az 1790/91-es országgyűlésen és a fiu-meai kormányzó Pászthory Sándor mellett kezdte. 1795–1797 között részt vett a franciák elleni háborúban. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe. A kassai Felső Magyar-Országai Minerva c. folyóirat alapítója. A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottság tagja. Kötetünkben említett munkája: *Cserneki és Tárközi Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak Vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendeihez a' Gyórnél MDCCCIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek állítandó Emléke' dolgában* (Sárospatak, 1811; 2. megigazított kiadás). Felesége: gróf Sztáray Eleonóra (Lóra), gróf Sztáray Mihály és Eszterházy Eleonóra lánya. Gyermekai: Virginie, Aurél, Marcell, Emil. Kazinczy bizalmas barátja és egyik legszorgalmasabb levelezője.

48. jegyzetmező: 1789. nyár

16. Feldolgozni valók (44)

43. Rothasztó forró-betegségem (84–88)

71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)

72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)

79. Engem illetők (321)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (511)

90. [Pályám emlékezete III.] (614)

1789 márciusában Kazinczy személyes ellentétek miatt visszavonult a Magyar Museum szerkesztésétől, de a folyóiratnak – amely így Batsányi irányítása alá került – továbbra is adott műveket. Megjelent Kassán márc. 20-ára keltezett előszóval (*Jelentéssel*) Kazinczy levéregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeynek öszve-szedett levelei* (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek* 1789). 1789. jún. 4–23. között súlyos beteg volt, néhány napig élet-halál között lebegett, elterjedt a halálhíre: „[Június] 20. 1789. Kassán halálra betegem fekszem. A' Kálv. Pap Mihályi Kovács István imádsága meg fordítja a'

nyavalyát. »Vagyon Uram ezen Felekezetünkben egy Urirenden levő betegünk. Ez Uram a' maga egészséges napjaiban a' haszontalan gondolatok által elragadtatván, tégedet megismerni nem akart. Adjad hogy most ismerjen-meg« (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 29b.) 1789. júl. 10. „Az Egri Püspök betegségemben meglátogat” (uott, 33a). Okt.–nov. Kazinczy Bécsbe utazott. **Az év folyamán** megjelent Kassán Kazinczy hivatali elveit összefoglaló munkája: *Hivatalba vezető Beszéd, melyet a' Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, Tettes Abaújvár és Sáros Vármegyék Törvény-Táblájok' Bírája, mint a' megnevezett Oskoláknak Királyi Districtualis Inspectorá* (KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789; uoz uott németül: *Rede bei der Einsetzung der Königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des Kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...*)

Háttér – 1789.

Febr. 20-án az uralkodó gróf Hadik Andrászt nevezte ki a török elleni háború fővezérévé (nyáron gróf Gideon Laudon került a helyére). **Tavasszal** a magyar ellenzékiek követet küldtek Weimarba és Berlinbe. **Júl. 1-jén** megjelent Péczeli József szerkesztésében a komáromi Mindenés Gyűjtemény c. folyóirat (1792 júniusáig). **Júl. 7-én** megindult Görög Demeter szerkesztésében a bécsi Hadi és más nevezetes történetek c. folyóirat. **Júl. 14.** a Bastille bevétele, a francia forradalom kezdete. **Aug. 4-én** a francia Nemzetgyűlés eltörölte a feudális előjogokat és a jobbágságot. **Aug. 26-án** megjelent a francia *Emberi és Polgári Jogok Deklarációja*. **Szept. 22-én** a Habsburg- és orosz seregek legyőzték a törököket. **Szept. 24-én** a császár újoncozásra és hadisegély fizetésére szólította fel Magyarországot, a vármegyék ismét tiltakoztak. **Okt. 9-én** II. József hadserege bevette Belgrádot. **Dec. 11-én** a belga felkelők megadásra kényszerítették a brüsszeli császári őrséget. **Dec. 18-án** II. József megígérte az alkotmányosság visszaállítását és az országgyűlés összehívását.

- (84) [1789. jún.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (84), (174), (321) [1789. jún. 4.] *Nagy Anyám*: (Kóji) Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja. *Alsóregmecen* lakott. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (84), (174) [1789. jún. 4.] *Szemeimnek fejejrek tompa sárga vólt... / ...forró nyavalyába estem. Rotbasztó hideg, Petécs és még 2 más nyavalya, nem tudom mellyik, robant rám*: a betegség előzményei (utazás), tünetei (sárga szem, forró nyavalya, vagyis láz) és a gyógyulás időtartama alapján feltehető, hogy Kazinczy fertőző májgyulladásban (is?) szenvedett. *Petécs* (rég.): tifusz (?). (Vö.: → 13. jegyzetmező; → 70. jegyzetmező.)
- (84), (171), (321), (511), (614) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (86), (174) [1789. jún. 4.] *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (87), (174) [1789. jún. 4.] *Klári / Clári húgom*: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lányai: Terézia (Cserecsi), Klára, Josepha és Amália. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (86), (174) [1789. jún. 4.] *Gróffné / Gróf Törökné*: Kazinczy későbbi anyósa, gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia (1754–1817). (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (84) *phantasia; phantasiroz; fantaztrozás* (gör.): elképzelés, fantázia, lázálom; fantáziál, lázálmai vannak; fantáziálás.
- (84) *Carpathus*: Kárpátok.
- (84) *[Iurszke] [?]*: talán Szepes vm.-i hely v. hegy (bizonytalan olvasat).
- (84) *Kreutz*: talán Szentkereszt (Liptó v. Sáros vm.)
- (84) *Stráska* (Szepes vm.): Nagyőr, ma Szepesbéla (Spišská Belá; SZK) része. 1556-tól a Horváth-Stansith család birtoka volt, a család a régi gótikus várat fokozatosan reneszánsz kastéllyá alakította át. 1801-ben a település a Szirmayak birtoka lett.
- (84) *Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), I.*, báró (?–1561): győri, majd szigetvári kapitány, Baranya vármegye főispánja, végvári hős. Vitézségéért kapta jutalmul Stráskát.

- (85), (174) *clystir*; *chlystir*; *kristély*; *kristíly* (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (85) *Moscovia*; *Moskovia*; *Moszkva Ország* (rég.): Moszkva; Oroszország.
- (85) *Szepesi Püspök*: báró Andrassy Antal (1742–1799) jezsuita szerzetes, majd rozsnyói káptalan (1776-tól), nagyprépost és püspök (1780-tól).
- (85) *Sarosi vár*: a nagysárosi várkastély romja Eperjes közelében (Sáros vm., SZK). (→ 6. jegyzetmező)
- (85) *Bari* (Zemplén vm.): Kisbári, ma Malá Bara (SZK); a Kazinczy család birtoka Sátoraljaújhely közelében.
- (85) *Csernahó* (Zemplén vm.): Csarnahó, ma Černochoh (SZK).
- (85) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (85) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója. Felesége: *Rogendorff Aloysia* (1754–1817). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (85) *accludálva* (lat.): kifejtve.
- (85) *Consil[ium] Intimátuma* (lat.): a helytartótanács belső, hivatalok közötti közlése, átírata.
- (85) *repraesentatio* (lat.): jelentés, beadvány.
- (85) *approbatio* (lat.): engedély.
- (85) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (85) *relegalva* (lat.): kitiltva, száműzve.
- (85) *Rosenfeld* András (Székely), báró (?–1808): a munkácsi kerület (lat.: *districtus*) királyi biztosa (1786–1790), erdélyi kancelláriai tanácsos. (→ 32. jegyzetmező)
- (85) *confundál* (lat.): összekever, összezavar.
- (85) *Fronius*: talán Fróniusz Mihály (1727–1799), erdélyi kormányiszéki tanácsos (1786–87), brasói főbíró (1790–1798).
- (85) *chaussée* (fr.): országút, faszor.
- (85) *personale* (lat.): vármegye által megbízott személy.
- (85) *Szirmay Lászlóné (II.)*: báró Révay Apollonia, Révay Simon lánya. Férje Zemplén vármegyei alispán (1785–1794) volt. Az *én naplóm* szerint Szulyovszky Menyhért szeretője volt. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (86) *Zemplin* (Zemplén vm.): Zemplén (település), ma Zemplín (SZK).
- (86) *Imreg* (Zemplén vm.): ma Brehov (SZK).
- (86) *Andrassy István*, gróf (?–1812): Bihar (1776–1778) és Borsod vármegyei (1778–1784) főispán. (→ 19. jegyzetmező)
- (86) *Koros* Imre (1755–1831): piarista szerzetes, a kolozsvári papnevelde tanára (1797–1812), majd alrektora és líceumi nyomda igazgatója (1813–1831). Teológiát tanult Egerben, ahol Kazinczy István nevelője volt (1787–1788), majd Pesten (1789–1791).
- (86) *Kazinczy Pista* (István) (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy András (II.) (1738–1804) fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (86) *kézív*: íj.
- (86) *Berzeviczy* Gergely (1763–1822): gazdasági író, (ekkor még) Kazinczy barátja. (→ 27. jegyzetmező)
- (86) *Zichy*: talán gróf Zichy Károly (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (86) *kalamáris* (lat.): tintatartó.
- (86) *Salesianerek*: a bécsi szaléziánus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette lányait, Kazinczy későbbi feleségét és sógornőjét is.
- (86) *Carol[us] Borom[eus] Temploma*: Boroméus (Boroméi) Szent Károly-templom, a bécsi Karlskirche.
- (86) *Tantzsaal* (ném.): táncterem.
- (86), (174) *vesicatoria* / *vesicatoria* (lat., orv.): külsőleg használt hólyaghúzó szer.

- (86) *Klimesch* Tamás (Thomas Klimes) (18. sz. vége): Bécsben élő morva származású festő, aki Kazinczy hívására 1787-ben Magyarországra jött. (→ 45. jegyzetmező)
- (86) *Neiter*: (álombeli?) kalmár.
- (86) *compania* (fr.–ol.): társaság.
- (86) *Weishaupt*: talán Adam Weishaupt (1747–1830), német kánonjogi tanár, a vallási és politikai felvilágosítást és emancipációt hirdető illuminátusok nevű társaság alapítója.
- (86) *Lintz*: Linz; osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye (később, 1816–1845 között, Batsányi internálásának helyszíne).
- (86) *Guido Rbeni* (Guido Reni) (1575–1642): olasz festő, rézmetsző, szobrász, a bolognai iskola legjelentősebb mestere. Antik tárgyú klasszicista műveket alkotott. A bécsi Belvedere-ben lévő képéről Kazinczynek volt egy másolata: „Guido Réni-nek egy Amorja, 3 lábnyi magasságú vásznan” (KazLev, 4/978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1806. aug. 24.).
- (86) „*Jól telekedted hogy emberi imposturák miatt el nem bagytagd azt a’ Kalaúzt, a’ Ratiót, a’ mellyet néked Én adtam.*”: Kazinczy az Orpheusban közölt *Keresztes Bálint* kedveséhez *Tornai Márgit*hoz, *a’ Szent Földről. Kassán, Septemb. 24dik 1789. Pálózi Horváth Adám*hoz c. episztolájához egy hosszú *JEGYZÉSEK*-et írt, amelyben a lélek halhatatlanságáról értekeznek. Itt hasonló érvelést olvashatunk: „de hát árt é a’ Religiónak, hogy szabadon követjük a’ Természet Teremtőjének mellénk adott Kalaúzát, az értelmet?” (ORPHEUS, 70.) *Impostura* (lat.): csalás, hamisítás.
- (86) *’S így nyertem kegyelmet, mint Socrates Klopstocknál*: Szókratész (i. e. 469–i. e. 399) görög filozófus Klopstock eposzában, a *Messias*ban (VII, 399–448) Brutus feleségének álmában tűnik fel, hogy megjósolja Jézus eljövételét. Az ókori filozófus szenvedése és halála (méregpohár) által válhatott az eposzban a kereszténység hirdetőjévé. (Klopstock: → 25. jegyzetmező.)
- (87) *Miklós Öcsém*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (87) *Molnár István* (?–1813?): a Kazinczy család bérlője.
- (87) *Istok* (István) (?–1805): regmeci molnár.
- (87) *az a’ Dall, bizonyosan a’ Nap le-száll, vólt*: (a dalt nem sikerült azonosítani.)
- (87) *Professor Este*: Victor D’Este, kassai tanár, pap. Szabadkőműves.
- (87) *Losontz* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (87) *Melczér László* (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, majd alispánja és országgyűlési követe (1790–1792). (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Kapiné*: talán: Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Anna-Mária (1770 k.–1831 után), Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró lánya.
- (87) *Wályi András* (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és iskolalátogató (1789-től), később egyetemi tanár. (→ 45. jegyzetmező)
- (87) *Latzi*: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (87) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (87) *küldje –nének*: (a meg nem nevezett asszonyt nem tudtuk azonosítani.)
- (87) *Susi*: Kácsándy Zsuzsanna (1790-től gróf Gyulai Ferencné) (1767–1826), Kácsándy Terézia húga. Kazinczy barátnéja, szerelme. (→ 66. jegyzetmező)
- (87) *Theréz*: vagy Kácsándy Terézia (1786-tól Rhédey Lajosné) (1764–1804), Kácsándy Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja; vagy Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Kazinczy barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (87) *Consiliarius Bátyám*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (88) *Erdődy* Nepomuk János, gróf (1723–1789): Varasd vármegye főispánja, 1772-től az udvari kamara elnöke. A magyarországi operajátszás mecénása, pozsonyi palotájában 1785-től hangversenyeknek és opera-előadásoknak adott otthont.
- (88) *Királyfalva* (Pozsony vm.): Királyfa, ma Král’ová pri Senci (SZK).

- (88) *detegál* (lat.): leleplez.
- (88) *Primás*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és főkancellár (1776-tól). (→ 51. jegyzetmező)
- (88) *laxálás* (lat.): hasmenés.
- (88) *excusálni* (lat.): mentegedőzni.
- (88) *gang* (ném.): folyosó, tornác.
- (88) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (88) *Márkusfalva* (Szepes vm.): ma Markušovce (SZK).
- (88) *Beszterce* (Beszterce–Naszód vm.): ma Bistrița (R).
- (88) *Igló* (Szepes vm.): ma Spišská Nová Ves (SZK).
- (88) *elő-találtam* –yt: (a meg nem nevezett személyt nem tudtuk azonosítani.)
- (88) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)
- (88) *Radvány* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (88) *Polyxén*: Radvánszky Polyxén (Blidli; 1794-től Újházy Sámuelné) (?–1831 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 44. jegyzetmező)
- (88) *Klanitza* (1792-től Klaniczay) János: a késmárki líceum segédtanítója, báró Prónay László titkára (1783 k.), majd tankerületi igazgató, Temes vármegyei alispán (1801-től), evangélikus egyházkerületi felügyelő, kerületi kincstári igazgató (1810-től), Szabadkőműves.
- (174), (321) [1789. jún. 19.] *Lang*: (a seborvosról [gör.–lat.: *chirurgus*] további adatokat nem találtunk.)
- (174) *Ist er denn nicht gestorben?* (ném.): 'Hát nem halt meg?'
- (174) [1789. jún. 20.] *Kristiánné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (174), (321) *Mihályi Kovács István* (?–1826): kassai református lelkész (1789–1826).
- (614) *Kassai Predikátor*: Mihályi Kovács István.
- (614) *Baróti Szabó Dávid* (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (174) [1789. jún. 20.] *Comáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (174) *Puky László* (1753–1816): Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Puky Ferenc testvére.
- (174) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskola-társa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (174) *Szalay Sámuel* (1712–1792): miskolci tanár, majd református lelkész (1761-től), a Tiszáninenni kerület püspöke (1770-től).
- (44) *Csóron 1789. Franciscanus posztó Überrockban, kopasz fővel*: a Fejér vármegyei alispánnál, Marich Tamásnál 1789-ben tett látogatására utal Kazinczy: „Csóri scéna'm elfelejthetetlen, és papírosra van téve. Szökött Papnak néztek, mert Franciscanus klastromi posztó sűröntom vala, 's fejem kopasz volt a' forró hideg miatt, 's fekete bugyogó volt rajtam. Bohó történet.” (KazLev, 3/784, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1805. júl. 14.) *Überrock* (ném.): felöltő.

49. jegyzetmező: Eszterházy Károly

39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél (79–80)
 40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István] (81)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (511–513)
 90. [Pályám emlékezete III.] (614–617)
 92. [Pályám emlékezete V.] (690)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (780)

Kazinczy iskolafelügyelői minőségében többször is találkozott az egri püspökkel (→ 33. jegyzetmező). Az 1789. okt. 22-i látogatásáról – tehát amikor „hat szarvas paripán” érkezett Egerbe – Kazinczy az Orpheusban közölte *Utazások. Eger c. útirajzában is beszámolt* (ORPHEUS, 59–62.), a képzőművészeti és építészeti leírásait pedig tanulmányban is megírta (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).

(79), (81), (690) *a' Püspök*: gróf Eszterházy Károly.

(81), (174), (321), (511), (614) *Eszterházy Károly*, gróf (1725–1799): váci (1752-től), majd egri püspök és Heves vármegye főispánja (1761–1799). Pozsonyi és nagyszombati papneveldei tanulmányai után Rómába ment, ahol 1748-ban áldozó pappá szentelték föl. Vácott a bazilika, Pápa a plébániatemplom, Egerben a líceum építtetője (1765–1785; ma az egyetem épülete) és a könyvtár alapítója (1781). A Hell Miksa tervei szerint építtet egri csillagvizsgálót (*lat.: specula*) angol műszerekkel szereltette fel. Támogatásával nyílt meg 1769-ben Egerben az ország első orvosi iskolája (*Bába-iskola*; Mária Terézia nem engedélyezte az iskolának a doktori fokozat kiadását). Nagy befolyással rendelkezett Mária Teréziánál. II. József reformjait, így a protestánsok jogainak elismerését is ellenezte. Gróf Eszterházy Ferenc (I.) és Miklós testvére.

(615) *Sie* (ném.): ön, maga.

(780) *Eszterházy Miklós*, gróf (1711–1764): koronaőr (1746–1764), a nemesi testőrség kapitánya (1762–1764), Sáros vármegyei főispán (1760–1764), drezdai, madridi és pétervári követ. Testvérei: gróf Eszterházy Károly és Ferenc (I.).

(511) *Fuchs* Ferenc (1744–1807): nyitrai püspök (1788-tól), egri érsek és Heves vármegye főispánja (1804–1807).

(174), (321), (511), (614) *Kassára [...] az Apáczáknál/Apáczákhoz*: az orsolyita női szerzetesrend Angelinium Leánynevelő Intézete 1699-ben nyílt meg Kassán.

(79), (511), (615) *Sztáray Mihályné*, grófné: gróf Eszterházy Eleonóra (1758–1820), 1777-től Niczky István, 1779-től gróf Sztáray Mihály felesége, Eszterházy Ferenc (I.) lánya.

(79), (511), (615) *Eszterházy Ferenc, I.*, gróf (1715–1785): kancellár. Moson vármegye főispánja (1741–1783), kancellár (1762–1785), főkamrás (1765–1771), főudvarmester (1773–1783), horvát bán (1783–1785). II. Józseffel szemben védelmezte a nemesi és egyházi kiváltságokat. Cseklési kastélyában jelentős könyvtárat gyűjtött. Szabadkőműves. Gróf Eszterházy Károly és Miklós testvére, Ferenc (II.) és Eleonóra apja.

(79) *Péczel*: a Ráday család birtokközpontja. (→ 45. jegyzetmező)

(79) *praesideál* (*lat.*): elnököl.

(79), (81), (512), (616) *T. / Taródi István* (1756 k.–1815): jogász, kamarás, helytartói tanácsos. A II. József rendelete nyomán felállt alsóbb fokú vármegyei bíróság (*lat.: subalternum iudicium*) elnöke (*lat.: praeses*) (→ 32. jegyzetmező).

(616) *conversatio* (*lat.*): társalgás.

(80) *dotáljon* (*lat.*): támogasson, fizessen.

(80), (512), (615) *Irtam; azt felelte hogy nem ért / Világosítás kívánt a' legvilágosabb dolgokban/ dologban is...*: a püspök egyik feleletéből kiderül az 'értetlenség' oka: Eszterházy az eredeti uralkodói rendeletet szerette volna megismerni:

„Bizodalmas Inspector Uram!

Köszönettel vészem Kegyelmedtül utóbbi Levelemre adott hoszszas válaszáat, és a' Közös-Iskolák nivoltának magyarázattját, annyival inkább, hogy ezt nem kevés munkával, és Fárad-

sággal öszve szedve lenni megismérem; emlékeztetem mindazonáltal Kegyelmedet azon kérésre, melyet mind Levelemben, mind pedig Kassán való létemben B. Vétsey Adminisztrátor Ur jelenlétében szóval tettem, melyhez tartván mostanábanis magamat, ámbár Kegyelmednek szavait kétségben venni nem akarom, de mégis, hogy bővebben megérthessem Ő Felségének a' Közös Iskolákrúl való Kegyes szándékát, és akarattját, az errül szóló Parancsolatnak valósságos párját Kegyelmedtül el várom, ki egyéb iránt jó akarattában ajánlott, vagyok

Kegyelmednek

Egerben die 18-a July 1788.

Kész szolgálja

G. Eszterházy Károly

E[gr]i P[üspök.]”

(KazLev, 1/138, gróf Eszterházy Károly – Kazinczynak, Eger, 1788. júl. 18.)

(80), (81), (512), (615) *Fáy Bertalan* (1745 előtt–?): Heves vármegye alispánja (1787-től), főispáni helytartója (1800–1804), Torna vármegye főispánja (1804–1810), udvari tanácsos. Fáy Ágoston testvére.

(615) *functio* (lat., rég.): feladat, hivatalos megbízás.

(80), (512) *a' Philos. Facultas, a' Pesti Semináriumba vitt Papsággal, tőle elvitetett / de áldozatait nem hála követé, hanem hálaítánság*: gróf Eszterházy Károly a liceumot (mint az orvosi iskolát is) eredetileg egyetemnek szánta, négy kar (lat.: *facultas*) meg is kezdte működését, de II. József megakadályozta az egyetem létrehozását. A püspök törekvése az uralkodó központosító rendeleteivel, az ország egységesen irányított oktatási rendszerének létrehozásával – egyúttal Kazinczy munkájával – került szembe.

(80) *Eger perben volt a' Püspökkel, 's Kir. Város akara lenni*: I. Lipót 1694-ben kelt rendelete nyomán Eger kiváltságai megszűntek és püspöki birtok, tehát püspöki város lett. Azonban 1786-ban az egriek újra meg akartak szabadulni a földesúri terhektől és a földesúri alárendeltségtől, kérésükre II. József 1789-ben bizottságot küldött ki, hogy előkészítsék Eger szabad királyi várossá nyilvánítását. A császár halálával ez sem valósult meg.

(513), (616) *De ez a' simaság, a' Montesquieu' szava szerint, rablelkek' elsősege / De a' nagy simaság, úgy mondja Montesquieu, rab lelkek' elsősege*: Charles Louis de Secondat *Montesquieu* (1689–1755) francia filozófus, író, politikus, a felvilágosodás meghatározó alakja.

(513), (616) *Maulpertsch* (Maulbertsch), Anton Franz (1724–1796): osztrák festő. Magyarországi freskói többek között az egri liceumi kápolnában, a sümegi templomban, a székesfehérvári karmelita templomban, a váci és a győri székesegyházban, a pápai plébániatemplomban, a szombathelyi püspöki és a kalocsai érseki palotában láthatók.

(513) *skizz* (ném.): skicc, vázlat.

(513), (616) *plaffond / plafond* (fr.): plafon, mennyezet.

(513), (616) *Kracker* (Kracker), Johann Lukas (1717–1779): morva-német festő. Főművei a jászói premontrai templom falképei és az egri liceum tridenti zsinatot ábrázoló freskója, amit Eszterházy Károly püspök megbízásából készített Joseph Zach közreműködésével 1778-ban, ill. a pápai Nagytemplom oltártáblái.

(513), (616) *Tridenti Zsinat*: az ellenreformáció kezdetét jelentő, legfontosabb katolikus zsinat (1545–1563).

(616) *scapulare* (lat.): elől-hátul leelőgő szerzetesi váll-lepel.

(616) *barétum* (lat.): papi fejfedő, sapka.

(616) *Jászai Praemonstratensisek*: jászói premontrai szerzetesek. Az Abaúj-Torna vármegyei Jászón (ma Jasov; SZK) a 13. sz.-ban alapították a premontrai prépostságot. 1786-ban II. József ezt a rendet is feloszlatta. Az egykor várként is használt templom 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor, 1802-ben újraépítették.

(513) *Midőn 1789. Bécsbe menék*: Kazinczy október–novemberben utazott Bécsbe. (→ 51. jegyzetmező)

(513), (616) *Pápai templom*: a pápai Árpád-kori templom helyén ma is álló Szent István vértanú plébániatemplomot 1774–1783-ban építette Fellner Jakab, 1776-ban szentelték fel a vértanú tiszteletére. Mennyezetképeit Maulpertsch 1782–1783-ban, főoltárképét Maurer 1785-ben ké-

szította. Kazinczy 1812-ben egy rövid cikket közölt a Hazai s Külföldi Tudósításokban *Mesterségek. Festés, Faragás Nálunk* címmel, amelyben egy bekezdést szentelt a pápai templomnak: „A’ Pápai Templom (Veszpr. Várm.) nem tartozik az Ország legnagyobb Templomainak számokba, de szebb izlettel épült, mint sok új nagy Templomaink, belső decoratiójára nézve pedig mind azokat a’ mellyeket ismerek, felülmúlja. A’ Fő-Oltárt Bécsi Prof. Maurer Húbert Úrnak egy első Martyr Szent Istvánja ékesíti, a’ több Oltárokat a’ Krakker’ festései, kiről alább. A’ Templomot építő Földes Úrnak, Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknek, tudatlan emberei a’ Maurer’ képén Vandalushoz illő vétket követtek-el: valamivel kisebb lévén a’ ráma, mellyet a’ Véső azalatt készíte, míg Maurer a’ Tableaun dolgozott, mint a’ megérkezett kép, készebbek voltak a’ képet megnyirbáltatni, mint Uroknak erszényét új rámanak csináltatásával terhelni; ’s így némelly figura olly formán jelen-meg a’ képen, hogy a’ ki a’ történetet nem tudja, a’ Mívész fogja valódni. – A’ Statuák ezen az Oltárán Prokoptól vannak. A’ kit szerentséje Pápára vezérel, egy két pillantást vessen a’ tabernakulum’ zöld marványára is, melly egy föld alatt Veszprémben talált régi oszlopból szeldeltetett. Olly szépségü zöld márványt ritkán fog látni. – Az Oldal-templom’ Oltárán egy gyönyörű Madonna függ, melly első rá-nézéssel elfeledtetí mind azt a’ mit a’ néző a’ nagy Templomban tsudált. A’ Püspöktől tudom, hogy az Cardinális Garampi’ ajándéka: ellenben a’ Püspök tőlem tudta, hogy az Raphaelnek Copiája. Tomkins által metszett reze a’ Purling Úr birtokában lévő Originálnak dolgozó-asztalom felett függ, ’s nints olly borúlt momentuma életemnek, mellyet fel ne derítsen.” (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812, 233.)

(513) *al fresco* (ol.): falfestés.

(513), (616) *Protomartyr Szent István / protomartyr István* (gör.): az első (keresztény) vértanú Szent István (ApCsel 6,1–8,1).

(513), (616) *Maurer*, Hubert (1738–1818): osztrák klasszicista portré- és oltárképfestő. A pápai Nagytemplom főoltárképe Szent István első vértanú megkövezését ábrázolja. (→ 39. jegyzetmező)

(513), (616) *Prokop*, Philipp Jakob (1740–1814): osztrák szobrász.

(513), (616) *tabernaculum* (lat.): a katolikus templomokban az oltáriszentség őrzésére szolgáló díszes zárt szekrényke.

(616) *Veszprém [...] Római colonia*: Veszprémtől kb. 10 km-re, Nemesvámos határában, a veszprémi káptalan tulajdonát képező szántóföldön a 18. sz.-tól találtak római kori maradványokat.

(513), (617) *Ez Rafael! ’S valóban az volt, egy ügyes másolatban / Madonna della Seggiola ékesíti ügyes másolatban [...] Raphael*: a pápai plébániatemplomban *Raffaello* Santi (1483–1520) itáliai reneszánsz festő és építész *Madonna della Seggiola* (1510 k.) festménye után készített *Székes Madonna* c. másolatot „a topográfia ide vonatkozó kötetei nem tartják számon” (CSATKAI 1983, 94; l. a fenti idézetet: KAZINCZY, *Mesterségek* 1812.)

(513), (617) *Garampi*, Giuseppe (1725–1792): olasz bíboros (lat.: *cardinális*, azaz pápaválasztásra jogosult főpap), vatikáni követ (lat.: *nuncius*).

(513), (617) *VI. Pius küldé látogatásúl Egerbe a’ Püspökhöz, a’ maga képében / VI. Pius látogatásúl küldé az általa nagyon szeretett Püspökhöz, a’ maga képében: VI. Pius* (eredetileg: Giovanni Angelo Braschi) (1717–1799) 1775-től volt pápa. „Midőn II. József ellenzé, hogy a Pápa veres kalapot adjon Eszterházy Károlynak, az Egri Püspöknek, ez magához hivatá Eszterházyt, ’s fájdalmasan jelenté neki, hogy a’ megígért Cardinálisság elműla. Ennek helyébe megparancsolá Card. Garampinak, hogy a’ Püspököt Egerben látogassa-meg.” (KazLev, 18/4254, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1823. nov. 19.)

(513), (617) *Orpheusomban elmondottam/mondottam el*: a püspök VI. Piusszal annak 1782 tavaszán tett bécsi látogatásakor találkozott, amikor a pápa II. Józseffel az egyházi reformokról folytatott – a Vatikán szempontjából – sikertelen tárgyalásokat. Kazinczy az Orpheusban közölte *Utazások. Eger* c. útirajzára utal: „[a püspökök] a’ szokás és Ecclesiái Etiquette szerint mindnyájan kezet tsókoltak, tsak Gróff Eszterházy nem. A’ kéz-tsók helyjett leborúlt Előtte, ’s lábát tsókolá-meg. Nem nézte ezt meg-indulás nélkül a’ Pápa, ’s még nem egyenesedett vala fel a’ Püspök, midőn ez áldó tsókját tonsurájára nyomta a’ Püspöknek.” (ORPHEUS, 61).

50. jegyzetmező: 1789. ősz/Pest

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (34–35)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (510)
 90. [Pályám emlékezete III.] (619–621)
 93. [Pályám emlékezete VI.] (780)

1789-ben Kazinczy ismét Bécsbe utazott, odaúton, **október végén**, Pesten és Budán felkereste id. Ráday Gedeont és **okt. 29-én** Zichy Károlyt. „Gróf Zichy Károlynál Budán” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 51b). Kazinczy **okt. 30-án** Balatonfüreden találkozott Pálóczi Horváth Ádámmal, **nov. 3-án** Veszprémben, **nov. 7-én** Pozsonyban volt. A balatonfüredi látogatásáról útirajzot írt az Orpheusba: *Utazások. Füred* (ORPHEUS, 62–65).

- (34) *Aszalay* János (1769–1796): író. Sárospatakon tanult, majd Kassán 1785–1786-ban házi tanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak. Kazinczy közbenjárására lett a kassai nemzeti iskola tanára, később Sárospatakon tanított. A Martinovics-per kapcsán 1795 márciusában letartóztatták, és 3 évre ítélték. Grazban, börtönben halt meg. (→ 52. jegyzetmező)
- (619) *Bécsbe menvén ezen eszt. megint (1789. Novemb.)*: a [*Pályám emlékezete III.*]-ban fentebb előadottak az 1788-as péceli látogatáshoz kapcsolódnak, ezért megtevesztő, hogy „ezen” évben. (510), (619) *Fejér-Farkas fogadó*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (619) *a' Szépúcza' nyugot éjszaki szegletében most épül a' Magyar Theatrumnak megvett helyen a' Gróf Cziráky Antal Ország-Bírája háza*: Kultsár István sürgetésére már 1814-ben eldöntötte a Pest vármegyei közgyűlés, hogy telket vásárol a Magyar Theatrum számára, amit országos gyűjtés révén meg is vettek. 1828-ban azonban anyagi nehézségek miatt a vármegyei közgyűlés kénytelen volt azt Cziráky grófnak eladni: „[...] gr. Cziráky Antal országbíró 45 000 váltóforintot ajánlott a telekért, azaz többet, mint amennyi eredeti vételára (43 772 váltóforint 22 6/8 krajcár) volt.” (KERÉNYI 2002, 108–118.)
- (619) *Cziráky Antal*, gróf (1772–1852): jogtörténetíró, Vas vármegye adminisztrátora (1811–1825), Fejér vármegye főispánja (1825–1845), tárnokmester (1825–1827), országbíró (1828–1839), miniszter (1839–1848). A Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1830). 1827-től a pesti egyetem elnöke. 1791-ben alakította jogászhallgatóként a nyelvművelő Pesti Magyar Társaságot.
- (34), (510), (619) *Ráday Gedeon I.*, gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. Említett, az Orpheusban megjelent fordítása: *Eviralla, Ossziánnak Töldalékjából* (forrás: *Evirallen, Neu-entdeckte Gedichte Ossians*, Düsseldorf, 1787; ORPHEUS, 41–46 és 440). Felesége: Szentpétery Katalin (1720–1779). (→ 12. jegyzetmező)
- (619) *Szombathy József* (Cseh-Szombati) (1748–1814): országos főorvos. Pozsonyi, debreceni és külföldi egyetemi tanulmányait követően 1782-ben lett orvosdoktor, ezután Pesten telepedett le, 1784-től országos főorvos. Végrendeletében a debreceni kollégiumra 25 000, a pesti református egyházra 4000 Ft-ot hagyott.
- (619) *Szabó-Sáróy (Sáróy Szabó) Sámuel* (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Óz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt.
- (510), (619) *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (34) *Wályi/Vályi András* (1764–1801): Kazinczy pártfogásával lett kassai professzor és Kazinczy alá beosztott iskolalátogató (1789-től). (→ 45. jegyzetmező)
- (34) *Norm[ális] Oskola*: a tankerületi tanítóképző iskola elemi gyakorlóiskolája (Mária Terézia az ország 9 tankerületében egy-egy tanítóképző és az oktatási normát begyakoroltató – azaz normál – iskolát állított föl); az alapfokú oktatási rendszer része a nemzeti (nationális) iskola és a falusi iskola mellett. (→ 33. jegyzetmező)
- (34) *Praedecessor* (lat.): hivatalbeli előd.

- (34) *Hatvani útszán lakott az aranycsillagnál, épen általellenben a' fejér-farkas fogadóval*: a mai Kossuth Lajos utcán, ahol az Aranycsillag és Fejér-farkas fogadó volt.
- (34), (510), (619) *Intettem Aszalainak... / magam mentem Rádayhoz / magam áltmenék Rádayhoz*: a [Pályám emlékezete] szövegei arra utalnak, hogy Kazinczy egymaga ment Rádayhoz, de a Gróf Ráday Gedeon, az Első... c. feljegyzés szerint Aszalayval együtt látogatta meg a gróft.
- (34) *frankózvva* (fr.): bérmentesítve, a postai küldeményért már a feladáskor fizetve. 1751–1789 között a levéldíjat megosztva kellett fizetnie a feladónak és a címzettnek, ezután a fizető személye választható volt (KAMODY 1989, 38).
- (34) *Schaffrath Leopold* (Lipót), báró (1734–1808): piarista fizikatanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor. Szabadkőműves.
- (34) *sycophanta* (gör.): jellemtelen hízelgő, besúgó.
- (35) *Ráday nem verette soha az embereit [...]* *Ez hallatlan dolog volt 1760 táján*: II. József 1786. júl. 24-i rendelete tiltotta meg a földesuraknak, hogy a jobbág্যokat megbotoztassák.
- (35) *outrózzott* (fr.–ném.): túlzott.
- (35) *Erit ille mihi semper deus!* (lat.): idézet Vergilius *Első Eklogájából*: „mert bizony istenem ő s az lesz mindig.”
- (35) *Rousseau*, Jean-Jacques (1712–1778): francia író, filozófus. Kötetünkben említett művei: *Les confessions* (1767–1770; *Vallomások*; önéletírás); *Émile ou de l'éducation* (1762; *Emil, avagy a nevelésről*); ennek a negyedik része a *Profession de foi du vicaire savoyard* [*A szavojai vikárius hitvallása*]). Kazinczy elsőként fordította magyarra művei közül: *Considération sur le gouvernement de Pologne* (1770; *A' Törvény-Szabásról, Rousseau-nak Gouvernement de Pologne nevű Írásából*, ORPHEUS, 36–38); a *Du contrat social* (1762; *Társadalmi szerződés*). Ez utóbbi mű fordítását Kazinczy 1793-ban elégette, és habár később ismét lefordította, ezt a kéziratot sem ismerjük (→ 53. jegyzetmező). A *Du contrat social*-t 1794-ben lefordította Szentmarjay Ferenc is. (Kötetünkben Kazinczy utal még a *Nouvelle Héloïse* c. műre is.)
- (174), (321), (620) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (780) *megjelenék Gróf Zichy Károlynál, az Országbírónál, magyarba öltözve*: Kazinczynak a [Pályám emlékezete VI.]-ban hangsúlyozott magyaros öltözete Zichy németes öltözködésével áll ellentétben. Az országbíró jellemzése Dugonics leírásában: „[II. József] Még-is úgy elbolondította a' Magyarokat, hogy sokan a' Nagyok közül, el-vetvén a' Magyar ruhát, Nemetben jártanak. Illyen ezek közül Zicsy Károly mostani Judex Curiae a' többi fitty-firittyekkel együtt.” (DUGONICS 2002, 466.)
- (620) *praesideálni* (lat.): elnökölni.
- (620), (780) *kyrie* (gör.): köpeny.
- (620), (780) *moldon* (rég.): ruhaanyag.
- (780) *kardikó* (rég.): ruha (?).
- (620), (780) *Wer sind Sie? – Oberster bey...* (ném.): 'Ki ön: – Ezredes a – – –-nál. Mi dolga itt? – Belgrádba utazom a hadsereghez. – Szerencsés utat kívánok.'
- (620) *Kommen Sie um fünfze zu mir* (ném.): 'Jöjjön ötkor hozzám.'
- (620) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (620) *Pásthory Sándor* (1749–1798): jogász, fiumei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
- (620) *Balogh Péter (Ócsai)* (1748–1818): főispán, szeptemvir. Az 1790/91-i országgyűlésen nőgrádi követ, a Habsburg-ellenes protestáns köznemesség egyik vezetője. 1790. márciusi alkotmánytervezetében a rousseau-i „társadalmi szerződés” alapján új szerződést kívánt II. Lipót és az ország között köttetni. (→ 27. jegyzetmező)
- (620) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. 1786–1790 között Szabolcs vármegyei alispán, az 1790-es években országgyűlési követ, az ellenzék egyik vezetője. (→ 15. jegyzetmező)
- (620) *Vay a' legnagyobb csendben...*: Vay 1790-es országgyűlési szereplése – csendes megfontoltsága – előtt Kazinczy versben tisztelget: *Impromptü a' Hab-tsilapítóra. Benn, az Ország' Házában, 1790* (ORPHEUS, 248).

51. jegyzetmező: 1789. ősz/Bécs

42. Gróf Széchényi Ferencz (83–84)
 44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija. 1789. (88)
 45. II. József (89)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174)
 79. Engem illetők (321)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (513–517)
 90. [Pályám emlékezete III.] (621–625)
 92. [Pályám emlékezete V.] (691–692)

Kazinczy Bécsbe utazott, hogy megköszönje fizetésemelését (honoráriumát évi 1500 Ft-ra, nagyjából alispáni szintre emelték) és a segítségéül kapott altiszteket. 1789. nov. 8. és 15. között volt Bécsben, ahol meglátogatta Sonnenfelset, Pászthory Sándort és (nov. 13-án) Széchényi Ferencet is. Visszaúton Pozsonyba és Rozsnyóra tért be.

- (89), (513), (621), (691) *II. József / II. Józsefet nem láttam 1782. oltá / József*: a császárt Kazinczy 1782-ben egy táborozás alkalmából látta Pesten (vö. *jelen kötet*, 89).
- (88), (516), (624) *Eszterházy Ferenc, II. gróf* (1758–1815): gróf Eszterházy Ferenc (I.) (1715–1785) kancellár fia (→ 49. jegyzetmező). Lánya: ifj. gróf *Zichy Károlyné Eszterházy Francisca* (1784–1804).
- (516) *Eszterházy Eleonóra*, grófnő (1758–1820) (1777-től Niczky Istvánné, 1779-től Sztáray Mihályné): apja: gróf Eszterházy Ferenc (I.). Lánya: gróf *Dessewffy Józsefné* Sztáray Eleonóra.
- (88), (89), (513), (621) *a' Belgrádi háborúban / Belgrád alatt / Belgrád mellől*: 1787. dec. 2-án lépett a Habsburg Birodalom hadba – hadüzenet nélkül – Törökország ellen: II. József serege sikertelenül próbált rajtaütni Belgrád várán. 1788. márc. 14-étől II. József személyesen irányította a 200 000 fős Habsburg-sereget (a fővezér Franz Moritz Lacy tábornagy volt), amelyet szept. 20-án a törökök megfutamítottak. A császár ezután tért haza. II. József hadserege csak egy év múlva, 1789. okt. 9-én vette be Belgrádot.
- (89), (513), (621) *kivált Belgrád alatt kész pénzen vásárla titkos gyönyörűségeket / Belgrád alatt elgyengíté egészségét / Belgrád mellől betegen jött fel*: Belgrád ostromából II. József súlyos betegent tért vissza Bécsbe. A császár már az 1780-as évek közepétől betegeskedett: „Kihullott a haja, kihunytt a szeme csillogása, penyhűdtté vált a bőre [...] Poroszország követe azt terjesztette, hogy a császárt nemibaj kínozza, amelyet futó kalandjai során kapott el...” (FEJTŐ 1997, 334.)
- (88) *Parancsolatokat küldöze a' Vgyéknek, hogy a' Nemesség vermeit, töltőházaít törjék-fel*: 1788 tavaszán a kormány erővel rekvirált, a vármegyék ez ellen és a törvénytelen újoncozás ellen is tiltakoztak. A magyar nemesi ellenzék (Podmaniczky József, Ócsai Balogh Péter és az Orczyak vezetésével) a bécsi porosz követtel tárgyalt a Habsburgok trónfosztásának lehetőségéről. 1789. szept. 24-én a császár ismét újoncozásra és hadisegély fizetésére szólította fel Magyarországot, ami ellen a vármegyék ismét tiltakoztak.
- (88) *megtiltva lévő Gyűlések*: 1785. ápr. 2-án tiltotta meg a helytartótanács – az uralkodói rendelkezésnek megfelelően – a vármegyei közgyűlések tartását.
- (88) *sekrestyések* (lat.): itt: császárhű katolikus főpapok.
- (88) *Handbillét* (ném.): császári kézirat, legfelsőbb kézirat (császári parancs).
- (88) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár (1787–1807). (→ 21. jegyzetmező)
- (88) *casszáltat* (lat.): elbocsát (hivatalból).
- (88) *in corpore* (lat.): testületileg.
- (88) *büreau* (fr.): hivatal, iroda.
- (88) *stikkeetlen* (ném., rég.): hímezetlen.
- (89) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). Fia: ifj. *Zichy Károly* (1779–1834), első felesége: gróf *Eszterházy Francisca* (1784–1804), második felesége: gróf Festetics Júlia. (→ 29. jegyzetmező)

- (89) **Brambilla**, Giovanni Alessandro (1728–1800): olasz katonaorvos, II. József orvosa Belgrád ostromakor.
- (89) **Archiater** (gör.): főorvos, császári házi orvos (Néró orvosának, a krétai Andromakhosznak címéből).
- (89) **Pál**, Pavel Petrovics (1754–1801): orosz cár (1796–1801). II. József a törökök ellen szövetséget kötött az oroszokkal.
- (89), (514), (621) **proscénium** (lat.): a színpadi függöny és zenekar közötti része.
- (89) **orcheszter** (gör.–lat.): zenekar.
- (621) **csókaszem; Kayseraugfarbe** (ném.): rendellenesen világos szivárványhártyájú szem; 'császárszemszín.'
- (89), (514), (621) **Lacy** (Lascy), Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy, II. József bizalmas tanácsadója, hadügyminiszter.
- (89), (514), (621) **arany gyapju veres pántlikája / aranygyapj' boglárja**: a Jó Fülöp által 1429-ben alapított lovagrend szalagja, ill. ékköve, díszgombja.
- (89) **Müller**: gróf Miller-Dehm, bécsi galériatulajdonos.
- (89) **Laudon**, Gideon Ernst, gróf (1717–1790): osztrák tábornagy, 1789 augusztusától a törökök ellen harcoló Habsburg-sereg főparancsnoka.
- (89), (514), (621) **Füger**, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)
- (89), (514), (621) **migniatűr / miniatűr** (fr.): aprólékosan kidolgozott kis festmény.
- (89), (514), (621) **Adam**, Jakab (1748–1811): bécsi rajzoló, rézmetsző, a Habsburg-családról (így II. Józsefről is) és a magyar arisztokráciáról is több portrét készített. (→ 8. jegyzetmező)
- (89) **in 8^a** (lat., rég.): in oktavo, nyolcadrétben.
- (90) **campamentum** (lat.): táborozás.
- (514), (621) **első/I. Péter**: I. (Nagy) Péter (1672–1725), orosz cár (1672–1725).
- (514), (621) **második/II. Friedrich**: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (514), (621) **Hormayr** (Hormayer), Joseph (1782–1848): osztrák politikus, történétíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (20 kötetes politikai életrajzgyűjtemény; Bécs, 1807–1814).
- (621) **a' papiros pénz egy árban vala az ezüsttel**: a francia háborúk hatására a Habsburg Birodalom pénze 1799-től rohamosan inflálódott. (→ 60. jegyzetmező)
- (514), (621) **John**, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Pontozómodorú rézmetszetet készített Füger II. József-portréja után. (→ 38. jegyzetmező)
- (514), (621) **Zauner**, Franz Anton von (1746–1822): bécsi udvari szobrász, a bécsi művészeti akadémia tanára, direktora (1806–1815). Említett és legfontosabb műve II. József császár lovas szobra (1795–1806, Bécs, Josefplatz). (→ 8. jegyzetmező)
- (514), (621) **Hickel**, Joseph (1736–1807): bécsi udvari festő és rézmetsző. Több II. Józsefről festett portréja közül egyet a Pannonhalmi Főapátságban is őriznek (1777).
- (83), (174), (321), (514), (622) **Széchenyi Ferenc**, gróf (1754–1820): a pécsi kerület királyi biztosa (lat.: *commissarius; decemvir*) és Tolna vármegye főispánja (1785–1787), helyettes országbíró (1800-tól), múzeum- és könyvtáralapító (1802). Felesége: gróf *Festetics Julianna*, Festetics György testvére. Gyermekei: *Lajos* (1781–1855), *Franciska* (1783–1861; gróf Bathyány Miklósné), *Zsófia* (1789–?; gróf Zichy Ferdinándné), *Pál* (1789–1871) és *István* (1791–1860). (→ 32. jegyzetmező)
- (174) **Aszalay János** (1769–1796): író, kassai tanár. (→ 52. jegyzetmező)
- (174) **Kállai János**: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (83) **Szoros barátja lévén akkor Pásztbornak, nem csuda hogy akkor az volt. Most egészen elváltozott, 'szégyelli akkori nagy barátját**: Széchenyi II. József uralkodása idején vált Magyarország egyik vezető politikusává, ám élete utolsó éveiben a közélettől egyre inkább visszavonult. Pásztbory fumei kormányzósága a bécsi politikából való száműzetését jelentette. „Széchenyinek ismeretségébe én akkor jutottam, mikor 1789 táján Kir. Commissáriusi hivatalát letette 's Bécsben Pásztborynak barátságában élt. Akkor egészen más ember volt. Nem tagadhatja még az ellensége is, hogy ő sok ragyogó tetteket tett, 's a' Hazának becsületére élt. De úgy tetszik,

- jól esnék, ha az Isten az embereket rövid ideig hagyná élni. Alcibiád azt kívánta az Istenektől, hogy még ifjanta haljon-meg; hogy azok a' szép orczák el ne hervadjanak 's az a' herósi spiritus el ne vénhedjen." (KazLev, 4/1044, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1806. dec. 8.)
- (83), (89), (514), (622), (691) **Pásztbory Sándor** (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (514), (622) **Urak-úczája**: Herrengasse; Bécs egyik belvárosi utcája.
- (514), (622) **bonum virum facile crederes, magnum libenter** (lat.): 'könnyen elhinnéd róla, hogy derék ember, szívesen, hogy nagy' (Tacitus, *Agricola*, 44).
- (514), (622) **Cleopatra**: több egyiptomi királynő közül bizonyára Ptolemaios Auletes lánya, Julius Caesar szövetségese.
- (83), (514), (622) **Mad[ame] Bayer / Statuárius Beyer' nője / Szobrász Bayr' nője** (Bayern): (a festőnőről, akinek a férje szobrász [lat.: *statuárius*] volt, további adatokat nem találtunk.)
- (83), (514), (622) **Anacharsis**: királyi származású szkíta bölcs, aki Szolón idején beutazta Görögországot.
- (83), (514), (622) **Barthélemy**, abbé Jean Jacques (1716–1795): francia ókorkutató, éremgyűjtő, író. Említett műve: *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* (Párizs, 1788; fordítása: Deáky Fülöp Sámuel, *Az ifjú Anacharsis utazása Görögországban*, Kolozsvár, 1820).
- (514) **Bírluk a' könyvet magyarul 's megbecsülhetetlen kincset bírunk benne**: Kazinczy már megjelenés előtt, kéziratban olvasta Deáky fent említett fordítását: „Hogy van az, hogy én mindedig semmit nem hallottam Deáky Filep Sámuel felől? Hiszen az ő Anacharsisa minden reményemet felül múlja. [...] Kérlek, tudassd velem, kicsoda az az Anach[arsis] fordítója? és ha vele lenni találsz, mondjad neki, hogy érdemeit egész mértékében tisztellem.” (KazLev, 16/3795, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1819. nov. 14.)
- (515) **Annak, 's a' Polyclétus' Római utazásának, minden házunkban kellene találtatni: Polyclétus Utazása Rómában** c. Kis János-fordítás 1826-ban a Felső Magyar-Országi Minervában jelent meg. Kazinczy a levelezésében együtt említi az *Anacharsis*-fordítással: „Hogy a' Polyclét' Utazásával megismértettél, szint úgy köszönöm, mint azt, hogy bennünket azokkal a' szép Satirákkal megajándékozá. Még midőn 1789. az Anach. Utazásit olvasám, óhajtam, hogy Rómáról is írjon valaki olylat. Ime az megvan, 's a' könyvet meghozatom. De óhajtanám, hogy az a' francia Rómát a' Brutusz idejében is ismértetné velünk.” (KazLev, 20/4700, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1826. okt. 27.) **Polyclétus** (Polükleitosz) (i. e. 4–3. sz.): görög történetíró.
- (83), (515), (622) **Ezt mondtam-el / valamelly epigrammomat mondám-elő / egy rövid epigrammámat mondtam fel**: a *Gróf Széchényy Ferencz* c. feljegyzés megnevezi az epigrammát. Eszerint Kästner (?) *Caesar und Roma* c. epigrammájának ifjúkori fordítását mondta el Kazinczy, ezt támasztja alá a levelezés is (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (83) **Kästner (Kaestner)**, Abraham Gottlieb (1719–1800): német matematikus, epigrammaköltő. (Az említett epigramma körüli bizonytalanságról is: → 14. jegyzetmező.)
- (83) **Brutus**, Marcus Iunius (i. e. 85–i. e. 42): római államférfi, Caius **Julius Caesar** (i. e. 100–i. e. 44) fogadott fia és gyilkosainak egyike.
- (515), (622) **Hoffmann** (Hofmann), Leopold (1733–1793): udvari zeneszerző 1765 és 1770 között.
- (83), (622) **Born** Ignác (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja. A bécsi Zur wahren Eintracht ('Igaz Egyetértéshez') nevű szabadkőműves páholy székmeistere (vezetője). (→ 35. jegyzetmező)
- (83) **Testamentoma' execútorává** (lat.): végrendeletének végrehajtójává.
- (84) **Hajnóczy** József (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc titkára, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd a magyar Kamara budai tisztviselője lett (1792-től). (→ 57. jegyzetmező)
- (84) **mostani Császár**: I. (II.) Ferenc.

- (84) *mellyről lásd itt alább lap:* (a kéziratok eredeti elrendezése megváltozott, így nem tudható, hogy az 1792-es audienciát leíró szövegek közül melyikre utal Kazinczy.)
- (622) *Festetics György*, gróf (1755–1819): katonatiszt. Az 1790/91-es országgyűlésen a Graevenzred tisztjeként – magyar vezényleti nyelvet és tiszteket követelt a magyar ezredékbe, ezért II. Lipót vizsgálatot indított ellene. 1798-ban I. Ferenc kitiltotta az udvarból, mert tiltakozott a nemesi felkelés összehívása ellen. Az 1802-es országgyűlésen 40000 Ft-ot ajánlott fel egy magyar katonai akadémia létesítésére (Ludovicea). 1792-ben létrehozta a csurgói református gimnáziumot, 1797-ben megalapította a keszthelyi Georgikont, a kontinens első mezőgazdasági főiskoláját és tangazdaságát, 1817-től Helikon néven évente irodalmi ünnepeket rendezett. Szabadkőműves. Festetics Julianna (Széchenyi Ferencné) testvére, László apja.
- (515), (622) *Dort schlummerst du; du siebst nicht meine Thränen....*: „a vers prózai fordítása: Ott szunnyadozol, nem látod könnyeimet, sóhajom nem hat füledbe; nem sejtéd forró aggodó vágyódásomat, utánad, kit elvesztettem. Aggódom, gyakran káprázó tekintettel kereslek mindenfelé naponként, de álmittasan tér aztán gyakran vissza pillantásom, mert te már nem vagy a világon. Keresem, hiába keresem az édes örömöket, amelyek ott veled vannak eltemetve; árnyékok fogok csak meg, csak fájdalomra találok, s még a reménység is eltűnik. Köröttem borzongató csend uralkodik, szívem csupán halálotat érzi, míg a halál szürke leplében csendesén Rám nem mosolyog, ő, ki másokat fenyeget. Ó te boldog vagy! bú nélkül várod a pillanatot, mely egyesít bennünket, s boldogan fogsz karjaidba ölelni, mintha sohasem sirattalak volna.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 874.)
- (84), (515), (622) *sok nemes cselekedetet követett-el... / A' Tud. Gyűjt. 1821. X. Köt. 86. lap. 's tb. áll Biographiája, 's én annak kipótlására egy két történetet beszéllék-el / sok nagy tetteit hallottam:* a Tudományos Gyűjtemény-beli életrajzának említett „kipótlás”-a Kazinczytól: KAZINCZY, Széchenyi 1822. E történetek a levelezésben: „A' Széchenyi Ferenc és Festetics Györgynek mondandó Beszédben óhajtanám feldolgozva látni általad a' mit Széchenyi Ferencz felől a' Tud. Gyűjt.-ben én mondtam el azok után a' mit Horvát Ádámtól hallottam. Csak hamar azután hogy a' Széchenyi élete ott megjelent, én vettem oda ezt a' toldalékot. Ne feledd magasztalni Széchenyint is. – Az én két Anecdótám itt következik:
1. Egy szegény sorsú Nemes ad peram et saccum exequáltatott. Széchenyi a' hírt Füreden hallotta. Nem szóla semmit, de parancsola Titoknokjának, hogy az embert hívassa elő. – Uram, monda ennek Sz., nincs annyim hogy az Ur adósságát mellyért exequálva volt, kifizessem, de kölcsön adom az Urnak a' pénzt kamat nélkül. A' sors változó; az Ur gyermekei fel mehetnek, az enyéimek le. Mikor az én gyermekeim vagy unokáim szegénységre jutnak, az Úréi gazdagok lesznek, fizessék vissza nekik.
2. Andrád Sámuelnek elfogyott a' pénze a' Füredi vizekben 's kérte Horvát Ádámot, szerezzen neki néhány aranyat. – Sz. ennek e' szókkal adá által erszényét: Nem tudom mi van erszényemben, 's fogadom, meg nem olvasom a' pénzt, ha az Ur majd vissza adja. Vegyen annyit belőle, a' mi elég lesz a' betegnek. Ne engem kéméljen, hanem azon könnyítsen.” (KazLev, 20/4647, Kazinczy – Kis Jánosnak, Sátoraljaújhely, 1826. júl. 7.; vö. még: uott, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (84) *Andrád Sámuel* (1751–1807): orvos.
- (84) *Med. Stud.* (lat.): orvostanhallgató.
- (84) *panaszlá valakinek:* mint a fenti levélből tudható, Horváth Ádám volt a közvetítő.
- (515) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. 1783-tól Balatonfüreden élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (84), (516) *exequál* (lat.): végrehajt.
- (84) *interesé* (lat., rég.): kamat.
- (623) *Theresianum:* Collegium Theresianum; Mária Terézia által alapított, jezsuita vezetés alatt működő bécsi nevelőintézet.
- (623) *Denis*, Michael (1729–1800): osztrák költő és bibliográfus, a császári könyvtár igazgatója, 1759-től a Theresianumban az esztétika és irodalomtörténet tanára. (→ 36. jegyzetmező)
- (516), (623), (691) *Sonnenfels*, Joseph von (1733–1817): bécsi politikus, gazdasági szakember, udvari tanácsos, a Képzőművészeti Akadémia elnöke (1810). (→ 36. jegyzetmező)

- (623) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere.
- (691) *Ein ungrischer Herr; ich kann aber seinen Namen nicht aussprechen* (ném.): 'Egy magyar úr; a nevét nem tudom kiejteni.'
- (691) *Das ist gewiss Herr v. K* – (ném.): 'Bizonyára K[azinczy] úr az.'
- (691) *referáda* (lat.): beszámoló.
- (691) *négy segédtszket kaptam*: Kazinczy tankerületét öt járásra osztották, és nem négy, hanem öt revizort neveztek ki. (→ 41. jegyzetmező)
- (691) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (624) *Pozsonyban [...] meglátni a' Seminariumot* (lat.): a pozsonyi római katolikus papképző tanintézetet, a Szent Imre-szemináriumot, amit II. József 1783. nov. 1-jén alapított.
- (624) *Bécsbe vitetvén innen 178 az itt tartott koronát*: II. József 1784. ápr. 13-án vitette Pozsonyból Bécsbe a császári kincstárba a magyar államiság szimbólumát, a Szent Koronát.
- (624) *Horváth János* (1769–1835): római katolikus püspök, egyházi író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1832). Veszprémi kanonok (1808), országgyűlési követ (1825), helytartói tanácsos (1826), bosoni püspök és a pesti egyetem hittudományi karának elnöke, székesfehérvári püspök (1831). A Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (624) *Döme Károly* (írói neve: Mede Pál) (1768–1845): egyházi író, fordító, pozsonyi kanonok (1818-tól), a pozsonyi Szent Imre-nevelőintézet igazgatója, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). 1784-től Kazinczy hatására írt verseket és fordított (Ovidiust, Metastasiót), Kazinczy közölte verseit az *Orpheusban* és a *Helicomi Virágokban*. Később elhídegtültek egymástól.
- (624) *Szabó András* (1738–1819): római katolikus püspök. A nagyszombati szeminárium aligazgatója (1760-tól), az érseki hivatal titkára (1762-től), a bécsi Pazmaneum igazgatója (1770-től), budai érseki helynök (1801-től), az első kassai püspök (1804–1819) volt.
- (624) *Ürményi József* (1741–1825), országbíró (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (624) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő. A Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítás: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)
- (624) *Bácsmegyei*: 1789 tavaszán jelent meg Kassán Kazinczy nagyhatású levélregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeinek össze-szedett levelei. Költött történet* (KAZINCZY, *Bácsmegyeinek* 1789). (→ 53. jegyzetmező)
- (624) *Kassai Muzéum és Orpheus*: Kazinczy által (is) szerkesztett folyóiratok. (→ 47. jegyzetmező)
- (624) *Hobgárdi Plebánus*: Ludvig János: → 42. jegyzetmező.
- (624) *Calvín' tanítványa*: református.
- (624), (692) *Secundus*: Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus; Jan Nicolai Everard) (1511–1536), flamand humanista költő. Említett műve: *Basia* ('Csókok'). Kazinczy átdolgozásai Janus Secundus után: *A' Czenczim szája* (*Lollym szája*; *A' Lillám' szája*); *Közös lélek*.
- (624), (692) *Spinoza*, Baruch (Despinosa; d'Espinosa) (1632–1677): zsidó származású holland materialista filozófus.
- (692) *Mendelsobn* (*Mendelsobn*), Moses (1729–1786): zsidó származású német filozófus, bibliafordító, esztéta. A felvilágosodás meghatározó alakja, Lessing róla mintázta Bölcés Náthán alakját.
- (624), (692) *Lessing*, Gotthold Ephraim (1729–1781): német költő, író. (→ 53. jegyzetmező)
- (624), (692) *Thalmud* (héber) a zsidó hagyomány és vallás szent szövegeinek gyűjteménye.
- (624), (692) *Döme egy versezetet küldte le hozzám a' Róza nevű fogadóba*: a verset egy Kazinczy-levél őrizte meg: „Ezt a' szép Epigrammát Döme Károly a' Pozsoni Várból a' Vendég fogadóba küldte utánnam:
Menj szaporán levelem, még itt fogod érni Kazinczyt,
Menj szaporán, ha lehet, kerekét rontsd össze, vagy olyan
Feretegért könyörögj az Egeknek hogy el ne mehessen.
Gyenge vagy! ah látom, kerekét nem ronthatod össze,
Vig az idő 's nyájas! nincs mód meg-tartani; mégyen!”
(KazLev, 1/273, Kazinczy – Aranka Györgynek, Kassa, 1789. dec. 21.)

- (517), (624) *Batthyány-Strattmann József*, gróf (1727–1799): esztergomi érsek, főkancellár (1776–1799). 1752-től esztergomi kanonok, szombathelyi, majd 1755-től pozsonyi prépost. 1759-ben erdélyi püspök, 1760-tól Bács vármegyei főispán és kalocsai, 1776-tól pedig esztergomi érsek, hercegrímás, 1778-tól bíboros, Esztergom vármegye főispánja (1776–1785 és 1790–1799). II. József reformjait – különösen vallásügyben – élesen ellenezte, II. Lipót alatt tekintélye meggyengült. Kazinczy szerint szabadkőműves volt (MTAKK K 624, 120a). 1790-ben az országgyűlést magyar nyelven nyitotta meg. 1795-ben megakadályozta Kant filozófiájának tanítását az egyetemen. Batthyány Ádám (1662–1703) és gróf *Strattmann Eleonóra* (1678–1701) unokája, gróf *Batthyány-Strattmann Lajos* (1696–1765) kancellár és nádor fia. Sauer Kajetán rokona.
- (517), (624) *Migazzi Kristóf* (Christoph Anton Migazzit), gróf (1714–1803): 1764-ben honpolgárságot nyert osztrák származású bíboros, váci püspök, 1761-től bécsi hercegek. A váci székesegyház és diadalív építetője. A Mária Terézia által 1764-ben alapított Szent István-rend lovagja.
- (517), (625) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. A miskolci Erényes Világpolgárok (Virtuosos Cosmopoliták, 1781 k.) szabadkőműves páholy alapító nagymestere, Kazinczy beavatója (1784. jan. 16.). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (692) *a' Gróf*: gróf Török Lajos.
- (517), (625) *mint a' ki atyja' tetemein nyargala el szekerevel*: utalás Róma hatodik királyának, Servius Tulliusnak lányára, Tulliára, aki hatalomvágyból férjével megölette saját apját, majd a holttesten áthajtott kocsiával.
- (625) *Midőn most, 1789. Novemb. Bécsbe készülék megint*: (Kazinczy a [*Pályám emlékezete III.*] ban már beszámolt az 1789-es bécsi útjáról, ezért zavaró e megjegyzése.)
- (174), (321) [1789. dec. 11.] *Rozsnyó* (Gömör és Kishont vm.): ma: Rožňava (SZK). A ferences szerzetesek 1761-ben építettek itt templomot, Mária Terézia 1775-ben hozta létre a rozsnyói római katolikus püspökséget.

52. jegyzetmező: 1786–1790. Kassa

16. Feldolgozni valók (44)

28. Aszalai János' [...] keze-írása (58–60)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (510–511, 518–519)

90. [Pályám emlékezete III.] (626–628)

Kazinczy vármegyei pályájáról: → 30. jegyzetmező, az iskolaügyről: → 33. jegyzetmező.

(59) *ipam*: gróf Török Lajos.(510), (519), (626) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa („*ipam*”). (→ 4.1. *Családja/Török*)(510), (627) *Lemberg* (ném.): ma: Lviv (U), korábban Lwów (Lengyelország). A város Lengyelország első felosztásakor 1772-ben került a Habsburg Monarchiához, az egyetemét 1784-ben indította újra II. József.(510), (627) *Concursus* (lat.): pályázat, több személy vetélkedése egy hivatalért.(511), (628) *expediens tanács* (lat.): mentő ötlet, segítség.(511), (628) *M...: Martinovics Ignác* (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a lembergi egyetem természettanára (1783), a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. Szabadkőműves. 1791 nyarán beszervezte a bécsi titkosszolgálat vezetője, Gotthardi Ferenc, ettől kezdve rendszeresen jelentett az exjezsuiták, a szabadkőművesek és a demokraták mozgalmáról Gotthardinak, Colloredo miniszternek és Pergen rendőrminiszternek. 1794 tavaszán megszervezte titkos társaságait: a Reformátorok Társaságát (Kazinczy is ennek volt tagja) és a Szabadság és Egyenlőség Társaságát. 1795. máj. 20-án a Vérmezőn lefejezték.(511), (628) *F... / Fessler* Ignác Aurél (1756–1839): történetíró, egyetemi tanár, püspök, a Magyar Tudós Társaság (MTA) külföldi levelező tagja (1831). A kapucinus rendből kilépve lett evangélikus (1791). A lembergi egyetemen Martinovicsal egyidejűleg (1784), majd Péterváron (1809)

volt a keleti nyelvek tanára (1833-ban Szarátovban az oroszországi evangélikus németek szuperintendensükké választották). A hazai szabadkőművesség egyik vezető alakja. Magyarország történetéről külföldön több munkát is megjelentetett. Kötetünkben említett művei: *Marc. Aurel.* (I–IV.; Breslau, 1790–1792); *Aristides und Themistocles. Vom Verfasser des Marc. Aurels.* (I–II.; Berlin, 1792); *Mathias Corvinus König der Hungarn und Grossherzog von Schlesien* (I–II.; Breslau, 1793–94).

- (518), (626) *megvásárolva harmincz ezüst pénzen*: utalás Júdás árulására (Mt 26,15).
- (519), (626) *Gróf – / Gróf B– János*: talán gróf Barkóczy János (II.), aki a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től) volt.
- (519), (627) *Szent-Iványi Ferenc* (1731–1823), a kassai kerület királyi biztosa (1785-től). (→ 32. jegyzetmező)
- (627) *Kelcz Antal*: Abaúj vármegyei alispán (1775-től). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (519), (627) *oleo* (gör.): olaj, margarin.
- (44), (58), (519), (627) *Aszalay János* (eredetileg: Szabó, nevét Kazinczy javaslatára változtatta meg) (1769–1796): író. Sárospatakon tanult, majd Kassán 1785–1786-ban házitanítója volt Kazinczy öccseinek, Józsefnek és Miklósnak. Kazinczy közbenjárására lett a kassai nemzeti iskola tanára, később Sárospatakon tanított. Németből fordított vígjátékait többször előadták. A Martinovics-per kapcsán 1795 márciusában letartóztatták és 3 évre ítélték; a gráci börtönben halt meg. Kazinczy hatására készült Lessing-fordítása: *Lessingnek meséi három könyvben* (Kazinczy Herder-fordításával egybekötve, Bécs, 1793; néhány mese korábban az Orpheusban is megjelent). Említett Villaume-fordítása nem jelent meg (vö. ORPHEUS, 485).
- (58) *József és Miklós öcséim*: Kazinczy József (II.) (1772–1855) és Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccsei. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (58) *nem lévén kinézése nevezetes polczokra*: nem volt esélye rangosabb állásra.
- (58) *József*: II. József.
- (58) *Villaume*, Peter (1746–1825): német teológus és pedagógus. Említett, Aszalay János által fordított műve: *Praktische Logik für junge Leute die nicht studieren wollen* (Berlin-Libau, 1787; Wien, 1789; a fordítás kéziratban maradt).
- (59) *Ónod* (Borsod vm.): itt feküdt a gróf Török család csak fiúágon örökölhető birtoka, amelyet Kazinczy apósa eladott, és ellenértékéből a kázméri birtokot vette.
- (59) *Egri Püspök*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (59) *actuárius* (lat.): hivatalnok, titkár, ügyintéző.
- (59) *Schweizer Ferenc*: katolikus pap, Török Lajos tankerületében ügyintéző.
- (59) *Heinzéli Márton*: a kassai tankerület evangélista vallású igazgatóhelyettese, Kazinczy kollégája.
- (59) *Praeparandus* (lat.): tanítóképző tanintézet hallgatója, tanító.
- (59), (519), (627) *quietantia / nyugtató* (lat., rég.): nyugta, átvételi elismervény.
- (519), (627) *rekeszték* (rég.): a levélhez mellékelte átvételi elismervény.
- (59) *Petbő Jakab* (1752 k.–1819): a budai kerületi nemzeti iskolák felügyelője, szatmári táblabíró. A helytartótanácsnál a tudományok osztályában tanácsos volt, az egyetemi tanulmányi bizottság tagjaként a magyar nyelv és irodalom tanítását szorgalmazta.
- (59) *Consilium* (lat., rég.): tanács; itt: a helytartótanács iskolaüggyel foglalkozó tanácsa.
- (59) *quietál* (lat.): nyugtáz.
- (60) *Janüschek József* (Janusek, Jánosfi): Kazinczy beosztott iskolalátogatója (1789-től).
- (519), (627) *ismertem az embert / ismertem a' jó embert*: Janüschek József.
- (60), (519) *Kossuth András, I.*: Zemplén vármegyei szolgabíró, Kossuth András (II.) apja.
- (627) *Zemplény Vgyének Szolgabírája*: Kossuth András (I.)
- (60) *Attestátum* (lat.): igazolás.
- (60), (519), (627) *napam / Grófné*: Kazinczy későbbi anyósa: gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia (1754–1817).
- (60) *Símay Kristóf* (Simai; eredetileg: Sima Márton) (1742–1833): piarista rajztanár, író. 1778-tól a Kazinczy által felügyelt kassai nemzeti iskola rajztanára. Kelemen László társulata 1790-ben az ő

- vígjátékával nyitotta meg a budai és pesti színelőadásokat: *Igazházi, egy kegyes jó atya* (Kassa, 1790).
- (60) *Nulla pallescere culpa!* (lat.): 'Semmiféle bünt ne szégyellj!' (Horatius, *Epistulae*, I, 1, 61; az idézet előfordul még: [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével], jelen kötet, 109.)
- (60) ὁπλον μεγαζον εστιν ἡ ἀρετὴ βροτοῖσι: 'a halandóknak a legnagyobb fegyver az erény.'

53. jegyzetmező: 1789–1794. irodalom

20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának (47–49)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (511, 521–522, 530–531)
 89. [Pályám emlékezete II.] (535–536, 537–539)
 90. [Pályám emlékezete III.] (614, 640–642)
 92. [Pályám emlékezete V.] (690, 692–693, 694–696)

Kazinczy munkái (1789–1794):

- A' vak lantos. Regéje a' hajdan kornak: Veit Weber* (1762–1837) német író *Sagen der Vorzeit* (7 kötet; 1787–1798) c. ossziáni hatást mutató munkájának fordítása a *Stellával* egybekötve jelent meg (Pozsony, 1794). *A' vak lantost* Kazinczy még egyszer kiadta a *Kazinczy Ferencz' Munkáji* 9. kötetében (Pest, 1814; az valójában a sorozat első köteteként jelent meg).
- Bácsmegyei:** 1789 tavaszán megjelent Kassán Kazinczy nagyhatású levélregény-átdolgozása, a *Bácsmegyeinek öszve-szedett levelei. Költött történet* (KAZINCZY, *Bácsmegyeinek* 1789); a *Jelentés* márc. 20-ára van keltezve. Albrecht Christoph Kayser (1756–1811) *Adolfs gesammelte Briefe* (Lipscse, 1778; második kiadása: Frankfurt, 1782) c. levélregényét Kazinczy később újra átdolgozta: *Bácsmegyeinek gyötrelmei* (*Kazinczy Ferencz' Munkáji*, 9 kötet, Pest, 1814). A [*Pályám emlékezete V.*]-ben minden más forrásnak ellentmondva teszi Kazinczy 1789 helyett 1790-re a *Bácsmegyeinek öszve-szedett levelei* megjelenését. 1789 áprilisában már a megjelent példányokról intézkedett (KazLev, 1/196, Kazinczy – ifj. Szilágyi Sámuelnek, Kassa, 1789. ápr. 12.). A „tévedés” oka az lehetett, hogy Kazinczy e szövegrészt áthelyezte az 1790-es évek irodalmi eseményei közé, ugyanis a korábbi [*Pályám emlékezetei*]-nek az időrendet betartó szerkezete ismétlésre kényszerítette.
- Első Hajós:** Salomon *Gessner* (1730–1788) svájci-német író idilljének fordítása *Kazinczy Ferencz' Munkáji* 2. kötetében (Pest, 1815) jelent meg. Az *Első Hajós* fordítását Kónyi János katona-író már 1780-ban és 1797-ben, Nagy Sámuel komáromi orvos ugyancsak 1797-ben kiadta. (Kazinczy az 1815-ös kiadása előtt nem említi Kónyinak ezt a fordítását; vö. KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815.) (→ 14. jegyzetmező)
- Goethe** (Gothe, Göthe, Góthe), Johann Wolfgang von (1749–1832): német költő, író, drámaszerző. Kazinczy irodalmi, esztétikai gondolkozására, a „fentebb stíl” eszményének kialakítására meghatározó hatással volt, dramáit elsőként fordította magyar nyelvre. Kazinczy Goethe-fordításai (a versek kivül): *Die Leiden des jungen Werthers* (1774; Kazinczy befejezetlen fordítása kéziratban maradt); drámák: *Sztella/Esztella* (1776; Pozsony, 1794; ezt a fordítást – egy szerelmi háromszög emlékére – Bárczay Ferencnek [II.] ajánlotta [SZAUDER 1961]; → 4.1. *Családfa/Szirmay*); megjelent még: *Kazinczy Ferencz' Munkáji*, 5. kötet, Pest, 1815, Ráday Gedeon [I.] arcképével; előadásai: 1795. febr. 25., dec. 9., 1809. nov. 6.), *A' Római Karnevál* (uott, 4. kötet, Pest, 1815; Csehi József arcképével), *A' testvérek* (1776; uott, 5. kötet, Pest, 1815, előadása: 1794. dec. 17.), *Clavigo* (1794, Beaumarchais színműve után; uott, 5. kötet, Pest, 1815, előadása: Debrecen, 1802. okt. 6.), *Egmont* (1788; uott, 8. kötet, Pest, 1816; Teleki József, I. arcképével), *A' vetkések* (1787; Kazinczy J. F. E. Albrecht prózai átírásából fordította, előadás: 1795. aug. 5. és szept. 11., 1808. jan. 20.); *Iphigenia* (prózában: 1779, versben: 1787; Kazinczy fordítása kéziratban maradt). Említett lovagdrámája a *Sturm und Drang*-korszakából: *Götz von Berlichingen mit der eisernen Hand* (1773). A Kazinczytól Goethe-műként említett *Tancred* valójában Voltaire drámájának fordítása.

- Hamlet:** 1790-ben Kassán (tehát nem Pozsonyban) jelent meg Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete: KAZINCZY Ferencz' *kül-földi Játzó-színje, Első kötet, Hamlet-Stella-Missz Szara Szampson* (továbbiakban: KAZINCZY, *Hamlet* 1790; a többi darab nem jelent meg). Shakespeare drámáját Kazinczy Friedrich Ludwig Schröder német átdolgozása után prózában fordította le. Gróf Ráday Pál (II.) jutalma – és a politikai-közéleti forrongás – ellenére a bemutatóra csak 1793. nov. 23-án Kolozsvárott került sor; 1815-ben Miskolcon is előadták. A darab újrafordításának még két töredékes kézírata maradt fenn Kazinczytól, az egyik 1814-ből. (Az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolatáról: → 61. jegyzetmező. Gróf Ráday Pál [II.]: l. alább.)
- Heliconi Virágok:** kiskalákú almanach, amely már korábban megjelent versek, versfordítások gyűjteményét adta Kazinczytól és másoktól is: *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferencz* (Pozsony és Komárom, 1791; továbbiakban: KAZINCZY, *Heliconi* 1791). Kazinczy tervezte a folytatást: „Tegnap érkeze kezemhez a' 2dik esztendei darab kézírása Wébertől.” (KazLev, 2/423, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Alsóregmec, 1793. júl. 27.) (ORPHEUS, 329–357.)
- Herder, Johann Gottfried** (1744–1803): német író, költő, filozófus. Kazinczy ekkor fordította a görög mítoszokat újraértelmező átdolgozását: *Paramythien* (1785; Kazinczy fordításai: *Herdernek Paramythionjai* [Bécs, 1793]; *Paramythek 2 könyvben* [Kazinczy Ferencz' Munkáji, 1. kötet, Pest, 1815]). További, kötetünkben említett munkája: *Sämmtliche Werke. Zur schönen Literatur und Kunst* (Tübingen, 1808; az Összes műveinek a X. kötete *A szépirodalomhoz és művészethez*). Kazinczy fordított még egy „Orientális Regé”-t: *A' repülő szekér* (Kazinczy Ferencz' Munkáji, 9. kötet, Pest, 1814); *A' széptudományok' befolyásáról a' felsőbb tudományokra* (gróf Gyulay Lajosnak ajánlva; Erdélyi Múzeum, 1814, I/4).
- Lanassa:** Antoine Marin Lemierre (1733–1793) szomorújátékát Karl Martin Plümicke (1749–1833), majd Kotzebue dolgozta át (*Lanassa. Trauerspiel nach Mierres la veuve de Malabar*, Berlin, 1782) ezt fordította Kazinczy: *Lanassza. Szomorú Játék négy felvonásban* (Magyar Játék-Szín, IV. kötet; Pest, 1793; előadása: Budán 1793. máj. 20.) Kazinczy a fordítást Spissich Jánosnak ajánlotta.
- Lessing, Gotthold Ephraim** (1729–1781): német költő, író, esztéta. Kazinczy több művét is lefordította: *Miss Sarah Sampson* (szomorújáték, 1755; Kazinczy fordítása: *Missz Szara Szampson*, Kazinczy életében nem jelent meg, 1830-ban újradolgozta); *Emilia Galotti* (tragédia, 1772; Kazinczy fordítása: *Galotti Emilia*, Pest, 1830 [Bajza kiadásában]; fordításán a munkácsi fogsága alatt és élete utolsó évében is dolgozott); *Minna von Barnhelm* (vígjáték, 1768; Kazinczy *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse* c. fordítását a munkácsi fogsága alatt készítette, életében nem jelent meg). Kazinczy Aszalayval lefordította Lessing állatmeséit: *Fabeln* (1759; Aszalay fordítása: *Lessingnek Meséi. Három könyvben*, Bécs, 1793, [Kazinczy átdolgozásában és Kazinczy Herder-fordításával egybekötve]; közülük néhány korábban az Orpheusban is megjelent). Kötetünkben említett drámai költeménye: *Nathan der Weise* (1779; 'Bölcs Náthán'). A mesék Kazinczy fordításában a *Kazinczy Ferencz' Munkáji*, 9. kötetében jelentek meg újra (Pest, 1814; Pászthory Sándor arcképével; egybekötve: *Bácsmegyei*, ill. Weber-, Brydone- és Herder-fordítások).
- Makbeth: Macbeth;** a Shakespeare-darabot Bürger átdolgozásából fordította le Kazinczy 1791-ben. A kötetünkben közölt szövegek szerint Kazinczy elégette a munkáját, de – legalábbis egy részlete – mégis fennmaradt (OSZK, Fol. Hung. 183, 38 f). Nem jelent meg. (Gottfried August Bürger (1747–1794) német költő: → 23. jegyzetmező.)
- Medea:** Friedrich Wilhelm Gotter (1746–1797) német költő és író *Medea* c. drámáját (1775) Kazinczy 1790-ben lefordította, de elégette.
- Messias:** Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803) német költő *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposzának 10 énekét (az elsőt jambusban) fordította le Kazinczy. Nem jelent meg. (→ 25. jegyzetmező)
- Orpheus:** Kazinczy folyóirata. (→ 47. jegyzetmező)
- Siegwart:** Johann Martin Miller (1750–1814) német író *Siegwart, eine Klostergeschichte* (Lipcse, 1776) c. népszerű regényének lefordítását – *Szegvári* címen – már 1782-ben tervezte Kazinczy.

A *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei* előtti *Jelentés*ben a fordítás elkészültét is bejelentette, de – mint itt is olvashatjuk – végül tűzbe vetette a kéziratot. Barczafalvi Szabó Dávid megelőzte: *Siegiwart, egy klastromi történet* (Pozsony, 1787). Kazinczy levélben is felkereste Millert.

Wieland, Christoph Martin (1733–1813): német költő, író *Dialogue des Diogenes von Sinope* (Lipcse, 1770) c. munkáján Kazinczy 1790-től dolgozott, 1793-ban adta ki: *Sokrates Mainomenos az az a' Szinopei Diogenes' dialogusai* (Pest, 1793). (→ 18. jegyzetmező)

Még egy fontos – de e szövegekben nem említett – művet fordított ebben az időszakban Kazinczy: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), *Du contrat social* (1762; *Társadalmi szerződés*). „A' Genevai szerencsétlen Polgár munkáját megégettem, de a' két első könyvét újra lefordítottam. Ez nem fog világot látni, mert az idők nem úgy folynak, hogy láthasson. De jó emberek Msptumban olvassák.” (KazLev, 2/423, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Alsóregmec, 1793. júl. 27.)

1790-ben Kazinczy az Orpheusban magyar nyelvű színelőadásokat sürgetett a budai országgyűlés idejére. A szervezésre id. gróf Ráday Gedeon unokája, gróf Ráday Pál (II.) (1768–1827) vállalkozott, akivel **1790. szept. 21-én** megalakította Kazinczy a Magyar Színjátszó Társaságot. A gróf Kazinczy Hamlet-fordításának budai előadására jutalmat tűzött ki, de az előadások megtartására nem kaptak engedélyt. **1790. okt. 25-én** volt Kelemen László magyar színtársulatának első előadása a budai Várszínházban. Simay Kristóf *Igazházi, egy kegyes jó atya* c. vígjátékának ezt a bemutatóját tartja a színház történetét a magyar hivatásos színészet nyitódarabjának. **1792. dec. 17-én** Aranka György ösztönzésére létrehívott erdélyi magyar színjátszó társaság megtartotta első előadását Kolozsváron. (**1785. szept. 12-én** a budai Várszínházban az első magyar nyelvű színelőadásaként Simai Kristóf *A mesterséges ravaszság* c. vígjátékát adták elő.) (KERÉNYI 1990, 449; KERÉNYI 2002, 161–162.)

(511), (535), (614), (641), (694) *Elbeszéllem az Előbeszédben, mi indíta fordítására / Előbeszédében elmondám mi indíta fordítására/hogy fordítsam; Ezért választám az említetteket*: a *Bácsmegyeynek össze-szedett levelei* előbeszéde, a *Jelentés* szerint Kazinczy csak azért nem Goethe *Wertherét* fordította le, mert nem volt keze ügyében a levélregény. De egy évvel korábban írt leveléből kitűnik, hogy úgy tudta, talán Sonnenfels művét fordítja: „Esméri reménylen Nagyságod azt a' kis Románt, a' melyet Sonnenfelsének is mondanak lenni: Adolphs gesammelte Briefe. – Ez a' Götthe Wertherének példája szerint van írva. A' Festegetések benne patheticusok.” (KazLev, 1/129, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, Kassa, 1788. máj. 19.)

(511), (535), (614), (694) *csak igen hosszas bátorítások után beszéltetem rá*: Kazinczy a megjelenés előtt már majdnem egy évvel megírta Rádaynak, hogy elkészült a *Bácsmegyey*vel, l. a fentebb idézett levelet.

(694) *Pászthory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)

(511), (695) *csombók* (rég.): csimbók, férfi hajfonat.

(511), (522), (536), (690), (695) *Horváth Ádám (Pálóczi), I.* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. (→ 47. jegyzetmező)

(522), (690) *Horváth Ádám [...] ígéretet tett / Horváth ígéretet teve*: Horváth felajánlásának emléke Kazinczy leveleiben: „Ismérem Horváthot e' részről; nincs készebb Verselő a' világon. Midőn 1790. a' Magy. Theátrum felől vala szó Pesten az Orczy szobájában, elholtam azon szavára, hogy ő minden héten ad egy originális Magyar Játékot.” (KazLev, 15/3398, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1817. márc. 13.) És: „Horváth Ádám pedig 1790 egy Literatori Ülésünkben, Generalis Gróf Fekete János' házánál, Balog Péter és más Nagyok előtt, arra akará magát ajánlani, hogy ő minden héten ad egy originális Tragoediát vagy Comoediát, úgy hogy én, a' ki épen ezen kedves barátom mellett ültem, majd eldőlék ijedtemben.” (KazLev, 23/5837, Kazinczy – Szentmiklóssy Alajosnak, Széphalom, 1820. jún. 24.)

(522) *misoxenia* (gör.): idegengyűlölet.

(522) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Az 1790/91-es országgyűlés reformpárti politikusa, a tanulmányi bizottság tagja. (→ 23. jegyzetmező)

- (522) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (695) *Horváth Ádám* [...] *Manczit egy dalával tisztel meg*: Horváth Ádám verse: *Bácsmezei, Mantzijának lakadalma után* (MAGYAR MUSEUM, I, 201–202; Kazinczy kiadta a *Heliconi Virágokban* is: ORPHEUS, 341).
- (511), (536) *Csolnakkak adni árbocot! / Árbocot adni csolnakkak!*: a balatonfüredi író társ – Horváth Ádám – a Gessner-mű erőltettségét kritizálta: „De lássunk valamit, magáról az Első Hajósról. [...] Nagyot nevettem, mikor a’ második Énekben ott olvastam: Az alatt míg ezeket mondá, Amor egy hosszú rúdat hagyott fel nőni a’ tsónak közepéből ’sat. Nevettem – de boszongkodtam is, hogy ugyan miért motskolta meg az Auctor ezt a’ szép képzést, ezzel a’ szerentsétlen (a’ mint én hiszem, nagyon szerentsétlen) Ingeniummal. El szakad a’ húr ha nagyon fel vonják; a’ Találmány is addig szép, míg nem erőltetik. – valami van az Első Hajósban, még mind olyan, hogy könnyen hihető; azok pedig, hogy a’ zefirusok segítenek a’ hajónak menetelén, hogy Amor előtte repült, mind a’ találmánynak gyönyörködtesítő környűl írási, ’s olyan mesék, mellyeket Poëtica descriptióknak nevezhetek; de hogy ennek a’ leg első faragatlan hajónak vitorlát is adjak, már ez sok, ellenkezik a’ találmánynak természetével; kivált hogy azt már nem maga tsinálta a’ legény, hanem Amor nőtette oda: Ha, mikor meg próbálta a’ tsónakot, akkor tapasztalta volna, hogy vagy ruhája szárnyát, vagy süvegét hajtotta, ’s annál fogva a’ hajót segítette a’ szél; és abból tsinált volna következtetést a’ legény a’ vitorlára; már ez tűrhetőbb volna; vagy ha egyszer el ment evezővel, azután vissza jött, s ismét másik utat tett, és akkor Amor álmában meg tanította, hogy vitorlát is tsináljon; ez is jó volna: de egyszerre sok, ’s annál több hogy erőltetett; hagy ki ezt Barátom! és jegyzésképpen írd alá, hogy az Auctorban ez is meg volt, de te el hagyta, hogy a’ húr el ne szakadjon.” (KazLev, 1/261, Horváth Ádám – Kazinczynak, [Balaton]füred, 1789. nov. 3.)
- (511), (614), (695) *Batsányi János* (1763–1845): költő. (→ 47. jegyzetmező)
- (530), (537) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvudós, egyetemi tanár. 1773-ban Nagykárolyban bölcseletet tanult. Említett kötete: *Elegyes versei* (Pozsony, 1787.) Révai említett kiadásai: *Faludi Ferenc* (1704–1779) költő, jezsuita szerzetes versei két kötetben: *Faludi Ferenc költeményes maradványai. Egybe szedte, s előbeszédekkel és szükséges oktatásokkal megbővítve közrebocsátotta a magyar Költeményes Gyűjtemény öregbedésére Révai Miklós* (Győr, 1786–87); báró *Orczy Lőrinc (I.)* (1718–1789) költő, tábornok, főispán művei: *Költeményes Holmi egy nagyságos elmétől* (Pozsony, 1787); *Orczy Lőrinc (I.) és Barcsay Ábrahám* (1742–1806) költő, testőr művei: *Két nagyságos elmének költeményes szüleményei* (Pozsony, 1789). (Révairól és Faludiról: → 24. jegyzetmező; Orczyról: → 21. jegyzetmező; Barcsayról: → 18. jegyzetmező.)
- (530), (537) *két Folyó-írásink / Folyó-írásaink*: ezekben az években a Kazinczyhoz kötődő Magyar Museumon és Orpheuson kívül Péczeli József Mindenes Gyűjteménye is megjelent (1789–1792). (→ 47. jegyzetmező)
- (537) *...jelene-meg, Révai, még Baróti és Rájnis mellett is, hamar*: utalás az ún. prozódiai harcra. *Baróti* Szabó Dávid időmértékes verseinek kiadásával (*Új mértékere vett külömb verseknek bárom könyvei*, Kassa, 1777) megelőzte *Rájnis* Józsefet, aki 1773-ban elkészült klasszikus mértékű verseit csak 1781-ben jelentette meg (*Magyar Helikonra vezető kalauz*). Rájnis a kötetéhez írt utószavával indította el az ún. prozódiai harcot. A vitában Révai Rájnis oldalán állt. (Vö. MAGYAR MUSEUM II, 12–21; Rájnisról: → 28. jegyzetmező; Barótiról: → 22. jegyzetmező.)
- (530), (538) *Aranka* György (1737–1817): költő, nyelvész, irodalomszervező, az erdélyi királyi tábla ülnöke, az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság vezetője. Szabadkőműves. Kazinczy barátja, a Magyar Museum és az Orpheus szerzője. A *Julia levele Ovidiushoz* c. fordítását Kazinczy adta ki (Kassa, 1790).
- (538) *Haller László*, gróf (1717–1751): író, fordító, Máramaros vármegye főispánja.
- (538) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (538) *Teleki Ádám*, gróf (1740–1792): költő, a *Cid* fordítója, főispán, a kolozsvári kerület királyi biztosa. (→ 22. jegyzetmező)

- (530) *Péczeli József* (1750–1792): református lelkész, nagy írói és fordítói életművet létrehozó alkotó. Említett meséi: *Haszonnal mulattató mesék. Mellyeket rész-szerint Ésopusból vett, rész-szerint csinált, s az olvasásban gyönyörködő iffjoknak kedvékért könnyen érthető versekbe foglalt* (Győr, 1788). Említett fordításai *Voltaire*-tól: *Zayr* (színmű; Győr, 1784), *Mérop és Tancred* (színmű; Komárom, 1789), *Álzir* (színmű; Komárom, 1790), *Henriás* (eposz; Győr, 1786); *Hervey*-től: *Hervey Sírbalmi és elmékedései* (Pozsony, 1790). (→ 47. jegyzetmező)
- (530) *Gvadányi József*, gróf (1725–1801): generális, író. Említett, Kazinczytól élesen bírált szatirikus műve: *Egy falusi nótáriusnak budai utazása, melyet önnön maga abban esett viszontagságai-val együtt az elaludt vérű magyar szívek felszerkentésére és mulatságára e versekbe foglalt* (név nélkül, Pozsony és Komárom, 1790).
- (530) *Laczkovics János* (1754–1795): huszárkapitány, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Friedrich Freiherr von *Trenck* (1726–1794) porosz író, katonatiszt, nemzetközi kalandor II. Frigyes ellen írt *Mazedonischer Held* (1773) c. művének említett fordítása: *A mazedoniai vitéz* (1790). (Laczkovicsról: → 57. jegyzetmező; Trenckről: → 39. jegyzetmező.)
- (531) *Szent-Jóbi* (Szentjóni) Szabó László (1767–1795): költő, író, tanár. A debreceni kollégiumban tanult, majd Nagyváradon (1786-tól) és Nagybányán (1789–1791) tanított, 1793-tól gróf Teleki Sámuel magántitkára. Kazinczy és Batsányi barátja, Nagybányán Kazinczy segítségével jutott állásához. A Martinovics-perben 1795-ben halála, majd várfogságra ítélték. A kufsteini börtönben betegségben halt meg. Említett drámája, amelyet I. Ferenc koronázására írt: *Mátyás király, vagy a nép szeretete jámbor fejedelmek jutalma* (Buda, 1792, németül is; bemutatta Kelemen László társulata 1793-ban). Verseinek kiadása: *Szent-Jóbi Szabó László költeményes munkái* (Pest, 1791; 2. kiadás: Debrecen, 1820).
- (531) *Szalkai Antal* (1753–1804): főhadnagy, Sándor Lipót nádor alkalmazottja (1790–1794). Említett fordítása: *Virgilius Éneássa, kit Blumauer németre travestált, most magyarosan Szalkai Antal úr által öltöztetett. Első rész* (Bécs, 1792). Alois *Blumauer* (1755–1798) osztrák költő munkája: *Virgils Aeneis, travestirt von Blumauer* (Bécs, 1784). (Blumauerrel: → 36. jegyzetmező.)
- (531), (696) *Aszalay János* (1769–1796): író, tanár. A Martinovics-perben elítélték, Grazban, börtönben halt meg. Kazinczy hatására készült Lessing-fordítása: *Lessingnek meséi három könyvben* (Kazinczy Herder-fordításával egybekötve, Bécs, 1793; néhány mese korábban az Orpheusban is megjelent). (Aszalayról: → 52. jegyzetmező.)
- (531) *quasi-almanach* (lat.–arab): almanachhoz hasonló.
- (695) *szurtosan*: piszkosan.
- (47) *Sablhausen Mórítz*, báró (1736–1811): nyugalmazott kapitány, cenzor, a kassai jogakadémia igazgatóhelyettese (lat.: *prodirector*), a kassai tankerület főigazgatója (gróf Török Lajos után, 1796-tól). 1803-ban magyar nemességet kapott.
- (47) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), ekkor Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (47) *Kassai Academia*: → 22. jegyzetmező.
- (47) *imprimatus* (lat.): nyomdai engedély.
- (48) *a' Munka megtiltaték Magyarban*: II. József 1781. jún.-i rendeletével kivette a főpapság hatásköréből, és a bécsi Könyvvizsgáló Bizottság alá rendelte a birodalomban megjelenő könyvek engedélyeztetését. Az állam felvilágosító programjának szolgálatába állított cenzúra a tiltott könyvek számának csökkenéséhez vezetett. 1793 tavaszán I. Ferenc megszigorította a cenzúrát, amely ellen Abaúj és Gömör vármegyék is tiltakoztak (1793. ápr. 18.; 1793. jún. 10.; 1793. szept. 9.). 1803-ban megkezdte működését az újracenzúrázó bizottság is, amely az 1791 előtt megjelent munkákból 2500-at tiltott be.
- (48) *Trattner Mátyás* (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb Trattner János Tamás nagykorúsága előtt és halála után volt a Trattner-nyomda vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (48) *[...] dentes ac circumspecti...* (lat.): '[...]' és megfontolt, általam igen tisztelt [Ura]k! Ő Szent Felsége a Sinopei Diogenes Dialogusainak Trattner nyomdájában kinyomtatott magyar fordítása ügyében kegyesen azt méltóztatott határozni, hogy, mivel maga az eredeti kötet elkülönítve nem, hanem kizárólag Wieland valamennyi művével összefüggően engedélyeztetett, és a

cenzára utasításai alapján nem tiltatott be eme fordítás külön kiadása, Trattner nyomdász, amiatt, hogy jóakaróulag átvett egy, a helyi kassai cenzor által jóváhagyott nyomtatást, nem követett el bűnt, sőt így elítélni sem lehet, amennyiben a veszteség csökkentéséhez fog, és azt (beszámítván a további egységek árát) kielégítően likvidálja, – addig is az eddigi legutolsó utasítást kövesse.

Ezért a kegyes utasítást a Magyar Helytartótanács innen a Városi Tanáccsal közli azon céllal, hogy a fent említett nyomdászt megfelelően értesítse, és a hiba helyrehozása érdekében ebben az irányban lépjen. Kiadatott a Magyar Királyi Helytartótanács által, Budán, az 1794. június 13-ai ülésén.

Haller József ispán saját kezűleg, Limp József saját kezűleg

A pesti városi tanácsnak adassék? (Ford. Balogh Piroska.)

(48) *Haller József*, gróf (?–1814): a nagyváradi kerület királyi biztosa (1787–1790), helytartótanácsos, Krassó–Szörény (1781–1785), Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja. A magyarországi szabadkőműves páholyok főmestere. (→ 32. jegyzetmező)

(48) *Limp József* (?–1804 után): pozsonyi származású jezsuita pap, majd 1773-tól hivatalnok a Helytartótanácsnál.

(48) *Schaffrath Leopold (Lipót)*, báró (1734–1808): piarista tanár, váci kanonok, pesti gimnáziumi igazgató, cenzor. Szabadkőműves.

(48) *Weingand János Mihály* (?–1802): könyvkereskedő. (→ 18. jegyzetmező)

(48) *Haben Sie das bei uns Betitelt a Szinopei Diogenes Dialogusai von Wieland...* (német): 'Meg van Önnek a nálunk kiadott *Szinopei Diogenes Dialogusai* című [könyv] Wielandtól, ámde *Kazinczy* magyar fordításában. Ha van Önnek ebből egy példány, küldje el azt az egyet nekem. Ha több van, küldje el mindet, mert továbbítani kell a Helytartóságra.' (Szép Beáta olvasata és fordítása.)

(49) *attestál; attestátum* (lat.): igazol; igazolás.

(49) *Attestatum...* (lat., német): 'Tanúsítvány / tanúsítom, hogy *Wieland* udvari tanácsos Sokrates mainomenos, avagy a Szinopei Diogenes Dialogusai cím alatti német munkácskája, melyet nevezett *Kazinczy* Ferenc magyar nyelvre fordított, és Trattner pesti nyomdájában kiadatott, minden könyvtárban, mind a magyaroknál, mind az osztrákoknál, szabadon árulatik, és az eladásra szánt könyvek jegyzékébe eme könyvtáraknál felvételtek.

Pesten, 1794. július 14-én

Johann Michael Weingand, mint könyvtáros

Johann Lindauer' (Ford. Balogh Piroska, Szép Beáta.)

(49) *Johann Lindauer*: (nem találtunk további adatokat.)

(171) [1794. jan. 31.] *Lőcsén 31. Jan. a' Dayka szép búcsúzója*: a Szepes vármegyei Lőcsén (ma Levoča; SZK) Dayka gimnáziumi tanár volt. „Tegnap estve arra emlékeztem, hogy 1794-ben Lőcsén mulatván, egy délutánt Daykával Göthének apró dalainak olvasgatásában töltöttem el. Dayka provocált, hogy fordítsuk mind ketten ezt a' dalát: »Ach wer bringt die schönem Tage [...]«” (KazLev, 3/823, Kazinczy – Kis Jánosnak, Nagykázmér, 1805. okt. 1.)

(171), (531), (537), (692) *Dayka Gábor* (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. Kazinczy 1790-ben meglátogatta a papnevelőben (szemináriumban), amelyet még abban az évben feloszlattak. Dayka 1791-ben kilépett a papi kötelékből. Átírt verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal, l. alább. (→ 25. jegyzetmező)

(692) *Látni akartam a' kedvelt barátot...*: Dayka leírása szinte szó szerint megegyezik a Kazinczy által kiadott Dayka-kötetben közölt portréval: „[...] látni akarám *Daykát, a' szerettetett!* Vezetőm egy tágas szobába vive, hol a' Nevendékek csoportra-osztva *mulatoztanak*. Réa ismertem volna én Daykára megnevező nélkül is: Ámor álla itt, talárisba öltözve, az Anyaszentegyház' fiai között. Termete alacsony, de karcsu, és, a' mi nagyon tűnt szembe, olly erőltetés nélkül egyenes, mintha egész életét Tánczmesternek kezei alatt töltötte volna. Lobogó setétszög haja saját disz volt alakján. Horgas igen szép orra, a' legszebb metszésű ajak, a' legszelídebb, domborodás nélkül lefolyó áll, hosszan elvonuló szemölde, nem épen sima de tisztabőrű arca, csontos, magas homloka, a' legjátékosbb kék szem, a' leglelkesbb kép festette *nékem a' Műzsák' és Grátziák' Kedvelltjét*. Beszéde kevés. *Színetlen szerénység, figyelem mások eránt és annyi nyájasság, hogy első pillantással mindent elbájolt*. Némelly hangja félig

- selyp, melly nevelte kecsseit. Öröme nem fakadozott egy még eddig nem látott, szeretett idegennek régen óhajott meglátásán; sőt ő magába zárva maradt mindég, 's mindég poetai andalgásban; 's az édes szendergécsnek csak a' le-lesüllyedt eleven szem 's a' mesterkélés nélkül édesen-mosolygó csendes ajak kölcsönze életet. Illyen vala Dayka. A jelenvalók szélllyel-foszlottak csoportjaikból, 's társok és a' vendég körül tömött koszorút fontak. Szabó lett a' beszéd' tárgya, 's Rajnis és Révai, Péczeli és Horváth Ádám, 's Báróczy, Barcsay, Bessenyei és Orczy, Ráday és Teleki József, 's Zrínyi és Gyöngyösi István." (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, XIII–XV, [az eltérések kiem. O. L.]; vö. HÁSZ-FEHÉR 2003, 39–40.)
- (693) **Baróti Szabó Dávid** (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (538) **Ányos Pál István** (1756–1784): költő, pálos rendi szerzetes, tanár. Verseit elsőként Batsányi adta ki (Bécs, 1798; az önkényes szerkesztői változtatásokat Kazinczy kifogásolta). Kazinczy az Orpheusban közölte *Calliroe* c. versét.
- (538) **Anacreon** (i. e. 572 k.–487 k.): görög költő. Révai Anakreont követő versei: *Révai Miklós elegyes versei és néhány apróbb költetlen írásai. Függelékül hozzájuk adatnak másoknak is némelly hozzá íratott darabjaik, végre néhány régiségek is* (Pozsony, 1787).
- (538) **Párka**: a görög mitológiában a sors istennője.
- (538) **Debreczennek [...] egy jó Grammatikát óhajtának. A' Magyar újabb Hírmondó' Kiadója Görög és Kerekes jutalmat tevének-ki: Magyar Grammatika, mellyet készített Debreczenben egy Magyar Társaság (Debreceni Grammatika; Bécs, 1795). Görög** Demeter és **Kerekes Sámuel** 1789-ben írt ki pályázatot egy magyar nyelvtan írására, amelynek kitűzött 20 arany pályadíjat Nunkovits György püspök 1790-ben 50-re emelte. Az öt pályamű közül a debreceni bírálók Földi János (1755–1801) *Magyar Nyelvkönyv* c. nyelvtanának ítelték az első díjat. A győztes pályamunkából, a többi szerző művét is felhasználva, egy új grammatikát írtak és szerkesztettek a debreceniek: Domokos Lajos, Szikszai György, Benedek Mihály és Hunyadi Ferenc (1743–1795; a tiszántúli kerület püspöke 1791-től). Ez jelent meg gróf Széchényi Ferenc támogatásával. **Kerekes Sámuel** (18. sz. közepe–1800) 1789-től 1791-ig **Görög** Demeterrel együtt adta ki a Hadi és Más Nevezetes Történetek c. lapot, amely 1792–1803 között *Magyar Hírmondó* címen jelent meg (→ 46. jegyzetmező).
- (640), (694) **Vádlának még a' jók is / Vádlának, és vádlának most is**: Kazinczy az iskolafelügyelői tevékenységét kritizáló Péczeli József egyik cikkére gondolhatott: *T. Kazintzy úrnak a normális iskolák látogatójuk előtt tartott beszéde* (Mindenes Gyűjtemény, 1790/III, 167–171). (→ 45. jegyzetmező/1788. aug. 24.)
- (694) **a' Rendelések**: II. József nyelvrendelete (1784. máj. 11.) (→ 32. jegyzetmező)
- (694) **azon ötöd alatt**: Kazinczy öt évig volt iskolafelügyelő.
- (640), (694) **Fő-Notáriusnak már ki valék nevezve Abaujban, 's mikor Vay József ugyan-azzal kínála meg Szabolcsban / Vay' való előterjesztésére: Vay József, I.** (1752–1821): szepetmvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka (→ 15. jegyzetmező). Kazinczy vármegyei pályájáról: → 30. jegyzetmező.
- (640), (694) **„Ki minél jobban tud görögül, annál semmire valóbb” – ezt mondák valaha Rómában**: az antik Rómában a latin mellett a görög is általánosan használt, hivatalos nyelvvé vált, ez ellen Tiberius és Septimius Severus császárok már latin nyelvet védő törvényeket hoztak.
- (640), (694) **Cicero**, Marcus Tullius (i. e. 106–43): római szónok, író, köztársaságpárti politikus.
- (640), (694) **Atticus**, Titus Pomponius (i. e. 109–i. e. 32): görögül is alkotó római történétíró, Cicero barátja.
- (694) **Mednyánszky Aloys** (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, művelődéspolitikus, Nyitra és Trencsén vármegyék főispánja (1837–1844), főkincstárnok. (→ 87. jegyzetmező)
- (694) **Mailáth János**, gróf (Muki) (1786–1855): német műveltségű író, konzervatív politikus, Kossuth Lajos Pest vármegyei ellenfele. *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét lefordította Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Kazinczy barátja.
- (640) **Cleymann** (Cleinmann, Kleinmann) **Károly** (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.

- (640) *Pater Stanislaus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hitszónok.
- (640) *Lovasy* Benedek (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy nagyszalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált.
- (640) *Szolgáljon nekünk a' szomszéd! ez vala a' honját szerető Pálffy János Nádor' toistja*: Kazinczy több helyen is feljegyezi gróf *Pálffy János* (1663–1751) országbíró, nádor, a szatmári békét (1711) megkötő császári tábornagy szokásos pohárköszöntőjét. A szomszéd alatt – ezek szerint – a németet kell érteni: „Pálffy ebédnél üle, mikor a' Præfectus megérkezék. Leülteté, 's szokott toistjával: »Szolgáljon minket a' Német!« köszönte rá poharát. – Szolgálja maga magát, az ebadta! mondá a' Præfectus; eleget szolgált engem; mert ha kakálni mentem is, utánam jöve.” (Kazinczy autográf kézirata: MTAKK K 633/IV, [*Az én Pandectám, IV*], 216b–217a; és vö. MTAKK K 633/VI, [*Az én Pandectám, VI*], 163ab; MTAKK K 620, 81b.)
- (641) *Kartigám: Mészáros Ignác* (1721–1800) Menander után fordított műve. (→ 11. jegyzetmező)
- (539), (641), (695) *Eggynél több Olvasója, 's nem egyedül szerelemben epedező/olvadozó ifjacska-ink 's leánykaink, Phraseologiákat dolgozának belőle / ...és nem csak szerelemben epedezők, pphraseologiákat csinálnak belőle*: a Kazinczy-levelezésből ismert, hogy Dayka Gábor is készített nyelvi és stilisztikai kijegyzéseket, az ő jegyzeteit ma a Sárospataki Református Kollégiumban őrzik (Kt. 1130, 88). A jegyzetelő olvasóra a *Bácsmegey* 2. kiadásának zárólevelében, a *Toldalékban* is utal Kazinczy. *Phraseologia* (gör.): szólas- és kifejezésgyűjtemény.
- (539), (641) *Ráday Gedeon, II.*, gróf (1745–1801): fordító, a királyi tábla bírása (1785-től), koronaőr (1798-tól). Ráday Gedeon (I.) fia. (→ 26. jegyzetmező)
- (695) *Rádayné*: gróf Ráday Gedeonné (II.) Fáy Zsuzsanna (1749–1816).
- (539), (641), (695) *Herczeg Batthyáni Lajos pedig levélben köszöné/köszönte meg*: herceg *Batthyány Lajos* (1753–1806), Vas vármegye adminisztrátora és főispánja (1781–1784, 1790–1806). Batthyány említett latin levele: *KazLev*, 2/338, Batthyány Lajos – Kazinczynak, Buda, 1790. okt. 18.
- (641) *Himfy is kedvellette*: Kisfaludy Sándor (1772–1844) írói neve a Himfy. (→ 65. jegyzetmező)
- (695) *Ótományi Szabó László*: Szentjóni Szabó László (l. fentebb: *Szent-Jóni*).
- (539), (641), (695) *már tűzre vala kárboztatva [...] Bacsnányi ítélte reá / Batsányi azt tanácslá [...] égessem el*: „Midőn Bácsmegeyemet már nyomtaták, Bacsnányit kértem hogy útam alatt vigye a' Correcturát. A' mint haza jövék, kére, váltsam magamhoz a' kész íveket 's égessem-el. A' munka nevétségessé teszen, egy hős nemzethez nem illik ez az asszonyi szerelmes nyavalygás.” (*KazLev*, 20/4812, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1827. júl. 24.)
- (539), (641), (695) *későbbi dolgozám' sorába egyedül azért vezém-jel... / Én másod ízben csak azért adám ki... / adjam ki újra...:* az 1814-es második, átírt kiadás újrakanonizációs és pénzügyi motivációiról l. HÁSZ-FEHÉR 2000.
- (695) *ügy kíváná Ráday*: Kazinczy az 1792-ben elhunyt gróf id. Ráday Gedeonra (→ 12. jegyzetmező) hivatkozik: „Bácsmegeyei 1789. midőn először kijött, nagy bruit-et csinált 's akkor engem a' Publicum igen szép *Irónak* tartá; most kaczag. Én pedig akkori írásomért pirúlok. A' Toldalékot az öreg Ráday emlékezete íratá velem. Ő kért hogy ha ismét kiadom, mentsem ki a' leányt.” (*KazLev*, 12/2740, Kazinczy – Sárközy Istvánnak, Széphalom, 1814. szept. 21.)
- (539), (641) *A' könyv' szerencsését az csinálhatá, hogy a' történetet honunk' földére transplantáltam / ...nem hagytam meg anyaföldén*: Kazinczy az átdolgozás élt írt *Jelentésében* fejtette ki elveit: „De reményelem, hogy azt a kedvetlenséget, melyet az idegen szók megtartása által némely olvasóimnak okozok, helyrehozom azzal, hogy a történetet hazánk vidékeire szállítottam, s szeméyleimnek, magyar hangzású neveket adok. Én ugyan szánakozva tekintek azokra a gyengékre, mint akármely cosmopolita, akik sem magunkat, sem másokat igazán nem esmérvén kevélyebben tekintenek a külföldiekre, mint valaha a görög, az emberiség legfőbb remekje, a barbarusokra tekintett: de nem tagadhatom mégis, hogy boldogságomat lelem abban a gondolatban, hogy nevem hangzása kétségbevehetetlen tanú nemzeti eredetem felől.” (KAZINCZY, *Bácsmegeyének*, 1789.)

- (539), (641) *a' széptársaságok' saját, de idegen szavaikat bátor voltam magyarban is elmondani / némelly kedves és érzékeny 's poetai képű szóllásokat hoztam be a' nyelvbe:* „Ebben nem a történetet-költő, hanem maga Bácsmegyey szóll, mégpedig levelekben és barátjaihoz, kik oly szerencsés nevelést nyervén mint ő maga, barátjoknak idegen ugyan, de a nagyvilágban mindenek előtt esmeretes szavait értették. Ezeknek megtartása kedves negligéet át románomnak, s szinté elhitheti az olvasót, hogy levelei nem valamely belletristának, hanem magának a megvetett Szerelem gyötrelmei közt fetrengő Bácsmegyeynek tollából folytak. – Igaz, hogy még most kevés olvasóim értik azokat magyarázat nélkül: de kedvekért a munka lapjait perpetua nótákkal bémocskolni, vagy, ami még böl dogtalanabb gondolat lett volna, szófaragásra vetemedni nem akartam. Engemet erre a különösségre nyelvünknek tagadhatatlan készületlenségén, s következőképpen szűk voltán felyül, a legvirágzóbb Nemzetek példái bátorítanak.” (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek*, 1789.)
- (539), (641) *A' második kiadás' végében egy levelem áll, melly heroinám at hypochondriás/zavart fejű szeretője' vádjaiából kifejtsé:* Kazinczy az 1814-es szöveg utolsó levelére, a „Toldalék”-ra utal, amelyet Szalé írt Jülie-hez a bártfai fürdőben (KAZINCZY, *Bácsmegyeynek*, 1814). *Heroina* (lat.): hősnő. *Hypochondriás* (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységben szenvedő személy.
- (521), (693) *Ráday Pál, II.* (1768–1827): az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval együtt megalakította 1790. szept. 21-én a Magyar Színjászó Társaságot és Kazinczy Hamlet-fordításának budai előadására jutalmat tűzött ki, de nem kaptak engedélyt az előadások megtartására. Tagja volt a Pest vármegyei játékszíni bizottmányának, 1807-ben pályázott (sikertelenül) Pest és Buda magyar és német színházainak bérlésére, 1815 és 1818 között a Pesti Német Színházat bérelte. Vállalkozásainak sikertelensége hozzájárult a család anyagi hanyatlásához. (KERÉNYI 2002, 161–162.) Kazinczy hozzá írt epistolája: *Gróf Ráday Pálhoz* (1809). *Gróf Ráday Gedeon (I.)* (1713–1792) (→ 12. jegyzetmező) unokája. Ráday Gedeon (II.) fia. Gyermekai: László, Gedeon (IV.), Anna (Nina), Erzsébet.
- (521) *Moor Náni* (Anna; Rehák Józsefné 1793-tól) (1773–1842): színésznő, az első magyar színtársulat vezető színésznője (1790–1796).
- (521) *Rehák József* (1766–1854): ügyvéd, színházi szervező, mecénás. Az első magyar színtársulat kasszatisztje (1794–1796), 1807-től a Wesselényi-féle (kolozsvári) színtársulat megbízott irányítója. Moor Náni férje.

54. jegyzetmező: 1790.

12. Gróf Ráday Gedeon, az Első... (34)
47. Diétai Dolgok, Kazinczy András (91–92)
48. Gróf Majláth József Excellentziánál visitám 1790. (92)
71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (174–175)
79. Engem illetők (320, 321–322)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (520–521, 522)
90. [Pályám emlékezete III.] (629–632)

1790. máj. 20–31-én Kazinczy Pesten és Budán tartózkodott, máj. 20-án vagy 22-én az abaúji bandérium tagjaként őrt állt a korona előtt. Jún. 3-tól Kazinczy ismét Kassán volt. Jún. 27-én Alsóregmecre költözött: „véégképen elhagyom Kassát.” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 30b). Kazinczy szept. 17-től Pesten, de okt. 12-én már Kassán volt: okt. 12. „ma látom Tht [Radvánszky Teréziát – O. L.] először mint özvegyet” (uott, 48b).

Háttér – 1790.

Jan. 28-án II. József visszavonta a Magyarországot illető rendeleteit (kivételt csak a türelmi, az alsópapság jövedelmét szabályozó és a jobbágyrendelet egyes részei jelentettek) és hazaküldte Bécsből a Szent Koronát. Febr. 20-án Bécsben meghalt II. József. Febr. 21-én Budán ünnepélyesen

fogadták a hazaszállított koronát (az uralkodó halálhírét az ünnepség miatt csak másnap hirdették ki). **Februárban** báró Orczy László vezetésével megalakultak a vármegyék koronaőrző *bandériumai*. **Márc. 14-én** (a későbbi) II. Lipót kinyilvánította igényét a trónra és ígéretet tett a rendi alkotmány tiszteletben tartására. **Márc. 21-én** II. Lipót feloszlatta II. József titkosrendőrségét. **Márciusban** Ócsai Balogh Péter új alkotmánytervezetet adott közre; a vármegyék eltörölték II. József intézkedéseit. **Ápr. 20-ától** a helytartótanács ügyintézésének a nyelve újra a latin lett. **Áprilisban** a vármegyék magyar tiszteket követeltek a magyar ezredekbe. **Jún. 10-én** összeült az 1790/91-es országgyűlés Budán (berekesztették 1791. márc. 13-án): a tiszai követek a protestánsok teljes egyenjogúsítását, a magyar nyelv hivatalossá tételét és Magyarország nagyobb önállóságát követelték; a vármegyék többsége a nemesi kiváltságok és az ország függetlenségének biztosításához kívánta kötni II. Lipót megkoronázását; az országgyűlésen bevezették a magyar nyelvet az alsótáblán. **Júliusban** II. Lipót egy lehetséges magyar–porosz szövetségnek gátat vetve békét kötött a porosz királlyal, a poroszok ellen felvonult császári ezredek Pest-Buda környékére csoportosította át és büntetéssel fenyegette meg a radikális magyar vármegyéket. **Augusztusban** az országgyűlés tiltakozott a Graeven-huszárezred magyar tisztjei (köztük gróf Festetics György és Laczkovics János) elleni vizsgálat miatt. II. Lipót visszautasította az országgyűlés új koronázási hitlevéltervezetét és vizsgálatot indított a poroszokkal kapcsolatot keresők ellen. **Szept. 30-án** II. Lipótot Frankfurtban német-római császárrá koronázták. **Nov. 5-én** a trónörökös (a későbbi I. Ferenc) vezette bécsi udvari konferencia javasolta a Magyar és az Erdélyi Udvari Kancellária, a helytartótanács és a Magyar Kancellária szétválasztását, az országgyűlés feloszlását és a bandériumok szervezőinek megbüntetését. **Nov. 7-én** II. Lipót a protestánsok számára kedvező döntést hozott vallásügyben (az országgyűlés a katolikus–protestáns ellentétek miatt nem tudott megegyezni vallási kérdésekben, ezért bízta a leendő uralkodóra a döntést.) Az országgyűlés **nov. 11-től** Pozsonyban ülésezett és II. Lipót fiát, Sándor Lipót főherceget **nov. 12-én** nádorrá választotta, majd **nov. 15-én** II. Lipótot magyar királlyá koronázták. A király ezután feloszlatta a vármegyék bandériumait. **Dec. 4-én** újra életbe lépett Mária Terézia 1767-es úrbéri rendelete és visszaállt az úriszék intézménye.

Az év folyamán több fontos írás, politikai röpirat jelent meg Hajnóczy József, Koppi Károly, Berzeviczy Gergely, Martinovics Ignác, Friedrich Trenck tollából, amelyekre az udvar Alois Hoffmann pesti osztrák egyetemi tanárral íratott válaszokat. **Áprilisban** Révai Miklós kiadta Bessenyei György *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* c. röpiratát. **Nyáron** Decsy Sámuel a *Pannóniai Féniksz, avagy a hamvából feltámadott magyar nyelv* c. munkájában a magyar nyelvért, a sajtószabadságért és egy leendő magyar tudóstársaságért emelt szót. **Összel** megjelent Báróczi Sándor *Védelmettetett magyar nyelv* c. munkája és Révai Miklós egy magyar tudós társaság felállítását javasolta. **Decemberben** Gvadányi József kiadta *Egy falusi nótáriusnak budai utazása* c. verses elbeszélését és Kis János ifjúsági önképzőkört alakított (Soproni Lyceumi Magyar Társaság).

II. Lipót (Leopold; Habsburg) (1747–1792): a toszkánai nagyhercegség uralkodója (1765–1790), német-római császár és magyar király (1790–1792). Kazinczy tudomása szerint szabadkőműves, ez Benda Kálmán szerint nem bizonyítható (BENDA 1957/III, 359). Mária Terézia és Lotaringiai Ferenc fia, II. József öccse, I. (II.) Ferenc király (császár), Sándor Lipót nádor és József nádora apja. Felesége 1769-től Mária Lujza, III. Károly spanyol király lánya, aki csak néhány héttel élte túl.

(174), (321) [1790. jan. 17.] *impossible* (lat.): lehetetlen, képtelen.

(175) [1790. márc. 1.] *Ganganelli*: az utalás talán XIV. Kelemen (1705–1774) pápára vonatkozik, akinek a neve eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli. (→ 27. jegyzetmező)

(520), (629) *Vice-Ispánunk, Consiliárius Fáy Ágoston, bosszasan terjeszte-elő valamely tárgyat*: Kazinczy az Orpheusban közölte Fáy Ágoston 1790. márc. 1-jei beszédét: *Cons. Fáy Ágoston Úr T. N. Abaújvármegye Elsőbb Vice-Ispánja, a' Kassán 1790ben Martiusnak elsőjén öszvegyülekezett Rendekhez tartott Beszéde* (ORPHEUS, 56–59 [Kazinczy kommentárjával]). *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): tanácsos, 1787-től Abaúj vármegye alispánja. (→ 21. jegyzetmező)

(520) *periodus* (rég.): mondat.

- (520), (629) *a' mi lovagszobra' kövén áll: Saluti publicae vixit, non diu, sed totus* (lat.): a Franz Anton von Zauner (1746–1822) bécsi udvari szobrász által készített, a bécsi Josefplatzon látható szobor felirata magyarul: 'az állam üdvének élt, nem sokáig, de teljesen.'
- (520), (629) *Friedrich / Prussziai Friedrich*: II. (Nagy) Frigyes (1712–1786), porosz király (1740–1786).
- (520), (630) *Fekete-Tenger' szomszédjait/szomszédját*: a Török Birodalmat, amely ellen hadat viselt II. József.
- (520), (630) *Petersburg* (ném.): Szentpétervár.
- (321) [1790. márc. 4.] *Sterly* Bonaventura (1763–1838): cseh származású minorita szerzetes, a kassai, majd a nagyváradi nevelőintézet vezetője.
- (520), (630) *A' francia Revolúció hosszas pezsgései után (1789. Június' 14.) kilobbana...: 1789. júl. 14-én volt a Bastille ostroma, a francia forradalom (lat.: *revoluzio*) kezdete. (→ 48. jegyzetmező)*
- (520), (630) *bemisphaerium* (gör.–lat.): félgömb, félteke.
- (630) *Köpcseny* (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (520), (630) *a' ládát*: a magyar koronázási jelvényeket (szent korona, koronázási palást, királyi jogar, országalma, kard, apostoli kereszt, saru) őrző 1608-ban készült láda.
- (520), (630) *Beothy/Beóthy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: (Felsőbüki) Nagy Teréz.
- (520), (630) *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen főbírája. A kollégium önállóságának harcos védelmezője II. József reformjaival szemben, így szembekerült Kazinczy iskolafelügyelői tevékenységével is. 1790-ben Bihar vármegye alispánja és az 1790/91-es országgyűlésen ellenzéki követeként, ahol fellépett a magyar nyelv ügyében. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (520), (630) *Kállay Ferenc* (18. sz.): a család több Ferenc nevű tagja közül vélhetően „az ős magyar arcu V. Ferencz” (NAGYIVÁN).
- (520), (630) *Ubul Vezér/Herceg*: a Kállay család első ismert őse, II. András korában a Galícia elleni hadjáratban (1214–1216) tűnt ki.
- (175), (321) [1790. ápr. 19.] *restaurál B. Orczy László Kassán / Orczy László restaurál Kassán*: Kazinczy egykorú beszámolója a Mindenes Gyűjteményben báró Orczy László Abaúj vármegyei főispán tisztújításáról: KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790.
- (92), (175), (321), (521), (630) *Orczy László*, báró (1750–1807): belső titkos tanácsos, Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), államtanácsos (1805). 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, a nemesi ellenállás egyik vezetője. Az Orczy-kertet Pest városának adományozta. A pozsonyi szabadkőműves páholy tagja. Orczy Lőrinc (I.) fia. Gyermekai nem voltak.
- (521), (630) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok (1763-ig), Abaúj vármegyei főispán. Orczy László és József apja. (→ 21. *jegyzetmező*)
- (521), (630) *Orczy József*, báró (1746–1804): költő, az Orczy-kert létrehozója, Békés (1790–1791) és Zemplén (1792–1797; felfüggesztve) vármegyei főispánja. A pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy tagja, budai Hallgatóság vezetője. Orczy Lőrinc (I.) fia. Négy fia és két lánya volt.
- (521), (631) *haczuca* (rég.): rövid felsőkabát.
- (521), (631) *libernyák*: libéria, díszes inasruha (?).
- (521), (631) *kreppin* (ném.): fodros, ill. hullámos fonal vagy szövet.
- (631) *paszománt* (rég.): ruházatot díszítő zsinór.
- (521), (631) *Kassáról ment a' kalpagrojt és a' mentekőtő, 's postán / Kassáról méne a' kalpagrojt és mentekőtő, 's nem postaszekeren, hanem hogy négy nap alatt már vehessék, a' leveleket hordó postán*: a postai szállítás idejében is különbség volt a társzeker és levélposta, vagyis a lassabb poggyász- és a gyorsabb levélzállítás között. (KAMODY 1989, 49.)
- (631) *Therézia és József*: Mária Terézia és II. József.
- (631) *bokkancs* (rég.): bakancs. Erdélyben a 17. sz.-ban nemesi viselet, a 18. sz.-ban a magyar gyalogság lábbelije. A csizmaéhoz képest kevésbé számított magyaros viseletnek.
- (521), (631) *Zrínyi-kucsma / Zrínyi' kucsmája* (rég.): magyaros fejfedő.
- (631) *lipánt*: hajviselet (?).

- (631) *gillet*, *Weste* (fr., ném.): mellény.
- (631) *Még akkor nem éneklé nekik a' bon' halhatatlan fija ezt: „Utállak én férfiasszony”*: Kisfaludy Sándor *Boldog szerelem* c. ciklusának a 139. dala kezdődik így: „Gyűlöllek én, asszony-férfi, / Ki kiléptél rendedből / S téged, férfi-asszony, a ki / Kicsaptál lágy nemedből” (*Himfi szerelmei*, Buda, 1807).
- (175), (321), (521), (631) [1790. máj. 22.] *első strázsán / strázsán / első órát*: az abaúji bandérium tagjaként állt őrt Kazinczy a korona előtt; e szövegek szerint 22-én, a *Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán* szerint 20-án. (→ 56. jegyzetmező)
- (321), (521), (631) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. Kazinczy e kapcsolat (szerelmi háromszög) emlékére ajánlotta a *Sztella* c. Goethe-dráma fordítását barátjának: [*A Jenny barátjának és az enyémmnek*]. *Bárczay Ferenc (I.)* (1726–1801) és *Dessewffy Kata* (?–1791) fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (171), (521), (631) [1790. máj.] *Hamlet / Hamlet-előbeszéd / Hamletem' Előbeszéde*: ebben az évben Kassán megjelent Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete, amelyhez az említett előbeszédet írta: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (A Kazinczy-fordításról: → 53. jegyzetmező; az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolatáról: → 61. jegyzetmező.)
- (171) *Orpheus*: Kazinczy folyóirata. (→ 47. jegyzetmező)
- (171) *Jesuiták épülete*: a jezuita kollégium épülete a budai Várban – helytartótanács épülete mellett – volt, II. József ide költöztette a septemviratust és a királyi táblát (az Úri és az Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja).
- (175), (321) [1790. máj. 24.] *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (521), (631) *theátrumba*: vagy a budai Várszínházba (a volt karmelita kolostor), vagy a pesti Rondellába (a régi városfal egyik bástyatornya).
- (175), (322), (521), (631) [1790. máj. 26.] *Beleznay Miklósné, Bárány Podmaniczky Anna-Mária* (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt (→ 12. jegyzetmező)
- (322) *Barkó*: Vincenz Freiherr von Barco (1719–1797), osztrák tábornagy, a titkosrendőrség főparancsnoka, Magyarország katonai főparancsnoka.
- (175), (322), (521), (631) *Ebéd Belezsnainénál / ebéd Belezsnaynénál. Ott Barkó / Ajtaja nyitva volt minden idegennek...: az Engem illetők utalása Barcóra* („ebéd Belezsnaynénál. Ott Barkó”) ellentmondáshoz vezet. A *Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán* c. feljegyzés szerint ugyanis egy Belezsnaynál elköltött ebéden Kazinczy provokálta a titkosrendőrség főnökét, majd azt a megjegyzést tette, hogy már úgyis „rég olta szem alatt” van a Hamlet-előbeszéd miatt. De ez a jelenet ebben a szövegben az 1792-es évhez kapcsolódik. Ha az összeütközés, mint az *Engem illetők*ből következne, 1790-ben történt volna, akkor Kazinczy nem hivatkozhatott volna az alig pár nappal korábban megfogalmazott előbeszédre. (→ 56. jegyzetmező)
- (521), (632) *Nehanyan az Olvasó-Kabinetbe menénk-el*: Johann Gleixner 1787-ben nyitotta meg a pesti olvasókabinetet, azaz egy könyvtárként és olvasóteremként működő szalont, amely főleg a felvilágosodás műveit tette olcsón – 1 krajcárért – hozzáférhetővé. Gleixner ellen 1791-ben eljárás indult tiltott könyvek forgalmazása miatt. Az első hazai olvasókabinetet Trattner János Tamás Pozsonyban 1781–1782-ben működtette. 1799-ben az összes hazai kölcsönkönyvtárat betiltották, és csak 1811-től – ellenőrzött körülmények között – indulhattak újra. (KÓKAY 2000b.)
- (521), (632) *Koppi* Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (521), (632) *Kreil* Antal (?–1833): bajor származású filozófianár a pesti egyetemen (1784–1795). 1787-től a pesti Nagyszívűséghez szabadkőműves páholy főmestere, 1790-ben a kanti filozófia tanítása miatt eljárást indítottak ellene. A Martinovics-mozgalommal való kapcsolatai miatt kényszernyugdíjazták és kitiltották Pest-Budáról.

- (521), (632) **Csáky Antal**, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaőrök kapitánya volt.
- (632) **Radvánszky Ferenc** (1734–1810): őrnagy, Borsod vármegyei ülnök, a miskolci evangélikus egyházközség alapítója, a tisztai evangélikus egyházkerület felügyelője (1793–1794). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. (→ 29. jegyzetmező)
- (632) **csiszár** (rég.): kardkovács.
- (175), (322) [1790. máj. 27.] **Végh Péter** (1720 k.–1802): koronaügyész (1762–1765), személynök (1779–1789), Baranya vármegyei főispán (1782–1802), tárnokmester (1789–1795), országbíró (1795–1802).
- (175), (322) [1790. jún. 23.] **Kállay Lászlóné** (báró Reviczky Anna) (?–1790): Kállay László Heves vármegyei alispán felesége, Kállay Mimi anyja. Testvére: báró Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd herceg **Hobenlobe Károlyné**) (1753–?). (→ 37. jegyzetmező)
- (175) [1790. jún. 27.] **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (34) **Eggy estve 1790ben...**: Kazinczy id. gróf Ráday Gedeonnál tett látogatásának pontos ideje nem ismert. (Rádayról: → 12. jegyzetmező.)
- (34) **a' Váci útszán lévő háznál**: Ráday pesti háza (ma is Váci utca a Belvárosban).
- (34) **Grátzia-alakú**: bájós (a báj és kellem három istennőjének közös nevéből).
- (34) **Fessler Ignác Aurél** (1756–1839), történetíró, egyetemi tanár, evangélikus püspök említett művei: *Marc. Aurel.* (I–IV.; Breslau, 1790–92); *Aristides und Themistocles. Vom Verfasser des Marc. Aurels.* (I–II.; Berlin, 1792). (→ 52. jegyzetmező)
- (34) **menyének**: gróf Ráday Gedeon (II.) felesége: **Fáy Zsuzsanna** (1749–1816).
- (34) **Faustina**, Annia (?–175): római császárné. Antonius Pius császár és Annia Galeria Faustina lánya, Marcus Aurelius császár felesége (és így Fessler művének egyik alakja).
- (34) **Spielenberg Pál**: ügyvéd, a budai latin Ephemerides Budenses c. hetilap szerkesztője (1790–1793), a magyar színészet támogatója.
- (34) **Dancs**: (a Ráday család titkáráról további adatokat nem találtunk.)
- (34) **betven hét esztendőös ember érez Anákreoni módon**: utalás Anacreon (i. e. 572 k.–487 k.) görög költő idős korában írt szerelmes verseire.
- (34) **Virgiliusi szűzességű**: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21) római költő a hagyomány szerint érzékeny, félnék és tiszta jellemű volt, ezért a nápolyiak szűziesnek nevezték.
- (91) **Kazinczy András, II.** (1738–1804): Kazinczy nagybátyja, Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796). (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (91) **Szirmay Antal, I.** (1747–1812): történetíró, levéltáros. 1787-től királyi udvari tanácsos és az eperjesi kerületi tábla elnöke (*lat.: distr[ictuális] tábla praesese*). Zemplén vármegye országgyűlési követe (1790/91 és 1796). „De sértegető élczei és elve (mindég az erősbekkel tartás) utóbb közönséges gyűlölségbe sodorták és 1797. octob. 27-én az eperjesi táblától is el kellett válnia” (NAGYIVÁN). (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (91) **repraesentál** (lat.): képvisel.
- (91) **principium** (lat.): (alap)elv.
- (91) **servare cum fortioribus!** (lat.): 'örkődni a bátrabbakkal!'
- (91) **clérus** (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (92) **Pálffy Károly**, gróf, majd herceg (1735–1816): Zemplén vármegyei főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (92) **Sándor Leopold** (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (1790–1795). A királyné tiszteletére rendezett tűzijáték előkészületei közben baleset érte, és az ekkor elszenvedett sérüléseiben halt meg. II. Lipót fia.
- (92) **Batthyány József** György, gróf (1738–1806): Nógrád vármegyei főispán (1771–1785 és 1790–1806). A főispáni székéből 1785-ben II. József mozdította el, majd az uralkodó halála után a vármegye tiltakozása ellenére foglalta el újra a hivatalát a magyarul nem tudó, protestánsokat üldöző főispán. Batthyány Vince apja.

- (92) *personnage* (fr.): személy, egyén.
- (92) *B., még vakabb lévén belső mint külső szemekre:* a főispán valóban rövidlátó volt, gúnyneve a latin 'oculi', azaz 'szemek' volt, ami egyúttal a nagybőjt harmadik vasárnapjának a nevéként buzgó katolikusságára is utal. (Vö. KazLev, 15/3538, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1818. jan. 10.)
- (92) *a' Korona' örököse Batthyánit jó ideig Apostolus Kazinczianusnak hívta:* a [*Pályám emlékezete VI.*] szerint Kazinczy Andrást nevezte el Batthyány apostolának I. Ferenc. (Vö. még: KazLev, 6/1348, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1808. szept. 5.) (→ 18. jegyzetmező)
- (92) *Majláth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa (*lat.: decemvir; commissarius*) (1785–1786), alkancellár (1787–1791), főkamrás (1789–1795), Borsod vármegye főispánja (1787–1809). Melczer Lászlóné gróf Mailáth Mária apja. (Róla és a tíz királyi kerületről: → 32. jegyzetmező.)
- (92) *provincia* (lat.): tartomány, területi egység.
- (92) *formaliter* (lat.): a szabályoknak megfelelően.
- (92) *Melczer László* (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országgyűlési követe (1790–1792), ítélmester (*gör.–lat.: protonotarius*), szeptemvir. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt, de kilépett. Melczer Margit (Puky Lászlóné) testvére, Melczer Mária (Farkasné) apja. Felesége: gróf *Mailáth Mária*, a Pesti Jóltevő Asszonyi Egyesület tagja, gróf Mailáth József lánya.
- (92) *1773ban eltörölt Jézusiták:* a jezsuita rendet 1773. júl. 21-én oszlatta fel a pápa, a pápai bullát a Habsburg Birodalomban szept. 21-én hirdették ki.
- (92) *Swietenianus-Pászthoryanus, az az Anti-Jesuita vagyok:* a felosztatott jezsuita rend magyarországi vagyonából Mária Terézia tanulmányi alapot hozott létre; ez volt az oktatási reform, a *Ratio Educationis* anyagi háttere. A reformot végrehajtó oktatásügyi miniszter báró Gottfried van Swieten (1739–1803), a magyarországi iskolai ügyek referense *Pászthory Sándor* (1749–1798) volt. (Az iskolaügyről és Swietenről: → 33. jegyzetmező; Pászthoryról: → 38. jegyzetmező.)
- (92) *contenansz* (fr.): lélekjelenlét, önuralom.
- (92) *Azolta elég okaim voltak emlékezni erre az igen különös vizitre:* Kazinczy bizonyára a Martinovics-perre utal, az *Eggy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán* c. feljegyzésében is vádolja a jezsuitákat.
- (175), (320), (321) [1790. okt. 12.] *Therézt először özvegyen / először az özvegyet / Ma először mint Özvegyet:* Radvánszky Terézia férje, Szerencsy József 1790 k. halt meg. *Radvánszky Terézia* (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (175), (322) [1790. okt. 16.] *Ruszka* (Abauj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, *Kraynik Józsefné* Kazinczy Klárának lakhelye. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (522) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. Szabolcs vármegye alispánja (1786–1790) és országgyűlési követe az 1790-es években: ekkor a nemesi reformtörekvések egyik vezetője. (→ 15. jegyzetmező)
- (522) *Ille regit dictis animos, et pectora mulcet* (lat.): idézet Vergilius *Aeneis*éből (I, 153): „az pedig oltja hevük, szívüket szelidíti szavával”, és utalás Kazinczy saját, az *Impromptü a' Habtsilapítóra. Benn, az Ország' Házában, 1790* c. versére, amellyel Vay József országgyűlési szereplése előtt tiszteltgett.
- (522) *gorduszi göcs:* gordiuszi csomó, megoldhatatlannak tűnő feladat.

55. jegyzetmező: 1791.

16. Feldolgozni valók (44)
 51. Dán nyelv' hangzása (94)
 71. Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt... (171)
 72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (175–176)
 79. Engem illetők (322)
 88. Pályám' Emlékezete [I.] (522–525, 525–528)
 90. [Pályám emlékezete III.] (632–639)
 92. [Pályám emlékezete V.] (693)

1791. ápr. 1-jén kelt rendeletével a helytartótanács elbocsátotta a közös iskolák protestáns főigazgatóit és felügyelőit, így Kazinczyt is, aki ápr. 10-én vagy 11-én vette kézhez a felmondást. 1791. máj. 7-én Kazinczy Bécsbe indult, ahol máj. 12. (?) és júl. 15., ill. aug. 7. és 28. között tartózkodott. 1791. júl. 26-án: „Virág Benedeket ma látom először Székesfehérvárat” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 35b). A bécsi utazás célja egy új hivatal elnyerése volt. Aug. 15-i meghallgatáson (*lat.: audientia; audiencia*) nyújtotta be a trónörökösnek (a későbbi I. Ferenc királynak) esedezését, azaz álláskérélmét Kazinczy. Szept. 3-án: „Radvánba érek” (uott, 42a). Szept. 10-én Kazinczy hazaérkezett bécsi útjáról Széphalomra, ahol ekkor épült a háza (az alapkövét májusban rakták le). (Az iskolaügyről: → 33. jegyzetmező; Széphalomról: → 64. jegyzetmező.)

Háttér – 1791.

Január-februárban a II. Lipót király az országgyűlés tiltakozása ellenére különválasztotta a helytartótanácsot és a Magyar Udvari Kamarát, ill. a Magyar és az Erdélyi Udvari Kancelláriát (gróf Teleki Sámuel lett az erdélyi kancellár, az új Illír Udvari Kancellária vezetője gróf Balassa Ferenc). Márciusban a király szentesítette az 1791-es törvényeket és 13-án berekesztette az országgyűlést; megtiltotta a vármegyék egymás közti politikai levelezését. Ugyancsak májusban Hajnóczy *De comitiis regni Hungariae* címen tanulmányt írt. Ápr. 19-én kinevezte a király a katalizált Vályi Andrást, a korábban Kazinczy alá beosztott iskolalátogatót, a pesti egyetem első magyartanárává. Jún. 20-án XVI. Lajos francia király megszökött Párizsból, de letartóztatták. Júl. 20-án Martinovics Ignácot beszervezte a bécsi titkosszolgálat vezetője, Gotthardi Ferenc: Martinovics az exjezsuitákról, a szabadkőművesekről és a demokratákról adott túlzó jelentéseket, és II. Lipót udvari kémikusa lett. Júl. 25-én Habsburg–porosz szövetség jött létre a francia forradalmi események hatására. Aug. 4-én II. Lipót nevében gróf Eszterházy Ferenc és báró Heribert Rathkeal békét kötött a bulgáriai Szisztovóban III. Szelim török szultánnal: a háborúban elvesztett területekről lemondott a Habsburg Birodalom és Belgrád is visszakерült a törökökhöz. Aug. 27-én II. Lipót és II. Frigyes Vilmos porosz király közös nyilatkozatban szólította fel Európa uralkodóit a francia király védelmére. 1791. szept. 14-én életbe lépett a francia forradalmi alkotmány. 1791. szept.–okt.-ben ülésezett a pesti evangélikus és a budai református zsinat. Kazinczy munkái: → 53. jegyzetmező.

(175), (322) [1791. febr.] *Minnyim, legelső rózsájától*: Kazinczy jambikus-rímes verse több változatban és cím alatt maradt fent, Gergye László a vers *Zellibez* című változatát közli, és megállapítja, hogy „A vers címetzettjét, a hol Czenczinek, hol Blidlinek, hol Zellinek nevezett kedvest eddig teljes bizonyossággal senkivel sem tudta azonosítani az irodalomtörténet.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 47, a jegyzetek: 229–231. Vö. még: SZAUDER 1961, 96.)

(522), (632) *Leopold engede a' kéréseknek... / Leopold ostromoltattott...: „II. Leopold engedet [!] a' Papság' kívánságának, 's 1791ben April. első napján B. Prónay Gábort és engemet hivatalainkból elmozdított azt adván okúl, hogy nem akarhatja, hogy Catholicus Oskolák Protestáns Tiszttól igazgattassanak. Igaz oka az volt, hogy én Protestans létemre az Egri Kánonokok Praebendájokból vontam esztendőnként ezer ötszáz Rftot. Haza mentem 's feltettem magamban, hogy soha többé nem szolgállok, noha az illendő applicatió az elmozdító Parancsolatban megígérve volt.”* (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)

- (522) *institutum* (lat.): intézmény.
- (171), (175) [1791. ápr. 1.] *Locumten[entiale] Consil[ium] Intimátuma / L[ocum]t[ententia]le Intimatum* (lat.): a helytartótanács belső, hivatalok közötti közlése, átírata.
- (522), (632) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)
- (522), (632) *Vay István* (?–1800): a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), Szabolcs vármegyei helyettes alispán (1778–1786) és országgyűlési követ (1790/91), a pécsi iskolai kerület főigazgatója Teleki József (I.) után (1788–1791), királyi tanácsos. Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (522), (632) *Török Lajos*, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. Felesége: *Rogendorff Aloysia* (1754–1817). Gyermekai: József (III.), *Sophie* (1780–1842; Kazinczy későbbi felesége), *Marie Susie* (1783–?). (A sógornőről, a Rogendorff kisasszonyokról további adatokat nem találtunk.) (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (322) [1791. ápr. 11.] *resignál* (lat.): lemond.
- (522), (632) *bét testvér' testvére*: (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (176), (522), (633) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (522), (633) *András*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (522), (633) *Pásztbory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiumei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)
- (175), (322) [1791. máj. 10.] *ebéden a' Püspöknél*: gróf Eszterházy Károly (1725–1799) egri püspök (1761–1799). (→ 49. jegyzetmező)
- (175), (322) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Az 1790/91-es országgyűlés reformpárti politikusa, a tanulmányi bizottság tagja. (→ 23. jegyzetmező)
- (175), (322) *Kály* (Heves vm.): Kál.
- (523) *P-*: Párniczky Mihály.
- (633) *Párniczky Mihály* (?–1834): kamarai titkár, királyi tanácsos. Kazinczy sárospataki diáktársa.
- (523), (633) *Vadember*: bécsi fogadó.
- (523) *G-*: Gosztonyi.
- (633) *Gosztonyi*: talán: Gosztonyi János, Pest vármegyei inszurgens ezredes (1809), vezérőrnagy.
- (175), (322), (526), (637) [1791. máj. 21.] *sárgaság* (rég.): betegség, általában májgyulladás.
- (175), (322) [1791. máj.] *Bürgerspital Hof 6. Stiege 18. Etage/étage 3.* (ném.): 'Bürgerspital udvar 6. lépcső 18. emelet 3.' (Bécsi szálláshely.)
- (175), (322) *Wachtlerné*: (Kazinczy bécsi szállásadójáról további adatokat nem találtunk.)
- (523), (633) *Házi-asszonyom / Házi-asszonyunk [...] W-né*: Wachtlerné.
- (175) [1791. máj.] *ispotály* (rég.): kórház.
- (523), (633) *Herr von* (ném.): uram, úr (megszólítás; a 'von' nemességre utaló előnév).
- (523), (634) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).
- (523), (634) *Salesiánák' Klastromjok*: a bécsi szalézianus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette gróf Török Lajos nyolc évig (1795-ig) lányait, Kazinczy későbbi feleségét és sógornőjét is.
- (523), (634) *midőn egy szép lány a' Grófné' látogatására jöve... / midőn egy anyyali szépségű leány a' Grófné' látogatására jöve...*: a szép leány Kácsándy Zsuzsanna volt. Erre Kazinczy második lánya, Eugénia születésekor írt levelében így emlékszik: „Nagyságod Bárczáról jött volt be a' városba, megállott Gróf Töröknek előtt, feljött 's azaltal míg Tercsi ülést fogott a' Canapén, maga a' Canapé előtt álló asztalka mellett vett ülést, arczulattal a' nagy templom felé. Én a' Grófné szobájában valék, midőn Nagysád és a' Nénje feljöttek, 's részt vettem a' társaság-

- ban. Nagysád intett, 's én Nagysádnak jobb karjához simúltam. Az a' hét esztendő's kis leány, a' ki fekete tafota nyári Szalupjában láb alatt fetrengett, látta simulásomat, nékem jött, megfogta a' kezemet 's elvont. Und Sie gehören mir zu, weg also von da! Ezek voltak szavai a' legernstebb tónusban minden mosolygás nélkül, melly nála ugy sem volt igen gyakortai. – Fájtt akkor a' megszóllítás 's félre-vonás, 's minna maradt-meg illy elevenen nálam emlékezete. – Melly változás! az a' kis fekete szalupos gyermek nékem épen ma 37. holnapja feleségem. Theréz, a' Nagysád Theréze és az enyém, tanúja boldogságomnak. Ő rendeltetett a' sors által életemnek keserveiért poltolékomm lenni, 's az is minden mértéknélkül. Boldogabb eggyességet én nem ismerek, nem képzelhetek.” (KazLev, 5/1200, Kazinczy – Gr. Gyulay Ferencnének, Széphalom, 1807. dec. 11.)
- (175), (322), (522), (528), (632), (639) [1791. jún.] *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. Apja: *Gerhard van Swieten* (1700–1772), Mária Terézia udvari orvosa. (→ 33. jegyzetmező)
- (175) *Magnum hoc ego duco / Quod placui Tibi, qui turpi secernis honestum.* (lat.): 'Nagy dolog nekem, hogy tetszettem Néked, aki megkülönbözteted a csúfat a nemestől.' (Horatius, *Sermones*, I. 6. 62–63; Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (175), (322), (528), (639) 4. *Csók / Jún ... Swieten megcsokol / oda vannak naplójegyzéseim ezen esztendőre / visszakapott papirosaim közt nem lelhetem fel Naplómnak e' szakra tartozó darbjait:* Kazinczynak a letartóztatásakor át kellett adnia a kéziratait is, és – a jelen szövegek tanúsága szerint – nem kapta vissza az 1791-re vonatkozó naplókat.
- (175), (322) [1791. jún. 23.] *Urnappa:* az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök).
- (171), (175), (322), (633) *A' Császár Pízában múltat / Leopold Császár Pízában volt / Leopold Pízában múltatott:* II. Lipót a francia királyi család – a francia királyné a húga, Mária Antónia volt – érdekében 1791. júl. 6-án Padovából kiáltványt intézett Európa uralkodóihoz.
- (171), (175) [1791. jún.–aug.] *siet Prágai koronáztíójára / Prágai koron[ázás] miatt oda sietvén:* II. Lipótot 1791. szept. 6-án koronázták Prágában cseh királlyá.
- (175) [1791. jún. 23.] *Császárné:* II. Lipót felesége Mária Lujza, III. Károly spanyol király lánya (1769-től).
- (175) *Laxenburgban:* Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (175), (322) *processio* (lat.): katolikus körmenet.
- (175) *Ferenc és József Kir. Herczegek:* II. Lipót fiai: a későbbi I. (II.) Ferenc király és öccse, József (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).
- (175), (322), (526), (637) *Bárczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, testőr. 1760-tól volt a bécsi testőrség tagja, 1806-ban ezredesként vonult nyugalomba. (→ 71. jegyzetmező)
- (175), (322) *Migazzi* Kristóf (Christoph Anton Migazzit), gróf (1714–1803): magyar honpolgárságot nyert osztrák bíboros, váci püspök, 1761-től bécsi hercegérsek. (→ 51. jegyzetmező)
- (524), (634) *Friedrich:* (a *Situációk* írójáról további adatokat nem találtunk.)
- (94), (175), (322), (524), (634), (693) *Stunder*, Johann Jakob (Jean-Jacques, Jean Jaques [!]) (1760–1811): dán oltárkép- és portréfestő. Kazinczy révén érkezett Bécsből Magyarországra. Kazinczyról 1791-ben és 1797-ben (vagy 1801-ben?) is készített portrét. Az első kép a [*Pályám emlékezete*]-i szerint nem maradt fenn: „Oda a' kép, 's most egyedül mását bírom a' fejnek.” Az utóbbi festmény ma Széphalmon, a Kazinczy Mauzóleumban látható. Kazinczy által említett Versegghyról készült portréja Thewrewk József gyűjteményében, a *Magyar Pantheon*ban jelent meg (1827). Virág Benedekről (metszette Neidl) és Úza Párlól is festményt készített 1803-ban.
- (524), (634) *musculatura* (lat.): izomzat.
- (524), (635) *zsilé / gillet* (fr.): mellény.
- (524), (635) *drapperia* (fr.): redőlke rendezett kelme, öltözet.
- (524), (635) *a' postamente a' maga kettős keresztneve' patrónusát tevő-fel / a' postamente kettős nevének patrónusát állítá fel:* Johann Jakob Stunder Jean-Jacques Rousseau mellszobrát festette a talapzatra (lat.: *postament*).
- (94), (635) *Pó rosen szkir zinker aftenen níd fra Olymp...* (dán): „a vers prózai fordítása: Rózsaszín felhőkön hanyatlik az este az Olümposzról, a sápadt Hesperus csillog, és megírissülve int a tavasz éke csöndes örömeivel az ő barátjának.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 875.)

- (94), (635) *Pó, auf* (dán, ném.): -on/-en/-ön; -ra/-re.
- (94), (635) *roszen, rosen* (dán, ném.): rózsza, itt: rózsaszín.
- (94), (635) *Szkir, Wolken* (dán, ném.): felhők.
- (94), (635) *sinkerr, sinket* (dán, ném.): süllyed.
- (94), (635) *Aften, Abend* (dán, ném.): este.
- (94), (635) *afitenen, der Abend* (dán, ném.): az este.
- (94), (635) *níd, herunter* (dán, ném.): le, lefelé.
- (94), (635) *fra, von* (dán, ném.): -ról/-ről.
- (94), (635) *Wór, Waar, frühling* (dán, ném.): tavasz.
- (94), (635) *Ven, freund* (dán, ném.): barát.
- (94), (635) *Gléde, freude* (dán, ném.): öröm.
- (94), (635) *Kerlichez, Liebe* (dán, ném.): szeretet, szerelem, kedves.
- (94), (635) *Küsz, basium* (dán, lat.): csók.
- (94), (635) *Píge Mädchen* (dán, ném.): lány.
- (524), (635) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. Említett eposza: *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800), ebből Kazinczy több éneket is lefordított. (→ 25. jegyzetmező)
- (635) *Blumauer*, Alois (1755–1798): osztrák exjezsuita költő. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja. (→ 36. jegyzetmező)
- (635) *Ratschky*, Joseph Franz (1757–1810): osztrák exjezsuita költő, író. Born Ignác Zur wahren Eintracht nevű szabadkőműves páholyának tagja.
- (636) *Uz*, Johann Peter (1720–1796): német költő. Anakreón-fordításaival és -átdolgozásaival hatott Csokonaira is.
- (524), (636) *Tessedik* Sámuel (1742–1820): szarvasi evangélikus lelkész, pedagógus, mezőgazdasági író, gazdálkodó. 1780-ban alapította az úttörő jelentőségű „Gyakorlati-gazdasági szorgalmatossági” iskoláját parasztfjak és gazdatisztek képzésére (1806-ig működött). Tessedik Ferenc apja.
- (524) *vakráma*: a vászonra készült festmény kép mögötti kerete.
- (524), (636) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). (→ 47. jegyzetmező)
- (525), (634) *H– József: Hajnóczy József* (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Kazinczy barátja. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc mellett, az utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd magyar kamarai tisztviselő lett (1792-től). A II. József rendeleteinek visszavonása után le kellett mondania hivatalairól. Apja *Hajnóczy Sámuel* aszódi evangélikus lelkész volt. (→ 57. jegyzetmező)
- (634) *Forgács Miklós*, gróf (1731 v. 1732–1795): királyi kamarás, belső titkos tanácsos, Nyitra vármegyei főispán (1777–1785, 1791–1795). A nemesi ellenállás egyik meghatározó alakjaként szembeszállt II. Józseffel, mire az uralkodó bolonddá nyilvánította és elmozdította a főispánságból. Utóda Ürményi József lett. 1774–1778 között Hajnóczy Józsefet, 1793 után Batsányi Jánost alkalmazta titkárként.
- (525), (634) *Széchényi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, könyvtáralapító (1802). 1785–1787 között volt a pécsi kerület királyi biztosa (*lat.: commissarius*). (→ 32. jegyzetmező)
- (525), (634) *Diogenesi/cynicus kevélységből*: Diogenész (Diogenes; i. e. 4. sz.), Szinópeban született görög filozófus, a cinikus filozófia képviselőjeként a társadalomkívüli ember eszményének megfogalmazója.
- (525), (636) *Artaria*: Francesco Artaria (1744–1808) és/vagy Carlo Artaria (1747–1808): a híres bécsi térképész, képkereskedő, zenemű- és könyvkiadó cég alapítói (1765).
- (526), (636) *Nürnbergiek*: Albrecht Dürer (1471–1528) nürnbergi születésű festő és tanítványai. Dürer tájfestészetével iskolát teremtett, tanítványai voltak pl. Hans Schäufelein (1480 vagy 1485–1540 k.), Hans Springinklee (1490 vagy 1495–1525 után).

- (526), (636) *Claude Lorrain* (eredetileg: Claude Gellée) (1600–1682): francia tájképfestő. Kötetünkben említett munkái: *Vue d' un moulin près d' Athènes* ('Egy malom látképe Athén közelében'); *Vue d' un temple d' Apollon à Delphi* ('Egy Apollón-templom látképe Delphoiban').
- (526), (636) *Vernét* (Vernet), Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Kötetünkben említett festményei: *Mer calme* ('Szélcsend'), *Tempête* ('Vész'), *Les Baigneuses* ('Fürdőzők'); az ezekről Balechou és Schlicht által készített rézmetszetekből vásárolt Kazinczy. (→ 68. jegyzetmező)
- (526), (636) *Wouwermann* (Wouwermans): holland festőcsalád. Nevezetesebb tagjai: Jan Wouwermans (1629–1666), tájképfestő; Philips Wouwermans (1619–1668), tájkép és zsánerfestő.
- (526), (636) *portefeuille / portefeuille* (fr.): nyaláb, mappa.
- (526), (636) *conto* (ol.): kontó, számla.
- (636) *alakló Academia*: szobrászati főiskola.
- (526), (636) *Görög Demeter* (1760–1833): irodalomszervező, lapszerkesztő, a bécsi magyar kultúra jelentős alakja, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)
- (526), (637) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (526), (637) *Danczkai József* (1727–1812): bécsi magyar testőr. Szabadkőműves.
- (526), (637) *Semsey András* (1754–1814): Ugocsa (1797–1807), majd Abaúj (1807–1814) vármegyei főispán, személynök (1802–1808), államtanácsos (1805), alkancellár (1808), kamaraelnök (1808–1804).
- (526), (637) *Schmutzer*, Jakob Matthias (1733–1811): osztrák festő, rézmetsző, a bécsi rajz- és rézmetsző akadémia igazgatója (1768-tól). Említett műve Theodosius (Theodózius) (346–395) római császárt ábrázolja.
- (637) *később el fogom mondani mint jártam Wutkyval a' Belveder' szobájiban és a' Kitzling' szobránál...*: a *[Pályám emlékezete III.]*-ban található megjegyzés különösen érdekes, hiszen arra utal, hogy Kazinczy folytatni akarta önéletírását. Michael *Wutky* (1739–1823): osztrák történeti és tájképfestő, Leopold *Kitzling* (Kiesling) (1770–1827): bécsi szobrász volt. Kazinczy a francia hadsereg által kifosztott bécsi császári képtárban tett 1812. okt. 17-i látogatására utal. (→ 82. jegyzetmező)
- (526), (637) *glaci / glazi* (fr.): a bécsi városfal előtti térség, a belvárost a külvárosoktól elválasztó, fákkal beültetett sánc.
- (526), (637) *Kaunitz*, Wenzel Anton, herceg (1711–1794): osztrák politikus, államkancellár, külügyminiszter, Mária Terézia és II. József bizalmasa, az uralkodó után a birodalom legbefolyásosabb embere. (A nyelvtanárról és felolvasóról [*lat.: lector*] nem találtunk adatokat.)
- (527) *burgkapu* (ném.): a bécsi Vár (tkp. palota) kapuja.
- (527), (637) *Nussdorf*: osztrák település, ma Bécs része.
- (637) *Windpassing* (Sopron vm.): Vimpác, ma Wimpassing an der Leitha (A).
- (637) *Német-Ujhely*: Bécsújhely, Wiener Neustadt (A). A 12. sz.-i kastélya 1752 óta katonai főiskolaként szolgált.
- (637) *Balkay Pál* (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (637) *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (527), (637) *Griff / Grif*: bécsi fogadó.
- (638) *taxafizetés* (lat., rég.): adófizetés.
- (527), (638) *Bien obligé pour le titre* (fr.): 'hálás vagyok a címért.'
- (527), (638) *Aristipp*: Arisztipposz (i. e. 495 k.–i. e. 356) görög filozófus, a hedonisztikus iskola alapítója, aki szerint a legfőbb jó a gyönyör. (→ 56. jegyzetmező)
- (527), (638) *Cátók*: Marcus Porcius Cato Censorius (az idősebb Cato) (i. e. 234–i. e. 149): római politikus, író, censorként a római erkölcsök védelmezője. Marcus Porcius Cato Uticensis (az ifjabb Cato) (i. e. 95–i. e. 46): puritán köztársasági politikus, sztoikus filozófus, író, szónok, Marcus Porcius Cato Censorius dédunokája.

- (527), (638) *Petronell*: osztrák város a Duna jobb partján.
- (44), (175), (322), (527), (638) [1791. júl. 15.] *Mibály* (Kazinczy székely inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (175) *granadieros* (rég.): gránátos, magas termetűekből válogatott gyalogos katona.
- (175) *fráz* (ném., rég.): rángógörcs, epilepszia (átvitt értelemben: félelem).
- (176), (322) [1791. júl. 26.] *Virág Benedek* (1754–1830): jobbagyszármazású pálos rendi szerzetes, majd a rend 1785-ös feloszlása után világi pap, költő, műfordító, történetíró, tanár. Pesten és Pécsen teológiát és bölcsészetet tanult, 1782-től a székesfehérvári gimnázium tanára volt. 1794-től a Batthyány családnál lett nevelő, majd Budára költözött, ahol haláláig visszavonultan élt. Baróti Szabó és az antik költészet hatására klasszikus versformákban írta műveit, amelyek elsőként a Magyar Múzeumban és az Orpheusban jelentek meg. Kazinczy a költészetét nagyra becsülte, és anyagilag is támogatta, amikor a budai tűzvészben leégett a háza (1810). Említett művei: *Virág Benedek Poetai munkái* (Magyar Minerva, 1799/3, 80, 85); *Lélius, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a barátságáról* (Pest, 1802); *Az üdösb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről* (Pest, 1803); *Magyar századok* (I–II., Buda, 1808, 1816). Kazinczy megrendelésére készítette el Johann Joseph Neidl 1803-ban Stunder festménye és Kininger rajza után Virág Benedek pontozómodorú rézmetszetét.
- (322) *Fejérvár*: Székesfehérvár.
- (176), (322) [1791. júl. 27–31.] *Füred / Horv[áth]nál Fureden: Horváth Ádám (Pálóczi) (I.)* (1760–1820), író, költő, népdalgyűjtő 1783-tól Balatonfüred élt és gazdálkodott. (→ 47. jegyzetmező)
- (176), (322) [1791. aug. 18.] *Strausszal □ba / Straussal*: talán a szabadkőműves pozsonyi iskolaigazgató *Strauss*-szal (II.) volt Kazinczy a bécsi szabadkőműves páholyban (a páholyt vagy löszit négyszöggel is jelölték, mert a gyűléseken négyszögalakban ültek).
- (171) *Heliconi Virágok*: kisalakú almanach, amely már korábban megjelent versek gyűjteményét adta: *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferentz* (Pozsony és Komárom, 1791). (→ 53. jegyzetmező)
- (176), (322), (693) [1791. aug. 30.] *Nyitra* (Nyitra vm.): ma Nitra (SZK).
- (693) *Léva* (Bars vm.): ma Levice (SZK).
- (176), (322), (693) [1791. szept. 1.] *Selymecz bányá / Selymecz* (Hont vm.): Selmechánya, ma Banská Štiavnica (SZK).
- (176) [1791. szept. 3.] *Beszterce* (Zólyom vm.): Besztercebánya, ma Banská Bystrica (SZK).
- (171), (176), (322), (693) *Radvány / Radván / Rad[vány]* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (176), (693) *Consiliáriusné és Polyx. / Prónay Éva [...] Radvánszky János [...] László [...] Gábor [...] Theréz [...] Polyxén*: báró *Prónay Éva* Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga. Férje: *Radvánszky János* (1739–1815), Zólyom vármegye alispánja, országgyűlési követe, tanácsos, a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1785–1808). Gyermekük: *Radvánszky Miklós* (1768–?); *Antal*; *László* (?–1831); *Teréz* (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után); *Karolina* (Podmaniczky Lászlóné); *Radvánszky Polyxén* (Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után), akit Kazinczy 1790 körül feleségül akart venni (→ 44. jegyzetmező; → 29. jegyzetmező). *Prónay Éva* testvérei: báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos; *Gábor* (1748–1811) tanterületi főigazgató, főispán (→ 26. jegyzetmező; → 56. jegyzetmező).
- (693) *Süsie*: Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826). (→ 66. jegyzetmező)
- (176) [1791. szept. 3.] *Garany*: Garam folyó (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 7.] *Rimaszombat / R[ima]Szombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 8.] *Tornalja* (Gömör és Kishont vm.): ma Tornaľa (SZK).
- (176), (322) [1791. szept. 9.] *Csécs* (Abatúj-Torna vm.): ma Čečejevce (SZK).
- (322) [1791. szept. 10.] *Regm[ec]*: Alsóregmec. (→ 1. jegyzetmező)
- (176), (322) [1791. okt. 3.] *Krajník Theréz / Csercsi* (Theresie; Martinides Lászlóné) (1791–?): Kazinczy unokahúga. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)

- (176), (322) **László Öcsém / Laczi:** Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (176), (322) **Wesselényi/Wessel[ényi] Ferenc, II.,** báró: Kazinczy adatai szerint: (1772 k.–1793 k.), hadnagy, Wesselényi Farkas fia. (Forrásaink nem említik Wesselényi Farkas Ferenc nevű fiát, talán Farkasnak Ferenc testvéréről lehet szó.)
- (176), (322) [1791. okt. 3.] **Gálszécs** (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (176) **Valenciennes:** francia város (az ugyanilyen nevű járás székhelye) és vár. 1793-ban az osztrák–angol hadsereg foglalta el hosszas ostrom után, de a következő nyáron a franciák visszavették.

56. jegyzetmező: 1792.

52. Gróf Majláth József 1792ben (94–95)
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál] (95)
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Dietán (95–99)
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban (99–102)
56. Audentziám II Ferencz Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23. (102–104)
57. Lónyai Menyhért (105)
58. Lónyai Menyhért, Auratus Eques (105–106)
59. Generális Gróf Fekete János (106–107)
72. Jegyzések elhányt régi Papirosaimból (176)
79. Engem illetők (322)
88. Pályám' Emlékezete [I.] (528–530)
89. [Pályám emlékezete II.] (536)
90. [Pályám emlékezete III.] (642–646)

1792. márc. 1-jén meghalt II. Lipót (és néhány hét múlva a felesége, Mária Lujza is). Kazinczy máj. 19-től Budán tartózkodott, ahol máj. 24-én összeült az országgyűlés. Az alsótábla ülésein Kazinczy a távollévő báró Vécsey Ferenc helyetteseként vett részt, és tagja lett egy hadisegélyt intéző bizottságnak is. Jún. 6-án Budán magyar királlyá koronázták I. Ferencet, aki II. Ferenc néven júl. 5-től német-római császár is. Jún. 16-án az országgyűlés a francia háborúhoz újoncot, lovat és hadisegélyt szavazott meg; a magyar nyelv rendes tantárgy lett a közép- és főiskolákban. Kazinczy a jún. 17-i királyi kihallgatáson (*lat.: audiencia*) a budai Kamara, jún. 23-án a kassai székhelyű Szepesi Kamara titkári (*lat.: secretarius*) állásáért folyamodott. (Az iskolaügyről, Kazinczy korábbi állásáról: → 33. jegyzetmező, → 55. jegyzetmező.) Jún. 27-én a király berekesztette az országgyűlést.

- I. Ferenc** (Habsburg) (1768–1835): 1792-től magyar király és német-római császár (II. Ferencként, 1806-ig), Ausztria örökös császára (1804-től). Közvetlenül II. József halála után is ő gyakorolta a hatalmat, míg apja, II. Lipót, Bécsbe nem érkezett. Anyja Mária Lujza volt. Négy felesége közül a második **Mária Terézia (II.)** (Bourbon) (1772–1807) nápolyi-szicíliai hercegnő. Fiútestvérei: Ferdinánd (III.), Károly Lajos, Sándor Lipót, József, János, Rainer, Lajos, Rudolf.
- III. Ferdinánd** (Habsburg) (1769–1824): Toscana uralkodója, 1806-tól würzburgi nagyherceg, salzburgi választófejedelem. II. Lipót második fia.
- József** (Habsburg) (1776–1847): főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (*lat.: palatinus*) (1796–1847). II. Lipót fia.
- Sándor Leopold** (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (*lat.: palatinus*) (1790–1795). II. Lipót fia.
- A Kamara** (Magyar Királyi Kamara, Camera Regia Hungarica) az állami pénzügyeket kezelő kormányzék (a pénzügyminisztérium elődje). II. József 1782-ben egyesítette a helytartótanáccsal és Budára helyezte át (az egykori jezsuita kollégium épületébe), halála után, 1791. jan. 12-től ismét önálló hivatal lett egészen 1848-ig. Külön kamarai igazgatóság volt a felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű Szepesi Kamara. A kamara alárendelt hivatalai voltak az *administrációk*: a selmeci, besztercebányai, a körmöci, szomolnoki, nagy-

bányai bányahivatalok; a bánsági bányaaigazgatóságok; a kassai (eperjesi), temesi, szepesi, zág-rábi, máramarosi és zombori kamarai adminisztrációk, a harmincad- és sóhivatalok.

Háttér – 1792.

Febr. 7-én Habsburg–porosz védelmi szövetség jött létre francia támadás esetére. **Ápr. 20-án** Franciaország hadat üzent a háborúra készülődő birodalomnak. **Májusban** az orosz csapatok benyomultak Lengyelországba, ahol **júliusban** oroszbarát kormány alakult, miután a lengyel Tadeusz Kościuszko serege döntő csatát veszített. **Júl. 14-én** Poroszország hadat üzent Franciaországnak. **Aug. 10-én** XVI. Lajost és családját a francia törvényhozás börtönbe záratta, **aug. 19-én** a porosz–osztrák hadsereg átlépte a francia határt. **Szept. 20-án** Valmynál a franciák megállították az ellenség előrenyomulását, másnap a francia konvent eltörölte a királyságot és **22-én** kikiáltotta a köztársaságot. **Ősszel** a francia sereg győzelmeiket aratott Mainznál és Jemapes-nál. **Az év folyamán** megindult Görög Demeter és Kerekes Ferenc bécsi politikai folyóirata, a Magyar Hírmondó; hazánkban először vittek színre Lessing-darabot: Budán előadták Kazinczy fordításában a *Bármbelmi Minna* c. vígjátékot; Kolozsváron színházi előadások kezdődtek; megszűnt Kazinczy Orpheusa és a Magyar Museum is.

(176) [1792. máj. 4.] *Horváth Ferenc* (1724 előtt–1794 után): felsőregmecsi nemes.

(176) [1792. máj. 13.] *Wagner*, Julius Franz (18–19. sz.): Pesten, Felvidéken és Erdélyben is dolgozó osztrák festő. Talán Kazinczyt festette pasztellben (*fr.: en pastel*), de nem találtunk további adatot e feltételezhető képről. A *Képeim* c. 24 tételt felsoroló autográf listán sem található meg Wagner neve (MTAKK K 604/I, 78b–79a). „Életrajzi adatai ismeretlenek. A 18–19. század fordulójának legjelentősebb pasztellfestője volt Magyarországon. Működéséről 1788-tól 1818-ig rendelkezünk adatokkal.” (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 178.)

(176), (322) [1792. máj. 14.] *Sarg / barkóca ágy*: a német szó ’koporsó’-t jelent, a barkócaberkenye (lat.: sorbus torminalis) egy kistermetű fa a rózsafélék családjából. Az utalásokat nem sikerült kétséget kizáróan megfejteni. II. József rendeleteinek visszavonása után néhány évig ismét szabadon működhetek a páholyok, így talán Kazinczy szabadkőműves mesterré avatását rejtik e szavak. A mesteravatás szertartásának csúcspontjaként eljátszották a Hiram-legenda azon jelenetét, amikor a meggyilkolt mitikus építőmestert a mesterszóval életre keltik. Ennek során kellett a mesterjelöltnek egy koporsóba (vagy egy koporsót jelképező ágyba) belefeküdnie. (A szertartásról: JÁSZBERÉNYI 2003, 142–143. Kazinczy megsemmisítette szabadkőműves iratait, így a mesterré avatás időpontját a monográfia sem tudta kideríteni, vö. *uott*, 119.)

(95) [1792. máj. 19.] *Wécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, báró Orczy Lőrinc (I.) veje. (→ 57. jegyzetmező)

(95), (529) *Vízi város*: budai településkész.

(95) [1792. máj. 26.] *Máj. 26dikán ebéden Generális Beleznay Miklósnénál...*: az *Ér-Semjén*, 12. Jul. 1802. *Ma találok régi papirosaim közt...*, a *Jegyzések elbányt régi Papirosaimból* és a *[Pályám emlékezete I–III.]* 1790-re (az említett feljegyzések ráadásul pontosan ugyanerre a napra) teszik ugyanezt (?) az ebédet. (→ 54. jegyzetmező)

(95) *Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária* (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)

(95) *Barkó*: Vincenz Freiherr von Barco (1719–1797), osztrák tábornagy, a titkosrendőrség főparancsnoka, Magyarország katonai főparancsnoka.

(96) *Molnár János, II.* (1757–1819): pesti evangélikus prédikátor (1787-től), német nyelvű történeti és egyházi művek szerzője, titkosrendőr. 1790-ben röpiratban támadta a magyar nemesi mozgalmat, 1795-ben a halálra ítélt Hajnóczy gyóntatója volt.

(96) *Hamlet*: 1790-ben Kassán megjelent Kazinczy színműfordításainak első, báró Prónay Lászlónak ajánlott kötete, amelyhez az említett előbeszédet írta: KAZINCZY, *Hamlet* 1790. (A Kazinczy-fordításról: → 53. jegyzetmező; az 1801. jún. 28-i szabadulás és az előbeszéd kapcsolataról: → 61. jegyzetmező.)

(96) *Máj. 20d. legelső órt állék*: más szövegek szerint 1790. (és nem 1792.) máj. 20-án. (→ 54. jegyzetmező)

- (96) [1792. máj. 31.] *Horváth Ádám (Pálóczi) (I.)* (1760–1820): író, költő, népdalgyűjtő. (→ 47. jegyzetmező)
- (96) [1792. jún. 2.] *XV. Lajos* (Bourbon) (1710–1774): francia király (1715–1774).
- (96) *La-Caille* (Lacaille), Nicolas Louis de (1713–1762): francia csillagász, matematikus.
- (528), (642) *Eximam Matthiam/regem Matthiam ex ore Hungarorum* (lat.): 'Ki fogom venni Mátyást/Mátyás királyt a magyarok szájából.' II. József Hunyadi Mátyásra utaló mondata a [*Pályám emlékezete VI.*]-ban más szöveghelyen olvasható. (→ 26. jegyzetmező)
- (529), (642) *Hozák előtte a' kettős keresztet, az Apostoli Királyság' czímerét, és a' kivont kardot*: a koronázási jelvények egyike az apostoli kereszt és a hagyomány szerint Szent István kardjának tartott 16. sz.-i kard. A magyar királyok 1758 óta használatos apostoli királyi címe arra emlékeztet, hogy a magyarokat nem a római katolikus egyház, hanem I. István király térítette keresztény hitre.
- (642) *Grassalkovich Antal, II.*, herceg (1734–1794): Bodrog (1759–1794) és Zólyom vármegyék főispánja (1769–1790), koronaőr (1772–1783), főlovászmester (1783–1794). 1784-től herceg.
- (642) *Batthyány Lajos*, herceg (1753–1806): Vas vármegye adminisztrátora, majd főispánja (1781–1784, 1790–1806).
- (529), (643) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, ellentét.
- (96), (105), (529), (643) *Franciscanusok' temploma / Franciscanusok' Budai temploma / Franciscanus Klastrom Temploma*: a budai Várhegy északi részén a középkori Mária Magdolna-templomból a 18. sz.-ban kialakított ferences templom és a mellette épült kolostor. E templomban koronázták királlyá 1792-ben I. Ferencet és itt fosztották meg (*lat.: degradálták*) papi szentségeitől Martinovics Ignácot, hogy a világi hatóság ítélkezhesen felette. A templommal egybeépített kolostorban zajlott a Martinovics-per, az egyik szerzetesi zárkában tartották fogva Kazinczyt 1794. dec. 19.–1795. jún. 11. között. (Az épület ma az MTA tulajdona, a Történettudományi Intézet használja.) *Martinovics Ignác* (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. (→ 52. jegyzetmező)
- (96), (530), (645) *Ország' bába*: az egykori klarissza kolostorból 1784–1785-ben kialakított országház a budai Várhegyen, itt 1790/91-ben (részben), 1792-ben és 1807-ben tartottak diétákat.
- (96), (99) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület evangélikus főigazgatója II. József uralkodása idején, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811) – tehát nem nógrádi főispán (vö. *FALLENBÜCHL* 1994, 66, 77, 87). 1810-től az összes magyar iskolák felügyelője. Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokaöccse. Prónay László és Éva testvére. Két fia mellett három lánya volt: Ludovica (Justh Józsefné), Jozefa (Beniczky Sámuelné) és Antónia (báró Laffert Antalné).
- (96) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (96) *ponceau* (fr.): skarlátszín, vörös.
- (96) *Batthyány Filep*, herceg (1731–1795).
- (96) *Froniusz (Fronius) Mihály* (1727–1799): erdélyi kormányzó tanácsos (1786–1787), brassói főbíró (1790–1798).
- (96), (106) *Helytartó-Tanács' épülete mellett álló templomba*: az ország legfőbb kormányszervét, a helytartótanácsot 1786-ban költöztette Pozsonyból a budai Várba a volt jezsuita kollégium épületébe (a mai Úri és az Országház utca közti épületömbbe) II. József. Az emellett álló templom tehát a *Franciscanusok' temploma* (l. fentebb).
- (97), (105), (529), (643) *Siettem tebát a' másikhoz / a' Vár közepében lévő Templom / Közép-Templom / a' másik templomba, melly a' vár' dombja közepében áll, és a' mellynek tornya a' Mátyás Király' czímerét viseli*: a budai Várhegy közepén lévő templom, a Mátyás-templom (Nagyboldogasszony-templom).
- (96), (105), (106), (529), (643) *aranysarkantyús vitéz / auratus eques / szentelt vitéz* (lat.): a formális lovagrend tagjait a magyar király a koronázáskor avatta fel a Szent Istvánnak tulajdonított karddal (1609-től).

- (529), (643) *infula* (lat.): püspöksüveg.
- (97) *processio* (lat.): menet.
- (97), (105), (529), (642) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár. (→ 21. jegyzetmező)
- (97), (105) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (97), (105) *Zábrácsky József* (1777–1809): egri kanonok, nagy prépost, végliai címzetes püspök.
- (97), (105), (106), (107) *Lónyai Menyhárt/Menyhért* (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe.
- (97), (105) *Kazinczy Péter, III. / Péter bátyám* (1747–1827): Kazinczy nagybátyja, testvérei: András (II.) (1738–1804) és József (I.) (1732–1774), Kazinczy apja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (105) *fekete ócska rövid kard*: a koronázási jelvények egyike a hagyomány szerint Szent István kardjának tartott 16. sz.-i kard.
- (97), (105), (106) *Pongrácz Boldizsár* (1731–1796 után): ügyvéd, országgyűlési követ. A magyar evangélikus egyház bécsi ügyvivője (1758–1760), a Pozsony vármegyei esperesség felügyelője (1774-ben), 1772-től Pest-, Pilis- és Solt vármegyék táblabírája és az 1790/91-ik országgyűlésen képviselője. 1781-től a posta- és kereskedelmi utak, ill. a dunai töltések főigazgatója.
- (105) *lutheranus archimandrita* (gör.): evangélikus egyházi vezető; *archimandrita* (gör.): görögkeleti egyház kolostorfőnöke, rendfőnöke, főapátja.
- (97), (105), (529), (643) *a' koronával 's a' rongyos pallástban, czéklaszín strimflivel, melly feljebb ére térdnél, 's sárga régi papucsban / a' régi rongyokba öltözve / fején vala a' korona, vállán a' pallást, lábán a' piros-színű harisnya, [...] a' sárga papucs / A' korona fején vala a' Királynak, vállán a' pallást, lábán a' czéklaszín strimfli [...] és az ocska sárga papucs*: a koronázási jelvények: a Szent Korona, a koronázási palást, a sárga, ill. vörös selyemből készült saru és harisnya.
- (97), (529), (643) *Ország' Nagyjai/Zászlósi*: az országos főméltóságok: a nádor, az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán és az udvari főtisztviselők (kisebb zászlósok): a főkamrás, főajtónálló, főudvarmester, főpohárnok, főlovászmester, valamint a testőrség főkapitánya (ország-nagyok, de nem zászlós urak: a fiumei kormányzó, a főispánok, a hercegek, grófok, bárók).
- (94), (97), (105), (529), (643) *Budai Capucínusok' szomszédjába / a' Capucínusok elibe / a' Capucínusok' mellé / Capucínus-piac*: a mai budai Corvin tér, amely az alsó-vízivárosi kapucínus templom (Szent Erzsébet-plébániatemplom) mellett van. I. Ferenc a királyi esküt itt tette le.
- (97) *a' hitet elmondá, 's megtév a' négy szegést*: a király a vármegyékből összehordott földből készített koronázási dombon esküdt fel a magyar alkotmányra, majd a karddal négy vágást tett a négy égtáj felé, azt jelképezve, hogy az országot bárhonnán jövő támadás ellen megvédelmezi.
- (105) *Lubi*: talán Luby Károly (1752–1805), Szatmár vármegye alispánja (1781–1804) és országgyűlési követe (1790), Ung vármegye királyi biztosa (1805).
- (94), (97) *Mailáth József*, gróf (1735–1810): a pesti kerület királyi biztosa (1785–1786), alkancellár (1787–1791), főkamrás (1789–1795), Borsod vármegye főispánja (1787–1809). 1802-től állam-miniszter. (→ 32. jegyzetmező)
- (94) *ómen* (lat.): (baljós) előjel.
- (94) *lesippenés*: lecsúszás.
- (94), (99), (106), (529), (642) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. 1790–1796 között Arad (és nem Csanád) vármegye országgyűlési követe. Szabadkőműves. Apja gróf *Fekete György* (l. alább). Felesége: gróf *Eszterházy Mária Jozefa* (1745–1837). Fia gróf *Fekete Ferenc*. Említett művei: *Mes rapsodies ou recueil de differents essais de vers et de prose du comte de ****** (I–II., Genf, 1781); *Voltaire La pucelle d'Orléans* c. művének fordítása: *Az orleani szűz. Poema. Voltér Frantzia Verseiből fordította Magyarra Alethophilos, Isten haragjából régi Káplár* (1796; nem jelent meg Fekete életében.)
- (94), (99), (107) *Szulyovszky Menyhárt* (Menyhért) (1752–1831 után): Zemplén vármegye törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe (1790/91, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott (1801 júniusában szabadult). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (95) *Loyola tanítványa*: azaz jezsuita.

- (99) *Loyola*: Loyolai (Szent) Ignác (1491–1556) a jezsuita rend spanyol (baszk) alapítója volt.
- (95) *eggy intézett levélbe*: a levél Schloissnigghoz volt címezve (l. alább).
- (97) *Döry Gáborné*, grófné: báró Eötvös Katalin. Férje szepesi kamarai tanácsos volt.
- (97) *Kácsándy Terézia, gróf Rhédey Lajosné* (1764–1804): Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (529), (643) *Két asszonyág karomon vezetted oda magát*: gróf Döry Gáborné Eötvös Katalin és gróf Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia.
- (97), (101), (104), (529), (643) *Prímás / Cardinális Prímás Batthyáni*: gróf Batthyány-Strattmann József (1727–1799), esztergomi érsek és főkancellár (1776-tól). (→ 51. jegyzetmező)
- (97) *Kalocsai Érsek*: gróf Kolonics (Kollonich) László (1736–1817), erdélyi megyéspüspök (1774-től), nagyváradi püspök és Bihar vármegyei főispán (1780-tól), majd kalocsai érsek (1787-től), szeptemvir, a helytartótanács tagja (1799–1808), államtanácsos (1805). Az 1790/91-es országgyűlésen tiltakozott a protestánsok jogainak megerősítése ellen.
- (97) *aldachín* (ol.): díszmennyezet.
- (97), (643) *Nádasy Mibály*, gróf (1746–1826): Komárom vármegyei főispán (1761–1826), királyi kamarás, koronaőr (1785–1798), főlovászmester (1798–1806), főajtónállómester (1806–1826).
- (643) *két Érsek*: gróf Kolonics László kalocsai és gróf Batthyány József esztergomi érsek (l. fentebb). A koronázás joga 1212 óta a kalocsai és az esztergomi érseket illette meg.
- (98) *Királyi-lak temploma*: a Vártemplom (a II. világháborúban elpusztult).
- (643) *Lippert*, Joseph: Pozsonyban működő német festő.
- (643) *Schmiedhammer*: budai festő. A koronáról készített rajza Schauff alább említett munkájában jelent meg.
- (643) *Schauff*, Johann (1757–1827): cseh származású rajz- és történettanár, nyomdatulajdonos Pozsonyban. A korona rajzát tartalmazó műve: *Die Feyerlichkeiten bey der Krönung Sr. Mj. Leopold des zweyten...* (Pozsony, 1790).
- (98), (529), (643) *Koller* József (1745–1832): pécsi kanonok, nagyprépost, egyháztörténész. Említett műve: *Dissertatio de s. Regni Hung. Corona* (1800).
- (529), (643) *sróf* (ném.): csavar.
- (643) *diadema* (gör.): a korona nyitott, abroncsszerű része.
- (98) *Szombathi János, II.* (1749–1823): sárospataki történelemtanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (529), (643) *Szathmáry Miklós (Király)* (1744–1818): Gömör és Kis-Hont vármegye szolgabírája, majd alispánja, országgyűlési követe, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (529), (644) *Cziráky Antal*, gróf (1772–1852): országbíró (1828–1839). (→ 50. jegyzetmező)
- (644) *Dugonics* András (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. 1788-tól a pesti egyetem rektora. II. József nyelvrendeletének ellenszegülve magyarul és latinul tartott órákat. (→ 47. jegyzetmező)
- (98) *quod nos altercantes benignè audiverit* (lat.): 'hogy minket, pereskedőket kegyesen meghallgat.'
- (98) *vivat!* (lat.): éljen!
- (98) *di mici proprii mani TRUCIDARLO* (ol.): 'a saját kézzel gyilkolom meg.'
- (98) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ. Közéleti pályáját az 1790/91-es országgyűlésen és a fumei kormányzó Pászthory Sándor mellett kezdte. (→ 47. jegyzetmező)
- (98) *Berényi György*, gróf: báró Orczy József sógora.
- (99) *Fekete György*, gróf (1711–1788): személynök (1748–1762), Arad vármegye főispánja (1751–1788), alkancellár (1762–1773), főudvarmester (1766–1773), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1773–1783), 1760-tól birodalmi gróf. A nagyszombati főiskola vezetője volt. Felesége Niczky Anna (Niczky György lánya), fia Fekete János.
- (99), (106), (530), (644) *Voltaire* (François-Marie Arouet) (1694–1778): francia író, drámaíró, filozófus.
- (530) *atticizmus* (gör.–lat.): az attikai ógörögre emlékeztető nyelvi-stilisztikai sajátosság, jó ízlés, szellemesség.

- (644) *Én, autográfok' gyűjtője 's másolója*: Kazinczy jelentős kéziratgyűjteményt állított össze, amelyet a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárnak ajándékozott. (→ 22. jegyzetmező)
- (99) *Schloissnigg*, Johann Baptist, báró (1746–1804): I. Ferenc egykori tanára, bizalmas tanácsadója és titkára. A szabadkőműveség illuminátus ágának tagja, 1793-as kegyvesztéséig az udvar egyik legbefolyásosabb embere volt.
- (99) *Spissich* János (1745–1804): alispán, országgyűlési követ. 1761–1771 között a jezsuita rend tagja. Zala vármegye aljegyzője 1773-tól, főjegyzője 1780-tól, alispánja és országgyűlési követe 1790/91 és 1792-ben. A zalaegerszegi Jó Tanácshoz szabadkőműves páholy főmestere. (Kazinczy itt is páholytag volt: → 29. jegyzetmező). A Martinovics-perben ellene is vizsgálat indult, de tisztázni tudta magát. Kazinczy neki ajánlotta a *Lanassa* fordítását és kiadta az arcképét (*Kazinczy Ferenc' Munkái*, 7. kötet, Pest, 1815).
- (99) *Sebestyén*: (további adatokat nem találtunk.)
- (99) *Velléjus (Velleius) Paterculus*, Caius (i. e. 19–i. sz. 30 után): római katona, politikus, történetíró.
- (106) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), 1790-ben a koronát őrző bandériumok fővezére, az országgyűlés egyik ellenzéki vezetője. Báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (106) *cynismus* (gör.): cinizmus.
- (106) *affectál* (lat.): valamilyennek mutatja magát.
- (106) *Podmaniczkyaknak Földvári Tisztartójok*: (a tisztartóról nem találtunk adatokat.)
- (106) *quártély* (ol.–ném., rég.): kvártély, szállás, a katonaság polgári lakásokba való beszállásolása.
- (107) *spongia* (gör., rég.): szivacs.
- (107) *concertatio* (lat.): vita, tanácskozás.
- (107) *laxus* (lat.): laza, erő nélküli, lágy.
- (107) *Fekete Ferenc*, gróf (1767–1835): kamarás. A grófi ág benne halt ki. Gróf Fekete János fia. Felesége: gróf *Illésházy Mária*, Illésházy István testvére.
- (107) *sequestrum* (lat.): bírói vagyonzárlat.
- (107) *Foltot és Palotát Oberster (továbbá Generális) Csekonics bírja*: azaz Fótot és Rákospalotát *Csekonics* József (1757–1824), a mezőhegyesi ménestelep megszervezője és vezetője (1806-ig), tábornok (1806-tól) birtokolta. Fót „1736-ban Ujfalussy László gyermekeinek birtoka. Ezekről vette meg Galánthai Fekete György és neje Niczky Anna és az 1754. évi vármegyei nemesi összeírás szerint még akkor is az ő birtokában volt. Tőle örökölte Galánthai gróf Fekete Ferenc, a ki Csekonics tábornoknak adta el, kitől 1808-ban özv. gróf Károlyi Józsefné vásárolta meg.” (VÁRMEGYÉK II.)
- (107) *1800ban tizenhat pár [...] egy mezítelen orgiát adnak*: az említett 1800-as „orgia” a Kazinczy-levelezés szerint „Pesten a' Hét Elector' palotájában” zajlott (vö. KazLev, 13/3060, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, 1805. dec. 11.). Egy néhány nappal későbbi levél viszont már 1801-re teszi az eseményt: „A' Flóra Circusába Cáto bémené: de én be nem mentem volna 1801. a' Generalis Gróf Fekete János Bacchanáljába, hol 16 mezítelen pár, nevezetesen Gróf Unwerth, Unwerthné, és 16 esztendőös leánya és az ifju Gróf Fekete Ferenc is meztelen tánczolának a' Hét Electornál, 's a' vén Faunus (ruhában) nézte ezeket és e' fiját.” (KazLev, 13/3070, Kazinczy – Helmeczy Mihálynak, Széphalom, 1815. dec. 16.)
- (107) *Unwerth* Emanuel, gróf: a pest-budai színházak bérelője (1790–1793). Felesége Török Teréz, Török András lánya. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (107) *orcheszter* (gör.–lat.): zenekar.
- (95), (96), (99), (102), (530), (536), (644) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, református főgondnok, koronaőr. 1782–1796-ban Ugocsa vármegyei főispán. (→ 12. jegyzetmező)
- (99) *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója Teleki József (I.) után (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (99) *megszűnővén a' mixta Iskolák*: a közös (lat.: *mixta*) katolikus és protestáns felügyelet alatt működő alapfokú népiskolákat az 1785. okt. 4-én kihirdetett királyi rendelet hozta létre. (→ 33. jegyzetmező)

- (99), (102), (644) *applicatio; applicáltatni* (lat.): alkalmazás; alkalmaztatni.
- (100) **Török Lajos**, gróf (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, később apósa. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (100), (102) **Vay József, I.** (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos (lat.: *locumtenentialis consiliárius*), a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (100), (102) *antichambre* (fr.): előszoba.
- (100), (102), (529), (644) **Orczy József**, báró (1746–1804), Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (644) **Zichy Ferenc**, gróf (1751–1812): Békés (1777–1782), Zemplén (1785–1792), majd Veszprém (1792–1812) vármegyék főispánja, királyi kamarás, főpohárnokmester (1787–1812). Gróf Zichy Károly testvére.
- (100), (102), (529), (645) **Splényi Gábor**, báró (1734–1818): altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1791–1817). Szolgált a hétéves háborúban, II. József török elleni hadjáratában és a franciák ellen. Splényi József testvére. Felesége: Orczy Zsuzsanna (1744–1783), Orczy Lőrinc (I.) lánya. Tizenhét gyermeke volt, közte: Mancsi, Caton, Náni, Petronella (Vondernothné) és Constantia (Szirmay Ferencné).
- (100), (102) *instáns; instantia* (rég., lat.): kérelmező; kérvény.
- (102) *statio* (lat.): állás.
- (95), (101), (103) **Hajnóczy József** (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Kazinczy barátja. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc mellett, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig) és magyar kamarai tisztviselő lett (1792-től). (→ 57. jegyzetmező)
- (530), (645) *H-*: Hajnóczy József.
- (645) **Cátóra emlékeztete, midőn én őt Aristippra**: utalás *Cato* Censorius (i. e. 234–i. e. 149) és/vagy *Cato* Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) római államférfiakra és *Arisztipposz* (i. e. 495 k.–i. e. 356) görög filozófusra. (→ 55. jegyzetmező)
- (95), (100), (102), (106), (529), (645) **Széchényi Ferenc**, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, könyvtár- és múzeumalapító (1802). (→ 32. jegyzetmező)
- (100), (529), (645) *a' Nápolyi Szent Januarius' veres pantlikájával és csillagával / Nápolyi csillaggal és veres pantlikával / Szent Januarius' Nápolyi veres pantlikájával és csillagával*: III. Károly spanyol és szicíliai király által 1378-ban alapított Szent Januarius-lovagrend tagjai egy vállon átvett sötétvörös szalagon hordták a rend jelvényét, a közepén Szent Januarius képével díszített nyolcsarkú keresztet.
- (100), (530) *a' Nápolyi Király' tiszteletére az Ország által veretett Medaillt vittem-meg (annak emlékeztetére, hogy az a' Leopold koronázásán Pozsonyban megjelent.) / a' Nápolyi két Felség' tiszteletére vert pénzt bemutatta*: a nápolyi király: I. Ferdinánd (Bourbon) (1751–1825), szicíliai (1759–1816) és nápolyi (1759–1806 és 1815–1816), majd nápoly–szicíliai (1816–1825) király. Az emlékérem (fr.: *medaill*) és a Szent Januarius-lovagrend is látható Czetter Sámuel – ismeretlen festő után készített – 1797-es Széchényi-metszetén: „A kép alatt elő- és hátlapjával ábrázolt érem IV. [!] Ferdinánd nápolyi király és felesége bécsi [!] látogatása alkalmából készült és Széchényi adta át az uralkodónak.” (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 180, 65. tábla).
- (100), (102), (530), (645) **Ferdinánd Herczeg, Maria Theresiának fija, Milánóban velem magyarul beszélt, 's örömmel értette, hogy Gessnernek Idylljeit bírjuk magyarul / Majlandban Ferdinánd Herczeg... / Milánban Ferdinánd Fő-Herczeggel... / Milánóban Ferdinánd Fő-Herczeggel...**: „Hogy az Idyllek fordítanak, azt Gessnernek Gróf SZÉCHÉNYI FERENCZ Arany gyapjas Vitéz, Szent-Januári Nagykeresztnek 's Magyar. Orsz. Fő-Palotamester, vitte hírül Párizsi és Londoni útja alatt; valamint azon szerencsémét is ennek a' dicső Nagynak kell köszönnöm, hogy Követje a' Nemzetnek 1791. a' Nápolyi Udvarhoz, Olasz-országba utazván, 's Milánóban Ferdinánd Örökös Királyfiukkal, Maria Theresiának fíjával, magyar nyelven 's magyar könyvek felől szölván, hogy Gessnernek Idylljei 1788. kijöttek, említette, 's a' Királyfi a' könyv' megküldését kívánta. – Széphalom, Novemb. 4dikén 1814.” (KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815.) VII. **Ferdinánd** (Habsburg-Lotaringiai) (1754–1806): főherceg, Lombardia főkormányzója, Modena, majd

Breisgau uralkodója. I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia harmadik fia, Beatrix hercegnő férje, így a Habsburg-Estei ház alapítója, Károly Ambrus apja. Az 1741-ben felállított 2. gyalogezred tulajdonosa (1761–1806). Salomon *Gessner* (1730–1788) svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy írói hírnevét megalapozó fordítása: *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788). (→ 14. jegyzetmező)

(645) *Ráday* Gedeon I., gróf (1713–1792): költő, irodalomszervező, országgyűlési követ. (→ 12. jegyzetmező)

(104) *Maximilián* (Habsburg) (1756–1801): főherceg, kölni (lat.: *Kölonia*) választófejedelem (lat.: *elector*), püspök. Szabadkőműves. I. (Lotaringiai) Ferenc és Mária Terézia fia.

(103) *dicasterium* (lat.): az uralkodónak alárendelt államhivatal, kormányszerv és kormányszék, vagyis a kamara.

(103) *vacantia* (lat.): üresedés.

(103) *Kassai Districtusbeli Nationalis Oskolák' Inspectorásága* (lat.): 'a kassai tankerületi nemzeti iskolák felügyelősége.' (→ 33. jegyzetmező)

(101), (103) *wiewohl ich mich sehr gerne in meine Bescheidenheit... / Ich hülle mich sehr gern in meine Bescheidenheit...* (ném.): 'bár oly szívesen burkolózom szerénységembe, s csekély erőm érzésébe, de miután az a nagy szerencse ért, hogy beszélhettem királyommal, aki túlságosan hatalmas ahhoz, hogy engem ismerne, ezért kötelességem elmondani, hogy nem érdemtelenül, legalábbis nem Van Swieten és Pászory elismerése nélkül szolgáltam.' / 'Szívesen burkolózom szerénységembe, de mivel túl kicsi vagyok ahhoz, hogy uralkodóm ismerhessen, kényszerítve érzem magam, hogy elmondjam, hogy még egy SWIETEN-nek is kiérdemeltem elismerését szolgálattal.'

(101), (103) *Swieten*, Gottfried van, báró (1739–1803): a birodalom oktatásügyének vezetője. (→ 33. jegyzetmező)

(101) *Pászory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiúmei kormányzó (1791-től). II. József uralkodása alatt a magyarországi iskolai ügyek referense volt. (→ 38. jegyzetmező)

(101) *das ist schon gut – ja – bören Sie – mein Schatz* (ném.): 'jól van – igen – figyeljen – Kedvesem.'

(101), (103) *ich muss Ihnen nur sagen, ich habe einen Anderen in petto dazu ernannt; – den Hajnóczy / Ich muss Ihnen sagen, dass ich in petto den Hajnóczy dazu /:tudnillik zum Secretär bey der Kammer zu Ofen:/ ernannt habe.* (ném.): 'csak meg kell Önnek mondanom, hogy váratlanul mást neveztem ki; – Hajnóczyt.' / 'Meg kell mondanom önnek, hogy én gondolatban Hajnóczyt arra (tudnillik a budai kamara titkárságára) kineveztem.'

(103) *Hajnóczy [...] Keres Vármegyei Vice Ispán vala*: Hajnóczy József nem Keres (azaz Belovár-Kőrös) vármegye, hanem Szerém vármegye alispánja volt 1786-tól.

(103) *resolutio* (lat.): döntés, végzés.

(101) *da gratuliere ich E[br]w[ürdige] Maj[estät] zu der sehr glücklichen Wahl. Ich kenne Haynóczy; er ist mein Freund; E[br]w[ürdige] Maj[estät]...* (ném.): 'gratulálok, Tiszteletreméltó Felség, a szerencsés választáshoz. Ismerem Hajnóczyt; a barátom; Tiszteletreméltó Felségnek kevés olyan embere van az országban, aki tudásban, szorgalomban, becsületben és nemes érzésekben hozzá hasonlítható lenne. Ha csak kicsit is sejtettem volna, hogy ő és én jövőnk számításba az említett pozícióra, bizonyosan visszaléptem volna, attól való félelmemben, hogy a vak szerencse engem részesít előnyben.'

(103) *concurrrens* (lat.): konkurens, vetélytárs.

(95), (101), (103), (530), (645) *Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Resignation und diese Freundschaftsgefühle zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschafts-gefühle und diese edle Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es. / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Gefühle zu schätzen weiss, so nennen Sie mir eine andre Vacanz, und ich ernenne Sie augenblicklich dazu. / Um Ihnen zu zeigen, wie sehr ich diese Freundschaftsgefühle und diese Resignation zu schätzen weiss, nennen Sie mir ein andres Amt, und Sie haben es* (ném.): 'Hogy megmutassam Önnek, mily nagyra tartom e lemondást és baráti érzést, nevezzen meg nekem

- egy másik hivatalt, és az Öné.’ / ’Hogy megmutassam Önnek, mennyire értékelem eme baráti érzést és e nemes lemondást, nevezzen meg nekem egy másik hivatalt, és az Öné.’ / ’Hogy megmutassam, mennyire nagyra becsülöm ezen érzéseit, nos, nevezzen meg egy másik üres állást, s azonnal kinevezem.’ / ’Hogy megmutassam Önnek, mennyire tudom értékelni ezt a baráti érzést s ezt a lemondást, nevezzen meg egy másik hivatalt, s Öné.’
- (645) *epithetum* (gör.): jelző (epitheton ornans: díszítő jelző).
- (95), (530) *Kommen Sie mir in zehñ Jabren, u[ñd] ich werde Ihnen Ihre Worte wiederholen. / ... und ich sage Ihre Worte her.* (ném.): ’Jöjjön vissza tíz év múlva, és el fogom ismételni Önnek a szavait.’ / ’Jöjj tíz eszt. múlva bár, ’s elmondom saját szavaidat.’ (Utóbbi fordítás a [Pályám emlékezete III.]-ból.)
- (104) *diétai sessio* (lat.): az országgyűlés ülése.
- (101) *Freund, ich gratuliere dir; du bist Secretär bey der Kammer in Ofen.* (ném.): ’Barátom, gratulálok; titkár vagy a budai kamaránál.’
- (101) *wo nimmst du solche Gerüchte her?* (ném.): ’honnnan veszel ilyen híreszteléseket?’
- (101), (104) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Teleki József (I.) fia. (→ 22. jegyzetmező)
- (101), (104) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő (1819-től). Kazinczy barátja. Báró *Prónay László* (1734–1808) helytartósági tanácsos fia. Felesége: gróf Teleki József (I.) lánya, Teleki Jeanette (Janka). (→ 26. jegyzetmező)
- (102), (536) *mert házasadni akar / az én vágyam akkor a’ falusi csendes élet volt egy szerencsés házasságban:* Kazinczy – úgy tudjuk – Radvánszky Polyxeniat akarta ekkor elvenni. (→ 44. jegyzetmező/1788. ápr. 17.)
- (104) *audentionális nap* (lat.): fogadónap.
- (104) *Vécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, a temesi kincstári igazgatóság elnöke, szeptemvir (1809), Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). Vécsey József unokatestvére. Báró Orczy Lőrinc (I.) veje. Miklós (II.), Mária (Mici), Leopoldina és Anna (Náni) apja. Mária lányát gróf Török József (III.) (1777–1830), Kazinczy sógora vette el.
- (104) *denominál* (lat.): kinevez.
- (102) *Fischer Imre*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (104) *II. Ferenc az itt elől álló rezen:* (az említett rézmetszetet nem sikerült azonosítani: a kézirat előtt nem található kép, Kazinczy talán egy tervezett kiadásra utal.)
- (104) *constitutio* (lat.): (test)alkat.
- (646) *Három ízben szállék Urunkkal:* először 1791. aug. 15-én, majd 1792-ben kétszer fogadta I. Ferenc Kazinczyt. A szabadság után, 1803-ban nem jutott az uralkodó elé, 1815-ben csak látta, de nem beszélt a királlyal (→ 55. jegyzetmező; → 68. jegyzetmező; → 85. jegyzetmező).

57. jegyzetmező: 1793–1794.

9. Ujhely Július 20d. 1825. (25)
16. Feldolgozni valók (44)
20. Története a’ Wieland’ Diogenese’ magyar fordításának (49)
60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán (107–108)
90. [Pályám emlékezete III.] (646)

1794 júniusában Szentmarjay Ferenc kérésére Szulyovszky Menyhért beavatta Kazinczyt a Martinovics-szervezkedésbe. 1794. júl. 7. Nagykárolyban a szatmári főispán beiktatásán erdélyi és felvidéki ellenzékiek csatlakoztak a Martinovics-szervezkedéshez. E beiktatáson részt vett Kazinczy is, aki bevonta a mozgalomba testvérét, Dienest, Szláv Györgyöt, Gáspár Pál szatmári főjegyzőt és Kengyel Lajos aljegyzőt is. 1794. dec. 14-én Kazinczyt Alsóregmecen letartóztatták. (Vö. *Fogságom naplója*.)

Kazinczy munkái: → 53. jegyzetmező.

Háttér – 1793.

Jan. 21-én Párizsban kivégezték XVI. Lajos francia királyt (feleségét, Mária Antóniát, Mária Terézia lányát, **okt. 16-án** fejezték le). **Jan. 23-án** II. Katalin orosz cárnő és II. Frigyes Vilmos porosz király megegyezett Lengyelország második felosztásáról. **Ápr. 18-án** I. Ferenc megszigorította a cenzúrát. **Ápr. 23-án** Pánczél Dániel megindította a Bétsi Magyar Merkurius c. politikai lapot. **Jún. 2-án** Franciaországban kezdetét vette a jakobinus diktatúra. **Jún. 10-én** az új cenzúra-rendelet ellen feliratban tiltakozott Abaúj vármegye. **Jún. 25-én** a király szigorította a nyomdák működését. **Aug. 15-én** a király rendeletben, az országgyűlés megkerülésével kért újoncot és hadisegélyt a rendektől. **Aug. 30-án** I. Ferenc franciaellenes szövetséget kötött Angliával (I. koalíció). **Szept. 9-én** Gömör vármegye is tiltakozott a cenzúra-rendelet ellen és követelte a sajtószabadságot. **Okt. 30-án** Zemplén vármegye törvénytelennek mondta ki és nem teljesítette a király újoncokat és hadisegélyt kérő rendeletét. **Dec. 3-án** Aranka György megalakította a kolozsvári Erdélyi Magyar Nyelv művelő Társaságot. **Az év folyamán** megnőtt a birtokos nemesség bevétele a háborús konjunktúra hatására; megkezdődött a francia hadifoglyok beszállítása Magyarországra; Martinovics Hajnóczy József, Szentmarjay Ferenc és Laczkovics János révén terjesztette az I. Ferenchez írt nyílt levelét; Sárospatakon megalakult az első hazai jogi tanszék.

1794.

Jan. 27-én I. Ferenc megróta a sajtószabadság mellett felszólaló vármegyéket. **Febr. 13-án** a király Zemplén vármegyét is megróta, és megsemmisítette a segélymegadást tiltó közgyűlési határozatot. **Februárban** megindult Kármán József és Pajor Gáspár irodalmi lapja, az Uránia (októberben megszűnt). **Tavasszal** Tadeusz Kościuszko vezetésével lengyel felkelés tört ki az oroszok ellen, akik kivonultak Varsóból. **Májusban** Martinovics Ignác összeesküvést szervezett Pesten: megírta forradalmi kátéit, megszervezte a nemesi reformerekből a Reformátorok Társaságát (igazgatója gróf Sigray Jakab) és a radikális demokratákból a Szabadság és Egyenlőség Társaságát (igazgatói Hajnóczy József, Laczkovics János és Szentmarjay Ferenc); Verseghy Ferenc lefordította a Marseillaise-t. **Jún. 26-án** döntő győzelmet arattak a franciák Fleurusnál az osztrák csapatok felett. **Júl. 24-én** a bécsi rendőrség letartóztatta az osztrák jakobinusokat és Martinovics Ignácot, másnap udvari vizsgálóbizottság állt fel. **Júl. 28-án** Párizsban kivégezték Maximilien Robespierre-t, a francia jakobinus diktatúra megbukott. **Aug. 13-án** Martinovics vallomásaiban felfedte a magyarországi szervezkedést. **Augusztusban** Sándor Lipót nádor elrendelte a szervezkedés vezetőinek elfogatását és Bécsbe szállítását: **16-án** Hajnóczyt, Laczkovicsot és Szentmarjayt, **26-án** Sigrayt, **30-án** Szolártsik Sándort és **szept. 10-én** Batsányi Jánost fogták el; Pest vármegye **25-én** tiltakozott a törvénytelen eljárás ellen. **Okt. 10-én** az orosz hadsereg leverte a lengyel felkelést, vezetőit elfogta. **Okt. 20-án** I. Ferenc a királyi tábla elnökét, Ürményi József személynököt utasította a Martinovics-mozgalom elleni per megindítására. **Okt. 30-án** a király utasítására szigorították a perrendet, korlátozták az ügyvédek és titoktartást rendelték el. **Nov. 28-án** (Nyéki) Németh János királyi jogügyi igazgató vádat emelt a fővádlottak ellen. **Dec. 1-jén** Németh János mindenkit perbe fogatott, aki tudott a szervezkedésről vagy olvasta a kátéit és nem jelentette azt. **Dec. 5-én** a király az országgyűlés jóváhagyása nélkül rendelt el toborzást. **Dec. 10–15-én** negyvenkét további személyt tartóztattak le (közülük ketten az elfogatáskor öngyilkosok lettek) és szállítottak a volt budai ferences kolostorból kialakított börtönbe.

(107) **Vitéz Imre** (Ivánkay) (?–1806): Kazinczy alá beosztott iskolalátogató az egri járásban (1789-től), az ő hatására kezdett írni és fordítani. Dayka Gábor iskolatársa és barátja, Vitéz János testvére. (A Kazinczy által említett fordításáról, *A Kőművesek nem Jacobínusok*, SZINNYEI nem tud.)

(107) **Vitéz János** (Ivánkay) (1782–1862): 1830-tól alispánja, 1825-ben és 1832–1836-ban országgyűlési követe Abaúj vármegyének, 1842-ben királyi tanácsos. Vitéz Imre testvére.

(107) **Szubbányi Ferenc** (1742–1824): jezsuita hitszónok, pankotai apát. 1794-től az egri gimnázium igazgatója, 1799-től a kassai akadémia prorektora, majd haláláig a kassai tankertület főigazgatója. Említett műve: *Felfedezett álorcza, melly nyilván kimutatja, hogy a' szabad kőművesek valóságos Jakobínusok*. Irta Igaz Hazafi. ([Kassa], 1794.) E röpirat 16. oldalán írta azt, hogy II. Lipótot a szabadkőművesek mérgezték meg.

- (107) *Vécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos. Vécsey Miklós (II.), Mária (Mici), Leopoldina és Anna (Náni) apja. (→ 56. jegyzetmező)
- (107) *Supr[emus] Studior[um] Director* (lat.): tankerületi főigazgató.
- (107) *ezen itt említett Gyűlésben felolvastaték a' Parancsolat:* „a Kir. Helytartótanács ezt az írkafirkát a tiltott könyvek közé helyezni parancsolta. E tiltó rendelet Abauj vármegye közgyűlésén 1794. augusztus havában hirdettetett ki.” (HARSÁNYI 1939, 189.)
- (107) *Szentimrei Pál:* (az abaúji nemesről további adatokat nem találtunk.)
- (107) *Quidcunque demum dicamus...* (lat.): 'Bármit is mondjunk végül, a szabadkőművesek bizonyosan jakobinusok.'
- (107) *Bodenlosz Mihály:* jezsuita szerzetes, kassai tanár, kaszári apát. 1794-ben „a leleszi konvent buzafalvai birtokán számvevő volt, 1802-ben pedig a kassai convictus kormányzójává s címzetes apátá nevezte ki a király” (VÁCZY 1915, 487).
- (107) *azzal a' tűzzel, a' mellyel a' jó mellett 's a' rossz ellen még most is (1827.) lobogok:* Kazinczy e tettét, a Hamlet-előbeszéddel együtt, a politikai bátorság példajaként említi leveleiben is: „Az én karakteremben leginkább nincs rettenés. Alkalmasint megmutattam úgy is mint Iró, hogy nem tudom mit tesz félni. Bizonyosság erre Orpheusom és Hamletem Ajánló-levele, mellyeket még most is gyönyörködve olvasok. Már fogdostak némelyleket 1794-ben, midőn Abauj Vgye Gyűlést tartott és publicálta azon parancsolatot, hogy egy Kassán költ Irás: *A' Kőművesek Jakobinusok* confiscáltassék; egy valaki felém fordult a' ki *hallgattam*, 's ezt mondta: *Quid quid sit, Latomi sunt Jacobini.* – Erre, minthogy a' *felém fordulás* provocált, felköltem, és bátor képpel 's hanggal ez feleltem: *Civitatem miscere et Reges sicario more tollere non Latomorum est, sed Jesuitarum.* – Ezek a' Mélt. Úrral, a' ki által nincs szerencsém személyesen ismertetni, elhithetetik, hogy az én karakterem' Lexiconjában nem fordúl-elő ez a' szó: félek.” (KazLev, 3/803, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1805. aug. 15.; vö. még: KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.)
- (108) *Civitatem miscere...* (lat.): 'A társadalomban villongásokat támasztani és a királyokat orgyilkos módon megölni nem a szabadkőművesek, hanem a jezsuiták szokása.' A jezsuita–szabadkőműves ellentétre abban a jegyzetében is utal Kazinczy, amellyel Szirmay jakobinusokról írt munkáját igazította ki: „Az a vád, hogy a kőművesek istentagadók és csendzavarók, hihető onnan ered, mert ellenségeik, a jezsuiták, ő rájuk akarják kenni, a mivel Portugáliában s másutt vádoltattak.” E sorokhoz Benda jegyzete: „Portugáliában a 18. század derekán az állam és az egyház közötti harc során Pombal miniszterelnök megvádolta a jezsuitákat, hogy a király élete ellen merényletet szöttek, meg akarták dönteni a trónt, s hatalmi céljaik érdekében a méregtől és az orgyilkosságtól sem riadtak vissza. Amikor később a jezsuiták az udvarnál újra hatalomhoz jutottak, kíméletlen harcot kezdtek a szabadkőművesek ellen. Azzal az indoklással, hogy istentagadók és az egyház megszüntetésére törekednek, nagyszámban állították őket inkvizíciós törvényszék elé.” (Kazinczy Szirmay Antal [I.] *Jacobinorum Hungaricorum Historia* c. munkájához írt megjegyzését idézi és jegyzeteli: BENDA 1957/III, 359.)
- (108) *Fáy Mihály:* abaúji birtokos.
- (44) *Menettetem:* a *Fogságom naplója* szerint 1794. dec. 19-én a letartóztatott Kazinczytól egy sárospataki diák a gödöllői erdőben megkérdezte, hogy:
„– Hát a tekintetes úr hova megyen?
– Nem megyek én – felelék –, hanem menettetem. [...] A szót Szulyovszky nevetve hirdeté el Zemplényben, s azt a dévajkodók sokat emlegetik.” (*Fogságom naplója* [1794. dec. 19.] Kazinczy lefordította Rezik János *Gróf Caraffa Antal' Eperjesi Mészárlásairól* írt latin munkáját és elhelyezte Zemplén vármegye levéltárában (Zemplén Vármegye Levéltára [Sátoraljaújhely], Autographa II, sz. n.). A latin munka fennmaradt Kazinczy másolatában és jegyzeteivel is, e jegyzetek egyikével saját élettörténetéhez kapcsolja a Caraffa-történetet: „Látni fogjuk alább, hogy [Radvánszky György] nem MENT Eperjesre, hanem (az én hasonló szerencsétlenségemben ejtett szavam szerint) MENETETT.” (MTAKK K 640/I, 101b.)
- (49) *Martinovics* Ignác (1755–1795): ferences szerzetes, apát, a nevéhez kötött magyar jakobinus mozgalom vezetője. (→ 52. jegyzetmező)

- (49) **Németh János (Nyéki)** (?–1807): ügyész, királyi ügyigazgató (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója.
- (49) **Hajnóczy (Haynóczy) József** (1750–1795): jogtudós, a Martinovics-mozgalom mindkét társaságának igazgatója. Szabadkőműves. Magántitkár volt gróf Forgács Miklós (1774–1778) és gróf Széchényi Ferenc mellett, utóbbi támogatásával Szerém vármegyei alispán (1786-tól II. József haláláig), majd magyar kamarai tisztviselő (1792-től). 1790-től röpiratokban követelte a nemesség megadóztatását, a nemesi kiváltságok eltörlését, a polgári átalakulást és a vallásszabadságot. 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Apja Hajnóczy Sámuel aszódi evangélikus lelkész volt.
- (49) **Laczkovics János** (1754–1795): huszárkapitány, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. Az 1790/91-es országgyűlésen a Graeven-ezred tisztjeként – gróf Festetics Györggyel együtt – magyar vezényleti nyelvet és tiszteket követelt a magyar ezredbe, ezért II. Lipót vizsgálatot indított ellene. A Martinovics-mozgalomban a Szabadság és Egyenlőség Társasága egyik igazgatója lett. 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Laczkovics László és Stegnerné testvére, Szlávay Mária, György és János nagybátyja. Kötetünkben említett fordítása F. Trencktől: *A matzedoniai vitéz* (1790).
- (49) **Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc** (1767–1795): jogász, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. 1790-től báró Orczy László kamarai alelnök titkára volt. Lefordította Rousseau *Contrat socialját* (1794), az 1793-as francia jakobinus alkotmányt, a Moniteur több cikkét, majd Martinovicsnak a Ferenc császárhoz írt nyílt levelét. A Martinovics-mozgalom Szabadság és Egyenlőség Társaságának egyik igazgatója lett, ennek kátéját ő fordította magyarra. Halálra ítélték és 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték. Szulyovszky Menyhért az ő kérésére szervezte be 1794 júniusában Kazinczyt a Martinovics-mozgalomba.
- (49) **Zsigray (Sigray) Jakab**, gróf (1760 k.–1795): szeptemvir, a kőszegi kerületi tábla elnöke, a Martinovics-mozgalom egyik vezetője. 1780-tól gróf. Szabadkőműves. A Martinovics-perben, mint a Reformátorok Társaságának egyik igazgatóját, halálra ítélték és 1795. máj. 20-án a mai Vérmezőn lefejezték.
- (49) **Actio** (lat.): vádirat. A *Fogságom naplójában* leírta Kazinczy, hogy a letartóztatása után pár nappal olvasta Nyéki Németh János királyi jogigazgató kiadványát, melyet a borsodi főszolgabíró mutatott meg a foglyoknak: „Kezembe adá az elfogattak’ neveiket és a’ Causar. Regg. Director Actióját ellenek. Azt Németh közönségessé tette, hogy a’ Publicum elcsendesitessék.” (*Fogságom naplója*, [1794. dec. 19.]
- (49) **’s mind azok a’ kik azt láttak, befogdosnak**: 1794. dec. 1-jétől Németh János mindenkit perbe fogott, aki tudott a szervezkedésről vagy olvasta a kátéit és nem jelentette azt.
- (49) **Gerendásy**: (a debreceni ügyvédről nem találtunk további adatokat.)
- (49) **Ládszegi**: (további adatokat nem találtunk.)
- (49) **postaexpeditor** (lat.): postai ügyintéző.
- (49) **Szombathy János, I.**: névtévesztés, **Szombathy István (I.)** volt debreceni főbíró 1794-ben.
- (49) **Kászonyi**: (a debreceni aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (49) **Abdera**: ókori trák város. A római uralom alá került abderaiakat ostobaságuk miatt gúnyolták. A város nevét Wieland korlátozott kisvárosiasságot kipellengérező szatirikus regénye tette közismertté a korban: *Die Geschichte der Abderiten* (‘Az abderiták története’, Lipcse 1781).
- (646) **anyám**: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)

58. jegyzetmező: 1795. Buda

16. Feldolgozni valók (44)

79. Engem illetők (322)

90. [Pályám emlékezete III.] (647–649)

1794. dec. 15-én Hajnóczy kihallgatásával a királyi táblán megkezdődött a Martinovics-mozgalom pere. 1795. ápr. 16-án Sándor Lipót nádor fokozott szigort javasolt a királynak. Májusban a hétszemélyes tábla összesen 18 vádlottat ítelt halálra, 18-at börtönbüntetésre, 9 személyt a vizsgálati fogság beszámításával szabadon engedett (köztük Kazinczy öccsét, Miklóst), 4-et fölmentett. A halálos ítéletek közül 7-et jóváhagyott a király, 11 személynek megkegyelmezett és bizonytalan idejű börtönre változtatta az ítéletet. Kazinczyra kétszer mondták ki a halált: máj. 8-án a királyi tábla és 16-án a septemvirátus. Máj. 20-án a budai (későbbi) Vérmezőn lefejezték gróf Sigray Jakabot, Hajnóczy Józsefet, Laczkovics Jánost, Szentmarjay Ferencet és Martinovics Ignácot. Májusban Kazinczy nagybátyja, András, és testvére, Dienes, báró Izdenczy József államtanácsosnál Bécsben esedeztek Kazinczyért. Kazinczy kegyelmi kérvényét máj. 29-én írta alá I. Ferenc. Jún. 3-án a Vérmezőn lefejezték Óz Pál ügyvédet és Szolártsik Sándor joggyakornokot. Aug. 7-én megkezdődött a börtönre ítélték elszállítása Budáról Kufsteinba és Brnóba (Brünnbe). Kazinczyt szept. 26-án indították útnak.

1794. dec. 19. és 1795. jún. 11. között Kazinczyt a budai Várhegy északi részén lévő ferences templommal összeépített kolostor egyik szerzetesi zárkájában tartották fogva vádlott-társaival együtt. Ebben a *franciscanus templomban* koronázták királlyá 1792-ben I. Ferencet, és itt fosztották meg a kivégzés előtt papi szentségeitől Martinovicsot, hogy a világi hatóság ítélkezhesen felette. A *klastrom* ebédlőjében (ma Jakobinus terem) zajlott a Martinovics-per tárgyalása. (Az épület ma az MTA tulajdona, a Történettudományi Intézet használja.) Kazinczy budai fogságának második helyszíne szintén a Várhegyen lévő *Gárda Kazárma*, a gárdaház volt. Az eredetileg Sándor Lipót nádor testőrei számára épült laktanyában Kazinczy 1795. jún. 11. és szept. 26. között raboskodott, azelőtt a 7 halálra ítélt foghelye volt. Kazinczy – Szulyovszky Menyhérttel együtt – a kivégzett Hajnóczy szobájába került, az ő ágját foglalta el. (Az épület ma a Hadtörténeti Intézet és Múzeum része.)

A *királyi tábla* (királyi ítélőtábla): a felső szintű jogszolgáltatás szerve volt, elnöke a királyi személynök, fontosabb ügyekben indult perekben (pl. felségsértés, hűtlenség), ill. másodfokon ítélkezett. 1723-tól legalább 23 bíróval működött. A királyi tábla feljebbviteli fóruma, a végsőfokú döntési szerv, a *septemvirátus* (lat.: Tabula Septemviralis, hétszemélyes tábla) volt, amely eredetileg hét (a nádor, három báró és három főpap), 1723-tól 15 országos méltóságból, főrendű bíróból állt. A királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a *királyi kúriát*. II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe (a mai Űri és Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja) költöztette mindkét bíróságot. (A királyi kúria később a pesti pálosok egykori kolostorába költözött.)

(Vö. *Fogságom naplója*.)*Háttér – 1795.*

Jan. 3-án tárgyalások kezdődtek Lengyelország harmadik felosztásáról a Habsburg Birodalom és Oroszország között (Poroszország októberben csatlakozott a megegyezéshez). Ápr. 6-án békét kötött Franciaország és Poroszország. Májusban a Habsburg Birodalom szerződést kötött Angliával Franciaország ellen (szept. 28-án Oroszország is csatlakozott a szövetséghez). Júl. 12-én Sándor Lipót nádor halálos balesetet szenvedett tűzijáték készítése közben. Júl. 20-án a király ki-nevezte öccsét, József főherceget magyarországi helytartóvá és felmentette gróf Zichy Károly országbíró és Ürményi József személynököt. Júl. 22-én Franciaországban az öttagú direktórium vette át a hatalmat.

(44) *Rakics, pride*: Kazinczy egy Rakics nevű szerb közlegény szavára utal, aki 1795-ben a budai börtön egyik őre volt. A *Fogságom naplója* szerint a közlegény megkérdezte Kazinczyt, hogy

miért van fogva: „Mondám neki, hogy minden vétkem az, hogy leírtam valamit, és hogy társaimat el nem árultam. [...] A' szegény embernek ez nem fért a fejébe. Ekkor kardját áltatette a' bal kezébe, jobb lábát a' bal lába felibe felemelte, 's fenyegetőzve emelgetvén fel kezét, a' jobbat, ezt mondá: *Pride bida i na Nemcza!* [azaz: *Jön még bánat a németre is!*]” (*Fogságom naplója* [1795. máj. 30.]; ford.: SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000, 129.)

- (44) *Hiszen talán csak beeléglí mar:* a *Fogságom naplójában* található meg e sor „feldolgozása”. Eszerint 1795 márciusában az egyik őrt álló katonától megkérdezte Kazinczy, hogy folynak-e még a letartóztatások, hoznak-e újabb foglyokat. A legény válasza: „»B–m a' német lelkét, hiszen tán csak béeléglí már ennyivel,« – 's ment fel 's alá az udvarkán, 's nem is néze rám többé.” (*Fogságom naplója* [1795. márc.])
- (44) *Non exploratum veni. Ille non morietur.* (lat.): 'Nem tudom bizonyosan. Ő nem fog meghalni.' Nyéki Németh Jánosnak a *Fogságom naplójában* olvasható, és Kazinczy öccsére, a szintén letartóztatott Miklósról vonatkozó szavaira utal Kazinczy: „Meggzánt a' gonosz [ti. Nyéki Németh János – O. L.], 's kevélyen ezt kiáltá: *Ille non morietur.* [...] Szép szánás, gondolám; mert az az ő szava: *ille non morietur!* ezt tevő, *sicut tu* [azaz: *miként te.*]” (*Fogságom naplója* [1795. febr. 25.])
- (322) [1795. máj. 29.] *a' Grationalist subscribálja* (lat.): 'a kegyelmi kérvényt aláírta'; máj. 29-én írta alá I. Ferenc Kazinczy kegyelmi kérvényét.
- (647) *Szulyovszki Menyhért:* (1752–1831 után): a Zemplén vármegyei törvényszék elnöke, országgyűlési követe (1790, 1792). A Martinovics-perben elítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (647) *Metastasio,* Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, bécsi udvari költő. Kazinczy a *La clemenza di Tito* (1734; *Titus Kegyelmessége*) c. színművét a budai fogságában fordította le először. E fordítás kéziratban maradt, előadásának engedélyezését budai börtönéből Barco tábornokhoz írt levelében kérte. (→ 4.1. *jegyzetmező*)
- (647) *Psyche:* a görög mitológiában a lélek megszemélyesítője, a szerelem istenének, Erósznak kedvese. Ifjú lány vagy pillangó alakjában is ábrázolták.
- (647) *Gráziák:* a báj és kellem három görög istennőjének közös neve: a legfiatalabb Aglaia ('Ragyogó'), a középső Euphroszüné ('Öröm') és a legidősebb Thaleia ('Virágzó').
- (647) *Lycórisz* (álnév, eredetileg: Cytheris): ókori színésznő. Cornelius Gallus (i. e. 69–i. e. 26) római elégikus kedvese, akit Vergilius a *X. Eclogában* és Horatius (*Horázt*) a *XXXIII. Carmenben* is megénekelte.
- (647) *Nini:* Hirgeist Anna (Ninon, Niny, Nincsi; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. Gyermekei: Prónay László (1802–?), Amália (1805–1811) Iphigenie Sophie (gr. Csáky Augusztiné, 1807–?), Ágnes Paulina Honorata (Kazinczy keresztlánya, 1808–?), Antónia Francisca Paulina (Almásy Józsefné, 1809–?), István, Sarolta. (Vö. KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)
- (647) *Ferenc:* Hirgeist Ferenc (1774–1804), pesti joghallgató, Kazinczy barátja. A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. Hirgeist Leopold fia, Hirgeist Anna bátyja.
- (647) *Szakállam még kék vala, mintha állam tintával volt volna bekenve:* Kazinczy 1795. jún. 5-én vágatta le szakállát, amikor nagybátyja, András, és testvére, Dienes, meglátogatta. A levágott szakállát 1828-ban, a *Fogságom naplója* írásakor még őrizte (*Fogságom naplója*, [1795. jún. 5.]).
- (648) *P[alatinus]:* Sándor Lipót (Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795), főherceg, Magyarország nádora (1790–1795). Személyesen irányította a Martinovics-per eseményeit, befolyásolta az ítéleteket, betiltotta a szabaddkőműves mozgalom működését (1795). A királyné tiszteletére rendezett tűzijáték előkészületei közben baleset érte, és az ekkor elszenvedett sérüléseiben halt meg. II. Lipót fia.
- (648) *Sie balten mich für unwichtig?* (ném.): 'Azt hiszik, hogy nem vagyok fontos?'
- (648) *ich bin die Schwester eines St[raats]gefangenen.* (ném.): 'Én egy államfogyó testvére vagyok.'
- (648) *Eszterházy József,* gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), a helytartótanács tanácsosa (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (648) *Orczy László*, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (648) *Nini atyja*: Hirgeist Leopold (?–1831 előtt), Hirgeist Ferenc és Anna apja. Báró Orczy László uradalmi alkalmazottja volt.
- (649) *a' kinek azt maga beszélé Eszterházy*: a levelezés szerint közvetlenül Eszterházytól értesült Orczy a látogatásról: „Eszterházi egynehány nap múlva beszélí Orczynak.” (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.)
- (649) *Novák Ignác*: (a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitányról, későbbi tábornokról további adatokat nem találtunk.)

59. jegyzetmező: 1795–1799. Brünn

16. Feldolgozni valók (44)

61. [Superintendens Kis Jánost láttam...] (108)

89. [Pályám emlékezete II.] (542)

90. [Pályám emlékezete III.] (649–651)

1795. szept. 26-án Kazinczyt útnak indították Budáról a cseh-morva *Brünn*be (Brno), ahová okt. 7-én érkezett meg. Itt a várbörtönben, Spielbergben (Špilberk) 1796. jan. 21-ig, majd a város melletti fenyítőházban, Obrovicon 1799. jún. 22-ig tartották fogva.

(Vö. *Fogságom naplója*.)*Háttér – 1795.*

Nov. 25-én megszűnt a független lengyel állam.

1796.

Februárban feloszlott Kelemen László színtársulata. Tavasszal három fronton támadta meg Franciaország a Habsburg Birodalmat, Bonaparte tábornok áprilisban Itáliában legyőzte a császári sereget és májusban bevette Milánót (Milánó védőjeként ekkor esett fogságba Kisfaludy Sándor). Júl. 30-án I. Ferenc ismét pénzt, élelmet és újoncokat kért Magyarországtól. Nyáron és ősszel Bonaparte többször is visszaverte a Mantovát felszabadítani akaró osztrák császári seregeket. Szeptemberben a Károly főherceg vezette császári sereg a Rajna vidékén legyőzte a franciákat. Nov. 12-én a király megnyitotta a magyar országgyűlést Pozsonyban, ahol megszavazták a kért 50 ezer újoncot és 5 és fél millió Ft értékű terményt, továbbá nádorrá választották József főherceget (az országgyűlés alkalmával megjelent Pozsonyban Csokonai *Diétai Magyar Műzsa* c. költői újságja). Dec. 11-én berekesztették az országgyűlést. Az év folyamán a lengyel piac elvesztésével megkezdődött a Tokaj-hegyaljai lakosság elszegényedése.

1797.

Az év első felében Bonaparte tábornok több jelentős győzelmet aratott. Áprilisban I. Ferenc fegyverbe hívta a magyar nemesi felkelést (inszurrekció); Bonaparte előrenyomulása pánikot keltett Bécsben; Bonaparte és Merveld császári tábornok előzetes békét kötött. Okt. 17-én Campo Formióban Bonaparte békét kötött I. Ferenc követivel (a franciák több ezer magyar hadifoglyot adtak el rabszolgának afrikai spanyol gyarmatokra); a magyar nemesi felkelést nem állították hadba. Az év folyamán Keszthelyen gróf Festetics György gazdasági akadémiát alapított (Georgicon); báró Wesselényi Miklós átvette a kolozsvári magyar színház vezetését.

1798.

Máj. 19. Bonaparte egyiptomi hadjáratának kezdete. Máj. 25-én a Bécsi Magyar Merkurius c. lap egyesült Decsy Sámuel és Pánczél Dániel Magyar Kurírjával. Jún. 26-án a király betiltotta a „veszedelmesnek” minősített magyarországi olvasóköroket; hűtlenségi per indult Bernáth Ferenc, gróf Rhédey Lajos, Szirmay Pál és gróf Sztáray Kristóf ellen a Zemplén vármegyei gyűlésen elhangzottak miatt. Dec. 29-én angol–oros szövetség jött létre a franciák ellen. Az év folyamán megjelent Schwartner Márton *Statistik des Königreichs Ungarn* c. műve; gróf Teleki Sámuel megnyitotta marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság előtt.

1799.

Márc. 1. újra hadiállapot van Franciaország és a Habsburg Birodalom között. **Március végén** Károly főherceg serege megverte a franciákat Bajorországban.

(542), (649) *Novák* Ignác: (a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitányról, későbbi tábornokról további adatokat nem találtunk.)

(649) *Pepromene*: a sors görög istenasszonya, a kiszabott sors.

(649) *Du hast Wolken, gnädige Retterin!* (ném.): 'Felhők takarnak kegyes szabadító istennő!' Idézet Goethe *Iphigenie auf Tauris* (*Iphigenia Taurisban*) c. drámájából, amelyet Kazinczy 1809 februárjában fordított (a fordítás kéziratban maradt).

(649) *theodicaei szent hit* (gör.): hit abban, hogy a világban tapasztalható rossz összeegyeztethető az Isten létével.

(649) *Csaba* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákoscсаba, ma Budapest része.

(542), (649) *Fekete* János (Ivánkai) (?–1806): az 53. (Jelachich) gyalogezred tisztje (1779–1806), századosként hagyta el a szolgálatot. Az elfogott Kazinczyt Budára kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

(649) *Jelachich Magyar Gyalogjai*: a Habsburg Monarchia 53. számú gyalogezrede, amelynek ekkor a horvát gróf Franz Jelačić (1746–1810) volt a tulajdonosa. 1794 augusztusában Budára rendelték egyik zászlóalját.

(649) *Tyrolis*: Tírol.

(649) *Astleitner* (Astleithner, Astleustner), Joseph: a 33. gyalogezred segéd tisztje (1787-től), hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1794-től) volt, 1795-ben kilépett a szolgálatból. Kazinczyt a budai fogságban őrző tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

(108), (649) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, műfordító, irodalomszervező. Jobbágycsaládból származott, 1828-ban nyert nemességét. Soproni diákkorában egyik alapítója az első magyar önképzőkörnek, a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak (1790). Göttingeni és jénai tanulmányai után 1793 őszétől báró Prónay László házában nevelő, majd 1794-től Győrben tanító, 1796-tól 1808-ig több dunántúli falu, majd Sopron lelképásztora, 1812-től püspök. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság, 1842-től a Kisfaludy Társaság tagja. Kazinczy bizalmas barátja. Kis János (II.) apja. Említett munkái: a Kazinczy házasságára írt és Kazinczy által németre fordított és kiadott *Hymenauma: Kazinczy Ferencz öszvekelésére Szendrei Gróf Török Sophie-Antoniával, Nagy-Kázmértt Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805); *Halotti beszéd az emberi léleknek már a jelenvaló életben kitetsző nagyságáról, melyet néhai nm. tót-prónai báró Prónay László úr halotti tisztelete alkalmatosságával Acsán november 20-án 1808. mondott* (Pest, 1808); Kultsár István és báró Prónay László által első díjjal jutalmazott és *Pannoniae mihi sunt dulces...* címen említett dolgozata: *A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Pest, 1806); Kazinczy által kiadott versei: *Kis János versei* (három kötet; Pest, 1815; Kazinczy előszavával, az író arcképével); *Emlékbeszéd gróf Széchenyi Ferencz és gr. Festetics György felett* (*Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, I., 1833); *Polycletus Utazása, vagy Romai Levelek de-Thais után* (2 kötet; Felső Magyar-Országi Minerva, 1826–1833).

(108), (649) *Otevény* (Győr vm.): Öttevény.

(108), (650) *Kállós / Kállós Dániel* (1770 k.–1820 után): kassai lakos, az Orpheus munkatársa.

(108), (650) *Schlözer*, August Ludwig von (1735–1809): német történész, statisztikus, író, a göttingeni egyetem tanára.

(108), (650) *Kovács Mihály* (1768–1851): pesti orvos, táblabíró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja 1832-től.

(108) *Kennen Sie den Kazinczy?* (ném.): 'Ismeri azt a Kazinczyt?'

(650) *Rózsa*: pozsonyi fogadó.

- (650) *Abafi Ferenc* (1732–1817): Árva vármegyei alispán (1766–1772) és országgyűlési követ (1790/91). 1773–1780 között beutazta Európát, hazatérése után pesti háza az ellenzékiek egyik központja lett. Szabadkőműves. Latinra és szlovákra is lefordította a *Marseillaise*-t. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de bizonyítékok hiányában felmentették és szabadon engedték.
- (650) *Tunc hic, amice? Cito mihi respondeas, quid hic facis?* (lat.): 'Hát itt vagy, barátom? Gyorsan felelj, mit csinálsz itt?'
- (650) *accentuatio* (lat.): hangsúlyozás, kiejtés.
- (650) *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. 1794-ben a nagykárolyi főispáni beiktatáson Kazinczy bevonta a Martinovics-mozgalomba. 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. Ezután visszavonult bihari birtokára. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávy János és Mária testvére, Pál (I.) unokaöccse.
- (650) *Malaczká* (Pozsony vm.): ma Malacky (SZK). A Pálffy család épített itt kastélyt 1644-ben, amelynek híres angolkertje volt.
- (650) *Pálffy Károly*, gróf, majd herceg (1735–1816): főispán, kancellár (1787–1807). A magyarországi szabadkőműves páholyok nagymestere volt. (→ 21. jegyzetmező)
- (650) *a' Követnek márvány büsztjét állítata:* (további adatokat nem találtunk.)
- (650) *Holics* (Nyitra vm.): ma Holíč (SZK). Egykor a Czobor grófok birtoka volt, majd 1736-ban Mária Terézia férje, Ferenc császár megvette, így a Habsburgok birtokába került. Ferenc császár a holicsi várat kastéllyá alakította át. (A *Czobor-ház*ról: → 12. jegyzetmező.)
- (651) *Nickelspruck*: Nikolsburg, Mikulov; Morva-parti cseh-morva város. Itt kötötte meg *Bethlen Gábor* (1580–1629) erdélyi fejedelem (1613–1629) és II. Ferdinánd 1621-ben a nikolsburgi békét. A fejedelem e békével lemondott a királyi címről a Habsburgok javára, viszont megkapta a hét felső-tiszai vármegyét.
- (651) *Szokolca* (Nyitra vm.): ma Skalica (SZK).
- (651) *Göding*: Hodonín, cseh-morva város a Morva partján, a történelmi magyar határ közelében.
- (44) *Frankenmark. Sok mén a' tökibe:* a felső-ausztriai – Linz és Salzburg közötti – *Frankenmarkton* Kazinczy 1799. júl. 1-jén Kufsteinba tartó útján haladt át. A „*tökibe*” kifejezés az őt ekkor kísérő Aubert főhadnagy sérvére utal (l. alább).
- (44) *Aubert a' tökös:* azaz sérves; a szó magyarzatát szintén a *Fogságom naplójában* találhatjuk meg: Úza Pál titokban írt céduláját a brünni börtön kihallgatói megtalálták Szlávy Györgynél, és a nem értett szavakra magyarzatot kértek Kazinczytól:
- „– Wer ist tökös? [– Ki az a tökös?]
- Tökös heisst herniosus, und diesen Defect hat einer von unseren Invaliden. [– A tökös azt jelenti, sérves; ez a fogyatkozása van egyik invalidusunknak.]” (*Fogságom naplója*, [a fenyítőházban Obrovicon, 1796]; ford.: SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000, 135.) Ignaz *Aubert* (Aulber): a 8. gyalogezred hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1792–1800) volt, 1801-ben nyugalmazták. A Kazinczyt Kufsteinba kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)

60. jegyzetmező: 1799–1800. Kufstein

16. Feldolgozni valók (44)

89. [Pályám emlékezete II.] (542)

90. [Pályám emlékezete III.] (651–656)

92. [Pályám emlékezete V.] (696–698)

1799. jún. 22-én Kazinczyt nyolc rabtársával együtt útnak indították a Brünn (Brno) melletti Obrovicból. 1799. júl. 6-án érkeztek meg Kufsteinba. Itt egy évig raboskodtak: 1800. jún. 30-án a francia hadsereg előrenyomulása miatt elszállították őket Kufsteinból.

Kufstein: tiroli város az Inn partján. Geroldseck nevű vára 606 méter magasan van, részben sziklába vésvé. Itt raboskodott korábban báró Wesselényi Miklós (I.) is.

(Vö. *Fogságom naplója*.)

Háttér – 1799.

Nyáron az orosz és osztrák seregek Itáliában legyőzték a franciákat. **Ősszel** a franciák Svájcban megverték Károly főherceg seregét; I. Pál orosz cár visszavonta csapatait Itáliából és Németországból. **Okt. 23-án** meghalt gróf Batthyányi József esztergomi érsek, a méltóság 1808-ig betöltetlen maradt. **Nov. 9-én** az Egyiptomból Franciaországba visszatérő Bonaparte tábornok megdöntötte a direktórium uralmát és **dec. 13-ától** első konzulként vezette az országot. **Az év folyamán** a francia háborúk hatására megkezdődött a Habsburg Birodalom pénzének inflálódása: januárban 100 ezüstforint még 103 papírforintot ért, júliusban már 106-ot, 1800 közepén 115-öt, 1803 közepén 135-öt, 1808 júliusában már 242-t. 1810 elején I. Ferenc király az infláció megfékezésére váltócédulát (100 váltócédula 300 Ft bankót ért) bocsátott ki, de eredménytelenül: az év közepén 100 ezüstforint=485 papírforint. 1811 elején az infláció hatására 100 ezüstforint már 833 papírforintot ért, ezért március 15-én a papírpénzt névértékének ötödére értékelték le (a magyar parasztság így ötszörös adót volt kénytelen fizetni), majd ezt 1816. jún. 1-jén további 40%-kal értékelték le. 1822. aug. 13-án a király a hadiadót papírpénz helyett ezüstpénzben parancsolta beszedni, ami 2 és félszeres emelést jelentett. Ez az adórendelet – az újoncozási rendelet mellett – nagyban hozzájárult a magyar nemesi ellenállás kibontakozásához. (BENDA, 1982/II, 617 skk.)

1800.

Jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget Marengónál, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké. **Jún. 20-án** I. Ferenc szerződést kötött Angliával, hogy pénzsegély ellenében folytatja a franciák elleni háborút.

(651) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)

(651) *Theréz*: Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. *jegyzetmező*)

(651) *Süsie*: Kácsándy Zsuzsanna (gróf Gyulai Ferencné 1790-től) (1767–1826). (→ 66. *jegyzetmező*)

(651) *Znaym* (ném.): Znojmo, cseh-morva város.

(651) *’s túl azon Lukát, egy rét’ szélén. A’ hely egykor Praemonstratensisek gazdag Praepositúrája volt, anyja Jászónak és Lelesznek, míg Sauberer András Jászai Prépostunk, Abaujban, a’ két leányt az anyai hatalom alól ki nem váltotta.*: I. Lipót király idején, 1700-ban került a jászói, a leleszi és nagyváradi premontrei (*lat.: praemonstratensis*) monostor, ill. kolostor a lukovi apátság fennhatósága alá. *Sauberer András* a lukovi apátságból Jászóra küldött prépost (1745–1779) rendezte a monostor anyagi helyzetét és az 1770-re hosszú pereskedés után elérte a prépostság (*lat.: praepositura*) önállóságát. *Luka*: Lukov, cseh-morva város. *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK); a 13. sz.-ban alapított jászói premontrei prépostságot 1786-ban II. József feloszlatta, az egykor várként is használt temploma 1792 nyarán leégett, de a szerzet visszaállításakor 1802-ben újraépítették. *Lelesz* (Zemplén vm.): ma Leles (SZK); „leveleinknek ezen őr helyéről” Kazinczy *Lelesz Zemplény Vármegyében* címmel cikket írt (Hazai Tudósítások, 1808, 276–277.)

(652) *Crems, Und, Stein*: *Crems*: Krems, osztrák város a Duna bal partján; *Und*: Krems külvárosa; *Stein*: Krems kikötője.

(652) *Mautern*: város Stájerországban.

(652) *Gittwei; Gottwich*: Göttweig; 11. sz.-ban alapított és 1784-ben felújított, monumentális kastélyszerű építményekből álló bencés apátság Mautern mellett.

(652) *kótis* (rég.): bunkós bot.

(652) *Tyrolis*: Tirol.

(652) *Mölk*: Melk, Duna-parti osztrák város, bencés rendi (*lat.: benedictinus*) apátsága Európa legnagyobb barokk kolostora.

(652) *diameter* (gör.): átmérő.

(652) *lóber*: lóhere; takarmánynövény.

(652) *tatárka*: tatárbúza, hajdina; sóskafele, étkezésre és takarmányozásra is használt növény.

(44) *Ens Und hier ist der 9te. [=Neunte] Spitzbu[b]en* (ném.): ’Ens És itt a 9 gazember.’ (L. alább.)

- (542), (652) *Úza Pál* (1763–1824): a királyi kúria ügyvédje volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, és 1803 februárjában szabadult. Ezután álmosdi birtokán élt. Kazinczy barátja és fogolytársa. Arcképét Johann Jakob Stunder 1803-ban festette meg.
- (542), (652) *Ensre emlékeztete... / 's még baragszik ha nyájas vidám képpel köszöntöm a' szemeket ránk meresztőknek, kívánt miolta a' kis Ensben olly brutális mészárosot láta:* az utalás a *Fogságom naplójából* érthető meg: Ensben egy fiatal kövér mészáros gazembernek nevezte a foglyokat, ezért Aubert főhadnagy huszonötöt akart ráveretni honfitársára, de Kazinczy lebeszélte erről; emiatt Úza „magánkívül vala mérgében”. (*Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után].) *Ens*: osztrák város az Ens folyó mellett.
- (542) *apathia* (gör.): apátia.
- (652) *ez volt valaha határa hazánknak:* az Ens folyóig terjedt ki a magyar fennhatóság a 10. sz.-ban.
- (652) *Lincz*: Linz, osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye, ill. Batsányi internálásának helyszíne 1816–1845 között.
- (44), (652) *Neumark / Neumarkt* (Vas vm.): Felsőkethely, ma Neumarkt im Tauchental (A).
- (653), (696) *Aubert* (Aulber), Ignaz: a 8. gyalogezred hadnagya (1789-től), majd főhadnagya (1792–1800) volt, 1801-ben nyugalmazták. A Kazinczyt Kufsteinba kísérő tisztek egyike. (SZILÁGYI Márton adata.)
- (44) *Kufstein das bin ich* (ném.): 'Kufstein ez vagyok én.'
- (44), (653) *Gál Mózes (Márkusfalvi)*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő, *Mitrovicski*-regimentbeli zászlótartó.
- (653) *Mint a' Zsidó, mikor imádkozik, Jeruzsálemnek fordul, úgy mi mindnyájan arra, a' bol ez az italog' Királya terem:* ez a jelenet nemcsak a *Fogságom naplójában*, hanem a *Tübingai pályaműben* is olvasható: „Mint a zsidó fordul Jeruzsálemnek, midőn imádkozik: aszerint fordul ez [ti. a magyar ember] a külföldön honja boldog fekvése felé, midőn tokajijának cseppjeit fősvénykedő gyönyörűséggel szörböli, s lelke nemzete történetében elsüllyed [...]” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748; *Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után]).
- (542) *Esto perpetua!* (lat.): 'légy örök/állandó!'; Fra Paolo Sarpi (1552–1623) itáliai történétíró Velencére vonatkoztatott híres mondata (Balogh Piroska adata).
- (653) *Nini' bátyjával. 's e' szót mondam neki: „Psyche”:* a *Psyché*-hez hasonlított Nini: Hirgeist Anna (1783–1825), akinek a bátyja, Ferenc (1774–1804). (→ 58. jegyzetmező)
- (44) *Kuderka*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli katona. (A *Fogságom naplója* kézírata szerint a neve: *Kuderna*.)
- (44) *Teczel*, Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli káplár. (A *Fogságom naplója* kiadása szerint a neve *Jétzel*.)
- (44) *Juritek*: Kazinczyt Kufsteinba kísérő *Huf*-regimentbeli katona.
- (44) *Robe. Frobe.* (ném.): 'nyers, durva', ill. 'vidám.' A két szó egy félreértésre utal: az öreg kufsteini kapitány, Cservenka, megsértődött és majdnem vasgolyóhoz láncoltatta a rab Kazinczyt, aki *vidám* és nem *durva* embereknek nevezi Kufstein város lakosait (vö. *Fogságom naplója*, [1800. máj. 22. után]; KazLev, 2/476, Kazinczy – Barkó generálisnak, Pest, 1795. aug. 31., és ehhez a levélhez írt későbbi [1805?] Kazinczy-jegyzet.)
- (653), (697) *franciscanus-színű*: szürke vagy barna (a ferencesek minorita ága szürke, a többiek barna ruhát viselnek).
- (653) *Hat czín g'schlön.* (ném.): azaz: Hat zehn geschlagen, 'elütötte a tizet'. (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)
- (542) *Salzburg*: osztrák város, Salzburg tartomány székhelye.
- (542) *nadelholz* (ném.): fenyőfa.
- (653) *mébköprü* (rég.): méhkaptár.
- (653) *gébely fal* (rég.): géber fal, tűzfal.
- (653) *kolopodion* (lat.): saru (a ferences rendiek viselete).
- (653) *pántosli* (ol.–ném.): papucs.
- (653) *fagöcs*: a fa görcsös, csomós része.
- (654) *göbölly* (táj.): hizlalt ökör.

- (696) *Eggy ebédnél Aubert a' nagy Friedrich' Anekdotáját beszéllgeté...: a Fogságom naplójában* az anekdota Direktor Schramek szájából hangzik el 1798. máj. 14-én. A történet szerint II. Frigyes és testvére egy ferences rendfőnöktől (*lat.: gvárdián*) kikérte mindkét novíciusát katonának, cserébe két másik frátert ígért, de két magyar ökröt küldött, amiket a gvárdián Frigyesről és Henrikről nevezett el. *Heinrich* Frigyes Lajos (1726–1802) porosz herceg, politikus, hadvezér, II. (Nagy) Frigyes (*Friedrich*) porosz király öccse.
- (696) *Az anekdota ismeretesebb mint hogy elmondani szükség legyen: ez a sértő anekdota valóban közismert lehetett, egy ifjabb kortárs, a történész Horvát István naplójában is találunk utalást erre: „Ki tetszett eléggé: hogy erre [ti. lovas mulatságra] sem alkalmatlan teremtés a' Magyar; ha mindjárt a' Bétsi barmok ökörnek nevezik is háláadatlanságból.”* (HORVÁT 1967, 95.)
- (654) *Eggy fogadóban meglátánk egyg óriási veres-bagymát [...] ugorka: a Fogságom naplója* szerint már a kufsteini börtönben volt Kazinczy, amikor a vöröshagymát és az uborkát megvette (*Fogságom naplója*, [1799. jún. 22. után]).
- (654) *Mizraim* (héber): Micrájim, azaz Egyiptom.
- (654) *Leopoldstadt*: Bécs régi kerületeinek egyike.
- (654) *Botzen*: Bolzano (ma: Olaszország).
- (654) *Rekrutáink letelepedének az út mellett: ez a jelenet, ill. a következő utalás a Goethe-darabra a Tübingai pályaműben is olvasható: „[...] mint Iphigenia ragadtatik a barbárok közt heves öröme, midőn füleiben valahára ismét görög szó zeng, midőn szemei végre ismét látnak egyet kinek a Hellász boldog földje adott születést: aszerint pattan fel a külföld pázsitjáról a fáradtában elheveredett magyar rekruta, aszerint kiáltja ezt elragadtatva: nézd a magyart! midőn a mellette elmenő székérről egy idegen magyar akcentusú magyar szóval szól hozzá [...]”* (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748.)
- (654) *Laczkovics László: a Martinovics-perben 10 év börtönre ítélték, 1801 júniusában szabadult. Laczkovics János és Stegnerné testvére, Szlávny Mária, György és János nagybátyja. (Feleségéről és gyermekeikről nem találunk adatokat.)*
- (44) *Lampach*: német város.
- (654) *O süsse Stimme...: „Oh drága hang! Mily édesen zenél / apáink nyelve idegen hazában” idézet Goethe Iphigenie auf Tauris (Iphigenia Taurisban) c. drámájából (Babits Mihály fordítása, II. felvonás, 2. jelenet; vö. Fogságom naplója, [1800. május utolsó napjai]).*
- (697) *cosmopolíta* (gör.–lat.): világpolgár.
- (697) *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász, a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1801–1822). (→ 27. jegyzetmező)
- (697) *tyróler; Tyróli*: tirolai.
- (654) *stuck* (ném., rég.): stukatúr, bevakolt famennyezet.
- (655) *A' várba ötszáz negyvenkét grádics viszen fel: Kufstein Geroldseck nevű várába, a börtönbe a Fogságom naplója szerint négyszázötvenkét lépcső visz fel* (MTAKK K 614, 84 p).
- (655) *Császárhegy*: Kaiserberg, hegy Kufstein mellett.
- (655) *vápa* (táj.): völgy.
- (655) *topolya* (nép.): nyárfa.
- (655) *Jónásnak nem ada több örömet a' tök' levele: utalás az ószövetségi Jónás próféta könyvére: „Az Úr Isten pedig egy tököt rendele, és felnöve az Jónás fölé, hogy árnyékot tartson feje fölött és megoltalmazza őt a hévség bántásától. És nagy örömmel örvendezék Jónás a tök miatt.”* (Jón 4,6.)
- (655) *Még bírom leveleit: az említett juharfalevelet jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum őrzi (jelzete: R 83.13). A Kazinczy-emlékcarnok 1909. évi leltárjában a 29. számon szerepelt Becske Bálint jegyzetével: „Üvegborítékba tett juharfalevél, melyet Kazinczy mint kufsteini fogságát jelző emléket onnan hozott magával, sajátkezűleg reávezetett e felíráttal: »Kufstein 1799.« Lásd az Abafy által kiadott »Pályám emlékezete« 182. lapján.”* (ISÉPY 1999, 243.) Kazinczy a különböző helyeken gyűjtött leveleket, növényeket emlékként őrizte meg: „[...] elbeszéltem, hogy a' K[ufstein]i várból egyg Kőrös fa nagyságút láttam-ki egy patak szélén; 's nem győzvéen csudálni lombjainak gyönyörű játékát (Laubspiel), egyg marok ágat hozattam róla; 's más nap reggel a' nálad lelt levelet egyg gleditschiáéval, melyet 1800. Júl. 2d. a' Gróf Lodroni Neuhausi

- kertjében téptem, felvittem Wesselényinek. Még van magamnak egy acer levelem, ezt tehát megtarthatd. 'S látván, hogy van lelked érzeni a' mit óhajtok hogy érezz, imhol egy hasonló becsú ajándék, melyet eczetbe áztatott vasdaraboknak rozsdájával Munkácson irogattam. (KazLev, 3/835, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. nov. 16.)
- (697) *Innspruk*: Innsbruck, osztrák város.
- (697) *visszadöngék a' Müncheneri álgúzásokat*: 1801 nyarán a németországi hadszíntéren a császári-királyi seregek Bajorország (lat.: *Bavaria*) fővárosáig, Münchenig vonultak vissza, júl. 15. fegyverszünetet kötöttek a franciákkal. Kazinczyékát a franciák előrenyomulása miatt indították el Kufsteinből. (→ 61. jegyzetmező)
- (655) *Magyar gyalogság jöve a' városba*: 1800. jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget Marengónál, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké lett, a magyar gyalogság tehát Itáliából vonult vissza (vö. *Fogságom naplója*).
- (656) *Egy lovat, egy tehenet hámoz szekerébe magához...*: Kazinczy ezen útja alatt írt epigrammáját Gergye László *Tyróllban* címen közli (GERGYE/KAZINCZY 1998, 103).
- (656) *Nympha*: a görög mitológiában a természet erőt megszemélyesítő fiatal istennő.
- (697) *Szlávy György* (1764–1818): az 1794-es nagykárolyi főispáni beiktatáson Kazinczy vont a Martinovics-mozgalomba, elítélték, 1798 júniusában szabadult. A szintén elítélt Szlávy János testvére, Laczkovics János és László unokaöccse. (→ 59. jegyzetmező)
- (698) *szakramentezik* (rég.): szakramentumozik, szentségel, káromkodik.
- (698) *Hítb, fan tschirki?*: a verset Gergye ABAFI/KAZINCZY 1879 kiadása nyomán [*Prächtiges Essen, die Frösch.*] címen közli: GERGYE/KAZINCZY 1998, 93. A németes kiejtést utánzó mondat: 'Hé, van csirke?'
- (698) *Örködi pusztá; Schranckpuzzl Uram; Schwichtheim*: fiktív hely- és személynevek.
- (698) *Ni' hób* (ném.): 'Nincs nekem.' (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)
- (698) *Prächtiges Ersen, die Frösch!* (ném.): azaz: Frächtiges Essen, die Frosch! 'Pompás étel a béka!' (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 876.)

61. jegyzetmező: 1800–1801. Munkács

74. [1801–1804] (178)
78. Az én naplóm (233–243)
79. Engem illetők (323)
89. [Pályám emlékezete II.] (542–544)
90. [Pályám emlékezete III.] (656–665)
92. [Pályám emlékezete V.] (698–703)

1800. jún. 30-án Kazinczyt és rabtársait, a francia hadsereg előrenyomulása miatt, útnak indították Kufsteinből. 1800. júl. 26-án „Pozsonyba érek Kufsteinből Munkácsra vitettetvén. 1795. Octóbernek 6dika olta ma vagyok legelőbb hazám' földjén,” és 1800. júl. 30-án „a' Margitszigetén Kufsteinből jöve” (KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 [?], 35b és 36a). 1800. aug. 25-én Kazinczy és rabtársai megérkeznek a munkácsi várbörtönbe, ahol még majdnem egy évig, 1801. jún. 28-ig tartották fogva Kazinczyt. A Bereg vm.-i *Munkács* (ma Mukacevo [U]) vára állami fegyvertételül szolgált. Júl. 1-jén, három nappal szabadulása után, érkezett meg Alsóregmecre Kazinczy. (Vö. *Fogságom naplója*.)

Kazinczy rabtársai a munkácsi úton

- Szulyovszky Menyhért* (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult (elsőként a munkácsi foglyok közül). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- Laczkovics László*: a Martinovics-perben 10 év börtönre ítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- Szlávy János* (1772–1840): joghallgató volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, 1803 januárjában szabadult. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávy György és Mária testvére, Pál (I.) unokaöccse.

- Úza Pál** (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- Szmethanovics Károly** (1775–1815): pesti joghallgató. A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult.
- Hirgeist Ferencz** (1774–1804): pesti joghallgató, Kazinczy barátja, „*Nini testvére*” A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. **Hirgeist Leopold** fia, Hirgeist Anna (*Nini, Ninon*) bátyja (→ 58. jegyzetmező).
- Chipault**, Francois-Clément (más néven Bezancourt) (1765–1809): francia ezredes (*ném.: oberster*), Kazinczy fogolytársa, az „*ifjabb idegen*” 1801 februárjában szabadult Munkácsról. (SZILÁGYI Márton adata.)
- Fiorella**, Pascal-Antoine (1752–1818): a francia forradalom korzikai származású tábornoka, Napóleon rokona, Kazinczy fogolytársa, az „*öregebb*” idegen. Napóleon 1800-ban kiváltotta a hadifogságból. (SZILÁGYI Márton adata.)

Háttér – 1800.

Júl. 15-én a császári-királyi seregek Münchenig vonultak vissza, és 3 hónapra fegyverszünetet kötöttek a franciákkal. **Szept. 4-én** a király ismét inszurrekciót rendelt el, de a magyar nemesi felkelést most sem vetették be. **Dec. 3-én** János főherceg csapatai Hohenlindennél döntő vereséget szenvedtek Jean-Victor Moreau francia tábornoktól, **25-én** megkötötték a fegyverszünetet.

1801.

Jan. 9-én a király Károly főherceget nevezte ki az udvari haditanács elnökévé. **Febr. 9-én** Ausztria és Franciaország békét kötött Lunéville-ben: I. Ferenc elvesztette Lombardiát és Belgiumot, lemondott a Rajnán túli német területekről, elismerte a holland, a svájci és az itáliai köztársaságokat, megkapta Isztriát, Dalmáciát és a velencei területek egy részét.

- (656) *egy idegen álla [...] egy másik jöve utánunk*: a két idegen a két francia hadifogoly volt: Chipault és Fiorella.
- (656) *krókus* (gör.–lat.): sáfrány: fűszerként és sárga festékként használt növény.
- (656) *Wasserburg*: bajor város az Inn bal partján.
- (233), (656), (662) [1800. aug. 25.] *Bastendorff*, Franz Josef: a 41. gyalogezred főhadnagya (1800-tól). A Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike, Kazinczyval a fogság után is levelezett. (SZILÁGYI Márton adata.)
- (656) *Rosenhain*: Rosenheim, német város az Inn partján.
- (656) *a' nem kedves vendégek*: az előrenyomuló francia hadsereg.
- (656) *Salzburg*: osztrák város, Salzburg tartomány székhelye.
- (656) *egy idegen [...] francia nyelven szollíta meg*: Kazinczy a *Fogságom naplója* mellett levelezésében is megírta találkozását a francia gróffal, és ezt követő beszélgetését Fiorellával: „Én elbeszéltem Fiorellának, 's Fiorella reá ismért szavaimból, igaznak mondá, hogy ő a' Király alatt neki Premier Kapitánya volt. 'S midőn a' kérést tettem 's azt a' feljebb említett sopánkodást, illy szókra fakadt: »ugy kell neki; ne fogjon fegyvert a' hazája ellen«, 's »calculált volna eszesebben a' francia nagyság« 's a' »coalitioik haszontalan voltak felől«. Azonban ezen tüze elmúlt 's az emberiség 's barátság érzései szívében helyt fogtak, 's óhajtotta, hogy a' Consul a' félre csábúltakon megkönyörüljön, melly mint tudod, Napoleonnak örök becsületére meg is történt. Délben akkor nap egy Salzburgi mezővároskába értem, melly tele volt ezen szerencsétlenekkel. Tábori szajhák módjára öltözött Comtessek 's dobos szolgálatot tevő rongyos Gróf-fiúcskák mentek-el előttünk, 's csak 10, 12. igen szépen öltözött Elegánokat látánk, kik, hogy a' dobosokat 's asszonyszemélyeket Grófoknak 's Comtesseknek ismerjük, fenn szóval beszálltak magok közt rólók: Voila le Comte – – la Comtesse...” (KazLev, 6/1464, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. ápr. 21.)
- (657) *pirucs* (rég.): fedél nélküli kocsi.
- (657) *a' Király*: XVI. Lajos francia király.
- (657) *Général de sa republique* (fr.): 'a köztársasága tábornoka'.

- (657) *Condé*, Louis Joseph de Bourbon, herceg (1736–1818): francia katonatiszt, az emigráns francia hadsereg vezére, 1797-től orosz, 1800-tól osztrák zászló alatt harcolt a forradalom ellen.
- (657) *Rossy*, gróf: (a francia katonáról további adatokat nem találtunk.)
- (657) *Július' 2d. délben...*: l. a fentebb idézett levelet.
- (657) *Mon chère comte, comment va?* (fr.): 'Kedves grófom, hogy van?'
- (657) *Ab la marquise! la comtesse! la vicomtesse!* (fr.): 'Ah, a márkinő! a grófnő! a vicomtnő!'
- (657) *Neubaus*: osztrák település Salzburg mellett, nevezetessége a Lodron család parkja.
- (657) *Salza*: Salzach, az Inn mellékfolyója, osztrák–bajor határfolyó.
- (657) *Mi beten és a' két idegen*: Kazinczy és rabtársai (l. fentebb).
- (657) *Lodron* Ferenc, gróf: kamarás, tanácsos, a svéd (*lat., rég.: svétziai*) királyi udvarnál rendkívüli követ. 1802-ben magyar honpolgárságot nyert. Szabadkőműves. A Lodronok a 17. századtól Salzburg város meghatározó személyiségei, mecénásai voltak.
- (657) *egy elsipadtott sírkő ez eggyszerű felírással AGRICOLA*: a sírkő vélhetően egy ott nyugvó szabadkőműves nevét őrzi: „Egy atyafi' sírja lehet az, mellyet egy Agricola névvel jegyes sülyyedező kő jegyez.” (*Fogságom naplója* [1800. júl. 2.]
- (657) *de ismert hieroglyphonok, mellyek mutatak, a' mulatónak mi célja volt*: a kerti házikó falán szabadkőműves jelképek (*gör.: hieroglyphon*) voltak: „Egy kertiházban Kőművesi hieroglypheket láték meg, 's megszólítám a' kertészt, el nem hallgatván, 's büszkeségből, hogy én magyar vagyok. [...] Látván hogy a' dolog nem idegen nekem, elbeszélé, hogy Gróf Lodron, Svéciai Követünk, e' kertet Kőművesi összegyűléseknek alkotta, és hogy itt Colorado Érsek a' nagymester.” (*Fogságom naplója* [1800. júl. 2.]
- (542) *Tele szedém zsebjeimet olly növevények' és fák' leveleikkel*: Kazinczy e gyűjtőszénvedélyéről: → 60. jegyzetmező.
- (658) *Lincz*: Linz, osztrák város. Kazinczy öccsének, Lászlónak katonai állomáshelye, ill. Batsányi internálásának helyszíne 1816–1845 között.
- (658) *Gotsch ajándékul bozá Ciceróját*: Marcus Aurelius *Gotsch* (?–1807 előtt) osztrák professzor a *Fogságom naplója* (1800. júl. 6.) szerint dedikálta is a kötetet: „Bele írá nevét, 's ezt veté alá: *Magnis tamen excidit ausis.*” Azaz: „Merész volt hősi bukása.” (Ovidius, *Árváltozások*, II. 328–329, Devecseri Gábor fordítása.)
- (658) *Schneider*, Johann Gottlieb (1750–1822), német filológus és természettudós. Említett görög lexikona: *Kritisches Griechisch-Deutsches Handwörterbuch* (1797–1798).
- (658) *Freystadt*: osztrák város a cseh határ közelében.
- (658) *Kapliczon ángoly lovaglókhöz: Kaplice*, cseh város; *ángoly lovaglók* (rég.): műlovaglók (?). (→ 65. jegyzetmező)
- (658) *Wesseli*: Veselí, cseh-morva város a Morva partján.
- (658) *Bubna*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (658), (664), (698) *de a' vendéglátás a' Csebeknél nem az a' mi nálunk / csak azt adák, a' mit sem adni önkényt, sem kérni nem szokás / Csak azt adának, a' mivel senki el nem fogy, 's azt nem sokáig kéretve*: vagyis a cseh lányok szerelmet adtak: „Soha egy helyt annyi csók nem adatott, vétetett, mint ezen éh legények és kész leányok közt. De meggyet nem adtak. Nekem legjobban juta ki; én nem a' húsos, hanem a' vékonyka barna lyánkákat szeretem, 's ilyen volt a' ház' leánya. Még csak 16 esztűdős.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 13.]
- (658) *Tábor*: cseh város.
- (658) *Eine Frau von Szábo* (ném.): 'Egy Szabó nevű asszony' (vö. *Fogságom naplója*, [1800. júl. 14., 22.]).
- (658) *Beneschau*: Benešov, cseh város.
- (658) *Zverbi* (Zwirby), gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (542) *findzsa* (nép.): csésze, bögre.
- (658) *Konopist*: Konopischt, cseh település Beneschau (Benešov) mellett.
- (698) *insolentia* (lat.): arcátlanság, pimaszság.
- (698) *Budeáni*, báró: (a jószágigazgatóról további adatokat nem találtunk.)
- (698) *bobémien* (lat.): cseh (ember).

- (698) *Hatalmas az Isten teremteni fiaikat Abrahámnak kövekből is!*: utalás az Újszövetségre, Keresztelő János prédikációjára: „És ne gondoljátok, hogy így szólhattok magatokban: Abrahám a mi atyánk! Mert mondom néktek, hogy Isten eme kövekből is támaszthat fiaikat Abrahámnak.” (Mt 3,9.)
- (659) *Szabó László*: Taborban (Csehország) lakó magyar katonatiszt (1800 k.), később (1828 k.) gyöngyösi lakos.
- (659) *szarvas címér*: szarvashús (comb vagy hátszín).
- (659) *Orczy József*, báró (1746–1804): báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező).
- (659) *Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!*: idézet Voltaire *Tancrède* c. drámájából: „À tous les coeurs bien nés que la patrie est chère!” (III. felvonás, 1. jelenet). Kazinczy ezt a sort a *PESTRE. 1828.* c. útirajzában is idézi a külhonban kutató Fessler Ignác Aurélna vonatkoztatva: „Melly igen igaz, a' mit Voltaire mondat Tancrédjével: »Meg nem romlott szívnek oh melly szent a' haza.«” A Voltaire-idézet egy törlés felett olvasható, és a törölt változat megegyezik a [*Pályám emlékezete III.*] sorával: „Minden jól termett szív mint lángol a' hazáért!” (MTAKK K 612, *PESTRE. 1828.*, 70a; a kéziratlap alján Kazinczy lábjegyzetében található meg a sor francia eredetije.)
- (659) *Crems*: Krems, osztrák város a Duna bal partján.
- (659) *Császári város*: Bécs.
- (659) *Uferhaus*: osztrák település a Duna partján.
- (659) *meglátánk a' Dévény' romjait és a' Pozsony' tornyait. [...] Megcsókolám jobbom' úját, 's csókomat úgy nyomtam az anyaföldre*: ez a jelenet nemcsak a *Fogságom naplójában*, hanem a *Tübingai pályaműben* is olvasható: „[...] mint a hazájából távol szakadt görög sírja édes könnyét, midőn a Fekete tengeren már kékelleni látja a thráciai hegyeket: aszerint sír a hazájába megérkező magyar, midőn hajója előtt Dévén feltűnik s a földet Pozsonyban újjára nyomott csókjával illeti.” (SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 748; vö. *Fogságom naplója*, [1800. júl. 26.])
- (659) *Patria, te teneo!* (lat.): 'Öllelek, hazám!'
- (659) *Kosovics [...] az ő eljövételére költött: Kossovits* (Kossowits, Koschovitz) József (1750–1819) zeneszerző az 1790-es években Szulyovszki Menyhért, később az Andrássy grófok udvari muzsikusa volt Kassán. Kazinczy *Az én naplómban* írja: „Kijövének a' Czigány Musikusok Váradról. Csokonay ezekkel vonatta-el Kosovicsnak azt a' Musicai Compositióját, mellyben ez, ki a' Szulyovszki elfogattatásakor Sz. házánál Rákóczon, Kisasszonyait musikára tanította, Sznak elfogattatását kesergette. Ezen musicalis Compositióra írta Csokonai a' *Földiekekkel játszó* etc. éneket.” (→ 65. jegyzetmező/1802. máj. 14.)
- (659) *Rákócz* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (659) *Meg akaralak lepni, mondám, mert plánom kész*: Kazinczy egy újonccal üzent Pestre: „Komáromban Lohrmiller egy megszökött kalmárlegénykét engagiroza katonai szolgálatot venni, 's ennek én örültem meg, ki már ekkor gondolkoztam, mint izenjek majd Ninihez Pesten. [...] Kiköténk a' Margitszigeten, 's az engagirozott katonácska bemene a' városba.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 28., 30.])
- (660) *Nini, most tizennyolcz esztendős leány*: Hirgeist Anna 1783-ban született, tehát ekkor 17 éves volt; ezt egy levél is megerősíti: „Niny akkor 17 esztendős vala, de midőn 1795-ben láttam, csak 12.” (KazLev, 8/2009, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1811. máj. 22.)
- (660) *Venus Anadyomene*: Venus (Aphrodité) mellékneve a 'felemelkedő' jelentésű Anadyomené görög szó.
- (660) *Szompolygva tértem félre...*: az 1811. máj. 6-án írt verset *A Margit-szigetén. 1800. Július' 3d.* címen közli Gerye László (GERGYE/KAZINCZY 1998, 47–48).
- (661) *Nini, el van veszve. Ismerem atyját; Fő-Ispán, Excellenz; el fogja játszogatni az időt*: Nini jegyesének, báró Prónay Simonnak (1777–1825) az apja, báró Prónay László (1734–1808) helytartói tanácsos valóban nem akart beleegyezni a házasságba: „B. Prónay Lászlónak Simon fja megismerkedik a' gyermekekkel. Szeretik egymást. A' fiú érdemesnek ismeri jobbágra: de látja, hogy tisztelt atyja 's rokoni soha meg nem egyeznek. Esztendők múlnak. Végre Bécsbe viszi a' leányt 's férje lesz in optima forma. Sok ideig titok volt a' történet, de Nini azt nékem, testvére- nek, azonnal megírta. Cseléd leánya! nem nemes leány! Pápista leány! képzelheted a' Pró-

- nayakat 's a' kik a' házhoz tartoznak. Még Szerencsinének sem mertem soha mondani, noha tudom hogy tudja; sőt minap már szőlla is róla. A' kik szégyellik megvallani, hogy a' mesalliance bántja őket, a' hitiben akadnak-fel! Igaz, hogy collisióba jutni a' Praejudiciumokkal bajos, de szép is; 's voltam volna Prónay, én is könnyen azt cselekedtem volna. Vay Miklós né Szerencsiné hóhér gyermekei is lehetnek, és még is dicsőséggel ültetheti őket maga mellé a' Fraknók Ura. Ez a' derék Asszony, Nini, azt írja a' ma vett levelében, hogy 14. Aug. egy lyánya leve, 's Iphigenie-Sophie nevet visel, 's én vagyok keresztatyja! – Barátom, mint érdelemk én ennyi megdicsőítést?” (KazLev, 5/1190, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. nov. 4.) A házasság érdekében Kazinczy is közbenjár: „Néha a legkényesebb természetű ügyekben is segélyére siet a szívéhez közelállónak. Példa erre a Prónay László bárónál való közbejárás. [...] Kazinczy a »a szép Nini« ügyét lelkesen felkarolja. Nemcsak a balvéleményt szeretné megigazítani, hanem a fiatal asszonynak annyi szép tulajdonságát festi az öreg Prónay előtt, hogy az idegenkedés jegét lassanként mégis sikerül megtörnie.” (VÁCZY 1989, 28.)
- (661) *a' Plebánusnak, kit soba nem láttam, kinek nevét soba nem hallottam:* „Poroszkay Plebánus Úr, később Váci Kanonok [...]” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 31.]).
- (661) *Podmaniczky Lászlóné*, báróné: Radvánszky Karolina, Radvánszky János lánya. Testvérei: Radvánszky Miklós (1768–?), Antal, Terézia (Szerencsy Józsefné; ?–1829 után), László (?–1831), Polyxén (Újházy Sámuelné 1794-től). Terézia és Polyxén Kazinczy kassai barátnéja volt, utóbbit Kazinczy 1790 körül feleségül akarta venni.
- (543), (661) *anyám / anyám és az enyéme*: Kazinczy anyja: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812). (A családtagokról: → Családfa.)
- (543), (661) *Ménés* (Arad vm.): ma Miniş (R). Híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében.
- (661) *egy Kazinczy, de keresztnevét nem tudta...*: Kazinczy István (1774–1827) zempléni egyházmegyei gondnok, Kazinczy nagybátyjának, Andrásnak a fia. Első felesége 1800. szept.-től: báró *Hellenbach Eszter* (1785–1801. dec.). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (661) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863): német nyelvű naplóról (első férje Puky András volt). (→ 69. jegyzetmező)
- (661) *mert az öregebbik másfelé vette útját és Soroksáron megfordult:* „Fiorellát Soroksáron utóléré a' parancs, hogy eresztessék szabadon. Az Újságlevelekből tudom, hogy ötlet Napoleon Olaszországba küldötte, 's nem katonái munkára.” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 30.])
- (542), (662) *Én emlékeztetem ott... / Váci templom:* a Hazai s Külföldi Tudósításokban 1812-ben közölt *Mesterségek. Festés, Faragás Nálunk* c. cikkében Kazinczy külön bekezdést szentel a váci székesegyháznak (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).
- (543) *proportio* (lat.): arány, méret.
- (543) *étourdi* (fr.): szeles, meggondolatlan.
- (543), (662) *chirurgiai doctor / doctor chirurgiae* (gör.–lat.): sebészorvos.
- (543) *ruban noir* (fr.): 'fekete szalag' (rendjel).
- (543), (662) *Mons. le Grec-ke, így nevezé Szulyovszkit, vagy a' Mons. le Savant-tal, így nevezé Úzát / Mons. le Grec vagy Mons. le Savant, így nevezte [...] Szulyovszkit és Úzát* (fr.): 'görög úr' (Szulyovszky Menyhért), ill. 'tudós úr' (Úza Pál). A *Fogságom naplójában* magára vonatkoztatja Kazinczy a „Mons. le Savant” megszólítást: „Engem Mons[ieur] Le Savantnak hítt [...]” (*Fogságom naplója*, [1800. júl. 29.]).
- (698) *Censorokat ismét mint Rómában:* a censor az ókori Rómában a közerkölcsre felügyelő hivatalnok volt.
- (663) *Elöttem nem vala többé titok; pedig nevét még nem hallottam:* Kőszeghi György ugyanis szabadkőműves volt (vö. *Fogságom naplója*, [1800. aug. 4.]).
- (663), (699) *Kőszeghi György:* (az erdőtelki plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (699) *Lovasy Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Egy szalontai református lelkész fiaként a debreceni kollégiumban tanult, később katolizált.

- (663), (699) *Kovácsnai Sándor* (1730–1792): író, műfordító, marosvásárhelyi tanár (1764-től). Cicero-fordításai: *M. T. Cicero Nagybibik Catoja, Laeliussa, Paradoxumai, és a Scipio álma*, (Kolozsvár, 1782); *M. T. Cicerónak az embernek tisztéről és kötelességeiről a maga fiához írt három könyvei* (Pozsony, 1795). Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–43) római szónok, író, politikus említett műve: *De officiis* (i. e. 44).
- (543) *Bata Pál*: Bata Bálint apja. Felesége: Rolly Katalin, Rolly József (1751–1820 után) lánya (?).
- (663), (699) *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (699) *et toto vertice supra est* (lat.): „fejfel fölnyúl a tömegeből” (Vergilius, *Aeneis*, VII. 784).
- (699) *phárusz* (gör.): fárosz, világítótorony, útmutató jel.
- (699) *Érzésem egy Ódává gyuladtak fel lelkemben*: (további adatokat nem találtunk.)
- (699) *Egy ijedni szerető Uraság rosszat jövendőle, 's akará hogy tüstént menjünk tovább*: „Ob-ristlieut. Avisani, ki felől az egész világ tudta hogy titkos Polizey, hozzá izene Bastendorfhoz, hogy még akkor nap induljon. Szulyovszky és én Zemplényiek vagyunk; fél a' scénáktól.” (*Fogságom naplója*, [1800. aug. 10.]
- (663), (700) *Klári*: Kazinczy Klára (*Kraynik Józsefné [I.]*) (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: *Kraynik Aloyz (Loyzi)*, *Terézia (Csercsi)*. Férje: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró, akinek a testvére Ibrányi Károlyné *Kraynik Mária*. A *Kraynik* házaspár lakhelye az abaúji Göncruszka volt. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (663), (700) *bandériumos mentémben jött / pergetés declinatiojít* (lat.): Kazinczy unokaöccsére eszerint ráadták Kazinczy 1790-es koronaöri ruháját, ill. már a névszóragozást tanulta az iskolában.
- (664), (700) *Ibrányi Károlyné* (?–1802 v. 1803): *Kraynik Mária* (korábban: *Vékony Jánosné*), kótaji háza fogadó volt. Kazinczy Klára férjének, *Kraynik Józsefnek (I.)* a testvére. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (543), (664), (700) *Bogdány*: Nyírbogdány.
- (664), (700) *Muhtim tölem vivé a' választ / Én irám meg a' választ*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (700) *Bónapárté*: Napóleon (1769–1821), francia hadvezér, császár (1804–1814).
- (700) *A' te Rousseaud azt beszéli, hogy mindég akkor bána legkevesebb kíméléssel pénzével, mikor az már fogytán volt*: utalás Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Les confessions* ('Vallomások', 1767–1770) c. önéletírására.
- (701) *Kénytelenek lévén megenni a' mit természetünk, örülünk ba mással emészthetjük*: utalás a vámrendeletekkel akadályozott magyar élelmiszerkiviteltre: 1775-ben *Mária Terézia* az osztrák tartományokat egységes vámterületre szervezte, de Magyarország külföldnek számított; 1784-ben II. József bevonta Magyarországot a Monarchia egységes vámterületébe; 1788-ban II. József vámrendelettel akadályozta a külfölddel való kereskedelmet; 1802-ben a pozsonyi országgyűlésen a magyar rendek sikertelenül kérték a magyar gazdaságot gátló vámrendeletek megváltoztatását.
- (543) *Consiliárius*: *Lónyai László (I.)*
- (664) *Lónyai László, I.* (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országgyűlési követ. *Lónyai Menyhért* testvére, *Plathy Anna* férje, *Lónyai László (II.)* apja.
- (543) *sódar* (nép.): sonka.
- (543), (664), (701) *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U).
- (664) *Kágy* (Bihar vm.): Kis- v. Nagykágya, ma Cadea (R).
- (664) *C'est un voyage de triomphe!* (fr.): 'Ez egy diadalút!'
- (664) *Ásvány* (Győr vm.): a mai Ásványráró része.
- (543), (665) *Rékey vagy Barta*: (további adatokat nem találtunk.)
- (665) *négy fiam és három lányaim*: Kazinczy hét életben lévő gyermeke. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (701) *Sum paullo infirmior*. (lat.): 'Kicsit gyengébb/bizonytalanabb vagyok.' (Horatius, *Sermones*, I. 9. 71.)
- (233) [1800. aug. 25.] *Hörde*: a 46. gyalogezred zászlótartója, a Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike.
- (233) *Lormiller*: Kazinczyt Munkácsra kísérő tisztek egyike.

- (178), (233) *Fritschner / Fritsch*, Joseph: munkácsi börtönparancsnok. A Modena-dragonyosezred hadnagyaként 1796-ban nyugalomba vonult, de 1797-ben reaktiválták és őrnagy (rég.: *főstrázsamester*) lett a 18. gyalogezredben, de augusztus végén ismét nyugalmazták (fr., rég.: *pensionálták*). Kazinczy munkácsi raboskodása idején ő a várbörtön parancsnoka (lat.: *commendans*). (SZILÁGYI Márton adatai. Az [1801–1804] szerint törzsofőnök [ném.: *obristwachmeister*] volt.)
- (233) *Gát* (Bereg vm.): ma Haty (U).
- (233) *statio* (lat.): útszakasz; egy postaállomásnyi útszakasz 1783-tól legfeljebb 16 km volt (KAMODY, 1989, 40, 45).
- (233) *Pétervárad* (Szerém vm.): ma Petrovaradin (Szerbia). A település belterületén erőd és börtön volt.
- (233) *Soroksár* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): ma Budapest része.
- (233) *status-fogoly* (lat.): államfogoly, politikai fogoly.
- (234) *Menz*: (az orvosdoktor rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Schedel*: (a német rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Würzburg*: német város a Majna partján.
- (234) *Riedele András*, báró (1743 k.–?): császári alezredes, II. Lipót firenzei udvarában nevelője volt I. Ferencnek és Ferdinánd főhercegnek. A bécsi jakobinus szervezkedés kapcsán 1794. júl. 24-én tartóztatták le, elítélték és csak 1808-ban szabadult. Kazinczy munkácsi fogságában és szabadulása után is (Cserey Farkassal együtt) segítette, több levelet váltottak.
- (234) *Mágus; Rill; Riel*, báró (1730?–1801 után): munkácsi rab (1790?–1801). Egy Riedele-levéltre írt Kazinczy-jegyzet szerint: „Egy 70 esztendőes öreg Hofrath, a neve báró Rill, Maynz és Frankfurt’ tájékáról [...]” (KazLev, 22/5477 [1065/a], báró Riedele András – Kazinczynak, h. é. n. [1807. febr. előtt]).
- (234) *Ruzsicskay György* (Georg Probus Ruzsitskay, Jiří Ružička): cseh festő és muzsikus. Kazinczy munkácsi rabtársra, szabadulásuk után leveleztek. A cellája falára egy Szent Vencel-képet festett.
- (234) *Hackl*: (a bécsi polgári származású rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Glückshafenes* (ném.): szerencsejátékos (?).
- (234) *Jelínek*: (a rabról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Angiolini Ferenc*: egykor a bécsi orosz követség titkára volt.
- (234) *Tyrolisi Paraszt*: (a további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Sigmonde*: (a francia katonatisztról további adatokat nem találtunk.)
- (234) *Grossinger*: Franz Rudolph Edler von Grossing (eredetileg Franz Matthaues Grossinger) (1752 v. 1753–1830?): komáromi születésű író, kalandor, jezsuita szerzetes, a rend feloszlása után bécsi udvari titkár (1777–1780). 1782-ben család miatt letartóztatták és elítélték. 1783-ban kiszabadult, de kitiltották a Monarchiából, ezután Lipcsében, Halléban és Berlinben élt. Anyagi haszon reményében megalapította a szabadkőművességre emlékeztető rózsarendet. Ez a nőket megcélzó titkos, szélhámós szervezet Magyarországon is számos követőre talált (véltetően tag volt Berzeviczy Gergely, Kazinczy, gróf Török Lajos is). 1788-ban ismét börtönbe került. Grazban, Spielbergben raboskodott, majd a brünni elmeegógyintézetbe szállították. Kazinczy munkácsi fogolytársa. (H. BALÁZS 1967, 137–138 és SZILÁGYI Márton adatai alapján.)
- (178), (234) *(fő)profóz* (ném., rég.): (fő)börtönőr; azaz: Kieswetter.
- (235) *Bernadotte*, Jean Baptiste (1763–1844): francia katonatiszt. A forradalom idején altisztból lett tábornagy, bécsi nagykövet, majd XIV. Károly János néven svéd király (1818–1844).
- (235) *Generális*: a *Fogságom naplója* (1800. júl. 30.) szerint talán Wimpfen generális.
- (235) [1801. febr.] *azt leséink, ha a' békesség meg van-e kötve*: a Habsburg Birodalom és Franciaország Lunéville-ben 1801. febr. 9-én kötött békét.
- (235) [1801. jún. 14.] *Magus deductus est ad hortum* (lat.): 'Magust levítették a kertbe.'
- (235) *hortus* (lat.): konyhakert.
- (235) *Unus venit, duo abiverunt* (lat.): 'Egy jött, ketten elmentek.'
- (235) *marsch* (fr.–ném.): induló (zene).
- (235) [1801. jún. 15.] *molnárszín* (rég.): fakó kék.

- (178), (238) [1801. jún. 16., 26.] *Bujanovics* Károly (?–1810?): kancelláriai ágens (1770-től). Bujanovics Cornélius és Eduárd apja. Kazinczyt a fogság alatt pénzért – 500 Ft-ról tudunk – segítette az udvarnál (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (178) [1801. jún. 16.] *András bátyám*: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) *a' Császár az nap jóvá hagyá hogy eleresztessem*: I. (II.) Ferenc 1801. jún. 15-én írta alá Kazinczy testvérének, Lászlónak kérvényét Kazinczy szabadon bocsátására.
- (178), (237) [1801. jún. 16., 26.] *István / Onkelem' fija István*: Kazinczy István (1774–1827), Kazinczy unokatestvére. Kazinczy nagybátyjának, *Kazinczy Andrásnak (II.)* (1738–1804) a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) [1801. jún. 18.] *expediál* (lat.): elküld, kiad (parancsot).
- (178) *Hadi-Tanács*: udvari haditanács (ném.: *Hofkriegsrate*); Habsburg összbirodalmi kormány-szerv, a hadügyminisztérium elődje.
- (236) [1801. jún. 26.] *diagonaliter* (gör.–lat.): ferdén, átlósan.
- (236) *recitál* (lat.): emlékeztetből mond, szónokol.
- (236) *Geist der Lügen...* (ném.): 'Hazugság Szeleme, parancsolom neked az Igazság istenének nevében, hogy nekem hírt hozz, vajon feleségem s gyermekeim élnek-e s egészségesek-e stb.'
- (236) *Amice, circumdati sumus exploratoribus*. (lat.): 'Barátom, körül vagyunk véve megfigyelőkkel.'
- (236) *Per fissuram januae...* (lat.): 'Az ajtóm hasítékán át láttam egyet azokból az ördögfajzatokból, akik nyakunkra jöttek, s beszélgetéseinket, elárult ábécénk segítségével följegyzik.'
- (237) *Riedelét, Ruzsicskait, Angiolimit, és talán Schédelt négy holnapig mindég tápláltam. Riedele mindennap egy butellia tejet, egy darab ciocoladét, tézta süteményt, sódart, pecsenyét kaptak a többiek.*: Riedele András 1807-ben írt levelei megerősítik Kazinczy állítását. „Leginkább azonban Kazinczy felejthetetlen gondoskodásáért hálálkodik [...]. Itt azokról az élelmiszerekről van szó, amelyekkel Kazinczy Munkácson segítette fogolytársait. Riedele mintegy dokumentumokat ad arról, amit a *Fogságom naplója* [és *Az én naplóm* – O. L.] megörökített. Vagyis arról, hogy miként juttatta el hozzájuk adományait a kályhalyukon keresztül, sültet, sódart, csokoládét.” (MEZEI 2000, 428; vö. KazLev, 22/5478 [1078/a], Báró Riedele András – Kazinczynak, 1807. febr. 25.) Az éhség nagyon gyötörhette a külön élelemről gondoskodni nem tudó rabokat: „Előtte ott gróf Lamberth lakattatott, testvére császárunk' flügeladjuantjának. Hová lett, nem tudom. R. azt mondja, hogy egyedül testvére' tekintete mentette meg az akasztófától. Sokat koplalt s bőgött az éhség miatt, a mint Riedele beszélé.” (KazLev, 22/5477 [1065/a], báró Riedele András – Kazinczynak, h. é. n. [1807. febr. előtt]; Kazinczy jegyzete a levélen.)
- (237) *delineatio* (lat.): vázlat, rajz.
- (178), (237) *öcsém József*: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (178) *Laczkó János*: (a regmeci gazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (178), (236) *innen a szerencsétlenség / nagy szerencsétlenség érhetett volna*: a 'szerencsétlenség' leírása a *Fogságom naplójában*, a „Munkács” fejezetben is megtalálható.
- (238) *profósné*: Kiesewetter felesége.
- (238) *Gróf Pálffy Ferencz, Regni Báró Leopoldnak fija, botot is szenvedett Kufsteinban és itt*: gróf Pálffy Leopold koronaőrnek NAGYIVÁN szerint nem volt Ferenc nevű fia, de Leopold nevű gyermekének (aki viszont nem országnagy, azaz *regni báró*) volt Ferenc nevű leszármazottja. Gróf *Pálffy Leopold* (Lipóti) (1716–1773): koronaőr (1758-tól), Magyarország katonai főparancsnoka (1763-tól), *Pálffy Ferenc (I.)* (1763–1803) nagyapja.
- (238) *Sie waren draussen?* (ném.): 'Ön kint volt?'
- (238) *perplexitás* (lat.): megdöbbenés, zavarodottság.
- (238) *Ja, mein Herr Obristwachtmeister...* (ném.): 'Igen, törzsörmeister uram, kinn voltam. Tudom, hogy ez nincs megengedve, de az én szörnyű helyzetemben az ember mindent megpróbál. Nem volt más céloom, mint hogy a folyosóról való nézelődéssel szórakozzam. Mióta itt szenvedek, örökös kárpótlásom, hogy előljáróimtól néhány engedményt kérjek; s minthogy ez szá-

- mukra veszélyes lehetett, számítottam emberiségükre, hogy e lopott örömeiket, amelyek ártatlanok, elnézik nekem.”
- (238) *Aber es weiss das niemand...* (ném.): ’De bizonyos, hogy senki sem tudja, hogy ki szokott járni?’
- (238) *Niemand von denen...* (ném.): ’Senki azok közül, akik itt raboskodnak? – Senki. – Nos, akkor nézzük el, és most halljon egy örömhírt! Bujanovics ügyvivő írja az ön nagybátyjaurának, Kazinczy András udvari tanácsosnak, hogy Ófelsége június 18-án aláírta az ön elbocsátását, és ezt az udvari haditanács 18-án közreadta, és azon nyomban szét is küldte. Remélem, hogy az első postával meg is kapom. Eközben az ön öccseura és az unokaöccse várni fogják. Nem akartam önt megfosztani ettől az örömhirtől, hálából azonban azt kívánom, hogy senkivel se tudassa, mert kellemetlenségeket és felelősségre vonást okozna nekem.’
- (238) [1801. jún. 28.] *Öcsém*: Kazinczy József (II.) és Kazinczy István.
- (235) *ördögphysiognomiájú*: ’ördögképű.’
- (178), (235) *Kieswetter*: (a munkácsi börtönőrrel további adatokat nem találtunk.)
- (178), (238) *Der Herr Obristwachtmeister lässt Sie zu sich bitten. / Der Herr Commendant lässt Sie bitten, hinzukommen.* (ném.): ’A törzsozrmester úr kéri. / A parancsnok úr kéri, hogy jöjjön elő.’
- (235) *Palánka* (Bereg vm.): ma Palanok (U), Munkács része.
- (239) *Tánczolja mentem-fel a’ grádicson. Igaz a’ mit Prónayhoz mondtam Hamletem előtt!*: Kazinczy a Shakespeare-dráma fordítását báró Prónay Lászlónak ajánlotta. Az *Előbeszéd* említett részlete: „[...] az a’ bitang jövevény, kit a’ Duna salakos tajtékjával hányt-ki partjainkra, és a’ ki most balgatag bosszúságában igasságos örömnök’ gyűlodozásait – (kitsoda az, a’ ki örökös fogságra kárhoztattván, ha a’ fel-szabadító kegyelem-levél el-érkezik, Munkátsnak fog-lyukai-ból lassú tsendes lépéssel másszon-elő?) – vadságnak nevezi.” (KAZINCZY, *Hamlet* 1790, [4b].) A szabadulás jelenetét a *Fogságom naplójában* ehhez igen hasonlóan írta meg Kazinczy, ami összekapcsolja az 1790-es szöveget és az 1801-es szabadulásának jelenetét elbeszélő 1812-es és 1828-as emlékiratait. (A *Hamlet*-fordításról: → 53. jegyzetmező; báró Prónay László (1734–1808) főispánról: → 26. jegyzetmező.)
- (178), (239) *S[ei]n[e] Maj[estät] Schenkt Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere u[nd] wünsche dass Sie Ihr Leben hinfort recht geniessen mögen. Nun will ich Sie zu zwegs Ihrer Freude führen / Seine Majestät schenken Ihnen Ihre Freiheit. Ich gratuliere Ihnen herzlichst, und wünsche, dass Sie Ihr Leben recht sehr geniessen mögen. [...] Lassen Sie mich zwingen Ihrer Fe(b)de entgegen führen* (ném.): ’Ófelsége visszaadja Önnek szabadságát, és kívánja, hogy életét tovább élvezze. És most el akarom vezetni Önt öröme céljához. / Ófelsége visszaajándékozta Önnek szabadságát. Szívből gratulálok, s kívánom, hogy életét illő módon, nagyon jól élhesse le. [...] Engedje meg, hogy a békétlensége okához, előidézőjéhez odavezessem.’
- (239) *Semmi inté, semmi Reversális*: ha formális kötelezvényt (*lat.*: *reversális*) nem is kellett aláírni, a szabadulókat nem tévesztette szem elől a titkosrendőrség: „Néhány napra reá, midőn haza érkezém, jelentést kelle tennem, hol fogok állandóan lakni, hogy szemmel tarthassanak.” (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.) Toldy Ferenc kéziratban fennmaradt jegyzete szerint azonban megkövetel(het)ték az írásbeli kötelezvényt: „Kandó (Ferenc?) a Martinovics-baj részese elbocsátatván, reversálist köteleztetett adni, hogy az egész dologról mind végig hallgasson. Kétségkívül a többi is, s az fejt meg Kazinczy hallgatását s minden politikai beszédektől tartózkodását teljes életében.” (MTAKK RUI 4° 15, 254.)
- (239) *Szulyovszky Babi* (Bora, Pongrácz Jánosné): Szulyovszky Menyhért lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (239) *cotéria* (fr.): társaság, klikk.
- (239) *Aus einer Gefangenschaft...*: ’Egyik fogságból átadom egy másik fogságba. Íme. – És most jöjjön, nagy kertbarát, hogy a kertembe vihessem, s oly élvezetet nyújthassak, amelyet hosszú ideig nélkülözött.’
- (239) *Verpfleger Officier* (ném.): élelmezési tiszt.

- (239) *Herr von K[azinczy] monda; wären Sie im Stande...* (ném.): 'Kazinczy úr, monda; nem talál ön itt módot arra, hogy ki-be szokdéselhessen, de úgy, hogyha valaki észrevette, hirtelen ismét szobájában teremhessen?'
- (239) *O, wie oft habe ich Sie wegen der edlen That gesegnet.* (ném.): 'Ó, hányszor áldottam én e nemes tettéért.'
- (239) *Graeca* (gör.–lat.): Görögország.
- (239) *Trautel*: a *Fogságom naplója* utolsó bekezdése szerint egy munkácsi élelmezési tiszt lánya, „egy gyönyörű húsos blondine; [...] a hetérák nemesb classisából”, volt az, akivel Kazinczy munkácsi fogságában levelezett. (Nem zárható ki, hogy költői névadás, Gottfried August Bürger *Trautel* c. verse nyomán.)
- (240) [1801. jún. 29.] *Szuli* (Suli): a Kazinczy család szolgálólánya (1805-ig).
- (178), (240) [1801. jún. 29.] *Pálóc* (Ung vm.): ma Pavlovce nad Uhom (SZK).
- (240) *Barkóczy János, II.*, gróf: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től).
- (240) *Ungváron meglátogatánk a Püspököt*: Pócsi Elek (1753–1831), ungvári püspök. *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (240) *Kelczné Ibrányi Teréz*: ungvári lakos, Ibrányi Antal sógornője.
- (702) *fatalista; fatalismus* (lat.): a végzetben hívő ember; hit a végzetben, sorsban.
- (702) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (702) *theodicaei szent hit* (gör.): hit abban, hogy a világban tapasztalható rossz összeegyeztethető az Isten létével.
- (702) *Nemezis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúálló sors.
- (702) *hogy az életerő bennem meggyőzi a skorbutot és azt a mephiticus pinczegőt?*: utalás a vitaminhiányos táplálkozás és az embertelen körülmények miatt Kazinczy brünni (brnói) rabságában elszenvedett betegségére, amelyről a *Fogságom naplójában* (1795. okt. 7. után) így ír: „Itt azon szobát, mely e' folyosón a' negyedik vala, de a' XIV. Numero alatt állott, megnyitotta. Eljiedtem meglátván penésztől annyira általevett ajtaját, mint a' pinczéké lenni szokott, 's a' mint benyitám az ajtót, megcsapott a' penész bűze. Miolta a' vár áll, soha ezt ki nem meszelték; a' scorbuticus rab, gyomorszékén ülven, a' falra köpte nyálát, 's az perpendicularis líneában folyt le, hol sápadtabb, hol veresebb színt hagyván a' falon. [...] Octób. 7dike óta nem vala jobb eledelem, nem jobb ágyam, nem vala semmi könyvem. A' tömlőcz bűze annyira megdagadtatá gyomromat, hogy orvosra szorultam. [...] Midőn a' Gouverneur Novemb. utolsó napjaiban hozzám is bejöve, már fel nem tudtam kelni szalmazsákomrol. [...] kértem, nyitassa meg ablakomat. Én a' mephyticus bűznek az áldozatja vagyok.” *Mephiticus* (lat.): dögletes, egészségtelen, bűdös.
- (178), (240), (666), (702) [1801. jún. 30.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (240), (666), (702) *Bátyám / Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (240) *alphabetum* (gör.): ábécé.
- (241) *en maître absolu* (fr.): teljhatalommal.
- (242) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. *jegyzetmező*)
- (178), (243) *Lazon* (Zemplén vm.): Lazony, ma Ložín (SZK). A Szirmay család egyik ágának lakhelye, a kastélyt Szirmay Pál építtette.
- (243) *Szirmay Pál* (1751–1822): visszavonult főhadnagy. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (243) *istentelen ellenségeinek bosszújuk miatt 's holmi gondolatlanul szabad beszédekért Budán ült fogva*: 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. Kazinczy a Szirmayak családtörténetében írja: „Embereivel, minden gazdasági pontossága mellett, oly emberisen bánt, hogy a' veszedelmes időkbén, az elmúlt száz' legutolsó esztendeji alatt, rossz-akaróji által még azzal is vádoltattott, hogy a' bevett rendet itt felforgatni hajlandó; 's ezért, és egy szerencsétlen szempillantásban ejtett szava miatt, esztendeig Budán tartatott.” (Autográf kézirat, MTAKK K 636/I, 56a. L. még SZIRMAY 2005, 153.)

62. jegyzetmező: 1801. júl.–dec.

62. 13. Aug. 1801. (108)
74. [1801–1804] (178–180)
78. Az én naplóm (243–250)
89. [Pályám emlékezete II.] (544)
90. [Pályám emlékezete III.] (666–669)
92. [Pályám emlékezete V.] (703–704)

1801. júl. 1. Kazinczy hazaérkezett Alsóregmecre.

Háttér – 1801.

Nyáron I. Ferenc átszervezte a birodalom államigazgatási rendszerét, kormányiszékek helyett minisztériumokat hozott létre. Az év folyamán megjelent Földi János *Természeti história a Linné systemája szerint* c. természetrajza és Kisfaludy Sándor *Kesergő szerelem* c. kötete.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

- Anyám / Asszonyám:* Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja, *Bossányi Ferenc* lánya, *Rbédey Julianna* unokája.
András bátyjám: Kazinczy András (II.) (1738–1804), Kazinczy nagybátyja.
Péter / Péter Bátyám / Péter ifjabb nagybátyám / Péter onkel: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja. 1799–1804 között Zemplén vármegyei helyettes (*lat.: subst[itus]*) alispán.
Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.
Laczi / László testvérem: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. 1806-tól a Davidovics-zredben szolgált.
Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lakhelye az Abaúj vármegyei Göncruszka (*Göncz-Ruszka / Ruszka*).
József öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária *Magdolna* (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.
Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. A Martinovics-perben őt is megvádolták, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. Első felesége (1797-től): *Beothy Victoria* („*Miklósne*”) (1778–1823), a Bihar vármegyei alispán *Beothy János* (?–1786) lánya. Említett gyermekeik: *Gusztáv* (1799–1823) és *Sándor* (1801–1861).
(→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

- Gróf Török Lajos* („*a' Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatója (1785–1796), Kazinczy szabadkőműves beavatója, későbbi apósa. Birtoka és lakhelye: *Kázmér* (Abaúj vm.), Nagy-kázmér, ma Vel'ký Kazimír (SZK).
Gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia („*a' Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy későbbi anyósa.
Gróf Török József (III.) (Pepi) (1777–1830): Török Lajos fia, Kazinczy későbbi sógora.
Gróf Török Sophie Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya. Nyolc évig, 1795-ig, a salesita apácarend bécsi kolostorában neveltették hűgával együtt, ahol két anyai nagynénje apáca volt.
Gróf Török Marie Susie (D'Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.
(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(243) [1801. júl. 1.] *Bihari Insurreccionál:* Kazinczy öccse, László, a bihari nemesi felkelők alezredese (*ném.: obristlieutenant*) lett. I. Ferenc 1800. szept. 4-én rendelt el insurrekciót a franciák ellen, de a magyar nemesi felkelést nem vetették be.

- (243) *a' háború mint folyt Olasz-Országban*: Marengónál 1800. jún. 14-én Bonaparte legyőzte a császári sereget, ezzel Felső-Itália ismét a franciáké lett.
- (178), (243) *Gyürky Pál*: főszolgabíró. Apja Gyürky István, aki 1802-től lett Torontál vármegyei főispán (→ 17. jegyzetmező).
- (178), (243), (666), (703) [1801. júl. 2.] *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (178), (243), (666), (703) [1801. júl. 4.] *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (243) [1801. júl. 4., 5.] *jaloux* (fr.): zsalu.
- (178), (244) *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: *Vatai Krisztina*. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (244) [1801. júl. 5.] *comtesse* (fr.): grófnő. (Sophie a bécsi apácnál német és francia nyelvű nevelést kapott, otthon és levelezésében is ezeket a nyelveket használta.)
- (244) *curiositás* (lat.): kíváncsiság, különtség.
- (244) *Wäre Er hier, er wäre jetzt sein Freund.* (ném.): 'Ha itt volna, most barátok volnának.'
- (244) *Etoile Maximilián* (Maximilien), gróf: (a francia emigránsról további adatokat nem találtunk.)
- (244) *...a' szerelemről való álmodozást. Az csak a' szegény Marie' szívében fogott helyt, 's magas lángokkal égett*: „Felmement Kázmérba, 's Sophieval magával szollottam először. Ez játéknak vette jelentésemet, mert hiszen miolta ismerjük egymást és én neki soha szerelmes hajlandóságot nem mutattam, sőt Susieval [Török Marie Susie – O. L.] enyelegtem gyermekes nyájassággal.” (KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7.)
- (178), (244) [1801. júl. 7.] *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész. Felesége 1801-től *Kassai Erzsébet* (aki 1812-től Kiósiné) (1784–?).
- (244) *Fráter Pál, II.* (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos. Fráter Pál (I.) fia. Felesége: *Szmracsányi Anna*. Gyermekei: *Teréz* (Botka Lajosné 1804-től), és Pál (III.) (Terézzel nem tud NAGYIVÁN).
- (244) [1801. júl. 8.] *Bernáth Menyhért* (?–1813): nyugalmazott (fr., rég.: *pensionált*) kapitány. Lánya: *Bárczy Istvánné Bernáth Johanna*.
- (178) [1801. júl. 11.] *Comáromy Lajosné Darvas Klára*; *Com. Lajné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (178), (544), (667) [1801. júl. 12.] *Pataki examen / Patakon Július' 12d. vasárnap kezdődének az Exámenek*: a sárospataki kollégiumban július közepén, Debrecenben márciusban tartották az ünnepélyes vizsgát, az exament, amely egyúttal évváró, öregdiák-találkozó és társadalmi esemény is volt.
- (703) *maschinéria* (lat.–ném.): gépezet.
- (703) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka.
- (179) [1801. júl. 13.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (244) *Gyürky*: talán Gyürky Pál (l. fentebb).
- (244) *Wartensleben Ferdinand*, gróf (1777–1821): altábornagy. Wartensleben Vilmos fia. Húga: *Podmaniczky Sándorné (II.) Wartensleben Klára*.
- (244) *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (179), (244), (544), (667) [1801. júl. 14.] *Puky István* (1779–1848): gazdálkodó, a Zemplén vm.-i *Gesztelyen* lakott. Csokonai közeli barátja, támogatója (vö. CSOKONAI 1999, 593–596).
- (179), (244), (544), (667) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. Kötetünkben említett művei: *Dietai Magyar Múzsza* (verses folyóirat, Pozsony, 1796); *Halotti versek* (in: *Alkalmatosságra írt versek*, Nagyvárad, 1805); *A reményhez (Földiekkel játszó...)*, in: *Lilla. Érzékeny dalok III könyvben*, Nagyvárad, 1805); *Ajánlás (KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem...)*, in: *Anakreoni dalok*, Bécs, 1806); *Gerson* (vígjáték, 1795); *A tolvaj isten, vagy az a Crimen Raptus...* (Csokonai Gottfried August Bürger *Prinzessin Europa* c. művének fordítását feltehetően Szilágyi Gábor

- debreceni professzor kigúnyolására készítette el 1794–1795-ben). Kazinczy szabadulására írt verse: *A' Magyar Orpheushoz, 14. Jul. 1801.* (kiadta Dombó Márton, Pest, 1817). Kazinczy nagy vitát kiváltott tudósítása Csokonai haláláról, amely az Árkádia-pör nyitánya lett: *Necrolog* (Magyar Kurír, 1805/I, 235–237). (Márton József és Dombó Márton említett kiadásait l. lentebb.)
- (667) *Megjelent ott, nem mint Pindár a' Görögök' játékaiban, hanem mint nem feje' arczú hegedűseink:* Kazinczy – az alábbi recenziója szerint is – Kölcsény kritikájára utal vissza, amikor Csokonait a cigányzenészekhez hasonlítja azért, mert a *Diétai Magyar Múzsában* „nagyon nem jó fényben mutatá magát.” *Pindár:* Pindarus (Pindarosz) (i. e. 522 v. 518–i. e. 442), görög lírikus, kardalköltő, a versenyjátékok győztesének ünnepelt és fizetett megéneklője.
- (667) *Szemere Muzáriona Köt – lap némelly törlésekkel kiadtam:* Szemere Pál (1785–1861) volt az Élet és Literaturá (később Muzarion) c. lap szerkesztője. Kazinczy Csokonairól írt recenziója az Élet és Literaturá 1829/21. kötetében az 58–74. oldalon jelent meg cím nélkül; a kezdő szavai: *A' kit Istenek szeretnek ifjant hal el.... A [Pályám emlékezetef]-iben festett Csokonai-kép tulajdonképpen e kritika összefoglalása, főbb motívumai azonosak. Kazinczy a lapban az alábbi Csokonai-verseket közölte megváltoztatva: *Bordal, Paraszt-dal, Kulacsomhoz, Ivó-dal, A' szegény Zsuzsi, Farsang-farkán.**
- (668) *Márton József* (1771–1840): tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1831). Nevelő volt a Prónay családnál, majd 1801-től magántanárként, 1806-tól egyetemi tanárként oktatott magyar nyelvet és irodalmat Bécsben. A Magyar Hírmondó (1801–1802) és a Magyar Kurír (1827–1834) szerkesztője. Kiadta Csokonai verseit: *Csokonai Vitéz Mihály poétai munkái* (Bécs, 1813); *Csokonai Vitéz Mihály nevezetesebb poétai munkái* (Bécs, 1816).
- (668) *Dombó Márton* (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa és barátja. Említett kiadványa: *Csokonai V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái* (Pest, 1817).
- (244) *frivolus* (lat.): gyenge, sületlen, áttetsző.
- (245) *oeconomicum* (gör.): gazdasági, birtokkal kapcsolatos dolog.
- (245) *juridicum* (lat.): joggal kapcsolatos dolog.
- (245) *Ránk* (Abaúj-Torna vm.): ma Rankovce (SZK); több híres gyógyforrása és fürdője van.
- (245) *Bártfa* (Sáros vm.): ma Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (245) *urdolga* (rég.): robot, a jobbágy egyik földesúri szolgáltatása. Az 1767-es úrbéri rendelet értelmében az egésztelkes jobbágyot évi 52 nap ígás vagy 104 nap kézi robot terhelte.
- (245) *Gyalog Gyurka* (*György*): Kazinczy inasa (1801–1803).
- (245) *Haláp* (Hajdú vm.): ma Debrecen–Haláp.
- (179), (246), (544), (668) *Komjáti Ábrahám* (1743–1827): Kazinczy sárospataki diáktársa, jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. (→ 12. jegyzetmező)
- (179), (668) [1801. júl. 15.] *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (179), (246), (668) *Comáromy György* (*Kóji*), *II.* (?–1807): abaúji főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, majd országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Comáromy Lajos testvére, István, György (III.) apja. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (246) *perplexitás* (lat.): megdöbbenés, zavarodottság.
- (246) *Óry* Filep (Fülep) Gábor (1739–1823): református püspök, tanár, fordító. (→ 15. jegyzetmező)
- (179), (246), (668) *Beregszászi* (*Nagy*) *Pál* (1750–1828): nyelvtudós, tanár. Sárospatakon, majd külföldi egyetemeken tanult. Az erlangeni egyetemen a keleti nyelvek tanára volt, 1798–1803-ig Sárospatakon keleti nyelveket, teológiát és filozófiát tanított, 1801-ben a göttingeni tudós társaság tagja lett, 1803 után egy ideig Kazinczy unokaöccsének, Istvánnak a fia mellett nevelősködött, 1814-től báró Perényi Zsigmond levéltárnoka volt Beregvégárdóban. *Kulcsár István* Hazai Tudósítások c. lapjának állandó munkatársa (→ 26. jegyzetmező). Vitába szállt a nyelvújítással, latin és német nyelvű értekezéseiben a magyar nyelvnek a keleti (török, ill. perzsa) eredetét igyekezett bizonyítani. Említett értekezése: *Über die Ähnlichkeit der hungarischen Sprache mit den Morgenländischen* (Lipcse, 1797).

- (668) **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. A göttingeni, a varsói és a jénai tudományos akadémiák tiszteletbeli tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (668) **Patakon meghala a' Philosophiát tanító Professor**: Szentgyörgyi István 1797-ig tanított a sárospataki kollégiumban filozófiát, és 1799-ben halt meg. (→ 15. jegyzetmező)
- (668) **Azonban a' Theológiát tanító Professor is meghala**: Öry Fülep Gábor 1773–1798 között volt Sárospatakon a teológia tanára, 1799-ben püspökké választották (1823-ban halt meg), utóda Kisari Tóth János (1799–1807) volt. Eszerint Beregszászi csak egy évig taníthatta a teológiát (vö. KONCZ 1981, 144).
- (668) **Báró Vay Miklós neki engedé Muslyai birtokát**: a Bereg vm.-i *Nagymuzsaly* (ma Muzsijevo [U]) Beregszászi Nagy Pál születési helye, báró **Vay Miklós (I.)** (1756–1824) királyi kamarás, tábornok birtoka volt (→ 69. jegyzetmező).
- (668) **Azonbár Vármege ezer forint ajándékot ada neki**: Beregszászi Nagy Pál *Dissertatio philologica de vocabulorum derivatione ac formatione in lingua magyarica* (Pest, 1815) c. munkáját jutalmazta meg Szatmár vármegye 1000 forinttal.
- (668) **Prényi (Perényi) Zsigmond**, báró (1783–1849): Bereg vármegye főjegyzője (1805-től), majd alispánja, királyi tanácsos (1830-tól), Ugocsa vármegye főispánja (1834–1848). 1825 után a főrendi ellenzék egyik vezéralakja, a szabadságharc idején vezető politikai szerepet vállalt, 1849-ben az osztrák hatóságok kivégezték.
- (544) **Iliász' fordítását**: Vályi (Wályi) Nagy Ferenc fordítását.
- (179), (669) **Vályi (Wályi) Nagy Ferenc** (1765–1820): a sárospataki kollégium tanára, református lelkész, költő, műfordító. Sárospataki, miskolci és külföldi egyetemi tanulmányai után mezőcsáti segédlelkész, majd tiszadorogmai lelkész lett. 1798-tól haláláig a sárospataki kollégiumban a klasszika-filológia (*lat.: humaniorum*), majd a teológia tanára volt. Halála után Kazinczy bevezetésével és kiadásában jelent meg *Iliász*-fordítása. Az ebben Kölcsey engedélye nélkül és jelöletlenül átvett részek miatt bontakozott ki a magyar irodalom első plágium-vitája Kazinczy és Kölcsey között (*Iliász*-pör). Kazinczy barátja, fiainak keresztelője (Kazinczy Lajos kivételével).
- (179), (668) **Szemere Pál** (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Budán, Halason, Nagykőrösön, Pápán, Sárospatakon, Pozsonyban, majd 1791–1804 között ismét Sárospatakon tanult, 1808-ban ügyvédi diplomát szerzett, ezután csak az irodalommal foglalkozott. A Tudományos Gyűjtemény egyik alapítója, az *Élet és Literatúra* (később *Muzarion*) szerkesztője és szerzője, a *Felelet a Mondolatra* egyik írója. Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). Kazinczy és Kölcsey bizalmas barátja. Kötetünkben említett diákkori munkája vélhetően az *Alkalmi versdarabkák* (Pozsony, 1802–1804, különnyomat a Magyar Hírmondóból), vagy: *Poétai zsengek* (Pest, 1806). Kazinczyval közös kötete: *Hat sonett* (kiadta Horvát István, Pest, 1811 [megjelent: 1812]). Szemere Ferenc fia. Első felesége Szemere Krisztina, második Csoma Borbála.
- (246) **Dédösömről juta eszembe, hogy ő csak a' valláscterelés által nyerheté vissza szabadságát**: Kazinczy ükapja, Kazinczy Péter (II.) (1638 k.–1689 előtt) kényszerült vallását megváltoztatni, mert részt vett a Wesselényi-összeesküvésben, amelynek bukása után 1671-ben a pozsonyi vészbírótság távollétében halálra ítélte. Életét és birtokait Báthory Zsófia pártfogásával, katolizálással és 3000 Ft pénzbírság kifizetésével megmentette. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (246) **Bárczay István** (1762–1829): Bárczay Ferenc (I.) fia.
- (246) **melly titkos játékokat játszottam Munkácsi fogságomban**: Kazinczy vélhetően a rabtársai élelmézésére utal.
- (179) **Kótaj éjszaka**: Ibrányi Károlyné Kraynik Mária kótaji háza fogadó volt.
- (246) **Ibrányi Károlyné** Kraynik Mária (korábban Vékony Jánosné) (?–1802 v. 1803): Kraynik József (I.) testvére. **Kótaji** háza fogadó volt. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (179), (246) [1801. júl. 18.] **Mihálydi** (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (669) **Vay Miklósné** Adelsheim Joanna (Johanna), bárónő (1776–1863): német nyelvű naplőrő, első férje Puky András, második báró Vay Miklós (I.).

- (669) *Podmaniczkyne a' Bagi hídon...: Podmaniczky Lászlóné* Radvánszky Karolinával, Radvánszky János lányával, Kazinczy a bagi hídon 1800. aug. 2-án találkozott, amikor Kufsteinből Munkácsra szállították.
- (179), (246) [1801. júl. 21.] *Álmosd* (Bihar vm.): többek között a Péchy, a Kölcsey és a Kazinczy családoknak volt itt birtoka.
- (246) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): ekkor Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (246) *Palatínus*: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (246) *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítéltje, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. *jegyzetmező*)
- (246) *a' béke*: a Lunéville-ben kötött béke a Habsburg Birodalom és Franciaország között: → 1801. febr. 9.
- (179), (246) [1801. júl. 23.] *Várad*: Nagyvárad (Bihar vm.): ma Oradea (R).
- (246) [1801. júl. 24.] *Domokos Jakab* (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán. Domokos Lajos fia. Felesége: *Uray Julianna*. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (246) *convulsio* (lat.): görcsös roham, rángatózás.
- (179), (247) [1801. aug. 9.] *Irínyi Kisasszonyok / Irínyi Lászlónét két szép Kisasszonyaival 's fíjával. A' lyányok, testvérei Báró Vay Lászlónénak, Becsky testvérekhez mentek: Irínyi Lászlóné* (Linkner A. Mária) lányai: Irinyi Zsuzsa (1769–?; báró *Vay Lászlóné*), Anna (*Becsky Józsefné*), fiai: Imre (?–1806; felesége: *Becsky Anna*), László, Zsigmond. (Tehát nem két veje, hanem az egyik veje és az egyik menyje volt Becsky).
- (179), (247) *Theat[rum] / Magyar Theatrum*: a debreceni Fejér Ló fogadó székérszínjében 1798-tól deszkaszínház működött (1811-ben leégett), ahol báró Wesselényi Miklós (I.) kolozsvári társulata rendszeresen vendégszerepelt. (Debrecenben 1808-tól téli előadásokat is tarthattak az ún. varga- vagy szücs-színben.) (KERÉNYI 1990, 100–103.)
- (247) *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai diáktársa, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. Kutatta és gyűjtötte a régi magyar irodalom emlékeit. Felesége Lukács Jeanette (1805-től).
- (179) *Beck Pál* (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. *jegyzetmező*)
- (179) [1801. aug. 10.] *Domokos Lajos* (1728–1803): Debrecen nagy tekintélyű főbírája. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (247) [1801. aug. 12.] *Bánffy György*, báró (1739–1805): Kraszna és Doboka vármegye főispánja (1792–1805). Felesége báró Wesselényi Zsuzsánna (1743–1800), Wesselényi Miklós (I.) nővére.
- (247) *Wesselényi Miklós, I.*, báró (1750–1809): Erdély meghatározó ellenzéki politikusa. Irodalompártoló, színházszervező zsidói nagybirtokos, Kazinczy támogatója. (→ 75. *jegyzetmező*)
- (179), (247) *Huszár Józsefné*, báróné (gróf Mikes Kata): Huszár József anyja, gróf Teleki Bora anyósa.
- (247) *Huszár József*: talán Huszár Józsefné fia, Huszár Antal unokatestvére. Első felesége gróf Teleki Bora, második gróf Mikes Róza (1831 k.)
- (247) [1801. aug. 13.] *fejér ló*: debreceni fogadó (színpad is, l. fentebb).
- (108), (179), (247) *Wesselényi Farkas*, báró (1744–1811): Közép-Szolnok vármegye főispánja (1770–1780). Wesselényi Miklós (I.) unokatestvére. Fiai: Wesselényi István, József, Farkas (1782–1851) és Ferenc (II.) (utóbbiról nem találtunk adatokat, talán Farkasnak Ferenc testvére).
- (179), (247) *Wesselényi István*, báró (1770–1840): kapitány. Wesselényi Farkas fia.
- (247) *Wesselényi Ferenc, II.*, báró: Kazinczy adatai szerint: (1772 k.–1793 k.) (→ 55. *jegyzetmező*)
- (247) *Valenciennes*: francia város és vár. (→ 55. *jegyzetmező*)
- (247) *Ferdinand Huszártai*: VII. Ferdinánd (Habsburg-Lotaringiai), főherceg (1754–1806), az 1741-ben felállított 2. gyalogezred tulajdonosa (1761–1806).

- (179), (247) **Wesselényi József**, báró (1769–1826): Wesselényi Farkas fia. Felesége 1801-től: gróf **Kendeffy Rachel** (1780–1840).
- (108), (247) *a' néki gyermekkorában adott pajkos tanács / az öreg Wesselényi [...] azt beszéltte...*: az egyik – *Az én naplóm*mal egyidejű – Kazinczy-levélben is megtalálható a „tanács”. (KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.)
- (108), (247) **Lázár János**, gróf (1703–1772): erdélyi kormányzó elnök (lat.: *statuum praesidens*).
- (108), (247) *Fac officium, taliter, qualiter. Mundum non reformes. Superioribus non obloquaris. / Fac officium taliter qualiter; superioribus ne obloquaris; mundum non reformes.* (lat.): 'Lásd el úgy-ahogy hivatalodat. A világot ne akard megváltoztatni. Fölötteseidnek ne mondj ellent.' / 'Lásd el úgy-ahogy hivatalodat, fölötteseidnek ne mondj ellent, a világot ne akard megváltoztatni.'
- (247) **goutíroz** (fr.–ném.): kedvel.
- (247) **dignitás** (lat.): méltóság.
- (247) **remonstratio** (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (108), (247) **Nem vagyok én Cbrisztus, ugymond...**: l. a fentebb is említett levelet: KazLev, 9/2200, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1812. ápr. 8.
- (108) **Fejérvár**: Károlyfejérvár, Gyulafejérvár (Alsó-Fehér vm.): ma Alba Iulia (R).
- (108), (247) **Diódi Reform. Pred. / Diódi Pap**: (a lelkészről további adatokat nem találtunk); **Diód** (Alsó-Fehér vm.): ma Stremč (R).
- (108), (247) **II. József 1773ban ott utazott / József**: 1773. máj. 26-án indult II. József két hónapos magyarországi és erdélyi utazásra.
- (108) **consistorium** (lat.): gyűlés, egyháztanács.
- (108) **exprobráltat** (lat.): megszidat, szemrehányással illet.
- (248) [1801. szept. 3.] **skatulya** (rég.): doboz.
- (248) **császár**: I. Ferenc.
- (179), (248) **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. Kassai házánál a Martinovics-perig titkos összejöveteleket tartottak gróf Török Lajos és Szulyovszky Menyhért részvételével. Szabadkőműves. (→ 23. jegyzetmező)
- (248) **Fried Sámuel** (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (179) **Th.**: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. (→ 29. jegyzetmező)
- (179) [1801. szept. 5.] **Baranyai Miklós**: névtévesztés, helyesen: Baranyai Mihály.
- (248) **Baranyai Mihály** (1768–1831 után): jurátus volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönre ítélték. 1800 májusában szabadult.
- (248) **Újgyörgyi (Neumüller) József**: kamarai tisztviselő. A Martinovics-perben 5 évi börtönre ítélték, 1800 májusában szabadult (1809-ben még élt).
- (248) **Herr von Kazinczy [...] es ist gar nicht schön, dass Sie mich neben Baranyai nich auch seben wollte** (ném.): 'Kazinczy úr [...] ez bizony nem szép, hogy Baranyai úr mellett engem észre sem akart venni'.
- (179), (248) **Szentiványi Náni** (Anna-Mária; **Kapy Józsefné [II.]**) (1770 k.–1831 után), apja: Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró (lat.: *judex curiae*, 1802–1806) (→ 32. jegyzetmező). Két gyermeke: Amália (Gyürky Pálné 1828-tól), István (1838–1839 között Sáros vármegyei alispán.)
- (248) **Kapy József, II.** (1767–1823): bölcsészdoktor, Sáros vármegye országgyűlési követe (1790, 1792), majd jegyzője és alispánja, a tiszáninneri kerületi tábla ülnöke (1810), királyi tanácsos. Kapy József (I.) fia.
- (179), (248) [1801. szept. 8.] **Balajt** (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.
- (248) **Rbédey Gedeonné**: Ragályi Klári, Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Mária Magdolna és Erzsébet testvére. Kazinczy kassai barátnéja.
- (248) **Magdolna és Erzsébeth Kísasszonyok**: Ragályi József (I.) lányát, Mária Magdolnát Kazinczy testvére, József 1802-ben feleségül vette. Ragályi Mária Magdolna testvére Erzsébet (Fáy Józsefné) és Klári. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (248) **Consiliárius**: Ragályi József (I.) (1733–1804), Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. Kazinczy testvérének, Józsefnek, apósa. (→ 29. jegyzetmező)

- (179) [1801. szept. 9.] *Pócs* (Szabolcs vm.): Máriapócs vagy Pócspetri.
- (248) *Hericz-féle ház*: vélhetően egy alsóregmeci ház; Hericz Imre az alsóregmeci birtokát zálogba adta a Kazinczy családnak.
- (248) *campagnard* (fr.): vidéki, bárdolatlan ember.
- (248) *Vér Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (248) *tutor* (lat.): gyám, pártfogó.
- (248) *recommendál* (lat.): ajánl.
- (249) [1801. szept. 14.] *M.al és M.val*: Kazinczy Miklóssal és Kazinczy Miklósnéval.
- (179), (249) [1801. szept. 14., 15.] *Poruba* (Liptó vm.): Kispuruba, ma Liptovská Porúbka (SZK).
- (179), (249) *Theréz / Tb.*: Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 29. jegyzetmező)
- (249) [1801. szept. 14.] *Vily* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Vilyvitány része.
- (249) *peslérezni* (rég., táj.): járkálni, jönni-menni.
- (249) *Die Narren muss man mit Kolben lausen* (ném.): 'A bolondok tetveit füttykössel fésüld ki.'
Kazinczy egy anekdotához fűzött – saját tévedését kiigazító – jegyzete: „Erre Erdődy: »Tiszteletes Uram, betűről betűre ez is megvan a' Bibliában: B–m a' lelkét az ilyen ebadta bolond Papnak« – A' Papnak elállott szeme, szája. Jól fordítá Dr. Luther Márton a' Szent Irásnak egy helyét: Den Narren muss man mit Kolben lausen.*
- * Rösler Budai Ujságírótól tudom, hogy ezt nem a' Szent Irás' fordításában, hanem asztalibeszédiben mondta.” (Az Erdődy Lajos szabolcsi főszolgabíró és „egy Bereg Vármegyei rossz Predikátor” szóváltását elbeszélő autográf feljegyzés a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratkötetben található, lelőhelye: a Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 7–8.) Martin *Luther* (1483–1546): német vallásreformátor, Ágoston-rendi szerzetes, Biblia-fordító.
- (179) [1801. szept. 15.] *Soos Pálné [II.]*: Beothy Franciska (II.) (Fanny): Beothy János lánya, 1798-ban vette el Soos Pál. Gróf Dessenwffy József egy versét németre fordította, Kazinczy ezt egy episztolában írta meg: *Egy kis kör kívánságára*. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (179), (249) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (179), (249) *Kemencze* (Hont vm.): Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia lakhelye.
- (179), (249) *Polyxén / Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (→ 44. jegyzetmező)
- (249) [1801. szept. 17.] *Budamér* (Sáros vm.): ma Budimír (SZK).
- (249) *Okolicsányi János* (1740–1820): eperjesi kerületi jegyző és elnök, Zemplén vármegyei rendes (rég., lat.: *ordinarius*; azaz nem helyettes) alispán, tornai főispán (1810–1820).
- (179), (249) [1801. szept. 17., 25.] *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (249) [1801. szept. 25.] *Izdenczy József*, báró (1733–1811): államtanácsos, miniszter. 1771-től az erdélyi, 1776-tól a magyar kancellárián tanácsos, 1782-től az udvari tanügyi bizottság tagja, 1784-ben Nyitra vármegye királyi biztosa, majd 1785-től az Államtanács első magyar tagja.
- (249) [*Szemere Albert*] *fellépését a' Császárnál és Izdenczynél, az akkor Mindenhatónál, lásd Apomnem. II. Köt. lap.*: a görög 'apomnémoneumata' szó jelentése: emlékezetes dolgok (Xenophón művének címe is). Feltehető, hogy Kazinczy a *Történetek régiek és újak, a köz életből és a házi körből, tiszteletesek, bohók, és utálatosak* c. kéziratgyűjteményére utalt. Itt több autográf feljegyzés olvasható Szemere Alberttől, közte egy *Szemere Albert Status Consiliarius Izdenczy Józsefnek. 1801.* című is. Eszerint Szemere Albert engedélyt kért és nyert a császártól a két fiatal esküvőjére, de viselkedése visszás volt. Ugyanitt olvasható, hogy 1801. szept. 25-én Kazinczy László inti Kazinczyt, hogy ne is hallgassa meg ezt a történetet, mert veszélyt jelenthet rá. (Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 25–28.) (→ 63. jegyzetmező)
- (179), (249) [1801. szept. 29.] *Jesztreb*: (l. fentebb).
- (179), (249) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.

- (249) *Soos Pál, II.*: Zemplén vármegyei főbíró (1813-tól), alispán (1829-től). Soos Pál (I.) fia. Felesége 1798-tól: *Beothy Franciska (II.)* (Fanny) Beothy János lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (249) *a' mint látni fogjuk alább a' Decembri Naplóban lap 59.*: Kazinczy a jelen szöveg kéziratának autográf számozású 59. oldalára utal. Itt a „Felülvén a' szekérre, L. elfojtott hanggal lobbantá szememre...” kezdetű bekezdés eleje (ill. az ez előtti 3 és fél mondat) olvasható.
- (180) [1801. okt. 1.] *Szemere Jánosné*, Kazinczy Terézia (II.) (később: Bernáth Jánosné) (1774 után-?): Kazinczy Péter (III.) lánya, Szemere Péter anyja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (180) [1801. okt. 2.] *Szirmay Tamásné (III.)*: Szirmay Jeanette v. Johanna (1772–1831). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (180) *Szécs Keresztúr* (Zemplén vm.): Szécskeresztúr, ma Zemplínska Teplica (SZK).
- (180), (249) [1801. okt. 4.] *Kuczorgó*: csárda Szabolcs vm.-ben, a fogadós Koczog István.
- (249) *tour* (fr.): túra, körút.
- (180), (249) [1801. okt. 5.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna), (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)
- (180) [1801. okt. 11.] *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (249) [1801. okt. 15.] *Nagy Gábor Úrral már dolgozunk a' Regmeczi, nem sokára tartandó Executióhoz készülvén*: Nagy Gábor (I.) (1770–1861) debreceni ügyvéd segítségével a Kazinczy család a Hericz családdal egyezkedik (l. alább).
- (180), (249) *Hallgató*: Munkács környéki hegy.
- (249) *Úza Pál* (1763–1824): jogász, Kazinczy barátja és fogolytársa. A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott, de csak 1803 februárjában szabadult.
- (180), (249) [1801. okt. 22., 30.] *Toronya* (Zemplén vm.): ma Tírna (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.
- (180) [1801. okt. 24.] *Velejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK).
- (180) *Csáki*: további adatokat nem találtunk.)
- (180), (250) [1801. nov. 3., 7.] *Hericz. Exec. / Executio Regmeczen*: Hericz József (I.) az apja – Hericz Imre – által elzalogosított alsóregmeci birtokrészt szerezte vissza Kazinczy anyjától. Az említett 14 523 Ft 44 krajcárt tehát ezért fizette Hericz. A Hericz (Héricz) család 1730-tól volt birtokos Alsóregmecen. Kazinczyék 1802. jún. 25-én költöztek ki a birtokról. (→ 65. jegyzetmező; vö. VÁCZY 1915, 564.)
- (250) [1801. nov. 3.] *exequens* (lat.): végrehajtó.
- (180), (250) *Fáy Barnabás* (1753–1829): főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től). (→ 29. jegyzetmező)
- (250) *Consignatio Sessionum et Appertinentiarum* (lat.): 'a teleknek és tartozékainak jegyzéke.'
- (180), (250) [1801. nov. 11.] *Kis János első levele miolta itthon vagyok / Kis Jánosnak első levele érkezik, kiszabadulásom olta: Kis János (I.)* (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja (→ 59. jegyzetmező). Az említett levél: KazLev, 2/494, Kis János – Kazinczynak, Kővágóórs, 1801. nov. 2.
- (250) [1801. nov. 22.] *Csáky Antal*, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaőrök kapitánya volt.
- (250) *Barkóczy János, II.*, gróf: a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa, a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től).
- (250) *Keglevics Ágoston*, gróf (1759–1813): udvari kamarás, fői birtokos.
- (250) [1801. nov. 25.] *Sztáray* talán: gróf Sztáray János-Filep (1739–1815): helytartósági tanácsos (1770), Ung vármegyei főispán (1772–1785, 1790–1804). (→ 2. jegyzetmező)
- (250) *Brandl*: (a Sztáray család komornyikjáról további adatokat nem találtunk.)
- (250) *Márjási Zsigmond* (1759 után-?): Kazinczy sárospataki diák társa, Máriaissy Boldizsár testvére.
- (250) *Keczser György*: Kazinczy eperjesi ismerőse az 1780-as évekből, Steinmetz Anna (Náni, Ninon) férje.

- (250) *Szirmay József* (1765–1811): Szirmay Sándor fia, András (II.) testvére. Első felesége: Kállay Mária (Mimi), második: Bégányi Jozefa.
- (180) [1801. dec. 6.] *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. 1794-ben a nagy-károlyi főispáni beiktatáson Kazinczy vontta be a Martinovics-mozgalomba. 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)

63. jegyzetmező: 1801./testvérek

64. [Kazinczy Ferenc kellemetlenségei László és Dienes öccsével] (109–118)
74. [1801–1804] (180)
78. Az én naplóm (250–260, 311–312)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

anyám / Asszonyám / Assz[onyom Anyá]m: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja, *Bossányi Ferenc (II.)* (1703–1786) és *(Kőji) Comáromy Julianna* (1717–1798) lánya.

Péter Bátyám: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.

Laczi / László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. A bihari nemesi fölkelők alezredese (*ném.*: *obristlieutenant*) lett 1800-ban, majd ezredese 1805-ben. Egyébként császári tisztként az állomáshelye az osztrák *Lincz / Linz* volt.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoire* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.

József / Józsi / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839). Apósa: Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga. Férje 1785-től *Dercsényi János* (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa.

(→ 4.1. *Családja/Bossányi és Kazinczy*)

(109) *Az itt nyomban következő levél az...*: a szöveget megtaláló és közlő Dékányi Kálmán szerint: „a K. F. levele, »mely a nagy tüzet csinálta« hiányzik” (vö.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.1. *Feljegyzések*).

(109), (116) *correspondentia; correspondeál* (lat., rég.): levelezés; levelezik.

(109) *Nil conscire sibi! nulla pallescere culpa!* (lat.): 'Magad semmivel se vádold, ne szégyellj semmi vétket!' (Horatius, *Epistulae*, I. I. 61.; az idézet előfordul még: *Aszalai János* [...] *keze-írása, jelen kötet*, 60.)

(110) *sajnosan veszi* (rég.): nehezen veszi.

(110) *Szemere Albert* (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.

(110) *Azt írja a' bátyámnak, hogy én neki azt mondtam, hogy keresetit a' Susi gyermekeinek hagyja...*: Kazinczy Dienes nagyváradi házát végül Kazinczy örökölte: „Dienes melybeli vízi-betegségben meghala, 's 1820. csinált testamentomában Váradi házát, mellyet 1795. maga kezdé építeni, nékem hagyá, de azon kötelezés mellett, hogy adósságait fizessem; [...] A' testamentom' tétele olta adósságai nem fogytak, hanem szaporodtak; 's így köszönöm a' szegény öcsémnek a' mit sem nem kerestem soha, sem soha nem reményltem: de adná Isten, hogy üresen ne hagyattassam.” (KazLev, 19/4368, Kazinczy – Cserey Miklósnak, [Széphalom], 1824. júl. 8.)

(110), (255), (311) [1801. dec. 22., 1803?] *Péchy Imre, II.* (1753–1841), ekkor Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynek anyai ágon rokona. (→ 5. *jegyzetmező*)

- (180), (250) [1801. dec. 19.] **Budai Esaiás** (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Debreceni tanulmányai után 1792-től Göttingenben, Oxfordban és Hollandiában tanult, bölcsészdoktorként tért haza 1794-ben. A debreceni kollégiumban történelmet, latin és görög nyelvet, majd 1808-tól teológiát tanított. 1821-től lelkész, majd 1822-től a tiszántúli egyházkerület püspöke. Tagja a Magyar Tudós Társaság alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828). 1800-ban *Közönséges historia* címen háromkötetes egyetemes történeti munkát jelentetett meg Debrecenben. Kötetünkben említett beszédének kiadása: *Halotti beszéd... Rbédei Lajos élete párja... Kátsándi Terézia... felett...* (Nagyvárad, 1804.) Felesége: *Ertsey Klára*, Varjas János unokája.
- (180), (250) **Széplaki Pál** (1765 k.–1810): ügyvéd, debreceni jogtanár. Losonci, sárospataki, göttingeni tanulmányai után Pesten ügyvédnek esküdött, majd 1808-tól a debreceni kollégium jogi tanszékén tanított.
- (250) *reduplicatio* (lat.): ismétlés, kettőzés.
- (250) **Rbédey ház**: Rhédey Ferenc Bihar vármegyei alispán (1816–1820) debreceni háza.
- (110), (180), (250) [1801. dec. 19.] **Domokos Lajos** (1728–1803): debreceni főbíró. Felesége: **Kenesei Katalin** (Domokos Lajosné) (?–1804). **Gyermekei**: Jakab, Imre, Dienes, Lőrinc, Lukács, Mária (Berszenyi Lajosné, majd Halmágyi Lászlóné). **Unokái**: Julianna (báró Döry Józsefné), László, Rozália (Illosvay Dánielné), Zsuzsanna (Illosvay Györgyné), Zsófia (Barcza Dánielné), Zsigmond, Márton. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (252) **Domokos Imre**: debreceni tanácsnok, Bihar vármegyei táblabíró, majd alispán. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (252) **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (110), (253) [1801. szept. 29.] **Kárner László** (1759–1824), ungvári alispán, királyi tanácsos (1819).
- (110) **Fráter István** (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa volt.
- (110) **a' Pap**: (további adatokat nem találtunk.)
- (111) **magistratualis személy** (lat.): városi v. vármegyei tanácsi előjáró.
- (111), (254) [1801. dec. 19.] **Sauer Kajetán**, gróf (?–1810): nagyváradai püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (254) **dissimulál** (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (254) **resensus** (lat.): ellenérzés.
- (111), (117) **respectál** (lat.): tiszteletben tart.
- (111) **interponál** (lat.): közbevet vmit.
- (111) **auctoritás** (lat.): tekintély.
- (254) **Domine Spectabilis, faciat...** (lat.): 'Tekintetes uram, vessen feleget ennek a veszekedésnek; ez a dolog eljut a nádor vagy kivált az uralkodó füleihez, s rám felelőség(re vonás) terhét rakja, hogy ilyenek történnék az én házamban.'
- (111), (254) **Baranyi Mihály** (Váradai és micskei), talán: Baranyi Gábor fia, aki országgyűlési követ volt (?–1802).
- (254) **contagio** (lat.): ragály, fertőzés (átvitt értelemben is).
- (254) **revolutionáris principiumok** (lat.): forradalmi alapelvek.
- (254) **alles was zur...** (ném.): 'külföldön mindenki, aki tágabb vagy szűkebb értelemben az értelmiséghez tartozik, republikánusként gondolkozik.'
- (255) [1801. dec. 25.] **ewige Feindschaft** (ném.): örök harag.
- (111) **geníroz** (fr.): zseníroz, zavar.
- (112), (250) [1801. dec. 19.] **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, református főgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-től). Teleki József (I.) fia. Felesége: báró **Mészáros Jeanette (Joanna)** (1784–1844). (→ 22. *jegyzetmező*)
- (112), (250) **Josef Teleki / Teleki József, I.**, gróf (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr (lat.: *coronae custos*). Felesége: **(Királyfalvi) Róth Johanna** (1741–1813), Róth Tamás és Vattay Borbála lánya, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*). (→ 12. *jegyzetmező*)

- (250) *exhortatio* (lat.): intő, buzdító beszéd, szentbeszéd.
- (251) *Desöffy József*: gróf Dessewffy József (1771–1843), költő, író, országgyűlési követ. (→ 47. jegyzetmező)
- (251) *confessarius* (lat.): vértanú, mártír.
- (251) *excessus* (lat.): kicsapongás, kihágás.
- (251) *Szent Györgyi István* (1736–1799): sárospataki professzor. (→ 15. jegyzetmező)
- (251) *Pánczellhegyig kísértált*: Kazinczy visszaemlékezését Szentgyörgyi sétáiról egy aszalói lelkész feljegyezte naplójában: l. HEGYALJAI KISS 1928, 242. (idézve: → 15. jegyzetmező). *Pánczellhegy*: Sárospatak közelében lévő hegy.
- (251) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (251) [1801. dec. 19.] *Rousseau, Jean-Jacques* (1712–1778): francia író, filozófus.
- (251) *decennium* (lat.): évtized.
- (251) *archimandritaság* (gör.): rendfőnökség. Az archimandrita a görögkeleti egyház kolostorfőnöke, főpátpja.
- (251) *conjunktúra* (lat.): itt: körülmény.
- (251) *II. Leopold a' Frankfurti Coronatióra [...] talán [...] a' mostani Császár Német Országai koronázásakor 1792ben*: II. Lipótot 1790. szept. 30-án a Majna menti Frankfurtban választották német-római császárrá, de okt. 9-én Aachenben koronázták meg, I. Ferenc magyar királyt II. Ferenc néven 1792. júl. 12-én koronázták német-római császárrá Frankfurtban.
- (251) *Musageta* (gör.–lat.): 'a műsákat vezető', vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója.
- (251) *in possessorio veri* (lat.): igaza tudatában.
- (251) *progressio* (lat.): haladás, emelkedés.
- (251) *legabsurdusabb* (lat.): legképtelenebb.
- (251) *Leo X.* (1475–1521): X. Leó pápa (eredetileg: Giovanni de Medici).
- (252) *1791. Pesten Synodus tartatott*: Budán, és nem Pesten, volt 1791. szept. 14.–okt 13-a között református zsinat (gör.: *synodus*). Pesten ezzel egy időben evangélikus egyházgyűlés volt. Az id. gróf Ráday Gedeon, majd gróf Teleki József vezette református zsinat egy új egyházi törvénykönyvet is tárgyalt, amely részben Domokos Lajos elvei alapján épült fel. Ezáltal az egyházi törvénykezést ki kívánták terjeszteni az egyházkormányzás, az egyházi fegyelem, az iskolai szervezet és a vagyonügy kérdésein túl a házasságügyre is. (ZOVÁNYI 1977, *Budai ref. zsinatszócikk*.)
- (252) *a' duellum legibus etiam religionis* (lat.): 'a párbaj egyházi törvények által is.'
- (112), (252) *Praesese a' Synodusnak* (lat.–gör.): 'elnöke a zsinatnak.'
- (112) *publice declarálta* (lat.): nyilvánosan kijelentette.
- (112) *mit dem Ton und Gesticulation des Gr. Josef Teleky* (ném.): 'gróf Teleki József hangjával és gesztikulációjával.'
- (252) *mimice* (gör.–lat.): mimikával, arcjátékkal.
- (252) *gravis* (lat.): komoly, tekintélyes, nehéz(kes).
- (252) *severus* (lat.): szigorú.
- (252) *austerus* (lat.): fanyar, komor.
- (112), (252) *dehonestatorius Processus* (lat.): becsületbeli ügy, becsületsértési eljárás.
- (252) *dehonestál* (lat.): becsületében megsért.
- (252) *processus* (lat.): eljárás, ügyintézés, per.
- (252) *ordálíum* (lat.): istenítélet.
- (112) *monosyllabok* (gör.–lat.): megjegyzések.
- (112) *sanctio* (lat.): szankció.
- (112) *resquiroz* (fr.–ném.): reszkíroz, kockáztat.
- (112), (252) *Rbédey Lajos*, gróf (1763–1831): huszár hadnagy (1783), aranyarkantyús vitéz (1792), a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), később országgyűlési követ, adminisztrátor. Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (253) *consternatio* (lat.): megdöbbenés, megütközés.

- (112) *argumentum* (lat.): érv, bizonyíték.
- (112) *respectál* (lat.): tiszteletben tart, elismer.
- (112) *Verlegenheit* (ném.): zavar, kínos helyzet.
- (112) *pausa* (gör.–lat.): szünet.
- (113), (255) [1801. dec. 22.] *spectator* (lat.): szemtanú, szemlélő.
- (113) *casus* (lat.): ok, alkalom, ürügy.
- (113), (253) [1801. szept. 29.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.
- (113) *elementum* (lat.): alap, sajátosság.
- (113) *Saxonia* (lat.): Szászország.
- (113) *ex ratione status, az ex finibus civitatis* (lat.): 'az állam helyzetéből, azaz a polgárok közösségének határaiból.'
- (113) *inproportionált* (lat.): nem arányos, korlátozott.
- (113) *skartéta* (rég.): papírszelet, iromány.
- (113) *egy szemtelen ember*: Rozgonyi József (I.).
- (253) *Rozgonyi József, I.* (1756–1823) sárospataki tanár, akinek Lengyel József ellen írt c. munkája vélhetően azonos az *Észrevételek azon még kézírásban lévő s a Kant ízlése szerint készült munkára nézve, melynek neve: Erkölcsi tudományok megrostálása* (Sárospatak, 1813) c. kiadvánnyal. (→ 15. jegyzetmező)
- (113) *Lengyel József* (1770–1821): református lelkész, debreceni tanár. A debreceni kollégiumban tanult, ahol 1795-ben diáktisztviselőként részese volt Csokonai kicsapásának. Külföldi egyetemi tanulmányai után 1798-tól a debreceni kollégium filozófiatanára lett, 1802-től lelkész volt Nagyszalontán, Nagyváradon, majd Szalacson.
- (113) *Pasquillant* (ol.): gúnyirat.
- (113), (251) [1801. dec. 19., szept. 29.] *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus.
- (113) *Socrates* (Szókratész) (i. e. 469–i. e. 399): görög filozófus.
- (113) *egy homályos Író*: Hérakleitosz (i. e. 550 k.–i. e. 475 k.), görög filozófus, akinek tanításai homályos nyelvű töredékekben maradtak fenn.
- (113) *competens* (lat.): illetékes, hozzáértő.
- (113) *auctoritás* (lat.): tekintély.
- (113) *Newton*, Isaac (1643–1727): angol fizikus, matematikus, csillagász, a mechanikus világkép kidolgozója.
- (113) *es sey gar nichts dran* (ném.): 'ebből egy szó sem igaz'.
- (113) *das ist sehr sonderbar* (ném.): 'ez nagyon különös'.
- (253) [1801. szept. 29.] *praesumptio* (lat.): vélelem; az ellenkező állítás bizonyításáig fennálló feltevés.
- (253) *es sey an die ganzen Kantischen Philosophie gar nichts* (ném.): 'az egész kanti filozófia semmit sem ér'.
- (113) *das ist sehr sonderbar* (ném.): 'ez nagyon különös'.
- (113) *capacitál; capacitátió* (lat.): rábeszél, meggyőz; rábeszélés, meggyőzés.
- (113) *praemittál* (lat.): előrebozsát, előre megmond.
- (113) *höhnisch* (ném.): gúnyos.
- (114) *obtestál* (lat.): istenekre esküszik, ünnepelesen állít.
- (114) *reconciliatio* (lat.): kiengesztelés, helyreállítás.
- (114) *delator* (lat.): áruló, besúgó.
- (114) *mit munda Szemere Albert felől, kitől elvonni igyekezett, a' kitől intett, hogy magamat ójjam*: Kazinczy Szemere Albertnek apróbb bolond és vakmerő tettei c. autográf feljegyzéséből kiderül, hogy Szemerét a titkosrendőrség emberének, besúgónak tartották. A Kazinczy testvérek kapcsolatát eszerint az rontotta meg, hogy László úgy vélte, hogy a bátyja őt is besúgónak tartja. Ugyanebben a kéziratgyűjteményben található az a *Szemere Albert Status Consiliárius Izdenczy Józsefnek. 1801.* című anekdota is, amelytől óva inti László Kazinczyt. (Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára [Debrecen], R 610, 29–30 és 25–28.) (→ 62. jegyzetmező)

- (114) *Schiller*, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró. Említett műve: *Stuart Mária* (1800.) E darab említett szereplői: William Cecil *Burleigh* (Burghley) (1520–1598) angol báró és I. Erzsébet (1533–1603) angol királynő (1558–1603). Kötetünkben említett művei még: *Don Carlos* (1787/88; e művét Kazinczy részben lefordította); *Xenien* ('Xéniák'; 1796, Goethével közösen).
- (114) *remarqu(e)* (fr.): megjegyzés, észrevétel.
- (114) *Socinus cultus*: unitárius vallás. Laelius *Socinus* (1525–1562) és Faustus *Socinus* (1539–1604) itáliai teológusok tantételeiken alapul az Erdélyben elterjedt, Szentháromság-tagadó unitárius egyház.
- (114) *Synagóga* (gör.–lat.): zsinagóga, zsidó templom.
- (115) *Und jetzt wird erst das Feuer gross...* (ném.): 'És a helyzet csak most válik forróvá, mert Susie lánya Julishoz áll be tanoncnak, és azt hogy: ez már így marad.'
- (115) *Klugheit* (ném.): okosság, ügyesség.
- (115) *quart pagina* (lat.): negyedréti méretű oldal.
- (116) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Šilindru (R).
- (116) *Herr Bruder* (ném.): 'testvér uram'.
- (116) *compellatio* (lat.): megszólitás.
- (116) *in Vertraulichkeit* (ném.): bizalmasan.
- (116), (311), (255) [1801. dec. 22.] *Klobusiczki Antalné Pruszkai Antónia*: Klobusiczky Antal (1739–1826) helytartói tanácsos felesége.
- (116) *interdictum* (lat.): tilalom.
- (116) *substrahálva; substrahált* (lat.): aláhúzva, aláhúzott.
- (116) *dumm dreistes Urtheil über die Mama von zweyen ibrer Kinder* (ném.): 'két gyermekének ostoba tiszteletlen ítélete anyjukról'.
- (117) *dumm* (ném.): ostoba, hülye.
- (117) *Gégner* (ném.): ellenfél, ellenség.
- (117) – – – *sanguine junctus, // Mente tamen propior. // Ovid. Metamorph.*: az idézett Ovidius-sorok eredetileg: „qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus, mente tamen, Phaethon, propior fuit”: „bár vérségi kötelék fűzi [hozzád], szellemében távolabb áll [tőled]” (Ovidius, *Metamorphoses*, II, 369–370.).
- (117) *adieu* (fr.): isten veled!
- (117) *De dato 11^{ae} May ír* (lat.): 'május 11-i dátummal ír' (az említett levél elveszett vagy lappang).
- (117) *általam bozzá küldött bosszú Német leveletem*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (117) *in originali* (lat.): eredetiben.
- (117) *Ad d[e] d[at]jo 2ae Febr[uarii] iratott általam Dienesnek; és most Linczből jövén bozzám, ezen csomó elején áll* (lat.): 'a február 2-ára keltezethet...' (ez a levél elveszett vagy lappang, már Dékáni sem találta meg).
- (117) *dumm dreistes Urtheil* (ném.): 'ostoba tiszteletlen'.
- (117) *sincere* (lat.): őszintén.
- (118) *dasz er in dem Hause eines Mannes, wie Franz u[nd] D. sich sehr unartig betrug* (ném.): 'hogyan egy olyan férfú házában, mint Franz és D. nagyon illetlenül viselkedett'.
- (118) *dasz ich mich in einem schönen Licht präsentieren konnte* (ném.): 'hogyan szép fényben mutatkozhattam be'.
- (118) *psychologisch concludáltam* (ném., lat.): 'lélektanilag következtettem'.
- (118) *Erbebe!* (ném.): remegj!
- (118) *Rochefoucault* (La Rochefoucauld), François, herceg (1613–1680): francia író. *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665) c. művét Kazinczy Friedrich Schultz német fordítása után adta ki: *Herceg Rochefoucauldának Maximái és morális reflexiói három nyelven* (Bécs–Triest, 1810; az előbeszédet Kis János írta; 1830-ban újradolgozta).
- (118) *zur Wissenschaft* (ném.): 'a tudás végett'.
- (118) *improbálok* (lat.): helytelenítem.
- (118) *fataliter* (lat.): végzetesen.

- (255) [1801. dec. 25.] *Sagger mort! Das ist kein Spass* (ném.): 'A szakramentomát! Ez nem tréfa.'
- (255) [1801. dec. 22.] *Dienes, ki totus pendebat ab bis* (lat.): 'Dienes, ki egészen azoktól függött.'
- (255) *commercium* (lat.): érintkezés, kapcsolat, közösülés.
- (255) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. II. József idején a nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787). (→ 22. jegyzetmező)
- (255) *agaciroz* (lat.–ném.): agitál, kérlel.
- (255) *Hochachtung* (ném.): tisztelet.
- (256) *Váradí Felix ferdő*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopești; [R]).
- (256) *adulter* (lat.): házasságtörő.
- (256) *Klobusiczky Antal* (1739–1826): a szepesi városok adminisztrátora, nagyváradi királyi kamarai igazgató, helytartósági tanácsos. Pruszkay Antónia férje, Klobusiczky Károly apja.
- (256) *hypocritaság az az Ehrbarkeit* (gör., ném.): álszentség, azaz tisztesség, erény.
- (256) *vel ipsa exoneratio alvi* (lat.): 'vagy maga a gyomor kiürítése'.
- (256) *praecinál* (lat.): előénekel.
- (256) *eggy rendes levelet találhatni de dato*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (256) *ungarische Grobheit* (ném.): magyar durvaság.
- (256) *Szúnyogd* (Bihar vm.): ma Suiug (R). Bossányi Zsuzsanna hozományaként lett a Kazinczy család birtoka.
- (256) *D.nek levelébe hozzám egy levelet teve [...] Én vissza irtam*: (Pruszkay Antónia és Kazinczy említett levélváltása elveszett vagy lappang.)
- (257) *adulterium* (lat.): házasságtörés.
- (257) *indifferens* (lat.): közömbös, semleges.
- (257) *Nem sokára vevém D.nek vastag levelét*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (257) *excrementum* (lat.): ürülék.
- (257) *Lomniczon lévén 1787ben*: 1787. jan.–febr.-ban a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelőjeként intézte hivatali ügyeit Szepes vármegyében Kazinczy. *Lomnic* (Szepes vm.): Kakaslovnica, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége. (→ 42. jegyzetmező)
- (257) *Berzeviczy Sándorné*: Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi) (1758-tól Berzeviczy Sándorné) (1737 k.–?): Berzeviczy Gergely anyja.
- (257) *Rátonyi Gábor*: (nem találtunk további adatokat.)
- (257) *mentula* (lat.): férfi szeméremtest.
- (257) *cunus* (lat.): női szeméremtest.
- (257) *Wécsey Ferenc*, báró (1757–1820): az 1792-i országgyűlésen Kazinczy őt helyettesítette.
- (257) *elegantiarum arbiter* (lat.): társasági példakép, aranyifjú.
- (257) *Nichts, mein lieber W...* (ném.): 'Nem, kedves Wécsey [...], anyám egészséges asszony: látja, hogy ön egy csinos hölgnél viziten van, s tudja, hogy netán szívesen maradna négyszemközt. – Valóban, nagyságos asszonyom [...] az ön tisztelt mamája azonban jobb véleménnyel van rólam, mint aminőre rászólólok; hívja be őt, hadd vizitáljon meg, s be kell látnia, hogy én többé semmire sem vagyok jó. –'
- (257) *mit der verschiedensten Arten des Actes in Kupfern* (ném.): 'a szeretkezés legkülönbözőbb figuráival, rézbe metszve.'
- (257) *Rhédey Lajosné [...] Thercsi*: Kácsándy Terézia (1764–1804), Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (258) *Frau Hofrätbín...* (ném.): 'Tanácsosné asszony [...], mondjon még egyetlen szót, s el fogom mondani a férjemnek.'

- (258) *Wécseyne*: báró Wécsey Józsefné, Miller Teréz (korábban Bogdanoviczné). Bogdanovicstól született lánya: *Kis Ágostonné* (később Lewoenné).
- (258) *Wécsey József*, báró: főhadnagy. Wécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (258) *Gróf Beothy*: a Beothy család egyetlen gróf tagja: Imre.
- (258) *Der Kl. bat...* (ném.): 'Klobusiczknak arany szíve van! [...] El nem tudod képzelni, micsoda örömet szerez a feleségének, hogy erszényével a szerencsétleneken, szolgálataival a betegeken segíthet. Van itt egy beteg színész, ennél naponta több órát tölt, lemondva minden örömeről, és a saját konyhájáról táplálja.'
- (258) *Wécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, Wécsey József unokatestvére. (→ 57. jegyzetmező)
- (259) *Szulyovszky Menyhért* (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (259) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (259) *Csáky István*, gróf (1741–1810): szepességi birtokos. Illésfalvi kastélya mellett híres kert és nyárilak volt, amelyet – a családi legenda szerint – maga rombolt le, miután összeveszett feleségével. Ő birtokolta a homonnai kastélyt is, amely halála után az Andrásyaké lett. *Felesége* 1764-től: gróf Erdődy Júlia (1747–1809). A házaspár 1801-től külön élt. Granasztói Olga kutatásai szerint a feleség a francia libertinus irodalom szenvedélyes gyűjtője volt, és ez a sajátos érdeklődés, ill. a Kazinczy által is megnevezett szeretettel való levelezés alátámasztja Kazinczy szavait. (GRANASZTÓI 2000.)
- (259) *Homonna* (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (259) *Szirmay Lászlóné Révay Apollonia*, bárónő: Révay Simon lánya.
- (259) *bonestum quod libet* (lat.): 'erkölcsös dolog, amit szabad [megtenni].'
- (259) *Capaun*, báró: „Capaun báró neve legtöbbit az egyik postakönyvben [a Csáky család postakönyvében – O. L.] szerepel 1780-ban és 81-ben. Sokáig Homonnán tartózkodott a Csákyaknál, ami egybeesik Kazinczy megjegyzésével [...]. 1781 augusztusában már Pestre, 1783–84-ben sűrű rendszerességgel Bécsbe szól a címzés, többször is nagy összegű pénzküldeménnyel. 1794-ben pedig egy Csákyknénak hivatalos ügyben írt levél végén, az utóiratban a levél írója tisztelettel üdvözlö a kedves Capault bárót. Tehát az ismeretség hosszú ideig tartott, és a jelek szerint a báró 94-ben ismét a grófnénál tartózkodott.” (GRANASZTÓI 2000, 54.)
- (259) *Spielenberg* Ferenc: egy híres lőcsei családból származó lovaskapitány (?). Granasztói Olga tanulmánya szerint 1800–1801-ben a Csákyak illésfalvi nyárilakában lakott. (GRANASZTÓI 2000, 54.)
- (259) *insolentia* (lat.): arcátlanság, pimaszság.
- (259) *Szulyovszki a' Grófnénak legtitkosbb titkait akará tudni...*: Kazinczynak 1799-ben, a fogásában beszélte el Szulyovszky a történetet: l. KazLev, 9/2132, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Miklósnak, Széphalom, 1812. jan. 23.
- (259) *Ployer* Barbara (Bujanovics Cornéliusné): gróf Csáky Istvánné szolgálója.
- (259) *Bujanovics Károly rabtársam*: névtévesztés; Bujanovics Károly fia, *Bujanovics Cornélius* (1770–1844) volt Ployer Barbara férje és Kazinczy rabtársa.
- (259) *Gesellschafts Fräule* (ném.): társalkodónő.
- (259) [1801. dec. 22.] *egy rátával több marad osztályra* (rég.): egy résszel, hányaddal az örök-részre.
- (260) *Stabális-Tiszt* (ném.): törzstiszt: őrnagy, alezredes vagy ezredes.
- (260) *Péchy László* (1792–?): Kazinczy unokaöccse (fr. rég.: *nevő, neveu*), Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna fia. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (311) [1803?] *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (312) *Karacs* Ferenc (1770–1838): Pesten működő grafikus, rézmetsző, térképész. A debreceni kollégiumban Csokonai szobatársa volt, a rézmetszést Bécsben tanulta. Pestű háza a művészeti élet egyik központja volt. Említett térképmetszete: *Mappa Postalís Inclyti Regni Hungariae partiumque eidem adnexarum...* (1802).
- (312) *casimir* (ind.): kasmír, finom gyapjúszövet.

64. jegyzetmező: 1790–1810. Széphalom

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (121–122)

69. Széphalom és házi dólgaím (154–161)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (531)

90. [Pályám emlékezete III.] (639–640)

Széphalom (névváltozatok: Bányácska, Kis-Bányácska, Eresztvény, Pri-Mosztu; Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Sátoraljaújhely része. 1739-ben Kazinczy nagyapja, Kazinczy Dániel az alsóregmeci birtokrészekkel együtt szerezte meg a családnak a későbbi Széphalmot is, amely Sátoraljaújhelytől egy óra, Sárospataktól két óra gyalogútra (kb. 5, ill. 10 km-re), Abaúj és Zemplén vármegyék határán fekszik. A helység kb. 20 házból állt, Kazinczy korában csak az ő házát és a ház körüli gazdaságot jelölte a Széphalom név, amely 1886-ban lett hivatalos neve a községnek.

Kazinczy házának alapkövét 1791. máj. 16-án tette le két testvére, Kazinczy József és Miklós. **Szeptemberben** már álltak a falak, **télre** fedél (zsindelytető) alá került. A ház építése a **fogság alatt** szünetelt, állaga leromlott. **1806. márc. 12-én** Kazinczy és az anyja, Bossányi Zsuzsanna (1740–1812) megegyezett Péchy Imre (II.) közvetítésével a családi birtok megosztásáról (az apai rész kiadásáról), így Kazinczy önálló gazdálkodásba kezdhett. **1806. jún. 10-én** költözött be a pitvaron és folyosón kívül kilenc helyiségből álló épületbe. A széphalmi ház azonban sohasem készült el teljesen, és csak az 1850-es évekig maradt fenn.

(L. még: KazLev, 22/5472 [931/b], Kazinczy – anyjának, 1806. jún. 2.)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

atyám: Kazinczy József (I.) (1732–1774): Kazinczy apja.

Kazinczy Józsefné [I.], szül. Bossányi Susánna (1740–1812), Kazinczy *anyja*.

József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse.

Eugénie: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke.

(→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

ipam: gróf Török Lajos (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, 1804-től apósa. Birtoka és lakhelye: *Kázmér* (Nagykázmér, Abaúj vm.), ma: Vel'ky Kazimír (SZK).

Gróf *Rogendorff Aloysia* („*napam*”) (gróf Török Lajosné) (1754–1817), Kazinczy anyósa 1804-től.

(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(121), (154) *praedium; praedialis* (lat.): nemesi birtok; a praediumra vonatkozó. „Pusztá.” (SZIRMAI 1806, 147.)

(121) *státusombos [...] hivatalom*: Kazinczy 1786. nov. 11-től a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője volt. (→ 41. *jegyzetmező*)

(121), (159) *Timár János*: (a csörgői lakosról további adatokat nem találtunk); *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).

(121) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.

(121) *István* (?–1805): regmeci molnár.

(121), (157) *1801-ben visszanyertem szabadságomat / Midőn 1801. fogságomból baza jöttem...: → 61. jegyzetmező.*

(121) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). A Kazinczy családnak is volt itt birtoka.

(121) *praesentál* (lat.): bemutat, megmutat.

(121), (160) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Třňa (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.

(121) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.

- (121) *declaratio* (lat.): kijelentés.
- (121), (158) *házasságonnak nyolczadik holnapjáig / Férfj valék, 's atya már*: 1804. aug. 27-én vette feleségül Kazinczy gróf Török Sophie-t, első gyermekük, *Ipbigenie*, 1805. aug. 8-án született meg. (meghalt: 1806). (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (122) *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (154) *Szakszon*: Kazinczyék zsellérje.
- (154) *Hericz*: a család ismert és említett tagjai: *Hericz József (I.)*, aki az apja, *Hericz Imre* által a Kazinczyaknak elzálogosított alsóregmeci birtokrészt 1801-ben kb. 14 500 Ft-ért visszavette Kazinczy anyjától. *Hericz Márton*: a Tiszán innen kerületi tábla ülnöke (1730-tól), *Hericz Imre* apja.
- (154) *Daczó Pál*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *Molnár*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *dīverticulum* (lat.): mellékbirtok, részbirtok.
- (154) *Daczó József*: (a regmeci birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (154) *violentiális per* (lat.): birtokfoglalási per.
- (154) *authenticált inquisitio* (gör., lat.): bíróilag hitelesített nyomozás, tanúkihallgatás.
- (155) *jurisdictio* (lat.): törvénykezési jog, bíráskodás.
- (155) *potior jusa* (lat.): a főbb birtokos joga.
- (155) *subscribált tractátus* (lat.): aláírt szerződés.
- (155) *ad aquas* (lat.): 'a víznél.'
- (155) *Preneste* (lat.): Palestrina, város Róma közelében.
- (155) *religionarius agens* (lat.): vallási ügyvivő.
- (155) *csere* (nép.): cserje.
- (155) *delineatio* (lat.): vázlat, (terv)rajz.
- (155) *imputál* (lat.): belevesz, belefoglal, beleszámít.
- (155) *Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Kazinczy kassai barátnéja. Anyja: báró *Prónay Éva* Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga. Apja: *Radvánszky János* (1739–1815), Zólyom vármegye alispánja, országgyűlési követe, tanácsos, a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1785–1808). Testvérei: *Radvánszky Miklós* (1768–?); *Antal*; *László* (?–1831); *Theréz (Szerencsy Józsefné)* (?–1829 után) és *Karolina* (Podmaniczky Lászlóné).
- (155) *Ipa épített Szinnyén: Szinnye* (Abaúj-Torna vm.): Petőszinnye, ma Svinica (SZK). *Radvánszky Theréz ipa* (apósa): *Szerencsy Ferenc* (?–1794).
- (155) *Bossi* (Bossy): (a sátoraljaújhelyi kőművesmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (155) *Radi Károly*: (a sárospataki olasz építőmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (156) *camaldulensis barát* (lat.): a kamaldoli szerzetes; a rend szigorú életmódot és remetei magányt követelt meg.
- (156), (640) *Kis-Toronya* (Zemplén vm.): ma Malá Třina ('Kis Bánya'; SZK).
- (156) *meczenzöf*: napszámos, kapás (Meczenzéf [Metzenseifen] Abaúj-Torna vm-i település nevéből, ahol sok vashámoros és ásó- és kapagyártó működött [?]).
- (156) 1791. *Áprilnak 11-dikén kezemhez jöve a' Helytartó Tanácsnak azon parancsolatja...*: 1791. ápr. 1-jén kelt rendeletével a helytartótanács elbocsátotta a közös iskolák protestáns főigazgatóit és felügyelőit, így Kazinczyt is. (→ 55. jegyzetmező)
- (156) *Quoniam non ob aliquod demeritum, sed unice ob differentiam Religionis* (lat.): 'Mivelhogy nem valamiféle érdemtelenység, hanem egyedül más vallásfelekezete miatt.'
- (156) *Leopold Florencziába utazott Bécsből, 's Pizában kobolt frígyet Francia-Ország ellen*: a francia forradalmi események hatására 1791 nyarán Habsburg–porosz szövetség jött létre. (→ 55. jegyzetmező)
- (156) *Tudván az utánam küldött levelekből, hogy házam annyira felépült*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (640) *Selymecz* (Hont vm.): Selmechánya, ma Banská Štiavnica (SZK).

- (156), (640) *Radván* (Zólyom vm.): Radvány, ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (156) *die 16-ta May...* (lat.): 'május 16-án, reggel, pontosan nyolc órákor helyezte el József az első és második követ.'
- (157) *Laczkó János*: (a regmeci gazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (157) *Midőn én 1794. Deczemb. 14d. Regmeczen elfogattattam...*: → 57. jegyzetmező.
- (157) *allée* (fr.): fasorral szegélyezett út.
- (158) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (158) *protestatio* (lat.): tiltakozás, óvás (jogi úton).
- (158) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): tiszántúli református egyházkerület és a Debreceni Kollégium főgondnoka (1801–1839), volt Bihar vármegyei alispánja (1790–1803), később alnádor és szep-temvir. Kazinczynek anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (158) *Lagmóc* (Zemplén vm.): Ladamóc, ma Ladmovce (SZK).
- (158) *handlanger* (ném.): napszámos.
- (158) *Csernel Dániel*: (a zempléni szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (158), (161) *Kis-Szárberg*; *Szárberg*: Sátoraljaújhely melletti hegy.
- (159) *vinculum* (lat.): kötbér.
- (159) *Bosnyák Pálné*: lőcsei lakos. Kazinczynek 1816-ban 3000 Ft kölcsönt adott.
- (159) *Vily* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Vilyvitány része.
- (159), (161) *Huszovszki Mihály*: zsellér, 1807-ben Kazinczynál gazda.
- (159) *Szabó András* (1738–1819): az első kassai római katolikus püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (159) *boszkét* (fr.): bosquet; luga, kis liget.
- (159) *jaloux* (fr.): zsalu.
- (159) *Rogendorff Kajetán* (Cajetán), gróf (1745–1809): milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök (ném., rég.: *finanz-praesident*). Gróf Török Lajosné Rogendorff Aloysia és a két „Rogendorff gróf kisasszony” testvére. Miután a napóleoni háborúkban elvesztette vagyonát, élete utolsó hónapjait Kazinczy vendégeként Széphalmon töltötte, eltemetve is ott van.
- (159) *Mayland* (ném.): Milánó.
- (159) *Ferdinánd Fő Herczeg*: Mária Terézia fia: VII. Ferdinánd (1754–1806).
- (159) *Hetruriai Szent István-rend*: a toszkán Szent István-lovagrendet Cosimo Medici hozta létre 1562-ben, eredetileg egy törökök ellen harcoló katonai rend volt.
- (159) *Malta*: Máltai lovagrend vagy Johannita-rend, a jeruzsálemi Szent Jánosról elnevezett első lovagrend, mely a 16. sz.-tól harcolt a törökök ellen.
- (159) *a' francia seregek már közelgettek Maylándhoz*: 1796 májusában Bonaparte tábornok bevette Milánót. (→ 59. jegyzetmező)
- (160) *Salm*, hercegné (Rogendorff lány): herceg *Salm Károly* és *Ferenc* gurki püspök anyja. Kazinczy anyósának, Rogendorff Aloysiának és Rogendorff Kajetánnak a nagynénje. *Gurk*: osztrák település, 1787-ig püspöki székhely.
- (160) *Lemberg* (ném.): ma: Lviv (U), korábban Lwów (Lengyelország). A város Lengyelország első felosztásakor 1772-ben került a Habsburg Birodalomhoz, az egyetemét 1784-ben indította újra II. József.
- (160) *asylum* (gör.): menhely, menedékjog.
- (160) *Rogendorff Kajetán [...] Ez Novembernek... jött hozzánk, 's 1808. Jan. 7d. megbolt*: Rogendorff Kajetán 1808. nov. 13-án költözött Széphalomra, és 1809. jan. 7-én halt meg: „Gróf Rogendorff Kajetánnak betegeskedése, 's Január 7dikén megtörtént halála valamint egyéb dolgaimban, úgy a' véled való levelezésben is meggátlott.” (KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. jan. 12.; vö. *Extractusok Diáriumomból*, jelen kötet, 230.)
- (160) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (160) *1809. lángola a' háború*: → 79. jegyzetmező.
- (160) *kibidlásoltat* (rég.): ledeszkáztat, padlót csináltat.
- (160) *Bányácska* (Zemplén vm.): Rudabányácska, ma Sátoraljaújhely része.
- (160) *gerendes* (táj.): göröngyös, egyenetlen.

- (161) *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
 (161) *Dobai Imre*: (a sátoraljaújhelyi vendéglősről további adatokat nem találtunk.)
 (161) *Kassai Sámuel*: sátoraljaújhelyi birtokos, levéltáros. Zempléni levéltári írnok (1810-től), segéd (1811-től), majd levéltáros (1827–1849). Kazinczy napidíjas levéltárosként együtt dolgozott vele.
 (161) *Óndó [és testvére, a molnár]; Belyus; Orosz János, I. [és a fia:] Orosz János, II.; Vaskó; Hadvigár; Csizmár Gyurka; Kosarka János [mikóházi molnár]*: (zsellérek, ill. molnárok; további adatokat nem találtunk.)
 (161) *szilvafiatal* (rég.): szilvafacsemete.
 (161) *Schmidegg* Ferenc, gróf (?–1827 után): birtokos, királyi kamarás, ezredes, a zempléni nemesi felkelő sereg parancsnoka. Híres kertje volt Kassán.
 (161) *Nováki*: (a sátorújhelyi tanárról további adatokat nem találtunk.)
 (161) *populus canadensis* (lat.): kanadai nyárfa.
 (161) *populus italica* (lat.): olasz nyárfa, jegyenyenyár.
 (161) *spállér* (ném.): kerítésnek használt fasor, sorfal.

65. jegyzetmező: 1802. jan.–jún.

74. [1801–1804] (180–182)
 78. Az én naplóm (260–265)
 89. [Pályám emlékezete II.] (544–545)
 90. [Pályám emlékezete III.] (669–670)

1802. jan. 19-én Kazinczy Alsóregmecről Érsemlyénbe költözött.

Háttér – 1802.

Márc. 27-én a franciák és az angolok békét kötnek. **Máj. 6-án** Pozsonyban megkezdte munkáját az országgyűlés (**okt. 31-ig**), amelyen a király rendszeres hadkiegészítést és pénzt kért a hadsereg számára (megkezdődött az újoncok sorozása); a magyar rendek sikertelenül kérték a magyar gazdaságot gátló vámrendeletek megváltoztatását. **Jún. 11-én** tűzvész pusztított Debrecenben (Csokonai háza is leégett). **Jún. 25-én** gróf Festetics György az országgyűlésen 40 ezer Ft-ot ajánlott fel egy magyar katonai akadémia létesítésére.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Assz[ony anyá]m./ anyám: Kazinczy Józsefné (I. Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).
Kazinczy Péter / Péter bátyám: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.
Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse.
Jozsef öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* (1778–1839).
Kazinczy István (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy nagybátyjának, Kazinczy Andrásnak (II.) (1738–1804) a fia.
 (→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Kázmér: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel'ký Kazimír (SZK). Szlovák lakosságú település volt, amelyet 1770-től Beothy Francisca és férje, Nedeczky Nepomuk János, majd Kazinczy apósa, gróf Török Lajos birtokolt.
Sophie: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya. Nyolc évig, 1795-ig, a salesita apácarend bécsi kolostorában neveltették hűgával együtt, ahol két anyai nagynénje apáca volt.
Marie: gróf Török Marie Susie (D'Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.
 (→ 4.1. *Családfa/Török*)

- (260) *a' hazájába visszabocsátott francziába*: a francia emigráns: gróf Etoile Maximilián (Maximilien).
- (180) [1802. jan. 17.] *Klopstocki sétálás*: Friedrich Gottlieb Klopstock (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (180), (260) [1802. jan. 21.] *Falk*: (a miskolci zsidóról további adatokat nem találtunk.)
- (181), (260) [1802. febr. 4–6.] *Szó-Demeterre Halmágyinéhoz / Szó-Demeterre; ebéd Körösön, Halmágyi Lászlónénál: Halmágyi Lászlóné* (1763 k.–?): Domokos Lajos lánya volt (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*). *Szödemeter* (Szilágy vm.): ma Săuca (R). A látogatásról beszámoló levél: KazLev, 23/5678, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1802. febr. 14. A Szödemeter közelében lévő Szilágy vm.-i *Ér-Körös* ma Tasnádszántó része: Chereuşa (R).
- (181) [1802. febr. 21–23.] *Medecin malgré lui: Le médecin malgré lui*, Molière színműve, amelyet Kazinczy ekkor fordított: *A' bot-csinálta doktor* (címvariánsa: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor*). Kazinczy Molière-től *A' kénytelen házasság* címen lefordította a *Le mariage forcé* c. darabot, és tervezte (fordította?) a *Misanthrope* és a *Monsieur Pourceaugnac* magyarítását is. E munkák közül Kazinczy életében egy sem jelent meg.
- (181), (260) [1802. márc. 1.] *Fried Sámuel* (1754–?): kassai kereskedő és tanácsos, Kazinczy barátja.
- (181), (260) [1802. márc. 29.] *SzentGyörgyi József* (1765–1832): debreceni orvos. Több nyugati egyetemen tanult, mielőtt Bécsben orvosdoktorrá avatták. Győr és Nagykőrös után 1799-től Debrecen főorvosa, így Csokonai és Kazinczy orvosa, barátja is. Nyelvújítási, nyelvészeti kérdésekben Kazinczy vitapartnere, a *Mondolat* első (még nem Kazinczy személye elleni) változatának szerzője. Gyermekei kiskorukban elhaltak.
- (181), (260) *Debreczenben examen / Colleg. Examenében*: a Debreceni Református Kollégiumban márciusban tartották az ünnepélyes vizsgát, az exament, amely egyúttal évfáradó, öregdiák-találkozó és társadalmi esemény is volt.
- (181), (260) [1802. ápr. 3.] *Fráter Istvánné Dobozi Cristina/Kriska*: Dobozi Mihálynak (1699–1774), a tiszántúli egyházkerület egykori főgondnokának a lánya. (Gyermekéről a NAGYIVÁN nem tud.)
- (181), (263) [1802. ápr. 3., máj. 21.] *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târguşor (R).
- (181), (260) [1802. ápr. 21.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.
- (181), (260) [1802. máj. 4.] *Angoly/Anglus lovaglók* (rég.): műlovaglók (?).
- (181), (260) *Mad. Lenz előbb Colbert*: (további adatokat nem találtunk.)
- (181), (260) *Kaplitz*: Kaplice, cseh város. Kazinczyt és rabtársait, a francia hadsereg előrenyomulása miatt, 1800. jún. 30-án Kufsteinből elszállították és – a *Fogságom naplója* szerint – júl. 10-én Kaplicébe érkeztek.
- (181), (261) [1802. máj. 4., 12.] *Felix Bánya – Püspöki bánya*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő (bánya) vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopoeşti [R]).
- (261) [1802. máj. 5.] *annak a' rühöcskének maradványából...*: a betegséget átadó lány vagy asszony nevét nem sikerült azonosítani, de a *Fogságom naplója* (1800. aug. 25. után) szerint többen is megfertőződtek: „Én, Űza, Szmethanovics, a' hosszú útban, Július elsője óta Augustus 25dikéig, egy kis becsületes rühöt kapánk; szerencsénkre a' szárazt, nem a' csorgót. Űza és Szmethanovics hamar kitisztulának, de engem fődtek a' szobámban, kenőcsöket adtak, és minden egyebet, és még sem tisztulhaték ki.”
- (181), (262) [1802. máj. 9.] *Sárosi András* (1767–1802): őrnagy (*lat.*: *major*).
- (181), (262) *Ilosvay Christine/Kriska* (Krisztina; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Ilosvay László lánya. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki, Kazinczy 1803 körül feleségül akarta venni.
- (181), (261) [1802. máj. 5., 9.] *Becsky István*: szatmári birtokos, gárdista. Fia: *Becsky János*.
- (261) [1802. máj. 5.] *gascogne* (fr.–ném.): hencegő, szájhős (Gascogne francia régió nevéből).
- (261) *complimentíroz* (fr.–ném.): tisztel.
- (261) *incognito* (ol.): álnév(en), rangrejtve.

- (261) *Bernáth Ferenc* (1741–?): Zemplén vármegyei alispán (1785–1799). 1798-ban a vármegyei-gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (261) *Lónyai Menyhért* (1769–1816): Ugocsa vármegye országgyűlési követe. Lónyai László (I.) testvére. Lónyai János (II.) apja.
- (181), (261) *Zinngiesser / Zinn* (ném.): öntöntő; ón.
- (181) *Bedfiai tető*: hegy Nagyvárad közelében (?).
- (181), (262) [1802. máj. 15., 9.] *Spáh Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő. Felesége: *Czika (Czike) Zsuzsanna*, Czika Sándor és Tóth Ferencné testvére.
- (262) [1802. máj. 9.] *discurál* (lat.): beszélget, társalog.
- (262) *Coburgot, a Herczeget és Generálist*: a német hercegi-uralkodói családból vélhetően: herceg Ludwig Karl Friedrich von Sachsen-Coburg-Saalfeld (1755–1806), osztrák katonatiszt, 1790-től tábornok.
- (262) *Tertina Mihály, sok tudós Társ. tagja [...] eldűlésig itta tele magát szobámban: Tertina Mihály* (1750?–1808) tanár, szerkesztő, latin nyelvű verselő. „[...] tagja volt 1804. máj. 13-tól a jenai mineralógiai társaságnak, a római és triezsti akadémiának és az erlangeni szépművészeti társaságnak sat. utóbb boritalnak adta magát és szélhámószkodott [...]” (SZINNYEI).
- (262) *Dr. Bükky*: (további adatokat nem találtunk.)
- (262) *Illei Takács Károly* (?–1821 után): nagyváradi katolikus vallásnár, hitszónok (lat.: *exhortator*), plébános, alkalmi versek szerzője. Csokonai barátja, verseinek kiadója.
- (262) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). A Kazinczy család is birtokos volt itt.
- (262) *Debr. Colleg. Btbecájának*: a Debreceni Református Kollégium könyvtárának.
- (262) *educatio* (lat.): nevelés, tanítás.
- (262) *cultiválni* (lat.): kedvelni, művelni.
- (262) *balustrád* (fr.): mellvért.
- (263) [1802. máj. 14.] *Bod János* (?–1830): Csokonai diáktársa, közeli barátja, 1798-tól bárándi lelkész (vö. CSOKONAI 1999, 876).
- (263) *a' Bibari*: (Bihar település [Bihar vm., ma Biharia; R] református lelkészéről nem találtunk adatokat.)
- (263) *Csokonaival a' ferdőbe*: Vargha Balázs feltételezte, hogy a Félix-fürdőben Csokonai is „sőhajtozott” Sárosyné körül, és nem is eredménytelenül. Rekonstrukciója szerint így állt volna bosszút Kazinczyn. Sárosyné kapcsolatait tovább bonyolítja, hogy Batsányi Jánost is ismerősei, hódolói (?) között tudhatta. (VARGHA 1975; Vargha Balázs tanulmányának kritikája, Sárosyné és Csokonai kapcsolatának filológiai is megalapozott leírása Debreczeni Attila jegyzeteiben: CSOKONAI 1999, 693–695.)
- (263) *Ekkor nap és itt írta Csokonay az ő Anacreoni darabjai előtt álló Ajánlást*: Csokonai említett verse: *Ajánlás* ([KAZINCZY!, FÖLDY! Kik belőlem...], in: *Anacreoni dalok*, Bécs, 1806).
- (263) *Kosovicsnak azt a Musicai Compositóját...: Kosovics* (Kossovits) József (1750–1819), zeneszerző, az 1790-es években Szulyovszki Menyhért, később az Andrassy grófok udvari muzsikusa volt Kassán. Csokonai *A Reményhez* ([Földiekkel játszó...], in: *Lilla. Érzékeny dalok III könyvben*, Nagyvárad, 1805) c. műve az ő dallamával vált közismertté, ezt Kazinczy az 1808-as *Tűbingai pályaművében* és levelezésében is leírja (vö. CSOKONAI 2002, 719).
- (263) *Szulyovszki Menyhért* (1752–1831 után): a Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (263) *Rákócz* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK); Szulyovszky Menyhért lakhelye.
- (263) [1802. máj. 15.] *Kapitány Nozdroviczky*: a kiterjedt családból ekkor többen is voltak katonának NAGYIVÁN ismertetése szerint: a főszolgabíró Nozdroviczky Pál 1807-ben a szabolcsi nemesi fölkelés másodkapitánya volt, József fia őrnagy, János fia kapitány lett. A családból katonatiszt volt még: János, Bálint és a főhadnagy Lajos (?–1842).
- (263) [1802. máj. 21.] *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (181), (263) [1802. máj. 22.] *Köbölkút* (Bihar vm.): Érköbölkút, ma Cukulcut (R).

- (263) **Bónis Ferenc**: bihari birtokos, Kazinczy barátja. Bónis László és **Bernáth Anna** fia. Első felesége **Bernáth Borbála**, Bernáth József lánya.
- (181), (263) **Poklos-Telek** (Bihar vm.): ma Poclușa de Barcău (R). Sárosy András lakhelye.
- (263) **Imre**: (a református lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (263) **bouffon** (fr.): udvari bolond.
- (263) **a' Prædestinatio ideája a' Philosophusoktól mehetett a' Theologiába**: az eleve elrendelés (*lat.*: *praedestinatio*) tana, a kálvinizmus alaptétele, amelynek előzményei már a középkori filozófiában is felbukkantak, pl. Abelardnál vagy Augustinusnál is.
- (263) **secundál** (*lat.*): segít, helyesli a javaslatot.
- (263) **competens** (*lat.*): illetékes, hozzáértő.
- (263) **absurdum** (*lat.*): képtelenség.
- (182), (264) [1802. máj. 29.] **Nagy Gábor, I.** (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai és Kazinczy barátja, utóbbi ügyvédje is. (→ 62. jegyzetmező)
- (181), (264) [1802. máj. 30.] **Beck Pál** (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. jegyzetmező)
- (264) **Lucrétya tanítványi**: a materialisták; Lucretius Carus (i. e. 96–i. e. 55), római költő, materialista filozófus volt.
- (181) [1802. jún. 2.] **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (544) **Baróti már elhagyá Kassát, 's Virthen lakott [...]** **Pybernél: Baróti** Szabó Dávid (→ 22. jegyzetmező) 1799-ig Kassán tanított, ekkor nyugalomba vonult és haláláig **Pyber Benedek** (1758–1823) Komárom vármegyei táblabíró **virti** (ma: Virt [SZK]) birtokán lakott.
- (669) **Révai Miklós** (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (181), (264), (545), (669) [1802. jún. 2., 3.] **Virág Benedek** (1754–1830): pálos szerzetes, pap, tanár, költő, történetíró. (→ 55. jegyzetmező)
- (181), (264), (544), (669) **Dayka Gábor** (1769–1796): költő, gimnáziumi tanár. (→ 25. jegyzetmező)
- (181), (264), (545), (669) **Dayka Verseinek Kézírását veszem Virág Benedektől / Virág Benedeknek levelével a' Dayka Gábor verseinek nyomtatás alá készített Autographon Kötetét / Virág ajándékoza-meg Verseinek nyomtatás alá készített Kéziratával**: Virág 1802-ben küldte el Kazinczynak Dayka saját kezűleg írt (*gör.*: *autographon*) versgyűjteményét. Kazinczy a Magyar Kurírban megjelentetett hirdetésben és levelek útján is keresett lappangó kéziratokat. Virág küldeményét bekötötte, ez az ún. Veres Kötet, a többi kézirat az ún. Sárga Kötetbe került. Kazinczy e forrásokat adta ki 1813-ban egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, 39–42). Kazinczy Csokonait 1802 novemberében kérte meg Dayka verseinek átdolgozására. (A Veres Kötetről, ill. Csokonai és Kazinczy e versek átdolgozása kapcsán kibontakozó vitájáról l. Debreczeni Attila áttekintését: CSOKONAI 1999, 744–745.)
- (264) [1802. jún. 2.] **Trattner Máttyás** (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb Trattner János Tamás nagykorúsága előtt és halála után volt a Trattner-nyomda vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (545), (670) **Kisfaludy Sándor** (írói neve: **Himfy**) (1772–1844): író, költő, katonatiszt. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottságnak, majd az akadémiának (1830). Kisfaludy Károly bátyja. Említett művei: *Himfy szerelmei. A kesergő szerelem* (Buda, 1801), *Himfy szerelmei (I. A kesergő szerelem, 2. kiadás; II. A boldog szerelem)* (Buda, 1807). Kazinczy sértődést kiváltó recenziót jelentetett meg a *Himfy szerelmeiről* 1809 őszén a bécsi *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*-ban, e tanulmány egy része az Erdélyi Múzeumban magyarul is megjelent 1814-ben. Ezekre Füredi Vida álnéven írta meg Kisfaludy *A recensiókról* c. válaszát (Tudományos Gyűjtemény, 1818/6, 21–22; Kazinczy élete végéig Horváth Endrét sejtette az álnév mögött). Kapcsolatukat tovább rontotta Kazinczy nevezetes epigrammája, amely a *Tövisek és virágok* kötetben 1811-ben jelent meg: *Himfy [DAYKA. Tűzbe jelét...]*.

- (545), (669) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (545) *Kis felele*: Kis János és Kazinczy levélváltása Kisfaludy Sándorról: KazLev, 2/497, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1801. nov. 21.; uott, 2/509, Kis János – Kazinczynak, Kővágóórs, 1802. febr. 18.)
- (545) *Seris nepotibus umbra* (lat.): 'Árny[at vet] kései unokáira.' Az idézet pontosan: „tarda uenit seris factura nepotibus umbram” (Vergilius, *Georgicon*, II. 58.; Balogh Piroska adata és fordítása.)
- (545) *lassus maris et viarum* (lat.): 'kifáradt a tengertől s az utaktól.' Az idézet pontosan: „sit modus lasso maris et uiarum” (Horatius, *Carminum*, II. 6. 7.; Balogh Piroska adata és fordítása.)
- (545) *Párka*: a görög mitológiában a sors istennője.
- (181), (264) [1802. jún. 4., 7.] *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) lakhelye, amely feleségének hozományaként került birtokába.
- (182), (264) [1802. jún. 6.] *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (182), (264) *Poturnyai András*: felesége Szirmay Anna, Szirmay Tamás (I.) (1688–1743) ezredes lánya. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Szirmay András, III.* (1762–1811): Szirmay Sándor és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Draveczki József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (182), (264) *Lazon* (Zemplén vm.): Lazony, ma Ložín (SZK). A Szirmay család egyik ágának lakhelye.
- (182), (264) [1802. jún. 7., 6.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (182) [1802. jún. 7.] *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (182), (264) [1802. jún. 11.] *Debreczen elég a' Collégium és a' nagy templom / Debreczen városa a' Collegiummal és a' Coll. mellett való Templommal elég*: Debreczenben tűzvész pusztított. A város a török idők óta a legsúlyosabb megpróbáltatást szenvedte el, az eklézsia kára 150 000, a kollégiumé 26 000 Ft volt. A fél várossal együtt Csokonai háza is leégett. A Nagytemplom és a kollégium újjáépítésével a város Péchy Mihály (IV.) (1755–1819) építész-hadmérnököt bízta meg. (G. SZABÓ 1988, 374 skk.)
- (182) [1802. jún. 12.] *Bárczay*: vélhetően Bárczay Ferenc (II.) (1766–1836), Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (182) *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (264) [1802. jún. 22.] *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (182), (264) *Borsi / Borsit megtekintjük, a' szent emlékezetek miatt*: Borsi (Zemplén vm.) ma Borša (SZK), II. Rákóczi Ferenc szülőhelye.
- (264) [1802. jún. 25.] *Bábi*: (a Török család szobalányáról további adatokat nem találtunk.)
- (264) *Soha sem támad szeretet és vágyás a' reménynek minden sűgára nélkül, azt mondja egy francia Író*: Marmontel *A' kétség, vagy a' magával békétlenkedő szerelem* c. „szívképző regé”-ben – Kazinczy fordításában – írja: „A' kívánság nem támad soha a' reménynek valamely sűgára nélkül [...]. Hogyan? kérdé Belíz álmélkodva; tehát a' remény tenne érekenyekké bennünket? – Az nem; de ezt az érzékenységet ő intézi egy tárgyra.” (A rege Kazinczy fordításában kétszer jelent meg, itt az 1808-as *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai*ból idéztünk. Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (265) [1802. jún. 25.] *elburczolkodounk a' Hericz' házából*: Hericz Imre egy alsóregmeci birtokrészét még Kazinczy nagyapjának, Dánielnek adott zálogba, ezt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József (I.) kb. 14 500 Ft-ért. (→ 62. jegyzetmező)
- (265) *a' Bodnár házába*: (további adatokat nem találtunk.)

66. jegyzetmező: 1802. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (122)

74. [1801–1804] (182–184)

78. Az én naplóm (265–272)

79. Engem illetők (323)

89. [Pályám emlékezete II.] (545–546)

Kazinczy Balajtra utazott József öccse 1802. aug. 17-i esküvőjére. Innen aug. 23-án a Szepességbe indult régi barátait meglátogatni, szept. 7-én érkezett vissza Alsóregmecre.

Háttér – 1802/2.

Aug. 2-án Franciaországban Bonaparte Napóleont örökös konzullá választották. Nov. 25-én gróf Széchényi Ferenc a nemzetnek ajándékozta a későbbi Magyar Nemzeti Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár alapját képező könyvtárát és gyűjteményeit. Az év folyamán átadták a Tiszát és Dunát összekötő Ferenc-csatornát; I. Ferenc visszaállította a bencés, a cisztercita és a premontrai rendet.

A Kazinczy család említett tagjai:

anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Lakhelye: *Ruszka* (Göncruszka, Abaúj-Torna vm.).

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1768–1842), Kazinczy húga.

József öcsém / Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége: *Ragályi Mária Magdolna* („*Jósiné*”) (1778–1839), Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Klári és Erzsébet testvére.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy legkisebb öccse. Első felesége (1797-től): *Beothy Victoria* (*Viki*) (1778–1823), Beothy Fanny (Franciska) testvére.

Kazinczy István (1774–1827): Kazinczy unokatestvére, Kazinczy nagybátyjának, Kazinczy Andrásnak (II.) (1738–1804) a fia.

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A Török család említett tagjai:

Gróf Török Lajos („*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felettese, Kazinczy későbbi apósa. Birtoka az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, Nagy Kázmér; ma: Vel'kỳ Kazimír; SZK).

Gróf Török József, III. (*Pepi*) (1777–1830): Kazinczy későbbi sógora, Török Lajos fia.

Gróf Török *Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, Török Lajos lánya.

Gróf Török *Marie Susie* (1783–?): Kazinczy későbbi sógornője, Török Lajos lánya.

(→ 4.1. Családfa/Török)

(182) [1802. júl. 9.] *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).

(265) *E' napokban vevém az Oeser Lipsiai Festő-Acad[emiái] Director festését, melyet kérésemre 1794 dolgozott:* Adam Friedrich Oeser (1717–1799) pozsonyi származású festőtől és lipcsei művészeti akadémiai igazgatótól Kazinczy a tervezett Messiás-fordításához rendelt egy festményt. Kazinczyt azonban 1794-ben letartóztatták, így a *Gábrriel és Eloa* (1794) c. munka végül Erdélybe került. Háger Dániel Marosvásárhelyről 1801. okt. 4-én (KazLev, 2/493) tudósította Kazinczyt a festmény hollétéről, amely egy kassai barát segítségével – *Az én naplóm* szerint – 1802. júl. elején érkezett meg Érsemlyénbe. 1802 szeptemberében Kozma Gergely, aki még úgy tudja, hogy Erdélyben van a kép, szintén felajánlotta segítségét és beszámolt a mű Erdélybe kerüléséről is: „Tudni illik: Maros Vásárhellyen létemben nyilatkoztatá-ki előttem egy Jénai Fő Oskolákon tanult: Hager nevű Erdélyi Szász Fi jó Ismerősöm, hogy a' Tekintetes Úr ez előtt bizonyos idővel, talám Jénában a' festő 's metzű Académia' Kormányzójának egy Magyar

- Országi Finak ajánlotta volt a 'Tekintetes Ur által fordított Klopstock Messziása' elejére kivantató Tzim-Rajznak Hazafiui nemes tüzzel léjendő el-készítéit – mely munka épen a' nevezett Ifjunak Jénából lett haza-indulása' idejére meg-készülvén, kérettetett a' 'Tekintetes Ur' kezeiben léjendő szolgáltatására; kiis el-hozván magával, mind Bétsben, mind Budán és Pesten tudakozódott a' 'Tekintetes Ur' kezei közzé lehető méltatásának módjáról; de még a' korban a' 'Tekintetes Urnak' nevit sem lévén szabad nyilván említeni, annál is inkább holléit tudakozni – mindenünnet fenyegető hangon utasított elébb. Nem érhetvén-el e' szerént tzelját, magával a' Rajzot Erdélybe haza hozta, mely ma Fő Kormány-széki Titoknok Méltóságos Hannenheim István Urnál az író asztal felett a' fal-oldalára vagon fel-függesztve." (KazLev, 2/533, Kozma Gergely – Kazinczynak, Szent-Gerice, [1802. szept.]) (Oeserről még: → 18. jegyzetmező; a *Messias* Klopstock eposza: → 25. jegyzetmező.)
- (182), (265) [1802. júl. 19., 20.] *Poklostelekek* (Bihar vm.): ma Pocluşa de Barcău (R). Sárosy András lakhelye.
- (182), (265) *Pályi / Hegyköz Pályi* (Bihar vm.): Hegyközpályi, ma Paleu (R).
- (182) [1802. júl. 19.] *Szilágyi Sámuel (Piskárkosi), II.*: Bihar vármegyei táblabíró Hegyközpályiban, a bihari egyházmegye segédgondnoka. Szilágyi Sámuel (I.) (1719–1785) debreceni tanár, református püspök (→ 12. jegyzetmező) fia.
- (182), (265), (270) [1802. júl. 19., 22., nov. 5] *Püspöki ferdő / Püspök' ferdeje*: a Szent László-fürdőként is ismert Nagyvárad mellett melegvízű gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopopeşti [R]). Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az ettől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premontrei rend birtokában volt.
- (182), (265) [1802. júl. 23., 22.] *Sárosy András* (1767–1802): őrnagy. Felesége: *Ilosvay Christine/ Kriska* (Krisztina; később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Ilosvay László Szatmár vármegyei alispán lánya. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki (→ 65. jegyzetmező/1802. máj. 14.).
- (265) [1802. júl. 23.] *az a' Kazinczy vagyok e, a' kinek szerelmes leveleit Beothy Fannynál olly sokat olvasták*: lehet, hogy a bába tévedett, és valójában Kazinczy Miklós szerelmes leveleit olvasták, de lehet, hogy Kazinczy művére (fordítására), a *Bácsmegyeynek öszve-szedett leveleire* (Kassa, 1789) célzott.
- (265) *Beothy Fanny*: Beothy Franciska (II.), Beothy János lánya, 1798-tól Soos Pál (II.) felesége, Kazinczy Miklósné Beothy Victoria testvére. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (265) *Notiz* (fr.–ném.): megjegyzés, feljegyzés.
- (265) *nádmézskatulya* (rég.): cukrosdoboz.
- (265) *vexa* (lat.): kínzás, gyötres.
- (265) *E[br]w[ürdige] Gnaden, Herr Major, ich war so krank* (ném.): "Tiszteletreméltó kegyelmes őrnagy úr, olyan beteg voltam."
- (265) *tertium comparationis* (lat.): 'a hasonlatban a harmadik'; az a pont, amelyben a két összehasonlított dolog megegyezik (a sértés az ezüstműves vallását támadta).
- (183), (265) [1802. júl. 23., nov. 4] *Kovácsi* (Bihar vm.): Pusztakovácsi, ma: Bakonszeg része. Besenyey György utolsó éveit itt élte le és itt is temették el.
- (265) [1802. júl. 24.] *Szolyva* (Bereg vm.): ma Szvaljava (U).
- (182), (271) [1802. aug. 4., nov. 11.] *Kobolkút / Kőbőkút* (Bihar vm.): Érkőbőkút, ma Cubulcut (R).
- (545) [1802. aug. 17.] *Ragályi József, I.* (1733–1804): Borsod vármegye alispánja (1787–1800), királyi tanácsos. Ragályi Gedeon testvére, Szemere Katalin férje. Ragályi Kata, József (II.), János, Tamás, Klára, Mária Magdolna és Erzsébet apja. (→ 29. jegyzetmező)
- (182) [1802. aug. 7.] *Spáb Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő.
- (182), (266) [1802. aug. 11., 25.] *Budamér* (Sáros vm.): ma Budimír (SZK).
- (182), (266), (269), (545) [1802. aug. 11., 30.] *Polyxén / Radvánszky Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után): Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. Radvánszky Teréz testvére. (→ 44. jegyzetmező)
- (182), (266), (545) [1802. aug. 16.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

- (182), (266) [1802. aug. 17.] **Ragályi Gedeon**: Gömör vármegyei helyettes (*lat.*: *substitutus*) alispán (1793–1810 k.). Ragályi József testvére, Zsigmond, Pál apja.
- (182), (266) [1802. aug. 17., 19.] **Rbédey Gedeonné Ragályi Klára**: Ragályi József (I.) lánya, Ragályi Mária Magdolna, Kata és Erzsébet testvére. Kazinczy kassai barátnéja.
- (182), (266) **Szepesi Lászlóné Ragályi Kata** (?–1815): Ragályi József (I.) lánya.
- (182), (266) **Szepesi László**: (további adatokat nem találtunk.)
- (266) [1802. aug. 17.] **Bernáth Susána** (Ragályi Józsefné [II.]) (1773–1817): Bernáth József lánya.
- (266) **Bernáth József** (1736–1803): udvari tanácsos, szeptemvir (1787–1803.) Bernáth Zsuzsanna, Borbála és Sámuel apja, Ferenc testvére.
- (183) [1802. aug. 17., nov. 20.] **Bónis Ferenczné**: Bernáth Borbála. Kazinczy barátjának, Bónis Ferencnek a felesége, Bernáth József lánya.
- (266) [1802. aug. 17.] **Ragályi József, II.** (1769–?): kamarai ügyész (1806–1810). Ragályi József (I.) fia.
- (266) **Tamás; Ragályi Tamás** (1785–1849), író, szerkesztő, a reformkorszak kiemelkedő politikus. Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Ragályi József (I.) fia. Felesége Ragályi Magdolna (1811-től).
- (266) **Consiliárius Bonaparte**: 1802. aug. 2-án választották Bonaparte Napóleont Franciaországban örökös konzullá.
- (266) **Erzsi**: Ragályi Erzsébet (Fáy Józsefné), Ragályi József (I.) lánya.
- (266) [1802. aug. 18.] **Fáy Ábrahám** (1743–1822): Abaúj vármegyei főszolgabíró (1785-től), az eperjesi kerületi tábla bírójája, tanácsos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Fáy Ferenc apja.
- (182), (266) [1802. aug. 20.] **Csóka János** (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész.
- (266) [1802. aug. 22.] **praetextus** (*lat.*): ürügy.
- (266) [1802. aug. 25.] **Újbázy Sámuel**: Újbázy Clementína apja.
- (182), (266) **Kuksz Istvánné**: Zsuzsi Magda.
- (266) **Kuksz István** (?–1802 előtt): eperjesi bányamérnök.
- (182), (267) [1802. aug. 26.] **Siroka** (Sáros vm.): ma Široké (SZK), helység a Magas-Tátrában.
- (267) **Sárosiné egyik öccse**: (további adatokat nem találtunk.)
- (182), (267), (545) **Lőcse** (Szepes vm.): ma Levoča (SZK).
- (182), (267), (545) **Koczik István**: (a lőcsei ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (182), (267) [1802. aug. 26., 27.] **Dolyán** (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (182), (267) **Tökéné / Bosnyák Eltze**: Teoke Károlyné (korábban Glaczingerné), lőcsei lakos, Kazinczy egyik hitelezője 1802-ben. (Férjéről, **Teoke Károly**ról, további adatokat nem találtunk.)
- (267) [1802. aug. 27.] **Güntber Teréz** (1812-ben már **Pfannschmiedné**): lőcsei lakos, később egy debreceni könyvkereskedő (?) felesége lett, közreműködött Dayka műveinek kiadásában is.
- (182), (267) [1802. aug. 27., 28.] **Lomnic** (Szepes vm.): Kakaslomnic, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (182), (267), (545) **Berzeviczy Gergely** (1763–1822): közigazdász. Anyja: Berzeviczy Sándorné **Horváth Stansics Borbála**. Felesége: **Berzeviczy Teréz (II.)**, aki féltestvérének, Berzeviczy Zsigmondnak a lánya volt. (→ 27. jegyzetmező)
- (267), (545) **Horváth Stansics Borbála, Berzeviczy Sándorné / Grádeczi Stansics Horváth Borbála** (1737 k.–?): (Grádeczi) Horváth Stansics Márk (II.), Imre és Boldizsár testvére. 1758-tól Berzeviczy Sándor második felesége. Berzeviczy Gergely anyja.
- (267) [1802. aug. 27.] **Berzeviczy Sándor** (?–1772): első felesége **Szontagh Erzsébet** (1724–?), közös gyermekeik: Farkas, Zsigmond, **Teréz (I.)** (Horváth Stansics Boldizsárné), Klára. Második felesége: **Horváth Stansics Borbála**, közös gyermekük Berzeviczy Gergely.
- (267) **Berzeviczy Sigmund** (?–1756): Berzeviczy Sándor és Szontagh Erzsébet fia. Felesége: **Poturnyai** (?), lánya: **Berzeviczy Teréz (II.)** (Berzeviczy Gergelyné).
- (267) **Neustädter**: (a hadnagyról további adatokat nem találtunk.)

- (267) *Horváth Stansics Boldizsár* (Grádeczi): testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Imre. Horváth *Anna* apja (a Kazinczytól említett másik lányáról nem találtunk adatokat). Felesége: *Berzeviczy Teréz, I.* (1752 k.–1800), Berzeviczy Sándor és Szontagh Erzsébet lánya.
- (267) *Horváth Stansics Márk* (Grádeczi), II.: kapitány. Testvérei: Horváth Stansics Borbála (Berzeviczy Sándorné), Imre, Boldizsár.
- (267) *Horváth Stansics Imre* (Grádeczi) (1741–1801): udvari tanácsos, Szepes vármegyei alispán (1790–1792), a tiszai evangélikus kerület felügyelője (1795–1801). Testvérei: Borbála (Berzeviczy Sándorné), Márk (II.), Boldizsár.
- (267) *niesz* (fr.): unokahúg.
- (267) *proletariusság* (lat., rég.): családalapítás. (A latin 'proles', azaz 'gyermek' szóból származik a társadalmi osztályt jelölő kifejezés is, amely eredetileg arra utalt, hogy a proletár vagyon és közszereplés híján gyermekei számával szolgálta az államot.)
- (267) *Nemezis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúálló sors.
- (267) *supplens* (lat.): helyettes.
- (267) *Luther felekezete*: az evangélikus egyház.
- (182), (267), (545) [1802. aug. 27., 29.] *Podkoniczky / Potkoniczky* Ádám (?–1820): nevelő a Belez-nay családnál, a késmárki líceum tanára és rektora (1776–1815).
- (545) *Fuchs* János Sámuel (1770–1817): a lőcsei evangélikus gimnázium bölcsélet- és matematika-tanára (1796-tól), evangélikus lelkész Kézmárkon (1809-től) és szuperintendens Lembergben (1813-tól).
- (267) [1802. aug. 27.] *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (267) *inítiál* (lat.): beavat.
- (267) *1782. együtt valánk Jurátusok Pesten...*: Kazinczy 1782. aug. 22-én érkezett Pestre joggyakorlatra, ahol szept. 21-én esküdt fel jurátusnak. (→ 26. jegyzetmező)
- (268) *Anyja Szepesből 1783 a' legfatálisabb tavaszi sárban méne-le Pestre; én vele Keresztesen akadtam össze*: Kazinczy és Horváth Stansics Borbála Mezőkeresztesen 1783. márc. 26-án találkoztak.
- (268) *József*: II. József.
- (268) *Podmaniczky József*, báró (1756–1823): főispán, királyi tanácsos és kamarás. Külföldi tanulmányútjáról hazatérve II. József a fiumei kormányzósághoz, majd a helytartótanácshoz nevezte ki tanácsosnak. (→ 23. jegyzetmező)
- (268) *raptus* (lat.): szeszély.
- (268) *A' Cs. megfogta frakkján a' gombot...*: a jelenet háttéréről a Kazinczy-levelezés: „De József hihetőleg vette észre, hogy ez inkább akar ragyogni a' hivatalban, mint dolgozni, 's a' B. kéréseit megtagadá. Erre B. elfakada sírva, 's azt mondá hogy ő olly reménnyel költött annyit külföldi lakása alatt, hogy Ő Fels. parancsolni fog vele. Erre József megfogta a' B. frakkján a' gombot, 's ezt kérdé: Bringen Sie die Knöpfe von London? – Ja, ja, Maj. felele B., de engedje meg Felséged, hogy azt a' jegyzést tehessem, hogy itt nem a' gombról foly a' beszéd. – József nem vette balúl az igen merész szót, de B. applicálva nem lett. (A' frakkon annyi gomb vala, mint betű a' Berzeviczy névben, 's az első gombon B., a' másodikon E, harmadikon R, negyediken Z. Valóban a' Császárhoz más frakkban kell vala menni.)” (KazLev, 21/5065, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1829. nov. 19.) Kazinczy Berzeviczy Gergelynek az anyjához írt leveléből ismerhette meg a történetet. H. Balázs Éva írja: „a császár [...] nagy érdeklődést árukt el az ifjú öltönyén díszelő gombok iránt, melyek az angliai út emlékei voltak. E gombokat szorongatta, majd kinyitva ajtaját, halvány ígéretet téve, hogy szól érdekében a kancellárnak, útjára bocsátotta a kérvényező. Így szól a kihallgatást követő napon írt levél, mely hihetőleg pontos beszámolót ad a távolban szorongó anyjának.” (H. BALÁZS 1967, 130; Berzeviczy későbbi latin és német önéletrajzaiban is megemlékszik az audienciáról: *uott*, 130–131.)
- (268) *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (268) *bonor[arius] Concipistává leve a' Loc[um]tenen[t]ia[le] Consiliumnál* (lat.): tiszteletbeli (nem tényleges) fogalmazó, irodai tiszt lett a helytartótanácsnál.

- (268) *Zichy vacsoráján a' mülattató rollt viselte*: vélhetően: gróf Zichy Károly (1753–1826), országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (268) *roll* (fr.–ném.): szerep.
- (268) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (268) *Gergely haza jövén, nem is kételkedett hogy első nyílással V. Ispán ne legyen Szepesben, 's ezen bizodalma olly lépéseket tétete vele, mellyek miatt azt örökre eljászá*: Berzeviczy reményei – ha voltak – nem lehettek reálisak: amikor nagybátyját, Horváth Stansith Imrét közfelkiáltással megválasztották szepesi alispánnak, a protestánsellenes Csáky János Nepomuk főispán nem engedte, hogy elfoglalja a hivatalát. Berzeviczy anyja a 16 szepesi város adminisztrátorságát kívánta fia számára megszerezni, sikertelenül. (H. BALÁZS 1967, 156–158.)
- (268) *negligál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (268) *ezen igazságtalan firkálgatásaival, amazon a' niésze' elvételeivel álla bosszút*: Berzeviczy „igazságtalan firkálgatásai” alatt Kazinczy vélhetően *De conditione et indole rusticorum in Hungaria* (1804; a szerző engedélye nélkül megjelent: Lócse, 1806) c. munkáját érti. „De B. egy munkát íra, 's Censúra nélkül kiadta. De Conditione et indole rusticor. in Hung., 's az tele van a' leghazugabb dátumokkal. Én recenseálám, 's hírem nélkül a' Recensiót felküldé Rummy Hormayrnek, 's ez kiadta nevem nélkül. A' Tud. Gyűjt. Recenziómért az éég magasztala, mert nem tudta, hogy az enyém. B. pedig rám megharagudott, 's megszűnt lenni barátom. [...] Még csak azt kell mondanom, hogy a' de conditione rusticor. in Hung. Írója a' leggyűlöltebb Földes Úr volt; nyúzta jobbágyait. Illyenek a' Cosmopolíták.” (KazLev, 21/5065, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1829. nov. 19.)
- (268) *Vissza térek a' 100dik lapra*: Kazinczy a jelen szöveg kéziratának autográf számozású 100. oldalára utal, amelyen az 1802. aug. 26-i bejegyzések kezdődnek.
- (269) *Budán laktában Agens Schickmayernek szép felesége körül addig forgott...*: a budai ágens és lapszerkesztő Schickmayer Jakab feleségéhez, H. Balázs Éva kutatásai szerint, Berzeviczyt komoly kapcsolat fűzte: „néhány köteg levél foglalja össze számunkra azt a meddő küzdelmet, amit egy asszonyért önmaga és családja ellenében folytat. 1793. június 11-én írja meg anyjának – kényszerhelyzetben –, hogy másfél éve szereti Schickmayer Jakab feleségét. Ekkor kisebb botrányba keveredik, összeverekszik a férjjel, s az esetről, melynek az ad súlyt, hogy Berzeviczy Zichy országbíró és Haller József kedves embere, Mednyánszky János is jelentést ad az udvarnak. [...] Schickmayernéről még annyit, hogy 1794-ben született egy leánygyermeké is Berzeviczytól, aki azonban 1796-ban meghalt.” (H. BALÁZS 1967, 204, 205, 70 lábjegyzet.) Berzeviczy esete évtizedekkel később is közismert lehetett: „Olvastad e a' mit megtörtént halála felől Sartóri még életében monda el egy Bécsi Újságlevélben? – Az a' lelki ismérten ember, a' kit Budán Agens Schickmayer szép feleségétől eltulta, 's a' Casino' előtt meglátván hogy feleségéhez közelít, minden összegyűltek' láttára pofon vágott, – mellyre B. kikapá a' kis veszőt egy Mágnaska' kezéből, és a' pohos feleségföltő' hátát gavallérosan kiporozta, és a' feleségföltöket gyűlölő Asszonyágoknak 's Urficskáknak bravójiban tellyes elégtételt lele a' szenvedett pofért [...]” (KazLev, 20/4684, Kazinczy – Guzmics Izidornak, [Széphalom], 1826. szept. 17.)
- (269) *spectante corona Budensium elegantium* (ném.): 'a budai előkelőségek koszorújának szeme láttára'.
- (269) *en cavalliere* (fr.): lovagiasan.
- (269) *fustigatio* (lat.): megbotozás.
- (182), (269) [1802. aug. 30.] *Nére / Nyére* (Szepes vm.): Késmárk környéki település, ma (SZK); a 16. sz.-tól a Horváth-Stansith család birtoka.
- (182), (269), (545) *Szirmay Andrásné Horváth Stansics Anna* (Grádeczi) (?–1808): Szirmay András (III.) felesége, Horváth Stansics Boldizsár (Grádeczi) lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (269) *praeфициált* (lat.): fiúsított; fiúutód híján – királyi engedéllyel – a család női leszármazottja is örökölhette az egyébként csak férfígon örökölhető javakat.
- (183), (269), (545) [1802. aug. 30., szept. 4.] *Therez / Tb. / Radvánszky Theréz* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után): Kazinczy kassai barátnéja. Radvánszky Polyxén testvére. (→ 29. jegyzetmező)

- (269) [1802. aug. 30.] *Th. ist das schönste Weib, das ich kenne...* (ném.): 'Teréz a legszebb asszony, akit ismerek, Polyxén a legjobb feleség, akit csak elképzelhetek.'
- (269) *Wäre ich Mann, Therése...* (ném.): 'Ha férfi volnék, Teréz, nem volna nálad kedvesebb szeretőm, sem nálad kedvesebb feleségem, Polyxén.'
- (269) *Szigethi*: nevelő a Szirmay családnál (talán a Podmaniczkyak tiszaföldvári tisztartójának a fia).
- (269) *Hauser*: (további adatokat nem találtunk a feltehetően Késmárkon evangélikus lelkésznek tanuló ifjúról.)
- (183), (269) [1802. szept. 1., 2.] *Töltészék* (Sáros vm.): ma Tulčík (SZK).
- (183), (269) *Kapy Józsefné, II.*, Szentiványi Náni (Anna-Mária; (1770 k.–1831 után): Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró lánya. (→ 62. jegyzetmező)
- (269) [1802. szept. 2.] *Szirmay József* (1765–1811): Szirmay Sándor fia, András (II.) testvére. Első felesége: *Kállay Mimi* (Mária; ?–1802), Kállai László lánya. Második felesége: Bégányi Jozefa. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (269) *Hildebrand*: (a volt tisztról [*lat.: exofficier*] további adatokat nem találtunk.)
- (269) *en profil* (fr.): oldalnézetben.
- (269) *Baranyai Mihály* (1768–1831 után): jurátus volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönre ítélték. 1800 májusában szabadult.
- (183) [1802. szept. 4.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abatúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnéja volt. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (183), (269) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (183), (269) [1802. szept. 5.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (183), (269) [1802. szept. 6.] *Berető* (Zemplén vm.): Beretőd, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye, ami feleségének hozományaként került birtokába.
- (269) *a' Stanislas képe alatt az ágyon*: a gróf Török család otthonában talán egy rózsakeresztes (nő) képe függött, vö.: KazLev, 12/2739, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 21. (A rózsarendről: H. BALÁZS 1967, 137. Ugyanerről a képről: *jelen kötet*, 206.)
- (269) [1802. szept. 9.] *Gúthy Ignác*: (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (269) *fejér-ló*: debreceni fogadó, szekérszínjében 1798–1811 között deszkaszínház működött.
- (269) *Sie, Märtyrer der Wahrheit!* (ném.): 'Ön az igazság vértanúja!'
- (269) *delator* (lat.): áruló, besúgó.
- (269) *gloriae cupido inconsulta* (lat.): 'meggondolatlan dicsőségvágy.'
- (183), (270) [1802. szept. 15.] *Kój / Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (183), (270) *Balázs* (Balázsi) István: kólyi szőlőbérló.
- (183), (270) [1802. szept. 19., 27.] *Rbédey Lajosné, Kácsándy Terézia* (1764–1804): Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja. 1786-ban ment férjhez. Csokonai az ő temetésére írta a *Halotti verseket*.
- (270) [1802. szept. 27.] *Palugyánszki Mihály* (Balugyánszky) (1769–1847): jogász. A közigazdaság és a pénzügyek tanára az 1803-ban alapított szentpétervári (*ném.: Petersburg*) főiskolán, 1813-ban az orosz főhercegek tanítója, majd Miklós cár kabinetirodájának elnöke és államtanácsos lett.
- (270) *Szакlányi Zsigmond* (1754 k.–1807): református lelkész. A debreceni kollégiumban tanult, ahol 1781-ben senior lett, 1782-ben külföldi tanulmányútra indult, hazatérve Nagyváradon volt lelkész 1802-ig. Kazinczy egy 1795-ös, nyelvújítást gúnyoló vitairatot neki tulajdonított.
- (270) *Wécsey Józsefné Miller Theréz*: korábban Bogdanovicsné. Bogdanovicstól született lánya: Kis Ágostonné (később Lewoenné).
- (270) *engagiroz* (fr.–ném.): szerződött, lekötöttez.
- (270) *Fija a' [...] Velejtén lakó Orosz Papnak*: (a görögkeleti papról nem találtunk további adatokat); *Velejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK).
- (270) *Szalárd* (Bihar vm.): ma Sálard (R).
- (270) *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).

- (183), (270) [1802. okt. 3., 4.] **Teleki László, II.**, gróf (1764–1821): író, költő, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka (1803-tól), szeptemvir (1819-től). (→ 22. jegyzetmező)
- (270) [1802. okt. 3.] **Debr. Vásár...**: a debreceni Fejér Ló fogadó székérszínjében felállított színpadon Kazinczy a kolozsváriak vendégszínházát láthatta Kerényi Ferenc szerint: „1806-ban Kazinczy Ferenc hártotta el a Magyarországra tartósabb játszásra érkező erdélyi társulat neki felkínált irányítását [...]. [Az elutasításban] gyakorlati gondok mellett esztétikai-színházpolitikai nézetkülönbségek is szerepet játszottak. Az 1802 októberében, a debreceni vásár alkalmával látott három előadás még 1806-ban, újabb tapasztalatok nélkül is formálta véleményét, elítélve a szereptudás bizonytalanságát (saját *Clavigo*-fordításának előadásán), a műsorpolitikát, jelesen August Kotzebue és az énekesjátékok játszását.” (KERÉNYI 1990, 104.; vö. uott, 450.) (Fejér Ló: → 62. jegyzetmező)
- (270) [1802. okt. 3., 5.] **Kotzebüinek Epigrammáját**: August Friedrich Germanus *Kotzebue* (1761–1819), német író, a kor talán legnépszerűbb színműírója. Az orosz cár kedveltje volt, ezért egy egyetemi hallgató leszúrta. Több mint kétszáz darabja a magyar színműírára is nagy hatással volt, darabjait azonban Kazinczy értéktelennek ítélte. Említett vígjátéka: *Das Epigramm* ('Az epigramma'; Lipcse, 1801).
- (270) [1802. okt. 6.] **Contractus**: a 'Szerződés' c. darab Kerényi Ferenc fentebb idézett sorai szerint egy énekesjáték volt, szerzőjét azonban nem ismerjük.
- (270) **az én Clavigómat**: Goethe *Clavigo* c. tragédiáját Kazinczy 1794-ben fordította le és a *Kazinczy Ferencz Munkái* 5. kötetében adta ki 1815-ben. (→ 40. jegyzetmező)
- (270) **pronunciál** (lat.): mond, kiejt.
- (270) **roll** (fr.–ném.): szerep.
- (270) [1802. okt. 4.] **Bónis Ferenc**: bihari birtokos, Kazinczy barátja. Bónis László és Bernáth Anna fia.
- (270) **Szirmay János**: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy egy szonettet írt hozzá: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (270) **Bata Pál**: Bata Bálint apja. Felesége: Rolly Katalin, Rolly József (1751–1820 után) lánya (?).
- (270) **Csáky Sándor**, gróf (1780–1851): a Szepes vármegyei főispán, gróf Csáky József fia.
- (270) **Kelczné**: az ungvári Ibrányi Teréz (?).
- (270) **glosszál** (gör.): megszól, kritikál.
- (183), (270) [1802. okt. 22.] **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. A nagyváradi kerület királyi biztosaként Bihar vármegye főispánja is (1785–1787), majd 1790-től haláláig ismét bihari főispán. (→ 22. jegyzetmező)
- (122), (183), (271) [1802. okt. 22., nov. 11.] **Majláth György** urnak **parancsolatja érkezik Regmeczre, hogy a' fogságom alatt rám tett költéség fejében a' kamarának fizessenek vissza 1068 f. 50 ½ xrt. / a' Fiscus 1068 f. 50xt kíván / A' Causar[um] Reg[iarum] Directornak parancsolatja érkezik Regmeczre...**: gróf **Mailáth György (I.)** (1752–1821), királyi jogügyi igazgató (lat.: *causar[um] reg[iarum] director*) (1798–1805), személynök (1808–1821), Tolna vármegyei főispán (1811–1821). Mailáth József testvére, György (II.) apja. Említett levele: KazLev, 2/535, Majláth György – Kazinczynak, Pozsony, 1802. okt. 8. (Kazinczy választát I. lentebb [1802. dec. 1.])
- (122) **Kraynik József, I.** (1750–1817): Abauj vármegyei táblabíró, Kazinczy húgának, Klárának a férje. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (122) **tútor** (lat.): gyám, pártfogó.
- (122) **írtam az Anyámnak**: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (270) [1802. okt. 31.] **Domokos Jakab** (1756–1821): a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (183), (270) **az öreg Domokos / az öreg Úr**: **Domokos Lajos** (1728–1803), debreceni főbíró. Részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* kiadásában, ellenezte Kazinczy nyelvújítási nézeteit és bírálta Révai Miklós nyelvészeti munkásságát. Domokos Jakab apja. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (183), (270) **Benedek Mibály** (1748–1821): 1806-tól a tiszántúli református egyházkerület püspöke, a debreceni *Magyar Grammatika* egyik szerzője, a nyelvújítás ellenzője.

- (183), (270) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. Emlelt művei: *Lélius, vagy M. T. Cicerónak beszélgetése a barátságról* (Pest, 1802); *Az üdösb Kátó vagy M. T. Cicerónak beszélgetése az öregségről* (Pest, 1803). (→ 55. jegyzetmező)
- (270) [1802. nov. 5.] *Vasad* (Bihar vm.): Érvasad, ma Vášad (R).
- (122), (271) [1802. nov. 11.] *a' rám vetett summát a' kamarának költsön vett pénzzel lefizettem / nem engedbetem-meg hogy testvéreim is fizessék ezt; magam fogom, költsön veendő pénzből*: Kazinczy leveleiben hiába keres támogatókat (l. pl. KazLev, 2/547, Kazinczy – Gr. Festetics Györgynek, Regmec, 1802. dec. 3.), fogságának reá kirótt költségét családi segítséggel és kölcsönökkel teremti elő. Az anyja még 1797-ben a kassai sóháznál letett 336 Ft 42 krajcárt, amit most beszámított a kamara, a maradék 732 Ft 8 krajcárt Kazinczy különböző személyektől kérte kölcsön, majd ezt egy újabb, Péchy Imrétől (II.) felvett kölcsönrel fizette vissza (vö. KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrének, Érsemlyén, 1803. ápr. 22.). Ez az adósság még 15 évvel később is terhelte Kazinczyt (vö. KazLev, 14/3329, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.).
- (122) *Tudta az Anyám, hogy én ezt a' summát a' magaméból le nem fizetbettem*: Kazinczy igen nehéz anyagi helyzetben volt, ezt azonban titkolni igyekezett anyja elől. Alig néhány nappal Mailáth György fizetési felszólításának kézhez kapása előtt kért kölcsön 100 Ft-ot Nagy Gábertől, hogy anyjának visszaadhassa: „Péncz kell. Csináljon az Úr valahogy, még pedig úgy, hogy Vasárnap estig bizonyosan vehessem, mert az Anyám hétfőn itt lesz, és én nem tudathatom vele, hogy az a' péncz, a' mit által fogok adni, nem a' magáé, hanem substituált.” (KazLev, 2/536, Kazinczy – Nagy Gábornak, 1802. okt. 15.)
- (271) [1802. nov. 11.] *Lonovics* Imre: Bihar vármegye táblabírája és főorvosa (kb. 1797–1840-es évekig).
- (183), (271) [1802. nov. 20.] *Amici, ego bis (németül az usque) cras vix supervisam / Amici, ugymond, ego bis (usque) cras non vivam. Necessum existimo, ut testamentum faciam.* (lat., ném.): 'Barátaim, én nem érem meg a holnapot. Szükségét látom, hogy végrendeletet készítek.' (A német 'bis' és a latin 'usque' egyaránt '-ig' jelentésű időhatározó.)
- (271) [1802. nov. 28.] *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (183) [1802. nov. 23.] *az Olaszí Lutheranus 's az Asszvársári Szikszay Jozsef*: (a bodrogolaszi (?) evangélikus és az asszónvársári református lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (183) [1802. nov. 29.] *Balzsa* (Szabolcs vm): Balsa.
- (184) [1802. dec. 1.] *Leveleket a' Causar[um] Reg[iarum] Directorhoz*: a Kazinczy-levelezésben dec. 8-i dátummal találtunk levelet a királyi jogügyi igazgatóhoz, Mailáth Györgyöz. Ehhez a latin levélhez Kazinczy az alábbiakat fűzte hozzá: „A' Deák levélbe zártam e' következendőt: Mindjárt azután, hogy Felsőleges Urunk kegyelme engemet visszaadott az életnek etc. etc. írtam Bujanovics Udvari Agnes Urnak, hogy Bécsbe szándékozom etc. Halasztatta az útát etc. etc. Ebből azt húztam-ki, hogy a' Fels. Udvar azt akarja, hogy légyek csendességben. Tehát hallgattam, 's nem csak Bécsbe nem utaztam, de azok közzül sem írtam senkinek Grünwaldon kívül, a' kik háládatosságomat etc. érdemlették. Ezért nem írtam néki is. – Tudom én az Őcsémtől, hogy Ő ötlet melly kegyesen fogadta. Eljő az idő, Mélt. Úr, a' midőn én a' Mélt. Úrnak háládatosságomat és azt a' tiszteletet, mellyel a' Mélt. Urat nem csak egy főpolcra ültetett Tisztviselőnek, hanem egy igazán jó és érzékeny embernek is nézem, szóval fogom magyarázhatni. Érezze akkor a' Mélt. Úr, hogy hálám, mellynek most írassal adom jelenségét, nem üress hang volt. A' Szenevedő köszönetei kedvesek a' Legnagyobb előtt is, bár mi alacsony légyen a' hálálól. Nem a' legkedvesebb áldozat é az magának a' Mindenhatónak is? – Esedezem a' Mélt. Úr előtt, ne tartsa megbántásnak, ha arra kérem, hogy háládatos tiszteletemet Ő Excnak Mélt. Almácssy Pál Úrnak bémutatni méltóztassék. Szomorú idők voltak, midőn a' tiszteletre legméltóbb emberek Június Brutusi érzések közt kéntelenítettek nézni a' gondatlanság, csábítás, megtévedés, 's Virtus és barátság' áldozatainak szenvedéseiket! Én azokat a' kik a' Sella Curulisban ültek előttem, nem átkoztam. Sokakat közzülök szántam, szerettem. Kétezer háromszáz nyolczvanhét napi szenvedésem alatt alig ismertem négy fenevadat emberi formában; és azt hiszem, hogy az ember, midőn megszűnik az lenni, 's minék

- lennie kellene, inkább szánást érdemel mint utálatot. Szivem felmelegült 's abba hagyom etc. etc.'" (KazLev, 2/550, Kazinczy – Mailáth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8. A levél, amelyre Kazinczy válaszolt: l. fentebb [1802. okt. 22.]
- (184), (271) [1802. dec. 27., 26.] *Splényi Mancsi*, bárónő (Magdolna), Splényi Gábor lánya. Testvére *Caton* (Katalin; Zoltán Pálné, 1808-tól), és *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné).
- (272) [1802. dec. 27.] *Theréz*: Kácsándy Terézia.
- (184), (272) *Gyulai Lotti / szép gyermek* (Lolotte, Karolina; báró Frimont Péterné 1830-tól), grófnő (1792?–1862): gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna (*Susie, Süsie*) lánya. Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga. (Kazinczyt később erős vonzalom fűzte egykori szerelme lányához, erről l. SZAUDER 1970.)
- (272) *Das sage ich Ihnen nicht* (ném.): 'Az nem mondom meg önnek.'
- (272) *Auch haben Sie, Gnädige Frau, das gar nicht nöthig* (ném.): 'Ne is mondja, nagyságos asszonyom, egyáltalán nem szükséges.'
- (184), (272), (545) [1802. dec. 29.] *Susie / Gyulay Ferenczné / Gyulainé*: Kácsándy Zsuzsanna (Süsie, Süsy; gróf Gyulai Ferencné 1790-tól) (1767–1826), Kácsándy László lánya, Teréz húga. Kazinczy barátnéja, szerelme (1788 k.), verseiben Czenczi néven említi (l. SZAUDER 1961). Gyermekei: Gyulai Lajos, Lotti, Franciska (gróf Wass Györgyné), Constantia (gróf Kún Lászlóné).
- (272) [1802. dec. 27.] *Herr von Kazinczy, mein Vater...* (ném.): 'Kazinczy úr, atyám Erdélyből üdvözléseket hozott önnek. Ő úgy tudja, hogy ön Regmecen van, s oda akart menni, de elmondták, hogy ön Nagyváradon tartózkodik. – S kitől jöttek az üdvözlések, szép Lotti kontesz? – Azt nem mondhatom meg; legjobb volna, ha ön fölkeresné őt [apámat], s személyesen venné át azokat.'
- (184), (272) *Szabó Sámuel*: munkácsi helyőrségbeli (fr.: *garnizonbeli*) hadnagy.
- (184), (272) *Hirgeist Ferenc* (1774–1804): a Martinovics-perben elítélt pesti joghallgató, Kazinczy barátja. *Hirgeist* csak 1802. szept. 19-én szabadult Munkácsról. Szabadulása idejéről azonban ellentmondó adatai voltak Kazinczynak: a *Világ' Nagyjai és kicsinyei* c. feljegyzésében ezt írja Kazinczy: „Hirgeist Ferencz [...] eleresztetett Munkácson 1803. Septbr. 19d. – Fogva volt tehát 8. eszt. 9. holn. 10. nap.” (MTAKK K 613/III, 83a.)
- (184), (272) [1802. dec. 29.] *Beszter* (Abaúj-Torna vm.): ma Sady nad Torysou része (SZK).
- (184), (272) *Kemencze* (Hont vm.): Szerencsy Józsefné Radvánszky Terézia lakhelye.
- (184), (272) *Olsva* (Abaúj-Torna vm.): Ósva, ma Olšovany (SZK).

67. jegyzetmező: 1803. jan.–máj./öltözet

46. Magyar Öltözet (90–91)

78. Az én naplóm (272–282)

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Nagy Anyám: (Kóji) Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné [II.]) (1717–1798): Kazinczy anyai nagyanyja.

anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoire* (1778–1823).

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf *Török József, II.* (1742–1816): a debreceni kerületi tábla bírása (1770–1786). A miskolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. Kazinczy későbbi apósának, gróf Török Lajosnak a testvére.

Gróf *Török József, III.* (Pepi) (1777–1830): gróf Török Lajos fia, Kazinczy későbbi sógora.

Gróf Török *Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, gróf Török Lajos lánya.

Gróf Török *Marie Susie* (később D'Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) (1783–?): gróf Török Lajos lánya, Kazinczy későbbi sógornője.

(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(272) [1803. jan. 7.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sáros-pataki iskolatársa, barátja. Felesége, Bernáth Klára, Kazinczy egyik kassai barátnője volt. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

(272) *Ez a' bohó ember a' Kalvin Institutiójit addig olvasgatá...:* Bárczay Ferenc „bohóságáról” egy későbbi levélben: „És itt egy régen nem látott iskolai barátommal, Bárczay Ferencz Úrral akadtam öszve. 11 eszt. előtt nála lévén, térítgetni kezdé a' Calvin Institutiójiból; a' rettenetes nagyságú könyv akkor is kiterítve állott asztalán. Eggy bouffon, és a' mellett vallásos – melly character. – Kérlek, halld végig bohóságait, 's nevsess. »Engem sokat megszáll a' rettegés, mert b–m a' lelkét, meg van írva: a' ki nem hisz, elkárhozik; én pedig égni nem akarok; inkább hiszek! hiszek!« 's ezekhez látnád az obesus figurát, és a' plattitudót mutató arczot. – »Minden sátoros innepeken előveszem a' Bibliát, 's a' parallelus locusokat mindég felhányom. No feltámadott e igazán? Fő Szolgabíró voltam, Processusokban eleget deliberáltam. Mit itélnél, kérdem, ha authenticálnád a' tanúkat? – Akkor látom, Asszonyok. No b–m a' lelkét, már vége. De hiszek! hiszek! mert nem akarok égni.« – Ezek mind így, és elfuladt lélekzettel. – Én egy szót sem feleltem neki, 's nevettem.” (KazLev, 13/3021, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1815. okt. 22.) *Kalvin Institutiói:* Kálvin János (Jean Calvin) (1509–1564) francia származású svájci vallásreformátor *Christianae Religionis Institutio* (1536) c. munkája, melyben a praedestinatio tételét is kifejtette.

(272) *Füzéri hegyek:* Füzér, település Abaúj vármegyében.

(273) *Stultorum plena est terra Domini.* (lat.): 'Az Isten földje tele van bolondokkal.'

(273) [1803. jan. 15.] *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítéltje, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)

(273) *Palatínus:* József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).

(273) [1803. jan. 19.] *Kengyel Lajos* (?–1803): szatmári birtokos, jegyző. 1794-ben a nagykarolyi főispáni beiktatáson Kazinczy vonta be a Martinovics-mozgalomba.

(273) [1803. jan. 23.] *Virág Benedeknek Kininger által festett képét: Virág Benedek* (1754–1830) író, költő, pap, akinek a pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére készítette el Johann Joseph Neidl 1803-ban Stunder festménye és Kininger rajza után. Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. (Virágról: → 55. jegyzetmező.)

(273) [1803. jan. 23. után] *Köbölkút* (Bihar vm.): Érköbölkút, ma Cubulcut (R).

(273) [1803. febr. 6.] *Csomaköz* (Szatmár vm.): ma Ciumești (R).

(273) *Földvári József* (1766–1830): debreceni református lelkész (1796-tól), ideiglenes kollégiumi tanár (1803–1805), a debreceni egyházmegye jegyzője (1809-től), esperese (1813–1826).

(273) *Sárvári Pál* (1765–1846): debreceni rajztanár. Debrecenben, majd három évig külföldi egyetemeken tanult. 1795-től filozófiát, matematikát és természettudományokat, később építészet és rajzot is tanított a debreceni kollégiumban.

(273) [1803. febr. 10.] *Kincses Dávid:* székelyhídi katonaoorvos.

(273) *campagnard* (fr.): vidéki, bárdolatlan ember.

(90) *Wesselényi Nádorunkon, a' Maros-Vásárhelyi Bibliothecában függő képén, zöld bársony bugyogó ujjú dolmányt látunk:* gróf *Wesselényi Ferenc* (I.) (1605–1667) nádor (1655-től), a vaskvári béke után kibontakozó Habsburg-ellenes főúri összeesküvés vezetője, de a fegyveres fölkelés kirobantása előtt meghalt. A pesti vármegyeházán lévő és az említett marosvásárhelyi arcképét is ismerte Kazinczy, mindkettőről volt metszete. Az utóbbihoz írt jegyzete: „Maros-Vásárhelyt a' Gróf Teleki Sámuel Bibliothecájában, zöld bársony bővűjű dolmányban.” (A metszetek lelőhelye: Zemplén vármegye levéltára, Sátoraljaújhely, Autographa II. A metszeteket és Kazinczy ezekre írt megjegyzéseit közli: HÖGYE/KAZINCZY 1992/I, 46. és 47. képmelléklet.) Kazinczy a Felső Magyar-Országú Minervában közölt *Wesselényi-életrajzában* szintén leírja a festményt: „Felső öl-

- tözete, olajban festett képein, zöld bársony kaftán, fél könyökig érő ujjakkal.” (KAZINCZY, *Wesselényi* 1827.)
- (90) *Maros-Vásárhelyi Bibliotheca*: a Teleki-téka. Gróf Teleki Sámuel 1802-ben nyitotta meg marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság számára, 1803-ban az állomány 12 000 kötetből állt. Kazinczy ismertetése: *Erdélyi Cancellarius Gr. Teleki Sámuel Excell. Bibliothecaja Marosvásárhelytt* (Tudományos Gyűjtemény, 1817/VII, 3–8).
- (90) *Hunyadi János Gubernator' sarcophagusán: Hunyadi János* (1407–1409 között–1456): Magyarország kormányzója (lat.: *gubernátor*), hadvezér, I. Mátyás király apja. Kazinczy az 1816-os erdélyi utazása során látta a kormányzó síremlékét: „Hosszas kalandozásaim után Erdélyben, minekutána Vásárhelyt, Szebent, Hunyad Vármegyét szintén Lúgosig Krassóban, megjártam, 's a' Hunyadi János lakhelyét Vajda Hunyadon, 's Ceno-Sarcophagusát Károlyvártt megnéztem [...]” (KazLev, 14/3253, Kazinczy – Buczy Emílnék, Tihó, 1816. aug. 27.) *Sarcophagus* (gör.–lat.): szarkofág, díszes kő-, ill. márványkoporsó.
- (90) *Károly-Fejérvár* (Alsó-Fehér vm.): Gyulafehérvár, ma Alba Iulia (R); az eredetileg román stílusú templomát Hunyadi János gótikus ízlésben építette át 1443–1444-ben.
- (90) *ponyókán hordottuk* (rég.): vállra vetve viseltük.
- (90) *Brunszvik* Antal, gróf (1709–1780): udvari tanácsos, szeptemvir, Esztergom (1769–1776) és Bihar vármegyei főispán (1779–1780). 1775-től gróf. Brunszvik József apja, Teréz nagyapja.
- (90) *Napoleon* (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814).
- (91) *Sándor Leopold* (Sándor Lipót, Alexander Leopold, Habsburg) (1772–1795): főherceg, Magyarország nádora (1790–1795).
- (91), (273) [1803. febr. 10.] *1789. Júniusban felgyógyulván egy halálos inbidegből / 1789. Júliusában [...] rothasztó-bidegből*: Kazinczy 1789. jún. 4–23. között súlyos beteg volt. (→ 48. jegyzetmező)
- (273) *privilegium* (lat.): kiváltság.
- (273) *gömbelyeg* (rég.): gömbölyű, kör alakú.
- (273) *coquetterie* (fr.): kokettéria, kacérkodás.
- (273) *1794ben [...] Palatínus*: Sándor Leopold (l. fentebb).
- (273) *Revolutionális fej' jelétül*: a hajviselet politikai megítéléséről a *Fogságom naplója* (1800. júl. 5.): „Én fogságom előtt már ellökém a' czopfot; forró nyavalyám 1789. megkopaszíta, 's akkor látám melly boldogság elnyírt hajjal jární, 's magamat nem püdereztetni, nem fűsültetni. 'S nekem a' czopfatlanság balúl vétetett, mind azért, mert kisdedségekbm különözni egyik neme a' bolondságnak, mind azért, mert az franczia gondolkozás' jelének vétetett.”
- (91), (273) *Brünnben 's Kufsteinban / Sententiánk után...*: a két város a fogság két helyszíne (→ 59. jegyzetmező; → 60. jegyzetmező). *Sententia* (lat.): ítéletét.
- (273) *Novák Ignác*: a budai fogságban Kazinczyra felügyelő kapitány, később tábornok.
- (91) *Bécsbe menvén 1803.*: Kazinczy 1803. máj. 31.–jún. 14. között volt Bécsben, hogy a császárnak köszönetet mondjon a kegyelemért. (→ 68. jegyzetmező)
- (91) *Beleznayné*: báró Beleznay Miklósné Podmaniczky Anna Mária (1726–1803), pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)
- (91), (273) *Berényi György*, gróf: Testvére: gróf *Berényi Borbála*, akinek a férje báró *Orczy József* (1746–1804), Orczy Lőrinc (I.) fia. (Orczyról: → 21. jegyzetmező.)
- (91) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (91) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): alispán, alnádor, szeptemvir, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (91) *Tihanyi Tamás* (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784-től), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tihanyi Ferenc apja.
- (91) *Szilasy József* (1755–1836): főispán, szeptemvir. (→ 17. jegyzetmező)
- (243) *gnóma* (gör.): velős mondás.
- (274) [1803. febr. 11.] *A' Hericz által nekünk lefizetett mintegy 15,000 fttal*: Hericz József (I.) az apja által elzalogosított alsóregmeci birtokrészt 1801. nov. 7-én 14 523 Ft 44 krajcárért vette vissza Kazinczy anyjától. (→ 62. jegyzetmező)
- (274) *traficál* (arab–ol.): üzletel, üzérkedik.

- (274) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). A Kazinczy családnak is volt itt birtoka.
- (274) *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (274) *Szilágyi István*: (a kólyi szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (274) *Keresztesi János*: (a kólyi szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (274) *Domokos Lajos* (1728–1803): debreceni főbíró. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (275) *Balázi (Balázs) István*: (a kólyi szőlőbérleőről további adatokat nem találtunk.)
- (275) *szőlő pásztor* (rég.): csősz.
- (275) *czugbeli* (ném., rég.): hámba való (ló).
- (275) *postilion* (fr., rég.): postaló.
- (275) *Kály* (Heves vm.): Kál.
- (275) *tútor* (lat.): gyám, pártfogó.
- (275) *procreatio* (lat.): szaporulat.
- (275) *harmadfű tinő*: kétéves herélt borjú (a tavaszi születésekor látja az első, kétéves korában a harmadik füvet).
- (275) *üsző*: nőstény szarvasmarha, amelyik még nem hozott utódot.
- (275) *Fáy Mihály*: abaúji birtokos.
- (275) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK).
- (276) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (276) *Barna István*: (az érsemlyéni lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (276) *süldő*: fiatal sertés.
- (276) *Szellő Ferenc*: (az érsemlyéni lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (276) *Náni, I.*: (nem találtunk további adatokat.)
- (276) *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.).
- (276) *métely* (rég.): a juhok és szarvasmarhák betegsége, amit egy élősködő okoz.
- (276) [1803. febr. 18.] *Kant*, Immanuel (1724–1804): német filozófus, esztéta. Említett munkája: *Der Streit der Facultäten* (1798; 'A fakultások vitája').
- (276) *populáris írásai*: népszerű(ítőd), közkedvelt.
- (276) *Socrates* (Szókratész) (i. e. 469–i. e. 399): görög filozófus.
- (276) *Heraclitus* (Hérakleitosz) (i. e. 550 k.–i. e. 475 k.): görög filozófus. Tanításai homályos nyelvű töredékekben maradtak fenn.
- (277) *Izsák' parancsolt megáldoztatását Mythosznak nevezi 's állítja*: a kanti gondolat Vajda Mihály kommentálásában: „Egy helyen, ahol mellett szeretne érveket felsorakoztatni, hogy a morális törvény előbbre való a Biblia szent szövegeinél, melyek állítólag a kinyilatkoztatáson alapulnak, azt mondja Kant, hogy az ember sohasem tudhatja, hogy vajon Isten-e az, aki hozzá beszél: »[...] hogy akinek hangját hallani véli, *aligha* lehet Isten, arról nemely esetekben meggyőződhet az ember: mert ha amit a hang parancsol, ellenkezik a morális törvénnyel, akkor legyen bár mégoly fenséges is a jelenés, tűnjék föl bár mégannyira a természet fölött állónak – mégis káprázatnak kell őt tartanunk«. Ehhez a lábjegyzet: »Példaként szolgálhat amaz áldozat mítosza, melyet Ábrahám akart hozni isteni parancsra, levágni és elégetni akarván egyetlen fiát (szegény gyermeket, aki gyanútlanágában maga gyűjtötte hozzá a fát). Az állítólagos isteni hangnak Ábrahám ekként kellett volna hogy feleljen: >hogy szerelmetes fiamat nem szabad megölnöm, az egészen bizonyos, ám hogy Te, aki megjelentél nekem, Isten vagy-e, abban biztos nem vagyok, s felőle meg sem bizonyosodhatnám, még ha hangod a (látható) égből dörög is le rám«. « Ha csak egyetlenfajta igazság létezik, nevezetesen az észigazság, s a vallási tudás mégis érvényes tudás, akkor nincsen más út, mint hogy a vallást egyszerűen a morális törvényből vezessük le.” (VAJDA 2007; a belső idézetek: Immanuel KANT: *A fakultások vitája*, in: *A val-lás a puszta ész határain belül és más írások*, ford. VIDRÁNYI Katalin, Gondolat, Bp., 1974, 401.)
- (277) *Horváth Ferenc* (1724 előtt–1794 után): felsőregmeci nemes.
- (277) *Metastasio*, Pietro Antonio (eredetileg: Trapassi) (1698–1782): olasz drámaíró, bécsi udvari költő. (→ 41. jegyzetmező)

- (277) *institutio* (lat.): terv, tanítás.
- (277) *Deli László* (Jolsvai): legényei református lelkész (1776–1786). *Legénye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (277) *canonica* (lat.): canonica visitatio; egyházlátogatás. Az egyházmegye intézményeit és híveit felügyelő és ellenőrző egyházi bizottság.
- (277) *dóka* (lat.): a református papok viselete, felsőkabát.
- (277) *Illyen hecz volt az a' mellyet Horátz beszéll: Proscripti Regis Rupili*: Szilágyi Ferenc jegyzete: „a száműzött Rex Rupiliusról.» Rex Rupilius római lovag volt, aki száműzetésben élt Kis-Ázsiában, s ott a gazdag, félgörög Persiusszal csúnya vitába keveredett. Piszkolódó pörlekedésüket Horatius írta meg (Sat. I. 7); erre a satírára utal Kazinczy Horatius-idézete. (Kazinczy tévesen *Rutili*-t írt.)” (SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 640.)
- (277) *relatio* (lat.): kapcsolat, viszony.
- (277) *Szent Pál nem mondbatta volna: fides Abrabae imputata ei est in justitiam* (lat.): a bibliai idézet Károli Gáspár fordításában: „Ábrahámnak a hit tulajdonították igazságul.” (Róm 4,9.)
- (277) [1803. febr. 24.] *Falkenhausen*: (a hadnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (277) *Hobenzoller[n]-regement*: a Habsburg Birodalom 8. nehézlovas-ezrede. A német Hohenzollern (Zollern)-dinasztia tagjai közül kerültek ki a porosz királyok (1701-től).
- (277) *Sárkőz* (Szatmár vm.): ma Livada (R).
- (277) *vexál* (lat.): kínoz, gyötör.
- (278), (546) [1803. febr. 27.] *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (278) [1803. márc. 7.] *Szlávy György* (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. Kazinczy szervezte be a Martinovics-mozgalomba, 3 évi börtönrre ítélték, 1798 júniusában szabadult. Szlávy János testvére. (→ 59. jegyzetmező)
- (278) *Lovasy Benedek* (eredeti neve: Szakál János): ferences szerzetes, kassai magyar hitszónok és lektor (1795). Apja szalontai református lelkész volt. (*Testvéréről* további adatokat nem találtunk.) *Szalonta* (Bihar vm.): Újszalonta, ill. Nagyszalonta, amely ma: Salonta (R).
- (278) [1803. márc. 9.] *Rbédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (278) *Was Dániel*, gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (278) *Gyulai Ferenc*, gróf (?–1807): kamarás. A Draskovics János alapította pozsonyi *Verschwiegenheit* szabadkőműves páholy tagja. Gyermekai: Gyulai Lajos, Lotti (Karolina; báró Frimont Péterné), Franciska (gróf Wass Györgyné), Constantia (gróf Kún Lászlóné). Felesége 1790-től: *Süsy*, Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Kazinczy ifjúkori barátnéja.
- (278) [1803. márc. 14.] *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő.
- (278) *Erős István*: (a piricsei lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (278) *Adolfs Briefe*: Albrecht Christoph Kayser (1756–1811) *Adolfs gesammlete Briefe* c. levélgénye (Lipscse, 1778; második kiadása: Frankfurt, 1782); ennek alapján írta (fordította) Kazinczy a *Bácsmegyeynek öszve-szedett levelei. Költött történet* c. munkáját. (→ 53. jegyzetmező)
- (278) [1803. márc. 15.] *Bakta* (Szabolcs vm.): ma Baktalórántháza része.
- (278) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Apja: gróf *Teleki Lajos* (?–1815), erdélyi kormányzó elnök, titkos tanácsos, kamarás. Testvére: gróf *Teleki Katon* (Tisza Lászlóné) (1777–1820). Felesége: gróf *Szerencsy Fanni* (Francisca) (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.
- (278) *Bárczay Náni* (Anna): férje 1804-től: *Beck Pál* (1761–1827) téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. (→ 18. jegyzetmező)
- (278) *Wesselényi József*, báró (1769–1826): Wesselényi Farkas fia. Felesége 1801-től: gróf Kendeffy Rachel.
- (278) *Rbédey László*, gróf (1775–1835): felesége: Inczedy Ágnes.
- (278) *Fächber* (ném.): legyező.

- (278) *bátyját 's nevelőjét, a' Koronaórt*: gróf Teleki József (I.) (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán (1782–1796), a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (278) *portentum eruditionis* (lat.): a műveltség csodája, rendkívüli képzettségű (személy).
- (278) [1803. márc. 23.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna), (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)
- (279) [1803. ápr. 1.] *Regmeczi Executionális*: bizonyára a Hericz család elzalogosított, majd 1801-ben visszaszerzett alsóregmeczi birtokrészével kapcsolatos végrehajtási végzésről (lat.: *executionális*) van szó. (→ 62. jegyzetmező)
- (279) *Fáy Barnabás* (1753–1829): főjegyző (1784-től), a debreceni kerületi tábla ülnöke (1787-től). Felesége *Szily Karolina* (1777–1852), Szily József lánya. (→ 29. jegyzetmező)
- (279) *Szabó János*: (a polgári jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (279) *passus* (lat.): útlevél.
- (279) [1803. ápr. 3.] *Aspremont* (Aspermont) János Gobert, gróf (1757–1819): a magyarrá lett német főúri család tagja. A lednici, ónodi, szerencsi, borsi, makovicai várak és uradalmak birtokosa. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabaddkőműves társa volt.
- (279) *Bukovics*: (további adatokat nem találtunk.)
- (279) *Vernét* (Vernet), Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Műveiről Kazinczy-nak több metszete is volt. (→ 68. jegyzetmező)
- (279) *ollyformán, mint az Inkák előtt a' Religio fanaticus*: Kazinczy vélhetően Marmontel *Les incas ou la Destruction de l'empire du Pérou dédié au roi de Suède* (Párizs, 1777) c. munkájára utal: „Az Inkákat kinyomtatni nem engednék, mert az Tolerantiát tanít és a' babonát üldözi.” (KazLev, 23/5762, Kazinczy – Fáy Andrásnak, Széphalom, 1810. febr. 26.)
- (279) *Solca; Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (279) *elaeagnus* (lat.): ezüstfa.
- (279) [1803. ápr. 4.] *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (279) *Károlyi József*, gróf (1768–1803): ezredes, Szatmár vármegyei főispán (1791–1803). Bécsben 1803. márc. 26-án párbajban megsebesült és ápr. 4-én meghalt. Gróf Károlyi Antal fia, Károlyi György apja.
- (279) [1803. ápr. 6.] *Fáy Ágostonné*: báró Sággy Anna. Apja *Sággy Mibály*, Heves vármegyei alispán (1760-ban), majd országbírói és helytartói ítélőmester, szeptemvir (1787-ben), 1790-től báró. Lányai: *Fáy Mici* (Mária; gróf Csáky Imre első felesége); *Fáy Kriska* (báró Palocsayné).
- (279) *Csáky Imre*, gróf (1775–1848): kamarás. Első felesége: gróf Fáy Mária (Mici); második: Bujanovics Stefania.
- (279) *midőn Kassai lakásom' esztendejét frandom-meg*: Kazinczy 1786-ban lett a kassai tankerület iskolafelügyelője, ekkor költözött Kassára, ahol 1790-ig lakott. (→ 41. jegyzetmező)
- (279) *praeambulum* (lat.): bevezetés.
- (279) *articulatio* (lat.): kiejtés.
- (279) *Krainik* (Kraynik) József, I. (1750–1817), Kazinczy húgának, Klárának a férje. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (279) *Miglész* (Zemplén vm.): ma Milhostov (SZK). *Portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.
- (279) *Palocsay*: Fáy Kriska férje. Apja: *Palocsay József*: talán a Győr vármegyei alispán (1790–1794).
- (279) *macherség* (ném.): ügyeskedés, mesterkedés.
- (280) [1803. ápr. 8.] *Benkő Sámuel* (1743–1825): bölcsélet- és orvosdoktor, Borsod vármegye főorvosa, több tudós társaság tagja. Katolizált. Említett műve: *Ephemerides meteorologico-medicae annorum 1780–1793* ('Orvosmeteorológiai napi följegyzések az 1780–1793-i évekből,' 5 kötet, Bécs, 1794).
- (280) *sanctionál* (lat.): szentesít, jóváhagy.
- (280) *libertinizmus* (lat.): Kazinczy az erkölcsi és vallási kötöttségeket és értékeket semmibevevő gondolkodásmódra használta e fogalmat. (→ 28. jegyzetmező)

- (280) *Szrógh Samuel* (1763 k.–1829): miskolci ügyvéd, táblabíró, a miskolci színház igazgatója. A Magyar Kurírban megjelent költeményei: *Pannónia gyásza* (1792), *Miskolcz javai* (1800).
- (280) *Óváry László* (?–1823 előtt): Borsod vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Óváry Miklós*: talán Óváry László rokona (testvére?).
- (280) *Ragályi István*: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803-tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Mariásy (Máriássy) István* (1753–?): Gömör vármegyei helyettes alispán, országgyűlési követ, miskolci kapitány. Az Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (280) *Fáy János* (1773–1833): debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től) és műgyűjtő. Fáy Agoston fia.
- (280) [1803. ápr. 9.] *fejér ló*: debreceni fogadó (ahol színpad is volt). (→ 62. jegyzetmező)
- (280) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): ez időben Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (280) *Rbédey ház*: Rhédey Ferenc Bihar vármegyei alispán (1816–1820) debreceni háza.
- (280) [1803. ápr. 14.] *Kis János' levelében Berzsényi Danielnak némelly verseit küldi*: Kis 1803. márc. 27-én kelt levelében küldött először Berzsényi-verseket Kazinczynak, l. KazLev, 3/585, Kis János – Kazinczynak, Nemesdömölk, 1803. márc. 27. Kazinczy válasza: uott, 3/588, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1803. ápr. 6. (Az ápr. 14-i levél elveszett vagy lappang.)
- (280) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. 1803-ban nyugalomba vonult. Élete utolsó éveiben a protestantizmus történetén dolgozott, e munka kéziratát gróf Teleki Sámuel vette meg. Bocskai István politikai végrendeletének említett kiadása: *Sylloge actorum publicorum...* (Victorinus de Chorebo álnéven, Pest, 1790.) (→ 19. jegyzetmező)
- (280) *Sylvester (Erdősi) János* (1504–1552): író, bibliafordító. Említett műve: *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539). (→ 73. jegyzetmező)
- (280) [1803. ápr. 24.] *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Şilindru (R).
- (280) *moszkva* (rég.): muszka, orosz.
- (281) [1803. ápr. 28.] *Péchy Imre bátyám 700 ftot kölcsön, hogy a' Kamarát kielégítbessen*: Kazinczyt 1802-ben szólította fel gróf Mailáth György kamarai ügyigazgató arra, hogy a fogsága költségeit, 1068 és fél Ft-ot, fizessen meg. Kazinczy rokona, *Péchy Imre (II.)* (1753–1841) ekkor Bihar vármegye első alispánja, a tiszántúli református egyházkerület főgondnoka volt. Kazinczy kölcsönt kérő levele: KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrénnek, Érsemlyén, 1803. ápr. 22. (A felszólításról: → 66. jegyzetmező; Péchyről: → 4.1. Családfa/Péchy.)
- (281) *Porozslai*: (az őrnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (281) [1803. ápr. 30.] *Szent Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (281) *embarra* (fr.): zavartság, zavar.
- (281) [1803. máj. 4.] *menjek Pestre, s sürgessem az Executionálist*: (l. fentebb az 1803. ápr. 1-jeii jegyzetet.)
- (281) *Szikszai György* (1738–1803): református lelkész. Debreceni, bázeli és utrechti tanulmányai után békési, makói (1765–1783), majd debreceni lelkész (1786-tól) lett. Részt vett a debreceni *Magyar Grammatika* (→ 53. jegyzetmező) szerkesztésében. Több kiadást megért népszerű egyházi munkái: *Keresztyéni tanítások és imádságok* (Pozsony, 1786); *Egynehány predikációk...* (Pozsony, 1787); *Martirok oszlopa* (Pozsony, 1789), *Közönséges lelki áldozatok* (Pozsony, 1795); *A természeti és keresztyén vallás* (Pest, 1799).
- (281) *superintendentia* (lat.): protestáns egyházkerület, püspökség.
- (281) [1803. máj. 5.] *Jablonczay*: (hajdúszoboszlói főkapitány.)
- (281) *Ormós András*: debreceni lelkész és tanár, segédlelkész Hajdúszoboszlón (1792–1805). Felesége Weszprémi István lánya, Zsuzsanna, így Földi János sógora.
- (281) *Weszprémi István* (1723–1799): debreceni orvos. Írása a koronáról a *Magyar Országai öt különös Elmékedések* (Pozsony, 1795) c. kötetben és a Magyar Múzeumban is megjelent (MAGYAR MÚZEUM I, 364–371, 421–426, 453–460). Említett lányai: Zsuzsanna (Ormós Andrásné); Julianna (Földi Jánosné). (*I. Ferenc* koronázásáról: → 56. jegyzetmező.)

- (281) *curiositás* (lat.): kíváncsiság, különcség.
- (281) *Ácsi Péter*: (a karcagi predikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (281) *Sinait az ejté a' Domokos Lajos partiájának gyűlölségébe...*: a Sinai Miklós megbuktatásával végződő világiak és egyháziak közötti debreceni viszályban Domokos Lajos főbíró vezetõ szerepet játszott. Sinait 1791. máj. 2-án választották meg a tiszántúli kerület püspökévé, de hamar elmozdították és helyébe már júl. 29-én Hunyadi Ferencet (1743–1795) választották meg. Jún. 28-án Sinait kollégiumi tanári állásából is eltávolították. Tízévnvi pörlekedés után 1800-ban végleg felfüggesztették állásából, 1803-ban nyugalomba vonult. (Vö. Tóth 1988, 112–113.)
- Partia* (lat.): rész, párt.
- (281) *Szatbmári István (Paksi)* (1719–1791): debreceni tanár 1785-tõl volt a tiszántúli egyházkerület püspöke. (→ 19. jegyzetmezõ)
- (281) *hierarchia* (gör.): (egyházi) rangsor, vezetõi réteg.
- (281) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, ellentét.
- (282) *clérus* (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (282) *Bécsi Béke*: a Bocskai-felkelést lezáró 1606-os bécsi béke elõször biztosította a vallásszabadságot Magyarországon.
- (282) *M[anu]S[criptum]* (lat.): kézirat.
- (282) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei fõispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmezõ)
- (282) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költõ, református fõgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-tõl), Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Gróf Teleki József (I.) fia. Felesége: báró *Mészáros Jeanette (Joanna)* (1784–1844). (→ 22. jegyzetmezõ)
- (282) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költõ, Ugocsa vármegyei fõispán (1782–1796), a dunamelléki református egyházkerület fõgondnoka, koronaõr. (→ 12. jegyzetmezõ)
- (282) *tabulae báró* (lat.): táblai báró; a királyi ítélõtábla fõrendû világi bírása.
- (282) [1803. máj. 6.] *Wollnbofferné [I.]*, *Rudnyák Tóni* [Antónia]; *Wollnboffer [I.]*: (további adatokat nem találtunk.)
- (282) *Gálné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (282) *Veres Sándor*: Felesége: *Baranyai Bora* (korábban: *Beothy Jánosné*), akinek testvére: *Baranyi* (Baranyai) alezredes. (További adatokat nem találtunk.)

68. jegyzetmező: 1803. Pest–Bécs

65. Dugonics a' Kreutzertheaterben (118)

73. rövid jegyzés után (177)

78. Az én naplóm (282–301)

89. [Pályám emlékezete II.] (546)

90. [Pályám emlékezete III.] (670–672, 675)

92. [Pályám emlékezete V.] (704–705)

1803. máj. 8. és 20. között Pesten, máj. 31. és jún. 14. között Bécsben, jún. 18. és 23. között újra Pesten tartózkodott Kazinczy Máj. 21-én Tatára utazva balesetet szenvedett, mikor a postakocsija felborult. Bécsben a királynak kívánt köszönetet mondani szabadon bocsátásáért, de I. Ferenchez nem jutott be. Érsemlyénbe jún. 29-én érkezett meg.

Háttér – 1803/1.

Máj. 16-án Anglia megtámadta Franciaországot.

- (670) *anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családfa/Bossányi*)
- (546), (670) *Verségbi* (Verseghy) Ferenc (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költõ, író, zeneszerzõ. A Martinovics-perben elítélték. (→ 71. jegyzetmezõ)
- (546) *Thewrewk József (Ponori)* (1793–1870): régiséggyűjtõ, udvarhû író, a Thewrewk-kódex felfedezõje. Említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmetszetek, arcképek).

- (546) *Ságby Ferenc*: az egyetemi nyomda vezetője (1804–1838), színműíró, fordító. Az említett kiadás: *Verseghy Ferenc maradványai és élete* (Buda, 1825).
- (282), (705) [1803. máj. 8.] *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben álló Ludovika Akadémiát (Ludovicea) 1829-ben tervezte Pollack Mihály.
- (282), (705) *Bernhard Petri* (1767–1853): osztrák kertész, tájépítész, az Orczy-kert tervezője és építője. 1793-tól egy évtizedig dolgozott Magyarországon.
- (282) *a' Franciscánus Klastrom és a' Gárda Kazárma*: Kazinczy budai fogságának két helyszíne. (→ 58. jegyzetmező)
- (282), (300), (705) *Fejér Farkas*: pesti fogadó az egykori Hatvani utcán (ma Kossuth Lajos utca), Kazinczy kedvelt szálláshelye (1803-ban még megvolt, 1828-ban már nem).
- (177), (282), (670), (704) [1803. máj. 9.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, tanár, költő, történetíró. Pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére 1803-ban készítette el Johann Joseph *Neidl* (1776–1832) grazi rézmetsző Stunder festménye és Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851) bécsi festő, grafikus rajza után. (→ 55. jegyzetmező)
- (282) *Servíták' Klastroma*: a 'Szűz Mária szolgálái' szerzetesrend pesti kolostora (a mai Szervita téren).
- (282) *Invalidusok* [palotája]: Invalidenhaus: a rokkant katonák pesti menhelye. Az 1737-ben emelt épületet 1783-tól laktanyának használták (Károly kaszárnya). (Ma a Főpolgármesteri Hivatal épülete.)
- (282) *cabinet-tónusú* (fr.): halk beszédű.
- (282) *legmonosyllabúbb* (gör.–lat.): legszűkszavúbb.
- (283) 1810. *a' Septberi gyűlés Budán*: Kazinczy anyagilag is támogatta Virágot, amikor a budai tűzvészben leégett a háza.
- (283) *collector* (lat.): műgyűjtő.
- (283) *Bécsi kapu*: a budai Vár bejárata (a mai Bécsi kapu téren).
- (283) *Város-Major*: II. József idején kialakított krisztinavárosi kert.
- (283) *Haynóczy* (Hajnóczy) József (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
- (283), (292), (301), (671), (705) *Nini / Niny*: Hirgeist Anna (1783–1825). Apja: *Hirgeist Leopold* (?–1831 előtt), báró Orczy László uradalmi alkalmazottja. Bátyja: *Hirgeist Ferenc*, Kazinczy fogolytársa (→ 58. jegyzetmező). Férje 1802-től: báró *Prónay Simon* (1777–1825), Prónay László fia. A házasságról: → 61. jegyzetmező.
- (283) *Prónay László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (671) *Hobenwart*, Sigmund Anton, gróf (1730–1820): jezsuita szerzetes (1746–1773), trieszti püspök (1791-től), bécsi érsek (1803-tól), a császári család nevelője.
- (290), (671) [1803. máj. 8., jún. 2. k.] *Szmethanovics Károly* (1775–1815): szlovák származású pesti joghallgató. A Martinovics-perben halálra ítélték, de kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult.
- (671) *Curlandia*: a Balti-tenger partján, a mai Lettország területén fekvő egykori államalakulat, amely 1795-től orosz fennhatóság alatt állt.
- (671) *Nádornénkhoz*: József nádor első felesége, Alexandra Pavlovna Romanova (1783–1801) orosz nagyhercegnő, I. Pál cár lánya.
- (283) *Deym*, Frantisek: cseh gróf, aki birtokára fogadta Hirgeist Ferencet.
- (283) *Liedeman* János Sámuel (1755–1834): pesti nagykereskedő, pesti választott polgár (1809-től) és az evangélikus gyülekezet gondnoka. Az udvar besúgója.
- (283) *Podmaniczky László*, báró (?–1803): ezredes. Szabadkőműves. Báró Podmaniczky János fia. Felesége: Radvánszky János lánya, *Radvánszky Charolina*, akinek testvérei: Radvánszky Miklós (1768–?), Antal, *Theréz* (Szerencsy Józsefné; ?–1829 után), László (?–1831), *Polyxén*

- (Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után). Terézia és Polyxén Kazinczy kassai barátnéja volt, utóbbit Kazinczy 1790 körül feleségül kívánta venni.
- (283) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (283), (546) *Stunder*, Johann Jakob (1760–1811): dán oltárkép- és portréfestő. Kazinczy segítségével érkezett Bécsből Magyarországra. (→ 55. jegyzetmező)
- (283) *palais* (fr.): palota.
- (177), (283), (670), (704) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. Említett művei: *A magyar alagyáknak I. könyvek* (Nagykároly, 1778); *Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803). (→ 24. jegyzetmező)
- (283) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészettanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (283) *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (283) *billét* (fr.): belépőjegy.
- (283) *Haydn*, Franz Joseph (1732–1809): osztrák zeneszerző. Említett oratóriuma: *Die Schöpfung* (1799; 'A teremtés').
- (283) *Széchenyi Ferenc*, gróf (1754–1820): főispán, helyettes országbíró, múzeum- és könyvtáralapító. (→ 32. jegyzetmező)
- (283) *Tonkunst* (ném.): zeneművészet.
- (283) *Fekete János*, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. (→ 56. jegyzetmező)
- (283) *prudentia* (lat.): előrelátás, óvatosság, okosság.
- (283) *Schwartner* Márton (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. Említett, több kiadást megért műve: *Statistik des Königreichs Ungarn* (Pest, 1798). (→ 26. jegyzetmező)
- (283) *patriota* (gör.): hazafi.
- (284), (705) [1803. máj. 10.] *Úza Pál* (1763–1824): a királyi kúria ügyvédje volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, és 1803 februárjában szabadult. Ezután álmosdi birtokán élt. Kazinczy barátja és fogolytársa. Arcképét Johann Jakob *Stunder* 1803-ban festette meg.
- (284) *Filep Ferenc*: (további adatokat nem találtunk.)
- (284), (301) *Hét Elector*: pesti fogadó (a mai Váci utca 9. helyén; a budai Hét Választófejedelem fogadó a mai Döbrentei utca 7. sz. helyén volt).
- (284) *Bay Ferenc* (1746–1820): tanácsos, szeptemvir. Felesége: *Fáy Ilona*; lányai: Judit (Bárczay Pálné), Franciska (Gyürky Pálné), Borbála (Pázmándyné). Ilosvay Lászlóné, (Bay Erzsébet) testvére.
- (284) *Bárczay Pál* (?–1829): Pest vármegyei alispán (1818–1829), királyi tanácsos. Felesége: Bay Judit, Bay Ferenc lánya.
- (284) *Gyürky István* (?–1807): referendárius, szeptemvir, nógrádi alispán, Torna (1799–1802) és Torontál (1802-től) vármegyei főispán. Felesége: (Ócsai) Balogh Johanna (korábban *Ambrózy Gáborné*). Fia: *Gyürky Pál* főszolgabíró, Bay Franciska férje.
- (284) *Fortunam alii habent, alii merentur* (lat.): 'Némelyeknek a szerencse ölükbe hull, némelyek kiérdemlik.'
- (284) *Balogh Péter (Ócsai)* (1748–1818): Torontál (1791–1802) és Zólyom (1802–1818) vármegyék főispánja. Testvére: Balogh Johanna (*Ambrózy Gáborné*, majd Gyürky Istvánné). (→ 27. jegyzetmező)
- (284) *frigida curarum fomenta* (lat.): 'a gondokat enyhítő, hűsítő borogatás' (Horatius, *Epistulae*, I. 3. 26).
- (284) *Nemesis*: a görög mitológiában a bosszúállás, a büntető igazság istennője, ill. a bosszúálló sors.
- (284) *Bártfa* (Sáros vm.): ma Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (284), (301) *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (284) [1803. máj. 11.] *Kovács Mihály* (1768–1851): pesti orvos, táblabíró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja 1832-től.

- (284) **Óry** Filep Sámuel: orvosdoktor (1802-től). Apja: Óry Filep (Fülep) Gábor (1739–1823) református püspök és tanár. (→ 15. jegyzetmező)
- (284) **Bátory** Gábor (1755–1842): református püspök. 1796-tól Pesten pap és az egyházkerület jegyzője, 1814-től püspöke.
- (177), (284) **Festetics László**, gróf (1786–1846): mecénás főúr. Apja gróf **Festetics György** (1755–1819): ellenzéki politikus, a keszthelyi Georgikon alapítója. (→ 51. jegyzetmező)
- (284) **Schlachta**: (a jogászról további adatokat nem találtunk.)
- (177) **Takács József (Téti, Péteri)** (1767–1821): gróf Festetics László nevelője, Győr vármegyei főjegyző. Verseghy barátja, Kazinczy nyelvújító törekvéseinek bírálója.
- (177), (284), (300) **Kulcsár István** (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (177), (284), (295), (289), (671) [1803. máj. 11., jún. 1., 11.] **Batsányi János** (1763–1845): költő, tanulmányíró, szerkesztő. A Martinovics-perben a részvételét nem tudták bizonyítani, mégis egyévi börtönre ítélték, 1796 májusában szabadult. Ezután Bécsben vállalt hivatalt. (→ 47. jegyzetmező)
- (670), (704) **Horányi Elek** (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. (→ 12. jegyzetmező)
- (704) *azon épület' karfájához, hol a' Septemvirális és Királyi Tábla...*: a septemvirátust és a királyi táblát II. József a helytartótanács épülete mellé a budai Várba, a volt jezsuita kollégium épületébe költöztette (ma az Úri és Országház utcák közti épülettömböt az MTA több intézete használja). (→ 58. jegyzetmező)
- (704) **Koppi** Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (118), (300), (670), (704) **Dugonics** András (1740–1818): író, költő, matematikus, egyetemi tanár, piarista szerzetes. (→ 47. jegyzetmező)
- (704) **Rájnás** József (1741–1812): jezsuita szerzetes, majd pap, tanár, költő, műfordító. (→ 28. jegyzetmező)
- (704) **Baróti** Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (284), (705) [1803. máj. 13.] **Orczy László**, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (284) **Kecskés**: (az alezredesről [ném.: *obristlieutenant*] további adatokat nem találtunk.)
- (284), (705) **Fischer**, Josef (1764–1822), bécsi rézmetsző, grafikus, festő, tanár.
- (284) **kabinetmahler** (fr.–ném.): kabinetképfestő, kisebb tájképfestő.
- (284) **paysage** (fr.): tájkép.
- (284) **Beck** Pál (1761–1827): téglási földbirtokos, mérnök, kancelláriai fogalmazó. Téglási kastélya körül nevezetes angolkertet alakított ki. (→ 18. jegyzetmező)
- (285) **Beleznay Miklósné, báró Podmaniczky Anna Mária** (1726–1803): pesti háza a kulturális élet egyik fontos központja, az első irodalmi szalonok egyike volt. (→ 12. jegyzetmező)
- (285) **Semsey** András (1754–1814): Ugocsa vármegyei főispán (1797–1807), személynök (1802–1808). (→ 55. jegyzetmező)
- (285) **Mailáth György (I.)**, gróf (1752–1821): királyi jogügyi igazgató (*lat.*: *causar[um] reg[iarum] director*) (1798–1805). (→ 66. jegyzetmező)
- (285) **Baranyi Péterné**: (később **Mailáth Györgyné [I.]**) (1761–1837): Szláv Mária. Anyja Laczkovics János és László testvére. Szláv Pál (I.) unokahúga, Baranyi Gábor menyje. Testvérei: Szláv György és János.
- (285) **Szláv György** (1764–1818): a Martinovics-perben 3 évi börtönre ítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)
- (285) **Szláv János** (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (672), (705) **Mednyánszky** Aloyz (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, főispán (1837–1844). A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja, a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagja (1831). Említett munkái: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern. Mit 12 (colorirten) Ansichten* ('Festői Útazás a' Vág vizén'; Pest, 1826); *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a ma-

- gyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kininger festménye után készített arcképe). (→ 87. jegyzetmező.)
- (285) [1803. máj. 14.] *Podmaniczky Sándor, II.* báró (1758–1830): Kazinczy sárospataki diáktársa. Pesti palotája és aszódi kastélya a közösségi élet fontos helyszíne volt. Podmaniczky Sándor (I.) fia. Felesége gróf *Wartensleben Claire* (Klára), aki gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornagy és gróf *Teleki Klára* (1750–1798) lánya. Wartensleben Eszter testvére. (→ 26. jegyzetmező)
- (285) *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). Két fia mellett három lánya volt: Ludovica (Justh Józsefné), Jozefa (Beniczky Sámuelné) és Antónia (báró Laffert Antalné). (→ 56. jegyzetmező)
- (285) *Liebknecht*: (a kisasszonyról további adatokat nem találtunk.)
- (285) [1803. máj. 16.] *Bozóky István*: szabolcsi ügyvéd, katonai hadbíró (1809-től).
- (285) *Szokolai Dániel*: Somogy vármegyei esküdt, főjegyző. Csokonai debreceni diáktársa és barátja.
- (285) *Szedliczky*: pesti ügyvéd, fordító.
- (285) *Fejér György* (1766–1851): történész, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény alapító szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója. A Magyar Tudós Társaság (MTA) megalapítását előkészítő bizottság tagja.
- (670), (704) *eggykor a' kövek is kiáltottak, most hallanak / a' falak eggykor kiáltottak, most veszedelmesebbek, mert hallgatnak*: utalás Lukács evangéliumára: „És némelyek a farizeusok közül a sokaságból mondának néki: Mester, dorgáld meg a te tanítványaidat! És ő felelvén, monda nékik: Mondom néktek, hogyha ezek elhallgatnak, a kövek fognak kiáltani.” (Luk 19,39–40.)
- (670), (704) *A' ki kaczag, nem veszedelmes, azt mondja Yorick / A' ki nevet, mondám a' Yorick' szavaival, nem veszedelmes*: utalás Laurence Sterne (1713–1768) angol íróra, akinek írói neve és több műveinek alakja is Yorick. (→ 28. jegyzetmező)
- (285), (670), (705) *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (285), (670), (705) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Ürményi József országbíró gyermekeinek házitánítója (lat.: *correpetitor*). (→ 26. jegyzetmező)
- (285), (294) *Ürményi József* (1741–1825): Galícia kormányzója (1801-től), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1806–1825). (→ 20. jegyzetmező)
- (285) *Horvátnak leveleiből tudom...*: Horvát István visszaemlékezése: „Láttalak szerentsémre Pesten 1803ban, és miként láttalak!! Szemeim érezték társaságodban azon nagy lelket, humanitást, finomságot és buzgó nemzetiséget, melyet előbb egyedül munkáidban szemlélttem 's mint olvadott szívem, midőn a' vacsora alatt – mellyre Vitkovics Mihály barátommal meghívtál – az eszelős Kubinyi Úr kigúnyoltatásán szánakodó érzékeny könnyekre fakadtál, az emberiségnek tapodtatása miatt! Elgondolhatod, mi tartós nyomot okozott légyen e látat keblemben 's úgy tetszik, hogy illetődésemet már a' kor sejdítetted, minthogy társaim közül engemet választottál, kivel az éjtszakát töltened.” (KazLev, 7/1654, Horvát István – Kazinczynak, Pest, 1810. jan. 26.)
- (285) *Kubinyi Károly. Felesége*: Plathy Katalin, aki később *Onadi* (Onodi) Zsigmondhoz ment.
- (285) *immoralitás* (lat.): erkölcstelenség, tisztességtelenség.
- (285) *Don Quixottismus*: donquijoteizmus, szélmalomharc (Cervantes hősnének nevéből).
- (177), (285), (298) [1803. máj. 17., jún. 13.] *Báró Way/Vay Dánielné Gróf Wartensleben Eszter*: gróf Wartensleben Vilmos (1734–1798) tábornagynak, Kazinczy László (I.) felettesének lánya. Wartensleben Claire és báró *Prónay Lajosné* Wartensleben Caton (1782–1808) testvére.
- (285), (298) *Westphalia*: Vesztfália, német tartomány (1807–1815 között a Napóleonhoz hű rajnai szövetség része volt).
- (285) *Teleki Józsefné (I.)*: gróf (Királyfalvi) Róth Johanna (1741–1813), Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának az unokahúga.

- (177), (285), (298) **Morski** (Morszki), lengyel gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (286) **Pletz** (Pleczy): Kazinczyt Budáról Brünnebe kísérő kapitány. Kazinczyt és rabtársait 1795. szept. 26-án indították útnak Budáról a cseh-morva **Brünne** (Brno), ahová okt. 7-én érkezett meg. (→ 59. jegyzetmező)
- (286) **tirann** (gör.): zsarnok.
- (286) **helóta** (gör.): rabszolga.
- (286) **Széchenyiana B[ibli]o[theca]**: Bibliotheca Hungarica Nationalis Széchenyiana: 'Széchenyi Magyar Nemzeti Könyvtár.' Gróf Széchenyi Ferenc 1802. nov. 25-én kelt alapító oklevelével ajándékozta a nemzetnek egy felállítandó nemzeti könyvtár alapjául szánya egyedülálló hungarika gyűjteményét. A nagycenki könyvtár több mint 18 ezer tételből álló kézirat-, könyv-, térkép-, metszet- és éremtárából jött létre a Széchenyi Országos Könyvtár. A József nádor fennhatósága alá helyezett intézmény a pesti pálosok egykori kolostorában, a Királyi Kúria székházában kapott helyet. 1803. aug. 20-án megnyitották a nyilvánosság előtt. 1807-ben átköltöztették az egyetem épületébe. A nádor javaslatára 1808-ban az országgyűlés törvényt hozott a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) megalapításáról: a törvény a Széchenyi Országos Könyvtárat az MNM szervezeti keretébe illesztette, amely ettől kezdve a Nemzeti Múzeum Országos Széchenyi Könyvtára nevet viselte. A könyvtár több jelentős magángyűjteményből és közadakozásból folyamatosan gyarapodott, Kazinczy az elsők között járult hozzá az állomány bővítéséhez. (A könyvtár 1949-től ismét önálló intézmény, neve ekkortól Országos Széchenyi Könyvtár [OSZK]; 1985-ben a mai helyére, a Budavári Palotába költözött.)
- (286) **M[anu]S[criptum]** (lat.): kézirat.
- (286) **Miller** Jakab Ferdinand (Brassói) (1749–1823): a nagyváradai jogakadémia történelem- és statisztikatanára (1776–1798), történész, író. Gróf Széchenyi Ferenc 1802-ben nevezte ki a Széchenyi Országos Könyvtár első őrének. 1808-tól a Nemzeti Múzeum igazgatója lett.
- (286) **I. Mátyás** (1443–1490): magyar király (1458–1490). Hunyadi János fia, Corvin János apja.
- (286) **Verantius**: Verancsics Antal (1504–1573), humanista történetíró, diplomata, pécsi, majd egri püspök, esztergomi érsek és bíboros. 1530-tól Szapolyai János titkára és diplomatája volt. 1549-ben **I. Ferdinánd** (1503–1564) német-római császárhoz és magyar királyhoz (1526-tól) pártolt. Kéziratait jelenleg is az OSZK őrzi.
- (286) **Fekete János**, gróf (1741–1803): író, költő, tábornok. Említett műve Voltaire *La pucelle d'Orléans* c. művének fordítása: *Az orleani szűz. Poema. Voltér Frantzia Verseiből fordította Magyarra Alethophilos, Isten haragjából régi Káplár* (1796; nem jelent meg Fekete életében; OSZK-ban ma csak egy egykorú másolati példány található: OSZK, Quart. Hung. 2181.) (→ 56. jegyzetmező)
- (286) **privatus** (lat.): magánember.
- (286) **institutum** (lat.): intézmény.
- (286) **doublett** (fr.): másodpéldány. A könyvtár kötelespéldányra is jogosult volt: az 1802. dec. 28-i kancelláriai rendelet alapján már négy kötelespéldányt kellett a nyomdászoknak és/vagy szerzőknek beküldeni.
- (286) **prohibitus** (lat.): visszatartott, tilalmazott.
- (286) **index** (lat.): címjegyzék, katalógus. Gróf Széchenyi Ferenc kiadta a könyvtár katalógusának függelékét és mutatóját: *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchenyianae tomi I. supplementum I. Posonii 1803. – Index alter [...] supplemento I. [...] Posonii 1803.* Ebből Kazinczy tiszteletpéldányt kapott.
- (286) **Musageta** (gör.–lat.): 'a múzsákat vezető'; vagyis a művészetek és tudományok beavatott irányítója.
- (286) [1803. máj. 19.] **Batthyány Vince**, gróf, (1772–1827): Hont vármegye főispánja, Esztergom vármegye főispáni helytartója. Európai utazásairól német nyelvű útleírásokban számolt be. *A Reisen durch einen Theil Ungarns, Siebenbürgens, der Moldau und Bukowina im Jahre 1805.* (Pest, 1811) c. munkáját Kazinczy élesen bírálta levelezésében. Gróf Batthyány József György fia. Felesége: **Rudnyák Pepi** (Jozéfa) (1780–1847), Kazinczyt a budai fogsága alatt segítette.
- (286) **Brunszvik** József, gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos, szeptemvir, királyi kamarás, főispán. (→ 24. jegyzetmező)

- (286) *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), a helytartótanács tanácsosa (*lat.: loc[um]tenen[t]ial[is] consiliarius*) (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (286) *Palugyánszki Mihály* (Balugyánszky) (1769–1847): jogász. A közgazdaság és a pénzügyek tanára az 1803-ban alapított szentpétervári (*ném.: Petersburg*) főiskolán, 1813-ban az orosz főhercegek tanítója, majd Miklós cár kabinetirodájának elnöke és államtanácsos lett.
- (286) *Somogyi János*, gróf (1756 k.–1809): Veszprém vármegye alispánja (1787-ben), nádori ítélőmester (1792-ben), Zala vármegyei adminisztrátor (1797–1807), államtanácsos (*lat.: status consil[ia]rius*), alkancellár (1809).
- (286) *ezt a három Papi-Rendet (Pramonstratens, Benedictius, Cisterci.) vissza hozatá*: I. Ferenc 1802-ben állította vissza a II. József által eltörölt premontrei, bencés és cisztercita rendet.
- (286) *quod erat faciendum* (*lat.*): 'amit meg kellett tenni.'
- (287) *Welcher Kazinczy? der von Abony?* (*ném.*): 'Melyik Kazinczy? Abonyból?'
- (287) *Nein, felelék; der aus dem franziskaner Kloster.* (*ném.*): 'Nem, felelék; a ferences kolostorból.' Kazinczy budai fogságának egyik helyszíne volt a kolostor. (→ 58. jegyzetmező)
- (287) *Ich bitte Sie reine Antwort, so wie ich sie gab, der Gräfin zu überbringen.* (*ném.*): 'Kérem, adjon világos választ, amelyet én adtam, hogy megvihessem a grófnőnek.'
- (287) *Kovachich Márton György* (1744–1821): jogtörténész, egyetemi könyvtárőr, szerkesztő. Felesége: *Hajóssy Johanna*. (→ 43. jegyzetmező)
- (287) *Rosti János* (?–1807): kerületi táblai jegyző. Gróf Zsigray Jakab barátja. A Martinovics-perben 3 év börtönre ítélték, 1798 májusában szabadult. Ez után egy ideig az Orczy családnál volt levéltáros. (Nyéki) Németh János halála napján elborult elmével agyonlőtte magát, hogy a túlvilágon állhasson bosszút az őt elítélő bírón (már a fogsága alatt is kísérelt meg öngyilkosságot).
- (287) [1803. máj. 20.] *Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc* (1767–1795): jogász, a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. (→ 57. jegyzetmező)
- (287) *hol vérek ontatott*: a mai Vérmező Budán.
- (177), (287), (671) [1803. máj. 21.] *Tata* (Komárom vm.): az Eszterházy-kastély körül nevezetes angol kertet hoztak létre.
- (287) *Zichy*, gróf: (a „postamester”-ről további adatokat nem találtunk.)
- (287) *passagier* (*fr.*): utas.
- (287), (671) *Szarka*: tatai fogadó a Bécs és Buda közötti útvonalon (épült: 1766–1769).
- (287) *Eszterházy Ferenc, III.*, gróf (1746–1811): Nyitra vármegye főispánja (1790-től), kamarás, belső titkos tanácsos. Gyermekei nem voltak. II. Lipót nevében ő és báró Herbert Rathkeal kötötte meg 1791. aug. 4-én a békét a bulgáriai Szisztovóban (Szisztova, Szvistov) III. Szelim török szultánnal. Velencei, majd 1792-től nápolyi követ volt.
- (287), (671) *partia* (*lat.*): rész.
- (671) *gyeppiac*: rét.
- (287), (671) *Gessnerének Zürichbe küldék 12 butell. essentiát 's Tokaji és Ménesi bort / Gessner Salamon' özvegyének, viszont ajándékkul férje' Munkájának negyedréttű pompás Kiadásáért és férje' portréjáért, égetett földben, Tokaji essentiát és bort akartam Bécsből elindítani*: Judith Gessner-Heidegger 1793-ban küldte el az ajándékokat Kazinczynak (vö. KazLev, 2/422, Gessnerné – Kazinczynak, Zürich, 1793. júl. 23.), aki tehát csak 10 év múlva viszonzhatta: „[...] ma kapám meg azon exemplárját a' Gessner Irásainak, mellyet 1808ban Udv. Könyvkötő Kraus Fridrichnél hagytam vala, hogy veres maroquinba kösse. Ez az, mellyet a' Gessner' özvegye 1793ban nékem ajándékban küldé férjének képével. Húsz egész réztábla 's 40 vignette ékesíti a' pompás négyréttű kiadást, 's a' rezeket, az elsön kezdve az utolsóig, maga Gessner rajzolta 's véste. [...] Elidegeníthetetlen kincse lesz maradéknak, 's hirdetni fogja azon szerencsém, hogy ennek a' nagy embernek familiájával szövetségben valék.” (KazLev, 8/2023, Kazinczy – Pápay Sámuelnek, Széphalom, 1811. jún. 21.) *Ménes* (Arad vm.): ma Miniş (R), híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében. *Gessnerné / Gessner özvegye*: Judith Gessner-Heidegger (1736–1818), a zürichi polgármester unokahúga. Kazinczy 1793–1794-ben több levelet is váltott vele. Salomon *Gessner* (1730–1788): svájci-német író, idillköltő, festő: → 14. jegyzetmező.
- (288) *Michel Paurerin*: (a sváb asszonyról nem találtunk további adatokat.)

- (288) **Braun, I.**: (a kunsági kerület katonai seborvosáról nem találtunk további adatokat.)
- (288), (177) **contusio** (lat.): zúzódás.
- (288), (671) **Nagy Sámuel, II.** (?–1810): komáromi orvos. 1788-tól a debreceni kollégiumban tanult, ahol Csokonai baráti köréhez tartozott, majd a bécsi és a jénai egyetemre ment. Utóbbi helyen a mineralógiai társaság a tagjává választotta. 1799-től Komáromban volt orvos. Kazinczy barátja és orvosa az 1803-as tatai baleset után. Gessner *Első Hajósát* 1797-ben ő is lefordította (vö. KAZINCZY, Gessner' *Élete* 1815).
- (288) **Bakóné:** Bakó Jánosné, Jeszenszky Amália. Férje: Bakó János (Dezéri, Bachó) (?–1810), a temesvári kerület királyi biztosa, Krassó–Szörény vármegye főispánja (1785–1802).
- (288) **Szűcs Károly:** tatai gyógyszerész, a *Journal der Pharmacie*-ben szakkikkeket írt.
- (288) **ruina** (lat.): rom.
- (288) **Zay Sámuel** (?–1812): orvosdoktor. 1788-ban végzett a pesti egyetemen, ezután Kecskemét orvososa (1794-ig), majd Komárom vármegye tisztiorvosa lett (1795-től). Az első magyar ásványtan szerzője: *Magyar Mineralógia avagy az Ásványokról való Tudomány, melly a Természet első világának eddig ismeretes minden féle Szüleményeit Magyar Nyelven terjeszti előnkbe* (Komárom, 1791).
- (671) **Váradi bév vizek:** a nagyváradi gyógyfürdő(k). (→ 70. jegyzetmező)
- (288) [1803. máj. 22.] **Schlafrök** (ném.): hálóköntös.
- (288) [1803. máj. 29.] **Setth** János (?–1810): Komárom vármegye főorvosa.
- (288) **Pezzl:** (a seborvosról nem találtunk további adatokat.)
- (288) **Mindszenti Sámuel** (1752–1806): komáromi református esperes, a Mindenes Gyűjtemény szerkesztője. (→ 4. jegyzetmező)
- (288) **Farkas János** (1754–1812): révkomáromi református lelkész (1784-től), esperes.
- (288) **Tóth Ferenc** (1768–1844): református püspök, Pápán teológiatanár, a pápai jogi tanszék és nyomda alapítója. Felesége: **Czika** (?), feleségének a testvérei: **Czika Sándor**; **Spáb Gáborné** (Czika Zsuzsanna).
- (288) **Bay Ádám** (?–1806 k.)
- (288) [1803. máj. 30.] **Beverelli** (?–1803): alezredes (ném.: *obristlieutenant*), az ácsi Eszterházy-kert építője.
- (177), (288) **Ács** (Komárom vm.): nevezetessége a 17. sz.-i Eszterházy-kastély és ennek kertje (lat.: *Acilia*).
- (288) **Sidonia** (lat.): Szőny.
- (288) **Németh László** (Jobbaházi) (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). 1790-ben egyik alapítója a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak. Kazinczy és Kis János barátja, levelezőtársa. Felesége: **Asboth Zsuzsanna**.
- (288), (295) [1803. máj. 30., jún. 10.] **Rátb Mátyás** (Rát) (1749–1810): evangélikus lelkész, az első magyar hírlap, a Magyar Hírmondót szerkesztője. Említett cikke és életrajza SZINNYEI szerint az Allgemeine Literatur-Zeitung, Jena & Leipzig 1787. IV. 301. sz.-ban jelent meg. (→ 24. jegyzetmező)
- (288) [1803. máj. 30.] **Fabri** Pál (1752–?): győri evangélikus prédikátor (1800 k.), korábban Szulyovszkyék házitánítója.
- (288) **Fabchich** József (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (289) **nocte sublustri** (lat.): 'félig világos éjszakán' (Horatius, *Carminum*, III. 27, 31).
- (289) [1803. máj. 31.] **Köpcseny** (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (289) **Sztubli** (Stulli) Joachim (1729–1817): történész, ferences szerzetes. Említett műve: *Lexicon latino-italico-illyricum ditissimum, ac locupletissimum, in quo adferuntur usitatiores elegantiores, difficiliores eorundem linguarum phrases loquendi formulae ac proverbia* (Buda, 1801). „A szerző ezen 40 évig készült munkáját megküldte Pápa ő szent felségének, ki az atyai áldását küldte.” [SZINNYEI]
- (289), (295) [1803. jún. 1., 11.] **Sárosyné:** Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): 1802-től özvegy, Kazinczy ekkor feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)

- (289) *arra vetemedett, hogy Bécsben keresse szerencsáját*: Kazinczy egyik levelében még elítélőben fogalmaz: „Hogy fogsága után Udv. Concipistává tette magát, azt megfejteni könnyű – általment a’ titkos Polizey’ zsoldos seregébe, ’s 1803ban a’ levelek’ bontogatásának departementjénél szolgált.” (KazLev, 5/1144, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. júl. 19.)
- (289), (671) *diurnista* (lat.): napidíjas alkalmazott.
- (289) *Bankó-Amt* (ol.–ném.): pénzügyi hivatal.
- (289), (297) *Somsics Lázár* (1739 k.–1807): királyi tanácsos, elismert latin nyelvű költő. (Somsics, Müller és Batsányi kapcsolatáról: l. alább az 1803. jún. 14-i jegyzetet; Somsicsról: → 38. jegyzetmező.)
- (289) *Müller*, Johannes von (1752–1809): német történetíró, könyvtáros, publicista, politikus. Bécsset elhagyva lett 1786-ban a mainzi fejedelem udvari könyvtárosa, 1792-ben újra osztrák, 1804-ben porosz, 1806-ban francia szolgálatba állt.
- (289) *német nyelven írtam neki egy levelet*: Kazinczy levele elveszett vagy lappang, de Batsányi magyar nyelvű válaszából tudjuk, hogy az 1802. máj. 29-én Érsemlyénből keltezett levelében megemlítette pl. Kis János és Csokonai nevét, továbbá Sárosynéval szövődő viszonyát is. Batsányi készségesen válaszolt, azonban óvatosságból kérte a levelezés felfüggesztését: „Hítesse el magával, kérem, azt: hogy az úr iránt való bizodalomhoz képest, nékem mindenkor valóságos gyönyörűség volna az Úrral, mint egy oly tudós, értelmes, jó-izlésű, és érzékeny szívű hazafitárssal tovább is levelezni, hogyha sorsunknak különös volta ellenkezőt nem kívánna, s rendkívül való környüllásainkhoz képest, az okosság azt nem javallaná, még pedig igen határozatosan, hogy leveleink által a világnak figyelmetességét magunkra ne vonjuk.” (KazLev, 23/5679, Batsányi János – Kazinczynak, [Bécs, 1802. jún. ?])
- (289) *praecautio* (lat.): óvatosság.
- (289) *Saurau*, Franz, gróf (1760–1832): osztrák rendőrfőkapitány, rendőrminiszter. 1794-ben ő leplezte le a bécsi jakobinus szervezkedést és a Martinovics-mozgalmat.
- (289) *Revolutiones Tribunal* (ném.): forradalmi bíróság.
- (289) *Gabriella Baumberg* (1805-től Batsányi Jánosné) (1766–1839): osztrák költőnő, „Bécs Sapphója”.
- (289), (295) *Mayer* (Meyern), Wilhelm Friedrich (1762–1829): író. Említett szabadkőműves regénye: *Dya-Na-Sore*.
- (289) *crayonban* (fr.): krétarajzban.
- (289) *Mutatta Ossianját*: Batsányi az *Ossian* prózai fordításához már a kassai éveiben hozzáférést, a jelentősebb darabjainak verses fordításával az 1810-es évek közepére készült el. *Ossian*: ír és skót mondai hős, James Macpherson (1736–1796) skót költő műballadái hősé. Kazinczy fordítása: *Ossziánnak minden énekei I–II. (Kazinczy Ferencz’ Munkáji*, 6–7. kötet, Pest, 1815). Id. gróf Ráday Gedeon is fordította.
- (289), (299) *Horázt*: Quintus Horatius Flaccus (i. e. 65–i. e. 8) római költő.
- (289) *in 4^o velínre* (lat., fr.): negyedrért (quarto) alakban, selymes, finom papírra.
- (289) *Carinthiai úczán*: Kärtnerstrasse; bécsi utca.
- (289) *’s többé ez úttal nem látám Batsányit*: Kazinczy évekkal később látta egyszer még Batsányit: „A’ Vad embernél ebédeltem Magyarok között ’s magyarul beszéltem, midőn megnyílt az ajtó ’s Bacsányi belépett. Lekaptam róla szememet, ’s fenn szóval szóllék magyarul. Ó hátam megett méne a’ szomszéd szobába, ’s meg nem szóllított, holott a’ magyar hang bizonyosan reám pillantott vele. Jele, hogy nem akart látni. Én azért nem szóllék hozzá, azért kaptam le szememet, mert nem tudtam, ha akar e látni ’s velem szóllani. Illyet attól fel lehet ’s kell tenni, a ki 4. esztendő előtt levelemet vissza küldötte Bécsből a’ Postán, és a’ ki 1803. magamnak mondá, hogy midőn első levelemet vette, bémutatta azt gróf Sauraunak; ’s ugyan akkor kért, hogy hozzája ne menjek, mert őtet szemmel tartják.” (KazLev, 6/1405, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. jan. 23.)
- (290) *Grassy* (Grassi), Giuseppe (1757–1838): bécsi olasz festő, 1799-től a drezdai akadémia tanára.
- (290) *Schematismus* (gör.–ném.): névjegyzék, címjegyzék.
- (177), (290), (297), (672) [1803. jún. 1., 12., 13.] *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger rajza nyomán készítette el Kazinczy rézmetszetét (1804). (→ 38. jegyzetmező)

- (290) [1803. jún. 1.] **Zitterer**, Johann (1761–1840): bécsi festő, Grassy tanítványa. Legismertebb munkája a Joseph Haydnt ábrázoló portréja (1795).
- (290), (672) **Kreuzinger** (Kreuzinger), Josef (1757–1829): bécsi festő és rézmetsző. Az uralkodóház több tagját is megfestette, 1808-ban készítette el Kazinczy arcképét (amely ma az MTA Művészeti Gyűjteményében található).
- (290), (294) **Császárné; Nápolyi Maria Theresia**: II. Mária Terézia (Bourbon) (1772–1807) nápolyi-szicíliai hercegnő, I. Ferenc négy felesége közül a második.
- (290) **Neidl**, Johann Joseph (1776–1832): Grazban született, Magyarországon is dolgozó rézmetsző. Kazinczy több kiadványában is megtalálhatóak metszetei. Virág Benedek pontozómodorú rézmetszetét Kazinczy megrendelésére készítette el 1803-ban Stunder festménye és Kíninger rajza után. Wagner József bécsi festő nyomán metszette báró Wesselényi Miklós (I.) arcképét, ez illusztrálja *Kazinczy Ferencz' Munkái* 6. kötetét (Pest, 1815).
- (290) **Füger**, Friedrich Heinrich (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója. (→ 8. jegyzetmező)
- (290) **Salzgries**: bécsi utca. Kíninger laccíme: „Kíninger Ur, Sculptor és Zeichner in Tusch, lakik Salzgries, n-o 193. im 4-ten Stock.” (KazLev, 3/789, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.)
- (290) **Miller-Dehm**, gróf: bécsi galériatulajdonos.
- (290) **Kunstgalleria** (ném.): galléria, műterem.
- (290) **Bonaparte**: Napóleon (1769–1821), francia hadvezér, 1799. dec. 13-ától első konzulként vezette Franciaországot.
- (290) **Vaticanus Apollo**: Vatikánban őrzött szobor, amely Apollót győzedelmes hadi istenként ábrázolja.
- (290) **pedestal** (fr.): talpazat.
- (290) **statua** (lat.): szobor.
- (290) **crypto-francus** (gör.–lat.): rejtett franciabarát.
- (290) **Balbus**, Lucius Cornelius: hispániai születésű római konzul (i. e. 40), Caesar bizalmasa.
- (290) **equestris statua** (lat.): lovas szobor.
- (290) **Lacy (Lascy)**, Franz Moritz (1725–1801): osztrák tábornagy (*ném.: feldmarschal*), II. József bizalmasa, hadügyminiszter.
- (290), (297) **Canova**, Antonio (1757–1822): olasz klasszicista szobrász. Az említett Ámor és Psyche-kompozíciók: *Amor és Psyche* (1783–1793, márvány, Párizs, Louvre), *Álló Amor és Psyche* (1796–1800, márvány, Párizs, Louvre); mindkét alkotásnak több változata és metszete is létezik. *Psyche*: a görög mitológiában a lélek megszemélyesítője, a szerelem istenének, Eróznak (*Ámornak*) a kedvese; ifjú lány vagy pillangó alakjában is ábrázolták. (Kazinczy első lányát, Iphigénie-t gyászoló verse, az *Égy gyermek' sírkövére* c. epigramma Ámor és Psyché motívumát szövegezte meg.)
- (290) **group** (ol.–fr.): szoborcsoport.
- (290) **Medicisi Venus**: Medici Venus; Praxitelész másolatban fennmaradt szobrát a római Villa Mediciben őrizték (ma: a firenzei Uffiziben).
- (290) **personnázs** (fr.): személy, egyén.
- (290) **Czetter Sámuel** (Zetter) (1765–1819): orosházi születésű bécsi rézmetsző. 1809-től Oroszországban, Sándor cár udvarában dolgozott, ahol őrnagyi rangot szerzett. Az említett Somsics-arc képet Lampi 1785-ben festette, Czetter 1803-ban metszette rézbe. Elkészítette Báróczi (1802) és Viczay József (Wagner után, 1803) arcképét is. Czetter egy 1791-es levélhez mellékelve küldte el a Viczay Józsefet ábrázoló rézmetszetet. (PATAKY 1951, 53; KazLev, 2/391, Czetter Sámuel – Kazinczynak, é. n.; uott, 5/1130, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. jún. 29.)
- (290) **Viczay József** (1746–1810): kassai orvos, sebész, Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (290) **Wagner**, Julius Franz (18–19. sz.): Pesten, Felvidéken és Erdélyben is dolgozó osztrák festő.
- (290) **Lampi**, Christian Johann (1751–1830): festő, a bécsi akadémia tanára (1786-tól), az osztrák és orosz arisztokrácia kedvelt festője.
- (290) **miért adta azt ügyetlen embernek**: a művész minősítésével nem ért egyet Pataky Dénes, szerinte „a legjobb magyar rézmetsző” volt Czetter. (PATAKY 1951, 53.)

- (290) [1803. jún. 2. (?)] *Engel* János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814): szepességi szász történetíró. Pozsonyban, majd Göttingenben tanult, itt Schlözer tanítványa volt. 1791-től Bécsben az erdélyi udvari kancellária tisztviselője. Engel János Jakab testvére. Nemeslevelet 1792-ben nyert. (Arcképét Czetter Sámuel metszette rézbe 1805-ben.)
- (290) *Währing*: egykor Bécs külvárosa, majd egyik kerülete.
- (290) *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U). Kazinczy 1800-ban akkor járt itt, amikor a munkácsi várbörtönbe vitték.
- (290) *Szirmay Mihály*: (nem találtunk további adatokat.)
- (290) *Lavater*, Johann Kaspar (1741–1801): svájci író, lelkész, a Sturm und Drang jelentős alakja. A fiziognómia elméletének kidolgozójaként az arcvonásból és a fejformából következtetett az egyén jellemére.
- (291) *Mechetti*: (a bécsi műkereskedőről nem találtunk további adatokat.)
- (291) *Vernet*, Claude-Joseph (1714–1789): népszerű francia tájképfestő. Említett festményei: *Mer calme* ('Szélsend'), *Tempête* ('Vész'), *Les Baigneuses* ('Fürdőzők'); az ezekről Balechou és Schlicht által készített rézmetszetekből vásárolt Kazinczy. Később Kisfaludy Károlyhoz is eljuttatta a Vernet műveiről készült munkákat: „Kisfaludy Károlynál van egy nem új rezem: Calme Vernetből, és egy más Aquarellben, tengeri vész, és a Kisfaludy által ez után elkezdett 's csak félig kész olajfestésem.” (KazLev, 21/5249, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], 1830. dec. 3.) Eszerint az említett „VÉSZ” Vernet *Viharos tó hajótöröttekkel* c. képe, amelyről Kisfaludy Károly ismert olajfestményét festette: *Tengeri vihar két hajóval* (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 146–147, 58. tábla).
- (291) *Mais que voulez vous avec votre Vernet?* (fr.): 'De mit akar ön a Vernet-jével?'
- (291) *aquatinta* (olasz): a rézmetszésnek tusrajz látszatát keltő foltmarásos eljárás használó változata.
- (291) *Schlicht*: (a rézmetszőről további adatokat nem találtunk.)
- (291) *Artaria*, Francesco (1744–1808) és/vagy Carlo (1747–1808): a híres bécsi térképész, képrekeskedő, zenemű- és könyvkiadó cég alapítói (1765).
- (291) *louis d'or* (fr.): Lajos-arany, francia aranypénz.
- (291) *Balechou*, Jean Joseph (1715–1764): francia rézmetsző és festő.
- (291) *Bartolozzi*, Francesco (1727–1815): Velencében és Londonban dolgozó olasz rézmetsző. Több mint 2000 pontozó technikájú metszetet készített.
- (291) *a' mostani Prussz. Király' feleségének (a' Sprévai szép Amazonnak)*: a festmény Lujza Augustza Vilma Amália (1776–1810) porosz királynét ábrázolja, aki III. Frigyes Vilmos (1770–1840; uralkodott: 1797–1840) porosz király felesége volt.
- (291) *Tischbein*, Johann Friedrich August (1750–1812): német portréfestő, a lipcsei művészeti akadémia igazgatója.
- (291) *Schiavonetti* (1765–1810): olasz rézmetsző.
- (291) *Washington*, George (1732–1799): amerikai politikus, hadvezér, az amerikai függetlenségi háború vezéralakja.
- (291) *Nutter*, William (1754–1802): londoni rézmetsző. Az említett, kézzel színezett (*ol.: colorirozott*) rézmetszet: *George Washington, late president of the United States of America* (nyomatva: London, 1798; Stuart festménye után).
- (291) *Stuart*, Gilbert Charles (1755–1828): amerikai festő, portréfestő. George Washingtonról többtucatnyi portrét készített.
- (291) *Industrie Comptoir* (fr.–ném.): Kunst und Industrie Comptoir; bécsi műkereskedő intézet.
- (291) *18 fvettem-meg [...] ha nem vehetném e meg olcsóbban*: az itt említett rézmetszetek valóban drágának számítottak a korban: „A rézmetszetek ára, mint az újságok hirdetéseiből kitűnik, olcsó volt. Pár krajcárért lehetett már rézmetszetet kapni. Egy rézmetszet átlagos ára 1–2 forint között volt. Összehasonlításképpen: 1808-ban egy mérő búza 6 forint, rozs 4 forint [...]” (PATAKY 1951, 39, lábjegyzet.)
- (291) *Raffael* (Raffaello) Santi (1483–1520): itáliai reneszánsz festő és építész.
- (291) *Stöckl*: (a bécsi képrekeskedőről és galériatulajdonosról további adatokat nem találtunk.)

- (177), (289), (291), (298), (672) [1803. jún. 2., 3., 14.] **Kininger**, Vincenz Georg (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző. Készített tusrajzot (*ném.*: *tusch*) Kazinczyról (1803; John 1804-ben erről készített rézmetszetet), Batsányiról és Virág Benedekről is.
- (291) **en crayon** (fr.): krétarajzban.
- (291), (295) [1803. jún. 2., 11.] **Collin**, Heinrich Josef von (1771–1811): osztrák drámaíró, költő. Említett tragédiái: *Regulus* (1801); *Coriolan* (1802).
- (291) **Lange** (Lang), Joseph (1751–1831): bécsi színész.
- (291) **Klingmann**, Friedrich Johann Philipp (1762–1824): német színész, 1791–1816 között Bécsben játszott.
- (291) **Brockmann**, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.
- (291) [1803. jún. 4.] **porcelánfabrik** (ném.): porcelángyár.
- (291) **Kobenzlhof**: kastély és park Bécs mellett.
- (292) **liriodendron tulipifera** (lat.): tulipánfa.
- (292) **cytissus laburnum** (lat.): aranyeső.
- (292) **Thomas Lange** (Lang) (?–1812): bécsi rézmetsző (*fr.*: *gravör*).
- (292) **Gebhard Ehle**: bécsi rézmetsző. „Ezzel 1786 és 1791 között igen sokat dolgoztattam. Jobban dolgozott mint a’ híres Thomas Lange. De ennek oka talán az volt, hogy Thomas Lange legéneivel metszette pecsétnyomóimat, nem maga. Az a’ nagy pecsétém, melyet Ehle részre metszett, maga maradt-meg birtokomban. Azt én hivatalbeli levelekhez és ostyára metsztettem. –” (Kazinczy autográf feljegyzése, MTA KK K 638/II, 5b.)
- (292) **1786–1791ig**: az iskolafelügyelői évek.
- (177), (292), (295), (671) [1803. jún. 5.?, 10., 12.] **Báróczi** Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. Alapításától, 1760-tól tagja a bécsi nemesi magyar testőrségnek, 1806-ban ezredesként vonult nyugalomba. (→ 71. jegyzetmező)
- (292) **1794 Decemb. 14d. olta 1801nek 28d. Júniusáig**: a fogságban.
- (292) **processio** (lat.): katolikus körmenet.
- (177), (292), (672) [1803. jún. 5.?, 11.] **Schönbrunn / Szépkút**: bécsi barokk kastély és ennek parkja.
- (292) [1803. jún. 5.] **Hatvani István, II.** (?–1816): író, fordító, nagyváradi iskolaigazgató (1807), Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. Református vallásról 1807-ben tért át Nagyváradon római katolikusra. Hatvani István (I.) debreceni professzor fia.
- (292) **oratórium** (lat.): vallásos tárgyú, ének- és zenekarra írt drámai mű.
- (292) **Szent István** [templom]: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el. Itt tért át reformátusról katolikus hitre Kazinczy anyai *nagyapja*, Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786). (→ 2. jegyzetmező)
- (292) **Száraz** György: királyi személynök (1724–1730), az udvari kancellária tanácsosa, 1731-től báró.
- (292), (301) **reflexio** (lat.): megjegyzés, észrevétel.
- (292) **Singer utca**: Singerstrasse; Bécs egyik belvárosi utcája.
- (292) **Stock am Eisen**: bécsi belvárosi tér (ma a Stephansplatz része).
- (292) **Graben**: utca Bécs belvárosában.
- (292) **Venus vulgívaga papnéja**: utcalány, prostituált.
- (292) **Augustinianusok temploma**: Augustiner Kirche; 1327-ben alapított bécsi Ágoston-rendi templom.
- (292) **suburra** (ol.): prostituáltak utcája (egy kéjhölgyek által lakott ókori római utca nevéből).
- (293) **Mehlguben**: Mehlgube; bál- és koncertteremmel is rendelkező bécsi szálloda a Neuer Markton a Fehér Hattyú fogadó mellett (1697-ben épült, 1798-ban felújították).
- (293) **Kapuczinusok** [temploma]: Kapuzinergruft; Bécs belvárosában lévő kapucinus templom.
- (293) **Szent Péter Templom**: Peterskirche; a római Szent Péter-bazilika mintájára épült bécsi belvárosi római katolikus templom a Graben közelében.
- (293) **Boroméi Károly** [templom]: Karlskirche; a Borromei Szent Károlyról (Carolus Boromeus) elnevezett római katolikus barokk templom Bécsben (elkészült: 1737-ben).
- (293) **Práter**: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.

- (293) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József ajándékozott a városnak.
- (293) *Panoráma*: bécsi csarnok, ahol a korban divatos térhatású képeket mutattak be.
- (293) [1803. jún. 6.] *kapuczán* (ném.): kötőfék.
- (293) *Hartl*: (a bécsi könyvkötőről további adatokat nem találtunk.)
- (293) *Marmontel*, Jean François (1723–1799): francia költő, író. Említett műve Kazinczy fordításában: *A' kétség, vagy a' magával békétlenkedő szerelem*. (→ 71. jegyzetmező)
- (293) *Tancred*: a Goethe-műként említett *Tancred* valójában Voltaire drámájának fordítása (Kazinczy bizonyára ismerte Péczeli fordításában is: *Mérop és Tancred*, Komárom, 1789).
- (293) *Herder*, Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (293) *Göthe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző. (→ 53. jegyzetmező)
- (293) *botanicus kert*: a schönbrunni park botanikus kertje.
- (177), (294), (672) [1803. jún. 8.] *Grossschmied/Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Bécsben tanult, az 1810-es években Tarcál környékén működött. Újradolgozta Kazinczy feleségének portréját. A Grossschmidt család három tagja is dolgozott a máramarosi sókamárán: Grossschmidt János ülnök (1810), ifj. János levéltári lajstromozó és Ferenc sőtiszt volt.
- (177), (294), (672) *Belvedere*: császári képtár Bécsben, amelyet Mária Terézia nyitott meg a nagyközönség számára (eredetileg Savoyai Jenő palotája volt).
- (672) *Therézia*: Mária Terézia.
- (177), (294), (672) *Róza* (Rosa), Josef (1726–1805): bécsi tájképfestő, rézmetsző, a császári képtár igazgatója (1772-től). (→ 18. jegyzetmező)
- (294), (672) *Carlo Dolce* (Dolci) (1616–1686): olasz barokk Madonna- és portréfestő. A bécsi Belvedere-ben őrzött Madonna-képét Kazinczy 1803-ban lemásoltatta, 1813-ban epigrammát írt rá: *Madonna. Carlo Dolcétól*.
- (294) *1791. Maj–Aug.*: → 55. jegyzetmező.
- (294) *Naturalienkabinet*: Hof-Naturalienkabinette; a bécsi császári természettudományi gyűjtemény. 1748-ban alapította I. (Lotaringiai) Ferenc, 1765-ben megnyitották a nyilvánosság előtt, 1776-ban Mária Terézia Born Ignácot bízta meg a rendezésével, aki nemzetközi jelentőségű ásványtani gyűjteményt hozott létre.
- (294) *Zeughaus*: a bécsi Fegyvertár.
- (294) [1803. jún. 9.] *úrnappja*: az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök), amikor körmenetet (*lat.: processio*) tartanak.
- (294) *solennitás* (*lat.*): ünnepély, ünnepélyesség.
- (294) *überrock* (ném.): felöltő.
- (294) *invalidus* (*lat.*): hadirokkant katona.
- (294) *Herr Kamerad, in welchem Regiment haben Sie gedient?* (ném.): 'Bajtárs uram, melyik ezredben szolgált?'
- (294) *Ich? ich in meinem eigenem.* (ném.): 'Én? a sajátomban.'
- (294) *propriarius* (*lat.*): tulajdonos.
- (294) *Bürgerspital*: a bécsi polgári kórház.
- (294) *Lobkovicz*: cseh eredetű hercegi család.
- (294) *Zichy Károly*, gróf (1753–1826): országbíró (1788–1795). (→ 29. jegyzetmező)
- (294) *pontifical* (*lat.*): főpapi misét mutat be.
- (294) *az Udvar Herczegei, testvérei a' Császárnak*: I. Ferenc fiútestvérei: III. Ferdinánd (1769–1824) Toscana uralkodója, Sándor Lipót (1772–1795) nádor, József (1776–1847) nádor, János, Rainer, Lajos, Rudolf és *Károly* Lajos (1771–1847) hadvezér, az udvari haditanács elnöke (1801-től), aki 1809 tavaszán a franciák ellen több csatát is veszített, de Bécs eleste után, májusban, elsőként tudta legyőzni Napóleon.
- (294) *epilepticus* (gör.): epilepsziás.
- (294) *feldmarschall* (ném.): tábornagy.
- (295) *theatrum*: bizonyára a bécsi Hof- und Nationaltheater (Burgtheater). (→ 40. jegyzetmező)
- (295) [1803. jún. 10.] *eggy Dr. Chirurgiae*: (a sebészorvosról további adatokat nem találtunk.)

- (295) **Ocsovszky Pál**: könyvtáros és házinevelő Teleki Sámuelnél, az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja (1803 k.)
- (295) **Teleki Sámuel**, gróf (1739–1822): erdélyi kancellár, Bihar vármegyei főispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmező)
- (295) **Währing**: (a bécsi katonatorvosról további adatokat nem találtunk.)
- (295) **Josephina Militarista Academia**: II. Józsefről elnevezett bécsi katonai főiskola.
- (295) **Boss**: (a schönbrunni botanikusról további adatokat nem találtunk.)
- (295) **Hörde**: a 46. gyalogezred zászlótartója, a Kazinczyt Kufsteinből Munkácsra kísérő tisztek egyike. (→ 61. jegyzetmező)
- (295) **Neubaus**: osztrák település Salzburg mellett, nevezetessége a Lodron család parkja.
- (295) **Neustadt Milit[arista] Iskola**: Wiener Neustadt (Bécsújhely, A) 12. sz-i kastélya 1752 óta katonai főiskolaként szolgált.
- (295) [1803. jún. 11.] **Schiller**, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró. Említett műve: *Don Carlos* (1787/88; e művét Kazinczy részben lefordította).
- (295) **Sándorffy József** (1767–1824): Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től), költő. (→ 73. jegyzetmező)
- (295) **Jahn**: (a bécsi vendéglősről további adatokat nem találtunk.)
- (295), (675) **Bujanovics Károly** (?–1810?): kancelláriai ágens (1770-től). Bujanovics Cornélius és Eduárd apja. Kazinczyt a fogság alatt pénzért – 500 Ft-ról tudunk – segítette az udvarnál (KazLev, 7/1601, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 30.).
- (675) **Izdenczy József**, báró (1733–1811): az államtanács első magyar tagja (1785-től). (→ 62. jegyzetmező)
- (295) **sollicitator** (lat.): ügyész.
- (295) **Amice, quare venisti?** (lat.): 'Barátom, miért jöttél?'
- (295) **familiaritás** (lat.): családiasság, bizalmas viszony.
- (295), (675) **Cito venisti!** (lat.) / **Hamar van, mondá; megírta hogy megírja mikor kell**: 'Korán jöttél!' Kazinczy a kegyelmet megköszönő látogatás halogatásáról: „Mindjárt azután, hogy Felsőes Urunk kegyelme engemet visszaadott az életnek etc. etc. írtam Bujanovics Udvari Agnes Urnak, hogy Bécsbe szándékozom etc. Halasztatta az utat etc. etc. Ebből azt húztam-ki, hogy a' Fels. Udvar azt akarja, hogy légyek csendességben. Tehát hallgattam, 's nem csak Bécsbe nem utaztam, de azok között sem írtam senkinek Grünwaldon kívül, a' kik háládatosságomat etc. érdemlették.” (Kazinczy kiegészítése a következő levélhez: KazLev, 2/550, Kazinczy – Mailáth Györgynek, Regmec, 1802. dec. 8.)
- (295) **Nilhil facit. [...] Cras prandebunt apud me Il[ustrissimus] D[ominus] Referendarius Németh, qui sub vestro infortunio Causar[um] Reg[iarum] Director fuerat; Ill[ustrissimus] D[ominus] Ignatius Almásy...** (lat.): 'Nem tesz semmit. Megírhattam volna neked, mikor lett volna itt az ideje. Közben semmit nem intézett. Holnap nálam reggelizik méltóságos Németh tanácsos úr, aki a te szerencsétlenségében királyi jogügyi igazgató volt, méltóságos Almási Ignác úr...'
- (295) **Németh János** (Nyéki) (?–1807): ügyész, királyi jogügyi igazgató (lat.: *causar[um] reg[iarum] director*) (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója.
- (295) **Ignatius Almásy**: gróf Almásy Ignác (1751–1840), jászkun kapitány (1773-tól), királyi táblai ülnök (1785), Bars (1795–1812) és Temes (1812–1829) vármegyéek főispánja, alkancellár (1821–1826, nyugalmazták). 1815-től gróf.
- (296) **sciscitabor, an possis te iam coram Imperante[m] præsantare...** (lat.): 'meg fogom tudakolni, vajon tiszteletet teheted-e már a császár előtt. Hol van szállásod? – Mindenesetre jól tennéd, ha holnapután megtisztelnél látogatással; akkor megmondanám, mit tanácsolnak neked holnap a vendégeim.'
- (296) **Non nosti hominem...** (lat.): 'Nem ismered ezt az embert, Filangieri. – Nemde a rokonod, tekintetes uram? a kiváló képzettségű író? – Tehát ismered őt?'
- (296) **Filangieri**, Gaetano (1752–1788): olasz jogtudós. Munkáit 1799-ben betiltották a Habsburg Birodalomban, és ekkor a fogságban lévő Kazinczytól is elkobozták a műveit (l. *Fogságom naplója*).

- (296) *Bujanovics Cornélius* (1770–1844): Kazinczy rabtársa. Bujanovics Károly fia. Felesége: *Ployer Barbara*, gróf Csáky Istvánné szolgáloja.
- (296) [1803. jún. 12.] *Másnap vissza adta visitemet, 's mivel nem lelt, Inasomtól tintát 's papirosat kért, 's nevét asztalomon bagyá:* mint Kazinczy az egyik Bujánovichhoz írt levelére utólag feljegyezte, az ágens talán nem véletlenül akkor látogatta meg Kazinczyt, amikor nem volt a szállásán: „Meglátogata csakugyan a' fogadóban a' hattyúnál, a' Carinthiai utczában, 's papirosaimra jegyzé-fel, hogy ott volt. De a' papirosokban nem találá semmi titkot.” (KazLev, 2/488, Kazinczy – Bujanovics Károlynak, Érsemlyén, 1801. júl. 19.)
- (296) *Márton József* (1771–1840): tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1831). 1801-től magántanárként, 1806-tól egyetemi tanárként magyar nyelvet és irodalmat oktatott Bécsben. (→ 62. jegyzetmező)
- (296) *entrevü* (fr.): találka, megbeszélés.
- (296), (672) *quantum est hominum elegantiorum* (lat.): 'ahány művelt ember csak van' (Plautus, *Captivi*, 836).
- (296) *convert* (lat.): teríték.
- (296), (705) *Ziegler; Fuchs*: (a bécsi művészekről nem találtunk további adatokat.)
- (705) *Rembrandt*, Hermensz van Rijn (1606–1669): holland festő. Említett műve (véltetően) a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött 1658 körüli önarcképe.
- (296) *Junger Herr, mondám, Amoren zieren andere Waffen*. (ném.): 'Fiatlúr, mondám, az Ámorok másfajta fegyvert viselnek.'
- (296) *Rbénus* (lat.): Rajna.
- (296) *Ménes* (Arad vm.): ma Miniş (R). Híres bortermelő település az aradi Hegyalja tövében.
- (297) *Fuge suspicari cujus octavum trepidavit aetas Claudere lustrum!* (lat.): 'Ne gyanúsítsd azt, aki a negyvenedik évét túllépte!' (Horatius, *Carminum*, II, 4, 22–24.)
- (297) *menagerie* (fr.–ném.): állatkert.
- (297) *Rbédey Lajosné*: Kácsándy Terézia (1764–1804), Kácsándy László lánya, Zsuzsanna nővére, Kazinczy barátnéja.
- (297) *Nápolyi Király*: I. Ferdinánd (Bourbon) (1751–1825), szicíliai (1759–1816) és nápolyi (1759–1806 és 1815–1816), majd nápolyi-szicíliai (1816–1825) király.
- (297) *Teleki*: bizonyára gróf Teleki József (I.) (1738–1796), író, költő, református főgondnok, koronaőr. (→ 12. jegyzetmező)
- (297) *Pásztory Sándor* (1749–1798): jogász, kancelláriai titkár, királyi tanácsos, fiúmei kormányzó (1791-től). (→ 38. jegyzetmező)
- (297) *Mátyás [...] János fija*: I. Mátyás (1443–1490) magyar király fia, Corvin János (1473–1504) házasságon kívül született.
- (297) *József*: II. József.
- (297) *courier* (fr.): kurír, futár.
- (297) *M. Th.*: Mária Terézia.
- (297) *Holics* (Nyitra vm.): ma Holíč (SZK); egykor a Czobor grófok birtoka volt, majd 1736-ban Mária Terézia férje, I. (Lotaringiai) Ferenc császár megvette, így a Habsburgok birtokába került. A császár a holicsi várat kastéllá alakította át.
- (297) [1803. jún. 13.] *Bérczy János* (eredetileg: Stand, 1804-től Bérczy): Nógrád vármegye tisztiorvosa, a jénai mineralógiai társaságnak tagja (1820 k.)
- (297) *Szolnok-Abony* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Abony.
- (297) *Császár József*: a Magyar Hírmondó egyik szerkesztője (1802–1803), a debreceni kollégium tanára (1804).
- (297) *M[agyar] Hírmondó*: Görög Demeter és Kerekes Sámuel Hadi és Más Nevezetes Történetek c. hetente kétszer megjelenő bécsi lapja, amely 1789 júliusában (a török háború idején) indult, 1792-től – Rát Mátyás korábbi lapjának címét átvéve – Magyar Hírmondó címen jelent meg. E lapot 1800-tól Sándorfy József, 1801-től Márton József, 1802-től Császár József adta ki. 1803-ban megszűnt.
- (297) *Görög Demeter* (1760–1833): bécsi magyar irodalomszervező, lapszerkesztő, mecénás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)

- (297) **Beregszászi (Nagy) Pál** (1750–1828): nyelvtudós, sárospataki tanár. 1803 után egy ideig Kazinczy unokaöccsének, Istvánnak a fia mellett nevelősködött.
- (297) **Junker Keresztély** (1757–1841): pozsonyi térkép- és betűmetsző, 1789–1820 között Bécsben működött. John sógora.
- (297) **Musarion mellé Agricola által rajzolt Vignéteket John által metszve**: Christoph Martin Wieland (1733–1813) német költő, író említett műve: *Musarion oder die Philosophie der Grazien* ('Musarion avagy a gráciák filozófiája'; 1768, Geysér rézmetszeteivel Oeser után; a műhöz Agricola után **John** is készített metszeteket [fr.: *vignét*]). **Agricola** talán: Karl Joseph Aloys Agricola (1779–1852), miniatúrafestő, rézmetsző. (Wieland: → 18. jegyzetmező.)
- (298) **Sok János**: a bécsi kancellárián volt evangélikus vallási ügyvivő (1791–1833).
- (298) **decoratio** (lat.): rendjel.
- (298) **Colloredo**, Franz de Paula, gróf (1736–1806): osztrák politikus, I. Ferenc egykori nevelője, 1792-től titkos kabinetminisztere, 1801–1805 között a birodalom külpolitikájának irányítója Ludwig Cobenzl gróffal.
- (298) **Saxoniai elector** (lat.): Szászországi választófejedelem.
- (298) **Dombrowszki** (Dabrowski), Jan Henryk (1755–1818): lengyel tábornok. 1792-től az oroszok ellen harcolt a Kosciusko-felkelésben, ennek bukása után 1798–1801-ben Itáliában hadakozott a francia forradalom lengyel légiója élén. 1806-ban felkelést szervezett a porosz és orosz megszállás alatti lengyel területeken. 1813-ig Napóleon összes háborújában részt vett.
- (298) [1803. jún. 14.] **Ob das Bild gleicht oder nicht...** (ném.): 'Azt, hogy a kép hasonlít-e vagy sem, mások ítélik meg; azt azonban, hogy nagyon szép kép, mint festő, mondhatom önnek.'
- (298) **alagyan (im Grund)** (ném.): háttérben.
- (298) **traiteur** (fr.): vendéglős.
- (298) **pép (Koch)** (ném.): talán rizskók (édes pépes étel).
- (298) **sulph[ur]** (lat.): kén.
- (298) **Szívoképző Regék**: Marmontel *Contes moraux* c. műve Kazinczy fordításában *Szívoképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (298) **singularis; plurális** (lat.): egyes szám; többes szám.
- (299) **Ad Hungaros. Ad Arma, Cives, nobile fortium sanguen virorum** (lat.): 'A Magyarokhoz. Fegyverbe, polgárok, bajnok atyák nemes vérei' (1796). Kazinczy Kis Jánosnak írt levelében így vádolja Batsányit: „Báróczitól tudom, hogy Somsich neki, midőn, kiszabadulván, Bécsbe vette magát, szállást, asztalt, pénzt adott, de nem sok idő múlva marha embernek szidogatta mind szembe, mind úton 's útfélen. [...] Somsics egy deák ódát írt: *Ad Arma, Cives, nobile fortium sanguen virorum*, etc. 's Bacsányi elég szemtelenséggel bírt ezt az ódát úgy mutatni-be, mint maga munkáját, melyre Somsics, a' ki neki még akkor barátja volt, könnyen reá állott, hogy Bacsányi szerencséséjé tehesse. Tette is, mert Bibliothecarius Johann v. Müller, a' nagy Historicus, az ódát nem győzte csudálni, megküldötte Wielandnak, 's Bacsányinak holnaponként tizenöt ft ajándékpénzt rendelt. [...] Ha a' deák ódát Somsics írta, ezt talán Gabriéla sugallotta a' barátjának. Erre czéloz az itt következő két Epigramma [...]” (KazLev, 5/1144, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1807. júl. 19.) Kazinczy említett két epigrammájához (*Bacsányi János I–II.*) Gergye László a következő jegyzetet fűzte: „Kazinczy plágiumvádjaira nem talált per-döntő bizonyítékot az irodalomtörténet. Baumberg Gabriella a kortársak vélekedése szerint átlagon felüli szépség volt, a vers rá vonatkozó ironikus célzásai így inkább Kazinczy rosszmájúságának tulajdoníthatók.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 137, 373.) Batsányi vagy Somsics alkalmi ódájának keletkezéséről és fogadtatásáról: „A Napóleon észak-itáliai előretörése miatt 1796 novemberében összehívott pozsonyi országgyűlés alkalmából, az országgyűlés hangulatának befolyásolásra – Michael Denis és Johann Melchior Edler von Birckenstock mellett – Batsányi latin nyelvű ódát intézett a magyar rendekhez (*Ode ad Hungaros*), mely a következő évben németül is megjelent. A három verset Karl August Böttiger névtelen cikkben ismertette Wieland folyóiratában, a Der neue Teutsche Merkur 1797. évi első kötetében. Böttiger az ismertetésben ódája alapján nem kis túlzással új Baldeként üdvözölte Batsányit [...] Batsányi Wielandot vélte

- az ismertetés szerzőjének, melyre 1797. január 10-én barátjához, Johann von Müllerhez, a Bécsben tartózkodó svájci történetíróhoz intézett levelében fenntartásait hangoztatva [...] reflektált [...] Böttiger írása eljutott Herderhez, aki levélben kifogásolta a túlzó dicsőretet. Elsősorban épp azzal nem értett egyet, hogy Böttiger Balde mellé állította Batsányit. Herder levelét Böttiger továbbította Müllerhez [...] Magát az ódát „Batsányi valószínűleg baráti ösztönzésre, kufsteini fogságából való kiszabadulásának évében írta, saját kínos bécsi helyzetének enyhítése érdekében.” (TÜSKÉS–KNAPP 2004, 579–580.) A verset a kritikai kiadás is Batsányi-versként kezeli: BATSÁNYI 1953, 148–152, 500–505.
- (299) *Batsányi a' maga mindenek előtt ismeretes peczkessége 's paraszt döllyfe szerént*: a bécsi udvar 1810-ben a francia seregek visszavonulása után körözést adott ki Batsányi ellen, aki segítést megfogalmazni Napóleon magyarokhoz intézett kiáltványát. Ebben a német körözöttől levélben olvasható Batsányi személyleírása is, amely szerint „Tekintete, mint egész magatartása, döllyfös.” (HÖGYE 1968, 457. Ugyanitt Kazinczy zempléni levéltárosként – tehát 1824 után – tett személyes[kedő] megjegyzései is olvashatók a körözésen.)
- (299) [1803. jún. 15.] *Fábrí István* (1751–1817): pozsonyi gimnáziumi tanár, történész, statisztikus.
- (299) *Wéber* Simon Péter (?–1833): pozsonyi nyomdász. 1783-ban Pozsonyban, 1789-ben Komáromban indított jól felszerelt nyomdát. Szabadkőműves.
- (299) [1803. jún. 17.] *Maros* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Nagymaros.
- (299) [1803. jún. 18.] *Szemere Ferenc* (?–1812): péceli birtokos, budai helytartósági ágens (1810 k). Felesége: Fáy Sára. Gyermekai: *Tomka Lászlóné* Szemere Zsuzsanna (1770–1809) és *Szemere Pál* (1785–1861) költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (299) *Theréz*: Radvánszky Teréz (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja, báró *Podmaniczky Lászlóné* Radvánszky Karolina testvére.
- (299) *Márijási (Máriássy) Boldizsár* (1759–1811): Kazinczy sárospataki diáktársa. Máriássy Zsigmond testvére. Felesége: *Losonczy Klára* (1771–1820), *Losonczy Károly* és Ragályi Judit lánya.
- (300) *heroica cura* (gör.–lat.): hősi kúra, férfias gyógymód.
- (300) *domine perillustris!* (lat.): 'tisztelt úr!' (megszólítás, titulus).
- (300) *malignitás* (lat.): rosszindulat.
- (300) *domine spectabilis!* (lat.): 'tekintetes úr!' (megszólítás, titulus).
- (300) *megscutikáz* (lat.): megkorbácsol.
- (118), (300) *Kreutzertheater / Kreutzer Theater; grajczáros teatrum*: Eugen Busch deszkaszínháza Pesten, ahol szórakoztató zenés darabokat, táncjátékokat adtak elő német nyelven (1794–1804).
- (118) *1803ban Bécsből...*: a dátum a kéziratban tollhiba: „1783ban.” Az emendálás indoklása: 1. Ráday Pál (II.) 1783-ban még csak 15 éves volt 2. a pest-budai „Kreutzertheater” 1794-ben nyílt meg 3. Kazinczy 1803-ban (is) volt Bécsben 4. *Az én naplóm* is 1803 júniusára teszi ezt a történetet.
- (118), (300) *Ráday Pál, II.*, gróf (1768–1827): színházszervező, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Gróf Ráday Gedeon (I.) unokája. (→ 45. jegyzetmező)
- (300) *Sturmann Márton* (1757–?): Gömör vármegyei aljegyző, főszołgabíró, tanácsos, bányaigazgató.
- (300) *Farkas*: (Szily József sógoráról további adatokat nem találtunk.)
- (300) *Szili* József (1746–1827): főispán, szeptemvir, alnádor. Első felesége: Farkas Teréz (?–1779). (→ 38. jegyzetmező)
- (300) *Lányiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (300) *Lovász*: talán gróf Lovász Zsigmond (?–1812), aki a napóleoni háborúk idején a nemesi fölkelés egyik Arad vármegyei vezére, kancelláriai tanácsos, békési (1791–1802), temesi (1801–1812) és torontáli (1808–1812) főispán volt.
- (300) *appetitus* (lat.): étvágy.
- (300) *Wollnhoffer, II.*: katona, testvére Rudnyák Antónia férje.
- (300) *tractál* (lat.): kínál, vendégel.
- (300) *regula* (lat.): rendszabály.
- (118), (300) *Szabó-Sárái Sámuel* (1743–1817): debreceni születésű pesti ügyvéd. A Martinovics-perben Kazinczy, Óz és a Laczkovics testvérek védőügyvédje volt. Szabadkőműves.

- (300) *öreg Ráday*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792), költő. (→ 12. jegyzetmező)
- (300) *R. hic fuit* (lat.): 'Ráday itt volt.'
- (300) *ólom* (rég.): ceruza.
- (300) *Vécsey József*, báró: főhadnagy. Vécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (300) *Haller Antal*, gróf (1751–1804).
- (300) *grosse paga-ja* (ol.): 'nagy bérlője.'
- (118), (301) *Cátó is a Flóra circusában / Flóra' Circusa*: Marcus Porcius *Cato* Censorius (az idősebb Cato) (i. e. 234–i. e. 149): római politikus, író, censor, a római erkölcsök védelmezője; vagy dédunokája, az ifjabb Cato: Marcus Porcius Cato Uticensis (i. e. 95–i. e. 46) puritán köztársasági politikus, sztoikus filozófus, író, szónok. *Flóra*: római tavaszistennő, a virágzás és az ifjúság istensége, a magot befogadó föld megszemélyesítője; Rómában erotikus ünnepségeket tartottak tiszteletére. (Vö. KazLev, 13/3070, Kazinczy – Helmezy Mihálynak, Széphalom, 1815. dec. 16.: → 56. jegyzetmező.)
- (118) *cynicus* (gör.): cinikus.
- (301) *Horányi Elek* (1736–1809): piarista szerzetes, bibliográfus, irodalomtörténész, tanár. Pesti hitoktató (1777-től), bölcséleti doktor és történelemtanár (1778-tól). A magyar írók életrajzait tartalmazó lexikona: *Memoria Hungarorum et provincialium scriptis editis notorum, quam excitat A. Horányi* (I–III. kötet; Bécs és Pozsony, 1775–77); a lexikon pótlásának I. kötete: *Nova Memoria Hungarorum...* (Pest, 1792).
- (301) *articulus* (lat.): szakasz, cikk.
- (301) *Kubinyi Gáspár* (?–1838), Liptó vármegyei alispán. Kubinyi András testvére. Felesége: báró Prónay Honorka (?–1819), báró *Prónay Simon* (1777–1825) testvére.
- (301) *Festetics János*, gróf: a korban két János is élt a családban. Festetics János (1763–1844), György öccse, és Festetics János (1781–1809), az előbbi unokaöccse. (A keszthelyi Georgikont, a kontinens első mezőgazdasági főiskoláját és tangazdaságát gróf Festetics György [1755–1819] alapította 1797-ben.)
- (301) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja, a Kisfaludy Társaság alelnöke. 1792-ben lett a pesti egyetem esztétika- és nyelvészettanára. (→ 87. jegyzetmező)
- (301) *Palatínus*: József (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847).
- (301) *Ich habe Ibren Aufsatz gelesen, und meine Anmerkungen darüber zu Papiere gebracht* (ném.): 'Elolvastam a tanulmányukat, s papírra vettem észrevételeimet.'
- (301) *Entzückt über das Glück...* (ném.): 'Föllelkesülve a szerencsétől, amelyben tanulmányom részesült, bátorkodom kérni ő királyi Fenségét, kegyeskedjék megengedni, hogy az eredetit megtarthassam, s kegyeskedjék arról készített másolattal megelégedni.'
- (301) *in folio* (lat., rég.): ívrétben.
- (301) *columnaliter* (lat.): hasábosan írva.
- (301) [1803. jún. 25.] *Miklós*: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (301) [1803. jún. 28.] *Spáb Gábor* (?–1812 előtt): katona, debreceni kereskedő.

69. jegyzetmező: 1803. Vay Miklós

63. Báró Vay Miklós és Ramsdon (109)

90. [Pályám emlékezete III.] (676–679)

- (109), (676) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. 1786–1788-ban tett nyugat-európai tanulmányútja során Angliában megismerkedett Ramsdennel, 1787-ben a Royal Society tagjává választották. A török háborúban tüzérkapitány volt, ekkor a jobb szeme megsérült és el kellett távolítani. Ezután alsószolcai birtokán gazdálkodott Angliából hozott korszerű mezőgazdasági eszközökkel. 1790-től országgyűlési követ, 1804-től a Tisza és a Körös-vidék folyószabályozási királyi biztosa. Apja: Vay Abrahám (I.). Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863): német nyelvű naplóíró (első férje Puky András volt). Testvére: Vay József (I.). Gyermekai: Vay Miklós (II.) és Lajos.
- (677) *Teleki Lajos*, gróf (?–1815): erdélyi kormányzékéi elnök (*lat.: statuum praesidens*), titkos tanácsos, kamarás.
- (677) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Gróf Teleki Lajos fia, Teleki Zsófia (Teleki Józsefné [II.]) és Caton testvére. Felesége: gróf *Szerencsy Francisca* (Fanni) (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.
- (677) *Radvánszky Terézia* (Cidli; Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Kazinczy kassai barátnéja.
- (677) *Midón mi két Teleki Józsefek...*: gróf *Teleki József (III.)* és testvérének, Zsófiának férje: gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817), főkormányzékéi tanácsos, gróf Teleki József (I.) és (*Királyfalvi Róth Johanna* (1741–1813) fia.
- (677) *Herschel*, Friedrich Wilhelm (1738–1822): német származású angol csillagász és optikus, az Uránusz felfedezője.
- (109), (677) *Ramsden* (tévesen: *Ramsdon*), Jesse (1735–1800): angol csillagász, feltaláló, tudományos műszerek készítője, a Royal Society tagja (1786).
- (109) *Instrumentenmacher* (ném.): mechanikus, műszerkészítő.
- (109) *mathem[aticai] Instr[umen]teket; instrum[en]tekről* (*lat., ném.*): matematikai eszközöket; eszközökről.
- (109) *fibra* (*lat.*): (izom)rost.
- (677) *indzsintér* (*ang.*): mérnök.
- (109), (677) *Götting*: Göttingen, német egyetemváros.
- (677) *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (677) *experimentum* (*lat.*): tudományos kísérlet.
- (677) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. (→ 25. jegyzetmező)
- (109), (677) *az Angl[us] Királynak két [...] fiai / két Királyfi*: III. György (1738–1820) brit uralkodónak hét fia és hat lánya volt.
- (677) *solidus* (*lat.*): szilárd, kézzelfogható.
- (678) *Landsdow* (Lansdowne), William Petty (1737–1805): az észak-amerikai gyarmatokkal béketárgyalásokat kezdő angol politikus.
- (678) *Banks*, Sir Joseph (1743–1820): angol természettudós, utazó, a Royal Society elnöke.
- (678) *Fiume* (szabad város és kerülete): ma Rijeka (H).
- (678) *Cellarius*, Christoph (1638–1707): német filológus, pedagógus, tankönyvíró. Említett műve (véltetően): *Liber memorialis contractus vocabula, primitiva, nec non derivativa, cum compositis familiarioribus exhibens* (Győr, 1743).
- (678) *Leingrubeni Academia*: bécsi mérnökképző főiskola.
- (678) *Szilágyi Márton* (1748–1790): sárospataki tanár. Apja: *Szilágyi Sámuel (I.)* (1719–1785) debreceni tanár, református püspök. (→ 15. jegyzetmező)
- (679) *Leopoldnak Frankfurti koronázására*: II. Lipótot 1790. szept. 30-án koronázták német-római császárrá Frankfurtban. (→ 54. jegyzetmező)
- (679) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792).

- (679) *Cherbourg*: francia kikötőváros a La Manche csatorna partján.
- (679) *Languedok*: Languedoc, Franciaország déli tartománya.
- (679) 1796. a' *Szabolcsi Felkölteket vezérlé*: 1796-ban nem rendelt el nemesi fölkelést I. Ferenc, csak 1797 áprilisában hívta fegyverbe az inszurrekciót Bonaparte előrenyomulása miatt. (Kazinczy bizonytalanságára az évszám javítása is utal.)
- (679) *Atyja' testvére*: Vay Miklós (I.) apja Vay Ábrahám (I.), akinek két fiútestvéréről tudunk: *Vay László* ezredes (?–1782) és *Vay Mihály* (?–1783). Ők viszont hamarabb meghaltak, minthogy az említett választófejedelemséget létrehozták volna. A *Bádeni Nagybercegség* ugyanis a napóleoni háborúkban az 1801-es lunéville-i békével, ill. az 1803-as regensburgi megállapodással alakult meg.
- (679) *Ország' Nagyjai*: az országos főméltóságok: a nádor, az országbíró, a tárnokmester, a horvát bán és az udvari főtisztviselők (kisebb zászlósok): a főkamarás, főajtónálló, főudvarmester, főpohárnok, főlovászmester, valamint a testőrség főkapitánya.
- (679) *Vay Miklós, II.*, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója. Később főispán, egyházkerületi főgondnok, szeptemvir, koronaőr és helytartótanácsos lett. 1848 szeptemberében miniszterelnöknek javasolták, de visszavonult a közéletől. A szabadságharc bukása után először halálra, majd börtönre ítélték, 8 hónapot volt fogságban. 1860–1861-ben udvari kancellár, a kiegyezés után ismét koronaőr, majd a főrendiház elnöke, titkos tanácsos, a református konvent elnöke. Vay Miklós (I.) fia. Felesége: Gaymiller (Gaimüller) Katalin, Dercsényi Pálné Geymüller Henriett testvére, egy bécsi bankár lánya, fiuk: Miklós (III.) (1828–1886) és Heinrich János László (1830–?).
- (679) *Vay Lajos* (1803–1888): Borsod vármegye követe és főispánja (1848 és 1861). Vay Miklós (I.) fia.
- (679) *Heidelberg*: német egyetemváros, kulturális központ, a humanizmus és kálvinizmus egyik német közponja.
- (679) *Pestalozzi*, Johann Heinrich (1746–1827): svájci pedagógus, gyermekotthon-alapító.
- (679) *Szabó János* (Szilvási; Váradí) (1783–1864): nevelő, debreceni tisztviselő. Sárospataki tanulmányai után a Vay család nevelőjeként került 1807-ben a heidelbergi egyetemre, majd 1810-ben Pestalozzsihoz Yverdonba, ahonnan 1811-ben hazatért és folytatta Vay Miklós (I.) gyermekeinek nevelését. 1830-ban a debreceni salétromgyár felügyelője lett.
- (679) *Vay Ábrahám, I.* (?–1762): királyi tanácsos, szuperintendens. Testvérei: Vay László ezredes (?–1782) és Mihály (?–1783). Első felesége Gyulaffi Borbála, közös fiuk Vay István; második felesége gróf *Wass Anna*, közös fiuk: Miklós (I.), Dániel és József (I.).
- (679) *Vay István* (?–1800): tanácsos, a sárospataki kollégium főkurátora (1777–1788), a pécsi iskolai kerület főigazgatója (1788–1791). Vay Ábrahám (I.) fia, László apja.
- (679) *Vay Dániel*, báró (?–1798): királyi kamarás, országgyűlési választmányi tag. Vay Ábrahám (I.) fia. Első felesége báró *Korda Anna*, második felesége gróf *Wartensleben Eszter*, aki gróf *Wartensleben Wilhelm (Vilmos)* (1734–1798) tábornagyról és gróf *Teleki Klára* (1750–1798) lánya, Teleki László (I.) unokája. (→ 26. jegyzetmező)
- (109), (679) *Vay József, I.* (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. Vay Ábrahám (I.) fia. Vay Miklós (I.) testvére, Vay József (II.) apja. (→ 15. jegyzetmező)
- (109) *Vay József, II.*: Vay József (I.) fia. Lánya: Vay Kata (Zeyk Dánielné).

70. jegyzetmező: 1803. júl.–dec.

67. [Mineralógiai diploma] (119–120)
 68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (122–124)
 73. rövid jegyzés után (177)
 78. Az én naplóm (301–311)
 89. [Pályám emlékezete II.] (546–547)
 90. [Pályám emlékezete III.] (675–676, 679–680)
 92. [Pályám emlékezete V.] (708)

1803. júl. 2. és 16. között Kazinczy a nagyváradai fürdőben gyógyította Tatán eltört karját. Nov. 19. és dec. 5. között Kazinczy beteg volt, néhány napig élet-halál között lebegett. (A betegség leírása, elnevezése azonos azzal, amiben az apja meghalt: → 13. jegyzetmező; és részben a saját 1789-es betegségét is így írta le: → 48. jegyzetmező.)

A Kazinczy család említett tagjai:

anyám; asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse, Bihar vármegye al- és főjegyzője (1784-től), másodalispánja (1803–1811, lemond), országgyűlési követe (1808), királyi tanácsos.

László: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga.

József; Jósi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége: 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839) („Józsefné”).

(→ 4.1. Családja/Bossányi és Kazinczy)

(122) *Nem tölt belé esztendő, 's egy újabb parancsolat érkezik a' Semlyéni postán, hogy fizessek ismét 496 f. 4 xrt, mert az előbbi calculus hibás volt:* 1803 nyarán kaptam meg Kazinczy az újabb felszólítást: „Mint újságot – szomorú újságot – írhatom, hogy minekutánna a' Fels. Kamarának 1068 fr. 50 ½ krt heted fél esztendeig és két hétig reám tett költségeiért lefizettem, most ismét veszem parancsolatját, hogy hibás lévén az a' calculus, a' melly szerint rajtam csak 1068 frt. 50 ½ krt kívánt, fizessek újra 496 f. és 4 krt. Arról kérdés sincs, hogy azt is meg fogom e fizetni? de – nehéz!” (KazLev, 3/614, Kazinczy – Kozma Gergelynek, Érsemlyén, 1803. szept. 1.) De – úgy tűnik – csak 1816-ban tudta megfizetni számára ismeretlen (?) erdélyi adományozók jóvoltából: „Ennyi szerencsétlenségeken felül jöve a' Fiscus, 's a' reám tett költségek fejébe, noha mindég magamét költöttem ott, 's minden liquidatio nélkül, azt parancsolja 1801. hogy fizessek 1068 ftot. Költsön vettem pénzt erre, 's az a' költsön vett pénz még máig is nyom, s íme ez idén [!] új parancsolat érkezik, hogy hibás volt az elsőbb parancsolat, pótolékül még fizessek 496 f. 4 xrt. Ezt Erdélyi útam előtt vettem. Ott, meg sem álmodván hogy érzékeny fülnek beszélleném, elmondám néhol. Midőn haza érek, nem sokára, 500 f. le vala téve Kassai Kereskedő Fried Sámuel Úrnál, hogy azt nekem egy ismeretlen barátom nevében adja által a' Fiscus kielégítésére. Dilizánszon jött a' pénz, 's Fried eltiltott, hogy ne tudassa velem kitől és honnan, 's Fried megállá a' parancsolatot. Én az ismeretlenhez egy megköszönő levelet írtam, mellyben emlékeztetém, hogy a' Krisztus megtiltotta ugyan a' felsegéltnek hogy el ne mondja mit veve és kitől vevé: de, hogy az ötet ismerje, azt megengedte.” (KazLev, 14/3329, Kazinczy – Gr. Deseffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.) (→ 66. jegyzetmező)

(122) *A' Revolutionális planumok eránt világos szókkal szóll a' tizezer exemplárban, 's az ujság-levelekben kinyomtatott sententia:* a szeptemvirátus ítéletét kinyomtatták és közzétették: *Sententiae tam inclutae tabulae regiae judicariae, quam excelsae tabulae sepetmviralis contra criminis laesae majestatis seu perduellionis reos latae* (Pest, 1795).

(122) *Galgóczi:* szatmári birtokos.

(122) *Ibrányi Farkas:* Szabolcs vármegyei alispán (1790–1795), országgyűlési követ (1796), a tiszántúli kerületi tábla bírja (1808).

(122) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.

- (123) *principium* (lat.): (alap)elv.
- (307), (546), (676) [1803. júl. előtt, szept. 20.] *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei főispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. (→ 22. jegyzetmező)
- (546) *Sándorffy József* (1767–1824): Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től), költő. (→ 73. jegyzetmező)
- (177), (301), (546), (676) [1803. júl. 2.] *Váradi ferdő / Püspök bányája*: Szent László-fürdőként is ismert Nagyvárad melletti melegvízű gyógyforrás és tó, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopescu [R]).
- (301) *Janka* (Bihar vm.): Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg (Diosig) része (R).
- (301) *Ilosvay László*: Szatmár vármegyei alispán. Sárosy Andrásné Ilosvay Krisztina apja. Felesége: *Bay Erzsébet*, Bay Ferenc testvére.
- (301) [1803. júl. 4.] *Szlávy György* (1764–1818): a Martinovics-perben elítélték, 1798 júniusában szabadult. (→ 59. jegyzetmező)
- (301) *Uza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (301) *Ritter*: (a nagyváradi festőről további adatokat nem találtunk.)
- (177), (301), (546), (676) [1803. júl. 9.] *Felix bányája*: Nagyvárad mellett két gyógyfürdő van, az előbbtől kb. 2 km-re lévő Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]) a jászóvári premonstrei rend birtokában volt.
- (301) [1803. júl. 11.] *cravát* (fr.–ném.): nyakkendő, gallér.
- (177), (301) [1803. júl. 12.] *Beothy Imre* (1744–1830): Bihar vármegyei aljegyző, ítélmester, szep-temvir, udvari tanácsos. Felesége: *(Felsőbüki) Nagy Teréz*.
- (301) [1803. júl. 15.] *Szent-Márton* (Bihar vm.): Váradszentmárton, ma Sânmartin (R); nevezetessége a régi premonstrei kolostor romja.
- (301), (306) *Szamniumi Menyegző*: Jean François *Marmontel* (1723–1799) francia költő, író, műve, amely a *Contes moraux*-ban jelent meg. Kazinczy fordításában *Szítóképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. (Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (177), (302), (676) [1803. júl. 19., 20.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Felesége: *Prónay Magdolna* (1767–1821), Prónay Pál és Éva (Kubinyi Andrásné) testvére. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (302), (675) *Pásztó*: Pásztó, a Kazinczy család is birtokos volt itt.
- (302) [1803. júl. 20.] *Kadarcs*: hortobágyi puszta, ér és csárda.
- (302) [1803. júl. 21.] *Füred*: Tiszafüred.
- (302) *Jósa Gábor* (Pankotai): (további adatokat nem találtunk.)
- (302) *Dormándbáza* (Heves vm.): Dormánd.
- (302) [1803. júl. 22.] *Rbéde* (Heves vm.): Nagyréde.
- (302) *Darvas Menybért*: Darvas Imre fia.
- (302) *Bágyon* (Nógrád vm.): Kisbágyon.
- (302) *Balogh Péter* (Ócsai) (1748–1818): főispán, szeptemvir. (→ 27. jegyzetmező)
- (302) [1803. júl. 23.] *Fráter Pál, I.* (1737–1810). Gyermekei: Fráter Pál (II.) és *Klára* (?–1831), akinek a férje *Plathy József*.
- (302) *Berzeviczy János*, báró (1760–?): hécei plébános.
- (302) *Nagy* vagy *Tóth Imre*: (további adatokat nem találtunk.)
- (302) *hypochondriacus* (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységben szenvedő.
- (302) *Rónya* (Nógrád vm.): Zagyvaróna, ma Salgótarján része.
- (302) *Apátfalva* (Borsod vm.): Bélapátfalva.
- (302), (305) *Prónay Pál*, báró (?–1833): királyi udvarnok. Testvérei: Magdolna (*Péchy Imrené* [II.]) (1767–1821); Éva (*Kubinyi Andrásné*). Felesége: *Osztrólczyk Zsófia* (?–1833).

- (302) [1803. júl. 26.] *Fráter Pálné [II.] Szmrcsányi Anna*: férje Fráter Pál [II.] (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos, Fráter Pál (I.) fia. Gyermekeik: Teréz (Botka Lajosné 1804-től), és Pál (III.) (Terézről nem tud a NAGYIVÁN).
- (302) *Agoston Ferenc*: (a hatvani ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (302) *dominium* (lat.): uradalom.
- (302) *Normális Professorságra készült*: → 33. jegyzetmező.
- (302) *Gyürky Pál*: főszolgabíró. Gyürky István fia. Felesége: *Bay Franciska* (?–1816), Bay Ferenc lánya.
- (302) *Bay Ferenc* (1746–1820): tanácsos, szeptemvir. Testvére: Bay Erzsébet (Ilosvay Lászlóné). Felesége: *Fáy Ilona*. Lányai: Judit (Bárczay Pálné), Franciska (Gyürky Pálné), Borbála (Páz-mándyné).
- (302) [1803. júl. 27.] *Almásy József, II.*, gróf (1773–1858): királyi táblai ülnök, szeptemvir, Heves vármegye alispánja, majd főispáni helytartója (1822–1826), Gömör vármegye főispánja (1825–1838). Almásy József (I.) fia, Almásy József (III.) apja. Első felesége *Kobanyecz Fruzsina* (KEMPELEN szerint: Kovanecz) (1781–1833), *Kobanyecz* miskolci kereskedő lánya.
- (302) *Sigmondfy*: (a Heves vármegyei ülnökről további adatokat nem találtunk.)
- (302) *Almásy József, I.*, gróf (1742–1788): tanácsos, Borsod vármegyei alispán (1782). Almásy Pál (I.) testvére, József (II.) apja. Első felesége: *Palásthy Konstanca*, Palásthy Márton (1755 k.–1789) kancelláriai tisztviselő lánya (tehát nem testvére). (Palásthy Márton: → 34. jegyzetmező.)
- (302) *eggy Restauratio alkalmával bátor lélekkel kötött-ki a' Fő Ispánnal Majláth Jóseffel*: az összeütközésről I. Almásyról két évvel később írt levelét: KazLev, 12/2767, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1814. nov. 11. Gróf *Mailáth József* (1735–1810): Borsod vármegye főispánja (1787–1809). (→ 32. jegyzetmező)
- (303) *ambitio* (lat.): becsvágy.
- (303) *dispensatio* (lat.): mentesítés, engedély.
- (303) *postremo imperavit sibi omnia assentiri* (lat.): 'végül is elvégezte magában, hogy mindenbe beleegyezik.'
- (303) *rosarium* (lat.): rózsafüzér, olvasó.
- (303) *Is fructus nunc est multo uberrimus!* (lat.): 'Eme gyümölcs most sokkalta termékenyebb!'
- (303) *convertita* (lat.): áttért, vallást váltott ember.
- (303), (675) *Dolyán* (Nógrád vm.): Dolány, ma Szécsény része.
- (303), (675) *Puky Ferenc*: jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Puky László testvére. Felesége: *Darvas Zsuzsanna* (?–1805), *Darvas Ferenc* (1740–1810) helytartói tanácsos (1784-től) lánya és Darvas János testvére. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (303) *Szent-Iványi Mark* (?–1848): táblabíró, híres kertész. Szentiványi Ferenc (1731–1823) országbíró (*lat.: iudex curiae*) (1802–1806) fia.
- (303) *Fogságom olta bozzám Puky egy levelet írt*: a vallásos intelmekkel teli levelet l.: KazLev, 23/5684, Puky Ferenc – Kazinczynak, Dolyán, 1803. jan. 4.
- (303) *in folio* (lat., rég.): ívrétben.
- (303) *theosophusi* (gör.–lat.): misztikus vallásosság.
- (303) *bene informato Judice ad melius informatum datur Appellata* (lat.): 'jól tájékozott bírótól a jobban tájékozotthoz lehet fellebbezni.'
- (303) *bene informatus Judex male informatus* (lat.): 'jól tájékozott bíró rosszul tájékozott.'
- (303) *Darvas János* (?–1805), abaúji szolgabíró. Darvas Ferenc fia, Puky Ferencné Darvas Zsuzsanna testvére. Első felesége: *Fáy Mancsi* (Magdolna), *Fáy Mihály* lánya; második: *Csemniczky Zsuzsanna* (első férjéről nem találtunk adatokat). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (304), (675) [1803. júl. 28.] *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.
- (304), (675) *Ráday Pál, II.*, gróf (1768–1827): az eperjesi kerületi tábla bírása, a dunamelléki református egyházkerület világi főgondnoka. Kazinczyval 1790-ben egy magyar színjátszó társaságot szervezett (sikertelenül). Anyja: gróf *Ráday Gedeonné (II.) Fáy Zsuzsanna* (1749–1816). Nagyapja: gróf *Ráday Gedeon (I.)* (1713–1792), költő, irodalomszervező, országgyűlési követ.

- Dédapja: *Ráday Pál (I.)* (1677–1733), a Rákóczi-szabadságharc egyik vezető diplomatája, református főgondnok, országgyűlési követ, a Ráday-könyvtár megalapozója. *Gyermekei*: László, Gedeon (IV.), Anna, Erzsébet. (Ráday Pál [II.]: → 45. jegyzetmező; a nagypapa és dédapja: → 12. jegyzetmező.)
- (304), (675) *Prónay Ágnes*, bárónő (*Netty*; gróf Ráday Pálné [II.]) (1773–1844): báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos, főispán és *Radvánszky Rosália* (1742–?) lánya. Testvérei: báró *Prónay Honorka* (Honorata; *Kubinyi Gáspárné*) (?–1819), Prónay Prisca Tullia (Piroska; *Lónyai Gáborné [I.]*) (?–1814). (Prónay László: → 26. jegyzetmező.)
- (304) [1803. júl. 29.] *bonbommie* (fr.): kedélyesség, nyájasság.
- (304) *bon mot* (fr.): elmés mondás.
- (304) *da capo* (ol.): előlről (az ismétlés jelzése a zenében).
- (304) *variazione* (ol.): variáció, egy zenei téma átalakítása oly módon, hogy még felismerhető maradjon.
- (304) *pirucs* (rég.): fedél nélküli kocsi.
- (304) *Vitsch Rudolf* (Witsch): földmérnök és kertépítő. Almáson, Aszódon és Pesten (Városliget) is dolgozott.
- (304) *epigraphé* (gör.): felirat.
- (304) *feltroussítrozva* (fr.): feltűrt ruhával, nekigyürkőzve.
- (304) *Mein lieber Mann!* (ném.): 'Szeretett férjem!'
- (305) *privatus* (lat.): magánember.
- (305) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809), Ung vármegyei főispán (1810–1824) és beregi adminisztrátor (1809 után és 1820–1824), tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka (1817-től), kamarás. Királyi biztosként Zemplén vármegye tisztikarával 1823-ban összetűzésbe került és lefogatta azt. Lónyai Gábor (II.) apja. Felesége: báró Prónay Piroska.
- (305) *persifflíroz* (fr.–ném.): gúnyol.
- (305) *Prónay Kálmán*, báró: báró Prónay László fia. Testvérei: báró *Prónay Sándor* (1760–1839) az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője, királyi kamarás, a Magyar Tudós Társaság (MTA) támogatója és igazgatóságának tagja (1830); *Lajos* ezredes; *Simon* (1777–1825); Ágnes (*Ráday Pálné, II.*); Piroska (*Lónyai Gáborné, I.*) és Honorata (*Kubinyi Gáspárné*).
- (305) *Acsa* (Pest–Pilis–Solt–Kiskun vm.): Prónay család birtokközpontja, ahol a családnak kastélya is volt.
- (305) *Podmaniczky László*, báró (?–1803): ezredes. (→ 68. jegyzetmező)
- (305) *Aszód*: a Podmaniczky család birtokközpontja volt, itt áll a család két kastélya.
- (305) *Hajnóczy József* (1750–1795): a Martinovics-mozgalom egyik kivégzett vezetője. Apja Hajnóczy Sámuel aszódi evangélikus lelkész volt. (→ 57. jegyzetmező)
- (305) [1803. júl. 30.] *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (305) [1803. júl. 31.] *Videfalva* (Nógrád vm.): ma Vidiná (SZK).
- (305) *Kubinyi András* (?–1851): a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1808–1815). Kubinyi Gáspár testvére, Ágoston, Ferenc és Amália apja. Felesége báró Prónay Éva (Péchy Imréné [II.] Prónay Magdolna és Prónay Pál testvére).
- (305) *Ez is az is testvére Péchy Imrénének*: Kazinczy megfogalmazása félreérthető, a három Prónay testvér: *Prónay Pál*, Prónay Éva (*Kubinyi Andrásné*) és Prónay Magdolna (*Péchy Imréné [II.]*).
- (305) *Géczi Elek*: romhányi birtokos. Említett testvére: *Géczy István* (1775–1842), Zólyom vármegyei főispán (1832–1842), (Ócsai) *Balogh Péter* lányának, Karolinának férje.
- (305) *Koppi Károly József* (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (305) *Schedius* Lajos János (1768–1847): szerkesztő, egyetemi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (305) [1803. aug. 1.] *Somos-Újfalu* (Nógrád vm.): Somoskőújfalu, ma Salgótarján része.
- (177), (305), (675) [1803. aug. 2.] *Szirák* (Nógrád vm.); itt áll a Királyfalvi Róth család kastélya.
- (546) *Boldog anya*: Róth Joanna (Királyfalvi).
- (305), (675) *Teleki József, I.*, gróf (1738–1796): író, költő, Ugocsa vármegyei főispán, a dunamelléki református egyházkerület főgondnoka, koronaőr. Felesége: (*Királyfalvi*) *Róth Johanna* (1741–

- 1813), Róth Tamás és *Vattay Borbála* lánya, Kazinczy dédanyjának, Róth Juliannának unokahúga (→ 4.1. *Családja/Szirmay*). (→ 12. jegyzetmező)
- (305) *clubboz* (ang.): szervezkedik, pártoskodik.
- (305) *Therézhez írván itt-létem felől*: a *Radvánszky Teréziához* (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után) vagy *Kácsándy Teréziához* (1764–1804) írt levél elveszett vagy lappang.
- (675) *Teleki László, II.*, gróf (1764–1821): író, költő, református főgondnok (1803-tól), szeptemvir (1819-től), Somogy vármegyei adminisztrátor (1811–1821). Gróf Teleki József (I.) fia. Felesége: báró *Mészáros Jeanette (Joanna)* (1784–1844). (→ 22. jegyzetmező)
- (305), (675) *Teleki József, II.*, gróf (1777–1817): főkormányásügyi tanácsos. Gróf Teleki József (I.) fia, Teleki Borbála apja. Felesége: gróf *Teleki Zsófia*, gróf *Teleki Lajos* (?–1815) erdélyi kormányásügyi elnök, titkos tanácsos, kamarás és gróf *Toldi Sára* lánya. Feleségének testvére: Teleki József (III.).
- (676) *Scipio*, Metellus (i. e. 1. sz.): római politikus. Cicero segítője Catilina leleplezésében, Caesar ellensége. Ellene írt költeményeket és tartott beszédeket Marcus Porcius *Cato* Uticensis (az ifjabb Cato) (i. e. 95–i. e. 46).
- (306) *Schiller a Xenien-ekben, gróf Stolberg Friedrichet egy disztichonkával tisztel meg, melly így kezdődött: Graf und Christ...*: Schiller és Goethe közösen írt *Xenia* c. epigramma-gyűjteményének említett 116. darabja: *Dialogen aus dem Griechischen. Friedrich Leopold Stolberg*, gróf (1750–1819): német költő, aki testvérével közösen adta ki verseit, 1800-ban katolizált. (Kazinczy tőle két verset is fordított: → 26. jegyzetmező.)
- (306) *Szent Ágoston* (Augustinus; Aurelius Augustinus) (354–430): hippói püspök, egyházi író, filozófus. Említett műve: *De civitate Dei* ('Isten városáról', 413–426.)
- (177), (306) [1803. aug. 3.] *Almás* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Tóalmás. Báró Prónay Sándor kb. 60 holdnyi területen itt hozta létre a Bócz-kertet.
- (177), (306) *Prónay Sándor*, báró (1760–1839): evangélikus egyházi felügyelő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatóságának tagja (1830). Kazinczy barátja. Báró Prónay László (1734–1808) fia. Felesége: *Teleki Jeanette (Janka)*; apósa („*ipa*”): gróf Teleki József (I.). (→ 26. jegyzetmező)
- (306) *hibiscus syriacus* (lat.): hibiszkusz, törökrózsa.
- (306) *Ich habe nicht geglaubt, das Sie, mein theurester Freund, auch hortensische Kentnisse haben.* (ném.): 'Nem gondoltam volna, drága barátom, hogy önnek kertészeti ismeretei is vannak.'
- (306) *francomania* (lat.–gör.): franciarajongás.
- (306) *Szuljovszki* Menyhért: (1752–1831 után): a Martinovics-perben elítélték, 1801 júniusában szabadult. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (306) *magasztalásokkal szólla az Angol Ministerium felől*: bizonyára azért, mert 1803. máj. 16-án Anglia megtámadta Franciaországot.
- (306) *Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (306) *Liebe* (ném.): szerelem.
- (306) *typhotheta* (gör.–lat.): betűszedő.
- (307), (708) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (307) *Csúry* Ferenc: festő, váci tanár.
- (307) *B. Pr. S. Kisnek predikációját, mellyet itt monda, az nap mellyen elmondta, hatszor kérette el tőle, hogy valamit megtekintsen, ha nem kell e rajta változtatni*: Kazinczy a báró Prónay László (1734–1808) temetésén elhangzott, és általa nagyra tartott prédikációról egy Prónay Sándorhoz írt levélben írt: „Hát Kis, mondám barátomnak, Kis németül gondolkozik e? – Oh igen, felele ez; 's kénytelenek voltak azok, a' kik az Acsán mondott Predikációt kiadák, egy bizonyos szóllását megváltoztatni, Tiszt. Báthori Gábor Urat tévén bíróvá, ha a' mint Kis szóllott, magyarul szóllani lehet e. – Ez már irtóztató. (Nem a' Mélt. Úrra célzott a' ki nekem ezt beszéllé, sőt megnevezte, ki akadott légyen fel a' Kis magyarságán.) Tehát egy Kisnek munkáját, 's épen azt a' munkát, melly a' prósai nemben azt érdemli, hogy én mint reméket nevezem a' Tübingi kérdés pályáírásában, – ezt a' gyönyörű folyamamú beszédet Báthori Úr fogja corrigálgatni?” (KazLev, 10/2370, Kazinczy – B. Prónay Sándornak, Széphalom, 1813. jan. 17.)

- (307) [1803. aug. 5.] *Laczkovics Lászlónak testvére Kapitány Stegnerné, Jászberényben lakván, öt meglátogatam*: egy Virág Benedektől kapott levélre írt megjegyzésből tudunk Kazinczy és Stegnerné ismeretségének kezdetéről: „Midőn én 1800-ban Júniusnak 30-dikán Kufsteinből Munkácsra vitettem, Laczkovics László rabtársam’ kedvéért, kinek testvér nénje, Kapitány Stegnerné, Jászberényben lakott, az a’ derék Bender Regementjebeli Tiszt, a’ kire bízva valánk, Fő-Hadnagy Bastendorf Ferencz Úr, kitére velünk az útból, ’s Jászberénybe vitt. Ennek lányánál, Stégner Lízi kisasszonynál, láttam-meg én Virág Benedeknek poétai Munkáit, melyeket a’ Magyar Minerve Kiadója közre bocsátott. Elkértem Stégner Lizitől a’ munkát, ’s magammal vittem Munkácsra.” (KazLev, 2/515, Virág Benedek – Kazinczynak, Pest, 1802. márc. 20.) *Stegnerné*: Laczkovics László és János testvére, Szilágyi Mária, György és János nagynénje, *Stegner Lízi* anyja. (Testvéreit és fiú unokaöccseit a Martinovics-perben elítélték, Laczkovics János ki is végezték: → 60. jegyzetmező; → 57. jegyzetmező; → 59. jegyzetmező.)
- (307) *Mihálkóvi*: (a jászberényi professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (307) *Szomor Máté*: (az érsemlyéni iskolamesterről, nagykőrösi ügyvédrel további adatokat nem találtunk.)
- (307) [1803. aug. 14.] *Kabós Ferencné szül. Csukásy*: (további adatokat nem találtunk.)
- (307) [1803. aug. 18.] *Gyalog György* (Gyurka): Kazinczy inasa 1801–1803 között.
- (307) *commendál* (lat.): parancsol, ajánl.
- (307) *incorrigibilis* (lat.): javíthatatlan.
- (307) *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (307) *ministeriális* (lat.): szolgai, alantas.
- (307) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Christine Kriska; Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Adámné) (1782–1806): ez időben Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (177), (307), (547), (676) [1803. szept. 20.] *Restauratio / Restauratiót tart / megújítja a’ Tisztviselői Kart*: Kazinczy egyidejű, részletes beszámolója a gróf Teleki Sámuel elnöklete alatt tartott Bihar vármegyei tisztújításról: KazLev, 3/628, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Debrecen, 1803. okt. 13.
- (307) *Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Kazinczy vele másoltatta le *Carlo Dolce* (1616–1686) olasz festőnek a bécsi Belvedere-ben őrzött Madonna-képét. (→ 68. jegyzetmező)
- (307) *Maros-Vásárhelyi B[ibli]o[theca]*: a Teleki-téka. Gróf Teleki Sámuel 1802-ben nyitotta meg marosvásárhelyi könyvtárát a nyilvánosság számára. (→ 67. jegyzetmező)
- (307) *Gyulai Ferencné*, grófné: Kácsándy Zsuzsanna (*Süsi*) (1767–1826), gróf *Rhédey Lajosné* Kácsándy Terézia (1764–1804) húga. Kazinczy kassai barátnéja, szerelme. 1790-ben ment férjhez.
- (307) *Beszter* (Abaúj-Torna vm.): ma Sady nad Torysou része (SZK).
- (308) *Mint Psyche szép, mint Psyche örökre gyermek!:* a sor idézet Kazinczy *Gróf Gyulay Carolinához* c. 1812 februárjában írt episztolájából.
- (308) *Rhédey Lajos*, gróf (1760 v. 1763–1831): huszár hadnagy (1783), aransarkantyús vitéz (1792), a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. 1804-ben a gróf Széchényi Ferenc által létrehozott országos könyvtárra 6000, a bécsi katonai nevelőintézetre 10 000 Ft-ot adott. Sándorffy Józseffel a nagyváradi színház vezetője (1814-től) és támogatója. Rhédey és felesége 1804-ben a (majdani) Rhédey-kertet, ahol később a mauzóleumuk is megépült, 6000 Ft tőkével Nagyváradnak adományozta. 1808-tól gróf. Rhédey Ferenc és Zsuzsanna testvére, Kazinczy távoli rokona (nagyapja testvére Kazinczy dédanyjának, Rhédey Juliannának). Kazinczy egy feljegyzésében felesége meggyilkolásával vádolja (*Világ’ Nagyjai és kicsinyei*, MTAKK K 613/III, 86a, közli Borbély Szilárd: BORBÉLY 2006. Rhédey és Csokonai kapcsolatáról l. uott; és Debreczeni Attila: CSOKONAI 1999, 879–881, 900–908).
- (308) *Haller Ferenc*, gróf: kanonok, krasznai esperes.
- (308) *Barót* (Háromszék vm.): ma Baraolt (R).
- (308) *deprecál* (lat.): kér, esedezik.

- (308) **Buday László** (?–1812): testőr, Bihar (1778–1783), majd Ung vármegyei alispán, bihari országyűlési követ (1796), királyi tanácsos (1806).
- (308) **Tokody György** (1752–1818): tanácsos, a nagyváradi tudományi kerület igazgatója.
- (177), (308), (676) **Beothy/Beóthy László**: ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1790–1803, 1803–1811).
- (308) **Meg kell vallani, hogy mind Beothy, mind Dienes, világosan és egyenesen ugyan nem, de igen mások által és per indirectum, dolgoztak azon, hogy Péchy kilépjen**: a fent említett 1803. okt. 13-i – közös testvérhez írt – levél ellentétes állítást tartalmaz: „Dienes felől némelly bolond azt mondja, hogy ő titkon dolgozott, hogy Péchyt kitolja. De Péchy szereti Dieneset még most is, 's ez meghazudtolja a' gyanút.” *Per indirectum* (lat.): közvetve.
- (308) **Palatínus**: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (308) **Braucht einen Mann, wie Péchy, das Biharer Comitát nicht, so werde ich Ihn brauchen!** (ném.): 'Ha Bihar megyének nincs szüksége olyan emberre, mint Péchy, nekem lesz!'
- (308) **proponálta Locumtenen[ti]alis Consiliúnak** (lat.): 'javasolta helytartói tanácsosnak.'
- (308) **praetereál** (lat.): mellöz, kihagy.
- (308) **clérus** (gör.–lat.): a katolikus papok összessége.
- (308) **repraesentatio** (lat.): jelentés, beadvány.
- (308) **Jósefnek uralkodása alatt, midőn a' Vice Ispánokat a' mindenható Királyi Commissáriusok teremtettké...**: 1785. márc. 18-án II. József megszüntette a vármegyei önkormányzatot és az országot 10 kerületre osztotta fel, amelyek élére főispánok helyett királyi biztost (*lat.: commissárius*) állított. Az eddig választott tisztviselőket (jegyző, alispán) is kinevezettek váltották fel. A királyi biztosok által kijelölt alispánok jún. 1-jén léptek hivatalba. (→ 32. jegyzetmező)
- (308) **jalousie** (fr.): féltékenység, irigység.
- (308) **Substitutus V. Ispán** (lat.): helyettes alispán.
- (308) **Domokos Lőrinc** (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyéek főjegyzője, többször is országyűlési követ. Domokos Lajos fia. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (177), (308) [1803. szept. 20., nov. 18.] **Domokos Lajos** (1728–1803): Debrecen főbírája (1774–1786), 1790-ben Bihar vármegye alispánja, az 1790/91-es országyűlésen ellenzéki követe. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (309) **Halmágyi László** (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriának második férje. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (309) [1803. szept. 21.] **Oláh Püspök; Darabant Kornél** (?) (1733–1806): nagyváradi román görög katolikus püspök (1789-től).
- (309) **Swieten**, Gottfried van, báró (1739–1803): a Monarchia oktatásügyének és felsőoktatási reformjának a vezetője. (→ 33. jegyzetmező)
- (309) **Paedagogarcha** (gör.): vezető pedagógus.
- (309) **Görög Demeter** (1760–1833): bécsi magyar irodalomszervező, lapszerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831), udvari tanácsos. (→ 46. jegyzetmező)
- (309) **Vécsey József**, báró: főhadnagy. Vécsey Miklós (I.) unokatestvére, Pál apja.
- (309) **Domine Excellentissime...** (lat.): 'Méltóságos Uram! Vajon az én barátom a veszedelmes gondolkodású emberek közé tartozik-e: nem hisz semmit el, ami az értelemmel ellenkezik.'
- (309) **contra rationem** (lat.): ész ellen.
- (309) **supra vagy praeter rationem** (lat.): az értelmén túl, vagy az értelem mellett.
- (309) **calefactus** (lat.): felhevült hangulatú.
- (309) **Vulkán Sámuel** (Vulcan): nagyváradi román görög katolikus püspök (1806-tól).
- (309) **Helvetius**, Claude Adrien (1715–1771): francia materialista filozófus. Lehetséges azonban, hogy Paul Henri Dietrich Holbach (1723–1789) francia filozófusra és művére utal Kazinczy, ugyanis az ő ismert *Système de la Nature* ('A természet rendszere') c. munkáját Magyarországon Helvetius művének gondolták. (Erről l. Debreczeni Attila, CSOKONAI 1999, 475.)
- (310) [1803. okt. 1.] **Szabolcs Vgyének Restauratiojával...**: vö. KazLev, 3/628, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Debrecen, 1803. okt. 13.

- (310) *delatio; delator* (lat.): besúgás, árulás; besúgó.
- (310) *infámis* (lat.): gyalázatos, aljas.
- (310) *Bay István*: tanácsos, szabolcsi egyházmegyei gondnok (1801–1820).
- (310) *Zoltán Pál*: Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin, Splényi Gábor lánya. Kazinczy egykori sárospataki diáktársa.
- (310) *Gúti Ignác* (Gúthy): (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Melczer Antal*: (a szabolcsi birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Ibrányi Antal*: Ibrányi Károly fia, Ibrányi Farkas Szabolcs vármegyei alispán (1790–1795) unokatestvére.
- (177), (310) [1803. okt. 1., 4.] *Németh János (Nyéki)* (?–1807): ügyész, királyi jogügyi igazgató (lat.: *caesar[um] reg[iarum] director*) (1792–1798), szeptemvir, a Martinovics-per vádlója. Most királyi megbízott (lat.: *commissarius*).
- (177), (310) *Bátor* (Szabolcs vm.): Nyírbátor.
- (310) [1803. okt. 2.] *Mihálydi* (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (310) *Gulácsi Antal*: álmosdi táblabíró. 1811 és 1814 között a debreceni színház bérlője. Kazinczy távoli rokona, Kölcsey gyámja.
- (177), (310) [1803. okt. 3.] *Splényi Gábor*, báró (1734–1818): altábornagy, ezredtulajdonos, Szabolcs vármegyei főispán (1791–1817). (→ 56. jegyzetmező)
- (177), (310) *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (310) *Szatbmáry József, I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. (→ 29. jegyzetmező)
- (310) *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (310) *Niczky László*: Szabolcs vármegyei táblabíró (1812 k.).
- (310) *Lerma*, Francisco Gomez de Sandoval y Rojas, herceg (1550 k.–1625): a legyőzhetetlennek (lat.: *invincibilis*) hitt, de 1588-ban megsemmisült spanyol flotta vezére.
- (310) *Videt, Amice, et hunc hominem in meo Comitatu habent pro stulto*: 'Látod, barátom, és ezt az embert bolondnak tartják az én megyémben.'
- (310) *Kállai Péter*: (az esztári lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (310) *Pócs* (Szabolcs vm.): Máriapócs vagy Pócspetri.
- (310) [1803. okt. 4.] *monosyllabú* (gör.–lat.): szűkszavú.
- (310) *Hajnóczy, Szentmarjay és Óz*: Hajnóczy és Szentmarjay a Martinovics-mozgalom kivégzett vezetői: → 58. jegyzetmező. *Óz Pál* (1766 k.–1795): pesti ügyvéd. A sárospataki jogakadémia tanszékére többek között Kazinczy ajánlására nevezték ki. A Martinovics-perben halálra ítélték és – bár nem tartozott a vezetők közé – 1795. június 2-án kivégezték.
- (310) *contestatio* (lat.): bizonykodás, esdeklés.
- (119), (177), (310), (679) [1803. okt. 13.] [*Mineralógiai diploma*] / *a' Jénai Mineralog. Társ[aság] Diplomáját* / *A' Jénai Mineralógiai Társaság [...] Diplomáját.*: Johann Georg Lenz (1748–1832) a jénai egyetem ásványtan (gör.–lat.: *mineralógia*) tanára küldte meg Kazinczynak egy levélhez mellékelve a társaság diplomáját. Kazinczy feljegyzése a levélre: „Ezt a' levelet a' Diplomával együtt vettem Debreczenben a' Nagy Gábor Úr szobájában. Azonnal írtam Dobsa Ferencznek, Jénába, hogy én a' Mineralogiához annyit tudok mint az Arabiai nyelvhez és Heraldicához, következképen a' nékem nyújtott megtiszteltetést el nem fogadhatom. – Szépalom, 1808. Januar 20d. Kazinczy Fer[enc].” (KazLev, 23/5691, Lenz, Johann Georg – Kazinczynak, Jena, 1803. szept. 29.) (A diplomát l.: *jelen kötet*, 119.)
- (119) *Heraldica* (lat.): címertan.
- (119) *Statuten u. Verzeichniss der Mitglieder...* (ném.): 'A jénai hercegi Együttes Mineralógiai Társaság alapszabályzata és a tagjainak névsora, nyomtatva 1804. évre.'
- (120) *brochür* (fr.): brosúra, kis terjedelmű könyv.
- (120), (310) *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai és Kazinczy barátja, utóbbi ügyvédje is. (→ 62. jegyzetmező)
- (120) *attestál* (lat.): igazol.

- (310) [1803. okt. 29.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (311) [1803. nov. 8.] *Báthy* János (1745–?): orvos. Külföldi egyetemi tanulmányai után Nagybánya főorvosa.
- (311) *Browne* (Brown), John (1735 v. 1736–1788): angol orvos, a róla elnevezett módszer (brownianizmus) kidolgozója. Terápiája az ingerek mérséklésére, ill. fokozására irányult, ezért pl. alkoholt és ópiumot is alkalmazott.
- (311) [1803. nov. 19.] *rbebarbara* (gör.): hashajtó hatású növény.
- (311) *Kincses Dávid*: székelyhídi katoniorvos.
- (311) *emeticum* (lat.): hánytató gyógyszer.
- (311), (708), (680) [1803. nov. 27.] *Szent-Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (311) *Szent Györgyi jónak mondja a' Báthy' bánását*: Kazinczy orvos barátjának egy évtizeddel később írt levelében már elítélőleg emlékszik vissza Báthyra: „Melly sokat emlegettem, hogy most tíz esztendeje Te engem illy veszélyből ragadál-ki, csak hogy az én nyavalyám gonoszabb vala a' Browne tanítványa (Báthy) miatt, ki nekem hánytatót nem akara adni, 's tüzetem a' Kóji hegyeken még gyúlasztotta.” (KazLev, 11/2537, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1813. okt. 26.)
- (680) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (311) [1803. dec. 12.] *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Felesége: *Dobozi Krisztina*, Dobozi Mihálynak (1699–1774), a tiszántúli egyházkerület egykori főgondnokának a lánya. Lakhelyük: *Asszonyvására* (Bihar vm.), ma Târgușor (R).
- (311) *hospitális* (lat.): vendégszerető.
- (123) [1803. dec.] *Nagy Maris* (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgája.
- (123) *Takács Andris*: Kazinczy László regmeci születésű inasa.
- (123) *Mata Imre*: (az érseplyeni tanítóról további adatokat nem találtunk.)
- (123) *purisál* (lat., rég.): tisztáz (kéziratot).
- (123) *Rousseau azt beszéli a' maga gyónásaiban, hogy [...] a' Madame de Warens szobaleányával Sabaudiából Lausannig gyaloglott, 's a' szobaleány bosszúságára, annak éjjeli rettegéseit meg nem értette...*: Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) önéletrajzában írta meg, hogy Warensné Merceret nevű szobalányát elkísérte Annecyból Fribourg-ba. Az út alatt a lány „Féleltsége miatt ragaszkodott ahhoz, hogy egy szobában háljunk; ilyen közösség az utazás során ritkán korlátozódik csak ennyire egy húszéves fiú és egy huszonöt éves leány közt. [...] El sem tudtam képzelni, hogyan jut el egy fiú meg egy leány az együttalásig, azt hittem, századok kellene a félelmes megegyezés előkészítéséhez.” (ROUSSEAU 2001, I, 154.) Louise-Éléonore de Warens (született: Tour de Pil) (1700–?): a *Vallomások* szereplője, Rousseau szerelme; *Sabaudia* (lat.): Szavója, Genfi-tótól délre eső terület; *Lausanne*: svájci város.

71. jegyzetmező: 1794–1806. irodalom

89. [Pályám emlékezete II.] (539–542, 546, 551–556)
 90. [Pályám emlékezete III.] (642, 646–647, 672–675)
 92. [Pályám emlékezete V.] (696, 706–708)

1803 augusztusában a Martinovics-per elíteltjei közül utolsóként kiszabadult Verseggy Ferenc is. 1803-ban megkezdődött Kolozsvárott a kőszínház, Debrecenben az új kollégium építése. Ugyanabban az évben megjelent Révai Miklós *Elaboratio Grammatica Hungarica* c. nyelvtan munkájának első kötete és Csokonai *Anakreoni dalok* c. verskötete. Megkezdte működését az újracenzúrázó bizottság, amely az 1791 előtt megjelent munkákból hamarosan betiltott 2500-at.

- (539) *jót és jól*: utalás Kazinczy saját *A nagy titok* c. epigrammájára.
 (646) *Szulyovszki Menyhért*: (1752–1831 után): Zemplén vármegye törvényszékének elnöke II. József idején, majd országgyűlési követe (1790/91, 1792). A Martinovics-perben halálra ítélték, majd kegyelmet kapott és 1801 júniusában szabadult, elsőként a munkácsi foglyok közül. 1794 júniu-

- sában ő adta át Szentmarjai Ferenc kérésére Martinovics kátéját Kazinczynak, vagyis közvetlenül ő vonta be a mozgalomba. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (540), (646) *Velem vala itt... / Június 11d. olta egy szobában lakik itt Budán velem*: a budai fogságban. (→ 58. jegyzetmező)
- (540) *Virgíl*: Publius Vergilius Maro (i. e. 70–i. e. 21), római költő.
- (540), (642), (707) *Szalluszt / Sallustius* (Sallust), Caius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.): római történetíró, politikus. Kazinczy a moralizáló történetírása mellett tömör stílusáért és nyelvi újításaiért is becsülte. Kazinczy fogsága alatt is fordította műveit, majd élete végéig többször le-, ill. újrafordította, de csak egy mutatóvány (Hazai Tudósítások, 1807/2, 159–160) és a fordítási elveit kifejítő előszava jelent meg életében: *Kazinczy' Előbeszéde az általa fordított Sallustiushoz. A' Cicero' első Catilinariájának első fejezetével* (Kassa, 1824). Említett monográfiái: *Bellum Iugurthinum* (i. e. 42. k.); 'A Iugurtha elleni háború'; *De coniuratione Catilinae* (i. e. 44–43 k.; 'A Catilina-összeesküvésről').
- (540), (706) *Itt, e' dologtalan contemplatióra kárboztatott üremben / Hetedfél esztendőm veszvén el örök munkátlanságban, de nem contemplációk nélkül*: utalás a hat és fél év fogságra; *contemplatio* (lat.): szemlélődés, gondolkodás, tervezés.
- (706) *theoriázás* (gör.–lat.): elméletalkotás.
- (706) *Péczeli József* (1750–1792): író, fordító, komáromi református lelkész. Említett fordítása Voltaire-től: *Henriás* (eposz; Győr, 1786). (→ 47. jegyzetmező)
- (540) *portentósus* (lat.): rendkívüli, csodálatos.
- (540), (707) *Emília Galotti / Emília Galottit, Miss Sara Sampson, Minnát*: Lessing művei. Az *Emilia Galotti* (tragédia, 1772) fordításán Kazinczy a munkácsi fogsága alatt (és élete utolsó évében) is dolgozott, a fordítása megjelent: *Galotti Emilia* (Pest, 1830, [Bajza kiadásában]). A *Miss Sarah Sampson* (szomorújáték, 1755) Kazinczy fordításában: *Missz Szara Szampszon* (életében nem jelent meg). A *Minna von Barnhelm* (vígjáték, 1768) fordítása a munkácsi fogságban készült, de életében nem jelent meg: *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse*. (→ 53. jegyzetmező)
- (707) *artistai* (lat.): művészi.
- (642) *Wieland*, Christoph Martin (1733–1813) német költő, író műve. (→ 18. jegyzetmező)
- (540), (642), (707) *Klopstock*, Friedrich Gottlieb (1724–1803): német költő. Kilenc verse mellett a *Der Messias* (1748–1773; átdolgozta: 1780 és 1800) c. eposz több énekét fordította le Kazinczy. (→ 25. jegyzetmező)
- (707) *Klopstock kiáltá kevélyen Basedownak: Sie s o l l e n mich versteh[e]n!* (ném.): 'Önnek k e l l megértenie engem!' Klopstockra mint nyelvújítóra hivatkozik Kazinczy: „Mit? hát a' Német Irók nem újtanak? – Klopstocknak Basedow azt mondá, midőn neki olvasni adá Messziása' kézírását: Man wird Sie nicht verstehen. – Man lerne mich verstehen! felele a' maga becsét érző Klopstock, 's meglett a' mit jövendölt.” (KazLev, 3/643, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1804. febr. 5. A történetet Kazinczy megírta még: *MAGYAR MUSEUM* I, 98; KazLev, 1/148, Kazinczy – B. Id. Ráday Gedeonnak, 1788. szept. 27.; uott, 3/659, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1804. márc. 1.) Johann Bernhard *Basedow* (Johann Berend Bassedau) (1724–1790): német pedagógus, teológus.
- (707) *midőn azt kérdék hogy hol lesz Csabája?*: utalás Csaba királyfira, azaz egy eredeti magyar epikus műre, és magára Vörösmarty Mihályra is: „A' Koszoruban Csaba ál-név alatt fogja a' Ttes Úr verseimet olvasni.” (KazLev, 20/4896, Vörösmarty Mihály – Kazinczynak, Pest, 1828. jan. 17.) A hősi magyar múltat megjelenítő történelmi eposzok divatját Kazinczy 1826-ban megjelent recenziójában és 1831-es útleírásában is kritizálta (*Hébe Zsebkönyv 1826 év és Aurora Hazai Almanach*, Felső Magyar-Országi Minerva, 1826, 696–704; KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831).
- (707) *Molière* (eredetileg: Jean-Baptiste Poquelin) (1622–1673): francia színműíró, színész. *Le médecin malgré lui* c. színműve Kazinczy fordításában: *A' bot-csinálta doktor* (címváriánsa: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor*; a fordítás nem jelent meg Kazinczy életében).
- (540) *utolszor itt Pesten 1828. Decemberben*: a kötetünkben is közölt [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] vonatkozó bejegyzése: „[1828. dec.] 31. [...] Elvégzem Sallustot.” (*jelen kötet*, 338; vö. uitt, 342 és 344.)

- (540), (642), (707) *Cicerónak némely Beszédeit: Catilina ellen, 's Milo, Dejotarusz, Ligáriusz mellett / Cicero / Ciceróból a' négy Catilináriát, és a' mit ez Miló, Dejotarus és Ligáriusz mellett monda*: Marcus Tullius Cicero (i. e. 106–43) római szónok, író, politikus említett művei: *In Catilinam* (i. e. 63); *Pro Milone* (i. e. 52); *Pro Ligario* (i. e. 46), *Pro rege Deiotaro* (i. e. 45). Kazinczy életében csak egy részlet jelent meg a fordításaiból (a fentebb említett Sallustius-kiadásban). Lucius Sergius *Catilina* (i. e. 108–?): erkölcsstelenségéről hírhedt római politikus volt, aki ellen Cicero consulként lépett fel; Titus Annius *Milo* Papianus (i. e. 1. sz.): római néptribun; *Dejotarus* (Deiotarus; ?-i. e. 40), galáciai király; Quintus *Ligarius* (i. e. 1. sz.): római politikus (utóbbi hármat Cicero szónoklataiban védte).
- (540), (642) *Apte dicere / apte qui dicit* (lat.): 'az alkalomhoz illően, pontosan szólni / aki az alkalomhoz illően szól.' Cicero és Quintilianus óta retorikákban gyakran használt kifejezés: „Quantum autem sit apte dicere, experiri licet” (CICERO, *Orator ad M. Brutum*, LXX, 232), „cura ut dicamus apte” (QUINTILIANUS, *Institutio Oratoria*, XI, 1, 1, Balogh Piroska adata).
- (540), (646) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1. között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző. Az említett értekezés: *De providentia* ('A gondviselésről').
- (646) *antithesis* (gör.): ellentét.
- (646) *Tacitus*, Publius Cornelius (55?–120?): római történetíró.
- (541), (553), (646), (696), (707) *Verseghy Ferenc* (1757–1822): pálos szerzetes, majd világi pap, nyelvész, költő, író, zeneszerző. 1771–1777-ig volt papnövendék, kilépése után egy évig jogot hallgatott, majd belépett a pálos rendbe, ahol teológiát és bölcsészetet tanult. Rendje eltörlése után tábori káplán a török háborúban, 1788-tól a Magyar Museum munkatársa és korrektora. 1793-ban világias életmódja és Millot könyvének fordítása miatt zárdafogásban tartották Nagyszombatban. Csatlakozott a Martinovics-mozgalomhoz és lefordította a *Marseillaise*-t (*A marsziliai ének*). Őt is elfogták, halálra ítélték, az ítéletet az uralkodói kegyelem börtönre változtatta. A magyar elítéltek közül utolsóként, 1803 augusztusában szabadult. Ezután a nádor környezetében nyelvtanító, a Prónay és a Szapáry családnál nevelő volt. Az ipszilonista helyesírás hirdetőjeként, de esztétikai és irodalmi szempontok miatt is, ellenfele a szóelemző módszert követő Révai Miklósnak és Kazinczynak. A műdalirodalom kezdeményezőjeként jelentős a dalszöveg- és zeneszerzői munkássága. Foglalkozott a *Biblia* Káldi-féle fordításának nyelvi korszerűsítésével. Említett művei: *Proludium* (Pest, 1793; Adelung nyomán írt nyelvészeti munka); *Rikóti Mátyás* (Pest, 1804; szatirikus eposz); *A tiszta magyarság* (Pest, 1805; Révai-ellenes nyelvészeti munka); *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféleversnemekben* (Buda, 1806; ezt Kazinczy 1809-ben az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunst*ban bírálta). Az említett *Analytica Grammatica: Analytica institutionum linguae Hungaricae* (I–III. kötet, Buda, 1816–1817, névtelenül). Vitairata: *Verseghy Ferencnek maga-kinyilatkozása* (Hazai Tudósítások, 1806/5, 42). Arcképeinek említett kiadásai: Sághy Ferenc *Verseghy Ferenc maradványai és élete* (Buda, 1825); *Magyar Pantheon* (Thewrewk József gyűjteménye, 1827; Stunder utáni metszet).
- (541), (646) *articulus* (lat.): szakasz, cikk.
- (541), (646), (696), (707) *Adelung*, Johann Christoph (1732–1806): német nyelvész, lexikon- és szótáríró. Említett és idézett „kissebb Grammaticája”: *Deutsche Sprachlehre. Zum Gebrauch der Schulen* (Berlin, 1781).
- (541), (646), (696) *A' nagy könyv, nagy kín/rossz, azt mondá a' görög / a' Görögnek egy monda a' nagy könyvet nagy rossznak tartja*: (a mondas forrását nem találtuk meg.)
- (646) *cirkalmaz* (rég.): körzövel rajzol.
- (541), (553), (646), (696) *Nincs philosophicusabb/philosophusabb Nyelv mint a' miénk / Nyelvünk' Grammatikáját a' Philosophiai tudományok' sorába készülie emelni*: Kazinczy talán Verseghy következő munkájára céloz: *A filozófiának a talpigazságára épített felelet a nemzeti múzeum nevében a magyar nyelv iránt tett s az 1818. esztendőben, böjt elő havának 7. napján a hazai tudósításokba iktatott kérdésekre, melly értekezés gyanánt is szolgál egyszersmind a nyelv művelésnek mivoltáról és akadályairól* (Buda, 1818).
- (541) *Einen Umstand kann man Lehrern...* (ném.): 'Egy körülményt nem lehet eléggé a tanárok figyelmébe ajánlani; meghozzá a rájuk bízott tanítványok ízlésének korai alakítását; ez egy

olyan segédeszköz, mely az egész társadalmi életben, minden művészeti és tudományágban, és elsősorban a nyelvekben a legfontosabb és legszükségesebb. Az értelmiségi, civilizált és társadalmi kapcsolatokkal bíró világ legtöbb torzszülöttje a Tisztesség és a Szép igaz érzésének hiányából adódik; ez minden pedantéria, sőt a legtöbb – a szó megvetendő értelmében vett – géniusz szülőatyja. Képzett és kifinomult írott nyelvhasználatban nagyon sok múlik eme finom és helyes érzéken. Ha alapját a korai években fektették le, akkor ennek hatása van az egész jövőbeli életútra. Hogy a nyelveknél maradjunk, egy finom és helyes érzék a nyelvi hibák nagy részét, minden durvaságot, alacsonyrendű és közönséges kifejezést, kemény, sötét és zavaros szókapcsolatokat mint olyanokat ki fog szűrni és el fog kerülni; ellenben a legalaposabb nyelvtudással rendelkező is, ha eme érzéket elhanyagolták, az előbbiektől bizonyára, míg utóbbiaktól soha nem lesz védve, és annál inkább esik velük bűnbe, minél nagyobb nyelvtudónak gondolja magát. Bármely nyelv klasszikusai tisztaságukat és klasszikus tekintélyüket sokkal inkább köszönhetik kifinomult és jó ízlésüknek, mintsem hatalmas nyelvtudásuknak, melyről sokuknak fogalma sem volt.’ (Ford. Szép Beáta.)

- (551) *Nini*: Hirgeist Anna (báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. (→ 58. jegyzetmező)
- (551) *Kis [...] Ódájával [...] menyegzőmet tisztelte-meg*: Kis János (I.) (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő Kazinczy házasságára írt *Hymenaeum* c. művét Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt kiadta: *Kazinczy Ferencz özvekelésére Szendrei Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmért Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805; a vers: jelen kötet, 709–714; Kis: → 59. jegyzetmező).
- (551) *Szemere* Pál (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (551) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 26. jegyzetmező)
- (551) *Vitkovics* Mihály (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (551) *Dessewffy József*, gróf (1771–1843): költő, író. Dessewffy József tanulmányairól írja Szinyei: „[...] kilencz éves korában Kassára ment iskolába [...]. Azután Koppi vette át nevelését, kit Kolozsvárra s Pestre is követett [...]. Pesten a kegyesrendiek gymnásiumába járt [...]. Átmenvén az egyetemre, Kreil volt tanítója a bölcséletben, Dugonics a mathesisben, Werthes a széptanban, Horváth a természet-, Mitterpacher Lajos a gazdaság- s műtanban, Cornides és Schönwisner az oklevél- és pénzügytanban s Koppi a történelemben.” (SZINYEI.) (→ 47. jegyzetmező)
- (551) *Koppi* Károly József (1744–1801): piarista pap, történész. (→ 29. jegyzetmező)
- (551) *Austerlitznél három nagy ország’ sorsa forgott kockán*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, I. Ferenc 4-én fegyverszünetet kért.
- (546), (551), (672) *Bárczi Sándor* (1735–1809): író, műfordító, 1760-tól a bécsi magyar testőrség tagja, 1806-ban ezredesként vonult nyugalomba. Szabadkőműves, alkimista. Említett fordításai: *Kassánda* (La Calprenède *Cassandra* c. heroikus regénye után; Bécs, 1774); *Erkölcsei mesék* (Marmontel *Contes moraux* c. elbeszéléslüzére után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1785); *Erkölcsei levelek* (Johann Jakob Dusch [1725–1787] német író *Moralische Briefe* [1759] c. érzelmes levélregénye után; Bécs, 1775; második kiadás: Pest, 1786). Kazinczy egy életrajz és nyelvészeti tanulmány kíséretében újra kiadta munkáit: *Bárczinak Minden Munkái* (1–8. kötet, Pest, 1813–1814). Nekrológja Kazinczytól az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunstban* (1810, II, 515–517) és a *Hazai s Külföldi Tudósításokban* (1810, I, 195–198) jelent meg. Említett arcképét Czetter Sámuel 1802-ben metszette rézbe.
- (546), (551), (673), (707) *Marmontel*, Jean François (1723–1799): francia költő, író, drámaíró, az *Enciklopédia* egyik szerzője. Kötetünkben említett művei: *Contes moraux* (1761; fordításai: Kónyi J., *Díszes erkölcsre tanító beszédek...*, 1775; Bárczi: I. fentebb); *Belisaire* (1766; fordítása: Zalányi Péter); *Les incas ou la Destruction de l’empire du Pérou dédié au roi de Suède* (regény; 1777). A *Contes moraux* Kazinczy fordításában *Szívképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg;

- Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1815; Herder *Paramythien*-fordításával és Révai Miklós arcképével); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. Kazinczy a *Szívöképző Regékben* a következőket fordította: *Alcibiád, vagy a' magam*; *Lubin és Anette* (kéziratban maradt); *Szammiumi Menyegző*; *Négy Palack* (e regé szereplője az említett Alcimachus); *Laurette*; *Két Szerencsétlen*; *Kétség*; *A' szép Anikó*; *A' jó anya* (kéziratban maradt); *Az atyák' iskolája*; *Todor és Flóra* (kéziratban maradt, Kazinczy 1813-ban és 1830-ban fordította).
- (707) *Boufflers*, Stanislas Jean, márkai (1738–1815): francia költő, Szenegál kormányzója. Leveleinek fordítása Kazinczytól: *Boufflers' levelei a' Schweitzből* (Hébe, 1824, 203–224; 1830-ban újradolgozta).
- (553), (707) *figura* (lat.): alakzat, szókép, gondolatalakzat.
- (553) *paradigma* (gör.–lat.): ragozási példa, minta.
- (553) *cyclus* (gör.–lat.): ciklus, összetartozó művek sorozata.
- (553) *líba*: léha, könnyelmű.
- (553) *arrogál* (lat.): illetéktelenül tulajdonít magának.
- (553) *Otrokocsi* Fóris Ferenc (1648–1718): református lelkész és nyelvész. Az ellenreformáció idején gályarabságot szenvedett (1675–1676). A magyar és a zsidó nép rokonságát állító történelmi és nyelvészeti munkássága miatt bírálta Kazinczy.
- (553), (707) *Tiszta Magyarság / ő hirdeté ki a' Tiszta Magyarság' törvényeit*: utalás Verseghynek *A tiszta magyarság* (Pest, 1805) c. Révai Miklós ellen írt nyelvészeti munkájára.
- (707) *az ádáz és eszmélet szót kiültá a' nyelvből*: Kazinczy Verseghy *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféle versnemekben* (Buda, 1806) c. munkájára utal: „Van e badarabb beszéd, mint az ő kedves Aglájájáé? 's nem magyartalan e az ollyik ember, és a' kihez tartozik ez a' ház, és ezek a' könyvek az Uré? Neki nem magyartalan a' ded: de az ádáz, kamat, sőt maga az eszmélet és a' feled is magyartalanok, az az, nem magyarok.” (KazLev, 17/4006, Kazinczy – Pápay Sámuelnek, Széphalom, 1821. aug. 20.; vö. még: uott, 20/4769, Kazinczy – Sággy Ferencnek, Széphalom, 1827. ápr. 21.)
- (707) *Káldi* György (1572–1634): jezsuita szerzetes, Biblia-fordító. Említett munkája: *Szent Biblia. Az Egész Keresztységben bévött Régi Deák bőttüből. Magyarra fordította. A Iesus alatt Vitézkező Társaság-béli Nagy-Szombati Káldi György Pap* (Bécs, 1626).
- (707) *nem méltó sarujit is feloldozni*: bibliai utalás: „[Keresztelő János] prédikála, mondván: Utánam jó, a ki erősebb nálam, a kinek nem vagyok méltó, hogy lehajolván, sarujának szíjját megoldjam.” (Mk 1,7). A saru kioldása a (rab)szolgák feladata volt.
- (552), (707) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, 1802-től a pesti egyetemen a magyar nyelv és irodalom tanára. Elsőként közölte és kommentálta a *Halotti beszédet az Antiquitates literaturae hungaricae...* ('Magyar irodalmi régiségek'; Pest, 1803) c. kiadásában. Említett grammatikája: *Elaborator Grammatica Hungarica* (1–2., Pest, 1803–1805). Világosvári *Miklósfí János* álnéven kiadott említett vitáirata: *Versegi Ferentznek tisztasággal kérkedő tisztátalan magyarsága*, (Pest, 1805). Fényfalvi *Kardos Adorján* álnéven kiadott említett vitáirata: *Verseghy Ferencznek megcsalatkozott egyetlen mocskolódásai a Tiszta Magyarságban* (Pest, 1806). (→ 24. jegyzetmező)
- (552) *Volt egy orthographiai pont...*: vagyis a jottista (szóelemző) helyesírás.
- (552) *azoknak egyike ebédre hívatá Révait a' Fejér-Farkashoz, 's a' pénzetlen embernek hatszáz forintot ígért ha heterographiájára által-tér*: Kazinczynak egy 1815-ös leveléhez fűzött 1827. decemberi megjegyzéséből derül ki, hogy (Téti) Takács József gondol: „Ez a' Takács egyszer Pestre jött, 's Révait ebédre hívá a' Fejér-Farkashoz. Magokban lévén némelly barátjaival Literatúránknak, Takács megszóllítá Révait. »Te nem vagy gazdag; íme én neked hatszáz forintot adok, ha elállasz a' Jottismustól, 's Ypsilonistává lésszesz.« – Révai felpattant, összeszidta lelkét, anyját, 's ott hagyta ebédjét.” (KazLev, 13/2940, Kazinczy – Takács Józsefnek, Széphalom, 1815. júl. 10.)
- (553) *Verseghi a' Kultsár' Újságveleiben 's Verseinek (Magyar Aglája) Toldalékjában képzelbetetlen szelidséggel felele: Verseghy Ferencznek maga-kinyilatkozása és a Magyar Aglája...* (1. fentebb).

- (553) **Kultsár** István (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. 1806-ban indította meg Hazai Tudósítások címen az első folyamatosan megjelenő pesti folyóiratot. (→ 26. jegyzetmező)
- (554) **Eggy hét múlva azután, ugyan-csak a' Kultsár' Újságleveleiben, megjelene a' válasz is:** Horvát István válasza: *A' Pesti magyar tanuló-társaságnak Észrevételei Versegby Ferencnek a' napokban tétetett magá-kinyilatkoztatásána* (Hazai Tudósítások, 1806/7, 60).
- (554), (707) **Boldogréti Víg László:** Révai Miklós tanítványa, Horvát István (1784–1846) adta ki vitairatát Boldogréti Víg László álnéven: *Versegi Ferencznek megfogytkozott Okoskodása a' Tiszta Magyarágban* (Pest, 1806).
- (554) **Ismértem igen könnyen ingerelhető elméjét:** Horvát István egykorú naplójában is beszámolt Révai lobbanékony természetéről: „Szörnyű 's hertelen benne a' harag, úgy: hogy magán olylyankor nem segíthet, ha egyszer föl gyúlad. Sokszor árt, 's ártott ('s vajha ez után is ne ártana!) neki ezen magával nem bíró természeté.” (HORVÁT 1967, 91.)
- (554), (708) **Révai levelelet kiadta, 's hírem nélkül, talán mivel tarta tőle, hogy azt ellenzeni fogom / Bízakodással írt leveleinket hírünk nélkül kiadva látni, mindég kedvetlen:** az említett levél: KazLev, 4/966, Kazinczy – Révai Miklósnak, Sátoraljaújhely, 1806. aug. 5. Révai eljárása nem volt egyedi és nem feltétlenül volt indiszkrécio. Mezei Márta írja: „Szokás e korban, hogy az egy személynek szóló leveleket mutogatják, postán körözik, másolják; nem egy levél már avval a kifejezett óhajjal készűl, hogy azt többen lássák. Időnként írójuk tudta nélkül ki is adják őket, korántsem alaptalanul: a magánéleti közléseket is meghatározó társadalmi szempontok, az erős általánosító igény esetenként mintegy kivívja a szélesebb körű nyilvánosságot.” (MEZEI 1994, 12.)
- (554) **úgy a' mint az a' mondott helyen áll, szóról szóra lenyomtatassam:** a Révaihoz írt fent hivatkozott levéllel – néhány stilisztikai és helyesírási sajátosságtól eltekintve – megegyezik a [*Pályám emlékezete II.*] szövege.
- (708) **non pro sortis necessitudine** (lat.): 'nem sorstársi kapcsolathoz illően', idézet Cornelius Nepos (i. e. 100 k.–i. e. 25 k.) római történetíró által írt idősebb Cato-életrajzból.
- (555) **a' nyolcz esztendei elmélkedés:** utalás Versegby fogságára.
- (708) **mi ketten ott sem hasonlítánk egymáshoz:** a *Fogságom naplója* szerint Versegby nehezen viselte a per megpróbáltatásait: 1795. máj. 2-án „Versegbynek a szobájába katona állítatott, kivont fegyverrel. [...] most kezdődött bezzeg a jajatás, és siralom és nyiválkodások. A gyalázatos ember nem szégyenle gyáván veszni [...]”
- (555) **Philoxén Dionysiusnak:** a görög türannosz, *Dionysius* (Dionüsziosz) (i. e. 432–i. e. 367 után) a hagyomány szerint költői sikereit is zsarnoki hatalmával nyerte el; a verseit kritizáló görög dithürambosz-költő *Philoxenost* (Philoxénus) száműzte és Platón rabszolgának adatta el.
- (555) **Sulzer,** Johann Georg (1720–1779): svájci német esztéta. Említett nagy hatású esztétikai lexikona: *Allgemeine Theorie der schönen Künste in einzeln, nach alphabetischer Ordnung der Kunstwörter auf einander folgenden Artikeln abgehandelt. I–IV.* ('A szépművészetek általános elmélete ábécé sorrendben következő cikkekben feldolgozva', 1771–1774; Kazinczy a saját példányát Csokonainak ajándékozta).
- (555) **Noth und Hilfsbüchleinja** (ném.): 'szükség- és segédkönyvecskéje'.
- (555) **Státor:** Jupiter római főisten egyik mellékneve, jelentése: 'futásban megállító'.
- (555) **Epiktét** (Epiktétus, Epiktétosz) (60 k.–120 k.): görög sztoikus bölcselő.
- (555) **Seneca,** Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (555) **Igaza van a' Moralistának: nincs olly tettetés melly örökké tettetés maradbasson:** Kazinczy François La Rochefoucauld *Réflexions ou sentences et maximes morales* (1665) c. művének 68. maximáját idézi, amely Kazinczy fordításában így hangzik: „Nincs tettetés, melly sok ideig titkoljon szerelmet a' hol van, és a' melly sok ideig színlje, a' hol nincs.” (Kazinczy fordítása: *Herczeg Rochefoucauldnek Maximái és morális reflexiói három nyelven*, Bécs–Triest, 1810.)
- (556) **Baróti** Szabó Dávid (1739–1819): jezsuita szerzetes, pap, költő, a klasszikus triász tagja. (→ 22. jegyzetmező)
- (556) **Herder,** Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (556) **pronómen** (lat.): névmás.

- (556) *Don Carlos elveti kardját 's nyakába ömlik Albának*: Kazinczy Schiller drámájára utal, amelyben Don Carlos a mostohaanyjába reménytelenül szerelmes szabadsághősként van megjelentve. A darab fordításához Kazinczy is hozzákezdett. A történelmi *Don Carlos* (1545–1568) II. Fülöp spanyol király fia; *Alba* hercege: Ferdinand Alvarez de Toledo (1508–1582) spanyol hadvezér.
- (556) *Tóth László* (Ungvárnémeti) (1788–1820): költő. Református lelkésznek, majd 1814-től Pesten és Bécsben orvosnak tanult. Görög nyelven is verselt, több tanulmányt írt a görög költészetéről. Kultsár István társa a Hasznos Mulatságok szerkesztésében.
- (556) *némelly dolgozásaitól 's némelly hol gondolatlan, hol épen gyalázatos tetteitől borzadtam*: „[Ungvárnémeti Tóth László] Pápistává leve 1816. Oct. 16d. az Egri Érsek B. Fischer István Exc. kápolnájában Budán, 's magának az Érseknek kezébe tette-le a' professiót. [...] Terhes Sámuellel, ki most Kassai Predikátor, akkor Nagyfalusi volt (Tokajhoz egy órányira Szabolcsban), mint akasztá össze nem malitiából, hanem gyermeki pajkosságból a' kerekét, ha el nem monddod is, jó lesz magadnak Cseresznyés Urral elbeszélletned. Egy Annunciátiót tétete az Ujságlevelekben a' Terhes nevével holmi Munkák' kiadása felől. Mellyre Terhes zsidó nyelven írt versekkel felele.

Szegény Tóth, mi lehetett volna ő közöttünk. Mert Epigrammjai közt vannak gyönyörűek is. Némellyikét lehetetlen érteni, 's nekem azt felelé, hogy akarja hogy ne értetessenek. – Minek hát?” (KazLev, 20/4897, Kazinczy – Toldy Ferencnek, [Szépalom] 1828. jan. 28.)

72. jegyzetmező: 1804. jan.–jún.

66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja (119)
 68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (124–131)
 74. [1801–1804] (184–185)
 76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (200–204)
 78. Az én naplóm (312–319)
 89. [Pályám emlékezete II.] (547)
 90. [Pályám emlékezete III.] (680)
 92. [Pályám emlékezete V.] (704)

1804. máj. 1-jétől Kazinczy mint bihari táblabíró részt vett az országos összeírásban (*lat.: popularis conscriptio; conscriptio*).

A *Kazinczy család* említett tagjai:

anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Fia *Kazinczy István* (1774–1827), Kazinczy unokatestvére.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. Bihar vármegye másodalispánja (1803–1811). Nagyváradon háza volt.

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga. Férje 1785-től Dercsényi (eredetileg: Weisz) János (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa.

László / Laczi: Kazinczy László (1763–1807), Kazinczy öccse. Katonatiszt, állomáshelye az osztrák *Lincz / Linz*.

Klári: Kazinczy Klára (1766–?), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: Kraynik József (I.) (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró. Lakhelyük: *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1768–1842), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: *Péchy Sándor* (1757–1811).

József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya. Első fia: *József (III.)* (1803–1852).

(→ 4.1. *Családja/Bossányi, Péchy és Kazinczy*)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf Török Lajos (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy felette, később Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf Török Lajosné, **gróf Rogendorff Aloysia** („a *Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy későbbi anyósa.

Gróf Török **Sophie** Antonia (1780–1842): Kazinczy későbbi felesége, gróf Török Lajos lánya.

(→ 4.1. *Családfa/Török*)

(125), (200), (312) [1804. jan.] **Sárosyné; Sné; Kriska**: Sárosy Andrásné Ilosvay Krisztina (később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): **Ilosvay László** Szatmár vármegyei alispán és **Ilosvayné Bay Erzsébet** (Bay Ferenc testvére) lánya. Férje **Sárosy András** (1767–1802) főstrázsamester volt. Batsányi és Kazinczy egyaránt udvarolt neki, Kazinczy 1802 k. feleségül kívánta venni.

(312) **bonmó** (fr.): bonmot, elmés mondás.

(312) **Diószeg; Janka** (Bihar vm.): Bihardiószeg, ma Diosig; Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg része (R).

(312) **Szúnyogné**: (a jankai szőlőbirtokosról további adatokat nem találtunk.)

(313) **Beothy László**: ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1791–1803, 1803–1811).

(313) **a' Lessing' szava szerint, csak az nem veszi-el fejét, a' kinek nincs mit elveszteni**: Gotthold Ephraim **Lessing** (1729–1781): német költő. (→ 53. jegyzetmező)

(313) **Kállainé**: (a debreceni szíjgyártó özvegyéről további adatokat nem találtunk.)

(313) **Rhédey Ferenc**: Bihar vármegyei alispán (1816–1820). Gróf Rhédey Lajos és Zsuzsanna testvére.

(313) **magistratus** (lat.): városi előjáróság, tanács.

(313) **Pisch nekem írt**: a kapitány és Kazinczy üzenetváltása elveszett vagy lappang, de a levélváltásról Kazinczy beszámolt Sárosynéval közös barátjuknak, Szentgyörgyi József orvosnak: „Pisch 3 holnap alatt 2 levelet írta nekem; beteg volt, lovakat kelle vennie, mert a' Lägerben eldöglöttek, equipirozni kelle magát, ezek miatt 500 frot vett fel kölcsön; kér, hogy szöjjjak Sárosinének, hogy szánja-meg, és ámbár neki azt a' barátságos ajánlást tette, hogy sem interest nem kér a' Sárosinak kölcsön adott mintegy 1000 f. capitalisáról, sem a' capitalis letételét nem sürgeti, fizessen. –

Vissza írtam, hogy betört 1803-ban miatta a' fejem; magamat belé nem avathatom.

Válaszom vétele előtt 2dszor ír, hogy szöjjjak Sárosinének. Néki bátorodtam. Megírtam Sárosinének, hogy ámbár jól emlékezem, hogy egykori szöllásom neheztelését vonta reám, most még is szöllök, mert annak, a' ki magát becsüli, szentebb kötelességei is vannak, mint a' maga nyugodalma; 's kértem, hogy a' maga becsületéért, a' Sárosi neveknek tartozó tekintetért, aus Groszmuth für die Groszmuth des Pisch, fizessen neki; benn ül a' Sárosi birtokában, ha ki lép belőle, interestestül együtt meg fogja successorain vehetni a' mit fizet; 's Pisch fenyegetőzik, ha Károly Herczeghez recurrál 's processust indít ellene.” (KazLev, 3/730, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1805. márc. 6.)

(313) **cartabianca** (ol.): szabadon felhasználható, kitöltetlen fölhatalmazás.

(313) **vidimált** (lat.): láttamozott, hitelesített.

(313) **offerál** (lat.): felajánl.

(313) **conjunctura** (lat.): körülmény, együttállás, több esemény együttthatása.

(313) **halálos betegség; rothasztó bideg**: Kazinczy 1803. nov. 19.–dec. 5. között volt beteg, néhány napig élet-halál között lebegett. (→ 70. jegyzetmező)

(200) [1804. jan. 1.] **Varga Ferenc** (?–1803): (nem találtunk további adatokat.)

(200), (315) [1804. jan. 1., febr.] **Csóka János** (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész.

(200), (314) **Mata Imre**: (az érsemlyéni tanítóról további adatokat nem találtunk.)

(124), (185), (200), (314) [1804. jan. 15., 16.] **Nagy Maris / Maris** (1788 k.–?): a Kazinczy család Göncruszkáról származó szolgálólánya.

- (200) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Terézianak, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (200) *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (200) *Teleki Jóska*: talán gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817): főkormányzékenyi tanácsos, akinek az apja gróf Teleki József (I.), a felesége gróf Teleki Zsófia. Vagy ennek sógora (feleségének testvére): gróf *Teleki József (III.)* (1778–?): kamarás, gróf Teleki Lajos fia, gróf Szerencsy Francisca férje.
- (200), (314) [1804. jan. 16.] *Erzsi*: (Sárosyné szobalányáról nem találtunk adatokat.)
- (314) *Kötélverő Mihályné* (Sára) (1740 k.–1806 után): Kazinczyék szolgálója.
- (314) *Takács András*: (Kazinczy László regemeci születésű inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (314) *organum* (lat.): szerv, érzékszerv.
- (314) *cultivál* (lat.): ápol, képez, művel.
- (314) *rapport* (fr.): jelentés, tudósítás.
- (200) [1804. jan. 17.] *Fazekas Mihály* (1766–1828): debreceni költő, botanikus, volt főhadnagy (1796-ban leszerelt), Csokonai és Földi János barátja. (→ 24. jegyzetmező)
- (200), (315) [1804. jan. 19.] *Pogány Lajos, II.* (?–1827): mérnök-kapitány, főjegyző és alispán (1825-től). Apja: *Pogány Lajos (I.)* (?–1793), Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus; a miskolci páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (200), (315) *Hári Péter* (1762–1828): máramarosszigeti professzor, igazgató. *Máramarossziget* (Máramaros vm.): ma Sighetu Marmației (R).
- (200), (315) [1804. jan. 28.] *Kincses Dávid*: székelyhídi katonaorvos.
- (200), (315) *Báthy János* (1745–?): orvos. Külföldi egyetemi tanulmányai után Nagybánya főorvosa.
- (315) [1804. febr.] *digressio* (lat.): kitérés.
- (315) *subordinatio* (lat.): alárendeltség, függelem.
- (315) *grassál* (lat.): hatalmaskodik.
- (315) *liberaliter* (lat.): szabadon.
- (315) *recitál* (lat.): (emlékezetből) mond, szaval.
- (316) *antagonismus* (gör.–lat.): ellenhatás, kibékíthetetlen ellentét.
- (200), (316) [1804. febr. 11.] *Fazekas István* (1742–1812): Debrecenben és Svájcban tanult, 1772-től Sárádon, 1775-től Nagykállóban, 1779-től Diószegen és Érsemlyénben volt református lelkész.
- (200), (316) *Szántó János*: (a megbízott [lat.: *tractualis*] jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (200) *hármonisan* (gör.–lat.): harmonikusan, összhangban.
- (200) *imaginatiót 's ingeniumot is occupálja* (lat.): 'a képzeletet és érzelmet is lefoglalja'.
- (200), (315) *Fráter Pál, IV.* (?–?): Bihar vármegyei fősolgabíró. Gyermekei: Fráter Mihály (Bihar vármegyei alispán 1836-tól), Gedeon, Tamás, Gusztáv, Imre, Pál.
- (315) *Mercurius*: Merkúr; az ékesszólás, a kereskedelem, az utak római istene, az istenek hírnöke (a görög megfelelője Hermész).
- (200) *Vis et nequitia quidquid oppugnant ruit.* (lat.): 'Erő s álnokság bármit ostromolnak, ledől.' (Phaedrus, *Fabulae Aesopiae*, II, 6.)
- (200), (316) *Fráter Antal*: az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (316) *conditio* (lat.): feltétel.
- (200), (316) *testimonium; test[imonia]lis*, (lat.): írásbeli tanúsítvány, bizonyáglevél.
- (200), (316) *Eperjesi György / Eperjesi Ferencz*: Kazinczy tehát bizonytalan a keresztnévben.
- (316) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.
- (200) *recognoscálni* (lat.): elismerni.
- (200) *capacitálni* (lat.): rábeszélni, meggyőzni.
- (201), (317) *instantia* (rég., lat.): kérelmező; kérvény.
- (201) *purizál* (lat., rég.): tisztáz (kéziratot).

- (201) **Gazsi György**: az érsemlyéni református gyülekezet gondnokáról további adatokat nem találtunk; a Bihar vármegyében birtokos Gazsy család több tagja is rokonságban állt a Fráter családdal.
- (201) **Ádám Sári**: (további adatokat nem találtunk.)
- (201) **Élesd** (Bihar vm.): ma Aleşd (R).
- (201) [1804. márc. 5.] **Kövér Imre** (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)
- (201) **Nyíri István, II.**: (Kazinczy kocsisáról további adatokat nem találtunk.)
- (201) **puszli** (ném., rég.): mellény.
- (184), (201), (317) [1804. márc. 7.] **Pleznysalszki Ferenc/Franz**: munkácsi rabként és szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (318) **Fráter Istvánné**: Dobozi Krisztina, Dobozi Mihály lánya.
- (318) **canális** (lat.): (hír)csatorna.
- (318) **Klobusiczkyné**: Pruszkay Antónia, Klobusiczky Antal (1739–1826) helytartói tanácsos felesége. Kazinczy szerint Kazinczy Dienes szeretője, két házasságon kívüli gyermekének, Theréznek és Ceciliának anyja.
- (184), (201), (318) [1804. márc. 18.] **Boda Ferenc** (?–1804): (a Kazinczy család gulyásáról további adatokat nem találtunk.)
- (318) **egyiptuszi ítélet**: isteni bosszú (a bibliai egyiptomi tízcsapás).
- (318) **Stóa** (gör.): sztoa ('oszlopcsarnok'); görög filozófiai iskola, amelynek képviselői a sztoikusok, akik szenvedélymentes, természetes életmódot és szigorú erkölcsiséget tanítottak.
- (201) [1804. ápr. 2.] **Salamon; Ábrahám Áron; Jákob**: (az érsemlyéni csapszék és bolt zsidó [?] bérlőiről további adatokat nem találtunk.)
- (201), (313) [1804. ápr. 5.] **Kóly** (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (201) **nyitó**: szőlőnyitó munkás (összel a szőlő tövét beföldelik a fagy miatt, tavasszal ezt a földkucpacot „megnyitják”).
- (125), (184), (201), (318) [1804. ápr. 6.] **Rbédeyné / Rbédey Lajosné Kácsándy Terézia** (1764–1804): 1804. ápr. 6-án meghalt, 15-én eltemették Kácsándy Zsuzsanna nővérét, Kazinczy egykori kassai barátnéját.
- (184), (201), (318) [1804. ápr. 12.] **Huszár Antal**, báró (?–1804): Huszár József unokatestvére. Nagyváradon meggyilkolták.
- (318) **ambitio** (lat.): becsvágy.
- (201), (318) **Kornis Anna**, grófnő: báró Huszár Antal felesége.
- (202) **Baranyi Péterné Szlávya Mária** (később Mailáth Györgyné [I.]) (1761–1837): anyja Laczkovics János és László testvére. Szlávya János és György testvére, Pál (I.) unokahúga, Baranyi Gábor menyje. (Testvéreit és nagybátyjait a Martinovics-perben elítélték, Laczkovics Jánost ki is végezték: → 60. jegyzetmező; → 57. jegyzetmező; → 59. jegyzetmező.)
- (202) **principium** (lat.): (alap)elv.
- (201), (318) **theoria** (gör.–lat.): gondolkodás.
- (318) **kedvese, egy szép Özvegy**: Baranyi Péterné Szlávya Mária.
- (202) **Mailáth György (I.)**, gróf (1752–1821): királyi jogügyi igazgató (*lat.: causar[um] reg[iarum] director*) (1798–1805). Testvére: gróf **Mailáth József** (1735–1810), Borsod vármegye főispánja (1787–1809), 1802-től államminiszter. (→ 32. jegyzetmező; → 66. jegyzetmező)
- (202), (318) **Gerhárdné / Gebhardiné Balázs Manca**: (a nagyváradi patikáriusnéról nem találtunk további adatokat.)
- (202), (318) **Csáky Antalné**, grófné: báró Vécsey Anna Mária (Náni), Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya.
- (202) **Narcissusa**: szeretője (Narkisszosz a görög mitológiában egy saját arcképébe beleszerető férfiszépség.)
- (202), (318) **zelotypus** (gör.): vakbuzgó ember. De a kifejezést a féltékeny emberre is használták: „Zelotypia. Buzgó szerelem, férj, feleség féltés.” (SZIRMAI 1806, 199.)
- (202), (319) **Vitkóczy Máttyás**: a nagyváradi professzor (*feleségéről* nem találtunk adatokat).

- (202), (319) *reputatio* (lat.): hírnév, tekintély.
- (319) *Hauer*: (az alezrederőről [*ném.*: *obristlieutenant*] nem találtunk további adatokat.)
- (202) *satisfactióvétele* (lat.): elégtétel vétele.
- (202) *secundáns* (lat.): párbajsegéd.
- (319) *duellál* (fr.): párbajozik.
- (119), (185), (203), (319) [1804. ápr. 12., máj. 1.] *Baranyi József*: (az összeírással megbízott tisztviselőről [*lat.*: *conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (184), (203), (319) [1804. ápr. 15.] *Rhédeynét temetik / hercegi pompával eltemetik/temettetik*: a temetés pompájáról l. BORBÉLY 2006. (Borbély Szilárd ugyanitt írt Csokonai és Rhédey összehútközéséről és közölte azt az autográf feljegyzést is, amely Kazinczynak azt a más forrásból meg nem erősített vadját tartalmazza, miszerint Rhédey és egy szolgálólány megmérgezte Rhédeynét: *Világ' Nagyjai és kicsinyei*, MTAKK K 613/III, 86a. Rhédey és Csokonai kapcsolatáról l. még: Debreczeni Attila, CSOKONAI 1999, 879–881, 900–908.)
- (203), (319) *Földvári József* (1766–1830): debreceni református lelkész (1796-tól), ideiglenes kollégiumi tanár (1803–1805), a debreceni egyházmegye jegyzője (1809-től), esperese (1813–1826). Említett halotti búcsúztatója nyomtatásban: *Halotti prédikáció, melyet mélt. kishédei Rhédei Lajos úr kedves élete párjának, néh. mélt. Kobándy Kacsándy Theresia asszony érdemlett utolsó tisztességének megadására készített, és elmondott ápr. 15. 1804.* (Nagyvárad, 1804.)
- (203), (319) *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész. A temetési beszédének kiadása: *Halotti beszéd... Rhédei Lajos élete párja... Kátsándi Terézia... felett...* (Nagyvárad, 1804.) (→ 63. jegyzetmező)
- (119), (185), (203), (319) *Csokonai Vitéz Mihály* (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (203), (319) *Csokonai pedig cathedrából olvassa-el pajkos verseit. / Csokonay pedig a' Cathedrából a' Templomban olvasá-fel verseit*: a temetés alkalmával kifogásolt módon előadott Csokonai-vers a *Halotti versek* (in: *Alkalmatosságra írt versek*, Nagyvárad, 1805; Sándorffynak a *Halotti versek* Rhédey-féle kiadásában játszott szerepéről l.: CSOKONAI 1999, 904–908.)
- (203), (319) *bisztrió / bistrío* (lat.): komédiás, ripacs (az ókori Rómában a temetéseknél a halottat kifigurázó némajátékot előadó színész).
- (203) *a' Magyar Merkúrnak Dr. Sándorffy írta meg*: a Magyar Merkur (Mercurius) c. folyóirat ekkor már beolvadt a Magyar Kurírba, Rhédeyné temetésének leírása tehát: Magyar Kurír, 1804. máj. 15. (Önálló nyomtatványként is megjelent, újraközölte Rákai Orsolya: RÁKAI 2001.)
- (203) *Sándorffy József* (1767–1824): költő, Bihar vármegyei főorvos (1804-től), táblabíró (1805-től). Nagyvárad és debreceni tanulmányai után Bécsben szerzett orvosi képesítést. Rhédey Lajossal a nagyvárad színház vezetője (1814-től) és támogatója. „Ekkor [1805-ben] írta S. gróf Rhédey installációjára A bakter cz. költeményét, mely arról nevezetes, hogy mindazon versek között, melyeket valaha poéták írtak, ez volt a legfényesebben, ugyanis 10,000 frttal jutalmazva.” (SZINNYEI)
- (124), (185), (203) [1804. ápr., 15., máj. 20.] *Nagy Gábor, I.* (1770–1861): debreceni ügyvéd. Csokonai diáktársa, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (184) [1804. ápr. 20.] *Benkő Józsi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (184) *Dobozi Mihály* (1699–1774): a tiszántúli egyházkerület főgondnoka.
- (184) *Mibályfalva* (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (203), (319) [1804. ápr. 21.] *Kerpen*, Wilhelm, báró (1741–1823): osztrák tábornok. Ezredében szolgált 1804 körül Kazinczy öccse, László.
- (119), (185), (203) [1804. máj. 1.] *Bagos* (Bihar vm.): Hajdúbagos.
- (203) [1804. máj. 2.] *Mann könnte in diefer...*: 'Az ember boldog lehetne egy ilyen kis házikóban is, de az idős emberek nem változtatnak kedélyükön, elképzeléseiken, elveiken.'
- (203) *lückenbüsser* (ném.): hézagkitöltő, átmeneti dolog.
- (119) [1804. máj. 3.] *Herder*, Johann Gottfried (1744–1803): német író, költő, filozófus. (→ 53. jegyzetmező)
- (119) *jus gladii* (lat.): pallosjog.
- (119) *Sämmt[liche] Werke. Zur schönen Liter[atur] und Kunst X. T[omus]. Tübingen, 1808* (ném.): '[Herder] Összes műve. A szépirodalomhoz és művészethez X. kötet. Tübingen, 1808.'

- (119) *die schönsten Gegenden...* (ném.): „Görögország legszebb helyeit istenek és hősök oltáraival jelölték meg; a mi országaink legszebb magaslatain ugyanaz az egy köztéri emlékmű áll [ti. a feszület]; ezért van törvényhozásunk szelleme úgy elfoglalva akasztófákkal és kerékbe törésekkel.” (Ford. és beszúrás: SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 654; az idézet forrása: Johann Gottfried Herder: *Anmerkungen über die Anthologie der Griechen, besonders über das Griechische Epigramm* [‘Megjegyzések a Görög antológiára, különösen a görög epigrammára’], megjelent: 1785.)
- (119) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. Említett műve: *Magyar századok* (I–II, Buda, 1808, 1816). (→ 55. jegyzetmező)
- (119) *amphibiumok* (lat.): kételtűek.
- (119) *Benedek Mihály* (1748–1821): 1806-tól a tiszántúli református egyházkerület püspöke, a debreceni *Magyar Grammatika* egyik szerzője, a nyelvújítás ellenzője. Említett műve (véltetően): *A tanítók kötelességei* (Debrecen, 1795).
- (119) *positiva religio* (lat.): pozitív állításként kimondott hittétel, dogma.
- (203) *Németh László (Jobbázi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). (→ 76. jegyzetmező)
- (203) [1804. máj. 4.] *Juricskay* György (?–1810 k.): bihari őrnagy, a franciák elleni harcokban esett el.
- (203) *Hessen-Homburg R[e]g[e]m[en]t*: a Habsburg Birodalom 4. huszárezrede (előbb Graeven-, majd Vécsey-huszárezrednek hívták).
- (203) *Makay*: (a kapitányról nem találtunk további adatokat.)
- (203) [1804. máj. 6.] *Haller Pál*, gróf: inszurgens kapitány 1807-ben.
- (203) *Balás*: nagyváradi kamarai ügyvéd.
- (203) *Lonovics* Imre: Bihar vármegye táblabírája és főorvosa (kb. 1797–1840-es évekig).
- (185), (203) [1804. máj. 8., 9.] *Hatvani Pál* (1750–?): Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. *Hatvani István (I.)* (1718–1786) debreceni orvosprofesszor és tanár fia.
- (203) [1804. máj. 11.] *Kis András (Paksi)* (1744–1811): debreceni kollégiumi tanár, református lelkész Hajdúszováton és Tiszafüreden. Felesége: *Hatvani Mária* (1762–1809), aki *Hatvani István (I.)* lánya.
- (203) *Üri szék* (rég.): feudális alapfokú bíróság, amely a földesúrtól függő személyek (jobbágyok, cselédek, birtoktalan familiárisok) felett, ill. a földesúr birtokán elkövetett kisebb bűnügyekben ítélkezett.
- (203) *Tokody György* (1752–1818): tanácsos, a nagyváradi tudományi kerület igazgatója.
- (124) [1804. máj. 21.] *engemet a’ posta Tatán feldőjtött*: 1803. máj. 21-én szenvedett balesetet Kazinczy. (→ 68. jegyzetmező)
- (124) *detalj* (fr.): részlet.
- (125) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (125) *levelet írtam Dr. Szent Györgyi József úrnak, [...] bogy a’ lány mellé rendeljen egy alkalmas felcsert*: Kazinczy már három hónappal korábban is gyógyíttatta Szentgyörgyivel Mariskát: „Térek a’ szegény beteg Mariskára: sajnálom szenvedését, és ohajtom gyógyulását. E végre (irgalmas bíró is akarván lenni) csak egygy orvosságot küldök, ezen kívül egy házi eszközt javasolok.” (KazLev, 3/647, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 11.; l. még uott, 3/653, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 22.; uott, 3/657, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. febr. 24.; uott, 3/659, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1804. márc. 1.)
- (125) *Szerencsyné*: Szerencsy Józsefné *Radvánszky* Terézia (Cidli) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Kazinczy kassai barátnéja.
- (125) *Vay Miklósné, I.*: báró *Adelsheim* Joanna (1776–1863).
- (125) *immoralis* (lat.): erkölcstelen, tisztességtelen.
- (125), (185) [1804. máj. 23.] *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (126) *Kenéz* (Bihar vm.): Érkenéz, ma Voivozi (R).
- (126) *statio* (lat.): útszakasz; egy postaállomásnyi útszakasz 1783-tól maximum 16 km volt (KAMODY, 1989, 40, 45).

- (203) [1804. máj. 24.] *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos debreceni főbíró fia. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (126), (185), (203) *Szent-Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. *jegyzetmező*)
- (126) *provocal* (lat.): hivatkozik valamire, valakit készlet valamire.
- (126) *prostitutio* (lat.): gyalázat, megszegyenülés.
- (126) *spectaculum* (lat.): látványosság.
- (126), (185), (203) *Szent Györgyi barátom nekem stafétát küld; elbeszéli mi esett / Szentgyörgyi stafétát küld nekem / Szent Györgyi nekem stafétát küld*: részlet Szentgyörgyi említett, gyorsfutárral küldött leveléből: „Hogy a’ T Nagy Aszszonyt pontba 12 óraker meg látom, tsak el hülök belé, melly nagy indulatba és fél betegen látom; be hívom, kérdem baját ’s rövid szóval a’ Chronique scandaleuset el mondván, kérdi tőlem, hogy T. Bíró Uramtól kért ember által hozása é ide a’ leányt, vagy érette menjen? Amaz elsőnek publicitását, és annak minden felé terjedő hírét, ’s következeit, a’ mint első stuporomba lehetett, meg fontolván, kértem az Istenre, hogy ne tselekedje, és változhatatlan akarátjának declaratiója mellett ezen ígéretet is vévén, hogy egygy újjal sem bántja, tsak vissza viszi a’ hol neveltetett, magam önként ajánlottam, hogy el menvén a’ T. Aszszonnyal, szép szóval az engedelmességre veszem. Így is alig vehettem elejt az erőszaknak, mert az inas és a’ gazda már meg kapták: de az én kérésre el bocsátván, maga Maris ki jött a’ Várad Uram utsza ajtajához, és a’ T. Nagy Aszszony parantsoló szavára felült mellé a’ kotsiba, és el vitetése lárma nélkül véghez ment. Sajnálom, barátom! e’ dolgot: de jobb módját nem gondolhatom, hogy lehetett volna találni. Kérlek, indulatba semmit ne tselekedj; ezen levelet stafétán küldöm, hogy haladék nélkül tudtadra legyen a’ dolog. Ismét kérlek, hogy az indulat a’ betsület érzésit, a’ kötelességet és az értelmet el ne nyomja.” (KazLev, 3/676, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1804. máj. 24.)
- (185), (203) *Léta* (Bihar vm.): ma Létavértes része.
- (203) [1804. máj. 27.] *Komáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (203) *Doboziak*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziak: Fráter Istvánné *Dobozi Krisztina*, Dobozi Mihály lánya; *Dobozi Lajos* (1769–1842), a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben, Dobozi Mihály fia; *Dobozi Mihályné* (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége).
- (203) [1804. máj. 28.] *Bányai István*: (a derecskei bíróról további adatokat nem találtunk.)
- (203) *Gál István*: (a derecskei jegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (203) *Soltész József*: (?–1841 után): derecskei református lelkész.
- (185), (203) [1804. máj. 31.] *úrnappja*: az oltáriszentség ünnepe a katolikus egyházban (a húsvét utáni 8. csütörtök).
- (203) *Sinay Sándor* (1766–1831): Sinai Miklós debreceni református püspök fia.
- (203) *Hobenzoller[n]-regement*: a Habsburg Birodalom 8. nehézlovas-ezrede.
- (547) *az öreg*: Sinai Miklós.
- (680) *Sinai Miklós* (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. Fia: *Sinai Sándor*. (→ 19. *jegyzetmező*)
- (203), (680) *Obernyik József* (?–1826): tanító és tanár a debreceni kollégiumban (1803–1804), Derecskén (1804–1806) és Losoncon (1806–1814), majd református lelkész Kömlődön. Csokonai barátja.
- (203), (680) *Sylvester (Erdősi) János* (1504–1552): író, bibliafordító. *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. művének egyetlen, csonka példánya maradt fenn Sinai Miklós könyvtárában (innen a Fáy család birtokába, majd a [későbbi] OSZK-ba került). Ezt adta ki Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (a kiadás további közleményei: a *Krakkeai Orthográphia* [I. alább]; Várjas János verse; Kazinczy András [II.] arcképe).
- (680) *Nagy-Sziget* (Somogy vm.): Újsziget, Szigetvár.

- (547), (680) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (547), (680) *Fáy János* (1773–1833): debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től), műgyűjtő. Fáy Ágoston fia.
- (547) *Magyar Régiségek és Ritkaságok*: l. fentebb: Sylvester (Erdősi) János.
- (547), (704) *Debrecennek még egy kincse vala / Ragályi Tamás viszont egy más ritkaságot írt-le számomra a'*: Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakko, 1549) c. munkáját másoltatta le, majd adta ki Kazinczy, szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok*-ban (I. kötet; Pest, 1808): „Ragályi Tamás nékem tulajdon kezével és nagy gonddal leírta a' Széchenyi Bibliothecájából a' krakkai Ábécét 's így én abba a' karba tétettem, hogy azt kiadhatám.” (KazLev, 6/1366, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1808. okt. 29.) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. (→ 66. jegyzetmező)
- (547) *Teleki Sámuel*, gróf (1739–1822): Bihar vármegyei főispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója. Erdélyi alkancellár (1787–1791), majd főkancellár. (→ 22. jegyzetmező)
- (547) *Cornides Dániel*, I. (1732–1787): történész, egyetemi tanár, könyvtáros. Gróf Teleki Sámuel kancellár könyvtárnoka, majd gróf Teleki József titkára volt. (→ 26. jegyzetmező)
- (547) *Pray György* (1723–1801): jezsuita történetíró, az egyetemi könyvtár őre, nagyváradi kanonok.
- (547) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. 1815-től haláláig a Nemzeti Múzeum őre volt. (→ 26. jegyzetmező)
- (185), (203) [1804. jún. 2.] *Kereki* (Bihar vm.): Nagykereki.
- (203) *Csanády Sámuelné* (?–1805): Hodosi Klára, férje székely lovassági alezredes (*ném.: obrist-lieutenant*) volt.
- (185), (203) [1804. jún. 3.] *Felix Bánya*: Félix-ferdő vagy Félix-bánya (ma: Băile Felix [R]), egykor a jászóvári premontrei rend birtokában lévő fürdőhely Nagyvárad mellett. Ettől kb. 2 km-re lévő másik gyógyfürdő a Püspöki fürdő vagy Szent László-fürdő, amely Hájó községhez tartozott (ma: Băile Episcopesti; [R]).
- (204) [1804. jún. 18.] *Szarka*: (a Bihar vármegyei aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (185), (204) *Sauer Kajetán*, gróf (?–1810): nagyváradi püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (204) [1804. jún. 19.] *Sánta József*: nagyváradi adószedő. Sánta László testvére.
- (204) *Fráter István* (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (204) [1804. jún. 20.] *Miskolczi*: (a nagyváradi lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (204) *Thürzó*: bizonyára Turzó György, királyi testőr, majd Bihar vármegyei főszolgbíró (1806-tól).
- (185), (204) [1804. jún. 21.] *Haller Ferenc*, gróf: kanonok, krasznai esperes.
- (185), (204) *Wilbelmi / Wilbelmy*: (a generálisról további adatokat nem találtunk.)
- (130), (204) *plenipotentia* (lat.): teljhatalom, felhatalmazás ügyintézésre.
- (127), (185), (204) [1804. jún. 22.] *Anyámnak négy lova / öt lova / négy lova*: (a szövegek között ellentmondás van.)
- (127) *consternálódik* (lat.): megdöbben, megütközik.
- (204) *confusio* (lat.): zavar, megzavarodás.
- (185), (204) *Böszörmény* (Hajdú vm.): Hajdúböszörmény.
- (185), (204) [1804. jún. 23.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (127) [1804. jún. 24.] *előhozunk valamelly levelet, melyet Maris hozzám intézett*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (127) *Lanassa*: Antoine Marin Lemierre (1733–1793) szomorújátéka, a fordítását Kazinczy 1793-ban adta ki. (→ 53. jegyzetmező)
- (127) *Lubin és Anette*: Jean François *Marmontel* (1723–1799) francia költő, író, drámaíró műve. Kazinczy fordítása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (127) *syllaba* (gör.): szótag.

- (127) *Kufsteinből Munkácsra vitettetésem alatt*: Kazinczy két hónapos utazás után, 1800. aug. 25-én érkezik meg a munkácsi várbörtönbe. (→ 61. jegyzetmező)
- (128) *Rigó Sámson*: Molière *Le médecin malgré lui* színművének címe Kazinczy fordításában: *Rigó Sámson avagy a' bot-csinálta doktor* (1802-ben fordította, nem jelent meg).
- (128) *Gessner*, Salomon (1730–1788): svájci-német író, költő, festő. Kazinczy számára a *Geszner' Idylliumi* (Kassa, 1788) c. fordítása hozta meg az írói sikert. (→ 14. jegyzetmező)
- (128) *Daphne*: görög mitológiai alak, a pásztorköltészet kedvelt szereplője.
- (128) *declaratio* (lat.): kijelentés.
- (128) *substituál* (lat.): helyettesít.
- (128) *két gyermeke volt tömlöczben*: Kazinczy és öccse, Miklós (1774–1844), akit szintén letartóztattak a Martinovics-per kapcsán, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (128) *gradus* (lat., rég.): lépcső, fok, fokozat.
- (128) *recurál* (lat.): fellebbez.
- (128) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (128) [1804. jún. 25.] *előtte irtam-meg a' levelet az anyjának*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (204) [1804. jún. 27.] *Rátkay, I.*: talán Rátkay István, felsőregmeci ügyvéd.
- (129) *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (129), (204) *egy levelet irtam valamelly Rézmetszőnek / levelet írok*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (129) *a' Jénai Mineralógiai Társaság Tagjának fogadta*: Johann Georg Lenz (1748–1832) a jénai egyetem ásványtan (gör.–lat.: *mineralógia*) tanára küldte meg Kazinczynek egy levélhez mellékelve a Mineralógiai Társulat diplomáját. L.: [*Mineralógiai diploma*] (jelen kötet, 119–120). (→ 70. jegyzetmező)
- (130) *Lefestette magát*: 1804-ig Kazinczyról (Krámeren kívül) Kininger, Klimesch és Stunder is készített portrét.
- (130) *sequestrum* (lat.): bírói vagyonzárlat.
- (130) *Viczay József* (1746–1810): kassai orvos, sebész. Kazinczy barátja. (→ 23. jegyzetmező)
- (130) *eruditus* (lat.): nevelés; művelt.
- (130) *plautusi szavát*: gúnyolódó szavát. Titus Maccius *Plautus* (i. e. 250 előtt–i. e. 184): római komédiaköltő.
- (130) *conscribál* (lat.): összeír, számbavesz.
- (130) *lucidum intervallum* (lat.): világos pillanat.
- (130) *almáriom* (lat., rég.): polcos, alacsony, írólapos szekrény.
- (130) *connotáltat* (lat.): összeszámláltat.
- (130) *Beothy János* (?–1786): Bihar vármegyei alispán (1783-tól). Lánya Beothy Victoria (1778–1823) 1797-től Kazinczy öccsének, Miklósnak (1774–1844) az első felesége. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (131) *causticus* (gör.–lat.): maró, csípő.
- (131) *Kassán Nationalis Oskolák Inspectorá voltam*: Kazinczy 1786. nov. 11-én lett a kassai tanterület nemzeti (lat.: *nationalis*) iskoláinak felügyelője. (→ 41. jegyzetmező)
- (131) *Kapiné*: talán Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Náni (Anna-Mária) (1770 k.–1831 után), akinek az apja Szentiványi Ferenc, a kassai kerület királyi biztosa (1785-től) és Sáros vármegye főispánja (1785–1823).
- (131) *Munkácson raboskodott*: Kazinczy 1800. aug. 25. és 1801. jún. 28. között raboskodott a munkácsi várbörtönben. (→ 61. jegyzetmező)
- (131) *detestatio* (lat.): elítélés, megvetés.
- (131) *bár elütötték volna Budán a' fejemet!*: Kazinczyra kétszer mondták ki a halálos ítéletet a Martinovics-perben: 1795. máj. 8-án a királyi tábla és 16-án a szeptemvirátus. A kegyelmi kérényét máj. 29-én írta alá I. Ferenc. (→ 58. jegyzetmező)

(131) »Bocsásd-meg neki, mert nem tudja mit cselekszik!«: Kazinczy a keresztre feszített Jézusnak a kivégzőire vonatkozó szavaira utal: „Jézus pedig monda: Atyám! bocsásd meg nekik; mert nem tudják mit cselekszenek.” (Luk 23,34.)

(131) *sub N[ume]ro 6.* (lat.): 'a 6. szám alatt'.

(131) *emancipálódik* (lat.): egyenjogúvá válik.

(131) *tutela* (lat.): gyám(ság).

73. jegyzetmező: 1804. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (131–137)

75. [1804–1805] (186–187)

76. [Kazinczy Ferencz „Diárium”] (204–207)

79. Engem illetők (323)

89. [Pályám emlékezete II.] (547–551)

92. [Pályám emlékezete V.] (708)

Nyáron Kazinczy továbbra is részt vett az összeírásban (*lat.: conscriptio*). 1804. júl. 25-én Kazinczy agyvérzést vagy agyérgörcsöt szenvedett: „Konyáron létemben megsújt a' guta.” (KAZINCZY, *Kalendariuma* 1824 [?], 35b). Aug. 24-én „megjelenek Kázmérban” (uott, 40b). Aug. 27-én Kazinczy eljegyezte Nagykázméron gróf Török Sophie-t: „Gyűrű Kázmérban” (uott, 41a). Nov. 11-én kötöttek házasságot (*lat.: copulatio*). Kazinczy és felesége Nagykázméron élt 1805. jan. 26-ig.

A Kazinczy család említett tagjai:

anyám; Asszonyám; Asszm: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. A Zemplén vármegyei *Beretőn* lakott (Berettő, ma Bracovce; SZK).

K[azinczy] Péter, III. (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. 1799–1804 között Zemplén vármegyei helyettes (*lat.: substitutus*) alispán.

Laczi; László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (1766–?), Kazinczy húga. Férje 1788-tól: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abaúj vármegyei táblabíró. Említett lányuk: *Terézia* (Csercsi) (1791–?), *Máli* (Amália). Lakhelyük: *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoria* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.

József; Józsi: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* (1778–1839). Említett gyermekük: *József (III.)* (1803–1852). Apósa („*ipája*”):

Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1762–1844), Kazinczy húga.

(→ 4.1. Családfa/Bossányi és Kazinczy)

A Török család említett tagjai:

Gróf *Török Lajos* („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei *Nagykázmér* (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf *Török Lajosné* gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”; „*Grófné*”; „*Gfné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.

Gróf *Török József, III. (Pepi; Gr. P.)* (1777–1830): Kazinczy sógora. Felesége: báró *Vécsey Mária (Mici)*, *Vécsey Miklós (I.)* Szatmár vármegyei főispán lánya.

Gróf *Török Sophie Antonia* (S.) (1780–1842): Kazinczy felesége.

Gróf *Török Marie Susie* (1783–?): Kazinczy sógornője.

(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér –1804.

Aug. 11-én I. Ferenc felvette az Ausztria örökös császára címet. **Dec. 2-án** Bonaparte Napóleon megkoronáztatta magát, mint I. Napóleon. **Az év folyamán** megjelent Csokonai *Dorottya* c. víg-eposza és Bessenyei megírta *Tarimenes utazása* c. satirikus regényét.

(547) *távolv létem*: utalás a fogságra.

(547) *machineria* (lat.–ném.): gépezet, szerkezet.

(132), (204), (548), (708) [1804. júl. 3., 25.] *Szent-Györgyi József* (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)

(204), (550) [1804. júl. 4., szept. 2.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. Felesége: báró *Adelsheim Joanna* (Johanna) (1776–1863). (→ 69. jegyzetmező)

(132), (204), (680) [1804. júl. 5., 31.] *Baranyi József*: (az összeírással megbízott tisztviselőről [*lat.: conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 7., 22.] *Erdődy László*: felesége: *Patay Magdolna*.

(204) *Patay Pál*: Pogány Zsuzsanna férje.

(204) *Kardszag*: Karcag.

(204) *Hodosy Sámuel*: kapitány. Első felesége Pulszky Zsuzsanna, lányuk: Karolina; második felesége báró Podmaniczky Julie, gyermekeik: Miklós és Mária.

(204) [1804. júl. 9.] *Szunyoghy Katalin Mészáros Dánielné*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) *John levele érkezik az én portrém próbanyomatásával*: a bécsi rézmetsző Friedrich *John* (1769–1843) a Kininger rajza után készített rézmetszetét küldte el: l. KazLev, 3/675, Friedrich John – Kazinczynak, Bécs, 1804. máj. 24.

(204), (205) [1804. júl. 11., szept. 7.] *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).

(204) [1804. júl. 13.] *Diószeg; Janka* (Bihar vm.): Bihardiószeg, ma Diosig; Jankafalva (Ianca), ma Bihardiószeg része (R).

(204) *Dömsödi*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 15.] *Sándorné*: (a nagyváradi lakosról további adatokat nem találtunk.)

(204) *Augarten*: park, városliget Nagyváradon.

(204) *Vitkóczy Máttyás*: nagyváradi professzor.

(204) *Valkovszky János*: a nagyváradi akadémia filozófiatanára, Dayka egykori tanítványa.

(204) *Kovács*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 16.] *Rbédey Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnőjének férje. (→ 70. jegyzetmező)

(204) *Illyési József; Kristófi; Kapitány Makay* (további adatokat nem találtunk.)

(204) *Hatvani Pál* (1750–?): Bihar és Szabolcs vármegyék táblabírája. Hatvani István (I.) debreceni professzor fia.

(204) *Sas*: nagyváradi fogadó a Kőrös partján (a mai Fekete Sas szálló helyén), 1798-tól magyar színelőadásoknak adott helyet.

(204) [1804. júl. 22.] *Nyíri János béres; Sófi gazdasszony; Péchy Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)

(204) [1804. júl. 24.] *a' Dobozi háznál*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziak: Fráter Istvánné *Dobozi Krisztina*, Dobozi Mihály lánya; *Dobozi Lajos* (1769–1842), ezredes (l. lentebb), Dobozi Mihály fia; *Dobozi Mihályné* (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége).

(204) [1804. júl. 25.] *Vári*: (a jegyzőről további adatokat nem találtunk.)

- (204) [1804. júl. 27.] *Sylvester* János (1504–1552): író, bibliafordító *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. művét másoltatta le Kazinczy. (→ 72. jegyzetmező)
- (132), (708) [1804. júl. 28.] *Epictétus* / *Epictétus* (Epiktétosz) (60 k.–120 k.): görög sztoikus bölcselet.
- (132), (204) *Seneca*, Lucius Annaeus (i. e. 4 és i. sz. 1 között–65): római államférfi, filozófus, költő, drámaszerző.
- (132), (204) [1804. júl. 31.] *Szám félreömlését, szemem bibás directióját maga vette észre az anyám / Az Anyám látta bajomat, [...] ’s nem szánt*: Szentgyörgyi három nappal korábbi levele arra utal, hogy Kazinczy betegsége nem lehetett igazán súlyos, hiszen az orvos és barát inkább Kazinczy családi viszonyai, mintsem egészsége miatt aggódik: „Lelkem Kedves Barátom! Igazságtalan vagy; a’ TE nagy tiszteletet érdemlő Drága Aszszony Anyád meghalgatta ezen szívből származott és egész energiával mondott kérésemet: »Hadd ne essem szentség törésbe!« és TE csak kevéssel kisebb bűnbe ejteszsz. Eddig, ha szabad meg vallani, meg anyyi örömet éreztem gyógyulásodon, mint más akarki: de bezzeg le forrázád a’ philantiát; közel felit el vetted örömemnek. Ha reád haragudni lehetne, nem múltatnám el: de hogy nem lehet, bizonyítsa a’ mi habok közt hányattató és szánakozást érdemlő szép Aszszony barátunk, ki e’ héten kétszer nagy hittel állítá előttem, hogy ő reád nem haragszik, sőt tisztel és betsúl. Van ereje a’ lelki esméretnek, van az igazságnak! De mind a’ mellett is a’ gyógyúlhatóság menjen egész gyógyulásig, és a’ recidivával ne fáraszd magadat; quia iniuste Neptunum accusat, qui iterum naufragium facit!” (KazLev, 3/682, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, 1804. jún. 29.)
- (132) *oeconomia* (gör.): gazdálkodás, szabályozott tevékenység.
- (132) *destinált* (lat.): elrendelt.
- (132), (205) [1804. júl. 31., aug. 31.] *Maris*: Nagy Maris (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgálólánya. (Sem róla, sem a göncruszánk lakó *anyjáról* nem találtunk további adatokat.)
- (204) [1804. aug. 1.] *Száráné*: (a váncsodi lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (204), (205) [1804. aug. 4., 5., szept. 9.] *Kereki* (Bihar vm.): Nagykereki.
- (204) [1804. aug. 6.] *Kis Imre, II.: szentpéterszegi* (Bihar vm.) prédikátor (róla és *fiáról* nem találtunk további adatokat).
- (205) [1804. aug. 8.] *Prónay Gábor*, báró (1748–1811): a pozsonyi iskolai kerület főigazgatója II. József alatt, Bars vármegye főispáni helytartója (1787–1788) és Gömör vármegye főispánja (1789–1811). (→ 56. jegyzetmező)
- (205) *Szirmay Ádámné [II.]*: báró Podmaniczky Terézia (?–1841), Podmaniczky Sándor (I.) lánya. (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (205) *Barcsay Kriszta*: férje: *Sánta* László, Bihar vármegyei főszolgabíró, *Sánta* József testvére. *Sánta* László harmadik felesége volt Barcsay Krisztina.
- (205) [1804. aug. 9.] *Hirgeist Ferenc* (1774–1804): pesti joghallgató volt, amikor a Martinovics-perben halálra ítélték. Kegyelmet kapott, de csak 1802 szeptemberében szabadult. *Hirgeist* Leopold fia, *Hirgeist* Anna (Nini) bátyja. Kazinczy barátja.
- (205) [1804. aug. 13.] *Oroszi Pál*: tótvázsonyi lakos, a *Mondolat* egyik feltételezett szerzője.
- (205) *Album Kis Jánosnak verseihez*: Kazinczy egy üres albumot küldött *Kis János* (I.) (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő barátjának, hogy verseit abban juttassa el hozzá (vö. KazLev, 3/778, Kis János – Kazinczynak, Nemesdömölk, 1805. jún. 15.). Kazinczy később kiadta a barátja verseit. (→ 59. jegyzetmező)
- (205) [1804. aug. 15.] *Kispércs* (Hajdú vm.): Mikepércs.
- (205) [1804. aug. 19.] *emancipálódik* (lat.): egyenjogúvá válik.
- (205) *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): 1802 körül Kazinczy feleségül kívánta venni. (→ 65. jegyzetmező)
- (132), (205), (548) [1804. aug. 19., 24.] *az ifju szép Emigráns / Etoil*: Maximilien Etoile (a francia emigránsról további adatokat nem találtunk).
- (132), (205) [1804. aug. 19., 20.] *fixum* (lat.): előre megszabott fizetség, bér.
- (205) [1804. aug. 24.] *Domokos Sámuel* (?–1818): Abaúj vármegyei főügyész és táblabíró.
- (205), (323), (548) [1804. aug. 25.] *Lajos-napja*: aug. 25.
- (187), (205) [1804. aug. 25., dec. 15.] *Bodó Lajos*: szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.
- (187), (205) *Pápai Zsigmond*: esküdt, ügyvéd.

- (205) *Rácz Zsigmond*: ügyvéd (1804 k.)
- (133), (205) *Úri-szék* (rég.): feudális alapfokú bíróság, amely a földesúrtól függő személyek (jobbágyok, cselédek, birtoktalan familiárisok) felett, ill. a földesúr birtokán elkövetett kisebb bűnügyekben ítélkezett.
- (549) *sexus* (lat.): nemiség, nem.
- (549) *familiaritas* (lat.): családiaság, bizalmas viszony.
- (549) *paroxysmus* (gör.–lat.): (láz) betegség hirtelen visszatérése, rohama; önkívületi állapot.
- (549) *kiszörbölni*: kiinni, kikortyolni.
- (133), (205) [1804. aug. 25., 26.] *declaratio* (lat.): kijelentés, házassági nyilatkozat.
- (549) [1804. aug. 26.] *commód* (fr.–ném.): komód, fiókos szekrény.
- (133) *livra* (fr.): livre; francia ezüstpénz.
- (133) *egyenesen megírom, mit mond rád az Anyám*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (205) [1804. aug. 27.] *magistratualis* (lat.): városi v. vármegyei előljáróság, tanács.
- (205) *Bikkpatak*: patak Nagykázmér mellett.
- (133), (206) [1804. aug. 27. után, szept. 24.] *Pleznyszki Ferenc / Franz*: munkácsi rabként és szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (134) *attachirozva* (ném., rég.): kötve, kötődve (vkihez).
- (134), (186), (207) [1804. aug. 27. után, dec. 6.] *Meczner Pál*: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).
- (134) *9 esztendő előtt két fiáért esdeklett*: Kazinczy öccsét, Miklóst szintén letartóztatták a Martinovics-per kapcsán, de felmentették és – a fogsága beszámításával – 1795. máj. 17-én szabadon engedték.
- (134) *szerviett* (fr.): asztalkendő, szalvéta.
- (205) [1804. aug. 31.] *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (205) *Puky*: vagy *Puky Ferenc* jogász, mérnök, Nógrád vármegyei főjegyző (1790-től), majd alispán (1792-től), tanácsos. Vagy a testvére: *Puky László* (1753–1816), Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1784-től és 1790-től), országgyűlési követ, helytartói tanácsos (1815-től), a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Vagy *Puky István* (l. alább).
- (205) *Fáy Károly néma fíjával*: Fáy Károly két fiáról tudunk: Dániel (?–1849) és Károly (?–1856).
- (205) [1804. szept. 1.] *Tokajban írom a' jelentő leveleket Miklós öcsémnek, Kisnek, Némethnek, Virágnak*: *Kis János* (I.) (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő; *Németh László* (Jobbházi) (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól); *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 59. jegyzetmező; → 76. jegyzetmező; → 55. jegyzetmező; az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (205) *Grzembzski*, gróf: (további adatokat nem találtunk)
- (205) *Dorog* (Hajdú vm.): Hajdúdorog.
- (205) [1804. szept. 2.] *Frimont*, Johann Maria, gróf (1759–1831): magyar honpolgárságot nyert osztrák tábornok. 1792-től vett részt a francia háborúknak, 1805-ben Debrecenben állomásozott, 1809-ben Győr védője volt. 1821-től herceg. Frimont Péter Ferenc apja, Gyulai Karolina (Lotti) apósa.
- (134), (205) [1804. szept. 3., 4.] *nagy dolgokat kell elébe adnom Asszonyámnak... / Asszonyámnak jelentem*: a házasság bejelentését lényegében ugyanígy írja meg Kazinczy egy néhány nappal később Szentgyörgyihez írt levelében: KazLev, 3/692, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Ujfalu, 1804. szept. 10.
- (205), (550) *Batthyáni Aloyz/Aloysius*, gróf (1750–1818): jezsuita (1767–1769), katona (1769-től), az 1790/91-es országgyűlés főrendi táblájának reformer tagja, kamarás. Debrecenben lakott.
- (205) *Tibavszki*: őrnagy, geológus.
- (205) *poenaque deum* (lat.): isten büntetése.
- (135) *stratagéma* (gör.): harcmódor, hadvezetés.
- (135) *Megírtam Dienesnek, 's nem felelt. [...] Megírtam Laczinak, 's nem felelt. – Megírtam Józsinak, 's nem felelt. – Julis is, Miklósné is feleltek.*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)

- (135) *Februáriusban Dienesnek négy levelet írtam:* (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (135) *glossza* (gör.): (rosszálló) megjegyzés.
- (135) *Maszli:* (a regmeci erdőkerülőről további adatokat nem találtunk.)
- (135) *levelet [...] Regmeczre József öcsémhez:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (135), (205) *a' Kázmérba [...] szőlő / írom a' levelet Kázmérba:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (135), (206) *Bárczay Ferencz régi barátomnak szöllő: Bárczay Ferenc (II.)* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja (→ 4.1. *Családja/Szirmay*). Az említett levél, amelyben a lánykérést Kazinczy a kötetünkben közölt szövegekhez hasonlóan írja meg: KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7.
- (135) *dispensál* (lat.): mentesít.
- (135) *instruál* (lat., rég.): felszereléssel ellát.
- (135) *Bossányi János-féle házat:* a nagypapa testvérének, *Bossányi János*nak (1703 után–1760) a volt háza. (→ 4.1. *Családja/Bossányi*)
- (135) *A' leveleket a' Conscriptió elvégzésekor írtam Bagosról:* (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (136) *contremandál* (fr.): ellenkező utasítást ad, megakadályoz.
- (205) [1804. szept. 9.] *Kerekjártó:* (további adatokat nem találtunk.)
- (205) *Újfalú* (Bihar vm.): Berettyóújfalú.
- (205) [1804. szept. 12.] *Kovácsi* (Bihar vm.): Pusztakovácsi, ma: Bakonszeg része. Bessenyei György utolsó éveit itt élte le és itt is temették el.
- (205) *Bessenyei György* (1746–1811): író. (→ 12. *jegyzetmező*)
- (205), (206) [1804. szept. 14., 21.] *Sophienak első levele; 2dik levele Sophienak:* az egyetlen ismert levél, amit Kazinczyhoz írt Török Sophie: KazLev, 2/495, Gr. Török Zsófia – Kazinczynak, Nagykázmér, 1801. nov. 14.
- (205) [1804. szept. 14.] *Dobozi Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. Részt vett a török háborúban, ahol együtt szolgált Fazekas Mihállyal. A Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozi Mihály fia.
- (205) [1804. szept. 15.] *Puky István* (1779–1848): Csokonai közeli barátja, támogatója (vö. CSOKONAI 1999, 593–596).
- (205) *Komjátby Ábrám* (1743–1827): jogi doktor, miskolci iskolaigazgató, református lelkész, porosznyai esperes. Kazinczy egykori sárospataki diáktanítója. (→ 12. *jegyzetmező*)
- (205) [1804. szept. 17.] *Miklosi Ferenc* (Miklóssy) (?–1810): nagyváradi római katolikus püspök (1800–1810).
- (205) *pontificál* (lat.): főpapi misét mutat be.
- (205) *techna* (gör.–lat.): ármány, ügyeskedés.
- (206) [1804. szept. 19.] *te deum* (lat.): római katolikus háláadó istentisztelet.
- (206) *Dioszegi:* nagyváradi prédikátor és esperes (?).
- (206) [1804. szept. 20.] *az Oláh Püspöknél:* Darabant Kornél (?) (1733–1806), nagyváradi román görög katolikus püspök (1789-től).
- (206) [1804. szept. 24.] *Turnus:* (a kassai nyerges és szíjgyártó [*ném.: sattler*] mesterről további adatokat nem találtunk.)
- (206) *Jó a' szép Nincsi anygali levele; kinek 25dben felelek:* Hirgeist Anna (*Nincsi*; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga (→ 58. *jegyzetmező*). (Az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (206) [1804. szept. 30.] *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlyéni református lelkész, aki Kazinczy jegyességét kihirdette.
- (186), (206) [1804. nov. 3., 24.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegyei rendes (*lat.: ord[inarius]*) alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). Felesége: báró Prónay Piroska, gróf Ráday Pálné (II.) Prónay Ágnes és Kubinyi Gáspárné Prónay Honorata testvére (feltehetően ez utóbbi az említett *Honorata Lydia*). (→ 70. *jegyzetmező*)
- (206) [1804. nov. 4.] *Pazonny* (Szabolcs vm.): Nyírpazonny.
- (206) *damaszk plusch* (rég., fr.–ném.): mintás, fényes szövet.

- (186), (206) [1804. okt. 8., nov. 13.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (206) [1804. okt. 8.] *Tberéz*: talán a Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után).
- (206) *Mit der ersten welche Sie Ihrer Sophie...*: 'Az első megbántással, amelyet ön Sophie-nak vagy Sophie önnök okozna, minden el lenne rontva.'
- (206) *Wécsey Miklósné [I.] Orczy Mária*, bárónő (?–1805): az apja Orczy Lőrinc (I.), a férje Szatmár vármegyei főispán.
- (206) *Soeur Stanislas*: a gróf Török család otthonában talán egy rózsakeresztes (nő) képe függött, vö.: KazLev, 12/2739, Kazinczy – Horváth Ádámnak, Széphalom, 1814. szept. 21. (A rózsarendről: H. BALÁZS 1967, 137. Ugyanerről a képről: „a' Stanislas képe alatt az ágyon”, *jelen kötet*, 269.) *Soeur* (fr.): nőtestvér, nővér.
- (206) [1804. okt. 20.] *Halász*: talán Bodroghalász (Petrahó), ma Sárospatak része.
- (206) [1804. okt. 23.] *Szabó Mihály*: (a debreceni lókupecről további adatokat nem találtunk.)
- (136), (206) [1804. okt. 25.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (136) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (136) *conditio* (lat.): feltétel.
- (136), (206) *Comáromy Ferenc (Kóji)* (?–1816). Apja: *Comáromy Lajos*: Abaúj vármegyei ülnök. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (136) *praetextus* (lat.): itt: ürügy.
- (136) *Szűnyogd* (Bihar vm.): ma Suiu (R). Bossányi Zsuzsanna hozományaként lett a Kazinczy család birtoka.
- (136), (206) [1804. okt. 25.] *József öcsém állította, azt írtam Bárczay Ferencnek, hogy én kevélyen tekintek le ezután a' testvéreimre, mert az én feleségem mágnás leány / ...hogy én Bárczay Ferencnek azt írtam, hogy kevélyen fogok lenézni a' testvéreimre*: l. a fentebb hivatkozott Bárczayhoz írt levelet. Egy későbbi levélben így emlékszik vissza Kazinczy: „Mondta nekem az Anyám, hogy Jösi olvasta a' hozzád írt Septemberi levelet, és nagyon meg van az által sértve, hogy én azt írtam neked, hogy Grófi leány lévén a' mátkám, már most én kevélyen nézek-le reá és a' több testvéreimre. – Feri, mit írt valaki egy szives barátjának és a' maga szive elkeseredésében, arról egy fertály vagy félesztendő mulva emlékezni nem fog könnyen [...]” (KazLev, 23/5706, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1805. márc. 30.) Egy Kazinczy Péterhez írt levelében is panaszkodik Kazinczy a levél ellopására: „Lejő József Öcsém a Debreczeni szüreti vásárra, egy Bárczay Ferentől gyalázatosan ellopott levélből azzal az igazságtalan váddal fest le, hogy én fenyegetőzöm, hogy testvéreimre kevélyen fogok lenézni, mert nekem Mágnás feleségem lesz, 's Asszonyámat olly tűzbe hozá, hogy a' mi historiánk a hegyen nem vala kisebb, 's rútabb, mint a' Halmágyi és Domokos Jakab históriája, melyre majd az egész hegy összefutott puskával kergetvén egyike a' másikat.” (KazLev, 22/5457 [769/a.], Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.)
- (206) [1804. nov. 11.] *Kadlubják Pál*: kázméri plébános, Kazinczy esketője, lányainak keresztelője.
- (206) *Nedeczky Imre*: (a kázméri aljegyzőről további adatokat nem találtunk.)
- (206) *immatriculált* (lat.): anyakönyvbe bejegyzett.
- (206) *Geizler Józsefné Szentmiklósi Mária*, báróné: *Szentmiklósi Mihály* testvére.
- (206) *Vécsey Leopoldina*, bárónő (Czóbel Lászlóné): Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Testvére: gróf Csáky Antalné *Vécsey Náni* (Anna Mária) és gróf Török Józsefné (III.) *Vécsey Mária (Mici)*.
- (206) *Splényi Caton*, bárónő (*Katón*, Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné): báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya. Testvére: báró *Splényi Mancsi* (Magdolna).
- (206) *Geizler József* (Geisler) báró: felesége Szentmiklósi Mária.
- (206) *Mocsáry*: (további adatokat nem találtunk.)
- (206) *Szirmay Antal, I.* (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. Második feleségétől született, említett fia: *Szirmay Antal (II.)* (1785–?). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (136), (186), (207) [1804. nov. 11., 15., 16.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

- (186), (207) [1804. nov. 12.] *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (136) [1804. nov. 16.] *reflexio* (lat.): megjegyzés, észrevétel.
- (136) *prendre du caffè, nem boire du caffè* (fr.): 'kávét venni, nem kávét inni'.
- (136) *Az esketés actusáról [...] az Anyámnak levelet írtam:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (136) *eggyAnyához illő választ adott:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (187), (207) [1804. dec. 15., nov. 17.] *Ich bleibe bei meiner razza.:* 'Én maradok az én fajtámnál.' (E mondat a két közölt szövegben eltérő dátumnál van.)
- (186) [1804. nov. 18.] *ad Szilvás pro nocte* (lat.): 'Szilvás[apáti]ra éjszakára'.
- (207) Csörgő Pál (?–1805): gárdista. Felesége: báró Splényi Anna (később gróf Sztáray Kristófné).
- (207) *ich sey ein Büffel oder Rhinoceros* (ném.): 'mintha bivaly vagy orrszarvú volnék'.
- (207) *Mekler:* (a törzstiszt [ném.: *stabälis*] seborvosról további adatokat nem találtunk.)
- (186), (207) [1804. nov. 19.] *Regete Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Regeteruszka, ma Ruskov (SZK).
- (207) [1804. nov. 20., 21.] *Theréz:* Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya. Testvére: Radvánszky *Polyxén* (Blidli; Újházy Sámuelné 1794-től) (?–1831 után).
- (207) *Batthyány Antalné*, grófné: gróf Rogendorff Josefín.
- (186) [1804. nov. 22.] *István* (?–1805): regmeci molnár (?).
- (186), (207) [1804. nov. 23.] *Szomotor* (Zemplén vm.): ma Somotor (SZK).
- (186), (207) *Szölköske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (186) [1804. nov. 25.] *Botka:* vagy *Botka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827), vagy testvére, *Botka Menybért* derecskei ügyvéd.
- (186) [1804. nov. 26.] *pro Congressu* (lat.): 'a kongresszusra'; vagyis a sátoraljaújhelyi megyegyűlésre.
- (207) *Jekelfalusi* József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.
- (186), (207) [1804. dec. 3., 6.] *Szentmiklósi Józsefné:* (további adatokat nem találtunk.)
- (137) [1804. dec.] *arrogancia* (lat.): kihívó viselkedés, szemtelenség.
- (137) *distinctió* (lat.): megkülönböztetés (rang, társadalmi helyzet alapján).
- (137) *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Felesége Domokos Mária, akinek a testvére *Domokos Jakab* (1756–1821), Bihar vármegyei főadószedő és alispán. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (137) *levelet küldöttem Sophienak:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (137) *Elekné:* (a pozsonyi lakosról és családjáról nem találtunk adatokat.)
- (186) [1804. dec. 4.] *Rátkay, I.:* talán Rátkay István, felsőregmeci ügyvéd.
- (186) [1804. dec. 5.] *meuble* (fr.): bútor, kanapé.
- (186) [1804. dec. 8.] *Markó:* (további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Azt irván Asszanyám...:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (186) [1804. dec. 9.] *Zsámbáné:* (a sárospataki lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Máli:* talán Kraynik Amália, Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (207) *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (186) [1804. dec. 10.] *Levél Ürményinek:* Kazinczy Marmontel *Szívképző Regéit* kívánja Ürményinek ajánlani és arcképével megjelentetni, ehhez kéri az ország egyik legtekintélyesebb személyének hozzájárulását (l. KazLev, 3/708, Kazinczy – Ürményi Józsefnek, Nagyakzmér, 1804. dec. 10.)
- (187) [1804. dec. 15.] *Lieber schuldig als falsch.* (ném.): 'Inkább bűnösen, mint hamisan.' „E’ napokban ismét vala örömem megújítani tapasztalásomat: magam valék a’ gyermekkel, mondtam neki valamit, ’s számba nem vevén valamelly semmi tekintetű dolgot, úgy szóltam felőle mint nem voltról. A’ soha nem hazudott gyermek emlékeztete, és ez azt hiteti velem, hogy ő is elmondja valaha a’ mit az Anyja tíz esztendő előtt: Lieber schuldig als falsch! – Sophienak ezt a’ szavát a’ Bácsmegyei megett álló Toldalék levélben feldolgoztam. – Engedj-meg fecsegésemnek;

- atya vagyok, 's ez nagy gyengém.” (KazLev, 12/2809, Kazinczy – B. Wesselényi Miklósnak, Széphalom, 1814. dec. 25.)
- (187) *Ich habe [...] mutter[.] [...] , ich habe nur natür[.]* (ném.): 'Én [...] anyai [...], én [...] természetesen csak [...]?' [?].
- (187) *A. du bist sch. S. Ich bin sch? M. Dehogy bist du es nicht? Wir sollen d[...] nicht siegen?* – (ném.): 'A. te [sch=schuldig? vétkes?] vagy. Én vagyok [vétkes?] M. Dehogy Ne győzzünk [...]?' [?].
- (187) [1804. dec. 17.] *Splényiek*: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lányai: báró *Splényi Caton* (l. fentebb), és/vagy *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné), és/vagy *Manci* (Magdolna).
- (187), (207) [1804. dec. 18.] *Kassai Püspök / Szabó András* (1738–1819): az első kassai püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (187) [1804. dec. 19.] *8 Levél a' Postán*: 1804. december első feléről egyetlen Kazinczynak küldött levelet sem ismerünk, a nyolc levél egyike talán: KazLev, 22/5453 (705/a), Ruzsicskay György – Kazinczynak, Prága, 1804. nov. 30.
- (187), (207) [1804. dec. 23.] *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: Vatai Krisztina. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (207) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birto-ka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (187), (207) *Gálszécs* (Zemplén vm.): ma Sečovce (SZK).
- (187), (207) *Horváth (Kocsi)*: (további adatokat nem találtunk.)
- (207) *Jubász* János: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfogoltja.
- (187), (207) [1804. dec. 24.] *Szirmay Pál* (1751–1822): visszavonult főhadnagy. 1798-ban a Zemplén vármegyei gyűlésen tett kijelentése miatt hűtlenségi per indult ellene. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (187), (207) [1804. dec. 25.] *Cseb* (Zemplén vm.): Nagycseb, ma Žbince (SZK).
- (207) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (207) *Szirmay Andrásné (III.)*: Horváth Anna (Stancics, Grádeczi) (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (207) *Szirmay Jeanette* (Johanna) (?–1831): férje: *Szirmay Tamás (III.)* (?–1807). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (187), (207) [1804. dec. 27.] *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (187), (207) [1804. dec. 28.] *Miglész* (Zemplén vm.): ma Milhostov (SZK).
- (551) *Párkák*: a görög mitológiában a sors istenői.

74. jegyzetmező: 1805. jan.–jún.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (137–141)
75. [1804–1805] (187–194)
76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (207–210)
92. [Pályám emlékezete V.] (709–714)

1805. jan. 26-ig Kazinczy és felesége, gróf Török Sophie Nagykázméron élt. Az év első hónapjaiban Kazinczy folytatta a népszámlálási munkát (*lat.: conscriptio*).

A Kazinczy család említett tagjai:

Anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter Bátyám; Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyja.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga. Férje: *Péchy Sándor* („P. S.”) (1757–1811). Említett gyermekük: *Péchy Klári* („P. K.”) (?–1811).

József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária Magdolna* („*Józsine*”) (1778–1839), *Ragályi József (I.)* (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Felesége 1797-től: *Beothy Victoria* (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) és Baranyai Borbála lánya.
(→ 4.1. Családfa/Kazinczy, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf *Török Lajos* („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ky Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf *Török Lajosné*, gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”; „*a Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.

Gróf *Török József, III. (Pepi; „Gróf József”)* (1777–1830): Kazinczy sógora, Török Lajos fia. Felesége: báró *Vécsey Mária*, báró *Vécsey Miklós (I.)* (1749–1829) kamarás, helytartósági tanácsos, Szatmár vármegyei főispán (1803–1829) lánya.

Gróf *Török Sophie Antonia* (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.

Gróf *Török Marie Susie* (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya.

(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér – 1805/1.

Jan. 28-án meghalt Csokonai, a **29-ei** debreceni temetésen jelen volt Kazinczy és az ifjú Kölcsey Ferenc is. **Jan. 29-én** I. Ferenc átszervezte (visszaalakította) az államigazgatási rendszert.

(137) [1805. jan.] *Balajt* (Borsod vm.): a Ragályi család birtoka.

(137) *poszpász* (fr.): csemege, utóétel.

(137) *delicatessz* (fr.): finomság, tapintat.

(137) *felba* (ném.): félbársony.

(137) *petinet* (fr.): mintás kötött ruha.

(137) *recenseál* (lat.): megvizsgál, elemez, bírál.

(137) *interé* (fr.): érdeklődés.

(137) *zephir* (gör.): vékony pamutszövet.

(138) *expressio* (lat.): kifejezés.

(138) *Maris*: Nagy Maris (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgálója.

(138) *contrast* (lat.): ellentét.

(207) [1805. jan. 2.] *Markó; Hufiovszky; Timkó; Hideg András*: (további adatokat nem találtunk.)

(207) *Sarlóskor*: Sarlós Boldogasszony ünnepén, júl. 2-án.

(207) [1805. jan. 6., márc. 27.] *Manczi*: (a szolgáról további adatokat nem találtunk.)

(208) [1805. jan. 7.] *Meczner* Pál: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).

(208) *Parnó* (Zemplén vm.): ma Parchovany (SZK).

(208) [1805. jan. 13.] *Szemere Lászlóné (I.)*: Vatai Krisztina. Férje: Szemere László (I.) (1748–1812), Ung vármegye követe (1802-ben). Öt lányuk és három fiuk volt, közte: *Szemere Krisztina* (Kriska, írói álneve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere Pál első felesége (1814-től); *Szemere Teréz* (Bay Józsefné, 1812-től) (?–1817).

(208) *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).

(138) [1805. jan. 18.] *signál* (lat.): jel, jelzés.

(139) *proponál* (lat.): javasol, előterjeszt.

(139) *consumálva* (lat.): elvégezve, összeadva.

(139) *confrontál* (lat.): szembevit.

(139) *Január vége felé levelem érkezik Biharból*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)

(139), (209) [1805. jan., márc. 19.] *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Chesereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.

- (139), (188) [1805. jan., febr. 11., 12., márc. 5.] *Nyíri; Nyíriné; Nyíriné veje / Kocsisné [...] Ferenc [...] Kocsis; Nyíri Pstáné*: a Nyíri család több tagja is dolgozott Kazinczyék szolgálatában: *Nyíri István (II.)* kocsis és a felesége, *Nyíri János* béres és talán *Nyíri Ferenc*.
- (208) [1805. jan. 20.] *Splényi ház*: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya: báró *Splényi Caton* (Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné), és/vagy *Náni* (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné) és/vagy *Manci* (Magdolna).
- (208) [1805. jan. 23.] *Francz*: Plezsnyszki Ferenc, munkácsi rabként, majd szabadulása után is Kazinczy inasa.
- (208) [1805. jan. 26.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (208) [1805. jan. 28.] *Nagy András Úrtól ezer Rftot felveszek három esztendőre*: Kazinczy élete végéig nem tudta visszafizetni a kölcsönt *Nagy András*nak. Kazinczy özvegye 1832-ben táblázatot állított össze a tartozásokról, ebben törvényesnek ismerte el a követelést: „Csobai Nagy András / 1000 / 1805. novemberben [!] / Ez is scálát kíván / Ezt férjemmel szintűgy egygyütt vévén fel; való s igazságos adósságnak lenni tökéletesen megismérem.” (Idézi: BALLAGI 1891, 462–463.)
- (187), (208) *Nánás, Oláb Mih[ály]*: (a hajdúnánási lakosról további adatokat nem találtunk.)
- (187), (208) *Böszörmény* (Hajdú vm.): Hajdúböszörmény.
- (187), (208) *Csokonai* Vitéz Mihály (1773–1805): költő. (→ 62. jegyzetmező)
- (188), (208) [1805. febr. 1., 17.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)
- (188), (208) *P. Mné / Péchy Mihályné (III.)*: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztapjának a felesége. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (188), (189), (208) [1805. febr. 3., 24., márc. 10.] *Fr./Fráter Antalné; Fr[áter] Antal*: a férj az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (188), (208) *Dobsa*: talán Dobsa László.
- (188), (208) *P. K. / Péchy Klári* (Fényes Károlyné) (?–1811): Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna lánya. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (188) [1805. febr. 4.] *Eperjesi*: talán Eperjesi György, vagy Ferenc, az érsemlyéni asztalos.
- (188), (189) [1805. febr. 5.] *Balog György; a' Vajda*: (a cigányvajdáról további adatokat nem találtunk.)
- (188) *Márton*: (további adatokat nem találtunk.)
- (208) [1805. febr. 10.] *Szt.-Györgyi/Szentgyörgyi* József (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (188) [1805. febr. 12.] *Leveleket Regmeczre és Kázmba*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (188), (208) [1805. febr. 14.] *Maszli*: regmeci erdőkerülő.
- (188), (208) [1805. febr. 15.] *Szántó* (?): temesi ügyvéd, táblabíró.
- (188), (208) *Mózes*: (további adatokat nem találtunk.)
- (188) *John*, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger 1803-as rajza nyomán 1804-ben készítette el Kazinczy rézmetszetét. Több üzenetet is váltottak. A Bécs és Érsemlyén közötti nehézkes levelezés miatt talán ekkor érkezett meg John január közepén feladott utolsó ismert levele: KazLev, 23/5703, John, Friedrich – Kazinczynak, Bécs, 1805. jan. 15.
- (188), (208) *Csanády Sámuelné* (?–1805): Hodosi Klára, férje székely lovassági alezredes volt.
- (208) *Kereki* (Bihar vm.): Nagykereki.
- (188) [1805. febr. 16.] *Levelek Postára*: 1805. febr. közepéről csak egy Kazinczy-levelet ismerünk: KazLev, 3/717, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1805. febr. 10.
- (188) [1805. febr. 17.] *Sára asszony*: Kötélverő Mihályné (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgálója.
- (188) [1805. febr. 18.] *Levél a' Gróftól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (188), (209) [1805. febr. 21., jún. 6.] *Vincze* István: Kazinczy kocsisa.
- (188), (208) [1805. febr. 22.] *Piskolt; Piskolt* (Bihar vm.): ma Pişcolt (R).
- (208) *nyári-rapp* (ném., rég.): fekete (ló).

- (188), (208) [1805. febr. 22.] *Szilágyi György*: gulyás.
- (188) [1805. febr. 27.] *Levelek Regm. Kazm.*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (188), (190), (209) [1805. febr. 27., márc. 14.] *Tökéné*: Tőke (Teoke) Károlyné Bosnyák Elíze (Erzsébet; korábban Glaczingerné), lőcsei lakos, Kazinczy egyik hitelezője 1802-ben.
- (188) *Rott*: talán Johann Jakob Rott, német könyvkereskedő, bajor királyi könyvtáros, akitől Kazinczy 1806-ban több láda értékes könyvet vett.
- (189), (210) [1805. febr. 9., jún. ?] *item* (lat.): ugyanígy.
- (189) [1805. febr. 17.] *Maliz*: (további adatokat nem találtunk.)
- (189) [1805. febr. ?] *Gulácsi Sándor*: (további adatokat nem találtunk.)
- (189), (208) [1805. márc. 2.] *Szuli*; *Csegő Éva*: a Kazinczy család szolgálólányai.
- (189) [1805. márc. 5.] *Levél Pischtól*: az özvegy Sárosynétól az elhunyt férj egykori katonatársa Kazinczy közvetítésével kívánta a kölcsönadott pénzt visszakapni. A kapitány levelei és Kazinczy válasza elvesztek vagy lappanganak, de a levélváltásról Szentgyörgyi Józsefnek beszámoló Kazinczy-levél fennmaradt: → 72. jegyzetmező.
- (189) [1805. márc. 6.] *sattler* (ném.): nyerges és szíjgyártó mester.
- (189) *Cserey Farkas* (1773–1842): őrnagy, műgyűjtő, botanikus. 1805-től Kazinczy bizalmas barátja. Gróf Haller Krisztina férje, Wesselényi Miklós (I.) sógora, Cserey Miklós rokona. Az erdélyi nagybirtokossal ekkor Kazinczy Csokonai síremléke kapcsán váltott leveleket. A most említett *levél*: KazLev, 3/728, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. márc. 6.
- (189), (208) [1805. márc. 7.] *Miklós András*: (a diákról további adatokat nem találtunk.)
- (189) *Sáfrányos*: talán egy vándorkereskedő (?).
- (189), (208) [1805. márc. 10.] *Nagy István*: érsemlyéni jegyző, *Nagy József* (Kazinczy keresztfia) és *Gábor (II.)* apja.
- (189) *Mileszné levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Mileszné*: talán Hatvani Julianna, Hatvani István (I.) lánya, Milesz József (meghalt: 1793) debreceni orvos és kollégiumi tanár özvegye.
- (190) [1805. márc. 11.] *Gessn. Idyll. elvégeztem*: Salomon *Gessner* (1730–1788) svájci-német író, idillköltő, festő. Kazinczy legalább tizenháromszor fordította újra Gessner műveit. (→ 14. jegyzetmező)
- (190) [1805. márc. 12.] *Balázsínének a' fija*: Balácsi (Balázs) István kőlyi szőlőbirtokos felesége és fia.
- (190) *Buxa György*: (a murányi üvegesről további adatokat nem találtunk.) *Murány* (Gömör és Kishont vm.): Murányalja, ma Murán (SZK).
- (190) *B. Vay*: Kazinczy a Vay család ekkor élő báró tagjai közül Miklóssal volt szorosabb kapcsolatban. Báró *Vay Miklós (I.)* (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök, folyószabályozási királyi biztos. (→ 69. jegyzetmező)
- (190) *Batthyáni Aloysius*, gróf (1750–1818); jezsuita (1767–1769), katona (1769-től), az 1790/91-es országgyűlés főrendi táblájának reformer tagja, kamarás. Debrecenben lakott.
- (190) *Bornemisza ír*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (190) [1805. márc. 13.] *vallis* (fr.): szövet (?).
- (190) [1805. márc. 14.] *Décseiné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190) *Varga Istvánné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190), (209) *a' Postamester a' Tökéné levelével / ...praesentálja a' Tökénének 60 frttal megterhelt 's valabol a' Postán feltört levele boritékját*: a levelek feltörése gyakori volt, ezért tiltották a pénz postára adását: „A század utolsó évtizedeiben a leveleket, tudván, hogy pénzt tartalmaznak, gyakran kifosztották, eltüntették. Elszaporodtak a rablótámadások úgy, hogy 1786-ban a pénzküldés e módját szigorúan megtiltották, az elveszésért, kifosztásért már kártérítést nem fizettek.” (KAMODY 1989, 40–41.) (Az említett levél elveszett vagy lappang; *Tökéné*: l. fentebb.)
- (190), (209) *Mbfalva / Mbfva : Mibályfalva* (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (190), (209) *Osváth; Osváthné*: Osváth Lajos, érmihályfalvi birtokos, Szabolcs vármegyei főjegyző, országgyűlési követ (1796) és alispán (1805–1810).

- (190) [1805. márc. 15.] *Vesselenyi*: báró *Wesselényi Miklós (I.)* (1750–1809), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője, irodalompártoló, színházszervező zsigódi birtokos, Kazinczy támogatója. (→ 75. jegyzetmező)
- (190) [1805. márc. 17.] *Fr[áter] Ferenc*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190) [1805. márc. 19.] *Erős István*: pircsei lakos (?).
- (190), (209) [1805. márc. 20.] *Levelek Kázm. és Regm általa. [...] Levél a' Gróftól. Sarosyné retour. Buczy Emil. Sztgyitől és Budaitól / Sárosiné visszaküldi leveletem. Buczynak első levele*: az említett levelek közül csak Szentgyörgyi Józsefé ismert: KazLev, 3/735, Szentgyörgyi József – Kazinczynak, Debrecen, 1805. márc. 19. *Sárosyné*: Ilosvay Krisztina (Sárosy Andrásné, később gróf Tholdi Ádámné) (1782–1806): Kazinczy barátneje: → 65. jegyzetmező; *Buczy Emil* (1782–1839): piarista pap, költő, tanár, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832), gyulafehérvári kanonok, az Erdélyi Múzeum egyik alapítója. *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész: → 63. jegyzetmező. *Retour* (fr.): visszajön (levél).
- (190) *Incas*: Marmontel regénye: *Les incas ou la Destruction de l'empire du Pérou dédié au roi de Suède* (Párizs, 1777). (Marmontel: → 71. jegyzetmező)
- (190), (209) [1805. márc. 23.] *Vajda* (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).
- (190), (209) *Margitai*: debreceni tanácsos.
- (190), (209) *Doboz Mibályné*: (Kereki) Csanádi Teréz (?), fia: *Edvárd* (1805–?).
- (190), (209) [1805. márc. 23., jún. 8–20.] *Kóly / Kólyibegy* (Bihar vm.): ma Colui (R), Nagyággya (Cadea) része. A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.
- (190) [1805. márc. 24.] *A' Püsp. levele*: (az említett levél, melyet vélhetően a nagyváradi római katolikus püspök Miklosi Ferenc írt [I. lentebb], elveszett vagy lappang.)
- (190) *Sándorné*: nagyváradi lakos (?).
- (190), (209) *Baranyi József*: Kazinczy tisztviselőtársa a népszámláláskor.
- (190), (209) [1805. márc. 25., 26.] *Hodosi; Hodosiné: Hodosy Sámuel* kapitány első felesége *Pulszky Zsuzsanna* (?–1806 k.), a második báró Podmaniczky Julie volt.
- (190), (209) *Rbédei Lajos*, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országgyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (190), (209) *Domokos Jakabné*: Uray Julianna. Férje: Domokos Jakab (1756–1821), a Wartensleben-ezredben hadnagy, majd Bihar vármegyei főadószedő és alispán, Domokos Lajos debreceni főbíró fia. (→ 4.1. Családja/Comáromy)
- (190), (209) [1805. márc. 26.] *Püspök*: Miklosi (Miklóssy) Ferenc (?–1810), nagyváradi római katolikus püspök (1800–1810).
- (209) *Bogáthi Pál*: (nem találtunk további adatokat.)
- (190), (209) *Böthy / Beöthy*: az ekkor élő, Biharban hivatalt viselő és Kazinczyval kapcsolatban álló Beothyk: *Beothy László*, ezredes, Bihar vármegye második, majd első alispánja (1791–1803, 1803–1811); *Beothy Imre* (1744–1830), Bihar vármegyei aljegyző, ítélőmester, szeptemvir, udvari tanácsos.
- (190), (209) *Tisza*: talán Tisza László (?–1831), Bihar vármegye főjegyzője és országgyűlési követe, kamarás. Felesége: gróf Teleki Caton, gróf Teleki József (III.) testvére.
- (190) [1805. márc. 27.] *Félegyháza* (Bihar vm.): Biharfélegyháza, ma: Roşiori (R).
- (190), (209) *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadtult. (→ 60. jegyzetmező)
- (190) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Şilindru (R).
- (190), (209) [1805. márc. 28.] *Semlyénbe a' Cserei, Gr. T. Jósef és Jubász lev. Batsányi retour / Batsányi levele retour*: az említett levelek közül csak Cserey Farkas és Juhász Jánosé ismert: KazLev, 3/736, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. márc. 20.; uott, 23/5705, Juhász János – Kazinczynak, Pest, 1805. márc. 20. *Jubász János*: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfoglaltja. *Batsányi János* (1763–1845): költő, ekkor Bécsben élt. *T[eleki] József*: talán Tisza Lászlóné testvére, gróf Teleki József (III.) (1778–?).

- (190), (209) **Halmágyi László** (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvére, Máriának második férje. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (190) **vizicatoria** (lat.–ném.): látogatás, vizsgálat.
- (209) [1805. ápr. 1.] **Csőrgő Pál** (?–1805): gárdista. Felesége: báró Splényi Anna (később gróf Sztáray Kristófné).
- (209) [1805. ápr. 2.] **Luby Károly** (1752–1805): Szatmár vármegye alispánja (1781–1804) és országgyűlési követe (1790), Ung vármegye királyi biztosa (1805).
- (191) **Kincses Dávid**: székelyhídi katonarvos.
- (191) **Szgyi**: Szentgyörgyi József.
- (191) **Bojtorján**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191) **Péchy Antal**: (nem találtunk további adatokat.)
- (191) [1805. ápr. 3.] **Fr[áter] István** (?–1806): bihari birtokos, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (191) **Bethlen Miklós**, gróf (1642–1717): erdélyi kancellár, önéletíró. 1704-ben felségsértés vádjával a bécsi udvar elfogatta és 12 évre börtönbe záratta. Bécsben halt meg. Említett műve – vélhetően – a magyarul 1804-ben megjelent önéletrajza: *Bethlen Miklós ifjúkori életének leírása* (Kolozsvár, 1804; első megjelenése: *Memoires historiques contenant l’histoire des derniers troubles de Transilvanie*, Amsterdam, 1736.)
- (191) **Otrókosi Fóris Ferenc** (1648–1718): református lelkész és nyelvész. Az ellenreformáció idején gályarabságot szenvedett (1675–1676). A magyar és a zsidó nép rokonságát állító történelmi és nyelvészeti munkássága miatt bírálta Kazinczy.
- (209) [1805. ápr. 3.] **Rhédey Ferenc**: Bihar vármegyei alispán (1816–1820). Gróf Rhédey Lajos és Zsuzsanna testvére.
- (139) [1805. ápr.] **Vécsey Miklós, I.**, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, a temesi kincstári igazgatóság elnöke, szeptemvir (1809), Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). **Mária** nevű lányát Kazinczy sógora, gróf Török József (III.) (**Pepi**) (1777–1830) vette feleségül. (→ 56. jegyzetmező)
- (139) **aufsatz** (ném.): (ezüst)nemű.
- (139) **Kassára érven, elkeseredve irtam egy levelet**: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (139) **postilion** (fr., rég.): postaló.
- (191), (209) [1805. ápr. 12., 13., 15.] **Antal inas; Katkó; Badar**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191), (209) **Vécseyné halálát hozza a’ levél. Cserey Farkas. / B. Vécsey Miklósné balálának bírét hozza a’ Grofné levele**: a Vécseyné haláláról tudósító – vélhetően gr. Török Lajosné által írt – levél elveszett vagy lappang; a Csereyhez címzettet l.: KazLev, 3/746, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. ápr. 8.
- (191) [1805. ápr. 16.] **en visite** (fr.): látogatás közben (betörés közben).
- (191), (209) [1805. ápr. 18.] **meztürköli** (táj.): megdöfi (a tehén).
- (191), (209) [1805. ápr. 19., 22.] **Zi Miklós; Zi István/Pista**: (további adatokat nem találtunk.)
- (191) [1805. ápr. 19.] **töke** (táj.): csonka, beteg, sérült.
- (191) [1805. ápr. 21.] **Selymi**: érszemlyéni gazda.
- (191) **Neidl**, Johann Joseph (1776–1832): grazi rézmetsző. Kazinczy 1803-ban vele készítette el Virág Benedek metszetét. (→ 68. jegyzetmező)
- (191) **Rickl**: debreceni kereskedő, Pesten is volt boltja.
- (191), (209), (709) [1805. ápr. 23.] **Kis János, I.** (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. Kazinczy házasságára írt (és jelen kötetben is) idézett *Hymenaeumát* Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt kiadta: *Kazinczy Ferencz öszvekelésére Szendrei Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmérrt Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. – Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805). A kiadványról: „Ma [1805. jún. 4.] veszem Schindelmayer Bécsi Nyomatónak tudósítását, hogy azon Epistolának, mellyet a’ mi közös barátunk Kis, házasságomnak hírét vévén, hozzám írt, minden nyomtatványait leküldötte Hartlében Könyvároshoz Pestre. A’ munka előtt Klinger után Jóhn által metszett képem fog állani, és e’ miatt az Epistola, noha egy árkusnyit

- sem térszen vastagsága, 1 fton fog árúlatni, mellyet az, a' ki tudja, hogy Johnnak hasonló nagyságú művei 1 f. 30 xrával árúlatnak, és hogy a' rész 180 ftonn vagyon, soknak nem tarthat.” (KazLev, 3/771, Kazinczy – Raics Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 4.) (*A levél*, amelyben a verset elküldte, elveszett vagy lappang.) (Kis: → 59. jegyzetmező.)
- (191), (209) *Ragályi Tamástól / Ragályi Tamás' első levele*: Ragályi Tamás (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Kazinczy számára ekkor másolta le Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakó, 1549) c. munkáját (l. lentebb). Az említett levél: KazLev, 3/740, Ragályi Tamás – Kazinczynak, Pest, 1805. márc. 30.
- (191) *Búczytól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (191) *Lilla N. Gtól.*: *Nagy Gábor (I.)* (1770–1861), debreceni ügyvéd, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. Csokonai verseit küldte el: *Lilla. Érzékeny dalok III könyvben* (Nagyvárad, 1805). (→ 62. jegyzetmező)
- (191) *Institoris Gábor* (Mossóczy) (?–1808): pesti könyvkereskedő, az első pesti kölcsönkönyvtár alapítója.
- (709) *Hymen*: Hümenaiosz, a házasság görög istene.
- (709) *Phoebus* (gör.): Phoibus, 'ragyogó'; Apollón görög főisten egyik mellékneve.
- (710) *paean* (gör.): paian, ókori görög lírai műfaj, amit az istenek orvosával, Paiannal azonosított Apollón tiszteletére énekeltek.
- (710) *Pindus*: görög hegység.
- (710) *myrtus* (gör.): örökzöld cserje, az esküvői bokrétaokban a szépség, fiatalság és szűziesség jelképe.
- (711) *Japétus*: görög mitológiai alak, Uranosz fia, Prométheusz apja.
- (711) *Omfale*: mitológiai királynő, akinél Héraklész önkéntes szolgásgát női ruhában járva és női munkákat végezve töltötte.
- (711) *empyreum* (gör.–lat.): mennország, a világ legfelső része.
- (711) *ambrozia* (gör.): a görög mitológiában az istenek eledele.
- (712) *Tempe*: a görög Thesszália völgye, a görög mitológiában Apollón és a Múzsák szent helye.
- (713) *Ulysszes*: Odüsszeusz, görög mitológiai alak, Ithaka királya, *trójai hős*, *Penelopé* férje.
- (713) *Ogygia*: a görög mitológia szerint Ogygié szigetének királynője, Kalüpszó nimfa, aki hét évig tartotta magánál Odüsszeuszt.
- (713) *Anchtzes*: görög mitológiai alak, Aeneas apja; Aeneas a vállán menekítette ki Zeusz villámcsapásától megbénult apját az égő Trójából.
- (714) *Élízium*: Homérosznál a boldog életet élő hősök földi lakhelye.
- (714) *Venus-Uránia*: a görögromai mitológiában Venus (ill. Aphrodité) mellékneve az 'égi' jelentésű Urania görög szó.
- (714) *Létbé*: a görög mitológiában a feledés alvilági folyója.
- (192), (209) [1805. ápr. 23.] *Diószegbi Sámuel* (1752–1805): debreceni lakos. (Nem azonos a *Magyar fűvész-könyv* szerzőjével.)
- (192) [1805. ápr. 26.] *Gombos* Dániel (1774–1837 után): Bihar vármegyei főorvos.
- (192), (209) [1805. ápr. 27.] *Saláta György*: ungvári cigányzenész.
- (192), (209) *Grunzó*: nagyváradai cigányzenész.
- (192), (209) [1805. ápr. 29.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (192), (209) [1805. máj. 1.] *Lúgos. Mibálydi* (Szabolcs vm.): Nyírlugos, Nyírmihálydi.
- (192), (209) [1805. máj. 2.] *Klob. Ferné / Klobusiczky Ferencné*, grófné: Viczay Mária.
- (192), (209) [1805. máj. 3.] *Kér* (Abaúj-Torna vm.): Abaújkér.
- (192), (209) [1805. máj. 4.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (192) [1805. máj. 5.] *B. Feri*: talán Bárczay Ferenc (II.) (1766–1836), Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (209) [1805. máj. 6.] *Rettl*: (a kassai lakosról további adatokat nem találtunk.)

- (192) [1805. máj. 7.] *a' Püspöknél*: Szabó András (1738–1819), az első kassai püspök (1804–1819). (→ 51. jegyzetmező)
- (192), (209) [1805. máj. 11.] *Luzinszky / Luzinszky*: ló.
- (192) [1805. máj. 12.] *Geizler József* (Geisler) báró: felesége Szentmiklósi Mária.
- (192), (209) [1805. máj. 17.] *Szegi / Szeghi* (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz tartozó puszta.
- (192) [1805. máj. 18.] *Mibálydiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (192), (209) [1805. máj. 19.] *Acsád* (Szabolcs vm.): Nyíracsád.
- (192), (209) [1805. máj. 20.] *Ormós Antal*: Zemplén vármegyei táblabíró és főpénztárnok. Arad vármegyében 1796-tól a galanthai gróf Fekete család birtokait bérelte. Református vallásról katolikusra tért át.
- (192), (209) [1805. máj. 21.] *Lónyai László, I.* (1769–1805): Bereg vármegyei alispán, királyi tanácsos, országgyűlési követ. Lónyai Menyhért testvére, Plathy Anna férje, Lónyai László (II.) apja.
- (193), (209) [1805. máj. 27.] *Sibő*: Zsibó (Szilágy vm.), ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknék a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült. *Luczi és Kóra*: lovak.
- (193) *Kemény*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (193), (193), (209) [1805. máj. 28.] *Sophie levele / Levél Sopietól*: (a levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. máj. 29.] *Thercsi és Vincze*: a Vincze talán: *Vincze* István, Kazinczy kocsisa.
- (193), (209) [1805. máj. 30.] *500 f. Fried levele által / Fried jelenti, hogy kezénél van az 500 ftom*: a fogság költségei címén Kazinczytól 1803-ban újabb összeget, 496 forint 4 krajcárt követelt az kamara. Ezt az összeget tette le egy előtte ismeretlen adományozó *Fried* Sámuel (1754–?): kassai kereskedőnél. (Az ajándékról beszámoló levél: *KazLev*, 14/3329, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1816. nov. 25.; idézve: → 70. jegyzetmező.)
- (209) [1805. jún. 2.] *Erzsi*: szolgáló.
- (193) [1805. jún. 3.] *A' Fő Ispán levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. jún. 4., 7.] *Kövért az Assz. levelét ide adja / Kövér Imrénél hágy nekem egy levelet, melyet ez nekem csak 7dben ad-meg*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (209) [1805. jún. 4.] *Krakkai Orthográfia: Krakkai Orthográfia*: Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakkó, 1549) c. munkája, amit Kazinczy a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808) adott ki újra: *A' legelső nyomtatott Magyar Ábécze, Krakkóban 1549. Praefatio* (lat.): előszó, előbeszéd.
- (193) *Schindlmayer* (Schindelmayer): bécsi nyomdász. Kis János Kazinczy házasságára írt *Hymenaeum*-ának nyomtatványairól tudósította Kazinczyt. (A nyomdász levele elveszett vagy lappang; vö.: a fentebb idézett Raics Péternek írt levél.)
- (193), (209) *W. levelével / B. Wesselényi Miklós levelét*: l. *KazLev*, 3/768, Id. B. Wesselényi Miklós – Kazinczynak, Zsibó, 1805. jún. 1. – Kazinczy irodalmi terveihez keresett támogatót, ill. a zsidói méneshez küldte hágatni kancáit. Báró *Wesselényi Miklós, I.*: (1750–1809), zsidói birtokos, huszárcapitány (1772–1778), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője (1791-től), Közép-Szolnok főispáni helytartója (1804-től). (→ 75. jegyzetmező)
- (193) *Szilágyi László és Rostás Mibály*: (további adatokat nem találtunk.)
- (140) *desperatio* (lat.): elkeseredés.
- (140) *Ekkor egy hosszú levelet írtam Péter Bátyám Uramnak*: l. *KazLev*, 22/5457 (769/a), Kazinczy – Kazinczy Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 3.
- (140) *a' Grófné nekem megírta a' mi ő Nsgával Regmeczen történt; egy úttal pedig következendő levelét hozta hozzám az Anyámnak*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (140) *effectus* (lat.): eredmény, hatás.
- (209) [1805. jún. 5.] *Nagy Gábor (I.)* (1770–1861): debreceni ügyvéd (l. fentebb). Felesége 1805-től az örmény származású *Lukács Jeanette* (Joanna) (1789 k.–?).
- (193) [1805. jún. 6.] *Levél Kázmérből Vincze által*: (az említett kázméri levél elveszett vagy lappang.)

- (193) *Prof. Szombathy levele*: a sárospataki tanár, *Szombathi János (II.)* (1749–1823) levele: KazLev, 3/772, Szombathy János – Kazinczynak, Sárospatak, 1805. jún. 4. Az irodalomtörténéssz tanár a *Magyar régiségek és ritkaságok*ban kiadni szándékozott munkákról értekezett.
- (209) *Irja a' Grófné is*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (209) *Péter Bátyámnak szőlő levelemet*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (209) [1805. jún. 8–20.] *Sylvester* (Erdősi) János (1504–1552): író, bibliafordító. *Grammatica Hungaro-latina* c. művét Kazinczy szintén a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében adta ki: *Sylvesternek Magyar-deák grammatikája.* (→ 73. jegyzetmező)
- (193), (209) [1805. jún. 20.] *Kázmérből és Regmeczből a' levelekkel / egy fatalis levelet Asszonyámtól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (193), (210) [1805. jún. 22.] *Lónyai*: (a Berettyóba fulladt személyről további adatokat nem találtunk.)
- (193), (210) *Szatbmáry Dániel* (Paksi) (1769–1818): református lelkész és tanár. Sárospataki, utrechti és göttingai egyetemi tanulmányai után hazatérve *Balmazújvárosban* lett lelkész, majd hittantanár (1810-től). Szatmári Mihály (Paksi) (I.) unokája.
- (193) *Szilágyi Lajos* (Piskárkosi): Bihar vármegyei szolgabíró. Szilágyi Sámuel (II.) fia.
- (193) *Dobozi Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. A török háborúban együtt szolgált Fazekas Mihállyal, a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozi Mihály fia.
- (194), (210) [1805. jún. 24.] *Bukovszki Tódor* (Bukószki): görögkeleti pap.
- (194), (210) [1805. jún. 27.] *Gergely László*: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (140), (194), (210) [1805. jún. 29.] *levél által jelentettem-bé magam' már napra / Péternek levél / Péternek levelet írok*: (Kazinczy nagybátyjához írt levele elveszett vagy lappang.)
- (194) [1805. jún. 30.] *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (140), (194), (210) *Újbelyből írtam Péter Bátyámnak / írok hogy a' punktumokat írja-meg Péter / írok Péternek*: az említett levél elveszett vagy lappang, de az 1805. júl. 3-i válaszevél fennmaradt: → 75. jegyzetmező.
- (210) *ad notam* (lat.): tudomásul.

75. jegyzetmező: 1805. júl.–dec.

68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései] (141–154)

75. [1804–1805] (194–199)

76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (210–214)

1805. aug. 8-án megszületett Kazinczy első gyermeke, *Iphigenie*. Az év folyamán Kazinczy sajtó alá rendezte Dayka Gábor átjavított verseit (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813), és megírta a Csokonai-nekrólógót, amellyel kezdetét vette az ún. Árkádia-pör. Tovább folyt a családon belüli vita Kazinczy birtokrészének kiadásáról: Kazinczy nagybátyja, Kazinczy Péter (III.) igyekezett közvetíteni Kazinczy és az anyja között. (A megegyezésről: → 76. jegyzetmező.)

Az első erdélyi út

Kazinczy okt. 24-én elindult Erdélybe, okt. 28-án megérkezett Zsibóra báró Wesselényi Miklóshoz, akinél nov. 2-ig vendégeskedett. Nov. 8-án ért haza Érsemlyénbe.

Zsibó (Szilágy vm.): ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknek a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült.

Báró *Wesselényi Miklós (I.)* (1750–1809): zsibói birtokos, huszárcapitány (1772–1778), az erdélyi országgyűlés ellenzéki vezetője (1791-től), Közép-Szolnok főispáni helytartója (1804-től). A kolozsvári színházi bizottság tagja (1794–1797), a színtársulat vállalkozó tulajdonosa (1797–1809), színműíró, drámafordító, irodalom pártoló nagybirtokos. Haller József gróf ellen hadat ve-

zetett, amiért 1781-től 1789. dec. 15-ig Kufsteinban raboskodott. Kazinczyt 1801-es szabadulása után – a főurak közül egyedül – támogatta, 1805-ben zsigóói birtokán vendégül látta, első lányának, Iphigeniának, keresztapja volt. Kazinczy az ő emlékére írta a *Báró Wesselényi Miklós* c. epigrammát, megjelentette nekrológját az *Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunstban* (1810, II, 517–518) és kiadta Wagner József bécsi festő nyomán Johann Joseph Neidl által metszett arcképét (*Kazinczy Ferencz' Munkái*, 6. kötet, Pest, 1815). Wesselényi Farkas unokatestvére, Miklós (II.) apja. Felesége báró *Wesselényi Miklósné* Cserey Ilona (1754–1831), Cserey Farkas testvére, akit Wesselényi 1777-ben a szebeni zárdából rabolt el. Férje halála után 1811-ig a kolozsvári színtársulatot vállalkozó tulajdonosként vitte tovább. Kazinczy első lányának, Iphigeniének, keresztanyja.

Háttér – 1805/2.

Aug. 9-én a Habsburg Birodalom csatlakozott a franciaellenes orosz–angol szövetséghez: létrejött a harmadik koalíció. **Szept. 11-én** a császári csapatok megtámadták a franciákkal szövetséges Bajorországot. **Okt. 17-én** Napóleon megadásra kényszerítette Karl Mack osztrák tábornok seregét Ulmban; összeült a pozsonyi országgyűlés. **Okt. 21-én** Horatio Nelson angol admirális a trafalgarai ütközetben megsemmisítette a francia–spanyol hajóhadat. **Nov. elején** a király elfogadta az országgyűlés magyar nyelv hivatali használatára vonatkozó kérését, elrendelte a nemesi fölkelést (harc nélkül oszlatták szét az austerlitz-i vereség után); József nádor a harctérre induló király teljhatalmú helyettese lett, felfüggesztették a Magyar Kancellária működését (1806. jan. 5-ig). **Nov. 13-án** Napóleon csapatai Joachim Múrat (Murat) vezetésével bevonultak a védtelen Bécsbe, a császári család elmenekült. **Nov. 15-én** Pozsony mellett átlépték a magyar határt a francia seregek Louis-Nicolas Davoût marsall vezetésével (**nov. 30-ig** tartottak megszállva magyar területeket). **Nov. 26-án** Davoût kiáltványa a magyarokhoz. **Dec. 2-án** Austerlitznél a napóleoni háborúk egyik legnagyobb ütközetében, a három császár csatájában, Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, a király **4-én** fegyverszünetet kért. **Dec. 26-án** Napóleon és I. Ferenc megbízottai Pozsonyban aláírták a békeszerződést (a Habsburgok elvesztették többek között Velencét, Isztriát, Dalmáciát, Tirolt). **Dec. 30-án** I. Ferenc menesztette Colloredo és Cobenzl grófkot, az új államkancellár gróf Joseph Philipp Stadion lett. **Az év folyamán** megjelent Versegly *Tiszta magyarság* c. nyelvészeti munkája és Budai Ézsaiás *Magyarország históriája*; Péchy Mihály (IV.) tervei alapján elkezdődött a debreceni Nagytemplom építése (1815-re készült el).

A Kazinczy család említett tagjai:

Bossányi Ferenc (II.) (1703–1786): Kazinczy nagyapja. Felesége: (*Kóji*) *Comáromy Julianna* (1717–1798), Kazinczy nagyanyja.

anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) *Bossányi Zsuzsanna* (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter; Péter Bátyám; Kazinczy Péter (III.) (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. Lakhelye: *Szőlőske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

Kazinczy András (II.) (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Felesége: *Kazinczy Andrásné Aisdorfer Mária* (?–1806).

Iphigénie, I. (Izsi, Iphi, Phizsi) (1805–1806): Kazinczy első gyermeke. Emlékét Kazinczy *Eggy gyermek' sírkövére* c. epigrammájában örökítette meg.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse.

Laczi, László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse.

Klári: Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?), Kazinczy húga. Említett lányai: *Kraynik Klára* (Hericz Józsefné [II.] 1819-től), Terézia (*Csercsi*) (1791–?). Lakhelyük: *Ruszka* (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka.

Susi; Susie: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól *Péchy Sándorné*) (1768–1842), Kazinczy húga.

Józsí; József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. *Felesége* 1802-től: Ragályi Mária Magdolna (1778–1839). *Apósa*: Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800), királyi tanácsos.

Miklós öcsém: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse.

(→ 4.1. *Családfa/Bossányi és Kazinczy*)

A Török család említett tagjai:

- Gróf Török Lajos** („*ipam*”, „*a Gróf*”, „*apjoka*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.
- Gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia** („*a Grófné*”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.
- Gróf Török József, III.** („*Pepi*”, „*Gróf József*”) (1777–1830): Kazinczy sógora. *Felesége*: báró Vécsey Mária („*Pepiné*”). Apósa: báró *Vécsey Miklós (I.)* (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, Szatmár vármegyei főispán (1803–1829). (→ 56. jegyzetmező)
- Gróf Török Sophie Antonia** („*S.*”) (1780–1842): Kazinczy felesége.
(→ 4.1. Családfa/Török)

(194–197), (210–211) [1805. júl. 1.–okt. 15.] *Dayka* Gábor (1769–1796): költő. Átjavított verseit Kazinczy adta ki egy nyelvújítás mellett érvelő előszóval és életrajzzal: *Dayka' élete* (in: KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813). Dayka verseinek kéziratának egy részét Kazinczy 1802 júniusában kapta meg Virág Benedektől (→ 65. jegyzetmező/1802. jún. 3.). *Purisal / purizál* (lat., rég.): tisztáz.

(141), (146), (194), (210) [1805. júl. 3.] *3-dik Jul. ezt vettem feleletül [...] Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak... / A' Regm[eczi] Kocsis hozza a' punctumokat és az irtóztató levelet / hozza a' Péter levelét, és az Asszonyámét Péterhez*: e három szöveg egybeolvasása szerint 1805. júl. 1-jén Kazinczy anyja két levelet írt: egyet Kazinczy nagybátyjához, Péterhez, és egyet Kazinczyhoz. Az alább idézett levélből arra következtethetünk, hogy két példányban írta (íratatta) meg a leveleket, így Kazinczy és nagybátyja is kézhez kapta mindkettőt júl. 3-án. A Kazinczyhoz szóló levél részben vagy teljesen azonos lehetett azzal „A' választatásomra bízott *Punctumok*”-kal, amit a [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-ben (*jelen kötet*, 141–143) olvashatunk – habár a helyesírási sajátosságok Kazinczy kezére utalnak. A Kazinczy Péterhez írt levél helyét a [*Kazinczy Ferencz Följegyzései*]-ben egy üres hely („Ezen punctumokat az Anyám az itt következő levéllel küldötte meg Péter Bátyámnak...”) és a „följegyzés”-t elsőként közlő Dékáni Kálmán jegyzete jelzi: „A levél leírása elmaradt a neki szánt helyről.” E levél vélhetően azonos azzal, amit szintén Dékáni adott ki egy másik, *Kazinczy Ferencz családi levelezése* című közleményének 2. tételének (vö.: 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Följegyzések*, 64. [*Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével*]). Ez alapján közöljük Kazinczy anyjának Kazinczy Péterhez írt levelét:

„Kedves Sógor Uram

A kivant el tökelesemről való irast két eksemplarban küldöm Meltoztassék mind a kettőt Coramisalni s az egyiket nékem vissza küldeni a Masikat pedig anak a jó Fiamnak Meg emelet egy kiresim van Sógor Uramhoz agya Tuttára hogy az Apjoka le ülyön Semi véle való dólgomba ne avassa magát mint Levelebe valami meg szentelt Pani Fernumrul szemtelenül ír hogy a Leányát ara sem Meltoztattam igaz én olyat nem adhatam mint a Milyet az Ő Grófnéja Öszvekelések után mingyárt kapot egy kosárba mint ajándékot Ugy küldvén Néki ki takarván láttya hogy egy eleven Kezes Lábas Panifenum eszt a Leányátul tudom. Azirt irom hogy szemtelenül mert én atam egy 50 hatbül aló Aufsatsot egy keszkenőt és 300 Rf. kisz Pészt a Leányanak még is mind ezeknek ígaságos voltátt fere teszi s Nékem Pirongatást teszen ok nélkül Pretenziokat teszen az Ő Leánya mar anyi ideje hogy együt él a Fiamal, még sints fekvő jószága ere tsak aszt mondom a Fiát meg Hazasitatta mak szemem curiat ata Néki vagy mit egyebet vagy a jövendőbeli menyének Halatam Magoktul valami Fülbe valót és el törtt Üvegü ezüstbe foglalt Tükröt de az az Ő dólga volt az enyim az enyim, vége van egyikünknek anji küzi a dologhoz mint a másíknak azért egymás nélkül el legyünk mert Nékem nem presental érje be aval hogy a Fiamnak minden leg kiseb tudásom nélkül oda adta a Leányát Hírem nélkül Lakadalmi Terminust tett most kevés időre fel jünek akor it hagyta a Leányát minden jó gondolkodás nélkül mint uj házások reám való nézve íletlenül mert az Lehetett volna az en hírem, engedelmem nélkül az okos világ ítelye meg akar Kinek mar ha egytsen már a Fiamnak a Leanyat e még nem elig ide jün aszt meg tudni mék Fekvő Jóságot mutattam ki a Leányanak és it valami ilendőséget

feszeget a Micsoda Feleletemet kapta reá köszönye magának és tsak meg ne szűnyön tovább az edig már velem tettekrül meg teszem a szép embersége melet nekem pedig az adásba a Fiamal van dolgom nem a Leányával a Felső Jóság vagy élelmére való adásom iránt azért rajta kívül Mással nem is Csinálok semit Ezen Leveletem hogy Sógor Uram aval az írásal kezéhez külygön kérem. A Mi Őszi Tavaszí, Tengerit ki Mutattattam, azt a Rendelést tettem hogy a Gazdám mind tulajdon Magamét fel is vétetem már meg is van kapálva és készen van Tehát az a Bolond írásai jó Fiamnak ara vit hogy ezeknek felvételét már magára hagyam hogy valami képen az én Rosz Gazdaszonyságom miat Kárt Ne valjon maga vétete fel, csinálja vele a Mit akar van jó Gazdaságra Tanító Apjoka. A Mi a Főzeleket ileti Lentsét Borsót Kölest azt mast egytser még tsak kézből adom ki Paszulyt darabal a Mezőbe Kendert Ugy is külem vetettem már anyit ipen mint magamnak lehet Gazdalkodni Gazd Aszonykodni de Nekem s az én Kedveseimnek békeség Mindentül Békeség a sok Fetsegésnek imit amot valo Hurtsolásnak a velem levő dolgával senkinek semi közí semi dolga Csak azt tugyam meg hogy Semjenbe valaki tugya it Sogor Uramnál egyéb nem tugya meg a kivel iratnom kéntelen vóltam az legyen nem Rátkay uram mert már ez a betsületes ember is szenvedet ok nélkül hogy jó emberem Masokra se tolya a Maga pletykáját töbet mint az el mult Télen Laczi így Bucsudzott el tüle az Isten álgyon meg a leg nagyobb áldásával az egyenes tökéletes Szülékel Mar töbet nem írhatok Nékem Nagy betsületel való Sogor ez is keservesen esik.

Á.(rva) B.(ossányi) S.(usána).”

Dékánijegyzete: „A levélkeltezeve nincs. De magából a levélből és Kazinczy F. Följegyzéseiből (1800–1805) következtetve, egyidejű a K. F.-nek küldött »propositiókkal«, ezekkel együtt küldte B. S. sógorának. Ezek 1805. júl. 1-én Regmeczen vannak datálva és így a levél keltét is erre a napra tehetjük. Dékányi Kálmán közlő.” (DÉKÁNYI/KAZINCZY 1903, 202–203.)

A levélváltás további ismert eseményei: Kazinczy júl. 3-án válaszolt anyjának: „*felelek modeste/modestiával*” (*jelen kötet*, 146–148; kiadva még: KazLev, 22/5458 [782/a], Kazinczy – Bossányi Susánnának, Kázmér, 1805. júl. 3.). Az anyja júl. 3-i (*ném.: die 3. Jul. 1805.*) viszontválaszát Kazinczy Péterhez címezte, ezt Kazinczy júl. 4-én olvasta (*jelen kötet*, 148–150). Erre Kazinczy nem felelt (*jelen kötet*, 152).

(141) *resignál* (lat.): lemond.

(141) *harmadfű tinó*: kétéves herélt borjú (a tavaszi születésekor látja az első, kétéves korában a harmadik füvet).

(141) *süldő*: fiatal sertés.

(141), (195), (210) [1805. júl. 3., 22.] *Kóly* (Bihar vm.): ma Coliu (R), Nagykágya (Cadea) része.

A kólyi hegyen 1802-től 1806-ig Kazinczy szőlőt birtokolt.

(141) [1805. júl. 3.] *aufsatz* (ném.): (ezüst)nemű.

(141) *reversális* (lat.): (írásbeli) ígélet, kötelezvény.

(142) *imputál* (lat.): belevesz, belefoglal, beleszámít.

(142) *Serháznál*: Széphalom. (→ 64. jegyzetmező)

(142) *acceptál* (lat.): elfogad.

(142) *Nagy-Bányácska*: Rudabányácska (Zemplén vm.), ma Sátoraljaújhely része.

(142) *Szakszon*: Kazinczyék zsellérje.

(142) *Jesztreb* (Zemplén vm.): Magyarsas, ma Zemplínske Jastrabie (SZK). Részben a Kazinczy család birtoka volt.

(142) *Mátyásbáza* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Felsőregmec része.

(142) *plága* (lat.): terület.

(142) *dézma* (rég.): bordézma; a szőlő bérlője a bor egy meghatározott részét béleti díjként átadta a földbirtokosnak.

(142) *Bossányi János féle udvar*: a nagypapa testvérének, *Bossányi János*nak (1703 után–1760) a volt háza. (→ 4.1. Családja/Bossányi)

(142) *urbariális* (lat.): úrbéri.

(143) *Lőrinczi napi szabadságkor*: augusztus 10-én; a Lőrinc-nap vásáros nap volt.

(143) *dominium* (lat.): uradalom.

(143) *sign[atur]* (lat.): jegyeztetett.

- (143) *m[anu] pr[opria]* (lat.): saját kezével.
- (143) *Coram me Petro de Kazincz m[anu] pr[opria]* (lat.): 'előttem, Kazinczy Péter előtt saját kezével.'
- (143) *portio* (lat.): osztályrész a családi birtokból.
- (143) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Tíña (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.
- (143) *Die 30a Obr. 1801.* (ném.): 1801. okt. 30.
- (143) *Mennyi tehenem volt az Asszonyám' anyai ajándékából, 1793-ban Januáriusban, még meg van a' jegyzés:* Az én naplómiban található egy összegzés Kazinczy fogság előtt birtokolt jószágairól (*jelen kötet*, 275).
- (143) *simplex* (lat.): egyszerű.
- (144) *Baranyi József:* (a népszámlálással megbízott tisztviselőről [*lat.: conscriptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (144) *Maris; Nagy Maris* (1788 k.–?): a Kazinczy család szolgátlánya.
- (144), (197), (211) [1805. júl. 3., okt. 14.] *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskolatársa, barátja. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*) Az említett levél: KazLev, 23/5701, Kazinczy – Bárczay Ferencnek, Érsemlyén, 1804. szept. 7. (→ 73. *jegyzetmező*)
- (144) [1805. júl. 3.] *justificatio* (lat.): elítélés.
- (144) *tractál* (lat.): kínál, vendégel.
- (144) *traficál* (arab–ol.): üzletel, üzérkedik.
- (144) *kéntelen vagyok adósságba verni magamat, hogy a' kamarát fizetbessem:* Kazinczyt 1802-ben szólította fel gróf Mailáth György királyi ügyigazgató arra, hogy a fogsága költségeit, 1068 és fél Ft-ot, fizesse meg. Kazinczy rokonától, Péchy Imre (II.) (1753–1841) Bihar vármegyei alispántól kért kölcsön: KazLev, 3/592, Kazinczy – Péchy Imrének, Érsemlyén, 1803. ápr. 22. (→ 67. *jegyzetmező*)
- (144) *a' fiatal embert nyomorúsággal tanítsa meg:* Kazinczy József a legkisebb testvérre, Miklósrá gondolva mondta ezt.
- (144), (195), (211) [1805. júl. 3., aug. 18., szept. 1.] *Geizlerné / Geizlerné, Geizler:* báró *Geizler József* és felesége, *Szentmiklósi Mária*.
- (144) [1805. júl. 3.] *Pechy:* talán Péchy Imre (II.) (I. lentebb).
- (145) *Vice-Ispáni Karakterű 's másfél ezer forint esztendei jövedelmű hivatalomat...:* Kazinczy 1786. nov. 11-től gróf Török Lajos ajánlásával lett a kassai tankerület nemzeti iskoláinak felügyelője. (→ 41. *jegyzetmező*)
- (145) *Regmeczi zálogos portió:* Hericz Imre az alsóregmeczi birtokrészt még Kazinczy nagyapjának, Dánielnek adta zálogba, ezt 1801-ben tudta visszaváltani Hericz József (I.) kb. 14 500 Ft-ért. (→ 62. *jegyzetmező*)
- (145) *capitális* (lat., rég.): tőke (pénz).
- (145) *Széphalom:* → 64. *jegyzetmező*.
- (146) *Keserű* (Bihar vm.): Érkeserű, ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (146) *mint a' megszorult király a' szent kenyerekre:* utalás az ószövetségi Dávid királyra: „Adott azért a pap néki szentelt kenyeret, mert nem volt ott más kenyér, hanem csak szent kenyér, melyeket elvettek az Úrnak színe elől, hogy meleg kenyeret tegyenek a helyett azon a napon, a melyen az előbbit elvevék.” (1Sám 21,6; Mt 12,3–4.)
- (146), (194), (210) [1805. júl. 3.] *a' melléjek zárt levélre ezt feleltem / Felelek modeste / Felelek modestiával, de egész resolutióval:* (Kazinczy 1805. júl. 3-i válaszáról I. fentebb.)
- (146) *d[fej] d[atj]* (lat.): kelt.
- (147) *spectaculum* (lat.): látványosság.
- (148) *czicz* (ném., rég.): pamutszövet.
- (210) *resolutio* (lat.): határozottság.
- (194), (210) [1805. júl. 3.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (148) [1804. júl. 4.] *consideratio* (lat.): észrevétel, megfontolás.
- (194) *Fark:* (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (196), (211) [1804. júl. 4., aug. 21., szept. 1.] *Meczner Pál:* Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).

- (149) [1805. júl. 3., 4.] *Lubin és Anette*: Jean François Marmontel (1723–1799) francia költő, író, drámaíró műve. Kazinczy fordítása kéziratban maradt. (→ 71. jegyzetmező)
- (149) *postscriptum* (lat.): utóirat.
- (150) [1805. júl. 4.] *discisio* (lat.): választás, döntés.
- (150) *mások felett héjázni* (nép., rég.): fennhéjázni.
- (150) *Dobsa László*: (további adatokat nem találtunk.)
- (150) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (150) *incultus* (lat.): műveletlen.
- (150) *cooperatio* (lat.): együttműködés.
- (150) *superioritás* (lat.): felsőség.
- (150) *Az Evangélium a' betvenhétzseri megbántásokat el bagyja felejtetni, de, midőn valaki meg-
átalkodik, úgy bagyja nézünk, mint Publicánust*: utalás Máté evangéliumára: „Ekkor hozzá-
menvén Péter, monda: Uram, hányszor lehet az én atyámfiának ellenem vétkezni, és néki meg-
bocsátanom? még hétszer is? Monda néki Jézus: Nem mondom néked, hogy még hétszer is,
hanem még hetvenhétszer is.” A bibliai példázat egy megbocsátani nem tudó adószedő (lat.:
publicánus) történetével folytatódik. (Mt 18, 21–22 és 23–35.)
- (151) *a' Pálffy Carolina unokájának gyermekét, 's a' Harrachok, Kolowrátok, Sternbergok, Götzen-
nek rokonát*: gróf Pálffy Carolina (gróf Rogendorff Károlyné) (1689–?): Kazinczy feleségének
dédanyja; *Harrachok*: 1563-ban honfújíított osztrák eredetű nemesi család; *Kolowrátok*: cseh ere-
detű nemesi család, amelynek két ágát 1802-ben honfújíították; *Sternbergok*: 1687-ben honfújíított
cseh-morva eredetű nemesi család; *Götzenek*: nemesi család.
- (151) *Azt, hogy a' Sophie testvére Szatthmári Fő Ispán Báró Vécseinek vette-el a' leányát, Asszo-
nyám maga parancsolta beszürni egy bizonyos levélbe*: Kazinczy többeknek is megemlíti a
sógora házasságát. Talán a báró Prónay Lászlóhoz írt levélre utal, amelyhez mintegy utóirat-
ként veti hozzá, hogy „Légyen szabad mint újságot jelentenem, hogy a' Sógorom, Gróf Török
József 29dik 9berb. jegyzette-el a' B. Vécsey Miklós és Orczy Mária leányát.” (KazLev, 3/707,
Kazinczy – B. Prónay Lászlónak, Kázmér, 1804. dec. 7.; uott, 3/706, Kazinczy – Szentgyörgyi
Józsefnek, Kázmér, 1804. dec. 5.)
- (152) *collisio* (lat.): összeütközés, küzdelem.
- (152), (194), (210), (211) [1805. júl. 4., 19., aug. 18.] *Kövér Imre* (?–1812): Kazinczy távoli rokona
és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.).
- (152) *egy levelet ada kezébe*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (194), (210) [1805. júl. 5.] *D'Ellevaux* (Dellvo, Delvó) János: Kazinczy sógora, gróf Török Mária
Zsuzsanna férje, D'Ellevaux Marie Adelgunde Josephine Aloysia (1808–?) apja. (→ 4.1. Csa-
ládja/Török)
- (153), (195), (210) [1805. júl. 7., 22., aug. 3.] *Vincze István*: (Kazinczy kocsisáról további adatokat
nem találtunk.)
- (153) [1805. júl. 7.] *Nyíri István, II.*: (Kazinczy kocsisáról további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 8.] *Baykor*: gróf Festetics György jogásza, később kassai lakos.
- (194), (210) [1805. júl. 9.] *Solca; Salca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsősolca.
- (194), (210) *Nagy János, II.*: (a miskolci tizedesről további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Dobozy Lajos* (1769–1842): ezredes. A bécsi katonai intézetben tanult. Részt vett a
török háborúban, ahol együtt szolgált Fazekas Mihállyal, a Bihar vármegyei nemesi felkelők
alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben. Dobozy Mihály fia.
- (194), (210) *Rác* Sámuel (1744–1807): orvosdoktor, egyetemi tanár, rektor.
- (194), (210) *Filszki; Thercsa/Theresa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194) *Szatthm[ári] József (Király), I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, tanácsos. A mis-
kolci Erényes Világpolgárok páholy egyik vezetőjeként Kazinczy szabadkőműves társa. (→ 29.
jegyzetmező)
- (194), (210) [1805. júl. 10.] *Mrazekné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) *Quirschfeldné*: Rogendorff lány, Kazinczy anyósának rokona.
- (194), (210) *Szatthmári Mihály* (?–1828): pesti ügyvéd, talán azonos Csokonai barátjával. (l. alább
Barkasinál.)

- (194), (210) **Molnár**: (a sebészről további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) **Barkasi**: talán Barkasi Mihály, jászberényi református lelkész, akit Kazinczy egy néhány hónappal korábbi levelében említett: „Zrínit a’ Jászberényi Ref. Predik. Barkasi Mihály fordította.” (KazLev, 3/727, Kazinczy – Kozma Gergelynek, Érsemlyén, 1805. márc. 1.) Vagy: Barkasi János, akit Csokonai egy 1801-es levelében együtt említett Szathmáry Mihály pesti ügyvéddel. (L. Debreczeni Attila jegyzetét, CSOKONAI 1999, 658.)
- (194), (210) **Ragályi István**: Borsod vármegyei szolgabíró, főjegyző (1803-tól), alispán. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (194), (210) **Ragályi János**: táblabíró. Apja: Ragályi József (I.), Kazinczy testvérének, Józsefnek apósa.
- (194), (210) **Bárány Péter** (1767–1829): gazdasági igazgató herceg Bretzenheim sárospataki és regéci uradalmában. (→ 82. jegyzetmező)
- (194), (210) **Horváth Gáspár (Brezoviczai, Bugariu)**: (a mindszenti plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 11.] **Benkő Sámuel** (1743–1825): bölcsélet- és orvosdoktor, Borsod vármegye főorvosa.
- (194), (210) **Folyás**: fogadó Debrecen környékén.
- (194), (210) [1805. júl. 11.] **Újváros**: Balmazújváros.
- (154), (194), (210), (214) [1805. júl. 12., 19., nov. 18.] **Péchy Imre, II.** (1753–1841): Bihar vármegyei alispán, szeptemvir, alnádor. 1805-ben államtanácsos (*lat.: status consiliarius*). Lakhelye: **Álmosd**. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (210), (214) [1805. júl. 12., nov. 4.] **Semsey András** (1754–1814): Ugocsa vármegyei főispán (1797–1807), személynök (1802–1808). 1805-ben államtanácsos (*lat.: status consiliarius*). (→ 55. jegyzetmező)
- (154), (194), (211) [1805. júl., 13., aug. 9., 18.] **Szent Györgyi/Szgy/Szentgyörgyi József** (1765–1832): Debrecen főorvosa. Csokonai és Kazinczy orvosa és barátja is. (→ 65. jegyzetmező)
- (194) [1805. júl. 13.] **Kenéz** (Bihar vm.): Érkenéz, ma Voivozi (R).
- (194) **Diószegi**: (az erdélyi bárói család tagjáról további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 15.] **Levelek Csereitől**: a most említett dátumhoz legközelebb eső ismert levél: KazLev, 3/775, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. jún. 8. Kazinczy válasza: uott, 3/787, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1805. júl. 17. **Cserey Farkas** (1773–1842): erdélyi nagybirtokos. (→ 74. jegyzetmező)
- (194), (210) [1805. júl. 16., 17.] **Mfalva / Mibályfalva** (Bihar vm.): Érmihályfalva, ma Valea lui Mihai (R).
- (194), (210) **Rhédey Lajos**, gróf (1763–1831): 1807–1825 között Bihar, 1825–1830 között Bereg vármegyék adminisztrátora. Az 1804-ben meghalt Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának özvegye. (→ 70. jegyzetmező)
- (194), (210) **Kötélverő Mihály** (?–1806): felesége, Sára (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgája volt.
- (210) **Béres András**: (további adatokat nem találtunk.)
- (194) [1805. júl. 17.] **Fráter László**: (további adatokat nem találtunk, az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (153), (194), (210) [1805. júl. 18., 19., aug. 5.] **Palatinus / József királyfi ’s Palatinus**: József (Habsburg) főherceg (1776–1847), Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847), II. Lipót és Mária Lujza fia, I. Ferenc öccse.
- (153) **Péchy Mibályné (III.)**: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztapjának felesége. (→ 4.1. Családfa/Péchy)
- (153) **Fráter Pálné (II.)**: Szmrcsányi Anna, a Bihar vármegyei főszolgabíró felesége.
- (153) **Fráter Ferencné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (194), (210) [1805. júl. 19.] **Rietballer Mátyás**: jezsuita áldozópap, a nagyszombati egyetem építészettanára, 1773 után nagyváradi kanonok, Bars vármegye törvényszéki ülnöke, cenzor.
- (194), (210) **Károly**: Nagykároly, Szatmár vármegye székhelye volt, ma Carei (R).
- (210) **P. Imre**: Péchy Imre (II.) (l. fentebb).

- (194) [1805. júl. 20.] *Levelek*: l. KazLev, 3/789, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.; uott, 3/790, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén, 1805. júl. 20.
- (194) *Sophienak levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195), (210) [1805. júl. 21.] *Erzsók asszony*: a Kazinczy család szolgálója.
- (153) *Péchy Sándor* (1757–1811): Kazinczy testvérének, Zsuzsannának a férje. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (154) *Írtam Fráter Lászlónak [...] Meg van levelem csomójában a' felelete*: (további adatokat nem találtunk, az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (195), (210) [1805. júl. 22.] *Mibály*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 25.] *Kázm. levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195) [1805. júl. 27.] *Cs. fija meghal*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 28.] *Péchy Thercsi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (195) [1805. júl. 29.] *Levél Kis és B. Prónaytól*: Kis János levele: KazLev, 3/788, Kis János – Kazinczynak, [Balaton]füred, 1805. júl. 19. Kazinczy erre adott válaszában bemásolja báró Prónay László (egyébként elveszett vagy lappangó) levelét is: „A' mai posta két levelet hozza, a' – Kisét és a' – Prónayét! – Mit ír az Öreg, az első betűn kezdvén az utolsóig mingyárt meglátod.” (KazLev, 3/790, Kazinczy – Kis Jánosnak, Érsemlyén 1805. júl. 29. [!] Téves a 20-i keltezés, hiszen egy nap alatt nem kaphatta meg Kazinczy Kis levelét, és az idézett Prónay-levél is júl. 21-ére van keltezve; tehát a naplóban megadott júl. 29-i dátum a helyes.) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja (→ 59. jegyzetmező). Báró *Prónay László* (1734–1808) helytartói tanácsos, főispán. Kultsár Istvánnal 1804-ben nyelvészeti pályázatot írt ki, ez volt Kazinczy és Prónay levelezésének a témája is. (A „jutalom”-ról l. alább az 1805. aug. 31-i jegyzetet; Prónayról: → 26. jegyzetmező.)
- (195) [1805. júl. 31.] *Gút* (Bereg vm.): Kis- v. Nagyút, ma Mala v. Velika Harazgyivka (U).
- (195), (210) [1805. júl. 31., aug. 1.] *Kálló*: Nagykálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (195), (210) [1805. aug. 1.] *Királytelek* (Szabolcs vm.): Nyírtelek.
- (195), (210) [1805. aug. 4., 5.] *Kárner László* (1759–1824): ungvári alispán, királyi tanácsos (1819).
- (195), (210) [1805. aug. 4., 5.] *Nedeczky Imre*: kázméri aljegyző.
- (210) [1805. aug. 8.] *Kelecsen* (Zemplén vm.): Zemplénkelecsény, ma Zemplínsky Klečenov (SZK).
- (210) *Bernáth Jánosné*: Nagy Judit. Bernáth József és Ferenc anyja.
- (210) *Borosné*: Kazinczyék szolgálója.
- (210) *Sitanyiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (210) [1805. aug. 9.] *Kadlubják Pál*: kázméri plebánus, Kazinczy esketője, lányainak keresztelője.
- (154), (210) *Splényi Mancsi* (Magdolna), bárónő: báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya.
- (210) *B. Wesselényi Miklóst és Miklósnét repraesentálta*: „Sophie tegnap reggel engem egy szép alakú leány gyermek' atyjává teve, kit Nagyságodnak és nagylelkű férjének nevében ma a' mi igen becses barátnénk, Mélt. Báró Splényi Magdolna Kis asszony' karjain Iphigenia nevezet alatt kereszteltettem-meg.” (KazLev, 3/800, Kazinczy – Id. B. Wesselényi Miklósnénak, Kázmér, 1805. aug. 9.)
- (154) *Még azon nap megírtam a' levelet Asszonyámnak*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (195), (211) [1805. aug. 14.] *Szemere László, I.* (1748–1812): Ung vármegye követe (1802-ben). Szemere István testvére. Felesége: Vatai Krisztina. Öt lány, köztük Szemere Krisztina és Teréz, és három fiú apja.
- (195) *Cserey*: a Cserey Farkastól kapott levél elveszett vagy lappang, de Kazinczy válaszleveléből tudjuk, hogy báró Prónay László és Kultsár István közös pályázata (l. alább az 1805. aug. 31-i jegyzetet) volt a témája: „S minthogy a' Mélt. Úr tegnap érkezett levele azon írásom felől szöll, mellyet én a' Jutalom-Írások eránt Ó Exc-hoz írtam és a' Mélt. Urral közlöttem volt, ezen bizonytalanságban ide rekesztem a' feleletet.” (KazLev, 3/803, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1805. aug. 15.)
- (195) *Blaschke János* (1770–1833): pozsonyi származású Bécsben működő rézmetsző. Goethe, Schiller, Wieland, Kisfaludy Sándor és Károly, Berzsényi, Dayka Gábor, Kis János és Kazinczy

- műveinek illusztrátora. W. Rieder rajza nyomán Kazinczyról rézmetszetet készített: *Magyarország géniusza Kazinczy szobra előtt* (megjelent: Hébe, 1825). Kazinczy 1805-ben rézmetszetet rendelt tőle az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, Kazinczy Andrásról (II.): *Andreas Kazinczy de Eadem...* (Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságokban* [Pest, 1808]). (A Maillard nyomán készített munkáját l. lentebb.) (1805-ből nem ismerünk Blaschke-levelet.)
- (195) [1805. aug. 15.] **Maillard**, Ludwig (?–1806): bécsi rajzoló, rézmetsző. Az ő rajza után készített Blaschke-metszetek illusztrálják Kazinczy Marmontel-fordítását (*Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai I.*, Széphalom, 1808).
- (195) **assignál** (lat.): pénzt utal.
- (195), (211) **Splényiek**: bizonyára báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lányai: báró **Splényi Caton** (Katalin; 1808-tól Zoltán Pálné), és/vagy **Náni** (Anna; Csörgő Pálné, később gróf Sztáray Kristófné), és/vagy **Manci** (Magdolna).
- (196), (211) [1805. aug. 15., 22.] **Ernestine** (Ernstin): (a bábáról további adatokat nem találtunk.)
- (211) [1805. aug. 18.] **Dr. Szentgyörgyi márvette azén, lyányomnak születése napján Asszonyámnak, Susinak, Doboziaknak, Kövér Imrének, Nagy Gábornak írt leveleimet**: a Szentgyörgyihez írt levél: KazLev, 3/796, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Kázmér, 1805. aug. 8. A Nagy Gáborhoz írt levél: uott, 3/797, Kazinczy – Nagy Gábornak, Kázmér, 1805. aug. 8. (A többi levél elveszett vagy lappang.) **Doboziak**: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Doboziak: Fráter Istvánné **Dobozi Krisztina**, Dobozi Mihály lánya; **Dobozi Lajos** (1769–1842), a Bihar vármegyei nemesi felkelők alezredese 1792-ben, ezredese 1809-ben, Dobozi Mihály fia; **Dobozi Mihályné** (Kereki) Csanádi Teréz (aki nem a fenti Dobozi Mihály felesége). **Nagy Gábor (I.)** (1770–1861): debreceni ügyvéd, Kazinczy és Csokonai bizalmas barátja, a Kazinczy család ügyvédje. (→ 62. jegyzetmező)
- (195), (211) **kristély / kristily** (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (195) **urinál** (lat.): vizelet.
- (211) **Herzfreis** (ném.): szívbjaj.
- (195), (211) [1805. aug. 21.] **Lasztoczi Plebanus**: Csutka József (?–1811), lasztóci plébános. **Lasztóc** (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczykhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (196) **Kohlmanné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (196) **Balásházi**: talán Balásházi László sátoraljaújhegyi lakos.
- (196) **Bacsányi** (Batsányi) János (1763–1845): költő. (→ 47. jegyzetmező)
- (196) **Sylv[ester]** János (1504–1552): író, bibliafordító. A *Grammatica Hungaro-latina* (Újsziget, 1539) c. munkájának újrakiadását szervezte Kazinczy, amely *Sylvesternek Magyar-deák grammatikája* címen jelent meg a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808). (→ 73. jegyzetmező)
- (196) [1805. aug. 23.] **Balog Uraimék**: (további adatokat nem találtunk.)
- (196), (211) **Kraynik Klára**: Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné (I.) **Kazinczy Klárának** a lánya.
- (196), (211) [1805. aug. 26.] **Manczi**: vélhetően báró Splényi Manci (Magdolna).
- (196) [1805. aug. 28.] **Szena** (Ung vm.): Ungszenna, ma Senné (SZK).
- (196), (211) [1805. aug. 31.] **A' Pronay jutalma ma ítéltetik Kisnek Pánczélnek Pucz Antalnak / A' B. Prónay László Exc. jutalma....**: 1804-ben Kultsár István 50 Ft-ot tűzött ki jutalmul egy magyar nyelvtudományi dolgozatra, a felhívás Miller Jakab Ferdinánd könyvtárőr aláírásával jelent meg a Magyar Kurírban (1804/II, 31. sz. 482–483). A pályadíjhoz báró **Prónay László** még 100 Ft-ot adott. Kazinczy 1805. szept. 11-én vette Prónay László fiának, Sándornak szept. 6-án kelt (elveszett vagy lappangó) levelét, amelyből értesült, hogy **Kis János Pannoniae mibi sunt dulces** c. munkája nyerte el az első díjat, és még aznap levelet írt Kisnek, melyhez csatolta (bemásolta) Prónay levelét is. (KazLev, 3/815, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmér, 1805. szept. 11.) A második díjjal **Pánczél Pál** (1755–1831) kendi-lónai református lelkész (1786-tól) *Attulere sitim tempora!* c. munkáját jutalmazták, a harmadik **Pucz Antal** (1767–1831) római katolikus plébános *Ad republicas sanandas* c. nyelvészeti dolgozata lett. A nyertes munkákat meg is je-

- lentették: *A magyar nyelvnek mostani állapotjáról, kimíveltetetése módjairól, eszközeiről. Megjutalmaztatott felelet* (Pest, 1806).
- (196), (211) [1805. szept. 4.] *István* (?–1805): regmeci molnár.
- (196), (211) [1805. szept. 7.] *Manczi; Laczi; Vincze*: Mancsi talán Kazinczy szolgáloja; Vince talán Kazinczy kocsisa, Vincze István.
- (196) *Cserey Levele azzal a hírrrel, hogy W. felől nem igaz a hír*: Cserey Farkas a Közép-Szolnok vármegye főispánja és Wesselényi Miklós (I.) közötti összetűzéséről számolt be, l.: *KazLev*, 3/809, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. aug. 30.
- (196), (211) [1805. szept. 11.] *B. Prónay Sándor levele*: (l. fentebb az 1805. aug. 31-i jegyzetet.)
- (196) [1805. szept. 12.] *levelek a Postára Ujbhelybe*: szept. 12-i levelet nem ismerünk, szept. 11-éről egyetlen levél maradt fenn: *KazLev*, 3/815, Kazinczy – Kis Jánosnak, Nagykázmér, 1805. szept. 11.
- (196) [1805. szept. 13.] *Csató Mimi*: (további adatokat nem találtunk.)
- (196) [1805. szept. 14.] *Mibály*: (a kocsisról további adatokat nem találtunk.)
- (196) *rizma* (rég.): rizsma; 20 konc (kb. 500 ív) papír.
- (196) *Koczkok levele*: Koczkok István lőcsei ügyvéd levele elveszett vagy lappang.
- (196) [1805. szept. 15.] *Nedeczky*: Nedeczky Imre kázméri aljegyző.
- (196) *in 4^o* (lat., fr.): negyedré (quarto) alakban.
- (197), (211) [1805. szept. 20.] *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (197), (211) *Maszli*: regmeci erdőkerülő.
- (197), (211) *Nyiri [Ferencz] levelét*: (a Kazinczyék inasa által küldött levél elveszett vagy lappang.)
- (197) [1805. szept. 21.] *Æsth és Gr. jegyzéseket Daykához*: Kazinczy saját, Dayka-kiadása elé írt nyelvújítás mellett érvelő előszavára utal, l. *KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY Poetái* 1813.
- (197) [1805. szept. 22., 23.] *Berecz Mihály (Gubics)*: a csörgői lakosról további adatokat nem találtunk; *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).
- (197) *En leveleket Semlybe*: Kazinczy szept. 22-én kelt ismert levelei: *KazLev*, 3/819, Kazinczy – Nagy Gábornak, Kázmér 1805. szept. 22.; uott, 3/820, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, 1805. szept. 22.
- (197) *Dankó András; Kónya György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (197) *Yorick*: Laurence Sterne (1713–1768) angol író műveinek alakja és egyúttal írói neve is. Kazinczy Sterne több művét lefordította és kiadta a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 4. kötetében (Pest, 1815): *Letters from Yorick to Eliza* (1775; *Yorick' és Eliza' Levelei*); *A Sentimental Journey through France and Italy* (1768; *Érzékeny Utazások Francia- és Olaszországban, Sterne után*); ehhez csatolta Kazinczy Raynal francia történésznek Elisabeth Drapert sirató írását (*Raynalnak keserve Eliza után*). (→ 28. jegyzetmező)
- (197), (211) [1805. szept. 27.] *Hannulíknak levél*: *KazLev*, 22/5461 (821/a), Kazinczy – Hannulík János Chrysostomusnak, 1805. okt. [?]. *Hannulík* János (1745–1816): piarista tanár, latin nyelvű költő, több tudós társaság tagja.
- (197) *Némethnek 6 butell.*: Kazinczytól Németh László 1805 nyarán egy barátja számára eladásra kért néhány hordónyi tokaji bort és négy palack (*fr., rég.: butella*) esszenciát. Kazinczy a rossz termés miatt a kért mennyiséget nem tudta elküldeni, ellenben beteg barátját megajándékozta hat butella tokajival. (Vö. *KazLev*, 3/767, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. jún. 1.; uott, 3/791, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. júl. 29.; uott, 3/814, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. szept. 10.; uott, 3/834, Németh László – Kazinczynak, Győr, 1805. nov. 7.) *Németh László (Jobbázi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). (→ 76. jegyzetmező)
- (197) [1805. szept. 29.] *Mocsári Péter* (1740–1827): alezredes (*ném.: obristlieutenant*).
- (197), (211) [1805. szept. 30.] *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (197), (211) *Desöffy József*: gróf Deseffy József (1771–1843) költő, író. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe. Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- (197), (211) [1805. okt. 1., 2.] *Kisnek Epistolája*: Kis János (I.) (1770–1846) evangélikus püspök, író, költő Kazinczy házasságára írt *Hymenaeuma*: *Kazinczy Ferencz öszvekelésére Szendrei*

- Gróf Török Sophia-Antoniával, Nagy-Kázmért Zemplény várm. novemb. XI. MDCCCIV. barátja Kis János. Ezt Kazinczy lefordította németre és az eredetivel együtt adta ki: *Epistel an Franz von Kazinczy zu seiner Vermählung mit Sophie Antoinette Gräfin Török von Szendrő, zu Nagy-Kázmér, bei Tokay den XI. Novemb. 1804.* (Bécs, 1805; a verset l.: *jelen kötet*, 709–714). Schindlmayer (Schindelmayer): bécsi nyomdász, Kis János említett művének elkészültéről már 1805 nyarán tudósította Kazinczyt (vö. KazLev, 3/771, Kazinczy – Raics Péternek, Érsemlyén, 1805. jún. 4., idézve: → 74. jegyzetmező).
- (197), (211) *Blaschkének Victoriája's Darthulaja*: Blaschke János Bécsben működő rézmetsző (l. fentebb a 1805. aug. 14-i jegyzetet), a Darthula az Ossian egyik énekéhez készülhetett. Kazinczy *Ossziánnak minden énekei I–II. c.* fordítása a *Kazinczy Ferenc' Munkájiban* (6–7. kötet, Pest, 1815) jelent meg. („Victoriájá”-ról nem találtunk adatokat.)
- (197) [1805. okt. 2.] *Kísnek*: KazLev, 3/823, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmér 1805. okt. 1.
- (197) *Rott*: talán Johann Jakob Rott, német könyvkereskedő, bajor királyi könyvtáros, akitől Kazinczy 1806-ban több láda értékes könyvet vett. (Az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) *Sárközi István* (1759–1845): királyi tanácsos, Somogy vármegyei tiszviselő, alispán (1824–1836). Kazinczy, Palóczy Horváth Ádám, Berzsényi és Csokonai barátja. Az említett levél: KazLev, 3/822, Kazinczy – Sárközi Istvánnak, Nagykázmér, 1805. okt. 1.
- (197), (211) *Fabchich József* (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. Szenvedélyes hazafiként túlzásba vitt magyarosító és szógyártó tevékenységét Kazinczy és Révai köre is bírálta. Kötetünkben említett fordítása: *Vas vármegyei közsögi Fábchich József az magyar föl állítandó tudós társaságnak az XI. szám alatti tagjául magyarra fordított P[indarus] A'lceus Záfó Stezikorus Ibikus Anakreon Bakkilides Szimonides Alkémán Arkilokus* (Győr, 1804). (Az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197), (211) *Trattnernek Sylvester eránt árkusa p 23 f. / Trattner 23 fjtot kér Sylvesternek árkusától*: Kazinczy *Trattner Mátyás* (1745–1828) nyomdásznál adta ki *Sylvester János Grammatica Hungaro-latina* c. művét: *Sylveszternek Magyar-deák grammatikája* (in: *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötet, Pest, 1808). (→ 73. jegyzetmező)
- (197) *Haykul* Antal: Bécsben élő erdélyi nyomdász. A Magyar Hírmondó (1802–1803) és a Magyar Kurír (1810–1834) nyomdája is. Kazinczy leveleiben többször panaszkodik rá: „[Haykul.] [e] z a' semmire való, ez a' becsület nélkül való ember ismét meghazudta magát, mellyet a' legnagyobb szemtelenséggel 1805 olta mindég cselekszik. Nem csak az, hogy Febr. végéig el nem végéz munkám nyomtatását, de Aprilisnak eleje előtt hozzá sem fog.” (KazLev, 4/1085, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1807. márc. 12.)
- (197) [1805. okt. 3.] *Szentgyörgyi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) *noctem hyememque ferens* (lat.): 'éjt és telet hozó [felhő]' (Vergilius, *Aeneis*, III. 192).
- (197) *connumeratio* (lat.): összeszámlálás.
- (197) *Kolb[ása]* (Zemplén vm.): ma Brezina (SZK). Részben a gróf Török család és Kazinczy Péter (III.) birtoka.
- (197) [1805. okt. 4.] *Splényi Manczi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (197) [1805. okt. 5.] *Cserey levele*: KazLev, 3/821, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. szept. 24.
- (197) [1805. okt. 7.] *Schachner*: (további adatokat nem találtunk). *Kiskázmér* (Abauj [1881-től Zemplén] vm.): ma Malý Kazimír (SZK).
- (197) [1805. okt. 8.] *Kovács* Antal (?–1818): sátoraljaújhegyi plébános, apát.
- (197), (211) [1805. okt. 9.] *Bujanovics Eduárd/Edvárd* (Ede) (1776–1855): ügyvéd és gazdasági író. Később gróf Török József (III.) ügyvédje a Kazinczy ellen vitt perben. Bujanovics Károly fia. Felesége: gróf Haller Julie (Haller József lánya).
- (197), (211) [1805. okt. 11.] *Csercsi és Klári*: Kazinczy unokahúgai: Kraynik Terézia (*Csercsi*) (1791–?) és *Klára*. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (197), (211) [1805. okt. 14.] *Farkas Pál leányai*: talán: Farkas Pál (1721–1775), lányai: Erzsébet (1745–?, Molnár Pálné), Éva (1751–?, Bartók Istvánné), Sára (1752–?, Molnár Mihályné), Anna (1755–?, Fülöp Jánosné).

- (197), (211) [1805. okt. 15.] *Itt lelem a' Bodnár Antal és Pfannschmiedné leveleit Dayka eránt / Bodnár Antal levele Dayka eránt*: Bodnár Antal neve alatt két levél található 1805. októberi keltezéssel a levelezés kiadásában. Az első: KazLev, 22/5462 (823/a), Bodnár Antal – Kazinczynak, Ungvár, 1805. okt. 5., ennek aláírása viszont: „alázatos szolgálja: Fekete Imre s. k. az ungvári gimnázium igazgatója.” A másik levél tíz nappal későbbre van keltezve: KazLev, 22/5465 (829/a), Bodnár Antal – Kazinczynak, Eger, 1805. okt. 25. **Bodnár Antal**: pap, az egri gimnáziumban (1800–1804) és líceumban (1805–1809) a magyar nyelv és irodalom tanára, Dayka barátja, aki Kazinczy Dayka-kiadásához életrajzi adatokkal járult hozzá. **Pfannschmiedné**: Günther Teréz, említett levele elveszett vagy lappang.
- (197) *Blaschkétől a' Marmontelhez való két Maillard képeit: Blaschke és Maillard*: l. fentebb az 1805. aug. 14–15-i jegyzetet. Jean François **Marmontel** (1723–1799): francia költő, író: (→ 71. jegyzetmező).
- (198), (211) [1805. okt. 18.] *Péchy Imre levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (198), (211) [1805. okt. 19.] *Cancell. levele / a' Cancelláriusé*: herceg Pálffy Károly (1735–1816) kancellár (1787–1807) említett levele elveszett vagy lappang. (→ 21. jegyzetmező)
- (211) [1805. okt. 19.] *Szegi* (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz tartozó pusztá.
- (198), (211) *Kolosi/Kolozsi Józsefné* (II.): Boronkay Julia, a férje zempléni jegyző és szolgabíró.
- (198), (211) *Kuczorgó*: csárda Szabolcs vármegyében, a fogadós: *Koczog István*.
- (198) [1805. okt. 21.] *Dorog* (Hajdú vm.): Hajdúdorog.
- (198) *Kis Imre, I.* (1775–1831): debreceni salétromkészítő hivatali főfelügyelő. Csokonai barátja, Kazinczy vitapartnere az Árkádia-perben.
- (198) *Sinai* Miklós (1730–1808): debreceni tanár, református püspök, egyháztörténész. (→ 19. jegyzetmező)
- (198) *Berkiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (212) [1805. okt. 24.] *Pér / Pir* (Szilágy vm.): Szilágypér, ma Pir (R).
- (212) *Rhédey Zsuzsanna* (Diószeghy Sámuelné 1804-től): Rhédey Ferenc és Lajos testvére.
- (212) *Tóth Pál*: (a szilágypéri lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (212) *Schiller*, Friedrich (1759–1805): német költő, drámaíró.
- (212) *conditio* (lat.): feltétel.
- (212) *maculatum* (lat.): piszkozat, fogalmazvány.
- (198), (212) [1805. okt. 25.] *Tasnád* (Szilágy vm.): ma Tășnad (R).
- (212) *Vay Mária*: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (212) *Szakácsi* (Szilágy vm.): ma Săcășeni (R).
- (198), (212) [1805. okt. 26.] *Hutád / Huta* (Szilágy vm.): ma Huta (R).
- (212) *Sarmaság* (Szilágy vm.): ma Șarmășag (R).
- (212) *barbáto*: a román 'bárbați' jelentése: férj.
- (212) *Baksa* (Szilágy vm.): Magyarbaksa, ma Bocșița (R).
- (198), (212) *Balla* (Szilágy vm.): Ballaháza, ma Mal (R), vagy Szilágyballa, ma Borla (R).
- (198) [1805. okt. 27.] *Vaja* (Maros-Torda vm.): Székelyvaja, ma Vălenii (R).
- (198), (212) *Keresztúr* (Maros-Torda): Maroskeresztúr, ma Cristești (R).
- (212) *Szénási János*: (további adatokat nem találtunk.)
- (212) *Boulogne*: Boulogne-Sur-Mer, francia kikötőváros. Napóleon 1805-ben 130 000 katonát összpontosított a boulogne-i táborban az Anglia elleni invázió végrehajtására.
- (212) *...az elmúlt esztendőnek 2-dik Decembere olta*: Bonaparte Napóleon 1804. dec. 2-án koronáztatta meg magát, mint I. Napóleon.
- (212) *a' Pápa*: VII. Pius (eredetileg: gróf Luigi Barnaba Chiaramonti) (1742–1823), 1800-tól pápa. Napóleon szövetségese volt 1809-ig, ezután Napóleon Savonába vitette és csak a lipcsei csata után, 1814-ben térhetett vissza Rómába.
- (212) *Orczy Lőrinc, I.*, báró (1718–1789): költő, tábornok, Abaúj vármegyei főispán. (→ 21. jegyzetmező)
- (212) *Butler*, gróf: vélhetően Butler Lajos erdőtelki (Heves vm.) birtokos (1741-től).

- (212) **Koller** Ferenc, báró (?–1786): Zólyom, majd Bars vármegye főispánja (1759–1785), királyi személynök (lat.: *personalis*) (1762–1765), főpohárnokmester (1778–1786). Koller tehát nem halt meg 1764 körül, csak a személynöki méltóságot nem viselte tovább.
- (212) **Kucsó** (Szilágy vm.): ma Cuceu (R).
- (212) **Kis Lajos**: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (212) **Neubauer** Ferenc (1763–1836): bécsi festő, rézmetsző, a nagyszebeni főiskola rajz- és építészettanára (1785-től), a zsibói kastély freskóinak készítője.
- (212) **Csűrös**: a kolozsvári képzőművész család valamelyik tagja: Csűrös József fafaragó, Antal szobrász, Mihály festő és szobrász volt; utóbbi kettő testvér.
- (213) **Bábolnán tavaly 4 kanczát hágata meg, a' Császárnak különös engedelmevel**: 1789-ben II. József utasítására Csekonics József szervezte meg az állami ménest Bábolnán.
- (213) **discretio** (lat.): itt: kenőpénz ('bizalmasan' adott pénz).
- (213) **Obris**: (a Wesselényi család jobbjágyáról és két gyermekéről további adatokat nem találtunk.)
- (213) **plafond** (fr.): plafon, mennyezet.
- (213) **Curtius**, Marcus (i. e. 4. sz.): római hős. A hagyomány szerint i. e. 362-ben egy mély üreg támadt a Forumon, amelyet a jóslat szerint csak Róma legbecsesebb kincsével lehetett eltüntetni. Ekkor Curtius teljes fegyverzetben a mélybe vetette magát, mert Rómának a legfőbb kincsei a bátorság és a fegyverek voltak. Az akna bezárult.
- (213) **verticalis** (lat.): függőleges.
- (198), (213) [1805. nov. 2.] **Haraklány** (Szilágy vm.): ma Hereclean (R).
- (198), (213) [1805. nov. 3.] **Kraszna** (Szilágy vm.): ma Crasna (R). **Cserey Farkas és felesége**, gróf Haller Krisztina lakhelye.
- (213) **Jászai Horvátné, Szentimrei kisasszony**: (további adatokat nem találtunk.)
- (198), (213) [1805. nov. 5.] **Somlyó** (Szilágy vm.): Szilágysomlyó, ma Șimleu Silvaniei (R).
- (213) **gyógyi alma**: erdélyi télialma-fajta.
- (213) **gleditschia** (ném.): lepényfa (gleditsia triacanthos).
- (213) **platanus** (gör.–lat.): platánfa.
- (213) **chrysanthemum indicum** (gör.–lat.): krizantém.
- (213) **Szentmarjai Lászlóné**: Becsky Júlia, lányai: **Perczel Antalné** Szentmarjai Anna; Szentmarjai Antónia (**Tóni**).
- (213) **Erősné**: (az ezredesnéről további adatokat nem találtunk.)
- (213) **Zovány** (Szilágy vm.): Zoványfürdő, ma Zăuan-Băi (R).
- (198) [1805. nov. 6.] **Széplak** (Bihar vm.): Berettyószéplak, ma Suplacu de Barcău (R).
- (198), (213) [1805. nov. 7.] **Margita** (Bihar vm.): Margitta, ma Marghita (R).
- (198), (213) [1805. nov. 8.] **Székelybíd** (Bihar vm.): ma Săcueni (R).
- (213) [1805. nov. 9.] **lőre** (rég.): rossz minőségű bor, amely a kipréselt szőlő újrapréselésével nyert mustból készült.
- (198) [1805. nov. 11., 13.] **Fráter Sándor**: (további adatokat nem találtunk.)
- (213) [1805. nov. 13.] **Múrat** (Murat), Joachim (1767–1815): a francia forradalom tisztje, a Berg nagyhercegség uralkodója (1806-tól), nápolyi király (1808–1815). Napóleon nővérének, Bonaparte Karolinának férje (1800-tól). Kivégezték. 1805. nov. 13-án elfoglalta Bécsset, ahonnan a császári család elmenekült.
- (213) **Hulin** (Hullin), Pierre Auguste, gróf (1758–1841): francia tábornok, a Bastille-t elfoglaló forradalmárok egyik vezetője.
- (198), (213) **Ma kapom meg Gessznernek tájfejtéseit**: Salomon Gessner (1730–1788) svájci-német író *Briefe über die Landschaftsmalerei* c. munkája, amit Kazinczy végül kihagyott Gessnerfordításai közül: „Végre 1772. ismét kiada egy kötet Idylleket (magyarban a' II. Könyv.) 's ezzel együtt Füsslihez írt Levelét a' Tájfestésről. – Mi az utolsót, [...] elhagytuk fordításunkból; az artistai levelet tárgya' idegenségéért [...]” (KAZINCZY, *Gessner' Élete* 1815.) (→ 14. jegyzetmező)
- (198) **Landon**, Charles Paul (1760–1826): francia tájképfestő, művészeti író.

- (198) **John**, Friedrich (1769–1843): bécsi rézmetsző. Kininger rajza nyomán készítette el Kazinczy rézmetszetét (1804). (→ 38. jegyzetmező)
- (213) **52 Schu. Prospectjeit** (lat.): '52 [?] látképeit' (?).
- (198) **Révai levele**: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (198) [1805. nov. 14.] **Cserei [levele]**: KazLev, 3/833, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1805. nov. 7.
- (198) **Csebi** József (1778–1812): lovaskapitány, pesti író, az oroszok elleni harcban esett el. Kazinczy megírta az életrajzát és arcképét megjelentette a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 4. kötetében (Pest, 1815.) (Említett **levele** elveszett vagy lappang.)
- (198) **indzinér** (ang.): mérnök.
- (198) [1805. nov. 17.] **Haláp** (Hajdú vm.): ma Debrecen-Haláp.
- (198) [1805. nov. 18.] **Fazekas Mibály** (1766–1828): debreceni költő, botanikus, volt főhadnagy (1796-ban leszerelt), Csokonai és Földi János barátja. Az Árkádia-perben Kazinczy vitapartnere. (→ 24. jegyzetmező)
- (198) **Simonfi** Sámuel (1754–1821): debreceni tanácsos, 1809-ben a város által állított sereg ezredese, 1811-től főbíró.
- (214) **Cs. és Cs.-né Ollmützbe mentek**: Bécs nov. 13-án elesett, I. Ferenc és felesége, II. Mária Terézia elmenekült. A szemben álló hadseregek Brünn környékére vonultak fel. A városból Ollmützbe vezető úttól 1–2 kilométerre terül el az austerlitz-i csatater, ahol a dec. 2-i ütközetben Napóleon megsemmisítő vereséget mért a Habsburg Birodalom és Oroszország csapataira.
- (214) **status consiliarius** (lat.): államtanácsos.
- (214) **Brunszvik József**, gróf (1750–1827): belső titkos tanácsos, szeptemvir, királyi kamarás (tárnokmester), főispán. (→ 24. jegyzetmező)
- (214) **Illésházy István**, gróf (1762–1838): Liptó és Trencsén vármegyék főispánja (1800–1838), államtanácsos (1805), étekfogómaster (1825–1838), országgyűlési követ. A Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatótanácsának tagja. Illésházy Mária testvére.
- (214) **Balog Péter** (Ócsai) (1748–1818): Zólyom (1802–1818) vármegye főispánja. (→ 27. jegyzetmező)
- (214) **Semsei András**: l. fentebb.
- (214) **Bezerédi Ignác** (1755–1820): udvari tanácsos, szeptemvir.
- (214) **Vay József, I.** (1752–1821): szeptemvir, udvari tanácsos. (→ 15. jegyzetmező)
- (214) **Majthényi László, I.** (?–1825): Hont vármegyei alispán, helytartói tanácsos, államtanácsos. Majthényi Antal apja.
- (214) **Kolonics László** (Kollonich), gróf (1736–1817): kalocsai érsek (1787-től), szeptemvir, a helytartótanács tagja (1799–1808). (→ 56. jegyzetmező)
- (214) **Szent-Iványi Ferenc** (1731–1823): Sáros vármegye főispánja (1785–1823), országbíró (lat.: *judex curiae*) (1802–1806). (→ 32. jegyzetmező)
- (214) **Orczy László**, báró (1750–1807): Abaúj vármegyei főispán (1784–1785 és 1790–1807), báró Orczy Lőrinc (I.) fia. (→ 21. jegyzetmező)
- (214) **Barkóczy Ferenc, II.**, gróf: államtanácsos, Pest vármegyei főispáni helyettes (lat.: *administrator*). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Barkóczy János (I.) fia.
- (198), (214) [1805. nov. 19.] **Zilabi** Sámuel: orvos, Szentgyörgyi József („Szgy”) debreceni orvos barátja.
- (198) [1805. nov. 20.] **Németh László levele**: l. fentebb az 1805. szept. 27-i jegyzetet.
- (214) [1805. nov. 23.] **Vajda** (Bihar vm.): Biharvajda, ma Vaida (R).
- (214) [1805. nov. 23., 27.] **A' Fő Ispán / Erdélyi Cancell.**: gróf Teleki Sámuel (1739–1822), erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító, 1790-től Bihar vármegye főispánja (1785–1787 között királyi biztos). (→ 22. jegyzetmező)
- (214) **Rhédey Lajos**: l. fentebb.
- (214) [1805. nov. 26.] **László Öcsém Obersternek kéretik a' Palatinustól a' Gyalogsághoz**: Kazinczy Lászlót linzi állomáshelyéről hívták vissza Magyarországra: „Éppen ma vette az itt lakó hűgom

- a' Bihar Vármegyei Sbust. Vice Ispán öcsémnek levelét, hogy László öcsém a' Bihari gyalogsághoz Obersternek van resolválva, és egy hét alatt itt lesz.” (KazLev, 4/856, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. jan. 1.)
- (214) [1805. nov. 27.] *A' Magyar Cancellária dissolváltatott, mert Ő Felsége általadta a' kormányt a' Palatinusnak:* József nádor a harctérre induló I. Ferenc teljhatalmú helyettese lett, és felfüggesztették a Magyar Kancellária működését 1806. jan. 5-ig. *Dissolvál* (lat.): feloszlat.
- (214) *Szegedy:* (további adatokat nem találtunk.)
- (214) *Benyovszky:* (további adatokat nem találtunk.)
- (214) *Eszterbázy János,* gróf (1775–1829): inszurgens ezredes, 1805-ben és 1809-ben harcolt a franciák ellen.
- (214) *Zeyk Miklós* (Zeyk): erdélyi birtokos. Talán azonos a gyorsírási rendszert kidolgozó Zeyk Miklós bölcséleti doktorral és természettudóssal (meghalt 1850-ben).
- (214) *Teleki Jóska:* vagy gróf *Teleki József (III.),* vagy testvérének, Zsófiának férje: gróf *Teleki József (II.)* (1777–1817), főkormánybiztos tanácsos, gróf Teleki József (I.) fia.
- (214) [1805. dec. 2.] *Lásd a' Magyar Kurír 41. levelét:* Kazinczy Napóleon győzelméről magánlevelekből és a Magyar Kurír említett számából értesült, a Magyarországot is közvetlenül fenyegető háborút aggodva figyelte: „Mintegy négy napja, hogy ide a' Bátyám Consil. Péchy Imre Úr levele megjött dtdo 19. Xbr., melyben írja, hogy ámbár a' fegyver nyugvás a' tudva lévő három kötés' fejében meg vagyon állítva: de csakugyan közelébb vagyunk a' háborúhoz, mint a' békekességhez. Ugyan ezt bizonyította a' Magyar Kurír' leveleinek elmaradása. E' szerint Brünn ellenségi kézben lévén [...]” (KazLev, 4/856, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. jan. 1.)
- (214) [1805. dec. 3.] *Vay Miklós, I.,* báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (214) [1805. dec. 6.] *oltvar* (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.
- (214) [1805. dec. 7.] *Zámba:* molnár (1805 és 1829 k.).
- (214) [1805. dec. 10.] *Vincze* István: Kazinczy kocsisa.
- (214) *Zempl. Vgye elvette az inasomat, Nemes legény lévén.:* az austerlitz csatavesztés nyomán elrendelt nemesi fölkelésre vélhetően Gergely László lasztóci nemesit hívták be, aki 1805. jún. 27-én állt Kazinczy szolgálatába.
- (214) *Konczpallag:* dülő Nyíri (Abaúj-Torna vm.) mellett, a 19. sz. elejéig lakott hely volt.
- (199), (214) [1805. dec. 10., 14.] *Ktelke / Királytelke* (Szabolcs vm.): Királytelek, Nyírtelek.
- (199), (214) [1805. dec. 12.] *Szántó* (Abaúj-Torna vm.): Abaújszántó; bortermelő és -kereskedő mezőváros.
- (199), (214) [1805. dec. 15.] *Mibálydi* (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (199), (214) [1805. dec. 16.] *Ábrány* (Szabolcs vm.): Nyírábrány.
- (214) [1805. dec. 17.] *Itt találok a' Postán a' Sophie szép levelét d[e] d[at]o 27d. Novembris, és a' B. Vay Miklósné' magyar levelét.:* (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (199), (214) [1805. dec. 20., 21.] *Csanádi István:* álmosdi birtokos, Bihar vármegye ügyvédje (1783-tól).
- (214) [1805. dec. 26.] *Bottka Menyhért:* derecskei ügyvéd. Testvére: *Bottka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827).
- (214) *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriának második férje. (→ 4.1. Családfa/Comáromy)
- (214) [1805. dec. 28.] *Szúnyoghy Albert:* (további adatokat nem találtunk.)

76. jegyzetmező: 1806.

8. [Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...] (25)
 76. [Kazinczy Ferencz „Diáriuma”] (214–227)
 89. [Pályám emlékezete II.] (557)
 92. [Pályám emlékezete V.] (714–715)

1806. márc. 12-én Kazinczy és az anyja megegyezett a rokon Péchy Imre (II.) alispán közvetítésével a családi birtok megosztásáról, Kazinczy önálló gazdálkodásba kezdhetett (az előzményekről: → 75. jegyzetmező). Jún. 10-én Kazinczy Széphalomra költözött, de felesége és gyermeke Nagykázmérban maradt az apósánál. Aug. 18-án, egyéves korában meghalt Kazinczy első gyermeke, *Iphigénie* (*Pbogie, Fizsi, Génie, Izsi*), 21-én temették el. Okt. 5-én elhatározta a sátoraljaújhelyi egyházkerület, hogy a Sárospataki Kollégium számára 1694 Ft-ért megveszik Kazinczy 1748 egységből álló könyv- és 1081 egységből álló metszetyűteményét (Kazinczy 1807-ben szállította le a ládákat; vö. HÖGYE/KAZINCZY 1992/I).

Háttér – 1806.

Febr. 10-én újra Károly főherceg lett a haditanács elnöke. Júl. 2-án megindult Pesten Kultsár István lapja a Hazai Tudósítások (címe 1808. júl. 2-tól Hazai s Külföldi Tudósítások, 1840-től Nemzeti Újság). Júl. 12-én a délnémet fejedelemségek megalakították a Rajnai Szövetséget és kilétek Német-Római Császárságból. Aug. 6-án II. Ferenc császár (I. Ferencnek magyar király) lemondott a császári címről, ezzel megszűnt az 1006 éves Német-római Császárság. Okt. 14-én Napóleon megsemmisítette Poroszország hadseregét a jénai és austeredti csatákban. Nov. 4-én I. Ferenc kiadta a második *Ratio Educationis*. Nov. 21-én Napóleon meghirdette Anglia ellen a kontinentális zárlatot. Az év folyamán feloszlott az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság; megjelent Verseyhy *Magyar Aglája* c. verskötetete; megkezdődött a sárospataki kollégium főépületének építése.

A Kazinczy család említett tagjai:

Szirmay Terézia, I. (Kazinczy Dánielné) (1706–1757 után): Kazinczy nagyanyja.

Kazinczy József, I. (1732–1774): Kazinczy apja.

Anyám; Asszonyám: Kazinczy Józsefné (I.) *Bossányi Zsuzsanna* (1740–1812), Kazinczy anyja.

Kazinczy András, II. (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. Fia: *Kazinczy István (Pista)* (1774–1827).

Kazinczy Péter, III. (1747–1827): Kazinczy nagybátyja. Első felesége: *Boronkai Éva*. Második felesége 1792-től: *Ragályi Zsuzsanna* („*Péterné*”) (?–1827), lányuk *Kazinczy Sophie* (1794–?), aki 1810-től gróf Vay Ábrahámné (II.).

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824): Kazinczy öccse.

Julis: Kazinczy Julianna (1785-től Dercsényi Jánosné) (1762–1844), Kazinczy húga.

Laczi; László: Kazinczy László (I.) (1763–1807), Kazinczy öccse. Felesége 1806-tól az örmény származású *Lukács Franciska* (Fanni; később báró Paul *Radivojevich* [1759–1829] osztrák altábornagy felesége), *Lukács Miklós* örmény származású Bihar vármegyei táblabíró lánya.

Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klára (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: *Gusztáv* és *Csercsi* (Terézia) (1791–?). Férje: *Kraynik József (I.)* (1750–1817), Abauj vármegyei táblabíró.

Susi: Kazinczy Zsuzsanna (1788-tól Péchy Sándorné) (1768–1842), Kazinczy húga. Férje: *Péchy Sándor* (1757–1811).

Józi; József: Kazinczy József (II.) (1772–1855), Kazinczy öccse. Felesége 1802-től: *Ragályi Mária* Magdolna („*Józsíné*”) (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán (1787–1800) és királyi tanácsos lánya.

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. *Felesége* 1797-től: Beothy Victoria („*Miklósne*”) (1778–1823), Beothy János (?–1786) Bihar vármegyei alispán (1783-tól) lánya.

(→ 4.1. Családja/Kazinczy, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

- Gróf Török Lajos** („a Gróf”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel’ký Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.
- Gróf Török Lajosné**, gróf Rogendorff Aloysia („a Grófné”) (1754–1817): Kazinczy anyósa.
- Gróf Török József, II.** (1742–1816): Török Lajos testvére.
- Gróf Török József, III. (Pepi)** (1777–1830): Kazinczy sógora, Török Lajos fia. Felesége: báró **Vécsey Mária**, Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Fiuk: **Bálint** (1806–1882).
- Gróf Török Sophie** Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.
- Gróf Török Marie Susie** (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya.
- (→ 4.1. Családja/Török)

- (214) [1806. jan. 1.] *Estve jó a’ levél Kassáról...*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (214) *protestatio* (lat.): tiltakozás, óvás.
- (214) *insurrectionális* (lat.): a nemesi felkeléssel kapcsolatos.
- (214) [1806. jan. 2.] *Vinczét a’ kocsisomat indítom Kázmérba levelekkel*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.) **Vincze**: Vincze István, Kazinczy kocsisa.
- (214) [1806. jan. 3.] **Melczer László** (?–1823): Borsod vármegye főjegyzője, alispánja és országyűlési követe (1790–1792), ítélmester (gör.–lat.: *protonotárius*), szeptemvir. (→ 29. jegyzetmező)
- (214) *compulsorium* (lat.): tanúvallomásra felszólító utasítás.
- (214), (216) [1806. jan. 5., febr. 28.] **Kötélverő Mihály** (?–1806): felesége **Kötélverőné Sára** (1740 k.–1806 után), Kazinczyék szolgálója volt.
- (214) **Szlávy György** (1764–1818): Bihar vármegye főszolgabírája. A Martinovics-perben 3 évi börtönrre ítélték. (→ 59. jegyzetmező)
- (214) **Rác Mibály**: (további adatokat nem találtunk.)
- (214) **Rbédey Lajos**, gróf (1763–1831): a bihari inszurgens sereg parancsnoka (1795, 1805), Szatmár vármegye országyűlési követe (1802), Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)
- (214) *contribuens* (lat.): adófizető, megsarcolt személy.
- (214) *bonificatio* (lat.): jóvátétel, kártalanítás.
- (215) **Főispán**: gróf Teleki Sámuel (1739–1822), Bihar vármegyei főispán (királyi biztosként 1785–1787, majd 1790–1822), a marosvásárhelyi Teleki-téka alapítója, erdélyi kancellár. (→ 22. jegyzetmező)
- (215) [1806. jan. 9.] **Kövér Imre** (?–1812): Kazinczy távoli rokona és hitelezője. Az érsemlyéni református egyház főkurátora (1795 k.)
- (215) **Bornemisza Ferenc** (?–1812).
- (215) [1806. jan. 10.] **Fráter Pál, II.** (?–1812): Bihar vármegyei főszolgabíró, érsemlyéni birtokos. Fráter Pál (I.) fia, Szmracsányi Anna férje.
- (215) *a’ Debreczenből érkezett levelet [...] Ugyan ez nap veszem a’ levelet Váradról*: (az említett levelek elvesztek vagy lappanganak.)
- (215) *Pozsonyban megkötöttett a’ béke a’ mi Udvarunk és Napoleon között*: 1805. dec. 26-án írták alá a békeszerződést Napóleon és I. Ferenc megbízottai Pozsonyban. A Habsburg Birodalom elvesztette többek között Velencét, Isztriát, Dalmáciát, Tirolt. (→ 75. jegyzetmező)
- (215) **Vicze-Ispán**: talán Szentimrei Gábor (1757–?), tanácsos, Abaúj vármegyei szolgabíró, jegyző, alispán.
- (215) *suspendál* (lat.): felfüggeszt.
- (215) **Blaschke János** (1770–1833): pozsonyi származású Bécsben működő rézmetsző. Kazinczy 1805-ben rézmetszetet rendelt tőle az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, Kazinczy Andrásról (II.): *Andreas Kazinczy de Eadem...* (Kazinczy kiadta a *Magyar régiségek és ritkaságokban* [Pest, 1808]). (1806-ból nem ismerünk Blaschke-levelet.) **Majlárd**: Ludwig Maillard (?–1806), bécsi rajzoló, rézmetsző, az ő rajza után készített Blaschke-metszetek illusztrálják Kazinczy Marmontel-fordítását (*Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai I.*, Széphalom, 1808). *Alcimachus*

és *Két Szerencsétlen*: Marmontel művei, a *Négy Palack* (e rege szereplője Alcimachus) és a *Két Szerencsétlen*. (Blaschke: → 75. jegyzetmező; Jean François Marmontel [1723–1799], francia költő: → 71. jegyzetmező.)

(215) [1806. jan. 29.] *Azon három láda könyvem, melyet a' Cancellárius által Bavariából vettem, érkezik Debreczenből. Hozzá fogok Catalogusa csinálásához.*: Kazinczy gróf Teleki Sámuel segítségével Rott bajor könyvkereskedőtől vette meg a felszámolt kolostorok anyagából összeállított gyűjteményt, amely több értékes hungarikumot tartalmazott. A nyomtatványok, festmények, metszetek, térképek és kéziratok együttesét Kazinczy saját könyveivel kiegészítve 1806 végén eladta a Sárospataki Kollégiumnak. Ez az eladott gyűjtemény 1748 tételből állt. Kazinczy kéziratok katalógusát a Sárospataki Kollégium őrzi, a gyűjtemény leírását és a katalógus kiadását I. Kiss 2006.

(215) [1806. febr. 6.] *Péchy Imre, II.* (1753–1841): Bihar vármegye első alispánja (1790–1803) és országgyűlési követe, a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), később alnádor és szeptemvir. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)

(215) *Csanády István*: álmosdi birtokos, Bihar vármegye ügyvédje (1783-tól).

(215) *az Austerlicz mellől haza felé térő Russzus seregnek...*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleonnal megsemmisítette az orosz–osztrák sereget. (→ 75. jegyzetmező)

(215) *az elmúlt holnap első napjaiban [...] egy Kázmérből Ujhelybe béküldött levelem által arra kértem, hogy Asszonyámat birja arra, hogy dolgomat intézze el Comáromy György bátyánk*: a Péchy Imréhez írt említett levél elveszett vagy lappang, de egy Szentgyörgyi Józsefhez írt levélben Kazinczy összefoglalja az elintézésre váró dolgokat: „En Febrban Ujhelybe írtam Péchy Imre Urnak egy levelet, hogy Regmecz táján lévén most, szálljon Asszonyámmal, és vegye arra, hogy mivel Péchy Imre Ur a' Haza bajai által elvonattatott az én dolgom elintézésétől, Asszonyám Bátyám Comáromy György Urat tegye arbiternek. Ezen felyül kértem ismét, hogy legyünk anya és fiú: én kerülöm a' lármás módot; ne kényszerítsenek reá. – P . . . a' levelet az Anyámnak által adta. És jele, hogy a' levél úgy vala írva, a' hogy illik. P. I. nem boldogult egyébben, hanem abban, hogy Comáromy György Urat arbiternek lették. A' P. I. elmenetele után végre által látta az Anyám, hogy igazságom van; nem gazdálkodhatom én Jesztreben, ha Széphalmon lakom, 's minthogy általjában nem akarnak adni Regmeczen, – J[ózsai] nem szenved meg maga mellett! – arra az incidensre jutottak, hogy a' házamhoz valami kevés földet és 1 kaszálót adnak; embert éppen nem; 's ezer Rftot esztendőnként. Tartván attól, hogy ezt sem fogadom el, nekem meg nem írták. De transpirált hozzám; megírta valaki. 'S én, a' ki nem engedem magam megelőztetni abban a' mi szép, azonnal egy levelet írtam az Anyámnak Sophie által, hogy köszönöm 's benne megnyugszom. Kértem, hogy tegyen le minden bosszús emlékezetet, 's legyünk jól. Még nem vettem levelét. Talán megszűn a' fergeteg.

Ha ez meglesz, a' feleségemet lehozom vagy két hétre, hogy a' világ lássa, hogy meg van enyhülve a' harag. Osztán nagyon szégyelli azt az anyám, hogy Sophie elmenvén a' háztól, a' világ abban a' hiedelemben confirmáltatott, hogy Miklósnénak is volt oka elmenni. Így minden helyre hozódik, 's minthogy nem lakunk együtt, jól lehetünk.” (KazLev, 4/878, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Érsemlyén, 1806. febr. 16. Ebben a februárban kelt levélben februári keltezésűnek mondja Kazinczy a Péchy-levelet is!)

(215) *Comáromy György (Kóji), II.* (?–1807): Abaúj vármegyei főjegyző és táblabíró (1784), II. József alatt törvényszéki elnök, később országgyűlési követ, a sárospataki kollégium alkurátora (1793–1807). (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)

(215) [1806. febr. 6.] *négy levelem érkezik Postán*: január végéről három Kazinczyhoz írt levelet ismerünk, február első hetéből egyet sem: I. KazLev, 4/869, Cserey Farkas – Kazinczynak, Kraszna, 1806. jan. 20.; uott, 4/870, Döbrentei Gábor – Kazinczynak, Boba, 1806. jan. 29.; uott, 22/5468 (869/a), Nagy András – Kazinczynak, Csobaj, 1806. jan. 27.

(215) *arbiter* (lat.): jogvitában a felek által döntésre felkért személy, bíró.

(215) *conditio* (lat.): feltétel.

(215) *fatális* (lat.): végzetes.

(215) *correspondentia* (lat., rég.): levelezés.

- (215) *conto* (ol.): kontó, számla.
- (215) *praetensio* (lat.): igény, követelés.
- (215) [1806. febr. 8.] *Levelet irtam Sophie által Asszonyámnak!:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (216) [1806. febr. 10.] *Neidl*, Johann Joseph (1776–1832): Grazban született, Magyarországon is dolgozó rézmetsző. Kazinczy több kiadványában is megtalálhatók a metszetei. Wagner József bécsi festő nyomán metszette báró *Wesselényi Miklós (I.)* (1750–1809) arcképét, ez illusztrálja *Kazinczy Ferencz' Munkái* 6. kötetét (Pest, 1815). Kazinczy elégedett volt a rézmetsző munkájával: „Végre megérkezett a 'Wesselényi' képe. Ide zárom azt: de kikérvén tőled, hogy minél kevésbb szem lássa. Tökéletesen meg vagyok elégedve a 'Metsző' munkájával; nem csak igen jól, hanem igen szépen is dolgozott. [...] A' kép tökéletesen hasonlít a' felküldött Migniatúr festéshez, 's ha Wesselényit némelly szem itt fel nem találja, ne a' Metszőben gáncsoskodjék, hanem a' festőben; noha én azt tartom, hogy mind Festő, mind Metsző jól dolgoztak, és itt Wesselényi igen jól el van találva.” (KazLev, 4/874, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Érsemlyén, 1806. febr. 11.) (Neidl: → 68. jegyzetmező; Wesselényi: → 75. jegyzetmező.)
- (216) [1806. febr. 12.] *Halmágyi László* (?–1810): Szolnok vármegyei táblabíró. Domokos Lőrinc testvérének, Máriaának második férje. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (216) *Fráter Antal:* az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (216) [1806. febr. 19.] *Pecsényomó cigányok:* vagyis az állatokat bélyegző (billogozó) cigányok.
- (216) [1806. febr. 25.] *Botka: Botka Lajos* Szatmár vármegyei főszolgabíró (1817), országgyűlési követ (1827), vagy testvére, *Botka Menyhért* derecskei ügyvéd.
- (216) *Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK).
- (216) [1806. febr. 26.] *Úza Pál* (1763–1824): a Martinovics-perben elítélt ügyvéd, 1803 februárjában szabadult. (→ 60. jegyzetmező)
- (216) *hospitalitás* (lat.): vendéglátás, barátság.
- (216) *Bujanovics* Eduárd (Ede) (1776–1855): ügyvéd és gazdasági író. Később gróf Török József (III.) ügyvédje a Kazinczy ellen vitt perben. Bujanovics Károly fia. Felesége: gróf Haller Julie, akinek az apja gróf *Haller József* (?–1814), ekkor Máramaros (1790-től) és Kolozs (1804–1817) vármegyék főispánja. (→ 32. jegyzetmező)
- (216) *Asszonyvására* (Bihar vm.): ma Târgușor (R).
- (216) [1806. márc. 2.] *dissimulál* (lat.): figyelmen kívül hagy.
- (216) *Erzsi:* szolgáló.
- (216) *skatulya* (rég.): doboz.
- (216) [1806. márc. 10.] *métely* (rég.): a juhok és szarvasmarhák betegsége, amit egy élősködő okoz.
- (217) [1806. márc. 11.] *Pacificatio Almosdensis* (lat.): 'álmosdi béke'.
- (217) *Péchy azt irta benne, hogy kövessem meg az Anyámat. Feleltem:* (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (217) *solemnitás* (lat.): ünnepély, ünnepélyesség.
- (217) *ekklezsiái-követés:* bocsánatkérés; eredetileg az illem vagy erkölcs elleni véték elkövetőjének nyilvános bocsánatkérése a gyülekezet előtt.
- (217) *Péchy felel:* (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (217) *srófolni* (ném.): csavarni.
- (217) *egy nemes lelkű embert kivéven nem találkozott senki, sem atyafi sem idegen, a' ki ségedemre lett volna etc.:* szabadulása után általános félelem és bizalmatlanság fogadta Kazinczyt, az írók, tudósok mellett (Virág Benedek, Kis János, Németh László, Csokonai, Schedius Lajos, Horvát István, Vitkovics Mihály, Révai Miklós, Dugonics András, Horányi Elek) a közéleti szereplők közül csak gróf Fekete Jánosról és báró Wesselényi Miklósról (I.) tudjuk, hogy Kazinczy mellé állt. Ez utóbbi volt az egyetlen főúr, aki anyagilag is támogatta őt, habár báró Prónay Lászlót, gróf Széchényi Ferencet és gróf Festetics Györgyöt is megkereste Kazinczy segélykérő levelekkel. Wesselényi önrzeteresen válaszolt: „Ne gondolja az Úr, Barátom Uram, hogy reám is elragadott volna az új betegség, melly meg szokott némely embereket környékezni, midőn az Úrral találkoznék [...]” Wesselényi Kazinczy fordításainak kiadását 500 Ft-tal támogatta és zsisbói birtokán 1805-ben vendégül látta. Váczy János szerint Festeticset a király

figyelmeztette: „maga a király is azt mondta neki egy alkalommal, hogy »avval a' bizonyos Kazinczyval kerüljön minden érintkezést.«” (KazLev, 2/518, Id. b. Wesselényi Miklós – Kazinczynak, Zsibó, 1802. ápr. 15.; VÁCZY 1915, 592; vö. még uott: 560–563, 588–595.)

(217) *az a' négy propositió*: utalás Kazinczy anyjának 1805. júl. 1-jei ajánlatára (*lat.: propositio*) (I. jelen kötet, 141–143.)

(217) *reversális* (*lat.*): (írásbeli) ígélet, kötelezvény.

(217) [1806. márc. 12.] *Péchy Imréhez [...] lánykájiboz*: Péchy Imre (II.) (1753–1841) lányai: Teréz, Karolina, Petronella, Janka (Szepessy Ferencné). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)

(217) *Péchy megszólal: A' Néném, Öcsém Uram elébe ezt a' projectumot teszi*: a Péchy Imre kézírásával lejegyzett és Bossányi Zsuzsanna aláírásával hitelesített ajánlatot (*lat.: projectum*) Dékányi Kálmán *Kazinczy Ferenc családi levelezése* című közleményében adta ki [*Az Álmosdon 1806. márcz. 12-én történt birtokrendezési irat*] címen (vö.: 3.2.1. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése: Feljegyzések, 64. [Kazinczy Ferenc kellemetlenségei László és Dienes öccsével]*). A „projectum” szövege:

„Ferentz Fiam Istennek végezése Szerént meg házasodván, hogy addig is míg Isten engemet éltett, Gazdasághoz kezdhessem, 's igyekezetéhez 's szorgalmatosságához képest Légyen miből tartani háza Népét: ahoz képest amint az Isten tehetséggel meg áldott, tekintvén Élő Gyermekeimnek Számos voltatt, a következő Punctumokban kinevezett jóságott, és haszon vételt kívántam néki által adni.

1-o. Lakó helye Lészen az Also Regmeczhez bírt Széphalmi Praediumban még egészen fel nem készült Épület; mellyet hogy Lakásává Lehessen tenni, 's a gazdasághoz is kezdhessem, resolváltam ehez ezer Rftokat, és 200 Szál Deszkát. a Mesteremberekkel aludjon maga; a már kész Ajtókat 's ablakrámákat vitesse el, 's csináltassa, hogy minél előbb belészálhasson.

2-o. Ehez a Házhoz Szakasztodnak mind azok a Szántóföldek, mellyek 1-o) a temetőtől kezdvén, véggel Ujhel felé fekszenek fel a Bányácskára fekvő Utig a téglavető mellett 2.) a mit az Ujheli uton alól a Pitlés Malom felé 1794 előtt használt – 3) a Liget felé tett el Árkolasban mind azt, a mi 1805-ben nem Oztatott, úgy hogy a Liget felől való Ortás a Patakig, melly ezt a Kertelést két felé Osztja, neki essék. ezeket a Földeket én most bévettem, és így minél előbb mennyen fel, 's Szakaszsa ki azt, a mit Udvarnak, Kertnek, Marha akolnak, és Szűrűs Kertnek akar fogni hogy az fel ne szántodjék.

3-o. Szénának adodnak néki a Regmeczi Rétek Delineatioja Szerént a 37. 38. és 40. Numerus alatt Lévő Kaszálók ide értetik azonban hogy mivel a Kenderbűlyübe menők ezen Réteken keresztül veszik Utjokat, azoknak szabad által Meneteleket kel hagyattatni.

4-o. Fűves Kertnek Lovai Nyári Legeltetésekre az Alsómalom alatt a hol a Kender bűlyü vagyon a Hoszsú Ház felé fekvő rétt a Malom Árkáig a Mint a Mappába Delinealva van.

5-o. hozzá adok Széphalmon két 'Seléreket Belyt, és Huszovszki Nevezetűeket.

6-o. A Regmeczi Majorság Szólómet, Mellyet Szaporíthat ha még fel nem Fogott alkalmas helyet talál.

7-o. a Liget Erdő tilalomban Lévéen, abban külömben is Fát vágni nem Szabad: ha nem Mikor Abrontsot vágnak Neki is hir fog adattatni maga Szükségének valót Vághat.

8-o. mind a három Malomban Maga és Udvara Számára Szabad Örlést engedek: ha nem ha mikor a Vizek vagy kitsynysége, vagy Nagysága 's a Malomnak valamely baja miat egyszerre nem Őrhetnének az a Molnárok makatsságainak ne tulajdonittassék 's Várakozással Legyen.

9-o. Mint hogy elkerülhetetlen, hogy egyszer-másszor valamely igazítása vagy Szükséges Munkát tenni ne kelessék, meg engedem Sőt meg Lesz Parantsolva a Molnaroknak hogy tartozzanak a Fiamnak is Dolgozni, ha tsak nékem olly Mulhatatlan munkám nem Lesz, mellyet félbe nem Szakaszthatok.

10-o. Marháinak Szabad Legelése Leszen ott, a hol az én Marháimnak, hanem a Cselédjeit tartozik jo Fenyíték alatt tartani, hogy kárt ne tegyenek.

11-o. ezek mellé adom a Jesztrebi birtokomat a hozá tartozó Csébei, Imregi, Szürnyegi haszonvételekkel együtt, Korcsma és Mészárszékbeli jussomat 's mind Őszi 's tavaszi vetésemmet úgy mind az által hogy mivel a most Arendaban vagyon az Arenda ezen esztendő Junius 24 telik el, addig ne tsak Oda ne mennyen, Sőt hallgasson felőle, félő Lévéen külömben, hogy az Arendás

restesebb Lenne a tengeri Kapálásban, Ugar szántásban, tavaszi vetésben, hogy pedig Légyen háza a hova Szálhasson mikor oda megy, most építetek egy tíz Öles épületet.

12-o. Továbbá adok esztendőnként 200 Rt.

13-o. hogy pedig több modja Lehessen magán Segíteni nem elenzem, hogy a Semjiényi Gulyámon mint más Gyermekeim is marhát tarthasson, sem hogy azon Földeknek, melyeket neki Széphalmon kiszakasztattam, egyikén vagy másikán Palyinka házat Epithessen, hogy mikor mak nints. Sertéseit inkább ki teletthesse.

14-o. Egyébb aránt azt meg kívánom tőle 's háza népétől hogy mind a Cselédjeit jó Fenyítékbe tartsa, mind a Regmecziakkal, mind a Szomszédokkal jó egyességben álljen, ha vagy a Molnárok, vagy akár melly más Regmeczi embereim elen panasza Lenne, maga hatalmával Semmit ne kezdjen, ha nem Nekem jelentse be, én teszek rola. Az Isten adjon Neki elő Menetelt, a mint látni 's tapasztalni fogom Igyekezettét 's hozzám való Fiui tisztelgettét, mások előtt való Kedvesség Keresését nem tsak a Felyebb valókkal, ha nem egyebekkel is Segíteni fogom.

Almosd 12. Martii 1806.

Árva Bossányi Susánna.

En előttem Péchy Imre előtt

L. S.

Fiú ehhez tartsd magad a mi ebe az írásban meg határozottatott mert jelentem hogy ha te ütesz vagy veretel én is ütettek verettek vagy ütök és verek Signatum

Alsó Regmecz 28-ta 1807 [sic! – O. L.]

Árva Bossányi Susánna”

Dékáni jegyzete a szöveg egészéhez: „Ez eredetiben van meg, Péchy Imre írása. Az előleges eseményeket és egésznek lefolyását megírja K. az ő »Diáriumá«-ban (1804–1806). *Dékáni K. közlő.*” Dékáni jegyzete az utolsó sorokhoz: „Az irat hátlapján B. S. keze írása. *Dékáni K. közlő.*” A második dátum feltehetően nyomdahiba. (ItK, 1903, 361–362; vö. 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.1. *Feljegyzések*).

(217) *a' Conceptus végében az Anyámnak tulajdon keze írására akadok, bol ismét, már nem emlékezem micsoda, szűrő sorok állottak*: l. fentebb.

(217) *a' tractatus conceptusa* (lat.): 'a szerződés fogalmazványa'.

(217) *lepurisál* (lat., rég.): letisztáz (kéziratot).

(217) *coramisál* (lat.): tanúsít, okmányt tanúként aláír.

(217) [1806. márc. 13.] *Vettem a' Prof. Budai Esaiás levelét a' Münchbeni könyvek eránt*: a Bajorországból vásárolt könyvgyűjtemény megvételét a debreceni professzor elhárította: „Most, a' bizonyos, hogy a Collégium költségei megszorodtak, úgy hogy, tsak a' mulhatatlanul szükséges könyvek is nehezenn szerződhetnek meg. De, ha volna is költség, a' Cassa nem lévénn a' Professórátus dispositiója alatt, ez magátúl semmit nem tehetne. Méltóztassék tehát a' Tekintetes Úr szándékát a' Tekintetes Fő Curátor Úrral közleni.” (KazLev, 23/5710, Budai Ézsaiás – Kazinczynak, Debrecen, 1806. márc. 5.; l. fentebb az 1806. jan. 29-i jegyzetet.) *Budai Esaiás* (1766–1841): debreceni professzor, református püspök, történész. (→ 63. jegyzetmező)

(217) [1806. márc. 14.] *Sylvesternek két árkusá érkezik Trattnerből correctúra végett, 's Blaschkétól a' Kazinczy András képe 's Emilia Galottinak rajzolatja*: Sylvester János *Grammatica Hungarolatina* c. művét és az 1804-ben elhunyt nagybátyjáról, *Kazinczy Andrásról (II.) Blaschke* János által készített rézmetszetet Kazinczy egyaránt a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében *Trattner* Mátyás (1745–1828) nyomdásznál adta ki (Pest, 1808). *Galotti Emilia*: Lessing tragédiáját (*Emilia Galotti*, 1772) Kazinczy már a munkácsi fogsága alatt is fordította, munkája végül 1830-ban Pesten jelent meg Bajza kiadásában: (Sylvester: → 73. jegyzetmező; Blaschke: l. fentebb az 1806. jan. 10-i jegyzetet.)

(217) *Dráveczkiné Büdeskuty Julis* (Bydeskuty): talán: Draveccki Jánosné. (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)

(217) [1806. márc. 15.] *Fráter Ferenc*: (további adatokat nem találtunk.)

(218) [1806. márc. 20.] *Varjas* János (1721–1786): debreceni tanár. Említett munkáját, a csupa 'e' magánhangzóval írt *Megtért embernek énekje. Mellyet nem régen szerzett és egy meg-keseredett de reménységgel tellyes lélek képében tett-fel egy nevezetes ember* c. elégiáját Kazinczy adta ki újra a *Magyar régiségek és ritkaságok* I. kötetében (Pest, 1808): *Prof. Varjas János E vocalison írt*

- Éneke Debreczenben 1775.* Az elégia első kiadása: *Elégia veri nominis post tot secula ab elegis inventis si musis placet prima et ipsa Hungarica* (Debrecen, 1775). (→ 19. jegyzetmező)
- (218) **Fráter György:** (további adatokat nem találtunk.)
- (218) **Munkácsi:** (az ezredesről további adatokat nem találtunk.)
- (218) [1806. márc. 21.] **Ábrány** (Szabolcs vm.): Nyírábrány.
- (218) **Mihálydi** (Szabolcs vm.): Nyírmihálydi.
- (218) **Gulácsiné:** bizonyára a Nyírmihálydiban lakó Gulácsi Antalné, akinek a férje álmosdi táblabíró, 1811 és 1814 között a debreceni színház bérlője, Kazinczy távoli rokona, Kölcsey gyámja.
- (218) **insinual** (lat.): bejelent.
- (218) [1806. márc. 22.] **Kálló:** Nagyálló, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.
- (218) [1806. márc. 23.] **Szkapu:** Mátészalka melletti dűlő.
- (218) [1806. márc. 24.] **Vszegi** (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz (*Kisfalud*) tartozó puszta. (A viszontagságos utazásról, l.: KazLev, 4/899, Kazinczy – anyjának, Kalinál, 1806. ápr. 2.)
- (218) **Boda:** (további adatokat nem találtunk.)
- (218) [1806. márc. 26.] **oltvar** (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.
- (218) [1806. ápr. 1.] **Balásbázi:** talán Balásbázi László sátoraljaújhelyi lakos.
- (218) **praenumerál** (lat.): előfizet.
- (218) **Annalen der Oesterr[eichischen] Literatur u[nd] Kunst:** 'Az osztrák irodalom és művészet évkönyvei' (*Annalen der Literatur und Kunst in dem oesterreichischen Kaiserthume: 'Az osztrák császárság irodalmának és művészetének évkönyvei'*); bécsi folyóirat. Kazinczy több cikket is publikált itt: recenziót Kisfaludy Sándor *Himfi szerelmei* (1809) és Versegly *Magyar Aglája* c. kötetéről (1809), nekrológot Báróczy Sándorról és báró Wesselényi Miklósról (1810), továbbá Kazinczy Rummy Károly György számára írt önéletírását is közölte a folyóirat (1810).
- (218) [1806. ápr. 2.] **Bossy:** sátoraljaújhelyi kőművesmester, Kazinczy széphalmi házának építője.
- (218) **Brumbauer:** (az ácsról további adatokat nem találtunk.)
- (218) [1806. ápr. 3.] **Szenma** (Ung vm.): Ungszenna, ma Senné (SZK).
- (218) **A' Gróf Kassára, Átala küldöm Tberéznek a' Lőcsére szálló pénzzel megterbelt levelet:** gróf Török Lajos által valószínűleg a lőcsei Günther Teréznek (1812-ben már Pfannschmiedné) küldött Kazinczy levelet, amely azonban lappang vagy elveszett.
- (218) [1806. ápr. 8.] **Sztropkai:** (az abarai lakosról további adatokat nem találtunk.) **Abara** (Zemplén vm.): ma Oborín (SZK).
- (218) [1806. ápr. 9.] **Laczi:** (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (218) [1806. ápr. 13.] **Gróf Desöffy István, a' megbolt Gr. Sztáray Mihály leányának férje:** névteljesítés (esetleg a szövegközlő, Dékány elírása), helyesen: gróf **Dessewffy József** (Dessewffy István fia; → 47. jegyzetmező), aki 1795–1797 között részt vett a franciák elleni háborúban és akinek a felesége gróf **Sztáray Mihály** lánya, Sztáray Eleonóra volt. A keresztnévben ellentmondást találunk Kazinczy levelei között is: „Egy gyönyörű fiatal ember, mintegy 32 esztős. Egynehány esztendeig katonáskodott; 1797 táján Olasz országban elfogattatott, 's Napoleonné (azért, mert igen sokat hasonlíta néki valamely közletről való atyafijához) tudakozódott eránta, ki légyen, 's megértvén, hogy ő Gr. D . . . J . . . , Adjutantja Gróf Merveldt Generálisunknak, pénzbeli segedelemmel vala eránta.” (KazLev, 4/907, Kazinczy – Szentgyörgyi Józsefnek, Kázmér, 1806. ápr. 19.; Dessewffy József 1771-ben született, 1806-ban tehát nem 32, hanem 35 éves volt.) Egy tíz nappal későbbi levelében – amelyben szövegünkhöz hasonlóan anekdotázik Napoleonnól Kazinczy – viszont már Dessewffy Istvánt említ Kazinczy: „Minap Gróf Desöffy István vala itt, a' ki Monbellóban mintegy 3. hétig evett egy asztalnál Bonaparttal és a' feleségével. Desöffy Merveldtnek adjutántja volt 's elfogattatott.” (KazLev, 4/913, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Kázmér, 1806. ápr. 29.)
- (218) **Napóleon** (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814). Első felesége („**Bonaparténé**”; korábban Beauharnais grófné): Marie Josèphe Rose de Tascher de la Pagerie vagy Jozefina császárné (1763–1814): 1796–1809 között voltak házasok, Napóleon elvált tőle, hogy elvehesse I. Ferenc lányát. Második felesége: Mária Lujza (1791–1847), 1810-től voltak házasok, gyermekük: Napóleon (II.). Kazinczy e második házasság alkalmára írt költeménye:

- A' Nagyság' és Szépség' diadalma, Napóleonnak 's Luizának menyegzőjökénél* (Sárospatak, 1810).
Napoleon említett testvérei: Bonaparte Lajos és József.
- (219) *Meerveldt* (Merveldt), Maximilian Friedrich, gróf (1764–1815): osztrák tábornok, 1797-ben ő kötötte meg Napóleonnal a judenburgi fegyverszünetet. (→ 59. jegyzetmező)
- (219) *galupin* (fr.): futár.
- (219) *adjutáns* (lat.): segédtsiszt.
- (219) *Monbello*: Montebello, itáliai város.
- (219) *das Kaisertbum schlagt ihm sehr wohl an* (ném.): 'a császárság igen jól bevált számára'.
- (219) *decens* (lat.): illő, illedelmes.
- (219) *privatus élet* (lat.): magánélet.
- (219) *Bonaparte József* (Joseph) (1768–1844): Napoleon bátyja, 1806-tól Nápoly és Szicília, 1808-tól Spanyolország királya.
- (219) *Múrat* (Murat), Joachim (1767–1815): a francia forradalom tisztje, hadvezér, Bécs 1805-ös elfoglalója, 1806-tól Kleve és Berg hercege, ill. nagyhercege, nápolyi király (1808–1815). Napoleon nővérének, Bonaparte Karolinának férje (1800-tól). Kivégezték.
- (219) *Lajos öccse 's veje*: Napoleon öccse, Louis Bonaparte (1778–1846). Felesége: Hortense de Beauharnais, aki Napoleon első feleségének, Jozefína császárnének első férjétől született lánya.
- (219) *imbecill* (lat.–ném.): gyengeelméjű, buta.
- (219) *XVI. Lajos* (Bourbon) (1754–1793): francia király (1774–1792).
- (219) *Homonna* (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (219) *Vondernoth* (Van de Nath): az 1715-ben magyar honpolgárságot nyert németalföldi grófi család tagja.
- (219) *Kreutzdáma* (ném.): csillagkeresztes hölgy, az ősi nemesi családból származó nők számára 1668-ban alapított osztrák rend tagja.
- (219) *Sakerment, die Parvenüs! Ich dächte einen...* (ném.): 'A keservét az urakodóinak! Úgy vélem, császárt játszani még nekem is gondot okozna, pedig hát birodalmi gróf vagyok; ők, ők meg micsoda kitűnően beletalálták magukat!'
- (219) *a' mit Nini ír Bécsből*: báró Prónay Simonné Hirgeist Anna (*Nini*) (1783–1825), Kazinczy fogolytársának, Hirgeist Ferencnek a húga; az említett levele lappang vagy elveszett. (→ 61. jegyzetmező)
- (219) *Be érkezvén Napoleon Schönbrunnba (1805. November - d)*: Bécset 1805. nov. 13-án foglalták el Napoleon csapatai Joachim Murat (Murat) vezetésével. (→ 75. jegyzetmező)
- (219) *Aber Sie werden doch Ibren Kaiser kennen!* (ném.): 'De csak ismeri a császárukat!'
- (219) *So! felele a' Tiszt, unsern würdigen Kaiser...* (ném.): 'Persze! felele a' Tiszt, ismerem jól a mi derék császárukat; de őt nem Bonapartének, hanem Napóleonnak hívják.'
- (219) *Berthie*: herceg Louis Alexandre Berthier (1753–1815), Napoleon vezérkarának főnöke.
- (220) *εις το Κρείττον μμει* (gör.): 'megszépitve utánozni'. (L. *A két természet* című epigramma jegyzetét a *Tövisek és virágok* kötetben: GERGYE/KAZINCZY 1998, 327. Főríz Gergely adata.)
- (220) *Csáky Imre*, gróf (1775–1848): kamarás. Első felesége: gróf Fáy Mária (Mici); második: Bujanovics Stefania.
- (220) *Terebes* (Zemplén vm.): Töketerebes ma: Trebišov része (SZK).
- (220) *Lavater*, Johann Kaspar (1741–1801): svájci író, lelkész, a Sturm und Drang jelentős alakja. A fiziognómia elméletének kidolgozójaként az arcvonásból és a fejformából következtetett az egyén jellemére.
- (220) *Barkóczy Ferenc, II.*, gróf: államtanácsos, Pest vármegyei főispáni helyettes. A miskolci Érényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Barkóczy János (I.) fia.
- (220) *Sieyès*, Emmanuel Joseph (1748–1836): francia abbé, a francia forradalom egyik vezető politikusa. 1798-ban meghatalmazott miniszterként Berlinben tárgyalt.
- (220) [1806. ápr. 14.] *Boros*: (Kazinczy inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (220) [1806. ápr. 16.] *Splényi Mancsi*, bárónő (Magdolna), Splényi Gábor lánya. Testvére *Caton* (Katalin; Zoltán Pálné, 1808-tól).

- (220) *Kolbása* (Zemplén vm.): ma Brezina (SZK). Részben a gróf Török család és Kazinczy Péter (III.) birtoka.
- (220) [1806. ápr. 17.] *Biste* (Abaúj [1881-től Zemplén] vm.): ma Byšta (SZK).
- (220) *Cenci*: Kazinczy lova.
- (220) [1806. ápr. 18.] *Luzsinszky*: talán Luzsinszky János vagy a testvére, Pál. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (220) *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista, gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf *Csáky Walburga* (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf Waldstein Mária. Sztáray László apja.
- (220) [1806. ápr. 20.] *Meczner* Pál: Zemplén vármegyei orvos és főszolgabíró (1768–1832).
- (220) [1806. ápr. 21.] *Torzás*: dűlő Sátoraljaújhely és Széphalom között.
- (220) *Szólóske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (220) [1806. ápr. 22.] *Ronyva*: patak Széphalom határában.
- (220) [1806. ápr. 23.] *Kazinczy Péter bátyám írja*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (220) [1806. ápr. 24.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy hűgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (220) [1806. ápr. 25.] *Sibó*: Zsibó (Szilágy vm.), ma Jibou (R). A Wesselényi család birtokközpontja, híres ménesüknék a telephelye; az itt található barokk Wesselényi-kastély 1770-ben épült.
- (220) [1806. ápr. 27.] *Banke*: (a seborvosról további adatokat nem találtunk.)
- (220) *Barkóczy János, II.*, gróf: 1827-től a tiszántúli kerületben királyi biztos. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (220) *vaccina* (lat.): vakcina, himlő elleni oltóanyag.
- (220) [1806. ápr. 27.] *Fabchichnak Pindarusát: Fabchich* József (1753–1809): a győri bencés pap-tanára említett fordítása: *Vas vármegyei köszögi Fábchich József az magyar föl állítandó tudós társaságnak az XI. szám alatti tagjául magyarra fordított P[indarus] A'lceus Záffo Stezikorus Ibikus Anakreon Bakkilides Szimonides Alkmán Arkilokus* (Győr, 1804). (Az említett levél elveszett vagy lappang.) (→ 75. jegyzetmező)
- (220), (557) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő. Verseit Kazinczy adta ki. Kis János *említett levele* elveszett vagy lappang; Kazinczy válaszelevele: KazLev, 4/915, Kazinczy – Kis Jánosnak, Kázmért, 1806. ápr. 29. (→ 59. jegyzetmező)
- (221) [1806. ápr. 29] *Sauer Kajetán*, gróf (?–1810): nagyváradi püspök. Gróf Batthyány Strattmann József érsek unokaöccse és bizalmasa.
- (221) [1806. máj. 1.] *bozza azt a' levelet*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (221) *Április 2dikán Kalinál feleltem*: az említett levél: KazLev, 4/899, Kazinczy – anyjának, Kalinál, 1806. ápr. 2. (*Kaliról* további adatokat nem találtunk.)
- (221) *orientális* (lat.): keleti.
- (221) *nénje*: sem a közölt szövegből, sem a fent említett levélből nem egyértelmű, hogy Kazinczy Józsefnek vagy a feleségének, Ragályi Máriának nénjéről van-e szó. Kazinczy József sógornői: Erzsébet (Fáy Józsefné) és Klári, Ragályi József (I.) lányai. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (221) *Vér Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Álmosdon [...] propositiót*: utalás a fent (1806. márc. 11.) „Pacifatio Almosdensis”-ként említett egyezsége.
- (221) *subordinál* (lat.): alárendel.
- (221) *koordinál* (lat.): hozzárendel, egymás mellé rendel.
- (221) [1806. máj. 4.] *Szemere László*: vagy Szemere László (I.) (1748–1812), Ung vármegye követe (1802-ben), Szemere István testvére, vagy Szemere László (II.) (1772–1843), Kazinczy László katonatársa és barátja, Szemere Bertalan apja.
- (221) *Geizlerné*: báró Geizler Józsefné Szentmiklósi Mária, Szentmiklósi Mihály testvére.
- (221) [1806. máj. 7.] *Ördög György*: nyírábrányi lakos.
- (221) *Olasz Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Megyeriné*: (róla és fiáról, *Kornis Antalról*, további adatokat nem találtunk.)
- (221) [1806. máj. 10.] *Lévai*: lagmóci (ladamóci) lakos.

- (221) [1806. máj. 12.] *Vay Miklósné [I.]*: báró Adelsheim Joanna (Johanna) (1776–1863), német nyelvű naplóró (első férje Puky András volt). (Férférő: → 69. jegyzetmező.)
- (221) [1806. máj. 13.] *Korotnoki*: (a Szepes vármegyei szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (221) *Mathézi*: talán Mathézy István, a tokaji református egyház felügyelője (1802–1826), akinek a lánya Janka.
- (221) *Louis*: (a rakamazi fogadósról további adatokat nem találtunk.)
- (221) *inopia deperditus* (lat.): szerencsétlen, tönkrement (ember).
- (222) [1806. máj. 14.] *Csak az a' h'ija volt, hogy tömjént, mürbát és aranyat nem nyujtottak neki*: utalás a bibliai három királyok Jézusnak szánt ajándékaira.
- (222) *Rózsai*: (Kazinczyék szolgájáról további adatokat nem találtunk.)
- (222) *Correggio* (eredetileg: Antonio Allegri) (1489–1534): itáliai reneszánsz freskó- és oltárkép-festő. Több Madonna-képet is festett.
- (222) *Szatbmáry József, I.* (1750–1819): Szabolcs vármegyei alispán, királyi tanácsos. (→ 29. jegyzetmező)
- (222) [1806. máj. 15.] *Lónyai Menybértné*: Szemere Erzsébet. Férje Ugocsa vármegye országgyűlési követe, Lónyai László (I.) testvére.
- (222) *fráz forma convulsio* (ném., rég., lat.): epilepszia, vagy ahhoz hasonló görcsös roham, rángógörcs.
- (222) *approbál* (lat.): helyesli.
- (222) *Was ereifern Sie sich...* (ném.): 'Miért indul úgy föl ezen? Nyissa ki a szemét, és nézze meg őt.'
- (222) *Wécsey Miklós, I.*, báró (1749–1829): kamarás, helytartósági tanácsos, főispán, báró Orczy Lőrinc (I.) veje. Lányai: Leopoldina, Anna (Náni) és Mária, aki gróf Török Józsefné (III.), tehát Kazinczy sógornője. (→ 57. jegyzetmező)
- (223) [1806. máj. 16.] *embarras* (fr.): zavartság, zavar.
- (223) *diskurzus* (lat.): beszélgetés, társalgás.
- (223) *Szeremlei Károlyné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (223) *Molnárné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (223) *Selind* (Bihar vm.): Érselénd, ma Šilindru (R).
- (224) *Péchy Mihályné (III.)*: (Csepi) Zoltán Krisztina, Péchy Mihály (III.) alispánnak, Kazinczy keresztapjának felesége. (→ 4.1. Családja/Péchy)
- (224) *Szeremlei Sámuelné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (224) [1806. máj. 17.] *Fráter Antalné*: férje az érsemlyéni református egyház felügyelője, az érsemlyéni mészárszék bérlője.
- (224) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (224) [1806. máj. 18.] *Bakta* (Szabolcs vm.): ma Baktalórántháza része.
- (224) *Hodosy Lotti* (Karolina; Vér Dánielné): apja *Hodosy Sámuel*, kapitány, anyja: *Pulszky Zsuzsanna*. Apja második felesége: báró *Podmaniczky Julie*. Mostohatestvérei: Miklós és Mária.
- (224) *Mudrány*: Zemplénben és Szabolcsban birtokos család tagja.
- (224) *Keczer*: bizonyára Keczer György, Kazinczy eperjesi ismerőse az 1780-as évekből, Steinmetz Anna (Náni, Ninon) férje.
- (225) *Kraynik Józsi (I.)* (1750–1817): Kazinczy hűgának, Klárának a férje, Abaúj vármegyei táblabíró. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (225) *Debreczeni [...] Német-útszán*: ma: Széchenyi utca.
- (225) *glossza* (gör.): rosszálló megjegyzés.
- (225) *Bornemíssa*: (a debreceni szállásadóról további adatokat nem találtunk.)
- (225) *Antal*: (a Kazinczy család inasáról további adatokat nem találtunk.)
- (225) *Károly*: Nagykároly, Szatmár vármegye székhelye volt, ma Carei (R).
- (225) *in summa* (lat.): összesen.

- (225) *Sára-Asszony* (1740 k.–1806 után): Kötélverő Mihály (?–1806) felesége, Kazinczyék szolgája.
- (226) [1806. máj. 21.] *Hőke*: (nagy)kállói szabómester. *Hőke József* érsemlényi rektor testvére.
- (226) *Királytelek* (Szabolcs vm.): Nyírtelek.
- (226) *Schulek* Gáspár (?–1827): nyíregyházi evangélikus lelkész, teológus, tanár.
- (226) *Versuch einer systematischen Beschreibung in Deutschland vorhandener Kernobstsorten von Diel*: 'Kísérlet a Németországban található nagy gyümölcsösök rendszeres leírására Dieltől' (Frankfurt am Main, 1799, 9 kötet). August Friedrich Adrian *Diel* (1756–1839): német pomológus, orvos.
- (226) *Kraft*, Johann: osztrák botanikus. Említett műve: *Pomona Austriaca* ('Ausztiai gyümölcsöskert'; 1792–1796).
- (226), (557) [1806. máj. 22., jún. 10.] *Szombatbi János, II.* (1749–1823): sárospataki tanár, könyvtáros, helytörténész (lat., gör.: *historiai mikrologus*). (→ 15. jegyzetmező)
- (226) [1806. máj. 22.] *Bavariából vett könyveim' Catalógusát*: l. fentebb az 1806. jan. 10-i jegyzetet.
- (226) [1806. máj. 23.] *Egynebány levelek Postán, ezek közt a' Körtvélyesi Szirmay Tamásnéé: Körtvélyes* (Zemplén vm.): ma Hrušov (SZK). *Szirmay Tamásné (III.)* (1772–1831): Szirmay Johanna vagy Jeanette, Szirmay Tamás (III.) (1768–1806 v. 1807) özvegye. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*) (Az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (226) [1806. máj. 23.] *Szilvás* (Abaúj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (226) [1806. máj. 26.] *Vonderothné* (Van der Nathné): báró Splényi Petronella, báró Splényi Gábor (1734–1818): altábornagy és Szabolcs vármegyei főispán lánya, többek között *Splényi Caton* és *Csörgő Pálné Splényi Náni* (Anna; később gróf Sztáray Kristófné) testvére. Kazinczy második lányának, Eugéniának keresztanyja.
- (226) *Rátkay, I.*: talán Rátkay István, felsőregmeci ügyvéd.
- (226) *Lagmóc* (Zemplén vm.): Ladamóc, ma Ladmovce (SZK).
- (226) [1806. máj. 28.] *Schrámné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (226) *Kozma* (Zemplén vm.): ma Kuzmice (SZK).
- (226) *meuble* (fr.): bútor, kanapé.
- (226) *Glasbaus* (ném.): üvegház.
- (226) *robinia hispida* (lat.): rózsás akác.
- (226) *chrysanthemum indicum* (gör.–lat.): krizantém.
- (226) *Donát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portréját is.
- (226) *Pipsz*: gróf Dessewffy József (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). Felesége: gróf *Sztáray Lóra* (Eleonóra), gróf Sztáray Mihály és Eszterházy Eleonóra lánya. (→ 47. jegyzetmező)
- (227) [1806. máj. 30.] *a' Lovászmot levéllel küldöttem Sophiehoz. Örvendetes válasszal jött vissza a' Lovász.*: (az említett levelek lappanganak vagy elvesztek.)
- (227) [1806. máj. 31.] *das ist mein Kazinczy!* (ném.): 'Ez az én Kazinczym!'
- (227) *Sylvester Grammaticájának [...] Előbeszédjét Trattnertől*: l. fentebb a 1806. márc. 14-i jegyzetet.
- (227) *Csóka János* (?–1812 előtt): érsemlényi református lelkész.
- (227) *remonstratio* (lat.): tiltakozás, kifogás.
- (227) *handlol* (ném., rég.): alkudozik (?).
- (715) *a' három lányok*: a Párkák, a görög mitológiában a sors istennői (Moirák).
- (557) [1806. jún. 10.] *Kövy* Sándor (1763–1829): jogtudós, tanár, tankönyvszerző. 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára volt, elsőként tanított hazai jogot, több tanítványa a reformkor meghatározó alakja lett. Tagja a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapszabályát kidolgozó bizottságnak (1828).
- (557) *Sípos* Pál (1759–1816): református lelkész, tanár, költő. Külföldi egyetemi tanulmányai után a Teleki családnál volt nevelő, majd a szászvárosi (1783-tól) és a sárospataki (1805–1810) refor-

- mátus kollégium természettan és mennyiségtan tanára, végül Tordoson lelkész (1810-től). Kazinczy barátja, teológiai kérdésekben vitapartnere. Kazinczy életrajzi írása: *Sípos Pál és Porokoláb István* (Hazai Tudósítások, 1807/2, 67) és episztolája: *Prof.[essor] Sípos Pálhoz* (GERGYE/KAZINCZY 1998, 172–177.; kezdő szavai: „Manicheusszá lettem...”).
- (557) *Kézy Mózes* (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1813-tól kollégiumi tanár, tankönyveiből 1818-tól tanítottak. Kazinczy barátja. Kolerában halt meg Kazinczy előtt néhány nappal.
- (557) *Somosí János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1834). Sárospataki tanulmányai után a kollégium alkönyvtárnoka lett (1808-ban), külföldi egyetemi tanulmányútja után a bölcsészet (1815-től), majd a teológia (1818-tól) tanára, könyvtáros (1823-tól), esperes (1834–1854) és a kollégium algonoknokája volt.
- (557) *Vályi Nagy Ferenc* (1765–1820): a sárospataki kollégium tanára, református lelkész, költő, műfordító. (→ 62. jegyzetmező)
- (557) *Németh László (Jobbaházi)* (1770–1806): a győri evangélikus gimnázium tanára és igazgatója (1796-tól). 1790-ben egyik alapítója a Soproni Lyceumi Magyar Társaságnak. Kazinczy és Kis János barátja, levelezőtársa. Felesége: Asboth Zsuzsanna.
- (557) *Révai Miklós* (1750–1807): piarista szerzetes, költő, nyelvtudós, egyetemi tanár. (→ 24. jegyzetmező)
- (557) *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (557) *Dezsőffy*: gróf Dessewffy József (1771–1843) költő, író. (→ 47. jegyzetmező)
- (557) *Pápay Sámuel* (1770–1827): jogász, irodalomtörténész, az egri főiskola magyar nyelv- és irodalomtanára. 1802-től Eszterházy Miklós uradalmi intézője. Kazinczy barátja, levelezőtársa.
- (557) *Fabchich József* (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (557) *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. (→ 26. jegyzetmező)
- (557) *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (557) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)
- (557) *Nini*: Hirgeist Anna (Ninon, Niny, Nincsi; báró Prónay Simonné 1802-től), (1783–1825), Hirgeist Leopold lánya, Hirgeist Ferenc húga. (→ 58. jegyzetmező)
- (557) *Egy estve Himfytól vevék egy nyalábot*: Kisfaludy Sándor (*Himfy*) a *Regék a magyar előidőből* (Buda, 1807) c. kötetét küldte el, mint az alábbi idézetből kiderül, kísérőlevél nélkül. (A válasz: KazLev, 5/1294, Kazinczy – Kisfaludy Sándornak, Széphalom, 1808. máj. 13.) (→ 65. jegyzetmező)
- (557) *Csak Kísnek mondám-el, mint csudáalom*: e csodálat azonban éppen a regékre nem terjedt ki: „E’ napokban Himfy nekem egy békötött exemplár Regéjít küldé-meg levél nélkül. Mit adtam volna értte, ha nem ezeket a’ hitvány regéket, hanem igen szép szerelem-énekeinek új kiadását küldötte volna meg, mellyeket még sem láttam! Találd mit fog kapni tőlem viszontkedveskedés képen! Petrarcanak Rafael Morghen által metszett szép képét, mellytől magamat keservesen fosztom-meg, ezen aláírással: Himfynek az ötlet csudáló’s szerető Kazinczy.” (KazLev, 5/1276, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1808. ápr. 25.; l. még uott, 5/1285, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1808. máj. 6.; uott, 5/1291, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom. 1808. máj. 10.; uott, 7/1583, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1809. nov. 11.)
- (557) *Raphael Morghen* (Raffaello) 1758–1833): olasz rézmetsző.
- (557) *Petrarcha* (Petrarca; eredetileg Francesco Petracco) (1304–1374): olasz költő.

77. jegyzetmező: 1807.

77. Extractusok Diáriumomból (228)

1807. júl. 16-án meghalt Kazinczy öccse, László (Kazinczy nekrológja: KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807). 1807. dec. 4-én megszületett Kazinczy második gyermeke, Eugenie (*Zseni*). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

Háttér – 1807.

Ápr. 9-én megnyílt a budai országgyűlés, amelyen a király a hadsereg számára pénzt és embert kért. Nyáron Napóleon legyőzte az oroszokat, majd Tilsitben békét kötött I. Sándor orosz cárral és III. Frigyes Vilmos porosz királlyal; a volt porosz területekből létrejött a Varsói Hercegség. Nov. 4-én a király gróf Pálffy Károly helyére gróf Erdődy Józsefet nevezte ki magyar kancellárnak. Dec. 15-én az országgyűlés szentesítette az elfogadott törvényeket (újoncokat és önkéntes hadiadót ajánlott fel, törvényt hozott a gróf Széchényi Ferenc által felajánlott könyvtárról; a magyar sérelmeket nem orvosolta a király). Az év folyamán báró Wesselényi Miklós kolozsvári színeszeinek egy csoportja Budára költözött; megjelent Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály *Magyar fűvészkönyve*.

(228) [1807. dec. 11.] *extractus* (lat.): kivonat, kijegyzés.

(228) *Tberéz egy órával elébb vevé leveleimet*: Radvánszky Teréz (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után), Radvánszky János lánya, Kazinczy kassai barátnéja. (Az említett levél elveszett vagy lappang.)

(228) *Fanni*: gróf Szerencsy Francisca (1784–?), Radvánszky Terézia és Szerencsy József lánya.

(228) *Teleki József, III.*, gróf (1778–?): kamarás. Gróf Teleki Lajos fia, Teleki Zsófia (Teleki Józsefné [II.]) és Caton testvére.

78. jegyzetmező: 1808.

77. Extractusok Diáriumomból (228–230)

Kazinczy szept. 11-én Bécsbe indult: szept. 26–29-én Pozsonyban (az országgyűlés idején), szept. 30. és okt. 11. között a birodalom fővárosában tartózkodott. Júliusban Kazinczy megírta a magyar nyelv védelmében a *Tübingai pályaművét*. Az év folyamán Kazinczy kiadta Marmontel *Contes moraux*-jának fordítását, a *Szívképző regéket* (*Kazinczynak fordított Egyveleg Irásai, I.*); Kazinczy és levelezőpartnerei egyre gyakrabban panaszkodtak a levelek megfigyeléséről, a posta megdrágulásáról. 1808-ban Kazinczy adóssága kb. 9000 Ft, amire évi 540 Ft kamatot kellett fizetnie.

A *Kazinczy család* említett tagjai:

Anyám: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja.

Péter: Kazinczy Péter (III.) (1747–1827), Kazinczy nagybátyja.

Dienes: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. Ekkor Bihar vármegye másodalispánja (1803–1811, lemond) és országgyűlési követe (1808).

Miklós: Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. Említett lánya: *Isabella* (1808–1809).

Zseni; *Genie*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy második gyermeke.

(→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*, Péchy és Bossányi)

A *Török család* említett tagjai:

Gróf Török Lajos („*ipam*”, „*a Gróf*”) (1748–1810): a kassai tankerület főigazgatójaként (1785–1796) Kazinczy egykori felettese, Kazinczy apósa. Birtoka és lakhelye az Abaúj vármegyei Nagykázmér (*Kázmér*, ma Vel'kỳ Kazimír; SZK) szlovák többségű település volt, amelynek birtokosai voltak még: Kazinczy Péter (III.), a Beothy család és mások.

Gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia (1754–1817): Kazinczy anyósa („*napam*”).

Török József, III., gróf („*Gr. József*”) (1777–1830): Török Lajos fia, Kazinczy sógora.

Gróf Török *Sophie* Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége, Török Lajos lánya.

Gróf Török *Marie* Susie (1783–?): Kazinczy sógornője, Török Lajos lánya. Férje: *D'Ellevaux (Dellevaux)* János. Lánya: *Marie Adelgunde Josephine Aloysia* (1808–?).
(→ 4.1. Családfa/Török)

Háttér – 1808.

Febr.–márc.-ban a franciák elfoglalták Rómát, ami ellen VII. Pius pápa Párizsban tiltakozott. **Szept. 3-án** megnyílt a pozsonyi országgyűlés, amelyen szabályozták a nemesi fölkelést (insurreccio), újoncokat szavaztak meg, felállították a magyar tisztképző intézményt, a Ludovika Akadémiát (a sérelmek tárgyalását elhalasztották). **Az év folyamán** megjelent Virág Benedek *Magyar Századok* c. történeti művének első kötete és Pápay Sámuel irodalomtörténete, *A magyar literatura esmérete*.

(228) [1808. jan. 20.] *Amor*: Gvido Rheni (1575–1642) olasz festőnek a bécsi Belvedere-ben lévő képéről volt egy másolat Kazinczy szobájában: „Guido Réni-nek egy Amorja, 3 lábnyi magaságú vásznan” (KazLev, 4/978, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1806. aug. 24.)

(228) *Kosciuskó*: Tadeusz Kosciuszko (1746–1817), lengyel hadvezér, szabadsághős. 1792-ben döntő csatát veszített az oroszok ellen, de 1794-ben újabb felkelést vezetett ellenük. Kazinczy 1803-ban vásárolt egy John által készített Kosciuszko-portrét.

(228) [1808. febr. 6.] *Bodó*: talán Bodó Lajos szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.

(228) *Kossuth László* (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos apja. Később Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje. (Református vallásról 1807-ben áttért Nagyváradon római katolikusra.)

(228) [1808. febr. 12.] *Job[ann] Jac[ob] Zimmerman aus Tubingen* (ném.): 'Johann Jacob Zimmerman Tubingenből.' (További adatokat nem találtuk.)

(228) [1808. febr. 21.] *Bányácska* (Zemplén vm.): Rudabányácska, ma Sátoraljaújhely része.

(228) *a' szép Orosz Papné és Veronka*: „Azon felyül egy Pataki szép asszony és szép leány ismeretségebe is jutottam. A' szép Assz[ony] nevént nem tudom: de a' szép leányt Veronicá[na]k hívják. Gyönyörű egy kis állat. Ha UrÖcsémmel leszek, meg fogom tudakozni, hogy kik és mik most csak azt tudom, hogy a' szép Assz[ony]t egy Orosz Semináristához adtak férjhez, és Kasznár volt a' Mostohájok.” (KazLev, 23/5740, Kazinczy – Vay Ábrahámnak, h. n., 1808. febr. 27.)

(228) *Orosz Papok*: görögkeleti papok.

(228) [1808. febr. 22.] *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista, gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf Csáky Walburga (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf Waldstein Mária. Sztáray László apja.

(228) *Collecta a' Pesti Museumra*: a zempléni vármegyegyűlésen Kazinczy is adakozott a leendő Nemzeti Múzeumra: „Hétfőn tehát a' Gyűlés csak a' Pesten állítandó Museum dolgát vette elő. Garast adni forint után, ex Statuto, mint Pest tett, nem akartak, hanem *önként* adakozott kiki. Gróf Sztáray és B. Sennyei ezer ezer ftot, Herczeg Breckenheim, a' Rákócziak Sáros Pataki Successorok 1500 adott. Többnyire garast ígértek az első birtokosok; én a' Zemplénben fekvő kis birtokomból három garast, és ez nagy applausussal fogadtatott, mert ezt senki nem tette más.” (KazLev, 5/1243, Kazinczy – Id. B. Wesselényi Miklósnak, 1808. febr. 25.) A gróf Széchényi Ferenc által felajánlott gyűjteményt 1807-től az egyetem épületében őrizték. A nádor javaslatára 1808-ban az országgyűlés törvényt hozott a Magyar Nemzeti Múzeum (MNM) megalapításáról: a törvény Széchényi felajánlott könyvtárát az MNM szervezeti keretébe illesztette, amely ettől kezdve a Nemzeti Múzeum Országos Széchényi Könyvtára nevet viselte. A könyvtár több jelentős magángyűjteményből és közadakozásból folyamatosan gyarapodott, Kazinczy az elsők között járult hozzá az állomány bővítéséhez.

(228) [1808. febr. 25.] *a' Decsi Ujsban az én tudósításom Pacis felől*: Decsy Sámuel (1742 v. 1745–1816): Bécsben élő orvos, író, újságíró, 1793-tól haláláig a bécsi Magyar Kurirnak és melléklapjának, a Magyar Musának szerkesztője. (Róla és a lapról: → 7. jegyzetmező.) Kazinczy tudósítása a békéről (*lat.: pacis*) [?].

(228) [1808. febr. 26.] *Ujbben Babos cigánynt akasztják*: a háborús időkben hozott ítélet következményeiről: „A' mai Gyűlésben felolvasta Horváth Tamás a' maga gyökeres Repraesentációját

- azon parancsolat ellen, mely a' tavaly jure statario felakasztott Babos János cigány Bírájit in poenam eltöltta a' Criminalis Sedriakra leendő applicatástól. Meg van mutatva nyilván ezeknek ártatlansága. Maga a' Fő Ispán is a' Vármegye értelmére tért, holott az akasztáskor ellének szegezte magát, és még 13-a Mart is (ez idén) azon értelemben volt, hogy Babos vétkes procedurával akasztatott-fel." (KazLev, 6/1448. Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1809. márc. 27.)
- (228) [1808. febr. 28.] *Quirschfeldné levele*: az említett levél lappang vagy elveszett, de egy későbbi levél tudósít Kazinczy távoli rokonának segítségkéréséről: „A' levél ismeretlen kéztől jött. Egy valaki Strasburgból (Franciaország véghelyéből) a' Napamnak ír, festi nyomorúságát, 's segédet kér. Egy Asszony személy volt az, ki innen oda ment, de hozzám semmi köze nincs. Mutatom Sophienek. – Ez megindul, 's ezt mondja: mihielytt az Atyám az én esztendei pénze-met megküldi, azonnal küldök neki 200 fr. – Oh ugy édes barátném, mondám én Sophienek, fel vagyok szabadítva, hogy én adjak, 's írtam Bibliothecarius Ocsovszky Úrnak, hogy azon 500 forintból melyet Marmonteli Regéim' nyomtatásokra kezénél tettem-le, küldene 200 forintot a' szerencsétlennek, 's kezemben van a' Strasburgi hálalevél." (KazLev, 10/2441. Kazinczy – Tatay Jánosnak, Széphalom, 1813. máj. 24.; vö. még: uott, 5/1254, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1808. márc. 14.; uott, 5/1276, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1808. ápr. 25.)
- Quirschfeldné* szül. gróf Rogendorff (?–1816 után): Kazinczy anyósának rokona volt, 1809 körül Kassára költözött hétéves, Tincsi nevű lányával együtt, aki 1816-ban öngyilkos lett. (Vö. KazLev, 14/3288, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1816. okt. 7.)
- (228) [márc. 3.] *Fodor*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [márc. 4.] *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos fia. Felesége 1808-tól: (*Kóji Comáromy Klára*, Comáromy Lajos lánya. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (228) [1808. márc. 16.] *Kis írja hogy Soprbá megy Prediknak*: az említett levelet egy hónap késéssel kapta meg Kazinczy: KazLev, 5/1239, Kis János – Kazinczynak, N[emes]dömölk, 1808. febr. 14. *Kis János* (I.) (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, Kazinczy barátja. (→ 59. *jegyzetmező*)
- (228) *Sallustom felől szó a' Hazai Tudósítások*: a cikk címe: *Örömmel jelentjük... Sallustius munkáit... Tudósaink fordítják* (Hazai Tudósítások, 1807, II, 159–160). Caius *Sallustius* Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.): római történetíró, stilisza, politikus. (→ 71. *jegyzetmező*)
- (228) [1808. márc. 21.] *a' Pápa*: VII. Pius (eredetileg: gróf Luigi Barnaba Chiamonti) (1742–1823), 1800-tól pápa. Napóleon szövetségese volt 1809-ig, ezután Napóleon Savonába vitette és csak a lipcei csata után, 1814-ben térhetett vissza Rómába.
- (228) [1808. márc. 28.] *Szirmay Andrásné (III.)*: (Stansics, Grádeczi) Horváth Anna (?–1808), Horváth Boldizsár lánya, Berzeviczy Gergely unokatestvére. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (228) *resignál* (lat.): lemond.
- (228) *illuminál* (lat.): kivilágít.
- (228) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): Bihar (1807–1825) és Bereg vármegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. *jegyzetmező*)
- (228) *Jarmi Imre*: Szabolcs vármegyei főjegyző, országgyűlési követ (1832–1836), alispán (1838–1841), főispán (1861).
- (228) *Komoróczi Abris*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [1808. ápr. 3.] *Napoleon* (Bonaparte) (1769–1821): francia hadvezér, császár (1804–1814).
- (228) [1808. ápr. 16.] *levél Strassburgból Quirschfeldnéétől*: (az említett levél lappang vagy elveszett.)
- (228) [1808. ápr. 22.] *Balog János; Fáy István*: (további adatokat nem találtunk.)
- (228) [1808. máj. 4.] *Th.*: Radvánszky Terézia (Szerencsy Józsefné) (?–1829 után). (→ 29. *jegyzetmező*)
- (228) [1808. máj. 12.] *Horn Tóni* (Antónia; Lehoczki Lászlóné 1828-tól) (1807–?): Horn Ferenc testvére.
- (228) [1808. máj. 14.] *Szölöske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).

- (228) **Bajkor** József: borsodi ügyvéd, kit a vármegye félesztendei fogságra ítélt. A reformországyűlések idején Bécsnek kémkedett: „Régen lengedezvén már itt a’ Bajkor Jó’sef titkos politzájsága felől a’ hír [...]” (KazLev, 19/4576, Barkassy Imre – Kazinczynak, 1826. jan. 6.)
- (228) **silentarius** (lat.): hallgatásra kötelezett személy.
- (228) [1808. máj. 31.] **Poppól (Popol) Ágoston**: piarista szerzetes, pesti hitszónok.
- (229) [1808. jún. 11.] **Ragályi Tamás** (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Kazinczy számára ő másolta le Batizi András *Orthographia Ungarica* (vagy: *Orthographie Cracoviensis*; Krakkó, 1549) c. munkáját.
- (229) **Mária**: talán: Ragályi Mária Magdolna (Kazinczy Józsefné [II.], 1802-től) (1778–1839), Kazinczy sógornője.
- (229) [1808. jún. 17.] **Bély** (Zemplén vm.): ma Biel (SZK).
- (229) [1808. jún. 28.] **Dezsoffy József**: gróf Dessewffy József (1771–1843) költő, író, Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- (229) [1808. júl. 5.] **Breczenheim** Ferdinand, herceg (?–1823): német származású birtokos, aki a hajdani Rákóczi-uradalom egy részét, így a sárospataki várat és Regécet is birtokolta. A nemzeti intézmények és Sátoraljaújhely támogatója volt, leszármazottai magyar honfűsítást nyertek.
- (229) **statutio** (lat.): a földbirtokos ünnepélyes beiktatása az adományozott birtokba.
- (229) [1808. júl. 19.] **Szógyényi** (Szógyényi) Zsigmond (1776–1826): a királyi tábla bírása (*lat.: assessor*), majd elnöke, azaz királyi személynök (*lat.: personalis*) (1821-től), Pest-Pilis-Solt vármegye főispáni helytartója, az 1825-i országgyűlés elnöke, alkancellár és belső titkos tanácsos. Szógyényi Ferenc testvére, Pászthory Sándor veje, Szógyényi László és Bohus Jánosné apja.
- (229) **Vécsey József**, báró: főhadnagy, Vécsey Miklós (I.) unokatestvére. **Felesége**: Miller Teréz (korábban Bogdanovicsné). Fia: báró Vécsey Pál (1788 k.–1861), (ekkor) Bihar vármegyei aljegyző.
- (229) [1808. júl. 29.] **indúl Preisschriftem Kassára**: Kazinczy a *Tübingeni pályaművét* küldte el Kassára: „Ma végezem-el Pályairásomat, melly eddig egészen elfoglalt. Holnap indul Kassára. Ha kinyomtatatik, nem brochüre lesz, hanem kisdéd könyv. Most a’ 127dik lapot írom, pedig még lesz közel 50.” (KazLev, 6/1326, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1808. júl. 27.) 1808 márciusában a tübingai Cotta-féle könyvkereskedés 100 Ft jutalmat tűzött ki az alábbi kérdésre érkező legjobb pályaműre: „Mennyiben volna kivihető, tanácsos és a magyar királyságban, valamint a hozzászótalt tartományokban lakó különféle népek jóllétével s kiváltságaival összegezethető a magyar nyelvnek a közhivatalokban, jogszolgáltatásban és közoktatás terén kizárólagos hivatalos nyelvvé emelése? Megvan-e a magyar nyelvnek az e célra multhatatlanul megkívánható kifejlettsége? S mily haszon vagy kár háramlanék ebből az országra politikai, kereskedelmi s irodalmi tekintetben?” Az 1807-es országgyűlés a magyar nyelv államnyelvvé emelését kívánta, ezért a nemzetiségi vizsályt provokáló és tagadó választ váró kérdés mögött a kortársak a bécsi udvart (a nádot vagy megbízottját) gyanították. Kazinczy báró Prónay László biztatására írta meg – magyarul, majd németre fordítva – nyelvvédő értekezését. Életében csak *A magyar literatura történetei* c. fejezet jelent meg (Erdélyi Múzeum, 1814, 1–10).
- (229) [1808. júl. 29.] **Virtute ambire oportet...**: ’Értékre kell törekedni nem pedig tetszésre / Aki ezt jól csinálja, eléggé hazafi’ (idézet Plautus *Amphitruo* c. komédiájának Prologusából).
- (229) **Lónyai Gábor, I.** (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (229) **Jekelfalusi** József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.
- (229) [1808. aug. 17.] **Első levél Himfytol**: KazLev, 6/1327, Kisfaludy Sándor – Kazinczynak, Kám, 1808. júl. 27. **Himfy**: Kisfaludy Sándor (1772–1844) írói neve. (→ 65. jegyzetmező)
- (229) [1808. aug. 29.] **Comáromy Gábor** (?–1817, meggyilkolták).
- (229) [1808. aug. 31.] **Parnai János**: (a kertészről további adatokat nem találtunk.)
- (229) **Banos**: (további adatokat nem találtunk.)
- (229) [1808. szept. 11.] **Szemere Alb[ert]** (1760–?): Kazinczy sárospataki diáktársa, tolcsvai birtokos.
- (229) [1808. szept. 13.] **Keresztes** (Borsod vm.): Mezőkeresztes.

- (229) *Kaly* (Heves vm.): Kál.
- (229) [1808. szept. 14.] *Agoston Ferenc*: (a hatvani ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (229) [1808. szept. 15.] *Jubász* János: 1803-ban pesti egyetemista, Virág Benedek pártfogloltja.
- (229) *Virág* Benedek (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (229) *Beleznay Kert*: pesti kastélykert (a mai Rákóczi és Puskin u. sarkán), 1787-től volt a Beleznayak birtokában, majd a család kihalása után mulatóhely és fogadó nyílt az egyemeletes kastélyban, amelyben 1828-tól 1831-ig színházterem is működött.
- (229) *Prón[ay] László*, báró (1734–1808): az első protestáns tanácsos a helytartótanácsnál (1783), a zólyomi kerület királyi biztosa, majd nógrádi al- és csanádi főispán (1790–1808). (→ 26. jegyzetmező)
- (229) [1808. szept. 15., 16.] *Nini*: Hirgeist Anna (Ninon, Nincsi) (1783–1825). Férje 1802-től: báró Prónay Simon. Lánya: báró Prónay *Ágnes Paulina Honorata* (1808–?), Kazinczy keresztlánya. (A házasságról: → 61. jegyzetmező.)
- (229) [1808. szept. 17.] *Schwartner* Márton (1759–1823): statisztikus, egyetemi tanár. (→ 26. jegyzetmező)
- (229) [1808. szept. 18.] *Simon*: báró Prónay Simon (1777–1825), báró Prónay László fia, Hirgeist Anna férje.
- (229) [1808. szept. 22.] *Klobusiczky Károly*: a hétszemélyes tábla iktatója (1810–1825). Klobusiczky Antal fia.
- (229) [1808. szept. 24.] *Fabcbich* József (1753–1809): a győri bencés gimnázium paptanára, fordító. (→ 75. jegyzetmező)
- (229) *Mozsony* (Moson vm.): Moson, ma Mosonmagyaróvár része.
- (229) *Köpcseny* (Moson vm.): ma Kittsee (A).
- (229) [1808. szept. 25.] *Majlatb*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Mailáthok: gróf Mailáth János (1786–1855), német műveltségű író, publicista, konzervatív politikus; gróf Mailáth József (1735–1810) Borsod (1787–1809) vármegye főispánja; ennek testvére gróf Mailáth György (I.) (1752–1821): személynök (1808–1821); ennek fia gróf Mailáth György (II.) (1786–1861), Pozsony vármegye alispánja (1817).
- (229) [1808. szept. 25., 28.] *c[ircu]laris sessio; circ[ularis] sessio* (lat.): kerületi ülés. Az 1790/91-es országgyűlés óta nagy szerepet kapott az ország négy kerületének (dunántúli, Dunán inneni, tiszántúli, Tiszán inneni) nyilvános tanácskozó, előkészítő ülése, amely az alsótábla ülésein egységes fellépést tett lehetővé.
- (229) *Ferencz az Austerlitz[i] ütközet után Napoleonnak...*: 1805. dec. 2-án Austerlitznél „a három császár csatájában” Napóleon megsemmisítette az orosz–osztrák sereget, I. Ferenc 4-én kért fegyverszünetet. (→ 75. jegyzetmező)
- (229) *Selymecz* (Hont vm.): Selmechánya, ma Banská Štiavnica (SZK).
- (229) [1808. szept. 27.] *diétai sessio* (lat.): az országgyűlés ülése.
- (229) *Bethlen Laszlo*, gróf: Doboka (1790–1792) és Hunyad (1804–1807) vármegyék adminisztrátora. A pozsonyi találkozóról Kazinczy beszámolt Cseréy Farkasnak, l. KazLev, 6/1360, Kazinczy – Cseréy Farkasnak, Pozsony, 1808. szept. 29.
- (229) [1808. szept. 28.] *Hubai*: talán Hubay Miklós, akit Kazinczy Csonokai-epigonnak tekintett.
- (229) *Josa Gyuri*: Josa György (Pankotai), tiszafüredi birtokos, a család utolsó férfinak, aki tréfaíróként országszerte ismert volt.
- (229) [1808. szept. 29.] *Schweiber* (Schweiger): pozsonyi könyvkereskedő (?).
- (230) [1808. szept. 30.] *Apácák*: bizonyára a bécsi szaléziánus (salesita) apácák. Itt voltak apácák gróf Török Lajosné testvérei, a Rogendorff lányok, és itt neveltette Török Lajos egykor lányait, Kazinczy feleségét és sógornőjét is.
- (230) *Kreuzinger* (Kreuzinger), Josef (1757–1829): bécsi festő és rézmetsző. Az uralkodóház több tagját is megfestette. Ekkor, 1808-ban készítette el Kazinczy arcképét (amely ma az MTA Művészeti Gyűjteményében található).
- (230) *Brockmann*, Johann Franz (1745–1812): német színész, 1789–1791 között a bécsi Burgtheater vezetője volt.

- (230) [1808. okt. 2.] *Csúry* Ferenc: festő, váci tanár.
- (230) *Balkay* Pál (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (230) [1808. okt. 6.] *Buczí* (Buczý) Emil (1782–1839): piarista pap, költő, tanár, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832), gyulafehérvári kanonok, az Erdélyi Múzeum egyik alapítója.
- (230) *Báróczi* Sándor (1735–1809): író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (230) *Binz*: bécsi antikvárius.
- (230) [1808. okt. 7.] *Engel*: vagy Engel János Jakab orvos, Cornides Zsuzsa férje vagy a testvére, Engel János Keresztély (Johann Christian) (1770–1814) neves szepességi százás történetíró.
- (230) *Tőkés* János: Wesselényi Miklós (II.) házi nevelője.
- (230) *Clavis Homeri*: egy Homéroszt magyarázó lexikográfiai munka, amely Kazinczy könyvtárában is megvolt: Joannis Schaufelberger: *Nova Clavis Homerica et Opera* (1–8. kötet; Turici, 1761).
- (230) *Cleymann* (Cleinmann, Kleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (230) [1808. okt. 11.] *Windpassing* (Sopron vm.): Vimpác, ma Wimpassing an der Leitha (A).
- (230) *Höflein* (Sopron vm.): (Kis- vagy Nagy-) Höflány (A).
- (230) [1808. okt. 12.] *Kisnél. Berzs. Ms.*: Kis János (I.) juttatta el Kazinczyhoz *Berzsényi* Dániel verseinek kéziratát (*lat.: manuscriptum*). Kazinczy hamarosan megírta első levelét Berzsényihez: „Ritka ragyogású barátom! Kisünk megírta, úgy hiszem azt, Néked, hogy verseidnek kötetét tőle elkértem, olyl véggel, hogy azt megolvassam minekelőtte sajtó alá kerülnek. Azon kevés darabok után, melyeket ezen halhatatlan barátunknál olvasni örömöm vala, meggyőzhetetlen kívánság szállott-meg, a' többit is olvashatni; mert valóban a' Te énekeid nem szokott hangicsálás a' Magyar Helikonon.” (KazLev, 6/1367, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Széphalom, 1808. okt. 31.)
- (230) [1808. okt. 15.] *Nyerges újfal.*: a nyergesújfalui utazásról l. KazLev, 22/5516 (1951/a), Kazinczy – Ragályi Tamásnak, Széphalom, 1811. febr. 27.
- (230) [1808. okt. 16.] *BPrL.*: báró Prónay László, *Nini* apósa (l. fentebb).
- (230) [1808. okt. 19.] *Arokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.
- (230) [1808. okt. 24.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (230) [1808. okt. 30.] *Cajetán*: gróf Rogendorff Kajetán (1745–1809), milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök, Kazinczy anyósának („*napam*”) testvére. Élete utolsó hónapjait Széphalmon töltötte. (→ 63. jegyzetmező)
- (230) [1808. nov. 13.] *Szpata* (Krassó-Szörény vm.): Bégapata, ma Spata (R).
- (230) [1808. nov. 14.] *Zs.*: Zseni, Kazinczy lánya.
- (230) *vanna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (230) [1808. nov. 29.] *Marie lyanya*: Kazinczy sógornőjének, gróf Török *Marie* Susie-nek (1783–?) a lánya: *Marie Adelgunde Josephine Aloysia* (1808–?).
- (230) [1808. nov. 30.] *strickol* (ném.): bökdös (?).
- (230) *2 Sch[uh] 2 zoll* (ném.): egy schuh (láb) kb. 30 cm, egy zoll (hüvelyk) kb. 3 cm.
- (230) [1808. dec. 15.] *Lonyai Statutiója Barátszer*: Lonyai Gábor (I.) sátoraljaújhelyi birtokaiba való beiktatására (*lat.: statutio*) hivatalos volt Kazinczy is, l. KazLev, 6/1380, Lónyay Gábor – Kazinczynak, Sátoraljaújhely, 1808. dec. 1. *Barátszer*: Sátoraljaújhely része.
- (230) [1808. dec. 29.] *Repkényes poharat*: Kazinczy epigrammája, amely a *Tövisek és virágok* kötetben 1811-ben *Fonáság* címen jelent meg (GERGYE/KAZINCZY 1998, 110).
- (230) *Vezekény Barsban 1652. VII. Kal. 7br. † Lad. Fran. Thom. Casp. Eszterh.*: utalás a törökök ellen vívott vezekényi csatában elesett Eszterházyakra. *Lad.*: herceg Eszterházy László (1626–1652), Sopron vármegyei főispán, pápai várkapitány; *Fran.*: báró Eszterházy Ferenc (1617 k.–1652), balassagyarmati várkapitány; *Thom.*: báró Eszterházy Tamás (1626 k.–1652), lévai kapitány; *Casp.*: báró Eszterházy Gáspár (1628 k.–1652). *Vezekény* (Bars vm.): Nagyvezekény, ma Vel'ké Vozokany (SZK).

- (230) **Petrus Revai:** báró Révay Péter (?–1622), Turóc vármegye főispánja (1598–1622), koronaőr (lat.: *cor[onae] cust[os]*) (1608–1622).
- (230) **Rudolph:** I. Rudolf (Habsburg) (1218–1291), német-római császár (1273–1291), a Habsburg-dinasztia hatalmának megalapítója (1218. máj. 1-jén született). *Nasc[or]* (lat.): születik.
- (230) [1808. dec. 31.] **RakFer:** II. Rákóczi Ferenc (1676–1735), erdélyi fejedelem (1704–1711), a Rákóczi-szabadságharc vezetője.

79. jegyzetmező: 1809.

77. Extractusok Diáriumomból (230–232)

1809. okt. 15-én megszületett Kazinczy harmadik gyermeke, Thália. Az év folyamán Kazinczy egy sértődést kiváltó recenziót jelentetett meg a bécsi Annalen der Oesterreichischen Literatur und Kunstban Kísfaludy Sándor műveiről (magyarul is megjelent 1814-ben). Kazinczy eladta kb. 1700 Ft-ért Jankovich Miklósnak a második könyvtárát, a 2478 egységből álló gyűjtemény a Nemzeti Múzeum Könyvtárába (a későbbi OSZK-ba) került.

Háttér – 1809.

Ápr. 10-én Károly főherceg serege megtámadta a franciákkal szövetséges Bajorországot, másnap elrendelték a magyar nemesi felkelést, májusban megalakultak az első ezredek (Kazinczy cikket közölt a szemléni inszurgensekről a Hazai s Külföldi Tudósításokban). Ápr. 22-én Napóleon Eggmühlnél legyőzte a Habsburg-sereget, amely Regensburgon át vonult vissza. Máj. 13-án Napóleon elfoglalta Bécset, I. Ferenc a királyi udvarral Tatára menekült. Máj. 15-én a francia seregek Pozsonynál átlépték a magyar határt, Napóleon kiáltványt intézett a magyarokhoz, amelyben nemzeti király választására szólított fel (a proklamáció magyarra fordításában Batsányi János is részt vett). Június elején a francia csapatok Pápaig vonultak. Jún. 14-én János főherceg serege és a parancsnoksága alá rendelt magyar nemesi felkelők (kb. 21 ezer fő) Győrnél vereséget szenvedtek Eugène Beauharnais seregétől, a franciák 24-én elfoglalták Győr várát, 26-án Pozsonyt. Júl. 5–6-án Napóleon Wagramnál döntő győzelmet aratott a császári sereg felett, ezután Károly főherceg lemondott. Okt. 14-én Ausztria jelentős területi veszteség és hadisarc árán békét kötött Franciaországgal Schönbrunnban. Télen a király feloszlatta a nemesi felkelést, majd befejezte a sorozásokat.

- (230) [1809. jan.] **Berzs. szül 1780. 6. Maji.:** Berzsényi Dániel 1776. máj. 7-én született, a tévedés Kazinczy *Történetek' Kalendariuma* c. kéziratában is megtalálható (22a).
- (230) [1809. jan. 2.] **a' Kazméri csűr elég:** Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a nagykzméri csűrét felgyújtották: „Bajunkhoz az is fére, hogy 2d. Jan. az Ipam csűrét valami gonosz ember felgyújtotta. Mintegy 14 ezer ft. kárt szenvedett.” (KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkashoz, Széphalom, 1809. jan. 12.)
- (230) **Fáy Agoston,** gróf (1745–1818): Bereg vármegye adminisztrátora (1803–1820), Ugocsa vármegye főispánja (1807–1821). 1809-től gróf. (→ 21. jegyzetmező)
- (230) [1809. jan. 6.] **Cajetán [...]** reggel 7kor 7: gróf Rogendorff Kajetán (1745–1809), milánói tanácsos, páduai pénzügyi kamarai elnök, Kazinczy anyósának testvére. Élete utolsó hónapjait Széphalmon töltötte. (Vö. KazLev, 6/1396, Kazinczy – Cserey Farkashoz, Széphalom, 1809. jan. 12.) (→ 63. jegyzetmező)
- (230) **Zseni; Zs.:** Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (230) **ipam:** gróf Török Lajos (1748–1810): Kazinczy egykori felettese, 1804-től apósa. Felesége: gróf Rogendorff Aloysia („napam”) (1754–1817). (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (230) [1809. jan. 9.] **A' Cajet. inasának ora X=200 f.:** Kazinczy Rogendorff hagyatékából vásárolt: „Mindenét inasának testáltatván, csak papirosait tartám-meg ingyen, 's Kamarás-kolcsát. Óráját, mellyet atyja hozott-ki Párizsból, 's a' Hetruriai Szent István keresztjét megbecsültem, 's kifizettem az inasnak. (Ez a' rend egy rangú a' Maltaival.)” (KazLev, 17/3935, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Széphalom, 1821. jan. 12.)

- (230) [1809. jan. 15.] *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége.
- (230) *Cseresi*: Kraynik Terézia (1791–?), Kazinczy hűgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (230) [1809. febr. 2.] *Iphigenia*: Goethe *Iphigenia auf Tauris* (*Iphigenia Taurisban*) c. drámája (próbában: 1779, versben: 1787), Kazinczy fordítása kéziratban maradt.
- (231) [1809. febr. 19.] *nagy villámdördülés*: Kazinczy az időjárás jelenségről barátainak és a nyilvánosságnak is beszámolt: „19d. Febr. itt egynehány napi ködös idő után 12 óraker egyet lobbana az ég ’s nagyot dördült utána. Azt mondják hogy kétszer villámlott ’s kétszer csattant: de én csak egyet láttam ’s hallottam. Megírom ezt az Újságírónak. Nevezetes dolog a’ Meteorologusoknak.” (KazLev, 6/1425, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. febr. 21.; az említett cikk: *Sátor-Alja-Újhelyt, Zemplény Vármegyében Febr. 21-dikén*, Magyar Kurír, 1809. márc. 10.)
- (231) *Anyám*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) [1809. márc. 12.] *Főispán*: gróf Eszterházy József (1760–1830), nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (231) [1809. márc. 14.] *permanens deputatio* (lat.): állandó bizottság. Mint az alább idézett máj. 12-i levélből kiderül, a háborús készülődés miatt jött létre a vármegyei bizottság.
- (231) *Gr. József*: gróf Török József (II.) (1742–1816): Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a testvére. 1770-ben a debreceni kerületi tábla bírása lett. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (231) *Szirmay Péter, III.* (1741–1809): 1786-tól Ung vármegye alispánja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (231) *Rákócz* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK).
- (231) [1809. ápr. 1.] *Kézi Mózes* (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. (→ 76. jegyzetmező)
- (231) [1809. ápr. 8.] *Primás*: Károly Ambrus (Habsburg-Lotaringiai) (1785–1809), osztrák főherceg, modenai herceg, esztergomi érsek (1808-tól), hercegrímás. VII. Ferdinánd fia. Tatán halt meg 1809. szept. 2-án.
- (231) [1809. ápr. 11.] *Baroczi*: Báróczi Sándor (1735–1809) író, műfordító, testőr. (→ 71. jegyzetmező)
- (231) *Kazinczy András, II.* (1738–1804): Kazinczy nagybátyja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) *Daniel*: Kazinczy Dániel (1685 k.–1750), Kazinczy nagyapja. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (231) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809). (→ 70. jegyzetmező)
- (231) *Ita hoc est q[uan]do in Diaeta nihil concludimus, domi vero merita quaerimus ut donato obtineamus.* (lat.): ’Így van ez, valahányszor az országgyűlésen semmire sem jutunk, otthon pedig igyekszünk érdemeket szerezni, hogy az adományt megtartsuk.’ A történetek háttéréről: „A’ Primás 8dik Apr. Kassáról Újhelybe jött. Más nap vasárnap volt, és így reggel misézett. Dél után conferált a’ más nap maga előlülése alatt tartandó Gyűlés dolgai felől. A’ Vármegye által ajánlott egy egész lovas Regimentet el nem fogadta, ’s vétket csinált nekünk abból, és azt ugyan felette méltán, hogy olly terhet vállalánk magunkra, melyet soha el nem bírtunk volna. Ekkor a’ Rendeik kifakadtak a’ Fő- és Vice-Ispán ellen. Ő Excell. Gróf Eszterházy József kén-telen vala kimondani, hogy ő róla nem is álmodozott volna: de a’ Vice-Ispán (Lónyay Gábor) ezzel ámitotta-el mihelytt Újhelybe megérkezék, hogy a’ dolog ki van csinálva. Most tehát Lónyaynak állja minden, annyival inkább, mivel maga a’ kir. Herczeg is ezt mondotta Lónyainak sokaknak jelenlétekben: Ita hoc est, quando in Diaeta nihil determinamus, ut domi merita ponere et donationem obtinere possimus. (Lónyay mind a’ keresztet mind a’ Donatot a’ Diaeta alatt kapta.) Én ezen gyűlés alatt az ágyat nyomtam: de a’ hírek a’ lehitelesbb forrásból jönnek. [...] Az illyennek hogy eshetik az ollyan szó, mint a’ mit a’ Primás ejte.” (KazLev, 6/1458, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. ápr. 13.)
- (231) [1809. ápr. 11.] *Első Sonett elvezgem*: Kazinczy *Az én boldogítóm* c. művét tartotta a legelső magyar szonettnek, habár – mint Gergye László írja – „leveleiből kitűnik, hogy Csokonai 1794-ben

írt *Az esztendő négy szakaszát* ismerte, sőt Virág Benedek készülő szonettjeiről is lehetett tudomása.” Kazinczy azonban a német mintájú versformát tekintette szonettnek. (GERGYE/KAZINCZY 1998, 48–49; a jegyzetek: 233–235.)

- (231) [1809. ápr. 19.] *Károly Lajos* (Habsburg) (1771–1847): osztrák főherceg, hadvezér, az udvari haditanács elnöke (1801-től), aki 1809 tavaszán a franciák ellen több csatát is vezetett, de Bécs eleste után, májusban, elsőként tudta legyőzni Napóleont. II. Lipót harmadik fia.
- (231) [1809. máj. 2.] *Szpata* (Krassó-Szörény vm.): Bégapata, ma Spata (R).
- (231) [1809. máj. 3–6.] *Staféta hogy elveszténk a' Csatát [...] én lovat adok*: a háborús hangulatról és Kazinczy felajánlásának háttéréről: „Hozzánk 3dik Máji érkezett a' szerencsétlenség híre Gr. Csáky Imrének stafetája által. A' Fő Ispán felhívata mind a' négyünket, tudnillik a' kik a' Deputacionak akkori hetesei valának, Szemere László, Szulyovszki, az Apátúr, és én. E' szókkal fogada: Hinc sumus! – 's ekkor olvasá a' császári udvar menekülésével függött össze: „Fő-Ispánunk, ki 1805ben is késérője volt a' magát a' veszedelem elől hátra húzó Császári háznak, 15a May hagyta el Ujhelyt, stafétát kapván hogy nyomban induljon Budára, hogy tanácsát hallhassák Ó Felségének a' Császárnénak 's Császári háznak indulása eránt. Igy irta a' Palatínus. De mi a' tanácsálláson azt értjük, hogy ez fogja késérni. Hová? – Borzad az ember ennek kérdésére.” (KazLev, 6/1476, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1809. máj. 12.)
- (231) [1809. máj. 15.] *A' Fő Ispán látni akarja, de reggel 16. megyen.*: gróf Eszterházy József zempléni főispán váratlan elutazása a császári udvar menekülésével függött össze: „Fő-Ispánunk, ki 1805ben is késérője volt a' magát a' veszedelem elől hátra húzó Császári háznak, 15a May hagyta el Ujhelyt, stafétát kapván hogy nyomban induljon Budára, hogy tanácsát hallhassák Ó Felségének a' Császárnénak 's Császári háznak indulása eránt. Igy irta a' Palatínus. De mi a' tanácsálláson azt értjük, hogy ez fogja késérni. Hová? – Borzad az ember ennek kérdésére.” (KazLev, 6/1479, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. máj. 18.)
- (231) [1809. máj. 21.] *a' napam, Dellvó es né, Grof Jósef*: gróf Török Lajosné, gróf Rogendorff Aloysia („*napam*”) (1754–1817) Kazinczy anyósa; D'Ellevaux („*Dellvó*”) János és felesége gróf Török Marie Susie („*Dellvóné*”) (1783–?) Kazinczy sógornője; gróf Török József (III.) („*Grof Jósef*”) (1777–1830) Kazinczy sógora. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (231) [1809. máj. 29.] *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zemplén-ungyi református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.
- (231) *Insurrhoz*: insurrekcióhoz, a nemesi felkeléshez.
- (231) [1809. jún. 1.] *Reggeli panasz Götheből*: Goethe *Morgenklagen* c. versének fordítását Kazinczy a *Poétai berek*ben közölte (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813, 207–210).
- (231) [1809. jún. 4.] *2 lab 3 1/2 zoll* (ném.): egy láb kb. 30 cm, egy zoll (hüvelyk) kb. 3 cm.
- (231) [1809. jún. 18.] *Szerd[a]h[ely]* (Zemplén vm.): Bodrogszerdahely, ma Streda nad Bodrogom (SZK).
- (231) *Bodó Lajos*: szolgabíró (1804-ben), Ung vármegye főjegyzője.
- (231) [1809. jún. 21.] *Beatrix el Godólőről Terebesre*: Bécs eleste után az uralkodóház Magyarországon keresett menedéket: „A' Fels. Herczegné, Estei Beatrix Asszony, Császárnénknak 's Primásunknak édes Asszony-anyjok, tegnap délután érkezett-bé ide Ujhelybe, 's éjszakára Terebesre ért, hol további rendelkezésekig megmaradni fog. Ez a' Terebes egy szép mezővárosocska. A' lakosok tótok; a' Kastély, a' hol a' nagy vendég megszállott, a' Gróf Csáky Imréé; nem nagy, de ékes, és igen pompás készületei vannak. Primásunk vélasztotta-ki a' helyet kedves Asszony-anyjának. Herczeg Albáni vagon kísérőji között és két Udvari Pap.
E' napokban Deputatió fog menni tiszteletére, kik között én is megjelenek, 's akkor e' tárgyról bővebben.” (KazLev, 6/1501, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Sátoraljaújhely, 1809. jún. 22.) *Beatrix*: Maria Beatrix Este, hercegnő (1750–1829), Mária Terézia harmadik fiának, VII. Ferdinánd főhercegnek a felesége, Károly Ambrus, IV. Ferenc és Mária Ludovika Beatrix (I. Ferenc harmadik felesége) anyja. *Godöllő*: a Grassalkovichok birtokközpontja volt, a barokk kastély 1744–1747-ben épült. *Terebes* (Zemplén vm.): Töketeres, ma: Trebišov része (SZK).
- (231) [1809. jún. 29.] *Lonyai Ung. Adm. beadta az Instantiát 23 May. 23. Jun. publicáltatott a' Cancellarián*: azaz: „Mélt. Kamarás 's Vice Ispán Lónyai Gábor úr Máj. 23dikán beadta esede-

- zését az Ungvár Vármegyei Administrátorság eránt, és már Jún. 23-dikán publicáltatott a' resolutio." (KazLev, 6/1504, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Sátoraljaújhely, 1809. jún. 30.) Kazinczy cikke erről a Hazai és Külföldi Tudósításokban: KAZINCZY, *Lónya* 1809.
- (231) [1809. júl. 7.] *Ragályi Samu* (?–1809): meggyilkolták Sátoraljaújhelyen.
- (231) [1809. júl. 12.] *Zoltán Pál*: Kazinczy sárospataki diáktársa. Szabolcs vármegyei országgyűlési követ (1790/91, 1792), helyettes alispán (1819–1828). Felesége (1808-tól): báró Splényi Katalin („*Spl. Caton*”), báró Splényi Gábor Szabolcs vármegyei főispán lánya.
- (231) [1809. júl. 20.] *Ferencz Herczeg Terebesről Egerbe*: a megjegyzés háttérben a franciák újabb győzelme áll: „Galliciai Gubernator Ferencz Királyi Fő Herczeg, Császárnénknak testvér bátyja, tegnap reggel ment keresztül Újhelyen, Terebesről utazván Egerbe, 's előttünk azt mondotta, hogy a' Császárné 18dikban írt Terebesre, és ezen levél szerent maga a' Császárné sem tudja mi történt az említett útközetben. [...] Azonban a' Császári Familia Kassáról 12, 13, 14. Júl. minden kincseivel együtt Egerbe ment. De ki tudja miért? Azért e, hogy az Asperni csata szerencsésen üte-ki, vagy azért, mivel a' Moszkva (a' mingyárt most elbeszélendő hír szerent) velünk tart, vagy azért, mivel a' Lengyel Országba bejött Moszkva sereg ellenségünk, és így tőlök minél távolabbra kelle a' Császári Familiának magát vonnia.” (KazLev, 6/1520, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. júl. 21.) *IV. Ferenc* (Habsburg-Estei) (1779–1846): 1814-től Modena uralkodó hercege. Mária Terézia unokája, VII. Ferdinánd főherceg és Maria Beatrix Este hercegnő fia. Kilenc testvére közül Mária Ludovika Beatrix (1787–1816) I. Ferenc harmadik felesége.
- (232) [1809. júl. 24.] *Horv[áth] László* (Pálóczi): Zemplén vármegyei alispán (1804-től második, 1809–1813 első).
- (232) *Gr. D. J. és én az Emlék dolgában*: gróf Dessewffy József és Kazinczy a győri csatában elesett zempléni inszurgensek tiszteletére egy emlékoszlop felállítását javasolta. A javaslat nyomtatásban is megjelent: KAZINCZY–DESSEWFFY 1811 (→ 81. jegyzetmező). Kazinczy a győri csata zempléni vonatkozású emlékeit, az elesettek névsorát és leveleit összegyűjtötte és az említett nyomtatvány egy példánya mellett őrizte meg, l. MTAKK K 641, 1a–24b. Az emlékoszlop végül csak 1821-ben készült el, vö. KazLev, 17/4005, Kazinczy – Döbrentei Gábornak, Széphalom, 1821. aug. 20. (Dessewffy József: → 47. jegyzetmező.)
- (232) *Kövi Sándor* (1763–1829): jogtudós, 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára. (→ 76. jegyzetmező)
- (232) [1809. aug. 25.] *Dobr. és W Ferencz érkeznek*: ez volt Döbrentei Gábor és Kazinczy első találkozása, Kazinczy elragadtatott beszámolóját l. KazLev, 6/1540, Kazinczy – Cserey Farkasnak, Széphalom, 1809. aug. 31. *Döbrentei Gábor* (1785–1851): író, irodalomszervező, a kolozsvári Erdélyi Múzeum szerkesztője (1814-től), a Magyar Tudós Társaság titkára (1831). 1804-től levelezett Kazinczyval, az ő ajánlásával lett gróf Gyulai Lajos nevelője. (→ 87. jegyzetmező) (*WFerencz*: nem találtunk adatokat.)
- (232) [1809. aug. 28.] *a' Whez írt Epistolát nyomtattak Fejér György Kulcsár Horv. István Vitkovits*: a fiatal Wesselényi Miklóshoz (II.) írt Kazinczy episztola címe: *Báró Wesselényi Miklós úrhoz*. „Keletkezésének háttérben az 1808-as pozsonyi diétát követő felkelés áll, amelyben erdélyi seregük élén a Wesselényiek is részt vettek. Az episztola jelentősen növelte Kazinczy költői tekintélyét: gr. Dessewffy József, Berzsényi Dániel és Kis János egyaránt nagy lelkesedéssel üdvözölte. Maga a címzett, ifj. Wesselényi Miklós, örömmel fogadta a megtisztelő verset, s szándékában állt azt díszkiadásban megjelentetni Göttingában. Tervét megvalósítani azonban már nem maradt ideje, mert időközben Kulcsár István, Horvát István, Vitkovits Mihály és Fejér György kinyomtatatta Budán.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 139–141, a jegyzetek: 374–377). *Fejér György* (1766–1851): történész, író, katolikus pap, szerkesztő. *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. *Horv[át] István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. *Vitkovics Mihály* (1778–1829): ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 26. jegyzetmező; → 87. jegyzetmező)
- (232) [1809. szept. 5.] *relatio* (lat.): tudósítás, előterjesztés (l. fentebb az 1809. júl. 24-i jegyzetet).

80. jegyzetmező: 1810.

79. Engem illetők (322–323)

1810. jún. 23-án meghalt gróf Török Lajos, Kazinczy apósa; az örökség megosztásáról nem tudtak megállapodni, ezért Kazinczy három év elteltével pert indított sógora ellen (→ 87. jegyzetmező). Az év folyamán megjelent Kazinczy *Herczeg Rochefoucauld*nak Maximái és morális reflexiói három nyelven (Bécs–Triest) c. fordítása.

Háttér – 1810.

Ápr. 2-án Napóleon elvette I. Ferenc lányát, Mária Lujza főhercegnőt; erre az alkalomra adta ki Sárospatakon Kazinczy *A' Nagyság' és Szépség' diadalma, Napoléonnak's Luizának menyegzőjöknel* c. versét. Szeptemberben tűzvész pusztított Budán (Virág Benedek háza is leégett).

(322) [1810. nov.] *Kazinczy Dienes* (1761–1824): Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(322) *Domokos Lőrinc* (1761–1825): Békés és Bihar (1803–1810) vármegyék főjegyzője, többször is országgyűlési követ. Domokos Lajos (1728–1803) debreceni főbíró fia. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)

(322) *Rhédey Lajos*, gróf (1763–1831): 1807–1825 között Bihar, 1825–1830 között Bereg vármegyék *adminisztrátora* (a főispáni hatáskört ténylegesen betöltő kinevezett tisztviselő). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnéjának férje. (→ 70. jegyzetmező)

81. jegyzetmező: 1811.

81. [1811–1814] (325)

1811. jún. 18-án megszületett Kazinczy negyedik gyermeke, Emil. Az év folyamán megjelent Dessewffy és Kazinczy közös emlékmű-terve Sárospatakon: *Cserneki és Tárkői Gróf Dessewffy József és Kazinczy Kazinczy Ferenc kiküldött Táblabíráknak Vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendéhez a' Gyórnél MDCCCIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek állítandó Emlék' dolgában*; Kazinczy kiadta Széphalmon a nyelvújítási harc programadó műveit: a *Tövisek és Virágok* c. epigrammagyűjteményt és a *Poetai epistola Vitkovics Barátomhoz* c. költői levelet (erre reakció a *Máté-Szalkai Hőgyész Máté válasza a poetai episztolára*).

Háttér – 1811.

Áprilisban tűzvész pusztított Debrecenben. Szept. 2-án I. Ferenc megnyitotta az 1811/12-es pozsonyi országgyűlést: az alsótábla tiltakozott a pénz leértékelése ellen, mire a király az országgyűlés felosztatásával, az ország függetlenségének eltörlésével fenyegetett; az uralkodó elutasította a magyar nyelv ügyében tett javaslatokat is.

(325) [1811. aug. 12.] *Jekelfalusi* József (1766–1826): Zemplén vármegye országgyűlési követe (1808; 1811/12). Jelentős összeget ajánlott fel a Ludovika Akadémiára, a Nemzeti Múzeumra és a zempléni árvák javára.

(325) *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zemplén-ungi református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.

(325) [1811. aug. 13.] *Én és Dencsi igen rosszol*: Kazinczy lányának, Eugeniának (1807–1903) a becenevei: *Dencsi* és *Zseni* (Genie). A betegségről: „Én mind tulajdon betegségem (mindennapi hideg és sárgaság), mind a' lyányomé (forró nyavalya) által úgy le vagyok verve, hogy alig bírom magamat [...]” (KazLev, 9/2051, Ragályi Tamás – Kazinczynak, Miskolc, 1811. aug. 9.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

(325) *Somogyi*: (az orvosról további adatokat nem találtunk.)

(325) [1811. aug. 15.] *appetitus* (lat.): étvágy.

- (325) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, politikus. Felesége *Ragályi Magdolna* (1811-től). (→ 66. jegyzetmező)
- (325) [1811. aug. 18.] *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (325) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (325) *Horn Imre*: (további adatokat nem találtunk.)
- (325) *oltják [...] a' tehén himlot*: a 18. sz. utolsó éveiben Angliában fedezték fel, hogy a tehénhím-lővel beoltott ember szervezete ellenálló lesz a korszak egyik legtöbb áldozatot szedő betegségével, a himlővel szemben.
- (325) [1811. aug. 21.] *Péchy Sánd[or]* (1757–1811): Kazinczy testvérének, Zsuzsannának a férje (1788-tól). (→ 4.1. *Családfa/Péchy*)
- (325) *Dókus Ur levele a' Compromissum dolgában*: Dókus László ügyvéd Kazinczy apósának, gróf Török Lajosnak a halála után igyekezett létrehozni a kompromisszumot az örökösök között. Kazinczy sógora, gróf Török József (III.) ugyanis vitatta a lánytestvérei (Kazinczy felesége, Sophie és Marie) örökösödési jogát a kázméri birtokra (*a kázméri per*: → 87. jegyzetmező). Az ügyvéd javaslatának első változata már februárban elkészült: „Elkészíttem a' Gróffnék részéről a' Compromissum pontjait, 's úgy a' mint leírtam ide ./.. rekesztem. Méltóztasson a' Tekintetes Úr ezeket megolvasni, észrevételeit közben tenni, 's egyszersmind azt senkivel sem tudatni, hogy azok Prókátortól, nevezetesen pedig tőlem eredtek. Ha Kosuth Fiskális Úr el készíti a' maga munkáját, könnyű lesz a' kettőt öszve vetni, formában ütni, 's a' kettőből egy Jót készíteni. A' Compromissumra való lépés által elejét vették ugyan a' Gróffnék mind azon kérdéseknek, mellyek a' Tekintetes Úrnak még Gyűlés alkalmatosságával hozzám küldött, 's most ide ./.: vissza rekesztett Jegyzéseiben előmozdítottak, – hogy mind azon által vélekedésemet eltitkolni ne láttassam, az előterjesztett kérdések eránt ide írom azt a' mit e' részben a' Törvény és Főbb Törvény székek Itéletei rendelnek: [itt következik a pontokba szedett jogi érvelés – O. L.]” (KazLev, 23/5768, Dókus László – Kazinczynak, Sátoraljaújhely, 1811. febr. 25.) (Az augusztusi levél elveszett vagy lappang.) *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze, 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke.
- (325) *ad 23. Aug.* (lat.): 'aug. 23-hoz'; talán az előbbi sorra, Dókus levelére vonatkozik.
- (325) [1811. aug. 23.] *plenipotencia* (lat.): teljhatalom, felhatalmazás ügyintézésre.
- (325) *Marie*: gróf Török Marie Susie (1783–?): Kazinczy sógornője. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (325) *sub privatis sigillis* (lat.): 'mágánpecsétek alatt'. Dókus László fent említett levelének 5. pontja: „Ónod sub privatis sigillis adattván el, az 1723k a eszt[en]d[ő]beli 47r Törvény czikkely rendelése mellett bizonyosan visszavétethető; hogy lehetne tehát, hogy a' Fiu ág Onodot is kezeihez vegye, 's Kázmérből is a' Leányágot kirekessze. – A' Törvény senkit kétszeresen a' más kárával meg gazdagodni nem enged.”
- (325) *expediál* (lat.): kiment, elintéz.
- (325) *Kossuth László* (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos apja. Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje. (Református vallásról 1807-ben áttért Nagyváradon római katolikusra.)
- (325) *testimonialis* (lat.): írásbeli tanúsítvány, bizonyáglévl.
- (325) *Nagy András* (C.sobai): Kazinczy hitelezője, 1805-ben 1000 Ft-ot adott kölcsön neki.
- (325) *Sigmondovics*: Kazinczyék hitelezője.
- (325) *creditor* (lat.): hitelező.
- (325) *bancoban, in nominali valore* (lat.): 'papírpénzben, névértékben'. 1799-ben 100 ezüsterint (rég.: *pengő pénz*) még 103 papírförintot (lat.: *banco*) ért, 1810 közepén az infláció hatására 100 ezüsterint már 485 papírförintot, 1811 elején 100 ezüsterint már 833 papírförintot ér, ezért március 15-én a papírpénzt névértékének ötödére értékelték le. (→ 60. jegyzetmező)
- (325) *contractus* (lat.): kontraktus, szerződés.
- (325) *obligálva* (lat.): feltételül szabva.
- (325) *Vay József*, I. (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka (1796-tól). (→ 15. jegyzetmező)
- (325) *seniorátus* (lat.): a kollégiumi önkormányzat.

- (325) [1811. szept. 2.] *Csutka József* (?–1811): (a lasztóci plébanusról további adatokat nem találtunk.) *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (325) [1811. szept. 7.] *Gregorovics*: (a zemléni nemesről további adatokat nem találtunk.)
- (325) [1811. okt. 24.] *ótvar* (rég.): kozmó, ill. gyermekek bőrbetegsége általában is.
- (325) *Lett a' Kassainétól vett szőlőmben 4 hordó színbör...*: Kazinczy *Kassainétól* vett Köveshegyi szőlője „igen kedves birtoka” volt (KazLev, 7/1776, Kazinczy – Kazinczy Miklósnak, Széphalom 1810. jún. 9.). Az 1811. év terméséről is maradt fenn feljegyzés: „Kazinczy jegyzései e levélre: Termett 1811, a' Köveshegyen 5 ½ hordó szín borom
6 putton aszúm.
A' 6 putton aszúra kell egy hordó szín bor,
1 putton aszú . . 150 f.
1 hordó bor . . . 300 f. Tehát
6 putton aszú 900 f.
1 hordó szín bor . . . 300 f.
- 1200.
- Ezt így osztom fel:
1 általag Vevőnek,
½ általag magamnak,
½ általag Csereynek, ha 1.) nem sokall 45 icceért 300 ftot. — 2) ha a' bor authentisch talál lenni; mert a' bor jobb nem lehet, mint a' millyet a' must remélni hágy; de az aszú nem volt fris, hanem nyálkás, pöffedt.
Feleltem ezt 8br. 23d. 1811.” (KazLev, 9/2076, Cserey Farkas – Kazinczynak, Krasznán, 1811. okt. 5.)
- (325) *Kelemen*: (Kazinczy hitelezőjéről további adatokat nem találtunk.)
- (325) [1811. okt. 31.] *Váradról levél, hogy Dienes balálra beteg*: Kazinczy *Dienes* (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*) (Az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (325) [1811. nov. 5.] *Bán Maris*: (Kazinczy Thalie dajkájáról további adatokat nem találtunk.)
- (325) *spallér* (ném.): kerítésnek használt faszor.
- (325) [1811. nov. 10.] *guzsaly* (rég.): rokka.
- (325) *vide* (lat.): lásd!

82. jegyzetmező: 1812.

80. Bécsbe 1812. Vay Abrahámmal (324)

81. [1811–1814] (326–327)

1812. márc.–ápr.-ban Kazinczy letisztázta *Az én naplóm*at. Júl. 20-án Kazinczy Szabolcs vármegye táblabírája (lat.: *assessor*) lett. Kazinczy okt. 14–27-én Bécsben, 30–31-én Pesten tartózkodott. Nov. 4-én érkezett haza. Nov. 14-én meghalt Kazinczy édesanyja, Bossányi Zsuzsanna. Az év folyamán megjelent Pesten Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonettje* és Kazinczy képzőművészeti cikket írt a Hazai s Külföldi Tudósításokban *Mesterségek. Festés, faragás nálunk* címmel (KAZINCZY, *Mesterségek* 1812).

Háttér – 1812.

Januárban Metternich javasolta I. Ferencnek Magyarország alkotmányos különállásának megszüntetését. Febr. 9-én megnyílt a Pesti Német Színház. Febr. 21-én Budán magyar színház alakult. Máj. 26-án a kért termények megajánlása után az országgyűlést berekesztette a király. Jún. 24-én Napóleon porosz és osztrák támogatással (480 ezer emberrel) betört Oroszországba. Szept. 7-én Mihail Illarionovics Kutuzov és Napóleon döntetlen ütközete Borogyinónál, egy hét múlva a francia sereg bevonult Moszkvába. Okt.–nov.-ben a visszavonuló francia sereg felőrldött.

- (326) [1812. jan. 12.] *Töröbe idézve egy nagy tekintetű etc.*: talán a Nagy Gáborhoz 1811-ben írt episztolájára utal Kazinczy: „Vagy a’ midőn egy furfang vett tanúkkal / Törvénybe idéz, ’s öseimnek birtokát / A’ szint úgy gyilkos, ’s szint úgy gyáva! elesküszí” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 158–160).
- (326) [1812. jan. 31.] *Lolotte*: gróf Gyulai Karolina (Lotti; báró Frimont Péterné 1830-tól) (1792?–1862); gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya, Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga. (Kazinczyt később bizalmas levelezés fűzte egykori szerelme lányához, erről I. Szauder József tanulmányát: SZAUDER 1970.)
- (326) [1812. jan. 28.] *Vay Eulalie*, grófnő (Lila, Lilla; Lónyai Jánosné [I.] 1827-től) (1812–?): Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak (1794–?) és gróf Vay Ábrahámnak (II.) (1789–1855) a lánya. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (326) [1812. jan. 26.] *Poeta vagy ’s historicus*: Kazinczy Izéhez c. versének kezdősora. A 16 évvel később megjelent „epigramma Kazinczy és Dessewffy József baráti kapcsolatának megromlását eredményezte, mert Dessewffy a vers egyes ironikus célzásait magára értette.” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 133, a jegyzet: 365–366.)
- (326) [1812. febr. 7.] *Elsapadva tekint*: Kazinczy *Biharnak két nagyja* c. versének kezdőszavai. Az epigrammát nagyapja, Bossányi Ferenc (II.) és Baranyi Gábor tiszteletére írta.
- (326) *Kit fedez e szent sír*: Kazinczy *Gróf Draskovics János, az ezredes* c. versének kezdőszavai.
- (326) [1812. febr. 17.] *Melly boldog ora*: Kazinczy *A kötés’ napja* c. versének kezdőszavai.
- (326) *Anyám; Assz[ony anyá]m*: Kazinczy Józsefné (I.) Bossányi Zsuzsanna (1740–1812), Kazinczy anyja. (→ 4.1. Családja/Bossányi)
- (326) *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége. (→ 4.1. Családja/Török)
- (326) [1812. febr. 28.] *Manicheussá lettem*: Kazinczy *Prof.[essor] Sípos Pálhoz* (1812) c. episztolájának kezdőszavai. *Manicheus*: Manes v. Mani (3. sz.): perzsa gondolkodó. A róla elnevezett, perzsa misztikát felhasználó irányzat (melynek Szent Ágoston is évekig híve volt) a korai kereszténység nagyhatású eretnekségének számít.
- (326) *Pepi*: gróf Török József (III.) (1777–1830); gróf Török Lajos fia, Kazinczy sógora. Negyedik fia: *János* (1810–?). (→ 4.1. Családja/Török)
- (326) *Miklós*: bizonyára Kazinczy Miklós (1774–1844), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (326) *Kázmér*: Nagykázmér (Abaúj vm.): ma: Vel’kỳ Kazimír (SZK). A gróf Török család birtoka. Apósa 1810-es halála után Kazinczy igyekezett megegyezni a hagyatékon gróf Török Józseffel (III.). (→ 80. jegyzetmező)
- (326) [1812. márc. 4.] *Epistola Fannyhoz*: utalás Kazinczy *Eggy kis kör kívánságára* c. episztolájára. *Fanny*: Soos Pálné (II.) Beothy Franciska (II.), Beothy János lánya, akinek egy versét gróf Dessewffy József németre fordította.
- (326) [1812. ápr. 1.] *Bónis Antal* (?–1812): (nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. máj. 16.] *Borvakay László*: (nem találtunk további adatokat.)
- (326) *Cenci* (szül. 1802): Kazinczy Kesely (szül. 1797) nevű lovának szegsárga „fia”. (MTAKK RUI 4^o 15, 272.)
- (326) [1812. jún. 27.] *Emíl*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (326) [1812. jún. 29.] *Titusz* (1812–1848): Kazinczy öccsének, Miklósnak és Beothy Victoriának 7. gyermeke. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (326) *Pásztó* (Heves vm.): részben a Kazinczy család birtoka.
- (326) [1812. júl. 8.] *Dienes*: Kazinczy Dienes (1761–1824), Kazinczy öccse. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
- (326) *Bártfa* (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fürdő van.
- (326) *Kis János, I.* (1770–1846): evangélikus püspök (1812-től), író, költő. Kazinczy barátja. (→ 59. jegyzetmező)
- (326) [1812. júl. 14.] *Rác Márton*: (a sátoraljaújhelyi lakosról nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. júl. 18.] *Berkesz* (Szabolcs vm.): a Vay család egyik birtokközpontja, Kazinczy unokatestvérének, Vay Ábrahámné (II.) Kazinczy Sophie-nak a lakhelye. „Kedves barátom, Júl. 19d. a’ Collegád Zejk épen ebéd tájban megérkezett Berkeszre Szabolcs Vármegyében. Azt a’ jószágot az ő ipa, Consil. Vay Jósef, ez idén általad a’ fijának Ábrahámnak, ki feleségével Kazinczy

Sophieval már ottan lakik. Én a' bátyámat az előtt való nap kísértem oda, 's így szerencsés valék ezt a' sok érdemű Urat feleségestül egygütt látni." (KazLev, 10/ 2285, Kazinczy – Cseréy Miklósnak, Széphalom, 1812. júl. 27.)

- (326) [1812. aug. 17.] *Bárány Péter belem kap a' Gyűlésen az Ujh uccza miatt: Bárány Péter* (1767–1829) gróf Széchenyi Ferenc titkára, később herceg Bretzenheim sárospataki és regéci uradalmán, majd báró Szepesi Ignác birtokán volt gazdasági igazgató. Bárány az alábbi idézetben említett gyűlés idején herceg Bretzenheim gazdatisztje volt: „Ezen a' Gyűlésen sok nevezetes dolgaink estek. 17a a' Fő Ispán arról tett szót, hogy az Archivumba több írás nem fér, és így azt bővíteni kell: az a' Vármegyének legföltöb kincse. – A' mint elmondá, én az elvont soron kezdém a' szót, hogy a' Juliusi tűzben veszedelemben forgott az is és a' Vármegye háza; a' tűznek ezután is mindég ki lesz téve ha a' templom előtt álló Zsidó boltocskák le nem rántattanak, etc. etc. [...] Elég az, hogy velem tartván minden, (Püspököt és Zoltán kivévén, de a' kik szóllani nem mertek) elvégeztetett, hogy ha usque 29am el nem hányatja az Uraság, a' Subst. Vice Ispán seprese el és ott csináljon ürességet. – Bárány recurrál: de a' Fő Ispán nagy tűzzel oda beszéle neki. Rendes lesz látni mi következik. Így és ezért hányattattak-el Tályán az illy boltok, 's Homonnán ezért hányattatott-el egy Templom. Most sem égett volna el itt Ujhelyben a' Templom, 's 'így osztán nem az egész úca a' Kalv. temetőig, ha ezen boltok megmentésére a' Zsidók a' Templomot oltáni akarókat sok pénzen a' boltok oltására nem vonták volna el. Breczenheim hatvan ezret resolvált a' Templom és Parochia befedésére: 60 ezret nem hoz be a' bolt; 's a' mit behoz, behozza másutt is.” (KazLev, 10/2304, Kazinczy – Nagy Gábornak, Széphalom, 1812. aug. 30.)
- (326) [1812. aug.] *megjelent a' hat Sonett. Kiadta Horv[át] Istv[án]: Hat sonett* (Kazinczytól és Szemere Páltól, kiadta Horvát István, Pest, 1811 [megjelent: 1812].)
- (326) [1812. aug., okt. 11.] *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár, Vitkovics Mihállyal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. Első felesége *Szalmásky Teréz*, második (1815-től) Szepes Karolina. (→ 26. jegyzetmező)
- (326) [1812. szept. 13.] *Bay József és Szemere Theréz: Bay Józsefné Szemere Teréz* (?–1817), Szemere László (I.) lánya. (A férjről nem találtunk további adatokat.)
- (326) [1812. szept. 24.] *Szirmay Antal, I.* (1747–1812): történetíró, levéltáros, zempléni birtokos. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (326) *Szinnyér* (Zemplén vm.): ma Svinice (SZK).
- (326) [1812. okt. 7.] *Vay Abrissal Becsbe. A' Harangodi pusztan.*: Kazinczy nagybátyjához írt levelében számolt be arról, hogy Vay Ábrahámmal (II.) eltévedtek és a Zemplén vármegyei, Hernád-parti pusztán aludtak: „Nem ért legkisebb baj is eddig, azon felül hogy a' tegnap estveli nagy setétben a' Harangodi gyepen elveszténk az útát, 's nyomra nem akadhatánk. Így nem vala egyéb mód, hanem kifogatni a' lovat. Mi ketten olly kedvünkre mintha ágyban háltunk volna, ki alvánk magunkat: de a' Góliath öccse a' koci mellett nyújtotta-ki irtóztató hosszúságú lábait. Felvirradván befogatánk, 's tovább jöttünk. Liszkán már verni kezdett a' lassu eső, 's az út nyálkás volt; de közelébb jöven az út nem nyálkás hanem saras volt, még pedig igen igen saras, mert itt sok eső járt. De az Isten az illyen két víg kedvű Utazót a' sárban is el tudja vinni. Az egyik lúdat már megemészténk, a' másikkól a' kis Gazda most főzeti az ebédet, mert holnapra fris lúdat sütet.” (KazLev, 23/5782, Kazinczy – Kazinczy Péternek, Zsolca, 1812. okt. 8.) Gróf *Vay Ábrahám (II.)* (1789–1855): Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak a' férje. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (326) [1812. okt. 8.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (326) [1812. okt. 10.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (326), (327) [1812. okt. 10., nov. 1.] *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (326) [1812. okt. 11.] *Péliné. Donat. Horvátné kit 21 Sept. veve el ferje:* az utalások kifejtése: „Elszalasztánk egymást, kedves barátom, 's úti társamnak tüze miatt nem élheték azon szerencsével, mellyre engem a' Vál nagyilekű Asszonya meghívott. Nagy örömektől, nagy gyönyöröktől vagyok megfosztva. De helyetted kedves feleségedet valék bátor csokolni [...] Szerencsés

- valék Pesten Donátnak ülhetni számodra, 's Donát a' képet szerencsésebben kezdette mint minden más festő, a' ki valaha festett. [...] Mondjad Donátnak, hogy mind Szirmay Antalt 's Dókus Lászlót, mind a' festő Balkayt kértem, hogy magokat Donát által festessék, 's kértem Pélinét is, a' Vay József leányát [...]” (KazLev, 10/2339, Kazinczy – Horvát Istvánnak, Széphalom, 1812. nov. 10.)
- (326) *Péliné*: Péli Jánosné Vay Erzsébet, Vay József (I.) (1752–1821) szeptemvir, udvari tanácsos lánya.
- (324), (326) [1812. okt. 11., 30–31.] *Donát* János (1744–1830): osztrák származású arcképfestő. Bécsben, majd 1810-től haláláig Pesten dolgozott, megfestette báró Orczy Lőrinc, Kazinczy (1812) és Virág Benedek (1815) portróját is.
- (326) [1812. okt. 12.] *Markus*: (nem találtunk további adatokat.)
- (324), (326) [1812. okt. 14.] *A' Fáy János pénzét általadom Braun Schätzmeisternek / Braunhoz a' Fay penzevel.*: Kazinczyt nagyértékű éremgyűjteménye bécsi értékesítésével és festmények vásárlásával bízta meg Fáy Ágoston fia. *Fáy János* (1773–1833) debreceni tanácsos (1816-tól), polgármester (1822-től) és műgyűjtő. Kazinczy *Braun (II.)* bécsi festőt, udvari értékbecslőt (*ném.: Schätzmeister*) kereste fel. „Fáy János nekem 1812. Octób. negyven ezer bankó forintra becsült Numismatica Gyűjteményét kezembe adá azzal a' teljes hatalommal, hogy neki azon vásárlának képeket. A' becsület 's a' belém vetett bizodalom úgy kívánata a' pénznek Bécsbe fel kelle menni, felvigyem ugyan, de a' nekem adott hatalommal ne éljek. Általadtam azt egy német-embernek, hogy tekintse meg, betsültesse-meg, 's érettek adjon képeket az én választásom szerint. (Ez Braun Festő volt, udvari Schätzmeister, az az képbecsülő, a' Vám miatt, mellyen sem ki sem be nem eresztettek képet az ő becsülése nélkül.); 's vissza vévén ismét tőle, Mélt. Referend. Vajna Urnál hagytam, mert Mélt. Fáy Ur akkor Bécsben nem volt. Általam és az én hibám által egy réz fillér sem vesze-el a' Gyűjteményből, sem más által nem, a' mennyire tudom. Minthogy Fáy azt bízta rám, hogy legelőbb a' Német ember képeit nézzem-meg, 's egy Fél-németét (Prof. Hess Mihály, Egri fi, ki velem mindég magyarul szólla), úgy osztán a' Tek. Urét 's Mélt. Vajna Úrét; legelőbb a' Németét, úgy a' Fél-németét, 's végre a' Mélt. Vajna Úrét tekintém-meg. A' Tek. Úr lakása távolabb vala szállásomhoz mint az övék, 's így történt hogy ide legkésőbb meheték. Fáynak megírtam ítéletemet, 's leginkább egy Gaudentis Ferrariénak mondott Nativitást szerettem-meg Consil. Vajna Urnál. Ez egészen elfogott, 's ennek megvételét óhajtottam mindenek felett. Fáy még a' Hondekoeter' kakasától, tyúkjától 's csirkéjétől is igyekeztem elvonni, mellyet Fáy Vajnától csakugyan megveve, mert ha az a' kép igen szép kép volt is, a' tyúk és kakas nem emberi alak.” (KazLev, 14/3203, Kazinczy – Kászonyi Dánielnek, Széphalom, 1816. máj. 3.)
- (324) [1812. okt. 16.] *Az Apácákhoz*: a bécsi szaléziánus (salesita) apácákhoz, ahol Kazinczy anyósának testvérei, a Rogendorff lányok is apácák voltak, és ahol Kazinczy feleségét és sógor-nőjét is neveltették.
- (324), (326) *Ebéd Braunál. Ez elviszen Consil. Neumannhoz, az Antiquitasok Cabinetjébe. / Braunál ebeden. Abbé Franz. Neumannhoz. Düport és Neumann tancolnak*: az utalások kifejtése: „Düport előttem kétszer tánczolt. Ő és az a' 16 esztendőös Neumann nevű leány, a' kit Düport el akar venni, elbájoltak. Neumannnak nem csak lest-séget, svelt-séget ada a' természet, de még szép sor fogakat is. Istenasszonyt láttam, nem halandó szépet.
- Braun Festőnél andalogván képein, felkiált ez: Szeretem az olly szemet mint az Úréi. Egy meztelen Szép vala festve azon részekig, a' hol nem a' szem lel gyönyört. Az el vala takarva egy két drapperieival. A' leány jobb kezét által veté fején (attitude du repos), bal keze ujjaiával bal orczájához ért. Soha sebb kezét az Isten nem teremte. Ez nem ideál! ez portrait! kiálték. – Meghökkene Braun, 's esküdt hogy ideál. Végre megvallá, hogy az az a' Fiakker Liserl, a' kit elveve Ő Exc. Gr. Erd. József Cancellarius Úr. Ha tetszik, 400 ft. W. W. megvehetné a' Sándor emlékezetéért.” (KazLev, 10/2382, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1813. febr. 6.) A *Franz abbéról*, a *Neumann* nevű tanácsosról (régiségkereskedő?) és a táncoslányról további adatokat nem találtunk, Louis Antoine *Duport* (1781 v. 1783–1853) francia táncos és koreográfus volt, 1812-ben Bécsben is fellépett.

- (324), (326) [1812. okt. 17.] *Wutkinal. Belvedere. Fügernél.* / *Wutky, Fuger*: Michael *Wutky* (1739–1823): osztrák történeli és tájképfestő volt. Friedrich Heinrich *Füger* (1751–1818): bécsi udvari festő, 1784-től a Belvedere képtárának, 1795-től a bécsi művészeti akadémiának az igazgatója; 1808-ban Batsányi portróját is megfestette (→ 8. jegyzetmező). Kazinczy levélrészlete a francia hadsereg által kifosztott bécsi császári képtárban tett látogatásáról: „Azután néhány nappal kimentem a’ Belvederbe. Annak ajtaján ki vala függesztve a’ tábla, hogy oda most senki be nem bocsáttatik, mert a’ képek új rendbe szedetnek. Elszomorodva Fügerhez mentem, ki mivel Lutheranus, eltolatott az Akademia directorságától, ’s itten fő directornak tétetett. Meg akarám újítani azon szerencsém, melly engemet 1786-ban néki ismeretségébe juttata, kevésel azután, hogy ő Rómából és Nápolyból, hol már akkor is nagy tekintetet vont magára, megtért. Az akkor igen szép ifjú velem együtt azolta megöregedett, de lelke, mint az enyém, megvéülni soha nem fog; még nála valék midőn a’ Vice Directornak Rosa Úrnak fia a’ kulcsokat kéré hogy Wutky, és a’ porcellán-fabrika-festője itt vannak; engedelmet kértem Fügeről hogy a’ Belveder kincseit magam is láthassam. Barátom, Denon, a’ Parisi Museum számára innen [a Belvedere-ből] 400 darabnál többet vive-el. De olly generositással bánt, hogy nem a’ legjobb darabokat vitte, hanem a’ mire Museumának szüksége volt. Mindenik szobába nem voltunk; de én mégis magam reá akadtam hogy Rembrandtnak fejét elvitték. Ezt onnan gondolám, mert ha meg volna az, mellyet itt nem letek, bizonyosan ott függött volna a’ hol anyja, és egyik feje volt. Eszembe jutott, tudod, annak a’ tisztelt főnek tanácsa, hogy valahol e’ hazára fényt hozhat kevés talentumom is, jelentsem hogy magyar vagyok. A’ németecskék soha sem tudták mi ember lehet a’ magyar, a’ ki őket, magát Rosát is oktathatja. Ne hidd hogy ezt insolentiából tettem volna. Nem magok adtak okot reá. Rosa, és Wutky nem poetak, a’ Classicusokba járatlanok, ’s csak technicájok van. Nekem e’ [térén] praxisom épen nincs, de van teoriám valami kevés, nem csuda tehát ha e’ németecskék leczkértetnek. Itt láttam Kislingnek dolgozó szobáját, hol márványból faragja Károlynak fejét. Ez kész, W. és R. azt mondták hogy rossz, mert a’ fő, és Károly Herczeg két egészen hasonlatlan fejek. Plastische Arbeiten haben nie ein anderes Ziel, als zu gleichen, mondám nékiek, und Köpfe in Bildhauerarbeit müssen nicht gleich, sondern idealisirt sein. Ugy nem értették mintha Debreczennek magyaráztam volna, hogy a’ philosophusnak és poetának a’ nyelvet nem empirice, hanem transcendentaliter illik tudni, ’s mívelni.” (KazLev, 10/2380, Kazinczy – Sipos Pálnak, Széphalom, 1813. febr. 4.; l. még: uott, 10/2342, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1812. nov. 15.; uott, 10/2355, Kazinczy – B. Vay Miklósnak, Érsemlyén, 1812. dec. 16.; uott, 10/2382, Kazinczy – Gr. Dessewlfy Józsefnek, Széphalom, 1813. febr. 6.) Kazinczy a [*Pályám emlékezete III.*]-ban is utal erre a jelenetre, ami azt jelzi, hogy folytatni kívánta önéletírását. (→ 55. jegyzetmező)
- (324), (326) [1812. okt. 18.] *Udvari Kápolna*: a bécsi Burgban lévő kápolna (itt ravatalozták fel a Habsburgokat).
- (324), (326) [1812. okt. 18., 20.] *Bajzátb*: bécsi magyar hivatalnok.
- (324) [1812. okt. 19.] *Hess Mihály*: bécsi magyar professzor, oltárképfestő.
- (324) *Angarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (324) *Stöckel* (Stöckl): (a bécsi képereskedőről és galériatulajdonosról további adatokat nem táltunk.)
- (326) [1812. okt. 20.] *Horvát Tamás*: zempléni alispán (1813–1820).
- (326) *Kolosi Károly* (1790–?): Zemplén vármegyei szolgabíró, számvevő, főjegyző (1832). Felesége 1814-től Boronkay Bora (Babett).
- (324), (326) *Báró Vay Danielné Rómából jó. Nála találjuk Superint. Hilchenbach Urat.* / *Vay Danfieljné*: a királyi kamarás özvegye, báró *Vay Danielné* gróf Wartensleben Eszter, gróf Wartensleben Wilhelm (Vilmos) (1734–1798) tábornaszernagy lánya. Karl Wilhelm *Hilchenbach* (1749–1816) bécsi evangélikus püspök. A levelezés kapcsolódó szövege: „Azután egy este elvezettetém magamat Ábrissal a’ szép, valóban még most is igen szép és felette szeretetre-méltó Tanthoz. Az a’ Júnói szép növés, azok a’ szép nagy szemek, és az a’ mívelt lélek elbájoltak, ’s megengedtem a’ Grófnénak azt a’ fonákságot, hogy a’ maga Anticatholicismusát harsogtatta – talán hogy a’ Superintendens, (Hilchenbach) és mi ketten tudjuk, hogy ő az egyedül üdvözítő

- hitnek nem lett vallójává.” (KazLev, 10/2355, Kazinczy – B. Vay Miklósnak, Érsemlyén, 1812. dec. 16.)
- (324) [1812. okt. 21.] *Glatz* Jakab (1776–1831): evangélikus lelkész, német nyelven író teológus. Bécsi evangélikus tanító (1804–1805), bécsi lelkész (1805–1816), egyházkerületi tanácsos (1806-tól), a bécsi protestáns teológiai intézet szervezője. Kazinczy jellemzése a *Világ' Nagyjai és kicsinyei* c. életrajzsorozatában: „Glatz Jakab [...] Kimenvén a' külföldre, ott írta Freymüthige Betrachtungen eines Ungarn über sein Vaterland. Meg valának téve a' rendelések, hogy fogatassék-el mihelytt az Austriai határra lép. Ezt Glatz megtudta, 's titkos szolgálatjai által bocsánatot nyert, sőt kegyelmeket. Bécsi Predikátornak hívatatott-meg, 's most is az. Igen nagy ellensége Napoleonnak.” (MTAKK K 613/III, 84a; SZINNYEI szerint az említett, névtelenül kiadott munka címe: *Freymüthige Demerkungen eines Ungars über sein Vaterland. Auf einer Reise durch einige ungarische Provinzen. Teutschland, 1799.*)
- (324) *Niedermann*, Johann (1759–1833): bécsi német festő.
- (324) *Ocsovszky* Pál: könyvtáros és házi nevelő Teleki Sámuelnél, az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság tagja (1803 k.)
- (324) *Olsavszki*: (a kanonokról további adatokat nem találtunk.)
- (324), (327) [1812. okt. 22.] *Ildephonsus/Ildephons Curriger*: (a svájci szobrászról további adatokat nem találtunk.)
- (324) *Kunstgalleria* (ném.): művészeti galléria, műterem.
- (324) [1812. okt. 23.] *Gönczy Sámuel*: Bereg vármegyei ügyvéd és táblabíró (1830 k.).
- (327) *Havercamp*: Kazinczy a holland klasszika-filológust tartotta a Sallustius-művek legjobb kiadójának: „A' Havercamp Sallustját Binz antiquariusnál magam is épen 25 f. Valután vásárlám meg; 28-on tartotta. Kegyetlenül sajnáltam hogy annyi pénzt kelle érte adnom, de reá halaszt-hatatlan szükségem volt, a' Sinai Úrét többé reményleni nem mertem, ez minden firkálás nélkül van, 's Ocsovszki Ur mondá, hogy bancóban is elment valaha 50 fton.” (KazLev, 10/2344, Kazinczy – Nagy Gábornak, Érsemlyén, 1812. nov. 21.)
- (324), (327) *Schönborn*: a munkácsi uradalmat bíró honosított családból talán gróf Schönborn Hugó Ervin (1738–1817), Bereg vármegye főispánja (esetleg valamelyik fia: Ferenc Fülöp [1768–?; beregi főispán], Ervin Ferenc [1776–?], Fridrik [1781–?]).
- (324) [1812. okt. 25.] *Szent István temploma*: Stephansdom; bécsi római katolikus templom, a császárváros leghíresebb gótikus építménye. Alapkövét 1144-ben rakták le, a 139 méter magas déli Szent István-torony 1433-ra készült el.
- (324) *Vajna* Antal (1760–1827): Közép-Szolnok vármegye alispánja (1787-től), az erdélyi kancellária tanácsosa Bécsben (1812 k.), jelentős festmény- és fegyvergyűjteménye volt.
- (324) *Szép Nativitás*hoz: Ferrari Gaudenzio (1471–1546) olasz reneszánsz festő művének megvásárlásáról: „Osztán az az én érdemem, hogy Fáy János 1300 forinton veve meg egy Gaudentio Ferrarit a' hazának, mellyet a' Bécsi Érsek alkudozott Erdélyi Referendárius Vajna Úrtól.” (KazLev, 16/3744, Kazinczy – Gr. Dessenwffy Józsefnek, Széphalom, 1819. máj. 25.; l. még a fentebb idézett 1816. máj. 3-i levelet).
- (324) *sub spe rati* (lat.): 'a bizonyosság reményében'.
- (324), (327) *Kleinmann* (Cleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hitszónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (324) [1812. okt. 26.] *Kászonyi* Dániel: kassai tartományi biztos, műgyűjtő.
- (324), (327) [1812. okt. 27.] *Pabrendorf / Parendorf* (Moson vm.): Parhendorf, Pándorfalu, ma Parndorf (A).
- (327) [1812. okt. 28.] *Gonyu* (Győr vm.): Gönyű.
- (327) *Nyerguffalu* (Esztergom vm.): Nyergesújfalu.
- (327) [1812. okt. 30.] *Vitkovics Mibály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (324), (327) [1812. nov. 1] *Csobány*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (324) *Palatin[us]*: József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót fia.
- (324), (327) [1812. nov. 3.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.

(327) [1812. nov. 4.] *Berzeviczy Gergely* (1763–1822): közigazdász, történétíró, evangélikus kerületi felügyelő. (→ 27. jegyzetmező)

(324), (327) *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.

83. jegyzetmező: 1813.

81. [1811–1814] (327)

1813. márc.–ápr.–ban Kazinczy és testvérei – az anya 1812-es halálát követően – megosztottak az örökségen. Kazinczy anyja emlékére Sárospatakon nekrológot jelentetett meg: *Özvegy Kazinczy Józsefné született Bossányi Susána' Emlékezete...* (1. jelen kötet, 162–167). **Máj. 30-án** megszületett Kazinczy ötödik gyermeke, Antonin. **Az év folyamán** Kazinczy nyelvújító tanulmányai kíséretében kiadta Pesten *Báróczinak Minden Munkáját* és Dayka Gábor verseit a *Poétai berek* c. versgyűjteménnyel egybekötve (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813); megjelent a nyelvújítást és Kazinczy személyét támadó *Mondolat*.

Háttér – 1813.

Az év elején Habsburg–orosz fegyverszünet jött létre; az oroszok elfoglalták Varsót; orosz–porosz szövetség alakult, majd a porosz király hadat üzent Napóleonnak. **Jún. 4-én** a szemben álló felek fegyverszünetet kötöttek. **Aug. 12-én** I. Ferenc hadat üzent Napóleonnak. **Aug. 26–27-én** a drezdai csatában győztek a franciák. **Okt. 16–19.** a lipcsei „népek csatája”; a túlerőben lévő szövetséges seregek döntő vereséget mértek Napóleonra. **Dec. 21-én** a herceg Karl Schwarzenberg vezette osztrák sereg átkelt a Rajnán. **Az év folyamán** Helmeczi Mihály kiadta Berzsenyi Dániel verseit.

(327) [1813. jan. 3.] *Vay Péter*, gróf (1813–?): Vay Ábrahámnak (II.) és Kazinczy unokatestvérének, Kazinczy Sophie-nak a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(327) *Berkesz* (Szabolcs vm.): a Vay család egyik birtokközpontja, Vay Ábrahám (II.) lakhelye.

(327) [1813. jan. 10.] *Poruba* (Liptó vm.): Kisoruba, ma Liptovská Porúbka (SZK).

(327) *Seidel Antal*: (nem találtunk további adatokat.)

(327) *Krems*: osztrák város a Duna bal partján.

(327) *Agnes* (1811 k.–?): (nem találtunk további adatokat.)

(327) [1813. febr. 8.] *Szirmay János*: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője.

Kazinczy említett szonettje: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)

(327) [1813. febr. 16.] *Gróf Mailáthok a' Piaristájokkal itt*: az említett személyeket nem tudtuk azonosítani. A család ekkor élő tagjai közül Kazinczyt baráti viszony fűzte gróf Mailáth János (1786–1855) íróhoz. (Mailáth János 1817-ben meglátogatta Kazinczyt: *KazLev*, 23/5817, Kazinczy – Szentmiklóssy Alajosnak, 1817. aug. 25.) (→ 53. jegyzetmező)

(327) [1813. márc. 3.] *Sztáray Albertné Csáky Walburga*, grófnő (?–1813). Férje: gróf Sztáray Albert (1785–1843), konzervatív politikus, országgyűlési követ, publicista, gróf Sztáray Mihály fia.

(327) [1813. márc. 5.] *a' Genialis nép*: Kazinczy *Pór gőg* c. epigrammája.

(327) [1813. márc. 16.] *Vida hozza a' Rak[óczi] képét*: Vida László II. Rákóczi Ferenc képét vitte ajándékba Kazinczynak. Ezt a gyermeke születéséről írt 1813. jún. 18-i feljegyzéséből tudjuk: „Még azt vetem ezekhez, hogy Antonínom II. Rákóczy Ferencnek azon képe alatt jött e' világra, mellyet nékem, olajban-festve, Vida László barátom az elmúlt Martziusban ajándékul hozott.” (Kazinczy autográf kézírata, MTA KK K 759, 13a.) *Vida* László (1770–1831): drámaíró, színházigazgató, a magyar nyelvű színjátszás támogatója, Pest vármegyei táblabíró, a Wesselényi-féle pesti magyar színtársulat vezetője (1809–1811).

(327) [1813. ápr. 23.] *Gr. D[essewffy] J[ózsef] perorál a' Főispnak*: Dessewffy a zempléni megyegyűlésen vitába szállt gróf Eszterházy József főispánnal: „[...] kezdődtek Gyűléseink Ujhelyben. A' Fő Ispán előadta a' hozott Parancsolatot, melly Megyéinktől 436 katonát kívánt, 's csak szóval közlé velünk Ó Felségének egyéb szükségait. Elmondom mi történt. – Tolongás

nélkül, 's nem kapkodván azon, hogy első légyen a' szállásban, Gróf Desöffy József felkölt, 's mint egygy így szólott. – Nem akarom az Ó Fels. kívánságát juridicus, hanem csak politicus oldalokról tekinteni. Én végig néztem a' legújabbí Tarifáját a' Harminczadoknak, 's úgy találtam, hogy a' tőlünk a' Német tartományokba kimenő gyapjú Mázsájától 16 Váltó Czédula forint fizetetik, annak mázsájától ellenben, a' mi onnan jó-be hozzánk, 3 xr. Így minden egyéb productumok articulussai. Látni innen, hogy mi a' Státus' szükségeire nem fizetünk kevesebbet mint más tartományok. etc. etc. etc. Azonban hiszem szentül az Ó Fels. állítását, hogy áldozatokat kíván tőlünk az idő, 's minthogy a' törvény eltilt bennünket a' Diaetán kívül való adástól etc. etc. az én kívánságom az, hogy ez a' teher ne repartitio által vetessék reánk, hanem hagyattassék szabad tetszésünkre, hogy azt adhassuk a' mi tőlünk kitelik, és abban és annyit, a' mit kiki adhatni gondol. Én az idők' sanyarúsága által öszve vagyok rontva 's négy gyermek' atyja vagyok, de megmutatom, hogy több lesz a' mit adok, mint a' mit repartitio által voltam volna kéntelen adni. –

Midőn Desöffy az ékesen szállásnak minden Gratziaíjival monda, az engemet sírásra fakasztott. Kevélyen tekintettem széljel hogy orczáim el voltak ázva. 'S nem én magam sírtam. A' sokaság háromszor kiálta Desöffynek Éljent. 'S azt végzék a' mit ő javasla. Katonákat nem adunk; megmondta Sztáray és mások, hogy az adófizetők nekünk nem tulajdonaink. Csak az végeztetik, hogy a' Magistratus a' conductiót segéllje elő. Képzeled mint fogja segélleni. – Soha sem volt szebb Gyűlésünk. Sokan 's én is nem szállottunk, mert elég volt a' ki szálljon.” (KazLev, 10/2421, Kazinczy – Vida Lászlónak, Széphalom, 1813. ápr. 25.)

- (327) [1813. ápr. 23., aug. 11.] *Dessewffy József; Pipsz*, gróf (1771–1843): költő, író, országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli tagja (1831). (→ 47. jegyzetmező)
- (327) [1813. ápr. 23., aug. 12.] *Főisp[án]; Fő Ispán*: gróf Eszterházy József (1760–1830), nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).
- (327) [1813. máj. 30.] *Antonin Sophron Ferenc*: Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia. (1813. máj. 30-án született, jún. 1-jén keresztelték.) (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (327) [1813. jún. 2.] *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (327) *Vay József*, I. (1752–1821): szeptemvir, helytartói tanácsos, a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 15. jegyzetmező)
- (327) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (327) [1813. jún. 20.] *Fodor György*: (nem találtunk további adatokat.)
- (327) *Polya* Ferenc: a sátoraljaúj helyi egyház algondnoka (1814-től; a főgondnok Kazinczy lesz).
- (327) [1813. júl. 7.] *Pepi*: gróf Török József (III.) (1777–1830): gróf Török Lajos fia, Kazinczy sógora. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (327) [1813. júl. 21.] *Krainik* (Kraynik) József, I. (1750–1817): Kazinczy hűgának, Klárának a férje. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (327) [1813. aug. 1., 19.] *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Első felesége: *Szemere Kriska* (Krisztina; írói álneve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere László (I.) lánya. (→ 62. jegyzetmező)
- (327) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK); Kazinczy András (II.) lakhelye.
- (327) [1813. aug. 8.] *Sophi*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842): Kazinczy felesége. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (327) *L.; Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.
- (327) [1813. aug. 12.] *Bor[onkay] Gáspár* (1766–1831 után).
- (327) [1813. aug. 13.] *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(327) [1813. szept. 2.] *Moreau*, Jean-Victor (1763–1813): francia tábornok. 1800 decemberében Hohenlindennél döntő vereséget mért János főherceg csapataira, később köztársaságpárti eszméi miatt száműzte Napóleon és az oroszok oldalán harcolva esett el a drezdai csatában.

(327) [1813. szept. 16.] *Horv[áth] Tamás*: zempléni alispán (1813–1820).

(327) *Horv[áth] László (Pálóczy)*: zempléni alispán (1804-től második, 1809–1813 első).

84. jegyzetmező: 1814.

81. [1811–1814] (327)

Az év folyamán Kazinczy a sátoraljaújhelyi református gyülekezet főgondnoka lett (1818-ig); ekkor írta a [*Kazinczy Ferencz' Élete*] c. önéletrajzát; megjelent Pesten a 9 kötetes *Kazinczy Ferencz' Munkái* 1. és 9. kötete (Marmontel- és Herder-fordítások, ill. *Bácsmegyeinek gyötrelmei* és Weber-, Herder-, Brydon- és Lessing-fordítások).

Háttér – 1814.

Januárban a koalíciós hadsereg bevonult Franciaországba. **Márc. 30-án** Párizs elesett. **Áprilisban** Napóleon Elba szigetére száműzték, az új király XVIII. (Bourbon) Lajos. **Máj. 30-án** XVIII. Lajos Párizsban békét kötött a szövetségesekkel, Franciaország az 1792-es határok közé szorult vissza. **Aug. 7-én** a Rómába visszatérő VII. Pius pápa visszaállította a jezsuita rendet. **Nov. 1-jén** összeült a bécsi kongresszus.

(327) [1814. febr. 25.] *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. Első felesége: *Szemere Kriszka* (Krisztina; író álnéve: Képlaki Vilma) (1792–1828), Szemere László (I.) lánya.

(327) *L.*; *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK). Részben a Szemere és a Kazinczy család birtoka; a Kazinczyakhoz Szirmay Terézia (I.) hozományaként került a birtokrész, ezt Kazinczy Péter (III.) örökölte.

85. jegyzetmező: 1815. Bécs

82. Bécsi út, 1815. (328–329)

1815. ápr. 25. és máj. 7. között Kazinczy feleségével és Eugenie lányával Bécsben tartózkodott. Útja során a titkosrendőrség figyeltette, erről részletesebben írt Kazinczy *A Bécsi Polizey velem, 1815.* c. másolatban fennmaradt művében (MTAKK K 610, 82a–85a; kiadása: BUSA/KAZINCZY 1995, 161–164). **Az év folyamán** megjelent Pesten a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 2–7. kötete (Gessner-, Sterne-, Goethe-fordítások és az *Ossian*); Kazinczy megbízást kapott Zemplén vármegye levéltárának rendezésére.

Háttér – 1815.

Febr. 8-án a bécsi kongresszus újra felosztotta Lengyelországot. **Márc. 1.** Napóleon partraszállása és „száznapos uralmá”-nak kezdete. **Márc. 15-én** Joachim Murat nápolyi király hadat üzent a szövetségeseknek (májusban leverte az itáliai függetlenségi mozgalmat a császári sereg). **Jún. 9-én** aláírták a bécsi kongresszus záróokmányát, amely Európa új felosztásáról rendelkezett. **Jún. 18-án** az Arthur Wellington herceg vezette szövetséges hadsereg Waterloonál döntő vereséget mért Napóleonra. **Szept. 26-án** I. Ferenc, I. Sándor orosz cár és III. Frigyes Vilmos porosz király Bécsben megkötötte a Szent Szövetséget az új európai rend védelmére. **Nov. 20-án** a második párizsi békével lezárult a francia forradalom és napóleoni háborúk kora (Magyarország becslések szerint 350 ezer embert vesztett). **Az év folyamán** felépült a debreceni református Nagytemplom; Katona József megírta *Bánk bán* című tragédiáját; megjelent Kölcsey Ferenc és Szemere Pál *Felelet a Mondolatra* c. műve és Fazekas Mihály *Lúdas Matyija*.

- (328) [1815. ápr. 11.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (328) [1815. ápr. 12.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (328) [1815. ápr. 14.] *Györgye* (Pest-Pilis-Solt Kiskun vm.): Tápíogyörgye.
- (328) *Sophie*: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége. (→ 4.1. *Családfa/Török*)
- (328) *Nini*: báró Prónay Simonné Hirgeist Anna (1783–1825). Bátyja Hirgeist Ferenc, Kazinczy fogolytársa. (→ 61. *jegyzetmező*)
- (328) [1815. ápr. 16.] *Szemere* Pál (1785–1861): *péceli* birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. *jegyzetmező*)
- (328) [1815. ápr. 19.] *Kulcsárnál Consessus*: Kulcsár Istvánnál szerkesztőnél irodalmi tanácskozás zajlott. A Himfy-recenzió miatt Kazinczy és Fejér György között kialakult vitáról l.: KazLev, 23/5808, Kazinczy – Szentmiklóssy Alajosnak, [Széphalom], 1815. júl. 9. (Kulcsár István: → 26. *jegyzetmező*.)
- (328) [1815. ápr. 24.] *Gamauf József*: (a rajkai prédikátorról további adatokat nem találtunk.)
- (328) [1815. ápr. 25.] *Az Apácákhoz*: a bécsi szaléziánus apácákhoz, ahol a Rogendorff lányok (Kazinczy anyósa és testvérei) apácák voltak, és ahol Kazinczy feleségét és sógornőjét is neveltették.
- (328) [1815. ápr. 26.] *Büssy*, gróf: francia emigráns tábornok, a felesége Luzsinszky lány volt.
- (328) [1815. ápr. 27.] *Angoly lovagló*k (rég.): műlovagló k (?).
- (328) *a' Császár jött lovan; bal keze mellett az Orosz Császár. Utánok a' Prussz. Kir. és a' mi Koronaörökösünk: I. Ferenc* (Habsburg) (1768–1835) Ausztria örökös császára (1804-től); *I. Sándor* (Romanov) (1777–1825) orosz cár (1801-től); *III. Frigyes Vilmos* (Hohenzollern) (1770–1840), porosz király (1797–1840). Felesége: Lujza Augusztia Vilma Amália (1776–1810; királyné 1793-tól); *V. Ferdinánd* (Habsburg) (1793–1875), császár, cseh és magyar király (1835–1848).
- (328) [1815. ápr. 28.] *Schönbrunn*: bécsi barokk kastély és ennek parkja, amelyben pálmaház és állatkert is volt.
- (328) *Luíze*: (nem találtunk további adatokat.)
- (328) [1815. máj. 4.] *Teleki* Sámuel, gróf (1739–1822): főispán, erdélyi kancellár (1791-től), könyvtáralapító. (→ 22. *jegyzetmező*)
- (328) *Cleymann* (Cleinmann, Kleinmann) Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (328) *Dániai Kir.:* VI. Frigyes (Schleswig-Holstein) (1768–1839), dán király (1808-tól).
- (328) *Albert* Kázmér, szász-tescheni (sax-tescheni) herceg (1738–1822): Magyarország volt helytartója (1765–1780). (→ 8. *jegyzetmező*)
- (328) *A' kis Napoleon egy ablakból*: Napóleon és Mária Lujza egyetlen fiát, II. Napóleon (1811–1832) Napóleon bukása után a bécsi udvar neveltette. A levelezés beszámolója: „Innen a' midőn a' Kohlmarkt felé akarék menni, reám bukkan concipista Bajzáth Urnak felesége és leánya. Ez önn magától, és nem az én kérdésemre, magyarázgatá mely szobában lakik a' minden Oroszok Császára, 's ezt veté mellé: Láttad e már a' kis Napoleont, Uram? – Nem, felelék. – Menj hát amoda a' hol az a' sok nép áll. Míngyárt kinyitja ablakait, mert l'kor változik a' strázsa. Oda mentem. A' kis gyermek egy éltes Asszonnyal ült egy ablakban. Ez bezárta a' külső ablakot, a' belsőt megnyitotta, 's így a' szép gyermeket igen jól leheté látnom. Háló főköthő volt fején, jobb szeme körül egy hosszú szög fűrt (blonde Locke) nyúlt elő; ruhája fehér gyolcs volt, nem öntött, hanem gombkötő által készített arany gombocskákkal, 's mellyén a' sz. István pántlikája 's keresztje, 's varrott csillga. – Másszor, monda egy német mellettem, a' kis fiú francia generális háromszegletű kalapot teszen-fel, ha felhozzák a' vártát; miért van ma főköthőben? – (Fogai fájtak.) – A' gyermeket valóban még az is örömmel nézheti, ha szíve 's szeme van, a' ki atyját gyűlöli.” (KazLev, 13/2943, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1815. júl. 13.)
- (328) [1815. máj. 5.] *Eszterházy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (328) *Hernals*: Bécs egyik külvárosa, ma a város része.
- (328) *Augarten*: bécsi park, amelyet II. József császár ajándékozott a városnak.
- (328) *Práter*: bécsi park, amelyet II. József 1766-ban nyitott meg a közönség előtt.
- (328) *Armansperg*, Joseph Ludwig, gróf (1787–1853): bajor politikus, miniszter. A bajor politikus másolót keresett egy beadvány leírásához, a bécsi „Polizey” Kazinczyt ajánlotta. Kazinczy és felesége félreértette Armansperg komornikjának üzenetét, és Kazinczy a titkosrendőrség kelepccéjétől rettegvén kereste fel másnap a gróft, ahol tisztázták a kölcsönös félreértést (vagyis a titkosrendőrség „alacsonyágát”). (Vö.: *A Bécsi Polizey velem, 1815.*, BUSA/KAZINCZY 1995, 163–164.)
- (328) [1815. máj. 6.] *Theatrumba*: a bécsi Hof- und Nationaltheaterről: → 40. jegyzetmező.
- (328) *la petite hongroise* (fr.): ’a kis magyar lány’. Kazinczy magával vitte Eugénie nevű lányát a színházba, ahol két úr e felkiáltásokkal csodálta meg a magyarul beszélő kislányt. (Vö.: *A Bécsi Polizey velem, 1815.*, BUSA/KAZINCZY 1995, 162–163.)
- (328) [1815. máj. 14.] *Csaba* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákoscсаba, ma Budapest része.
- (329) [1815. júl. 11.] *Szent Miklós Aloyz* (Alajos) (1793–1849): költő, ügyvéd. Irodalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (329) [1815. júl. 25.] *Szögyényi Ferenc* (1764–1852): Szabolcs vármegyei szolgabíró, Zemplén vármegyei alispán (1815–1827, lemond). Szögyényi Zsigmond testvére.
- (329) [1815. aug. 24.] *Vay Miklós, I.*, báró (1756–1824): királyi kamarás, tábornok, hadmérnök. (→ 69. jegyzetmező)
- (329) [1815. okt. 8.] *Színban Superint. Gyűlés*: Kazinczy 1814 és 1818 között a sátorlajújhelyi református gyülekezet főgondnoka volt, ebben a minőségében vett részt az eklézsia tanácskozásán.

86. jegyzetmező: 1816–1828.

16. Feldolgozni valók (44–45)

79. Engem illetők (323)

86. Az én életem... (400)

88. Pályám' Emlékezete [I.] (496–497)

90. [Pályám emlékezete III.] (558)

93. [Pályám emlékezete VI.] (716)

1816. jún. 11.–szept. 10. között Kazinczy erdélyi utazást tett, az élményei nyomán írt *Erdélyi Leveleken* az élete végéig folyamatosan dolgozott (az első részletek 1817–1818-ban a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg). **Az év folyamán** Kisfaludy Sándor válaszcikket írt Kazinczy recenziójára; megjelent Pesten a *Kazinczy Ferencz' Munkái* 8. kötete (Wieland- és Goethe-fordítások).

1817. máj. 6-án megszületett Kazinczy hatodik gyermeke, Iphigenie (II.). **Jún. 11–14-én** megírta Kölcsey a négy lasztóci levelét Kazinczynak. **Az év folyamán** Kazinczy további tekintélyvesztését jelezte, hogy tőle független pesti folyóiratok jelentek meg, és nélküle tartották a Helikon-ünnepet. Kazinczy befejezte (félbehagyta) *Az én életem* c. önéletrajzát (életében nem jelent meg) és kiadta Pesten *Zrínyinek Minden Munkáit*.

1818. jún. 13-án megszületett Kazinczy hetedik gyermeke, Bálint.

1819 nyarán Kazinczy kiadta a nyelvújítási vitát lezáró *Orthologusok és neologusok; nálunk és más nemzeteknél* c. tanulmányát. **Szept. 23-án** tűz pusztított Kazinczy széphalmi gazdaságában.

1820. okt. 20-án megszületett Kazinczy nyolcadik, utolsó gyermeke, Lajos. **1820–1822-ben** Kazinczy kb. 29 000 Ft kölcsönt vett fel (1832-ben ezenfelül még 19 000 Ft kamatot követeltek a hitelezők az özvegytől).

1821. márc. 7-én Kazinczy napidíjért elvállalta a sátorlajújhelyi Zemplén vármegyei levéltár (gör.–lat.: *archivum*) rendezését (haláláig dolgozott itt).

1824. ápr. 30-án meghalt Nagyváradon Kazinczy öccse, Dienes (nagyváradai házáat Kazinczyra hagyja). **Az év folyamán** megjelent *Kazinczy' Előbeszéde az általa fordított Sallustiuszhoz. A' Cicero' első Catilinariájának első fejezetével* és a *Boufflers' levelei a' Schweitzből*.

1827–1831-ben írta Kazinczy a [*Pályám emlékezete I–VI.*] c. önéletírásait.

Háttér – 1816.

Jún. 1-jén az 1811-es papírpénzt 40%-kal leértékelt az uralkodó, ez a rossz termésű évektől és háborús konjunktúra megszűnésétől is sújtott magyar nemesség számára pénzügyi katasztrófát jelentett. **Az év folyamán** megnyílt Kassán Wigand Ottó könyvkereskedése.

1817.

Januárban megindult Pesten a Tudományos Gyűjtemény (szerkeszti Fejér György; 1841-ig) és a Hasznos Multságok (szerkeszti Kultsár István; a Hazai s Külföldi Tudósítások melléklapja, megszűnt 1842-ben) c. folyóirat. **Dec. 23-án** a király elrendelte, hogy a táblabírák vármegyei jóváhagyás nélkül is teljesítsék rendeleteit. **Az év folyamán** Keszthelyen gróf Festetics György megrendezte az első Helikon-ünnepet.

1818.

Ősszel Franciaország csatlakozott a Szent Szövetséghez. **Dec. 22-én** a pesti német színházban elsőként adtak elő magyar darabot: Szemere Pál fordításában Theodor Körner *Zrínyi* c. drámáját. **Az év folyamán** Ferenczy István elkészítette Csokonai mellsobrát.

1819.

Az év folyamán az udvar a vármegyéknél személyenkénti szavazást írt elő, hogy a bocskoros nemések részvételével gyengítse a vármegyék ellenzéki középnemeseit; Kisfaludy Károly megírta a *Kérők* és a *Stibor vajda* c. drámáit és előadták Pesten *Tatárok* c. darabját; Döbrentei Gábor megkísérelte újraindítani az Erdélyi Magyar Nyelv-művelő Társaságot; Kőrösi Csoma Sándor elindult keleti útjára.

1820.

Az év folyamán megjelent Horvát István *Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről* c. munkája.

1821.

Márc. 12-én Körner *Zrínyijével* megnyílt a kolozsvári állandó kőszínház. **Ápr. 4-én** a király azonnali újoncozást rendelt el, ezzel súlyosan megsérti a vármegyék jogát. **Tavasszal** I. Ferenc a nápolyi forradalom ellen bevetette a hadsereget.

1822.

Jan. 31-én gróf Széchenyi István benyújtotta a lóversenyre vonatkozó javaslatát a királynak, az egyesület védnöke a nádor lett. **Aug. 13-án** a király a hadiadót papírpénz helyett ezüstpénzben (tehát 2 és félszeresre emelve) parancsolta beszédni. **Ősszel** a vármegyék megtagadták az újoncozási és az adórendelet végrehajtását (a magyar nemesi ellenállás kibontakozásának kezdete). **Az év folyamán** megindult Pesten Kisfaludy Károly *Aurora* c. zsebkönyve.

1823.

Januárban Kölcsey Ferenc megírta a *Himnuszt*. **Tavasszal** Bars és Nyitra vármegyék tiltakoztak a király törvénytelen rendeletei ellen. **Aug. 18-án** Zemplén vármegye közgyűlése nem engedte felszólalni Lónyay Gábor királyi biztost. **Dec. 15-én** Lónyay Gábor lefogatta a zempléni tisztikart, erőszakos újoncozás kezdődött. **Az év folyamán** megjelent Bécsben Igaz Sámuel *Hébe* c. almanachja.

1824.

Az év folyamán I. Ferenc ismét Magyarországhoz csatolta Fiumét; megjelent Kövy Sándor *A magyar polgári törvény* c. munkája.

1825.

Januárban megindult Kassán gróf Dessewffy József Felső Magyar-Országi Minerva c. lapja (1836-ig). **Szept. 15-én** József főherceg nádor megnyitotta Pozsonyban az 1825/27-es országgyűlést; az ellenzék vezetői Felsőbüki Nagy Pál, Vay Ábrahám és Ragályi Tamás; a király elutasította az ellenzéki javaslatokat. **Nov. 3-án** az országgyűlésen gróf Széchenyi István birtokai egyévi jövedelmét (60000 Ft-ot) ajánlotta fel a Magyar Tudós Társaság (MTA) alapítására, példáját több arisztokrata követte, vele együtt az első négy alapító: gróf Vay Ábrahám (II.) (8000 Ft), gróf Andrassy György (10000 Ft), gróf Károlyi György (10000 Ft). **Az év folyamán** megjelent

Vörösmarty Mihály *Zalán futása* c. eposza; gróf Széchenyi István létrehozta az Első Lótenyésztő Egyesületet.

1826.

Januárban megindult Szemere Pál *Élet és Literatura* c. folyóirata Pesten (1827. dec. után Murázion címen jelent meg). **Az év folyamán** Kölcsey Ferenc megírta a *Nemzeti hagyományokat*.
1827.

Jan. 1-jén megindult Pethe Ferenc kolozsvári lapja, a Hazai Híradó (később Erdélyi Híradó).
Jún. 10-én gróf Széchenyi István kezdeményezésére megalakult a pesti Nemzeti Kaszinó a közművelődés és a társasélet fellendítésére. **Aug. 18-án** a király szentesítette az országgyűlés által elfogadott törvényeket, köztük a Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA) megalapításáról szólót. **Az év folyamán** megjelent Batsányi János verseinek első kötete.

(400) *Ráday*: gróf Ráday Gedeon (I.) (1713–1792), író. (→ 12. jegyzetmező)

(400) *a' most még csak tizenöt esztendő's Kelemenig csaknem minden Íróinkkal vagy személyes ismeretségben vagy csak levelezésben állottam*: Bölöni Farkas Sándor 1816 márciusában mutatta be Kazinczynak levélben Kelemen Lajost: „Még egy igen lelkes Gyermek nevével ismerkedtetlek meg, e valaha bizonyosan az elsőkké közé fog tartozni. A gyermek még csak 14 Esztendő's, Kelemen Lajos, a Kollégyomba Tanítványom volt; én látva benne az igen szép észet, serkentgettem, olvastattam s az írásba beléhoztam.” (KazLev, 14/3156, Bölöni Farkas Sándor – Kazinczynak, Kolozsvár, 1816. márc. 15.) Három hónappal később személyesen is találkozott: „Farkas Sándort, a' 14 esztendő's Kelemen Lajost és még egy Simó nevű talán 18 eszt. Unitárius Tógátust láttam, kimondhatatlan örömmel.” (KazLev, 14/3229, Kazinczy – Helmecczy Mihálynak, Széphalom, 1816. jún. 10.; I. *Az én életem...* kéziratleírását: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.3. *Önéletrajzok*.) *Kelemen Lajos* (1801–1849): tizenéves korától publikáló költő, Döbrentei Gábor pártfogoltja. 1848-ban miniszteri titkár.

(400) *indiscretio* (lat.): indiszkrécio, tapintatlanság.

(400) *heroismus* (lat.): hősiesség, bátorság.

(323) [1821. ápr. 11.] *Lajos*: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(323) [1821. júl. 11.] *Vajda Hunyadi Epigrammat*: Kazinczy verse: *Vajda-Hunyad*. Gergye László jegyzete a vershez: „Kazinczy erdélyi körutazása során meglátogatta Vajdahunyad várát is. Benyomásait később mind prózai, mind verses formában megörökítette [...]” (GERGYE/KAZINCZY 1998, 65, a jegyzet: 255).

(323) [1821. dec. 8.] *D[essewffy] Aurél*, gróf (1808–1842): ekkor sárospataki diák. A reformkorban a „fontolva haladók” vezére, író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833-tól), a Kisfaludy Társaság alapító tagja, a Világ szerkesztője. Gróf Dessewffy József fia.

(323) [1826.] *Fizsi himlőt kap*: Kazinczynak Iphigénie (II.) (1817–1890) nevű lánya az említett év nyarán volt himlős, a család más tagjaival együtt: „Fizsi felgyógyult a' himlőből, 's kevés jegye marad; a' két fiam orvosló kezek alatt van; Sophie most gyógyúl.” (KazLev, 20/4667, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1826. aug. 11.) (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(496), (558), (716) *Szemere Pál* (1785–1861): péceli birtokos, költő, kritikus, szerkesztő, a Magyar Tudós Társaság (MTA) (1831) és a Kisfaludy Társaság (1840) tagja. (→ 62. jegyzetmező)

(497), (558), (716) *autobiographia* (gör.): önéletrírás.

(497) *ezidén*: 1828-ban.

(44) *Kazinczy 2. Febr. 1786.*: (további adatokat nem találtunk.)

(44) *da sind sie* (ném.): 'itt vannak'.

(44) *Sok Agenssel a' Basteyon*: *Sok* János a bécsi kancellárián volt evangélikus vallási ügyvivő (1791–1833). *Bastey* (lat.–ném.): bástya.

(44) *Lőcse* (Szepes vm.): ma Levoča (SZK).

(44) *processio* (lat.): katolikus körmenet.

(44) *Fáy Ágoston*, gróf (1745–1818): 1787-től Abaúj vármegye alispánja. Felesége: báró Sághy Anna (*Ágostonné*). (→ 21. jegyzetmező)

- (44) *Darvas*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Csáky Antal*, gróf (1747–1806): udvari kamarás, Szepes vármegyei főispán (1800–1806). A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. 1790-ben az abaúji koronaőrök kapitánya volt.
- (44) *Barkóczy János*: vagy gróf Barkóczy János (I.) (?–1782) Szabolcs vármegyei főispán (1759–1782), Barkóczy Ferenc (I.) érsek testvére; vagy gróf Barkóczy János (II.), a tiszántúli kerület királyi biztosa (1827-től), a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa.
- (44) *Lomnic* (Szepes vm.): Kakaslomnic, ma Vel'ká Lomnica (SZK). Poprád-parti település, a Berzeviczy család birtokközpontja, az itt található Berzeviczy-kastély építtetője Berzeviczy Sándor és felesége.
- (44) *diligence* (fr., rég.): delizsánsz, rendszeres járatként közlekedő, utasokat is szállító postakocsi (1824-től indult a valódi menetrendszerű személyszállítás).
- (44) *Péter és Kapitány Kisé*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *K Andr. és Dobos*: Kazinczy nagybátyjának, *Kazinczy Andrásnak (II.)* (1738–1804), és a család regmeci tisztartójának történetét egy kisebb önálló feljegyzésből ismerjük:
„Kazinczy András.
Csintalanság volt egész élte; hogy' ne volt volna az ifjú kora is? Lőcséről haza szökött Vinnára, 's az anyja (Szirmay Theresia), megfenyítvén hogy azt engedelem nélkül tenni merészlette, parancsolta Dobos nevű Tisztartójának (a' most 1812ben Lasztócson lakos Fiscális Dobos János Úr' Nagyatyjának) hogy nyergeltessen, 's a' gyermeket vigye vissza Lőcsére. – Az Urfi, a' Tisztartó 's egy cseléd hárman elindúlnak. A' gyermek szünetlen csintalankodott, 's az Öreg szünetlen pirongatózott. Könnyű képzelné ha a' leczke használt e. Vasárnap volt dél után midőn Eperjesre értek. – No Urfi, monda a' Tisztartó, városba megyünk, Vasárnap van, úcza ablak tele lesz emberekkel, becsúlje meg az Urfi magát, félre minden gyermekeskedéssel. K. A. mindent ígért, 's a' jámbor Öreg eléggé együgyű volt hinni az ígértnék. Bé mennek a' kapun. Úczák ablakok tömve vannak.
K. A. megbecsülte magát 's Dobos vele nagyon meg vala elégedve. Midőn a' piaczon egy nagy ház előtt elmennének, az Öreg eltelve tisztelettel a' lenézők eránt, régi-világi alázatossággal süveget vesz 's alázatosan meghajlik. A' pajzán gyerek épen ezt várta. Megrántja lovának zaboláját 's így Dobos elől marada, 's lovagló vesszejét a' ló farka alá döfi. Az hányja a' farát, a' Complimentírozó majd lehúll, az Uraságok az ablakokon 's az úczákon a' nép nevetnek. Még inkább nevettek, midőn a' grávis ember meg nem emészthetvén a' tréfát, sarkantyút ad lovának, 's a' pajkos gyermeket káromkodva keresztül kergeté a' Városon és a' hol néha közel eshetett hozzá, jól el is verte.” (Kazinczy autográf kézírata, MTAKK K 633/III, 216a–217a.)
- (44) *Bárány*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Domine Reverendissimje. 1789.*: 'főtisztelendő uram', Vélhetően a Györky István előléptetésére utal Kazinczy: „Ezen megtiszteltetés után Sátor-Alja-Ujhelyi Plebánussá tétetett, mert illőnek látták, hogy Reverendissimus légyen a' Gyűléses hely Plebanusa.” (Az idézett levelet l.: → 42. jegyzetmező.)
- (44) *Tbómanné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *B. Einsiedl. busvét*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Totb Tamás bilyege*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Még a' Vt is szerettem érttek*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Bár 50 fija volt volna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Egri flastrom*: (további adatokat nem találtunk.)
- (44) *Miskolczi strázsa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (45) *Elalszik a' gyertya Siegw.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (45) *No még egyszer*: (további adatokat nem találtunk.)

87. jegyzetmező: 1828–1829. Pest és Széphalom

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (330–342)

1828 januárjában Vörösmarty Mihály átvette a Tudományos Gyűjtemény szerkesztését, és az év folyamán négy részben kiadta Kazinczy Pályám' Emlékezete [I.] c. önéletírását (1828/I, II, XI, XII). Kazinczy tizenhárom év elteltével újra Pestre utazott. 1828–1829-ben háromszor járt Pesten és Budán: először 1828. febr. 11-én indult el Pestre, hogy részt vegyen a Magyar Tudós Társaság megalapítását előkészítő választmány tanácskozásán, ill. a kázméri per ügyeit intézze. Kazinczy febr. 18-tól júl. 1-jéig tartózkodott Pesten. Aug. 12-én Kazinczyt Torna vármegyében táblabírává választották. 1828. szept. 14–29., majd 1828. dec. 1.–1829. márc. 31. között ismét Pesten volt, ekkor szintén a per miatt időzött távol otthonától.

Háttér – 1828.

Januárban megindult Márton József szerkesztésében a bécsi Sokféle (a Magyar Kurír melléklapja, 1834-ig). Márciusban megindult Vörösmarty Mihály szerkesztésében a pesti Koszorú (az általa szerkesztett Tudományos Gyűjtemény melléklapja, 1844-ig). Máj. 20-án volt az első pesti löverseny. Jún. 1-jén megnyílt az első magyarországi óvoda, Brunszvik Teréz grófnő budai Angyalkertje.

A kázméri per

1810. jún. 23-án meghalt gróf Török Lajos, Kazinczy apósa. A hagyaték névlegesen az özvegy, valójában a fiúörökös, gróf Török József (III.) kezén maradt, aki az anyja 1817-es halála után sem adta ki a lánytestvérek részét. A fiúörökös vitatta a lánytestvérei örökösödési jogát a birtokhoz, mert Török Lajos a csak fiúágon örökölhető ónodi birtok ellenértékéből vette a kázméri birtokot. Kazinczyék három év alkudozás után, 1819-ben végül pert indítottak, amit az Eperjesi Kerületi Táblán (elsőfokon), a királyi táblán és a szeptemvirátuson (másodfokon) is megnyertek. Az ítéletet 1829. jan. 21-én hirdették ki, a 10 év pereskedés kb. 6000 Ft-ját emésztette fel Kazinczynak. Török József ügyvédje, Kossuth László elérte, hogy a végrehajtással megbízott eperjesi bíró, Lánczy Ferenc egészen 1830. május végéig húzza az elszámolást a felek között, és az időközben a kázméri birtokra tett beruházásokat a tényleges értéken felül számolja el. Kazinczyéktól így 12 081 Ft-ot követelt a fejlesztések ellenértékéért a végrehajtó, ráadásul ezt is előre. Közben Kazinczy hitelezői Török József biztatására már betáblázták követeléseiket a még meg sem kapott birtokrészre. Az adósságba és szegénységbe sodródott Kazinczy életében nem látott pénzt felesége osztályrészéből. Az özvegy gróf Török Sophie végül a megítélt egyharmad birtok és 25 000 Ft helyett csak 10 000 Ft-hoz jutott hozzá. (Vö. KazLev, 23/5919 jegyzete és e jegyzetben megadott további levelek.) (→ 88. jegyzetmező)

A Magyar Tudós Társaságról

1825. nov. 3-án a pozsonyi országgyűlésen gróf Széchenyi István a magyar nyelv ápolására, a tudományok és művészetek magyar nyelven való művelésére létrehozandó tudós társaságra 60 000 Ft-ot ajánlott fel. Az alapítóhoz Vay Ábrahám (8000 Ft), gróf Andrássy György (10 000 Ft), gróf Károlyi György (40 000 Ft) és kisebb összegekkel még mások is csatlakoztak. 1826-ban a pozsonyi országgyűlésen gróf Teleki József a testvéreivel együtt a családi könyvtár felajánlásával és 10 000 Ft-tal gazdagította a létesítendő tudós társaságot (1855-ben ezenfelül még kb. 100 000 Ft-ot adományozott az akadémiának). 1827. aug. 18-án az alapítást törvénybe iktatták és József nádor az akadémia „Alap-Intézetének és Rendszabásainak” kidolgozására bizottságot hozott létre, amelynek elnökévé gróf Teleki Józsefet kérte fel. A küldöttség, melynek Kazinczy is tagja volt, 1828. márc. 15. és ápr. 17. között huszonegy ülésen megalkotta a Magyar Tudós Társaság alapszabályát és működési rendjét. Az uralkodó 1830-ban elfogadta az alapszabályt, amely A Magyar Tudós Társaság alaprajza és rendszabásai (Pest, 1831) c. kiadványban jelent meg. Gróf Cziráky Antal országbíró elnöklété alatt 1830. nov. 17-én Pozsonyban tartotta alakuló ülését a Magyar Tudós Társaság. Az első közgyűlés 1831. febr. 4-én Pesten ült össze, itt választották meg az Akadémia első tagjait. A Magyar Tudós Társaság a mai Magyar Tudományos Akadémia (MTA) jogelődje.

- A Magyar Tudós Társaság (a későbbi MTA) alapítói, alapszabályának kidolgozói és említett tagjai (1831-ig).* (A használt rövidítések: levelező [l.], rendes [r.], igazgatósági [ig.], tiszteleti [t.] és külső [k.] tagság; ezután adtuk meg a tagság elnyerésének évét.)
- Andrássy György**, gróf (1797–1872): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1833). Gömör (1838–1844) és Sáros (1842–1848) vármegyék főispánja, országgyűlési követ. Gróf Széchenyi István barátja.
- Bajza József** (1804–1858): író, költő, kritikus, publicista, a reformkor irodalmi életének egyik vezéralakja, ügyvéd (l. 1831; r. 1832).
- Balásbázi János** (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd (r. 1830). Zemplén vármegye alszolgabírája (1827–1830; lemond). Az 1831-es kolera idején kapitány volt, 1836-ban Debrecenbe költözött és Vay Ábrahám jószágigazgatója lett.
- Balogh Pál** (*Almás*) (1794–1867): orvos (l. 1831; r. 1835). A homeopata gyógyászat módszerének alkalmazója. Széchenyi István és Kossuth Lajos háziorvosa, a Tudománytár szerkesztője (1837–1844). Balogh Sámuel testvére.
- Bartal György** (1785–1865): jogtörténész, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1858). Pozsony vármegye alispánja (1823–1827) és országgyűlési követe (1825), személynöki, majd nádori ítélmester (1827-től).
- Bártfay László** (1797–1858): író, naplói, irodalomszervező (l. 1831). Pesti ítéltáblai jegyző (1817), a Károlyi család titkára (1819). Otthona a pesti Károlyi-palotában az irodalmi élet fontos helyszíne volt. Kisfaludy Károly, Vörösmarty, Bajza, Toldy és Kazinczy barátja, a Kisfaludy Társaság egyik alapítója (1836). Kazinczy órá bízta a *Fogságom naplója* leírását és megőrzését.
- Bene Ferenc** (1775–1858): orvos, belgyógyász, egyetemi tanár, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). 1801-ben a pesti egyetem orvostanáraként kezdeményezte a himlő elleni védőoltást, 1802-től a bonctan tanára, 1806-tól kórházigazgató.
- Berzsényi Dániel** (1776–1836): költő (r. 1830).
- Beszédes József** (1787–1852): vízépítő mérnök (l. 1831). Több folyó szabályozása történt a tervei alapján, így a Fehér, Tolna és Veszprém vármegyéket érintő Sárvíz szabályozása is (Sárvíz-vagy Nádor-csatorna).
- Bitnicz Lajos** (1790–1871): római katolikus főpap, matematikus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830; t. 1847).
- Budai Ézsaiás** (1766–1841): református püspök, debreceni kollégiumi tanár, történész, klasszikafilológus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). (→ 63. jegyzetmező)
- Bugát Pál** (1793–1865): orvos, nyelvész, egyetemi tanár, 1840-től az orvosi kar dékánja (r. 1830).
- Czirák Antal**, gróf (1772–1852): országbíró, jogtörténésztíró (l. 1830). 1830. nov. 17-én az ő elnöklése alatt tartotta alakuló ülését Pozsonyban a Magyar Tudós Társaság. Vas vármegye adminisztrátora (1811–1825), Fejér vármegyei főispán (1825–1845), tárnokmester (1825–1827), országbíró (1828–1839), miniszter (1839–1848). 1828–1839 között a pesti egyetem elnöke. 1791-ben alakította jogászhallgatóként a nyelvművelő Pesti Magyar Társaságot.
- Czuczor Gergely** (1800–1866): bencés szerzetes, költő, nyelvész (l. 1831; titkár 1835). A szónoklat tanára Komáromban (1830), az Aurora és az Athenaeum munkatársa.
- Deáki Filep Sámuel** (1784–1855): költő, író, műfordító (l. 1831). Az erdélyi kormányzók számvevőtisztje (1826), az erdélyi udvari kancellária fogalmazója (1835–1852). Lefordította Barthélemy *Voyage du jeune Anacharsis en Grèce* (Párizs, 1788) c. művét: *Az ifjú Anacharsis utazása Görögországban* (Kolozsvár, 1820).
- Dessewffy József**, gróf (1771–1843): költő, író, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1831). Kazinczy barátja. (→ 47. jegyzetmező)
- Dobovics Vaszily** (*Vazul*) (1783–1849): görög katolikus pap, alesperes (l. 1831).
- Döbrentei Gábor** (1785–1851): író, műfordító, irodalomszervező, az alapszabályt kidolgozó bizottság jegyzője (r. 1830; titkár 1831). A kolozsvári Erdélyi Múzeum szerkesztője (1814-től). 1804-től levelezett Kazinczyval, az ő ajánlásával lett (gróf Gyulai Ferenc halála után, 1808-ban) Gyulai Lajos nevelője. Baráti kapcsolata Kazinczyval idővel elmérgesedett. Az akadémiai titkári megbízatást Toldy és Kazinczy ellenében nyerte el. (Az ún. *Conversations Lexicon*-i pöröl: → 88. jegyzetmező.)

- Döme Károly** (1768–1845): író, műfordító, pozsonyi kanonok (t. 1831). (→ 51. jegyzetmező)
- Ercsei Dániel** (1781–1836): filozófus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (l. 1831: a tagságot egészségi állapota miatt nem fogadta el). 1805-től a debreceni kollégium filozófiatanára, 1821-ben debreceni tanácsos, Szabolcs vármegye és a tiszántúli egyházkerület táblabírója.
- Fáy András** (1786–1864): író (t. 1831; ig. 1845). A Kisfaludy Társaság első elnöke, 1835-ben Pest vármegye reformpárti országgyűlési követe. **Fáy László** testvére.
- Fejér György** (1766–1851): az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. Történész, író, katolikus pap, pestújhegyi prépost, a Tudományos Gyűjtemény első szerkesztője, a pesti Egyetemi Könyvtár igazgatója.
- Fenyéri Gyula** (eredetileg: **Stettner György**, 1848-tól: Zádor György) (1799–1866): író, jogtudós (l. 1831; r. 1832). Vörösmarty szerkesztőtársa a Tudományos Gyűjteménynél (1828–1833), az Aurora-kör tagja, a Kisfaludy Társaság egyik alapítója. **Felesége**: Thaly Julianna.
- Fessler Ignác Aurél** (1756–1839): oroszországi (szaratovi); **Saratow**: orosz város) magyar történész, egyetemi tanár, evangélikus püspök (k. 1831). (→ 52. jegyzetmező)
- Forgó György** (1787–1835): Pest vármegye főorvosa (l. 1831).
- Gebhardt Xavér Ferenc** (Gebhart, Gebhard) (1791–1869): orvos, egyetemi tanár (r. 1830).
- Gévy Antal** (1796–1845): orientalista, történész (l. 1831). A bécsi udvari könyvtár segédőre (1827-től), állami levéltáros (1840).
- Görög Demeter** (1760–1833): író, szerkesztő (t. 1831). (→ 46. jegyzetmező)
- Guzmics Izidor** (1786–1839): költő, műfordító, egyházi író, tanár, bencés szerzetes, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (l. 1830; t. 1838). 1832-től bakonybéli apát. Kazinczy bizalmas barátja.
- Hammer-Purgstall, Joseph**, báró (1774–1856): osztrák keletkutató, történész, író (k. 1831). Törökországi követ, udvari tanácsos, 1847–1849 között a bécsi akadémia elnöke.
- Helmeucz Mihály** (1788–1852): író, műfordító és szerkesztő, 1830-tól a Magyar Tudós Társaság pénztárosa. A Kisfaludy Társaság alapító tagja. Az 1810-es évek elejétől Kazinczy pesti ügyeinek hűséges intézője, de a *Kazinczy Ferencz' Munkáját beharangozó Jelentése* (Hazai s Külföldi Tudósítások, 1814, Toldalék) ellenérzéseket váltott ki.
- Himfy**: l. *Kisfaludy Sándor*.
- Horvát István** (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja, a Magyar Tudós Társaság megválasztott tagja, de elvi különbségek miatt lemondott. Ürményi József országbíró gyermekeinek nevelője, majd 1820-ig titkára. Kulcsár István Hazai Tudósítások c. lapjának munkatársa. 1815-től haláláig a Nemzeti Múzeum őre, 1823-tól az oklevél- és címertan, 1830-tól a magyar nyelv és irodalom tanára a pesti egyetemen. Révai Miklós tanítványa, a hun-szittyia őstörténeti elmélet kidolgozója. Boldogréti Víg László álnéven kiadott kötetünkben említett vitairata: *Versegi Ferencznek megfogyatkozott okoskodása a tiszta magyarságban* (Pest, 1806). Kazinczy és Szemere Pál *Hat sonett* (Pest, 1811, [megjelent: 1812]) c. kötetének kiadója. Első felesége Szalmácssy Teréz, második Szepesy Karolina (1815-től).
- Horváth Endre (Pázmándi)** (1778–1839): költő, katolikus pap, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830). A nyelvújítással vitába szállók egyike. Kazinczy a Füredi Vida álnév alatt őt sejtette Kisfaludy Sándor helyett, a pannonhalmi útleírás miatt viszonyuk végleg megromlott (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831). Az Akadémia megalapítására készült említett verse: *Magyar Parthenon, örömvversek a m. akadémia felállítására* (Aurora, 1829–30); az akadémiai jutalomban részesített eposza: *Árpád* (Pest, 1831).
- Horváth János** (1769–1835): egyházi író, római katolikus főpap, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1832). Veszprémi kanonok (1808), országgyűlési követ (1825), helytartói tanácsos (1826), bosoni püspök és a pesti egyetem hittudományi karának elnöke, székesfehérvári püspök (1831). (→ 59. jegyzetmező)
- Horváth József** (1794–1849): pesti, majd 1825-től Hont vármegyei orvos (r. 1830).
- Illésbázy István**, gróf (1762–1838): Liptó és Trencsén vármegyék főispánja (1800–1838), államtanácsos (1805), étekgömgemester (1825–1838), országgyűlési követ (ig. 1830).
- Imre János** (1790–1832): katolikus pap, teológus, a pesti egyetem filozófiatanára (1822-től), Heves és Külső-Szolnok vármegyék táblabírája (r. 1830).

- Jankovics (Jankowich) Miklós** (1773–1846): könyv- és régiségyűjtő, történész, bibliográfus, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831). (→ 26. jegyzetmező)
- Károlyi György**, gróf (1802–1877): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1832). Katonatiszt, gróf Széchenyi István barátja. Gróf Károlyi József fia.
- KAZINCZY FERENC**: az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830).
- Kemény József**, gróf (1795–1855): erdélyi történétíró (l. 1831; t. 1844). Tisztségviselő a nagyszombati kincstári hivatalnál, 1835-től az országgyűlések reformpárti politikusa, 1846-ban visszavonult a közéleti szerepléstől.
- Kis János, I.** (1770–1846): evangélikus püspök, író, költő, műfordító, irodalomszervező, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830). Kazinczy barátja. Említett műve: *Emlébeszéd gróf Széchenyi Ferencz és gr. Festetich György felett* (in: *Magyar Tudós Társaság Évkönyvei*, I., 1833). (→ 59. jegyzetmező)
- Kis Károly** (1793–1866): kapitány, hadtörténész, az Aurora munkatársa, a Kisfaludy Társaság tagja (l. 1831; r. 1840).
- Kisfaludy Károly** (1788–1830): író, drámaíró, költő, festő és rézkarcoló, a pesti Aurora c. zsebkönyv (1822–1837) szerkesztője (r. 1830; megválasztásáról halála miatt már nem értesülhetett). Kisfaludy Sándor testvére.
- Kisfaludy Sándor (Himfy)** (1772–1844): költő, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1830; t. 1835). (→ 65. jegyzetmező)
- Kolozsvári (Kolossváry) Sándor** (1775–1842): veszprémi kanonok (ig. 1830; t. 1831).
- Kopácsy József** (1775–1847): veszprémi kanonok (1827-től), esztergomi hercegprímás (1838-tól), egyházjogász (t. 1831).
- Kölcsey Ferenc** (1790–1838): író, költő (r. 1830). Kazinczy távoli rokona. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- Köteles Sámuel** (1770–1831): a nagyenyedi református kollégium filozófianára (1818-tól) és rektora (1830) (r. 1830).
- Kövy Sándor** (1763–1829): jogtudós, tanár, tankönyvszerző, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. 1793-tól haláláig a sárospataki református jogakadémia tanára volt, elsőként tanított hazai jogot, több tanítványa a reformkor meghatározó alakja lett.
- Krasznovics** (névtévesztés): Kresznerics Ferenc.
- Kresznerics Ferenc** (1766–1832): római katolikus pap, író, nyelvész (t. 1831). Szombathelyi tanár, Ságón 1812-től plébános, Kemenesalján 1822-től alesperes.
- Mailáth György, II.**, gróf (1786–1861): Pozsony vármegye alispánja (1817), országgyűlési követe (1811), helytartótanácsos (1821), ítélmester (1822), személynök (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól) (ig. 1830). 1825–1847 között az ország egyik legbefolyásosabb politikusa. Mailáth György (I.) fia.
- Márton József** (1771–1840): egyetemi tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő (l. 1831). (→ 62. jegyzetmező)
- Mednyánszky Aloyz** (Alajos), báró (1784–1844): német nyelvű magyar író, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830; t. 1831). Nyitra és Trencsén vármegyék főispánja (1837–1844), főkincstárnok. Kötetünkben említett munkái: *Malerische Reise auf dem Waagflusse in Ungern. Mit 12 (colorirten) Ansichten* ('Festői Útazás a Vág vizén'; Pest, 1826); *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a magyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kiningertől festett arcképe).
- Nyíri István, I.** (1776–1838): matematikus (l. 1831; r. 1832). A sárospataki kollégiumban a matematika (1806-tól), majd a statisztika, földrajz, neveléstudomány (1822-től) és a filozófia (1824-től) tanára.
- Péchy Imre, II.** (1753–1841): a tiszántúli református egyházkerület és a debreceni kollégium főgondnoka (1801–1839), alnádor (1813-tól) és szeptemvir (1824-től) (ig. 1830). Korábban bihari, 1825/27-ben pesti országgyűlési követ. Kazinczynak anyai ágon rokona. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- Pergel János** (1791–1838): jogtudós, történész (l. 1831; r. 1832).
- Petrovics Frigyes (Friedrich) Keresztély** (1799–1836): történész, jogtudós (r. 1830).

- Prónay Sándor**, báró (1760–1839): a Magyar Tudós Társaság támogatója (ig. 1830). Az evangélikus egyház első egyetemes felügyelője (1819–1839), királyi kamarás. Báró Prónay László fia, gróf Teleki Jeanette (Janka) férje, báró Prónay Albert nevelőapja, Kazinczy barátja.
- Ragályi Tamás** (1785–1849): író, szerkesztő (t. 1831). Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841). (→ 66. jegyzetmező)
- Reviczky Ádám** (1786–1862): alkancellár (1826–1828), főudvarmester (1827–1847), kancellár (1828–1836), borsodi főispán (1828–1848) (ig. 1830).
- Schedel Ferenc**: l. **Toldy Ferenc**.
- Schedius Lajos János** (1768–1847): nyelvész, esztéta, egyetemi tanár, rektor (1835), az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (t. 1831; ig. 1845). Győr, Pozsony, Sopron után Göttingenben tanult. A pesti egyetemen az esztétika és a nyelvészet tanára (1792-től), az első pesti magyar színház dramaturgja és Kármán József Urániájának munkatársa. A Kisfaludy Társaság alelnöke, a göttingeni (1802), jénai (1805) és harkovi (1810; *Charkow*: orosz [ma ukrán] város, egyetemét 1803-ban alapították) akadémiák tagja.
- Suschter János** (Schuster) (1777–1838): orvos, a pesti egyetem természetrajzi tanszékének tanára, rektor (r. 1831). A magyar kémiai szaknyelv megalkotója.
- Stettner György**: l. **Fenyéri Gyula**.
- Szalay Imre** (1787–1848): római katolikus pap, teológus, egyetemi tanár (l. 1831; r. 1832; t. 1834). A pesti egyetemen a lelkipásztorság és egyházi szónoklat rendes tanára (1825–1834), veszprémi kanonok (1834-től).
- Széchenyi István**, gróf (1791–1860): a Magyar Tudós Társaság alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja, alelnök (1830–1850), (ig. 1830; t. 1838). 1808-tól katonaként szolgált (az említett orosz Vladimir-rendet 1813-ban kapta meg). A lövészgyűlést 1822-ben angol mintára honosította meg Pesten és 1825-ben létrehozta az Első Lótenyésztő Egyesületet. 1827-ben megalapította a pesti Nemzeti Kaszinót. Említett műve: *Lovakrul* (Pest, 1828). Gróf Széchenyi Ferenc fia.
- Szeder Fábián János** (1784–1859): bencés rendi áldozópap és tanár, néprajzkutató, nyelvjáraskutató (l. 1831–1838, tagságáról lemondott). Pannonhalmán 1830–1832 között a nevelés-, esztétika-, oklevéltan és tanmódszer tanára volt. Kazinczy pannonthalmi útleírása miatt viszonyuk megromlott.
- Szegedy Ferenc** (1787–1848): Zala vármegyei alispán (1815–1819) és országgyűlési követ (1825), Szabolcs vármegye főispáni helyettese (1825–1829), szeptemvir (1829), Verőce vármegye főispánja (1842-ig), kamarás (ig. 1830).
- Szemere Pál** (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (r. 1831). Kazinczy és Kölcsey bizalmas barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- Szenvey József** (1800–1857): költő, műfordító, szerkesztő (l. 1831). 1827–1832 között Liptay Sándor maglódi ügyvédnél volt nevelő.
- Szepesi Ignác**, báró (1780–1838): erdélyi, majd pécsi püspök (1828-tól), teológus (ig. 1830; t. 1831). A pécsi líceum alapítója, könyvtárának támogatója, kormányiszéki és belső titkos tanácsos. Szepesi Sámuelné fia.
- Szilasy János** (1795–1859): pedagógus, teológus, filozófus (r. 1830; t. 1858). A szombathelyi líceum (1819-től), majd a pesti egyetem tanára (1836-tól), nagyváradai kanonok (1851-től).
- Szlemenics Pál** (1783–1856): jogtudós (r. 1830). A pozsonyi jogakadémia tanára, Pozsony és Szatmár vármegyei táblabíró.
- Teleki József, IV.**, gróf (1790–1855): nyelvész, történész, az alapszabályt kidolgozó bizottság vezetője, az első elnök (1830. nov. 17-től haláláig), az egyik fő támogató. 1824-től a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka, Csanád (1827–1830) és Szabolcs (1830–1843) vármegyék főispánja, második koronaőr (1838–1842), Erdély kormányzója (1842-től). Teleki László (II.) fia. (Nőtlen.)
- Teleki Ferenc**, gróf (1785–1831): költő, matematikus (t. 1831). Paszmosi birtokos, kamarás. Döbrentei Gábor hatására kezdett magyarul verselni. (*Paszmos*: Kolozs vm., ma Posmuș; R.)
- Thaisz András** (1789–1840): ügyvéd, lapszerkesztő (l. 1831). A Tudományos Gyűjtemény (1817–1827) és a Sas (1831–1833) szerkesztője.

- Tittel Pál** (1784–1831): csillagász, filozófus, római katolikus pap (r. 1830). A filozófia doktora (1807), az egri, majd a budai csillagvizsgáló igazgatója, a pesti egyetem asztronómiatanára (1824-től). Budán a kolerajárványban halt meg.
- Toldy Ferenc** (eredetileg: *Schedel Ferenc*) (1805–1875): irodalomtörténész, kritikus, orvos, egyetemi tanár (r. 1830; főtitkár 1835–1861; ig. 1871). 1829–1830-ban járt Weimarban, Londonban, Párizsban, Svájcban és Olaszországban. Alnéven kritizálta Kazinczy A' *Szent Hajdan' gyöngyei* c. fordítását (TOLDY 1831; Kazinczy válasza: KAZINCZY, *Igazítás* 1831). Kazinczy első monográfusa és kultuszának megalapozója, több munkájának kiadója.
- Vay Ábrahám, II.**, gróf (1789–1855): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja (ig. 1830). Királyi kamarás (1815), Borsod vármegyei alispán (1825-től) és országgyűlési követ (1825/27), királyi biztos Szabolcsban (1828) és Beregben (1830–1832), Máramaros vármegyei főispán (1832). 1830-tól gróf. Vay József (I.) fia. Felesége: Kazinczy unokatestvére, *Kazinczy Sophie* (1810-től). Tizenkét gyermeke közül említve: Eulalia (Lila), *Erzsébet* és Péter. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- Vitkovics Mihály** (1778–1829): ügyvéd, költő, író, műfordító, az alapszabályt kidolgozó bizottság tagja. Otthonában rendezett irodalmi estéi hozzájárultak Pest szellemi központtá válásához. Horvát Istvánnal és Szemere Pállal Kazinczy pesti triászának tagja. A népies műköltészet egyik első alkotója, szerb népdalokat is fordított. A nyelvújítási harc programadó versét hozzá címezte Kazinczy: *Poetai epistola Vitkovics Barátomboz* (Széphalom, 1811; erre érkezett válaszul a *Máté-Szalkai Hőgyész Máté válasza a poetai episztolára*).
- Vörösmarty Mihály** (1800–1855): költő, drámaíró, szerkesztő (r. 1830). A Tudományos Gyűjtemény szerkesztőjeként a *Pályám' Emlékezete [I.]* kiadója.
- Wesselényi Miklós, II.**, báró (1796–1850): politikus, színműfordító (ig. 1830; t. 1831). Zsibói birtokos, a reformkorban a főrendiházi ellenzék egyik vezére. Gróf Széchenyi István barátja és úti-társa Franciaországban és Angliában (1821 és 1822). Amikor az 1834-es országgyűlés után perbe fogták, Kölcsény vállalta a védelmét. Az 1838-as pesti árvíz hőse. Kazinczy 1809-ben egy episztolát írt hozzá: *Báró Wesselényi Miklós úrhoz*. Wesselényi Miklós (I.) fia.

A Kazinczy és Török család említett tagjai:

- Sophie:** gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy *felesége*, gróf Török Lajos lánya.
- Zseni:** Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya.
- Emil:** Kazinczy Emil (Marcus Aemilius Ferenc) (1811–1890), Kazinczy fia, később huszár őrnagy.
- Antonin:** Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia.
- Kazinczy András, III. (Andris)** (1803–?): Kazinczy unokatestvérenek, Istvánnak a fia, Zemplén vármegye alispánja (1839–1848).
- Kazinczy Mária** (Turánszki Kálmánné) (1808–1832): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.
- Kazinczy Ottilia** (Lónyai Gáborné [II.] 1828-tól) (1810–1883): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.
- Kárner Lászlóné Kazinczy Honoráta** (1769–?): Kazinczy András (II.) lánya.
- Kraynik Imre** (1803–1859): Kazinczy hűgának, Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klárának a fia, Kazinczy lányának, Eugéniának a férje.
- Dercsényi János** (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa, Kazinczy hűgának, Kazinczy Juliánnának a férje (1785-től). Említett fia: *Dercsényi Pál* (1797–1843), földbirtokos, gazdálkodó, 1839-től báró.
- (→ 4.1. *Családfa/Bossányi, Török és Kazinczy*)

(330) [1828. febr. 11.] **Wassermann Sámuel (Samu)** (?–1830): Kazinczyék zsidó bérlője.

(330) **Brunár János:** (Kazinczy inasáról további adatot nem találtunk.)

(330) [1828. febr. 12.] **Liszka** (Zemplén vm.): Olaszliszka.

(330) **Zombor** (Zemplén vm.): Mezőzombor.

(330) [1828. febr. 13.] **Csaba** (Borsod vm.): Hejőcsaba, ma Miskolc része.

(330) [1828. febr. 15.] **Szerdabelyi József** (1804–1851): színész, zeneszerző, operaénekes. 17 évesen szerződött Debrecenbe Udvarhelyi Miklós színtársulatához, 1827-ben saját operatársulatot

- alapított, 1828-ban a kassai társulatnál a pesti német színházban szerepelt. Alapításától (1837) kezdve tagja volt a Nemzeti Színháznak.
- (330) [1828. febr. 16.] *Orczy Lőrincz czifra báza*: a 18. sz.-ban épült gyöngyösi barokk Orczy-kastély átépítése 1826-ra fejeződött be, épülete ma a Mátra Múzeumnak ad otthont. Báró *Orczy Lőrinc (II.)* (1784–1847): Csongrád vármegye főispáni helytartója (1827–1830), Arad vármegye főispánja (1830-tól), báró *Orczy Lőrinc (I.)* unokája, *Orczy József* fia.
- (330) [1828. febr. 17.] *Gróf Dezsőffy Józsefnek ismer a' fogadós*: Kazinczy az 1827–1828-ban írt *Pályám' Emlékezete [I.]* szövegében Johann Jakob Stunder (1759–1811) dán festő 1791-es Kazinczy-portréja kapcsán említi, hogy: „ifjúságomban két asszonyág összetéveszthete Gróf Dezsőffy Józseffel, kihez most csak termete' nem szálasságában hasonlítok.”
- (330) *Az igen nagy sár eggyeszerre fagyott meg*: Kazinczy a szintén 1828-ban írt *Fogságom naplóját* hasonló képpel nyitja: „Szombat és vasárnap közt egyszerre fagyott meg a sár [...]”
- (330) [1828. febr. 18.] *Trattner Máttyás* (1745–1828): nyomdász és könyvkereskedő. Fia, ifjabb *Trattner János Tamás* nagykorúsága előtt és halála után volt a *Trattner-nyomda* vezetője. (→ 26. jegyzetmező)
- (330) *Szemere Krisztina* (Kriska, írói álneve: *Képlaki Vilma*) (1792–1828): *Szemere László (I.)* lánya, *Szemere Pál* első felesége (1814-től).
- (330) [1828. febr. 19.] *Bártfayné*: *Bártfay Lászlóné Mauks Jozefina*, korábban *Gosztonyi Istvánné*.
- (330) *Speck (Spech) Lajos* (1803 k.–1869): a kalocsai érseki uradalmak főtisztje.
- (330) *homoeopathia* (gör.): homeopátia, hasonszenvi gyógymód.
- (330) [1828. febr. 20.] *Zsiday Sándor*: (Kazinczy pesti ügyvédjéről további adatokat nem találtunk.)
- (330) *Jankovicsnak csak levélben jelentem hogy itt vagyok*: *KazLev, 23/5897*, Kazinczy – *Jankovich Miklósnak*, Pest, 1828. febr. 17. (A levél szövege arra utal, hogy febr. 19-én írta a levelet: „Én tegnap dél után értem be [...]”).
- (330) [1828. febr. 22.] *Ferenczy István* (1792–1856): klasszicista szobrász, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832). Rómában 1818 és 1824 között *Thorwaldsen* és *Canova* tanítványa volt. Első önálló márványmunkájára, a *Szép mesterségek kezdetére (Pásztorlány képe)*, írta Kazinczy a *Ferenczy' Graphidionára* (1823) c. epigrammáját. Kazinczyról 1828-ban készült mellszobra (rég.: *büszk*) több változatban is fennmaradt. *Ferenczy József* testvére.
- (331) [1828. febr. 23.] *Klauzál Imre* (1799–1847): mezőgazdász és szakíró, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1833), gróf *Károlyi Lajos* mintagazdaságának vezetője.
- (331) [1828. febr. 27.] *Kraynik Imre* (1803–1859): Kazinczy húgának, *Klárának* és *Kraynik Józsefnek (I.)* a fia, *Kazinczy lányának*, *Eugéniának* férje. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (331) *Barkasi (Barkasy) Imre*: pesti joggyakornok, Kazinczy levelezőtársa.
- (331) [1828. febr. 27., szept. 9.] *Szathmári József (Király), II.* (1792–1833): jogi doktor, a tiszántúli kerületi tábla ülnöke. *Szathmári József (Király) (I.)* fia, *Biri* apja.
- (331) [1828. febr. 27.] *Markos Mibály* (1783–1846 után): ügyvéd és táblabíró.
- (331) [1828. febr. 28.] *Poppol (Popol) Ágoston*: piarista szerzetes, pesti hitszónok, nagyváradi kanonok (lat.: *concionator*).
- (331) *Bárczay Pál* (?–1829): Pest vármegyei alispán (1818–1829), királyi tanácsos. Felesége: *Bay Judit*, *Bay Ferenc* lánya.
- (331) *Pázmándy Dienes* (1781–1854): Komárom vármegyei ellenzéki országgyűlési követ (1825-től többször), alispán (1828-tól), a dunántúli református egyházkerület világi főgondnoka (1837-től), Fehér vármegyei főispán és főrendiházi tag (1848-ban).
- (331) [1828. febr. 29.] *Szilasy József* (1755–1836): zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), szeptemvir (1819). (→ 17. jegyzetmező)
- (331) [1828. márc. 1.] *Cleymann (Cleinmann, Kleinmann) Károly* (1772–1833): német evangélikus lelkész, hitszónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (331) *Radvánszky Antal* (1769–1840): Zólyom vármegyei alispán, országgyűlési követ (1825), tanácsos, a bányai evangélikus egyházkerület felügyelője (1819–1837). *Radvánszky János* fia.

- (331) [1828. márc. 5.] *Fizsi*: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztiné) (1807–?): báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna (Nini) (1783–1825) lánya, Kazinczy keresztlányja. (→ 61. jegyzetmező)
- (331) *Szent-Györgyi János* (1793–?): pesti festő. Kazinczy egyik 1828-as portréjának készítője.
- (331) [1828. márc. 6.] *Bese (Besse) János* (1765–1841): utazó. 1824-ben tért haza először Magyarországra (1790 óta), de 1829 tavaszán ismét útnak indult, hogy Alexander von Humboldt oroszországi expedíciójával az őshazát keresve beutazza az Urál vidékét.
- (331) *Lónyai Gábor, II.* (1805–1885): mezőgazdasági szakíró, a Pesti Hírlap szerzője, zempléni birtokos. Zemplén vármegye aljegyzője (1826), szolgabírája (1827–1830) és ellenzéki országgyűlési követe (1835-től többször). Lónyai Gábor (I.) fia, Ída apja. Kazinczy Otilia férje (1828-tól). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (331) *Lónyai Gábor, I.* (1778–1824): zempléni birtokos, kamarás, Zemplén vármegye alispánja és országgyűlési követe (1804–1809), Ung vármegyei főispán (1810–1824) és beregi adminisztrátor (1809 után és 1820–1824), tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka (1817-től). Királyi biztosként Zemplén vármegye tisztikarával 1823-ban összetűzésbe került és lefogatta azt. Lónyai Gábor (II.) apja.
- (331) [1828. márc. 8.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (331) [1828. márc. 9.] *a' Palatínushoz, benyújtani a' Consiliarius] Kriebel Manuscriptumait*: Kazinczy a történetíró 10 kötetes *Historia Hungariae et adnexarum partium* egyik kötetének kéziratát (lat.: *manuscriptum*) juttatta el József nádorhoz: „Én a' Nádornál már Martz. 9d. magam valék penészes ábrázattal és rekedt hangon. Bémutattam 's általadtam a' Gubern. Consil. Kriebel barátom által írt, 's nékem az általadás végett Galiciából Ujhelybe küldött ajándékot: a' Regnicolaris Bibliotheca számára dolgozott *Historia Hungariae* hatodik kötetét (ab Andrea II. ad Mathiam I.)” (KazLev, 20/4911, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pest, 1828. ápr. 17.) *Palatínus*: József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). *Kriebel János* (?–1853): történetíró, halicsi kormányzékeni tanácsos, galíciai kerületi kapitány, a Magyar Tudós Társaság (MTA) külföldi tagja (1833). Történeti munkáinak kéziratait az OSZK őrzi.
- (331) [1828. márc. 10.] *Eckstein Ferenc* (1769–1833): a pesti egyetem sebészet- és szülészettanára, a sebészeti klinika vezetője. Eckstein Jánosnak, a sebészet egyetemi tanárának öccse.
- (331) [1828. márc. 12.] *Símó Ferenc* (1801–1869): festő. Székelyudvarhelyen született, Bécsben tanult, majd Budán és később Kolozsvárott festett és tanított. Szentgyörgyi János 1828-as Kazinczy-portréját „igazította” meg.
- (331) [1828. márc. 13.] *a' Prímás*: Rudnay Sándor (1760–1831), esztergomi érsek (1819-től), hercegprímás (1828-tól), főkancellár.
- (331) *Djominationes, Vestrae sunt tanquam pisces in aequore* (lat.): 'Uraságtok oly sokfélék, mint halak a tengerben'
- (332) *Ego rem non consilio, sed aere etiam meo adjuvabo.* (lat.): 'Én az ügyet nem tanáccsal, hanem tulajdon pénzzel is segítem.'
- (332) *Valde consenuit.* (lat.): 'Nagyon megöregedett.'
- (332) *Bene Gergely*: (a kertészről további adatokat nem találtunk.)
- (332) *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben álló Ludovika Akadémiát (Ludovicea) 1829-ben tervezte Pollack Mihály.
- (332) [1828. márc. 15.] *a' Kir. Tábla palotájában*: a királyi tábla és a szeptemvirátus együtt alkotta a királyi kúriát (a legfelsőbb bíróságot), amelynek a 18. sz. végén emelt pesti épülete a Ferenciek terén, a templommal szemben volt.
- (333) [1828. márc. 18.] *Debreczen, Patak és PÁPA*: a legjelentősebb magyarországi református kollégiumoknak otthont adó városok.
- (333) *Lánczy József* (1763–1841): királyi tanácsos, szeptemvir, Békés vármegyei főispán (1825–1836).

- (333) *Visontai Kovács*: talán Kovács József, aki aligazgató volt a királyi ügyigazgatóságnál (1820-tól), vagy fia, János (1795–1860), aki szintén itt viselt hivatalt.
- (333) [1828. márc. 20.] *Csáky Petronella*, grófnő: Csáky Antal Vince felesége.
- (333) *Homonna* (Zemplén vm.): ma Humenné (SZK).
- (333) *Benyovszky*: talán gróf Benyovszky Zsigmond (1799 k.–1873), a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832), politikai és gazdasági cikkek szerzője.
- (333) [1828. márc. 22.] *Sátorné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (333) [1828. márc. 23., ápr. 13., dec. 26.] *Vay Miklós, II.*, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója, később főispánja. 1840-től a tiszántúli református egyházkerület főgondnoka. Vay Miklós (I.) fia. Felesége: *Gaimüller (Gaymüller) Katalin*, egy bécsi bankár lánya. Fiuk: *Miklós (III.)* (1828–1886), a Lipót-rend lovagja, a sárospataki kollégium gondnoka, szobrász; és Heinrich János László (1830–?). (→ 69. jegyzetmező)
- (333) [1828. márc. 24.] *convent* (lat.): tanácskozás, egyházi gyűlés.
- (333) *Pándi Pap*: Szabó József (Bártfai) (1794–1837), pándi református lelkész.
- (333) [1828. márc. 29.] *Richter Filep Antal* (19. sz. első fele): bécsi születésű festő, rajzoló, rézmet-sző és litográfus. 1804–1829 között Pesten működött, Kazinczyról 5 képet készített 1828-ban.
- (333) *Somogyi Ferenc* (?–1863): első felesége gróf Bethlen Róza, Bethlen Imre lánya.
- (333) *Bethlen Imre*, gróf (?–1834): királyi kamarás, Küküllő (1811–1817) és Alsó- és Felső-Fejér (1817–1822) vármegyék főispánja. Lánya: Somogyi Ferencné Bethlen Róza.
- (333) [1828. márc. 30.] *Kulcsár István* (1760–1828): tanár, újságíró, szerkesztő. (→ 26. jegyzetmező)
- (333) [1828. ápr. 1.] *Casino*: a pesti Nemzeti Kaszinó, amelyet gróf Széchenyi István 1827-ben alapított a közművelődés és a társasélet fellendítésére. A Mária Dorothea utcai (ma Dorottya u. 5. sz. alatti) Vogel-ház első emeletén működött.
- (333) [1828. ápr. 2.] *Fordítom a' Statútumokat*: Kazinczy az Akadémia alapszabályát fordította le: „A Statútumok fordítását rám bízta az Elölülő (mert az deákul tétetett fel, hogy az Udvar elébe mehessen columnariter két nyelvben).” (KazLev, 20/4908, Kazinczy – Ponori Thewrewk Józsefnek, Pest, 1828. ápr. 6.) *Statútum* (lat.): határozat.
- (333) [1828. ápr. 7.] *Dercsényi János* (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa. Kazinczy húgának, Juliannának a férje, Dercsényi Pál apja. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (333) [1828. ápr. 8.] *Papp József*: a pozsonyi evangélikus főiskolán megalakított nyelvművelő diák-társaság vezetője (1821–1823), a Hadik, majd a Ráday családoknál nevelő.
- (333) [1828. ápr. 10.] *Sartori Ferenc*, Bécsben működő újságíró, szerkesztő.
- (333) *Conversations Lexicon*: Friedrich Arnold Brockhaus (1772–1823) német könyvkereskedő 1809–1811-ben adta ki először általános lexikonát *Conversations-Lexicon* címen (6 kötet és 2 pótkötet), 1818–1820-ban már az 5. kiadás jelent meg (10 kötet). (Az ún. *Conversations Lexicon*-i pörről: → 88. jegyzetmező.)
- (333) *Domahídi Antal* (?–1839): Szatmár vármegyei aljegyző (1815), számvevő (1825).
- (333) *Pogány József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (333) [1828. ápr. 11.] *Réz József Imre* (1756–?): orvos, szemész. A Martinovics-perben halálra ítélték, kegyelmet kapott, de csak 1804-ben szabadult. 1809-ben franciabarátság és felségsértés vádjával egy évre ismét börtönbe került.
- (333) *czukkerli* (ném., rég.): cukkedli, cukor.
- (333) *Dercsényi Pál*, báró (1797–1843): földbirtokos, gazdálkodó. Kazinczy húgának, Juliannának és Dercsényi Jánosnak a fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró Geymüller Henrika. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (333) *Rhédey József*: talán Rhédey Gedeonné fia.
- (333) *Hangyási Dávid* (1773–1828): Pest vármegyei főszolgabíró.
- (333) *Légrádi*: talán Légrádi Imre (1778–1848 után), Bécsben élő irodalompártoló ügyvéd és udvari ágens.

- (333) *consistoriális* (lat.): egyháztanácsos.
- (333) *Berető* (Zemplén vm.): Berettő, ma Bracovce (SZK). Kazinczy András (II.) birtoka volt.
- (333) *Urményi József Miniszterné*: Urményi Józsefné Komjáthy Anna (1751 k.–1830), férje 1806–1825 között országbíró volt. (→ 20. jegyzetmező)
- (333) [1828. ápr. 15.] *Teleki Mostoha anyja*: gróf Teleki József (IV.) apjának, gróf Teleki Lászlónak (II.) a második felesége: báró Mészáros Jeanette (Johanna) (1784–1843).
- (333) *Nádornénál*: Mária Dorottya (1797–1855), württembergi hercegnő, József nádor harmadik felesége.
- (333) *Ráday Erzsébet*, grófnő (?–1830): gróf Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („*öreg Rádayné*”) (1773–1844) lánya. Testvérei: Anna (*Nina*; *gróf Nádasdy Lászlóné*); *László*; *Gedeon* (IV.). Férje: báró *Prónay Albert* (1801–1867), Pest vármegye főispáni helytartója, a Magyar Tudós Társaság igazgatótanácsának tagja (1840), koronaőr, szeptemvir, báró Prónay Lajos vér szerinti és báró Prónay Sándor fogadott fia.
- (333) *Krekk* (?–1828): (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. ápr. 16.] *Szentpéteri József* (1781–1862): ötvös, 1818 óta Pesten működő ezüstművész.
- (334) *Huber József* (1777–1828 után): pozsonyi szobrász, dolgozott a bécsi királyi palota és a párizsi Louvre épületének díszítésén is.
- (334) *Muséum*: a gróf Széchényi Ferenc alapította Nemzeti Múzeum, l. Széchényiana B[ibli]o theca: → 68. jegyzetmező.
- (334) *Zrínyi táblája*: „A' Hébe' Kiadója engem szöllita-fel, hogy Zsebkönyve' számára dolgozám a' Szigethi hős Zrínyi Miklós' Biographiáját; 's most, midőn ezen Biographia' íve elhagyá a' sajtót, közli azt velem, a' hős' képével, melly Hébéje' homloklapja mellé fog tétetni. Bizonyossá téssen, hogy ez azon réz után másolatott, mellyet Gróf Festetics László Rahl által metszete, és hogy Krafft ezt viszi-által a' Múzeumnak dolgozott historiai táblára.
- Elrémültem a' hírre, mert a' réz Zrínyi Miklóst adja ugyan, de nem a' ki Szigethnél, hanem a' ki a' Krusaneczi erdőben vezett; nem a' nagy hőst, hanem a' nagy hős' unokájának fíját, a' Bánt, az Aranygyapjast, a' Poetát. A' kettőnek kora közt egy egész század teszi a' külömbséget: amaz 1566. hala-el a' hazáért; ezt 1664. egy vadkan ölte-meg vadászatjában.” (KazLev, 19/4404, Kazinczy – József nádornak, Széphalom, 1824. okt. 10.) Johann Peter Krafft (1780–1856) osztrák festő *Zrínyi kirobanása* (1825) c. munkája tehát a költő gróf *Zrínyi Miklóst* (1620–1664) ábrázolja.
- (334) *Ender*, Johann Nepomuk (1793–1854): osztrák festő. 1818-ban gróf Széchényi Istvánnal dél-európai körutat tett. 1823-ban festette meg gróf *Széchényi Ferenc* (1754–1820) díszruhás álló portróját (ma: Magyar Nemzeti Múzeumban őrzik). (Széchényi: → 32. jegyzetmező.)
- (334) [1828. ápr. 17.] *Eötves*: talán: báró Eötvös Ignác (1763–1838), tisztviseelő, királyi biztos.
- (334) [1828. ápr. 18.] *Kollár János* (1793–1852): pesti evangélikus lelkész (1819-től), a bécsi egyetem szlavisztika tanára (1849-től).
- (334) [1828. ápr. 19.] *Melczer Lászlóné*: gróf Mailáth Mária. A Pesti Jólétevő Asszonyi Egyesület tagja, gróf Mailáth József lánya, Melczer Mária (Farkasné) anyja.
- (334) *Prónay István*, báró (1828 előtt-?): báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna („*Nini*”) (1783–1825) fia.
- (334), (334) [1828. ápr. 21.] *Gosztonyi Miklós* (1796–1857): királyi ügyigazgató (1825-től), udvari tanácsos (1843-tól), főtörvényszéki elnök (1849-től). (Arra nem találtunk adatot, hogy ország-bíró [*lat.: iudex curiae*] lett volna.)
- (334) [1828. ápr. 25.] *Lakos János*, báró (1776–1843): katonatiszt (1835-től tábornok), író, a Magyar Tudós Társaság tiszteletbeli tagja (1832). Kis János barátja.
- (334) [1828. ápr. 27.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (334) *A' NÉGY FUNDÁTOR KINEVEZI A' DIRECTOROKAT*: a Magyar Tudós Társaság négy alapítója (Széchényi István, Vay Ábrahám, Andrássy György és Károlyi György) az igazgatótanácsot nevezte ki.
- (334) *Nádor*: l. fentebb a 1828. márc. 9-i jegyzetet: *Palatínus*.

- (334) [1828. ápr. 28.] *Huszár Elek*: kapitány, a Pesti Casino könyvtárosa (1832-ig).
- (334) *Belanszky*: (további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. ápr. 29.] *en face* (fr.): előlről, szemben.
- (334) [1828. ápr. 30.] *Jakab*: talán göncruszkai borkereskedő (a Kraynik család Göncruszskán lakott).
- (334) [1828. máj. 1.] *Zarka*: egy Vas vármegyei nemesi család tagja (?).
- (334) [1828. máj. 2.] *Káposztás-Megyer*: ma Budapest része.
- (334) *Brunek*: (a tisztartóról további adatokat nem találtunk.)
- (334) [1828. máj. 3.] *Gróf Károlyi Istvánné szül. Gróf Dillon Georgina* (?–1827): gróf Dillon Eduard ezredes lánya, 1820-tól volt férjnél.
- (334) *Mericzei Antal*: (a mogyoródi esperesről további adatokat nem találtunk.)
- (334) *Schweitzerey*: (további adatokat nem találtunk.)
- (334) *Vues de Constantinople...* (fr., ang., lat.): 'Konstantinápolyi látképek, Melling által. / Milton Elveszett paradicsoma, Martin által / Egy malom látképe Athén közelében / Egy Apollón-templom látképe Delphoiban / festette Claude Lorraine / metszette J. A. Mauz.' Antoine Ignace *Melling* (1763–1831): francia rézmetsző, utazó. John *Milton* (1608–1674): angol költő említett epozsa: *Paradise Lost* (1667; *Elveszett paradicsom*; első magyar fordítója Baróti Szabó Dávid volt). John *Martin* (1789–1854): angol festő és rézmetsző, említett mezzotint modorú rézmetszete: *Paradise Lost* (1824–1827; kiadta Prowett, 1827). *Claude Lorraine* (eredetileg: Claude Gellée) (1600–1682): francia tájképfestő. J. A. *Mauz*: (további adatokat nem találtunk).
- (335) [1828. máj. 4.] *Stanislaus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hitszónok.
- (335) *a' Nádor leánya*: Erzsébet (Habsburg) (1821–1903), József nádor lánya.
- (335) [1828. máj. 5.] *Szatbmári Mihály* (?–1828): talán azonos Csokonai barátjával. (→ 75. jegyzetmező)
- (335) [1828. máj. 5., 10.] *Lónyai János, I.* (?–1828): felesége 1827-től gróf *Vay Eulalia* (1812–?), Vay Ábrahám (II.) lánya. Lakhelyük: *Deregyő* (Zemplén vm.); ma Drahňov (SZK).
- (335) [1828. máj. 5.] *Farkas Sándor* (Böloni) (1795–1842): királyi kormánybiztos fogalmazó, útleírő, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1834). Kazinczy verset írt hozzá (*Böloni Farkas Sándor*, 1815 v. 1816) és ő ajánlotta be a Wesselényi családhoz. Wesselényi Miklós barátja. 1830–1832-ben tett amerikai útjáról írt műve: *Utazás Észak-Amerikában* (Kolozsvár, 1834).
- (335) *Kis Sámuel* (1796–1861): evangélikus lelkész, író.
- (335) [1828. máj. 7.] *Róth József* (1779–1831): ügyvéd, csongrádi országgyűlési követ (1826), a pesti egyetem rektora (*lat.: rector magnificus*) (1829-től).
- (335) [1828. máj. 8.] *Mibanovics Antal* (1796–1847 után): fiúmei városi tanácsos és országgyűlési követ.
- (335) [1828. máj. 10.] *Köncs*: (a pesti ifjúról további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. máj. 11.] *Horvát István [...]* *Beszélli mint dechifrózó a' francziák a' Hieroglyph írást*: az utalás részletes kifejtését l. Kazinczynak a *PESTRE. 1828. c.* művében. *Dechifrózó* (fr.–ném.): kibetűz. *Hieroglyph* (gör.): hieroglifa.
- (335) [1828. máj. 12.] *Rudas ferdő*: budai gyógyfürdő.
- (335) [1828. máj. 15.] *Beniczky Lajos*: Zólyom vármegyei alispán.
- (335) *Szirmay János*: Sáros vármegyei táblabíró, német nyelvű szonettek szerzője. Kazinczy szonettet írt hozzá: *Szirmay Jánoshoz* (1813). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (335) *Nepomuk*: Szent János Nepomuk (1340 és 1350 között–1393), keresztény vértanú, Csehország védőszentje, az emléknapja május 16-án van.
- (335) [1828. máj. 17.] *papaver bracteatum* (lat.): murvásmák.
- (335) *Szijaártó Ferenc*: (további adatokat nem találtunk a *körmenői* lakosról.)
- (335) [1828. máj. 18.] *Ambrózy Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. máj. 21.] *Mocsári András* (1791–1855): borsodi szolgabíró.
- (335) [1828. máj. 22.] *Kacskovics Károly* (1799–1880): nógrádi jogász, főügyész (1836–1839).
- (335) [1828. máj. 26.] *Bánffy László*, báró (1795–1839): Kraszna vármegye főispánja, az 1839-es országgyűlés ellenzéki tagja.

- (335) *Cleyermann megszólít. Ich bitte.* (ném.): 'kérem'. A lelkész csendre intette Kazinczyt a templomban: „Özvegy Gróf Teleki Józsefnét 's leányát, a' jövendő Rádaynét, a' Reform. Templomban látám az én Cleyermannom predikatiója alatt, kinél én szívem szerint valóbb Papot soha nem hallottam, soha nem ismertem. Az ő vallása az én vallásom, 's csupa láng; kívül pedig nem Pap többé, hanem csak ember. Azonban tavaly a' Communiót osztogatva az asszonyoknak, 's látván hogy én B. Bánffy Lászlóval, a' Wesselényi leány férjével, az első székben Bethlen Gábor felől beszélgetek, rám kiálta: Ich bitte. – Nem tűri a' templomban a' beszélgetést, 's jól teszi.” (KazLev, 21/5017, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, [h. é. n.]
- (335) [1828. máj. 27.] *Szirmay Terézia, II.*: 1828. máj. 27-től Ambrózy Lajosné (II.) (NAGYIVÁN tévesen Muslay Izabellát mondja báró Ambrózy Lajos [II.] feleségének).
- (335) *Ambrózy Lajos, II.*, báró (1803–1890): Temes vármegye főszolgabírája, alispánja (1835-től), főispáni helytartója (1845–1848), a soproni kerület helytartósági főnöke (1853–1858). 1838-tól báró. Ambrózy Lajos (I.) fia. (→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (335) [1828. máj. 28.] *Kubinyi Ferenc* (1796–1874): természettudós, műgyűjtő, liberális politikus, a Magyar Tudós Társaság tiszteleti (1841), majd igazgatósági (1858) tagja. A hazai kulturális élet bőkezű támogatójaként segítette Kisfaludy Károly Aurorájának a megjelenését is. Részt vett a szabadságharcban, emiatt kilenc év várfogságra ítélték. Kubinyi András fia.
- (335) [1828. máj. 29.] *Úza Pál*: talán a Martinovics-perben elítélt egykori barátjára utal Kazinczy, aki 1824-ben meghalt. (→ 60. *jegyzetmező*)
- (335) [1828. máj. 30.] *Szemere Lászlóné (II.)*: Karove Erzsébet, Szemere Bertalan anyja.
- (335) [1828. jún. 3.] *a' Personalis*: Mailáth György (II.), l. fentebb.
- (335) [1828. jún. 6.] *Gyulai Lajos*, gróf (1800–1869): erdélyi naplóíró, ellenzéki politikus, mecénás. 1807–1820 között Döbrentei Gábor volt a nevelője, aki Kazinczy ajánlásával került a Gyulai-házhoz. 1822–1830 között a bécsi erdélyi udvari kancellária tisztviselője, 1834-től több alkalommal erdélyi ellenzéki országgyűlési követ, a pesti főrendi ház tagja. Írásai és fordításai az Erdélyi Múzeumban jelentek meg. Gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna fia.
- (335) [1828. jún. 6.] *Luby Imre* (1778–1851): koronaügyész (1829–1832).
- (335) *Homonnay Imre* (1784–1852 után): a losonci és rimaszombati református gimnázium tanára, nevelő.
- (335) [1828. jún. 11.] *Bezerédi György* (1779–1863): Vas és Veszprém vármegyék követe, államtanácsos (1805), alnádor, a dunántúli kerületi tábla elnöke (1829-től).
- (335) *Beothy*: Beothy Imre (1744–1830), Bihar vármegyei aljegyző, ítélfőmester, szeptemvir, udvari tanácsos. Felesége: Nagy Teréz (Felsőbüki).
- (335) *Németh János* (Dömötöri) (?–1829): koronaügyész (1806–1824).
- (335) *Pauer*: (a szobrászról további adatokat nem találtunk.)
- (335) *Kopper*: (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (335) [1828. jún. 12.] *Kis János, II.* (1806–?): Kis János (I.) evangélikus püspök és író fia.
- (336) [1828. jún. 18.] *Bedekovics*: talán Bedekovics Lőrinc (1788–1857), jáász kerületi földmérő.
- (336) [1828. jún. 19.] *Stern Budai Invelir* [?]: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. jún. 23.] *Winter Ignác*: pesti arany- és pecsétvéső (*fr.*: *graveur*).
- (336) [1828. jún. 27.] *Rosenthál*: (a kereskedőről további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. jún. 28.] *Juhász*: (további adatokat nem találtunk; lehet, hogy Juhász János, aki 1803-ban pesti egyetemista és Virág Benedek pártfogoltja volt.)
- (336) *Bruchstubl*: (csanádi papról további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. júl. 1.] *Rákos* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Rákospalota, ma Budapest része.
- (336) [1828. júl. 3.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (336) [1828. júl. 4.] *Aranyos* (Borsod vm.): Bükkaranyos.
- (336) [1828. júl. 5.] *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (336) *Kisfalud* (Zemplén vm.): Bodrogkisfalud.
- (336) [1828. szept. 6.] *Ruszka*: (Abaúj-Torna vm.): Göncruszka. Kazinczy húgának, Kraynik Józsefné Kazinczy Klárának lakhelye.
- (336) [1828. szept. 8.] *Kazinc*: Sajókazinc, ma Kazincbarcika része.
- (336) [1828. szept. 9.] *Jánosi* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavské Janovce (SZK).

- (336) [1828. szept. 10.] *Rimaszombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (336) *Tóth Pápa* János: rimaszombati orvosdoktor, szemorvos és táblabíró. (SZINNYEI szerint: „1827-ben már nem élt; azon év nyarán házat Rimaszombatban elárverezték.”)
- (336) *Sárközy József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) *Ferenczy*: lakatosmester. Fiai: Ferenczy István, a szobrász (*lat.: statuárius*), és József.
- (336) *Osgyán* (Gömör és Kishont vm.): Osgyán, ma Ožd’any (R).
- (336) [1828. szept. 11.] *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (336) *Hugyák* (Nógrád vm.): Hugyag.
- (336) [1828. szept. 12.] *Riba*: (további adatokat nem találtunk.)
- (336) [1828. szept. 13.] *Bata Bálint*: Bata Pál és Rolly Katalin fia.
- (336) *Zrínyi*: pesti fogadó és kávéház, egykori épülete a mai Astoria Szálló helyén állt.
- (336) [1828. szept. 14.] *Zeyk Dániel* (?–1846): királyi táblai ülnök (1804), később maroszeői főkapitány, főkormánybiztos tanácsos (1835-ig), Alsó-Fejér vármegye országgyűlési követe (1837-ben). Felesége Vay Kata, *Vay József* (II.) lánya.
- (336) *Szűcs* István: udvari ágens.
- (336) [1828. szept. 15.] *Manschgó János Thewrewknek fest engem, és B. Mednyánszkyt*: Thewrewk József 1828-as országjáró körútja során több nevezetes személyiség portréját is elkészítette. Novemberben meglátogatta Manschgóval Kazinczyt széphalmi otthonában, aki ekkor Kazinczy feleségét és lányát is megfestette. (Vö. KazLev, 23/5905, Kazinczy – Szeder Fábiánnak, Széphalom, 1828. nov. 22.) *Thewrewk* József (Ponori) (1793–1870): régiséggyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője, kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmetszetek, arcképek). Johann *Manschgo* (1800–1867): osztrák festő, Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (337) [1828. szept. 18.] *Tihanyi Tamás* (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784-től), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tihanyi Ferenc apja.
- (337) [1828. szept. 21.] *Menlé*: szilvási nevelőnő.
- (337) *Theatrum*: a budai Várszínház (a volt karmelita kolostor).
- (337) [1828. szept. 22.] *Bombárdi*: talán Bombardi Mihály topográfus.
- (337) [1828. szept. 23.] *Peski* János (?–1863 k.): pesti festő, Kazinczyt 1828-ban festette.
- (337) [1828. szept. 25.] *Heinrich Thugut* (1800–?): festő. Az 1820-as évektől dolgozott Pesten és Budán, az 1830-as években Münchenbe költözött. Kazinczyt 1829-ben festette, ez a kép Kisfaludy Károly tulajdonába került. (SZABOLCSI–GALAVICS 1980, 248.)
- (337) *Krisztína-város*: budai városrész.
- (337) *Törökné*: gróf Török Józsefné (II.) Horvát Borbála. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (337) [1828. szept. 27.] *Schöfft* (Shoefft) József Károly (1776–1851): pesti oltárképfestő. A terézvárosi Avilai Nagy Szent Teréz plébániatemplomban látható *Avilai Szt. Teréz* és *Szt. István bálála* c. képeit 1828 körül festette.
- (337) [1828. okt. 1.] *Árokszállás* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Jászárokszállás.
- (337) [1828. okt. 2.] *Kály* (Heves vm.): Kál.
- (337) *Keresztes* (Borsod vm.): Mezőkeresztes.
- (337) [1828. nov. 26.] *Olaszi* (Zemplén vm.): Bodrogolaszi.
- (337) [1828. nov. 28.] *Puky István* (1779–1848): Csokonai egykori közeli barátja, támogatója, gesztelyi gazdálkodó.
- (337) [1828. nov. 29.] *Miatovics* Aurél: miskolci ügyvéd.
- (337) [1828. nov. 30.] *Patay Anna*: (további adatokat nem találtunk.)
- (337) [1828. dec. 1.] *rusz christián* (rég.): orosz (ortodox) keresztény.
- (337) *Petersburg* (ném.): Szentpétervár (Oroszország).
- (337) [1828. dec. 2.] *Ivánszky Antal* (1777–1850): az egri líceum magyar nyelv és irodalom tanára (1808-tól).
- (337) *Az Érseket ma látom először*: Pyrker János László (1772–1847), egri érsek. (→ 88. *jegyzetmező*)
- (337) *Pálma* Pál (1789–1866): bölcséleti doktor, esperes-plébános, egri irodaigazgató.

- (337) **Makáry** György (1799–1857): egri ügyvéd és líceumi tanár, Heves vármegye táblabírája.
- (337) **Balkay** Pál (eredetileg: Debralkay; 1782–1846): festő. Bécsi tanulmányai után 1808-ban Kazinczy hívására hazajött, 1817-től Egerben tanított rajzot. Kazinczyról és feleségéről portrét festett.
- (338) [1828. dec. 3.] **Földváry** Ferenc (1790–?): Heves vármegyei alispán (1815-től), országgyűlési követ (1825–1826), később királyi táblai ülnök, több színmű fordítója.
- (338) **Rottenstein** József (1777 k.–1833): Heves vármegyei főjegyző (1822-től) és alispán (1828–1833).
- (338) **Durcsák János** (1771–1837): egri paptanár, a csillagvizsgáló őre, kanonok (1812-től).
- (338) **Tulsiczky Ferenc** (1792 k.–1830): bölcséleti doktor, az egri líceum tanára, Heves és Külső-Szolnok vármegyéek táblabírája.
- (338) **Rada**: (a hevesi ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (338) **Adler**: (a patikusról további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 6.] **ingessionális** (lat.): beavatkozási (per).
- (338) **Kárász**: talán Kárász Miklós, Csongrád vármegye alispánja (1820), királyi táblai ülnök és tanácsos (1825), országbírói ítélmester, szeptemvir (1829).
- (338) [1828. dec. 7.] **Jakabfalvy Dánielné Fáy Erzsébet**: (további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 9.] **Dolgozom Biographiámat**: a [*Pályám emlékezete II.*]-t írta ekkor Kazinczy (l.: 3.2. Az egyes szövegek adatai és keletkezése, 3.2.4. A [*Pályám emlékezete*] szövegei).
- (338) [1828. dec. 11.] **Barcza**: (a pápai uradalom [*lat.: dominium*] vezetőjéről [*lat.: praefectus*] további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 12.] **Mailáth János**, gróf (Muki) (1786–1855): német műveltségű író, konzervatív politikus, Kossuth Lajos Pest vármegyei ellenfele. *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét lefordította Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Kazinczy barátja.
- (338) [1828. dec. 16.] **Taxis**: talán báró Taxis Pál tábornok, aki 1827-ben nyert magyar nemesiséget.
- (338) [1828. dec. 21.] **Beimel** József (1798–?): könyvkereskedő, az első Esztergomban működő nyomda (1822-től) és könyvkötészet (1827-től) tulajdonosa.
- (338) [1828. dec. 23.] **Erdélyi Levelek**: Kazinczy 1816-os erdélyi utazását megörökítő útleírása. Az első részletek 1817–1818-ban a Tudományos Gyűjteményben jelentek meg, de élete végéig folyamatosan dolgozott e művén is.
- (338) [1828. dec. 31.] **Vulpéné**: (további adatokat nem találtunk.)
- (338) [1828. dec. 31., 1829. jan. 13.] **Dombyné**: Domby Mártonné Mészáros Zsuzsanna. Férje: **Domby Márton** (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa, barátja, munkáinak kiadója és életrajzírója (*Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái*, Pest, 1817).
- (338) [1828. dec. 31.] **Elvégzém Sallustot**: Kazinczy Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.) római történetíró művének fordítását fejezte be. Erre vonatkozik a [*Pályám emlékezete II.*] utalása is, miszerint „utolszor itt Pesten 1828. Decemberben” dolgozta át. Ám a jelen napló további átdolgozásokról tudósít: 1829. aug. 10.: „Elvégzem Sallustot.” 1829. nov. 2.: „Ujra fordítom Szallusttot.” 1830. jún. 9. „Elvégezem Szallustznak most dolgozott fordítását.” (Sallustius: → 71. jegyzetmező.)
- (338) [1829. jan. 2.] **Jakabfalvi András**: abaúji táblabíró. Unokatestvére és felesége (1829-től) **Csoma Zsanet** (Johanna).
- (338) [1829. jan. 10.] **Drescher** Frigyes: budai cenzor az 1820–30-as években.
- (338) [1829. jan. 11.] **A' Carlsbádi vers kész**: Jean de Carro (1770–1857) svájci származású karlsbadi orvosdoktor Bohuslas Hasistejnský z Lobkovic (1460 v. 1461–1510) *In thermas Caroli* c. versét fordította le 22 nyelvre és adta ki az *Ode latine sur Carlsbad...* c. polyglott kötetben (Prága, 1829). Magyarra Kazinczy és Szemere Pál fordította le. Kazinczy munkáját Vörösmarty küldte el Carrónak, aki 1829. máj. 29-i levelében köszönte meg a fordítónak. Kazinczy magyarítása a Felső Magyar-Országi Minervában is megjelent: *A Carlsbadi feredőben* (1830).
- (338) [1829. jan. 12.] **Csománé**: Csoma Zsigmondné (1828-ban már özvegy), Szilasy Terézia, Szilasy József lánya, Ferenc (II.) és Mária (Péli Andrásné) testvére.

- (338) *Párizsi úca*: egykori pesti belvárosi utca a mai Párizsi-udvar helyén.
- (338) [1829. jan. 16.] *Nagy Bence* (Benedek; Felsőbüki) (1790 k.–1835): kamarás, kancelláriai titkár.
- (338) [1829. jan. 18.] *Patay Pálné Pogány Zsuzsanna* (1783–?): apja: *Pogány Lajos (I.)* (?–1793), Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus, a miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Testvére: Pogány Lajos (II.).
- (338) [1829. jan. 19.] *Péli, Péliné*: (Péli) Nagy András (?–1830) és felesége (Péli) Nagy Andrásné Szilassy Mária, aki Szilassy József lánya, Ferenc (II.) és Terézia (Csoma Zsigmondné) testvére.
- (339) [1829. febr. 2.] *Hosszufalusi Ignác*: (a *nyírábrányi* birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (339) [1829. febr. 4.] *Steinlein*: talán a bajor származású gróf Steinlen János Ede, aki 1827-ben nyert honfűsítést.
- (339) [1829. febr. 5.] *Wagenfallné*: (?–1829).
- (339) [1829. febr. 5., márc. 22.] *Csoma Biri* (Borbála, Borcsa; *Fáy Józsefné*, majd 1829-től Szemere Pál második felesége) (1793–1858): *Fáy Joanna* és *Albert (Berci)* anyja.
- (339) [1829. febr. 10.] *a' Pápa*: XII. Leo (eredetileg Annibale della Genga) (1760–1829), 1823-tól pápa. 1829. febr. 10-én halt meg.
- (339) [1829. febr. 13.] *Gyürky*: talán Gyürky Pál (II.) kamarás, Krassó vármegyei főispáni helytartó.
- (339) *Ibrányi Antal*: Ibrányi Károly fia, Ibrányi Farkas unokatestvére.
- (339) [1829. febr. 16.] *Gorove*: talán Gorove László (1780–1839), író, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1835).
- (339) [1829. febr. 20.] *Canning*, George (1770–1827): angol politikus. Küzdött a Szent Szövetség ellen és a dél-amerikai spanyol gyarmatok függetlenségéért. Emlékére a franciák emlékpénzt (fr.: *medaill*) adtak ki 1828-ban.
- (339) *Liberté civile et religieuse dans l'Univers* (fr.): 'polgári és vallási szabadság a világban'.
- (339) *à la Concorde des peuples* (fr.): 'a népek egyetértésére'.
- (339) [1829. márc. 6.] *Horvát István éjjelkor megyen el tőlem. Beszélli a' Gróf Apponyi Magyar tánczát Párizsban.*: Kazinczy még aznap éjjel megírta a történetet egyik levelezőpartnerének: „Elüté az éjjéli 12 órát, de holnap reggel indulván a' posta, nem fekszem-le addig, még a' Méltós. Urnak is el nem beszéltem, melly bált ada ezen a' farsangon Gróf Aponyi követünk Párizsban. Kicsinálá vendégeivel, hogy férfiak, asszonyok, fijaik és leányik ezen bála magyarba öltözve jelenjenek meg. A' férfiak mind Atilla dolmányban, hozzá illő mentével és topánkásan; az asszonyok vállban, kötővel, pártával. Minden úr és assz. mellett egy egy apród kezében tartván egy hosszú pálczát, 's azon urának, asszonyának czimere. Táncz csak magyar, Muzsika csak Magyar, Bihari és Lavotta után, 's a' Veszprémi kótákból. A' dolog hihetetlen lármát csinála Párizsban, 's az Udvar azt kíváná Aponyitól, hogy repetáltassa az Udvarnál. Ezt a' követségnek egy tiszte írta a' Párizsból kevés holnap előtt haza jött Tessediknek, nekem pedig Bthecár, Horvát István, ki épen most megyen el tőlem. A' levél a' Tud. Gyűjt. lesz nyomtatva.” (KazLev, 23/5912, Kazinczy – ifj. Vay Miklósnak, Pest, 1829. márc. 6.; l. még: KazLev, 21/4969, Kazinczy – Fáy Andrásnak, [K. és h. n.]). Fekete Gáspár említett cikke: *Magyar Táncz Párizsban, 1829. Februárius' 9dikén* (Tudományos Gyűjtemény, 1829/2, 114; e cikket részben kivágta, részben javítva kimásolta Kazinczy, l. MTAKK K 624, 61a–67b.) Gróf *Apponyi* Antal (1782–1852): politikus, 1825-től haláláig párizsi követ.
- (339) [1829. márc. 7.] *Milítz Fanny* (1811 k.–?): pesti táncosnő.
- (339) [1829. márc. 10.] *Mise pro felici electione Papae*: 'mise a szerencsés pápaválasztásért'.
- (339) *novo exemplo* (lat.): 'új példaként.'
- (339) [1829. márc. 15.] *Mikos Ferenc*, báró (?–1829): királyi tanácsos és királyi táblai bíró. Öngyilkos lett.
- (340) [1829. márc. 21.] *Szlávy János* (1772–1840): a Martinovics-per egyik elítélte, 1803 januárjában szabadult. (→ 61. jegyzetmező)
- (340) [1829. márc. 22.] *Polyák*: (további adatokat nem találtunk.)

- (340) *Szepesi*: (az államtanácsosról további adatokat nem találtunk.)
- (340) *Erdélyiné*: Erdélyi Jánosné; férje a Károlyi grófok jószágigazgatója.
- (340) *Uhlmann* [és: lánya, ill. feleségének rokonai]: vélhetően egy zsidó család tagjai, akik 1828-ban Bihar vármegyében magyar nemességet kaptak.
- (340) [1829. márc. 29.] *Tóbi Mihály* (Boros): péceli református lelkész (1809–1845).
- (340) [1829. ápr. 8.] *Bolla Márton* (1751–1831): történetíró, piarista tanár, 1809-től a kegyesrendiek magyarországi tartományi főnöke (*lat.*: *provinciális*).
- (340) *Aigel Glycérius*: kegyesrendi szerzetes, a szerzet egyik tanácsosa (1823-tól).
- (340) *Kertész*: (további adatokat nem találtunk.)
- (340) *grand inquisítóra* (sp.): 'nagy inkvizítor'.
- (340) *Fáy Berczi*: Fáy Albert (1816–?), Fáy Joanna testvére, Fáy József és Csoma Borbála fia, Szemere Pál mostohaafia.
- (340) *Ambrózy Lajos, I.* (1778–1830): Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás, helytartósági tanácsos (*lat.*: *l[o]c[um]t[enentia]lis consil[i]arius*). Gyermekai István, Lajos (II.), György és Johanna.
- (340) *Majthényi* Antal, báró (?–1861 után): Hont vármegye alispánja és konzervatív országgyűlési követe (1825-től). Majthényi László (I.) fia, László (II.) apja.
- (340) *Kalcbrenner* (János) József (1776–1834): pest-budai evangélikus lelkész (1819-től).
- (340) *Majthényi László, I.* (?–1825): Hont vármegyei alispán, helytartói tanácsos, államtanácsos (1805). Majthényi Antal apja.
- (340) [1829. ápr. 10.] *Ráday kriptája*: Pécelen a református és a katolikus temetőben is van Ráday-kripta.
- (340) *Ráday Gedeon, IV.*, gróf (1806–1873): Nógrád vármegye főispánja. Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („*öreg Rádayné*”) fia, Pál (III.) apja. Testvérei: Anna (*Nina*); gróf *Nádasdy Lászlóné*), *László* és báró *Erzsébet* (báró *Prónay Albertné*).
- (340) *Récsey*: talán Récsey Ádám (1775–1852), ezredes, testőrkapitány, 1813-tól báró. 1848-ban az udvar magyar miniszterelnöknek nevezte ki.
- (340) *Fáy Mózes*: *Fáy György (I.)* apja, György (II.) nagyapja.
- (340) *Ottlik Sándor*: felesége: *Onodi Theresia*, Onodi Zsigmond lánya; gyermekük: Ottlik Géza.
- (340) [1829. ápr. 13.] *Vázsonyi Károly*: (a nevelőről [*lat.*: *praeceptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (340) [1829. ápr. 14.] *Högyészi Julienak orvosságát küldök ki*: fennmaradt Kazinczy levele, amelyet az orvossághoz mellékel: „Az orvosságot magam csináltatám meg a' Kígyó-útczai Patikában, 's küldöm azt a' Recepttel és a' nekem ott visszaadott 5 krral. Bár ez a' Tekint. Asszony szenvedésein enyhíthessen; bár az az örömem lehetne hogy mondhassam: eszköz voltam egy ily tiszteletes Asszonyság' 's két szép és jó gyermek' anyja 's nevelője egészségének helyre állításában.” (KazLev, 21/4994, Kazinczy – Högyészzy Juliannának, Pesten, 1829. ápr. 14.) (*Högyészzy Julie, I.*, péceli lakosról és *Julie (II.)* és *Magdaléna* [Lilla] lányairól további adatokat nem találtunk.) *Vulgo* (*lat.*): általánosan (használt név).
- (340) [1829. ápr. 15.] *Mad. Schröder*: pesti színésznő, talán Schröder Károly (pozsonyi) német színész felesége.
- (340) [1829. ápr. 19.] *communicál* (*lat.*): úrvacsorát vesz.
- (340) *Humboldt*, Alexander von (1769–1859): német természettudós, útleíró, Wilhelm von Humboldt filozófus és író testvére. Európai és amerikai útjai után 1829-ben uráli expedícióra indult, melyhez csatlakozott *Bese János* (l. fentebb) is.
- (340) [1829. ápr. 24.] *Grassalkovics képe*: (nem találtunk további adatot arra, hogy melyik Grassalkovich képét kapta meg Kazinczy; l. alább az 1829. júl. 22-i jegyzetet.)
- (340) [1829. ápr. 27.] *Blaskó Marie*: (nem találtunk további adatokat.)
- (341) [1829. ápr. 28.] *Garzó Mibály*: kecskeméti exhadnagy, műfordító. Említett fordítása: *Publius Ovidius Názó Általváltoztatásokról írott munkájának magyar fordításából, példányúl. Első könyv. Fohászokdás.* (in: Szépliteraturai Ajándék, 1823; Hasznos Mulatságok, 1823/I, 46. sz.)

- (Arról, hogy „13 darabját fordítá Koczebűnek” nem találtunk adatot.) *Göthe*: Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832), német költő, író, drámaszerző.
- (341) [1829. máj. 1.] *Gróf Nádasdy Lászlóné (szül. Ráday Nina)* (Anna) (1794–1841): Ráday Pál (II.) és báró Prónay Ágnes („öreg Rádayné”) lánya. Testvérei: *László*, *Gedeon (IV.)* és báró *Erzsébet* (báró *Prónay Albertné*).
- (341) [1829. máj. 2.] *Fatovics István*: táblabíró, költő, Vitkovics Mihály barátja.
- (341) *jurium director* (lat.): jogügyi igazgató.
- (341) *Ráday Pál, I.* (1677–1733): a Rákóczi-szabadságharc vezető diplomatája, gróf Ráday Gedeon (I.) apja. (→ 12. jegyzetmező)
- (341) [1829. máj. 3.] *Ferenczy József* (1797–1873): református lelkész, teológiai doktor. Sárospatakon és Utrechtben tanult, 1830-tól sárospataki lelkész, 1836-tól kassai lelkész és egyházmegyei esperes. Ferenczy István testvére. Említett, Wekey Károly temetésén mondott beszéde nyomtatásban: *Halotti beszéd az időnek helyes használásáról, melyet... Vékey Károly... Zemplénmegyei tiszteleti alügyésének... utolsó tisztességére a s.-a.-ujhelyi helv. vallást követők templomában 1830. nov. 14. tartott.* (Sárospatak, 1830.)
- (341) [1829. máj. 4.] *Farkasné*: Farkas Antalné Melczer Mária, Melczer László és Mailáth Mária lánya.
- (341) *Paziai Mihály* (1802–?): német anyanyelvű pesti ügyvéd, költő, fordító.
- (341) *Tretter* (Járy) György (1804–1875): pesti ügyvéd, főbíró és országgyűlési követ (1843/44), udvari tanácsos.
- (341) [1829. máj. 10.] *Rogendorff kapu*: a budai Vár egyik kapuja.
- (341) [1829. máj. 13.] *Brunszvik Teréz*, grófnő (1775–1861): az első nőegylet és óvoda alapítója (Angyalkert, 1828). Gróf Brunszvik Antal unokája.
- (341) *a' Palatinus kertjében*: a Városligetben, amelynek alapjait József nádor vetette meg.
- (341) *cytizus* (lat.): aranyeső.
- (341) *cercis siliquastrum* (lat.): közönséges júdásfa.
- (341) [1829. máj. 15.] *illuminál* (lat.): kivilágít.
- (341) *raketli* (ol.–ném.): rakéta, tűzijáték.
- (341) [1829. máj. 17.] *a' Franciscánus*: Albach József Szaniszló (1795–1853), ferences szerzetes, természettudós, németül alkotó egyházi író, 1825–1838 között Pesten működő népszerű hitszónok.
- (341) *exhortator* (lat.): hitszónok. (*Poppolt* l. fentebb.)
- (341) [1829. máj. 19.] *Lovász*: talán Lovász Imre, Arad vármegyei alispán (1801) és királyi tanácsos (1825). Lovász Zsigmond testvére.
- (341) *Gyurkovics* György (1780–1848): könyv- és kéziratgyűjtő, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja (1832), Pozsony városának tanácsosa (1818), törvényszéki ülnöke (1823) és országgyűlési képviselője (1825, 1830, 1832 és 1839).
- (341) [1829. máj. 20.] *Wekey Károly* (1781 v. 1801–1830): Zemplén vármegye alügyésze. Wekey Ferenc fia.
- (341) [1829. máj. 22.] *Fortuna*: fogadó a budai Várban.
- (341) *Matolay* Gábor (1775–1855): Zemplén vármegyei ügyvéd, táblabíró, ellenzéki politikus.
- (341) [1829. máj. 23.] *Berta Antal*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) *Bacsó Bálint* (1786–1854): debreceni gyógyszerész, orvos, sebész és állatorvos.
- (341) *Németh Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) [1829. máj. 24.] *Széchi György*: (a péceli ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (341) *Fáy Zseni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (341) [1829. máj. 25.] *Prónay Máli* (Amália), bárónő, báró Prónay Simon és Hirgeist Anna (*Nini*) lánya. Említett testvérei: *Prónay Sarolta* és Almásy Józsefné (III.) *Prónay Tóni* (Antónia) (1810–1868).
- (341) *Elisabethínák*: az Erzsébet-apácarend tagjai.
- (341) *Almásy József, II.*, gróf (1773–1858), királyi táblai ülnök, szeptemvir, gömöri főispán (1825–1838). Első felesége Kohanyecz Fruzsina (1781–1833), Kohanyecz miskolci kereskedő lánya

- (→ 70. jegyzetmező). *Fia*: gróf Almásy József (III.) (1802–1881), Heves vármegyei főszolgabíró, báró Prónay Antónia férje (1829-től).
- (341) [1829. máj. 27.] *miniatűr* (fr.): aprólékosan kidolgozott kis festmény.
- (342) [1829. máj. 28.] *Teleki Józsefné, II.*, grófné: gróf Teleki Zsófia. Gróf Teleki József (III.) testvére. Férje: gróf Teleki József (II.) (1777–1817) főkormányászeiki tanácsos. Lánya: gróf *Teleki Borbála* (gróf Ráday Gedeonné [IV.], 1829-től) (1811–1841).
- (342) [1829. máj. 29.] *Szerencsy István* (?–1850): Ung vármegyei főjegyző (1825–1827), helytartósági titkár (*lat.: palatin[us]i secretarius*), királyi táblai ülnök (1830-tól).
- (342) *Grosschmid* Antal (1782–?): tarcali birtokos, arcképfestő. Bécsben tanult, 1810-es években Tarcal környékén működött. Újradolgozta Kazinczy feleségének portróját.
- (342) *Lónyai Ída* (1829–?): Lónyai Gábor (II.) lánya.
- (342) *Wohlfarth*: (a papról további adatokat nem találtunk.)

88. jegyzetmező: 1829–1831. Széphalom és környéke

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (342–364)

Kazinczy 1829. jún. 1-jén hazaindult Pestről. Kazinczy széphalmi tartózkodását 1831. febr. elejéig csak a pereit, a gazdasági teendőit, a megyegyűlések, ill. az egri utazásai miatt szakította meg. 1829. jún. 15-én Kazinczy adósságai miatt végrehajtás alá került a széphalmi birtok. 1830. júl.-ban Kazinczyt Bereg vármegye táblabírájává választották. 1830-ban többszöri átdolgozás után megjelent *Emilia Galotti* c. fordítása Lessingtől (Bajza kiadásában, amit Kazinczy nem fogadott el sajátjának), és lefordította Pyrker János László egri érsek *Perlen der heiligen Vorzeit* c. művét: *A szent hajdan gyöngyei* (Buda, 1830; ez a fordítás lett az ún. Pyrker-pör tárgya: → 89. jegyzetmező). (A kázméri perről: → 87. jegyzetmező.)

Conversations-Lexicon-i pör (1830)

Wigand Ottó pesti könyvkereskedő a sikeres német általános lexikon, a *Conversations-Lexicon* mintájára készült egy magyar lexikont megjelentetni. Az előkészítéssel és szerkesztéssel Döbrentei Gábort bízta meg. A kiadói felhívás kapcsán Fenyéri Gyula több ponton is megkérdőjelezte a vállalkozást egy Tudományos Gyűjteményben megjelent írásában. A nyilvános vitát Döbrentei Wigand neve alatt adott fölényeskedő és öndicsérő válasza szította fel. Viszontválaszként megjelent Fenyéri röpirata: *Egy szó Döbrenteyhez* (Kassa); Bajza József cikke: *Figyelmeztetés pesti magyar könyvtáros Wigand Ottó Tudományi s Mesterségi Közönséges Tárára* (Felső Magyar-Országi Minerva; Tudományos Gyűjtemény; különlenyomat); továbbá Bugát Pál több bírálata a minta-szócikkről (Tudományos Gyűjtemény). Döbrentei újabb válasza: *Ki a szerkesztője a Conversations-Lexikon magyar kiadásának?* Erre Bajza röpirata: *Válasz Döbrentey Gábornak a Conversations-Lexikon ügyében* (Székesfehérvár). Döbrentei kérésére és védelmében ekkor gróf Desseffy József is bezállt a Bajzáék elleni vitába: *Az országzerte ösmeretes fiatal tudós Zajbaj úrhoz* (különlenyomat). Bajza válasza: *Észrevételek a Conversations-Lexikoni pörhöz Gr. Desseffy József ellen* (Székesfehérvár, toldalék a Kritikai Lapokhoz, 1830). Kazinczy a vita kezdetén leveleiben Bajzáék mellett és Döbrentei ellen állt ki, de a személyeskedővé vált tollharc végén a pannonhalmi útleírásában már Bajza éleshangú kritikája ellen, és barátja, Desseffy mellett szólalt fel (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831). Bajzának a *Pannonhalmi útra* adott válasza, a *Nyilatkozás Kazinczy' vádjaira* c. cikke már Kazinczy halála után jelent meg a Kritikai Lapokban. A viszályhoz a rossz előkészületek, az elhibázott kiadói felhívás, a mutatóvancikk tartalmi-stiláris hibái, továbbá az ellentétes üzleti és személyes érdekek vezettek (Vörösmarty, Toldy és Bajza mellőzése), de a vita végső soron a társadalmi rangtól és tekintélytől független, színvonalas kritika érdekében folyt. Az első egyetemes magyar lexikon végül *Közhasznú Esmeretek Tára* címen jelent meg Döbrentei szerkesztésében (12 kötet, Pest, 1831–1834).

Háttér – 1829.

Az év folyamán megalakult Bécsben az Első Dunagőzhajózási Társaság.
1830.

Jan. 2-án megindult Pethe Ferenc szerkesztésében a Nemzeti Társalkodó (az Erdélyi Híradó melléklapja, 1844-ig). **Jan. 28-án** megjelent Pesten gróf Széchenyi István *Hitel* című munkája. **Jún. 11-én** Széchenyi ösztönzésére megalakult Pesten az Állattenyésztő Társaság (az Országos Magyar Gazdasági Egyesület elődje). **Júl. 28-án** a párizsi forradalom megdöntötte X. Károly francia király hatalmát, utóda Lajos Fülöp orléans-i herceg lett. **Szept. 14-én** megnyílt a pozsonyi országgyűlés, amelyen a magyar nyelv ügyében javaslatot dolgoztak ki. **Szept. 28-án** megkoronázták I. Ferenc fiát, V. Ferdinándot. **Okt. 14-én** Belgium független állam lett. **Nov. 17-én** a Magyar Tudós Társaság (MTA) gróf Cziráky Antal elnöklete alatt Pozsonyban megtartotta alakuló ülését, a társaság elnöke gróf Teleki József, helyettese gróf Széchenyi István lett. **Nov. 29-én** lengyel nemzeti felkelés tört ki I. Miklós cár ellen (a vármegyék a lengyel felkelés védelmére szólították fel a királyt). **Dec. 20-án** a király szentesítette az országgyűlési törvényeket, köztük azt, hogy a helytartótanács ezen túl magyarul levelezzen a törvényhatóságokkal és hogy a királyi kúria magyarul hozza ítéleteit. **Dec. 28-án** az ország északkeleti határát lezárták a Galícia felől fenyegető kolera miatt.

A Kazinczy és Török család említett tagjai:

Sophie: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége, gróf Török Lajos lánya.

Zseni: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya.

Tbalie: Kazinczy Thalia (1809–1863), Kazinczy lánya.

Emil: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia.

Antonin: Kazinczy Antonin (1813–1879 v. 1885), Kazinczy fia.

Fizsi: Kazinczy Iphigénie (II.) (1817–1890): Kazinczy lánya, Iphigénie néven a második.

Bálint: Kazinczy Bálint (1818–1883), Kazinczy fia.

Lajos: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia.

Kazinczy Honoráta (Kárner Lászlóné) (1769–?): Kazinczy András (II.) lánya.

Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné [I.]) (1766–?): Kazinczy húga. Említett gyermekei: Hericz Józsefné (II.) *Kraynik Klára; Kraynik Pál; Kraynik József (II.):* Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829), felesége *Irtinyi Johanna.*

Kazinczy Józsefné (II.): Ragályi Mária Magdolna (1778–1839), Ragályi József (I.) (1733–1804) Borsod vármegyei alispán lánya, Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a felesége. Gyermekei: Máli, József (III.), Laci (II.).

Kazinczy Máli; Mália (Amália; Gencsy Pálné) (1806–?), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a lánya.

Kazinczy József, III. (1803–1852): Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia, *Bay Cecilia* férje.

Laci: Kazinczy László (II.) (1810–1841), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia.

Kazinczy András, III. (1803–?): Kazinczy unokatestvérének, Istvánnak fia.

Kazinczy Mária; Mici (1808–1832): Kazinczy István és Józsa Mária lánya. Férje: *Turánszki Kálmán.*

Kazinczy Ottilia; Tili (Lónyai Gáborné [II.]) (1810–1883): Kazinczy István és Józsa Mária lánya.

Férje 1828-tól: *Lónyai Gábor (II.)* (1805–1885), Zemplén vármegye szolgabírája (1827–1830).
(→ 87. jegyzetmező)

ipam: gróf Török Lajos (1748–1810): Kazinczy egykori felettese és apósa.

D'Ellevauxné; Delvóné; gróf Török *Marie* Susie (1783–?): Kazinczy sógornője, gróf Török Lajos lánya. Férje: *D'Ellevaux* János.

Pepi: gróf Török József (III.) (1777–1830), Kazinczy *sógora*, gróf Török Lajos fia. *Felesége:* báró Vécsey Mária („*Pepiné*”; gróf *Török Józsefné*), Vécsey Miklós (I.) Szatmár vármegyei főispán lánya. Említett gyermekei: *Bálint* (1806–1882), *Muki* (Nepomucénus, korábban: Napoleon *Török Napi*) (1810–1898).

(→ 4.1. Családja/Bossányi, Török és Kazinczy)

- (342) [1829. jún. 1.] *Bártfay Lászlóné*: Mauks Jozefína, korábban Gosztonyi Istvánné.
- (342) *Klobusiczky Matilde* (gróf Sztáray Ferdinándné) (?–1845): Klobusiczky József lánya, akit a Bártfay házaspár örökbe fogadott.
- (342) *Wékey Károly* (1781 v. 1801–1830): Zemplén vármegye alügyésze. Wékey Ferenc fia.
- (342) [1829. jún. 2.] *Kövesd* (Borsod vm.): Mezőkövesd.
- (342) *Balászázi János* (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd. (→ 87. jegyzetmező)
- (342) [1829. jún. 3.] *Liszka* (Zemplén vm.): Olaszliszka.
- (342) [1829. jún. 8.] *Eperjesre. Hollóbáza. Exequenst kérni.*: Kazinczy a sógora, gróf Török József (III.) ellen megnyert per után kért végrehajtót (*lat.*: *exequens*) az eperjesi kerületi táblától: „Június’ 9dikén már Eperjesen voltam, melly hozzám másfél napnyira fekszik. Felküldvén a’ Septemvirátus’ Sententiáját, Láczy Assessor, a’ Septemvir testvérét kértem tőle Exequensemek. Nem őt adá hanem Zmeskált; ez pedig kimondá Prokátoromnak, hogy Auguszus előtt nem jöhet. Kértem a’ Praesest, gondolja meg melly nyomorúságokba hozza a’ Sógorom meggyőzhetetlen macacssága, hogy hét gyermekem éhezik, hogy 19 eszt. olta feleségem egy fillért sem von, hogy ostromoltatom hitelezőimtől ’s Junius 15d. exequálnak egy adósságomért. Azt mondá hogy ő Zmeskált vissza nem hívhatja, ’s hogy mi külömbség van a’ közt, ha nem Aug. elsőjén, hanem Júl. 31d. lesz a’ Kázméri Executio? Azt mondám neki az okosság által tanácslott kémmélssel, hogy egy elgyötrött embernek az ő tréfája keserű. – Eljövék Eperjesről, ’s nem nyertem semmit.
- Zmeskál most önként monda le a functiójáról, ’s én 13dikban másodsor Eperjestet valék, ’s megkapám Láczyt. De annak csak a’ Terminus utolsó napján adák ki a’ pert. Így az Executio Július 27dikére halasztatott. Ha a’ Praesest ötöt küldé vala ki, midőn Pesti levelemet vette, insinuáltathatott volna az, ’s most már executióm állana a’ Sógorom ellen.
- Engem itt mindenemmel, házammal, embereimmel, földjeimmel, rétjeimmel és ingó ’s ingatlan holmimmal exequálnak, ’s most mind azt arendában bírom, míg az Isten rá segéll, hogy a’ pénzt letehetem. Ezt köszönhetem a’ Sógorom istentelenségének.
- Mit mond Sógoromnak a’ lelki isméret ha meghallja hogy e’ gyalázon is által kelle esnem? Rossz ember nem tudja mi a’ lelkiisméret. Azonban most azt hirdeti hogy ő Amicát keresett mindég, én nem akartam. Ezt a’ per meghazudtolja, azt bizonyítván, hogy én kétszer kértem Amicát a’ perben is; ő pedig azt vitatá, hogy leánytestvéreinek semmi jusok, ’s ajánlott Amicámat el nem fogadta.” (KazLev, 21/5012, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1829. júl. 7. Vö. még: uott, 23/5914, Kazinczy – Fáy Andrásnak, Széphalom, 1829. jún. 20.) (A kázméri perről: → 87. jegyzetmező.)
- (342) [1829. jún. 9.] *bérmálás*: megerősítés; a katolikus egyház hét szentsége közül a második (Kazinczy felesége és lányai katolikusok voltak).
- (342) [1829. jún. 10.] *anniversarium* (*lat.*): évforduló.
- (342) [1829. jún. 11.] *a’ Praesensnél*: az eperjesi kerületi tábla elnökénél.
- (342) *Lemesány* (Sáros vm.): Lemes, ma Lemešany (SZK).
- (342) [1829. jún. 12.] *Szkáros* (Gömör és Kishont vm.): ma Skerešovo (SZK).
- (342) [1829. jún. 13., 1830. márc. 6.] *Vay Miklós, II.*, báró (1802–1894): kancellár, főrendiházi elnök, koronaőr. 1825-től Zemplén vármegye aljegyzője, 1827-től alispánja, 1830-ban országgyűlési követe. 1831-ben a koleralázadás idején kormánybiztos. 1831-től Borsod vármegye főispáni helytartója, később főispánja. Felesége: *Gaymiller (Gaimüller) Katalin*, egy bécsi bankár lánya. Fiuk: Miklós (III.) (1828–1886) és *Heinrich János László* (1830–?). (→ 69. jegyzetmező)
- (342) [1829. jún. 15.] *Kolozsi (Kólosi) István* (1794–1840): tiszáninneri kerületi tábla bírása.
- (342) *Broskó* József (?–1831): ügyvéd, Kazinczy hitelezője. A kolera lázadáskor gyilkolták meg feleségével és egyik fiával együtt.
- (342) *Urbán (Orbán) István*: ügyvéd, debreceni tanácsos (1816).
- (342) *Executio itt*: Kazinczy adósságai miatt, tehát a kázméri pertől függetlenül történt végrehajtás (*lat.*: *executio*) a széphalmi birtokon (l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet).
- (342) [1829. jún. 24.] *Rombauer János* (1782–1849): festő. Szentpéterváron, majd Eperjesen működött, 1825-ben Kazinczyt is festette.

- (342) **Toldy Ferenc** (eredetileg: *Schedel*) (1805–1875): irodalomtörténész, kritikus, orvos. (→ 87. jegyzetmező)
- (342) **gradual** (lat.): tudományos fokozatot ad.
- (342) **Lánczy Ferenc**: a királyi tábla bírójaként a kázméri per ítéletének végrehajtója (l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet).
- (342) [1829. jún. 30.] **Toldy [...] Déákül és magyarúl disputál**: „A’ mai postával érkezett hírek szerint az én Schédelem (Toldy) Jún. 26d. szemorvosnak esküdött fel, Június 30d. Med. Drnak, ’s az utóbbik nagy deákül is, magyarúl is disputála, a’ mi példa nélkül volt eddig.” (KazLev, 21/5012, Kazinczy – Guzmics Izidornak, 1829. júl. 7.)
- (342) [1829. júl. 4.] **Soos Pál, II.**: Zemplén vármegyei főbíró (1813-tól), alispán (1829-től). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (342) [1829. júl. 22.] **érkezik a’ Grasalkovics lithogr. képe**: gróf Grassalkovich Antalnak (I. vagy II.) két könyvomatós képét kapta meg Kazinczy (vö. KazLev, 21/5020, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1829. júl. 24.) (→ 12. jegyzetmező)
- (342) [1829. júl. 27.] **KÁZMÉRBA EXECUTIÓRA**: a nagykázméri végrehajtásról l. az 1829. jún. 8-ánál idézett levelet.
- (342) **Leo Stiller**: kassai ügyvéd.
- (342) **Kossuth László** (1762–1839): sátoraljaújhelyi ügyvéd. Kossuth Lajos és Johanna apja. Kazinczy kázméri perében gróf Török József (III.) ügyvédje.
- (342) **differalva** (lat.): elhalasztva.
- (342) [1829. aug. 2.] **Zámba**: molnár (1805 és 1829 k.).
- (342) **Nervenfieber** (ném.): hagymáz, súlyos lázas betegség.
- (342), (344), (345) [1829. aug. 10., nov. 2.; 1830. jan. 28., jún. 9.] **Elvégezem Sallustot / Ujra fordítom Szallustot / Sallust. Novbr. / Elvégezem Szallustznak most dolgozott fordítását**: Caius Sallustius Crispus (i. e. 86 k.–i. e. 35 k.) római történetíró művének fordításáról l. az 1828. dec. 31-i jegyzetet: → 87. jegyzetmező.
- (343) [1829. aug. 12.] **Vay Ábrahám, II.**, gróf (1789–1855): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója és igazgatósági tagja (1830). Borsod vármegyei alispán (1825-től). Felesége Kazinczy unokatestvére, Kazinczy Sophie (1810-től). (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (343) **Fodor Pál**: (borsodi alispánról további adatokat nem találtunk.)
- (343) **Reviczky Ádám** (1786–1862): alkancellár (1826–1828), főudvarmester (1827–1847), kancellár (1828–1836), borsodi főispán (1828–1848). A Magyar Tudós Társaság igazgatósági tagja (1830).
- (343) **Spe[is]en in Pest --- 45x.** (ném.): ’étkezések Pesten – 45 krajcár.’
Fracht ----- 7 ” 18. (ném.): ’szállítási/útiköltség 7 [Ft] 18 [krajcár]’
Provision ----- 36 (ném.): ’jutalék 36 [krajcár]’
Porto ----- 50 (ném.): ’postaköltség, illeték 50 [krajcár]’
Trinkgeld ----- 12 (ném.): ’borravaló 12 [krajcár]’
9f 41x W[iener] W[ä]brung: ’9 Ft. 41 krajcár [bécsi valutában, váltócedulában].’
- (343) [1829. aug. 18.] **Stentzel Márton és Asszonya**: (további adatokat nem találtunk.)
- (343) **Toronya** (Zemplén vm.): ma Trňa (SZK); Kazinczyéknek itt szőlőjük volt.
- (343) **Gróf Kún Lászlóné szül. Gróf Gyulai Constance levele Bártfáról Fizsi eránt**: (az említett levél elveszett vagy lappang.) **Gróf Kún Lászlóné Gyulai Constance**: gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya. **Bártfa** (Sáros vm.) ma: Bardejov (SZK); a város közelében híres fűrdő van. **Fizsi**: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augustyné) (1807–?), báró Prónay Simon (1777–1825) és Hirgeist Anna (Nini) (1783–1825) lánya, Kazinczy keresztlánya. (→ 61. jegyzetmező)
- (343) **Knautné Mária**: Kazinczyék szolgálója, a Kazinczy gyerekek német zenetanárának, Friedrich Knautnak a felesége (1818-tól).
- (343) **Kér** (Abaúj-Torna vm.): Abaujkér.
- (343) [1829. szept. 4.] **Tordai Gábor**: (a köztanítóról [*lat.: publicus praeceptor*] további adatokat nem találtunk.)

- (343) *Vitányi Gergely*: (a magántanítóról [lat.: *privatus praeceptor*] további adatokat nem találtunk.)
- (343) *repetál* (lat.): ismétél.
- (343) [1829. szept. 6.] *Kövy Sándor* (1763–1829): jogtudós, sárospataki kollégiumi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (343) *exequia* (lat.): gyászszertartás.
- (343) [1829. szept. 7.] *Gortvoy János* (1796–1854): sárospataki református jogakadémia tanára (1829–1853). (Kövy katedrájának örököse [lat.: *successor*].)
- (343) [1829. szept. 9.] *VITKOVICS MIHÁLY meghal Pesten*: Kazinczyt 1829. szept. 9-én Pestről Fáy András levélben tudósította Vitkovics Mihály haláláról (KazLev, 21/5045). *Vitkovics Mihály* (1778–1829): pesti ügyvéd, költő, író, műfordító. (→ 87. jegyzetmező)
- (343) *Püspök Horváthnak küldöm a' Catilinai Oratiókat*: az említett levél: KazLev, 22/5625 [5044/a], Kazinczy – Horváth Jánosnak, Széphalom, 1829. szept. 9. Kazinczy Cicero *In Catilinam* (i. e. 63) c. művének fordítását küldte el *Horváth János* (1769–1835) római katolikus püspöknek. (→ 59. jegyzetmező)
- (343) *Rumynak a' Sípós Értekezését német és deák nyelven*: e napon Kazinczy két levelet is írt Széphalomról Rummy Károly Györgynek: KazLev, 21/5043–5044. *Rummy Károly György* (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője. 1824-ben Bécsben áttért evangélikus vallásról katolikusra. *Sípós Pál* (1759–1816): református lelkész, tanár, költő. (→ 76. jegyzetmező)
- (343) *Lehoczki Lászlóné Horn Tóni* (Antónia) (1807–?): Horn Ferenc testvére. 1828-tól házas.
- (343) [1829. szept. 14.] *Comáromy István* (Kóji) (1777–1845): Abaúj vármegye alispánja (1824-től), országgyűlési követe (1825–1827), főispáni helyettese (1838–1841). (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (343) *Kraynik József, II.*: Abaúj vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1829). Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (343) [1829. szept. 15.] *Comáromy Náni* (Kóji) (Anna; Menszáros Lászlóné): Comáromy György (II.) lánya. (→ 4.1. *Családfa/Comáromy*)
- (343) [1829. szept. 18.] *Kordos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (343) [1829. szept. 19.] *Vécsey Pál*, báró (1788 k.–1861): Bihar vármegyei aljegyző, Vécsey József fia.
- (343) *Szemere István* (1764–1829): Zemplén vármegyei alispán (másod: 1809–1813; első: 1813–1827), országgyűlési követ, tanácsos. A zemplén-ungi református egyházmegye gondnoka (1800–1814). Szemere László (I.) testvére.
- (343) *Azar* (Zemplén vm.): Kis- v. Nagyazar, ma Malé v. Vel'ké Ozorovce (SZK).
- (343) [1829. szept. 29.] *Sz. Hajd. Gyöngyei*: Pyrker János László (1772–1847) egri érsek *Perlen der heiligen Vorzeit* (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) c. hősköteményét fordította le Kazinczy: *A' Szent Hajdan' gyöngyei* (Buda, 1830; e mű előszava a *Hárfához*). Ez a fordítás volt az ún. Pyrker-pör tárgya.
- (343) [1829. okt. 11.] *Horn Ferenc* (?–1846 után): kassai orvos, később Abaúj vármegye főorvosa. Kazinczy hitelezője. Horn Tóni testvére.
- (344) [1829. okt. 14.] *Moskovszki Antal* (1809 k.–1829): zempléni ügyvéd.
- (344) [1829. okt. 22.] *Bányi hegy*: a tokaji borvidékhez tartozó Telkibánya (Abaúj-Torna vm.) hegye, Kazinczynak is volt itt szőlője.
- (344) [1829. okt. 25.] *Palágy* (Szatmár vm.): Nagypalád, ma Velika Palagy (U).
- (344) [1829. okt. 29.] *Vióka*: Széphalom melletti dűlő.
- (344) [1829. okt. 30.] *Keserű* (Bihar vm.): ma Cheşereu (R). Részben a Kazinczy család birtoka volt.
- (344) [1829. nov. 1.] *Sibulszki Frigyes*: Kassa város orvosa. Örököse és utódja Viczay József főorvosnak, akinek az emlékére a kertjében emlékművet állított, amelynek feliratát gróf Dessewffy József készítette.
- (344) [1829. nov. 3.] *Samu*: (további adatokat nem találtunk.)

- (344), (345) [1829. nov. 3., 1830. jan. 28.] *Zelinka viszi Szemerének a' Mailáth Regéjít / Mailáth Regéjít*: gróf Mailáth János (1786–1855) *Magyarische Sagen und Märchen* (Brünn, 1825) c. művét fordította le Kazinczy: *Mailáth' Regéji. Magyar Regék és Mesélések* (kiadta Kazinczy Gábor, Pest, 1864; a kézirat 1828–1830-ban készült). Ezt küldte el Zelinka János pappal Szemere Pálnak. (Mailáth: → 53. jegyzetmező; Szemere: → 26. jegyzetmező; vö. KazLev, 21/5061, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Szépalom, 1829. nov. 6.; uott, 21/5230, Kazinczy – Toldy Ferencnek, K. és h. n.)
- (344) [1829. nov. 4.] *Wagenfallné* (?–1829).
- (344) [1829. nov. 6.] *biquonia; bignónia*: begónia.
- (344) *gladicsia; gleditschia* (ném.): lepényfa (gleditsia triacanthos).
- (344) *clavier* (ném.): klavír, zongora.
- (344) [1829. nov. 9.] *Bartós* (?–1829): (a kőművesről további adatokat nem találtunk.)
- (344) *Kárnerné*: Kárner Lászlóné Kazinczy Honoráta (1769–?), Kazinczy András (II.) lánya. Férje: Kárner László (1759–1824), ungvári alispán, királyi tanácsos (1819). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (344) [1829. nov. 12.] *Szent Mihály* (Szabolcs vm.): Búdszentmihály, a Desseffy család lakhelye.
- (344) [1829. nov. 29.] *Hotyka* (Zemplén vm.): Makkoshotyka.
- (344) [1829. nov. 30.] *Huta*: a Makkoshotyka–Kassa útvonalon több Huta nevű település is van: Háromhuta, Óhuta, Újhuta és Kishuta.
- (344) *Theréznel vacsora*: Szerencsy Józsefné Radvánszky Teréziánál, Kazinczy kassai barátjánál vendégeskedtek: „Én a' perem miatt Novemb. utolsó napján Eperjesre jártam, 's ez nap Kassán háltam. Sophie velem volt. Mihelyt Kassára beértem, azonnal mentünk Mélt. Szerencsyné Asszonyhoz. [...] Negyvennégy esztendeje annak, hogy ez az imádást érdemlő Asszony erántam kegyességgel viseltetik, 's ifju esztendeimnek ő vala Védangyala. Ezen vallástétemből megítélheti Nagysád, mint kelle magamat érzemem, midőn őtet megőregedve, összeroskadva, nem minden szavainkat értve, és szemeivel gyakran pislongva láttam.” (KazLev, 21/5080, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, [Szépalom], 1829. dec. 26.)
- (344) [1829. dec. 1.] *Kolosi József, II.* (1783–?): zempléni jegyző, szolgabíró (1829). Kolosi József (I.) fia.
- (344) *Rátkayak*: felsőregmeczi család.
- (344) [1829. dec. 3.] *Dobos János magához esketteti Ecsedi nét, szül. Kossuth*: a megjegyzés háteréről: „[...] a' Lasztóczon lakó Dobos János, unokája a' Kazinczy Danielné, szül. Szirmay Thérézia Regmeczi Tisztartójának, tiltott szerelemben élvén Ecsedinek özvegyével, a' Jesztrebi Kossuth László leányával, – megintetvén hogy vagy vegye el vagy hajtsa el, – Decemb. 3d. copuláltatá végre magát.” (KazLev, 21/5073, Kazinczy – Kraynik Imrénének, 1829. dec. 9.) *Dobos János*: zempléni szolgabíró (1840-től). Felesége 1829-től: *Kossuth* Johanna (korábban *Ecsedi* Lászlóné), Kossuth László lánya, Kossuth Lajos testvére.
- (344) [1829. dec. 5.] *Rochfalva* (Gömör vm.): Rohovec, ma: Rochovce (SZK); 1774-től volt papírmalma.
- (344) *conceptpap[ír]* (lat.): fogalmazvány-papír.
- (344) [1829. dec. 29.] *Szilvás* (Abatj-Torna vm.): Szilvásapáti, ma Vyšné Opátske (SZK).
- (344) [1829. dec. 30.] *Toldy levele Berlinből*: l. KazLev, 21/5072, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Berlin, 1829. dec. 8.
- (345) [1829. okt. 15.] *tatárka*: tatárbúza, hajdina: sóskaféle, étkezésre és takarmányozásra is használt növény.
- (345) *mubar*: pázsitfű (takarmánynövény).
- (345) [1830. jan. 6., 28.] *Miss Sára Sampson / Miss Sára*: Lessing szomorújátéka (1755). Kazinczy fordítása: *Missz Szara Szampszon* (életében nem jelent meg). (Lessing: → 53. jegyzetmező.)
- (345) [1830. jan. 10., 28.] *Barnhelm Minna*: Lessing *Minna von Barnhelm* c. vígjátéka (1768). Kazinczy fordítása: *Barnhelmi Minna vagy A katona-szerencse* (már a munkácsi fogsága alatt is fordította, életében nem jelent meg).
- (345) *Szentes József* (?–1830): talán Szentes(i) József kapitány, Szentesi János tanár fia, aki újraindította a sárospataki nyomdát 1807-ben.

- (345) [1830. jan. 11., 28] *Szívképző Regék: Marmontel Contes moraux* c. műve Kazinczy fordításában *Szívképző Regék* c. alatt kétszer jelent meg életében: *Kazinczynak fordított Egyveleg Írásai* (I. kötet, Széphalom, 1808); *Kazinczy Ferencz' Munkái* (1. kötet, Pest, 1814); a regék 1830-as újradolgozása kéziratban maradt. (Marmontel: → 71. jegyzetmező.)
- (345) [1830. jan. 14.] *Székely József, I. [és] II.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (345) *Mibályi* (Zemplén vm.): Felsőmihályi, ma Michalok (SZK); vagy Alsómihályi, ma Michal'any (SZK).
- (345) [1830. jan. 22.] *Horvát István* (1784–1846): történész, nyelvész, egyetemi tanár. (→ 87. jegyzetmező)
- (345) *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (345) [1830. jan. 23.] *Virág Benedek* (1754–1830): pálos szerzetes, pap, költő, történetíró, tanár. (→ 55. jegyzetmező)
- (345) *Nánit már űlve lelem. Fél esztdeig feküdt a' szoba' deszkáján párnáji közt mert forgatni kelle:* „Míg én betegeskedém, Mikóházán Comáromy Náni betegeskedék, 's nehezebben mint én. Őt hete miolta fekszik, 's nem ágyban, hanem a' szoba' deszkáján, hogy ne kellessék a' szűk helyen forgatni; 's annyi idő olta éték és álom nélkül.” (KazLev, 21/5049, Kazinczy – Gr. Gyulay Karolinának, h. n., 1829. szept. 17.) *Náni; Comáromy Náni*: Menszáros Lászlóné (Kőji) Comáromy Anna, Comáromy György (II.) lánya. (→ 4.1. Családfaj/Comáromy)
- (345) [1830. jan. 28.] *Wassermann Sámuel* (?–1830): Kazinczyék zsidó bérlője.
- (345) *dolgoztam Januariusban tisztára írván...*: a tisztázatok *Miss Sara Sampson* és *Barnhelm Minna* kivételével ma egy kötetben található az Akadémia kéziratárában az MTA KK K 619-es jelzeten. A kéziratkötet címe: *Marmontel' válogatott regéji. Boufflersnek levelével az anyjához, és La-Rochefoucauld'nak maximájival.* Tartalma: *Alcibiád vagy A' magam, A' négy palaczk, A' szammiumi menyegző, A' két szerencsétlen, A' kétség, A' szép Anikó, A' jó Anya, Az atyák' iskolája, Tódor és Flóra*; továbbá: *Boufflers' levelei a' Schweitzből és Herczeg De La Rochefoucauld' Maximáji.* E fordításokat Kazinczy Pestre küldte el: „A' mi ezen kötetemben áll, Januariusban 1830 dolgoztam újra [...] Csak az Atyák' Iskolája és Tódor és Flóra itt új, 's az utóbbikat sok szelídítésekkel adom, hogy a' Censor el ne tiltsa megjelenését. Visszavárom idővel, hogy magam tekinthessem meg, minekelőtte sajtó alá jut, 's előbeszédét megírhassam.” (KazLev, 21/5112, [Széphalom], Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. febr. 21.) (Marmontel és Boufflers: → 71. jegyzetmező; Rochefoucauld: → 63. jegyzetmező.)
- (345) *Bibliái Történetek: Kazinczy Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta) c. gyermekeknek szánt bibliai tankönyve. A második kötetbe tervezett dogmatika, protestáns egyháztörténet és a térképek nem jelentek meg; Kazinczy Hübner tankönyvét kívánta leváltani munkájával. (Vö. Hübner: → 5. jegyzetmező.)
- (345) *Erdélyi levelek*: Kazinczy 1816. jún. 11.–szept. 10. közötti erdélyi utazását írta meg, az első részletek már 1817–1818-ban megjelentek a Tudományos Gyűjteményben.
- (345) *Ligarius*: Cicero *Pro Ligario* c. műve. (→ 71. jegyzetmező)
- (345), (347) [1830. febr. 2., ápr. 3.] *de Carró könyve / de-Carro Carlsbadja*: I. az 1829. jan. 11-i jegyzetet: → 87. jegyzetmező.
- (345) [1830. febr. 18.] *Török Katinka*, grófnő (1811–?): férje 1830-tól *Holes (Holesch) Dániel*, szabolcsi birtokos, tarcali ügyvéd.
- (346) [1830. febr. 24.] *Szemere Bertalan* (1812–1869): politikus, útirajzíró, publicista, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1840). Borsod vármegye vezető ellenzéki politikus, 1848-ban a Batthyány-kormány belügyminisztere, 1849-ben miniszterelnök. Kazinczy tanítványának tekintette. Szemere László (II.) fia.
- (346) [1830. febr. 25.] *Szeghi* (Zemplén vm.): egykor Bodrogkisfaludhoz tartozó puszta.
- (346) *Bekes*: (nem találtunk további adatokat.)
- (346) [1830. febr. 27.] *Baldovszki*: Aspermont tisztartója. Az *Aspermont (Aspremont)* grófkorról: → 23. jegyzetmező.
- (346) *Durcsák János* (1771–1837): egri paptanár, a csillagvizsgáló őre, kanonok (1812-től).

- (346) **Lonovics József** (1793–1868): egri kanonok (1829), csanádi püspök (1834), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteletbeli és igazgatósági tagja (1843), Pyrker János László egri érsek kinevezett utóda.
- (346) **Érseknél**: Pyrker János László (1772–1847) egri érsek.
- (346) **Goczig Károly**: (az egri matematikaprofesszorról további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Makovszki József**: (a diósgyőri papról további adatokat nem találtunk.)
- (346) **specula** (lat.): csillagvizsgáló.
- (346) **Schmitt**: (a pesti festőről további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. febr. 28.] **Kapitány Szabóné**: (Pyrker testvéréről további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Kapitány Rubendunstné, Dozler leány**: (további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Gróf Trautmannsdorfné szül. Majtbényi**: (további adatokat nem találtunk.)
- (346) **Lengyel Miklós** (1802–1889): Pyrker László egri érsek udvari papja (1828), az egyházi jog és történelem tanára (1830), dulcignói püspök és főrendiházi tag (1873 után).
- (346) **Martini János**: volt tüzér (rég.: *artillarista*), egri tanácsos.
- (346) [1830. márc. 1.] **consistoriumozás** (lat.): tanácskozás.
- (346) [1830. márc. 2.] **Hosszufalusi Ignác**: (a *nyírábrányi* birtokosról további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. márc. 2.] **Szemere László, II.** (1772–1843): Kazinczy László katonatársa és barátja. Felesége: *Karove* Erzsébet. Szemere Bertalan apja. Lakhelye a borsodi *Vatta*. (Kazinczy szerint „László fíjok Gárdistának készül”, de *Szemere László* nevű fiáról nem tud sem NAGYIVÁN, sem KEMPELEN.)
- (346) **Wartensleben gyalogjai közt...**: Kazinczy öccse, László (I.) (1763–1807) katonai pályáját gróf Wartensleben Vilmos regimentjében kezdte 1782-ben.
- (346) [1830. márc. 5.] **Zombor** (Zemplén vm.): Mezőzombor.
- (346) **Szombathy István, II.**: (a szekeressről további adatokat nem találtunk.)
- (346) [1830. márc. 9.] **Bermann ma convincáltat Eperjesen: Bermann**: Kazinczynak hitelező sátor-aljajúhelyi zsidó; *convincál* (lat.): bizonyít. (A hitelről és a végrehajtásról l. alább az 1830. ápr. 24-i jegyzetet.)
- (347) [1830. márc. 13.] **Prof. Márton József Bécsből jelenti levélben**: (az említett levél elveszett vagy lappang); **Márton József** (1771–1840): egyetemi tanár, szótáríró, nyelvész, szerkesztő. (→ 62. jegyzetmező)
- (347) [1830. márc. 14.] **rizma** (rég.): rizsma; 20 konc (kb. 500 ív) papír.
- (347) [1830. márc. 15.] **Levél Lánczy Ferencz Assessor Úrtól**: l. KazLev, 21/5120, Lánczy Ferenc – Kazinczynak, Eperjes, 1830. márc. 14.
- (347) [1830. márc. 19.] **Rhédey József**: talán Rhédey Gedeonné fia.
- (347) **Surány** (Bereg vm.): Beregsurány.
- (347) **Gróf Ráday Erzsí, Bárány Prónay Albertné** (?–1830): Ráday Pál (II.) lánya. (L. az alább idézett levelet.)
- (347) [1830. márc. 23.] **torzsás**: dülő Sátoraljajúhely és Széchalom között.
- (347) [1830. márc. 31.] **Kossuth András, II.**: sárospataki főügyész (1830). Kossuth András (I.) fia.
- (347) [1830. ápr. 1.] **Nyíri**: a Nyíri család több tagja is dolgozott Kazinczyék szolgálatában: Nyíri István (II.) kocsis, Nyíri János béres és talán Nyíri Ferenc.
- (347) [1830. ápr. 3.] **Pesti barátim levelei Major Barthosné Assz. kezéből**: „Barthos Majorné, kinél tegnap egy két pillantásra betéremt, kezembe ad egy Pestről érkezett csomót. Abban van a’ Bártfayné levele is. Martz 18d. az ő (tudnillik Bártfayné) neve napja előestvéjén nála gyülekezének össze némellyek, ’s íme szalad a’ Bárány Prónay Albert cselédje, hogy Asszonya, a’ szép Ráday Erzsí haldoklik [...]. Ráday Erzsí tehát Martz. 18d. Sándor napján meghala. [...] Ugyan ezen Barthosnéétől vett csomóban vevék egy nyomtatványt, melly a’ szegény Gróf D–t ismét iszonyúan fogja bántani. Hála Istennek hogy mind az hírem nélkül történt. Szükség hogy tudd, addig is míg láthatod.” (KazLev, 21/5156, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Eugeniának. [K. és h. n.] **Major Barthosné**: Barthos Andrásné, Xieczyk Zsuzsanna, férje: Barthos András (1767–1832 után) nyugalmazott őrnagy.
- (347) [1830. ápr. 8.] **spallér** (ném.): kerítésnek használt faszor.

- (347) *barkócafa*: barkócaberkenye (lat.: sorbus torminalis).
- (347) [1830. ápr. 9.] *Schédel levele Londonból. Martz. 15d írta.*: l. KazLev, 21/5123, Toldy Ferenc – Kazinczynak, London, 1830. márc. 15.
- (347) [1830. ápr. 10.] *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke. Kazinczyt a kázméri perben segítette.
- (347) *Gönczi Sámuel*: Bereg vármegyei ügyvéd és táblabíró (1830 k.).
- (347) *Inczédi Sámuel* (1780–1830 után).
- (347) [1830. ápr. 11.] *Reiner Móric*: (a festőről további adatokat nem találtunk.)
- (347) [1830. ápr. 14.] *Szölöske* (Zemplén vm.): ma Viničky (SZK).
- (348) [1830. ápr. 20.] *Lasztócz* (Zemplén vm.): ma Lastovce (SZK); a Szemere és a Kazinczy család részbirtoka.
- (348) [1830. ápr. 24.] *Sophie ágyban. Köhög*: „Sophie Oktoberben bélygüladásban feküdt, ’s az olly nyavalya hogy ezer beteg közül egy sem bírja ki. Decemberben Eperjesre jára velem a’ legkegyetlenebb hidegben, Februáriusban hasonló pogány időben Egerbe, ’s ezen két út úgy megfontá, hogy most ismét tüdőgyüladásban fekszik. E napokban a’ halál révén volt, de már megfordult a’ nyavalya.” (KazLev, 21/5151, Kazinczy Ferenc – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26.]
- (348) [1830. ápr. 24.] *Gróf Gyulai Lotti levele, hogy ő az nap (busvét másodikán) írta meg Kapitány B. Frimontnak, hogy övé lesz*: az említett levél elveszett vagy lappang; Kazinczy válasza: KazLev, 21/5152, Kazinczy – Gr. Gyulai Karolinának, Széphalom, 1830. ápr. 25. Gróf *Gyulai Lotti* (Karolina; báró Frimont Péterné 1830-tól) (1792–1862): gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya, Rhédey Lajosné Kácsándy Terézia unokahúga; Kazinczyt bizalmas levelezés füzte egykori szerelme lányához (l. SZAUDER 1970). Báró *Frimont Péter-Ferenc* (1798–1840 után): kapitány, vadász alezredes, Johann Maria Frimont fia. Házasságuk boldogtalan lett. (L. Hász-Fehér Katalin kommentárja a Gyulay-naplókhoz: <http://gyulaynaplok.hu/showDetailedDokumentum.php?dokID=12> [2009-04-17]).
- (348) *Bárczay Mihály Ur hozza a’ Bermann Abaujban már publicált Sententiáját*: „Tegnapelőtt nálam vala Szolgabíró Bárczay Mihály Ur, ’s közlé a’ Districtuális Tábla Sententiáját, mellyben Bermann hateraz forint capitálisban, tíz esztendei interesével, és az Oppositionális perben már, convincáltatott. [...] Ez az átkozott, az egész világtól gazembernek ismert Zsidó azt gondolta hogy engem az Executio gyalázatjával elijeszt, ’s 1828. rámhozta Zmeskált, ’s opponáltam. Kijövéen Zmeskállal, sorba járá embereimet, ’s elhirdette nekik, hogy holnap olta az övéi lesznek; kiszaladt a’ szobámból, megtekinté ólomat, ’s elmondá pásztoromnak, hogy holnap olta ez a’ marha övé lesz; a’ miért Zmeskálnak a’ jelentésében Bermant meg is támadtam. Millyen lehet ez a’ kilencz ezer és hatszáz forintos adósság, láthatod onnan, hogy elment a’ sógoromhoz, és azt neki három ezer forinton árulta, nem hogy fizesse, hanem hogy interesre végye fel; nékem pedig három ezer. előtt másfél ezer forinton. Képzelheted hogy érte 9600 fntot adni nem fogok. De majd megmutatja az idő, mint bánok vele. – Executióval ijesztetni keserves dolog; de lehetetlen volt elkerülni a’ bajt, a’ vétkes lépéseket.” (KazLev, 21/5151, Kazinczy – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26.] Kazinczy az adósságot örökül hagyta, és valószínűleg erre vonatkozik Török Sophie feljegyzése, amelyben jogtalanak ítéli a követelést: „[Creditorok neve] B. // [Váltóban] 6000 // [A felvétel kelésének ideje] 1821. 1-ső februar // [Rf.] 3990 // Csak – 1900 – váltó fntot kaptunk kész-pénzt ezen summára; a’ többit pedig nagyon felrótt vászony és gránátokban tolván ránk a creditor, – tetemesen meg csalt.” (Idézi: BALLAGI 1891, 462–463; []-ben a táblázatos szöveg oszlopai.) *Bárczay Mihály* (1806–1865): szolgabíró, abaúji követ, Bárczay Ferenc (II.) fia.
- (348) [1830. ápr. 25.] *Lánczy Assessor Urtól levél, hogy Május 24dikére tette által a’ Kázméri Executiót*: l. KazLev, 21/5150, Lánczy Ferenc – Kazinczynak 1830. ápr. 24. Kazinczy kommentárját l. KazLev, 21/5151, Kazinczy – Kazinczy Klárának [Széphalom, 1830. ápr. 26.].
- (348) [1830. ápr. 27.] *requiem* (lat.): rekvium, halotti mise.
- (348) *Eszterbázy József*, gróf (1760–1830): Nyitrai adminisztrátor (1795–1797), Zemplén vármegye főispánja (1797–1821), államtanácsos (1803), főajtónállómester (1827–1830).

- (348) [1830. ápr. 29.] *József Rozgnál*: talán Rozgonyi József (II.), Görgey Fanny férje (1830-tól).
- (348) [1830. ápr. 30.] *appetitus* (lat.): étvágy.
- (348) *Senfmehl mustár liszt* (ném., rég.): 'mustárliszt'; hánytatószernek és lábfürdőhöz is használt gyógyszer.
- (348) [1830. máj. 1.] *Burián Pál*: (a könyvkereskedőről további adatokat nem találtunk.)
- (348) [1830. máj. 2.] *Stammbuch* (ném.): emlékkönyv.
- (348) *Bermann Iczik* (további adatokat nem találtunk.)
- (348) *Barthos András* (1767–1832 után): nyugalmazott őrnagy, Zemplén vármegyei táblabíró (1828), a koleralázadás idején a sátoraljújhelyi gárda parancsnoka. Barthos Paulina apja.
- (348) *guga* (rég.): golyva, duzzanat.
- (348) [1830. máj. 3.] *Fő Notár[íus]*: Zemplén vármegye főügyésze 1825-től Dókus László volt.
- (348) *paroxysmus* (gör.–lat.): (láz) betegség hirtelen visszatérése, rohama; önkívületi állapot.
- (348) [1830. máj. 4.] *RudaBányácska* (Zemplén vm.): ma Sátoraljújhely része.
- (348) [1830. máj. 4., 5.] *connumeratio sessionium; connumeráns* (lat.): telekösszeírás; összeszámláló.
- (348) [1830. máj. 7.] *praefatio* (lat.): előszó, előbeszéd.
- (348) *Fekésbázy Mibály* (?–1848): földbirtokos, kincstári uradalmi ügyvéd, a nyelvapoló Fekés-házy-alapítvány létrehozója.
- (348) [1830. máj. 8.] *Sztankó László*: Zemplén vármegyei segédlevéltárnok (1827-től).
- (348) *exhibeálja a' sógornak az Executio Insinuatoriáját* (lat.): 'átadja [Török Józsefnek] a végrehajtás írásbeli bejelentését.'
- (349) [1830. máj. 10.] *mixtúra* (lat.): keverék, gyógyszerkeverék.
- (349) [1830. máj. 11.] *Czéke* (Zemplén vm.): ma Cejkov (SZK).
- (349) *fantaztrozás* (gör.): fantáziálás, lázálom.
- (349) *Hericz József (II.)*: Kazinczy Klára és Kraynik József (I.) lányának, *Kraynik Klárának* a férje (1819-től), és *Kraynik Pál* sógora. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (349) [1830. máj. 12.] *zsendicze* (rég.): savó, orda, a sajtkészítés mellékterméke.
- (349) [1830. máj. 13.] *kristély* (gör.–lat.): beöntés, ill. az erre szolgáló gyógyászati eszköz.
- (349) *Bodnár*: (további adatokat nem találtunk).
- (350) *címer*: hús (comb vagy hátszín).
- (350) [1830. máj. 14.] *phlegma* (gör.–lat.): nyálka, köpet.
- (350) *effectus* (lat.): eredmény, hatás.
- (350) *Sztáray Kristófné*, grófné: báró Splényi Náni (Anna; korábban Csörgő Pálné), báró Splényi Gábor lánya. (Az említett *levél* elveszett vagy lappang.)
- (350) [1830. máj. 15.] *Dercsényi János* (eredetileg: Weisz) (1755–1837): Zemplén vármegye főorvosa. Kazinczy húgának, Juliannának a férje (1785-től).
- (350) *Steer Ferenc*: (a kassai gyógyszerészről további adatokat nem találtunk.)
- (350) [1830. máj. 18.] *Béres Gyurka*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. máj. 19.] *gerli* (táj.): gerle, galamb.
- (351) [1830. máj. 21.] *Bajza szava Döbrhez érkezik*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontakozó vitára, Bajza József és a hozzá csatlakozó Fenyéri Gyula *Egy szó Döbrenteyhez* c. röpiratára (Pest, 1830): „Ugyan ezen Barthosnétól vett csomóban vevék egy nyomtatványt, melly a' szegény Gróf D[essewffy József]t ismét iszonyúan fogja bántani. Hála Istennek hogy mind az hírem nélkül történt. Szükség hogy tudd, addig is míg láthatod.
- Az a' pöffeteg Döbr. egy Conversations Lexicon dolgozására híva meg némellyeket, eltitkolván nevét, legalább nem tudatván a' világgal, hogy ő benne a' Redactor, és így Kormányozó. Minden igyekezete az lévén, hogy pénzt és hírt szerezzen, Gróf Széchenyit is társnak kéré meg, 's hihetőleg Gróf – t is. Fenyéri látta melly zavar lesz az a' Convers. Lexicon, 's kérdéseket hirdettete ki a' Munka eránt. Döbrentei elkapatá magát dolyfe által, 's most az ifju lelkes és igen nagy culturájú Bajza szállala meg. A' Gróf – neve a' Bajza írásában elő nem fordul; de az itt következő sor azt gyaníttatja velem, hogy a' nyil ellene van löve.” (KazLev, 21/5156, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának [K. és h. n.] *Bajza* József (1804–1858): író, költő, kritikus; *Döbrentei* Gábor (1785–1851): író.

- (351) *Én Szalaynak*: Kazinczy arra kéri levelében Szalay Lászlót, hogy *A szent hajdan gyöngyei* (Pyrker János László érsek munkájának fordítását) példányait vegye fel a nyomdából, majd segítsen elajándékozni és eladni (KazLev, 21/5157, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1830. máj. 21.) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogász, a Magyar Tudós Társaság (MTA) későbbi titkára (1861). Alább említett munkája: *Észrevételek a Muzarion III. és IV. kötetéről* (Pest, 1830). (→ 89. jegyzetmező)
- (351) [1830. máj. 23.] *a' Lánczy Assessor Ur levelével*: Lánczy Ferenc a Kazinczy és Török József (III.) közti per bírjaként hívta Kazinczyt a nagykászmeri birtokra, hogy felbecsüljék az örökséget és a sógor eddigi értéknövelő beruházásait (l. KazLev, 21/5159, Lánczy Ferenc – Kazinczynak, Nagyászmer, 1830. máj. 23.; vö. uott, 23/5919, Kazinczy – Lánczy Ferencnek, Nagyászmer, 1830. máj. 26.). Lánczy először az értéknövekedés kifizetését kérte az eladósodott Kazinczytól és csak ezután akarta kifizettetni számára az örökrészt: „Execútióm Máj. 24–26. véghez ment, de irtóztatóan. 12,081 f. 34 5/6 xrt kell letennem, 's úgy adják ki rátámat. Soha illy kegyetlenséget!” (KazLev, 21/5165, Kazinczy – Somosy Jánosnak, [h. n.] 1830. jún. 7.) (A kászmeri perről: → 87. jegyzetmező.)
- (351) [1830. máj. 24.] *Képes Sámuel*: Kazinczy ügyvédje a kászmeri perben.
- (351) *exequens Assessor* (lat.): a 'végrehajtó bíró', Lánczy Ferenc.
- (351) *Csik*: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. máj. 25.] *Sophie levelét veszem*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (351) [1830. máj. 31.] *Kornstein*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. jún. 1.] *Levél az Érsektől*: Pyrker János László említett levele elveszett vagy lappang.
- (351) *Sophie Apr. 12d. olta ma öltözik fel legelőbb*: a felesége gyógyulásáról: „Feleségem April. 19d. olta Június elsőjéig ágyban fekvő beteg volt. Tüdőgyulladás és Isten tudja még mi egyéb volt a' baja. Dr. Horn Úr, a' Kassai, Május 10d. nékem megmondta, hogy tartsam készen magamat; meg fog halni. Ugyan azt mondá Dercsényi Május 15d.; 's mind ketten 14 napot adtak életének. Azonban Jún. 6d. felöltözött, és él és fel 's alá tipeg, szárazon, mint egy elnyúlt kesztyű. Bízom az Ur Prof. Ur barátságához hogy e' híremet nem hallja örvendés nélkül.” (KazLev, 21/5165, Kazinczy – Somosy Jánosnak, [h. n.] 1830. jún. 7.)
- (351) [1830. jún. 6.] *Verbóczi Domcsó András*: zempléni nemes.
- (351) *Parnabaj Gyurka*: (további adatokat nem találtunk.)
- (351) [1830. jún. 7.] *Zmeskál József* (Domanoveczi és Lestinei) (1763–1833): kerületi táblai ülnök, királyi tanácsos.
- (351) [1830. jún. 8.] *Levél Szalaitól*: (az említett levél elveszett vagy lappang); Kazinczy válasza: KazLev, 21/5167, Kazinczy – Szalay Lászlónak, [Széphalom], 1830. jún. 10.
- (351) [1830. jún. 9.] *Otto Wigandhoz levelem 1. Jun.*: (az említett levél elveszett vagy lappang); *Otto Wigand* (1795–1870): német könyvkereskedő és kiadó. Kassán 1826-ban, majd Pesten 1827–1832 között volt könyvkereskedése, később visszaköltözött Lipcsébe, ahol a szász országyűlésnek is tagja lett (1849–1850).
- (351) *Bowring*, Sir John (1792–1872): angol műfordító, politikus, utazó. Említett *Poetry of the Magyars* ('A magyarok költészete', Pest, 1830) c. antológiája, melyben népdalok és 25 másik költő mellett Kazinczy is szerepel, Rummy Károly György és Toldy Ferenc német fordítása alapján készült. A Magyar Tudós Társaság (MTA) 1832-ben külső tagjának választotta.
- (351) *Denkmäler des alten Roms 60 Kupfer 42 Vign. nach Barbault. fol. Augsb. 1816.* (ném.): 'Az ókori Róma emlékművei 60 réz[tábla] 42 kép Barbault után, fólióban, Augsburg, 1816.' Jean Barbault (1718–1762): francia festő és rézmetsző, illusztrációi Georg Christoph Kilian *Denkmäler des alten Roms* (Augsburg, 1767) c. könyvében találhatóak. Ezt a könyvet Kazinczy egy későbbi levelében (is) kéri Zádor Györgytől (KazLev, 21/5196, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. júl. 27.)
- (352) [1830. jún. 11.] *Bernáth Sámuel*: az 1831-es kolera idején kapitány. Bernáth József fia.
- (352) *Csányi László* (1790–1849): kormánybiztos és közlekedési miniszter 1849-ben, a szabadságharc vértanúja.
- (352) *Ondorkó György*: (további adatokat nem találtunk.)
- (352) *Bertalan Imre*: (további adatokat nem találtunk.)

- (352) [1830. jún. 16.] *Párisból a' Fekete Gáspár levele*: Kazinczy F. J. Dussault (1769–1824) francia kritikus Sallustiusról írt munkáját kérte Toldy közvetítésével *Fekete Gáspártól*, gróf Apponyi Antal párizsi nagykövet fiainak nevelőjétől. A munkát e napon kapta meg. (KazLev, 21/5086, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Széphalom, 1829. dec. 31.; uott, 21/5223, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Sátoraljaújhely, 1830. okt. 5.; Fekete említett levele elveszett vagy lappang.)
- (352) [1830. jún. 16.] *Csillay*: (a professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (352) *Majoros*: talán Majoros András (1788–1854), sárospataki könyvtáros és tanár.
- (352) [1830. jún. 18.] *a' Sz. Hajdan eránt Bártfay*: Kazinczy a Pyrker-fordítás ellenértékének összegyűjtéséhez kérte Bártfay segítségét: „Egri Kanonok Fő-Tisztel[andó] Lonovics József Úr veszen itt a Szent Hajdan Gyöngyeiből 50 nyomtatványt. Ára ezeknek egyetemben, 6 Frtjával, 300 Ft. Váltó czédulában. – Alázatosan kéretik, méltóztatassák a pénz megküldeni Pestre. Tekint[etes] Bártfay László Úrnak (a Gróf Károlyi háznál, az Ülői utcában), és ezen Úr által magát a pénz felvétele eránt megnyugtadni. – Széphalom Jún. 18d. 1830. Kazinczy Ferencz.” (Kazinczy följegyzése Lonovics Józsefnek megküldött nyomtatványokról, OSZK AnLit/2955.) Kazinczy három levelében is megemlíti, hogy „Ma indul levelem Pestre, hogy a' Szent Hajdan' Gyöngyeit vegyék által, 's küldjék széllyel.” (KazLev, 21/5170, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1830. jún. 18.; uott, 21/5171, Kazinczy – Gr. Dessewffy Aurélnak, Széphalom, 1830. jún. 18.; uott, 21/5172, Kazinczy – Bajza Józsefnek, Széphalom, 1830. jún. 18.) *Bártfay László* (1797–1858): író, naplóiíró, irodalomszervező, a Károlyi család titkára (1819), a Károlyi-palotában lévő otthona a pesti irodalmi élet fontos helyszíne volt. (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. jún. 20.] *Dókus Ur levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (352) *Szemere Pál és Pálné: Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, második felesége (1829-től): *Csoma Borbála* (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. (→ 62. jegyzetmező)
- (352) *Scherl Jetti*: vélhetően hozzá írta Kazinczy *Belli emlékkönyvébe* c. versét.
- (352) [1830. jún. 22.] *Beregszász* (Bereg vm.): ma Berehovo (U).
- (352) [1830. jún. 23.] *Gyulainé*: gróf Gyulai Ferencné Kácsándy Zsuzsanna (1767–1826), Kácsándy Terézia húga, Kazinczy barátnéja, egykori szerelme. (→ 66. jegyzetmező)
- (352) [1830. jún. 27.] *Fáy Ferenc* (1781–?): Fáy Ábrahám fia, *Gyula Béla* (1828 előtt–?) és *Gyéza Ferenc* (1828–?) apja. Felesége: *Bernáth Anna*, Bernáth Ferenc lánya. (→ 4.1. Családfa/Szirmay)
- (352) *Davidovics regementje*: báró Davidovics Pál (1737–1814) tábornagyszeregyedében szolgált 1806-tól Kazinczy öccse, László (I.). (Davidovics: → 4. jegyzetmező.)
- (352) [1830. júl. 8.] *generális gyűlés* (lat.): általános (vármegye)gyűlés, nagygyűlés.
- (352) [1830. júl. 11.] *Teleki József, IV.*, gróf (1790–1855): a Magyar Tudós Társaság (MTA) első elnöke (1830-tól). 1824-től a tiszamelléki egyházkerület és a sárospataki kollégium főgondnoka. (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. júl. 11., nov. 14.] *Ferenczy József* (1797–1873): református lelkész, teológiai doktor. 1830-tól sárospataki lelkész. Ferenczy István testvére. Említett, Wekey Károly temetésén mondott beszéde nyomtatásban: *Halotti beszéd az időnek helyes használásáról, melyet... Vékey Károly... Zemplénmegye tiszteleti alügyészének... utolsó tisztességére a s.-a.-új helyi belv. vallást követők templomában 1830. nov. 14. tartott.* (Sárospatak, 1830.) (→ 87. jegyzetmező)
- (352) [1830. júl. 11.] *Ebédkor jó a' Török Napi levele*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (352) [1830. júl. 12.] *Deáky Zsigmond* (1795–1872): győri kanonok, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező (1832), majd tiszteletbeli (1858) tagja. Bourbon Károly *luccai herceg* fiának, Ferdinándnak nevelője (1827–1841), számára írta az említett olasz nyelvű magyar nyelvtant: *Grammatica ungherese a uso degl'italiani* (Róma, 1827).
- (352) *Szirmay Lajos*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 13.] *Ragályi Zsigmond*: Ragályi Gedeon Gömör vármegyei alispán fia, *Ragályi Pál* testvére.
- (353) *Szilassy*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 15.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844). (→ 4.1. Családfa/Szirmay)

- (353) *Fáy Zsigmond*: (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 16.] *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (353) [1830. júl. 17.] *Kovács Kisassz. Gouvernante a' Klobusiczky József Kamarás Ur gyermekei mellett, egy pakétet hozott Pestről. 10 expl. Sz. Hajdan Gyöngyei. [...]* *Szent Miklósy Szalay László Recenziója a' Muzáronnak.*: „Tegnap előtt indult innét Ujhelynek Kovács Kisasszony, Klobusiczky District. Assessor s Kamarás leányainak Gouvernantejok; s vitte magával a Tek. Ur számára egy csomóban a Sz. Hajdan Gyöngyeinek 10 közönséges példányát, Szent Miklósy Bökkerseinek, Szalay Észrevételeinek 's Thewrewk Tíz csapásának egy példányát.” (KazLev, 21/5191, Zádor György – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 16.) *Kovács Rozalie*: Klobusiczky József gyermekeinek nevelőnője (*fr.–ném.: gouvernante*). *Klobusiczky József*: az eperjesi kerületi tábla bírója (kb. 1814–1838), kamarás, Klobusiczky Matilde apja. *Szentmiklósi Alajos* (Aloyz) (1793–1849), költő, ügyvéd, irdalmi pályafutását Kazinczy segítette.
- (353) [1830. júl. 18.] *Olaszi* (Zemplén vm.): Bodrogolaszi.
- (353), (356) [1830. júl. 18., aug. 23.] *Lónyai Emma; Emmi* (1830–?): (további adatokat nem találtunk.)
- (353) [1830. júl. 19.] *Sztáray Albert*, gróf (1785–1843): konzervatív politikus, publicista. Gróf Sztáray Mihály fia. Az első felesége: gróf Csáky Walburga (?–1813); a második: gróf Károlyi Franciska; a harmadik: gróf *Waldstein Mária* (1806–1865). Utóbbival közös fiuk: gróf Sztáray *László* (1830–?), katona.
- (353) [1830. júl. 20.] *Érkezik a' Fenyéri levele a' Bajza ellen nyomtatott feleletével G. D. J. Urnak*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontakozó vitára. *Fenyéri Gyula* (1799–1866): író, jogtudós, a Tudományos Gyűjtemény szerkesztője. *Gróf Dessewffy József* (1771–1843): költő, író. (Az említett levél elveszett vagy lappang. Fenyéri: → 87. jegyzetmező; Dessewffy: → 47. jegyzetmező.)
- (353) *Wächterné*: (nagyszebeni doktornőről további adatokat nem találtunk.)
- (353) *ausschlagen* (ném.): kiütés (betegség).
- (353) *Így írja Gróf Gyulai Lotti*: a Prónay Iphigenie Sophie állapotáról beszámoló levél elveszett vagy lappang.
- (353) [1830. júl. 23.] *Lónyai János Bereg Vármegyei V. Ispány levele a' Vgye parancsából jelenti hogy ott Assessorrá téttem*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Lónyai János (II.)* (1796–1859): helytartói tanácsos (*lat.: loc[um]tenen[ti]a[li]s consiliárius*), Bereg vármegye alispánja és országgyűlési követe (1829-től), Bihar és Bereg vármegyék főispáni helytartója (1836–1840, ill. 1845). 1838-ban a pesti árvízkor királyi biztos. Lónyai Menyhért fia. Felesége: Lónyai Florentina.
- (353) [1830. júl. 25.] *Kerekes Ferenc* (?–1830): *Ibrányi Miklósné gróf Klobusiczky Mária* vadász-balesetben elhunyt tisztartója. (Nem azonos a debreceni professzorral.)
- (353) *Jászó* (Abaúj-Torna vm.): ma Jasov (SZK).
- (353) *Szerdahely* (Zemplén vm.): Bodrogszerdahely, ma Streda nad Bodrogom (SZK).
- (353) [1830. júl. 26.] *Fenyéri küldi ezeket...*: az említett könyveket Fenyéri Gyula juttatta el Kazinczyhoz: „Első alkalommal fogom küldeni a Sz. Hajdan többi példányait is, és azon könyveket, melyeket Szalay Hartleben és Wigand könyvárosoktól hozott, u. m. 1) Mednyánszkys Sagen 2 ft 40 xr. 2) Galettis Weltkunde 1823. 6 ft 48 xr. 3) Hormayr's Taschenbuch 1830. 4 ft. 4) Bowrings Poetry 6 ft. 5) Lovakrol (nyomtató papiroson, mert velin nem volt) 1 ft 20 xr. mind ezüstben. Az 1829ki Taschenbuch nincs meg Hartlébennél, Wigand a régi Róma emlékeinek meghatározásokat megígérte. Szalay a neki küldött jegyzék szerint kérte a könyveket; de most látom a kezemen levő utasításból, hogy onnan Gróf Majláth Magyar Historiája és a Bajor király versei kimaradtak; meg kértem hát Szalayt, hogy azokat is vegye által Wigandtól, 's a többekkel együtt küldeni fogom.” (KazLev, 21/5191, Zádor György [Fenyéri Gyula] – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 16.) „22dikben indítottam el Tek. Bártfayné asszonyság közbenjárásával bizonyos Ujhelyi Kereskedőtől a második csomót, mellyben a Könyvárosoktól vett könyvek 1) Galetti, 2) Bowring, 3) Hormayrs Taschenbuch 1830. 4) Gedichte Ludvigs von Bayern 2. B. 5) Mednyánszkys Sagen és 6) Lovakrol foglaltatnak.” (KazLev, 21/5198, Zádor György [Fenyéri Gyula] – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 31.) *Bowring Poetry*: I. az 1830. jún. 9-i jegyzetnél. Gróf

- Széchenyi* István említett műve: *Lovakrul* (Pest, 1828). Joseph *Hormayr* (1782–1848) osztrák politikus, történétíró, bécsi udvari levéltári igazgató említett munkája: *Taschenbuch für vaterländische Geschichte* (Mednyánszky Alajossal közösen szerkesztett, magyar vonatkozású cikkeket is közlő évkönyv, 1811–1848; a X. kötetben [1829] Kazinczyról is olvasható egy rövid német életrajz). Johann Georg August *Galetti* (Galletti) (1750–1828) német történétíró említett atlasza: *Weltkunde* (1823). Bárá *Mednyánszky* Aloyz (Alajos) (1784–1844) német nyelvű magyar író említett munkája: *Erzählungen, Sagen und Legenden aus Ungarns Vorzeit* ('Elbeszélések, regék és legendák a magyar előkorból'; Pest, 1829; itt jelent meg Kazinczy Kininger által festett arcképe). *Gedichte des Königs v. Bayern* (ném.): 'a bajor király versei'; Karl August Ludwig (1786–1868) bajor király verseskötete. (Széchenyi és Mednyánszky: → 87. jegyzetmező.)
- (354) [1830. júl. 26., aug. 5.] *Mailáth Antal*, gróf (1800–?) : Zemplén vármegye al- és főjegyzője (1820 és 1823), főispánja (1830–1839), a fiemei kormányzóság jegyzője (1823), alkancellár (1836–1839) és kancellár (1839–1847). Kazinczy cikke a Magyar Kurírban az aug. 5-i főispáni beiktatásról: *Gróf Majláth Antal beiktatása* (1830. aug. 20. és 24., 14–15. szám, 118–119, 129–132).
- (354) *Malonyai János*, báró (?–1837): szeptemvir, Zemplén vármegyei adminisztrátor (1821–1825), nyitra vármegyei főispán (1825–1837), alkancellár.
- (354) *Anthologia Graeca. editio Frid. Jacobs. Lips. 1813.* (lat.): 'Görög antológia, kiadta Friedrich Jacobs, Lipcse, 1813.' *Friedrich Jacobs* (1764–1847): német műfordító, filológus említett kiadása: *Anthologia Graeca* (12 kötet; Lipcse, 1794–1814).
- (354) *Grünfeld Dávid; Jakab; Wolf Sámuel; Moskó*: (további adatokat nem találtunk.)
- (354) *Dordrechtii Synodus*: az 1618–1619-es dordrechtii egyetemes református zsinaton megalkotott 83 kánon a kálvinista ortodoxia alapja lett. A *tridentini* zsinat az ellenreformáció kezdetét jelentő, legfontosabb katolikus zsinat volt (1545–1563).
- (354) *Leib Eldinger Kupecz in Lemberg, Krakkauer Vorstadt. Nro 187. 2tem Viertel. den 28sten Jul.* (ném.): 'Leib Eldinger kupec, Lembergben, Krakkó külvárosában, 187. szám alatt 2. kerületben. Júl. 28-án.'
- (354) *Ratio Studior[um] in Hungaria* (lat.): 'oktatásügyi rendszabály Magyarországon'.
- (354) *Theresia Zichy vidua Josephi Gotthardi Vondernoth.* (lat.): 'Zichy Terézia, Joseph Gotthard Vondernoth özvegye.' Gróf *Zichy Terézia* férje Joseph Gotthard *Vondernoth* (Van de Nath).
- (354) *Rouget de Lille* (helyesen: Rouget de Lisle) (1760–1836): francia zeneszerző, mérnöktiszt, a *Marseillaise* szerzője (1792; magyarra Verseghy fordította).
- (354) *Die Sprache pag. 305.* (ném.): 'a beszéd [szöveg] 305. oldal'.
- (354) [1830. aug. 4.] *Mailáth György, II.*, gróf (1786–1861): személynök (lat.: *personalis*) (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól). (→ 87. jegyzetmező)
- (354) *illuminatio* (lat.): kivilágítás.
- (354) *In hoc Signo Vincas* (lat.): 'e jelben győzni fogsz'; a hagyomány szerint a Maxentius ellen hadat vezető Nagy Konstantin előtt megjelent feszület (lat.: *crucifixus*) felirata.
- (354) *in gloria* (lat.): glóriában, dicsfényben.
- (355) *Bónis*: zempléni birtokos család.
- (355) *triumphalis kapu* (lat.): diadalkapu.
- (355) *Pallász*: Athéné, a görög mitológia egyik fő istenasszonyának mellékeve.
- (355) *Génius* (lat.): védő istenség.
- (355) *Fábri*: (további adatokat nem találtunk.)
- (355) *Andrássy György*, gróf (1797–1872): a Magyar Tudós Társaság egyik alapítója, igazgatósági és tiszteleti tagja (1830; 1833), Gömör (1838–1844) és Sáros (1842–1848) vármegyék főispánja, országgyűlési követ.
- (355) *Ő Fels. a' Magy. Academiát confirmálta*: az Akadémia alapításának jóváhagyásáról: „A' béjövétel estvéjén Gróf Andrássy György össze jött velem a' Fő Nótáriusnál, 's meglátván, így kiálta fel: Nem is köszönök az Úrnak, hanem köszönés helyett csak azt beszélem el, hogy Ő Fels. megállapította a' Magy. Académiát.” (KazLev, 21/5202, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. aug. 10.)
- (355) [1830. aug. 6.] *Levél Gr. Bethlen Imrétől és Fenyérytől*: Bethlen levele elveszett vagy lappang, Fenyéri levele: KazLev, 21/5198, Zádor György – Kazinczynak, Pest, 1830. júl. 31. Gróf *Bethlen*

- Imre* (?–1834): királyi kamarás, Küküllő (1811–1817) és Alsó- és Felső-Fejér (1817–1822) vármegyék főispánja.
- (355) *phantasia* (gör.): látomás, lázalom.
- (355) [1830. aug. 11.] *Szirmay Antal, II.* (1785–?): Zemplén vármegyei táblabíró és országgyűlési követ (1830-tól). Apja: Szirmay Antal (I.) (1747–1812) történetíró, levéltáros és udvari tanácsos. Lakhelye és birtoka: *Véke* (Zemplén vm.): ma Vojka (SZK); a Szirmayak birtoka volt, a római katolikus templomában van eltemetve Szirmay Antal (I.). (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (355) *Horváth Náni*: (további adatokat nem találtunk.)
- (355) [1830. aug. 12.] *Deputatio az Instructio csinálására* (lat.): 'küldöttség a [követ]utastítás csinálására'.
- (355) *Veron*: (további adatokat nem találtunk.)
- (355) [1830. aug. 13.] *Volucsis*: (a főhadnagyról további adatokat nem találtunk.)
- (355) *Isabella*: talán Kazinczy Isabella (1808–1809), Kazinczy öccsének, Miklósnak a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (355) *Estve hír a' Barkasi Imre levelében Páris felől, hogy ott kiüttött a' Revolutio*: (az említett levél elveszett vagy lappang.) *Barkasi Imre*: pesti joggyakornok, Kazinczy levelezőtársa.
- (355) [1830. aug. 14.] *Szerencsy István* (?–1850): Ung vármegyei főjegyző (1825–1827), helytartósági titkár, királyi táblai ülnök (1830-tól).
- (355) *Szőgyényi Ferenc* (1764–1852): Szabolcs vármegyei szolgabíró, Zemplén vármegyei alispán (1815–1827). Szőgyényi Zsigmond testvére.
- (356) [1830. aug. 19.] *Paulina*: Barthos Paulina (1819–?), Barthos András lánya.
- (356) [1830. aug. 20.] *Grün Seelig*: (további adatokat nem találtunk.)
- (356) [1830. aug. 23.] *Viski*: (a Hont vármegyei esperesről további adatokat nem találtunk.)
- (356) *Lónyai Flóri*: talán Lónyai Florentina (Lónyai Jánosné [II.]) (1802–1885), Lónyai Gábor (I.) lánya.
- (356) *Szerény Alkalmat kivívtuk*: utalás a Mailáth Antal főispáni beiktatásán használt nyelvújítási szavakra: „NB. Mind a' Personális, mind a' Fő Isp. Beszéde (a' curulis székben tartott) tele volt alkalommal, szerénnyel, és kivívtuk az idők' ostromaiból.” (KazLev, 21/5202, Kazinczy – Zádor Györgynek, 1830. aug. 10.)
- (356) [1830. aug. 24.] *Berko Judkovics*: (további adatokat nem találtunk.)
- (356) [1830. szept. 3.] *Lónyai Gábor (II.)* (1805–1885): Zemplén vármegye szolgabírája (1827–1830: lemond). Felesége 1828-tól: Kazinczy Ottilia (1810–1883), Kazinczy István és Józsa Mária lánya (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*). (→ 87. jegyzetmező)
- (356) *Levél a' Patriarcha Érsektől*: Pyrker János László említett levele elveszett vagy lappang.
- (356) *Rumytól, Esztergomtól*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (356) *a' Primás Cardin. Rudnay vette leveletem 's végre könyvemem is, mellyet a' levél mellől valaki elvett, (a' Sz. Hajdan Gyt)*: Kazinczy több mint két hónappal korábban küldte el Pyrkerfordítást az esztergomi érseknek, l. KazLev, 21/5175, Kazinczy – Rudnay Sándornak, Széphalom, 1830. jún. 23. *Rudnay Sándor* (1760–1831): esztergomi érsek (1819-től), hercegprímás (1828-tól), főkancellár.
- (356) *der bisherige Ceremoniaire [...] secretaire Wiber* (ném.): 'az eddigi ceremóniamester [...] Wiber titkár.' (További adatokat nem találtunk.)
- (356) *Prinzessin Nidda* (ném.): 'Nidda hercegnő.'
- (356) *Hessen Darmstadt és Szendrei Török leánya*: Török Karolina Sarolta (Charlotte) (1786–1862): (*Szendrei*) *Török András* (?–1772): és Lanzer Karolina lánya, 1804-től herceg Georg von *Hessen-Darmstadt* (1780–1856) felesége és Nidda hercegnője (Prinzessin zu Nidda). Férje I. Lajos hesseni nagyherceg és Luise Henriette hessen-darmstadti hercegnő fia volt. (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (356) *Csillagkeresztes Dáma*: Kreutzdáma; az ősi nemesi családból származó nők számára 1668-ban alapított osztrák rend tagja.
- (356) *Landgraf* (ném.): a grófi címnél magasabb német nemesi rang.
- (356) [1830. szept. 23.] *Deutsch Löbel*: (a sátoraljaújhelyi kereskedőről további adatokat nem találtunk.)

- (356) *restál* (lat.): (adós) marad.
- (357) *Ecclesia Catholica occidentalis...* (lat.): 'A nyugati katolikus egyház hite szerint a Lélek az Atyától és a Fiútól származik. – A nem egyesült keletiek viszont úgy tartják, csak egyedül az Atyától.'
- (357) [1830. szept. 26.] *Velejbei* (?–1830): (a regmeci jobbágygazdáról további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. szept. 28.] *Zmeskál Consiliárius exequál Bermannak*: (l. fentebb az 1830. ápr. 24-i jegyzetet.)
- (357) [1830. okt. 9.] *Vida*: (az ácsmesterről további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. okt. 10.] *Zemlény*: talán Zemplén (település, Zemplén vm.), ma Zemplín (SZK).
- (357) *Szapáry Péterné*, grófné: (további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Sztanrowszki István*: (a zempléni uradalmi tisztról további adatokat nem találtunk.)
- (357) [1830. okt. 18–20.] *resignál* (lat.): lemond.
- (357) [1830. okt. 24.] *Balog Ábrám*: (a Borsod vármegyei ügyvédéről további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Pfannschmidt*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (357), (364) [1830. okt. 26., 1831. febr. 2.] *Vay Lila* (*Lilla*, Eulalie; Lónyai Jánosné [I.] 1827-től), grófnő (1812–?): *Vay Péter* (1813–?) és *Vay Erzsébet* (Gyürky Pálné) testvére. Apjuk: gróf *Vay Ábrám* (II.), anyjuk Kazinczy Zsófia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (357) *Szentes Józsefné*: talán Szentes(i) József kapitány felesége, aki Szentesi János tanár fia.
- (357) [1830. okt. 30.] *vide* (lat.): lásd!
- (357) AN *HERRN JOSEPH VON MARTON PROFESSOR auf der Landstrasse...* (ném.): 'Márton József professzor úrnak az Augusztinusz-templom melletti úton, Bécsben, 273. sz.'
- (357) *v[on] Haykul Anton. Obere Bäckerstrasse. Nro 755.*: 'Haykul Anton úr. Obere Bäcker utca. 755. sz.' (A bécsi nyomdászról: → 75. jegyzetmező.)
- (357) *Barkasy Imre Ur leveléből. 1830. Aug. 27d.*: (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (357) *Gramich*: (a bécsi litográfusról további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Pilizotti*: (a rajzolóról [?] további adatokat nem találtunk.)
- (357) *Radmannsdorf*, Albert Riemensberg (1802–1860): német lovag, rajzoló.
- (357) *Laxenburg*: Bécs melletti angolpark, a császári család nyaralóhelye.
- (358) *Thewrewk József* (Ponori) (1793–1870): régiséggyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője. Kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmet-szetek, arcképek).
- (358) *Devaux*: (a rajzolóról [?] további adatokat nem találtunk.)
- (358) *Vajdahunyad* (Hunyad vm.): ma Hunedoara (R).
- (358) *Dob. papirosa*: (további adatokat nem találtunk.)
- (358) *mustra* (rég.): minta.
- (358) *1828. Martz. a' tőke pénz volt 248,200 f....*: a Magyar Tudós Társaság alapításáról: → 87. jegyzetmező.
- (358) *Telekiek*: 1826-ban a pozsonyi országgyűlésen gróf Teleki József a testvérei és mostohaanyja nevében ajánlotta fel a családi könyvtárát és a 10 000 Ft-ot. (→ 87. jegyzetmező.)
- (358) *Festetics László*, gróf (1786–1846): mecénás. Gróf Festetics György fia.
- (358) *Pálffy Ferenc, II.*: vagy gróf Pálffy Ferenc Alajos (1780–1852), Pozsony vármegyei főispán, királyi kamarás, vagy Pálffy Ferenc (1785–1841): királyi kamarás. A Magyar Tudós Társaságnak Pálffy Ferenc évenkénti 400 Ft-ot adományozott.
- (358) *mala mens, malus animus. Terent.* – *Ezt ő Aristophanestől vette: δολια ψυχαι, δολια φρενες.*– (lat., gör.): 'gonosz elme, romlott lélek.' Az idézet pontosan: „δολια ψυχαι, δολια φρενες”; a források: Publius *Terentius Afer* (i. e. 195 v. 185–?) római vígjátékíró: *Andria* (I, 1, 137); *Aristophanes* (i. e. 450 k.–i. e. 385 k.), görög komédiaköltő: *Béke* (1067). (Balogh Piroska fordítása és adata.)
- (358) [1830. nov. 1.] *Kassay Sámuel*: sátoraljaújhelyi birtokos, levéltáros. Zempléni levéltári írnok (1810-től), segéd (1811-től), majd levéltáros (1827–1849). Kazinczy napidíjas levéltárosként együtt dolgozott vele.
- (358) *pro censura* (lat.): cenzúrára.

- (358) *M[anu]S[criptum]* (lat.): kézirat.
- (359) [1830. nov. 3.] *Lenhossek Mihály* (1773–1840): egyetemi tanár, Magyarország főorvosa.
- (359) *Suschter János* (Schuster) (1777–1838): orvosdoktor, a pesti egyetem természetrajzi tanszékének tanára, rektor, a Magyar Tudós Társaság (MTA) rendes tagja (1831), a magyar kémiai szaknyelv megalkotója.
- (359) *Wékey Károly szül. 1781. Febr. 4.*: a zempléni alügyész születési dátumáról egymásnak elmentmondó adatok találhatók a naplóban, néhány sorral lejjebb: „Wékey Károly Őrmezőn meghal. szül 1801. Febr. 4d.” A levelezés az utóbbit támasztja alá: „Született ő itt 1801. Febr. 4d. ’s megholt Őrmezőn Nov. 8kán délután 3 és 4 óra között.” (KazLev, 21/5232, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. nov. 15.)
- (359) *Őrmező* (Zemplén vm.): ma Strázske (SZK).
- (359) *Kovács József* (Háló) (1761–1830): református lelkész. 1772-től a debreceni kollégiumban tanult és tanított, ahol 1785-ben Csokonait is tanította. Nagykőrösi (1791–1815), majd (kis-kun)halasi lelkész (1815–1826; szembetegsége miatt vonult vissza). Felesége: *Göböl Mária*, Göböl Gáspár református esperes lánya. Tízennyolc fogadott gyermeket neveltek.
- (359) *Szeldmayer József* (1762–?): Zemplén vármegye főlevéltárnoka (1820–1828), aki mellett Kazinczy napidíjért dolgozott.
- (359) *Lafayette*, Marie Joseph, márkí (1757–1834): francia tábornok és politikus. Az amerikai függetlenségi háború hőse, a francia forradalom idején az alkotmányos monarchia híve.
- (359) *Ampringen* (Ambringen, Abringen) János Gáspár (1619–1684): a Wesselényi-összeesküvés után Magyarország véreskezű kormányzója (1673–1681).
- (359) *Seraphinka* (1823–?): talán Bártfay László lánya.
- (359) *Péli Nagy András* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (359) *Török József, IV.* (1754–?): sátoraljaújhelyi várnagy (*lat.: castellanus*). Testvére: *Török István (II.)* budai huszár őrnagy.
- (359) *Boronkay Gáspár* (1766–1831 után): felesége: *Szulyovszki Anna* (?–1830), Szulyovszky László lánya. Lakhelyük: *Rákóc* (Zemplén vm.): ma Rakovec nad Ondavou (SZK).
- (359) *Kisfaludy Károly* (1788–1830): író, költő, drámaíró, festő.
- (359) *Naturgeschichte. 13. Heft.* (ném.): ’Természettörténet. 13. szám.’
- (359) *der feine Gesellschafter.* (ném.): ’a finom társasági ember.’
- (359) *FerdKlt[.]gens [?] Abendunterhalt. 20 x.* (ném.): ’Ferd[inánd] [...] [?] esti mulatsága.’
- (359) *Josephi, Worte des Ernstes.* (ném.): ’Joseph, a komolyság szavai.’
- (359) *Jetty*: talán Schertl Jetti: vélhetően hozzá írta Kazinczy *Belli emlékkönyvébe* c. versét.
- (359) [1830. nov. 8.] *mibi* (lat.): nekem, magamnak.
- (359) *Major József* (1779–1830): sátoraljaújhelyi református lelkész 1816-tól. Kazinczy a kinevezéséről tudósítást írt (Sárospatak, 1816). Hübner bibliai tankönyvét újra kiadta 1825-ben, ezzel a demitologizáló átirással Kazinczy elégedetlen volt.
- (359) *Georg[us] Lippay Ep[iscopu]s Veszprém et Cancell[ar] sub Ferdinand[o] II. 1636. Fasc[iculus] 152. N[umero] 207.* (lat.): ’Lippay György veszprémi püspök és kancellár II. Ferdinánd alatt, 1636. 152. iratcsomó, 207. szám.’ (Utalás a sátoraljaújhelyi Zemplén vármegyei levéltárban található dokumentumra.) *Lippay György* (1600–1666): veszprémi, majd egri püspök, esztergomi érsek (1642), kancellár, természettudós; a Wesselényi-féle összeesküvés részese. *II. Ferdinánd* (Habsburg) (1578–1637): német-római császár, cseh és magyar király (1618-tól).
- (359) [1830. nov. 10.] *Strauss Jakob*: (további adatokat nem találtunk.)
- (359) [1830. nov. 11.] *Horváth Gáspárné* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (359) *Spisák* György: Kazinczy inasa, majd a sátoraljaújhelyi kávéház bérloje (1823 k.).
- (360) [1830. nov. 13.] *Nyíri István, I.* (1776–1838): matematikus, a sárospataki kollégium tanára, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (1831). (→ 87. jegyzetmező).
- (360) [1830. nov. 14.] *Wékey Ferenc*: Wékey Károly apja. Felesége: *Kozma Ágnes, Kozma Miklós* Zemplén vármegyei szolgabíró testvére. (További adatokat nem találtunk.)
- (360) [1830. nov. 18.] *Kelemen Erzsé*: (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *FARKAS UJHELYI ZSIDÓ Pesten, Vácsi út. Arany Csillag. Madarasi ház. Winter Jakabnál.*: a Pestre áruért havonta járó sátoraljaújhelyi Farkas „a’ Vácsi úton, az arany Csillagnál, Madarasi

háznál, Winter Jakab Zsidónál” szállt meg, segítségükkel intézte Kazinczy a csomagküldést Sátoraljaújhely és Pest között. (Vö. pl. KazLev, 21/5237, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. nov. 23.)

- (360) [1830. nov. 21.] *Bártfaynétlől levél:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (360) *PESTEN MEGHAL KISFALUDY KÁROLY:* Kazinczy Toldytól értesült Kisfaludy Károly nov. 21-i haláláról (KazLev, 21/5240, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1830. nov. 26.) Kisfaludyt gyászfatyol felkötésével gyászolta Kazinczy, és leveleiben felszólította a pesti írókat példája követésére.
- (360) [1830. nov. 24.] *Fancsika* (Bihar vm.): Érfancsika, ma Fāncica (R).
- (360) *Bodó Ferenc* (?–1830): (további adatokat nem találtunk.)
- (360) [1830. nov. 25.] *Péchy Ferenc:* Péchy Gábor (II.) vagy Imre (II.) szeptemvir fia. (→ 4.1. *Családja/Péchy*)
- (360) *A' tiszta lelket, a' szerényt csodálta...*: Wékey e sírversét Kazinczy írta, Mezei Márta szerint anyagi nehézségei miatt vállalta a felirat elkészítését: „Levelezéséből derül ki, hogy az alkalmi költészetet megvető Kazinczy most rákényszerül, hogy pénzért, megrendelésre vállaljon feliratverseket: ifjú Vay Miklós palotájának falára (XXI. 323.), Wékey sírkövére (XXI. 423.)” (MEZEI 1994, 173; vö. KazLev, 21/5241, Kazinczy – Somosy Jánosnak, 1830. nov. 28.; a verset nem közli a GERGYE/KAZINCZY 1998.)
- (360) [1830. nov. 26.] *Döbrenteitől levél:* (az említett levél elveszett vagy lappang.)
- (360) [1830. nov. 30.] *rheumatism[us]* (gör.–lat.): reuma.
- (360) *VIII. Pius* (eredetileg: gróf Francesco Castiglione) (1761–1830): 1829-től pápa.
- (360) [1830. dec. 1.] *Husztli Ferenc:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *Polyák József:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *apprecalni* (lat.): sürgősen kérni.
- (360) [1830. dec. 3.] *Kelemen Bébi:* (további adatokat nem találtunk.)
- (360) *Kozma Ferenc:* felesége: *Gosztonyi Borbála.* (További adatokat nem találtunk.)
- (360) *Levél Schedeltől, ut Döbrentei* (lat.): a Döbrentei egyetértésével írt Toldy-levél elveszett vagy lappang.
- (361) [1830. dec. 4.] *Kácsándy Mihály:* Zemplén vármegyei adószedő, táblabíró, jegyző, országgyűlési követ (1637/38).
- (361) *Butkay István:* Zemplén vármegyei alispán, országgyűlési követ (1637/38).
- (361) *decretum* (lat.): határozat, végzés.
- (361) *Corp. Juris Hungarici* (lat.): *Corpus Juris Hungarici*; a magyar törvénytár, az 1848 előtti magyarországi törvények egyre bővülő gyűjteményes kötete.
- (361) *antea* (lat.): azelőtt.
- (361) *Ausstellung in Wien, 1830.*: (ném.): 'kiállítás Bécsben, 1830.'
- (361) *Ermordung Caesars. Nach Füger, geschubt von Kininger* (ném.): 'Caesar meggyilkolása, Füger után, Kininger által.' Friedrich Heinrich *Füger* (1751–1818): bécsi udvari festő, olajfestményének a címe: *Die Ermordung Caesars.* Vincenz Georg *Kininger* (1767–1851): bécsi festő, grafikus, rézmetsző.
- (361) *Maria Theresia* (v. [...] *nach Maron. [...] v. Job Kovátsch.* (ném.): 'Mária Terézia [...] Maron után [...] Kovátsch Jánostól.' *Kovátsch József* [!] (1799–1836 után): bécsi magyar rézmetsző. (Maronról további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Gegend v. Fidisch. Eisen[urg] Com[itat] Aquarel v. Job. Nep. Schödelberger.* (ném., lat.): 'Tájkép Egyházásfüzészről. Vas vármegye. Vízfestés Johann Nepomuk Schödelbergertől.' Johann Nepomuk *Schödelberger* (1779–1853): bécsi tájképfestő.
- (361) *Ginofsky József* (Ginovszky) (1800–1857): eperjesi festő. 1825-től Bécsben tanult.
- (361) *Petter, Franz Xaver* (1791–1866): osztrák festő.
- (361) *Kuppelwieser*, Leopold (1796–1862): osztrák festő.
- (361) *portrait* (fr.): arckép.
- (361) *Karl Sales:* (további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Denhauser:* talán Josef Danhauser (1804–1845), osztrák festő.

- (361) *B. Malonyai. u. Prof. Job. Ender*: talán báró *Malonyai* János (?–1837): Zemplén vármegyei adminisztrátor (1821–1825), Nyitra vármegyei főispán (1825–1837), alkancellár. *Johann Ender* (1793–1854): osztrák festő, a Széchényi család több tagjának festője.
- (361) *Alexanders Ubergang uber den Granicus. – Jos. Szent Pétery* (ném.): 'Nagy Sándor átkelése a Granicuson.' *Szentpéteri József* (1781–1862): ötvös, 1818 óta Pesten működő ezüstművész. „Ez domború munkában dolgozza sok eszt. olta a' Nagy Sándor' csatáját a' Granicusznál, Le Brünnek egy figurákkal tele halmozott darabja után. A' figurák hibátlanok, mintha ő egész életét rajzolásban töltötte volna, 's a' lovak' lábai, 's kard és láncsa kiállanak a' képből, úgy hogy alájok sinórt lehetne vonni. A' munka így dolgoztatott. Egy tökeletesen sima réz darabnak hátúljára ki van rajzolva a' Le Brün' képe, 's addig pörölyöztetett minden figura hátúlról, míg előlről a' maga igazi idomában domborodott elő. Nem sokára a' darab egészen el lesz készülve, nagyjában már el van, de a' Művész ezidén már majd elvakult. Született Szent-Péter Rimaszombatban 1781. April 12dikén.” (KazLev, 22/5623 [5002/a], Kazinczy – Guzmicsnak, Pest, 1829. máj. 27.)
- (361) *Portrait des Palatinus in Wach[sen] bossir[.] v. Elias Hütter* (fr., ném.): 'a nádor portréja vízszben megformálva, Elias Hüttertől.' *Elias Hütter* (1775–1863): osztrák szobrász, említett munkája József nádor mellszobra (1825).
- (361) *Buste des Kaisers, aus Gyps. v. Jos. Klieber* (ném.): 'a császár mellszobra, gipszben, Joseph Kliebertől.' *Josef Klieber* (1773–1850): osztrák szobrász, festő, a bécsi képzőművészeti akadémia tanára. Említett munkája talán a Pannonhalmi Bencés Főapátságban látható I. Ferenc-szobor (1828).
- (361) *Nyelvtudomány...*: a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagjai: → 87. jegyzetmező. (A szövegben a pontozás a betöltetlenül maradt helyeket jelöli.)
- (361) [1830. dec. 10.] *Cicero*, Marcus Tullius (i. e. 106–43): római szónok, író, politikus említett műve: *In Catilinam* (i. e. 63).
- (361) *Bäuerle*: (a litográfusról további adatokat nem találtunk.)
- (361) *Albert Riemensberg Ritter von Radmannsdorf Lithograph. gedruckt bei Mannsfeld et Comp. Seitten-Stettengasse. Stadt Wien.* (ném.): 'Albert Riemensberg Radmannsdorf lovagja litográfus[.] nyomtatva Mannsfeld és Társánál Seitten-Stetten utca, Bécs városa.' A bécsi *Mannsfeld* cég bizonyára a Kazinczynak is dolgozó Johann Georg Mansfeld (1764–1817) bécsi rézmetszőnek (ill. örökösének) a cége.
- (362) [1830. dec. 13.] *Nagy Lázár Úrnál organisáljuk a' Casinót*: a Zemplén vármegye társadalmi életében később fontos szerepet kapó sátoraljaújhelyi kaszinót 1831. jan. 24-én alapították (székhelye 1834-től a mai Kazinczy Ferenc Múzeum épületében volt). (Vö. KazLev, 21/5257, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. dec. 17.) *Nagy Lázár*: zempléni alügyész (1820–1824).
- (362) *Hartay Cúria*: a kihalt zempléni Harthay család 17. sz.-i sátoraljaújhelyi háza.
- (362) [1830. dec. 14.] *epigrapha* (gör.): felirat.
- (362) [1830. dec. 20.] *Rozgonyi József, II.*: felesége *Görgey Fanny*. (További adatokat nem találtunk.)
- (362) *Ambrózy Lajos, I.* (1778–1830): Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás, helytartósági tanácsos (*lat.: locum[tenentia]lis consil[iárius]*).
- (362) [1830. dec. 26.] *Cserey Miklós* (?–1844): erdélyi kormánybiztos tanácsos (1819–1826), ellenzéki politikus, irodalompartoló birtokos. Cserey Farkas rokona.
- (362) *Bréd* (Szilágy vm.): Beréd, ma Brebi (R); postahely.
- (362) *Klitz* (Szolnok-Doboka vm.): Klics, Csúrfalva, ma Cliț (R); postahely.
- (362) [1830. dec. 31.] *Richter* Filep Antal (19. sz. első fele): bécsi születésű festő, rajzoló, rézmetsző és litográfus. 1804–1829 között Pesten működött, Kazinczyról több képet is készített 1828-ban.
- (362) *Czirákya Antal*, gróf (1772–1852): Fejér vármegyei főispán (1825–1845), országbíró (*lat.: judex curiae*) (1828–1839). (→ 87. jegyzetmező)
- (362) *Hormayer* (Hormayr), Joseph (1782–1848): osztrák történetíró, a bécsi udvari levéltár igazgatója. Említett munkája: *Österreichischer Plutarch* (politikai életrajzgyűjtemény; I–XX. kötet,

- Bécs, 1807–1814); ebből az említett képek (metszette Blaschke): *V. Károly* (1500–1558), *I. Ferdinánd* (1503–1564), *II. Miksa* (1527–1576), *II. Rudolf* (1552–1612), *II. Mátyás* (1557–1619), *II. Ferdinánd* (1578–1637), *III. Ferdinánd* (1769–1824), *I. Lipót* (1640–1705), *VI. Károly* (1685–1740), *Mária Terézia* (1717–1780), *II. Lipót* (1747–1792), *I. Ferenc* (1768–1835) (Habsburg-uralkodók); *Savoyai Jenő* (1663–1736), Gideon Ernst *Laudon* (1717–1790), Wenzel Anton *Kaunitz* (1711–1794), Raimondo *Montecuccoli* (1609–1680), *Zrínyi* Miklós (1508 k.–1566) (Habsburg-szolgálatban állt politikusok, hadvezérek); *Hell* Miksa (1720–1792) és *Born* Ignác (1742–1791) (Bécsben működő tudósok).
- (363) [1830. dec. 31.] *PETRUS SZIRMAY et ANNA KECZER proles hoc ordine nominantur: Steph[anus] 2., Nicol[aus] 3., Petrus et Andreas. Protoc[ollum] A[ctum] N[ume]ro 9. pag[ina] 1113.* (lat.): 'Szirmay Péter és Keczer Anna gyermekeinek neve sorrendben a következők: István 2., Miklós 3., Péter és András. 9. számú jegyzőkönyv, 1113. oldal.' (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (363) *How do you do? olv. hau du ju du? quomodo az az Comment faites vous faire?:* (ang., lat., fr.): 'Hogy van? Hogyan?'
- (363) *coronationale honorarium* (lat.): koronának, azaz a királynak fizetett adó.
- (363) *V. Ferdinánd* (Habsburg) (1793–1875): császár, cseh és magyar király (1835–1848). 1830-ban koronázták meg. I. Ferenc fia.
- (363) *contributio* (lat.): adó.
- (363) [1831. jan. 1.] *Bodó*: (további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Pika*: talán Pika Gáspár, sátoraljaújhelyi lakos.
- (363) *Kardos Sámuel*: (a tálljai postamesterről további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Ocskay Antal* (1795–1848): nagyváradi kanonok, a pesti egyetem tanára, kassai megyés püspök (1838-tól).
- (363) *Kelemen Sámuel*: (további adatokat nem találtunk.)
- (363) *Maria Dorothea úca*: ma Dorottya utca.
- (363) *Breczenheim* Ferdinand, herceg (?–1823): német származású birtokos, aki a hajdani Rákóczi-uradalom egy részét, így a sárospataki várat és Regécet is birtokolta. 1808. júl. 5-én iktatták be a birtokba (lat.: *statuálták*). (→ 78. jegyzetmező)
- (364) [1831. jan. 18.] *Gróf Teleki levele*: Teleki József a Magyar Tudós Társaság elnökeként tudatta Kazinczyval, hogy „az igazgató tanács a' Tekintetes Táblabíró Urat is rendes taggá neveztetésre igen érdemesnek vallván, a' Historia osztályában a' vidéki rendes tagok között elsőnek választotta”, és meghívta az Akadémia febr. 13-i ülésére. (KazLev, 21/5271, Gr. Teleki József – Kazinczynak, Pest, 1831. jan. 15.)
- (364) [1831. jan. 21.] *Budai András*: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (364) [1831. febr. 1.] *Csanálos* (Zemplén vm.): Újcsanálos.
- (364) [1831. febr. 2.] *Ragályi Jánosné*: Kóji Comáromy Zsuzsanna.
- (364) *Zsolca* (Borsod vm.): Alsó- vagy Felsőzsolca.
- (364) *Vay Lajosné*: gróf Teleki Erzsébet. Férje: Vay Lajos (1803–1888), Borsod vármegye követe és főispánja (1848 és 1861), Vay Miklós (I.) fia.
- (364) [1831. febr. 3.] *decretum* (lat.): határozat, végzés.
- (364) *Csoma Zsigmondné*: (1828-ban már özvegy), Szilasy Terézia. Szilasy József lánya. Testvérei: Szilasy Mária (Péli Andrásné) és *Szilasy Ferenc, II.* (1793–1841): Gömöri vármegyei főszolgabíró, majd alispán (1827–1836).
- (364) *Bémer* László, báró (1784–1862): nagyváradi püspök. Az 1849-es szabadságharc támogatása miatt öt év várfogságot szenvedett.
- (364) *Superintendens*: Szathmári Paksi József (1763–1848), 1823-tól tiszánineni református püspök.
- (364) *Füzéresy*: (a *sepsi[szentgyörgyi]* plébánosról további adatokat nem találtunk.)
- (364) [1831. febr. 4.] *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő. Borsodi országgyűlési követ (ellenzéki: 1825/27, 1830, majd konzervatív: 1832/36), alnádor, szeptemvir (1841). (→ 66. jegyzetmező)
- (364) *Lónyai László, II.* (1791–1865): Borsod vármegye szolgabírája, országgyűlési követe, alispánja. 1848-ban nemzetőr őrnagy. Lónyai László (I.) fia. Felesége: *Bónis Teréz* (1791–1865).

- (364) [1831. febr. 5.] *magistratualis* (lat.): városi v. vármegyei tanácsi eljáró.
 (364) *Weiss*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Szalay*: (a huszár főhadnagyról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Okolicsányi*: (a Borsod vármegyei főszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
 (364) *Hutka István*: (az ügyvédrel további adatokat nem találtunk.)
 (364) [1831. febr. 6.] *Bajkor József*: borsodi ügyvéd, kit a vármegye félesztendei fogságra ítelt. A reformországgyűlések idején Bécsnek kémkedett: „Régen lengedezvén már itt a’ Bajkor Jó’sef titkos politzásága felől a’ hír [...]” (KazLev, 19/4576, Barkassy Imre – Kazinczynak, 1826. jan. 6.)
 (364) [1831. febr. 7.] *Menzel János*: pesti szakács.
 (364) *Dercsényi Pál*, báró (1797–1843): földbirtokos, gazdálkodó. Kazinczy hűgának, Juliannának a fia. 1828-ban 100 arany pályadíjat tűzött ki a magyar mezőgazdaság javítására. 1839-től báró. Felesége: báró *Geymüller Henrika*. (→ 4.1. Családja/Kazinczy)
 (364) *Brudern József*, báró: a Brudern család 1791-ben nyert honfújíását.
 (364) [1831. febr. 8.] *praedium* (lat.): nemesi birtok.

89. jegyzetmező: 1831. Pest

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (365–381)

1831. jan. 31-én útra kelt Kazinczy és febr. 9.–jún. 12. között ismét Pesten és Budán tartózkodott, hogy részt vegyen az alakuló Magyar Tudós Társaság ülésein és tanácskozásain. Eközben gyakori vendég volt Pécelen Szemere Pálnál és ápr. 7–16. között Pannonhalmára, majd jún. 12–29. között Szemere társaságában Nógrád és Gömör vármegyékbe utazott. Előbbit a *KAZINCZY Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra* (KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831; megjelent Pesten 1831. ápr. 30-án), utóbbit a *Nógrád, Gömör. 1831.* (KAZINCZY, *Nógrád* 1831; életében nem jelent meg) c. útirajzában dolgozta fel. Az Akadémia történetének tervezett megírására az 1831. máj. 14–15-i bejegyzések között találunk utalást: „M. Academia historiája.” (Kazinczy anyaggyűjtéséről: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése, 3.2.2. Naplók.*)

Pyrker-pör (1831)

Pyrker János László (1772–1847): egrí ersek és Heves vármegyei főispán (1827-től), németül alkotó költő, drámaíró, mecénás, műgyűjtő. Művészeti gyűjteményét a Nemzeti Múzeumnak ajánlódta (ez lett az alapja a Szépművészeti Múzeum képtárának). Egerben tanítóképzőt és rajziskolát alapított. Németül írt hexameteres hőskölteményét, a *Perlen der heiligen Vorzeit*-ot (Buda, 1821; második, bővített kiadás: Bécs, 1826) Kazinczy – Kisfaludy Károlyt megelőzve – prózában fordította le: *A’ Szent Hajdan’ gyöngyei* (Buda, 1830; előszava: *Hárfához*). E fordítás lett az ún. *Pyrker-pör* tárgya. A nyilvános vita Toldy álnéven írt cikkével kezdődött: G. [Toldy Ferenc], *A’ Szent Hajdan’ Gyöngyei* (Kritikai Lapok, 1831, 13–23). Toldy kifogásolta a prózai fordítást, és azt, hogy egy németül író magyar főpap művével foglalkozott Kazinczy. Kazinczy válasza: *Igazítás. A’ Szent Hajdan’ Gyöngyei bírálatára* (Tudományos Gyűjtemény, 1831/2, 125–126). A vita a folyóiratok mellett a Kazinczy-levelezésben is folytatódott: Rummy Károly György Kazinczy, Bajza pedig Toldy mellett állt ki.

A kolera: → 90. jegyzetmező.

A *Conversations Lexicon*-i pör: → 88. jegyzetmező.

A Magyar Tudós Társaság alapítása, ill. az alapítói, alapszabályának kidolgozói és tagjai (1831-ig): → 87. jegyzetmező.

Háttér – 1831.

Az év elején megjelent gróf Dessewffy József gróf Széchenyi István reformtervezetével vitázó munkája: *A Hittel című munka Taglalatja*. Jan. 28-án feloldották a kolerazárlatot és karantént állítottak fel. Febr. 11-én megindult Bécs és Pest között a rendszeres gőzhajóforgalom. Márc. 21-én báró Wesselényi Miklós kezdeményezésére Közép-Szolnok vármegye megtagadta a törvénytelenek nyilvánított újoncozást. Júl. 3-án megnyílt a balatonfüredi színház. Júl. 9-én Széchenyi

kiadta *Világ* című válaszát Dessewffy munkájára. **Az év folyamán** megindult Bajza József Kritikai Lapok c. folyóirata Pesten (1836-ig); megjelent Vörösmarty Mihály *Csongor és Tündéje* és Kisfaludy Károly *Minden munkái*; báró Wesselényi Miklós megírta reformtervezetét *Balítéletekről* címen.

- (365) [1831. febr. 9.] *Ágyba mingyárt. Kovász.*: „Meghíva Febr. 14dikére a' Magy. Academia' dol-gában, én már 9dikben beértem Pestre, de Gödöllő körül tüdőgyúladásba estem, 's betegen értem bé. Alig tudtam hangot adni midőn egy barátomhoz beléptem, 's tőle ágyat és nyilalásomra kovászt kértem.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.)
- (365) [1831. febr. 11.] *Nyomatott jelentés a' Kisfaludy Károly Munkái felől*: Kisfaludy Károly minden munkáit Toldy Ferenc adta ki (10 kötet, Buda, 1831; Toldy ismertetése: Felső Magyar-Országí Minerva, 1831, 225).
- (365) *Szemere Pálné*: Csoma Borbála (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. 1829-től *Szemere Pál* (1785–1861) második felesége. (→ 62. jegyzetmező)
- (365) [1831. febr. 12.] *Bajza olvassa Anti Döbrt.*: utalás a *Conversations Lexicon* körül kibontakozó vitára.
- (365) [1831. febr. 13.] *V. Ferdinánd; V. Ferd.* (Habsburg) (1793–1875): császár, cseh és magyar király (1835–1848). 1830. szept. 28-án koronázták meg. I. Ferenc fia.
- (365) *AMOR* – *PRINCIPIS / POPULI* – *FELICITAS* (lat.): 'A fejedelem szeretete a nép boldogsága'. A perjellel összefűzött szavak sorrendjének megváltoztatásával a jelentés: 'A nép szeretete a fejedelem boldogsága.'
- (365) *Rischel*: „[...] B. Prónay Sándorral gyakran vagyok, kétszer ebédeltem is nála [...]. Ekkor egy külföldi Tudóst Doctor Rischel nevűt is, híva vendégül, 's ezt azért, hogy Szemere és én lássuk, halljuk, 's talán vezessük is a' Magyar Grammatica dolgozásában. Ez Petersburgban, Stockholmban, Kopenhágában lakott, a' három ott uralkodó nyelvet megtanulta, tudja a' Keletieket is, 's olly Magyar Grammatikát készűl írni, a' millyet attól várhatni a' ki XIII nyelvet grammatice ért.” (KazLev, 21/ 5296, Kazinczy – Lónyay Gábornak, Pest, 1831. márc. 22.)
- (365) *Kir. Confirmatio* (lat.): 'királyi megerősítés', l. az 1830. aug. 4-i jegyzetet: → 87. jegyzetmező.
- (365) *Szentgyörgyi*: (fiktív személy?).
- (365) *Valót jövendőle Iliumnak...*: a trójai mondakörhöz tartozó Kasszandra-történetet feldolgozó 9 sor egy Horvát Istvánhoz írt episztoła részleteként készűlt. A vers tervezett folytatását nem ismerjük (nem közli a GERGYE/KAZINCZY 1998 sem). „A' mit Recensióban akartam vala mondani, Epistolában adom elő. Halld kezdetét: [itt a 9 verssor olvasható – O. L.] Itt legnevezetese paradoxumaidat kellene felhordanom, hogy onnan tehessem a' fordulást, 's ezt mondhasam: Ime ezeken botránkoztak meg azok a' józan fejűek, azok a' mindentudók; ezekről nem hiheték hogy igazak lehessenek; és – még is igazak. 'S innen leczke a' szemteleneknek, a' kik mást vádolnak, nem lévén elég tudományok megérteni a' vádlottak' okait.” (KazLev, 21/5228, Kazinczy – Horvát Istvánnak, h. é. n.)
- (366) *Burchhardt* (Burckhardt), Johann Ludwig (1784–1817): angol Afrika-utazó. Említett műve vélhetően: *Travels in Syria and the Holy Land* (1822; németül: 1823–1824, Weimar).
- (366) *Gesennius* (Gesenius), Wilhelm (1786–1842): német protestáns teológus, nyelvész.
- (366) *Menzel János*: pesti szakács.
- (366) *Strapparola* (Straparola), Gian Francesco (1480 k.–1557): olasz író, költő. A népmesékhez közel álló tündérirodalom jelentős alkotása a *Piacevoli notti* (1550–1553) c. novellafüzére. *Caravaggióban* született.
- (366) [1831. febr. 14.] *statútum* (lat.): határozat.
- (366) *a' Pozsonyi és itt tartott Gyűlések Protocollumai*: a Magyar Tudós Társaság első, alakuló ülése Pozsonyban 1830. nov. 17-én volt. *Protocollum* (gör.–lat.): jegyzőkönyv.
- (366) *exclusive* (lat.): kizárólagosan.
- (366) [1831. febr. 15.] *Szilasy József* (1755–1836): zempléni főispáni helytartó (1825–1830), Torna és Zemplén vármegyei főispán (1827-től, ill. 1828-tól), szeptemvir (1819). (→ 17. jegyzetmező)
- (366) *Personalis*: gróf Mailáth György (II.) (1786–1861): személynök (lat.: *personalis*) (1825), Hont vármegyei főispán (1828-tól). (→ 87. jegyzetmező)

- (366) *Cleinmann (Kleinmann; Cleynmann)* Károly (1772–1833): német evangélikus lelkész, hit-szónok, 1793-tól Bécsben, 1816-tól Pesten volt lelkész.
- (367) [1831. febr. 16.] *Haliczki* Antal (1788–1837): a Nemzeti Múzeum régiségtárának őre (1814-től), majd megbízott igazgatója (1822-től).
- (368) *A' Sessióból írom meg a' hírt Szemerének...*: Kazinczy és Kölcsey együtt írta „Benn az Ülésben szerdán Február 16d. 1831”-én a levelet az éppen megválasztott Szemeréhez, amelyben – mint Kölcsey írja – „Édes Palim, Ide rekesztve kapod a' Praesidialist, melyet mindjárt a' Sessio végével Döbrentei megírtt, 's G. Teleki aláírtt.” (KazLev, 21/5281, Kazinczy és Kölcsey Ferenc – Szemere Pálhoz, Pest, 1831. febr. 16.) *Praesidiálist is expedáltatja* (lat.): 'elnök is elküldi'.
- (368) *Báth. Gáb.*: Bátor Gábor (1755–1842), pesti református püspök (1814-től).
- (368) *Agens*: talán Szathmári József, Szathmári Mihály ügyvéd fia: „Agens Tekint. Szathmári József Úr [...] Pesten, a' Bátor Brudern házához, általellenben a' postával,” akinek Kazinczy a „poetai becsét is ismer[i].” (KazLev, 21/4993, Kazinczy – Berzsényi Dánielnek, Pest, 1829. ápr. 14.; uott, 22/5563 (3658/a), Kazinczy – Vay Ábrahámnak, Széphalom, 1818. okt. 31.)
- (368) *Sánd.*: bizonyára I. Sándor (Romanov) (1777–1825), orosz cár (1801-től).
- (368) [1831. febr. 17.] *LEVELEZŐK VÁLASZTATNAK*: a Cserey Miklósnak írt levele szerint Kazinczy elégedetlen volt a levelező tagok megválasztásával: „17dben 20 Levelezők, kiknek neveiket restellem leírni. Én ezek közzé projectáltam Gr. Dezsőffy Aurélt, de haszontalan volt tanácsom. Sokan nem ismerék. – Volt még egy valaki, a' kit ajánlottam; de nem ismerék, 's azt mondták, hogy nem ada ki semmit. Mondottam hogy dolgozott, és mit dolgozott. Az nem használt. Gróf Bethlen Imrének is kevés voksa volt; talán csak négy. Ellenben Gr. Kemény József elnyerte azt, holott a' Párizsból most érkező Kemény Domokostól azt hallom, hogy magyarul sem tud jól.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.)
- (368) *Dezsőffy Aurél* (Dessewffy), gróf (1808–1842): író, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833-tól), a Kisfaludy Társaság alapító tagja, a Világ szerkesztője, a reformkori „fontolva haladók” vezetője. Gróf Dessewffy József fia.
- (368) *Dulházi* Mihály (1786–1856): gróf Dessewffy József titkára, a Felső Magyar-Országai Minerva szerkesztője (1825–1836).
- (369) [1831. febr. 18.] *Thewrewk* József (Ponori) (1793–1870): régiségyűjtő, író, konzervatív publicista, a Thewrewk-kódex felfedezője. Kötetünkben említett gyűjteménye: *Magyar Pantheon* (1827; rézmetszetek, arcképek).
- (369) *Bánffy* Pál, báró (1798–1863): Borbély Gábor lányának, Amáliának (1803–1864) férje.
- (369) *Borbély Gábor* (Roffi) (1761–1830): Vay Jeanette-tel 1800-ban kötött házasságára írta Csonkoni a *A' Szépség' ereje a' bajnoki szívonn* c. költeményét.
- (369) *Kemény Domokos*, gróf: ellenzéki politikus (l. a fent idézett 1831. márc. 4-i levelet).
- (369) *Krainik*: Kazinczy valamelyik unokaöccse, azaz Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klára egyik fia. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (369) *Sztankovics János* (?–1848): a győri líceum igazgatója, győri kanonok, majd püspök (1838-tól), királyi táblai praelátus, udvari tanácsos. *Praelátus* (lat.): római katolikus papi rendfokozat, külső joghatósággal bíró pap.
- (369) [1831. febr. 20.] *a' Kir. Tábla' palotájában*: a királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a királyi kúriát (a legfelsőbb bíróságot), amelynek a 18. sz. végén emelt épülete a Ferenciek terén, a templommal szemben volt.
- (370) *Döbr. megválasztatik első Titoknoknak 20 vokssal. Schédel 8. Rám 2., Imre 1.*: „Gr. Dezsőffy újra megkérdé, ha akarok e lenni Secretárius, mert dicsekedés, annál inkább pedig hazugság nélkül mondhatom, hogy ámbár Döbrentei mindent elkövetett, hogy az ő lehessen, engem óhajtottak annak. Megmondám fenn szóval, hogy én az lenni nem akarok; feleséggel 's azzal a' sok gyermekkel Pestre nem jöhetnek. Így Döbr. megtépetett, minekutána Fenyéri és Bajza tavaly rajta azt a' tréfát ejték, Bajza pedig most ismét a' Kritikai Lapokban mind rajta, mind az őáltala védelemül kiáltott Gróf Dezsőffyn.” (KazLev, 21/5283, Kazinczy – Cserey Miklósnak, Pécel, 1831. márc. 4.) Mezei Márta szerint Kazinczy visszalépésében az Akadémiával szembeni fenntartása és az elnök, gróf Teleki József (IV.) tartózkodó magatartása is szerepet játszott (MEZEI 1994, 178–180).

- (370) *Károlyi István* (1794–1863): pesti nyomdatulajdonos, ügyvéd, táblabíró. 1824-től a Trattner-nyomda is birtokába került, 1837–1841 között a Tudományos Gyűjtemény utolsó szerkesztője volt.
- (370) *Grófné*: gróf Teleki Lászlóné (II.) báró Mészáros Jeanette (1784–1844), gróf Teleki József (IV.) mostohaanyja. (Úgyanis ő lépett be a „47d. esztdejébe.”)
- (370) *redactor* (lat.): szerkesztő.
- (370) [1831. febr. 23.] *Cserei levele érkezik*: l. KazLev, 21/5279, Cserey Miklós – Kazinczynak, Klitzen, 1831. febr. 12. *Cserey Miklós* (?–1844): erdélyi kormányiszéki tanácsos (1819–1826), ellenzéki politikus, irodalompártoló birtokos. Cserey Farkas rokona.
- (370) *Comáromy Györgyné* (III.) (1811–?): gróf Beleznay Julianna. (→ 4.1. *Családja/Comáromy*)
- (371) [1831. febr. 24.] *Fenyéri ma látatja velem a' Kritikai lapokat; – Kölcseynek már tegnap adta*: utalás a Pyrker-pörre, Toldy (G.) cikkére: „S mit jelent az, hogy én a' Kritikai Lapokat 24 órával láttam később, mint a' velem egy fedél alatt lakó Kölcsey? Nem azt e, hogy az Urak látták, hogy ezek a' Kritikai Lapok nekem kedvetlenséget fognak tenni, de azzal nem gondoltak? Én illetem nem tehetek azokkal, a' kiket szeretek, 's áldom sorsomat, hogy a' midőn kedvetlen ítéleteimet akarám hallatni, még ha az embert nem szerettem is, írásomat még a' lenyomtatás előtt láttatám azzal, a' ki ellen felköltém.” (KazLev, 21/5284, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], Pest, 1831. márc. 8.; vö.: uott, 21/5282, Kazinczy – Kölcsey Ferenchez, Pécel, 1831. márc. 4[–10].) Kazinczy a cikk szerzőjének kilétében nem lehetett teljesen biztos: „A' Tekintetes Úr levele Fenyéryt, Toldyt (kit a' G. betű alatt lappangani vél, 's talán jól vél, talán nem) [...]” (KazLev, 21/5289, Bajza József – Kazinczynak, Pest, 1831. márc. 11.) *Kritikai lapok*: 1830–1836 között összesen hét füzetet megért pesti irodalmi folyóirat, szerkesztői Bajza József és Kilián György voltak.
- (371) [1831. febr. 25.] *Ferdinándiné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (371) *Bártfayné*: Bártfay Lászlóné Mauks Jozefina, korábban Gosztonyi Istvánné.
- (371) [1831. febr. 26.] *Casino*: a pesti Nemzeti Kaszinó, amelyet gróf Széchenyi István 1827-ben alapított a közművelődés és a társasélet fellendítésére. A Mária Dorothea utcai (ma Dorottya u. 5. sz. alatti) Vogel-ház első emeletén működött.
- (371) [1831. febr. 27.] *Gebler*: (a nőgrádi orvosról további adatokat nem találtunk.)
- (371) *Domby Márton* (1778–1864): ügyvéd, Csokonai iskolatársa, barátja, munkáinak kiadója és életrajzírója (*Csokonay V. Mihály élete 's Némely még eddig ki nem adott munkái*, Pest, 1817).
- (371) *Jakabfalviné*: talán Csoma Zsanet (Johanna), Jakabfalvi András abaúji táblabíró unokatestvére és felesége (1829-től).
- (371) *Balog*: (további adatokat nem találtunk.)
- (371) *a' Palatinus második fija*: Sándor (1825–1837), József főherceg és Mária Dorottya fia.
- (371) [1831. febr. 28.] *kalamárizs* (lat., rég.): tintatartó.
- (371) *Neue Zeit* (ném.): 'új idő'; talán az olmtüzi Neue Zeit c. folyóirat.
- (371) *Kassai József* (1767–1842): római katolikus plébános, nyelvész, lexikoníró, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832). Az Akadémián 1831-ben mutatta be szótárírói munkásságát (kiadása: *Származtató, s gyökerésző magyar diák szókönyv...*, Pest, 1833–1836; második része kéziratban maradt.)
- (371) *Polycletus*: Kis János (I.) fordította le Polükleitosz (i. e. 4–3. sz.) görög történetíró művét: *Polycletus Utazása, vagy Romai Levelek de-Thais után* (2 kötet, in: Felső Magyar-Országi Minerva, 1826–1833). „Az első ülésben Febr. 28d. [...] Superin. Kis mutatta be a' Polycletus Római utazását, magyarul, az kiadatott Petrovicznak hogy adja véleményét.” (KazLev, 21/5305, Kazinczy – Somosy Jánosnak, Pest, 1831. márc. [?].)
- (371) *Invalidenhaus*: a rokkant katonák pesti menhelye. Az 1737-ben emelt épületet 1783-tól lakatanyának használták (Károly kaszárnya). (Ma a Főpolgármesteri Hivatal épülete.)
- (371) [1831. márc. 2.] *Periphrasisa a' Magy. Verseknék. Károlynak Dayka eránt*: Dayka Gábor átjavított verseinek (KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813) kiadásáról lehetett szó közte és a nyomdász között. Egy kb. fél évvel korábbi levélben így írt: „Én úgy hiszem, hogy úgy a' hogy én tettem a' Dayka' Verseivel, melléjek adván a' Variánsokat, szabad.” (KazLev, 21/5192, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Sátoraljaújhely, 1830. júl. 20.) *periphrasis* (gör.–lat.): körülírás.

- (371) *Kovács Zsigmond*: (további adatokat nem találtunk.)
- (371) [1831. márc. 3.] *Fáy Mózes*: Fáy György (I.) apja.
- (371) [1831. márc. 5.] *Huszár Elek*: kapitány, a Pesti Casino könyvtárosa (1832-ig).
- (371) [1831. márc. 6.] *Szirmay Ádám, III.* (1781–1848): kamarás, a hétszemélyes tábla bírása (1844).
(→ 4.1. *Családfa/Szirmay*)
- (371) [1831. márc. 7.] *A' Pesten és Budán megjelent könyvek Laistroma (mense Január. et Febr.) kiosztatnak vélemény adás végett* (lat.): 'január és február hónapban'. Kazinczy a Pesten és Budán 1830. január–februárban megjelent munkák közül Szalay László *Bimbóji* c. verseskötetének és Lassu István Horatius-kiadásának ismertetését vállalta el. Kazinczy igen kritikusan nyilatkozott e kötetek felől, Lassut egyenesen eltanácsolta a munka folytatásától. (A jelentések szövegei kéziratban: MTAKK K 601, 3–8. Vö. KazLev, 21/5287, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. márc. 11.; uott, 21/5295, Kazinczy – az MTA-nak, Pest, 1831. márc. 21.) *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós, a Magyar Tudós Társaság (MTA) tagja (levelező: 1836; rendes: 1838) és titkára (1861). Kölcsey jurátusa, a centralista ellenzék egyik vezetője és a Pesti Hírlap szerkesztője (1844–1845) volt. Említett munkái: *Észrevételek a Muzarion III. és IV. kötetéről* (Pest, 1830); *Bimbók* (Pest, 1831). *Lassu István* (1797–1852): az udvari kancellária tisztviselője, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1833). Említett munkája: *Q. Horatius Flaccusnak odái. A két magyar hazában lévő ifjúságnak és a római classica litteraturában gyönyörködőknek számára nemzeti nyelvén készített magyarázatokkal kiadta...* (Buda, 1829).
- (371) [1831. márc. 8.] *Stettnerhez a' Gyöngyök Apologiáját*: utalás a Pyrker-pörre; Kazinczy a válaszcikkét küldte el Stettner Györgyhez (azaz Fenyéri Gyulához), a Tudományos Gyűjtemény szerkesztőjéhez.
- (371) [1831. márc. 9.] *Szalay László*: (l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.)
- (371) *paraplú* (fr.): esernyő vagy napernyő.
- (372) [1831. márc. 11.] *Engel*: talán Engel János Jakab, orvos, Engel János Keresztély testvére, Cornides Zsuzsa férje.
- (372) *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke. Kazinczyt a kázméri perben jogászként segítette.
- (372) *Bálintnak, Lajosnak*: Kazinczy fiai: Kazinczy Bálint (1818–1883) és Kazinczy Lajos (1820–1849). (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (372) *Lajos Filep, Ferdinánd. La Fayette*: Kazinczy 1830. december 3-án kérte Fenyérytól, hogy V. Ferdinánd magyar király, Lajos–Filep francia király és Lafayette képeit küldje el számára (KazLev, 21/5249, Kazinczy – Zádor Györgynek [Fenyérynek], 1830. dec. 3.). *Lajos Filep*: XIX. Lajos (Orléans) (1773–1850), francia király (1830–1848). Marie Joseph *La Fayette* márki (1757–1834): francia tábornok és politikus. Az amerikai függetlenségi háború hőse, a francia forradalom idején az alkotmányos monarchia híve.
- (372) [1831. márc. 14.] *Hajós János*: (további adatokat nem találtunk.)
- (372) [1831. márc. 17.] *licitatio* (lat.): árverés.
- (372) *Nagy Barnabásné*: (további adatokat nem találtunk.)
- (372) *Miller, von Dresden. Pozsonyban Sattlergasse, Haus Kochmeister* (ném.): 'Miller Drezdából. Pozsonyban Sziójyártó utca, Kochmeister ház.' *Miller*: további adatokat nem találtunk. *Kochmeister* egy pozsonyi volt gyógyszerész, aki házát kiadta (vö. KazLev, 2/438, Kazinczy – Kis Jánosnak, Regmec, 1794. márc. 17.).
- (372) [1831. márc. 20.] *Sándor [?]*: (nem találtunk további adatokat.)
- (372) *Gr. Bethlen Imre érkezik Pestre*: az utalás hátteréről: „Ő Exc. Gróf Bethlen Imre, Fő Curátora az Enyedi Collégiumnak, Pestre ére Martz. 19d. – (Szegény atya megtudta a' mi Praesesünk leveléből hogy Pesten Teleki mellett jurátuskodó fija duellála a' Gróf Dezsőffy fíjával, Emíllel, és hogy ez Bethlennek a' jobb hüvelykét csaknem egészen elszelte; 's repült Pestre, hogy fíját lássa, 's a' Palatínusnál 's Bécsben a' Császárnál a' bolond, de gavallér-tettet jóvá tegye.)” (KazLev, 21/5300, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. márc. 29.)
- (372) [1831. márc. 21.] *Künné*: gróf Kún Lászlóné Gyulai Constance, gróf Gyulai Ferenc és Kácsándy Zsuzsanna lánya.

- (372) *Ma olvastatik fel az én Recenzióm a' Bimbókról:* l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.
- (372) [1831. márc. 23.] *Levél Kölcseyhez:* a levél keltezése: 1831. márc. 24. (KazLev, 21/5298, Kazinczy és Szemere Pál – Kölcsey Ferenchez, Pécel, 1831. márc. 24.)
- (372) [1831. márc. 24.] *gróf Ráday Gedeonné [IV.] gróf Teleki Borbála* (1811–1841): gróf Teleki József (II.) lánya. Férje 1829-től: *gróf Ráday Gedeon (IV.)* (1806–1873) Nógrád vármegye főispánja, gróf Ráday Pál (II.) fia. Fiuk: *Ráday Pál (III.)* (1830–1879).
- (372) [1831. márc. 25.] *Dercsényi:* talán Dercsényi János (eredetileg: Weisz) (1755–1837) Zemplén vármegye főorvosa, Kazinczy húgának, Juliannának a férje (1785-től). (Vagy valamelyik gyermeke.) (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)
- (372) [1831. márc. 26.] *Toldytól visszakapom Verseimet:* Kazinczy két nappal korábban kérte vissza nyomtatásra szánt verseit Toldytól: „A' mi Szemerénk mostoha Fija Fáy Albert holnap szöktörtökön jő ki ide Pestről. Kérem aláztatosan az Urat, méltóztassék általa nekem Verseim' csomóját kiküldeni az azokra tett jegyzésekkel, hogy láthassam, azokból mit fogadhatok el.” (KazLev, 21/5297, Kazinczy – Toldy Ferencnek, Pécel, 1831. márc. 24.) Toldy még aznap válaszolt, de a versekhez írt megjegyzéseit nem küldte el: „Küldöm a' Tek. Úrnak a' kívánt csomót. Nem lehet eltitkolnom fájdalमत, hogy az a' nyílt hang, mellyel észrevételeim' a' gyűjtemény' mostani állapotjáról egyik levelemben hallattam, vétkesnek találtatott. [...] Jegyzéseimet ide kapcsolnom nem lehet. Azok talán szájbéli előadást kívánnak, 's ohajtom, hogy egyszer szabad legyen legalább némelyeket szóval elmondanom.” (KazLev, 21/5299, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1831. márc. 24.)
- (372) [1831. márc. 27.] *VASÁRNAP. lásd a' következő lapot.:* a kézirat következő, 30. lapján található az akadémikusok névsora, a 31. lapon a márc. 27-i dátum megismétlésével folytatódik a napi feljegyzés.
- (373) *Boroszló:* Wrocław, sziléziai város (ma Lengyelország).
- (373) *Enyed* (Alsó-Fehér vm.): Nagyenyed, ma Aiud (R).
- (373) *Palatinus:* József (Habsburg) (1776–1847) főherceg, Magyarország helytartója (1795–1796) és nádora (1796–1847). II. Lipót fia.
- (374) *Sz[ent] István Commendansa:* a Szent István-rend középkeresztese (commandeur). E magyarországi lovagrendet (kitüntetés) Mária Terézia 1764-ben alapította a polgári és egyházi érdemek jutalmazására, három osztályában 20 nagykeresztes, 30 középkeresztes (commandeur) és 50 kiskeresztes tagja lehetett.
- (374) *7vir* (lat.): szepetvmvir; hétszemélynök, a hétszemélyes tábla bírása.
- (374) *Csaba:* Rákoscaba (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): ma Budapest része.
- (374) *Laffertné:* báró Laffert Antalné Prónay Antónia, báró Prónay Gábor lánya.
- (374) *Clementisz:* (az evangélikus prédikátor özvegyéről további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Keresztúr:* talán Bodrogkeresztúr (Zemplén vm.).
- (374) [1831. márc. 28.] *Bobus Jánosné:* Szőgyényi Zsigmond főispáni helytartó lánya. Testvére: *Szőgyényi László* (1806–1893), később kancellár, Fejér vármegye főispánja, főkamarás, a főrendi ház elnöke, főtárnokmester, országbíró.
- (374) [1831. márc. 29.] *Délig levelek:* csak egy levelet ismerünk e napról: KazLev, 21/5300, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. márc. 29.
- (374) *Liptay Sándorné báró Rudnyanszki Therézia:* (további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Ottlik Sándorné Onodi Theresia* [és fia:] *Ottlik Géza* (1830–?): (további adatokat nem találtunk.)
- (374) *Levél Rumitól, Dókkustól, hazúrlól:* (a három említett levél elveszett vagy lappang.)
- (374) [1831. márc. 30.] *Patay Borbála:* gróf Wartensleben Gusztávné, Patay Pál lánya. (Férjét és apósát l. lentebb.)
- (374) *Born Ignác* (1742–1791): mineralógus, geológus, feltaláló, több akadémia tagja, a bécsi Zur wahren Eintracht ("Igaz Egyetértéshez") nevű szabadkőműves páholy szék mestere (vezetője). (→ 35. jegyzetmező)
- (374) [1831. márc. 31.] *Academiai Jelentés a' Szalay Bimbóji és a' Lassú Horatziusra tett Jegyzései felől:* (l. fentebb az 1831. márc. 7-i jegyzetet.)

- (374) [1831. ápr. 1.] *Foldvárának szóló [...] Grófné levelét:* (a két – felcserélt – levél elveszett vagy lappang.)
- (374) *convért* (lat.): boríték.
- (374) *Földvári Miklós* (1801–1837): Pest vármegye szolgabírája. Felesége: *Kubinyi Amália*, Kubinyi András evangélikus egyházkerületi felügyelő lánya.
- (374) [1831. ápr. 2.] *ebéd Péteribe:* l. KazLev, 21/5306, gr. Ráday Gedeon – Kazinczynak, Péczel, 1831. ápr. 2.
- (374) *Videfalva* (Nógrád vm.): ma Vidiná (SZK).
- (374) *Losonc* (Nógrád vm.): ma: Lučenec (SZK).
- (374) *Apátfalva* (Borsod vm.): Béalpátfalva.
- (375) *Esztergályi:* (a péteri evangélikus lelkészről további adatokat nem találtunk.)
- (375) *Wartensleben Károly:* gróf (1780–1835). Apja: gróf Wartensleben Vilmos (*Wilhelm*) (1734–1798), tábornaszernagy, a Bródi és a Gradiskai horvát-illír határőrezredek tábornokaként Kazinczy öccsének, Lászlónak (I.) a felettese. Fia: gróf Wartensleben *Gusztáv* (1804–?) (NAGYIVÁN szerint a keresztnéve Ágost-L.), akinek a felesége Patay Borbála (*Borcza*), *Patay Pál* és *Pogány Zsuzsanna* (1783–?) lánya.
- (375) *Pogány Lajos, I.* (?–1793): Máramaros vármegyei alispán, Bereg vármegyei adminisztrátor (II. József alatt), referendárus. A miskolci Erényes Világpolgárok páholyban Kazinczy szabadkőműves társa. Pogány Lajos (II.) és *Zsuzsanna* apja.
- (375) *A' templomban a' Generális és a' Generálisné 's Vay Wilhelm márvány köve:* az 1808-ban épült gyömrői református templom falában gróf Wartensleben Vilmos generális és felesége, gróf Teleki Klára (1750–1798) emléket Canova márvány domborműve őrzi. *Vay Wilhelm:* (további adatokat nem találtunk.)
- (375) *Genius* (lat.): itt: szellem.
- (375) *basrelief* (fr.): bas-relief, féldombormű.
- (375) *Handlung. Inf. [?] hand[el]n* (ném., lat. [?]): 'cselekmény inf. [?] cselekszik.'
- (375) [1831. ápr. 3.] *Fáy (Berczi) Albert* (1816–?): Fáy Joanna testvére, Fáy József és Csoma Borbála fia, Szemere Pál mostoha fia.
- (375) [1831. ápr. 4.] *Prónay Albert*, báró (1801–1867): Pest vármegye főispáni helytartója, Magyar Tudós Társaság (MTA) igazgatótanácsának tagja (1840), koronaőr, szeptemvir. Prónay Lajos fia, Sándor fogadott fia.
- (375) *Podmaniczky Károly*, báró (1772–1833): bányatanácsos, a dunántúli evangélikus egyház felügyelője (1826-tól). A Martinovics-mozgalom kapcsán gyanúba keveredett és Bécsbe internáltak, ahol orvosi, majd Selmezbányán bányászati tanulmányokat végzett. 1812-ben lemondott bányatanácsosi állásáról, ezután aszódi birtokán és Pesten élt. Podmaniczky Sándor (I.) fia.
- (376) [1831. ápr. 7–16.] *a' gőz hajón Neszmélyig...:* Kazinczy pannonthalmi utazásának leírását l.: KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831. Az utazásról összefoglalóan beszámoló levél: KazLev, 21/5315, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pannonhalmára, 1831. ápr. 11.
- (376) [1831. ápr. 7.] *Sadler* József (1791–1849): orvosdoktor, gyógyszerész, a Nemzeti Múzeum természetrajzi osztályának őre (1820-tól), a pesti egyetemen a növénytan tanára (1832-től). (Feleségéről nem találtunk adatokat.)
- (376) *Swobodáné:* talán Swoboda Károly felesége.
- (376) *commandírozó* (lat.): parancsnok.
- (376) [1831. ápr. 11.] *Zafiri* (Zaffiry): egy Ugocsa vármegyei család tagja.
- (376) *Baj:* (a szolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (376) [1831. ápr. 12.] *Apát:* Kovács Tamás József (1783–1841), pannonthalmi főapát (1830-tól).
- (376) [1831. ápr. 13.] *Fájsz József* (Faisz) (?–1845 után): pannonthalmi bencés szerzetes, rektor.
- (376) *Nequaszil:* (a professzorról további adatokat nem találtunk.)
- (376) [1831. ápr. 23.] *ÚTAMAT ÍROM:* a pannonthalmi útirajz keletkezési idejéről némileg eltérően számol be levelezőpartnereinek Kazinczy: „Én ezt Péczelen dolgoztam meg, az 21. máj. 19. d. közt. és 24. d. közt. míg ő a' szomszéd szobában Muzárionát.” (KazLev, 21/5318, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pécelen, 1831. ápr. 21.–máj. 1.) Néhány nappal később: „Nem nagy dolog; négy napomba került megírása [...]” (Kazinczy – Mocsáry Antalhoz, 1831. máj. 18., a levelet közölte

- Bakos József: *Az Egri Pedagógiai Főiskola Évkönyve*, 1961, 641–644, várható megjelenése: KazLev, 24.)
- (376) *Fáy György, I.*: Fáy Mózes fia, *György (II.)* apja. Felesége *Puky Borbála*.
- (376) [1831. ápr. 24.] *Ambrózy György*, báró (1807–1867): Temes vármegyei alispán (1845–1848) és követ. 1845-től báró. Ambrózy Lajos (I.) fia.
- (376) [1831. ápr. 25.] *Borcsa*: Szemere Pálné Csoma Borbála.
- (376) *Drescher* Frigyes: budai cenzor az 1820–30-as években.
- (376) [1831. ápr. 26.] *guerrock* (fr.–ném.): guerre rock, egyfajta katonai öltözet.
- (376) *D'Ellevaux* János: gróf Török Mária Zsuzsanna férje, Kazinczy sógora.
- (376) [1831. ápr. 28.] *Haberle* Károly Konstantin (1764–1832): német természettudós, bölcsélet- és orvosdoktor, egyetemi tanár. 1813-tól Pesten élt. A bécsi mezőgazdasági társulat (1827) és a regensburgi fűvészárság (1828) tagja volt.
- (376) [1831. ápr. 29.] *Orczy-kert*: a kert területét báró Orczy Lőrinc (I.) vásárolta meg 1783-ban, majd fiai, József és László megbízásából készült el Bernhard Petri tervei alapján 1794 és 1800 között a kert, amelyet aztán Pest városának ajándékoztak. A kertben állt a Ludovika Akadémia (*Ludovicea*), a magyar katonai tisztképző főiskola, amely 1830-ban nyílt meg, habár felállítását már 1808-ban elrendelték (tervezte: Pollack Mihály, 1829).
- (376) [1831. ápr. 30.] *Elkészül a Typograph.*: a *Kazinczy Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Váczna* c. útleírásával készült el a nyomtató (l. alább az 1831. máj. 1-i jegyzetet.)
- (376) *Fáy György és Puky Borbála György fijkoknak halálára*: Kazinczy verse: *Sírvers Fáy Györgynek a György és Puky Borbála fijának. 1831.*
- (377) [1831. máj. 1.] *Schedelnél Bajza. bozzájok*: Kazinczy a pannonthalmi útleírásában kritizálta Bajzáékat a *Conversations Lexicon*-i pör kapcsán. Az útleírásának ezt a részét olvastatta fel Bajzával: „A’ nyomtatót Apríl. 30d. éjjel végzé el munkáját, ’s én Vasárnap reggel Szemerével együtt mingyárt mentem Schédelhez és Bajzához. Az utolsóbbat Schédelnél találtuk. Áltadánk a’ két exemplárt nekik, ’s én kértem őket, hogy az említett szakaszt olvassák fel fenn szóval. Bajza olvasta, ’s nyugalomban, mintha Algír felől olvasott volna egy czikkelyt az Ujságlevelekből, ’s elvégezvén ezt mondá, ismét hihetetlen nyugalomban: »Én felni fogok.« – Valóságos duellánt! Irtódom az illy gonosz nyugalomtól, noha tudom, hogy ez a’ nyugalom düh és nem nyugalom. – Schédel tűzbe jött, kifakadt, vádolt, hogy l. 45. hol haragom dévajságba csap által ’s Árpádot becsületes embernek neveztem, Vörösmartyt bántom. De mind Szemere, mind én megmondánk, hogy magyaróztatni nem szabad, ’s Vörösmartyra annál inkább nem, mert ők tudják, hogy én a’ Zalán’ futásán tanítottam fiamnak, miben áll a’ poetai beszéd’ szépsége.” (KazLev, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (377) *14 exemplár velint és 25 ordinariust áltveszek a’ Typogrból*: Kazinczy a pannonthalmi útleírásának példányait (*lat.: exemplar*) vette át Landerer Lajos (1800–1854) nyomdájából. *Velin* (fr.): selymes, finom papír; *ordinarius* (rég., *lat.*): rendes (nyomtatópapír).
- (377) *compacto* (*lat.*): könyvkötő.
- (377) *Rumy* Károly György (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője, barátja.
- (377) [1831. máj. 2.] *az Ülésben beadom*: „Pannonhalmi Útamat bémutattam Máj. 2d. az Acemiának, ’s ajándékul a’ két Előülőnek is, és a’ Casínónak. Az nap Telekinél valánk ebéden mindnyájan. Döbr. tart mindentől a’ mi tollamból foly, ’s végig forgatta a’ Teleki szobájában a’ könyvet. Azt a’ gyalázatos pert, mely a’ Convers. Lexicon eránt folyt, én az ő büdös gögének tulajdonítom; ha ő kevélyen, és a’ mint szokott gondolatlan leczkékkel nem felelt volna a’ Fenyéry’ kérdéseire, nem volt volna ez a’ láрма. Elég volt volna Fenyéryt visszacsipkedni. – Hogy Gróf D – elfelejté magát, nem lehet tagadnom.” (KazLev, 21/5322, Kazinczy – Kis Jánosnak, Pécel, 1831. máj. 4.)
- (377) [1831. máj. 3.] *az Érseknek*: bizonyára Pyrker János László egri érseknek küldött tiszteletpéldányt Kazinczy.
- (377) *Gróf Gedeonné*: gróf Ráday Gedeonné (IV.) Teleki Borbála (l. fentebb).
- (377) *Ludány* (Nógrád vm.): ma Ludányhalászi része; a 18. sz.-ban a Ráday és a Prónay család birtoka, nevezetessége a Ráday-kastély.

- (377) [1831. máj. 6.] *Almás* (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Tóalmás. Báró Prónay Sándor kb. 60 holdnyi területen itt hozta létre a Bócz-kertet.
- (377) [1831. máj. 7.] *Nádasdyné*: gróf Nádasdy Lászlóné Ráday Anna.
- (377) [1831. máj. 8.] *Ráday László*, gróf (1804–1868): gróf Ráday Pál (II.) fia. Említett testvérei: gróf *Nádasdy Lászlóné Ráday Nina* (Anna) (1794–1841); gróf *Ráday Gedeon* (IV.) (l. fentebb).
- (377) [1831. máj. 9.] *Róth* József (1779–1831): ügyvéd, csongrádi országgyűlési követ (1826), a pesti egyetem rektora (1829-től).
- (377) [1831. máj. 11.] *Schmidt*: pesti festő.
- (377) [1831. máj. 12.] *Kún Ludovica*: (nem találtunk további adatokat.)
- (377) *Tóbi Mibály* (Boros): péceli református lelkész (1809–1845).
- (377) [1831. máj. 13.] *a' Muzáriorion' számára*: vélhetően a jelen napló alapján készített *Pestre 1828.* (ill. *Pesten és körülé hármán*) c. útirajzról van szó. Mint Csahinen Károly írja: „Kazinczy a *Pesti utazásomat* már írásakor Szemere Muzáriorionába szánta, több más dolgozatával együtt.” (CSAHINEN 1936, 102.)
- (377) [1831. máj. 14., 15.] *M. Academia historiája; M. Acad. történ.*: Kazinczy kapcsolódó dokumentumgyűjteményét l. a szövegleírásnál (3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.2. *Naplók*). E megjegyzések és a gyűjtőmunka arra enged következtetni, hogy Kazinczy meg akarta írni a Magyar Tudós Társaság alapításának és első éveinek a történetét.
- (377) [1831. máj. 16.] *Kovács Tamás* (?–1831): (további adatokat nem találtunk.)
- (377) *Tänzer Lilla* (?–1850 után): a neves pesti lánynevelő intézet vezetője.
- (377) [1831. máj. 17.] *Grófné*: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.) báró Prónay Ágnes (1773–1844), Prónay László lánya, gróf Ráday Gedeon (IV.) és Anna anyja.
- (377) *A' Jatekszíni darabok fordít.*: az utalás vélhetően arra vonatkozik, hogy a Magyar Tudós Társaság részletes javaslatot tett a fordítandó színművekre és a fordítás módjára is (Döbrentei Gábor – Kazinczynek, Buda, 1831. jún. 2.; lelőhely: MTAKK K 761, 41a–42b, várható megjelölése: KazLev, 24.)
- (377) *Eckstein* Ferenc (1769–1833): a pesti egyetem sebészet- és szülészettanára, a sebészeti klinika vezetője. Eckstein Jánosnak, a sebészet egyetemi tanárának öccse.
- (377) *nankin* (kínai): vékony, élénk színű szövet.
- (377) *Szathm.*: (nem találtunk további adatokat.)
- (377) *Tessedik* Ferenc (1800–1844): útirajzíró, ügyvéd, a francia földrajzi társaság tagja (1827), a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1832). 1827-ben európai utazást tett gróf Apponyi Antal titkáráként. Tessedik Sámuel fia.
- (377) *Hőgyészi*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 19., 24.] *Dolgozom az Atlasz Papucsot; Béadom az Atlasz papucsot*: Kazinczy az Akadémia megbízásából véleményezte Setét Imre *Bársony Cipő* c. fordítását. Kazinczy a darabban annyira elégedetlen volt, hogy átírta. (Kazinczy bírálata, a *Bársony Cipő* és Kazinczy átdolgozása, az *Atlasz Papucs*: MTAKK K 601, 11–36; a bírálatot l. még KazLev, 21/5335, Kazinczy – az MTA-nak, 1831. máj. 24.)
- (378) [1831. máj. 21.] *Rbédey Lajos*, gróf (1760 v. 1763–1831): Bihar (1807–1825) és Bereg vármegegyék adminisztrátora (1825–1830). Kácsándy Teréziának, Kazinczy ifjúkori barátnejának férje. Kazinczy egy feljegyzésében a feleség megmérgezésével vádolta. (→ 70. jegyzetmező)
- (378) [1831. máj. 26.] *Tivoli* (rég.): előkelő nyaralóhely (az ókori Róma melletti Tivoli [Tibur] nevéből).
- (378) *Dessewffy Bertalan*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) *Tessediktől levél és könyv*: Tessedik a pannonhalmi útirajzot megköszönve küldte viszonzásul *Utazása Franciaország déli részeiben* (Pest, 1831) c. útirajzát (KazLev, 21/5339, Tessedik Ferenc – Kazinczynek, Buda, 1831. máj. 25.). Kazinczy a munkáról kivonatot készített az Akadémia számára.
- (378) [1831. máj. 27.] *Levél Guzmicstól*: az említett levél elveszett vagy lappang, Kazinczy válaszából azonban kiderül, hogy középpontjában a pannonhalmi útirajz fogadtatása állt. (KazLev, 21/5341, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. máj. 27.)

- (378) *Bárczay Ferenc, II.* (1766–1836): Abaúj vármegyei szolgabíró, Kazinczy sárospataki iskola-társa, barátja. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (378) *Kaczkovics*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 28.] *Jakabfalvi*: vélhetően Jakabfalvi András abaúji táblabíró, Csoma Zsanet unokatestvére és férje (1829-től).
- (378) [1831. máj. 29.] *Palatínusné*: Mária Dorottya (1797–1855), württembergi hercegnő, *József nádor* harmadik felesége.
- (378) *Telekiné*: vélhetően gróf Teleki Lászlóné (II.) báró Mészáros Jeanette (1784–1844), gróf Teleki József (IV.) mostohaanyja.
- (378) *Marmont fr. Generális ma hagyja el Pestet*: herceg Auguste Frédéric Louis *Marmont* (1774–1852) francia tábornok 1796-tól volt Napóleon tisztje, de Napóleon bukása után a szövetségesekhez pártolt. Az 1830-as júliusi forradalom idején a párizsi felkelők közé lövetett, majd elmenekült Franciaországból. „Marsal Marmont vasárnap méne el Pestről. A' bányavárosokat akarja látni. Rá fogák hogy a' Lengyelekhez szökik által, megszokván elárulni a' szolgált ügyet. – Midőn minap a' Casinóból, vagy löversenyből, vagy nem tudom honnan, kiment, két magyar ifju kileste hol fog mellették elmenni, 's midőn hozzájok ért, az egyik ezt kiáltá a' másikának: *traître, pourquoi avas vous trahi votre meilleur [!] ami? (gazember, miért árulád el jöltevődöt?)* – Ó Ragúzai Herczegsége érthette hogy ez neki vala mondva. – Én kárhoztatni Marmontot mert Napoleontól ellállott 's tavaly Júliusban a' csoportra lövetett, nem merném. Hogy valakit kárhoztathassunk, nagyon kell ismerni az okokat és a' környülményeket. Vannak esetek, midőn az ember nem tudja mint tegyen, mert két kötelesség conflictusba jő.” (KazLev, 21/5343, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pécel, 1831. máj. 31.)
- (378) *Kós Istvánné*: (nem találtunk további adatokat.)
- (378) [1831. máj. 30.] *Markos Mihály* (1783–1846 után): ügyvéd és táblabíró.
- (378) *Grófné*: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.) báró Prónay Ágnes (1773–1844), Prónay László lánya, gróf Ráday Gedeon (IV.) és Anna anyja.
- (378) [1831. máj. 31.] *A' Grofné küldi a' Phigie válaszát*: (az említett levél elveszett vagy lappang). *Phigie*: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztné) (1807–?), báró Prónay Simon lánya, Kazinczy keresztlánya.
- (379) [1831. jún. 1.] *Levél a' Btheca eránt*: Kazinczy gróf Ráday Pálnéhez (II.) intézett levelében részletes gyakorlati tanácsokat ad a péceli Ráday-könyvtár értékesítéséhez. De előtte ezt írja: „Minekelőtte a' Bibliothéca eránt szólanék, engedje meg Nagyságod, hogy mondhassam el, mit tevék vala, ha megnyertem volna a' Bécsi Theátrum árát. [...] Nem mentem volna el addig Péczelről, mig Nagyságtokkal nem végzettem volna a' Bibliothéca eránt; megvettem volna azt, 's egy részét fidei commissumként hagytam volna maradékimnak, a' többit pedig a' Pataki Collégiumnak ajándékoztam volna.” (KazLev, 21/5345, Kazinczy – Gr. Ráday Pálnénak.)
- (379) [1831. jún. 4.] *Eckstein*: talán Eckstein Adolf ügyvéd.
- (379) [1831. jún. 5.] *inoculál* (lat.): beoltat.
- (379) [1831. jún. 6.] *Felolvassák a' Tessedik Utazása kivonását*: l. fentebb az 1831. máj. 26-i jegyzetet.
- (379) *S[ain]t Cloud*: Párizs peremvárosa, nevezetes kirándulóhely.
- (378) [1831. jún. 7.] *Wur[.]hof [?]*: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) *Kubinyi Ferenc* (1796–1874): természettudós, műgyűjtő, liberális politikus, a Magyar Tudós Társaság tiszteleti (1841), majd igazgatósági (1858) tagja. A hazai kulturális élet bőkezű támogatójaként segítette Kisfaludy Károly Aurorájának megjelenését is. Részt vett a szabadságharcban, emiatt kilenc év várfogságra ítélték. Kubinyi András fia. Felesége: *Gosztonyi Julianna*.
- (379) *Bibliai Történetek*: Kazinczy *Szent történetek az Ó és Uj Testamentom könyvei szerint* (Sárospatak, 1831. ősz; 1825-től írta) c. gyermekeknek szánt bibliai tankönyve. (→ 88. jegyzetmező)
- (379) *angaria* (ol.) járandóság, illeték; a Magyar Tudós Társaság rendes tagjainak negyedévi fizetése.
- (379) [1831. jún. 8.] *Kraynik Imre* (1803–1859): Kazinczy húgának, Klárának és Kraynik Józsefnek (I.) a fia, Kazinczy lányának, Eugéniának férje. Testvére: *Kraynik László*. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*)

- (379) **Tibanyi** Tamás (1750 k.–1834): Pest vármegyei alispán (1784–tól), majd a királyi tábla ülnöke és szeptemvir, udvari tanácsos, Tolna vármegye főispánja (1825–1834). Tibanyi Ferenc apja.
- (379) **Csapó** Dániel (1778–1844): mezőgazdasági szakíró, Tolna vármegyei alispán (1827–1836) és liberális országgyűlési követ, a Magyar Tudós Társaság (MTA) írnoke (1831) és levelező tagja (1832).
- (379) [1831. jún. 9.] **Sophie**: gróf Török Sophie Antonia (1780–1842), Kazinczy felesége, gróf Török Lajos lánya.
- (379) [1831. jún. 10.] **Fáy Ferencné**: Bernáth Anna, Bernáth Ferenc lánya. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (379) [1831. jún. 11.] **Grófné**: vélhetően: gróf Ráday Pálné (II.).
- (379) [1831. jún. 12–29.] **Isaszegnek, Besnyőnek, Domony...**: I. Kazinczy útleírását: KAZINCZY, *Nógrád* 1831; és az utazásról összefoglalóan beszámoló leveleket: KazLev, 21/5352, Kazinczy – Gr. Ráday Gedeonnének, Losonc, 1831. jún. 21.; uott, 21/5361, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Széphalom, 1831. júl. 15.; uott, 21/5369, Kazinczy – Gr. Desseffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26. **Besnyő**: Máriabesnyő, Gödöllőhöz tartozó puszta.
- (379) **Onody Zsigmond** (Onadi): felesége **Platby Katalin** (korábban Kubinyi Károlyné), lánya Onodi Theresia.
- (379) [1831. jún. 13.] **Adonyi**: (a volt főszolgabíróról további adatokat nem találtunk.)
- (379) **Acsa** (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.): Prónay család birtokközpontja, ahol a családnak kastélya is volt.
- (379) **Franyó Dániel**: (az ügyvédről további adatokat nem találtunk.)
- (379) **Nándor** (Nógrád vm.): Magyaránador.
- (379) **Hirgeist Leopold** (?–1831 előtt): Hirgeist Ferenc (Kazinczy fogolytársa) és Anna (Nini, báró Prónay Simonné) apja. Báró Orczy László uradalmi alkalmazottja volt.
- (379) [1831. jún. 14.] **Gyurcsányi Gábor** (1787–1853): Nógrád vármegye alispánja (1818–1832) és országgyűlési követe (1825 és 1830), később a királyi tábla, majd a hétszemélyes tábla bírója lett.
- (379) **Kürtös** (Nógrád vm.): Kürtösújfalú, ma Nová Ves (SZK).
- (379) [1831. jún. 15.] **Nagy Kürtös** (Nógrád vm.): ma Vel'kỳ Krtiš (SZK).
- (379) **Ambrózy Lajosné [I.] Gyürky Erzsébet**: a férje Nógrád vármegye alispánja (1806–1817), királyi kamarás és helytartói tanácsos (*lat.: l[o]c[um]t[enentia]lis consil[iarius]*). Gyermekei István, Lajos (II.), György és Johanna.
- (379) [**Ambrózy?**] **Erzsi és Náni**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) **Bouton**: (a franciatanáról nem találtunk további adatokat.)
- (379) **Majthényi László, II.**, báró (1820–1891 után): Hont vármegyei alispán (1845–1848), majd adminisztrátor és főispán, a főrendiház konzervatív politikusa, a szabadságharc alatt császári tiszt. Apja: báró **Majthényi Antal** (?–1861 után), Hont vármegye alispánja és konzervatív országgyűlési követe (1825-től).
- (379) [1831. jún. 16.] **Pöstyén** (Nyitra vm.): Pieštany (SZK).
- (379) **Pap József**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) [1831. jún. 17.] **Fizsi**: báró Prónay Iphigenie Sophie (gróf Csáky Augusztiné) (1807–?), báró Prónay Simon lánya, Kazinczy keresztlánya.
- (379) **Mocsári Borcsa**: (nem találtunk további adatokat.)
- (379) [1831. jún. 18.] **Lapujtő** (Nógrád vm.): Karancslapujtő.
- (379) **Szabó István** (1801–1892), római katolikus plébános, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező tagja (1839), a Kisfaludy Társaság tagja (1842). Karancskesziben volt káplán (1827–1834). Fordításai Kazinczy életében folyóiratokban, majd *Görög virágok az anthológiából* (Kassa, 1834) címen önálló kötetben is megjelentek. (A Veszprém vármegyei **Bakony-Szent-Királyon** született.) Szabó Kazinczy meghívására tett látogatást Karancslapujtőn (I. KazLev, 21/5348, Kazinczy – Szabó Istvánnak, Lapujtő, 1831. jún. 18.).
- (380) [1831. jún. 19.] **Manci, II.**: talán Mocsári Magdolna.
- (380) **Kapy Józsefné (II.) Szentiványi Náni** (Anna-Mária) (1770 k.–1831 után): Szentiványi Ferenc főispán lánya.
- (380) **Baranyai Mibály** (1768–1831 után): joggyakornok volt, amikor a Martinovics-perben 5 év börtönrre ítélték. 1800 májusában szabadult.

- (380) *Fatovics István*: táblabíró, költő, Vitkovics Mihály barátja.
- (380) *Fráter Pál, III.* (1808–?): Nógrád vármegyei alispán és országgyűlési követ. Fráter Pál (II.) fia.
- (380) *Forgács Augustus*, gróf: (a nógrádi aljegyzőről nem találtunk további adatokat.)
- (380) [1831. jún. 20.] *Tihanyi Ferenc* (?–1859): Nógrád vármegyei főszolgabíró (1818-tól) és alispán (1828–1836), majd a királyi, ill. a hétszemélyes tábla bírása, titkostonácsos, Temes vármegyei főispán (1848-ig). Tihanyi Tamás fia.
- (380) *Metternich*, Klemens Lothar, herceg (1773–1859): osztrák politikus, az 1810-es évektől a bécsi politika legfőbb irányítója, a Szent Szövetség kezdeményezője.
- (380) *Prónay János*, báró: Zemplén vármegyei országgyűlési követ (1828 előtt).
- (380) *Polignac*, Auguste Jules Armand Marie, herceg (1780–1847): francia politikus, X. Károly kormányának vezetője, akit az 1830-as júliusi forradalom űzött el.
- (380) *Szijjártó*: talán Szijjártó Mihály (1787 k.–1859), Nógrád vármegyei ügyvéd, táblabíró, törvénytudós.
- (380) *oologiai* (gör.): tojásokkal kapcsolatos.
- (380) *numismaticai* (gör.): éremtani.
- (380) *mineralógiai* (gör.–lat.): ásványtani.
- (380) *Brudern József*, báró: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Szélím Aga két levele*: Szélím aga Kubínyihoz írt két levele hatására Kazinczy is felvette a kapcsolatot az agával (KazLev, 21/5353, Kazinczy – Szélím agának, Losonc, 1831. jún. 21.). *Szélím aga* (korábban *Szőlősi*): törökké lett erdélyi magyar.
- (380) *Orsova* (Krassó-Szörény vm.): ma Orşova (R).
- (380) [1831. jún. 21.] *Podrecsány* (Nógrád vm.): Patakalja, ma Podrečany (SZK).
- (380) *Török János* (Szendrői) (1790 után–?): Nógrád vármegyei táblabíró, podrecsányi birtokos. Apja: *Török András* (?–1772) táblabíró; anyja: *Lanzer Karolina*. Felesége: *Holecz Carolina*, *Holecz Károly* udvari tanácsos és *Zólyom* vármegyei alispán (1820-tól) lánya. Fiai: *Török Sándor* (1821–?) Nógrád vármegyei alispán (1861) és *Béla* (1826–?). (→ 4.1. *Családja/Török*)
- (380) *a' Reform. Collég. Azután a' Lutheranus examenbe...*: a losonci református kollégiumba és evangélista gimnáziumba látogatott Kazinczy.
- (380) *Valenti*: (a sziráki diákról további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Szirmay András, III.* (1762–1811): Szirmay Sándor (1704–1776) és Horváth Stansics Klára fia. (→ 4.1. *Családja/Szirmay*)
- (380) *Pazdics* (Zemplén vm.): ma Pozdišovce (SZK). Főbb birtokosai: a Szirmay, a Péchy, a Szulyovszky és a Boronkay családok; itt lakott Kazinczy nagybátyja, András is.
- (380) *Kub. Ág.*: Kubínyi Ágoston (1799–1873) természettudós, a Magyar Nemzeti Múzeum igazgatója (1843), a Magyar Tudós Társaság (MTA) tiszteleti (1843), majd igazgatósági (1853) tagja. Kubínyi András fia.
- (380) *Szentiványi Bogomér* (?–1867): szolgabíró.
- (380) *Huszár József*: talán Huszár Józsefné fia, Huszár Antal unokatestvére. Első felesége gróf Teleki Bora, második gróf Mikes Róza (1831 k.)
- (380) *Sréter János* (1806–1842): Nógrád vármegyei aljegyző (1826-tól), főjegyző, alispán (1839-től), műfordító.
- (380) *Zimeskálné, Mariási Suzsanna*: Zimeskál Gáborné.
- (380) [1831. jún. 22.] *Gács*. *A' fabrikában.*: a gróf Forgách Antal tulajdonában lévő, 1767-ben alapított gácsi posztómanufaktúra 1792-től finom posztókat is gyártott, 1800-tól részvénytársasággá alakult át, 1807-ben már 2000 bedolgozója volt (BENDA 1978, 33). *Gács* (Nógrád vm.): ma Halič (SZK); a település mellett vár található.
- (380) *Forgács*, gróf: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Fabiánfalva* (Nógrád vm.): Fabiánka; település, ill. szabad puszta Gács közelében.
- (380) *Zsigmond*: gróf Forgács Zsigmond (1787–?), kamarás. *Fia*: Forgács Kálmán (1820–?).
- (380) *Ozsgyán* (Gömör és Kishont vm.): Ozgyán, ma Ožd'any (R).
- (380) *Luzsinszky János*, báró (1790–1857): kamarás, ezredes. (→ családja/ Szirmay)
- (380) *Kevy József*: (a kapitányról további adatokat nem találtunk.)
- (380) *Korponayné szül. Mázsáry*: Korponay Gáborné Mázsáry Judit.

- (380) *Malatinszky Júlie, elvált Kirinyiné*: Coburg ügyész második felesége (?).
- (380) *Csemniczky János*: Liptó vármegye aljegyzője, latin művek írója.
- (380) *improvisál* (ol.): rögtönöz.
- (380) *auf der gelebrten Reise* (ném.): 'a tanulmányi úton'.
- (380) [1831. jún. 23.] *Rima-Szombat* (Gömör és Kishont vm.): ma Rimavská Sobota (SZK).
- (380) *Bátka* (Gömör és Kishont vm.): ma Bátka (SZK).
- (380) *Keref...jti* [?]: (további adatokat nem találtunk.)
- (380) [1831. jún. 24.] *Tornalja* (Gömör és Kishont vm.): ma Tornal'a (SZK).
- (380) *Berzsi Mibály* (1767–?): tornaljai lelkész (1805–1838).
- (380) *Balogh Sámuel (Almási)* (1795 v. 1796–1867): református lelkész (Sajókesziben: 1825–1832). Testvére: *Balogh Pál* (1794–1867) orvos, a Magyar Tudós Társaság levelező tagja: → 87. jegyzetmező.
- (380) *Sajókeszi* (Gömör és Kishont vm.): ma Kesovce (SZK).
- (380) *Szontagh Ádám* (1751 v. 1759–1840): vastermelő, mint Gömör vármegye szolgabírája, a megye evangélikus egyházának és nemzeti iskoláinak felügyelője. Kazinczy patvarista társa volt. Szontagh Gusztáv apja.
- (380) *Szontagh Gusztáv* (1793–1858): mezőgazdasági szakíró, kritikus, filozófus, a Magyar Tudós Társaság (MTA) levelező (1832), majd rendes (1839) tagja, a Kisfaludy Társaság alapító tagja. 1813-ban katona lett, harcolt a franciák ellen, 1837-ben kapitányként vonult nyugugalomba. Kisfaludy Károly barátja, Szontagh Ádám fia.
- (380) *Tornaljai Károly* (1761–1822): Kazinczy sárospataki diáktársa. Tornaljai Márton testvére.
- (381) [1831. jún. 25.] *Újházy Sámuelné Radvánszky Polyxén* (?–1831 után): Radvánszky János lánya. 1794-től házas. Kazinczy 1788-tól ismerte, 1790 körül feleségül kívánta venni, verseiben és leveleiben a „poetai divatú” Blidli néven említette (TOLDY 1987, 208). Férje: *Újházy Sámuel*. Lánya: *Újházy Clementine (Draskóczy Sámuelné)* (?–1853).
- (381) *Draskóczy Sámuel* (1793–1843): evangélikus egyházmegyei főgondnok, 1830-ban Gömör vármegye országgyűlési követe, majd alispánja (1836–1843). Fiai: *Draskóczy László, Lőrinc* és *Gyula*: (1824–1873), aki 1848-ban kapitány lett a Bocskay-huszároknál, 1865–1868-ig Gömör vármegyei országgyűlési képviselő, 1871-től Sopron vármegye főispánja.
- (381) *Ránk* (Abaúj-Torna vm.): ma Rankovce (SZK); több híres gyógyforrása és fürdője van.
- (381) *Berzete* (Gömör és Kishont vm.): ma Brzotín (SZK).
- (381) *Losonczy Klári, (egykor Domokosné)*: Losonczy József lánya.
- (381) *Máli*: (további adatokat nem találtunk.)
- (381) [1831. jún. 26.] *Tornaljai Márton*: táblabíró (1815 k.). Kazinczy sárospataki diáktársa, Tornaljai Károly testvére. (Habár Kazinczy nőtlennek mondja, NAGYIVÁN ismerteti a leszámazását, eszerint:) *Antal*: Tornaljai Márton fia, felesége: *Losonczy Joanna*, Losonczy József lánya; *Lucián*: Tornaljai Márton fia, felesége: báró *Szörényi Amália*.
- (381) *Marichovszki*: vagy Marikovszky György (1771–1832): rozsnói orvos (1798-tól), Gömör-Kishont vármegyei főorvos (1806-tól), a jénai ásványtani társulat tagja (1804-től); vagy ennek fia, Marikovszky Gusztáv (1806–1892), aki szintén orvos (1829-től) és megyei főorvos (1834-től).
- (381) *Szubai József*: Gömör vármegyei ügyész.
- (381) [1831. jún. 27.] *Szentpéter* (Borsod vm.): Sajószentpéter.
- (381) *Losonczy József*: Losonczy Károly fia, Joanna és Klári apja.
- (381) *Ragályi Tamás* (1785–1849): író, szerkesztő, reformpárti politikus. (→ 66. jegyzetmező)
- (381) [1831. jún. 28.] *Pálóczi László* (1793–1861): reformpárti politikus, Borsod vármegyei alispán és országgyűlési követ (1826-tól többször).
- (381) *Apostol Pál* (1787–1860): miskolci lelkész (1827–1860), a tiszáninneni református egyházkerület főjegyzője (1831) és szuperintendense (1848).
- (381) *Németb József*: pap, gróf Dessewffy József gyermekeinek nevelője.
- (381) [1831. jún. 29.] *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, könyvtáros, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (381) *Kolosi József, II.* (1783–?): zempléni jegyző, szolgabíró (1829). Kolosi József (I.) fia.
- (381) [1831. jún. 30.] *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).

(381) *particularis] congregatio]* (lat.): részleges megyegyűlés.

(381) *Emil*: Kazinczy Emil (1811–1890), Kazinczy fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(381) *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(381) *Thalie*: Kazinczy Thalie (1809–1863), Kazinczy lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)

(381) *Deregnyő* (Zemplén vm.): ma Drahňov (SZK).

90. jegyzetmező: 1831. kolera

83. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.] (381–386)

1831. jún. 30-án megérkezett Sátoraljaújhelyre Kazinczy. Már vesztegár alatt találta Széphalmot (a két település között húzódott a megyehatár), így csak néhány nap múlva jutott haza. **Aug. 21-én** megbetegedett kolerában és **aug. 23-án** meghalt. Még aznap eltemették Széphalmon. (A járványról és lázadásról tudósító újságcikkek és levelek Kazinczy-hagyatékban található gyűjteményét l.: 3.2. *Az egyes szövegek adatai és keletkezése*, 3.2.2. *Naplók*.) Kazinczy halála után jelent meg Sárospatakon a *Szent történetek az Ó és Új Testamentom könyvei szerint* c. munkája.

Kazinczy kb. 53 000 Ft adósságot hagyott maga után, az özvegye ennek kb. tizedét ismerte el törvényesnek; Kazinczyné 1842-es halála után Kazinczy gyermekei szegénységi bizonyítványt kértek és kaptak.

Kolera

1830. dec. 28-án az ország északkeleti határát lezárták a Galícia felől fenyegető kolera miatt. **1831. jan. végén** feloldották a kolerazárlatot, így a betegség behurcolását semmi sem akadályozta meg (későn, **máj. 29-én** zárták le újra a határt). A járvány terjedését a kereskedelem és az utazás korlátozásával igyekeztek megakadályozni, emiatt viszont éhínség fenyegette az alföldi gabonától és a mezőgazdasági munkák lehetőségéről elzárt Felső-Magyarországot. **Júl. 17-én** a Pesten rekedt éhező diákok áttörték a kordont, a rendbontás a városi szegénység csatlakozásával zavargássá szélesedett, amire a katonaság erővel válaszolt, többen meghaltak. **Nyáron** a járványsújtotta vidékeken a szolgabírók és az orvosok erélyes intézkedéseket hajtottak végre: a kutak vizébe bizmutport öntöttek (néhol túladagolták), a fertőzött embereket (és a fertőzésgyanúsakat is) karanténba zárták. Az éhező és legyengült szegényeket nagyobb számban pusztította a járvány, ezért az elkeseredett és tájékozatlan emberek a megyei tisztviselőket, az orvosokat és a földesurakat szándékos kútmérgezéssel (bizmut) vádolták. **Júl. 25-én** a Zemplén vármegyei Szécskeresztúron a jobbágyok vaslávallá kergették el a szolgabírókat. Az északkeleti országrész jobbágyai fellázadtak, nemesi kúriákat támadtak meg és több nemes meggyilkoltak. **Aug. 5-én** a Zemplén vármegyei Terebesen a katonaság sortűzzel verte le a lázadás első hullámát. **Aug. 18-án** a koleralázadás kivizsgálására a király teljhatalmú királyi biztossá nevezte ki báró Eötvös Ignácot: véres megtorlások következtek. A kolerazárlatot **okt. 3-án** oldották fel.

A *kolera* egy baktérium okozta betegség, amely testvándékkal, szennyezett vízzel és élelmiszerrel terjed, súlyos hasmenéssel és hányással jár, és ezáltal gyors kiszáradáshoz vezet. Az 1831-es járványban kb. 56 ezren haltak meg.

Kazinczy részletesen beszámolt *leveleiben* barátainak és rokonainak a koleráról: KazLev, 21/5357, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. júl. 10.; uott, 21/5359, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. júl. 10.; uott, 21/5361, Kazinczy – Kazinczy Klárának, Széphalom, 1831. júl. 15.; uott, 21/5362, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. júl. 16.; uott, 21/5363, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, 1831. júl. 17.; uott, 21/5366, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, 1831. júl. 25.; uott, 21/5369, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26.; uott, 21/5370, Kazinczy – Bártfay Lászlónénak, Széphalom, 1831. júl. 26.; uott, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.; uott, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.; uott, 21/5379, Kazinczy – Szalay Lászlónak, 1831. aug. 8.; uott, 21/5380, Kazinczy – Rummy Károly Györgynek, Széphalom, 1831. aug. 8.; uott, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.; uott, 21/5382, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 14.; uott, 21/5383, Kazinczy – Szemere Pálnak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5384, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5385,

Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5387, Kazinczy – Gr. Ráday Gedeonnak, Széphalom, 1831. aug. 15.; uott, 21/5388, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának, Széphalom, 1831. aug. 16. (?); uott, 21/5391, Kazinczy – Kis Jánosnak, Széphalom, 1831. aug. 18.; uott, 21/5392, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, 1831. aug. 19.; uott, 21/5393, Kazinczy – Mocsáry Antalnak, Széphalom, 1831. aug. 20.

- (381) [1831. júl. 1.] *a' Pataki ifjuság szelleyel oszlik a' Cholera miatt*: az utalás háttéréről: „[...] a' Pataki ifjuság, kiknek ma, Júl. 10d., volt volna exemenek, félvén hogy, ha Patak elzáratik, éhen fognak meghalni, a' professorok által, már Júl. elsőjén szelleyel mentek [...]” (KazLev, 21/5359, Kazinczy – Bártfay Lászlónak, Széphalom, 1831. júl. 10.)
- (381) [1831. júl. 2.] *Zseni*: Kazinczy Eugenia (1807–1903), Kazinczy lánya. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 3.] *Lajos*: Kazinczy Lajos (1820–1849), Kazinczy fia. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 6.] *Erdélyi Leveleim*: Kazinczy 1816. jún. 11.–szept. 10. közötti erdélyi utazását írta meg, az első részletek már 1817–1818-ban megjelentek a Tudományos Gyűjteményben.
- (381) *Kraynik Pepie*: bizonyára Kraynik Józsefné (I.) Kazinczy Klárának egyik leszármazottja. (→ 4.1. Családfa/Kazinczy)
- (381) [1831. júl. 9.] *Tamási József. Piarista Rector Úr nálam, hogy az Abauji örök be nem eresztik*: a kolera miatti vesztégzáron nem mehetett át Tamási. „Csak hamar azután látám, hogy a' kishídon, mely házamtól 600 lépésnyire, Zemplényt és Abaujt elválasztja, örök állítottak ki, 's a' bemirigyelt Ujhelyből Abaujba senki nem bocsátatott. Így valánk itt minden hírek nélkül, szinte Júl. 9dikéig. Akkor jöve fel hozzám az Ujhelyi Piaristák által nagyon szeretett rectora Tamásy Úr, 's kért, parancsoljak az öröknek, hogy őt, szekerével és embereivel eresszék által a' hídon. Elébe terjesztém, hogy én azt nem tehetem, mert az ör tőlem nem függ, 's az áltjövést más is azon jussal fogná kívánhatni. Tamásy Urnak vissza kelle menni Ujhelybe, és Gálszécs felé kerülve ment Kékedre, a' ferdőbe, hová sokan a' mirígy előtt futottak, és a' hol, a' mint tegnap hallom, a' mirígy magát már kiütötte. Tamásy Úr akkor hozza ki nekem Ujhelyből leveleket, egyszersmind kérést Major Barthosné Asszonytól, hogy a' mi tojást és apró-marhát neki egy Abauji barátja hozzám küldeni fog, téssem által a' hídon, 's egy Zemplényi lakossal küldjem be hozzá.” (KazLev, 21/5369, Kazinczy – Gr. Dessewffy Józsefnek, Széphalom, 1831. júl. 26.) *Tamási József* (Calasantius) (1780–1858): piarista áldozópap és rendfőnök, tanár, a sátoraljaújhelyi gimnázium igazgatója (1823–1835).
- (381) *Hoz leveleket Bártfaitól és Schédeltől*: az említett levelek KazLev, 21/5355, Toldy Ferenc – Kazinczynak, Pest, 1831. jún. 27.; uott, 21/5356, Bártfay László – Kazinczynak, Pest, 1831. jún. 27. *Bártfay László* (1797–1858): író. *Schedel*: Toldy Ferenc (1805–1875) irodalomtörténész, kritikus, orvos. (→ 87. jegyzetmező)
- (381) [1831. júl. 11.] *Nánitól levél*: (az említett levél elveszett vagy lappang; a feladó nevét nem tudtuk megállapítani.)
- (381) [1831. júl. 17.] *Nógrád és Gömör*: Kazinczy 1831. jún. 12–29. között Szemere Pál társaságában Nógrád és Gömör vármegyékbe utazott. Ezt a *Nógrád, Gömör. 1831. c. útirajzában* dolgozta fel.
- (381) [1831. júl. 18.] *Rátkay, II.*: talán Rátkay Pál, felsőregmecsi lakos, Abauj vármegyei esküdt (1836), al- és főszolgabíró (1839–1842).
- (381) *Pesten történt lármát lásd itt ad 25m Jul.*: az említett júl. 25-i szöveg helyet nem tudtuk azonosítani. Kazinczy másolatában és hagyatékában fennmaradt azonban egy levél, amely a pesti lázadásról és a lázadás véres szétveréséről számolt be: *Háborgás Pesten, a' cholera miatt, 1831* (MTAKK K 624, 68a–75b).
- (381) [1831. júl. 20.] *GRÓF DESSEWFFY JÓZSEF szül. 1772. Febr. 13d....*: gróf Dessewffy József 1771. febr. 13-án született. 1802-ben Sáros, 1805-ben és 1807-ben Zemplén, 1811-ben és 1825-ben Szabolcs vármegyék országgyűlési követe volt. (→ 47. jegyzetmező)
- (381) *Gróf Széchenyi István...*: a Magyar Tudós Társaság alapításáról, ill. az alapítóiról, alapszabályának kidolgozásáról és tagjairól (1831-ig): → 87. jegyzetmező.
- (382) *Bobuczki*: (a sajkókirályi papról további adatokat nem találtunk.)
- (382) *Sajókirályi* (Gömör és Kishont vm.): Králik (SZK), ma Tornalja része.

- (382) *Fülek* (Nógrád vm.): ma Fil'akovo (SZK).
- (381) *Kresznerics Ferencz...*: az akadémikusokat felsoroló következő egy kéziratlapnyi szöveg megtöri az időrend folytonosságát. A Magyar Tudós Társaság alapításáról, ill. az alapítóiról, alapszabályának kidolgozásáról és tagjairól: → 87. jegyzetmező.
- (382) *Máriássy*: vélhetően Máriássy András (1759–1846), táborsernagy. 1775-től vett részt a bajor örökösödési, majd a törökök (1789) és az összes franciák elleni háborúban. 1805-től a 60. sz. gyalogezred ezredese.
- (383) *Derm.*: (további adatokat nem találtunk.)
- (383) *Az Alaprajz és a Rendtartás nyomtatásában megjelentek*: az akadémiai szabályzat: *A magyar tudós társaság alaprajza és rendszabásai* (Pest, 1831).
- (383) *Barátim mellett felkelni...*: e bekezdés Kazinczynak a *Conversations Lexicon*-i pör kapcsán írt leveleit idézi, vö. KazLev, 21/5328, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Pest, 1831. máj. 12.; uott, 21/5332, Kazinczy – B. Mednyánszky Alajosnak, Pécel, 1831. máj. 17. (A *Conversations Lexicon*-i pörről: → 88. jegyzetmező.)
- (383) *Die wichtigsten Schicksale der evangelischen Kirche, Augsb[urgischen] Bekenntnisses in Ungarn, von der ersten Einführung desselben in diesem Lande bis zu ihrer Begründung u[nd] Sicherstellung durch ein feierliches Reichsgesetz, das ist, vom Jahre 1520 bis 1608. ein nach glaubwürdigen Thatsachen, besonders bewährten Handschriften, entworfenen historischer Versuch. Leipzig bey C. H. F. Hartmann 1828. p. 294.* (ném.): 'Az evangélikus egyház és az ágostai hitvallás legfontosabb sorsfordulói Magyarországon, az ezen országban történt első megjelenésétől az [egyház] megalapításáig és jogainak ünnepélyes törvénybe iktatásáig, 1520-tól 1608-ig, megbízható tények, különösen hiteles kéziratok alapján, vázlatos történelmi próba, Lipcse C. H. F. Hartmann-nál 1828. 294 o.' A könyv Doleschall Mihály Dienes (1783–1846) evangélikus lelkész munkája.
- (383) *Libertas, inquit, populis...* (lat.): 'Ama nép szabadsága, melyet királyi kormányzás reguláz, megszűnik szabadságnak lenni; annak csak árnyképét őriznéd meg, ha parancsolni akarsz.' (LUCANUS, *Pharsalia III*, 145–148.; Balogh Piroska fordítása és adata.) *Lucanus*, Marcus Annaeus (39–65): római költő.
- (384) *Historischer Etni, oder chronolog...* (ném.): 'Történelmi etnográfia [?], avagy világ legfigyelemreméltóbb történéseinek időrendi áttekintése 1830-ig'
- (384) *Tacitus. Edidit Georg. Henr. Waltber. IV. T. Maj. 5 [...]* (lat.): Publius Cornelius *Tacitus* (55?–120?) római történétíró említett munkájának említett kiadása: *Opera*, recensuit et commentarios suos adiecit Georg Heinrich Walter (4 kötet; Halle, 1831).
- (384) *Wolf*, Friedrich August (1759–1824): német klasszika-filológus. Említett műve: *Encyclopaedie der Philologie* (Lipcse, 1830)
- (384) *Ráday*: az ekkor élő és Kazinczyval kapcsolatban lévő Rádayak: gróf Ráday Gedeon (IV.) (1806–1873) Nógrád vármegye főispánja; és testvére: gróf Ráday László (1804–1868). Mindketten gróf Ráday Pál (II.) fiai.
- (384) *Rof* (Jász-Nagykun-Szolnok vm.): Tiszaroff.
- (384) *contumacialis ház* (lat., rég.): karantén.
- (384) *Szemere Pál* (1785–1861): költő, kritikus, szerkesztő, Kazinczy barátja. (→ 62. jegyzetmező)
- (384) *Somosi János* (1783–1855): sárospataki professzor, református lelkész. (→ 76. jegyzetmező)
- (384) *extrabál; extractus* (lat.): kijegyzetel; kivonat, kijegyzés.
- (384) *Bárczay Mihály* (1806–1865): szolgabíró, abaúji követ. Bárczay Ferenc (II.) fia.
- (384) *[...]ks József*: (további adatokat nem találtunk.)
- (384) *Palocsay Tivadar*, báró (1809–1835): Palocsay Ferdinánd fia.
- (384) *praetórium* (lat.): hadiszállás.
- (384) *Radvány* (Zólyom vm.): ma Radvaň (SZK); a Radvánszky család lakhelye és birtokközpontja volt.
- (384) *Szirmay Johanna, Szirmay Tamásné [III.]* (1772–1831). (→ 4.1. Családja/Szirmay)
- (384) *[Pócsi] Elek* (1753–1831): ungvári püspök. *Ungvár* (Ung vm.): ma Uzshorod (U).
- (384) *[...]zné és Máli 's Laczi*: (további adatokat nem találtunk.)

- (384) *Kézy* Mózes (1781–1831): sárospataki fizika- és matematikaprofesszor, latin nyelven alkotó költő. Sárospataki és külföldi egyetemi tanulmányai után 1813-tól kollégiumi tanár, tankönyveiből 1818-tól tanítottak. Kolerában halt meg. Kazinczy feleségének jegyzete tanúskodik arról, hogy Kazinczyt mennyire megrázta barátja halála: „Szegény aldott férjem szivére vette Profesor Kézi halálát és a' lázadásokat Cholerába eset és 2<2>1 augusztba meg betegegdvén 23 meghalt.” („Dr. Leo gyógyszer a' Cholerában. 1831.” című Kazinczy-kéziraton Török Sophie feljegyzése, MTAKK K 621, 120b.)
- (384) *jószág eszmélet adáz hasztalan. Fejedelem szerep:* e szavak Verseyhy *Magyar Aglája, avagy Kellemetesen mutató nyájaskodások külömbféle versnemekben* (Buda, 1806) c. munkájára utalnak. (→ 71. jegyzetmező)
- (385) [1831. aug. 3.] *Rozgonyiné:* Rozgonyi József (I.) (1756–1823) sárospataki tanár özvegye kolerában halt meg.
- (385) *Vejejtén a' nép kivonja a' Vispán Dókus László kocsját...*: az utalások kifejtése: „Zemplény Vármegyének új Vice Ispánya Dókus László Úr kiütvén Ujhelyben a' Cholera, Júl. első napjaiban elhagyá Ujhelyt, és oda 2 mfdnyire, Vejejtén a' Gróf Szapáryné üresen álló kastélyában szálla meg a' Vármegye pénztárával. – Elterjedvén a' gonosz hír, Aug. 3d. a' parasztság beszivárgott a' kastélyba korán reggel, talán hajnal előtt, kivonta a' Vice Isp. kocsját a' szekérszínből, 's akkor felkölték 's kényszeríték hogy mingyárt menjen tőlök, mert megölik, ha nem megyen. – Mihályiban a' szegény sorsú nemesség és parasztság útját állák dorongokkal, vas villákkal, kaszával, sarlóval, verték lovait, cselédjeit, a' sarlókkal a' kocsiba vagdaltak, de talán ruhája őrzötte, 's kényszeríték hogy menjen. – Ez történt vele Legenyén – ez Kis-Toronyán. – Végre elestvedett, 's az éj homályában bémehele Csörgőre, 's ott a' Cordonra ügyelő Kapitánynál meghált. Mihelyt a' nép megtudta ott létét, azonnal 16 paraszt körülvette a' házat, hogy ha az udvarról kilép, megölik. – A' Kapitány más nap katonai őrizet alatt küldé Ujhelybe a' V. Ispányt, hogy az úton baj ne érje.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Vejejte* (Zemplén vm.): ma Vel'aty (SZK). *Dókus László* (1785–1858): Zemplén vármegye főügyésze (1825-től), 1830-tól alispánja, 1832/34-ben országgyűlési követe, 1841-től a hétszemélyes tábla elnöke, majd az eperjesi főtörvényszék elnöke; Kazinczyt a kázméri perben segítette.
- (385) *emissárius* (lat.): titkos megbízott.
- (385) *Mihályi* (Zemplén vm.): Felsőmihályi, ma Michalok (SZK); vagy Alsómihályi, ma Michal'any (SZK).
- (385) *Legenye* (Zemplén vm.): ma Luhyňa (SZK).
- (385) *Toronya* (Zemplén vm.): ma Třina (SZK); Kazinczyéknek itt szövelőjük volt.
- (385) *Csörgő* (Zemplén vm.): ma Čerhov (SZK).
- (385) *Hericz*: bizonyára Hericz József (II.), akinek a felesége 1819-től Krainik Klára, Kazinczy húgának, Klárának a lánya. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (385) [1831. aug. 4.] *K[zazinczy] László, Kozma Fer. Urral össze akadnak...*: az utalások kifejtése: „Mingyárt más nap (Aug. 4d.) Kiszte és Ujlak helységeinkből egy csoport nép virradatkor rá üte Gercselyben Geometra Kozma Fer. házára, ki egyyike vala a' Bismuth osztogatójinak. A' sok vas villások számában volt egy puskás is. Az Kozmának lábán sebet ejte. Kozma kapta a' puskát és lelőtt közzülök ötöt. Erre azok eltávozván, Kozma lóra kapott, és nem az úton, hanem a' hegyeken, erdőkön Ujhelybe bement, magát mint kénytelen gyilkost a' Vármegyének feladta, 's a' szokott feltételek mellett eleresztetett, 's a' Deputatio Sanitatis két Wilhelm Regimentjebeli huszárt ada mellé kik haza kísérik. – Az öcsém fija magával Kozmával szöla a' réteken, mikor ez a' két Huszár védelme alatt haza ment Ujhelyből, 's ezeket töle tudja.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Kozma Ferencről* további adatokat nem találunk. *Kazinczy László, II.* (1810–1841): Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a fia. (→ 4.1. *Családfa/Kazinczy*)
- (385) *magisterium bismuthi* (lat.): a nitrogéncsoportba tartozó bizmut vegyülete, amelyet gyógyszerként használtak a kolera ellen.
- (385) *Kiszte* (Zemplén vm.): ma Kysta (SZK).
- (385) *Ujlak*: talán Abaújlak.
- (385) *Wilhelmi R[e]g[imen]t*: a 10. huszárezred.

- (385) *Deszcsicska Commissariust Terebesen addig verték, míg az vallást teve, hogy igen is, ez méreg:* az utalás háttéréről: „Terebes nagy helységünkben a’ megvakultak megkapának egy Deszcsicska nevű Commissariust, a’ Bismuthért, és azt addig kínzák, míg az (kénytelenségből) vallást tett, hogy a’ Császár és Nemesség őket méreggel akarja kivésztetni. Ehhez még ígéretet teve, hogy csak ne bántsák, mindent megvall, ’s megnevezi czinkos társait. – Erre neki állottak az Uraság’ Tisztjeinek, Director Tomsics Uron kezdvén le az utolsóig, ’s azokat megverték, megkötözték, fogva tartották. Valamely Plebánus vagy Orosz Pap keresztet veve kezébe, ’s ezt azért, hogy a’ kereszt tiszteletre emlékeztesse; de az nem használt; kevésbe múlt, hogy a’ Papot is főbe nem verték mivel őket fel akarja világosítani, hogy a’ por orvosszer, és nem méreg.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Deszcsicska:* (a királyi biztosról további adatokat nem találunk.) *Terebes* (Zemplén vm.): Töketerebes ma: Trebišov része (SZK).
- (385) [1831. aug. 6.] *Levél Szemerénétől ddi 28 Jul. Guzmicstól 27. – Rumitól 22. – Szalay Laczitól Júl. 26. és két Ujság:* az említett levelek közül elveszett vagy lappang a Rumytól és Szalaytól érkezett levél, a többi l.: KazLev, 21/5371, Guzmics Izidor – Kazinczynak, Pannonhalma, 1831. júl. 27.; uott, 21/5372, Szemere Pálné – Kazinczynak, Pécel, 1831. júl. 28. A Szalayhoz írt válaszból kiderül, hogy Szalay egy joggyakornoki hely elnyeréséhez kérte Kazinczy segítségét, l. KazLev, 21/5382, Kazinczy – Szalay Lászlónak, Széphalom, 1831. aug. 14. *Szemeréné:* Szemere Pálné Csoma Borbála (korábban Fáy Józsefné) (1793–1858), Fáy Joanna és Albert anyja. *Guzmics* Izidor (1786–1839): költő, bencés szerzetes (→ 88. jegyzetmező). *Rumy* Károly György (1780–1847): német anyanyelvű író, történész, tanár, Kazinczy egyik legszorgalmasabb levelezője. *Szalay László* (1813–1864): író, történész, jogtudós (→ 89. jegyzetmező).
- (385) *Hír, hogy megholt Kézy, Rozgonyiné:* az utalás háttéréről: „A’ Szabólegény inasunk testvére asztalos Patakon; most ide jött. Beszéli hogy Patakon 365 ember holt meg; ezek közt Prof. Kézy, az öreg Rozgonyiné, Nagy Ferenczné, az öreg Tóthpápai, és az öreg Boros, ’s Kaszner Szolgabíró.” (KazLev, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.)
- (385) [1831. aug. 6., 8.] *Hír Ujhelyben hogy 14 krajnai falu jó Ujhely ellen [...] National Garda organisálja magát:* az utalás háttéréről: „Az lévén a’ hír, hogy Varannó és Terebes tájáról XIII falu jó Ujhely felé, ölni, gyújtani, a’ Megye segédre szólítá a’ katonaságot. – Aug. 9d. három Compania gyalogság ment Ujhelyen keresztül, egy Compania pedig Kassáról, ellenek. – Aug. 10d. Ulánusok. Így elcsendesedett minden. Azonban Ujhely a’ Vármegye háza előtt 400 nemes és nem nemes lakosait feleskette, Commandantjokká Major Barthos Urat nevezte ki. Ez alá Kapitányoknak két vitézkedett Urat. 1. Hidegkővy és Körtvélyesi Kapitányt, 3. Bernáth Sámuel és 4. Balásházit az Academicust.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) *Krajnai* (rég.): ruszin, kárpátukrán. *Organisál* (lat.): szervez, alapít.
- (385) [1831. aug. 8.] *Barthos András* (1767–1832 után): nyugalmazott őrnagy, Zemplén vármegyei táblabíró (1828), a koleralázadás idején a sátoraljújhelyi gárda parancsnoka.
- (385) *Gróf Forgácsné, B. Meskó Antalné, Kossuth József, a’ Varannai Doktor és Patikarius agyon verve – Assessor Klobusiczky alig szabadúl meg. Fiscalisa Hunyor nebezen épül fel. – Reviczky János és Szulyovszki József agyon löve.:* „Hogy Assessor Klobusiczky Józsefet, a’ Districtuális Eperjesi Táblánál szolgál, (fija a’ Borsodi Fő Ispánynak – ez pedig testvére a’ Kalocsai Érseknek) megtámadák tulajdon jobbágyai, megverték, de ez megnyitá nekik pinczét ’s ez által elillanthata kalap és köpenyeg ’s frakk nélkül, igaz. Azok elvitték 3000 fntját, ezüstjét, ruháját, tükreit, ablakait, ajtajait összetörték. [...] Forgácsné, Meskóné, a’ Varannai Doctort és Patikáriust, Kossuth József fiscalist, ki Kőszegen is practizált kevés eszt. előtt, főbe verték, ’s halva hagyták, Reviczky János Szolgabíró és Szulyovszki Józsefet agyon lötték, igaznak mondják most is.” (KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11.) Habár Kazinczy augusztus 10-én is úgy tudta még, hogy Forgácsné és Meskóné is meggyilkolták (l. KazLev, 21/5381, Kazinczy – Szemere Pálnak és feleségének, 1831. aug. 10.), e halálhírek tévesek voltak, és csak 14–15-én jutott hitelesebb hírekhez: „Gróf Forgácsné Varannón, és Báro Meskóné Varannó mellett, élnek, de sokat szenvedtek. – Forgácsnénak 20 eszt. olta volt egy szakácsa, ezenfelül valamely leányt nevelt. Ezek ketten társakat szedtek a’ Grófné megtámadására. A’ gonoszok fejszékkel, rudakkal törtek az ártatlan asszonyra, ’s egyik el akará vágni ujját a’ gyűrűért, de egy obsitos társok tartóztatá, ’s nyugalomban vonatá le azt. –

Szeghy Imre Urnak kitolák két szemeit, 's vakon vitték Báró Meskónéhoz, hogy ez iszonyodjék el, és vallja meg hol a' pénze. – Az Eperjesi Tábla Assessorára Klobusiczky Józsefekre ebéd után fényes nappal törtek saját jobbágyai, elverték, elkínózták, 's megölték volna, de egyik jobbágya elszökteté. Húnyor nevű Fiscálisát elverték, egy fához kötötték, 's meztelen, 's harmadfél nap hagyák ott éhen szomjan; egy Erdőmester katonákat hozott kiszabadítására. [...] Mernyiken Szulovszki [!] Józsefet, Asszonytestvérét, naturalis leányát, a' Luther. papot 's feleségét, a' Fő Szolgabírótv Reviczky Jánost, midőn vacsoránál ültek, megtámadák, 's összekoncsolák, mindössze tizenegy embert.” (KazLev, 21/5384, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 15.) Báró *Meskó Antalné*: Szeghy Imre anyósa. *Kossuth József* (?–1831): Kossuth András (II.) fia. *Klobusiczky József*: az eperjesi kerületi tábla ülnöke (kb. 1814–1838), kamarás. *Klobusiczky Matilde* apja. *Húnyor József*: az eperjesi tábla jogásza. *Reviczky János* (?–1831): Zemplén vármegyei főszolgabíró. *Szulyovszky József* (?–1831): szolgabíró, Szulyovszky Menyhért fia. *Gróf Forgácsné*: további adatokat nem találtunk. *Varannó* (Zemplén vm.): ma Vranov nad Topľou (SZK).

(385) *Abara* (Zemplén vm.): ma Oborín (SZK).

(385) [1831. aug. 9.] *Mátyás Kassára*: Kazinczy a lányának, Thaliának küldött levelet Kassára egy *Mátyás* nevű személlyel. Ebben arról tudósította, hogy a kolera megjelent Széphalmon is, de a Kazinczy család tagjai élnek, habár a fia, Lajos megbetegedett, és arról is, hogy a környező településeken mi történt. (KazLev, 21/5375, Kazinczy – Kazinczy Thaliának, Széphalom, 1831. aug. 8–9.)

(385) [1831. aug. 10.] *Hidegkövy Antal*: az 1831-es kolera idején kapitány.

(385) *Bernáth Sámuel*: az 1831-es kolera idején kapitány. Bernáth József fia.

(385) *Balászházi János* (1797–1857): mezőgazdasági szakíró, ügyvéd, a Magyar Tudós Társaság tagja (1830). Zemplén vármegye alszolgabírája (1827–1830: lemond). Az 1831-es kolera idején kapitány volt, 1836-ban Debrecenbe költözött és Vay Ábrahám jószágigazgatója lett.

(385) *Körtvélyesi István*: zempléni szolgabíró, 1831-ben a koleralázadás idején kapitány.

(385) *ulánus* (rég.): lándzsás könnyű lovaskatona.

(385) *compania* (fr.–ol.): katonai század.

(386) [1831. aug. 11.] *Má[n]yai Molnárné jó Kassáról, 's bírt hoz...*: vö. KazLev, 21/5377, Kazinczy – Guzmics Izidornak, Széphalom, 1831. aug. 8–11. *Mánya* (Bars vm.): ma Maňa (SZK).

(386) *Szalánc* (Abaúj-Torna vm.): Nagyszalánc, ma Slanec (SZK).

(386) *Ujszálás* (Abaúj-Torna vm.): ma Nový Salaš (SZK).

(386) *armiroz* (fr.): fegyverkezik, harcra készül.

(386) *Nagysáros* (Sáros vm.): ma Vel'ký Šariš (SZK).

(386) [1831. aug. 16.] *Mikobáza 4x...*: a számítás Kazinczy Amália és Kazinczy közötti elszámolásra vonatkozik: „Minap a' Máli Contóját hirtelenében nem jól írtam, 's az 1 fnt ezüst pénzéből 1 húszast a' levélben visszaküldöttem. A' Contó ez

küldött Máli	1 f. Conv.
Horn Úr fizetett	30 xr.
nagy levél	18
kis levél	6
	54
visszaküldöttem	20
	1 f. 14 xr.

és így nem én tartozom Málinak, hanem 14 xral ő nekem.” (KazLev, 21/5388, Kazinczy – Kazinczy Eugeniának, Széphalom, 1831. aug. 16. [?]) *Máli*: Kazinczy Amália (Gencsy Pálné) (1806–?), Kazinczy testvérének, Józsefnek (II.) a lánya. (→ 4.1. *Családja/Kazinczy*) *Horn Ferenc* (?–1846 után), kassai orvos, később Abaúj vármegye főorvosa, Kazinczy hitelezője, Horn Tóni testvére. *Kálló*: Nagykovács, 1875-ig Szabolcs vármegye székhelye volt.

(386) *Levél Telekitől, hogy differálva van a' Nagy Gyűlés a' Cholera miatt*: Teleki a Magyar Tudós Társaság ülésének elhalasztásáról értesítette Kazinczyt (Teleki József – Kazinczynak, Szirák, 1831. aug. 8.; lelohely: MTAKK K 761, 67, a levél várható megjelenése: KazLev, 24).

4.3. Szótár

- : 1. lózsi, szabadkőműves páholy, szabadkőműves négyszög (a gyűléseken négyszög-alakban ültek) 2. négyszög(öl) (területmérték).
- ‡: meghal(t).
- 4^o, 4-to (lat.): quarto, negyedrészt (alakú könyv).
- 7br.: szeptember.
- 8br.: október.
- 8^a, 8., 8^{ad} rét (lat., rég.): oktavo, → *nyolcadrét*.
- 9br.: november.
- abecista* (rég.): ábécét tanuló kisdíák.
- abrosz* (rég.): térkép.
- absolvál* (lat.): föloldoz, fölment.
- acad.*: → *academia*.
- academia* (gör.–lat.): 1. a Magyar Tudós Társaság (a későbbi Magyar Tudományos Akadémia) 2. jogi, hittudományi, mérnöki, képzőművészeti, katonai főiskola.
- act.*: → *actus*.
- acteur* (fr.): színész.
- actio* (lat.): 1. törvényes kereset, vádemelés 2. előadás 3. cselekvés, mozgás.
- actor* (lat.): 1. színész 2. temetési beszédet mondó pap.
- actualis* (lat.): valóságos, tényleges (→ *honorarius*).
- actus* (lat.): 1. (ünnepélyes) esemény 2. a színjáték felvonása.
- ad* (lat.): -hoz, -hez, -nak, -nek, -ig.
- adm., administr.*: → *administrator*.
- administrációk*: a Magyar Királyi Kamarának (→ *kamara*) alárendelt hivatalok: a selmeci, beszercebányai, körmöci, szomolnoki és nagybányai bányahivatalok; a bánsági bányagazgatóságok; a kassai, temesi, szepesi, zágrábi, máramarosi és zombori kamarai adminisztrációk; a harmincad- és sóhivatalok.
- administrator* (lat.): főispáni adminisztrátor (officiū supremi comitis administratores): 1. az örökös v. főpapi főispánok vármegyéiben a főispáni hatáskört ténylegesen betöltő tisztviselő 2. a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikének kinevezett vezetője (→ *decemvir*; *királyi commissarius*).
- adresz*; *adreszal* (lat., rég.): cím, címzés; címez (levelet).
- aesth.*; *aesthetica* (gör.–lat.): esztétika.
- agens* (rég.): udvari vagy országos kormányzóknál névelvénykedő ügyvivő, ügyintéző.
- akó* (rég.): űrmérték; 1807-től: 54,3 liter (64 icce, 128 meszely); a pesti és pozsonyi akó 60 magyar icce.
- akt* (lat.): aktus, felvonás.
- alagya* (rég.): elégia.
- áldozó csötörtök*: a húsvétot követő ötödik vasárnapon tartott katolikus ünnep, amelyen Jézus mennybemenetelét ünneplik.
- alispán*: az első- és második alispán a vármegyékbe összpontosuló közigazgatás vezetője, a vármegyei ranglétrán a főjegyző és főispán közötti helyezkedik el (e főtisztiséget vármegyénként eltérő szokásjog alapján, választással töltötték be).
- alkancellár*: a magyar kir. udvari kancelláriában működő főtisztviselő, a kancellár helyettese.
- ált.*: által.
- általag, átalag* (rég.): 1. űrmérték, Tokaj környékén kb. 75 liter 2. érett bor átféjtésére használt kisebb boroshordó.
- analogum* (gör.): egy másikkal azonos dolog, szó stb.
- ang.*, *angl.*, *ángl.*, *anglus* (rég.): angol, anglia(i).
- Ángoly-ország* (rég.): Anglia.
- anonymus* (gör.–lat.): névtelen.
- antiquárius* (lat.): antikvárius.
- antiquitas* (lat.): régiség.
- appendix* (lat.): függelék, pótlás (könyvhöz).
- apr.*, *ápr.*, *apríl.*, *apríl.*: április.
- arabsz.*: arab (ló fajta).
- arany*: pénz, kb. 23,5 karát súlyú körmöci arany; a 18. sz. utolsó negyedében kb. 5 Ft-ot ért (→ *C. M.*; *W. W.*).
- architectura*; *architecturái* (gör.): építészet; építészeti.
- archívum*; *archivarius* (gör.–lat.): levéltár, irattár; levéltáros.
- arenda*, *árenda*; *arendál* (lat.): haszonbér; bérel.
- arkus*, *árkus* (lat.): ív, egy ívnyi papír.
- ass.*: → *assessor*.
- assental* (lat.): rábeszél vmire.
- assessor* (lat.): ülnök, a vármegyei vagy a kerületi vagy a királyi tábla bírāja.
- assistens* (lat.): segéd.
- astronomia*; *astronomiai* (gör.): csillagászat; csillagászati.
- assz.*: 1. asszony 2. aszalt (gyümölcs).
- átal* (rég.): szégyenkezik, vonakodik, tartózkodik vmitől.

átalag: → *általag*.
atlasz (arab, rég.): fényes selyemszövet.
auctor (lat.): szerző, író.
aud.: → *audentzia*.
auditorium (lat.): 1. előadóterem 2. hallgatóság.
aug., *august.*: augusztus.
aus (ném.): -ból, -ből.
austerus (lat.): fanyar, komor.
austr.: ausztriai.
avatlan (rég.): be nem avatott (textil).
b.: báró.
bál (rég.): bála, csomag.
báldog: bádog.
balog (rég.): félszeg, ügyetlen.
banco (ol.): → *papírpénz* (→ *C. M.*; → *W. W.*).
band (ném.): kötet.
bandérium (lat.): katonai csapat; 1848-ig az egy zászló alá tartozó nemesi sereg.
báni tábla: Horvát-Szlavonország másodfokú bírósága, elnöke a bán volt, hatásköre a → *királyi táblához* hasonló.
banko-hivatal (ol.): pénzügyi hivatal.
bátorságos (rég.): biztonságos.
bekecs (rég.): rövid prémes kabát.
bened., *benedictinus*: bencés rendi (szerzetes).
bibircsós (táj.): bibircsókos, szemölcsös.
Bibl.: Biblia.
biblioth., *bibliotheca*; *bibliothecarius* (gör., rég.): könyvtár; könyvtáros.
bilyeg, *bilyag*, *bilyegvas*; *bilyagozás* (rég.): bélyeg, bélyegző, billog; billogozás: az állatok megjelölése.
biographia (gör.): életrajz.
bíztság (rég.): bizottság.
bokkancs (rég.): bakancs; eredetileg a magyar gyalogság lábbelije. A csizmához képest kevésbé számított magyaros viseletnek.
bossíroz (fr.-ném.): szobrot farag, megformál (viaszból).
brillant; *brillantírozott* (fr., rég.): oktaéder alakú drágakő, gyémánt; brillanthez hasonlóan fénylő.
bttheca, *btthecarius*: → *biblioth.*, *bibliotheca*; *bibliothecarius*.
Budai Kamara: → *kamara*.
butell., *butellia*, *butella* (fr., rég.): palack.
büszt (rég.): mellszobor.
C. M.; *W. W.* (ném.): Conventions Münze; Wiener Währung: 'konvenciósi pénz', ill. 'bécsi valuta'. A *konvenciósi pénzt* (*rajnai vagy rénes forint*) 1753-ban vezette be Mária Terézia a Habsburg Birodalomban a pénzügy-

szert stabilitása és egységesítése érdekében. A hadi kiadások miatt azonban 1796-tól fedezetlen bankjegykiadásra kényszerült az udvar. A 19. sz.-ban az értékálló ezüst alapú „konvenciósi pénz”-hez képest folyamatosan veszített az értékéből a *papírbankjegy*: 1799-ben 100 ezüstforint még 103 papírforintot ért, 1810. júl.-ban 100 ezüstforint már 315 papírforintnak felelt meg. Ezért 1810 elején I. Ferenc az infláció megfékezésére *váltócédulát* bocsátott ki, ez volt a „bécsi valuta”, a Wiener Währung. Kazinczy 1828-as naplója szerint 1828. ápr. 23-án 150 C. M. 375 W. W. forintot ért. (BENDA, 1982/II., 617 skk.)
cabinet, *cabinett* (fr.): kis szoba, magánszoba.
calculál; *calculus* (lat.): számít (vmire); számítás.
camerae praeses (lat.): kamaraelnök (→ *Kamara*).
camerarius (lat.): → *kamarás*.
camerariusi kolcs: → *kamarás*.
Cancell.: → *cancellár*, → *Cancellaria*.
cancellár, *cancellarius* (lat.): cancellár, a → *Cancellaria* vezető tisztviselője.
Cancellaria (lat.): a Habsburg Birodalom egyes országainak Bécsben működő főkormány-széke, a legfontosabb államügyeket intéző királyi hivatal. A Magyar Királyi Udvari Kancellária élén a reprezentatív szerepet betöltő főkancellár (a mindenkori essztergomi érsek) állt, mellette két alkancellár és tizenkét tanácsos dolgozott. Hasonló felépítésű volt az Erdélyi és az Illír Udvari Kancellária is.
cancellista (lat.): írnok.
candidál; *candidatus*; *candidatio* (lat.): jelöl (tagságra, tisztségre stb.); jelölt; jelölés.
canon (gör.-lat.): kánon, mértékadó szabály.
cantor: kántor.
capucínus (lat.): kapucinus, a ferences rend egyik ágához tartozó (szerzetes, templom stb.) (→ *franciscanus*).
cardin. → *cardinális*.
casino (ol.): kaszinó; zártkörű társaság és annak gyülekezési helye.
cassálás (lat.): elbocsátás (hivatalból).
catalogus (gör.-lat.), katalógus, jegyzék, iskolai névsor.
catechismus, *kathecismus* (gör.): katekizmus, káté; kérdés-felelet formában írt (egyházi v. politikai) (tan)könyv.
cath., *cathol.*: catholicus, katolikus.
cathedra: → *chatedra*.

- causar. regg. director, caur. regg. director* (lat.): *causarum regalium director*, a 'királyi ügyek igazgatója': a király személyének, ill. a kincstár érdekeinek jogi képviselője, így a hűtlenségi és felségsértési perekben a vád előadója.
- ensor* (lat.): **1.** a nyomtatásra szánt művek felülvizsgálatával megbízott személy **2.** az ókori Rómában a közerkölcsre felügyelő hivatalnok.
- censura* (lat.): **1.** a nyomtatásra szánt művek felülvizsgálata **2.** kisebb iskolai vizsga, amely a sárospataki kollégiumban január végén és június végén vagy július elején volt (→ *examen*).
- charakter* (gör.): karakter, jellem, jellemvonás.
- chatedra, cathedra* (gör.): katedra, tanári szék, ill. állás, szépszék.
- chemicus* (lat.): kémikus.
- cholera*: kolera.
- cikornyás* (rég.): dagályosan, túlzóan cifra.
- ciocolade* (ol.): csokoládé.
- circulus* (lat.): **1.** körzet, a járás egy része **2.** társaság.
- cisterciit.*: cisztercita (szerzetesrend).
- citatum* (lat.): idézet.
- classis* (lat.): gimnáziumi osztály; a kollégium gimnáziumi szintje hét osztályból állt: *declinista* (szótanuló), → *conjugista* (igeragozó), → *grammatica* (nyelvtan), → *syntactica* (mondattan), → *poetica* (költészet), → *rhetorica* (szónoklattan), → *logica*; 1777-től a *rhetorica* a *poetica* elé került.
- coll., colleg.* → *collegium*.
- collegium, collegiom* (lat.): **1.** különböző jellegű vagy fokú iskolát egybefogó egyházi tanintézet **2.** testület.
- colonia* (lat.): kolónia, gyarmat.
- comitatus* (lat.): vármegye.
- comm.*: → *commendans*.
- commendans* (lat., rég.): parancsnok.
- commissarius* (lat.): **1.** megbízott, felügyelő **2.** → *királyi commissarius*.
- commissio* (lat.): bizottság.
- communicál* (lat.): **1.** úrvacsorát vesz **2.** kommunikál, közöl.
- communio, communion* (lat.): a protestánsoknál az úrvacsora elnevezése (katolikusoknál oltári szentség).
- comoedia* (gör.): komédia.
- compliment* (fr.–ném.): bók, tisztelgés.
- componál; compositio* (lat.): komponál, összetes, összerak; kompozíció, zenemű.
- comte* (fr.): gróf.
- concipista* (lat., rég.): fogalmazó, irodai tiszt.
- conferentia; conferál* (lat.): konferencia, tanácskozás; tanácskozik.
- confirmál; confirmáló* (lat.): megerősít; megerősítő.
- confundál* (lat.): összekever, összezavar.
- conjugatio* (lat.): igeragozás.
- conjugista* (lat.): 'igeragozó', az egyik gimnáziumi osztály tanulója (→ *classis*).
- conscrib., conscribál* (lat.): összeír, számba vesz.
- consensus* (lat.): gyűlés.
- consil., consiliar., consiliarius* (lat., rég.): tanácsos (udvari, belső, titkos stb.), rang.
- consilium* (lat., rég.): tanács.
- conv.; conv. pénz* (lat., rég.): convenció pénz, ezüstalapú forint (→ *C. M.; W. W.*).
- convictus* (lat.): diákokthoz.
- copia; copiroz, copidál, copizál* (fr.–ném.): másolat; másol.
- copulál; copulatio* (lat.): összeesket; házasságkötés.
- cordon* (fr.): kordon.
- coronatio* (lat.): koronázás.
- corrector* (lat.): a betűszedő hibáit javító személy.
- correctura* (lat.): javítás, igazítás (kézíraton, lenyomaton).
- costüm* (fr.): kosztüm, viselet.
- cotéria* (fr.): társaság, klikk.
- cottus*: → *comitatus*.
- cousin* (fr.): **1.** unokatestvér **2.** fiatalabb férfi rokon.
- crayon; crayonnírozás; crayonrajzolat* (fr.): kréta; kréтарajolás; kréтарajz.
- credo* (lat.): a keresztyénség legfőbb hitvallása, a Hiszekegy.
- curator* (lat.): gondnok; egy egyházi közösség világi tisztviselője.
- curia* (lat.): **1.** → *királyi kúria* **2.** az ókori Rómában patriciusok egy-egy csoportja, később a szenátorok és lovagok tanácsa, ill. az a tér v. épület, ahol a gyűlések voltak.
- curiosus* (lat.): kíváncsi, külön.
- czafli* (rég.): hajfonat, copf.
- cs., csász.*: császár, császári.
- csalánfátyol*: csalánrostból készült szövet.
- csalít* (nép.): cserjés, bokros terület.
- csapó* (rég.): csapófa; amivel a mérőedény tetejét laposra simítják.
- cseber* (rég.): űrmérték; Debrecen és Nagyvárad környékén **1** (öreg) cseber=100 magyar icce, a kis cseber=50 icce (→ *icce*).

- cser* (nép.): cserje.
csicszeróne: → *cicerone*.
csokoládé (ol., rég.): csokoládé.
d., dne: → *domine*.
d., dr.: doktor.
d.: szám után: -dik.
de dato (lat.): kelt.
deák, diák (rég.): 1. latin (nyelv) 2. tanuló, első-sorban latint tanuló iskolás.
dec., decemb.: december.
decemvir (lat.): tíz tagból álló testület tagja: a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikének kinevezett vezetője (→ *administrator*; *királyi commissárius*).
declamálás; declamál; declamatio (lat.): színpadi előadás-stílus, versmértéket kihangsúlyozó szavalás; szaval; szavalás.
declarál; (lat.): kihirdet, vmilyennek nyilvánít, kijelent.
declinatio (lat.): névszóragozás.
délest (rég.): késő délután.
deputatio; deputátus; deputál (lat.): küldöttség, választmány; küldött, (országgyűlési) követ; küld (egy választmány v. bizottság tagjaként).
diadema, diademe (gör.): 1. a korona nyitott, abroncsszerű része 2. ékköves fejdísz.
diat., diéta → *diéta*.
dialectus, dialekt (gör.-lat.): nyelvjárás.
diarium (lat.): napló.
dictio (lat.): szónoklat.
die (ném.): a/az (névelő).
diéta (rég.): (rendi) országgyűlés.
diletantism (ol.): dilettantizmus.
diplomatica (gör.): oklevéltan.
directio (lat.): irány, igazgatás.
director (lat.): igazgató (→ *supremus studiorum director*).
dirigál (lat.): igazgat.
disputatio; disputál (lat.): (tudományos) vita, hitvita, vizsga; vitázik, vizsgálzik a doktori cím elnyeréséért.
dissertatio (lat.): tudományos értekezés.
distichon, distichum (gör.): az időmértékes verselés hexameterből és pentameterből álló párverse (→ *hexameter; pentameter*).
distr., distric., district. → *districtus, districtualis*.
districtualis tábla (lat.): kerületi tábla; első fokon, főleg megyehatárokon átnyúló örökösödési és birtokügyekben ítélkező bíróság (1848-ig), feljebbviteli fóruma a → *királyi tábla*. Székhelyei: Nagyszombat, Kőszeg, Eperjes, Debrecen és Zágráb.
districtus; districtualis (lat.): kerület; kerületi.
dnium; dnum (lat.): dominum, uradalom.
dogma (gör.): hittétel.
dolmány (rég.): testhez simuló zsinóros magyar kabát.
domine (lat.): úr, uram! (megszólításként).
dominicánus: domonkosrendi (szerzetes).
dramaturg (gör.): színházi szakember, drámaíró.
dudogás: dohogás, szidás.
eccl., ecclesia, ekklésia, ekklézsia (gör.-lat.): protestáns gyülekezet, egyházközség.
edidit (lat.): kiadta.
egyetemi história (rég.): egyetemes történelem.
együgyű (rég.): egyszerű.
éjsz., éjtsz.: éjszaka.
ékeseszólás: → *rhetorica*.
ekklészia: → *eccl., ecclesia, ekklésia, ekklézsia*.
elegant, elean, elegans (lat., rég.): elegáns ember, divatfi.
elenchus (gör.-lat.): tartalomjegyzék.
élet (rég.): búza.
előlülő; előlülés (rég.): elnök; elnöklés.
epicum (gör.-lat.): epikum, elbeszélő mű.
epocha (gör.): korszak, időszak.
épós (gör.): eposz.
éppus (gör.-lat.): episcopus, püspök.
érsek (lat.-gör.): több püspökséget is magában foglaló egyháztartomány élén álló saját egyházmegyével is rendelkező püspök a római katolikus egyházban.
esperes, esperest: egyházmegyét, ill. kerületet vezető pap, lelkész.
essentia (lat.): 1. vminek a lényege 2. az aszúszemek saját nyomásától kiszajtolódó alacsony alkoholtartalmú különösen édes bor.
estéjszaki (rég.): észak.
eszt., esztendő: esztendő, esztendőben, esztendősen, esztendőjében.
et (lat.): és.
etc. (lat.): et cetera ('és a többi').
ex- (lat.): egykori, volt, -ból/-ből.
examen (lat): vizsga; a sárospataki kollégiumban július közepén, Debrecenben márciusban tartották az ünnepélyes (nagy) vizgát, amely egyúttal évváró és társadalmi esemény is volt (→ *censura*).
exc., excd., excell., excelldat; excellentia (lat., rég.): excellencia, excellenciád, excellenciája; főméltóságok címe, megszólítása.
excerptum (lat.): kivonat (könyvből).

- execratio* (lat.): átkozódás, az ókori rómaiaknál az esküszegőt sújtó átok.
- exec.*, *executio* (lat.): végrehajtás.
- exp.*, *exempl.*, *expl.*, *explár.*, *exemplar* (lat.): példány.
- exotica* (lat.): egzotikus.
- f.*, *ft.*, *frt.*, *for.*, *fort.*, *fn.*, *fmt*: forint (→ *C. M.*; *W. W.*).
- fasc.*, *fascic.*, *fasciculus* (lat.): köteg, füzet, iratcsomó.
- favori* (ol.–fr.): favorit, kedvenc.
- febr.*, *februar.*, *februarius* (rég.): február, februarius.
- fejelés*: lábbeli vagy harisnya felújítása.
- felcser* (ném., rég.): alacsonyabb képzettségű orvos, sebész.
- fels.*: felsége, felséged.
- ferdő* (rég.): fürdő.
- férjfi* (rég.): férfi.
- ferslag* (ném.): nagyobb útiláda.
- fertály* (ném., rég.): negyed (mér föld, óra stb.).
- fesz*: gőg, dagály, beképzeltség.
- fiaker*, *fiakker* (fr., rég.): fiaker, bérkocsi.
- figura* (lat.): alak.
- finanz-minister* (ném., rég.): pénzügyminiszter.
- fisc.*, *fiscalis* (rég.): (alkalmazott) jogász.
- fiscus* (lat.): államkincstár.
- flastrom* (rég.): sebtapasz.
- flauta*, *flauttaver*; *flautázni* (rég.): fuvola; fuvolázni.
- flegma*: → *phlegma*.
- flóra* (gör.): növényzet, egy vidék növényvilága.
- fodorító*: fodrász.
- foglyuk* (rég.): börtöncella.
- folio*, *foliánt*, *foliókötet* (lat., rég.): ívrét alakú lap, ill. könyv.
- folyvást* (rég.): folyékonyan, folyamatosan.
- font* (rég.): 0,56 kg (1807-től egységes mértékegység).
- forint*: ezüstpénz; 1 Ft=3 márfjás=20 garas=60 krajcár, a 18. sz. utolsó negyedében a rajnai (rhénes) forint azonos értékű volt a magyar forinttal (→ *C. M.*; *W. W.*).
- formatiójú* (lat.): alakú.
- forspont* (ném.): előfogat (ném. Vorspann); a jobbagyi szolgáltatás része volt katonai vagy hatósági személyek (országos és megyei tisztviselők, egyéb felhatalmazottak) kocsjához egy pár felszerszámozott lovat adni, amiért 1751-től már csekély ellenérték is járt.
- főcurator* (lat.): főgondnok; egy egyházközség legfőbb világi tisztviselője, aki a püspökkel együtt igazgatja a kerület vallási és oktatási ügyeit.
- főispán*: a vármegye élére az uralkodó által kinevezett, ellenőrzési jogot gyakorló tisztviselő.
- főnotárius*: főjegyző; választott tisztviselő a vármegyében, az alispán és az aljegyző közötti, vezető tisztség.
- főstrázsamester*, *főstrásamester* (rég.): őrnagy, major; a törzstiszti rendfokozatok legalsó foka.
- főszolgabíró*: a vármegye egyik vezető tisztviselője, bíró, a járás vezető hatósági embere.
- fr.*: francia.
- frajczimer* (ném., rég.): szobalány, szolgálólány.
- frakk* (rég.): eredetileg a lovas katonaság színes kelméből készült kabátja, csak a 18. sz. második felében vált polgári viseletté.
- franciscanus*: a ferences rend egyik ágához tartozó (szerzetes, templom stb.) (→ *capucínus*).
- franco* (lat.): bérmentesítve (→ *frankózsza*).
- frau* (ném.): asszony.
- frizúr*, *frisúr*; *frizírozás*; *frizör* (fr.–ném., rég.): frizúra, hajviselet; fésül, fodorít; fésülködés, hajfodorítás; fodrász.
- fullajtár* (rég.): kocsikísérő, előlovas, a fogat nyerges lován ülő lovász.
- fundamentum* (lat.): alapzat, alap, alapítvány.
- fundatio*; *fundátor* (lat.): alapítvány; alapító.
- g.*, *gr.*, *gf.*: gróf.
- gála* (sp.): 1. ünnepély 2. díszruha.
- gallerie* (ném.): galéria.
- garas* (rég.): apró ezüst váltópénz; 1 Ft = 3 márfjás = 20 garas = 60 krajcár (→ *C. M.*; *W. W.*).
- gárdista* (fr.): testőr.
- gener.*, *generális* (lat.): 1. tábornok 2. általános (gyűlés stb.).
- genie* (fr.): zseni, géniusz.
- genius* (lat.): 1. lángész, tehetség 2. (kor)szellem.
- geographia*; *geographiai* (gör., lat.): földrajz; földrajzi.
- gr.*, *gramm.*: grammatika, grammatices: → *grammatista*, *grammatica*.
- grádics*, *gradus* (lat., rég.): lépcső, fok, rendfokozat.
- grajcár*: → *krajcár*.
- grammatica*; *grammaticai* (gör., rég.): 1. nyelvtan 2. a kollégium egyik osztálya (→ *classis*); nyelvtani.
- grátzia*, *gratia* (lat.), kegy, hála.
- gravitas* (lat.): komolyság, méltóság.

- gustusú* (lat.): ízlésű.
- guta, gutatűtés* (rég.): agyvérzés, szélütés.
- h.*: herceg.
- h.*: hogy.
- hacuka* (rég.): rövid felsőkabát.
- hadn.*: hadnagy.
- hagymáz* (rég.): lázas önkívületi állapot.
- hajdú* (rég.): poroszló; fegyveres, egyenruhás nemesi szolga v. hatósági altiszt.
- hajtáska, hajzacskó* (rég.): hajkötő.
- hántolt, hánytott* (*manier*) (rég.): egyfajta rézmetszés-technika, a hántoló eljárás.
- hectica; hektika* (gör.–lat.): tüdőbaj.
- helytartói tanácsos*: az ország legfőbb kormány-szervének, a → *helytartótanács*nak a tanácsosa (→ *kamarai tanácsos*, → *titkos tanácsos*, → *udvari tanácsos*).
- helytartótanács*: a Magyar Királyi Helytartótanács (Consilium Regium Locumtenentiale Hungaricum) 1723–1867 között (kisebbségi megszakításokkal) az ország legfőbb kormányszerve, amelyen keresztül a király a végrehajtó hatalmát közigazgatási ügyekben gyakorolta, élén a nádor állt. Legfőbb feladata a királyi rendeletek végrehajtása és közvetítése a vármegyékhez és a szabad királyi városokhoz. Székhelye Pozsonyban, majd 1786-tól Budán a volt jezsuita kollégium épületében (az Úri és az Országház utca közti épülettömb, ma az MTA több intézete használja) volt. II. József ideiglenesen egyesítette a Magyar Kamarával (→ *kamara*).
- hemistichon* (gör.): félsor, a sormetszettel kettő osztott verssor egyik fele.
- herr, herr von* (ném.): uram, úr (megszólítás).
- hetedfél* (rég.): hat és fél.
- heterographia* (gör.): itt: ipszilonista (fonetikus) írás.
- hetesírás*: hetilap.
- hexameter* (gör.): az időmértékes verselés egyik legfontosabb, hat ütemből álló verssora (→ *distichon*).
- híre nélkül* (rég.): tudomása, értesítése nélkül.
- hist., histor.*: → *historia*.
- historia, hisztoria* (lat.): 1. történelem 2. elbeszélés, történet 3. eset, kellemetlen történet.
- historicus* (lat.): történész.
- historiographus, historiograph, historicus* (lat.): történetíró, történész.
- holnap* (rég.): hónap.
- honor, honorarius* (lat.): tiszteletbeli, nem tényleges (→ *actualis*).
- hunczfut* (ném., rég.): gazember (a német Hundsfottból).
- hypochondria* (gör.): képzelt betegségben, túlzott érzékenységben szenvedő személy.
- icce, itcze, ittze* (rég.): úrmérték; a magyar icce = kb. 0,85 liter, a bécsi icce = 0,7 liter; 1 icce = 2 meszely (1 akó = 64 icce = 128 meszely = 54,3 liter).
- ignorál* (lat.): figyelmen kívül hagy, semmibe vesz.
- illuminatio* (lat.): díszkivilágítás.
- imperativus* (lat.): felszólító mód.
- impertinentia; impertinens* (lat.): szemtelenség, pimaszság; szemtelen, pimasz.
- in* (lat.): -ban, -ben; -ba, -be (előjárószó).
- in folio* (lat., rég.): ívrétben; ívrét alakú könyvben.
- indigena* (lat.): honosított személy.
- inicial* (lat.): beavat.
- inspector* (lat.): felügyelő, ellenőr (→ *scholarum nationalium inspector*).
- inst.*: → *instáns; instantia*.
- install., installál; installatio* (lat., rég.): beiktat (hivatalba); beiktatás.
- instructio* (lat.): utasítás, útbaigazítás; oktatás.
- instrt., instumt., instrument, instrumentum* (lat.): hangszer, eszköz.
- insultál* (lat.): sérteget.
- insurr., insurrectio; insurgens* (lat.): nemesi felkelés, a nemesek hadba vonulása a rendi hadsereg idején; nemesi felkelő.
- interesé, interesszé* (lat., rég.): 1. érdek 2. kamat.
- interessántabb* (lat., rég.): érdekesebb.
- intermediator* (lat.): közvetítő.
- intolerantia; intolerans* (lat.): politikai vagy vallási türelmetlenség; türelmetlen.
- invítál* (lat.): meghív.
- ipa* (rég.): após.
- iskolamester*: → *rector*.
- isp., ispán* (rég.): gazdasági munkákat irányító alsóbb rendű uradalmi tiszt.
- itcze, ittze*: → *icce*.
- ítélőmester* (rég.): protonotarius, az ország legfőbb bírának (nádor, országbíró, kancellár, szeptemvir) segéde, helyettese.
- iudex curiae* (lat.): → *országbírója*.
- ízetlen* (rég.): 1. ízléstelen, hitvány, durva 2. kedvetlen.
- jambus* (gör.): az időmértékes verselés egyik verslába.
- jan., januar.*: január, januarius.
- januarius* (lat., rég.): január.

jesuita, jézuíta, jezsuita: Jézus Társasága szerzetesrendi (szerzetes stb.); a rendet 1534-ben alapította a spanyol Ignacio de Loyola, 1773-ban feloszlatta, majd 1814-ben visszaállította a pápa.

judcuriae, judex cur., judex curiae (lat.): *judex curiae*, → *országbírája*.

júl.: július.

jún., júni.: június.

jur., juratus (lat.): joggyakornok, ügyvédbojtár.

juris prof. (lat.): jogtanár.

jurista (lat.): jogász.

jus (lat.): jog.

justitia (lat.): igazságosság.

k., kir.: király, királyi.

kabinet (fr.): 1. kis szoba, fülke 2. díszes szék-reny.

kalán (rég.): kanál.

kalmár (rég.): kereskedő.

kalpag (rég.): kalap.

kalv.: kálvinista, református.

kalybába (rég.): kunyhó.

kamara: a Magyar Királyi Kamara (Camera Regia Hungarica) az állami pénzügyeket kezelő kormányzék, a pénzügyminisztérium elődje. II. József 1782-ben egyesítette a → *helytartótanáccsal* és Budára helyezte át (az egykori jezsuita kollégium épületébe), halála után ismét önálló hivatal 1848-ig. Külön kamarai igazgatóság volt a felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű → *Szepesi Kamara*. (→ *administrációk*).

kamarai tanácsos: az állami pénzügyeket kezelő kormányzéknek, a → *kamarának* a tanácsosa (→ *helytartói tanácsos*, → *titkos tanácsos*, → *udvari tanácsos*).

kamarás, camenarius: 1. udvari szolgálatot teljesítő személy 2. az uralkodó által adományozott kitüntető cím, amelynek díszjelvénye egy aranyrojtton függő aranykulcs.

kanonok (gör.): katolikus papi méltóság, a káptalan tagja.

kanta (rég.): űrmérték; 10 → *icce*.

kapit.: kapitány.

káplán: római katolikus segédlelkész.

káplár (rég.): tizedes (katona).

káptalan (lat.): a katolikus püspökök mellett működő tanácsadó testület, tagjai a kanonokok; ennek működési helye.

kapucinus: → *capucinus*.

kaput, kaputrok (ném., rég.): hosszú felsőkabát.

karmazsin (arab): kékespiros.

Kassai Kamara: → *Szepesi Kamara*.

kathecismus: → *catechismus*.

kazárma (rég.): kaszárnya.

ked (rég.): kend (alacsony rangú személyek megszólítása).

kehes (rég.): a keheesség az igavonó állatok légzési nehézséggel járó betegsége.

kenyelfutó (rég.): ura előtt futó szolga.

kereszt: gabonakévékből álló rakás (→ *kéve*).

ket (rég.): kend (alacsony rangú személyek megszólítása).

kéve: learatott gabonából kötött kb. 5–15 kg-os nyaláb (→ *kereszt*).

kegytek: kegyelmetek (megszólítás).

kikészít (rég.): hozománnyal ellát.

kinyomás (rég.): megjelenítés.

királyi commissarius (*districtuales commissarii*):

1. a II. József rendelete nyomán a vármegyék helyébe lépő tíz közigazgatási kerület egyikének kinevezett vezetője (→ *decemvir*, → *administrator*) 2. királyi megbízott.

királyi főigazgató: → *supremus studiorum director*.

királyi igazgató: → *scholarum nationalium inspector*.

királyi kúria: a királyi tábla és a hétszemélyes tábla közös elnevezése, a legmagasabb szintű bíróság (→ *septemvirátus*, → *királyi tábla*).

Királyi Magyar Kamara: → *kamara*.

királyi tábla, királyi ítélőtábla: a felső szintű jogszolgáltatás szerve, elnöke a királyi személynök, fontosabb ügyekben indult perekben (pl. felségsértés, hűtlenség), ill. másodfokon ítélkezett. 1723-tól legalább 23 bíróval működött, a felsőbb fokú septemvirátussal együtt alkotta a királyi kúriát. (→ *Septemvirátus*, → *királyi kúria*, → *báni tábla*).

Királyi Udvar, Királyi-lak: a Budavári Palota.

kisassz.: kisasszony.

kisded (rég.): 1. kis, kicsi (termetre v. jelentőségére) 2. gyermek.

klastrom (rég.): kolostor.

klistér, klistély: → *clystir*.

koccanók: rímek.

kolcs (rég.): kulcs.

kolcsagtoll: kócsagtoll, az 1790-es nemzeti mozgalom egyik jelképe.

konc (rég.): 1. 24 ív író- vagy 25 ív nyomtatópapír 2. érdemtelen haszon.

kordovány (rég.): cserzett kecske- vagy juhbőr.

- koronaőr*: coronae custos; a korona őrzésére az országgyűlés két (a 19. sz.-ban egy katolikus és egy protestáns) világi rendű őrét választott, akik rangban a zászlósrak után következtek, feladatuk a koronaőrség vezetése volt.
- koszperd* (rég.): vékony, rövid kard.
- köbl., köből, köblös föld* (rég.): 1. űrmérték (váltó nagyságú: 62, 94, ill. 125 liter, ez utóbbit használták pl. a pesti piacon) 2. 1 katasztrális hold (nyi terület), 1600 négyszögöl.
- ködmöny* (táj.): ködmön, testhez simuló férfikabát.
- kőműves; kőművesség*: szabadkőműves; szabadkőművesség.
- könyv; könyvezeni* (rég.): könny; könnyezni.
- könyvrevizor* (lat.): cenzor.
- környülállás* (rég.): körülmény.
- kőrös (fa)* (táj.): kőrísfa.
- körtvély* (táj.): körte.
- kötény*: szabadkőműves kötény.
- követgetőzik* (rég.): mentegetőzik.
- közönséges* (rég.): általános, elterjedt, közismert.
- kr., krajcár* (rég.): rézpénz, nevét a rajta lévő keresztől kapta; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ C. M.; W. W.).
- kristély* → *clystír*.
- kulcsár* (rég.): a cselédségre felügyelő alkalmazott, aki a ház és a gazdasági épületek kulcsait is őrizte.
- különös*: különálló.
- láb* (rég.): hosszmérték; kb. 30 cm, a → *zoll* tízszerese.
- lajbli* (ném., rég.): lajbi, mellény, mellényszerű kabát.
- látatlan*: ismeretlen.
- lax* (lat., rég.): laza erkölcsű, feslett.
- lctlis consil., lctlis, loctlis, locumten., ltle*: locumtenentialis, → *locumtenentialis consiliárius*.
- legitimál* (lat.): igazol.
- lekes* (rég.): értelmes, okos, művelt.
- lepe*: lepke.
- lépés* (rég.): hosszmérték; kb. 75 cm.
- lexikographus* (gör.-lat.): lexikoníró.
- libéria* (fr.-ném.): díszes inasruha.
- liceum, liceum* (gör.): középfokú tanintézet.
- linea, línea; linedzva* (lat.): sor, vonal; vonalazva.
- lit., literar., literatúra* (lat., rég.): literariai, irodalmi, irodalom.
- lithogr., lithograph; lithograph.*; *lithographol* (gör.): könyomat; litográfus, könyomató; könyomatot készítő.
- Locumten. Consil., Loctle. Consilium*: Locumtenentiale Consilium, → *helytartótanács*.
- locumtlis consil., loctis consiliárius, locumtenentialis consiliárius* (lat.): a → *helytartótanács* tanácsosa.
- logica* (gör., rég.): a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
- logicus* (gör.-lat., rég.): a kollégium hetedik gimnáziumi osztályába járó diák.
- lovancoskodás*: kalandorság.
- lovázmester*: 1. eredetileg a királyi udvartartás bárói rangú tisztségviselője, később reprezentatív szerepe lett 2. lovász.
- lózsi, lözse* (fr.): páholy, szabadkőműves páholy, négyszög.
- ltle*: → *locumtenentialis consiliárius*.
- lustos* (táj.): locsogós, fecsegős.
- luth., luther.*: lutheránus, evangélikus.
- lycéum*: → *liceum*.
- m.*: → *magister*.
- m., magy.*: magyar.
- m.*: megység.
- machina, machineria*: → *maschineria*.
- mad.* (fr.): madame, asszony(om).
- magazin* (arab-ném.): raktár, tároló.
- magister* (lat.): mester, tudós.
- máj.*: május.
- maji* (lat.): májusnak.
- major*: → *főstrázsamester*.
- málé* (rég.): kukorica.
- málybőr* (rég.): májszínű, barnás.
- manier, manír, manírirt* (fr.-ném.): 1. modor, modorosság, sajátosság 2. a rézmetszésnél követett eljárás, technika.
- manuscriptum* (lat.): kézirat.
- mappa* (lat.): térkép.
- marasztás* (rég.): papmarasztás; a protestáns lelkész meghatározott időre választotta meg a gyülekezet, utána vagy elküldte, vagy újraválasztotta, azaz marasztalta.
- márv., márvás* (rég.): máriás, a húszkrajcáros ezüst váltópénz magyar neve a rajta lévő Mária-képről; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ C. M.; W. W.).
- marsal, marschal* (fr., ném.): tábornagy.
- mart., martz., martius* (lat., rég.): martius, március.
- martii* (lat.): márciusnak.
- maszkíroz* (fr.-ném.): leplez, elkendőz.
- massza*: (ember)tömeg.
- matéria* (lat.): anyag, tárgy, téma.
- math., matth., mathes., mathesis, mathezis* (rég.): matematika.

mathem.: mathematica(i), matematika(i).
matróna (lat., rég.): köztiszteletben álló idősszony, családanya.
maxima (lat.): alapelv, jelszó.
mázsa (rég.): 100 font, kb. 56 kg.
medicina (lat.): orvostudomány.
megvizitál (lat.): megnéz, megvizsgál.
megy.: megyés.
melancholia (gör.): búskomorság, levertség.
mélt., méltós.: méltóságos (megszólítás, titulus).
mente (rég.): zsinóros rövid magyaros férfikabát.
mentor (gör.): idősebb pártfogó, nevelő (az *Odüsszeia* egyik szereplőjének nevéből).
menuet, menüet (fr.): menüett, régi francia eredetű tánc és zeneforma.
mérföld: hossz mérték; a magyar mérföld 8354 méter (általában 7407 méter).
meszely (rég.): űrmérték; 1 meszely=1/2 icce; 1 magyar meszely = kb. 0,42 liter.
metaphysica (gör.–lat.): metafizika.
methodus (gör.–lat.): módszer.
mh.: meghal(t).
milit. (lat.): militáris, katonai.
militáris chirurgus (gör.–lat.): katonai sebész.
mill.: millió.
ministráns, ministráló (lat.): egyházi szertartást végző pap mellett segédkező egyházi vagy világi személy.
min., minutum (lat.): perc.
minutum secundum (lat.): másodperc.
modestia; modestus; modeste (lat.): szerénység; szerénységű; szerényen.
módi (fr.–ném.): divat.
modulatio (lat.): hangnem, hangszín, hanglejtés.
monostor (gör.): kolostor.
monotonia (gör.): egyhangúság.
mons. (fr.): monsieur; úr, uram (megszólításként).
mósa (táj.): nagybátya.
mozsár (rég.): rövid csövű ágyú.
ms.: → *manuscriptum*.
múlat (rég.): időt tölt vmivel, tartózkodik vhol.
musikai academia (gör., rég.): hangverseny.
Múzsák, Múzsáké: a görög mitológiában a művészetek és tudományok istennői.
mythósz (gör.): mítosz, hitrege.
n., ns.: nemes.
nadály (rég.): pióca, a 19. sz.-i orvoslásban általánosan használt vérszívó.
nádméz (rég.): cukor.
nádor (rég.): palatinus; a magyar király közigazgatási, hadi, igazságügyi helyettese, a királyt

követő legmagasabb méltóság, a → *septemvirátus* és a → *helytartótanács* elnöke. 1790-től e tisztséget Habsburg főhercegek töltötték be.

nagy-mester: szabadkőműves páholyvezető.
nagyprépost (lat.): a négy első kanonok egyike, vagyis a szepesi, csanádi, győri és erdélyi káptalanok vezetőinek címe.

nagys., nsgd, nsgod: nagyságos, nagyságod (megszólítás, titulus).

napa (rég.): anyós.

nation., national (lat.): nacionalis, nemzeti.

NB. (lat.): nota bene! jól jegyezd meg!

negyedrét: ívenként 4 lapból (8 oldalból) álló könyvalak.

négyszeg, négyszög: → *lőzsi*.

neologus; neologizál (gör.–lat.): nyelvújító; újít.

nexus (lat.): kapcsolat.

N^o, Nro., °: numero.

nota, nóta (lat.): megjegyzés.

notar., notár., notarius (rég.): jegyző.

nov., novb., novbr., novem., novemb., novembr., novembris: november.

ns.: nemes.

numerus (lat.): szám, sorszám.

ny.: nyelv.

nyolcadrét, 8^{ad} rét: ívenként 8 lapból (16 oldalból) álló könyvalak.

nyoszolyó úr/asszony (rég.): a házasodók körül segítő személy.

°: numero.

oberster (ném., rég.): ezredes.

obsitos (ném., rég.): kiszolgált közkatona.

oct., octob., octobr.: október.

oláb (rég.): román (ember stb.), görögkeleti valású.

onkel (rég.): nagybácsi.

opál: nemes opál (a drágakő egyik fő lelőhelye a Kassa és Eperjes közötti hegység volt).

operál (lat.): működik, ügyködik.

operatio (lat.): 1. cselekvés, működés 2. műtét.

oratio; orátor (lat.): szónoklat, beszéd, halott búcsúztató beszéd; szónok.

ord., ordin., ordinarius (rég., lat.): rendes (vagyis nem rendkívüli vagy megbízott) tisztségviselő, tanár, (általában díjazott) orvos.

organisál (lat.): szervez, alapít.

originál; originalis; originalitás (lat.): eredeti mű (nem fordítás vagy másolat); eredeti (példány, személyiség), hiteles; eredetiség, sajátos tulajdonság.

orsz.: ország.

- országbírája, országbíró* (*judex curiae regiae*): a nádor után következő méltóság, a → *septemvirátus* és a → *helytartótanács* tagja, a → *királyi kúria* elnöke.
- orthogr., orthographia; orthographiai* (gör.–lat.): helyesírás; helyesírási.
- orthologus* (gör.–lat.): a nyelvújítás ellenzője.
- osztály* (rég.): osztozkodás az örökségen, osztályrész.
- ő exc.*: őexcellenciája, őexcellenciád (megszólítás, titulus).
- ő fels.*: őfelsége, őfelséged (megszólítás, titulus).
- ő nsga, ő nsgok, ő nagys:* őnagysága, őnagyságok (megszólítás, titulus).
- öcsém asszony* (rég.): húgomasszony.
- öl* (rég.): hossz mérték; 6 láb, kb. 1,9 méter.
- öregbbít; öregbedhet* (rég.): növel, gyarapít; növekedhet, gyarapodhat.
- öregen sült* (rég.): jól átsült.
- öregszer* (rég.): öreg, öregedő.
- p. o.:* példának okáért.
- p., pag.:* → *pagina*.
- pagina* (lat.): oldal.
- palat., palatin., palatinus* (lat.): palatinus, palatinusi; → *nádor*.
- papírpénz, banco* (rég.): papírbankjegy (→ *C. M.; W. W.*).
- pápista* (rég.): római katolikus (személy stb.).
- papmarasztás:* → *marasztás*.
- par* (fr.): által.
- paradoxus* (gör.): lehetetlen, képtelen (állítás, ember stb.).
- paralellus locus* (gör.–lat.): párhuzamos szöveghely.
- párta* (rég.): a lányok fejdíszje, régi magyar viselet.
- parter, parterre* (fr.): földszinti nézőtér (színházban).
- passio* (lat.): 1. szenvedés 2. Jézus szenvedésének és halálának története, ill. ennek megjelenítése.
- paszománt, paszomány* (rég.): ruházatot díszítő zsinór.
- passzázs* (fr.): bekezdés.
- pasztell* (ol.): színes kréta- vagy ceruzarajz.
- pater* (lat.): római katolikus szerzetespap.
- pathosz* (gör.): szónoki emelkedettség, ünnepélyesség.
- patikárius* (rég.): gyógyszerész.
- patriarcha(i)* (gör.): (ős)atya(i).
- patronatus* (lat.): a kollégium pártfogó és döntéshozó világi testülete, feladata a kollégium anyagi alapjainak biztosítása.
- patrónus* (lat.): pártfogó.
- patvaria* (lat., rég.): joggyakorlat; a tanulmányok után, az ügyvédi vizsga előtt egy bíróságnál vagy igazgatási szervnél végzett gyakorlat.
- patvarista* (lat., rég.): 1. joggyakornok 2. (ritkán) szolgálgó.
- pavillon* (fr.): különálló kisebb épület(rész).
- pedánt; pedántság* (ol.): pedáns; az adott formákhoz, szabályokhoz és nézetekhez megeven ragaszkodó; merevség, fontoskodás.
- péld., péld.* *ok.:* például, példának okáért.
- példány:* 1. példa(kép) 2. példány.
- pely, pelly:* pej, barnás szőrű (állat).
- pengő pénz:* ezüstforint (→ *C. M.; W. W.*).
- pensum* (lat.): lecke.
- pentameter* (gör.): az időmértékes verselés egyik legfontosabb verssora (→ *distichon*).
- per* (lat.): 1. előjárószo: át, keresztül, -ért, -val/-vel 2. fejenként, egyenként.
- percentés* (rég.): pillanat, kis idő.
- perceptor* (lat.): adószedő.
- perorál; perorálni; peroratio* (lat.): szónokol, búcsúbeszédet tartani; szónokolni, búcsúbeszéd.
- personalis* (lat.): személynök, a király helyettesítője, a → *királyi tábla* és az országgyűlés alsó táblájának elnöke, kinevezett főtisztviselő.
- philologia; philologus* (gör.): filológia, írott szövegek tanulmányozásának és megértésének módszere, ill. tudománya; filológus.
- phil., philos. philosophia, philosophiae; philosoph* (gör.): filozófia, bölcsélet, világnézet; filozófus.
- phlegma, flegma* (gör.–lat.) 1. nyálka, köpet 2. nyugodt vérmérséklet.
- phrasis, phrázis* (gör.–lat.): frázis, kifejezés, szóvirág.
- physionomia* (gör.–lat.): arckifejezés, fizikai megjelenés.
- piarista* (lat.): oktatási feladatok ellátására alapított katolikus szerzetesrend tagja.
- pillong:* csillog, hivalkodik.
- pitvar* (rég.): előszoba, előtér.
- plajbász* (ném., rég.): ceruza.
- plán, plánum* (rég.): terv.
- plánta* (lat.): növény.
- plebánia* (lat.): 1. római katolikus egyházközség 2. a plébános hivatala vagy lakóháza.
- pleb., plebánus, plébános* (lat.): római katolikus pap.

- plundra, plundri* (ném., rég.): német térdnadrág.
- poeta* (gör.–lat., rég.): 1. költő 2. a kollégium → *poetica* osztályába járó diákja (→ *classis*).
- poetica* (gör.–lat., rég.): 1. poétika, költészettan 2. a kollégium ötödik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
- poezis* (gör.–lat., rég.): költészet.
- pof* (rég., nép.): pofon.
- pokolvar* (rég.): lépfene.
- polcozat* (rég.): emelvény.
- Polizey* (ném.): (titkos) rendőrség.
- poltolás, póltolék* (rég.): pótlás, kiegészítés.
- pomádé* (fr.): hajkenőcs.
- ponyókául venni, ponyókán hordani; ponyókán vetett* (rég.): vállra vetve viselni; vállra vetett.
- populáris* (lat.): 1. népszerű(sítő), közkedvelt 2. a népességgel kapcsolatos.
- porkoláb* (rég.): börtönőr.
- poroszló* (rég.): → *hajdú*.
- portrét* (fr.): portré, arckép.
- porzó* (rég.): a nedves tintaírás behintésére használt por.
- postilion* (fr., rég.): 1. postakocsis 2. postaló.
- pótlék* (rég.): pótlék, kiegészítés.
- pőf*: gőg, dagály, pöffeszkedés.
- pőrölyözve* (rég.): kalapálva.
- practizál* (lat.): gyakorol.
- praec., praeceptor* (lat., rég.): tanító, segédtanító (→ *privatus praeceptor; publicus praeceptor*).
- praefectus* (lat.): 1. egy hivatal vagy terület vezető tisztviselője 2. egyházi fiúnevelő intézet elöljárója.
- praefficiált*: → *praefficiált*.
- praesentatio; praesentál* (lat.): bemutatás, bemutató; bemutat, megmutat.
- praeses* (lat.): elöljáró, igazgató, elnök.
- praesideál; praesidensség; praesidium; praesidiális* (lat.): elnököl; elnöklet; elnökség (testület); elnöki.
- praefficiált, praefficiált* (lat.): fiúsított; fiúutód híján királyi engedéllyel a család női leszármazottja is örökölhet az egyébként csak férfiágon örökölhető javakat.
- pred., predik., predikátor* (lat., rég.): református lelkész; egyházi szónok.
- prépost* (lat.): a káptalan vezetője.
- presental* (lat., rég.): kínál (italt v. ételt), bemutat (vkít vkinek).
- primárius*: a református kollégium papi pályára készülő diákjai közül a legjobb tizenkét tanuló egyike.
- primás* (lat.): hercegprimás, a legmagasabb rangú katolikus püspök, Magyarországon az esztergomi érsek.
- princ* (ném.): herceg.
- principális* (lat.): a joggyakornok főnöke, hivatali elöljáró.
- privata, privatissima* (lat): magánóra, magántanulás.
- prodirector* (lat.): igazgatóhelyettes.
- producál* (lat.): 1. csinál, bemutat (személyt) 2. ugrat.
- productum, produkt* (lat.): (szellemi) termék, mű.
- prof., professor* (lat., rég.): kollégiumi (főiskolai) vagy egyetemi tanár.
- professoratus* (lat., rég.): a kollégium (főiskola) vagy egyetem tanári kara.
- proféta* (gör.–lat.): az isteni akarat közvetítőjeként fellépő személy; több Biblia-szerző megnevezése.
- profil* (fr.): arcél, oldalnézet.
- prókátor* (rég.): ügyvéd.
- propositio* (lat.): ajánlat, javaslat.
- prosaicus, prosaista* (gör.): prózáíró.
- prosodia, prozodia* (gör.): a verstan hangsúllyal, a szótag hosszúságával és mértékével foglalkozó része, ill. az időmértékes verselés szabályainak rendszere.
- protectio* (lat.): támogatás.
- protestál; protestatio* (lat.): tiltakozik; tiltakozás, óvás (jogi úton).
- protonotarius* (gör.–lat.): 1. főjegyző 2. → *ítélőmester*.
- provocal* (lat.): 1. kihívóan viselkedik, vkít készlet vmire, hivatkozik vmire 2. párbajra hív 3. (fegyelmi) vizsgálatra hív.
- prussz, prusszus; Prusszia* (rég.): porosz; Poroszország.
- psychologus* (gör.–lat.): pszichológus.
- pub., publicál* (lat.): közzetesz, nyilvánosságra hoz, kihirdet (ítéletet, rendeletet).
- publicánus* (lat.): az ókori Rómában az adószedő hivatalnok.
- publice* (lat.): nyilvánosan.
- publicum* (lat., rég.): közönség, nyilvánosság.
- publicus* (lat., rég.): 1. köztanító 2. a református kollégium világi pályára készülő felsőbb éves diákja (→ *togátus*) 3. mindennapi, közönséges, csekély.
- pudli* (ném.): uszkar.
- pulyaság* (táj.): elfajultság.
- punctum* (lat.): pont.

- purismus* (lat.): nyelvtisztaság (a nyelv idegen szavaktól mentes tisztasága).
- putt.*, *putton*: űrmérték; kb. 30–35 l. (a szüretkor használt edény nevéből).
- quadrilinguis* (lat.): négynyelvű.
- quart*, *quarto*, *quartánt* (lat.): negyedré (mértékű kötet).
- rác*z (rég.): szerb (ember stb.).
- rác*z pap: görögkeleti (szerb) pap.
- ratio* (lat.): ész.
- recenseál*; *recensió* (lat.): megvizsgál, elemez, bírál; bírálat, kritika.
- recidívás* (lat.): visszatérő (betegség, tünet).
- recruta*, *rekruta* (fr., rég.): újonc katona.
- rector* (lat., rég.): 1. kollégiumot végzett elemi iskolai tanító 2. protestáns közép-, ill. főiskola vezetője.
- réf* (rég.): rőf: 1. hosszsmérték, kb. 78 centiméter 2. a mérésre használt rúd.
- ref.*, *reform.*: református.
- referál* (lat.): beszámol, jelent, előterjeszt.
- referend.*, *referendárius* (lat.): tanácsos, kancelláriai főtisztviselő.
- reflexe* (lat.): (a közlést) megértő.
- reflexio*; *reflectál* (lat.): megjegyzés, észrevétel; értelmez.
- rekl*i; *rekl*icske (ném.): kötött kabátka vagy női blúz.
- rekruta*: → *recruta*.
- religio*; *religionarius*; *religiosus*; *religiositás* (lat.): vallás, hit; vallási, egyházi; vallásos; vallásosság.
- rendes*: 1. rendes 2. furcsa, különös.
- repkény*: heder, borostyán.
- repraesentál*; *repraesentáns*; *repraesentatio* (lat.): képvisel; képviselő; megjelenítés, jelentés, beadvány.
- rescribál* (lat.): tiltakozik.
- respondens* (lat.): szertartás alatt a lelkész szavaira válaszoló személy.
- respublica*; *respublicai* (lat.): köztársaság; köztársasági, választáson alapuló.
- restaunatio*; *restaurál* (lat., rég.): tisztújítás; megújítja a megyei tisztviselői kart.
- revolútió*; *revolutionális*, *revolutionális* (lat.): forradalom; forradalmi.
- réz* (rég.): rézkarc, rézmetszet.
- rf.*, *rf.*: rénes v. rhénes (rajnai) forint, ezüstpénz; 1 Ft = 3 márvás = 20 garas = 60 krajcár (→ *C. M.*; *W. W.*).
- rg.*, *rgt.*, *rgmt*: regement, regiment.
- rhetor* (gör.–lat., rég.): a kollégium → *rhetorica* osztályába járó diák (→ *classis*).
- rhetori* (gör.–lat., rég.): szónoki.
- rhet.*, *rhetorica* (gör.–lat., rég.): 1. retorika, szónoklattan 2. a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
- rigmus* (lat.): betanult és felmondott szöveg.
- rok* (ném.): kabát.
- román* (rég.): regény.
- rovás* (rég.): rovópálca, feljegyzésre szolgáló eszköz.
- russzus* (rég.): orosz.
- sála*: → *szála*.
- sarcasmus*; *sarcasticus* (gör.–lat.): szarkazmus; szarkasztikus, gúnyos.
- satisfactio* (lat.): elégtétel.
- scandál*; *scandált* (*sorok*); *scansio* (lat.): skandál, versmértéket nyomtatékkal követve szavai; időmértékes (sorok); időmérték.
- sc.*, *scéna*, *scén* (gör.–lat.): jelenet; színházi jelenet.
- scripta* (lat.): írás, irat.
- scyth*a: szkíta.
- secretárius* (lat.): titkár.
- seite* (ném.): oldal.
- seminar.*, *seminarium* (lat.): papnevelő intézet.
- senátor* (lat., rég.): választott városi tanácsos.
- senior* (lat.): 1. a kollégiumi diákönkormányzat választott vezetője, a gazdasági ügyek egyik intézője 2. korelnök.
- sententia* (lat.): 1. ítélet (perben) 2. jeles mondat, vélemény.
- sept.*, *septb.*, *septbr.*, *septemb.*, *sept.*, *septber*: szeptember.
- septemvir* (lat.): hétszemélynök, a hétszemélyes tábla bírása (→ *septemvirátus*).
- septemvirátus* (lat.): Tabula Septemviralis, hétszemélyes tábla. A → *királyi tábla* feljebbviteli fóruma, a végsőfokú döntési szerv, amely eredetileg 7 (a nádor, három báró és három főpap), 1723-tól 15 országos méltóságból, főrendű bíróból állt. A királyi tábla és a septemvirátus együtt alkotta a → *királyi kúriát*.
- sessio* (lat.): ülés (gyűlés, országgyűlés).
- sinlés* (rég.): sýnylődes, sorvadás, szenvedés.
- sinór* (rég.): zsinór.
- skarlát* (fr.): bíborvörös.
- skorbút* (lat.): C-vitamin hiányától kialakuló általános gyengeséggel járó betegség.
- sobol* (táj.): sehol.
- sokadalom* (rég.): vásár.
- speculatio* (lat.): spekuláció, töprengés, nyereszkeedés.

- spion*; *spionkodás*, *spionirozás* (ol., rég.): besúg; besúgás, kémkedés.
- spondeus* (lat.): az időmértékes verselés verslába.
- staféta* (ném.): gyorsfutár, rendkívüli postajárat.
- status* (lat.): 1. állam 2. állapot, társadalmi rang.
- stibli* (ném., rég.): német cipő.
- strázsza* (rég.): (fegyveres) őr, őrség.
- strázsamester* (rég.): őrmester; altiszti rendfokozatok között a legfelső.
- strimfli* (ném., rég.): harisnya.
- strophá* (gör.–lat.): strófa, versszak.
- studium* (lat.): kutatás, tanulmány.
- stylista* (lat.): stilszta.
- stylistica*; *stylisticai* (lat.): stilsztika; stilszti-kai.
- sub* (lat.): (vmi) alatt.
- subscribál* (lat.): aláír, aláírással elkötelezi magát (könyv) vásárlására.
- subscribens* (lat.): előfizető.
- succedál*; *successio*; *successor* (lat.): örököl; örökség; örökség.
- such* (ném.): hossz mérték.
- sujtás* (rég.): a díszegenruha zsinórja.
- summa* (lat.): összeg, érték.
- super.*, *superint.*, *superintendens* (lat.): protestáns püspök, az egyházkerület vezetője, egyházi főfelügyelő.
- surrogálni* (lat.): megürült tisztséget betölteni.
- svivicsos* (rég.): cipőpasztás.
- syllaba* (gör.): szótag.
- syntactica* (gör.–lat., rég.): 1. szintaktika, mondattan 2. a kollégium egyik gimnáziumi osztálya (→ *classis*).
- systema* (lat.): rendszer.
- sz.*, *szt.*: szent.
- szála*, *sála* (rég.): terem.
- szarándok* (rég.): zarándok.
- szbíró*: → *szolgabíró*.
- szchéma* (gör.): séma, előírt forma, versforma.
- szenvedelem* (rég.): szenvedély, vonzódás.
- Szepesi Kamara* (*Kassai Kamara*): a Magyar Királyi Kamara felső-magyarországi hatáskörrel rendelkező eperjesi, majd kassai székhelyű igazgatósága (→ *kamara*).
- szereda* (rég.): szerda.
- szilaj* (rég.): 1. egész évben a legelőn tartott (csikó) 2. vad.
- szolgabíró*: vármegyei választott tisztviselő, aki törvényszéki (bírói) és közigazgatási feladatokat látott el.
- szollnoki*: szónoki.
- szög* (*hajú*) (rég.): sötétebb barna (hajú).
- szövétnék* (rég.): fáklya.
- t.*: → *tomus*.
- t.*, *tek.*, *tekint.*, *tektes*: tekintetes (megszólítás, titulus).
- tafota* (ol.): vászonkötésű, simafelületű fényes selyemszővet.
- talár*, *taláris* (lat., rég.): papok, ügyvédek, bírák stb. által viselt ünnepélyes hivatali öltözet, palást, reverenda, köpeny.
- talentom*, *talentum* (gör.): tehetség.
- tallér* (rég.): nagyobb értékű ezüstpénz.
- tánt*, *tanti* (ném.): nagynéni.
- tárnokmester* (rég.): tavernicus; az országnagykok egyike, a szabad királyi városok legfőbb bírása, a → *helytartótanács* és a → *septemvirátus* tagja.
- tartalék* (rég.): tartózkodás, meggondolás.
- telelő ház* (rég.): télkert, üvegház.
- tengelyen*: kocsin.
- tér föld* (rég.): mező, térség.
- terminus* (rég.): 1. határidő, időtartam 2. ülészak.
- testál* (lat.): hagyományoz, végrendelkezik.
- textus*, *text* (lat.): 1. szöveg 2. evangéliumi szövegrész, amelyen a prédikáció alapul.
- tézénk*: tegezénk.
- theatralista* (rég.): színész.
- theatrum* (rég.): színház.
- theol.*, *theolog* (gör.–lat.): teológia, teológus.
- therapia* (gör.): orvostudomány.
- tiszt.*, *tisztel.*: tisztelendő (megszólítás, titulus).
- tiszti kalendárium*: nagy példányszámban megjelenő naptár, amely a főbb állami tisztségviselők nevét, rangját, ill. a bekövetkezett változásokat is tartalmazta.
- titáni* (gör.): emberfeletti.
- titkos tanácsos*: a Habsburgok egykor fontos kormány szervének, de a 18. sz.-ra már formálissá váló titkos tanácsnak a tagja (→ *helytartói tanácsos*, → *kamarai tanácsos*, → *udvari tanácsos*).
- titkos-polizey* (ném.): titkosrendőrség.
- titoknok* (rég.): titkár.
- titulál*; *titulázgat* (lat.): címez, nevez, megszólít; nevezget.
- titul.*, *tituláris* (lat.): címzetes.
- titulus*, *titulatura* (lat.): 1. cím (zés), rang 2. megszólítás 3. címlap.
- tobák* (rég.): tubák, orrba szippantott dohánypor.
- togátus* (rég.): a református kollégium papi pályára készülő diákja; a kollégium főiskolai szintje két részre tagolódott: az egyikben a togátusok (akik a kollégiumban lakva tógát

viseltek), a másikon a világi pályára lépő publicusok (nem togátusok) tanultak.
toist (ang.–fr.): tózszt, pohárköszöntő.
toldít (rég.): kiált, továbbmond.
tómus (lat.): kötet.
tónus (gör.–lat.): hangszín, hanghordozás, módor.
topánka: könnyű gyerekcipő.
tót (rég.): szlovák (ember stb.).
tölgy (rég.): tőgy.
töprőnködés: töprenkedés.
történetből: véletlenül.
törv.: törvény, bíróság.
tractualis (lat.): szerződésre vagy tárgyalásra felhatalmazott személy, megbízott.
tragedia (gör.): tragédia.
transplantál (lat.): átültet.
triász (gör.): háromtagú csoport.
triumf, triumphus; triumphál (lat.): diadal(menet), siker; diadalmaskodik.
trocheus (gör.): az időmértékes verselés verslába.
TudGyűjt., Tudom. Gyűjtem.: Tudományos Gyűjtemény (folyóirat).
tudom.: tudományos.
tudománybeli megye: az ország 9 tankerületének egyike.
tudombeli: tudománybeli.
tulok: ökör.
tumulus (lat.): kúp alakú síremlék.
tusch (ném.): tus, festék.
tűzi-mesterség (rég.): tűzijáték.
typogr., typograph., typographia; typographus (gör.–lat.): nyomda; nyomdász.
udv.: udvari.
udvari tanácsos: eredetileg a Habsburgok kormányzati és igazságszolgáltató tanácsosainak címe, később a főbb tisztviselőknek adományozott vagy megvásárolt titulusa (→ *helytartói tanácsos*, → *kamarai tanácsos*, → *titkos tanácsos*).
uj.: újság.
Univers., Universitas (lat.): egyetem.
v.: → *véka*.
v.: → *vice*.
v., várm.: vármegye(i).
vacatio (lat.): vakáció, iskolai szünet.
váltforint, váltó cédula (rég.): váltóforint, váltó cédula; az ezüstforintnál kisebb értékű papírpénz (→ *C. M.*; *W. W.*).
vármegye katonája: → *hajdú*.

vasárn.: vasárnap.
vég (rég.): egy göngyöleg ruhaszövet, amelyben változó hosszúságú, kb. 20–40 m anyag van.
véka (rég.): 1. űrmérték 2. mérőedény.
véletlenül: váratlanul.
verbung (ném.): a hadsereg kiegészítésére újoncokat toborzó csapat.
verem: földbe ásott gabonataroló gödör, amelyet kiegészítettek, de néha téglafallal is kibélelték, tetejét szalmával, kövel és földdel szigetelték le.
verhenyeg (táj.): vöröses.
vesztegetés (rég.): pazarlás.
vf.: → *váltforint*.
vgy, vgye.: vármegye(i).
vice (lat.): helyettes, al-, segéd-.
vice-cancellárius (lat.): → *alkancellár*.
vice-ispán (lat.): → *alispán*.
vice-notárius (lat.): aljegyző; választott tisztviselő a vármegyében, a főnotárius alatti tisztség.
vice-palatinus (lat.): alnádor, a → *nádor* helyettese.
vignet, vignét (fr.): könyvet díszítő kép, keretdísz, rajz.
vinc (lat.): meténg (vinca); egy fásszárú örökzöld növény.
virtus (lat.): erény (→ *rény*).
visit, visita, vizit, vizita; visitátor (lat.): látogatás; látogató, ellenőr.
visitatio, vizitatio (lat.): 1. látogatás, ellenőrző vizsgálat 2. orvosi vizsgálat.
visszásság (rég.): 1. visszataszító, nem természetes viselkedés 2. ellenségeskedés.
vízi kórság (rég.): több különböző, a test feldagadásával járó gyulladós betegség megnevezése, az oka általában vérkeringési elégtelenség, májbetegség vagy más belgyógyászati betegség.
votum (lat.): szavazat, vélemény.
votum separatum (lat.): különvélemény.
W. W. (ném.): Wiener Währung, 'bécsi valuta'; pénz, az ezüstforintnál kisebb értékű váltócédula (→ *C. M.*; *W. W.*).
x., xr.: → *krajcár*.
xbr., xber, xbris: december, decembris.
zoll (ném.): hossz mérték: hüvelyk, kb. 3 cm, a → *láb* (schuh) egytized része.

5. TÁBLÁZATOK, MUTATÓK

5.1. A szövegforrások összefoglaló táblázata

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
1. <i>A' Németet-termő tölgy / Eggy magyar Püspök a' Rákóczy' idejében</i>	MTAKK K 633/I, 75a–76b. Autográf.	1808–1831. máj.	18. sz.	Kiadatlan	19
2. [<i>Lencse I.</i>]	MTAKK K 636/I, 36a–36b. Autográf.	1820	1711 előtt	Kiadatlan	19–20
3. [<i>Lencse II.</i>]	MTAKK K 636/I, 127a. Autográf.	1823	1711 előtt	ORBÁN 2005, 208–209.	20
4. <i>Baranyi Gábor [I.]</i>	Szemere-tár, 1. k., 44a sz., 271–274. Autográf.	1803. júl. 15.	18. sz. közepe	Kiadatlan	20–21
5. <i>Baranyi Gábor [II.]</i>	Szemere-tár, 1. k., 44b sz., 275–281. Autográf.	1826 után	18. sz.	Kiadatlan	21–22
6. <i>Baranyi Gábor [III.]</i>	MTAKK K 610, 10a. Másolat.	?	18. sz. első fele	Kiadatlan	22–23
7. <i>Nemes büszkeség</i>	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I., 127a–128b. Autográf.	1787. márc. 1.	1750-es évek vége	REXA/KAZINCZY 1928; SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 143–145.; SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 226–228.	23–24
8. [<i>Kazinczy Ferencz Abaujvármegyeinek tartathatik...</i>]	OSZK, Quart. Hung. 1238, 1a. Autográf.	1806 után	1759–1806	Kiadatlan	25
9. <i>Ujhely Július 20d. 1825.</i>	Sújhely, IV. 1008/f. Fasc. Jur. 104. No. 17. Autográf.	1825. júl. 20.	1794–1801	HÖGYE 1990, 7.	25
10. <i>Kazinczy József és Bossányi Susánna</i>	MTAKK K 621, 76a. Autográf.	1821 után	1756–1758	Kiadatlan	25
11. [<i>Sas</i>]	MTAKK K 759, 9a. Autográf.	1767 ?	1767	SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 45.	26
12. <i>Gróf Ráday Gedeon, az Első...</i>	MTAKK Tört. 4° 24. Másolat.	1808. márc. 8.	18. sz.	ABAFI/KAZINCZY 1884, 1–19.	27–35
13. <i>Anekdotonok</i>	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, 131a–137a. Autográf és több idegen kéz.	1794. dec. előtt	18. sz. vége	SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999, 228–239.	36–42
14. <i>Kérdések, melyre feleletek kérettetnek</i>	MTAKK K 633/V, 43a–43b. Autográf és idegen kéz.	1818 (?)	1770–1774	Kiadatlan	42–43
15. [<i>Olasz Péter Gramm. Prac. ...</i>]	MTAKK K 633/V, 26a. Autográf.	1818 (?)	1770–1774	Kiadatlan	43
16. <i>Feldolgozni valók</i>	MTAKK K 633/V, 46a–46b. Autográf.	1828. febr.–nov. (?)	?	Kiadatlan	44–45
17. <i>Patak</i>	MTAKK K 633/V, 29a–29b. Autográf.	1828 után	1770–1828	Kiadatlan	45

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
18. Gróf Eszterházy Károly, Egri Püspök	MTAKK K 604/I, 81a–81b. Autográf.	1816 után	1779 k. (?)	Kiadatlan	45–46
19. Régebbi Jegyzésimből	MTAKK K 613/III, 63a. Autográf.	1809–1823 között	1770–1788	Kiadatlan	46–47
20. Története a' Wieland' Diogenese' magyar fordításának	MTAKK K 641, 46a–50b. Autográf és több idegen kéz.	1804 után	1776–1794	BUSA/KAZINCZY 1985.	47–49
21. Superintendens Szilágyi és a' Nyelvrontók	MTAKK K 641, 173b. Autográf.	1810-es években vagy ezután (?)	1780	Kiadatlan	50
22. [Jurátusoknak...]	MTAKK K 620, 32b. Autográf.	1827. dec. után	1782. szept. 21.	Kiadatlan	50
23. [Kalmár György]	OSZK, Quart. Hung. 1238, 81a–81b. Autográf.	?	1782. szept.	HEGEDŰS 2008, 147–149	50–52
24. Orczy Miskolczon 1784. 21. Martii	MTAKK K 641, 182a. Autográf.	1810-ben vagy ezután	1784	Kiadatlan	52
25. Zemplény Vármegyei V. Notariusságom	Szemere-tár, 1. k., 34b sz., 226–227. Autográf.	1802. dec. 14.	1784. nov.	Kiadatlan	53
26. [Én Kazinczy Ferencz Vice-Notariusnak ajánlatom]	MTAKK K 621, 121a–125b. Autográf.	1821. aug. 2.	1784. aug.–nov.	VÁCZY 1893, 6–8. (részletek)	53–56
27. [Kazinczy vicensotáriusságáról; Kazinczy András I.; Kazinczy Péter I., II.]	MTAKK K 620, 201a. Autográf.	1827. dec. után	1784–1785, 1827, 17. sz.	Kiadatlan	57
28. Aszalai János' [...] keze-írása	MTAKK K 638/II, 74a–74b K 633/I, 77a–78b. Autográf.	1804. nov. után	1786	SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 135–139. (másolatból)	58–60
29. Niczky József Kemecsen, Szabolcs Vármegyében	MTAKK K 762, 47a–48b. Autográf.	?	1780-as évek	Kiadatlan	61–62
30. [Ratschky, Alxinger, Haschka]	MTAKK K 605, 63b–64b. Autográf.	1826	1786	Kiadatlan	62–63
31. Ignatius von Born	MTAKK K 762, 49a–54b. Autográf.	1804	1786–1791	Kiadatlan	64–66
32. Angelo Soliman	MTAKK K 762, 37a–39b. Autográf.	1801 után	1786–1796	Kiadatlan	66–68
33. [Angelo Soliman]	OSZK, Quart. Hung. 1238, 7b–9a. Autográf.	1801 után	1786–1796	Kiadatlan	68–69
34. Angelo Soliman. született 1721. megholt 1796. Nov. 21d.	MTAKK K 624, 42a–44b. Autográf.	1810 után	1786 aug., 1791. máj.–aug.	Kiadatlan	70–73
35. [Páter Fast]	MTAKK K 605, 105a–106a. Autográf.	1826	1786	Kiadatlan	73–74
36. Regmecz 13 ^a Januar. 1802.	Szemere-tár, 1. k., 26c sz., 168–169. Autográf.	1802. jan. 13.	1786. aug.	Kiadatlan	74–75

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
37. Prof. Szabó Dávidhoz, Kassán, Oct. 16d. 1786.	MTAKK Magy. Nyelvtud. 4r41/I, 186a–187a. Autográf.	1811 után	1786–1787	GERGYE/KAZINCZY 1998, 421. (részlet)	75–77
38. B. Andrássy Antal Rozsnyai Püspök és a két Swieten	MTAKK K 641, 216b–218b. Autográf.	1801–1812 között	1787	Kiadatlan	77–78
39. Gróf Eszterházy Károly Egri Püspöknél	MTAKK K 608, 82a–84a. Autográf.	?	1786–1788 (?) nyara	Kiadatlan	78–80
40. [Világ' Nagyjai és kicsinyei: Taródi István]	MTAKK K 613/III, 86a–86b. Autográf.	1818/1827 után	1788 (?) nyara	ÁBAFI/KAZINCZY 1884, 298.	81
41. Báró Orczy Lőrincz	Szemere-tár, 3. pótkötet, 22 sz., 307–312. Autográf.	1805 előtt (?)	1779 (?), 1784	Kiadatlan	81–83
42. Gróf Szécbényy Ferencz	MTAKK K 641, 207b–209a. Autográf.	1820 előtt	1789	Kiadatlan	83–84
43. Rothasztó forró-betegségem	MTAKK K 608, 29a–32b. Autográf és idegen kéz.	1809	1789. jún.	Kiadatlan	84–88
44. Gróf Eszterházy Ferencz, a' Cancellarius' fija	MTAKK K 641, 194a–194b. Autográf.	1803 után	1789	Kiadatlan	88–89
45. II. József	MTAKK K 638/I, 31a–32a. Autográf.	1808 után	1782–1808	Kiadatlan	89–90
46. Magyar Öltözet	MTAKK K 624, 40a–41b. Autográf.	1828 után	1789–1828	Kiadatlan	90–91
47. Diétai Dolgok. Kazinczy András	MTAKK K 624, 7a–8b. Autográf.	1801 után	1790	Kiadatlan	91–92
48. Gróf Majláth József Excellentziánál visitám 1790.	MTAKK K 641, 198b–199a. Autográf.	1810 (?)	1790	Kiadatlan	92
49. Schwartzner Márton	Szemere-tár, 1. k., 30b sz., 203–204. Autográf.	1802	1790 vagy 1792	Kiadatlan	93
50. [Alxingerrel 1791ben]	MTAKK K 604/I, 73b. Autográf.	1816 után	1791	Kiadatlan	93–94
51. Dán nyelv' hangzása	MTAKK Magy. Ir. RUI 2° 2/I, 29b. Autográf.	?	1791. jún.	Kiadatlan	94
52. Gróf Majláth József 1792ben	MTAKK K 641, 199a–199b. Autográf.	1810 (?)	1792	Kiadatlan	94–95
53. [Június' 17d. 1792. Budán Audientzián Ferencz Királyunknál]	MTAKK K 608, 43a. Autográf.	1813 után	1792. jún. 17.	Kiadatlan	95
54. Budán 1792. Ferencz Királyunk' megkoronáztatása alatt, a' Diétán	MTAKK K 624, 111a–113b. Autográf.	1826 után	1792. máj.–jún.	FRANKENBURG/KAZINCZY 1847 (részlet); SZILÁGYI E/KAZINCZY 1987, 149–154. (másolatból)	95–99

FELJEGYZÉSEK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
55. A' Királynál. Budán, 1792. Június 17d. és 23dban	MTAKK K 624, 142a–144b. Autográf.	1801 után	1792. jún.	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 621. (másolatból, részlet)	99–102
56. Audentziám II Ferenc Római Császárnál, Budán, Júniusban 17 és 23.	MTAKK K 763, 1a–3b. Autográf.	1804 (?)	1792	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 154–157.	102–104
57. Lónyai Menyhért	MTAKK K 641, 203a–204a. Autográf.	1810 k.	1792. jún. 6.	Kiadatlan	105
58. Lónyai Menyhért, <i>Armatius Eques</i>	MTAKK K 762, 50a. Autográf.	1810 k.	1792	Kiadatlan	105–106
59. Generális Gróf Fekete János	MTAKK K 641, 200a–201a. Autográf.	1810 k.	1792–1803	Kiadatlan	106–107
60. Egy bátor szavam az Abaujvármegyei Gyűlésen, Kassán	MTAKK K 624, 141a–141b. Autográf.	1827	1794	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 161–162, (másolatból)	107–108
61. [Superintendens Kis Jánost láttam...]	MTAKK K 633/V, 137b. Autográf.	1822. márc. után	1795. szept. 29.	Kiadatlan	108
62. 13. Aug. 1801. B. Wesselényi Farkastól	Szemere-tár, 1. k., 22 sz., 141. Autográf.	1802. júl.–1804. okt. között	1801. aug. 13.	Kiadatlan	108
63. Báró Vay Miklós és Ramsdon	Szemere-tár, 1. k., 39d sz., 257–258. Autográf.	1803 után	1802 előtt	Kiadatlan	109
64. [Kazinczy Ferencz kellemetlenségei László és Dienes öccsével]	ItK, 1903.	1802 (?)	1802. ápr.–máj.	DÉKÁNI/KAZINCZY 1903.	109–118
65. Dugonics a' Kreutzertheaterben	MTAKK K 641, 209b. Autográf.	1820 előtt	1803	Kiadatlan	118
66. Csokonainak és Herdernek egy gondolatja	MTAKK K 633/I, 134b–135a. Autográf.	1809. jan. 1.	1804. máj.	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 345–346, (másolatból)	119
67. [Mineralógiai diploma]	MTAKK K 759, 10a. Autográf és több idegen kéz, ill. nyomtatvány.	1805. nov. 26.	1803–1805	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 321.	119–120
68. [Kazinczy Ferencz Följegyzései]	ItK, 1902.	1805	1790/ 1803–1805	DÉKÁNI/KAZINCZY 1902; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 365–378, 388–439; KazLev, 22/5458 (782/a), (részlet)	121–154
69. Széphalom és házi dólgaim	ItK, 1904.	1810	1791–1810	DÉKÁNI/KAZINCZY 1904; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 475–490.	154–161
70. Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete	Autográf javítású nyomtatványok.	1813/1827	1740–1813	KAZINCZY, <i>Kazinczy Józsefné</i> 1813	162–167

NAPLÓK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
71. <i>Ér-Semjén, 12. Jul. 1802. Ma találok régi papirosaim közt...</i>	MTAKK K 608, 57a–58b. Autográf.	1802. júl. 12.	1759–1794	Kiadatlan	169–171
72. <i>Jegyzések elhányt régi Papirosaimból</i>	MTAKK K 608, 53a–56b. Autográf.	1802	1782–1792	Kiadatlan	172–176
73. <i>rövid jegyzés után</i>	MTAKK K 608, 141b. Autográf.	1803. dec. után	1803. máj.–1803. dec.	Kiadatlan	177
74. <i>[1801–1804]</i>	MTAKK K 608, 142a–147b. Autográf.	1804. jún.–1807 között	1801–1802, 1804	Kiadatlan	178–185
75. <i>[1804–1805]</i>	MTAKK K 760, 35a–38a. Autográf.	1805. dec.	1804. nov.–1805. dec.	Kiadatlan	186–199
76. <i>[Kazinczy Ferencz „Diáriumma”]</i>	ItK, 1905.	1805–1806	1804–1806	DÉKÁNI/KAZINCZY 1905; SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 339–362, 440–472.	200–227
77. <i>Extractusok Diáriumomból</i>	MTAKK K 760, 28a–29b. Autográf.	1821 után	1807. dec.–1809. szept.	Kiadatlan	228–232
78. <i>Az én naplóm</i>	MTAKK K 614, 1–258. Autográf.	1812. márc.–ápr.	1801–1804	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 183–336.	233–319
79. <i>Engem illetők</i>	MTAKK K 608, 137a–139b. Autográf.	1826 után	1783–1826	Kiadatlan	320–323
80. <i>Bécsbe 1812. Vay Ábrhámmal</i>	MTAKK K 608, 150a. Autográf.	1812 (?)	1812. okt. 14–nov. 5.	Kiadatlan	324
81. <i>[1811–1814]</i>	MTAKK K 760, 33a–34b. Autográf.	1814. máj.–1828. okt. között	1811. aug.–1814. máj.	Kiadatlan	325–327
82. <i>Bécsi út, 1815.</i>	MTAKK K 608, 151b–151a. Autográf.	1815 (?)	1815. ápr. 10.–okt. 8.	Kiadatlan	328–329
83. <i>[Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]</i>	MTAKK K 763, 8a–34b. Autográf.	1830–1831	1828. febr.–1831. aug.	BUSA/KAZINCZY 1995, 240–251, 272–281, 307–320, 324–334 (részletek)	330–386

ÖNÉLETRAJZOK					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
84. <i>[Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra I.]</i>	MTAKK K 612, 11a–18a. Autográf.	1814	1767–1774	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 588–610 (részletek)	387–393
85. <i>Kazinczy Ferencz' Élete, egyedül maradékainak számokra [II.]</i>	MTAKK K 612, 2a–10b. Autográf.	1814	1759–1767	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109, 591–600, (részletek)	394–399
86. <i>Az én életem. Barátimnak, Literatúránk' barátjainak, 's legközelebb gyermekeimnek</i>	MTAKK K 612, 21a–66b. Autográf.	1816	1759–1781	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 33–109.	400–445
87. <i>[Kazinczy Ferencz' saját kezével írt Autobiographiája 1785^{is}]</i>	MTAKK M. Tört. 4 ^o 65, 9a–31b. Autográf.	1823	1759–1785	SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 111–129. (részlet); SZILÁGYI F. 1985 (részlet).	446–470

A PÁLYÁM EMLÉKEZETE SZÖVEGEI					
Cím	Szövegforrás	Kelt	Időtartam	Megjelenése	Oldal
88. <i>Pályám' Emlékezete [I.]</i>	Tudományos Gyűjtemény, 1828.	1827. jún.–1828	1759–1794	Tudományos Gyűjtemény, 1828/I, 32–59, II, 3–24, XI, 43–79, XII, 74–103; ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–302 (részletek)	471–531
89. <i>[Pályám emlékezete II.]</i>	1. MTAKK K 634, 121a–261b; 2. MTAKK K Lev 4 ^o 27, 1a–7a. Autográf.	1828. dec.–1829. jan.	1759–1806	1. ABAFI/KAZINCZY 1879, 229–236 (részlet); VÁCZY/KAZINCZY 1903, 362–369 (részlet) 2. SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987, 493–501; KazLev, 4/966.	532–557 [Részletek.]
90. <i>[Pályám emlékezete III.]</i>	MTAKK K 634, 1a–120b. Autográf.	1829. ápr. után	1759–1804	ABAFI/KAZINCZY 1879, 1–229; VÁCZY/KAZINCZY 1903, 175–362 (részlet)	558–680
91. <i>[Pályám emlékezete IV.]</i>	Szemlélő, 1836.	1829. ápr. után (?)	1759–1779	Szemlélő, 1836, 2. félv, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394.	681–684 [Részletek.]
92. <i>[Pályám emlékezete V.]</i>	MTAKK M. Tört. 4 ^o 70, 1a–127a. Autográf és nyomtatvány.	1829. ápr. után (?)	1759–1806	ABAFI/KAZINCZY 1879, 237–343 (részletek)	685–715 [Részletek.]
93. <i>[Pályám emlékezete VI.]</i>	MTAKK K 606, 1–124 p. Autográf.	1831	1759–1789	ABAFI/KAZINCZY 1879, 250–256 (részletek)	716–780

5.2. A szövegmezők összefoglaló táblázata

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
1	471	2		2	558	2		1		2	716
						3		2	685	3	717
2	472	3		3	559	4		3		4	717
		4		4	560	5		4			
		5		5	560	6		5		10	719
				6	560	7	681	6	685		
3	472	6		10	561	14		13		11	719
4	472	7		11	561						
5	472	8		12	561	15		14		12	719
				13	561	16		15		13	720
6	473	9		14	561	17		16		14	720
7	473	10		15	561						
8	473	(12)		8	560	10		9	685	6	718
						11		10	685		
				9	560	12		11			
						13		12	685	5	718
9	473	(13)		7	560	8		7	685	9	719
						9		8	685	7	718
										8	719
10	473	11		16	562	18		17		15	720
11	473	14		17	562	19		18		16	720
12	473	15		18	562	20		19			
		16		19	562	21	681	20		17	721
13	474	17		20	562	22		21		18	721
						23	681	22	686		
		18		21	563	26	681	24		20	721
		19		22	563						
						27	681	25		21	721
						28	681				
						29	682	26		22	721
		20		23	563	24	681	23	686	19	721
						25	681				
		21		24	563						
14	474	22		25	563	30	682	27		23	722
15	474										
16	474	23		26	564	31		28		24	722
		24		27	564	32		29	686	25	723
		25		28	564	33		30			
				29	564	34	682	31			
17	475	26		30	565	35		32		26	723
18	475										
19	475	27		31	565	36		33		27	723
										28	723
20	475	28		32	565	37		34		29	724
										30	724
21	476	29		33	566	38		35		31	724
22	476										
23	476	30		34	566	39		36		32	724
24	477										
25	477	31		35	567	40	682	37		33	726
										34	726

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		32		36	568	41		38		35	726
26	478	33		37	568	42		39		36	726
		34		38	568	43		40		37	727
27	478	35		39	568	44		41		38	727
		36		40	568	45		42		39	727
						46	682				
28	478	37		41	568	47		43		40	727
29	478	38		42	569	50		46		43	727
						51	683	47	687	44	728
30	479	39		43	569	52		48		45	729
						53		49		46	729
31	479	40		44	569	54		50		47	729
						55		51		48	729
32	479	41		45	569	56		52		49	729
						57		53	688	74	739
						58	683	54	688		
										75	739
33	479	42		46	570	59		55		50	730
34	480	43		47	570	48	683	44	686	41	727
35	480	44		48	570						
				49	570			59			
36	480	45		50	571						
37	480	46		51	571	49	683	45	687	42	727
38	480	47		52	571						
39	480	48		53	571	60		56		51	730
		49		54	573	61		57		52	732
40	482	50		55	573	62		58		53	732
41	482	51		56	573	63		60		54	732
42	482	65		71	577	79		[?]		77	740
		66		72	577			[?]			
43	483	67		73	578	80		[?]		78	740
44	483	68		74	578			[?]		79	741
		69		75	578			[?]			
45	483	70		76	578	81		[?]		80	741
46	484	52		57	574	64		61		55	733
										56	733
		53		58	574	65		62		57	735
47	484	54		59	574	66		63		58	735
		55		60	575	67		64		59	735
				61	575	68		65		60	735
		56		62	575	69		66	689	61	736
										62	736
						70		67	689	63	736
		57		63	575	71		68	689	64	736
						72		69	689	65	736
		58		64	575	73		70	689	66	736
48	484	59		65	575	74		71	689	67	736
		60		66	575	75		[?]		68	737
49	485	61		67	576	76		[?]		69	737
								[?]		70	737
50	485	62		68	576	77		[?]		76	739
								[?]		71	738
		63		69	576	78		[?]		72	738
		64		70	576					73	738

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
								103		123	755
								104		125	755
77	492	105		119	590			105		126	756
								106		127	756
								107	690		
78	492	106		120	590			108		128	756
								109		129	756
79	492			121	590			110		130	756
		107	532								
		108		122	590			111		131	756
		109		123	591			112			
								113	690		
		110		124	591			114			
80	492	111		125	591			115			
81	492										
		112		126	591						
		113		127	592						
82	493	114		128	592			116		132	757
								117	690		
83	493	115	532	129	592			118		133	757
								119		134	757
		116	532	130	592			120		135	757
		117	533								
84	493	118	533	131	593			122		137	760
		119		132	593			123		138	760
85	493	120		133	593			124		139	760
86	493	121		134	593			125			
								126		141	760
87	493	122		135	594			127		142	761
		123		136	594			128		143	761
		124	533	137	594						
				138	594			164		180	771
88	494	125		139	594			131		146	762
		126		140	594			132		147	762
89	494	127		141	595			133		148	762
		128		142	595			134		149	763
90	494	129		143	595						
91	494	130		144	595			135		150	763
92	494	131		145	595						
93	494	132		146	595			139		154	764
				147	595			136		151	763
								140		155	764
94	494	133		151	596			137		152	764
				152	596						
95	495	134		153	596						
								138		153	764
96	495	135		154	596			145		160	766
97	495	136									
				155	597			146		161	766
		137		156	598						
98	495	138		157	598			144		159	765
99	495	139		158	598			147		162	767
				159	598			148		163	767
100	495	140		160	599			149		164	767

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
				161	599						
101	496	141		162	599			150		165	768
								151		166	768
102	496	142		163	599			152		167	768
				164	600			153		168	769
103	496	143		165	600			154		169	769
										170	769
104	496	144		166	600			155		171	769
105	496	1		1	558					1	716
106	497	147		180	603			165		181	772
107	497	148		181	604						
								190		208	779
108	497	149		182	604			191		209	780
109	498	150		183	604						
110	498	151	534								
111	498	152	534					303	694		
				148	596			141		156	764
112	498			149	596						
113	498							142		157	765
								143		158	765
114	498	153	534								
115	498										
		154	534	167	600			156		176	771
				168	601			157		177	771
				169	601						
				170	601						
				171	601			159		172	769
				172	601						
										173	770
				173	602			160		174	770
				174	602						
				175	602			161		175	770
				176	602			162			
				177	603						
116	499	145		178	603			129		144	761
		146		179	603			130		145	762
117	499	155		184	604			163		179	771
118	499	156		185	604			166			
										182	772
119	499	157		186	604			167		183	772
										184	773
120	500	158		187	605			168		185	773
										186	774
		159		188	605			169		187	774
121	500	160		189	606			170		188	774
122	500	161									
123	502	162		190	606			171			
124	502	163		191	606			172		189	774
125	502	164									
126	502	165		192	606			173		190	775
										191	775
127	502	166		193	606			174		192	775
128	503	167		194	607						
								175		193	775

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
129	503	168		195	607			176	690	194	776
										195	776
				196	607			177		196	776
130	503	169		197	607			178		197	776
		170		198	608			179		198	777
131	504	171		199	608			180		199	777
		172	534								
132	504	173		200	608			181		200	777
				201	608			182		201	777
				202	608			183			
133	504	174		203	609			184		202	777
				204	609			185			
134	504	175		205	609			186		203	778
135	504			206	609			187		204	778
								188		205	778
										206	778
136	504	176		207	610			189		207	778
137	505	177	535	208	611						
				209	611						
138	505	178		210	611			194			
139	505	179	535	150	596			195			
				211	611						
				212	611			196			
140	506	180		213	612			197			
141	506	181		214	612			199			
				215	612			200			
142	506	182		216	612			201			
		183		217	612			202			
143	506	184	535	218	612			203			
								204	690		
144	506	185	535								
145	506	186		219	613			205			
		187		220	613			206			
146	506	188		221	613			207			
		189		222	613			208			
147	507	190		223	613			209			
148	507	191		224	613			210			
149	507	192		225	613						
150	507	193		226	614			211			
151	507										
		194		227	614						
		195		228	614						
		196	535	229	614			212			
		197	535								
152	507	198	535	230	614						
								227	691		
153	507	199		250	617			228	691		
154	508										
155	508	200		251	617						
		201		252	617						
				253	617						
156	508	202		254	617			229			
				255	619			230			

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
199	516	245		277	623			248			
				278	623						
200	516	246		279	623			249			
201	516	247									
				280	624						
202	516	248									
				273	623			239	691		
203	516	249		274	623			240			
204	516	250									
				275	623			241			
		251		276	623			242	691		
205	516	252									
206	517	253									
				281	624			250			
				282	624						
				283	624			251	692		
207	517	254		284	624			252			
208	517	255		285	625			253	692		
209	518	256		286	625			121		136	758
210	518	257		287	626			254			
								255	692		
				292	628			260			
				293	629					140	760
				294	629						
211	520	258		295	629			261			
				296	631			262			
212	521	259		297	631			263			
				298	631			264			
213	521	260		299	631			265			
				300	631			266			
214	521	261		301	631			267			
								268	692		
215	521	262									
216	522							198	690		
217	522										
				302	632						
				303	632			269			
218	522	263		304	632			270			
				305	633			271			
219	523	264		306	633			272			
220	523	265		308	633			273			
221	523	266		307	633						
222	523	267									
223	523	268		310	634			275			
224	524	269		311	635			277			
				312	635			278			
225	524	270		313	635			279			
		271		314	636						
226	524	272		315	636						
		273		316	636			276	693		
227	524	274		317	636			280			
								281	693		
228	524	275		318	636						
229	525	276		309	633			274			

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
230	525	277						158		178	771
231	525	278									
232	525										
233	525	279		319	636						
		280		320	637						
				321	637						
234	526	281		322	637						
235	526	282		323	637			282			
				324	637			283			
236	527	283		325	637			284			
								285	693		
237	527	284		326	638			286			
		285		327	638			287			
238	527	286		328	638						
239	527	287		329	638			288			
240	527	288		330	638			289			
								290	693		
241	527	289		331	638			291			
242	527	290									
				332	638			292			
243	527	291		333	638			293			
244	528	292		350	642			314			
				351	643			315			
245	529	293		352	643			316			
246	529	294	536	354	644			318			
		295	536								
		296	536	355	644			319			
247	529	297		356	644			320			
				357	645			321			
248	530	298		364	646						
249	530	299		358	645			322			
				359	645			323			
250	530	300		360	645			324			
				361	645						
				362	645			325			
251	530	301		363	645			326			
				365	646						
252	530	302		353	644			317			
		303	536								
		304	536	114	588			96		115	752
		305	536								
		306	536	115	588			97		116	752
		307	536								
253	530	308	537								
254	530										
		309	537								
								294	693		
255	531	310		334	639			295			
		311		335	639			296			
256	531	312		336	640			297			
		313		366	646			327			
				337	640			298	694		
								299	694		
				338	640			300	694		

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
				339	640			301	694		
		314	538	340	641						
		315	538	341	641			306	695		
								307	695		
		316	539	342	641						
		317	539	234	614			308	695		
				343	641						
		318	539	344	641			311			
		319	539	345	641			309	695		
								310	695		
		320	539	346	641						
								312	695		
		321	539	347	641			313	696		
		322	539	348	642						
		323	539								
				349	642						
		324		367	646			328			
		325	540								
		326		368	646			329			
		327	541	372	646						
		328	541								
		329	541	369	646			330	696		
		330	541	373	646			331	696		
		331	541								
		332	541	370	646			332	696		
				371	646						
		333	541	374	646			333	696		
		334	541								
				375	647			334	696		
		335		376	647			335			
		336	542								
		337		377	649			336			
				378	650			337			
		338		379	650			338			
		339	542								
				380	651			339			
		340		381	652			340			
		341		382	652			348			
				383	652			341			
		342		384	652			343			
		343	542								
		344		385	652			344			
		345	542								
		346		386	653			345			
		347	542								
				387	653			346			
		348		388	653			347			
		349		389	654			348			
		350		390	654			350			
								351	696		
		351		391	654			352			
								353	697		
								354	697	124	755

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		352		394	655			356			
								357	697		
		353		395	655			358			
		354		396	655			359			
		355		393	655			355			
								360	697		
		356		397	655			361			
				398	656			362			
								363	697		
		357		399	656						
		358		392	654			349			
		359		400	656			364			
				401	657			366			
		360		402	657			367			
				403	657			368			
		361		404	657			369			
				405	657			365	698		
		362		406	657			370			
		363	542								
		364		407	657			371			
		365		409	658			373			
		366	542								
		367	542	408	658			372	698		
				410	659			374	698		
								375	698		
		368		411	659			376			
								377	698		
		369		412	659			378			
		370	542								
		371		413	660			379			
				414	661			380			
		372		415	661			381			
		373	543								
		374	543	416	662			382			
				417	662			383			
				418	662			384			
		375		419	662			385			
								386	698		
		376		420	662			387			
		377		421	663			388	699		
		378		422	663			389			
		379		423	663			390	699		
				424	663						
		380		425	663			391	699		
		381	543								
		382		426	663			392	699		
								393	699		
		383		427	663			394	699		
								395	700		
		384		428	664			396			
		385	543								
		386	543	433	664			400	701		
								401	701		
		387	543	434	664			402	701		

[Pályám emlékezete]											
I.		II.		III.		IV.		V.		VI.	
mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal	mező	oldal
		423	546	466	670			425	705		
		424	546								
				467	670						
								426	705		
		425		468	671			427			
				469	671						
								428	705		
		426	546								
		427		470	671			429			
		428		471	672						
								430	705		
		429		472	672			431			
				473	672						
								432	705		
		430		474	672			433			
		431	546								
		432		481	675			439			
		433	546								
				482	675			440			
		434		483	675			441			
		435	546								
				484	675						
		436		485	676			442			
				486	676			443			
				487	676						
		437	547	488	676			444			
		438	547	490	676			446			
				489	676			445			
				491	676						
		439		492	676			447			
								448	705		
		440		493	679			458			
				494	680			459	708		
								460	708		
		441		495	680			461			
		442		496	680			417			
				497	680						
		443	547	498	680						
		444	547								
				499	680						
		445	547								
								418	704		
		446	548					462	708		
								463	708		
		447	548					464	708		
								465	708		
		448	548					466	708		
		449	548								
		450	548					467			
		451	548								
		452	549					468			
		453	550								
		454	550					469			
								470	709		

5.3. Személynévmutató

- Abafi Ferenc 650, 1076
Abafi Lajos 10, 788, 796, 800, 803–810, 843, 845, 850, 861, 866, 868, 869, 871, 893, 1079, 1080, 1309, 1311, 1314, 1397
Abélard, Pierre 173, 320, 497, 604, 772, 834, 956, 977, 1111
Ábrahám Áron 201, 1165
Achenwall, Gottfried 480, 929
Ácsi Péter 281, 1128
Ádám Sári 201, 1165
Adam, Jakab 65, 432, 495, 514, 598, 621, 765, 766, 908, 917, 993, 1034
Adelshaim Johanna 125, 214, 221, 279, 669, 679, 975, 1084, 1093, 1097, 1126, 1146, 1167, 1172
Adelung, Johann Christoph 541, 542, 600, 646, 696, 707, 769, 937, 996, 1158
Adler (patikárius) 338, 1252
Adonyi (főszolgabíró) 379, 1286
Agnes (?) 327, 1231
III. Ágost (lengyel király) 907
Ágoston István György 971, 1397
Ágoston Ferenc 229, 302, 1150, 1217
Agricola (szabadkőműves) 657, 1082
Agricola, Karl Joseph Aloys 297, 937, 1143
Aigel Glycérius 340, 1254
Aisdorfer Mária (Kazinczy Andrásné, II.) 875, 1187
Aisdorfer Sámuel 875
Aiszóposz (Ezópusz) 502, 606, 775, 1007
Alba, Ferdinand Alvarez de Toledo 556, 1162
Albach József Szaniszló (Stanislaus páter) 335, 337, 640, 1047, 1249, 1255
Albáni, herceg 1221
Albert Kázmér 328, 422, 432, 449, 468, 476, 566, 598, 724, 766, 826, 886, 907, 936, 976, 993, 1234
Albrecht, J. F. E. 1040
Alexandra Pavlovna Romanova 1129
Almásy Ignác 295, 1020, 1141
Almásy József Ignác 172, 320, 938, 975, 1255
Almásy József Ignác (Splényi Janka?) 44, 938
Almásy József, I. (1742–1788) 302, 1150
Almásy József, II. (1773–1858) 302, 303, 341, 1150
Almásy József, III. (1802–1881) 1150, 1256
Almásy Ottília (Etelka) 1020
Almásy Pál, I. 1150
Almásy Pál, II. (1749–1821) 533, 593, 758, 985
Alphonsus Turretinus → Turretin
Alxinger, Johann Baptist von 62, 63, 66, 74, 93, 496, 598, 599, 600, 767–769, 812, 848, 852, 994, 995, 1310, 1311
Ambrózy Erzs (??) 379, 1286
Ambrózy Gáborné (Gyürky Istvánné; Balogh Johanna) 284, 935, 968, 1130
Ambrózy György 376, 378, 1254, 1283, 1286
Ambrózy István 1254, 1286
Ambrózy Johanna 1254, 1286
Ambrózy Lajos, I. (1778–1830) 340, 362, 1250, 1254, 1274, 1283
Ambrózy Lajos, II. (1803–1890) 335, 341, 884, 1250, 1254, 1286
Ambrózy Lajosné, I. → Gyürky Erzsébet
Ambrózy Lajosné, II. → Szirmay Terézia, II.
Ambrózy Náni 335, 379, 1249, 1286
Ampringen (Ambringen, Abringen) János Gáspár 359, 1272
Anacharsis 83, 514, 622, 1035
Anakreon (Anacreon) 415, 425, 426, 535, 538, 571, 742, 835, 912, 922, 930, 953, 956, 1023, 1046, 1052, 1057
Andrád Sámuel 84, 1036
András → Kazinczy András, II.
II. András 1050
Andrási, Andrásy → Andrásy
Andrássy Antal 77, 78, 628, 629, 760, 816, 849, 1006, 1009, 1019, 1025, 1311
Andrássy György 332, 333, 355, 372, 940, 1236, 1239, 1240, 1248, 1269
Andrássy István 86, 426, 433, 458, 467, 945, 975, 1025
Andrássy Zsigmond 434
Andromachos 988, 1009, 1034
Angelína (szolgálonő) 70, 997
Angelo Soliman → Soliman
Angiolini Ferenc 234, 236, 237, 1086, 1087
Anna Amália (hercegnő) 937, 961
Antal (inas) 191, 209, 1183, 1210
Antonin → Kazinczy Antonin Sophron Ferenc
Antonius, Marcus 476, 566, 725, 912
Ányos Pál István 538, 952, 1046
Apafi Mihály 755, 967
Apostol Pál 381, 1288
Apponyi Antal 339, 1253, 1267, 1284
Aranka György 530, 531, 538, 824, 828, 994, 995, 1011, 1037, 1042, 1043, 1069
Arany János 800, 950
Archilochusz (Arkhilokhosz) 414, 910

- Aristipp (Arisztipposz) 527, 638, 645, 1058, 1066
 Aristophanes (Arisztophanész) 358, 1271
 Arisztotelész 930
 Armansperg, Joseph Ludwig 328, 1235
 Árpád (fejedelem) 1283
 Artaria, Francesco és Carlo 291, 526, 1057, 1138
 Artois, Bourbon 67, 68, 69, 72, 999
 Asboth Anna 1212
 Asbóth János 849
 Asboth Zsuzsanna 1135
 Aspremont (Aspermont; grófok) 279, 346, 442, 460, 953, 959
 Aspremont János Gobert 953, 1126
 Astleitner (Astleithner, Astleustner), Joseph 649, 1075
 Aszalay János (Szabó) 34, 38, 44, 48, 58–60, 67, 519, 531, 627, 696, 787, 815, 845, 846, 848, 927, 998, 1031, 1032, 1034, 1038, 1039, 1041, 1044, 1310
 Atila (Attila) 402, 426, 458, 889, 940, 941
 Atticus, Titus Pomponius 640, 694, 1046
 Aubert (Aulber), Ignaz 44, 653, 696, 697, 846, 1076, 1078, 1079
 Avisani (tiszt) 1085
- Babarek (prédikátor) 41, 928
 Bábí (szobalány) 264, 1112
 Babits Mihály 1079
 Babos János 228, 1214, 1215
 Bacsányi → Batsányi
 Bacsó Bálint 341, 1255
 Badányi (lány) 389, 904
 Badányi (szolgabíró) 608, 776, 1008
 Badar 191, 209, 1183
 Bagosi László 21, 893
 Bagosi Zsuzsanna (Baranyi Gáborné) 21, 893
 Bahrdt, Karl Friedrich 31, 1017
 Baj (szolgabíró) 376, 1282
 Bajkor József 228, 364, 1216, 1276
 Bajza József 330, 351, 353, 365, 367, 368, 370, 371, 377, 576, 840, 951, 1041, 1206, 1240, 1256, 1265, 1267, 1276–1279, 1283
 Bajzáth (hivatalnok) 324, 326, 1229, 1234
 Bakics (Bachich) Pál 765, 1001
 Bakics Anna 1001
 Bakk (diák) 36, 926
 Bakó János 533, 593, 758, 986, 1135
 Bakó Jánosné (Jeszenszky Amália) 288, 1135
 Bakos József 1283
 Balás (ügyvéd) 437, 1167
 Balásházi János 342, 357, 361, 362, 367–369, 371, 373, 385, 1240, 1258, 1293, 1294
 Balásházi László 196, 218, 1194, 1207
- Balassa Ferenc 533, 593, 758, 985, 1054
 Balassa József 809, 1397
 H. Balázs Éva 903, 908, 993, 1086, 1116–1118, 1176, 1397
 Balázs Manca (Gerhárdné vagy Gebhardiné) 202, 318, 1165
 Balázsi (Balázs) István 183, 275, 831, 1118, 1124, 1181
 Balázsiné 190, 1181
 Balbus, Lucius Cornelius 290, 1137
 Balde, Jacob 1403
 Baldovszki (tisztartó) 346, 1262
 Balechou, Jean Joseph 291, 1058, 1138
 Bálint → Kazinczy Bálint
 Bálint Ágnes 799
 Balkay Pál (Debralkay) 230, 337, 342, 637, 1058, 1218, 1252
 Ballagi Aladár 800, 1180, 1264, 1397
 Balog („Uraimék”) 196, 1194
 Balog (Balog József apja) 45, 945
 Balog (tanár) 371, 1279
 Balog Ábrahám 357, 1271
 Balog György 188, 1180
 Balog József 46, 945
 Balogh János 228, 1215
 Balogh Johanna 935, 968, 1130
 Balogh Pál 368, 380, 382, 1240, 1288
 Balogh Péter 214, 284, 302, 305, 468, 503, 591, 608, 620, 621, 755, 777, 968, 976, 1010, 1013, 1032, 1033, 1042, 1049, 1149, 1151, 1199
 Balogh Piroska 799, 916, 928, 943, 981, 983, 990, 1045, 1056, 1078, 1112, 1158, 1271, 1291, 1397
 Balogh Sami 38, 926
 Balogh Sámuel 380, 381, 1240, 1288
 B. Balsai Jolán 1399
 Bán Maris 325, 1225
 Bánffy György 247, 1094
 Bánffy László 335, 1249, 1250
 Bánffy Pál 369, 1278
 Banke (seborvos) 220, 1209
 Banks, Joseph 678, 1146
 Bánó Anna 882
 Banos 229, 1216
 Bányai István 203, 1168
 Bárány („Domine Reverendisse”) 44, 1238
 Bárány Péter 194, 326, 1192, 1227
 Baranyai Borbála (Beothy Jánosné, Veres Sándorné) 165, 282, 875, 1098, 1128, 1171, 1179
 Baranyai Mihály 179, 248, 269, 380, 1095, 1118, 1286

- Baranyai Miklós (névtévesztés) → Baranyai Mihály 736, 756, 793, 833, 916, 939, 946, 949, 959, 965, 970, 977, 1001, 1043, 1046
- Baranyi (Baranyai; alezredes) 282, 1128
- Baranyi Ferenc 893
- Baranyi Gábor 20–22, 163, 394, 396, 402, 404, 430, 431, 471–473, 559, 597, 681, 685, 686, 717, 718, 733, 767, 786, 813, 818, 824, 843, 844, 886, 887, 889, 890, 893–895, 938, 951, 990, 1099, 1131, 1165, 1226, 1309, 1399
- Baranyi Gábor (II.) 893
- Baranyi György 893
- Baranyi István 893
- Baranyi József 119, 126, 127, 132, 144, 151, 185, 190, 203–205, 209, 319, 680, 1166, 1172, 1182, 1190
- Baranyi László 893
- Baranyi Mária 878
- Baranyi Mihály 111, 254, 893, 1099
- Baranyi Miklós 20, 21, 431, 893
- Baranyi Péter 893
- Baranyi Péterné (később Mailáth Györgyné) → Szlávy Mária
- Barbault, Jean 351, 1266
- Barclay, John 450, 914, 936
- Barco (Barkó), Vincenz von 95, 96, 322, 1005, 1051, 1061, 1073, 1078
- Barcza (uradalmi tiszti) 338, 1252
- Barcza József 1402, 1403
- Barczafalvi Szabó Dávid 506, 612, 935, 957, 1042
- Bárczay Anna 936
- Bárczay Borbála 878
- Bárczay Dániel 429, 455, 485, 579, 741, 929, 943
- Bárczay Ferenc, I. (1726–1801) 42, 883, 926, 928, 929, 960, 1051, 1093
- Bárczay Ferenc, II. (1766–1836) 135, 144, 151, 174, 179, 182, 183, 197, 206, 211, 272, 273, 321, 378, 521, 631, 860, 883, 926, 928, 929, 936, 1027, 1040, 1051, 1091, 1109, 1112, 1118, 1122, 1175, 1176, 1184, 1190, 1245, 1264, 1285, 1291
- Bárczay Ferencné, I. → Dessewffy Kata
- Bárczay István 246, 748, 960, 1093
- Bárczay Mihály 348, 384, 1264, 1291
- Bárczay Náni (Anna; Beck Pálné) 278, 1125
- Bárczay Pál 284, 331, 333, 1130, 1245
- Bárczay Sámuel 38, 39, 40, 926
- Bárczy Imre 437, 486, 832, 954
- Bárczy Istvánné (Bernáth Johanna) 244, 1091
- Barcsay Ábrahám 52, 81, 173, 320, 423, 428, 457, 467, 492, 498, 530, 534, 537, 590, 689, 736, 756, 793, 833, 916, 939, 946, 949, 959, 965, 970, 977, 1001, 1043, 1046
- Barcsay Kriska (Sánta Lászlóné) 205, 1173
- Barkasi (Barkasy) Imre 331, 355, 357, 364, 863, 864, 1216, 1245, 1271, 1276
- Barkasi (János v. Mihály) 194, 210, 1192
- Barkó → Barco, Vincenz von
- Barkóczy Ferenc, I. (1700–1765) 33, 492, 590, 756, 923, 970, 987, 991, 1018, 1238
- Barkóczy Ferenc, II. 214, 220, 991, 1199, 1208
- Barkóczy János, I. (?–1782) 62, 991, 1199, 1208, 1238
- Barkóczy János, II. 44, 220, 240, 250, 626, 1039, 1089, 1097, 1209, 1238
- Barkóczy Károly 472, 559, 717, 890
- Barna István 276, 1124
- Báróczi Sándor 175, 177, 230, 231, 292, 295–299, 301, 322, 423, 428, 457, 459, 468, 485, 497, 498, 505, 526, 534, 551, 552, 575, 576, 602, 604, 637, 671, 672, 674, 689, 736, 737, 772, 801, 802, 824, 829, 833, 834, 835, 843, 861, 916, 924, 939, 949, 974, 976, 977, 1003, 1019, 1046, 1049, 1056, 1137, 1139, 1159, 1207, 1213, 1218, 1220, 1231
- Baróti Szabó Dávid 47, 75–77, 428–430, 439, 443, 444, 457, 459, 485, 489, 499, 500, 505–507, 537, 544, 556, 575, 576, 583, 585, 604, 605, 613, 614, 693, 704, 737–740, 746, 747, 772, 773, 817, 833–836, 838, 849, 922, 943, 949, 950, 954, 959, 964, 972, 1004–1006, 1013, 1019, 1022, 1027, 1043, 1046, 1059, 1111, 1131, 1161, 1249, 1311
- Barta → Rékei
- Bartal György 332, 333, 335, 1240
- Bártfay László 333–335, 352, 353, 365, 368, 369, 371, 372, 377, 378, 381, 382, 838, 840, 1237, 1240, 1259, 1261, 1267, 1272, 1274, 1289, 1290
- Bártfay Lászlóné (Mauks Jozefina, korábban Gosztonyi Istvánné) 330, 338, 342, 360, 371, 1245, 1258, 1279, 1289
- Barthélemy, Jean Jacques 83, 514, 622, 1035, 1240
- Barthos András 348, 352, 356, 360, 363, 385, 1263, 1265, 1270, 1293
- Barthos Andrásné (Xieczyk Zsuzsanna) 347, 350, 353, 1263, 1290
- Barthos Paulina 356, 1265, 1270
- Bartolozzi, Francesco 291, 1138
- Bartos (kőműves) 344, 1261
- Bartosné → Barthos Andrásné
- Basedow, Johann Bernhard 707, 1157

- Bastendorff, Franz Josef 233, 656, 662, 699, 1081, 1085, 1153
 Bata Bálint 336, 1119, 1251
 Bata Pál 270, 543, 1085, 1119, 1251
 Báth. Gábor → Bátor György
 Báthory Zsófia 825, 872, 893, 1093
 Báthy János 200, 201, 311, 315, 317, 1156, 1164
 Batizi András 1169, 1184, 1185, 1216
 Bátor István 43, 170, 419, 921
 Bátor György 284, 368, 1131, 1152, 1278
 Batsányi János 177, 190, 196, 209, 284, 289, 295, 506, 507, 511, 613, 614, 641, 671, 695, 833, 834, 836, 840, 908, 946, 972, 986, 993, 998, 1001, 1013, 1019, 1021–1023, 1026, 1043, 1044, 1046, 1047, 1057, 1069, 1078, 1082, 1109, 1110, 1114, 1131, 1136, 1139, 1143, 1144, 1163, 1182, 1194, 1219, 1229, 1237, 1397, 1399
 Batsányi Jánosné → Baumberg Gabriella
 Batthyány Ádám 1038
 Batthyány Aloyz (Alajos) 190, 205, 550, 1174, 1181
 Batthyány Antalné (Roggendorf Josefina) 207, 1176
 Batthyány Ferenc 173, 469, 493, 592, 757, 979
 Batthyány Filep 96, 1062
 Batthyány Ignác 46, 945
 Batthyány József 29, 517, 529, 624, 827, 1016, 1027, 1038, 1064, 1099, 1209
 Batthyány József György 92, 643, 880, 938, 1052, 1053, 1077, 1133
 Batthyány Lajos 539, 624, 641, 642, 695, 886, 1047, 1062
 Batthyány Vince 286, 287, 1052, 1133
 Batthyány Vincéné → Rudnyák Pepi
 Batthyány-Strattmann → Batthyány
 Bäuerle (litográfus) 361, 1274
 Baumberg Gabriella (Batsányi Jánosné) 289, 1022, 1136, 1143
 Bause, Johann Friedrich 487, 583, 745, 955
 Bay Ádám 288, 1135
 Bay Borbála 1130, 1150
 Bay Cecilia (Kazinczy Józsefné, III.) 347, 356, 875, 1257
 Bay Erzsébet 1163
 Bay Ferenc 284, 302, 303, 1149, 1150, 1163
 Bay Franciska 1130, 1150
 Bay István 310, 1130, 1155
 Bay József 326, 1227
 Bay Judit 1130, 1150, 1245
 Bayer (Bayern, Beyer; festőnő) 65, 83, 495, 514, 515, 598, 622, 765, 993, 1035
 Bayer József 786, 1397
 Baykor (jogász) 194, 1191
 Bayr → Bayer
 Beatrix (Maria Beatrix), Este 231, 1067, 1221, 1222
 Beauharnais, Eugène 1219
 Beauharnais, Hortense de 1208
 Beaumarchais, Pierre-Augustin Caron 498, 602, 1003, 1040
 Beck Pál 170, 181, 264, 284, 422, 936, 1094, 1111, 1125, 1131
 Beck Pálné → Bárczay Náni
 Becske Bálint 796, 1079
 Becske Lajos 873
 Becsky István 181, 261, 262, 1109
 Becsky János 261, 1109
 Becsky Julianna (Szentmarjai Lászlóné) 213, 1198
 Bedekovics (Lőrinc?) 336, 1250
 Beethoven, Ludwig van 1005
 Bégányi Jozefa 883, 1098, 1118
 Bégányi Krisztina 882
 Bejmel József 338, 1252
 Bél Mátyás 914
 Belanszky („Palatinus Fiscális”) 334, 1249
 Beleznay János 915
 Beleznay Miklós 27, 28, 170, 229, 392, 415, 451, 456, 477, 567, 575, 689, 725, 736, 914–917, 924, 932, 935, 938
 Beleznay Miklósné → Podmaniczky Anna Mária
 Belyus (zsellér) 161, 1108, 1205
 Bémer László 364, 1275
 Benda Kálmán 798, 910, 924, 968, 1049, 1070, 1077, 1287, 1296, 1397
 Bene Ferenc 332, 367, 374, 1240
 Bene Gergely 332, 1246
 Benedek István 1402
 Benedek Marcell 1402
 Benedek Mihály 119, 183, 270, 1046, 1119, 1167
 Beniczky Honoráta 883, 936
 Beniczky Lajos 335, 1249
 Benkő József 184, 1166
 Benkő Sámuel 194, 280, 1126, 1192
 Benyák Bernát 933
 Benyovszky (tanácsos) 214, 1200
 Benyovszky (Zsigmond?) 333, 1247
 Beothy Franciska, I. (Nedeczky Nepomuk Jánosné) 47, 425, 458, 937, 1108
 Beothy Franciska, II. (Fanny; Soos Pálné, II.) 179, 249, 265, 326, 883, 1000, 1096, 1097, 1113, 1114

- Beothy Imre 21, 177, 209, 301, 335, 520, 604, 630, 893, 1050, 1182, 1250
 Beothy Imre 258, 1104
 Beothy János 130, 165, 669, 875, 883, 1000, 1090, 1096–1098, 1114, 1170, 1171, 1179, 1201
 Beothy Jánosné → Baranyai Borbála
 Beothy László 177, 308, 313, 676, 1154, 1163
 Beothy Mihály 890
 Beothy Victoria (Kazinczy Miklósné) 135, 165, 248, 258, 265, 282, 669, 875, 883, 1000, 1090, 1098, 1113, 1114, 1121, 1170, 1171, 1174, 1179, 1201
 Beöthy, Beöthy → Beothy
 Bérczy János (eredetileg: Stand) 297, 1142
 Bercsényi Miklós 379, 889, 892
 Berecz Mihály (Gubics) 197, 211, 1195
 Beregszászi (Nagy) Pál 179, 246, 297, 668, 791, 1093, 1143
 Berényi Borbála (Orczy Józsefné) 91, 1123
 Berényi György 91, 98, 273, 274, 1064, 1123
 Béres András 210, 1192
 Béres Gyurka 350, 1265
 Berhely(i) (András?) 412, 905
 Berkiné 198, 1197
 Berko Judkovics 356, 1270
 Berlász Jenő 1401
 Bermann (sátoraljaújhelyi lakos) 346, 348, 351, 357, 1263, 1264, 1271
 Bermann Iczik 348, 1265
 Bernadotte, Jean Baptiste (XIV. Károly János) 235, 1086
 Bernáth Anna (Bónis Lászlóné) 263, 1111
 Bernáth Anna (Fáy Ferencné) 352, 379, 883, 1119, 1267, 1286
 Bernáth Borbála (Bónis Ferencné) 183, 266, 963, 1111, 1115
 Bernáth Ferenc 170, 261, 263, 422, 456, 936, 963, 984, 1074, 1110, 1115, 1193, 1267, 1286
 Bernáth Ferencné (Szirmay Zsuzsanna) 170, 920, 935, 936
 Bernáth Jánosné (Nagy Judit) 210, 1193
 Bernáth József 266, 463, 936, 963, 1111, 1115, 1193, 1294
 Bernáth Klára 883, 926, 1027, 1051, 1118, 1122
 Bernáth Menyhért 244, 1091
 Bernáth Sámuel 352, 385, 963, 1115, 1266, 1293, 1294
 Bernáth Zsuzsanna (Ragályi Józsefné, II.) 266, 883, 963, 1115
 Bernoulli, Daniel 423, 678, 939, 989
 Bernoulli, Jacob 939, 989
 Berta Antal 341, 1255
 Bertalan Imre 352, 1266
 Berthie (Berthier), Louis Alexandre 219, 1208
 Berzeviczy Farkas 1115
 Berzeviczy Gergely 86, 172, 182, 267–269, 320, 327, 465, 466, 545, 607, 697, 755, 776, 861, 882, 967, 970, 1007, 1025, 1049, 1079, 1086, 1103, 1115–1117, 1178, 1215, 1231, 1397
 Berzeviczy János 302, 1149
 Berzeviczy Klára 1115
 Berzeviczy Mária 879
 Berzeviczy Sándor 267, 967, 1007, 1103, 1115, 1116
 Berzeviczy Sándorné, I. → Szontagh Erzsébet
 Berzeviczy Sándorné, II. → Horváth Borbála
 Berzeviczy Teréz, I. (Horváth Stansics Boldizsárné) 267, 1115, 1116
 Berzeviczy Teréz, II. (Berzeviczy Gergelyné) 267, 967, 1115, 1116
 Berzeviczy Zsigmond 267, 1115
 Berzsenyi Dániel 230, 280, 361, 373, 462, 828, 837, 910, 962, 1042, 1065, 1083, 1127, 1193, 1196, 1218, 1219, 1222, 1231, 1240, 1278, 1399
 Berzsi Mihály 380, 1288
 Besse (Besse) János 331, 340, 1246, 1254
 Bessenyei György 14, 27, 28, 81, 170, 205, 417, 422, 423, 427, 456, 457, 482, 498, 534, 573, 575, 576, 689, 733, 736, 738, 825, 826, 833, 836, 914, 916, 917, 933, 938, 946, 948, 949, 952, 959, 960, 1046, 1049, 1114, 1172, 1175, 1397, 1399, 1401
 Beszédes József 368, 382, 1240
 Bethlen Gábor 651, 952, 1076, 1250
 Bethlen Imre 333, 355, 372, 1247, 1269, 1278, 1280
 Bethlen László 229, 1217
 Bethlen Miklós 191, 1183
 Beverelli (katonatiszt) 288, 1135
 Beyer → Bayer
 Bezerédi György 335, 1250
 Bezerédi Ignác 213, 1199
 Bihari János 1253
 Binz (antikvárius) 230, 1218
 Bión 742, 953
 Birckenstock, Johann Melchior Edler von 1143
 Bíró Ferenc 10, 1397
 Birsi Ferenc 51, 972
 Bitnicz Lajos 331, 332, 361, 367–370, 373, 1240
 Blaschke János 195, 197, 211, 215, 217, 875, 1193, 1194, 1196, 1197, 1202, 1203, 1206, 1275
 Blasino, Johann 855, 856
 Blaskó Marie 340, 1254

- Blumauer, Alois 63, 64, 66, 73, 74, 495, 531, 598, 599, 635, 766–769, 849, 992, 994, 1044, 1057
- Bocskay István, I. (1557–1606) 282, 941, 1127, 1128
- Bocskay István, II. (?–1672) 57, 982
- Bod János 263, 1110
- Boda 218, 221, 1207
- Boda Ferenc 184, 201, 318, 1165
- Boda Gergely 405, 935
- Bodenburg Gertrúd 1002
- Bodendorf → Bodenlosz Mihály
- Bodenlosz Mihály 79, 107, 108, 827, 1006, 1070
- Bódi Katalin 799
- Bodnár 265, 1112
- Bodnár (orvos?) 349, 1265
- Bodnár Antal 197, 211, 1197
- Bodó 363, 364, 1275
- Bodó Ferenc 360, 1273
- Bodó Lajos 187, 205, 228, 231, 1173, 1214, 1221
- Bodrogi Ferenc Máté 799
- Bogáthi Pál 209, 1182
- Bogdanovics 258, 1104, 1118
- Bogdanovicsné → Miller Teréz
- Bohuczki (pap) 382, 1290
- Bohus Jánosné 374, 1216, 1281
- Boldogréti Víg László → Horvát István
- Bolla Márton 340, 1254
- Bombárdi (Mihály?) 337, 342, 1251
- Bonaparte → Napóleon
- Bonaparte József 219, 1208
- Bonaparte Karolina 1198, 1208
- Bonaparte Lajos 219, 1208
- Bonaparténé (Jozefina császárné) 219, 1207, 1208
- Bónis 355, 1269
- Bónis Antal 271, 326, 1226
- Bónis Ferenc 263, 270, 1111, 1115, 1119
- Bónis Ferencné → Bernáth Borbála
- Bónis László 1111, 1119
- Bónis Teréz (Lónyai Lászlóné, II.) 364, 1275
- Borbély Amália 1278
- Borbély Gábor 369, 1278
- Borbély Szilárd 799, 1153, 1166, 1397
- Borcsa → Csoma Borbála
- Born Ignác 64–66, 73, 83, 362, 374, 378, 495, 598, 622, 765, 766, 786, 787, 816, 826, 848, 853, 871, 908, 974, 990, 992–994, 996, 997, 999, 1000, 1003, 1035, 1057, 1140, 1275, 1281, 1310
- Bornemisza Ferenc 190, 215, 1181, 1202
- Bornemisza (debreceni szállásadó) 225, 1210
- Boronkay Bora 1229
- Boronkay Éva (Kazinczy Péterné, III.) 221, 876, 1201
- Boronkay Gáspár 327, 359, 360, 1232, 1272
- Boronkay Gáspárné → Szulyovszki Anna
- Boronkay Julia 1197
- Boronkay Rozália 876
- Boronkay Zsigmond 55, 980, 981
- Boros („öreg”) 1293
- Boros (inas) 220, 1208
- Borosné (szolgáló) 210, 1193
- Borovszky Samu 1403
- Borromei Szent Károly → Szent Károly
- Borvakay László 326, 1226
- Bosch, Hieronymus 939
- Bosnyák Elize (Erzsébet; Glaczingerné, majd Teoke Károlyné) 182, 188, 190, 267, 1115, 1181
- Bosnyák Pálné 159, 1107
- Boss (kertész) 295, 1141
- Bossányi (Miklós?) 472, 560, 718, 877, 912
- Bossányi Ferenc, I. (?–1710) 400, 471, 559, 716, 877, 887, 889
- Bossányi Ferenc, II. (1703–1786) 25, 52, 82, 154, 163, 169, 254, 387, 394–396, 399–402, 404, 408, 431, 446, 447, 463, 471, 473, 559–561, 579, 590, 685, 704, 716–720, 733, 794, 796, 808, 824, 835, 877, 886–892, 895, 896, 938, 939, 943, 951, 965, 970, 977, 990, 1090, 1098, 1139, 1187, 1226
- Bossányi Ferenc, III. (1744–1745) 323, 877, 887
- Bossányi Ferencné, II. → Comáromy Julianna
- Bossányi János 135, 136, 142, 146, 402, 472, 559, 717, 820, 877, 890, 1175, 1189
- Bossányi Judit 877
- Bossányi Julianna 891
- Bossányi Klára 63, 169, 323, 394, 396, 404, 409, 446, 447, 473, 562, 720, 721, 877–888, 896, 900
- Bossányi Miklós 891
- Bossányi Zsuzsanna 25, 121, 143, 149, 162, 163, 221, 394, 400, 786, 795, 814, 818, 835, 844, 854, 855, 857, 873, 877, 886–888, 900, 921, 1024, 1055, 1071, 1077, 1084, 1089, 1090, 1098, 1103, 1105, 1108, 1113, 1121, 1128, 1148, 1162, 1171, 1178, 1187, 1189, 1201, 1205, 1206, 1213, 1220, 1225, 1226, 1231, 1309, 1312, 1400
- Bossi (Bossy; kőműves) 155, 218, 1106, 1207
- Bosvai István 43, 921
- Botka (Bottka) Lajos 186, 214, 1177, 1200, 1204

- Botka (Bottka) Menyhért 214, 216, 1177, 1200, 1204
Botka Lajosné → Fráter Teréz
Boufflers, Stanislas Jean 14, 345, 707, 841, 1160, 1235, 1262
Bourbon (cardinális) 14
Bouton (franciatanár) 379, 1286
Bowring, John 352, 353, 1266, 1268
Bozóky István 285, 1132
Bölöni Ádám 879
Bölöni Ágnes 879
Bölöni Farkas Gábor 1237
Böthy, Bőthy → Beothy
Böttiger, Karl August 1143, 1144
BPrL. → Prónay László
Brambilla, Giovanni Alessandro 89, 1034
Brandl (komornyk) 250, 1097
Braun, I. (sebész) 288, 1135
Braun, II. (festő) 324, 326, 1228
Breczenheim, Ferdinand 229, 363, 1192, 1216, 1227, 1275
Breitinger, Johann Jakob 847, 972
Brigidó Mihály 68, 69, 72, 502, 606, 775, 850, 999, 1007
Brockhaus, Friedrich Arnold 1247
Brockmann, Johann Franz 230, 291, 498, 534, 602, 770, 1003, 1139, 1217
Broskó József 342, 1258
Broughton, Thomas 408, 898
Browne (Brown), John 311, 1156
Bruchstuhl (pap) 336, 1250
Brucker, Johann Jakob 934
Brudern József 364, 380, 1276, 1287
Brueghelek (festők) 939
Brumbauer (ács) 218, 1207
Brunár János 330, 1244
Brunek (tisztartó) 334, 1249
Brunszvik Antal 90, 442, 443, 488, 584, 585, 747, 958, 959, 1123, 1255
Brunszvik József 50, 214, 286, 584, 747, 958, 1123, 1133, 1199
Brunszvik Teréz 341, 958, 1123, 1239, 1255
Brutus (Brútusz), Marcus Junius 415, 479, 569, 729, 827, 912, 923, 1026, 1035
Brydon, Patrick 1041, 1233
Bubna (cseh báró) 658, 1082
Buczy Emil 190, 191, 209, 230, 1123, 1182, 1184, 1218
Budai András 364, 1275
Budai Ézsaiás 180, 190, 203, 217, 250, 252, 319, 332, 367, 374, 940, 1099, 1166, 1182, 1187, 1206, 1240
Budai Ézsaiásné (Ertsey Klára) 250, 1099
Buday László 50, 308, 442, 488, 584, 747, 959, 1154
Budayné (tisztné) 455, 931
Budeáni (jóságigazgató) 698, 1082
Bugát Pál 335, 361, 373, 1240, 1256
Bujanovics Cornélius 296, 828, 1087, 1104, 1141, 1142
Bujanovics Eduárd 197, 211, 1087, 1141, 1196, 1204
Bujanovics Károly 178, 216, 238, 259, 295, 675, 1087, 1088, 1104, 1120, 1141, 1142, 1196, 1204
Bujanovics Stefania 1126, 1208
Bukovics (tisztviselő) 279, 1126
Bukovszki (Bukószki) Tódor 194, 210, 1186
Bulla, Heinrich 1002
Burchardt (Burckhardt), Johann Ludwig 366, 1277
Burián Pál 348, 1265
Burleigh (Burghley), William Cecil 114, 1102
Busa Margit 10, 11, 786, 803, 810, 846, 862, 864, 890, 1233, 1310, 1313, 1401
Busch, Eugen 1144
Butkay István 361, 1273
Buttler (Lajos?) 212, 1197
Buxa György 190, 1181
Büdeskuty (Bydeskuty) Julis (Draveczi Jánosné?) 217, 1206
Bükky (orvos) 262, 1110
Bürger, Gottfried August 439, 751, 923, 955, 964, 1041, 1089, 1091
Büssy (francia tábornok) 328, 1234
Bydeskuty Imre 393, 418, 879, 920
Bydeskuty István 55, 981
Bydeskuty Julianna 879
Bydeskuty Mária 879
Bydeskuty Zsigmond 879
C. → Radvánszky Terézia
Caesar, Caius Julius 29, 415, 431, 476, 479, 566, 569, 581, 725, 729, 827, 845, 895, 912, 923, 954, 983, 1035, 1273
Cajet., Cajetán → Rogendorff Kajetán
Calvin, Jean (Kálvin János) 272, 411, 440, 461, 487, 572, 581, 624, 731, 744, 835, 904, 930, 956, 1037, 1122
Camillus, Marcus Furius 50, 442, 488, 584, 747, 959
Canning, George 339, 1253
Canova, Antonio 290, 297, 405, 897, 982, 1137, 1245, 1282
Capaun (katonatiszt) 259, 1104
VI. Car. → III. Károly

- Caraffa, Antonio 409, 586, 749, 881, 902, 961, 1070
 Carl Theodór 65, 993
 Carlo Dolce → Dolce, Carlo
 Carlos (Don Carlos) 556, 1162
 Carlosz → Wesselényi Miklós, II.
 Carlovsky János 389, 410, 444, 903, 961
 V. Carol. → V. Károly
 Carolus Boromeus → Szent Károly
 Carro, Jean de 345, 347, 1252, 1262
 Catilina, Lucius Sergius 476, 540, 566, 725, 912, 1152, 1157, 1158
 Cato Censorius, Marcus Porcius 118, 301, 527, 638, 645, 676, 890, 897, 1058, 1066, 1145, 1161
 Cato Uticensis, Marcus Porcius 118, 405, 527, 638, 645, 897, 1058, 1066, 1145, 1152
 Catullus (Catull), Caius Valerius 76, 425, 499, 500, 604, 605, 773, 922, 1005, 1023
 Catulus, Quintus Lutatius, vagy Qutintus Lutatius Catulus Capitolinus 485, 579, 742, 943
 Cecilia → Theréz és Cecilia
 Cellarius, Christoph 678, 906, 1146
 Ceracchi, Giuseppe 64, 65, 495, 598, 766, 992
 Cervantes, Míguel de 1132
 Chaupy, Cap-Martin de 419, 455, 479, 570, 730, 921
 Chipault, Francois-Clément (Bezancourt) 233–235, 323, 827, 1081
 Chodowiczky (Chodowiecki), Daniel Nicolaus 436, 831, 954
 Chorebo, Victorinus de → Sinai Miklós álneve Christiani 71, 997
 Christína (Mária Krisztina; főhercegnő) 432, 907
 Cicero, Marcus Tullius 14, 270, 361, 392, 415, 451, 460, 476, 534, 540, 566, 601, 640, 642, 658, 663, 694, 699, 707, 725, 828, 830, 841, 912, 943, 1046, 1059, 1085, 1120, 1152, 1158, 1235, 1262, 1274
 Cidli → Radvánszky Teréz
 Claude Lorrain 334, 526, 636, 1058, 1249
 Clementisz (papné) 374, 1281
 Cleopatra 514, 622, 1035
 Cleyermann (Cleinmann, Kleinmann) Károly 230, 324, 327, 328, 331, 335, 341, 342, 366, 368, 372, 640, 1046, 1218, 1230, 1234, 1245, 1250, 1278
 Cloška, Ion 979
 Cobenzl, Ludwig 1143, 1187
 Coburg (Ludwig Karl Friedrich von Sachsen-Coburg-Saalfeld?) 262, 1110, 1288?
 Cocles, Horatius Cocles 24, 938, 995
 Colardeau, Charles Pierre 497, 604, 772, 976, 977
 Collin, Heinrich Josef von 291, 295, 1139
 Colloredo, Franz de Paula 298, 938, 1038, 1143, 1187
 Coloredo (érsek) 1082
 Comáromy Ágnes (névtévesztés) → Comáromy Anna
 Comáromy Ágnes 877, 892
 Comáromy András 878
 Comáromy Anna (Péchy Imréné, I.) 561, 719, 877, 879, 887, 892, 899, 1260, 1262
 Comáromy Anna (II.; ?) 878
 Comáromy Ferenc 136, 206, 1176
 Comáromy Ferenc (II.) 878
 Comáromy Gábor 229, 879, 1216
 Comáromy György (Kazinczy ükapja) 877
 Comáromy György, I. 400, 472, 877, 887, 892
 Comáromy György, II. (?–1807) 174, 179, 203, 215, 246, 371, 470, 493, 592, 668, 690, 757, 761, 877, 982, 986, 988, 1027, 1092, 1168, 1203, 1260, 1262
 Comáromy György, III. 877, 982, 1027, 1092
 Comáromy Györgyné (III., Beleznay Julianna) 370, 372, 878, 1279
 Comáromy Imre 877
 Comáromy István 343, 878, 982, 1027, 1092, 1260
 Comáromy István (II.) 878
 Comáromy István (III.) 877
 Comáromy József (I.) 878
 Comáromy József (II.) 877
 Comáromy József (III.) 878
 Comáromy Julianna (Bossányi Ferencné, II.) 25, 154, 163, 400, 472, 561, 719, 877–888, 892, 1024, 1098, 1121, 1187
 Comáromy Kata 877
 Comáromy Klára (Zeykné) 877
 Comáromy Klára 878
 Comáromy Klári (Domokos Lőrincné, II.) 228, 1215
 Comáromy Krisztina 877
 Comáromy Lajos 826, 982, 1027, 1092, 1176, 1215
 Comáromy Lajos (II.) 878
 Comáromy Lajosné → Darvas Klára
 Comáromy László 878
 Comáromy Mária 878
 Comáromy Mihály 61, 879, 990
 Comáromy Náni 343, 349, 1262
 Comáromy Sámuel 878
 Comáromy Sándor 877

- Comáromy Sára 878
Comáromy Zsuzsa (Ormósné) 877
Condé, Louis Joseph de Bourbon 657, 1082
Corneille, Pierre 29, 577, 738, 948, 964
Cornélia (a Gracchusok anyja) 162, 887
Cornelius Gallus 1073
Cornelius Nepos 476, 566, 724, 910, 1161
Cornides (készmárki lakos) 410, 903
Cornides Dániel, I. (1732–1787) 421, 430, 464, 490, 491, 547, 587, 588, 751, 752, 833, 932, 951, 965, 979, 990, 1169
Cornides Dániel, II. (névtévesztés) → Cornides Márton
Cornides Márton 388, 410, 475, 564, 722, 902, 903, 1218, 1280
Cornides Zsuzsa (Engel János-Jakabné) 903
Correggio (Antonio Allegri) 222, 424, 456, 484, 574, 735, 940, 1210
Corvin János 297, 1133, 1143,
Curriger, Ildephonsus 324, 327, 1230
Curtius, Marcus 213, 995, 1198
Cyrus 954
Czenczi → Kácsándy Zsuzsanna
Czetter Sámuel 290, 299, 955, 1001, 1137, 1138, 1159
Czifra Mariann 799
Czika Sándor 288, 1110
Czika Zsuzsanna 1110
Cziráky Antal 334, 339, 362, 365, 369, 373, 383, 529, 619, 644, 862, 1031, 1064, 1239, 1240, 1257, 1274
Czirjék Mihály 173, 320, 457, 497, 603, 604, 772, 833, 834, 939, 977
Czobor József 477, 567, 650, 726, 919
Czuczor Gergely 335, 368, 382, 1240

Cs. („Cs. fia meghal”) 195, 1193
Csahinen Károly 864, 1284, 1398
Csáki (velejteji lakos) 180, 1097
Csáky Antal 44, 250, 521, 632, 1052, 1097, 1238, 1247
Csáky Antalné → Vécsey Náni
Csáky Imre 220, 279, 280, 1126, 1208, 1221
Csáky Imréné → Fáy Mária
Csáky István 259, 1104
Csáky Istvánné 259, 828
Csáky János Nepomuk 1117
Csáky József 1119
Csáky Petronella (Csáky Antal Vincéné) 333, 335, 1247
Csáky Sándor 270, 1119
Csáky Walburga (Sztáray Albertné, I.) 220, 327, 1209, 1214, 1231, 1268

Csanádi Teréz 1172, 1182, 1194
Csanády István 199, 214, 215, 1200, 1203
Csanády Sámuelné (Hodosi Klára) 188, 203, 208, 1169, 1180
Csanak Dóra → F. Csanak Dóra
Csányi László 352, 1266
Csapó Dániel 379, 1286
Császár Elemér 1403
Császár József 297, 958, 1142
Csathó Judit 872
Csatkai Endre 1030, 1398
Csató Mimi 196, 1195
Csegő Éva 189, 191, 208, 1181
Csehi József 198, 1040, 1199
Csekonics József 107, 1065, 1198
Csemniczky János 380, 1288
Csemniczky Zsuzsanna (Darvas Jánosné, II.) 303, 881, 1150
Csengery János 918
Csercsi → Kraynik Terézia
Cseresznyés 1162
Cserey Farkas 189, 190, 191, 194–198, 213, 370, 824, 825, 843, 893, 894, 962, 965, 1008, 1070, 1080, 1081, 1086, 1098, 1107, 1137, 1150, 1181–1183, 1192, 1193, 1195, 1196, 1198–1200, 1203, 1204, 1207, 1215–1217, 1219–1222, 1225, 1274, 1279
Cserey Ilona 1187
Cserey Miklós 362, 1181, 1219, 1227, 1246, 1274, 1277–1279
Csernel Dániel 158, 1107
Cserney Pál 57, 982
Cservenka 1078
Csery Anna 880
Csetri Lajos 9
Cs. Gárdonyi Klára 1401
Csik (ügyvéd) 351, 1399
Csillay (professzor) 352, 357, 1267
Csizi János (lelkész) 40, 41, 928
Csizmár Gyurka (zsellér) 161, 1108
Csohány (kapitány) 324, 327, 1230
Csóka J. Lajos 916
Csóka János 178, 182, 200, 201, 206, 227, 244, 248, 266, 271, 315, 316, 318, 1091, 1115, 1163, 1175, 1211
Csokonai Józsefné 898
Csokonai Vitéz Mihály 119, 179, 185, 187, 203, 208, 244, 263, 319, 359, 532, 535, 544, 584, 667, 668, 747, 784, 814, 824, 855, 898, 923, 936, 955, 956, 958, 986, 994, 1001, 1006, 1021, 1023, 1057, 1064, 1074, 1083, 1091, 1092, 1094, 1103, 1104, 1108–1112, 1118, 1127, 1132, 1135, 1136, 1153–1156, 1161,

- 1162, 1164, 1166, 1168, 1172, 1175, 1179, 1180, 1184, 1186, 1191, 1192, 1194, 1196, 1197, 1199, 1204, 1217, 1220, 1236, 1249, 1251, 1252, 1272, 1278, 1279, 1312, 1397, 1398
- Csoma Borbála (Fáy Józsefné, majd Szemere Pálné, II.) 338–342, 352, 365, 376, 381, 385, 1093, 1253, 1254, 1267, 1277, 1282, 1283, 1289, 1293
- Csoma Zsanet (Johanna, Jakabfalvi Andrásné) 338, 1252, 1279, 1285
- Csoma Zsigmondné (Szilasy Terézia) 364, 935, 1252, 1253, 1275
- Csorba Sándor 952, 1398
- Csörgő Pál 207, 209, 1177, 1183
- Csörgő Pálné (Sztáray Kristófné) → Splényi Náni
- Csúry Ferenc 230, 307, 1152, 1218
- Csutka József 325, 1194, 1225
- Csűrös Antal 1198
- Csűrös József 1198
- Csűrös József vagy Antal vagy Mihály 212, 1198
- Csűrös Mihály 1198
- D. → Dessewffy
- D. → Döbrentei Gábor
- D. J. → Dessewffy József
- D'Alambert, Jean 916
- D'Ellevaux János (Dellvo, Delvó) 194, 210, 228, 231, 344, 345, 376, 778, 1013, 1191, 1214, 1221, 1257, 1283
- D'Ellevaux Jánosné (D'Ellevauxné) → Török Mária Zsuzsanna
- D'Ellevaux Marie Adelgunde Josephine Aloysia 885, 1191, 1218
- D'Este, Victor 67, 68, 87, 998, 1026
- Daczó József 154, 1106
- Daczó Pál 154, 1106
- Dajkó Pál 1399, 1402
- Danczkai József 154, 526, 637, 1058
- Dancs (titkár) 34, 1052
- Danhauser (Josef?) 361, 1273
- Dankó András 197, 1195
- Darabant (Kornél?) 309, 1154, 1175
- Daróczy Anna 872
- Darvas Ferenc 44, 303, 304, 422, 881, 935, 1150
- Darvas Imre 396, 404, 447, 877, 896, 1149
- Darvas János 303, 881, 1150
- Darvas József 452, 877, 881, 920, 935
- Darvas Klára (Comáromy Lajosné) 178, 877, 878, 1091
- Darvas Menyhért 302, 877, 896, 920, 1149
- Darvas Sándor 877
- Darvas Zsuzsanna (Puky Ferencné) 303, 935, 1150
- Dávid (király) 901
- Davidovics Pál 352, 452, 474, 669, 835, 874, 897, 899, 1090, 1267
- Davoût, Louis-Nicolas 1187
- Dayka Gábor 171, 181, 194–197, 210, 211, 264, 371, 462, 531, 537, 538, 544, 614, 669, 692, 810, 843, 870, 923, 962, 996, 998, 1023, 1045–1047, 1069, 1111, 1115, 1186, 1188, 1193, 1195, 1197, 1221, 1231, 1279, 1399, 1401
- de Man, Paul 800, 1398
- Deák Farkas 819, 1398
- Deáki Sámuel 368, 382, 1035, 1240
- Deáky Zsigmond 352, 1267
- Debreczeni Attila 784, 912, 917, 983, 1017, 1020–1022, 1110, 1111, 1153, 1154, 1166, 1397, 1398, 1401, 1402
- De-Carro → Carro
- Décsseiné 190, 1181
- Decsy Sámuel 429, 430, 448, 475, 565, 723, 906, 943, 944, 1049, 1074, 1214
- Deguignes (De Guignes), Joseph 572, 731, 931
- Dehm → Miller-Dehm
- Dejotarus (Deiotarus) 40, 540, 707, 1158
- Dékáni Kálmán 786, 810, 811, 812, 818, 819, 854–856, 859, 1098, 1188, 1189, 1203, 1207, 1312, 1313, 1398
- Deli László 277, 1125
- Dellvo, Delvó → D'Ellevaux
- Dellvoné, Delvóné → Török Mária Zsuzsanna
- Dencsi → Kazinczy Eugenia
- Denis, Michael 623, 629, 996, 1009, 1036, 1143
- Denner, Balthasar 424, 456, 484, 574, 735, 939
- Denon, Dominique Vivant 1229
- Dercsényi Ferenc 166, 874
- Dercsényi János (Weisz) 164, 255, 259, 333, 350, 372, 874, 1098, 1162, 1244, 1247, 1265, 1266, 1281
- Dercsényi János Lajos 166, 335, 339, 378, 874
- Dercsényi Jánosné → Kazinczy Julianna
- Dercsényi Károly 166, 874
- Dercsényi Pál 166, 333, 364, 378, 874, 1244, 1247, 1276
- Dercsényi Pálné (Geymüller Henrika) 874, 1147, 1247
- Dercsényi Terézia (Dessewffy Tamásné) 166, 874
- Desöffy, Dessöffy → Dessewffy
- Dessewffy Ádám 872, 902
- Dessewffy Ádámné → Kazinczy Erzsébet

- Dessewffy Aurél 368, 1023, 1237, 1267, 1278
Dessewffy Bertalan 378, 1284
Dessewffy Emil 1023, 1280
Dessewffy Ferenc 872
Dessewffy Henrik 872
Dessewffy István (névtévesztés) → Dessewffy József
Dessewffy János 409, 872, 902
Dessewffy József (Pípsz) 98, 197, 211, 218–220, 226, 229, 251, 327, 330–332, 339, 367–370, 373, 377, 381, 383, 494, 507, 524, 535, 551, 557, 614, 636, 764, 824, 830, 890, 895, 954, 962, 990, 1023, 1041, 1042, 1053, 1057, 1064, 1096, 1100, 1120, 1136, 1148, 1159, 1185, 1195, 1207, 1211, 1212, 1215, 1216, 1221–1223, 1226, 1228–1232, 1234, 1236, 1237, 1240, 1245, 1256, 1260, 1265, 1268, 1276–1278, 1283, 1286, 1288–1290, 1400
Dessewffy Józsefné → Sztáray Eleonóra
Dessewffy Kata (Bárczay Ferencné, I.) 631, 1051
Dessewffy Marcell 1023
Dessewffy Pál 872
Dessewffy Péter 872
Dessewffy Sándor 372
Dessewffy Tamásné → Dercsényi Terézia
Dessewffy Virginie 1023
Deszcsicska (commissarius) 385, 1293
Deutsch Lőbel 356, 1270
Devaux (festő) 358, 361, 1271
Devecseri Gábor 1082
Deym, Frantisek 283, 1129
Dezéri Bakó János → Bakó János
Dezsi Lajos 809, 1398
Dezsőffy → Dessewffy
Didot, Firmin 74, 989
Diel, August Friedrich Adrian 226, 1211
Dienes → Kazinczy Dienes
Dietelmayer, Josef 1002
Dietrichstein, Johann Baptist Karl 66, 993
Dietrichsteinné (Marie Christine von Thun) 65, 993
Dillon Eduard 1249
Dillon Georgina (Károlyi Istvánné) 334, 1249
Diogenész (Diogenes) 525, 634, 1057
Dionysius (Dionüsziosz) 555, 1161
Diós (inas) 38, 926
Diószegi Erdődy Lajos → Erdődy Lajos
Diószegi Samuel 192, 209, 1184
Diószeghy Sámuelné → Rhédey Zsuzsanna
Diószegi (erdélyi báró) 194, 1192
Dioszegi (pap) 206, 316, 1175
Diószegi (prédikátorné) 1009
Diószegi Sámuel (botanikus) 958, 1213
Dobai Imre 161, 1108
Dobay Dániel 935
Dobos (tiszttartó) 44, 1238
Dobos János 344, 1238, 1261
Dobos Jánosné (korábban Ecsedi Lászlóné) → Kossuth Johanna
Dobozi Edvárd 209, 1182
Dobozi Krisztina (Fráter Istvánné) 181, 260, 311, 318, 887, 1109, 1156, 1165, 1168, 1172, 1194
Dobozi Lajos 184, 193, 194, 204, 205, 210, 887, 1168, 1172, 1175, 1186, 1191, 1194
Dobozi Lajos (II.) 887
Dobozi Mihály 163, 887, 1109, 1156, 1165, 1166, 1168, 1172, 1175, 1186, 1191, 1194
Dobozi Mihályné (Csanádi Teréz?) 190, 209
Dobr → Döbrentei Gábor
Dobsa Ferenc 1155
Dobsa László 150, 188, 190, 192, 193, 208, 209, 1180, 1191
Dobsáné 190
Dobschany, Franz Edler 855
Dohovics Vaszily (Vazul) 368, 382, 1240
Dókus László 325, 347, 352, 355, 360, 372, 374, 385, 1224, 1228, 1264, 1265, 1267, 1280, 1281, 1292
Dolce (Dolci), Carlo 294, 307, 672, 1140, 1153
Doleschall Mihály Dienes 1291
Doll, Anton 867
Domahídi Antal 333, 1247
Dombrowszki (Dabrowski), Jan Henryk 298, 1143
Dombly Márton 338, 341, 371, 668, 1092, 1252, 1279
Dombly Mártonné → Mészáros Zsuzsanna
Domcsó András 351, 359, 362, 1266
Domokos Dienes 878, 1099
Domokos Imre 252, 824, 878, 1099
Domokos Jakab 137, 246, 270, 861, 878, 1094, 1099, 1119, 1176, 1177, 1182
Domokos Jakabné (Uray Julianna) 190, 209, 878, 1094
Domokos Julianna 878, 1099
Domokos Lajos 21, 163, 177, 179, 180, 183, 250, 252–254, 276, 277, 281, 308, 311, 441, 442, 520, 583, 630, 746, 878, 887, 890, 893, 958, 989, 1012, 1046, 1050, 1094, 1099, 1100, 1109, 1119, 1123, 1128, 1154, 1168, 1182, 1215, 1223
Domokos László 878, 1099

- Domokos Lőrinc 166, 203, 228, 252, 308, 309, 322, 878, 887, 1099, 1154, 1168, 1183, 1200, 1204, 1215, 1223
 Domokos Lukács 878, 1099
 Domokos Mária 1099, 1154, 1177, 1183, 1200, 1204
 Domokos Márton 110–114, 116, 118, 163, 407, 739, 878, 887, 898, 952, 1099
 Domokos Rozália 878, 1099
 Domokos Sámuel 205, 1173
 Domokos Zsigmond 878, 1099
 Domokos Zsófia 878, 1099
 Domokos Zsuzsanna 878, 1099
 Donát János 226, 324, 326, 327, 334, 433, 741, 812, 946, 1211, 1228
 Donatus, Aelius 902
 Dongó Gyárfás Géza 919
 Donner → Denner
 Dorat 976
 Dorell, Joseph 428, 949
 Dousa, Janus 415, 912, 945
 Dozler (Rubendunstné) 346, 1263
 Döbrentei Gábor 232, 332, 351, 360, 365, 367–371, 373, 379, 383, 832, 902, 953, 1035, 1095, 1121, 1203, 1212, 1222, 1236, 1237, 1240, 1243, 1250, 1256, 1265, 1273, 1277, 1278, 1284
 Döderlein, Christian Albrecht 426, 931
 Döme Károly (Mede Pál) 367, 374, 624, 1006, 1037, 1241
 Dömsödi (jankafalvi nemes) 204, 1172
 Döry Ferenc 409, 426, 432, 482, 577, 740, 902, 940, 944, 947
 Döry Gábor 434, 940, 947
 Döry Gáborné (Eötvös Katalin) 97, 1064
 Döry Teréz 940
 Draper, Elisabeth 972, 1195
 Draskóczy Gyula 381, 1288
 Draskóczy László 381, 1288
 Draskóczy Lőrinc 381, 1288
 Draskóczy Sámuel 381, 1288
 Draskóczy Sámuelné → Újházy Clementíne
 Draskovics János 468, 469, 498, 604, 780, 946, 958, 974, 976, 1000, 1001, 1125, 1226
 Draveczi József 182, 398, 1112
 Dráveczkiné → Büdeskuty Julis
 Dráveczky János 879
 Dráveczky Klára 877, 896
 Dráveczky László 25, 164, 406, 888, 898
 Drescher Frigyes 338, 376, 1252, 1283
 Drozdik (Droszdi) József 32, 1017
 Dudásy Antal 849, 850
 Dugonics András 118, 506, 612, 644, 670, 704, 816, 855, 990, 1012, 1014, 1020, 1032, 1064, 1128, 1131, 1159, 1204, 1312, 1398
 Duhálszki Bábi 834, 977
 Dulházi Mihály 300, 368, 1278
 Duport, Louis Antoine 326, 1228
 Durcsák János 338, 346, 1252, 1262
 Dusch, Johann Jakob 833
 Dussault, F. J. 1267
 Dürer (Dürer), Albrecht 33, 1018, 1057
 Dyck → Van Dyck
 Eckhardt, Johann D. A. 964
 Eckstein (Adolf?) 379, 1285
 Eckstein Ferenc 331, 377, 1246, 1284
 Eckstein János 1246, 1284
 Ecsedi Lászlóné (később Dobos Jánosné) → Kossuth Johanna
 Édes Gergely 930
 Ehle, Gebhard 292, 1139
 Ehrenreich Sándor Ádám 946, 1010
 Eichhorn, Johann Gottfried 764, 990
 Eldinger, Leib 354, 1269
 Elekes György 919
 Elekné (pozsonyi) 137, 1177
 Ember Győző 1401
 Emil → Kazinczy Emil
 Emmi (?) → Lónyai Emma
 Ender, Johann 361, 986, 1248, 1274
 Engel János Jakab 230, 372, 389, 410, 903, 1138, 1218, 1280
 Engel János Keresztély (Johann Christian) 290, 903, 1138, 1218, 1280
 Eödfönyfő Erzsébet (Kazinczy Andrásné, I.) 167, 198, 682, 872, 887
 Eödfönyfő György 872
 Eödfönyfő Zsuzsanna 880
 Eötvös (Ignác?) 334, 1248, 1289
 Eötvös Ignác 1289
 Eperjesi György/Ferenc 188, 189, 200, 201, 316, 1164, 1180
 Epictétus (Epictét, Epiktét, Epiktétosz) 132, 555, 708, 1161, 1173
 Ercsei Daniel 332, 368, 382, 1241
 Erdélyi Jánosné 340, 1254
 Erdődy József 1213
 Erdődy Júlia 1104
 Erdődy Lajos 443, 489, 585, 748, 959, 1096
 Erdődy László 204, 1172
 Erdődy Lászlóné → Patay Magdolna
 Erdődy Nepomuk János 88, 1026
 Ernestine (Ernstin; bába) 196, 211, 1194

- Erős István 190, 278, 1125, 1182
Erősné (ezredesné) 213, 1198
Erőss János 1001
Ertsey Klára 1099
Erzsébet (Habsburg) 1249
I. Erzsébet (angol királynő) 1102
Erzsi (szobalány) 200, 314, 1164, 1185, 1204
Erzsók (szolgáló) 195, 210, 216, 1193
Este Victor → d'Este, Victor
Esztergályi (lelkész) 375, 1282
Eszterházy Eleonóra (Niczky Istvánné, majd Sztáray Mihályné) 511, 615, 857, 947, 1023, 1028, 1033, 1211
Eszterházy Ferenc 230, 1218
Eszterházy Ferenc, I. (1715–1785) 62, 460, 511, 577, 615, 944, 947, 991, 1028, 1033, 1054
Eszterházy Ferenc, II. (1758–1815) 88, 89, 516, 624, 816, 851, 1028, 1033, 1311
Eszterházy Ferenc, III. (1746–1811) 287, 1134
Eszterházy Francisca (Zichy Károlyné) 976, 1033
Eszterházy Gáspár 230, 1218
Eszterházy János 214, 1200
Eszterházy József 286, 328, 348, 648, 649, 1073, 1074, 1134, 1220, 1221, 1231, 1232, 1234, 1264
Eszterházy Károly 45, 46, 74, 78, 81, 174, 321, 432, 460, 482, 511, 513, 577, 614, 616, 740, 812, 813, 840, 846, 850, 944, 987, 995, 1004, 1006, 1009, 1028–1030, 1039, 1055, 1310, 1311
Eszterházy László 230, 1218
Eszterházy Mária Jozefa (Fekete Jánosné) 107, 1063
Eszterházy Miklós 780, 904, 944, 1001, 1028, 1212
Eszterházy Tamás 230, 1218
Etoile, Maximilien 132, 133, 244, 549, 1091, 1109, 1173
Eugenie → Kazinczy Eugenie
Ezóp → Aiszóposz
Ézsaiás (próféta) 409, 563, 900
F. → Fessler Ignác Aurél
Fabchich József 197, 211, 220, 229, 288, 557, 1135, 1196, 1209, 1212, 1217
Faber, Basilius (Fabri) 496, 600, 769, 996
Fábri 355, 1269
Fábri István 299, 1144
Fábri Pál 288, 1135
Fájsz József (Faisz) 376, 1282
Falk (miskolci lakos) 180, 260, 1109
Falkenhausen (hadnagy) 277, 278, 1125
Fallenbüchl Zoltán 944, 1062, 1398
Faludi Ferenc 428, 530, 537, 538, 949, 959, 1043
Fanny → Beothy Franciska, II.
Fark 194, 1190
Farkas (sátoraljaújhelyi) 360, 362, 1272
Farkas (Szily József sógora) 300, 1144
Farkas András (névtévesztés) → Farkas Antal
Farkas Anna 1196
Farkas Antal 61, 410, 903, 910, 991
Farkas Antalné → Melczer Mária
Farkas Erzsébet 1196
Farkas Éva 1196
Farkas János 288, 1135
Farkas Pál 197, 211, 1196
Farkas Sándor (Bölöni) 335, 830, 866, 1249
Farkas Sára 1196
Farkas Teréz 1001
Fast, Christian (Fastl Kristóf) 73, 812, 849, 994, 995, 1310
Fatovics István 341, 380, 1255, 1287
Faustina, Annia 34, 1052
Faustina, Annia Galeria 1052
Fáy Ábrahám 266, 690, 982, 1115, 1267
Fáy Ágoston 44, 46, 230, 520, 629, 945, 1029, 1049, 1127, 1169, 1219, 1228, 1237
Fáy Ágostonné → Sághy Anna
Fáy Albert (Berci) 340, 375, 1253, 1254, 1267, 1277, 1281, 1282, 1293
Fáy András 330, 333–339, 341, 365–371, 374, 383, 1126, 1241, 1253, 1258, 1260
Fáy Barnabás 180, 250, 279, 280, 591, 974, 975, 1097, 1126
Fáy Bertalan 80, 81, 340, 512, 615, 945, 1029
Fáy Dániel 1174
Fáy Emma 876
Fáy Erzsébet (Jakabfalvy Dánielné) 338, 340, 376, 384, 1252
Fáy Ferenc 352, 1115, 1267
Fáy Ferencné → Bernáth Anna
Fáy Gyéza Ferenc 352, 1267
Fáy György, I. 340, 376, 379, 1254, 1280, 1283
Fáy György, II. (?–1831) 376, 1254, 1283
Fáy Györgyné, I. → Puky Borbála
Fáy Gyula Béla 352, 1267
Fáy Ilona 1130, 1150
Fáy István 228, 1215
Fáy János 280, 323, 324, 547, 680, 945, 1127, 1169, 1228
Fáy Joanna 340, 1253, 1267, 1277, 1282, 1293
Fáy József 1254, 1282

- Fáy Józsefné → Csoma Borbála.
 Fáy Károly 205, 1174
 Fáy Károly, II. 1174
 Fáy Kriska (Palocsayné) 279, 945, 1126
 Fáy László 338, 1241
 Fáy Mancsi 303, 881, 1150
 Fáy Mária (Mici; Csáky Imréné) 279, 945, 1126, 1208, 1221
 Fáy Mihály 108, 275, 303, 1070, 1124, 1150
 Fáy Mózes 340, 371, 1254, 1280, 1283
 Fáy Sára 1144
 Fáy Zseni 341, 1255
 Fáy Zsigmond 353, 1268
 Fáy Zsófia 881
 Fazekas István 200, 316, 1164
 Fazekas Mihály 198, 200, 584, 747, 958, 1164, 1175, 1186, 1191, 1199, 1213, 1233
 F. Csanak Dóra 917, 1398
 Febronius, Justinus (Johann Nikolaus von Hontheim) 560, 892
 Fehér Erzsébet 1011, 1012, 1398
 Fejér György 232, 331–333, 376, 464, 966, 1132, 1222, 1234, 1236, 1241
 Fejtő Ferenc 1033, 1398
 Fekésházy Mihály 348, 1265
 Fekete Ferenc 107, 1063, 1065
 Fekete Gáspár 352, 1253, 1267
 Fekete György 99, 1010, 1012, 1063–1065
 Fekete Imre 1197
 Fekete János (költő, tábornok) 94, 98, 99, 106, 286, 311, 529, 530, 542, 642–644, 816, 853, 947, 1042, 1043, 1060, 1063–1065, 1104, 1130, 1133, 1312
 Fekete János (százados) 283, 649, 1075
 Fellner Jakab 1029
 Felsőbüki Nagy Pál 1236
 Fémer Kilián (írói álnév) → Klein Efraim
 Fenyéri Gyula (Stettner György, 1848-tól: Zádor György) 330, 331, 340, 341, 353, 355, 362, 365, 368, 370, 371, 377, 382, 1138, 1241, 1243, 1256, 1262, 1265, 1266, 1268–1270, 1279, 1280, 1283
 Fenyériné (Thaly Julianna) 334, 1241
 Ferd. → Ferdinánd
 Ferdinánd (Bourbon) 1267
 I. Ferdinánd (Bourbon) 1066, 1142
 I. Ferdinánd (Habsburg) 286, 362, 1133, 1275
 II. Ferdinánd (Habsburg) 362, 1076, 1275
 III. Ferdinánd (Habsburg) 362, 643, 853, 953, 1060, 1140, 1275
 V. Ferdinánd (Habsburg) 363, 365, 1234, 1257, 1275, 1277, 1280
 VII. Ferdinánd (Habsburg-Lotaringiai) 96, 100, 102, 104, 105, 159, 169, 247, 434, 530, 645, 896, 948, 1066, 1086, 1094, 1107, 1220, 1221, 1222
 Ferdinándiné 371, 1279
 I. (II.) Ferenc (Habsburg) 70, 77, 92, 95, 102, 104, 105, 175, 176, 229, 362, 430, 525, 533, 593, 642, 792, 798, 813, 814, 817, 826, 851–853, 938, 942, 944, 951, 974, 976, 999, 1000, 1035, 1036, 1044, 1049, 1051, 1053, 1054, 1056, 1060, 1062, 1063, 1065, 1068, 1069, 1071–1073, 1077, 1081, 1086, 1087, 1090, 1094, 1095, 1100, 1113, 1127, 1128, 1134, 1137, 1140, 1143, 1147, 1154, 1170, 1172, 1187, 1192, 1199–1202, 1207, 1217, 1219, 1221, 1123, 1225, 1231, 1233, 1234, 1236, 1256, 1274, 1275, 1277, 1296, 1311, 1312
 I. Ferenc (Lotaringiai) 397, 405, 423, 430, 448, 464, 493, 760, 826, 886, 897, 904, 916, 919, 939, 940, 967, 968, 974, 988, 999, 1009, 1049, 1067, 1076, 1140, 1142
 IV. Ferenc (Habsburg-Estei) 231, 1221, 1222
 Ferenczy (lakatosmester) 336, 1251
 Ferenczy Éva 884
 Ferenczy István 330, 336, 341, 1236, 1245, 1251, 1255, 1267, 1270
 Ferenczy József 341, 352, 360, 1245, 1251, 1255, 1267
 Fessler Ignác Aurél 34, 94, 369, 383, 628, 840, 996, 1038, 1083, 1241
 Festetics György 177, 213, 284, 371, 383, 622, 986, 1034, 1036, 1049, 1071, 1074, 1075, 1108, 1120, 1131, 1145, 1204, 1236, 1242, 1271
 Festetics János 301, 1145
 Festetics Júlia 976, 1033
 Festetics Julianna 986, 1034, 1036
 Festetics László 177, 284, 358, 1036, 1131, 1248, 1271
 Festetics Mária 940
 Filangieri, Gaetano 296, 1141
 Filep Ferenc 284, 1130
 Filszki és lánya, Theresa 194, 210, 1191
 Fináczy Ernő 943, 960, 1398
 Fiorella, Pascal-Antoine 233, 235, 657, 827, 1081, 1084
 Firla, Monika 997, 1398
 Fischer Imre 102, 1068
 Fischer István 1162
 Fischer, Josef 284, 705, 1131, 1251
 Fizsi, I. → Kazinczy Iphigénie (I.)
 Fizsi, II., → Kazinczy Iphigénie (II.)

- Fizsi, III. → Prónay Iphigenie Sophie
Flaccus → Horatius
Flavius 918
Fodor (fogász) 228, 1215
Fodor György 327, 870, 1232
Fodor Pál 343, 901, 1259
Forgách Antal 1287
Forgács (gróf) 380, 1287
Forgács Augustus 380, 1287
Forgács Ferenc (névtévesztés) → Forgács Pál
Forgács Kálmán 1287
Forgács Miklós 634, 1022, 1035, 1057, 1066, 1071
Forgács Pál 433, 483, 579, 741, 792, 823, 839, 946
Forgács Zsigmond 380, 1287
Forgácsné (grófné) 385, 1293, 1294
Forgó György 330, 342, 368, 382, 1241
Fórizs Gergely 1208
Földi János 535, 538, 614, 958, 1023, 1090, 1127, 1164, 1199
Földvári József 203, 273, 319, 1122, 1166
Földvári Miklós 374, 1282
Földvály Ferenc 338, 378, 1252
Fr. → Fráter
I. Franc. → I. Ferenc (Habsburg)
Francius, Petrus 415, 912, 945
Francz, Frantz → Plezsnyszki Ferenc
Frankenburg Adolf 852, 1311, 1398
Franklin, Benjamin 824, 830, 832
Franz (abbé) 326, 1228
Franyó Dániel 379, 1286
Fráter Antal 191, 200, 201, 216, 225, 317, 1164, 1180, 1204
Fráter Antalné 188, 190, 208, 224, 1180, 1210
Fráter Ferenc 190, 217, 1182, 1206
Fráter Ferencné 153, 1192
Fráter Geleon 1164
Fráter Gusztáv 1164
Fráter György 218, 1207
Fráter Imre 1164
Fráter István 110, 113, 114, 116, 191, 204, 263, 311, 465, 968, 1099, 1110, 1156, 1169, 1183
Fráter Istvánné → Dobozi Krisztina
Fráter Klára 1149
Fráter László 154, 194, 1192, 1193
Fráter Mária (Péchy Mihályné, I.) 163, 879, 887
Fráter Mihály 1164
Fráter Pál, I. (1737–1810) 191, 302, 1091, 1149, 1150, 1202
Fráter Pál, II. (?–1812) 215, 244, 315, 316, 1091, 1149, 1150, 1202
Fráter Pál, III. (1808–?) 380, 1150, 1287
Fráter Pál, IV. 200, 315, 1164
Fráter Pál (V.) 1164
Fráter Pálné, II. → Szmrcsányi Anna
Fráter Sándor 198, 1198
Fráter Tamás 1164
Fráter Teréz (Botka Lajosné) 244, 1091, 1150
Fridericus-Augustus (Friedrich August; II. (Erős) Ágost) 408, 474, 900
Fried István 9, 800, 1398
Fried Sámuel 173, 181, 193, 209, 248, 260, 321, 439, 955, 1014, 1095, 1109, 1148, 1185
Friedrich (költő) 634, 635, 636, 1056
Friedrich → Frigyes, II.
Friedrich August → Fridericus-Augustus
Fries, Joseph Johann 67, 72, 73, 998
Fries, Moritz 998
Friesné (Anna D'Escherny) 67, 72, 998
Frigyes Ákos szász király 1013
II. Frigyes (Nagy; Hohenzollern) 64, 465, 494, 495, 514, 520, 532, 595, 598, 601, 621, 629, 696, 754, 765, 769, 886, 915, 954, 957, 967, 968, 991, 992, 1002, 1008, 1013, 1019, 1034, 1044, 1050, 1054, 1069, 1079
III. Frigyes Vilmos (Hohenzollern) 291, 1138, 1213, 1233, 1234
III. Frigyes (pfalzi választófejedelem) 901
VI. Frigyes (Schleswig-Holstein) 1234
Frimont Péter-Ferenc 348, 1174, 1264
Frimont, Johann Maria 205, 1174, 1264
Fritschner (Fritsch), Joseph 178, 233, 1086
Fronius (Fróniusz) Mihály 85, 96, 1025, 1062
Fuchs (festő) 296, 705, 1142
Fuchs Ferenc 511, 1028
Fuchs János Sámuel 545, 1116
Fukker (Fuker) Frigyes Jakab 439, 955
Füger (Fuger), Friedrich Heinrich 65, 89, 289, 291, 324, 326, 361, 405, 432, 495, 498, 514, 534, 598, 621, 765, 897, 908, 993, 1001, 1002, 1034, 1137, 1229, 1273
II. Fülöp (spanyol király) 1162
Fülöp Géza 1401
Füredi Vida → Kisfaludy Sándor
Füssli 1198
Füzéresy (pap) 364, 1275
Gaime (abbé) 957
Gál István 203, 1168
Gál Mózes 44, 653, 846, 1078
Galambos Kristóf → Kolumbusz Kristóf
Galavics Géza 1061, 1066, 1138, 1251, 1401
Galetti (Galletti), Johann Georg August 354, 1268, 1269

- Galgóczy (szatmári birtokos) 122, 1148
 Gálné 282, 1128
 Gálos Rezső 808, 916, 1398
 Gamauf József 328, 1234
 Ganganelli → XIV. Kelemen
 Garampi, Giuseppe 513, 617, 1030
 Gárdonyi Klára → Cs. Gárdonyi Klára
 Garrick, David 770, 1003
 Garzó Mihály 341, 1254
 Gáspár Pál 1068
 Gaudenzio, Ferrari 1230
 Gaymiller Katalin (Gaimüller, Geymüller; báró Vay Miklósné, II.) 333, 346, 874, 1147, 1247, 1258
 Gazi György 201, 1165
 Gebei Sándor 922, 1398
 Gebhard (Gebhart, Gebhardt) Ferenc 361, 366–370, 373, 1241
 Gebhardiné vagy Gerhárdné → Balázs Manca
 Gebler (orvos) 371, 1279
 Gebler (színműíró) 875
 Géczy Elek 305, 1151
 Géczy István 1151
 Gecsei Kolos 923, 1398
 Geizler (Geizler) József 144, 192, 195, 196, 206, 211, 1185, 1190
 Geizler (Geizler) Józsefné → Szentmiklósi Mária
 Gellert, Christian Fürchtegott 28, 170, 389, 401, 418, 421, 450, 453, 461, 478, 481, 487, 568, 572, 573, 583, 686, 723, 726, 732, 825, 836, 901, 904, 912, 913, 931, 932, 935, 956, 1005
 Genie → Kazinczy Eugenia
 Génie → Kazinczy Iphigénie
 Gerendásy (jogász) 49, 1071
 Gergely László 194, 210, 1200
 Gergey László 10, 11, 13, 800, 802, 849, 867, 871, 915, 916, 962, 1005, 1015, 1018, 1054, 1080, 1083, 1143, 1186, 1208, 1212, 1218, 1220–1222, 1226, 1237, 1273, 1277, 1311, 1397, 1398, 1401
 Gerhárdné (patikusné) → Balázs Manca
 Gesenius (Gesenius), Wilhelm 366, 1277
 Gessner, Salomon 4, 100, 102, 171, 190, 198, 213, 425, 433, 439, 459, 479, 484, 487, 488, 506, 511, 530, 536, 569, 574, 582, 583, 604, 612, 624, 645, 671, 689, 730, 733, 745, 746, 772, 826, 833–836, 843, 923, 937, 947, 955, 956, 976, 977, 1005, 1013, 1014, 1021, 1037, 1040, 1043, 1066, 1067, 1134, 1135, 1170, 1181, 1198, 1233, 1399
 Gessnerné (Judith Gessner-Heidegger) 287, 1134
 Gévay Antal 368, 382, 1241
 Geysler, Christian Gottlieb 47, 484, 574, 733, 923, 937, 1143
 Ghilányi Franciska 884, 979
 Ginofsky József (Ginovszky) 361, 1273
 Glaczingerné (cseléd) 436, 461, 954
 Glaczingerné → Bosnyák Elíze
 Glatz Jakab 324, 1230
 Gleim, Johann Wilhelm Ludwig 439, 487, 582, 745, 955
 Gleixner, Johann 1051
 Gobert Mária 953
 Gobert Ottilia 953
 Goczig Károly 346, 1263
 Goda (?) 22, 895
 Goda Antal 895
 Goda Boldizsár 895
 Goda István 895
 Goda János 895
 Goda Pál 895
 Goda Gáspár 895
 Goethe (Gothe, Göthe, Góthe), Johann Wolfgang von 14, 29, 231, 293, 341, 441, 463, 483, 654, 696, 826, 830, 832, 833, 923, 937, 947, 957, 964, 983, 1003, 1040, 1042, 1045, 1075, 1079, 1102, 1119, 1140, 1152, 1193, 1220, 1221, 1233, 1235, 1255
 Gomba Szabolcsné
 Gombai István 37, 421, 926, 935
 Gombási István 950
 Gombos (diák) 455, 926
 Gombos Dániel 192, 1184
 Gordán Zsuzsanna 873, 875
 Gordánné Czulai Kata 873
 Gorove (László?) 339, 1253
 Gortvay János 343, 1260
 Gosztonyi (kapitány; János?) 523, 633, 1055
 Gosztonyi Borbála (Kozma Ferencné) 360, 1273
 Gosztonyi Julianna (Kubínyi Ágostonné) 380, 1285
 Gosztonyi Miklós 334, 1248
 Gothe → Goethe
 Gotsch, Marcus Aurelius 658, 1082
 Gotter, Friedrich Wilhelm 695, 1041
 Gotthardi Ferenc 1038, 1054
 Gottizis, Dimitri 855, 856
 Góbból Gáspár 1272
 Góbból Mária (Kovács Józsefné) 359, 1272
 Gönczi Sámuel 324, 347, 352, 360, 1230, 1264

- Gönczy Monika 1402
Görgey Fanny (Rozgonyi Józsefné, II.) 362, 1265, 1274
Görgey Zsófia 881
Görög Demeter 78, 297, 309, 367, 374, 538, 636, 958, 1019, 1024, 1046, 1058, 1061, 1142, 1154, 1241
Göthe, Góthe → Goethe
Gracián y Morales, Baltasar 428, 949
Grádeczi Horvát Stansics, Grádeczi Stansics-Horvát, Grádeczi Stansitth-Horváth → Horváth (Stansics, Grádeczi)
Graff, Anton 955
Gramich (litográfus) 357, 1271
Granasztói Olga 947, 1000, 1104, 1398
Grasalkovics → Grassalkovich
Grassalkovich Antal, I. (1694–1771) 27, 340, 342, 690, 890, 915, 970, 1254?, 1259
Grassalkovich Antal, II. (1734–1794) 642, 916, 1062, 1254?
Grassalkovich Zsuzsanna 915, 916
Grassy (Grassi), Giuseppe 290, 1136, 1137
Grátné (Grass Frigyesné) 27, 28, 417, 575, 689, 736, 833, 916, 938
Gregorovics (zempléni nemes) 325, 1225
Grosschmidt (Grossschmied) Antal 177, 294, 307, 342, 672, 1140, 1153, 1256
Grosschmidt (Grossschmied) Ferenc 1140
Grosschmidt (Grossschmied) János, I. 1140
Grosschmidt (Grossschmied) János, II. 1140
Grossinger, Franz Matthaeus 234, 974, 1086
Grootius (de Groot), Hugo 29, 415, 420, 454, 480, 487, 571, 582, 683, 745, 912, 929, 957, 983, 995
Grunzó (cigányzenész) 192, 209, 1184
Grün Seelig 356, 1270
Grünfeld Dávid 354, 1269
Grünwald 1120, 1141
Grzembzski (gróf) 205, 1174
G. Szabó Botond 1112, 1402
Gualterus Mapes → Mapes
Gubics → Berecz Mihály
Gulácsi Antal 310, 1155, 1207
Gulácsi Antalné 218, 223, 1207
Gulácsi Sándor 189, 1181
Gulyás József 925, 1398
Gusztav → Kazinczy Gusztáv Adolf
Gusztáv Adolf (svéd király) 961
Gúti (Gúthy) Ignác 269, 310, 1118, 1155
Guzmics Izidor 331, 332, 361, 365–371, 373, 377, 378, 385, 803, 840, 841, 1009, 1022, 1030, 1117, 1241, 1258, 1259, 1274, 1279, 1282, 1284, 1285, 1289, 1291–1294
Günther Teréz (Pfannschmiedné) 267, 1115, 1197, 1207
Gvadányi József 530, 1044, 1049
Gvido Rheni → Reni, Guido
Gyalog György (Gyurka) 245, 307, 1092, 1153
Gyöngyösi István 29, 30, 173, 508, 617, 618, 683, 687, 728, 822, 823, 845, 913, 983, 1016, 1020, 1046
Gyöngyössi János 428, 430, 535, 576, 737, 738, 914, 915, 950, 983, 1018, 1021, 1022
III. György (brit király) 1146
Györky István 503, 608, 1008, 1238
Győry Ferenc 532, 593, 758, 985
Gyulaffi Borbála 1147
Gyulai Constantia (Kún Lászlóné) 343, 372, 1121, 1125, 1259, 1280
Gyulai Éva 1402
Gyulai Ferenc 278, 1121, 1125, 1226, 1240, 1250, 1259, 1264, 1280
Gyulai Ferencné → Kácsándy Zsuzsanna
Gyulai Franciska (Fanni; Wass Györgyné) 1121, 1125
Gyulai Karolina (Carolina) 1174, 1226, 1250, 1153, 1261, 1262, 1264
Gyulai Lajos 335, 1125, 1222, 1240, 1250
Gyulai Lotti (Lolotte, Karolina; báró Frimont Péterné) 84, 326, 348, 353, 1121, 1125, 1264, 1268
Gyurcsányi Gábor 379, 380, 1286
Gyurkovics György 341, 1255
Gyürky (Pál, II.?) 339, 1253
Gyürky Erzsébet (Ambrózy Lajosné, I.) 379, 1286
Gyürky István 178, 179, 284, 421, 456, 478, 479, 569, 573, 728, 729, 777, 922, 923, 935, 1091, 1130, 1150
Gyürky Pál 243, 244, 284, 302, 935, 1091, 1130, 1150, 1253
Gyürky Pálné → Bay Franciska
H. → Hajnóczy (Haynóczy) József
H. → Horvát, Horváth
Haas (Haase), Johann Wilhelm 407, 681, 721, 898
Haberle Károly Konstantin 376, 1283
Hackl (munkácsi rab) 234, 235, 1086
Hadik András 81, 946, 1024
Hadvigár (zsellér) 161, 1108
Hagedorn, Christian von 487, 583, 745, 955
Hagedorn, Friedrich von 439, 955
Háger Dániel 1113
Hajdu Lajos 900, 1398

- Hajnalkőy (Hajnalkövy) János 440, 461, 581, 744, 956
Hajnóczy Iván 786, 1397
Hajnóczy (Haynóczy) József 49, 84, 95, 101, 103, 104, 283, 286, 287, 305, 310, 826, 828, 976, 986, 1013, 1035, 1049, 1054, 1057, 1061, 1066, 1067, 1069, 1071, 1072, 1129, 1151, 1155
Hajnóczy Sámuel 1057, 1071, 1151
Hajós János 372, 1279
Hajóssy Johanna 1013, 1134
Halász (diák) 36, 573, 926, 933
Haliczki Antal 367, 1278
Haller Albert → Haller, Albrecht von
Haller Antal 300, 1145
Haller Ferenc 185, 204, 1153, 1169
Haller József 216, 533, 593, 758, 986, 1045, 1117, 1186, 1196
Haller Julie 986, 1196, 1204
Haller Krisztina 1181, 1198
Haller László 538, 1043
Haller Pál 203, 1167
Haller, Albrecht 487, 583, 745, 955
Halmágyi László 137, 190, 209, 214, 216, 217, 309, 878, 1154, 1176, 1177, 1183, 1200, 1204
Halmágyi Lászlóné 181, 260, 878
Hammer (Hammer-Purgstall), Joseph 369, 383, 1241
Hangyási Dávid 333, 1247
Hannenheim István 1114
Hannibal 56, 981
Hannulik János 197, 211, 1195
Hári Péter 200, 315, 1164
Harnancourt Unverzagt Matild 885
Harsányi István 786, 913, 1070, 1398, 1399, 1401
Hartl (könyvkötő) 293, 1140
Hartleben (könyvárus) 1183, 1268
Hartmann, C. H. F. 383, 1291
Haschka, Lorenz Leopold 62, 63, 496, 600, 769, 812, 848, 994, 996, 1310
Hász-Fehér Katalin 832, 902, 1046, 1047, 1264, 1399
Hatvani István, I. (1718–1786) 203, 595, 763, 989, 1139, 1167, 1172, 1181
Hatvani István, II. (?–1816) 292, 989, 1139
Hatvani Mária (Kis Andrásné) 989, 1167
Hatvani Pál 185, 203, 989, 1167, 1172
Hauer (katonatiszt) 319, 1166
Hauser („ifjú Academicus”) 269, 1118
Havercamp, Sigebert 327, 1230
Haydn, Franz Joseph 283, 1001, 1005, 1130, 1137
Haykul Antal 197, 357, 864, 1196, 1271
Haynau, Julius 873
Haynóczy → Hajnóczy
H–czy → Hajnóczy (Haynóczy) József
Heckenast Gusztáv 1401
Hegedüs Béla 810, 847, 971, 972, 1310, 1399
Hegyaljai Kiss Géza 930, 1100, 1399
Heinrich → Heinrich Thugut
Heinrich Frigyes Lajos (Hohenzollern) 696, 1079
Heinrich Thugut 337–339, 341, 1251
Heinsius Daniel vagy Nicolaas Heinsius vagy ifj. Nicolaas Heinsius 415, 912, 945
Heinzéli Márton 59, 1039
Hejneccius (Heineccius, Heinecke), Johann Gottlieb 39, 927
Hell Miksa 362, 1028, 1275
Hellenbach Eszter (Kazinczy Istvánné) 661, 875, 1084
Hellner Illyés 389, 410, 461, 586, 686, 903, 905, 961
Helmeccy Mihály 330, 338, 361, 365, 370, 371, 373, 383, 829, 830, 863, 1065, 1145, 1231, 1237, 1241
Heltaí Gáspár 1007
Helvetius, Claude Adrien 309, 1154
Hemsterhuys, Franz 768, 995
Heraclitus (Hérakleitosz) 276, 1101, 1124
Herder, Johann Gottfried 14, 119, 293, 531, 538, 556, 696, 814, 855, 1039, 1041, 1140, 1144, 1160–1162, 1166, 1167, 1233, 1312
Hericz Imre 155, 156, 248, 1096, 1097, 1106, 1112, 1190
Hericz József, I. 154, 180, 250, 265, 274, 276, 886, 1097, 1106, 1112, 1123, 1190
Hericz József, II. 349, 350, 385, 874, 1265, 1292
Hericz Márton 155, 1106
Herschel, Friedrich Wilhelm 677, 1146
Hervey, James 530, 611, 1019, 1020
Hess Mihály 324, 1228, 1229
Hessen-Darmstadt, Georg 356, 885, 1270
Heturriai Szent István → Szent István
Hétzei (diák) 37, 38, 926
Heuchterslebenné → Soliman lánya
Hickel, Joseph 432, 514, 621, 908, 1034
Hideg András 207, 1179
Hidegkővy Antal 385, 1293, 1294
Hilchenbach, Karl Wilhelm 324, 1229
Hild József 1018
Hildebrand (festő) 269, 1118
Hilverding, Franz Anton 1002
Himfy → Kisfaludy Sándor

- Hirgeist Anna (Nini, Ninon, Niny, Nincsi; Prónay Simonné) 206, 219, 229, 230, 283, 292, 301, 328, 334, 551, 557, 647–649, 653, 660, 661, 671, 705, 790, 859, 1073, 1074, 1078, 1081, 1083, 1084, 1129, 1159, 1173, 1175, 1208, 1212, 1217, 1234, 1246, 1255, 1259, 1286
- Hirgeist Ferenc 184, 205, 233, 234, 239, 272, 283, 284, 379, 647, 659, 660, 662, 663, 1073, 1074, 1078, 1081, 1121, 1129, 1159, 1173, 1175, 1208, 1212, 1234, 1286
- Hirgeist Leopold 283, 284, 292, 379, 648, 1073, 1074, 1081, 1129, 1159, 1173, 1175, 1212, 1286
- Hissmann Mihály 764, 990
- Hodosy Karolina 1172
- Hodosy Lotti (Karolina; Vér Dánielné) 224, 1210
- Hodosy Mária 1172, 1210
- Hodosy Miklós 1172, 1210
- Hodosy Sámuel 204, 209, 224, 1172, 1182, 1210
- Hodosy Sámuelné → Podmaniczky Julie
- Hofman (Hofmann, Hoffmann), Leopold Alois 600, 769, 997, 1035, 1049
- Hofmann (Hoffmann), Leopold 515, 622
- Hohenlohe Károlyné → Reviczky Judit
- Hohenlohe, Maria Theresia Josepha (Friesné) 73, 998
- Hohenwart, Sigmund Anton 671, 1129
- Holbach, Paul Henri Dietrich 1154
- Holecz Carolina (Török Jánosné) 380, 885, 1287
- Holecz Károly 380, 1287
- Holes (Holesch) Dániel 345, 351, 1262
- Hollman, Samuel Christian 14, 37, 927, 956
- Homér, Homérosz 22, 426, 431, 498, 502, 534, 571, 606, 775, 835, 930, 1002, 1006, 1218
- Homoky Matild 873
- Homonnay Imre 335, 1250
- Hondekoeter, Melchior 574, 735, 939, 1228
- Honorata, Honorka → Prónay Honorka
- Hoogstratán (Hoogstraten), David van 415, 912, 945
- Hoogstraten, Samuel van 424, 484, 574, 601, 735, 939, 1002
- Horányi Elek 301, 392, 416, 452, 682, 704, 918, 952, 1131, 1145, 1204
- Horatius (Horácz, Horátzius), Quintus Flaccus 50, 52, 76, 277, 299, 374, 413, 414, 416, 425, 428, 443, 455, 475, 566, 647, 724, 754, 833, 835, 841, 910, 918, 922, 931, 938, 950, 959, 971–973, 1006, 1023, 1040, 1056, 1073, 1085, 1112, 1125, 1130, 1136, 1142, 1280, 1281
- Horea, Nicolae 979
- Hormayr (Hormayer), Joseph 354, 362, 495, 514, 598, 621, 765, 766, 838, 871, 908, 993, 1034, 1268, 1269, 1274
- Horn Ferenc 343, 348, 349, 355, 386, 862, 1215, 1260, 1294
- Horn Ferencné 350
- Horn Imre 325, 1224
- Horn Tóni (Antónia; Lehoczki Lászlóné) 228, 343, 1215, 1260, 1294
- Horv.: Horvát; Horváth
- Horvát Borbála 884
- Horvát István 285, 326, 331, 332, 334–336, 339, 345, 361, 367, 370, 373, 382, 464, 547, 551, 554, 557, 670, 705, 708, 829, 861, 966, 967, 1079, 1093, 1132, 1159, 1161, 1169, 1204, 1212, 1227, 1228, 1236, 1241, 1244, 1249, 1253, 1262, 1277, 1399
- Horvát Istvánné → Szalmássy Teréz
- Horváth (Kocsi) 187, 207, 1178
- Horváth (szolgabíró) 39, 927
- Horváth Ádám (Pálóczi), I. (1760–1820) 87, 96, 322, 455, 506, 511, 515, 522, 536, 578, 612, 614, 690, 695, 800, 871, 910, 926, 956, 970, 971, 974, 1015, 1021, 1026, 1031, 1036, 1042, 1043, 1046, 1059, 1062, 1118, 1176, 1196
- Horváth Ádám (Pálóczi), II. 37, 926
- Horváth Anna (Stansics, Grádeczi; Szirmay Andrásné, III.) 169, 228, 267, 269, 387, 545, 882, 900, 1007, 1116, 1117, 1178, 1215
- Horváth Boldizsár (Stansics, Grádeczi) 267, 269, 411, 690, 882, 900, 967, 1007, 1116, 1117, 1178, 1215
- Horváth Boldizsárné (Stansics, Grádeczi) → Berzeviczy Teréz, I.
- Horváth Borbála (Stansics, Grádeczi; Berzeviczy Sándorné) 267, 320, 545, 607, 776, 1007, 1103, 1115, 1116, 1251
- Horváth Endre (Pázmándi) 331, 332, 361, 367–370, 373, 828, 1111, 1241
- Horváth Ferenc 176, 277, 1061, 1124
- Horváth Gáspár (Brezoviczai, Bugariu) 194, 210, 1192
- Horváth Gáspárné 359, 1272
- Horváth György (Pálóczi) 429, 455, 485, 579, 731, 741, 926, 929, 943
- Horváth Imre (Stansics, Grádeczi) 267, 269, 502, 607, 775, 776, 967, 1007, 1117
- Horváth János 331, 332, 338, 339, 341, 343, 624, 1037, 1241, 1260
- Horváth Joanna 881, 882

- Horváth József (Szentandrás) 54, 980, 981, 1241
 Horváth József (orvos) 361, 367, 368, 369, 373
 Horváth Klára (Stansics, Grádeczi; Szirmay Sándorné) 401, 448, 882, 899, 1112, 1287
 Horváth László (Pálóczi) 232, 1222, 1233
 Horváth Mária 879
 Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), I. (?–1561) 84, 607, 775, 1007, 1024
 Horváth Márk (Stansics, Grádeczi), II. 267, 269, 690, 967, 1007, 1116
 Horváth Náni 355, 1270
 Horváth Stansith → Horváth (Stansics, Grádeczi)
 Horváth Tamás 326, 327, 1214, 1229, 1233
 Horváth (tanár) 990
 Horváthné (jászai) → Szentimrei kisasszony
 Hosszufalusi Ignác 339, 346, 1253, 1263
 Hovánszki Mária 799
 Hőgye István 10, 844, 908, 952, 961, 1122, 1144, 1201, 1309, 1399
 Hőgyészi 377, 379, 1284
 Hőgyészi Julie (I.) 340, 1254
 Hőgyészi Julie (II.) 340, 1254
 Hőgyészi Magdaléna (Lilla) 340, 1254
 Hőke (szabó) 226, 1211
 Hőke József 227, 1211
 Höllen-Breughel (ifj. Pieter Brueghel) 830
 Hörsik Richárd 924, 1399
 Hörde (zászlótartó) 295, 1085, 1141
 Hrabovszky Sándor 873
 Hubai (Miklós?) 229, 1217
 Huber József 334, 1247
 Hufiovszky 207, 1179
 Hulin (Hullin), Pierre Auguste 213, 1198
 Humboldt, Alexander von 340, 1246, 1254
 Hunyadi Ferenc 941, 1046, 1128
 Hunyadi János 90, 528, 642, 1123, 1133
 Hunyadi Mátyás → I. Mátyás
 Hunyor József 385, 1293, 1294
 Huszár Antal 184, 201–203, 318, 319, 1094, 1165, 1287
 Huszár Antalné → Kornis Anna
 Huszár Elek 334, 371, 1249, 1280
 Huszár József 380, 1094, 1165, 1287
 Huszár Józsefné (I.) 1287
 Huszár Józsefné (II., Mikes Kata) 179, 247, 1094, 1287
 Huszovszki Mihály 159, 161, 1107, 1205
 Huszti Ferenc 360, 1273
 Huszti István 460, 485, 486, 579, 580, 742, 953
 Hutka István 364, 1276
 Huysum, Jan van 424, 456, 574, 735, 939
 Hübner, Johann 14, 388, 398, 563, 898, 901, 1262, 1272
 Hütter, Elias 361, 1274
 Ibara (gróf) 78, 1009
 Ibrányi Antal 310, 339, 1089, 1155, 1253
 Ibrányi Farkas 122, 1148, 1155, 1253
 Ibrányi Károly 1155, 1253
 Ibrányi Károlyné → Kraynik Mária
 Ibrányi Miklósné → Klobusiczky Mária.
 Ibrányi Teréz (Kelczné) 240, 270, 1089, 1119
 Igaz Sámuel 1236
 Ildephons Curriger → Curriger, Ildephonsus
 Illei Takács Károly → Takács Károly (Illei)
 Illésházy István 214, 1065, 1199, 1241
 Illésházy Mária (Fekete Ferencné) 107, 1065, 1199
 Ilosvay Krisztina (Christine, Kriska; Sárosy Andrásné, később Tholdi Ádámné) 125, 181, 183, 190, 200, 203, 205, 209, 262, 264, 265, 267, 270–272, 280, 281, 289, 295, 299, 301, 307, 312–314, 317, 318, 1109, 1114, 1127, 1135, 1149, 1153, 1163, 1173, 1182
 Ilosvay László 301, 1109, 1114, 1149, 1163
 Ilosvay Lászlóné 1130, 1149, 1150
 Illyési József 204, 1172
 Imhof Rudolf 398, 407, 681, 898
 Imre (lelkész) 263, 1111
 Imre János 339, 361, 366–371, 373, 1241
 Ináncsi Pap Endre 801, 809, 870, 1399
 Inczédi Sámuel 347, 360, 1264
 Inczedy Ágnes 1125
 Institoris Gábor 191, 1184
 Iphigenie → Kazinczy Iphigenie
 Irinyi Anna (Becsky Józsefné) 1094
 Irinyi Imre 1094
 Irinyi Johanna (Kraynik Józsefné, II.) 351, 874, 1257
 Irinyi László 1094
 Irinyi Lászlóné (Linkner A. Mária) 179, 247, 1094
 Irinyi Zsigmond 1094
 Irinyi Zsuzsa (Vay Lászlóné) 1094
 Isabella → Kazinczy Isabella (?)
 Isépy Dezső 1079, 1399
 István (Istok; molnár) 186, 196, 211, 1026, 1105, 1177, 1195
 I. István (Szent, magyar király) 1062, 1063
 Ivánkay Vitéz Imre → Vitéz Imre (Ivánkay)
 Ivánné (sárospataki) 36, 927
 Ivánszky Antal 337, 1251

- Izdenczy József 249, 675, 985, 1072, 1096, 1141
 Izsi → Kazinczy Iphigénie, I.
- Jablonzay (főkapitány) 281, 1127
 Jacobi, Friedrich Heinrich 439, 487, 582, 745, 955
 Jacobs, Friedrich 354, 1269
 Jahn (vendéglős) 295, 296, 1141
 Jakab (borkereskedő?) 334, 354, 1249, 1269
 Jakab Elek 787, 813–815, 1206
 Jakabfalvi András 338, 341, 371, 372, 1252, 1279, 1285
 Jakabfalvi Dánielné → Fáy Erzsébet
 Jákob (boltos) 201, 1165
 Jankovics Miklós (Jankowich) 330–332, 334–336, 342, 367–370, 372, 374, 464, 828, 1219, 1242, 1245
 János (apostol) 721, 900, 901
 János (főherceg, Habsburg) 1060, 1140, 1081, 1219, 1233
 Janus Secundus Hagiensis (Johannes Secundus) 93, 426, 459, 481, 496, 572, 599, 624, 731, 742, 768, 923, 930, 953, 962, 994, 995, 1037
 Janüschek József (Janusek, Jánosfi) 60, 1005, 1039
 Jarmi Imre 228, 1215
 Jászberényi József 974, 1061, 1399
 Jekelfalusi József 207, 229, 325, 1177, 1216, 1223
 Jelačić, Franz von (Jelachich) 649, 1075
 Jelinek (munkácsi rab) 234, 1086
 Jenisch, Daniel 94, 833, 996
 Jetty → Schertl Jetti
 Jézus Krisztus 77, 281, 905, 1009, 1026, 1148, 1171, 1191, 1210
 Jó Fülöp 1034
 Joanka (sárospataki lány) 455, 931
 Jobbaházi-Németh → Németh László (Jobbaházi)
 John, Friedrich 188, 290, 297, 298, 498, 514, 621, 672, 1000, 1001, 1034, 1136, 1143, 1172, 1180, 1183, 1199
 Johny (Jóny) Zsófia (Cornides Mártonné) 389, 411, 903
 Johnny (Jóny; leibitzi birtokos) 389, 411, 903
 Jóny Zsófia 903
 Jósa Gábor 302, 1149
 Jósa György 229, 1217
 Jósa László 170, 422, 456, 936
 Jósi → Kazinczy József (II.)
 Jósika János 865
 Jozefina császárné → Bonaparténé
 Józsa Mária 875, 1244, 1257, 1270
 József (nádor) (1776–1847) 96, 98, 104, 105, 175, 301, 853, 1049, 1056, 1060, 1072, 1094, 1122, 1129, 1140, 1145, 1154, 1187, 1200, 1230, 1236, 1255, 1274, 1279, 1281, 1285
 II. József 27, 43–46, 47, 50, 63, 64, 66, 67, 71, 72, 78, 79, 81–83, 88–92, 95, 108, 175, 268, 308, 321, 323, 430, 432, 449, 467, 469, 470, 475, 488, 513, 514, 520, 528, 533, 565, 590, 592, 596, 599, 616, 621, 624, 625, 629–631, 634, 642, 651, 691, 723, 738, 754, 756, 757, 762, 768, 775, 815, 826, 827, 838, 851, 877, 878, 880, 881, 886, 890, 900, 903, 907, 908, 915–918, 920, 925, 944–946, 952, 955, 963, 965, 967, 969, 974, 976, 978, 979, 983–995, 997, 998, 1000–1002, 1004, 1006, 1008, 1010, 1013, 1014, 1016, 1019, 1020, 1024, 1027–1030, 1032–1035, 1037, 1038, 1039, 1042, 1044, 1046, 1048–1052, 1055, 1057, 1058, 1060–1062, 1064, 1066, 1067, 1071, 1072, 1077, 1085, 1092, 1095, 1103, 1107, 1116, 1129, 1131, 1132, 1134, 1139, 1141, 1142, 1154, 1156, 1164, 1173, 1198, 1203, 1229, 1253, 1282, 1298, 1300, 1311, 1398, 1401
 Józsi → Kazinczy József, II.
 Juhász 336, 1250
 Juhász János 190, 1178, 1182, 1217
 Julis → Kazinczy Julianna
 Julius (Júliusz) Caesar → Caesar
 Junker Keresztély 297, 1001, 1143
 Juricskay György 203, 1167
 Juritek (katona) 44, 846, 1078
 Juvenalis (Juvenál), Decimus Junius 402, 414, 451, 889, 910, 913
 K. Gy. → Károlyi György
 K. K. → Kisfaludy Károly
 K. S. → Kisfaludy Sándor
 Kabós Ferencné (Csukásy lány) 307, 1153
 Kaczkovics 378, 1285
 Kácsándy József 434, 948
 Kácsándy László 45, 46, 47, 924, 1064, 1103, 1118, 1121, 1142
 Kácsándy Mihály 361, 1273
 Kácsándy Terézia (Thercesi, Rhédey Lajosné) 87, 97, 125, 183, 184, 201, 203, 257, 258, 270, 272, 297, 307, 318, 319, 651, 785, 924, 1026, 1055, 1056, 1064, 1100, 1103, 1118, 1121, 1125, 1142, 1152, 1153, 1164, 1165, 1172, 1182, 1192, 1202, 1215, 1223, 1226, 1264, 1267, 1284, 1402
 Kácsándy Zsuzsanna (Susie, Süsie, Süsy; Czenczi; gróf Gyulai Ferencné) 87, 208, 272, 278,

- 303, 307, 326, 352, 545, 651, 693, 826, 924,
962, 986, 1026, 1055, 1056, 1059, 1064, 1077,
1103, 1118, 1121, 1125, 1142, 1153, 1165,
1226, 1250, 1259, 1264, 1267, 1280
- Kacsovics Károly 335, 1249
- Kadlubják Pál 206, 210, 1176, 1193
- Kaestner → Kästner
- Kajetán → Rogendorff Kajetán
- Kalchbrenner (János) József 340, 1254
- Káldi György 707, 1158, 1160
- Kali 221, 1209
- Kállai János 174, 1034
- Kállai Péter 310, 1155
- Kállainé (gazdasszony) 313, 1163
- Kállay Ferenc 520, 630, 1050
- Kállay László 883, 1052, 1118
- Kállay Lászlóné (Reviczky Anna) 175, 322
- Kállay Mária (Mimi; Szirmay Józsefné) 269,
883, 1052, 1098, 1118
- Kallós Dániel 108, 650, 1075
- Kalmár György 50, 52, 172, 320, 491, 492, 589,
753, 754, 818, 847, 963, 969, 971–973, 1310,
1399
- Kaltenstein József 393, 452, 920
- Kálvin → Calvin
- Kamody Miklós 1032, 1050, 1167, 1181, 1399
- Kandó (Ferenc?) 1088
- Kant, Immanuel 113, 253, 276, 277, 426, 925,
930, 1038, 1101, 1124
- Kántor testvérek 421, 935
- Kaposi Mihály 818
- Kapossy Mihály 53–55, 173, 469, 979, 980
- Kapy Amália 1095
- Kapy István 1095
- Kapy József, I. 401, 452, 900, 920, 1095
- Kapy József, II. (1767–1823) 248, 900, 1095
- Kapy Józsefné, II. → Szentiványi Náni
- Karacs Ferenc 312, 1104
- Karafa → Caraffa
- Kárász (Miklós?) 338, 1252
- Kardos Adorján (Fényfalvi) (álnév) → Révai
Miklós
- Kardos Sámuel 363, 1275
- Karl August Ludwig (bajor király) 1268, 1269
- Kármán József 974, 1069, 1243
- Kárner László 110, 113, 114, 116, 195, 253, 1099,
1193, 1261
- Kárner Lászlóné → Kazinczy Honoráta
- Károli Gáspár 954, 1125, 1397
- Károly Ágost (nagyherceg) 961, 990
- Károly Ambrus (Habsburg-Lotharingiai) 231,
1067, 1220, 1221
- Károly (Borromei Szent) → Szent Károly
- Károly (luccai herceg) 1267
- Károly József Emánuel (Habsburg) 396, 405,
434, 473, 562, 585, 720, 748, 896, 897, 948,
961
- Károly Lajos (Habsburg) 231, 907, 1060, 1074,
1075, 1077, 1081, 1140, 1201, 1219, 1221
- III. Károly (Habsburg) 362, 593, 760, 988,
1049, 1056, 1066, 1275
- V. Károly (Habsburg) 362, 755, 967, 1275
- VI. Károly → III. Károly
- X. Károly (francia király) 999, 1257, 1287
- Károlyi Antal 213, 443, 488, 584, 747, 890, 959,
1126
- Károlyi Franciska 1209, 1214, 1268
- Károlyi György 331–333, 372, 1126, 1239, 1242,
1247
- Károlyi István 370, 371, 840, 966, 1279
- Károlyi Istvánné → Dillon Georgina
- Károlyi József 279, 960, 1126, 1242
- Károlyi Lajos 1245
- Karove Erzsébet (Szemere Lászlóné, II.) 335,
346, 1250
- Kassai Erzsébet (Csóka Jánosné, majd Kiósiné)
244, 1091
- Kassai József 358, 371, 1279
- Kassai Sámuel 161, 1108, 1272
- Kassainé (szőlőbirtokos) 325, 1225
- Kästner (Kaestner), Abraham Gottlieb 83, 425,
479, 569, 729, 827, 921, 923, 1035
- Kaszner (szolgabíró) 1293
- Kászonyi (aljegyző) 49, 1071
- Kászonyi Dániel 324, 1228, 1230
- II. Katalin (orosz cárnő) 996, 1069
- Katkó 191, 209, 1183
- Katona István 588, 752, 966, 976
- Katona József 1233
- Katona Zsigmond 393, 418, 452, 920
- Kaunitz, Wenzel Anton 362, 494, 526, 595, 623,
637, 755, 968, 984, 1019, 1037, 1058, 1275
- Kayser, Albrecht Christoph 14, 1040, 1125
- Kazay (diák) 419, 730, 922
- Kazinczy Amália (Máli; Gencsy Pálné) 166,
207, 346, 350, 351, 356, 364, 384?, 875, 1257,
1294
- Kazinczy András (1729–1731) 873
- Kazinczy András, I. (1660 v. 1662–1728) 57,
167, 471, 558, 563, 814, 848, 872, 886, 901,
978, 981, 1310
- Kazinczy András, II. (1738–1804) 23, 25, 46,
53, 85, 91, 92, 97, 164, 170, 178, 179, 217,
238, 250, 312, 422, 434, 438, 456, 467, 469,
484, 550, 564, 574, 587, 633, 666, 703, 733,
734, 785, 814, 825, 844, 851, 875, 883, 886,

- 887, 892, 900, 912, 921, 936, 938, 945, 965,
975, 977, 979, 980, 1025, 1026, 1048, 1052,
1053, 1055, 1063, 1072, 1073, 1084, 1087–
1090, 1096, 1101, 1108, 1112, 1113, 1162,
1168, 1171, 1178, 1187, 1194, 1201, 1202,
1206, 1220, 1238, 1244, 1257, 1261, 1287,
1311
- Kazinczy András, III. (1803–?) 231, 331, 335,
346, 364, 875, 929, 1244, 1257
- Kazinczy Andrásné, I. → Eödönffy Erzsébet
- Kazinczy Andrásné, II. (Aisdorfer Mária) 875
- Kazinczy Anna (Tussay Mártonné) 57, 561,
720, 872, 982
- Kazinczy Antonin 166, 327, 336, 337, 342, 344,
345, 350, 351, 852, 873, 1231, 1232, 1244,
1257
- Kazinczy Apollónia 876
- Kazinczy Artúr 800
- Kazinczy Bálint 166, 343, 344, 347, 348, 349,
372, 800, 873, 1235, 1257, 1280
- Kazinczy Béla 796, 875, 920, 1401
- Kazinczy Borbála (Nagy Andrásné) 872, 876
- Kazinczy Dániel 25, 56, 163, 167, 231, 400, 446,
471, 558, 716, 785, 825, 873, 876, 886, 893,
901, 905, 979, 981, 1105, 1112, 1190, 1220
- Kazinczy Dánielné → Szirmay Terézia, I.
- Kazinczy Dénes 875
- Kazinczy Dienes 28, 85, 87, 88, 109, 110, 115–
118, 125, 135, 150–153, 164, 166, 169, 172,
177, 179, 181, 185, 193, 203, 204, 214, 215,
224, 225, 228, 229, 246, 255–260, 270, 278,
280, 283, 286, 308–312, 314, 317–319, 322,
325, 326, 388–392, 394, 396, 401, 408, 416,
433, 446, 448, 449, 451, 452, 455, 460, 464,
474, 477, 479, 482, 483, 490, 547, 562–565,
567, 570, 577, 578, 585, 587, 588, 669, 676,
682, 721, 722, 726, 730, 740, 741, 748, 750,
755, 789, 819, 821, 825, 835, 854, 855, 860,
871, 873, 875, 880, 886, 887, 899, 902, 914,
931, 935, 943–945, 953, 958, 960, 963, 965,
969, 1025, 1040, 1068, 1072, 1073, 1090,
1098, 1102, 1103, 1108, 1121, 1130, 1148,
1154, 1162, 1165, 1171, 1174, 1175, 1178,
1187, 1201, 1213, 1123, 1225, 1235, 1312,
1398
- Kazinczy Emil 166, 325, 326, 327, 330, 333, 335,
336, 342–344, 346–349, 353, 381, 406, 852,
873, 897, 1223, 1224, 1226, 1232, 1244, 1257,
1289
- Kazinczy Erzsébet (Dessewffy Ádámné) 57,
720, 872, 893, 902, 982
- Kazinczy Eugenia (Genie, Zseni, Dencsi;
Kraynik Imréné) 161, 166, 228–232, 325,
327, 338, 345, 348–351, 356, 381, 405, 638,
873, 874, 897, 1055, 1105, 1211, 1213, 1219,
1223, 1232, 1233, 1244, 1245, 1257, 1263,
1265, 1285, 1289, 1290, 1294
- Kazinczy Gábor 789, 800–804, 807, 813, 844,
845, 848, 852, 856, 857, 866, 867, 869, 870,
871, 876, 1046, 1252, 1261
- Kazinczy Géza 875
- Kazinczy Gusztáv Adolf 166, 249, 669, 875,
1090
- Kazinczy Honoráta (Kárner Lászlóné) 331,
344, 353, 362, 875, 1244, 1257, 1261
- Kazinczy Iphigénie, I. (Phigie, Fizsi, Génie,
Izsi) (1805–1806) 154, 159, 166, 195–197,
211, 214, 218, 222, 224–227, 323, 873, 1106,
1186, 1187, 1201
- Kazinczy Iphigénie, II. (Fizsi; Becske Lajosné)
(1817–1890) 353, 378, 379, 873, 1218, 1235,
1237, 1257
- Kazinczy Isabella 229, 875, 1213, 1270
- Kazinczy István 86, 131, 178, 181, 182, 220,
237, 260, 266, 785, 793, 875, 1025, 1084,
1087, 1088, 1092, 1108, 1113, 1143, 1162,
1201, 1244, 1257, 1270
- Kazinczy István (II.) (?–1883) 876
- Kazinczy Istvánné (I.) → Hellenbach Eszter
- Kazinczy János 876
- Kazinczy József, I. (1732–1774) 25, 163, 221,
394, 400, 446, 471, 499, 558, 716, 825, 844,
873, 886, 919, 1063, 1190, 1201, 1309
- Kazinczy József, II. (1772–1855) 58, 111, 115,
116, 121–123, 128, 129, 131, 134–141, 143,
144, 150–153, 157, 164–166, 178–182, 184,
186, 194, 204–208, 210, 211, 214, 215, 220–
222, 225–227, 237, 240, 243–245, 248–250,
255, 259, 260, 264, 266, 271, 273, 274–276,
307, 314, 315, 317, 318, 347, 348, 353, 452,
545, 604, 793, 797, 819, 835, 845, 875, 909,
1005, 1031, 1039, 1087, 1088, 1090, 1095,
1098, 1105, 1108, 1113, 1121, 1162, 1171,
1174–1176, 1179, 1187, 1201, 1203, 1209,
1257, 1292, 1294
- Kazinczy József, III. 166, 189, 356, 875, 1148,
1171, 1257
- Kazinczy Józsefné, I. → Bossányi Zsuzsanna
- Kazinczy Józsefné, II. → Ragályi Mária
Magdolna
- Kazinczy Józsefné, III. → Bay Cecília
- Kazinczy Julianna (Dercsényi Jánosné) 110,
115, 135, 164, 166, 214, 224, 225, 255, 258,
259, 271, 314, 317, 389, 452, 785, 828, 860,
874, 886, 903, 920, 1098, 1113, 1162, 1171,
1174, 1201, 1244, 1247, 1265, 1276, 1281

- Kazinczy Klára (Kraynik Józsefné, I.) (1766–?)
87, 111, 115, 116, 127, 132, 137, 139, 164, 166,
173, 174, 179, 182, 196, 205, 207, 208, 211,
248, 266, 321, 388, 452, 663, 666, 700, 800,
821, 873, 874, 886, 920, 1015, 1024, 1053,
1085, 1090, 1098, 1113, 1119, 1126, 1153,
1154, 1162, 1171, 1177, 1178, 1187, 1194,
1201, 1209, 1220, 1232, 1244, 1245, 1257,
1260, 1264, 1278, 1285, 1286, 1289, 1290,
1292
- Kazinczy Klára (II.) (1745–?) 876
- Kazinczy Klára (III.) (1822–?) 876, 1210
- Kazinczy Lajos 166, 323, 343, 344, 347, 348,
351, 372, 381, 385, 873, 1237, 1257, 1265,
1280, 1290, 1294
- Kazinczy Lajos (II.) (?–1788) 876
- Kazinczy László, I. (1763–1807) 29, 87, 109–
117, 128, 130, 135, 153, 164, 166, 170, 172,
173, 176, 178–180, 184, 200, 201, 203, 204,
216, 218, 220–222, 224, 243–245, 247, 249,
250, 252–256, 259, 260, 311, 312, 314, 315,
317–322, 375, 391, 413, 452, 462, 473, 490,
547, 562, 587, 669, 750, 755, 819, 835, 843,
845, 854, 855, 860, 861, 874, 886, 897, 899,
909, 921, 935, 960, 962, 963, 965, 968, 982,
983, 1026, 1040, 1060, 1078, 1082, 1087,
1090, 1096, 1098, 1101, 1132, 1148, 1162,
1166, 1171, 1174, 1187, 1189, 1199–1201,
1209, 1213, 1257, 1263, 1267, 1282, 1312,
1398, 1400
- Kazinczy László, II. (1810–1841) 166, 364,
384?, 385, 875, 1292
- Kazinczy Máli → Kazinczy Amália
- Kazinczy Marc-Emil → Kazinczy Emil
- Kazinczy Mária (Turánszki Kálmánné) 331,
350, 351, 362, 875, 1244, 1257
- Kazinczy Mici → Kazinczy Mária (?)
- Kazinczy Miklós 38, 58, 75, 76, 86, 87, 111, 116,
123, 133, 136, 138, 139, 156, 164, 166, 172,
179, 180, 191, 205, 206, 208, 209, 213, 214,
220, 229, 243, 245, 248, 249, 258, 265, 275,
282, 301, 320, 323, 326, 418, 452, 499, 604,
669, 727, 828, 829, 835, 845, 850, 859, 873,
875, 919, 920, 927, 949, 967, 1000, 1005,
1019, 1026, 1031, 1039, 1072, 1073, 1090,
1096, 1098, 1104, 1105, 1113, 1114, 1121,
1145, 1170, 1171, 1174, 1179, 1187, 1190,
1201, 1213, 1225, 1270
- Kazinczy Miklósné → Beothy Viktória
- Kazinczy Natália 875
- Kazinczy Oszkár 875
- Kazinczy Ottilia (Lónyai Gáborné, II.) 331,
333, 344–346, 350, 351, 876, 1244, 1246,
1257, 1270
- Kazinczy Pál 876
- Kazinczy Péter, I. (?–1649. jan. előtt) 57, 814,
848, 872, 978, 1310
- Kazinczy Péter, II. (1638 k.–1689 előtt) 57, 561,
563, 720, 794, 814, 825, 848, 872, 886, 893,
901, 902, 978, 981, 982, 1093, 1310
- Kazinczy Péter, III. (1747–1827) 25, 97, 105,
140, 141, 143, 146–148, 152, 164, 178, 182,
194, 196, 208–211, 217, 220, 221, 229, 243,
248, 259, 265, 406, 587, 666, 703, 824, 855,
876, 886, 887, 891, 897, 900, 965, 981, 1063,
1090, 1091, 1097, 1098, 1108, 1163, 1171,
1176, 1178, 1179, 1185, 1186, 1187, 1188,
1189, 1190, 1194, 1201, 1202, 1209, 1210,
1213, 1225, 1227, 1232, 1233
- Kazinczy Péterné, II. → Makay Kata
- Kazinczy Péterné, III. → Ragályi Zsuzsanna.
- Kazinczy Piroska 876
- Kazinczy Rosalia 876
- Kazinczy Sándor 166, 669, 875, 1090
- Kazinczy Sophia 876
- Kazinczy Sophie (Vay Ábrahámné, II.) 364,
876, 1201, 1226, 1231, 1244, 1259
- Kazinczy Tamás (?–1784) 173, 875, 977
- Kazinczy Terézia, I. (1770–1772) 164, 175, 193,
206, 452, 797, 874, 875, 905, 909
- Kazinczy Terézia, II. (Szemere Jánosné, ké-
sőbb Bernáth Jánosné) (1774 után–?) 180,
876, 883, 1097
- Kazinczy Thalie 166, 325, 327, 344, 350, 356,
381, 406, 873, 897, 1219, 1224, 1232, 1257,
1289, 1293, 1294
- Kazinczy Tili → Kazinczy Ottilia (?)
- Kazinczy Titusz 166, 326, 875, 1226
- Kazinczy Viktor 166, 875
- Kazinczy Zsófia 818, 1271
- Kazinczy Zsuzsanna (Fekésházy Tabódy
Mihályné) 873
- Kazinczy Zsuzsanna 115–117, 135, 152, 153,
156, 164, 166, 184, 188, 190, 208, 209, 211,
214–216, 220, 224, 225, 255, 256, 258, 259,
271, 311, 314–318, 452, 563, 814, 874, 880,
899, 902, 920, 1098, 1104, 1113, 1148, 1162,
1171, 1178, 1180, 1187, 1193, 1201
- Keczer Anna (Szirmay Péterné, I.) 363, 1275
- Keczer Anna 880
- Keczer György 224, 250, 462, 962, 1097, 1210
- Keczer Györgyné → Steinmetz Anna

- Keczer Zsófia 880
Kecskés György 169, 897
Kecskés (alezredes) 284, 285, 1131
Keglevics Ágoston 250, 435, 1097
Keith, Jakob 532, 957
Kelcz Antal 40, 61, 470, 493, 499, 533, 592, 594, 603, 626, 627, 690, 757, 759, 761, 826, 928, 982, 986, 988, 990, 1004, 1039
Kelczné → Ibrányi Teréz
Kelemen Bébi 360, 1273
Kelemen Erzsi 360, 1272
Kelemen Lajos 400, 866, 1237
Kelemen László 923, 1039, 1042, 1044, 1074
Kelemen Sámuel 363, 1275
Kelemen (Kazinczy hitelezője) 325, 1225
XIII. Kelemen, (eredetileg: Carlo Rezzonico) 465, 968
XIV. Kelemen (eredetileg: Giovanni Vincenzo Antonio Ganganelli) 175, 465, 968, 1009, 1049
Kellermann (kapitány) 68, 71, 997
Kemény Domokos 369, 1278
Kemény József 368, 382, 1278
Kemény (báró) 193, 1185, 1242
Kempelen Béla 796, 895, 919, 928, 1150, 1263, 1401
Kempelen Farkas 65, 993
Kende János 470, 493, 592, 690, 757, 761, 982, 986, 988
Kendeffy Rákhel (Kendefi Rachel; Wesselényi Józsefné) 179, 247, 1095, 1125
Kenderesy 830
Kenesei Katalin (Domokos Lajosné) 252, 878
Kenesei (diák) 38, 926
Kengyel Lajos 273, 1068, 1122
Kengyel Mária 880
Kennicot (Kennicott), Benjamin 427, 941
Kenyeres József 429, 459, 485, 576, 739, 785, 833, 836, 867, 942, 943
Képes Sámuel 351, 1266
Kerekes Ferenc 353, 958, 1061, 1268
Kerekes Sámuel 78, 538, 958, 1019, 1046, 1142
Kerekjártó (nagykereki lakos) 205, 1175
Kerényi Ferenc 1003, 1031, 1042, 1048, 1094, 1119, 1401
Keresztesi János 274, 1124
Keresztury Dezső 1397
Kerpen, Wilhelm 185, 203, 319, 1166
Kertész (?) 340, 1254
Kevy József 380, 1287
Kézy Mózés 384, 385, 557, 863, 1212, 1220, 1292, 1293
Kiesewetter (börtönőr) 178, 238, 1087, 1088
Kilián György 1279
Kilian, Georg Christoph 1266
Kincses Dávid 191, 200, 273, 311, 315, 1122, 1156, 1164, 1183
Kindleben, Christian Wilhelm 31, 508, 618, 1017
Kininger, Vincenz Georg 177, 273, 283, 289, 291, 293, 298, 361, 672, 765, 993, 1000, 1001, 1059, 1122, 1129, 1132, 1136, 1137, 1139, 1170, 1172, 1183, 1199, 1242, 1269, 1273
Királyfalvi Róth → Róth
Kis Ágostonné (Bogdanovics; később Lewoenné) 258, 1104
Kis András 203, 1167
Kis Ferencné 1402
Kis Imre, I. (1775–1831) 198, 1197
Kis Imre, II. 204, 1173
Kis István 427, 948
Kis János, I. (1770–1846) 108, 180, 191, 195–197, 205, 209, 211, 220, 228, 230, 250, 280, 307, 326, 331, 332, 361, 366–371, 373, 383, 507, 535, 545, 557, 614, 649, 669, 670, 708, 709, 814, 829, 830, 841, 854, 860, 904, 951, 953, 1023, 1026, 1027, 1035, 1036, 1045, 1049, 1054, 1073–1075, 1084, 1097, 1102, 1112, 1122, 1127, 1135, 1136, 1143, 1152, 1159, 1173, 1174, 1183, 1185, 1193, 1195, 1196, 1204, 1209, 1212, 1214, 1215, 1218, 1222, 1242, 1248, 1250, 1279–1283, 1290, 1312
Kis János, II. (1806–?) 335, 1075, 1250
Kis Judit 882
Kis Károly 368, 382, 1242
Kis Kati 37, 927
Kis Lajos 212, 1198
Kis Sámuel 335, 1249
Kisari Tóth János 1093
Kisdy Benedek 950
Kisfaludy Károly 330, 338, 342, 359, 360, 361, 365, 371, 372, 383, 464, 576, 951, 954, 955, 967, 1112, 1138, 1193, 1236, 1240, 1242, 1250, 1251, 1272, 1273, 1276, 1277, 1285, 1288
Kisfaludy Sándor (írói neve: Himfy, ill. Füredi Vida) 229, 331, 332, 361, 366, 368–370, 372, 377, 545, 557, 641, 670, 863, 958, 967, 1047, 1051, 1074, 1090, 1111, 1193, 1207, 1212, 1216, 1219, 1235, 1241, 1242
Kisling (szobrász) 1229
Kisné (kapitányné) 44, 258, 1238
Kiss Endre József 1203, 1401
Kissinger (rajzoló) 1001
Kitzling (Kiesling), Leopold 637, 1058

- Klagenfurti Marianna → Mária Anna Jozefa (Habsburg-Lotharingiai)
- Klanitz (Klaniczay) János 88, 1027
- Klári (I.) → Kazinczy Klára
- Klári (II.) → Kraynik Klára
- Klauzál Imre 331, 1245
- Klein Efraim (írói álneve: Fémer Kilián) 421, 453, 573, 732, 932
- Kleinmann → Cleyermann
- Kleist, Ewald Christian 425, 923
- Klieber, Josef 361, 1274
- Klimesch (Klimesz), Thomas 29, 86, 173, 321, 618, 914, 1015–1017, 1026, 1170
- Klingmann, Friedrich Johann Philipp 291, 1003, 1139
- Klobusiczky Antal 256, 257, 1102, 1103, 1165, 1217
- Klobusiczky Antalné → Pruskay Antónia
- Klobusiczky Ferencné → Viczay Mária
- Klobusiczky József 353, 385, 1258, 1268, 1293, 1294
- Klobusiczky Károly 229, 1103, 1217
- Klobusiczky Mária (Ibrányi Miklósné) 353, 1268
- Klobusiczky Matilde (Sztáray Ferdinándné) 342, 1258, 1268
- Klopstock, Friedrich Gottlieb 14, 30, 50, 86, 94, 278, 437, 489, 496, 524, 532, 540, 586, 600, 635, 642, 677, 707, 750, 769, 832, 833, 895, 918, 923, 954, 958, 962, 964, 972, 973, 996, 1009, 1017, 1026, 1041, 1057, 1109, 1114, 1125, 1146, 1157
- Knapp Éva 1144, 1403
- Knautné (Mária) 343, 344, 1259
- Kochmeister (gyógyszerész) 372
- Koczog István 198, 211, 1197
- Koczok István 182, 196, 267, 545, 1115, 1195
- Kocsi-Horváth → Horváth (Kocsi)
- Kocsisné 188, 1180
- Kohanyecz Fruzsina 1150, 1255
- Kohanyecz (kereskedő) 303, 1150
- Kohlmanné (?) 196, 1194
- Kókay György 938, 1401
- Kollár Ádám 916, 933, 942, 970, 1013, 1018
- Kollár János 334, 1248
- Koller Ferenc 212, 1198
- Koller József 98, 529, 643, 1064
- Koller, Babette 67, 69, 72, 525, 999
- Kolumbusz Kristóf (Galambos Kristóf; Cristoforo Colombo) 506, 612, 1021
- Kolonics László (Kollonich) 214, 1064, 1199
- Kolosi István 342, 1258
- Kolosi József, I. (?–1801) 434, 948, 981, 1261, 1288
- Kolosi József, II. (1783–?) 55, 344, 381, 948, 980, 981, 1261, 1288
- Kolosi Józsefné, II. (Boronkay Julia) 198, 211, 1197
- Kolosi Károly 326, 1229
- Kolozsi → Kolosi
- Kolozsvári (Kolossváry) Sándor 367, 382, 1242
- Kolumbusz Kristóf (Galambos) 506, 612, 1021
- Kólyi Comáromy → Comáromy
- Komáromy → Comáromy
- Komjáthy Ábrahám 28, 170, 205, 246, 392, 415–417, 419, 451, 452, 455, 477–479, 544, 567, 568, 570, 668, 682, 725–727, 730, 913, 917, 921, 1092, 1175
- Komoróczy Abris 228, 1215
- Koncz Sándor 952, 1093, 1401
- Konstantin (Nagy) 1269
- Kónya György 197, 1195
- Kónyi János 75, 500, 605, 773, 913, 932, 948, 1005, 1159
- Kopácsy József 367, 374, 1040, 1242
- Kopper, festő (1828 k.) 335, 1250
- Koppi Károly József 305, 494, 521, 551, 591, 596, 632, 704, 764, 849, 850, 976, 990, 1023, 1049, 1051, 1131, 1151, 1159, 1397
- Korda Anna (Vay Dánielné) 326, 679, 1147
- Kordos (ügyvéd) 343, 1260
- Kornis Anna (Huszár Antalné) 201, 318, 1165
- Kornis Antal 221, 1209
- Kornis István 463, 964
- Kornstein (?) 351, 1266
- Koros Imre 86, 1025
- Korotnoki (szolgabíró) 221, 1210
- Korponay Gáborné (Mázsáry Judit) 380, 1287
- Kós Istvánné 378, 1285
- Kosarka János 161, 1108
- Kosáry Domokos 970, 989, 992, 1003, 1401
- Kosciusko (Kościuszko), Tadeusz 228, 1061, 1069, 1143, 1214
- Kossovits József (Kosovics, Kossowits, Koscho-vitz) 263, 659, 1083, 1110
- Kossuth András, I., 60, 519, 1039, 1263
- Kossuth András, II. 347, 1039, 1263, 1294
- Kossuth Johanna (Ecsedi Lászlóné, Dobos Jánosné) 344, 1259, 1261
- Kossuth József 325?, 385, 1293, 1294
- Kossuth Lajos 1046, 1214, 1224, 1240, 1252, 1259, 1261
- Kossuth László 228, 325, 342, 343, 1214, 1224, 1239, 1259, 1261

- Kotzebue (Kotzebü), August Friedrich Germanus 70, 270, 341, 997, 1041, 1119
Kovachich Márton György 287, 504, 505, 610, 611, 778, 779, 1004, 1013, 1021, 1134
Kovács (nagyvárad) 204, 1172
Kovács (Visontai; József vagy János) 333, 335, 1247
Kovács Antal 197, 1196
Kovács Ilona 394, 888
Kovács István 174, 321, 1023, 1027
Kovács József (Háló) 359, 1272
Kovács Mihály 108, 284, 650, 1075, 1130
Kovács Rozalie 353, 1268
Kovács Tamás 377, 1284
Kovács Tamás József 377, 1282
Kovács Zsigmond 371, 374, 1280
Kovácsnai Sándor 663, 699, 1085
Kovácsnay Mihály 54, 980, 981
Kovátsch József 361, 898, 1273
Kozma Ágnes (Wékey Ferencné) 360, 1272
Kozma Ferenc 360, 385, 1273, 1292
Kozma Ferencné → Gosztonyi Borbála
Kozma Gergely 851, 1113, 1114, 1148, 1192
Kozma Miklós 360, 1272
Kölcsey Ferenc 361, 365, 367–372, 829, 830, 832, 834, 837, 866, 870, 879, 938, 940, 1092, 1093, 1155, 1179, 1207, 1233, 1235–1237, 1242, 1243, 1278, 1279, 1281
Kölcsey Péter 879
Kölesséry Sára 877
Köncs (pesti ifjú) 335, 1249
Körner, Theodor 1236
Kőrösi Csoma Sándor 1236
Körtvélyesi István 385, 1293, 1294
Kőszeghi György 663, 699, 1084
Köteles Sámuel 361, 373, 1242
Kötélverő Mihály 210, 214, 1192, 1202, 1211
Kötélverő Mihályné (Sára) 216, 225, 314, 1164, 1180, 1192, 1202, 1211
Kövér Imre 152, 188, 190–195, 198, 201, 208–211, 215, 224, 276, 1124, 1165, 1180, 1185, 1191, 1194, 1202
Kövy Sándor 332, 340, 343, 557, 952, 1211, 1222, 1236, 1242, 1260
Kraft, Johann 226, 1211
Krainik, Krajnik → Kraynik
Krakker (Kracker), Johann Lukas 513, 616, 1029, 1030
Krámer Dániel (vagy János) 444, 585, 748, 896, 960
Krámer Jónás Gottlieb 396, 397, 405, 444, 462, 489, 896, 961
Krász Lilla 1397
Krasznovics (névtévesztés) → Kresznerics Ferenc
Kratzer, Franz 65, 66, 993
Kraus Fridrich, 1134
Kraynik Ágoston → Kraynik Gusztáv
Kraynik Aloyz (Loyzi) 166, 663, 700, 874, 1085
Kraynik Amália 166, 874, 1024, 1171, 1177
Kraynik Csercsi → Kraynik Terézia
Kraynik Ferenc 166, 874
Kraynik Gusztáv Ágoston 166, 874, 1201
Kraynik Imre 331, 334, 377, 379, 873, 874, 1244, 1245, 1285
Kraynik Imréné → Kazinczy Eugénia
Kraynik Josepha (Kállay Gáborné) 166, 874, 1024
Kraynik József, I. (1750–1817) 122, 133, 134, 164, 205, 206, 225, 279, 327, 664, 873, 874, 1085, 1093, 1119, 1126, 1162, 1171, 1177, 1187, 1201, 1210, 1220, 1232, 1245, 1260, 1265
Kraynik József, II. 225, 343, 351, 372, 874, 1257, 1260, 1285
Kraynik Józsefné, I. → Kazinczy Klára
Kraynik Józsefné, II. → Irinyi Johanna
Kraynik Klára (Hericz Józsefné, II.) 166, 196, 197, 211, 349, 874, 1024, 1187, 1194, 1196, 1257, 1265, 1292
Kraynik László 166, 379, 874, 1285
Kraynik Máli 261
Kraynik Mária (Vékony Jánosné, majd Ibrányi Károlyné) 246, 664, 700, 874, 1085, 1093
Kraynik Pál 166, 349, 874, 1257, 1265
Kraynik Pepie (Kraynik Józsefné, I.?) 381, 1290
Kraynik Terézia (Csercsi; Theresie; Martinides Lászlóné) 166, 176, 197, 206, 211, 230, 322, 700, 874, 1024, 1059, 1085, 1171, 1187, 1196, 1201, 1220
Kreil Antal 521, 632, 974, 990, 1051, 1159
Krekk (festő) 333, 1248
Kreskay Imre 952
Kresznerics Ferenc 368, 382, 1242, 1291
Kreutzinger (Kreuzinger), Josef 230, 289, 672, 917, 1137, 1217
Kriebel János 331, 1246
Krieger (orvos) 445, 961
Kriska → Ilosvay Krisztina
Kristiánné („egy vén Kálvinista Asszony”) 174, 1027
Kristófi (nagyvárad) 204, 1172
Kub. Ág. → Kubinyi Ágoston
Kubinyi Ágoston 380, 1151, 1287
Kubinyi Amália (Földvári Miklósné) 374, 1282

- Kubinyi András 305, 1145, 1151, 1250, 1282, 1285, 1287
 Kubinyi Ferenc 335, 379, 380, 1151, 1250, 1285
 Kubinyi Gáspár 301, 1145, 1151
 Kubinyi Gáspárné → Prónay Honorka
 Kubinyi Károly 285, 1132
 Kuderka (katona) 44, 846, 1078
 Kuhn (Friedrich?) 70, 997
 Kuksz István 266, 1115
 Kuksz Istvánné (Zsuzsi Magda) 182, 266, 1115
 Kulcs. → Kulcsár István
 Kulcsár (Kulcsár) István 177, 232, 284, 300, 326–328, 333, 464, 510, 553, 554, 556, 619, 669, 868, 869, 966, 1031, 1075, 1092, 1131, 1160–1162, 1193, 1201, 1222, 1227, 1234, 1236, 1247
 Kún Lászlóné → Gyulai Constantia
 Kún Ludovica 377, 1284
 Kuppelwieser, Leopold 361, 1273
 Kuppitsch 863
 Kutuzov, Mihail Illarionovics 1225
- Labádi Gergely 1399, 1402
 La Calprenède 1159
 La-Caille (Lacaille), Nicolas Louis de 96, 1062
 Lácainé (sárospataki asszony) 37, 927
 Lacy (Lascy), Franz Moritz 14, 70, 89, 290, 432, 449, 476, 514, 566, 621, 724, 907, 997, 1013, 1033, 1034, 1137
 Laczi (inas) 196, 211, 218, 220, 1195, 1207
 Laczkó János 157, 178, 793, 1087, 1107
 Laczkovics János 49, 530, 1002, 1018, 1044, 1049, 1069, 1071, 1072, 1076, 1079, 1080, 1131, 1144, 1153, 1165
 Laczkovics László 178, 233, 234, 239, 240, 306, 654, 1071, 1076, 1080, 1131, 1153, 1165
 Ladányi (jegyző) 396, 447, 562, 720, 891, 896
 Ladomérszky István 493, 494, 594, 603, 761, 772, 834, 838, 975, 988, 1005, 1011
 Ládszegi (postai kézbesítő) 49, 1071
 Lafayette, Marie Joseph 359, 372, 1272, 1280
 Laffert Anna 946, 969
 Laffert Antalné (Prónay Antónia) 257, 258, 374, 1062, 1073, 1132, 1255, 1256, 1281
 Lajos → Kazinczy Lajos
 Lajos (főherceg, Habsburg) 1060, 1140
 I. Lajos (hesseni nagyherceg) 885
 II. Lajos (Jagelló) 591, 756, 977
 XIV. Lajos (Bourbon) 72, 436, 831, 954, 955, 961, 972
 XV. Lajos (Bourbon) 96, 1062
 XVI. Lajos (Bourbon) 434, 483, 578, 679, 741, 939, 947, 999, 1054, 1061, 1069, 1081, 1146, 1208
 XVIII. Lajos (Bourbon) 1233
 XIX. Lajos (Lajos Filep; Orléans) 372, 1256, 1280
 Lakatos István 926
 Lakics György Zsigmond 321, 504, 609, 778, 1012
 Lakos János 334, 1248
 Lamberti (gróf) 1087
 Lampel Róbert 809, 1401
 Lampi, Christian Johann 290, 1001, 1066, 1137
 Lánczy Ferenc 342, 343, 344, 346, 348, 351, 1239, 1258, 1259, 1263, 1264
 Lánczy József 690, 982, 1246, 1266
 Landerer János Mihály 51, 76, 170, 444, 453, 456, 489, 492, 500, 585, 589, 605, 748, 754, 773, 932, 935, 960, 973, 1005
 Landerer János Sebestyén 935
 Landerer Katalin 958
 Landerer Lajos 1283
 Landerer Mihály 1022
 Landon, Charles Paul 198, 1198
 Landsdow (Lansdowne), William Petty 678, 1146
 Lang (seborvos) 174, 321, 1027
 Lange (Lang), Joseph 293, 534, 602, 770, 1003, 1139
 Lange (Lang), Thomas 291, 292, 860, 1139
 Langius, Joachimus (Joachim Lange) 388, 901
 Lanzer Karolina (Török Andrásné) 380, 885, 1270, 1287
 Lányiné (?) 300, 1144
 LaRochefoucauld (La Rochefoucauld), François 14, 118, 345, 841, 1102, 1161, 1123, 1262
 Lassu István 374, 1280, 1281
 Laudon, Gideon Ernst 89, 362, 1024, 1034, 1275
 Lavater, Johann Kaspar 220, 290, 1138, 1208
 Lavotta János 1253
 Leyrer (Joseph; Lantosy József?) 70, 997
 Lázár János 108, 247, 629, 1095
 Le Brun (Lebrun, Le Brün), Charles 439, 585, 748, 955, 961, 1274
 Le-Caïn (Lekain), Henri Louis 770, 1003
 Légrádi (Imre?) 333, 1247
 Lehoczki Lászlóné → Horn Tóni
 Leidel (kocsikészítő) 173, 1014
 Lejeune, Lejeune 785, 800, 1401
 Lelkes György 798, 1401

- Lemierre, Antoine Marin 14, 1041, 1169
Lengyel Dénes 809, 1401
Lengyel József 113, 925, 1101
Lengyel Miklós 346, 1263
Lenhossek Mihály 358, 1272
Lenz asszony (korábban Colbert) (1802 k.) 181, 260, 1109
Lenz, Johann Georg 855, 856, 1155, 1170
Leo (doktor) 1292
X. Leo 1100
XII. Leo 1253
Leon, Gottlieb 598, 767, 994
Leopold → II. Lipót
Lerma, Francisco Gomez de Sandoval y Rojas 310, 1155
Lesch Dániel 169, 389, 410, 564, 903
Lessing, Gotthold Ephraim 313, 487, 531, 583, 624, 692, 696, 745, 833, 923, 955, 956, 1012, 1037, 1039, 1041, 1044, 1061, 1163, 1206, 1233, 1256, 1261
Lévai (ladamóci lakos) 221, 226, 1209
Lewoenné → Kis Ágostonné
Liebknecht (kisasszony) 285, 1132
Liechtenstein, Alois 66, 998
Liechtenstein, Franz Joseph 71, 997, 998
Liechtenstein, Joseph Wenzel 70, 71, 997, 998
Liedeman János Sámuel 283, 1129
Ligarius, Quintus 345, 540, 1158
Limp József 48, 1045
Lindauer, Johann 49, 1045
I. Lipót (Leopold) 362, 825, 902, 944, 1029, 1077, 1275
II. Lipót (Leopold) 69, 72, 91, 98, 100, 104, 107, 156, 175, 176, 251, 297, 322, 362, 520, 522, 528, 533, 629, 632, 633, 639, 642, 643, 679, 754, 826, 827, 836, 861, 947, 951, 967, 968, 997, 999, 1002, 1005, 1032, 1036, 1038, 1049, 1052, 1054, 1056, 1060, 1069, 1071, 1073, 1086, 1094, 1100, 1106, 1134, 1146, 1154, 1192, 1221, 1230, 1275, 1281
Lippay György 359, 1272
Lippert, Joseph 643, 1064
Liptay Sándor 1243
Liptay Sándorné → Rudnyanszki Terézia
Lobkovic, Bohuslas Hasistejnský z 1152
Lobkowitz, Johann Georg Christian 70, 997
Locke (Lock), John 417, 450, 912
Lodron Ferenc 657, 1079, 1082
Lohrmiller (tiszt) 1083
Lolotte → Gyulai Lotti
Lonovics Imre 203, 271, 1120, 1167
Lonovics József 346, 1263, 1267
Lónyai (?) 193, 210, 1186
Lónyai Emma 353, 356, 1268
Lónyai Ferenc 413, 910
Lónyai Flóri (Florentina; Lónyai Jánosné, II., ?) 356, 1268, 1270
Lónyai Gábor, I. (1778–1824) 186, 197, 206, 207, 208, 211, 229–232, 305, 331, 1151, 1175, 1180, 1195, 1216, 1218, 1220, 1221, 1246, 1270, 1400
Lónyai Gábor, II. (1805–1885) 331, 333, 344, 346, 356, 357, 1151, 1246, 1257, 1270, 1277
Lónyai Gáborné, I. → Prónay Prisca Tullia bárónő
Lónyai Gáborné, II. → Kazinczy Otília
Lónyai Honorata Lydia 186, 1175
Lónyai Ída 342, 1256
Lónyai János, I. (?–1828) 335, 1249
Lónyai János, II. (1796–1859) 353, 364, 906, 970, 1110, 1268
Lónyai Jánosné, I. → Vay Eulalia
Lónyai László, I. (1769–1805) 192, 209, 475, 664, 723, 906, 970, 1085, 1110, 1185, 1210, 1275
Lónyai László, II. (1791–1865) 193, 229?, 230?, 231?, 232?, 364, 565, 906, 1085, 1185, 1275
Lónyai Lászlóné, II. → Bónis Terézia
Lónyai Menyhért (Menyhárt) 97, 105, 106, 107, 172, 261, 475, 565, 723, 816, 848, 853, 906, 969, 970, 1060, 1063, 1085, 1110, 1185, 1268, 1312
Lónyai Menyhértné (Szemere Erzsébet) 222, 1210
Lónyay Gábor 800, 928, 1236
Lorántffy Zsuzsánna 945
Lormiller (tisztek) 233, 1085
Lorrain → Claude Lorrain
Losonczy István 421, 453, 454, 481, 573, 932
Losonczy Joanna (Janka; Tornaljai Antalné) 381, 1288
Losonczy József 381, 1288
Losonczy Károly 299, 1144, 1288
Losonczy Klári (Domokosné) 381, 1144, 1288
Louis (fogadós) 221, 1210
Lovasy Benedek (eredetileg: Szakál János) 77, 278, 628, 629, 640, 699, 1009, 1047, 1084, 1125
Lovász (Imre?) 341, 1255
Lovász (Zsigmond?) 300, 1144
Loyolai Ignác, Szent 99, 940, 1009, 1063, 1064, 1301
Luby Imre 335, 340, 1250
Luby Károly 105?, 209, 848, 1063, 1183
Lucanus, Marcus Annaeus 384, 1291
Lucas (tanár) 30, 1017

- Lucián (Lukianosz) 426, 930
 Lucrétz: Lucretius Carus 454, 929, 1111
 Ludwig (Ludvig) János 79, 503, 608, 777, 1008, 1011, 1037, 1400
 Luise Henriette (hessen-darmstadt-i hercegnő) 885, 1270
 Luize 328, 1234
 Lukács (evangélista) 1132, 1171
 Lukács Franciska (Fanni; Kazinczy Lászlóné [I.], később Paul Radivojevichné) 166, 218, 220, 224, 874, 1201
 Lukács Jeanette (Joanna; Nagy Gáborné, I.) 209, 1094, 1185
 Lukács Miklós 166, 874, 1201
 Luther, Martin 249, 411, 581, 688, 721, 743, 904, 954, 956, 1096, 1116
 Luzatto (bécsi tudós) 602, 1003
 Luzsinszky János 220?, 380, 883, 1209, 1287
 Luzsinszky (János v. Pál) 220?, 883
 Lycórisz 647, 1073
- M. → Martinovics Ignác
 M. → Nagy Maris
 M. Th. → Mária Terézia
 Mack, Karl 1187
 Macpherson, James 1136
 Magdalena Kellermann 997
 Magdolna → Ragályi Mária Magdolna
 Mágus (ragadványnev) → Rill
 Mailáth Antal 14, 354, 1269, 1270, 1400
 Mailáth György, I. (1752–1821) 122, 202, 285, 851, 985, 1119–1121, 1127, 1131, 1141, 1165, 1190, 1217, 1242
 Mailáth György, II. (1786–1861) 354, 369, 1119, 1217, 1242, 1250, 1269, 1277
 Mailáth Györgyné, I. (korábban Baranyi Péterné) → Szilágyi Mária
 Mailáth János (Muki) 338, 343, 344, 345, 377, 694, 1046, 1217, 1231, 1252, 1261
 Mailáth József 92, 94, 95, 97, 202, 302, 532, 593, 758, 816, 851–853, 985, 1048, 1053, 1060, 1063, 1119, 1150, 1165, 1217, 1248, 1311
 Mailáth Mária (Melcer Lászlóné) 334, 341, 985, 1053, 1248, 1255
 Maillard (Majlárd), Ludwig 195, 197, 215, 1194, 1197, 1202
 Maithényi → Majthényi
 Májer → Mayer
 Majlárd → Maillard
 Majlath → Mailáth
 Major József 359, 360, 901, 1272
 Major Zsigmond 254, 442, 460, 748, 953, 959, 960
 Majoros (András?) 352, 1267
 Majthényi (Trautmannsdorfné) 346, 1263
 Majthényi Antal 340, 379, 1199, 1254, 1286
 Majthényi László, I. (?–1825) 214, 340, 1199, 1254
 Majthényi László, II. (1820–1891 után) 379, 1254, 1286
 Makáry György 337, 1252
 Makay Kata (Kazinczy Péterné, II.) 57, 561, 720, 794, 872, 893, 982
 Makay (kapitány) 203, 204, 1167, 1172
 Makó Pál 504, 505, 509, 619, 779, 933, 942, 1013, 1018
 Makódi János 169, 394, 404, 562, 681, 721, 888, 896
 Makovszki József 346, 1263
 Malachias (Malakiás; próféta) 390, 905
 Malatinszky Júlie (Coburgné?, korábban Kirinyiné) 380, 1288
 Máli, Mália → Kazinczy Amália
 Máli (II.) 381, 1288
 Maliz 189, 1181
 Malonyai János 354, 361, 1269, 1274
 Mályusz Elemér 987, 1401
 Mancsi, I. (szolgálólány?) 190, 196, 207, 209, 211, 1179, 1195
 Mancsi, II. → Mocsári Magdolna (?)
 Mándy (Péter v. Sámuel?) 43, 170, 413, 908
 Manicheus (Manes v. Mani) 326, 1212, 1226
 Manschgó János (Johann Manschgo) 336, 339, 341, 1251
 Mansfeld, Johann Georg 433, 618, 908, 915, 946, 993, 1015, 1016, 1274
 Mányoki Ádám 33, 914, 915, 1018
 Mapes, Gualterus (Gvalther; Walter de Mapes) 614, 1023
 Marcus Aurelius 1052
 Marcus Lepidus 954
 Marczali Henrik 984
 Marecsek György 170, 906, 907, 909, 911
 Marek, Miroslav 798
 Margitai (debreceni tanácsos.) 209, 1182
 Mária Anna Jozefa (Klagenfurti Marianna; Habsburg-Lotharingiai) 64, 495, 598, 766
 Mária Antónia (Marie Antoinette) 72, 434, 483, 578, 735, 741, 939, 947, 999, 1056, 1069
 Maria Beatrix Este → Beatrix
 Mária Dorottya (nádorné) 1248, 1279, 1285
 Mária Ludovika Beatrix 1221
 Mária Lujza 1049, 1056, 1060, 1094, 1154, 1192, 1207, 1223, 1234
 Mária Magdolna 1062

- Mária Terézia 27, 33, 62, 77, 78, 90, 100, 104, 159, 261, 297, 361, 362, 422, 424, 434, 451, 464, 485, 489, 495, 516, 533, 575, 576, 578, 585, 609, 623, 631, 645, 672, 689, 691, 736, 739, 748, 760, 797, 826, 833, 880, 886, 890, 892, 895–897, 902, 904, 907, 909, 914–917, 919, 933, 938–940, 942, 946, 947, 952, 959, 960, 965, 967–970, 974, 987, 988, 992, 994, 1002, 1008, 1009, 1013, 1018, 1019, 1028, 1031, 1036–1038, 1049, 1050, 1053, 1055, 1056, 1058, 1066, 1067, 1069, 1076, 1085, 1107, 1140, 1142, 1221, 1222, 1273, 1275, 1281, 1296, 1398
- Mária Terézia (II., Bourbon) 294, 1060, 1137, 1199
- Maria Theresia Josepha Hohenlohe 998
- Máriássy Boldizsár 37, 39, 299, 455, 926, 1097, 1144
- Máriássy István 172, 280, 320, 467, 975, 1127
- Máriássy Zsigmond 38, 250, 455, 926, 1097, 1144
- Máriássy Zsuzsanna (Zimeskál Gáborné) 380, 1287
- Máriássy (főjegyző) 503, 1007
- Máriássy (András?) 382, 1291
- Marich Tamás 1027
- Marichovszki (Marikovszky) Gusztáv 1288
- Marichovszki (Marikovszky) György 381, 1288
- Marie → Török Marie Susie
- Marie Antoinette → Mária Antónia
- Maris → Nagy Maris
- Marjási, Márjási, Marjásy, Márjássy, Mariási, Mariásy → Máriássy
- Márjásy Zsuzsanna 882
- Mark, Quirinus (Quirin) 30, 618, 1015, 1016, 1017
- Markó (?) 186, 207, 1177, 1179
- Markos Mihály 331, 335, 378, 1245, 1285
- Markus (?) 326, 1228
- Marmont, Auguste Frédéric Louis 378, 1285
- Marmontel, Jean François 14, 128, 197, 293, 299, 306, 345, 427, 428, 459, 484, 546, 575, 672, 689, 707, 737, 811, 830, 832, 833, 835, 837, 924, 948, 949, 1005, 1112, 1126, 1140, 1143, 1149, 1159, 1169, 1177, 1182, 1191, 1194, 1197, 1202, 1203, 1215, 1233, 1262
- Martin, John 198, 334, 993, 1249
- Martini János 346, 1263
- Martinovics Ignác 49, 105, 840, 853, 873, 875, 880–882, 902, 942, 949, 961, 962, 967, 976, 1013, 1018, 1022, 1031, 1035, 1038, 1039, 1044, 1049, 1053, 1054, 1057, 1062, 1065, 1066, 1068–1073, 1076, 1078, 1079–1081, 1088, 1090, 1094, 1097, 1098, 1104, 1110, 1118, 1121, 1122, 1125, 1128, 1129, 1131, 1134, 1136, 1141, 1144, 1149, 1151–1158, 1164, 1165, 1170, 1173, 1174, 1182, 1202, 1204, 1247, 1250, 1282, 1286
- Martinuzzi (Martinúzi) → Fráter György
- Márton (?) 189, 1180
- Márton József 296, 297, 347, 357, 358, 363, 368, 382, 668, 863, 864, 958, 1092, 1142, 1239, 1242, 1263, 1271
- Massinissa → Soliman, Angelo
- Maszli (erdőkerülő) 135, 188, 197, 208, 211, 1175, 1180, 1195
- Mata Imre 123, 200, 201, 314, 315, 316, 1156, 1163
- Máté (evangélista) 77, 920, 1009, 1191
- Mathézi Janka 1210
- Mathézi (István?) 221, 1210
- Mathisson 829
- Matolay Gábor 341, 1255
- Matth. II. → II. Mátyás
- Mátyás (inas?) 385, 1294
- I. Mátyás (Hunyadi) 286, 297, 408, 643, 754, 898, 967, 1062, 1123, 1133, 1142
- II. Mátyás (Habsburg) 362, 1275
- Máttyus Péter 957
- Mauksch Tamás 169, 170, 903, 905–907, 911
- Maulpertsch (Maulbertsch), Anton Franz 513, 616, 1029
- Maurer, Hubert 534, 616, 1002, 1029, 1030
- Mauz, J. A. 334, 498, 1249
- Maxentius 1269
- II. Maxim. → II. Miksa
- Maximilián (Habsburg) 104, 1067
- Mayer (Májer; kaszinótulajdonos) 65, 537, 989, 993, 995
- Mayer (Meyern), Wilhelm Friedrich 289, 295, 1136
- Mayer, Johann 1002
- Mayerhoffer András 1014
- Mayerhoffer János 1014
- Mechetti (műkereskedő) 291, 1138
- Meczner Pál 134, 135, 186, 194, 196, 207, 208, 211, 220, 1174, 1179, 1190, 1209
- Medici, Cosimo 1107
- Mednyánszky Aloyz (Alajos) 331–333, 336, 354, 367–369, 377, 382, 383, 672, 694, 705, 869, 1046, 1131, 1242, 1268, 1269, 1291
- Mednyánszky Anna Mária 880
- Mednyánszky János 1117
- Meerveldt (Merfeldt), Maximilian Friedrich 219, 1074, 1207, 1208

- Megyeriné (Kornisné) 221, 1209
 Mekler (seborvos) 207, 1177
 Melczer Antal 310, 1155
 Melczer László 87, 92, 214, 591, 834, 975, 1026, 1053, 1202, 1255
 Melczer Lászlóné → Mailáth Mária
 Melczer Margit 975, 1053
 Melczer Mária (Farkas Antalné), Melczer László lánya. 341, 975, 1053, 1248, 1255
 Melling, Antoine Ignace 334, 1249
 Menander (író név) 427, 912, 913, 923, 942, 1047
 Mendelsohn (Mendelssohn), Moses 504, 609, 692, 778, 1012, 1037
 Menlé (nevelőnő) 337, 1251
 Menz (munkácsi fogoly) 234, 237, 1086
 Menzel János 366, 1276, 1277
 Mérei Gyula 1401
 Mérey (Dessewffy Péterné) 872
 Mericzei Antal 334, 1249
 Meskó Antalné 385, 1293, 1294
 Mészáros Dánielné → Szunyoghy Katalin
 Mészáros Ignác 417, 459, 683, 687, 728, 912, 913, 923, 934, 942, 1047
 Mészáros Jeanette (Joanna) (Teleki Lászlóné II.) 282, 675, 951, 1128, 1152, 1248, 1279, 1285
 Mészáros Zsuzsanna (Domby Mártonné) (1829 k.) 338, 341, 1252
 Metastasio, Pietro Antonio 647, 1005, 1037, 1073, 1124
 Metternich, Klemens Lothar 380, 1225, 1287
 Mezei Márta 10, 15, 796, 829, 957, 1161, 1273, 1278, 1401
 Miatovics Aurél 337, 1251
 Mici: vélhetően → Kazinczy Mária
 Migazzi Kristóf (Christoph Anton Migazzit) 517, 624, 987, 995, 1038, 1056
 Mihálkóvi (professzor) 232, 307, 1153
 Mihály (inas) 322, 527, 528, 638, 639, 1059
 Mihály (kocsis) 196, 210, 1195
 Mihálydiné (?) 192, 1185
 Mihalyi Kovács István → Kovács István (Mihalyi)
 Mihanovics Antal 335, 1249
 Mikes Kata 1094
 Mikes Róza 1094
 Miklós → Kazinczy Miklós
 I. Miklós (orosz cár) 1118, 1257
 Miklósfí János (Világosvári) → Révai Miklós
 Miklosi (Miklóssy) Ferenc 205, 1175, 1182
 Miklósné → Kazinczy Miklósné
 Miklósy (Miklósi) András 189, 208, 1181
 Mikos Ferenc 339, 1253
 II. Miksa (Habsburg) 362, 1274
 Milassin Miklós 850
 Milecz Illés 953
 Milecz Sámuel 40, 170, 435, 436, 460, 461, 486, 579–581, 742, 748, 808, 830, 831, 928, 953, 954, 960
 Milesz József 1181
 Mileszné (Hatvani Julianna?) 189, 989, 1181
 Militz Fanny 339, 1253
 Miller Jakab Ferdinand (Jacobus Ferdinandus) 286, 765, 1001, 1133, 1194
 Miller Teréz (Vécsey Józsefné, korábban Bogdanovicsné) 229, 258, 270, 1104, 1118, 1216
 Miller (drezdai) 372, 1280
 Miller, Johann Martin 750, 962, 964, 976, 1021, 1041, 1042
 Miller-Dehm (Müller) 89, 290, 1034, 1137
 Millot, Claude-François Xavier 1158
 Milo, Titus Annius Papianus 540, 1158
 Milton, John 334, 478, 569, 727, 922, 1249
 Mindszenti György 408, 739, 952
 Mindszenti Sámuel 288, 408, 898, 952, 1020, 1135
 Miskolczi (nagyvárad lakos) 204, 1169
 Mitterpacher Lajos 990, 1159
 Mmadi Make → Soliman, Angelo
 Mocsári András 335, 1249
 Mocsári Borcsa 379, 1286
 Mocsári Péter 197, 211, 1195
 Mocsáry Antal 1282, 1290
 Mocsáry (?) 206, 1176
 Mocsáry Erzsébet (Vay Józsefné, I.) 926
 Mocsári Magdolna (Manci?) 380, 1286
 Molière 74, 130, 427, 537, 707, 941, 989, 991, 1109, 1157, 1170
 Molnár Antal 930
 Molnár István 87, 1026
 Molnár János, I. (1728–1804) 29, 51, 76, 79, 173, 500, 502, 591, 605, 606, 773–775, 845, 972, 975, 983, 1005–1007, 1020
 Molnár János, II. (1757–1819) 96, 1061
 Molnár (regmeci) 154, 1106
 Molnár (sebész) 194, 210, 1192
 Molnárné (?) 223, 1210
 Montecuccoli, Raimondo 362, 1275
 Montesquieu, Charles Louis de Secondat 14, 513, 616, 755, 968, 1029
 Moor Náni (Anna; Rehák Józsefné) 521, 1048
 Moreau, Jean-Victor 327, 1081, 1233
 Morghen, Raphael (Raffaello) (1758–1833), olasz rézmetsző 557, 617, 1212

- Morhof, Daniel Georg 426, 459, 481, 572, 731, 923, 930
Morrison, Heather 996, 1401
Morski (Morszki; lengyel gróf) 177, 285, 298, 1133
Moschos (Moszkhosz, Moszchusz) 742, 953
Moskó (?) 354, 1269
Moskovszki Antal 344, 1260
Mozart, Wolfgang Amadeus 602, 1003, 1005
Mózes (zempléni) 188, 189, 1180
Mrazekné (?) 194, 210, 1191
Mudrány Pál 410, 903
Mudrány (?) 224, 1210
Muki → Török Napoleon
Munkácsi (ezredes) 85, 218, 1207
Muslay Izabella 884, 1250
Müller → Miller-Dehm
Müller, Johannes 289, 1136, 1143, 1144
Mürrat (Murat), Joachim 213, 219, 1187, 1198, 1208, 1233
- N. G. → Nagy Gábor
N. Gábor → Nagy Gábor
Nádasdy Ferenc, I. (1625–1671) 57, 976, 982, 1001
Nádasdy Ferenc, II. (1708–1783) 468, 498, 765, 780, 976, 982, 1001
Nádasdy Lászlóné, grófnő, → Ráday Nina
Nádasdy Mihály 97, 98, 643, 1064
Nádaskai (diák) 37, 38, 926
Nagy András 208, 325, 1180, 1203, 1224
Nagy András 338, 359, 1253, 1272
Nagy Andrásné (Szilassy Mária) 326, 338, 1253
Nagy Barnabásné 372, 1280
Nagy Bence 338, 1253
Nagy Bora 879
Nagy Ferencné 1293
Nagy Gábor, I. (1770–1861) 120, 123–125, 130, 180, 182, 185, 193, 203, 209, 211, 247, 249, 250, 264, 310, 855, 1094, 1097, 1111, 1120, 1155, 1166, 1184, 1185, 1193–1195, 1226, 1227, 1230
Nagy Gábor, II. (1805–?) 1181
Nagy Imre vagy Tóth Imre 302, 1149
Nagy István 189, 1181
Nagy Iván (Nagyiván) 796, 877–879, 883, 884, 889–891, 915, 919, 965, 979, 1050, 1052, 1087, 1091, 1109, 1150, 1250, 1263, 1401
Nagy János, I. (1732–1803) 75, 1005
Nagy János, II. 194, 210, 1191
Nagy József 208, 1181
Nagy Konstantin 1269
- Nagy Lázár 362, 1274
Nagy Maris 123–128, 132–134, 136, 138, 144, 150, 185, 200, 203–205, 314, 315, 859, 1156, 1163, 1168, 1169, 1173, 1179, 1190
Nagy Sámuel, I. (?–1802) 28, 916, 1012
Nagy Sámuel, II. (?–1810) 288, 671, 1040, 1135
Nagy Sándor (Alexandrosz) 1274
Nagy Teréz 1050, 1149, 1250
Náni, I. (?) 276, 1124
Náni, II. → Steinmetz Anna
Náni, III. → Comáromy Anna
Náni, IV. → Splényi Náni
Náni, V. (?) 379, 381, 1290
Napóleon (Bonaparte) 65, 90, 212, 215, 218–220, 228, 229, 266, 290, 453, 700, 817, 827, 859, 899, 920, 992, 1022, 1074, 1077, 1080, 1081, 1085, 1091, 1107, 1113, 1115, 1123, 1132, 1137, 1140, 1143, 1144, 1147, 1172, 1187, 1197, 1198, 1199–1203, 1207, 1208, 1213, 1215, 1217, 1219, 1221, 1223, 1225, 1231, 1233, 1285
II. Napóleon 1207, 1234
Nedeczky Imre 195, 196, 206, 210, 1176, 1193, 1195
Nedeczky Nepomuk János 47, 61, 937, 984, 991, 1108
Nedeczky Nepomuk Jánosné → Beothy Francisca (I.)
Neidl, Johann Joseph 191, 216, 283, 290, 292, 1056, 1059, 1122, 1129, 1137, 1183, 1187, 1204
Neiter (fiktív kalmár?) 86, 1026
Nelson, Horatio 1187
Németh Antal 1007
Németh János (Dömötöri) 335, 1069, 1250
Németh János (Nyéki) 49, 177, 296, 310, 961, 1071, 1073, 1134, 1141, 1155
Németh József 381, 1288
Németh Lajos 341, 1255
Németh László 197, 198, 203, 205, 288, 557, 1135, 1167, 1174, 1195, 1199, 1204, 1212
Németh Zoltán 796, 825, 1402
Nepomuk → Szent János Nepomuk
Népos → Cornelius Nepos
Nequaszil (professzor) 376, 1282
Nero 988, 1009, 1034
Neuhauser Ferenc 212, 213, 1198
Neuhold (úrbéri megbízott) 453, 920
Neumann (bécsi lány) 326, 1228
Neumann (tanácsos) 324, 326, 1228
Neustädter János Károly, eperjesi német evangélikus lelkész (1778 k.–1804 k.) 444, 461, 961

- Neustädter (hadnagy) 267, 1115
 Newton, Isaac 113, 1101
 NFer. → Vályi (Wályi) Nagy Ferenc
 Nicolai, Friedrich 1021
 Niczky Anna 1010, 1064, 1065
 Niczky György 1064
 Niczky István 840, 991, 1028
 Niczky Istvánné → Eszterházy Eleonóra
 Niczky József 61, 62, 597, 767, 816, 848, 989, 990, 1310
 Niczky Kristóf 28, 321, 392, 416, 451, 477, 503, 504, 567, 608–610, 726, 777, 778, 916, 917, 991, 1004, 1008, 1010, 1011
 Niczky László 310, 1155
 Niedermann, Johann 324, 1230
 Nini, Niny, Nincsi, Ninon (I.) → Hirgeist Anna
 Ninon (II.) → Steinmetz Anna
 Nostitz (Noszticz; generális) 432, 476, 566, 724, 907
 Novák Ignác 273, 542, 649, 1074, 1075, 1123
 Nováki (tanár) 161, 1108
 Nozdroviczky Bálint 1110
 Nozdroviczky János 1110
 Nozdroviczky József 1110
 Nozdroviczky Lajos 1110
 Nozdroviczky Pál 263, 1110
 Nunkovits György 1046
 Nutter, William 291, 1138
- Nyéki (íródeák) 395, 396, 403, 404, 562, 720, 891, 896
 Nyíri Ferenc 188, 197, 211, 1180, 1195, 1263
 Nyíri István, I. (1776–1838) 360, 368, 382, 1242, 1272
 Nyíri István, II. 153, 201, 347, 1165, 1180, 1191, 1263
 Nyíri János 191, 204, 1172, 1180, 1263
 Nyíri (és Nyíriné) 139, 189, 1180, 1263
 Nyomárkay József 892
- Obernyik József 203, 680, 1168
 Obris (jobbágya) 213, 1198
 Ócsai Balogh Péter → Balogh Péter (Ócsai)
 Ocskay Antal 363, 1275
 Ocsovszky Pál 295, 296, 324, 1141, 1215, 1230
 Oeser (Óser), Adam Friedrich 47, 265, 484, 574, 733, 937, 1113, 1143
 Offenloch (Offenbach; seborvos) 393, 452, 568, 726, 919
 Okolicsányi Anna Mária 881
 Okolicsányi János 54, 55, 249, 980, 981, 1096
 Okolicsányi Teréz 883
 Okolicsányi (főszolgabíró) 364, 1276
- Oláh Mihály 187, 208, 1180
 Olasz Lajos 221, 1209
 Olasz Péter 42, 43, 170, 413, 475, 565, 723, 797, 814, 845, 846, 905–909, 911, 921, 1309
 Olevanus, Kasper 901
 Olivet, Pierre-Joseph Thorellier 415, 912, 945
 Olsavszki (kanonok) 324, 1230
 Onadi → Onodi Zsigmond
 Onder Csaba 799
 Ondó (molnár) 161
 Ondó (zsellér) 161, 1108
 Ondorkó György 352, 1266
 Ongay Borbála 880
 Onodi (Onadi) Zsigmond 285, 340, 379, 1132, 1254, 1286
 Onodi Theresia (Ottlík Sándorné) 340, 374, 379, 1254, 1281, 1286
 Orbán László 843, 1309, 1402
 Orczy Anna 946
 Orczy István 492, 590, 756, 946, 969
 Orczy József 91, 100, 102, 273, 282, 465, 470, 521, 529, 530, 630, 644, 659, 756, 946, 947, 970, 974, 979, 1050, 1064, 1066, 1083, 1123, 1129, 1245, 1246, 1283
 Orczy Józsefné → Berényi Borbála
 Orczy László 82, 83, 92, 106, 175, 214, 284, 286, 320, 321, 470, 493, 521, 578, 592, 630, 648, 705, 756, 757, 826, 946, 947, 970, 974, 978, 979, 1049, 1050, 1065, 1071, 1074, 1129, 1131, 1199, 1246, 1283, 1286, 1400
 Orczy Lőrinc, I. (1718–1789) 27, 52, 81, 82, 172, 173, 212, 321, 332, 335, 433, 463, 467, 469, 483, 490, 492, 493, 498, 521, 530, 534, 537, 578, 588, 590, 592, 630, 631, 645, 741, 755–757, 793, 816, 818, 826, 829, 833, 843, 847, 850, 915, 916, 918, 923, 944, 946, 947, 949, 959, 963–965, 969, 970, 973, 974, 977–979, 1001, 1010, 1042, 1043, 1046, 1050, 1061, 1065, 1066, 1068, 1074, 1083, 1123, 1129, 1131, 1176, 1197, 1199, 1210, 1228, 1245, 1246, 1283, 1310, 1311, 1400
 Orczy Lőrinc, II. (1784–1847) 330, 756, 970, 1245
 Orczy Mária (Vécsey Miklósné, I.) 191, 206, 209, 277, 946, 1176, 1191
 Orczy Terézia 946
 Orczy Zsuzsanna 946, 1066
 Ormós András 281, 1023, 1127
 Ormós Antal 192, 209, 1185
 Cs. Ormós László 817, 867
 Orosz János 423, 937
 Orosz János, I. 161, 1108
 Orosz János, II. 161, 1108

- Orosz Julianna 882
Orosz László 808, 1402
Oroszi Pál 205, 1173
Osváth Lajos 190, 209, 1181
Osváth Lajosné 190, 209, 1181
Osztrोलuczky Zsófia (Prónay Pálné) 305, 1149
Ottlik → Ottlik
Otrokocsi Fóris Ferenc 553, 1160, 1183
Ottlik Géza 374, 1254, 1281
Ottlik Sándor 340, 1254
Ottlik Sándorné → Onodi Theresia
Óváry László 280, 468, 591, 926, 974, 975, 1127
Óváry Miklós 37, 280, 455, 926, 1127
Ovenus, Johannes (Ovén, Owenus; eredetileg: John Owen) 416, 417, 568, 726, 918, 928
Ovidius (Ovid), Publius Naso 117, 341, 414, 429, 443, 476, 566, 687, 724, 728, 822, 823, 833, 910, 911, 913, 914, 928, 944, 959, 1005, 1037, 1043, 1082, 1102, 1254
- Ördög György 221, 222, 1209
Óry Fülep (Filep) Gábor 46, 170, 246, 284, 393, 415, 419, 420, 452–454, 456, 460, 572, 731–733, 825, 865, 906, 907, 912, 918, 920, 924, 929, 932–934, 942, 944, 1092, 1093, 1131
Óry Fülep Gáborné (Szilágyi Anna) 925
Óry Fülep Sámuel 925, 1131
Óz Pál 310, 1018, 1072, 1144, 1155
- P. → Radvánszky Polyxén
P. S.: Péchy Sándor
P. Sné: Péchy Sándorné → Kazinczy Zsuzsanna
P.: Pepi → Török József III.
Pajor Gáspár 974, 1069
Paksi Kis András → Kis András (Paksi)
Pál Ferenc 889, 890
I. Pál (orosz cár) 89, 1034, 1077, 1129
Palásthy Ferenc 990
Palásthy Konstanca 1150
Palásthy Márton 74, 302, 494, 537, 596, 597, 604, 764, 766, 767, 990, 1000, 1150, 1397
Pálffy Carolina (Rogendorff Károlyné) 151, 1191
Pálffy Ferenc, I. (1763–1803) 238, 1087, 1271
Pálffy Ferenc, II.: Ferenc Alajos vagy Ferenc (1785–1841) 358, 1271
Pálffy János 640, 1047
Pálffy Károly 53, 56, 82, 88, 92, 97, 105, 432, 460, 482, 505, 529, 535, 577, 596, 611, 642, 643, 650, 740, 853, 871, 944, 979, 984, 1000, 1020, 1033, 1052, 1063, 1076, 1197, 1213
Pálffy Leopold (Lipót) 238, 886, 1087
Pali → Szemere Pál
Pálma Pál 337, 1251
Pálóczi Horváth Ádám → Horváth Ádám (Pálóczi)
Pálóczi Horváth György → Horváth György (Pálóczi)
Pálóczi László 381, 1288
Palocsay 279, 1126
Palocsay Ferdinánd 1291
Palocsay Tivadar 384, 1291
Palocsay (báró) 433, 946
Palocsay József 279, 1126
Palocsayné → Fáy Kriszta
Palugyánszki (Balugyánszky) Mihály 270, 286, 1118, 1134
Pánczél Dániel 1069, 1074
Pánczél Pál 196, 211, 1194
Pankotai Jóna László → Jóna László (Pankotai)
Pántzél Dániel 906
Pap József 379, 1286
Pápai Zsigmond 187, 205, 1173
Papainé (sárospataki lakos) 37, 927
Pápay Sámuel 336, 557, 1160, 1212, 1214
Papp József 333, 340, 862, 1247
Parnahaj Gyurka 351, 1266
Parnai János 229, 1216
Párniczky Mihály 421, 425, 459, 523, 633, 922, 935, 1055
Pászthory László 1000
Pászthory Sándor 79, 83, 88, 101, 204, 297, 468, 493, 494, 497, 498, 503, 505, 514, 516, 522, 534, 535, 591, 594, 596, 603, 604, 608, 620, 622–624, 633, 691, 694, 762, 765, 772, 777, 780, 826, 827, 834, 836, 976, 977, 988, 990, 1000, 1001, 1004, 1008, 1020, 1023, 1032–1035, 1041, 1042, 1053, 1055, 1064, 1067, 1142, 1214, 1216
Pásztor Mihály 170, 419, 921
Patachich Ádám 488, 889, 895, 959
Pataky Dénes 1137, 1138, 1402
Patay Anna 337, 1251
Patay Borbála (Borcza; Wartensleben Gusztávné) 374, 375, 1281, 1282
Patay József 45, 47, 925
Patay Magdolna (Erdődy Lászlóné) 204, 1172
Patay Pál 204, 375, 1172, 1281, 1282
Patay Pálné → Pogány Zsuzsanna
Patay Sámuel 42, 929
Pauer (szobrász) 335, 1250
Paurerin, Michel 288, 1134
Paziazzi Mihály 341, 1255
Pázmándy Dienes 331, 1245
Péchy Ágnes 879

- Péchy Anna 879
 Péchy Antal (1805 k.) 190, 191, 880, 1183
 Péchy Éva Mária 881
 Péchy Ferenc 360, 880, 1273
 Péchy Ferenc (II.) 879
 Péchy Ferenc (III.) 879
 Péchy Gábor, I. (?–1805) 47, 429, 459, 485, 493, 576, 739, 761, 785, 833, 835, 867, 880, 942, 943, 949, 954, 988
 Péchy Gábor, II. 493, 576, 594, 739, 761, 880, 943, 988, 1273
 Péchy Gáspár 880
 Péchy György 172, 880, 967
 Péchy Imre, I. (?–1795) 110, 154, 158, 163, 166, 177, 387, 396, 399, 406, 408, 676, 865, 879, 887, 890, 892, 898, 899, 1197, 1200
 Péchy Imre, II. (1753–1841) 91, 172, 192, 198, 209, 211, 214–218, 225, 246, 248, 255, 281, 284, 301, 302, 305, 306, 308, 311, 312, 320, 331, 334, 340, 341, 369, 372, 383, 855, 865, 866, 879, 880, 887, 892, 898, 899, 968, 1094, 1098, 1105, 1107, 1120, 1123, 1127, 1130, 1149, 1184, 1190, 1192, 1201, 1203–1206, 1242, 1273
 Péchy Imréné, II. (Prónay Magdolna) 879, 1149
 Péchy István (?–1775 k.) 391, 409, 880, 902
 Péchy István (II.) 879
 Péchy Janka 879, 1205
 Péchy Julia 879
 Péchy Karolina 879, 1205
 Péchy Kata 879
 Péchy Klára 879
 Péchy Klári (Fényes Károlyné) (?–1811), Péchy Sándor és Kazinczy Zsuzsanna lánya. 166, 190, 208, 874, 880, 1178, 1180
 Péchy Lajos 204, 880, 1172
 Péchy László (1792–?) 166, 260, 874, 880, 1104
 Péchy László (I.) 879
 Péchy László (II.) 879
 Péchy Márton 879
 Péchy Mihály, I. 163, 167, 394, 879, 887
 Péchy Mihály, II. 685, 718, 879, 887, 892
 Péchy Mihály, III. 169, 879, 887, 1180, 1192, 1210
 Péchy Mihály, IV. (1755–1819) 407, 879, 898, 1112, 1187
 Péchy Mihályné, III. (Zoltán Krisztina) 153, 190, 208, 224, 225, 879, 1180, 1210
 Péchy Pál (I.) 879
 Péchy Pál (II.) 879
 Péchy Petronella 879, 1205
 Péchy Sándor 153, 154, 189, 191, 225, 286, 314, 325, 874, 880, 1104, 1162, 1178, 1180, 1193, 1201, 1224
 Péchy Sándor (II.) 880
 Péchy Sándorné → Kazinczy Zsuzsanna
 Péchy Terézia 195, 880, 1193, 1205
 Péchy Terézia (II.) 879
 Péchy Zsigmond 879
 Péchy Zsófia (Bossányi Ferencné, I.) 163, 400, 471, 559, 716, 877, 879, 887, 889, 892
 Péczeli József 173, 321, 332, 408, 505, 506, 530, 535, 596, 611, 612, 706, 737, 871, 898, 899, 918, 1000, 1005, 1018–1020, 1024, 1044, 1046, 1140, 1157
 Péli Jánosné (Vay Erzsébet) 326, 906, 926, 1228
 Péli Nagy András → Nagy András (Péli)
 Péli Nagy Andrásné → Nagy Andrásné (Péli)
 Penke Olga 1398
 Penther, Johann Friedrich 421, 455, 478, 569, 728, 922, 931, 935
 Pepi → Török József, III.
 Pepiné → Vécsey Mária
 Perczel Antalné (Szentmarjai Anna) 213, 1198
 Perényi Zsigmond 1092, 1093
 Pergen (rendőrminiszter) 1038
 Perger János 368, 382, 1242
 Perlaky Gábor 898, 1020
 Persius Flaccus, Aulus 451, 913
 Peski János 337, 1251
 Pesko András 169, 899, 903, 906, 911
 Pestalozzi, Johann Heinrich 679, 1147
 Péter (?) 44, 1238
 Péter → Kazinczy Péter, III.
 I. Péter (Nagy) 514, 621, 1034
 Péter Katalin 1397
 Pethe Ferenc 1237, 1257
 Pethő Jakab 32, 59, 509, 603, 619, 1005, 1018, 1039
 Petrarcha (Petarca) 557, 1212
 Petri, Bernhard 282, 705, 1129, 1246, 1283
 Petrovics Friedrich 361, 367–371, 373, 1242, 1279
 Petrus Revai → Révay Péter
 Petter, Franz Xaver 361, 1273
 Pezsl (seborvos) 288, 996, 1135
 Pfannschmidt (kapitány) 357, 1271
 Pfannschmiedné → Günther Teréz
 Pfeffershoffen Katalin 884, 976
 Phaedrus 1164
 Phigie, I. → Kazinczy Iphigénie
 Phigie, II. → Prónay Iphigénie Sophie

- Philoxénus (Philoxenos) 555, 1161
 Phizsi → Kazinczy Iphigénie, II.
 Picart, Bernard 436, 954, 1015
 Piccolomini, Aeneas Sylvius (II. Pius) 910
 Pictet (Piktét) 783, 904
 Pika (Gáspár?) 363, 1275
 Pilati, Carlo Antonio 74, 495, 596–598, 766–768, 990, 995
 Pilizotti (rajzoló) 357, 1271
 Pindarus (Pindár; Pindaros) 76, 667, 1006, 1092
 Pintér Anna 876, 884, 797
 Pintér István 53, 54, 173, 469, 876, 979, 980
 Pintér Márton 390, 876, 884, 905, 979
 Pipsz → Desseffy József
 Pisch (kapitány) 189, 313, 1163, 1181
 Pitisci (Pitiscus), Samuel 688, 951
 Pius, Antonius 1052
 VI. Pius (eredetileg: Giovanni Angelo Braschi) 513, 617, 827, 963, 1030
 VII. Pius 1009, 1197, 1214, 1215, 1233
 VIII. Pius (eredetileg: Francesco Castiglione) 360, 1273
 Plathy Anna 906, 1085, 1185
 Plathy József 302, 1149
 Plathy Katalin 1132, 1286
 Platón 1161
 Plautus, Titus Maccius 229, 1170, 1216
 Pletz (Plec; kapitány) 286, 1133
 Plezsnaylszky Ferenc (Franz) 133, 184, 188, 189, 193, 194, 201, 206, 208–210, 317, 1165, 1174, 1180
 Plinius, Caius P. Secundus Minor 499, 604, 772, 1005
 Ployer Barbara (Bujanovics Cornéliusné) 259, 296, 828, 1104, 1142
 Plümicke, Karl Martin 1041
 Pócsi Elek 384, 1089, 1291
 Podkoniczky (Potkoniczky) Ádám 182, 267, 269, 545, 1116
 Podmaniczky Anna-Mária (Beleznay Miklós-né) 91, 95, 172, 175, 285, 322, 521, 631, 915, 918, 969, 1051, 1061, 1123, 1131
 Podmaniczky Erzsébet 172, 969
 Podmaniczky János (?–1788) 416, 452, 477, 682, 915, 918, 955, 1129
 Podmaniczky János (II.) 915
 Podmaniczky József 175, 268, 322, 487, 522, 582, 918, 955, 1013, 1033, 1042, 1055, 1116
 Podmaniczky Judit 915, 918, 946, 969
 Podmaniczky Julie (Hodosy Sámuelné) 190, 209, 224, 1172, 1182, 1210
 Podmaniczky Károly 375, 915, 1282
 Podmaniczky László 283, 305, 661, 918, 1129, 1151
 Podmaniczky Lászlóné → Radvánszky Charolina
 Podmaniczky Sándor, I. (?–1786) 27, 682, 915, 918, 922, 935, 882, 1091, 1116, 1132, 1173, 1282
 Podmaniczky Sándor, II. (1758–1830) 244, 268, 285, 421, 915, 923, 935, 1091, 1116, 1132
 Podmaniczky Sándorné, II. → Wartensleben Claire
 Podmaniczky Terézia 882, 915, 1173
 Podmaniczky Zsuzsanna 918
 Podmaniszky Lajos 864
 Pogány József 333, 1247
 Pogány Lajos, I. (?–1793) 375, 1164, 1253, 1282
 Pogány Lajos, II. (?–1827) 200, 315, 1164, 1253, 1282
 Pogány Zsuzsanna (Patay Pálné) 338, 375, 1253, 1282
 Polignac, Auguste Jules Armand Marie 380, 1287
 Polignac, Melchioris de 454, 929
 Pollack Mihály 1129, 1246, 1283
 Polya Ferenc 327, 1232
 Polyák József 360, 1253, 1273
 Polyák („Fáy háznál lakó Polyák nevű Zsidó”) 340, 1253
 Polyánkai Péter 1005
 Polycletus (Polükleitosz) 515, 1035, 1279
 Polyx., Polyxén → Radvánszky Polyxén
 Pombal, Marquis de 1070
 Pomey, François 413, 910
 Pongrácz Boldizsár 97, 105, 106, 1063
 Ponori Thewrewk József → Thewrewk József (Ponori)
 Poocs András 414, 428, 910, 949
 Pope, Alexander 916, 949, 977
 Poppol (Popol) Ágoston 228, 229, 331, 341, 1216, 1245
 Porkoláb István 1212
 Poroszkay (pap) 1084
 Poroszlai (őrnagy) 281, 1127
 Pósa Gábor 42, 928
 Pósa István 42, 928
 Posch, Leonhardt (Lénárd, Leonard) 173, 321, 496, 600, 769, 824, 996, 1018
 Poschinger Ferenc 74, 598, 767, 994
 Potkoniczky → Podkoniczky Ádám
 Poturnyai András 182, 264, 882, 971, 1112
 Poturnyai Éva (Szuloyovszky Sándorné) 881

- Poturnyai Heléna (Szirmay Péterné) 881
 Poturnyai Heléna 882
 Poturnyai Imre (?–1784) 880
 Poturnyai Klára (Szirmay Pálné) 881, 882
 Poturnyai Péter 880
 Poturnyai Rozália (Pongrácz Imréné) 881
 Poturnyai Tamás 881
 Pöllnitz, Karl Ludwig 900
 Pr. L. → Prónay László
 Praxitelész 1137
 Pray György 170, 421, 481, 547, 572, 573, 731, 825, 836, 932, 1169
 Prényi (Perényi) Zsigmond 578, 668
 Prokop, Philipp Jakob 513, 1030
 Prónay Ágnes Paulina Honorata 229, 304, 305, 965, 1175, 1217, 1248, 1254, 1255
 Prónay Ágnes (Netty; gróf Ráday Pálné, II.) 304, 333, 675, 676, 1151, 1284, 1285, 1286
 Prónay Albert 333, 375, 376, 965, 1243, 1248, 1263, 1282
 Prónay Albertné → Ráday Erzsébet
 Prónay Éva (Radvánszky Jánosné) 155, 693, 881, 965, 1059, 1062, 1106, 1149, 1151
 Prónay Gábor 88, 96, 99, 195?, 205, 285, 522, 632, 693, 836, 871, 881, 965, 1027, 1054, 1055, 1059, 1062, 1132, 1173, 1281
 Prónay Honorka (Honorata; Kubinyi Gáspárné) 304, 305, 965, 1073, 1145, 1151, 1175
 Prónay Iphigénie Sophie (Fizsi [III.], Phigie [II.]; Csáky Auguszté) 331, 343, 1073, 1084, 1246, 1259, 1268, 1285, 1286
 Prónay István 334, 1073, 1255
 Prónay János 195?, 380, 1287
 Prónay Jozefa 1062, 1132
 Prónay Kálmán 305, 965, 1151
 Prónay Lajos 305, 490, 588, 752, 965, 1151, 1248, 1282
 Prónay Lajosné (Wartensleben Caton) 285, 1132
 Prónay László 96, 195?, 196, 211, 229, 230, 239, 283, 304, 307, 532, 587, 592, 675, 693, 758, 881, 965, 966, 985, 1027, 1040, 1051, 1059, 1061, 1062, 1068, 1073, 1075, 1083, 1084, 1088, 1129, 1151, 1152, 1191, 1193, 1204, 1216–1218, 1243, 1284, 1285
 Prónay Ludovica 1062, 1132
 Prónay Magdolna 1151
 Prónay Máli (Amália) 341, 1255
 Prónay Mihály 491, 492, 588, 752, 972
 Prónay Pál 195?, 302, 305, 879, 1149, 1151
 Prónay Prisca Tullia (Pirocska; Lónyai Gáborné, I.) 223, 304, 305, 965, 1151, 1175
 Prónay Sándor 101, 104, 177, 195?, 196, 211, 305, 306, 331, 333, 334, 365, 369, 370, 372, 383, 533, 586, 587, 961, 965, 986, 1068, 1151, 1152, 1195, 1243, 1248, 1277, 1282, 1284
 Prónay Sándorné → Teleki Jeanette
 Prónay Sarolta 341, 1073, 1255
 Prónay Simon 195?, 229, 283, 301, 305, 671, 965, 1083, 1129, 1145, 1151, 1217, 1246, 1255, 1259, 1285, 1286
 Prónay Simonné → Hirgeist Anna
 Prónay Tóni (Antónia) (Almásy Józsefné, III.) 341, 1255
 Propertius (Propertz), Sextus 50, 443, 959
 Prowett (kiadó) 1249
 Pruszkay Antónia (Klobusiczky Antalné) 116, 255, 256, 258, 311, 318, 874, 1102, 1103, 1165
 Ptolemaios Auletes 1035
 Ptolemaiosz (egyiptomi király) 887
 Pucz Antal 196, 211, 1194
 Puky András 172, 221, 320, 467, 975, 1084, 1093, 1146, 1210
 Puky Borbála (Fáy Györgyné, I.) 376, 379, 1283
 Puky Ferenc 170, 303, 304, 306, 421, 422, 453, 454, 481, 572, 675, 732, 932, 935, 975, 1027, 1150, 1174
 Puky Ferencné → Darvas Zsuzsanna
 Puky István 179, 205, 244, 337, 544, 667, 668, 1091, 1174, 1175, 1251
 Puky László 33, 87, 174, 205, 690, 932, 975, 982, 1018, 1026, 1027, 1150, 1174
 Pulszky Dániel 421, 935
 Pulszky János 935
 Pulszky Károly 935
 Pulszky Miksa 935
 Pulszky Zsuzsanna 224, 1172, 1182, 1210
 Purling 1030
 Püspöky Sámuel 879
 Pyber Benedek 544, 949, 1111
 Pyrker János László 14, 774, 841, 1006, 1251, 1256, 1260, 1263, 1266, 1267, 1270, 1276, 1279, 1283
 Pythagorás (Püthagorasz) 78, 1010
 Quintilianus, Marcus Fabius 1158
 Quirinus Mark → Mark, Quirinus
 Quirschfeld Tincsi 1215
 Quirschfeldné (Rogendorff lány) 194, 210, 228, 1191, 1215
 Rabener, Gottlieb Wilhelm 389, 425, 459, 568, 686, 723, 904, 913, 923, 930
 Racine, Jean de 29, 964
 Rácz Márton 326, 431, 1226

- Rácz Mihály 214, 1202
Rácz Sámuel 194, 210, 1191
Rácz Zsigmond 205, 1174
Rada (ügyvéd) 338, 1252
Ráday Anna → Ráday Nína
Ráday Erzsébet (Prónay Albertné) 333, 347, 1017, 1048, 1151, 1248, 1254, 1263
Ráday Eszter (Teleki Lászlóné, I.) 430, 576, 738, 751, 915, 951, 965, 982, 1018
Ráday Gedeon, I. (1713–1792) 27–35, 51, 173, 340, 392, 400, 408, 416, 451, 454, 462, 463, 490, 506–510, 535, 587, 612, 613, 617–620, 645, 676, 691, 695, 726, 751, 754, 767, 774, 792, 817, 826, 829, 833, 840, 844, 845, 858, 862, 866, 870, 898, 910, 911, 914–917, 932, 950, 951, 954, 962–965, 972, 974, 982, 983, 990, 1014–1018, 1020–1023, 1031, 1032, 1040, 1042, 1046–1048, 1052, 1067, 1100, 1136, 1144, 1145, 1150, 1157, 1237, 1255, 1309
Ráday Gedeon, II. (1745–1801) 539, 641, 915, 964, 1017, 1047, 1048, 1052
Ráday Gedeon, III. 509, 618, 915, 964, 1017
Ráday Gedeon, IV. (1806–1873) 340, 342, 374?, 384?, 1017, 1048, 1151, 1254, 1281, 1282, 1284, 1285, 1290, 1291
Ráday Gedeonné, II. (Fáy Zsuzsanna) 33, 304, 305, 695, 1047, 1052, 1150
Ráday Gedeonné, IV. → Teleki Borbála
Ráday László 333, 374?, 377, 384?, 1017, 1048, 1151, 1254, 1284, 1291
Ráday Nína (Anna; Nádasdy Lászlóné) 341, 377, 379, 1017, 1048, 1151, 1248, 1254, 1255, 1284, 1285
Ráday Pál, I. (1677–1733) 27, 341, 676, 844, 915, 917, 951, 964, 1014, 1151, 1255
Ráday Pál, II. (1768–1827) 31, 118, 300, 301, 303, 305, 321, 384?, 462, 509, 521, 618, 675, 676, 693, 915, 962, 964, 1017, 1041, 1042, 1048, 1144, 1150, 1248, 1254, 1255, 1263, 1281, 1284, 1291
Ráday Pál, III. (1830–1879) 372, 1017, 1254, 1281
Ráday Pálné, II. → Prónay Ágnes
Radi Károly 155, 1106
Radiojevich, Paul 166, 874
Radmannsdorf, Albert Riemensberg 357, 358, 361, 1271, 1274
Radvánszky Antal 331, 334, 1059, 1084, 1106, 1129, 1246
Radvánszky Charolina (Karolina; Podmaniczky Lászlóné) 283, 299, 669, 1129
Radvánszky Ferenc 172, 320, 416, 591, 632, 918, 975, 1052
Radvánszky György 1070
Radvánszky János 155, 693, 879, 978, 1014, 1027, 1053, 1059, 1084, 1094, 1095, 1096, 1106, 1114, 1144, 1146, 1167, 1177, 1213, 1246, 1288
Radvánszky Joanna 880
Radvánszky Karolina 1059, 1084, 1094, 1106, 1144
Radvánszky Klára (Zsembery Mihályné) 880
Radvánszky László 1059, 1084, 1106, 1129
Radvánszky Mária (Márjásy Miklósné) 880
Radvánszky Miklós 1059, 1084, 1106, 1129
Radvánszky Polyxén (Blidli; Újházy Sámuelné) 88, 155, 156, 171, 173, 176, 179, 182, 207, 249, 266, 269, 283, 321, 381, 545, 693, 1014, 1027, 1059, 1068, 1084, 1096, 1106, 1114, 1117, 1118, 1129, 1130, 1177, 1288
Radvánszky Rosália (Prónay Lászlóné) 675, 965, 1151
Radvánszky Terézia (Cidli; Szerencsy Józsefné) 87, 155, 179, 183, 184, 218, 228, 249, 269, 283, 299, 305, 545, 677, 693, 826, 900, 920, 963, 964, 973, 978, 986, 1014, 1026, 1048, 1053, 1059, 1077, 1084, 1095, 1096, 1106, 1114, 1117, 1118, 1121, 1125, 1129, 1130, 1144, 1146, 1152, 1167, 1176, 1177, 1213, 1215, 1261
Radvánszky Terézia (Kapy Józsefné, I.) 880
Radzivil (Radzivil) Károly (Karol Stanisław Radzivil) 564, 722, 904
Raffaello (Rafaell, Raphael) Santi 406, 513, 897, 1030, 1138
Rag. → Ragályi
Ragályi Erzsébet (Fáy Józsefné) 266, 875, 975, 1095, 1113, 1114, 1115, 1209
Ragályi Gedeon 182, 266, 975, 1114, 1115, 1267
Ragályi István 172, 194, 210, 280, 969, 970, 974, 1127, 1192
Ragályi János 194, 210, 875, 975, 1114, 1115, 1192
Ragályi Jánosné (Comáromy Zsuzsanna) 364, 1275
Ragályi József, I. (1733–1804) 130, 165, 468, 545, 591, 875, 957, 975, 1090, 1095, 1098, 1113–1115, 1162, 1171, 1179, 1187, 1192, 1201, 1209, 1257
Ragályi József, II. (1769–?) 875, 975, 1114, 1115
Ragályi József (III.) (1803–1852) 1162
Ragályi Józsefné, II. → Bernáth Zsuzsanna

- Ragályi Judit 1144
 Ragályi Kata (Szepesi Lászlóné) 182, 266, 875, 975, 1114, 1115
 Ragályi Klári (Clári; Rhédey Gedeonné) 170, 182, 248, 266, 875, 957, 975, 1095, 1113–1115, 1209
 Ragályi Magdolna (Ragályi Tamásné) 325, 875
 Ragályi Mária Magdolna (Kazinczy Józsefné, II.) 123, 129, 137, 138, 140, 165, 206, 208, 221, 229, 260, 351, 545, 875, 975, 1090, 1095, 1098, 1108, 1113–1115, 1148, 1162, 1171, 1179, 1187, 1201, 1209, 1216, 1224, 1257
 Ragályi Pál 353, 1267
 Ragályi Samu 231, 1222
 Ragályi Tamás 191, 209, 229, 266, 325, 330, 364, 368, 381, 382, 704, 875, 975, 1114, 1115, 1169, 1184, 1216, 1218, 1223, 1224, 1236, 1243, 1275, 1288
 Ragályi Zsigmond 353, 1267
 Ragályi Zsuzsanna (Kazinczy Péter [III.] második felesége) 220, 876, 1201
 Raics Péter 1184, 1185, 1196
 Rainer (főherceg, Habsburg) 1060, 1140
 Rájnis József 504, 507, 537, 609, 613, 704, 778, 833, 949, 959, 960, 972, 1013, 1019, 1022, 1043, 1046, 1131
 Rak, RakFer → II. Rákóczi Ferenc
 Rákai Orsolya 1166, 1402
 Rakics (szerb közlegény) 44, 846, 1072
 I. Rákóczi Ferenc 409, 561, 720, 794, 825, 872, 887, 893, 900
 II. Rákóczi Ferenc 19, 20, 27, 293, 814, 825, 843, 844, 872, 889, 892, 893, 899, 900, 902, 1018, 1112, 1151, 1219, 1231, 1255, 1309
 I. Rákóczi György 880, 953
 II. Rákóczi György 893
 Raksányi János 452, 920
 Ramler, Karl Wilhelm 583, 956
 Ramsden (tévesen: Ramsdon), Jesse 109, 677, 818, 854, 1146, 1312
 Raphael → Raffaello Santi
 Raphael Morghen → Morghen, Raphael
 Rát (Ráth) Máttyás 288, 295, 441, 442, 488, 583, 746, 952, 957, 958, 972, 1135, 1142
 Rathkeal, Herbert 1054, 1134
 Rátkay (István?) 186, 204, 226, 1170, 1177, 1189, 1211
 Rátkay (Pál?) 381, 862, 1290
 Rátkayak 344, 1261
 Rátonyi Gábor 257, 1103
 Ratschky, Joseph Franz 62, 63, 66, 495, 496, 598, 599, 635, 766–768, 812, 848, 992, 994, 995, 1057, 1310
 Rautenstrauch, Johann 878, 958
 Raynal 972, 1195
 Récsey (Ádám?) 340, 1254
 Regis Rupili (Rex Rupilius) 277, 1125
 Rehák József 521, 1048
 Reiner Móric 347, 1264
 Reisz Gáspár 906
 Rékei v. Barta 543, 665, 1085
 Rembrandt, Hermensz van Rijn 705, 939, 1142, 1229
 Reni (Rheni), Guido (Gvido) 86, 1026, 1214
 Rettl (kassai lakos) 209, 1184
 Révai Miklós 50, 81, 177, 198, 283–285, 442–444, 488, 530, 537, 538, 547, 552–554, 557, 584, 585, 613, 669, 670, 680, 704, 705, 707, 708, 747, 748, 756, 829, 833, 868, 878, 946, 949, 957, 959, 966, 970, 972, 977, 986, 1010, 1019, 1022, 1043, 1046, 1049, 1111, 1119, 1130, 1156, 1158, 1160, 1161, 1169, 1199, 1204, 1212, 1241
 Révay Apollonia (Szirmay Lászlóné, II.) 85, 259, 883, 985, 1025, 1104
 Révay János 891
 Révay Péter 230, 1219
 Révay Simon 532, 592, 758, 883, 985, 1025, 1104
 Révay Zsófia 885
 Reviczky (bíró) 20, 22, 431, 893
 Reviczky Ádám 335, 343, 1243, 1259
 Reviczky Anna 1052
 Reviczky János 385, 1293, 1294
 Reviczky Judit (Beöthy Gáborné, majd Hohenlohe Károlyné) 73, 175, 998, 1052
 Rexa Dezső 844, 864, 1309, 1402
 Réz József Imre 333, 1247
 Rezik János 961, 1070
 Rhédey Ferenc 209, 313, 1099, 1127, 1153, 1163, 1183, 1197
 Rhédey Gedeonné → Ragályi Klári (Clári)
 Rhédey József 333, 347, 1247, 1263
 Rhédey Julianna (Comáromy Györgyné, I.) 163, 400, 472, 561, 704, 719, 877, 887, 892, 1090, 1153
 Rhédey Lajos 112, 190, 194, 200, 205, 209, 210, 214, 228, 250, 252, 253, 278, 280, 308, 309, 322, 378, 843, 1074, 1100, 1125, 1153, 1164, 1166, 1172, 1182, 1183, 1192, 1197, 1199, 1202, 1215, 1223, 1284, 1397
 Rhédey Lajosné → Kácsándy Terézia
 Rhédey László 278, 877, 1125
 Rhédey Zsuzsanna (Diószeghy Sámuelné) 212, 1153, 1183, 1197
 Riba (?) 336, 1251

- Richardson, Samuel (1689–1761) 29, 983
Richter Filep Antal 333, 334, 335, 336, 337, 342,
362, 1247, 1274
Richter (diák) 421, 935
Richwaldszky György 492, 590, 756, 970, 1018
Rickl (kereskedő) 191, 1183
Riedele (Riedl) András 234–240, 837, 1086,
1087
Rieder, W. (rajzoló) 1194
Riemensberg → Radmannsdorff
Riethaller Mátvás 194, 210, 1192
Rigó László 38, 926
Rikóti Mátvás 1158
Rill vagy Riel (munkácsi rab) 234, 236, 1086
Ring Adorján 868
Rischel (nyelvész) 365, 1277
Ritter (festő) 301, 1149
Robespierre, Maximilien 1002, 1069
Rogendorff Josefin 1177
Rogendorff Kajetán (Cajetán) 159, 160, 341,
856, 884, 1107, 1218, 1219
Rolly József 40, 497, 603, 604, 772, 833, 834,
928, 976, 977, 1085, 1119
Rolly Katalin 1085, 1119, 1251
Rolly Mária 880
Rombauer János 342, 1258
Rosa (Róza), Josef 177, 294, 672, 939, 1140,
1229
Rosenfeld (Székely) András 85, 532, 592, 758,
985, 1025
Rosenthal (kereskedő) 336, 1250
Rossy (francia katona) 657, 1082
Rost, Johann Leonhard 922
Rostás Mihály 193, 1185
Rosti János 287, 1134
Róth Ádám 881
Róth Borbála 888, 898
Róth Éva 881
Róth Johanna (Teleki Józsefné, I.) 285, 305,
675, 677, 881, 1099, 1132, 1146, 1151
Róth Julianna (Szirmay Andrásné, I.) 20, 167,
182, 207, 409, 471, 558, 716, 881, 887, 888,
898, 899, 965, 1059, 1062, 1099, 1106, 1132,
1152
Róth Tamás 881, 1099, 1152
Róth Teréz (névtévesztés) → Róth Johanna
Rott (Johann Jakob?) 197, 1181, 1196, 1203
Rottenstein József 338, 1252
Rouget de Lille (helyesen: Rouget de Lisle)
354, 1269
Rousseau, Jean-Jacques 35, 123, 251, 700, 824,
837, 838, 916, 925, 957, 977, 983, 1032, 1042,
1056, 1071, 1085, 1100, 1156, 1402
Róza → Rosa, Josef
Rozgonyi Erzsi 170, 440, 441, 957
Rozgonyi József, I. (1756–1823) 253, 454, 925,
1101, 1292
Rozgonyi József, II. 348, 362, 1265, 1274
Rozgonyi Józsefné, I. 385, 863, 1292, 1293
Rózsi (szolgáló) 222, 1210
Róth József 335, 377, 1249, 1284
Rubendunstné → Dozler
Rubens, Pieter Pauwel 484, 574, 735, 939, 940
Rudnay Sándor 356, 1246, 1270
Rudnyák Antónia 1144
Rudnyák Pepi (Jozéfa; Batthyány Vincéné)
287, 1133
Rudnyák Tóni (Wollnhofferné, I.) 282, 1128
Rudnyanszki Terézia (Liptay Sándorné) 374,
1281
Rudolf (őherceg, Habsburg) 1060, 1140
I. Rudolf (Habsburg) 230, 1219
II. Rudolf (Habsburg) 362, 1275
Rumy Károly György 343, 356, 374, 377, 385,
825, 828, 867, 938, 964, 1035, 1053, 1070,
1087, 1088, 1141, 1207, 1212, 1229, 1260,
1266, 1270, 1276, 1281, 1283, 1289, 1293
Ruprecht Antal 64, 598, 766, 992
Ruzsicskay György (Georg Probus Ruzsitskay,
Jiří Ružička) 234, 237, 1086, 1087, 1178
Rzevulsky (Rzewulski) (Wacław?) 419, 480,
570, 730, 922
Sadler József 376, 1282
Sáfrányos (?) 189, 1181
Sághy Anna (Fáy Ágostonné) 44, 279, 860,
964, 1126, 1237
Sághy Ferenc 546, 1129, 1158
Sághy Mihály 463, 490, 964, 1126
Sahlhausen Móríc 47, 48, 1044
Salamon (kocsmáros) 201, 1165
Saláta György 192, 209, 1184
Sales, Karl 361, 1273
Sallaky Gábor 54, 55, 980, 981
Sallustius (Sallust, Szalluszt), Cajus Crispus
14, 338, 342, 344, 345, 351, 540, 642, 707,
837, 841, 868, 912, 916, 1157, 1215, 1230,
1252, 1259, 1267
Salm Ferenc 160, 856, 1107
Salm Károly 160, 856, 1107
Salm (Rogendorff) 160, 856, 1107
Samu (?) 344, 1260
Sándor Lipót (Alexander Leopold; Habsburg)
91, 92, 96, 529, 643, 851, 1044, 1049, 1052,
1060, 1069, 1072, 1073, 1123, 1140, 1279

- I. Sándor (Romanov) 368, 1137, 1213, 1233, 1234, 1278
 Sándorffy József 203, 295, 296, 546, 958, 1141, 1142, 1149, 1153, 1166
 Sándorné (nagyváradi lakos) 204, 1172, 1182
 Sánta József 204, 1169, 1173
 Sánta László 205, 1173
 Sappho (Szafó, Szapphó) 77, 1006
 Sára asszony → Kötélverő Mihályné
 Sárközi István 197, 1001, 1035, 1047, 1196
 Sárközy József 336, 1251
 Sárosy András 181, 182, 183, 262, 263, 265, 270, 271, 1109, 1110, 1114, 1163
 Sárosy Andrásné → Ilosvay Krisztina
 Sárosy Joanna 882
 Sáróy Szabó Sámuel 32, 118, 300, 619, 927, 1018, 1031, 1144
 Sartóri Ferenc 333, 1247
 Sárvári Pál 273, 1122
 Sátoriné 333, 1247
 Sauberer András 433, 651, 945, 1077
 Sauer Kajetán 111, 185, 204, 221, 230, 254, 827, 1038, 1099, 1169, 1209
 Saurau, Franz 289, 1136
 Savoyai Jenő (François-Eugène de Savoie-Carignan; Eugen v. Savoy) 362, 938, 1002, 1055, 1140, 1275
 Schachner 197, 1196
 Schaffrath Leopold (Lipót) 34, 48, 93, 966, 1032, 1045
 Schaufelberger, Joannis, 1218
 Schäufelein, Hans 1057
 Schauff, Johann 643, 1064
 Schedel (Schédel) Ferenc → Toldy Ferenc
 Schedel (munkácsis rab) 234, 237, 1086, 1087
 Schedius Lajos János 93, 283, 301, 305, 331, 332, 340, 367–370, 377, 382, 966, 1130, 1145, 1151, 1204, 1243
 Schertl Jetti 352, 359, 1267, 1272
 Schervitz Mátyásnak 1014
 Schiavonetti, Luigi 291, 1138
 Schickmayer Jakab 269, 1117
 Schickmayerné (Berzeviczy Gergely szeretője) 269, 1117
 Schiller, Friedrich 114, 212, 295, 306, 881, 1102, 1141, 1152, 1162, 1197
 Schindlmayer (Schindelmayer; nyomdász) 193, 197, 211, 1183, 1185, 1196
 Schlachta Imre 170, 911, 913
 Schlachta (ügyvéd) 284, 1131
 Schlicht (rézmetsző) 291, 954, 1058, 1138
 Schloissnigg, Johann Baptist 99, 1064, 1065
 Schlözer, August Ludwig von 108, 650, 941, 1075, 1138
 Schmidegg Ferenc 161, 1108
 Schmidt (Schmitt; festő) 346, 377, 1263, 1284
 Schmiedhammer (festő) 643, 1064
 Schmutzer, Jakob Matthias 498, 526, 534, 601, 637, 1002, 1058
 Schneider, Johann Gottlieb 658, 1082
 Schödelberger, Johann Nepomuk 361, 1273
 Schöffl (Shoeffl) József Károly 337, 1251
 Schönborn Ervin Ferenc 1230
 Schönborn Ferenc Fülöp 1230
 Schönborn Fridrik 1230
 Schönborn Hugó Ervin 1230
 Schönborn (Hugó Ervin vagy Ferenc Fülöp vagy Ervin Ferenc vagy Fridrik) 324, 327
 Schönwisner (tanár) 990
 Schöpf, Johann Nepomuk 1014
 Schramek (direktor) 1079
 Schrámné (kozmai lakos?) 226, 1211
 Schranckpuzzl (fiktív?) 698, 1080
 Schröder (Károlyné?) 340, 1254
 Schröder, Friedrich Ludwig 1041
 Schubert, Franz 1005
 Schulek Gáspár 226, 1211
 Schultz, Friedrich 1102
 Schuster János → Suschter János
 Schütze (Johann Friedrich?) 70, 997
 Schwartner Márton 93, 229, 283, 490, 536, 588, 752, 792, 818, 851, 963, 966, 1074, 1130, 1217, 1311
 Schwarzenberg, Karl 1231
 Schweiher (Schweiger; könyvkereskedő?) 229, 1217
 Schweitzerey (?) 334, 1249
 Schweizer Ferenc 59, 1039
 Scipio, Metellus 676, 1152
 Sebestyén (?) 99, 1065
 Seckendorff Terézia 882
 Secundus → Janus Secundus Hagiensis
 Seelig Grün → Grün Seelig
 Segesváry Viktor 1015, 1402
 Seidel Antal 327, 1231
 Seitz Leó Mária 970
 Selymi (gazda) 191, 1183
 Semler, Johann Salomo 426, 930
 Semsey András 210, 213, 526, 637, 1058, 1131, 1192, 1199
 Semsey Anna 880
 Seneca, Lucius Annaeus 132, 414, 426, 540, 555, 646, 910, 931, 1158, 1161, 1173
 Sennyey Klára 940

- Septimius Severus 1046
Seraphinka (Bártfay?) 359, 1272
Servius Tullius 1038
Setét Imre 1284
Setth János 288, 1135
Shakespeare, William 14, 29, 964, 1003, 1041, 1088
Sieyès, Emmanuel Joseph 220, 1208
Sigmonde (munkácsi fogoly) 234, 1086
Sigmondfy (hevesi ülnök) 302, 1150
Sigmondovics (Kazinczyék hitelezője) 325, 1224
Sihulszki Frigyes 344, 1260
Siklósi András Sigmond → Andrassy Zsigmond
Silvester → Sylvester
Simai Kristóf (eredetileg: Sima Márton) 60, 1039, 1042
Simó Ferenc 331, 333, 341, 342, 1246
Simon → Prónay Simon
Simonfi Sámuel 198, 1199
Sinai Miklós 198, 280, 282, 427, 458, 680, 878, 941, 1127, 1128, 1168, 1197
Sinai Sándor 203, 941, 1168
Sipos Pál 343, 557, 1211, 1212, 1226, 1229, 1260
Sitanyiné 210, 1193
Skerlecz Miklós 497, 604, 780, 1000
Skrabák Dániel 170, 419, 911, 913
Smith, Adam 967
Socinus, Laelius és Faustus 114, 1102
Socrates (Szókratész) 86, 113, 276, 1026, 1101, 1124
Sofi → Török Sophie
Sófi (gazdasszony) 204, 1172
Sok János 298, 1143, 1237
Soliman, Josephine (Ernst Feuchterslebenné) 69, 72, 997
Soliman, Angelo (eredetileg: Mmadi Make, Magni Famori) 66–73, 498, 525, 534, 600, 771, 786, 814, 816, 818, 840, 849, 869, 997–1000, 1310, 1398
Solimanné, (Magdalena Kellermann), 68, 71, 997
Soltész József 203, 1168
Sombory Erzsébet 879
Somogyi Éva 1397
Somogyi Ferenc 333, 1247
Somogyi János 286, 1134
Somogyi (orvos) 325, 1223
Somosi János 345, 347, 353, 358, 360, 381, 384, 557, 953, 1212, 1262, 1266, 1273, 1279, 1288, 1291
Somscics (Somssics) Lázár 289, 297, 299, 497, 604, 780, 1001, 1136, 1137
Sonnenfels, Joseph von 62, 65, 66, 495, 496, 516, 599, 623, 691, 767, 768, 826, 993, 994, 1033, 1036, 1042
Sonntag → Szontagh
Soos Ferenc 39, 926
Soos József 409, 902
Soos Pál, I. 23, 734, 938, 1096, 1097
Soos Pál, II. 249, 342, 359, 883, 938, 1097, 1114, 1259
Soos Pálné, II. → Beothy Franciska II.
Sophie, I. → Török Sophie
Sophie, II. → Kazinczy Sophie
Spáh Gábor 181, 182, 262, 263, 301, 1110, 1114, 1145
Spáh Gáborné (Czika Zsuzsanna) 181, 262, 288
Speck (Spech) Lajos 330, 1245
Spielenberg Ferenc 259, 1104
Spielenberg Pál 34, 1052
Spinoza, Baruch (Despinosa; d'Espinosa) 624, 692, 1037
Spisák György 359, 1272
Spissich János 99, 974, 1041, 1065
Spl. → Splényi
Splényi Anna 1177, 1183
Splényi Caton (Katalin; Zoltán Pálné) 184, 187?, 195?, 206, 211?, 220, 226, 231, 271, 1066, 1121, 1176, 1178, 1180, 1194, 1208, 1211
Splényi Constantia 1066
Splényi Gábor 100, 102, 177, 310, 529, 645, 926, 986, 1066, 1121, 1155, 1176, 1178, 1180, 1193, 1194, 1208, 1211, 1222, 1265
Splényi József 533, 593, 758, 986, 1066
Splényi Katalin 926, 1155, 1222
Splényi Mancsi (Magdolna) 154, 184, 187?, 195?, 197, 206, 210, 211?, 220, 271, 1066, 1121, 1176, 1178, 1180, 1193, 1194, 1196, 1208
Splényi Náni (Anna; Csörgő Pálné, majd Sztáray Kristófné) 184, 187?, 195?, 211?, 227, 271, 350, 1066, 1121, 1178, 1180, 1194, 1211, 1265
Splényi Teréz 938
Springinklee, Hans 1057
Sréter János 380, 1287
Stadion, Joseph Philipp 1187
Stanislas (Soeur Stanislas) 269, 1176
Stanislaus páter → Albach József Szaniszló
Stansith Horváth, Stansics-Horváth → Horváth (Stansics, Grádeczi)
Steer Ferenc 350, 1265
Stegner Lízi 307, 1153
Stegnerné (Laczkovics) 307, 1071, 1079, 1153
Stein, Karl 70, 997

- Steinlein (János Ede?) 339, 340, 1253
 Steinmetz Anna (Náni, Ninon; Keczer György-
 né) 462, 586, 960, 961, 1097, 1210
 Steynwick, (Steenwijck) Hendrik van (idősebb
 vagy ifjabb) 574, 735, 939
 Stentzel Márton 343, 1259
 Sterly Bonaventura 321, 1050
 Stern (?) 336, 1250
 Sternbergék 151, 1191
 Sterne, Laurence 436, 831, 896, 954, 972, 1132,
 1195, 1233
 Stettner György → Fenyéri Gyula
 Stilller, Leo 342, 1259
 Stolberg, Christian 31, 490, 587, 751, 923, 964,
 1017
 Stolberg, Friedrich Leopold 306, 490, 751, 923,
 964, 1017, 1152
 Storazzi (Storace), Anna Selina 498, 534, 602,
 1003
 Stöckl (Stöckel; képkereskedő) 291, 324, 1138,
 1229
 Strapparola (Straparola), Gian Francesco 366,
 1277
 Strattmann Eleonora (Batthyány Ádámné)
 624, 1038
 Strauss Jakab 359, 864, 1272
 Strauss, I. (nevelő) 464, 490, 587, 751, 965
 Strauss, II. (iskolaigazgató?) 176, 322, 1059
 Stuart, Gilbert Charles 291, 1138
 Stunder, Johann Jakob (Jean-Jacques) 94, 175,
 283, 284, 524, 546, 634–636, 693, 946, 1056,
 1059, 1078, 1122, 1129, 1130, 1137, 1158,
 1170, 1245
 Sturmman Márton 300, 1144
 Suetonius, Gaius Tranquillus 895, 954, 1402
 Suffénus 76, 500, 605, 774, 1005
 Sulzer, Johann Georg 555, 1161
 Suschter János (Schuster) 358, 367, 370, 382,
 1243, 1272
 Susi, Susie (I.) → Kazinczy Zsuzsanna
 Susi, Susie, Süsie, Süsy (II.) → Kácsányi
 Zsuzsanna
 Susi, Susie (III.) → Török Marie Susie
 Swieten, Gerhard van 77, 78, 593, 760, 816, 849,
 987, 988, 1006, 1008, 1009, 1019, 1056,
 1311
 Swieten, Gottfried van 77–79, 103, 175, 309,
 322, 465, 493, 494, 497, 503, 504, 522, 528,
 593–595, 603, 604, 608–610, 620, 629, 632,
 633, 639, 691, 693, 760–764, 766, 772, 777,
 816, 824–826, 834, 836, 837, 849, 960, 968,
 976, 988–990, 993, 1004, 1006, 1008, 1009,
 1011, 1019, 1032, 1037, 1053, 1056, 1067,
 1154, 1311
 Swoboda Károly 1282
 Swobodáné (Swoboda Károlyné?) 376, 1282
 Sylv. → Sylvester (Erdősi) János
 Sylvester (Erdősi) János 196, 197, 203, 204, 209,
 211, 217, 218, 227, 280, 426, 680, 807, 870,
 941, 1127, 1168, 1169, 1173, 1186, 1194,
 1196, 1206, 1211
 Sz. Iványi → Szentiványi
 Szabó Agnes 785, 786, 1402
 Szabó András 159, 207, 624, 1037, 1107, 1178,
 1185
 Szabó Borbála 872
 Szabó Dávid → Baróti Szabó Dávid
 Szabó Botond → G. Szabó Botond
 Szabó István 379, 1286
 Szabó János (Szilvási, Várad) 679, 1147
 Szabó János 279, 1126
 Szabó József 1247
 Szabó László (Ótományi) → Szentjóni Szabó
 László
 Szabó László 659, 1083
 Szabó Lászlóné 658, 1082
 Szabó László → Z. Szabó László
 Szabó Márton 957
 Szabó Mihály 206, 1176
 Szabó Sámuel 184, 272, 1121
 Szabolcsi Hedvig 1061, 1066, 1138, 1251, 1401
 Szabóné (Pyrker) 346, 1263
 Szabó-Sáróy (Szabó-Sáray) Sámuel → Sáróy
 Szabó Sámuel
 Szacs vay Sándor 906, 957, 1004
 Szafó → Sappho
 Szaklányi Zsigmond 270, 1118
 Szakszon (zsellér) 142, 154, 155, 161, 1106,
 1189
 Szalai Anna 1403
 Szalay Imre 339, 368, 370, 377, 382, 1243
 Szalay László 351, 353, 371, 372, 374, 378, 385,
 737, 950, 1116, 1117, 1266, 1268, 1273, 1279–
 1281, 1289, 1293
 Szalay Sámuel 174, 609, 1012, 1027
 Szalay (huszárfőhadnagy) 364, 1276
 Szalkai Antal 531, 1044
 Szalluszt → Sallustius
 Szalmácssy Teréz (Horvát Istvánné) 966, 1227,
 1241
 Szánthó János 824
 Szántó (?; ügyvéd) 188, 1180
 Szántó János 200, 316, 317, 1164

- Szapáry Péterné 357, 1271, 1292
Szapolyai János 1133
Szász Antal 1018
Szász György 718, 892, 1139
Szászonné (váncsodi) 204, 1173
Szarka (aljegyző) 204, 1169
Szathm. (?) 377, 1284
Szathmári Biri (Király) 336, 591
Szathmári Dániel (Paksi) 170, 193, 210, 1186
Szathmári György (Király) 33, 45, 46, 918, 921, 925, 1018
Szathmári István (Paksi) 281, 925, 941, 1128
Szathmári János 975
Szathmári József (?) 368, 1278
Szathmári József (Király), I. (1750–1819) 194, 222, 310, 975, 1155, 1191, 1210, 1245
Szathmári József (Király), II. (1792–1833) 331, 336, 337, 975, 1245
Szathmári József (Paksi) 1275
Szathmári Mihály 194, 210, 335, 1191, 1192, 1249, 1278
Szathmári Mihály (Paksi) (I.) (1715–1778) 40, 45–47, 391, 413, 450, 566, 571, 724, 906, 907, 909, 910, 913, 925, 926, 931, 933, 942, 949, 951, 1186
Szathmári Mihály (Paksi) (II.) (1745–1773) 40, 43, 391, 797, 909, 911, 925
Szathmári Miklós (Király) 529, 643, 644, 1064
Szathmári Mózes (Paksi) 40, 170, 425, 428, 455, 457, 459, 569, 687, 688, 727, 739, 822, 823, 909, 913, 921, 922, 925, 926, 933, 949, 951
Szathmári Pál 975
Szathmári Sámuel (Paksi) 40, 42, 43, 391, 413, 414, 425, 426, 450, 566, 724, 797, 833, 909, 922, 925, 1398
Szathmári Simon (Paksi) 40, 909, 925, 926
Szatthm., Szathmáry, Szatthmári, Szatthmáry → Szathmári
Szauder József 9, 10, 807, 809, 810, 962, 1013, 1054, 1121, 1226, 1402
Szauder Józsefné (Szauder Mária) 10, 799, 808–810, 861, 962, 1036, 1056, 1078–1080, 1083, 1402
Széchenyi Ferenc 64, 65, 83–95, 100, 102, 103, 106, 174, 283, 321, 334, 497, 514–516, 525, 529, 533, 593, 604, 622, 623, 634, 645, 758, 772, 780, 813, 816, 826–828, 834, 840, 850, 853, 855, 976, 977, 986, 993, 1000, 1001, 1013, 1033–1036, 1046, 1057, 1066, 1071, 1075, 1113, 1130, 1133, 1153, 1204, 1213, 1214, 1227, 1242, 1243, 1248, 1311, 1400
Széchenyi Franciska 986, 1034
Széchenyi István 331–333, 337, 353, 361, 365–373, 378, 381, 383, 604, 840, 986, 1018, 1236, 1237, 1239, 1240, 1242–1244, 1247, 1248, 1257, 1269, 1276, 1290
Széchenyi Lajos 986, 1034
Széchenyi Pál (1645–1710) 19, 409, 474, 900, 902
Széchenyi Pál (II.) (1789–1871) 986, 1034
Széchenyi Zsófia 986, 1034
Széchi György 341, 1255
Szedler Fábán (János) 368, 382, 1243, 1251
Szedliczky (ügyvéd) 285, 1132
Szegedi Ferenc 369, 383, 1243
Szegedy, tanácsos 214, 1200
Szeghy Imre 1294
Székely Ádám 417, 912
Székely József, I. 345, 347, 351, 1262
Székely József, II. 345, 1262
Szeldmayer József 359, 1272
Szélim (aga; Szőlősi) 380, 1287
III. Szelim 1054, 1134
Szellő Ferenc 276, 1124
Szemere Albert 36, 38, 41, 42, 110, 114, 179, 229, 249, 429, 455, 485, 573, 579, 731, 741, 926, 929, 933, 943, 1096, 1098, 1101, 1216
Szemere Bertalan 346, 1209, 1250, 1262
Szemere Ferenc 299, 1093, 1144
Szemere István 231, 325, 343, 947, 1091, 1178, 1193, 1209, 1221, 1223, 1260
Szemere Jánosné → Kazinczy Terézia, II.
Szemere Katalin (Ragályi Józsefné, I.) 165, 875, 975
Szemere Klára 975
Szemere Krisztina (Kriska; Képlaki Vilma) 327, 330, 333, 947, 1091, 1093, 1178, 1179, 1193, 1232, 1233, 1245
Szemere László, I. (1748–1812) 178, 187, 195, 207, 211, 221?, 243, 244, 434, 947, 1091, 1178, 1179, 1193, 1209, 1221, 1223, 1227, 1232, 1233, 1245, 1260
Szemere László, II. (1772–1843) 221?, 346, 1209, 1262, 1263
Szemere László, III. (?) 346, 1263
Szemere Lászlóné, I. (Vatai Krisztina) 208, 1091
Szemere Lászlóné, II. (Karove Erzsébet) 335, 1250
Szemere Pál 179, 299, 306, 327, 328, 330–332, 336–342, 344, 345, 352, 365, 367–372, 374, 376, 377, 379–382, 384, 462, 464, 496, 551, 557, 558, 667, 668, 716, 737, 785, 786, 818, 829, 830, 832, 834, 837–843, 850, 857, 860, 864, 868, 871, 908, 938, 940, 950, 962, 966,

- 967, 977, 1022, 1092, 1093, 1132, 1144, 1152, 1159, 1169, 1179, 1212, 1227, 1232–1234, 1236, 1237, 1241, 1243–1245, 1252–1254, 1261, 1267, 1276–1278, 1281–1284, 1289–1291, 1293
- Szemere Pálné, I. → Szemere Krisztina
Szemere Pálné, II. → Csoma Borbála
Szemere Péter 876, 1097
Szemere Teréz (Bay Józsefné) 326, 947, 1091, 1178, 1179, 1193, 1227
Szemere Terézia (Szirmay Mihályné) 876, 883
Szemere Terézia 883
Szemere Zsuzsanna 1144
Szénási János 212, 1197
Szent Ágoston 306, 956, 1111, 1152, 1226
Szent Erzsébet 1063
Szent Györgyi, Szent-Györgyi → Szentgyörgyi
Szent Imre 1037
Szent István 423, 616, 1029, 1030, 1107, 1139, 1230
Szent István (Hetruriai) 159, 1219
Szent Iványi, Szent-Iványi → Szentiványi
Szent János (Keresztelő) 1083, 1160
Szent János (Jeruzsálemi) 1107
Szent János Nepomuk 335, 341, 1249
Szent Károly (Borromei; Carolus Boromeus) 293, 689, 736, 938, 1025, 1139
Szent Lajos 491, 972
Szent Mihály 1009
Szent Miklós, Szent-Miklós → Szentmiklósi
Szent Pál 277, 461, 900, 934, 957, 971, 1125
Szent Péter 464, 968, 1139, 1191
Szent Vencel 1086
Szent József 345, 925, 945, 1261, 1271
Szent Józsefné 357, 1271
Szentesi János 36, 45, 47, 170, 391, 415, 420, 429, 433, 450, 454, 460, 483, 485, 566, 570, 577, 579, 740, 742, 789, 907, 912, 918, 925, 929, 932, 942, 944, 945, 1261, 1271
Szentgyörgyi (fiktív személy?) 365, 1277
Szentgyörgyi István 36, 40, 46, 170, 251, 415, 420, 421, 426, 433, 440, 449, 450, 454, 461, 476, 480, 482, 487, 566, 571, 577, 582, 683, 725, 740, 745, 833, 835, 906, 907, 909–911, 925, 926, 929, 930, 932, 934, 941, 942, 944, 956, 957, 1093, 1109
Szentgyörgyi János 331, 334, 391, 918, 1246
Szentgyörgyi József 125, 126, 131, 154, 181, 185, 188, 190, 197, 203–205, 208, 211, 214, 260, 262, 281, 311, 548, 680, 708, 859, 863, 1100, 1127, 1156, 1157, 1163, 1167, 1168, 1172–1174, 1180–1183, 1191, 1192, 1194–1196, 1199, 1203, 1207
Szentimrei Mihály 931, 1402
Szentimrei Gábor 690, 982, 1202
Szentimrei (Horváthné) 213, 1198
Szentimrei Pál 107, 108, 1070
Szent-Imrey → Szentimrei
Szentimrey Pál 827
Szentimrey-Vén Dénes 810, 844, 845, 1309, 1402
Szentiványi Bogomér 380, 1287
Szentiványi Ferenc 214, 493, 518, 532, 592, 603, 625–627, 758, 826, 836, 984, 985, 1004, 1026, 1039, 1095, 1118, 1150, 1170, 1199, 1286
Szentiványi Mark 303, 985, 1150
Szentiványi Náni (Anna-Mária; Kapy Józsefné, II.) 87, 131, 179, 183, 269, 380, 985, 1026, 1095, 1118, 1170, 1286
Szentjóni (Szent-Jóni) Szabó László 531, 695, 1044, 1047
Szentmarjai (Szent-Marjay) Ferenc 49, 287, 310, 882, 1032, 1068, 1069, 1071, 1072, 1134, 1157
Szentmarjai Anna → Perczel Antalné
Szentmarjai Antónia 213, 1198
Szentmarjai Lászlóné (Becsky Júlia) 213, 1198
Szent-Marjay → Szentmarjai
Szentmiklósi Alajos (Aloyz) 329, 353, 462, 830, 832, 962, 1042, 1231, 1234, 1235, 1268
Szentmiklósi Józsefné 186, 207, 1177
Szentmiklósi Mária (Geizler Józsefné) 195, 206, 211, 221, 1176, 1185, 1190, 1209
Szentmiklósi Mihály 1176, 1209
Szentpéteri József 334, 361, 1248, 1274
Szentpétery Katalin 1015, 1031
Szenvei József 340, 368, 371, 382, 1243
Szép Beáta 799, 1045, 1159
Szepesi (államtanácsos) 340, 1254
Szepesi Ignác 51, 368, 382, 946, 1227, 1243
Szepesi László 182, 266, 1115
Szepesi Lászlóné → Ragályi Kata
Szepesi Sámuelné (Vatai-Batta Mária) 433, 483, 578, 741, 946
Szepessy Katalin 881
Szepesy Karolina 966, 1227, 1241
Széphalmi Vince: Kazinczy Ferenc 1022
Széplaky Pál 180, 250, 1099
Szerdahelyi József 330, 1244
Szeremlei Károlyné 223, 1210
Szeremlei Sámuelné 224, 1210
Szerencsy Fanni (Francisca; Teleki Józsefné III.) 228, 278, 677, 1125
Szerencsy Ferenc 1106
Szerencsy Franciska 978, 1146, 1164, 1213

- Szerencsy István 342, 355, 356, 1256
 Szerencsy József 170, 171, 963, 973, 985, 1053, 1125, 1146, 1213
 Szerencsy Józsefné → Radvánszky Terézia
 Szgy., Szgyi., Sztgy.: Szentgyörgyi
 Szigethi (nevelő) 269, 1118
 Szijjártó Ferenc 335, 1249
 Szijjártó (Mihály?) 380, 1287
 Sziklay János 1403
 Szikszai György 281, 1046, 1127
 Szikszay Gáspár 55, 981
 Szikszay József 183, 1120
 Szilágyi Anna 918, 925, 932
 Szilágyi Ferenc 10, 799, 805, 810, 811, 844, 848, 852, 853, 855, 856, 859–861, 864–869, 871, 918, 920, 1125, 1167, 1309–1314, 1402
 Szilágyi Gábor 918, 1091
 Szilágyi György 188, 208, 1181
 Szilágyi István 274, 1123
 Szilágyi Lajos 193, 1186
 Szilágyi László 193, 1185
 Szilágyi Mária 918
 Szilágyi Márton (irodalomtörténész) 799, 1073, 1075, 1076, 1081, 1086, 1402
 Szilágyi Márton (1748–1790) 36, 37, 43, 46, 64, 170, 420, 421, 422, 425, 454–456, 459, 573, 678, 728, 729, 733, 808, 825, 911, 918, 923, 925, 929, 932, 933, 935, 942, 944, 992, 1146
 Szilágyi Mihály 918
 Szilágyi Sámuel, I. (1719–1785) 50, 51, 182, 420, 442, 443, 454, 456, 482, 488, 532, 573, 584, 589, 732, 733, 746, 747, 753, 754, 816, 825, 836, 847, 906, 916, 918, 925, 932, 933, 935, 942, 957, 958, 962, 971, 972, 987, 1040, 1114, 1146, 1310, 1400
 Szilágyi Sámuel, II. 198, 918, 1114, 1186
 Szilassy 353, 1267
 Szilasy Ferenc, I. (1759–1782) 170, 422, 456, 935, 963
 Szilasy Ferenc, II. (1793–1841) 935, 1252, 1253, 1275
 Szilasy János 361, 364, 366–371, 373, 377, 1243
 Szilasy József 91, 331, 333, 336, 338, 421, 456, 935, 963, 1123, 1245, 1252, 1253, 1275, 1277
 Szilasy Mária 935, 1252, 1275
 Szilvási Szabó János → Szabó János (Szilvási)
 Szily József 300, 497, 604, 780, 1001, 1126, 1144
 Szily Karolina (Fáy Barnabásné) 280, 975, 1001, 1126
 Szinyei Merse Anna 884
 Szinyei József 797, 866, 902, 909, 925, 1007, 1110, 1135, 1159, 1166, 1230, 1403
 Szirmai → Szirmay Antal, I.
 Szirmay Ádám, I. (1697–1751) 882, 887
 Szirmay Ádám, II. 882
 Szirmay Ádám, III. (1781–1848) 331, 353, 371, 882, 1246, 1267, 1280
 Szirmay Ádámné, II. (Podmaniczky Terézia) 205, 882, 1173
 Szirmay András, I. (1658 v. 1659–1723) 19, 20, 167, 409, 716, 843, 873, 881, 887, 892, 893, 899, 936, 1275
 Szirmay András, II. (1694–1762) 163, 882, 887, 1098, 1118
 Szirmay András, III. (1762–1811) 169, 182, 380, 387–389, 401, 448, 474, 564, 565, 682, 721, 722, 789, 825, 882, 893, 899, 900, 902, 905, 1112, 1117, 1287
 Szirmay Andrásné, I. → Róth Julianna
 Szirmay Andrásné, III. → Horváth Anna (Stanics, Grádeczi)
 Szirmay Anna 880, 882, 1112
 Szirmay Antal, I. (1747–1812) 53, 55, 56, 91, 92, 173, 206, 326, 469, 815, 818, 826, 843, 847, 875, 883, 884, 902, 979, 984, 1052, 1070, 1165, 1176, 1227, 1228, 1270, 1400, 1403
 Szirmay Antal, II. (1785–?) 355, 364, 884, 979, 1176, 1270
 Szirmay Apollónia 882
 Szirmay Borbála 881
 Szirmay Dorothea 882
 Szirmay Erzsébet 882
 Szirmay Eszter 883
 Szirmay Éva 881
 Szirmay Gábor 796, 880–883, 1105, 1403
 Szirmay Helena 882
 Szirmay Imre, I. (?–1776 előtt) 882, 887
 Szirmay Imre, II. 882
 Szirmay István, I. (1647–1711) 880, 881, 884, 892, 1275
 Szirmay István, II. (1752–1818), Zemplén vármegye főügyésze. 518, 881, 986
 Szirmay István-Jób 881, 882
 Szirmay János 270, 327, 335, 884, 1119, 1231, 1249
 Szirmay Jeanette v. Johanna (Szirmay Tamásné, III.) 180, 207, 226, 384, 881, 882, 1097, 1178, 1211, 1291
 Szirmay József 250, 269, 883, 884, 979, 1098, 1118
 Szirmay Józsefné → Kállay Mária (Mimi)
 Szirmay Károly 882
 Szirmay Klára 882
 Szirmay Lajos 352, 882, 1267

- Szirmay László, I. (1701–1776) 493, 574, 883, 887, 907, 914, 936, 979
- Szirmay László, II. (?–1808) 574, 883, 936, 984
- Szirmay Lászlóné, II. → Révay Apollonia
- Szirmay Menyhért 167, 881, 887
- Szirmay Mihály (I.) 290, 882, 884, 1138
- Szirmay Mihály (II.) 883
- Szirmay Miklós 880, 881, 1275
- Szirmay Pál 187, 207, 243, 882, 971, 1074, 1089, 1178
- Szirmay Péter, I. (1608–1659) 363, 880, 1275
- Szirmay Péter, II. (1655–1712) 163, 881, 1275
- Szirmay Péter, III. (1741–1809) 231, 882, 971, 1220
- Szirmay Rozália 883
- Szirmay Sándor, I. (1704–1776) 20, 169, 401, 448, 474, 563, 721, 825, 882, 887, 899, 1098, 1112, 1118, 1287
- Szirmay Sándor, II. 882
- Szirmay Sándorné, I. → Horváth Klára (Stanics, Grádeczi)
- Szirmay Sára 881
- Szirmay Tamás Antal 53–56, 170, 422, 423, 434, 450, 456, 469, 484, 492, 566, 574, 575, 724, 733, 734, 883, 895, 902, 907, 914, 936, 947, 979, 980, 984
- Szirmay Tamás (?–1768) 882
- Szirmay Tamás, I. (1688–1743) 434, 826, 880, 948, 1112
- Szirmay Tamás, II. → Szirmay Tamás Antal
- Szirmay Tamás, III. (1768–1806 v. 1807) 207, 882, 1178, 1211
- Szirmay Tamásné, III. → Szirmay Jeanette (Johanna)
- Szirmay Terézia, I. (Kazinczy Dánielné) (1706–1757 után) 25, 163, 167, 169, 221, 400, 446, 471, 558, 716, 825, 873, 883, 886, 887, 893, 899, 900, 907, 914, 920, 936, 979, 1091, 1178, 1186, 1194, 1201, 1210, 1225, 1232, 1233, 1238, 1261
- Szirmay Terézia, II. (Ambrózy Lajosné, II.) 335, 883, 884, 938, 1250
- Szirmay Zsigmond 882
- Szirmay Zsuzsanna (Bernáth Ferencné) 456, 881, 883, 920, 935, 936
- Szirmay Zsuzsanna (Darvas Józsefné) 877
- Szlávniczai Sándor 913
- Szlávy György 180, 214, 278, 285, 286, 301, 650, 697, 974, 985, 1068, 1071, 1076, 1079, 1080, 1098, 1125, 1131, 1149, 1153, 1165, 1202
- Szlávy János 200, 233, 234, 239, 246, 273, 278, 285, 340, 985, 1071, 1076, 1079, 1080, 1094, 1122, 1125, 1131, 1153, 1164, 1165, 1253
- Szlávy Mária (Baranyi Péterné, később Mailáth Györgyné, I.) 202, 285, 893, 985, 1071, 1076, 1079, 1080, 1131, 1153, 1165
- Szlávy Pál, I. (1706–1785) 592, 758, 985, 1000, 1076, 1080, 1131
- Szlávy Pál, II. (1755–?) 604, 985, 1000
- Szlemencs Pál 361, 367, 368, 369, 370, 373, 1243
- Szmethanovics Károly 178, 233, 234, 235, 239, 240, 242, 290, 662, 663, 671, 1081, 1109, 1129
- Szmracsányi Anna (Fráter Pálné, II.) 153, 244, 302, 1091, 1150, 1192, 1202
- Szokolai Dániel 285, 1132
- Szolártsik Sándor 1069, 1072
- Szolón 1035
- Szombathy István, I. 49, 1071
- Szombathy István, II. 346, 1263
- Szombathy János, I. (névtévesztés) → Szombathy István, I.
- Szombathy János, II. (1749–1823) 45, 47, 98, 193, 226, 459, 557, 925, 931, 943, 1064, 1186, 1211
- Szombathy József 619, 1031
- Szomor Máté 307, 1153
- Szonntagh → Szontagh
- Szontagh Ádám 380, 1288
- Szontagh Erzsébet 172, 257, 267, 1115, 1116
- Szontagh Gusztáv 380, 1288
- Szontagh Mihály 389, 411, 904, 955
- Szontagh Sámuel 487, 488, 904, 955
- Szöcs István 170, 413, 908
- Szöcs Károly 288, 1135
- Szögyényi Ferenc 229, 329, 355, 1216, 1235, 1270
- Szögyényi László 374, 1216, 1281
- Szögyényi Zsigmond 859, 1216, 1270, 1281
- Szölösi → Szélim aga
- Szörényi Amália (Tornaljai Luciánné) 381, 1288
- Szrógh Samuel 280, 1127
- Szt.-Györgyi → Szentgyörgyi
- Sztankó László 348, 1265
- Sztankovics János 369, 370, 1278
- Sztanrowszki István 357, 1271
- Sztáray Albert 220, 228, 250, 353, 947, 1209, 1214, 1231, 1268
- Sztáray Albertné, I. → Csáky Walburga

- Sztáray Albertné, II. → Waldstein Mária
Sztáray Eleonóra 226, 516, 947, 1023, 1033, 1207, 1211
Sztáray János Filep 472, 559, 717, 890, 947, 1097
Sztáray Kristóf 1074
Sztáray Kristófné → Splényi Náni
Sztáray László 353, 1209, 1214, 1268
Sztáray Mihály 62, 79, 218, 434, 483, 578, 741, 833, 834, 839, 890, 947, 977, 980, 981, 991, 1000, 1003, 1023, 1028, 1207, 1209, 1211, 1214, 1231, 1268
Sztáray Mihályné → Eszterházy Eleonóra
Sztáray Paulina 885
Sztropkai (abarai lakos) 218, 1207
Sztuhli (Stulli) Joachim 289, 1135
Szuhai József 381, 1288
Szuhányi Ferenc 107, 827, 1069
Szulí (Suli; szolgálólány) 189, 191, 208, 240, 1089, 1181
Szuly → Szulyovszky László
Szulyovszky Anna (Boronkay Gáspárné) 359, 360, 467, 975, 1272
Szulyovszky Babi (Bora; Pongrácz Jánosné) 239, 1088
Szulyovszky Borbála 882
Szulyovszky József 385, 543?, 882, 1293, 1294
Szulyovszky László 172, 320, 467, 881, 975, 1272
Szulyovszky Menyhért 94, 95, 99, 107, 233–235, 238, 259, 263, 306, 323, 543, 646, 647, 659, 662, 828, 881, 882, 955, 975, 1025, 1063, 1068, 1070–1073, 1080, 1083–1085, 1088, 1095, 1104, 1110, 1152, 1156, 1221, 1294
Szulyovszky Rozália 882
Szulyovszky Sándor 881
Szulyovszky Terézia 882
Szúnyoghy Albert 214, 1200
Szúnyoghy Katalin (Mészáros Dánielné) 204, 1172
Szúnyogné (szőlőbirtokos) 312, 313, 1163
Szűcs István 336, 1251
- T.: Teleki
Tabódy Mihály 873
Tabódy Sándor 873
Tacitus, Publius Cornelius 14, 384, 646, 895, 1035, 1158, 1291
Takács Béla 945, 1403
Takács András 123, 314, 1156, 1164
Takács József (Téti) 177, 834, 1131, 1160
Takács Károly 262, 1110
Takáts József 1399
- Tamási József 381, 1290
Tánzer Lilla 377, 1284
Tarnai Andor 1397
Taródi István 79, 80, 81, 813, 850, 1028, 1311
Tasnádi István 170, 413, 906, 907, 908
Tasso, Torquato 14
Tatay János 991
Taxis (Pál?) 338, 1252
Taxner-Tóth Ernő 799
Teczal (káplár) 44, 846, 1078
Teleki Ádám 427, 538, 577, 738, 948, 1043
Teleki Bora (Huszár Józsefné, I.) 247, 1094, 1287
Teleki Borbála (Ráday Gedeonné, IV.) 342, 372, 377, 1152, 1256, 1281, 1283, 1286
Teleki Caton (Katon) (Tisza Lászlóné) 278, 1125, 1146, 1182, 1213
Teleki Eszter (Torockay Zsigmondné) 576, 738, 951
Teleki Ferenc 368, 382, 1243
Teleki István 32, 173, 321, 464, 490, 587, 751, 833, 965, 1014, 1018
Teleki Jeanette (Prónay Sándorné) 306, 917, 965, 1068, 1152, 1243
Teleki József, I. (1738–1796) 28, 32, 95, 96, 99, 100–102, 104, 112, 113, 173, 250, 251, 252, 282, 306, 321, 430, 456, 464, 490, 494, 509, 536, 538, 576, 577, 582, 587, 619, 644, 645, 646, 675, 689, 738, 739, 750, 751, 755, 826, 833, 860, 871, 916, 917, 935, 937, 949, 950, 951, 957, 963, 965, 968, 987, 1014, 1017, 1018, 1040, 1043, 1046, 1055, 1065, 1068, 1099, 1100, 1126, 1128, 1142, 1146, 1151, 1152, 1164, 1200, 1398
Teleki József, II. (1777–1817) 200, 305, 328, 675, 917, 1018, 1146, 1152, 1164, 1200, 1243, 1256, 1281
Teleki József, III. (1778–?) 190, 200, 228, 278, 677, 1125, 1146, 1152, 1164, 1182, 1200, 1213, 1256
Teleki József, IV. (1790–1855) 331–334, 337, 340, 352, 361, 364–370, 373, 379, 383, 386, 838, 951, 1239, 1243, 1248, 1257, 1267, 1275, 1278–1280, 1283, 1285, 1294
Teleki Józsefné, I. → Róth Johanna
Teleki Józsefné, II. (Teleki Zsófia) 342, 1146, 1152, 1164, 1200, 1213, 1256
Teleki Józsefné, III. → Szerencsy Franciska
Teleki Klára (Wartensleben Vilmosné) 29, 285, 462, 490, 587, 679, 750, 951, 963, 982, 1132, 1147, 1282
Teleki Lajos 278, 306, 677, 1125, 1146, 1152, 1164, 1213

- Teleki Lajosné → Toldi Sára
 Teleki László, I. (1710–1778) 430, 576, 738, 917, 951, 963, 982, 1147
 Teleki László, II. (1764–1821) 101, 104, 112, 183, 250, 270, 282, 321, 430, 464, 490, 587, 675, 751, 833, 866, 917, 951, 965, 1068, 1099, 1119, 1128, 1152, 1248
 Teleki Lászlóné, I. → Ráday Eszter
 Teleki Sámuel 77, 183, 255, 270, 282, 295, 307, 430, 533, 546, 547, 593, 595, 603, 668, 676, 758, 761, 836, 855, 941, 951, 965, 986, 988, 1004, 1009, 1019, 1044, 1054, 1074, 1093, 1103, 1119, 1122, 1123, 1127, 1128, 1141, 1149, 1153, 1169, 1199, 1202, 1203, 1230, 1234
 Teleki Lászlóné, II. → báró Mészáros Jeanette (Johanna)
 Tooke → Tőke
 Terentius (Terentz; Térencz), Publius Afer 29, 995, 1271
 Terhes István 43, 170, 911, 926, 932, 935
 Terhes Sámuel 1162
 Terstyánszky Dániel 172, 285, 294, 320, 505, 610, 611, 933, 942, 987, 1010, 1013, 1018
 Tertina Mihály 262, 1110
 Tessedik Ferenc 377–379, 1057, 1284, 1285
 Tessedik Sámuel 524, 636, 952, 1057, 1284
 Téli Takács József → Takács József (Téti)
 Th. → Radvánszky Terézia
 Thaisz András 368, 383, 1243
 Thalie → Kazinczy Thalie
 Theocritusz (Theokritosz) 426, 930
 Theodózius (Theodósiusz) 601, 1002, 1058
 Thercsi → Kácsándy Terézia
 Theréz → Radvánszky Terézia
 Theréz és Cecilia (Kazinczy Dienes és Klobusiczkyné Pruszkay Antónia gyermekei?) 258, 874, 1165
 Thespisz (Thespis) 427, 948
 Thewrewk József (Ponori) 336, 337, 339, 358, 369, 546, 1056, 1128, 1158, 1247, 1251, 1268, 1271, 1278
 Thómanné 44, 1238
 Thorwaldsen, Bertel 1245
 Thököly (Tököli) Imre 411, 872, 881, 903, 953
 Thuanus (Thou), Jacques-Auguste de 401, 450, 474, 563, 722, 900, 914
 Thugut Heinrich → Heinrich Thugut
 Thun, Marie Christine von (Dietrichsteinné) 993
 Thúrzó (György?) 204, 1169
 Tiberius Severus 1046
 Tibull (Tibullus), Albius 414, 425, 833, 910, 922
 Tihanyi Ferenc 380, 1123, 1251, 1286, 1287
 Tihanyi Tamás 91, 337–340, 379, 1123, 1251, 1286, 1287
 Tihavszki (örnagy) 205, 1174
 Tili → Kazinczy Ottilia (?)
 Timár János 121, 159, 1105
 Timkó 207, 1179
 Tinódi Sebestyén 407, 898
 Tischbein, Johann Friedrich August 291, 1138
 Tiscler Antal 946
 Tisza Lászlóné → Teleki Caton
 Tisza (László?) 209, 1182
 Tiszta Ferenc 470, 493, 533, 592, 593, 690, 757, 826, 982, 986, 989
 Tittel Pál 339, 361, 366–370, 373, 379, 1244
 Titus → Kazinczy Titusz
 Tiziano Vecellio 897
 Tóbi Mihály 340, 377, 1254, 1284
 Tokody György 203, 308, 1154, 1167
 Toldi Sára (Teleki Lajosné) 305, 306, 1152
 Toldy Ferenc (eredetileg: Schedel Ferenc) 330, 334, 341, 342, 344, 347, 360, 361, 363, 365–372, 377, 381, 383, 783, 785, 786, 788, 789, 800–802, 804, 817, 834, 835, 837–842, 845, 861, 865–871, 876, 908, 932, 947, 973, 978, 988, 1010, 1012, 1014, 1047, 1088, 1162, 1240, 1243, 1244, 1256, 1259, 1261, 1264, 1266, 1267, 1273, 1276, 1277, 1279, 1281, 1283, 1288, 1290, 1403
 Tollius, Jacob 30, 1017
 Tomka Lászlóné (Szemere Zsuzsanna) 299, 1144
 Tomkins 1030
 Tomsics (urasági tiszt) 1293
 Toperczer Zsigmond 170, 444, 461, 585, 748, 960
 Tordai Gábor 343, 1259
 Tordai S. 913
 Torma Mihály 935
 Tornaljai Antal 381, 906, 1288
 Tornaljai Antalné → Losonczy Joanna
 Tornaljai Károly 380, 449, 906, 1288
 Tornaljai Lucián 906, 1288
 Tornaljai Luciánné → Szörényi Amália
 Tornaljai Márton 381, 449, 906, 1288
 Tornallyai → Tornaljai
 Toroczkay Zsigmondné → Teleki Eszter
 Tóth Béla 941, 1128, 1403
 Tóth Ferenc 288, 336, 1135
 Tóth Imre → Nagy Imre
 Tóth László (Ungvárnémeti) 556, 830, 1162
 Tóth Pál 212, 1197

- Tóth Pápay János 336, 1251
Toth Tamás 44, 1238
Tóthpapai 1293
Tóke Károly 267, 1115
Tóke Károlyné → Bosnyák Elíze
Tőkés János 230, 1218
Tököli Imre → Thököly Imre
Török Albert 885
Török András 356, 380, 885, 1065, 1270, 1287
Török Anna 884, 885
Török Bálint 884
Török Bálint (1806–1882) 220, 885, 1202, 1257
Török Béla 380, 885, 1287
Török Borbála 884
Török Eszter 884
Török Ferenc 884
Török Imre 885
Török István I. 170, 429, 455, 459, 481, 485, 572, 579, 731, 741, 926, 929, 936, 943, 949
Török István, II. 359, 1272
Török János 380, 885, 1287
Török Jánosné → Holecz Carolina
Török József, I. (1714–1776) 591, 884, 976
Török József, II. (1742–1816) 59, 172, 231, 272, 320, 465, 466, 884, 970, 971, 976, 1121, 1202, 1220
Török József, III. (Pepi) (1777–1830) 132, 133, 139, 182–184, 186, 187, 192?, 194–196, 205–211, 218, 220, 244, 250, 266, 272, 277, 280, 326, 327, 342–344, 859, 884, 969, 975, 1055, 1068, 1090, 1113, 1121, 1171, 1179, 1183, 1188, 1191, 1196, 1202, 1204, 1213, 1214, 1221, 1224, 1226, 1232, 1239, 1257, 1258, 1259, 1265, 1266
Török József, IV. 359, 1272
Török Józsefné, II. (Horvát Borbála) 337, 884, 1251
Török Józsefné, III. → Vécsey Mária
Török Karolina 885, 1270
Török Katinka (Holes [Holesch] Dánielné) 345, 351, 1262
Török Lajos 47, 79, 85–87, 100, 145, 151, 166, 171–173, 207, 220, 320, 321, 468, 492–494, 497, 511, 517–519, 522, 523, 533, 591, 594, 603, 607, 625–628, 632, 634, 666, 703, 761, 762, 771, 772, 826, 834, 836, 839, 848, 856, 884, 888, 937, 955, 960, 969, 971, 973–976, 987, 988, 998, 1004, 1007, 1014, 1025, 1038, 1044, 1055, 1066, 1086, 1090, 1095, 1105, 1108, 1113, 1121, 1163, 1171, 1179, 1188, 1190, 1202, 1207, 1213, 1214, 1219, 1220, 1123, 1224, 1226, 1232, 1239, 1244, 1257, 1286
Török Lajosné (Rogendorff Aloysia) 151, 166, 174, 627, 884, 888, 1024, 1025, 1039, 1055, 1090, 1105, 1107, 1163, 1171, 1179, 1188, 1202, 1213, 1217, 1219, 1221
Török Marie Susie (Mária Zsuzsanna; D’Ellevaux Jánosné, Dellvoné, Delvóné) 110, 183, 205, 226, 227, 230, 244, 260, 269, 271, 272, 278, 325, 343–345, 347, 349, 351, 352, 523, 548, 602, 667, 885, 975, 1013, 1055, 1090, 1091, 1108, 1113, 1122, 1172, 1179, 1191, 1202, 1214, 1218, 1221, 1224, 1257, 1283
Török Miklós 885
Török Napoleon (Napi) (neve később: Török Nepomucénus [Muki]) 885, 1257
Török Pál 885, 975
Török Pepi → Török József, III.
Török Sándor 380, 885, 1287
Török Sarolta (Karolina, Charlotte; Georg von Hessen-Darmstadt felesége) 356, 885
Török Sophie (Zsófia) Antonia (Kazinczy Ferencné) 132, 133, 135–137, 139, 140, 146–148, 151–154, 166, 183, 186–195, 197, 205–211, 213–215, 218, 220–231, 243, 244, 260, 264, 269, 272, 277, 278, 317, 326–328, 336, 342–353, 355–357, 359, 360, 364, 377, 379, 523, 544, 548–551, 634, 666, 667, 715, 786, 796, 800, 817, 848, 862, 865, 873, 884, 885, 888, 975, 1055, 1090, 1091, 1106, 1108, 1113, 1121, 1163, 1171, 1172, 1175, 1178, 1179, 1183, 1185, 1188, 1193, 1196, 1202–1204, 1214, 1215, 1220, 1224, 1226, 1227, 1232, 1234, 1239, 1244, 1257, 1264, 1266, 1286, 1289, 1292, 1401
Török Teréz 885, 1065
Trattner János Tamás (ifjabb) 197, 211, 217, 227, 464, 830, 966, 1044, 1051, 1111, 1245
Trattner Mátyás 48, 264, 330, 966, 1044, 1045, 1111, 1196, 1206, 1211, 1245
Trautel (munkácsi lány) 239, 1089
Trautmannsdorfné → Majthényi Treba (bányakapitány) 855, 856
Trenck (Trenk), Friedrich 601, 769, 1002, 1044, 1049, 1071
Tretter (Járy) György 341, 1255
Tullia 1038
Tulsiczky Ferenc 338, 1252
Turánszki Kálmán 362, 875, 1244, 1257
Turnus (szíjgyártó) 206, 1175
Turretin, Jean Alfons (Alphonsus Turretinus) 481, 572, 731, 930
Tussay Mártonné → Kazinczy Anna
Tüskés Gábor 1144, 1403

- Ubul (vezér/herceg) 520, 630, 1050
 Udvarhelyi Miklós 1244
 Ugarte Alajos 827
 Ugrai János 919, 920, 1403
 Uhlmann család 340, 1254
 Újfalussy László 1065
 Újgyörgyi (Neumüller) József 248, 1095
 Újházy Clementína (Draskóczy Sámuelné) 381, 1115, 1288
 Újházy Sámuel 266, 1115, 1288
 Újházy Sámuelné → Radvánszky Polyxén
 Ungi Pál 957
 Unwerth Emanuel 107, 885, 1065
 Uray Julianna 1182
 Urbán (Orbán) István 342, 1258
 Urbán András 1004
 Ursinus, Zachariás 901
 Úti (professzor) 818
 Uz, Johann Peter 583, 956, 1057
 Úza Pál 209, 216, 218, 233, 234, 239, 278, 284, 301, 335, 542, 543, 546, 652, 659, 662, 705, 1056, 1076, 1078, 1081, 1084, 1097, 1109, 1125, 1130, 1149, 1182, 1204, 1250

 Ūrményi Ferenc 942
 Ūrményi Imre 942
 Ūrményi János 942
 Ūrményi József 186, 333, 334, 485, 490, 498, 532, 576, 592, 624, 739, 755, 758, 765, 843, 914, 933, 942, 965, 966, 968, 985, 987, 1000, 1001, 1013, 1018, 1037, 1057, 1069, 1072, 1132, 1177, 1241, 1400
 Ūrményi Józsefné (Komjáthy Anna) 333, 1248
 Ūrményi Miksa 942
 Ūrményi Vince 942

 Váczy János 9, 15, 562, 609, 648, 783, 786, 788, 796, 803–810, 847, 848, 861, 868, 869, 871, 890, 892, 901, 905, 906, 913, 914, 920–922, 931, 932, 942, 950, 974, 981, 989, 1005, 1006, 1008, 1011, 1012, 1017, 1020, 1070, 1084, 1097, 1204, 1205, 1310, 1314, 1401, 1403
 Vajda Mihály 1124, 1403
 Vajna Antal 324, 1228
 Vajthó László 809, 1403
 Valenti (diák) 380, 1287
 Valkovszky János 204, 1172
 Valyi (Wályi) András 29, 30, 34, 87, 173, 321, 1004, 1026, 1031
 Vályi (Wályi) Nagy Ferenc 179, 321, 557, 668, 669, 953, 1015, 1016, 1093, 1212
 Van Dyck, Anthonis 424, 456, 484, 574, 575, 601, 735, 939, 1002

 Varga Ferenc 200, 1163
 Varga Istvánné 190, 1181
 Varga József 873
 Varga Zoltán → Z. Varga Zoltán
 Vargha Balázs 1110, 1403
 Vári (jegyző) 204, 1172
 Varjas János 218, 426, 427, 458, 940, 1099, 1168, 1206
 Vas Anna 884
 Vaskó (zsellér) 161, 1108
 Vass Mária 879
 Vatai Krisztina 1178, 1179, 1193
 Vattay Borbála 1099, 1152
 Vay Ábrahám, I. (?–1762) 679, 906, 925, 926, 1055, 1065, 1116, 1146, 1147
 Vay Ábrahám, II. (1789–1855) 324, 326, 332, 333, 343, 352, 813, 818, 861, 876, 906, 926, 1214, 1225–1227, 1231, 1236, 1239, 1240, 1244, 1248, 1249, 1259, 1271, 1278, 1294, 1313
 Vay Ádám 1398
 Vay Dániel 285, 298, 679, 1147
 Vay Dánielné → Wartensleben Eszter
 Vay Erzsébet (Gyürky Pálné) 333, 364, 876, 1244, 1271
 Vay Eulalia (Lila, Lilla, Eulalie; Lónyai Jánosné, I.) 326, 335, 357, 364, 876, 1226, 1244, 1249, 1271
 Vay Heinrich János László 346, 1147, 1247, 1258
 Vay István 41, 42, 45, 46, 99, 267, 522, 571, 632, 679, 836, 925, 929, 1055, 1065, 1116, 1147
 Vay Janett 1278
 Vay József, I. (1752–1821) 52, 88, 91, 100, 102, 104, 173, 179, 214, 251, 279, 320, 336, 429, 448, 449, 468, 475, 480, 499, 526, 533, 565, 570, 590, 591, 594, 603, 620, 621, 640, 668, 679, 723, 756, 761, 818, 826, 836, 854, 876, 906, 924, 925, 930, 943, 944, 974, 976, 977, 988, 1004, 1027, 1032, 1046, 1053, 1066, 1092, 1100, 1123, 1146, 1147, 1199, 1224, 1226, 1228, 1232, 1244
 Vay József, II. 109, 906, 926, 1251
 Vay Kata 1147, 1251
 Vay Lajos 679, 1146, 1147, 1275
 Vay Lajosné (Teleki Erzsébet) 364, 1275
 Vay László 925, 1055, 1065, 1116, 1147
 Vay Lászlóné (Irinyi Zsuzsa) 247, 1094
 Vay Lila → Vay Eulalia
 Vay Mária 212, 1197
 Vay Mihály 1147
 Vay Miklós, I. (1756–1824) 109, 180, 204, 205, 214, 249, 278, 280, 310, 329, 423, 550, 636,

- 661, 668, 676–679, 818, 854, 861, 939, 1058, 1084, 1093, 1097, 1126, 1146, 1147, 1172, 1181, 1200, 1229, 1230, 1235, 1247, 1253, 1275, 1312
- Vay Miklós, II. (1802–1894) 333, 338, 342, 346–348, 355, 363, 364, 679, 863, 1146, 1147, 1247, 1258, 1273
- Vay Miklós, III. (1828–1886) 338, 1147, 1258
- Vay Miklósné (I.) → Adelsheim Johanna
- Vay Miklósné (II.) → Gaymiller (Gaimüller) Katalin
- Vay Péter 327, 357, 876, 1231, 1244, 1271
- Vay Wilhelm (?) 375, 1282
- Vázsonyi Károly 340, 1254
- Vécsey Ferenc 95, 232, 257, 1060, 1103
- Vécsey József 229, 258, 300, 309, 1068, 1104, 1154, 1216, 1260
- Vécsey Józsefné → Miller Teréz
- Vécsey Leopoldina (Czöbel Lászlóné) 206, 1068, 1070, 1176, 1210
- Vécsey Mária (Mici) (Török Józsefné, III.) 196, 207, 209, 211, 220, 277, 343, 344, 884, 1068, 1070, 1171, 1176, 1179, 1183, 1188, 1202, 1210, 1257
- Vécsey Miklós, I. (1749–1829) 104, 107, 139, 151, 222, 258, 884, 1061, 1068, 1070, 1104, 1145, 1154, 1165, 1171, 1176, 1179, 1183, 1188, 1191, 1202, 1210, 1216
- Vécsey Miklós, II. (1789–1854) 1068, 1070
- Vécsey Miklósné (I.) → Orczy Mária
- Vécsey Náni 202, 206, 1068, 1070, 1165, 1176, 1210
- Vécsey Pál 229, 343, 1104, 1145, 1154, 1216, 1260
- Vécsey Zsigmond 43, 170, 419, 911, 913
- Vécsey Zsuzsa 884
- Végh János 905, 906, 1403
- Végh Péter 175, 322, 1052
- Vekey József 55, 981
- Velejbei („jobbágygazda”) 357, 1271
- Velleius (Velléjus) Paternulus, Caius 99, 1065
- Vér Náni 221, 1096, 1209
- Verantius (Verancsics) Antal 286, 1133
- Verbőczy (Werbőczy) István 435, 437, 831, 832, 953
- Verbőczy Domcsó András → Domcsó András
- Veres Sándor 282, 1128
- Veresmarty → Vörösmarty Mihály
- Vergilius, Publius Maro 14, 50, 414, 425, 428, 443, 455, 476, 478, 540, 566, 569, 724, 727, 833, 835, 910, 911, 922, 923, 926, 931, 936, 944, 950, 959, 994, 1022, 1044, 1052, 1053, 1073, 1085, 1112, 1157, 1196
- Vernet (Vernét), Claude-Joseph 279, 291, 437, 526, 636, 832, 954, 1058, 1126, 1138
- Veron (?) 355, 1270
- Veronka 228, 1214
- Verres, Gajus Cornelius 476, 566, 725, 912
- Verseghy Ferenc 462, 541, 546, 553–555, 614, 646, 670, 696, 707, 708, 840, 937, 959, 962, 966, 996, 1022, 1023, 1056, 1069, 1128, 1129, 1131, 1156, 1158, 1160, 1161, 1187, 1207, 1292
- Viczay József 84, 130, 171, 175, 179, 181, 242, 248, 290, 321, 439, 603, 614, 680, 955, 1003, 1024, 1052, 1089, 1095, 1111, 1137, 1156, 1170, 1260
- Viczay Mária (Klobusiczky Ferencné) 192, 209, 433, 483, 578, 741, 946, 1184
- Vida (ács) 357, 1271
- Vida László 327, 1231, 1232
- Vidrányi Katalin 1124
- Villaume, Peter 58, 1039
- Vincze István 153, 188, 193–196, 209, 211, 214, 215, 218, 220, 859, 1180, 1185, 1191, 1195, 1200, 1202
- Vinschotten (?; hollandiai követ) 727, 921
- Virág Benedek 119, 176, 177, 181, 183, 205, 264, 273, 282–284, 322, 326, 334, 345, 545, 557, 669, 670, 704, 705, 910, 946, 993, 1054, 1056, 1059, 1111, 1120, 1122, 1129, 1137, 1139, 1153, 1167, 1174, 1178, 1182, 1183, 1188, 1204, 1211, 1212, 1214, 1217, 1221, 1223, 1227, 1228, 1248, 1262
- Virgíl, Virgilius → Vergilius
- Viski (esperes) 356, 1270
- Vitányi Gergely 343, 344, 1260
- Vitéz Imre (Ivánkay) 107, 1004, 1069
- Vitéz János (Ivánkay) 107
- Vitkóczy Mátyás 202, 204, 319, 1165, 1172
- Vitkóczy Mátyásné 202, 1165
- Vitkovics Mihály 232, 285, 327, 332, 334, 336–339, 343, 464, 551, 557, 670, 705, 863, 966, 967, 1132, 1159, 1204, 1212, 1222, 1227, 1230, 1244, 1255, 1260, 1287
- Vitringa, Campegius 428, 459, 481, 486, 572, 580, 731, 783, 904, 929, 949, 953
- Vitsch → Witsch
- Vitsius; Vitschius → Witschius
- Voltaire (François-Marie Arouet) 28, 29, 74, 106, 530, 612, 644, 770, 802, 824, 916, 918, 949, 964, 989, 991, 1000, 1003, 1019, 1020, 1040, 1044, 1064, 1083, 1133
- Volucsis (főhadnagy) 355, 1270
- Vondernoth (Van de Nath; ?) 219, 1208

- Vondernoth (Van de Nath), Joseph Gotthard 354, 1269
 Vondernothné (Van der Nathné; Splényi Petronella) 226, 1066, 1211
 Voss, Johann Heinrich 923
 Vörös Károly 1401
 Vörösmarty Mihály 330, 361, 365, 367–370, 372, 377, 576, 839, 840, 868, 951, 1157, 1237, 1239–1241, 1244, 1252, 1256, 1277, 1283
 Vulkán (Vulcan) Sámuel 309, 1154
 Vulpéné 338, 1252
- W. → Wesselényi
 Wächterné (doktorné) 353, 1268
 Wachtlerné (szállásadó) 175, 322, 633, 1055
 Wagenfallné 339, 344, 1253, 1261
 Wagner József 1137, 1187, 1204
 Wagner, Julius Franz 176, 290, 955, 1061, 1137
 Währing (orvos) 295, 1141
 Waldstein Mária 353, 1209, 1214, 1268
 Wallis (tábornok) 881
 Walter De Gruyter 923
 Walther, Georg Heinrich 384, 1291
 Wályi → Vályi
 Wappler, Christian Friedrich 812
 Warens, Louise-Éléonore de (született: Tour de Pil) 123, 837, 1156
 Wartens. → Wartensleben
 Wartensleben Caton 963
 Wartensleben Claire (Klára), grófnő (Podmaniczky Sándorné, II.), Wartensleben Vilmos lánya (1801 k.) 285, 963, 1091, 1132
 Wartensleben Eszter, grófnő (báró Vay Dánielné), Wartensleben Vilmos lánya 177, 285, 298, 324, 963, 1132, 1147, 1229
 Wartensleben Ferdinand 244, 963
 Wartensleben Gusztáv 375, 1282
 Wartensleben Gusztávné → Patay Borbála
 Wartensleben Károly 375, 963, 1282
 Wartensleben Sándor 963
 Wartensleben Vilmos (Wilhelm) 346, 375, 378, 490, 587, 679, 750, 755, 874, 878, 963, 965, 968, 982, 983, 1091, 1094, 1119, 1132, 1147, 1182, 1229, 1263, 1282
 Wartensleben Vilmosné → Teleki Klára
 Was Anna (Vay Ábrahám [I.] második felesége) 679, 1147
 Was Dániel 278, 1125
 Washington, George 291, 1138
 Wassermann Sámuel 330, 345, 1244, 1262
 Way → Vay
 Wéber Simon Péter 299, 1021, 1144
 Weber, Veit 14, 696, 1040, 1041, 1233
 Wécsey → Vécsey
 Weingand János Mihály 48, 49, 93, 392, 416, 423, 427, 452, 458, 484, 574, 730, 733, 751, 846, 918, 923, 937, 948, 964, 966, 1045
 Weishaupt (Adam?) 86, 1026
 Weiss (kapitány) 364, 1276
 Weisshaupt, Adam 993
 Wékey Ferenc 360, 1255, 1258, 1272
 Wékey Ferencné → Kozma Ágnes
 Wékey Károly 341, 342, 359, 360, 1255, 1258, 1267, 1292, 1272
 Wellington, Arthur 1233
 Werenfels, Samuel 426, 481, 572, 731, 930
 Werthes (tanár) 990, 1159
 Wess., Wessel. → Wesselényi
 Wesselényi Farkas 108, 179, 247, 818, 854, 1060, 1094, 1095, 1125, 1137, 1187, 1312
 Wesselényi Ferenc, I. (1605–1667) 90, 881, 893, 982, 1093, 1122, 1272
 Wesselényi Ferenc, II. (1772 k.–1793 k.) 176, 247, 322, 1060, 1094, 1400
 Wesselényi István 179, 247, 1094
 Wesselényi József 179, 278, 1094, 1095, 1125
 Wesselényi Miklós, I. (1750–1809) 190, 209, 210, 212, 216, 247, 881, 1048, 1074, 1076, 1080, 1182, 1185–1187, 1193, 1195, 1204, 1205, 1207, 1213, 1231, 1244, 1249
 Wesselényi Miklós, II. (1796–1850) 331, 335?, 378, 379, 382, 812, 830, 1178, 1214, 1218, 1222, 1244, 1276, 1277
 Wesselényi Miklósné (I.) (Cserey Ilona) 210, 1187
 Wesselényi Zsuzsanna 1094
 Weszprémi István 281, 1023, 1127
 Weszprémi Julianna 1023, 1127
 Weszprémi Zsuzsanna 1127
 WFERenc (?) 232, 1222
 Wiber (titkár) 356, 1270
 Wieland, Christoph Martin 14, 47, 49, 63, 297, 423, 425, 445, 458, 459, 484, 488, 490, 531, 538, 574, 583, 586, 600, 641, 642, 695, 733, 745, 750, 769, 816, 846, 923, 936, 937, 955, 956, 961, 996, 1040, 1042, 1044, 1045, 1068, 1071, 1143, 1157, 1193, 1235, 1310
 Wigand, Otto 351, 1236, 1256, 1266, 1268
 Wilhelmy (generális) 204, 375, 385, 1169
 Wimpfen (generális) 1086
 Winckelmann, Johann Joachim 937
 Winter Ignác 336, 338, 1250
 Winter Jakab 360, 1273
 Witsch (Vitsch) Rudolf 304, 305, 306, 1151

- Witschius (Vitsius; Vitschius; Witsius), Herman 481, 486, 572, 580, 731, 742, 904, 930, 953
 Wohlfarth (pap) 342, 1256
 Wolf Sámuel 354, 1269
 Wolf, Friedrich August 384, 1291
 Wollnhoffer, I. 282, 1128
 Wollnhoffer, II., (katona) 300, 1144
 Wollnhofferné (I.) → Rudnyák Tóni
 Wouwermann (Wouwermans; Jan vagy Philips) 526, 636, 1058
 Wutky, Michael 324, 326, 637, 1058, 1229

 Xavéri Ferenc 940
 Xenophon 954

 Young, Edward 505, 506, 611, 612, 1020

 Zábráczky József 97, 105, 1063
 Zach, Joseph 1029
 Zafiri (Zaffiry; ugoicsai nemes) 376, 1282
 Zalányi Péter 427, 948, 1159
 Zámbo (molnár) 214, 1259
 Zámbo Antál 53, 54, 320, 469, 493, 592, 757, 797, 980
 Zámbo Gábor 23, 437, 438, 734, 938, 979
 Zámbo Zsuzsanna 884
 Zápolya János 1006
 Zarka (vasi nemes) 334, 1249
 Zauner, Franz Anton von 432, 514, 621, 908, 998, 1034, 1050
 Zay Sámuel 288, 1135
 Zechenter Antal 75, 428, 500, 605, 773, 949, 1005
 Zeyk (Zeyk) Miklós 214, 1200
 Zelinka János 344, 1261
 Zeyk Dániel 336, 1251
 Zi István 191, 192, 209, 1183
 Zi Miklós 191, 1183
 Zichy Ferenc 644, 976, 984, 1066
 Zichy Károly (1753–1826) 86, 89, 97, 98, 105, 174, 175, 268, 294, 321, 468, 591, 620, 621, 780, 852, 976, 1025, 1031–1033, 1051, 1063, 1066, 1072, 1117, 1140
 Zichy Károly (1779–1834) 976
 Zichy Terézia 354, 1269
 Zichy „a’ postamester” 287, 1134
 Ziegler (színész) 296, 705, 1142
 Zilahi Sámuel 198, 214, 1199
 Zimeskál Gáborné → Máriássy Zsuzsanna
 Zimmerman, Johann Jacob 228, 1214
 Zitterer, Johann 289, 1137
 Zmeskall (Zmeskál) József 351, 357, 359, 1258, 1264, 1266, 1271
 Zollikofer, Georg Joachim 487, 583, 745, 956
 Zollner 14
 Zoltán Krisztina 1192
 Zoltán Pál 37, 39, 231, 310, 455, 926, 1155, 1222
 Zoltán Pálné → Splényi Caton
 Zombory Zsigmond 470, 493, 592, 690, 757, 982, 986
 Zoványi Jenő 1100, 1403
 Zrínyi (Zríni) Miklós, II. (1620–1664) 29, 30, 362, 508, 617, 631, 914, 915, 983, 1005, 1007, 1015–1017, 1046, 1192, 1248
 Zrínyi Ilona 825, 872, 893, 903
 Zrínyi Miklós, I., (1508 k.–1566) 607, 775, 845, 1007, 1050, 1275
 Zrínyi Péter 893
 Z. Szabó László 1401
 Z. Varga Zoltán 1401
 Zverbi (Zwirby; gróf) 658, 1082

 Zs. → Kazinczy Eugenia
 Zsádni József 54, 980, 981
 Zsámbáné (sárospataki lakos) 186, 1177
 Zseni → Kazinczy Eugenia
 Zsiday Sándor 330, 338, 1245
 Zsigray (Sigray) Jakab 49, 1069, 1071, 1072, 1134
 [...]ks József (?) 384, 1291
 [...]zn (?) 384, 1291

5.4. Helynévmutató

- Aachen 1100
 Abara 385, 1207, 1294
 Abdera 49, 1071
 Ábrány: Nyírábrány 199, 214, 222, 225, 339, 346, 1200, 1209, 1253
 Ács 288, 326, 1135
 Acsa 305, 379, 1151, 1152, 1286
 Acsád: Nyíracsaád 192, 209, 407, 684, 688, 739, 898, 1185
 Ajtós 1018
 Almás: Tóalmás 177, 306, 377, 1151, 1152, 1284
 Álmosd 158, 179, 194, 210, 214, 216, 217, 221, 246, 275, 280, 407, 430, 576, 738, 855, 898, 951, 1078, 1094, 1203, 1206, 1209
 Alsóregmec, Regmec 25, 40, 74, 84, 85, 87, 117, 121, 123, 127–129, 131, 132, 134, 135, 137–141, 143, 145, 147–150, 152, 154–158, 161, 164–166, 169, 170, 172, 174–176, 178–191, 193, 194, 200, 203, 204, 207, 214, 225, 226, 229, 243, 244, 249, 250, 255, 259, 264, 266, 271, 272, 274, 314, 315, 317, 321, 322, 334, 344, 350, 352, 385, 387, 390, 393, 397, 401, 404, 406–409, 412, 418, 421, 446–448, 452, 453, 457, 471, 474, 478, 545, 548, 558, 562–564, 568, 632, 640, 646, 666, 682, 688, 703, 716, 721, 726, 739, 793, 799, 818, 824, 825, 835, 837, 849, 872, 874, 875, 886, 896, 899, 921, 967, 976, 989, 1003, 1005, 1024, 1041, 1059, 1068, 1087, 1090, 1096, 1097, 1105, 1106, 1107, 1111–1113, 1119–1121, 1126, 1141, 1175, 1180–1182, 1185, 1186, 1189, 1203, 1205, 1206, 1280, 1310
 Altona 490, 587, 964, 1017
 Amszterdam, Amstelodámum 51, 407, 451, 898, 917, 950, 971, 1015, 1017, 1183
 Annecy 1156
 Antwerpen 939
 Apátfalva: Belpátfalva 302, 305, 374, 1149, 1282
 Arad 218, 873, 1063
 Aranjuez 770, 1003
 Aranyos: Bükkaranyos, 336, 925, 1250
 Árokszállás: Jászárokszállás 230, 337, 590, 756, 969, 1218, 1251
 Aspern 1222
 Ásvány 664, 799, 1085
 Aszaló 925, 930, 942
 Aszód 170, 283, 305, 416, 452, 477, 525, 543, 567, 661, 682, 726, 799, 918, 932, 955, 1057, 1132, 1151
 Asszonyvására 181–183, 216, 263, 264, 311, 968, 1109, 1113, 1120, 1156, 1204
 Athén 707
 Auerstedt 1201
 Augsburg 1266
 Austerlitz 214, 215, 229, 551, 1159, 1187, 1199, 1200, 1203, 1217
 Azar 343, 1260
 Bába-gödrö 417, 913
 Bábolna 1198
 Baden 1147
 Bag 330, 661, 669, 1094
 Bagos: Hajdúbagos 119, 135, 185, 203, 1166, 1175
 Bágyon: Kisbágyon 302, 1149
 Baja 1337
 Bakonybél 1241
 Bakonyszentkirály 379, 1286
 Baksa: Magyarbaksa 212, 1197
 Bakta 224, 278, 1125, 1210
 Balajt 136, 137, 179, 181, 182, 186, 207, 248, 260, 266, 545, 1095, 1109, 1113, 1114, 1176, 1179
 Balassagyarmat 379, 974, 1218
 Balkány 179, 183, 246, 247
 Balla: Ballaháza 198, 212, 1197
 Balzsza: Balsza 183, 1120
 Bánfalva 801
 Bányi hegy 344, 1260
 Báránd 1110
 Barátság 230, 1218
 Bárca 42, 171, 323, 928, 929, 985, 1055
 Bárciháza 486
 Bari 85, 1025
 Barót 308, 949, 1153
 Bártfa 172, 245, 284, 326, 343, 903, 969, 1048, 1092, 1130, 1226, 1259
 Basel, Basilea 398, 407, 446, 721, 799, 898, 901, 939, 1127
 Bátka 380, 1288
 Bátor: Nyírbátor 177, 310, 1155
 Bécs 27, 29, 32, 34, 47, 48, 50, 62, 64–69, 71–74, 78, 83, 86, 88, 91, 94, 107, 118, 155, 156, 158, 170, 171, 174–177, 198, 205, 213, 214, 219, 229–231, 264, 267, 279, 283, 286, 288, 289, 292–295, 297–299, 305, 309, 321, 322, 324, 326, 328, 347, 357, 361, 382, 419, 423, 424, 429, 432, 434, 452, 453, 455–458, 474, 479, 484, 493–495, 497–499, 508–510, 513–517, 522–526, 531, 534, 536, 538, 552, 565, 570,

- 574, 575, 591, 593–601, 603, 604, 616, 617, 619, 620–622, 624, 625, 629, 633–637, 639, 645, 652, 654, 659, 671–673, 678, 679, 686, 688, 691, 696, 705, 718, 730, 733, 735, 737, 742, 753, 754, 760–769, 771, 772, 780, 812, 813, 824–828, 833–836, 848, 859, 861–863, 877, 886, 892, 897, 906, 908, 914, 916, 917, 924, 925, 932, 936, 938–940, 942, 946, 948, 949, 951–953, 958, 963, 970–972, 974, 976, 977, 987–995, 997, 999, 1000, 1002–1004, 1006, 1008, 1012–1019, 1022–1026, 1029, 1031, 1033, 1034, 1036–1039, 1041, 1044, 1046, 1048, 1049, 1054–1056, 1058, 1060, 1061, 1063, 1069, 1072–1075, 1079, 1083, 1086, 1092, 1102, 1104, 1106, 1109, 1110, 1114, 1117, 1120, 1123, 1124, 1126, 1128–1131, 1135–1142, 1144–1146, 1153, 1154, 1159–1162, 1166, 1172, 1175, 1180, 1182, 1183, 1193, 1196, 1198, 1199, 1202, 1208, 1211, 1213, 1214, 1216–1219, 1221, 1123, 1225, 1227–1230, 1233, 1234, 1236, 1241, 1246–1249, 1252, 1257, 1260, 1263, 1269, 1271, 1273–1276, 1278, 1280, 1282, 1296, 1334
- Bedffai tető 181, 1110
- Békés 1127
- Belgrád 32, 89, 510, 513, 619, 621, 664, 678, 700, 1010, 1024, 1032–1034, 1054
- Bély 229, 1216
- Beneschau: Benešov 658, 1082
- Beregzász 290, 352, 364, 543, 664, 701, 1085, 1093, 1138
- Beregvégardó 919, 1092
- Berető 113, 164, 178, 179, 181–183, 186, 187, 207, 240, 249, 253, 264, 269, 327, 333, 434, 550, 666, 703, 875, 947, 1089, 1096, 1101, 1112, 1118, 1171, 1232, 1248
- Berg 1208
- Berkesz 326, 327, 819, 1226, 1231
- Berlin 51, 77, 81, 220, 253, 344, 494, 595, 598, 831, 923, 946, 955, 988, 990, 996, 1008, 1019, 1024, 1039, 1052, 1086, 1158, 1208
- Berzété 381, 1288
- Besnyő: Máriabesnyő 379, 1286
- Beszter 184, 272, 307, 1121, 1153
- Beszterce 88, 598, 992, 1027
- Besztercebánya 176, 974, 1059
- Bicske 392
- Bihar 243, 254, 263, 1167
- Bikkpatak 205, 1174
- Birmingham 407
- Biste 186, 197, 206, 207, 211, 220, 1177, 1179, 1195, 1209
- Boba 1203
- Bogdány: Nyírbogdány 543, 664, 700, 1085
- Borogyinó 1225
- Boroszló: Wrocław 373, 1281
- Borsi 182, 264, 953, 1112, 1126
- Boson 1037, 1241
- Botkó 392, 418, 452, 789, 919
- Botzen: Bolzano 654, 1079
- Boulogne: Bologna 212, 1197
- Böszörmény: Hajdúböszörmény 185, 187, 204, 208, 1169, 1180
- Brassó 765, 1001, 1062
- Bréd: Beréd 362, 1274
- Breisgau 1067
- Bréma 972
- Breslau 996, 1039
- Brezán 892
- Brod 963, 965, 968, 983
- Broskó 342
- Brünn: Brno 25, 91, 108, 286, 651, 824, 827, 828, 830, 837, 949, 1046, 1072, 1074, 1076, 1089, 1123, 1133, 1199, 1200, 1252, 1261
- Buda, Budapest 25, 32, 51, 81, 84, 86, 91, 94, 95, 99, 102, 108, 174, 214, 233, 243, 268, 269, 283, 287, 297, 320, 337, 345, 371, 392, 451, 466, 468, 490, 503, 510, 520, 522, 528–530, 588, 589, 608, 619, 620, 627, 630, 642–644, 646–648, 695, 705, 737, 752, 753, 777, 787, 813, 814, 817, 827, 837, 852, 853, 885, 918, 933, 935, 946, 949, 952, 953, 958, 959, 965, 966, 969, 972, 974, 976, 995, 1005, 1006, 1010, 1013, 1014, 1016, 1031, 1037, 1040–1042, 1044, 1045, 1047–1049, 1051, 1054, 1059–1065, 1067, 1072–1075, 1089, 1093, 1100, 1111, 1114, 1117, 1129, 1133–1135, 1144, 1158, 1160, 1212, 1213, 1221–1123, 1239, 1244, 1246, 1251, 1252, 1256, 1260, 1272, 1280, 1284, 1292, 1300, 1301, 1311, 1312, 1333–1335, 1337–1339
- Budamér 182, 249, 266, 1096, 1114
- Bugac 81, 578
- Bugyi 28, 170, 384, 392, 415–417, 451, 452, 454, 477, 567, 725, 726, 914, 917, 932
- Buzafalva 1070
- Buzita 580, 743, 954
- Campo Formio 1074
- Caravaggio 366, 1277
- Carlsbad 1252, 1262
- Cegléd 328
- Céke 349, 1265
- Charkow: Harkov 382, 1243
- Cherbourg 679, 1147

- Colonia, Kolonia: Köln 104, 1067
 Crems: Krems 652, 659, 1077, 1083
- Csaba: Hejőcsaba 330, 1244
 Csaba: Rákoscaba 328, 336, 341, 374, 379, 649, 1075, 1235, 1281
 Csákvár 940
 Csanáros: Újcsanáros 364, 1275
 Csaroda 543, 664, 700
 Cseb: Nagycseb 187, 207, 1178
 Csécs 173, 176, 322, 518, 1014, 1059
 Csécse 302
 Csege: Tiszacsege 679
 Cseklész 1028
 Csernahó: Csarnahó 85, 1025
 Csernek 1023
 Csobád 194, 210
 Csobaj 187, 208, 1203
 Csomaköz 273, 1122
 Csongrád 1249
 Csór 44, 1027
 Csörgő, Csörge 159, 197, 207, 385, 1105, 1195, 1292
 Csurgó 1036
- Dancs 34, 1052
 Danzig, Gdansk 972
 Debrecen 21, 28, 49, 50, 61, 112, 113, 119, 123–126, 131, 133, 135, 154, 169, 172, 179, 180–183, 185, 187–189, 191, 193, 194, 198–200, 203–205, 208–211, 213–215, 245, 247, 251, 259, 260, 264, 270, 271, 273, 276, 278–281, 297, 302, 307, 310, 311, 313, 315, 333, 341, 345, 351, 394, 395, 400, 402–404, 407, 426, 431–434, 441, 446, 449, 451, 454, 456, 458, 465, 471, 472, 485, 488, 532, 538, 544, 547, 548, 550, 558, 559, 562, 573, 579, 628, 654, 664, 669, 680, 685, 700, 708, 716–718, 721, 732, 739, 742, 746, 754, 763, 819, 821, 825, 835, 859, 860, 878, 879, 884, 890, 891, 893, 894, 896, 918, 925, 928, 933, 940–942, 947, 952, 958, 960, 971, 1003, 1009, 1012, 1018, 1019, 1031, 1044, 1046, 1047, 1050, 1084, 1091, 1092, 1094, 1096, 1097, 1099, 1101, 1104, 1107–1112, 1114, 1118, 1119, 1122, 1124, 1126, 1127, 1132, 1135, 1139, 1142, 1144–1147, 1149, 1153–1156, 1164, 1166–1169, 1172, 1174, 1176, 1179, 1181, 1182, 1185, 1187, 1197, 1199, 1202, 1203, 1206, 1207, 1220, 1223, 1228, 1229, 1240, 1241, 1244, 1246, 1268, 1272, 1294, 1297, 1298, 1333, 1334, 1337–1339
- Derecske 185, 203, 204, 654, 680, 1168
- Deregyő 335, 381, 1249, 1289
 Déva(Hunyad?) 863, 864
 Dévény 659, 1083
 Diód 108, 247, 1095
 Diósgyőr 346
 Diószeg 204, 312, 628, 827, 1163, 1164, 1172
 Dolyán 182, 183, 267, 303, 304, 454, 675, 932, 1115, 1150
 Domony 379, 1286
 Dordrecht 354
 Dormándháza: Dormánd 302, 1149
 Dornbach 74, 537, 603, 991, 1003
 Dorog: Hajdúdorog 198, 199, 211, 214, 287, 1174, 1197
 Drezda 81, 290, 334, 524, 634, 636, 946, 1028, 1136, 1233, 1280
 Drusbach 394, 888
 Düsseldorf 915, 1031
- Eger 59, 73, 78–80, 172, 174, 175, 195, 231, 320–322, 337, 346, 365, 503, 513, 577, 578, 608, 614, 615, 628, 740, 777, 780, 794, 812, 813, 840, 846, 850, 945, 950, 953, 970, 987, 995, 1004, 1006, 1008, 1009, 1018, 1024, 1025, 1028, 1029, 1039, 1054, 1055, 1058, 1063, 1064, 1069, 1133, 1162, 1197, 1218, 1222, 1228, 1238, 1244, 1251, 1252, 1256, 1260, 1262, 1263, 1276
- Eggmühl 1219
 Eisenach 855
 Élesd 201, 1165
 Emőd 279, 280, 326, 346
 Ens 542, 652, 1078
 Enyed: Nagyenyed 373, 1242, 1280, 1281
 Eperjes 91, 170, 182, 266, 269, 342, 344, 346, 389, 396, 405, 412, 419, 442, 444, 445, 461, 462, 479, 489, 490, 500, 518, 564, 570, 585–587, 594, 605, 625, 686, 722, 730, 748, 749, 750, 757, 759, 761, 801, 826, 832, 841, 866, 902, 904, 922, 958, 960, 961, 963, 974, 1025, 1048, 1052, 1070, 1096, 1097, 1150, 1210, 1239, 1258, 1263, 1264, 1298, 1303
- Erdőbénye 882
 Erdőtelke: Erdőtelek 662, 1197
 Erlang: Erlangen 560, 892, 1092
 Érsemlyén, Érsemjén, Semlyén 23–25, 108, 115–117, 120–123, 126, 132–134, 140, 141, 143–145, 147, 149, 151–154, 158, 159, 163–166, 169, 179, 180–186, 188–190, 192, 193, 197–199, 203–207, 209, 211, 213–215, 217, 218, 220–222, 226, 228, 246, 247, 249, 250, 253, 259, 260, 265, 271, 273, 274, 276, 280, 301, 307, 309, 310–312, 314, 316, 323, 359,

- 387, 394–398, 400, 402, 404–407, 421, 430,
446–448, 457, 471, 558, 559, 562, 675, 680,
681, 685, 686, 688, 714, 716, 718, 720, 721,
738, 739, 788, 797, 813, 818, 819, 821, 825,
835, 844, 854, 855, 858, 859, 873–875, 886,
891, 892, 896, 897, 899, 902, 905, 908, 909,
911, 913, 914, 919, 921, 930, 931, 933, 936,
942, 952, 960, 963, 967, 969, 973, 978, 984,
1004, 1013, 1019, 1023, 1040, 1048, 1054,
1080, 1091, 1108, 1109, 1113, 1120, 1124,
1127, 1128, 1142, 1148, 1157, 1163–1165,
1167, 1175, 1176, 1181, 1183–1186, 1189,
1190, 1192, 1193, 1195, 1196, 1200, 1202,
1203, 1204, 1211, 1313
- Eszék 755, 968
Esztár 204, 310
Esztergom 338, 356, 376, 864, 946, 958, 970,
972, 1018, 1027, 1038, 1077, 1123, 1133,
1220, 1242, 1246, 1270, 1276, 1336
Eszterháza: ma Fertőd 765, 1001
Etes 380
- Fábiánfalva 380
Fábiánfalva: Fábiánka 380, 1287
Fancsika: Érfancsika 360, 1273
Fejértó: Újfehértó 172
Félegyháza: Biharfélegyháza 190, 1182
Félix-bánya, Félix-ferdő 20, 181, 185, 203, 256,
261, 301, 888, 1103, 1109, 1110, 1149, 1169
Felsőregmec 277, 419, 450, 604, 727, 772, 834,
919, 920, 977, 1061
Fidisch: Egyházasküzes 361, 1273
Fiume 468, 498, 532, 678, 758, 827, 976, 985,
1004, 1032, 1034, 1042, 1055, 1116, 1142,
1146, 1236
Fleurus 1069
Florentz, Florentzia: Firenze 156, 645, 754, 967,
1086, 1137
Folt → Fót
Forró 182, 279, 336
Fót 107, 334, 530, 644, 1065
Földvár: Tiszaföldvár 106
Frankenmark: Frankenmarkt 44, 1076
Frankfurt am Main 226, 427, 679, 861, 892, 913,
996, 1040, 1049, 1086, 1100, 1125, 1146, 1211
Freystadt 658, 1082
Fribourg 1156
Füle 382, 1291
Füred: Balatonfüred 84, 87, 322, 515, 1021,
1026, 1031, 1043, 1059, 1193
Füred: Tiszafüred 174, 176, 302, 321, 1149,
1167
Füzér 158, 272, 1122
- Gáborján 185, 204
Gács 380, 1287
Gálospetri 25, 164, 398, 406, 888, 898
Gálszécs 176, 179, 180, 183, 187, 207, 249, 269,
322, 323, 434, 947, 1004, 1060, 1096, 1118,
1178, 1290
Garam (folyó) 176, 1059
Gát 233, 1086
Genf 1063, 1156
Gent 927
Gercsely 1292
Gesztely 229, 337, 423, 544, 1091
Gice 172, 969
Girált 466, 467, 970, 971
Girincs 424, 940
Glasgow 407
Golop 338
Gonyu: Gönyű 324, 327, 376, 1230
Gotha 993
Gottwich (Gittwei): Göttweig 652, 1077
Göd 365
Gödíng: Hodonín 651, 1076
Gödöllő 231, 330, 336, 344, 365, 379, 452, 477,
567, 682, 691, 726, 790, 918, 1016, 1221,
1277, 1286
Görc: Gorizia 67, 998
Götting, Göttinga: Göttingen 109, 169, 251,
268, 425, 459, 479, 487, 490, 533, 569, 574,
582, 587, 650, 677, 729, 733, 745, 764, 882,
923, 927, 929, 930, 937, 941, 951, 955, 966,
967, 986, 990, 1004, 1092, 1093, 1099, 1138,
1146, 1186, 1222, 1243
Granikosz 1274
Gratz, Grécz, Grétz: Graz 34, 48, 58, 391, 409,
845, 880, 902, 1031, 1044, 1086, 1137, 1204
Gurk 160, 1107
Gút: Kis- v. Nagygút 195, 1193
- Gyömőrő 29, 375, 490, 587, 750, 755, 982
Gyöngyös 330, 336, 338, 342, 364
Győr 108, 229–231, 283, 288, 328, 359, 376,
441, 583, 609, 649, 664, 704, 746, 790, 949,
957, 972, 1002, 1005, 1010, 1019, 1020, 1029,
1043, 1044, 1075, 1109, 1135, 1146, 1157,
1167, 1174, 1195, 1196, 1209, 1212, 1219,
1222, 1243, 1278, 1334, 1336, 1337
Györgye: Tápiógyörgye 328, 685, 718, 889, 892,
1233
Gyulafehérvár 1218
Gyulafejevár → Károlyfejevár
- Hága 1338
Hajdúszovát 1167

- Hájó 888, 1103, 1114, 1149, 1169
 Hála: Halle 51, 901, 930, 971, 1086, 1291
 Haláp 198, 1092, 1199
 Halas: Kiskunhalas 359, 1093
 Halász: Bodroghalász (?) → Petrahó
 Hamburg 109, 278, 677, 972
 Haraklány 198, 213, 1198
 Harangod 326, 1227
 Harsány 87, 336, 337, 346, 364
 Hatvan 229, 230, 324, 327, 330, 336–338, 503, 777, 794, 1150
 Héce 38, 927, 1149
 Heckske: Hecksketető 433, 720, 893, 945
 Hegyközpályi 265, 1114
 Heidelberg 398, 407, 679, 742, 901, 931, 952, 1147
 Hernals 1234
 Hippó 1152
 Hobgárd: Komlóskert 503, 608, 624, 776, 846, 1008, 1011, 1037
 Hohenlinden 1081, 1233
 Holics 297, 650, 651, 1076, 1142
 Hollóháza 342, 1258
 Homonna 219, 259, 333, 828, 1104, 1208, 1247
 Hosszúfalu: Felsőhosszúfalu 77, 339, 346, 1009
 Hosszúmező → Hosszúfalu
 Hosszúpályi 203
 Hosszúrét 628, 1009
 Hotyka: Makkoshotyka 344, 1261
 Höflein: Kis- vagy Nagyhöflány (A) 230, 1218
 Hugyák: Hugyag 336, 1251
 Huta: 1. (Szilágy vm.): ma Huta (?) 2. Három-huta vagy Óhuta vagy Újhuta vagy Kishuta. 212, 344, 1261
 Hutád 198, 1197
 Igló 88, 1027
 Iklad 379
 Ilium: Ilion, Trója 713
 Illésfalva 1104
 Imreg 86, 1025, 1205
 Ingolstadt 993
 Innspruk: Innsbruck 697
 Isaszeg 379
 [Iurszke?] 84, 1024
 Izland 422
 Janka: Jankafalva 204, 301, 312, 1149, 1163
 János 336, 1250
 Jassy, Jasio 754, 971
 Jászberény 306, 307, 328, 608, 777, 1011, 1153, 1192
 Jászó 275, 433, 651, 945, 1029, 1077, 1124, 1268
 Jászóvár 888, 1103, 1109, 1149, 1169
 Jemapes 1061
 Jéna 764, 855, 951, 986, 1004, 1093, 1113, 1114, 1135, 1142, 1155, 1170, 1201, 1243
 Jeruzsálem 653, 1078
 Jesztreb: Magyarsas 121, 122, 142, 179, 182, 249, 274, 276, 703, 1091, 1096, 1105, 1112, 1124, 1189, 1205
 Judenburg 995, 1208
 K. Telke → Királytelek
 Kadarcs 302
 Kágy: Kis- v. Nagykágya 664, 1085
 Kakaslomnic, Lomnic 44, 182, 257, 267, 389, 607, 722, 776, 904, 1007, 1103, 1115, 1238
 Kálló: Nagykálló 177, 180, 195, 210, 218, 222, 226, 310, 386, 394, 400, 446, 471, 489, 533, 558, 585, 630, 716, 748, 825, 827, 835, 887, 1097, 1155, 1164, 1193, 1207, 1294
 Kalocsa 752, 902, 1029, 1038, 1064, 1199
 Kaly, Kály: Kál. 175, 229, 230, 322, 337, 1055, 1124, 1217, 1251
 Kaplic, Kaplitz: Kaplice 181, 260, 658, 1082, 1109
 Kápolna 330, 336, 338, 364
 Káposztásmegyer 334, 1249
 Karancsberény 379
 Karancseszi 379, 1286
 Kardszag: Karcag 204, 281, 1128, 1172
 Károly → Nagykároly
 Károlyfejérvár, Gyulafejérvár 90, 495, 598, 766, 1095, 1123
 Kassa 25, 29, 47, 48, 58–60, 67, 75, 77, 79, 84, 87, 107, 130, 131, 134, 139, 161, 170, 171, 173–176, 179–184, 186, 192, 194–197, 203, 206–209, 211, 212, 214, 215, 218, 228, 229, 239, 247, 250, 251, 258, 264, 266, 269, 272, 279, 280, 302, 319, 320–322, 342–344, 349, 350, 385, 386, 391, 409, 410, 421, 428, 429, 434, 435, 439, 440, 442, 444, 453, 456, 457, 459, 460, 461, 481, 482, 485–487, 493, 499, 503, 506, 507, 518, 519, 521, 523, 533, 544, 545, 551, 573, 576, 579, 580, 582, 583, 586, 592, 594, 600, 602–604, 607, 612–614, 617, 620, 624, 626–628, 631, 632, 634, 639, 663, 680, 691, 695, 731, 732, 737, 739, 742, 745, 749, 757, 759–761, 770, 776, 777, 814, 817, 818, 824–827, 830, 833–836, 844, 845, 847, 849, 853, 860, 862, 880, 884, 902, 903, 910, 912, 913, 916, 927, 928, 931–935, 942, 943, 947, 949, 950, 952, 953, 955, 957, 959, 960, 972, 973, 976–979, 985, 987, 988, 990, 994, 995,

- 998, 1002–1006, 1009, 1010, 1013, 1014, 1019–1025, 1027–1029, 1031, 1034, 1037–1044, 1048, 1050–1053, 1055, 1060, 1061, 1066–1070, 1083, 1084, 1091, 1095, 1096, 1103, 1105, 1108–1111, 1114, 1117, 1122, 1125, 1126, 1130, 1137, 1144, 1146, 1148, 1153, 1156, 1157, 1162, 1163, 1165, 1167, 1170, 1171, 1178, 1183–1185, 1202, 1207, 1213, 1215, 1216, 1220, 1222, 1230, 1236, 1245, 1256, 1260, 1261, 1266, 1275, 1286, 1293, 1294, 1303, 1311, 1312, 1335, 1336, 1339
- Kaszár 1006, 1070
- Káta: Nagykáta 392, 416, 918
- Kazinc: Sajókazinc 413, 500, 605, 773, 1005, 1023, 1250
- Kázm. → Kázmér
- Kázmér: Nagykázmér 47, 128, 129, 132, 133, 135, 137, 139, 140, 141, 146–148, 152–154, 158–161, 180, 182–184, 186–190, 192–195, 197–199, 204–211, 214, 215, 218, 221, 224, 226, 230, 231, 243, 250, 260, 264, 269, 271, 323, 326, 338, 342, 343, 345, 351, 352, 390, 425, 458, 545, 548–550, 557, 632, 666, 703, 714, 817, 855, 884, 937, 965, 991, 1045, 1070, 1090, 1091, 1105, 1108, 1113, 1163, 1171, 1175, 1177–1182, 1185, 1188, 1189, 1191, 1193–1196, 1201–1203, 1207, 1209, 1213, 1214, 1219, 1226, 1258, 1266, 1280
- Kecskemét 341, 741, 940, 1135
- Kéked 1290
- Kelecsen: Zemplénkelecsény 210, 1193
- Kemecse 61, 816, 848, 989, 1310
- Kemencze 179, 184, 249, 272, 1096, 1121
- Kemenesalja 1242
- Kenéz: Érkenéz 126, 194, 1167, 1192
- Kenézlő 136, 179, 180, 186, 207, 246, 247, 249
- Kér: Abaujkér 182, 192, 205, 209, 343, 1112, 1174, 1184, 1259
- Kereki: Nagykereki 185, 203–205, 208, 1173, 1180
- Kerepes 229, 337, 338, 543, 660, 661
- Keresztes: Mezőkeresztes 229, 230, 268, 320, 337, 663, 699, 967, 1085, 1117, 1216, 1251
- Keresztúr: Bodrogkeresztúr 374, 442, 460, 748, 953, 959, 960, 1281
- Keresztúr: Maroskeresztúr 198, 212, 1197
- Keserű: Érkeserű 185, 188, 190, 191, 209, 344, 351, 352, 360, 887, 1110, 1167, 1176, 1179, 1190, 1260
- Késmárk, Kézsmárk 25, 169, 267, 388–390, 391, 401, 408–413, 419, 420, 430, 444, 448, 452, 461, 474–476, 503, 545, 562, 563–565, 586, 607, 683, 687, 721–723, 728, 776, 789, 824, 825, 833, 835, 899, 902, 903, 905, 906, 909, 911, 913, 961, 966, 1007, 1016, 1021, 1027, 1116, 1117
- Keszthely 622, 1021, 1074, 1131, 1145, 1236
- Királyfalva: Királyfa 88, 1026
- Királyhelme 54, 980, 981
- Királytelek: Nyírtelek 195, 210, 214, 226, 1193, 1200, 1211
- Kisbányácska → Széphalom
- Kisfalud: Bodrogkisfalud 218, 336, 1250
- Kiskázmér 197, 1196
- Kispatak 40, 928
- Kispércs: Mikepércs 205, 1173
- Kistoronya 156, 1106, 1292
- Kiszte 385, 1292
- Klagenfurt 495, 598, 995
- Kleve 1208
- Klitz: Klics, Csűrűfalva 362, 1274, 1279
- Kobenzlhof 291, 1139
- Kobolkút → Köbölkút
- Kőj → Kőly
- Kolbás, Kolbása, 197, 220, 1196, 1209
- Kolonia → Colonia
- Kolozsvár 181, 260, 576, 738, 830, 912, 917, 948, 950, 976, 990, 1007, 1023, 1035, 1042, 1043, 1061, 1069, 1074, 1085, 1094, 1156, 1159, 1183, 1186, 1198, 1237, 1240, 1246, 1249
- Kóly 122, 136, 141, 142, 144, 153, 183, 190–194, 198, 201, 206, 210, 211, 270, 311, 400, 877, 1106, 1118, 1124, 1156, 1165, 1176, 1182, 1189
- Komárom 229, 288, 299, 321, 382, 671, 739, 898, 899, 910, 1005, 1018, 1019, 1024, 1041, 1044, 1059, 1083, 1135, 1140, 1240, 1336
- Konopist: Konopischt 658, 1082
- Konstantinápoly 1249
- Konyár 131, 204, 323, 548, 708, 1171
- Koppenhága 94, 175, 524, 634, 972, 1277
- Kótaj 179, 246, 247, 874, 1093
- Kovácsi: Pusztakovácsi 183, 205, 265, 271, 938, 1114, 1175
- Kozma 226, 1211
- Köbölkút: Érköbölkút 181, 183, 263, 264, 271, 273, 1110, 1114, 1122
- Kömlőd 1168
- Königsberg 972
- Köpcsény 229, 289, 630, 1050, 1135, 1217
- Körmönd: Körmend 335
- Köröm 337, 342, 346
- Körös: Érkörös 260, 359
- Körös: Nagykörös 307, 1093, 1109, 1272

- Körtvélyes 182, 183, 187, 207, 216, 264, 269,
1112, 1118, 1178, 1204, 1211
- Kőszeg 493, 594, 761, 838, 960, 1293, 1298
- Kővágóórs 1112
- Kövesd: Mezőkövesd 324, 327, 328, 336, 337,
342, 346, 364, 637, *1058, 1230, 1233, 1250,*
1258
- Krakkó 972, *1169, 1184, 1185, 1269*
- Kraszna 198, 213, 825, 894, 1183, 1192, 1195,
1196, 1198, 1199, 1203
- Kreutz: Szentkereszt (?) 84, 85, 1024
- Krotón 1010
- Kucsó 212, 1198
- Kufstein: 25, 44, 91, 127, 233, 238, 295, 323,
652, 827, 837, 923, 949, 1044, 1072, 1076,
1078–1081, 1085, 1094, 1109, 1123, 1153,
1170, 1187
- Kürtös: Kürtösújfalú 379, 1286
- L. → Lasztóc
- Lagmóc: Ladamóc 226, *1107, 1209, 1211*
- Laingruben → Leingruben
- Lampach 44, *846, 1079*
- Lapispatak 391, 409, 880, 902
- Lapujtó: Karancslapujtó 379, 1286
- Lasztóc 178, 180, 207, 210, 224, 243, 327, 348,
666, 703, 873, 876, 887, 1091, 1178, 1186,
1194, 1200, 1210, 1225, 1232, 1233, 1235,
1238, 1264
- Lausanne 123, 1156
- Laxenburg 357, 537, 594, 762, 989, 991, 1056,
1271
- Laybach: Ljubljana 68, 69, 502, 606, 999, 1007
- Lazon, Lazony 178, 182, 243, 264, 882, 1089,
1112
- Lednic 953, 1126
- Legenye 160, 277, 385, 390, 905, 1107, 1125,
1292
- Leibitz 389, 411, 475, 564, 722, 903, 904
- Leiden 917
- Leingruben 423, 678, 939, 1146
- Leipz. → Lipsia
- Lelesz 651, *1070, 1077*
- Lemberg: Lviv 160, 354, 627, 972, 1038, 1107,
1116, 1269
- Lemesány: Lemes 342, 344, 1258
- Léta: Létavértes 85, 203, 990, 1168
- Léva 693, 1059
- Libau 1039
- Lincz, Lintz: Linz 86, 110, 117, 128, 184, 203,
204, 319, 652, 658, 742, 827, 952, 953, 1022,
1026, 1076, 1078, 1082, 1098, 1102, 1162,
1199
- Lipsia, Leipzig, Lipcse 47, 384, 427, 439, 560,
892, 913, 923, 937, 955, 956, 961, 962, 976,
994, 996, 1040–1042, 1071, 1086, 1092,
1119, 1135, 1138, 1197, 1231, 1266, 1269,
1291
- Liszka: Olaszliszka 185, 204, 230, 324, 327, 330,
337, 342, 355, 393, 920, 1169, 1218, 1227,
1231, 1258
- Lizbon: Lisszabon 66, 997
- Lomnic → Kakaslomnic
- London, Londinum 51, 86, 109, 253, 268, 347,
365, 407, 419, 490, 587, 615, 636, 677–679,
882, 898, 971, 990, 1066, 1138, 1244, 1264
- Losonc 87, 170, 305, 336, 374, 380, 454, 455,
731, 925, 926, 932, 943, 1026, 1099, 1151,
1168, 1250, 1251, 1282, 1286, 1287
- Lőcse 44, 69, 72, 159, 171, 182, 218, 267, 269,
420, 502, 545, 606, 607, 775, 913, 914, 999,
1004, 1006, 1007, 1013, 1045, 1104, 1107,
1115–1117, 1181, 1207, 1237
- Lubecae, Lübeck 930
- Lublyó: Újlubló 394, 396, 405, 888, 897
- Lubotin: Lubotény 57, 982
- Ludány 304, 377–379, 617, 675, 1014, 1016,
1150, 1283
- Lugos: Nyírlugos 192, 209, 1123, 1184
- Luka: Lukov 651, 945, 1077
- Lunéville 1081, 1086, 1094, 1147
- Mád 827
- Madrid 1028
- Maglód 340, 374, 379
- Mainz 1061, 1086
- Majland, Mayland: Milánó 100, 159, 335, 530,
645, 990, 1066, 1074, 1107, 1219
- Makó 1127
- Makovica 172, 320, 953, 969, 1126
- Malacka 650, 1076
- Mannheim 291
- Mantova 1074
- Mánya 386, 1294
- Máramaros 240, 431, 472, 559, 672, 717, 890,
1140
- Marengo 1077, 1080, 1091
- Margita: Margitta 198, 213, 446, 888, 1198
- Margonya 414, 911
- Márkusfalva 44, 88, 846, 1027
- Maros: Nagymaros 299, 1144
- Marosvásárhely 90, 951, 1074, 1113, 1122, 1123,
1128, 1141, 1153, 1169, 1202
- Mártonfalva 336
- Mátyásháza 142, 1189
- Mautern 652, 1077

- Ménés 286, 288, 296, 543, 661, 664, 1084, 1134, 1142
Méra 175, 205, 266, 322
Mernyik 1294
Messina 70
Mezőcsát 1093
Mhfv, Mfalva, Mhfalva → Mihályfalva
Micske 21, 893, 1099
Miglész 187, 207, 1126, 1178
Mihálydi: Nyírmihálydi 179, 192, 199, 204, 209, 214, 218, 222, 224, 226, 246, 310, 1093, 1155, 1184, 1200, 1207
Mihályfalva: Érmihályfalva 184, 190, 194, 209, 210, 1166, 1181, 1192
Mihályi: Felső- vagy Alsómihályi 174, 321, 345, 385, 1262, 1292
Mikóháza 156–158, 161, 226, 249, 336, 342, 345, 351, 356, 385, 386, 639, 1294
Miskolc 52, 57, 76, 82, 147, 151, 171–173, 175, 210, 220, 272, 279, 280, 320, 322, 326, 330, 337, 346, 364, 381, 467, 500, 504, 565, 590, 591, 608, 609, 756, 773, 777, 793, 816, 847, 872, 877, 879, 884, 924, 925, 936, 953, 955, 960, 963, 967, 970, 973–975, 982, 985, 988, 990, 1004, 1005, 1012, 1016, 1025, 1027, 1038, 1039, 1041, 1052, 1053, 1064, 1089, 1092, 1093, 1097, 1099, 1110, 1115, 1121, 1126, 1127, 1134, 1156, 1164, 1169, 1174–1176, 1183, 1191, 1192, 1199, 1208, 1209, 1223, 1237, 1238, 1251, 1253, 1255, 1310, 1333
Modor 957
Mohács 52, 320, 590
Monbello: Montebello 219, 1208
Monok 458, 940
Monostorpályi 185, 203
Moscovia, Moskovia, Moszkva 85, 1025, 1225
Mozsony: Moson 229, 1217
Mölk: Melk 652, 1077
Mudrány 224, 1210
Munkács 25, 113, 127, 131, 174, 178, 180, 184, 201, 224, 233, 235, 240, 245, 258, 278, 295, 317, 321, 432, 449, 476, 565, 718, 724, 827, 828, 837, 892, 923, 949, 1025, 1080, 1081, 1085, 1086, 1087, 1088, 1094, 1121, 1153, 1170
Murány: Murányalja 190, 1181
Muslya Nagymuzsaly 668, 1093
München 65, 338, 652, 697, 827, 1080, 1081, 1206, 1251, 1333
Nagybánya 1044, 1156
Nagybányácska → Rudabányácska
Nagybossány 404, 447, 835, 877, 896
Nagyfalu 1162
Nagyida 437, 580, 832, 954
Nagykároly, Károly 194, 210, 225, 394, 400, 446, 471, 558, 716, 825, 835, 887, 959, 1043, 1098, 1122, 1130, 1192, 1210
Nagykázmér → Kázmér
Nagykürtös 379
Nagysáros 85, 386, 409, 902, 1025, 1294
Nagyszalók 903
Nagyszeben 992, 1198
Nagysziget: Újsziget, Szigetvár 680, 1127, 1168, 1173
Nagyszombat 490, 588, 752, 933, 942, 943, 949, 960, 965, 1028, 1037, 1158, 1298
Nagyszöllös 917
Nagyugróc 396, 404, 446, 447, 835, 877, 896
Nagyvárad, Várad 21, 25, 50, 90, 110, 115, 120, 127–129, 132, 134, 164, 172, 177, 179, 181, 183–185, 189, 190, 192, 196, 201, 203–205, 209, 214–216, 218, 221, 246, 254, 256, 258, 260, 261, 263, 270, 271, 273, 277, 278, 284, 301, 307, 308, 311, 312, 314, 318, 320, 325, 394, 400, 430–433, 442, 443, 446, 458, 471, 483, 488, 533, 558, 579, 584, 669, 671, 675, 676, 680, 685, 695, 716, 741, 747, 761, 792, 799, 823, 825, 835, 880, 887–889, 893, 946, 959, 1001, 1044, 1050, 1064, 1077, 1083, 1091, 1094, 1099, 1101, 1103, 1109, 1110, 1114, 1118, 1119, 1135, 1139, 1148, 1149, 1153, 1154, 1162, 1165, 1166, 1169, 1172, 1175, 1182, 1184, 1192, 1202, 1214, 1225, 1235, 1243, 1275, 1297, 1333
Námény: Vásárosnamény 233, 664
Nánás: Hajdúnánás 187, 194, 208, 210
Nándor: Magyarnándor 379, 1286
Nápoly 68, 100, 479, 520, 530, 570, 630, 645, 671, 730, 754, 990, 1060, 1066, 1134, 1137, 1142, 1198, 1208, 1229
Négyes: 221
Nemesbikk 925
Nemesdömölk 1127, 1173, 1215
Németújhely: Bécsújhely 637, 902, 1058, 1141
Németújvár 1007
Nére, Nyére 182, 269, 411, 475, 564, 722, 903, 1117
Neszemély 177, 287, 328, 376, 671, 1282
Neuhaus 295, 657, 1079, 1141
Neumark, Neumarkt: Felsőkethely 44, 652, 846, 1078
Neustadt → Németújhely
Nickelspruck: Nikolsburg, Mikulov 651, 742, 952, 953, 1076

- Nidda 885
Nussdorf 527, 637, 1058
Nürnberg 922, 1018
- Nyére → Nére
Nyergesújfalu 230, 287, 324, 327, 328, 1218, 1230
Nyíradony 172, 684, 688
Nyíregyháza 192, 195, 199, 204, 205, 209, 214, 218, 226, 1211
Nyitra 322, 693, 725, 1059
- Obrovic 1074, 1076
Odera-Frankfurt 881
Olaszi: Bodrogolaszi 337, 342, 353, 1120, 1251, 1268
Ollmütz 214, 1199
Ólsva: Ósva 184, 272, 1121
Olümposz 94, 635, 1056
Olympia: Olümpia 488, 584, 747
Onga 303, 898
Ónod 59, 279, 338, 872, 881, 953, 1039, 1126
Orosháza 1137
Orsova 380, 1287
Ótomány: Ottomány 561, 719, 892
Oxford 941, 971, 1099
Ozsgyán: Osgyán 336, 380, 1251, 1287
- Őrmező 359, 1272
Őrs → Tarnaörs
Ötevény: Öttevény 649, 650, 1075
- Padova 1056
Pahrendorf, Parendorf: Parhendorf, Pándorfalu 324, 327, 1230
Palágy: Nagypalád 344, 1260
Palánka 239, 1088
Pálháza 205
Palmyra 406, 898
Pálóc 178, 240, 1089
Palota: Rákospalota 107, 1065
Pályi Hosszúpályi 126, 127, 182, 185
Pánd 333
Pannonhalma 376, 840, 842, 864, 908, 1157, 1243, 1256, 1274, 1276, 1282, 1293, 1336
Pápa 333, 616, 617, 1028–1030, 1093, 1219, 1246
Parendorf → Pahrendorf
Párizs 72, 73, 91, 96, 133, 220, 228, 235, 268, 273, 274, 293, 339, 352, 355, 365, 369, 407, 419, 430, 434, 436, 479, 483, 490, 520, 523, 526, 549, 564, 570, 578, 587, 602, 629, 631, 633, 636, 637, 652, 678, 679, 707, 722, 730, 741, 754, 831, 835, 863, 882, 929, 931, 947, 990, 992, 1002, 1022, 1035, 1054, 1066, 1069, 1126, 1137, 1214, 1229, 1233, 1240, 1244, 1248, 1253, 1267, 1278, 1285
- Parma 407
Parnó 208, 1179
Paszmos 382, 1243
Pászthó: Pásztó 166, 302, 305, 326, 675, 875, 1149, 1226
Patak, Sárospatak 20, 25, 28, 39, 40, 41, 45–47, 58, 60, 87, 137, 155, 162, 170, 173, 179, 180, 183, 185–187, 192, 194, 195, 198, 204, 206, 208, 210, 221, 226, 228, 229, 244, 246, 247, 251, 320, 327, 329, 330, 333, 337, 343–349, 352, 353, 360–363, 381, 384, 388, 391, 401, 407, 412–415, 417–419, 421, 423, 424, 427–430, 432, 433, 441, 444, 449, 451–456, 458, 459, 461, 462, 464, 475–478, 480, 482, 484, 485, 503, 532, 544, 557, 561, 563, 565–572, 574–577, 579, 608, 627, 639, 652, 667–669, 678, 679, 683, 686, 687, 689, 720, 721, 723, 725, 727, 728, 730, 735, 736, 739–742, 750, 777, 785, 794, 814, 817, 819, 822, 824, 825, 833, 835, 845, 846, 857, 867, 872, 901, 905, 906, 907, 909, 911–914, 916, 917, 919, 922, 924–926, 928, 931–934, 940–945, 952, 953, 956, 971, 976, 1021, 1023, 1027, 1031, 1039, 1047, 1053, 1055, 1066, 1069, 1091–1093, 1096–1101, 1105, 1106, 1112, 1116, 1118, 1122, 1123, 1132, 1143, 1144, 1146, 1147, 1155, 1168, 1175, 1184, 1186, 1190, 1192, 1201, 1203, 1208, 1211, 1212, 1214, 1216, 1220, 1222, 1223, 1231, 1237, 1242, 1246, 1255, 1260–1262, 1267, 1275, 1289, 1290, 1293, 1309, 1334, 1336, 1337
- Pazdics 19, 20, 44, 173, 182, 207, 264, 320, 401, 467, 558, 563, 716, 721, 825, 875, 880, 882, 883, 887, 892, 900, 971, 973, 975, 978, 1112, 1178, 1287
- Pazony: Nyírpazony 206, 1175
Pécel 29, 31, 33, 35, 79, 173, 321, 328, 333, 338, 340–342, 371, 372, 376–379, 381, 384, 422, 454, 508, 617–619, 691, 726, 845, 914, 919, 932, 935, 982, 1014, 1016, 1028, 1036, 1144, 1159, 1212, 1232, 1254, 1276–1279, 1281–1283, 1285, 1291, 1293
- Pécs, Quinqueecclesiae 239, 430, 522, 525, 529, 533, 632, 634, 643, 679, 836, 917, 929, 1034, 1055, 1057, 1059, 1116, 1133, 1147, 1243, 1335
Pécsújfalu 879
Pér, Pir Szilágypér 98, 212, 1197

- Pest 20, 21, 29, 31, 48, 80, 86, 89, 91, 93, 95, 164, 170, 172, 173, 175–177, 229, 233, 239, 244, 251, 252, 268, 280–285, 287, 292, 298, 299, 300, 305, 320–322, 324, 326–328, 330, 333, 335, 336, 338, 340–345, 353, 360, 362, 363, 365, 371–373, 375–378, 381, 384, 392, 422, 423, 428, 430, 451–454, 458, 462, 465, 468, 484, 490, 503, 509, 510, 517, 522, 527, 528, 540, 542, 546, 547, 551, 567, 574, 587, 588, 608, 617–619, 624, 631, 637–641, 644, 647, 648, 659, 663, 670, 671, 678–680, 682, 690–692, 696, 700, 705, 708, 725, 726, 730, 733, 750–752, 754, 755, 777, 786–788, 796, 810, 813, 817, 820, 826, 827, 829, 830, 833, 838, 840–842, 851, 862–865, 868, 881, 885, 894, 904, 914, 915, 918, 923, 924, 932, 933, 935, 941, 946, 949, 950, 952, 955, 957, 959, 963–967, 969, 974, 976, 987, 990, 997, 1001, 1003, 1010–1012, 1014, 1016, 1018, 1021–1023, 1025, 1031, 1032, 1037, 1040–1042, 1044–1046, 1048–1051, 1053, 1059, 1061, 1063, 1065, 1069, 1075, 1083, 1091–1093, 1099, 1100, 1104, 1116, 1120, 1123, 1127–1133, 1135, 1136, 1143–1145, 1148, 1151, 1153, 1157, 1158, 1160–1162, 1168, 1169, 1183–1185, 1187, 1194–1196, 1199, 1201, 1202, 1204, 1206, 1208, 1211, 1212, 1218, 1225, 1227, 1228, 1231, 1235–1237, 1239–1241, 1243–1249, 1251, 1253–1257, 1260, 1261, 1263, 1266, 1268–1270, 1273–1285, 1290, 1291, 1335–1337
- Pestújhegy 1132, 1241
- Péteri 374, 378
- Petersburg: Szentpétervár 270, 286, 337, 340, 520, 630, 754, 1028, 1038, 1050, 1118, 1134, 1251, 1258, 1277
- Péterszeg: Szentpéterszeg 204, 1173
- Pétvárad 233, 827, 1086
- Petrahó: Bodroghalász 41, 206, 433, 483, 577, 740, 928, 944, 1176
- Petronell 527, 1059
- Piliny 304
- Pilis, Pilizs 28, 282, 422, 917, 932, 935
- Pinkóc: Ungpinkóc 37, 927
- Pir → Pér
- Piricse 278, 1125
- Pisa, Píza 156, 171, 175, 322, 528, 633, 639, 1106
- Piskolt 188, 208, 1180
- Pócs: Máriapócs vagy Pócspetri 179, 310, 1096, 1155
- Pocsaj 204, 206
- Podrecsány: Patakálja 380, 885, 1287
- Poklostelek 181–183, 263, 265, 270, 1111, 1114
- Polgár 194
- Porosznya 917, 1092, 1175
- Poruba: Kisoruba 179, 327, 1096, 1231
- Pozsony 50–52, 67, 81, 88, 91, 137, 164, 169, 174, 176, 211, 215, 229, 299, 321–323, 365, 372, 396, 435, 448, 453, 456, 461, 468, 472, 475, 486, 517, 522, 528, 532, 561, 565, 580, 585, 624, 632, 641, 642, 650, 659, 673, 686, 695, 696, 718, 723, 742, 746, 754, 831, 836, 870, 886, 910, 913, 918, 932, 933, 935, 936, 942, 946, 949, 953, 957, 959, 964, 966, 969, 970, 972, 974, 977, 990, 995, 1000–1003, 1013, 1020, 1021, 1023, 1028, 1031, 1033, 1037, 1038, 1040–1046, 1049–1051, 1055, 1059, 1062–1064, 1066, 1074, 1080, 1083, 1085, 1093, 1108, 1113, 1119, 1127, 1132, 1138, 1144, 1145, 1173, 1187, 1202, 1213, 1214, 1217, 1219, 1223, 1236, 1239, 1240–1243, 1257, 1277, 1280, 1300, 1336, 1337
- Pöstyén 379, 1286
- Prága 528, 624, 639, 658, 659, 692, 992, 1005, 1056, 1178, 1252
- Putnok 381
- Quinqueecclesiae → Pécs
- Radván, Radvány 88, 156, 171, 176, 322, 384, 639, 693, 1027, 1054, 1059, 110, 1291
- Rajka 328
- Rákóc 231, 263, 359, 360, 467, 659, 975, 1083, 1110, 1220, 1272
- Rakamaz, Rakamaz 61, 194, 199, 204, 210, 214, 221, 226, 260, 1210
- Rákos → Palota
- Ránk 245, 381, 1092, 1288
- Regéc 1216, 1275
- Regensburg 231, 1147, 1219
- Regete, Regete Ruszka: Regeteruszka 186, 207, 1177
- Regmec → Alsóregmec (vö. Felsőregmec)
- Révkomárom 408, 612, 1135
- Rhéde: Nagyréde 302, 1149
- Rimaszombat 176, 322, 336, 380, 925, 1059, 1250, 1251, 1274, 1288
- Rochfalva: Rohovec 344, 1261
- Rof: Tiszaroff 384, 1291
- Róma 51, 100, 155, 228, 293, 324, 339, 419, 440, 442, 443, 455, 461, 479, 486, 488–491, 498, 520, 524, 534, 540, 570, 581, 582, 584, 587, 616, 630, 634, 640, 645, 694, 698, 707, 728–730, 744, 788, 824, 827, 828, 835, 862, 912, 923, 971, 973, 990, 1028, 1038, 1084, 1158,

- 1197, 1198, 1214, 1215, 1229, 1266–1268, 1279, 1305
 Romhány 1151
 Rónya: Zagyaróna 302, 1149
 Rosenhain: Rosenheim 656, 1081
 Rozgony 409, 902
 Rozsnyó 77, 174, 321, 429, 459, 485, 576, 628, 629, 739, 760, 816, 840, 849, 943, 1009, 1019, 1033, 1038
 RSzombat → Rimaszombat
 Rudabányácska, Bányácska, Nagybányácska 42, 160, 228, 348, 1107, 1189, 1214, 1265
 Ruzska: Göncruszka 84, 128, 129, 132–134, 173, 175, 178, 179, 182, 192, 194, 197, 199, 205, 206, 209, 211, 214, 220, 221, 244, 249, 266, 279, 314, 321, 322, 336, 666, 703, 874, 1015, 1024, 1053, 1085, 1090, 1113, 1126, 1162, 1163, 1171, 1184, 1187, 1209, 1250
- S. Patak → Sárospatak
 Sáfrányos 189
 Ság 379, 1242
 Saint Cloud 379, 1285
 Sajókeszi 380, 1288
 Sajókirályi 382, 1290
 Salca → Zsolca (?)
 Salgótarján 1149
 Salzburg 295, 542, 656, 657, 664, 689, 736, 938, 1060, 1076, 1078, 1081, 1082, 1141
 Sáránd 205, 1164
 Saratow: Szaratov 383, 1039
 Sárköz 277, 1125
 Sarmaság 212, 1197
 Sátoraljaújhely → Újhely
 Savona 1197, 1215
 Schottenthor 44, 74, 537, 846, 991
 Selind: Érselénd 116, 1102, 1127, 1182, 1210
 Selmebánya 64, 176, 229, 322, 495, 598, 639, 693, 766, 992, 1059, 1106, 1217, 1282
 Selymec → Selmebánya
 Semlyén → Érsemlyén
 Sibó → Zsibó
 Sidonia: Szőny 288, 1135
 Siroka 182, 183, 1115
 Sókút, Sookut 23, 44, 437, 734, 938
 Solca → Zsolca
 Somlyó: Szilágysomlyó 198, 213, 894, 1198
 Somosújfalu: Somoskőújfalu 305, 1151
 Sopron 57, 228, 288, 957, 966, 1001, 1002, 1075, 1212, 1218, 1243
 Soroksár 233, 661, 1084, 1086
 Spárta 286
 Spielberg 827, 828, 1022, 1074, 1086
- Stein 652, 1077
 Stockholm 1277
 Stráska: Nagyőr 84, 85, 169, 900, 1024
 Strassburg 228, 235, 972, 1215
 Sukoró 377, 378, 379
 Surány: Beregsurány 347, 356, 1263
- Szabács 1013
 Szabolcs 269, 356
 Szakácsi 198, 212, 1197
 Szakolca 651, 1076
 Szakoly 214, 222
 Szalacs 1101
 Szalánc: Nagyszalánc 386, 1294
 Szalárd 270, 1118
 Szalonta: Újszalonta, Nagyszalonta 278, 1009, 1047, 1084, 1101, 1125
 Szántó: Abaújszántó 199, 214, 609, 1012, 1200
 Szántód 174, 321
 Szarvas 524, 636, 952, 1057
 Szászváros 1211
 Szatmárcseke 870
 Szeben 353, 1123, 1187
 Szécsény 1115
 Szécskeresztúr 180, 434, 947, 1097, 1289
 Szeged 1020, 1333–1335, 1338
 Székelyhíd 198, 213, 394, 1122, 1156, 1164, 1198
 Székesfehérvár 176, 322, 377, 850, 972, 1029, 1037, 1054, 1059, 1241
 Szemere 108
 Szendrő 884, 1183, 1195
 Szenna: Ungszenna 196, 218, 220, 221, 1194, 1207
 Szent-Gerice 1114
 Szentistván 454
 Szentkirály, Szentkirályszabadja 597
 Szentmárton: Váradszentmárton 301, 1149
 Szentmihály: Búdszentmihály 344, 1261
 Szentpéter: Sajószentpéter 381, 1288
 Szepes: Szepeshely 29, 51, 76, 79, 174, 182, 259, 266, 268, 323, 409, 410, 413, 500, 502, 511, 545, 605, 606, 609, 614, 773–775, 902, 1006, 1007
 Széphalom, Bányácska, Kisbányácska, Eresztvény, Pri-Mosztu 25, 121, 145, 146, 152, 154–157, 160, 166, 167, 176, 179, 217, 218, 220, 221, 226, 229, 233, 244, 274, 275, 329, 342, 352, 353, 356, 359, 364, 394, 531, 554, 557, 639, 714, 801, 813, 814, 817–819, 824, 827–830, 832, 834, 837, 838, 841–845, 856, 860, 861, 865–868, 886, 888, 890, 895, 896, 902, 908, 929, 938, 951, 954, 964, 971, 977,

- 988, 991, 999, 1008, 1026, 1027, 1035, 1042, 1047, 1053, 1054, 1056, 1065, 1066, 1070, 1073, 1074, 1081, 1083, 1084, 1087, 1088, 1095, 1098, 1104, 1105, 1107, 1116–1118, 1120, 1122, 1126, 1136, 1137, 1141, 1143, 1145, 1148, 1150, 1152, 1160, 1162, 1169, 1176, 1178, 1185, 1189, 1190, 1194, 1196, 1201, 1202, 1205, 1209, 1212, 1214–1216, 1218–1223, 1225, 1227–1230, 1232, 1233, 1235, 1237, 1244, 1251, 1256, 1258, 1260–1262, 1264, 1266, 1267, 1278, 1286, 1289, 1290, 1292–1294, 1312, 1334, 1337
- Széplak: Berettyószéplak 198, 1198
- Szeps: Abaújszépsi 437, 906, 954
- Szerdahely, Szerdh.: Bodrogszerdahely 231, 1221, 1268
- Szereda 191
- Szerencs 85, 229, 327, 328, 337, 364, 381, 543, 953, 1126
- Szeszta 437, 486, 580, 743, 832, 954
- Sziget: Máramarossziget 315, 1164
- Sziget: Szigetvár 607, 775
- Szihalom 330
- Szikszó 45
- Szilvás: Szilvásapáti 186, 194, 197, 206, 207, 210, 211, 226, 227, 344, 345, 347, 1176, 1190, 1211, 1261
- Szinnye: Petőszinnye 155, 1106
- Szinnyér 326, 1227
- Szirák 177, 305, 675, 1151, 1294
- Szisztovó: Szisztova, Szvistov 287, 1054, 1134
- Szkáros 342, 1258
- Szoboszló: Hajdúszoboszló 281, 1127
- Szolnok 282, 1185
- Szolnok-Abony: Abony 167, 282, 287, 297, 300, 889, 1134, 1142
- Szolyva 265, 1114
- Szombathely 1038, 1242, 1243
- Szomotor 186, 207, 1177
- Szödemeter 181, 260, 393, 879, 920, 1109
- Szőlőske 178–180, 186, 194–196, 207, 210, 220, 221, 228, 243, 249, 264, 666, 703, 1091, 1108, 1112, 1177, 1186, 1187, 1209, 1215, 1264
- Szpata: Bégapata 230, 231, 1218, 1221
- Sztrajnya: Laborcsög 61, 991
- Sztropka: Sztropkó 435, 831, 953, 981
- Szúnyogd 36, 1103, 1176
- Szürnyeg 1205
- Tábor 658, 659, 664, 1082, 1083
- Tálya 320, 468, 492, 591, 863, 1275
- Tapolcafő 50
- Tarcal 347, 672, 1140
- Tárkő 1023
- Tarnaörs, Tiszaörs 83, 467, 492, 590, 756, 969, 977, 979
- Tarnó 435, 486, 742
- Tasnád 198, 212, 1197
- Tasnádszántó 1109
- Tata 123, 177, 232, 287, 288, 296, 376, 671, 828, 1128, 1134, 1148, 1220
- Téglás 224, 264, 296, 705, 936, 1111, 1125
- Teisendorf 657
- Telegd: Mezőtelegd 430, 951
- Telkibánya 131
- Temesvár 218
- Tépe 185, 204
- Terebes: Töketerebes 220, 231, 385, 1208, 1221, 1222, 1289, 1293
- Tét 328
- Tetétlen 370
- Tigúrum: Zürich 287, 407, 772, 898
- Tihó 1123
- Tilsit 1213
- Tiszadorogma 1093
- Tiszaörs → Tarnaörs
- Tivoli 378, 1284
- Tokaj 35, 61, 67, 68, 71, 72, 85, 86, 99, 106, 127, 192, 195, 205, 209, 210, 213, 218, 226, 255, 261, 273, 286, 288, 296, 300, 345, 346, 397, 405, 432, 449, 460, 497, 530, 534, 543, 564, 566, 597, 600, 639, 644, 652, 661, 663, 664, 671, 672, 699, 700, 724, 748, 766, 771, 772, 1074, 1162, 1174, 1195, 1210, 1295
- Tolcsva 39, 882, 926, 1096, 1098
- Topolóka 574, 936
- Torda 29, 428, 485, 535, 575, 576, 612, 737, 738, 950, 1021
- Tordos 1212
- Torna 336, 337, 437, 439, 461, 486, 744, 831, 832, 953, 955, 956
- Tornalja 176, 322, 380, 1059, 1288, 1290
- Tornyosnémeti 136, 176, 178, 244
- Toronto 1337
- Toronya 143, 157, 160, 180, 343, 385, 639, 837, 1097, 1105, 1190, 1259, 1292
- Torzás 220, 347, 351, 1209, 1263
- Töltsezék 183, 269, 1118
- Tömörd 376
- Törökszentmiklós 282
- Törtel 301, 328
- Trident 354, 513, 616
- Trieszt 337, 1102, 1129, 1161, 1123
- Tübingen, Tübingen 13, 119, 228, 1041, 1078, 1079, 1083, 1110, 1152, 1166, 1213, 1214, 1216

- Turíci 1218
Turin 827
- Uferhaus 659, 1083
Újfalú: Berettyóújfalu 205, 1174, 1175
Újhely, Ujh., Új., Sátoraljaújhely 25, 39, 46, 129, 134, 135, 141, 142, 155, 158, 163, 173, 178, 180, 182, 186, 187, 190, 192, 194–198, 204, 207, 208, 210, 211, 215, 217, 218, 220, 221, 228, 230, 231, 244, 265, 277, 321, 326, 331, 336, 341, 342, 344, 347, 348, 350–353, 355–360, 362, 364, 381, 385, 393, 418, 419, 432, 433, 449, 452, 471, 475, 478, 483, 531, 557, 558, 561, 565, 568, 569, 592, 639, 681, 716, 720, 723, 726, 728, 740, 794, 814, 818, 822, 835, 837, 839, 840, 843, 844, 861–863, 872, 886, 887, 893, 901, 919, 920, 927, 945, 952, 953, 961, 1005, 1008, 1010, 1025, 1036, 1047, 1065, 1068, 1105–1108, 1122, 1161, 1186, 1189, 1201, 1203, 1205, 1209, 1214, 1216, 1218, 1220–1222, 1231, 1238, 1246, 1265, 1268, 1272, 1274, 1279, 1289, 1290, 1292, 1293, 1309, 1334, 1335
Ujlak: Abaújlak (?) 385, 1292
Újszálás 386, 1294
Újváros: Balmazújváros 193, 194, 210, 434, 947, 1186, 1192
Ulm 1187
Ultrájektum → Utrecht
Und: 652, 1077
Ungvár 343–345, 353, 384, 731, 887, 1005, 1089, 1184, 1197, 1268, 1288, 1291
Utrecht 43, 878, 898, 911, 1127, 1186, 1255
- Üllő 282, 301
- Vác 48, 322, 336, 376, 455, 527, 624, 638, 644, 659, 662, 780, 864, 946, 976, 990, 1028, 1029, 1032, 1038, 1045, 1056, 1084, 1152, 1276, 1336
Vaja: Székelyvaja 198, 429, 1197
Vajda: Biharvajda 190, 204, 205, 209, 214, 270, 1118, 1172, 1182, 1199
Vajdahunyad 323, 358, 1123, 1271
Valenciennes 247, 1060, 1094
Valmy 1061
Vámospércs 126, 172, 179, 198, 205, 247, 320
Vámosújfalu 218, 337, 397, 406, 447
Váncsod 204, 1173
Várad → Nagyvárad
Varannó 385, 1293, 1294
Várna 339
Varsó 951, 972, 986, 1004, 1069, 1093, 1213
- Vasad: Érvasad 270, 1120
Vasvár 287, 1122
Vata: Vatta 346
Végárdó → Beregvégárdó
Véke 355, 1270
Velejte 180, 270, 385, 1097, 1118, 1292
Velence 63, 358, 419, 455, 479, 570, 730, 1078, 1134, 1138, 1187, 1202
Verőce 1010
Versailles 955, 961
Vértés: Létavértés 61
Veszprém 174, 321, 379, 513, 616, 644, 1030, 1037, 1241, 1242, 1253
Vezekény 230, 1218
Videfalva 305, 374, 380, 1151, 1282
Vienna → Bécs
Vily: Vilyvitány 159, 249, 926, 1096, 1107
Vinkofca: Vinkovce 755, 968
Vinna 25, 163, 164, 452, 682, 727, 875, 880, 887, 1238
Virth 544, 1111
Visegrád 86
- Wagram 1219
Währing 290, 1138
Wasserburg 656, 1081
Waterloo 1233
Weimar 253, 707, 750, 764, 855, 1024, 1244, 1277
Wesseli: Veselí 658, 1082
Wien → Bécs
Windpassing: Vimpác 230, 637, 1058, 1218
Württemberg 1248
Würzburg 105, 234, 1060, 1086
- Yverdon 1147
- Zágráb 533, 960, 969, 1298
Zalaegerszeg 1065
Zalkod 226
Zámba 342, 1200
Zboró 57, 982
Zemlény → Zemplin (?)
Zemplin: Zemplén 86, 357, 1025, 1271
Znaim: Znojmo 651, 1077
Zólyom 335, 503, 532, 608, 755
Zombor: Mezőzombor 330, 337, 346, 1244, 1263
Zovány: Zoványfürdő 213, 1198
- Zsibó 193, 198, 209, 212, 213, 220, 1185–1187, 1198, 1205, 1209, 1244
Zsolca: Alsó- vagy Felsőzsolca 194, 210, 279, 326, 328, 336, 364, 677, 678, 1126, 1146, 1191, 1227, 1233, 1250, 1275

5.5. Bibliográfia

A *Bibliográfia* rövidítéseiről:

KAZINCZY, *Műcím* évszám: Kazinczy életében megjelent művei.

SZERKESZTŐ/KAZINCZY évszám: Kazinczy halála utáni Kazinczy-szövegközlések.

SZERZŐ évszám (vagy a hagyományos rövidítések): nem Kazinczy művek.

- ABAFI/KAZINCZY 1879: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Nemzeti Könyvtár, Kazinczy Ferenc művei, III. kötet)*, kiad. ABAFI (Aigner) Lajos, Bp., 1879.
- ABAFI/KAZINCZY 1884: KAZINCZY Ferenc, *Magyar Pantheon; Életrajzok és életrajzi jegyzetek (Nemzeti Könyvtár, Kazinczy Ferenc összes munkái [művei], V. kötet)*, kiad. ABAFI (Aigner) Lajos, Bp., [1884.]
- ÁGOSTON 1999: ÁGOSTON István György, *Gróf Török Lajos emlékezete*, in: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1999 (10. kötet), 99–112.
- BALASSA/KAZINCZY 1890: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1890.
- BALASSA/KAZINCZY 1899: KAZINCZY Ferenc *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1899.
- BALASSA/KAZINCZY 1943: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete*, közli BALASSA József, Bp., 1943.
- H. BALÁZS 1967: H. BALÁZS Éva, *Berzeviczy Gergely, a reformpolitikus (1763–1795)*, Bp., 1967.
- H. BALÁZS 2005: H. BALÁZS Éva, *Életek és korok. Válogatott írások*, szerk. Krász Lilla, Bp., 2005.
- BALLAGI 1891: BALLAGI Aladár, *Kazinczy Ferenc és a „nemzeti hála”. 1832–1836*, ItK, 1891, 455–468.
- BALOGH 2008: BALOGH Piroska, *Fejezetek egy leveleskönyvből. Palásthy Márton levelei Koppi Károlyhoz 1780–1783*, Szeged, 2008.
- BATSÁNYI 1953: BATSÁNYI János *Összes művei I.*, s. a. r. KERESZTURY Dezső, TARNAI Andor, Bp., 1953.
- BAYER–HAJNÓCZY 1913: BAYER József–HAJNÓCZY Iván, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1913, 597–598.
- BENDA 1957: *A magyar jakobinus mozgalom iratai*, I–III. kötet, s. a. r. BENDA Kálmán, Bp., 1957.
- BENDA 1978: BENDA Kálmán, *Emberbarát vagy hazafi? Tanulmányok a felvilágosodás korának magyarországi történetéből*, Bp., 1978.
- BENDA 1981: BENDA Kálmán, *A Kollégium története 1703-tól 1849-ig*, in: *A Sárospataki Református Kollégium; Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 87–115.
- BENDA 1982: *Magyarország történeti kronológiája, II. kötet, 1526–1848*, főszerk. BENDA Kálmán, szerk. PÉTER Katalin, SOMOGYI Éva, Bp., 1982.
- BESSENYEI 1990: BESSENYEI György *Összes Művei, Színművek*, s. a. r. BÍRÓ Ferenc, Bp., 1990.
- BESSENYEI 1991: BESSENYEI György *Összes Művei, Költemények*, s. a. r. GERGYE László, Bp., 1991. *Biblia*: (Károli Gáspár fordítását idéztük, a szövegekre a hagyományos módon utaltunk).
- BÍRÓ 2004: BÍRÓ Ferenc, *A kialakulás ideje (A fiatal Kazinczy és a nyelvkérdés)*, ItK, 2004, 423–455.
- BORBÉLY 2006: BORBÉLY Szilárd, *Gyilkosság Nagyváradon? Csokonai és Rhédey gróf afférja*, in: uő, *Árkádiában. Történetek az irodalom történetéből*, 84–95, Debrecen, 2006.
- BUSA 1961: BUSA Margit, *Kazinczy Ferenc munkáinak kiadástörténete; Születésének 200. évfordulója alkalmából*, in: Az Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve 1959, 1961, 321–343.
- BUSA 1981: V. BUSA Margit, *Kazinczy Ferenc kézirat-gyűjteménye Münchenben*, ItK, 1981, 442–458.
- BUSA/KAZINCZY 1985: BUSA Margit: *Adatok Kazinczy Ferenc Diogenes-fordításához*, in: Könyv és Könyvtár XIV, szerk. GOMBA Szabolcsné, Debrecen, 1985.
- BUSA/KAZINCZY 1995: *Kazinczy Ferenc utazásai 1773–1831*, s. a. r. V. BUSA Margit, Bp.–Miskolc, 1995.

- CSOKONAI 1999: CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei, *Levelezés*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Bp., 1999.
- CSOKONAI 2002: CSOKONAI Vitéz Mihály összes művei, *Költemények*, s. a. r. SZILÁGYI Ferenc, Bp., 2002.
- CSAHINEN 1936: CSAHINEN Károly, *Kazinczynak egy eddig föl nem ismert műve*, ItK, 1936, 101–104.
- F. CSANAK 1983: F. CSANAK Dóra, *Két korszak határán; Teleki József, a hagyományörző és a felvilágosult gondolkodó*, Bp., 1983.
- CSATKAI 1983: CSATKAI Endre, *Kazinczy és a képzőművészetek*, Bp., 1983.
- CSORBA 2000: CSORBA Sándor, *Reformkori diákegyesületek Patakon és a Társalkodási Egyesület Pozsonyban*, Bp., 2000.
- DEBRECZENI 1994: DEBRECZENI Attila, *Kísérlet egy Csokonai-szöveg genetikus kiadására*, ItK, 1994, 77–87.
- DEÁK 1875: DEÁK Farkas, *A gróf Vay Ádám berkeszi levél- és könyvtára*, Századok, 1875, 468–476.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1902: [KAZINCZY Ferencz Följegyzései], közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1902, 191–206, 336–350, 493–502.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1903: KAZINCZY Ferencz családi levelezése (ebben: [KAZINCZY Ferencz kellemtelenségei László és Dienes öccsével]), közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1903, 203–213.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1904: KAZINCZY Ferenc, *Széphalom és házi dolgaim*, közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1904, 223–231.
- DÉKÁNI/KAZINCZY 1905: [KAZINCZY Ferencz „Diáriumma”], közli DÉKÁNI Kálmán, ItK, 1905, 193–206, 327–346.
- DE MAN 1997: PAUL DE MAN, *Az önéletrajz mint arcrongálás*, Pompeji, 1997/2–3, 93–107.
- DEZSI/KAZINCZY 1928: KAZINCZY Ferenc munkái (*Magyar Klasszikusok*), szerk. DEZSI Lajos, Bp., 1928.
- DUGONICS 2002: DUGONICS András, *Etelkának Kúlcsa*, in: uő, *Etelka*, s. a. r. PENKE Olga, Debrecen, 2002.
- FALLENBÜCHL 1994: FALLENBÜCHL Zoltán, *Magyarország főispánjai, 1526–1848*, Bp., 1994.
- FEHÉR 1989: FEHÉR Erzsébet, *Kazinczy véleménye a közös iskolákról*, in: Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 1989 (2. kötet), 61–79.
- FEJTŐ 1997: FEJTŐ Ferenc, *II. József*, Bp., 1997.
- FINÁCZY 1899: FINÁCZY Ernő, *A magyarországi közoktatás története Mária Terézia korában*, I–II. kötet, Bp., 1899.
- FIRLA 2004: MONIKA FIRLA, *Angelo Soliman – Ein Wiener Afrikaner im 18. Jahrhundert*, Baden bei Wien, 2004.
- FRANKENBURG/KAZINCZY 1847: KAZINCZY Ferenc *Naplótöredékei*, közli Frankenburg Adolf, *Életképek*, 1847/1, 407–408.
- FRIED 1986/1996: FRIED István, *A „Fogságom naplója” regénye*, ItK, 1986, 683–694 = uő, *Az érzékeny neoklasszicista, Vizsgálódások Kazinczy Ferenc körül*, 129–145, Sátorlajaujhely–Szeged, 1996. (Ez utóbbi kiadványra hivatkozunk.)
- GÁLOS 1943: GÁLOS Rezső, *Kazinczy Ferenc: Pályám emlékezete* (könyvismertetés), ItK, 1943, 160–161.
- GEBEI 2003: GEBEI Sándor, *Egy sztereotípiá nyomában: oroszellenessége a 18. századi Lengyelországban*, Aetas, 2003/3–4, 68–86.
- GECSEI/KAZINCZY 2008: KAZINCZYNAK Poetai Berke, s. a. r. GECSEI Kolos, Győr, 2008.
- GERGYE/KAZINCZY 1998: KAZINCZY Ferenc *Összes költeményei*, (RMKT, XVIII. század, II.), s. a. r. GERGYE László, Bp., 1998.
- GRANASZTÓI 2000: GRANASZTÓI Olga, *A franciás műveltségű magyar arisztokrácia három különleges figurájának portréja könyvgyűjtő tevékenységük tükrében*, Magyar Könyvszemle, 2000/1, 43–69.
- GULYÁS 1935: GULYÁS József, *Szathmári Paksi Sámuel kéziratai a sárospataki könyvtárban*, ItK, 1935, 67–68.
- HAJDU 1982: HAJDU Lajos, *II. József igazgatási reformjai Magyarországon*, Bp., 1982.

- HARSÁNYI 1913: HARSÁNYI István, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1913, 180–181.
- HARSÁNYI 1914: HARSÁNYI István, *Pótlékok Kazinczy Ferencz eredeti műveinek kimutatásához*, Akadémiai Értesítő, 1914, 235.
- HARSÁNYI 1914b: HARSÁNYI István, *Kazinczy Ferenc és a Kártigám*, Irodalomtörténet, 1914, 106–110.
- HARSÁNYI 1939: HARSÁNYI István, *XVIII. századi nyomtatványok eddig ismeretlen szerzői. Adatok KAZINCZY FERENC könyvtárának katalógusából*, Magyar Könyvszemle, 1939, 187–190.
- HÁSZ-FEHÉR 2000: HÁSZ-FEHÉR Katalin, *A kánon építésének és leépítésének stratégiai Kazinczynál. A Bácsmezeinek gyötrelemei*, in: *A magyar irodalmi kánon a XIX. században*, szerk. TAKÁTS József, Pécs, 2000, 37–56.
- HÁSZ-FEHÉR 2003: HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Tanulmányfejek, Kazinczy Dayka-portréjának és Berszenyi-kanonizációjának párhuzamai*, in: *klasszikus–magyar–irodalom–történet*, szerk. DAJKÓ Pál, LABÁDI Gergely, Szeged, 2003, 33–73.
- HEGEDÜS 2008: HEGEDÜS Béla, *Prodromus; Kalmár György (1726–?) világról*, Bp., 2008.
- HEGYALJAI KISS 1928: HEGYALJAI KISS Géza, *Ismeretlen érdekességek Kazinczyról*, Irodalomtörténet, 1928, 242–243.
- HORVÁT 1967: HORVÁT István, *Mindennapi (Horvát István Pest-Budai naplója, 1805–1809)*, s. a. r. az Eötvös Loránd Tudományegyetem Apáczai Csere János Gyakorló Iskolája tanárainak és tanulóinak munkaközössége, Bp., 1967.
- HÖGYE 1968: HÖGYE István, *Batsányi Jánost köröztető levél 1810-ből*, ItK, 1968, 456–457.
- HÖGYE 1990: *Kazinczy Ferenc és családjára vonatkozó iratok, dokumentumok Zemplén vármegye levéltárában (Borsod-Abauj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 30.)*, összegyűjtötte HÖGYE István, Sátoraljaújhely, 1990.
- HÖGYE/KAZINCZY 1992/I: *KAZINCZY Ferenc Metszetgyűjteménye Zemplén levéltárában*, I. sorozat, gyűjtötte és összeállította HÖGYE István, szerk. B. BALSZAI Jolán, Sátoraljaújhely, 1992.
- HÖRCSIK 1981: HÖRCSIK Richárd, *A Kollégium épületeinek története*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 262–274.
- INÁNCSI PAP/KAZINCZY 1836: KAZINCZY Ferencz' *Autobiographiája*, Szemléző, 1836/2, 1327–1334, 1345–1350, 1359–1365, 1377–1382, 1385–1394, közli INÁNCSI PAP Endre.
- ISÉPY 1999: ISÉPY Dezső, *Néhány széphalmi Kazinczy-ereklye sorsa*, in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1999 (10. kötet), 241–245.
- JÁSZBERÉNYI 2003: JÁSZBERÉNYI József, *„A Sz: SOPHIA' Templomában látom én felszentelve NAGYSÁDAT”*; *A felvilágosodás korának magyar irodalma és a szabadkőművesség*, Bp., 2003.
- KAMODY 1989: KAMODY Miklós, *Levelezés és utazás Kazinczy Ferenc korában*, in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1989 (2. kötet), 33–60.
- KAZINCZY, *Amerikai 1776*: KAZINCZY Ferenc, *Az Amerikai Podotz és Kazimir' keresztyén vallásvaló meg-térése. Németből magyarra fordítatott Kazinczi Kazinczy Ferenc által* (BESSENYEI György *Der Amerikaner* c. művének fordítása), Kassa, 1776.
- KAZINCZY, *Bácsmezeinek 1789*: KAZINCZY Ferenc, *Bácsmezeinek össze-szedett levelei*, Kassa, 1789.
- KAZINCZY, *Bácsmezeinek 1814*: KAZINCZY Ferenc, *Bácsmezeinek Gyötrelemei (Kazinczy Ferencz' Munkái, 9. kötet)*, Pest, 1814.
- KAZINCZY, *Baranyi 1807*: KAZINCZY Ferenc, *Magyarok' emlékezete. Baranyi Gábor. Bihar Vice Ispány' s igen híres Dietai követ 1751-ben és 1764-ben*, Hazai Tudósítások, 1807/1, 170–171.
- KAZINCZY, *Gessner' Élete 1815*: KAZINCZY Ferenc, *Gessner' Élete*, in: *Kazinczy Ferencz' Munkái, 2. kötet*, (oldalszám nélkül; Pest, 1815 [1814. nov. 4.]).
- KAZINCZY, *Geographica 1775*: KAZINCZY Ferenc, *Magyar Ország' Geographica, Az Az Földi Állapotjának Le-rajzolása, mellyet egynehány fő-Geographusok munkájából ki-szedetetett és azoknak, a' kik Hazájokhoz illendő szívességgel viseltetnek, szemek eleibe terjesztett Kazintzy Ferentz*, Kassa, 1775.

- KAZINCZY, *Hamlet* 1790: KAZINCZY Ferenc, *kül-földi Jászó-színje, Első kötet, Hamlet-Stella-Missz Szara Szampson*, Kassa, 1790.
- KAZINCZY, *Heliconi* 1791: KAZINCZY Ferenc (kiadó), *Heliconi Virágok 1791 esztendőre, szedte Kazinczy Ferentz*, Pozsony és Komárom, 1791.
- KAZINCZY, *Hivatalba vezető Beszéd* 1789: KAZINCZY Ferenc, *Hivatalba vezető Beszéd, melyet a Kassai Tudománybeli Megye' Nemzeti Oskoláinak leg-első Királyi Visitoraihoz tartott Kazinczy Ferentz, Tettes Abaújvár és Sáros Vármegyék Törvény-Táblájok' Bírása, mint a' megnevezett Oskoláknak Királyi Districtualis Inspectorá, Kassa, 1789.* (Németül: *Rede bei der Einsetzung der Königl[ichen] Nationalschulen Visitatoren des Kaschauer Litterärbezirkes in Ihr Amt, gehalten durch Franz von Kazincz...*, Kassa, 1789.)
- KAZINCZY, *Igazítás* 1831: KAZINCZY Ferenc, *Igazítás. A' Szent Hajdan' Gyöngyei bírálatára, Tudományos Gyűjtemény*, 1831/2, 125–126.
- KAZINCZY, *Kalendarioma* 1824 (?): KAZINCZY Ferenc, *Történetek' Kalendarioma* [autográf kézirat], in: MTAKK K 633/I, [Az én Pandektám I.], 1–62, 1824 (?).
- KAZINCZY, *Kassa öröme* 1790: KAZINCZY Ferenc, *Kassán, Bika Hav. 17-dik napj. 1790. (Kassa öröme. B. Orczy László látogatása)*, Mindenés Gyűjtemény, 1790/4, 149–153.
- KAZINCZY, *Kazinczy Józsefné* 1813: KAZINCZY Ferenc, *Özvegy Kazinczy Józsefné' született Bossányi Susána' Emlékezete. Irta első-születöttje Kazinczy Ferenc. Rokonainak 's barátjainak gyászlevél' helyébe; maradékainak a' dolgok' tudása végett*, Sárospatak, 1813.
- KAZINCZY, *Kazinczy László* 1807: KAZINCZY Ferenc, *Oberster Kazinczy László halála 's életének némelly történetei*, Hazai Tudósítások, 1807/2, 176–179.
- KAZINCZY, *Lónyay* 1809: KAZINCZY Ferenc, *Lónyay Gábor beiktatása az Ung vármegyei hivatalba*, Hazai és Külföldi Tudósítások, 1809/2, 260–261.
- KAZINCZY, *Ludwig* 1787: KAZINCZY Ferenc, *Tudósítás. Kassán, Septembernek 4-dikén, 1787.*, Magyar Músa, 1787/74, 597–598. (A hobgárdi plébános Ludwig Jánosról.)
- KAZINCZY, *Majláth* 1830: KAZINCZY Ferenc, *Gróf Majláth Antal beiktatása*, Magyar Kurír, 1830. aug. 20. és 24., 14–15. szám, 118–119, 129–132.
- KAZINCZY, *Mesterségek* 1812: KAZINCZY Ferenc, *Mesterségek. Festés, faragás nálunk*, Hazai s Külföldi Tudósítások, 1812/1, 233–234, 241–242, 248–250.
- KAZINCZY, *Nógrád* 1831: KAZINCZY Ferenc, *Nógrád, Gömör. 1831.*, in: SZAUDER M./KAZINCZY 1979, 594–606.
- KAZINCZY, *Orczy* 1806: KAZINCZY Ferenc, *Báró Orczy Lőrincz Generalis 's Abaúji Főispán*, Hazai Tudósítások, 1806/1, 397–398.
- KAZINCZY, *Orczy* 1815: KAZINCZY Ferenc, *Báró Orczy Lőrincz emléke*, Erdélyi Múzeum, 1815/3, 174–176.
- KAZINCZY, *Pannonhalmára* 1831: KAZINCZY Ferenc, *KAZINCZY Utja Pannonhalmára, Esztergomba, Vácra*, Pest, 1831.
- KAZINCZY, *Rádayak* 1827: KAZINCZY Ferenc, *A' Rádayak*, Felső Magyar-Országai Minerva, 1827, 1225–1233.
- KAZINCZY, *Sáros-Patak–Collégium* 1818: G. H. I. [KAZINCZY Ferenc], *1. Sáros-Patak hajdani Szabad-Királyi, sokszor Királynéi, most Mező-Városnak Történetei, 2. A' Sáros-Pataki Reform. Collégiumnak Historiai 's Statistcai Isméréte*, Tudományos Gyűjtemény, 1818/5, 3–10, 11–29.
- KAZINCZY, *Széchenyi* 1822: I. H. G. [KAZINCZY Ferenc], *Toldalek a' Nagy Széchenyi Biographiájához*, Tudományos Gyűjtemény, 1822/3, 124–125.
- KAZINCZY, *Szilágyi* 1820: KAZINCZY Ferenc, *Debreczeni Superintendens Piskárkosi Szilágyi Sámuel' Élete*, Tudományos Gyűjtemény, 1820/8, 93–104.
- KAZINCZY, *Szirmay* 1825: KAZINCZY Ferenc, *Udvari-Tanácsos Szirmai Szirmay Antal Úr' Élete. Tulajdon jegyzései után*, Felső Magyar Országai Minerva, 1825. szept., 349–354.
- KAZINCZY, *Ürményi* 1826: KAZINCZY Ferenc, *Ürményi Ürményi József*, Felső Magyar-Országai Minerva, 1826, 643–648.
- KAZINCZY, *Wesselényi* 1827: KAZINCZY Ferenc, *Hadadi Gróf Wesselényi Ferencz...*, Felső Magyar-Országai Minerva, 1827, 1387–1392.

- KAZINCZY–DESSEWFFY 1811: *Cserneki és Tárkői Gróf Dessewffy József és Kazinczi Kazinczy Ferencz kiküldött Táblabíráknak vélemények a' Tek. Zemplény-Várm. Rendeihez a' Győrnél MDCCCXIX. Jún. XIV. elesett Vitézeknek Állítandó Emlék' Dolgában*, Sárospatak, 1811 (második kiadás).
- KAZINCZY/DAYKA–KAZINCZY *Poetai* 1813: *Újhelyi DAYKA Gábor' Versei, Öszveszedte 's kiadta barátja KAZINCZY Ferencz – KAZINCZYNAK Poetai Berke*, Széphalom–Pest, 1813.
- KAZINCZYNÉ 1986: *Kazinczy Ferencné Török Sophie levelezése*, szerk. V. BUSA Margit és Z. SZABÓ László, Győr, 1986.
- KazKat: GERGYE László, *Kazinczy Ferenc kéziratok hagyatéka (A Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának Katalógusai)*, Bp., 1993.
- KazLev: KAZINCZY Ferenc *levelezése*, I–XXI, kiad. VÁCZY János, Bp., 1890–1911; XXII (I. pótkötet), kiad. HARSÁNYI István, Bp., 1927; XXIII (II. pótkötet), kiad. BERLÁSZ Jenő, BUSA Margit, Cs. GÁRDONYI Klára, FÜLÖP Géza, Bp., 1960. (Kiadásunk a „kötet/levélszám”-ot adja meg, mindkettőt arab számmal.)
- KAZINCZY Béla 1910: KAZINCZY Béla, *A kazinczi és alsóregmeczi Kazinczy család 2-ik korszakáról*, Debrecen, 1910.
- KEMPELEN: KEMPELEN Béla, *Magyar nemes családok*, I–XI. kötet, Bp., 1911–1932. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- KERÉNYI 1990: KERÉNYI Ferenc (szerk.), *Magyar színháztörténet 1790–1873*, Bp., 1990.
- KERÉNYI 2002: KERÉNYI Ferenc, *Pest vármegye irodalmi élete (1790–1867)*, Bp., 2002.
- KISS 2006: KISS Endre József, *Kazinczy Ferenc könyvtári gyűjteménye Sárospatakon (Acta Patakina, XIX.)*, Sárospatak, 2006.
- KÓKAY 2000a: KÓKAY György, *Bessenyei György nyilatkozata katolizálásáról*, in: uő, *Felvilágosodás, kereszténység, nemzeti kultúra*, Bp., 2000, 44–48.
- KÓKAY 2000b: KÓKAY György, *Az első magyarországi kölcsönkönyvtár. Olvasókabinét Pozsonyban 1782-ben*, in: uő, *Felvilágosodás, kereszténység, nemzeti kultúra*, Bp., 2000, 202–213.
- KONCZ 1981: KONCZ Sándor, *A filozófia és a teológia oktatása 1703–1849 között*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninenni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 116–154.
- KOSÁRY 1983: KOSÁRY Domokos, *Művelődés a XVIII. századi Magyarországon*, Bp., 1983. (Második, változatlan kiadás.)
- LAMPEL/KAZINCZY 1888: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Tanulók olvasótára)*, Lampel (nyomda), Bp., 1888.
- LEJEUNE 2003: Philippe LEJEUNE, *Az önéletíró paktum*, in: uő, *Önéletírás, élettörténet, napló (Válogatás Philippe Lejeune írásaiból)*, szerk. Z. VARGA Zoltán, Bp., 2003.
- LELKES 1998: LELKES György (szerk.), *Magyar helységnév-azonosító szótár*, Baja, 1998.
- LENGYEL/KAZINCZY 1943: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete jegyzetekkel és életrajzi magyarázatokkal*, közli LENGYEL Dénes, Bp., 1943.
- MAGYAR MUSEUM I–II.: *Első folyóirataink: Magyar Museum I. (Szöveg), II. (Kommentár) (Csokonai Könyvtár. Források 11.)*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 2004.
- Magyarország története, 1686–1790: Magyarország története, 1686–1790; Magyarország története tíz kötetben*, 4/1–2, főszerk. Ember Győző, Heckenast Gusztáv, Bp., 1989.
- Magyarország története, 1790–1848: Magyarország története, 1790–1848; Magyarország története tíz kötetben*, 5/1–2, főszerk. Mérei Gyula, szerk. Vörös Károly, Bp., 1980.
- MÁLYUSZ 1939: MÁLYUSZ Elemér, *A türelmi rendelet; II. József és a magyar protestantizmus*, Bp., 1939.
- MEZEI 1987–88: MEZEI Márta, *Kazinczy világnézeti problémái*, ItK, 1987–88, 237–270.
- MEZEI 1994: MEZEI Márta, *Nyilvánosság és műfaj a Kazinczy-levelezésben*, Bp., 1994.
- MEZEI 2000: MEZEI Márta, „Magamat ragyogtatom”, *Közelítések a Fogságom naplójához*, ItK, 2000, 416–439.
- MORRISON 1997: Heather MORRISON, *Pursuing Enlightenment in Vienna, 1781–1790*, Toronto, 1997. (http://etd.lsu.edu/docs/available/etd-06092005-221512/unrestricted/Morrison_dis.pdf)

- SZABOLCSI–GALAVICS 1980: SZABOLCSI Hedvig és GALAVICS Géza (szerk.), *Művészet Magyarországon 1780–1830; Katalógus*, Bp., 1980.
- NAGYIVÁN: NAGY Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal*, I–XII. és pótkötet, Pest, 1858–1868. (Kiadásunk a munka CD.ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD.ROM keresőjével lehet.)
- NÉMETH 2002: NÉMETH Zoltán, *A Pályám emlékezete szöveg hagyományáról és az önéletírás tervének eredetéről*, ItK, 2002, 611–626.
- ORBÁN 2005: ORBÁN László, *Kazinczy önéletírásai: a Kazinczy-emlék kert*, in: „*Et in Arcadia ego*”, szerk. DEBRECZENI Attila, GÖNCZY Monika, Debrecen, 2005, 203–210.
- OROSZ/KAZINCZY 1956: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Magyar könyvtár)*, s. a. r. OROSZ László, Bp., 1956.
- OROSZ/KAZINCZY 1993: KAZINCZY Ferenc, *Pályám emlékezete (Heti klasszikusok)*, s. a. r. OROSZ László, Bp., 1993.
- ORPHEUS: *Első folyóirataink: Orpheus (Csokonai Könyvtár. Források 7.)*, s. a. r. DEBRECZENI Attila, Debrecen, 2001.
- PALLAS: *A Pallas nagy lexikona*, I–XVI. és két pótkötet, Bp., 1893–1900, 1904. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- PATAKY 1951: PATAKY Dénes, *A magyar rézmetszés története, A XVI. századtól 1850-ig*, Bp., 1951.
- RÁKAI 2001: RÁKAI Orsolya, *Rhédeyné Kácsándy Terézia temetésének leírása*, ItK, 2001/5–6, 712–715.
- REXA/KAZINCZY 1928: KAZINCZY anekdotája. *Érsemjén, 1787. márc. 1.*, közli REXA Dezső, Pesti Hírlap Vasárnapja, 1928. aug. 5., 12.
- REXA/KAZINCZY 1929: REXA Dezső (szerk.), *Pestre; Töredék Kazinczy Ferenc utazásaiból 1828-ban*, Bp., 1929.
- ROUSSEAU 2001: Jean-Jacques ROUSSEAU, *Vallomások*, I–II. kötet, ford. BENEDEK István és BENEDEK Marcell, Bp., 2001.
- SEGESVÁRY 2005: SEGESVÁRY Viktor, *A Ráday könyvtár 18. századi története*, Hága, 2005. (2. javított kiadás, http://www.federatio.org/mikes_bibl.html)
- SUETONIUS 1968: Gaius SUETONIUS Tranquillus, *A Caesarok élete*, ford. Kis Ferencné, Bp., 1994.
- G. SZABÓ 1988: G. SZABÓ Botond, *A Kollégium épületeinek története*, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, Bp., 1988, 351–392.
- SZABÓ 2003: SZABÓ Ágnes, *Az Erdélyi Levelek kánonban*, in: *klasszikus–magyar–irodalom–történet (tanulmányok)*, szerk. DAJKÓ Pál, LABÁDI Gergely, Szeged, 2003, 109–132.
- SZAUDER 1961: SZAUDER József, *A kassai „érzelmek iskolája”*, in: uő, *A romantika útján*, Bp., 1961, 90–114.
- SZAUDER 1970: SZAUDER József, *Veteris vestigia flammae (Kazinczy szerelme)*, in: uő, *Az estve és Az álom*, Bp., 1970, 347–432.
- SZAUDER/KAZINCZY 1960: KAZINCZY Ferenc *Válogatott művei (Magyar klasszikusok)*, I–II. kötet, s. a. r. SZAUDER Józsefné, válogatta s a jegyzeteket írta SZAUDER József, Bp., 1960.
- SZAUDER M./KAZINCZY 1979: KAZINCZY Ferenc *Művei (Magyar remekírók)*, I. kötet, a válogatás, a szöveggondozás és a jegyzetek SZAUDER Mária munkája, Bp., 1979.
- SZENTIMREI 1981: SZENTIMREI Mihály, *A Kollégium tudományos gyűjteményei*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 275–299.
- SZENTIMREY-VÉN/KAZINCZY 1999: KAZINCZY Ferenc: *Anekdotonok*, szövegközlés és jegyzetek SZENTIMREY-VÉN Dénes (a latin szövegrészeket GYULAI Éva fordította), in: Széphalom, *A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1999 (10. kötet), 225–239.
- SZILÁGYI F. 1985: SZILÁGYI Ferenc, *Eperjesi szerelmek, pesti szabadkőművesség, Kazinczy kiadatlan Önéletírásaiból*, Napjaink, 1985/10, 34–37.
- SZILÁGYI F./KAZINCZY 1987: KAZINCZY Ferenc, *Az én életem (Nemzet és emlékezet)*, összegyűjtötte, szerkesztette, az előszót és a jegyzeteket írta SZILÁGYI Ferenc, Bp., 1987.

- SZILÁGYI M./KAZINCZY 2000: KAZINCZY Ferenc, *Fogságom naplója*, szerk. SZILÁGYI Márton, Bp., 2000.
- SZINNYEI: SZINNYEI József, *Magyar írók élete és munkái*, I–XIV., Bp., 1891–1914. (Kiadásunk a munka CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- SZIRMAI 1806: SZIRMAI Antal, *Magyarázattya azon szóknak, mellyek a' Magyar Országí Polgári, 's Törvényes dolgokban elő-fordúlnak, némelly rövidebb formákkal*, Kassa, 1806.
- SZIRMAY 2005: SZIRMAY Gábor, *A szirmai és szirmabesenyői Szirmay család története (Régi magyar családok 4.)*, Debrecen, 2005.
- TAKÁCS 1981: TAKÁCS Béla, *A sárospataki nyomda*, in: *A Sárospataki Református Kollégium, Tanulmányok alapításának 450. évfordulójára*, szerk. a Tiszáninneni Református Egyházkerület Elnöksége, Bp., 1981, 300–319.
- TOLDY 1831: G. [TOLDY Ferenc], *A' Szent Hajdan' Gyöngyei*, Kritikai Lapok, 1831/1, 13–23.
- TOLDY 1987: TOLDY Ferenc, *Kazinczy Ferenc és kora; Életrajzi emlék 1859–1860*, a kötetet összeállította, a szöveget gondozta SZALAI Anna, Bp., 1987.
- TÓTH 1988: TÓTH Béla, *A Kollégium története a XVIII. században*, in: *A Debreceni Református Kollégium története*, szerk. BARCZA József, Bp., 1988, 66–150.
- TÜSKÉS–KNAPP 2004: TÜSKÉS Gábor–KNAPP Éva, *Jacob Balde magyarországi befogadás-történetéhez*, ItK, 2004/5–6, 568–583.
- UGRAI 2002: UGRAI János, *Egészségügyi viszonyok a Sárospataki Református Kollégiumban a 18–19. század fordulóján*, Egyháztörténeti Szemle, 2002/2. (http://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/ugrai-egeszseg.htm#_ftn36; 2009. 03. 20.)
- VAJDA 2007: VAJDA Mihály: *A fakultások vitája* (a tanulmány forrása: http://epa.oszk.hu/01100/01148/00019/04vajda.htm#_ednref31 [2007. 11. 15.]
- VÁCZY 1893: VÁCZY János, *Kazinczy megyei tisztsége*, ItK, 1893, 1–14.
- VÁCZY 1913: VÁCZY János, *Kazinczy Ferencz eredeti művei*, Akadémiai Értesítő, 1913, 50–62.
- VÁCZY 1915: VÁCZY János, *Kazinczy Ferencz és kora, Első kötet*, Budapest, 1915.
- VÁCZY 1989: VÁCZY János, *Széphalom 1.* (a *Kazinczy Ferencz és kora, Első kötet* folytatása), in: *Széphalom, A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve*, 1989 (2. kötet), 7–32.
- VÁCZY/KAZINCZY 1900: KAZINCZY Ferencz, *Pályám emlékezete (Középiskolai olvasmányok tára 11.)*, közzéteszi VÁCZY János, Bp., 1900.
- VÁCZY/KAZINCZY 1903: KAZINCZY Ferencz *Műveiből (Magyar remekírók – A magyar irodalom főművei*, 7. kötet), sajtó alá rendezte és bevezetéssel ellátta VÁCZY János, Bp., 1903.
- VAJTHÓ/KAZINCZY 1932: KAZINCZY világa (*Magyar irodalmi ritkaságok 10.*), közli VAJTHÓ László, Bp., 1932.
- VAJTHÓ/KAZINCZY 1942: KAZINCZY *Válogatott műveiből*, közli VAJTHÓ László, Bp., 1942.
- VARGHA 1975: VARGHA Balázs, *Eurydice, Új Írás*, 1975/3, 61–72.
- VÁRMEGYÉK I–III: *Magyarország vármegyéi és városai (Magyarország monografiája)*, szerk. SZIKLAY János és BOROVSKY Samu, Bp., 1896–1914. (Kiadásunk a munka három CD-ROM-jából idéz, ezért nem ad meg kötet- és oldalszámokat, az idézeteket visszakeresni a CD-ROM keresőjével lehet.)
- VÉGH 1913: VÉGH János, *Megjegyzések Császár Elemér 1912 évi dec. 2-iki akadémiai előadására*, Sárospataki Református Lapok, 1913/8, 70–71.
- ZOVÁNYI 1977: ZOVÁNYI Jenő, *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, Bp., 1977. (3. kiad.)

5.6. Képjegyzék

1. [Sas]
Lelőhelye: MTAKK K 759, 9a. Kötetünkben: 26. oldal.
2. Aszalai János' [...] keze-írása
Lelőhelye: MTAKK K 638/II, 74b. Kötetünkben: 58. és 59. oldal.
3. II. József
Lelőhelye: MTAKK K 638/I, 32a. Kötetünkben: 90. oldal.
4. [Mineralógiai diploma]
Lelőhelye: MTAKK K 759, 10a. Kötetünkben: 120. oldal.
5. [1801–1804]
Lelőhelye: MTAKK K 608, 142a. Kötetünkben: 184. oldal.
- 6–14. Az én naplóm
Lelőhelye: MTAKK K 614, 4, 9, 13, 23, 24, 25, 83, 122, 251. Kötetünkben: 234., 235., 237., 241a., 241b., 242., 261., 274., 317. oldal.
- 15–21. [Napló. 1828–1831. Pesti Útam. 1828.]
Lelőhelye: MTAKK K 763, 10a, 10b, 12a, 17a, 17b, 20a, 31a. Kötetünkben: 332., 334., 337., 349., 350., 354., 375.

A kéziratok fotóit a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattárának engedélyével közöljük, amiért köszönetet mondunk.